

Παράρτημα τοῦ ΣΤ'. τεύχους τοῦ Γεωργικοῦ Δελτίου

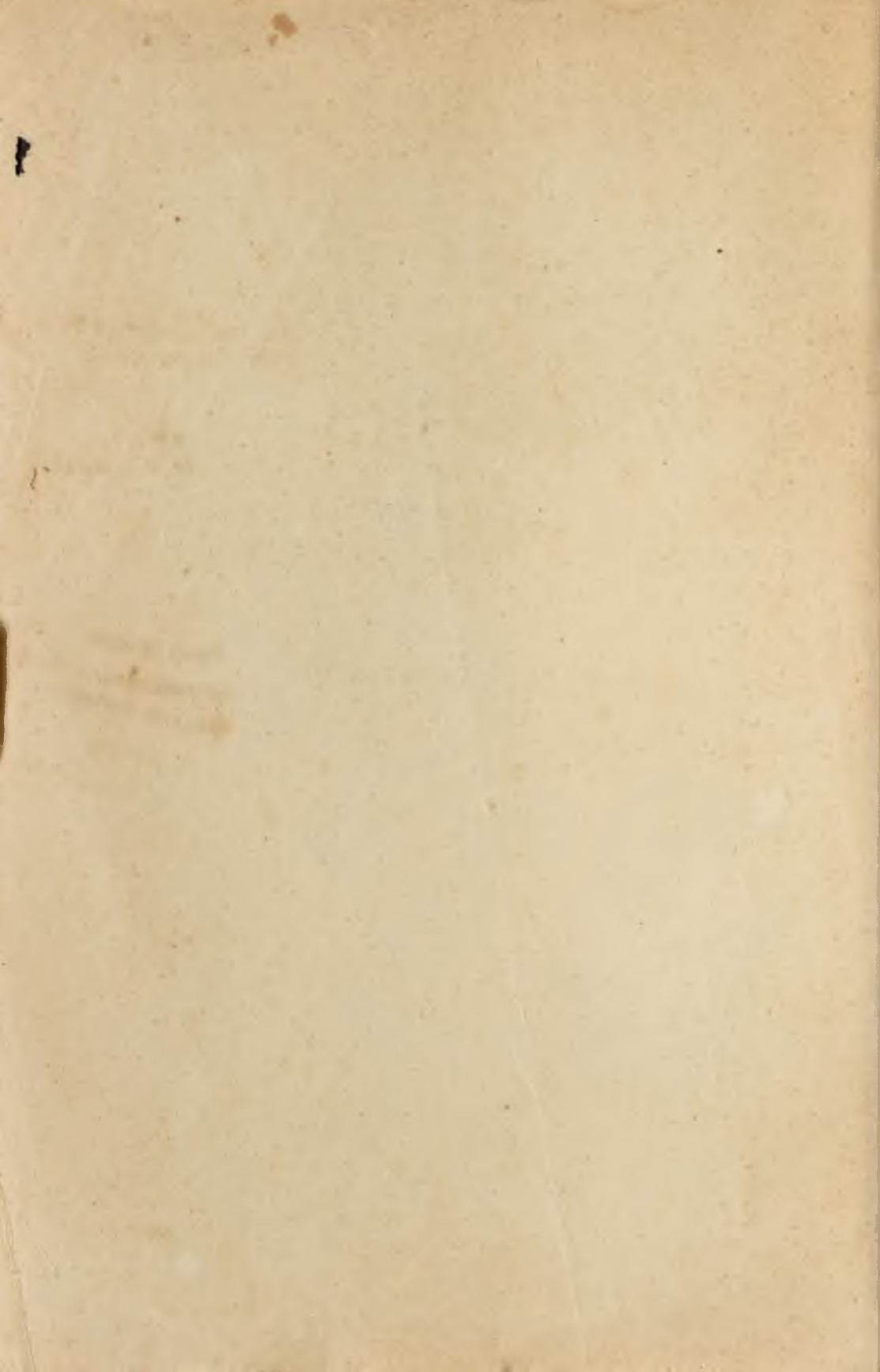
*de la' Quidam d'lo-
qua' d'no d'no
Kellia d'no d'lo' d'lo'
ob' d'lo'
C. S. d'no d'lo'*

ΑΓΡΟΤΙΚΑ

ΕΡΕΥΝΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΑΙ ΕΝ ΤΑΙΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΑΙΣ ΣΛΑΥΪΚΑΙΣ ΧΩΡΑΙΣ

1. *Adiantum*
 2. *Asplenium*
 3. *Polypodium*
 4. *Marattia*
 5. *Isotriaena*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
1931

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Παράρτημα τοῦ ΣΤ', τεύχους τοῦ Γεωργικοῦ Δελτίου

Κ. Δ. ΚΑΡΑΒΙΔΑ

ΑΓΡΟΤΙΚΑ

ΕΡΕΥΝΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ
ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΚΑΙ ΕΝ ΤΑΙΣ ΓΕΙΤΟΝΙΚΑΙΣ ΣΛΑΥΓΙΚΑΙΣ ΧΩΡΑΙΣ

ΜΕΛΕΤΗ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

1931

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Εὐρώπος. Δοκίμιον ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς σημασίας τοῦ Βερμίου ὄρους καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη, 1925.

Μακεδονικοὶ Ὕμνοι. Θεσσαλονίκη, 1925.

Οἱ Καλλικάντζαροι. Χωριάτικη Χριστουγεννιάτικη λυρική ρομάντσα. Ἀθῆναι, 1925.

Δωρικὸν Ἄσμα. Μετὰ προλόγου, εἰσαγωγικῆς ἀναλύσεως καὶ σημειώσεων. Ἀθῆναι, 1926.

Ἡ Μακεδονολαυϊκὴ Ἀγροτικὴ Κοινότης καὶ ἡ πατριαρχικὴ γεωργικὴ οἰκογένεια εἰς τὴν περιφέρειαν Μοναστηρίου. (Ἀνατύπωμα ἐκ τοῦ Ἀρχείου τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν). Ἀθῆναι, 1926.

Ἡ πύκνωσις τῶν ἀγροτικῶν μας πληθυσμῶν καὶ τὰ μέσα τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς. Ἐκδόσις τῆς Γεωργικῆς Ἑταιρείας. Ἀθῆναι, 1927.

Ἡ Δημοκρατία καὶ ἡ Αὐτοδιοίκησις ἐν Ἑλλάδι. (Ἀνατύπωμα ἐκ τοῦ Ἀρχείου τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν). Ἀθῆναι, 1930.

Σοσιαλισμὸς καὶ Κοινοτισμός. Δοκίμιον περὶ τῶν γεωοικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν βάσεων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἀθῆναι, 1930.

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ

Εἰς τὴν ἀδελφή μου Πατροῦλα καὶ εἰς τὴν Γυναῖκα μου, γὰρ καὶ ἡ θυὸς μὲ εὐγενῇ αἰσιοδοξίᾳ καὶ μὲ θέλησιν δυνατὴ μὲ ἐνεθάρρουναν ἐπὶ καιρὸν πολλὸν διὰ τὰ περατώσω τὸ παρὸν ἔργον.

Ἀφιερώνεται ἐπίσης εἰς τὸν Μιχαὴλ Τσαμαδόν, γενικὸν διευθυντὴν τοῦ Ὑπ. Ἐξωτερικῶν καὶ εἰς τὸν Ἰωάννην Καραμάνον, γενικὸν διευθυντὴν τοῦ Ὑπ. Γεωργίας, διότι, δείξαντες, ὁ ἓνας περισσότερον τοῦ ἄλλου, εὐρυτέραν ἀντίληψιν τοῦ καθήκοντός των — ἀκόμη καὶ τόλμην προσωπική, ἐνεκολπώθησαν τὸ ἐπίπονον καὶ δύσκολον τοῦτο ἔργον καὶ ἐκ τῶν πρώτων τὸ ὑπεστήριξαν καὶ διέθεσαν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπωφελῶς—πρὸς τὸ συμφέρον τῆς χώρας μας —τὰ μέσα τῆς κρατικῆς ὑπηρεσίας.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Γενικά Δεδομένα

- α'. *Περίληψις* : Περί τῆς μεθόδου τῆς ἐρεῦνης. Τὰ ἀπατηλὰ τιμαριθμικά δεδομένα περί τοῦ κόστους τῆς ζωῆς ἐν Ἑλλάδι, Σερβίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ. Ἡ ἐνδεδειγμένη μέθοδος τῆς συγκριτικῆς ἀναλύσεως τῶν ἀγροτικῶν εἰδῶν ζωῆς καὶ τῆς ὀργάνωσews τῆς ἐργασίας εἰς τὰ γεωργοκτηνοτροφικά ἐπαγγέλματα ἐν Ἑλλάδι, Σερβίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ. σ. 3—9.
- β'. *Περίληψις* : Περὶ γενικωτάτων τινῶν χαρακτήρων τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας καὶ τῶν γεινονικῶν σλαβικῶν τοιοῦτων σ. 9—18.
- γ'. *Περίληψις* : Περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐννοίας τῶν χρησιμοποιουμένων ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ ὄρων τῆς κοινωνικῆς μορφολογίας σ. 18—22.
- δ'. *Περίληψις* : Περὶ τῆς προσαρμογῆς τῶν γενικῶν δεδομένων εἰς τὸ θέμα τῆς ἐρεῦνης σ. 22—23.
- ε'. *Περίληψις* : Περὶ τῶν γεωγραφικῶν ὁρίων τῆς ἐρεῦνης. σ. 23—24.
- στ'. *Περίληψις* : Συστηματικὸς καθορισμὸς τῶν τεσσάρων βασικῶν ἀτόψεων τῆς ἐρεῦνης: χωρητικότης, δυναμικότης, μορφὴ ὀργανώσεως τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλίσεως, σχέσις πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν. σ. 24—29.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Εἰδικὰ Δεδομένα

- Περίληψις* : Ἀπαρίθμησις τῶν ἀγροτικῶν σχηματισμῶν οἷς θὰ μελετήσωμεν ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας ἐν αὐτοῖς καὶ ὡς πρὸς τὰ σχετικὰ εἶδη ζωῆς, καθὼς καὶ ἀπὸ τῶν προεκτεθεισῶν τεσσάρων βασικῶν ἀτόψεων σ. 33—34.

Θέμα 1ον

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Τσελιγκάτου καὶ ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία

- α'. *Περίληψις* : Περὶ τῆς συναφείας τοῦ Τσελιγκάτου πρὸς τὸ Τσιφλίκι. σ. 35—37.
- β'. *Περίληψις* : Ὁργάνωσις, ἐσωτερικὸς μηχανισμὸς, θεμελιώδεις οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ λειτουργίαι ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσελιγκάτου. σ. 37—39.
- γ'. *Περίληψις* : Περὶ τοῦ εἵδους ζωῆς ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσελιγκάτου. Ἄλλα τινὰ βασικά χαρακτηριστικά τοῦ νομαδικοῦ συστήματος. σ. 39—41.
- δ'. *Περίληψις* : Ἡ γεωγραφικὴ διάδοσις τοῦ Τσελιγκάτου εἰς τὰ Βαλκάνια. σ. 41—43.

- κ'. *Περίληψις* : Ἡ ἐθνικὴ διάδοσις τοῦ Τσελιγκάτου μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν πληθυσμῶν. σ. 43—46.
- π'. *Περίληψις* : Ἡ θέσις τοῦ Τσελιγκάτου ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας βασικὰς ἀπόψεις τῆς ἐρεῦνης. Ἡ χωρητικότης αὐτοῦ. Πρόσθετοι πόροι δημιουργηθέντες ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὁργανώσεως καὶ τοῦ εἶδους ζωῆς τοῦ σχηματισμοῦ. σ. 46—50.
- ζ'. *Περίληψις* : Ἡ δυναμικότης τοῦ Τσελιγκάτου. σ. 51—53.
- η'. *Περίληψις* : Ἡ ὁργάνωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλίσεως ἐν τῷ Τσελιγκάτῳ. σ. 53.
- θ'. *Περίληψις* : Ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν. σ. 53.
- ι'. *Περίληψις* : Ἡ εἰδικὴ οἰκονομικὴ σημασία τοῦ νομαδικοῦ ποιμνίου τῆς Ἑλλάδος. σ. 54—58.
- κ'. *Περίληψις* : Τὸ μέλλον τοῦ Τσελιγκάτου ἐν Ἑλλάδι. σ. 58—63.
- λ'. *Περίληψις* : Περὶ τῆς ἐνδεδειγμένης πολιτικῆς ἐναντι τῶν Σλαύων καὶ τῶν Τούρκων εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθέρως κυκλοφορίας τῶν νομαδικῶν ποιμνίων ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ κάτω Βαλκανικῇ. σ. 61—69.

*Παραρτήματα καὶ σημειώσεις
εἰς τὸ θέμα τοῦ Τσελιγκάτου*

- Παράρτημα Α'* : Τὸ ἐνοικιοστάσιον τῶν βοσκῶν καὶ τὸ θεμιτὸν μίσθωμα. σ. 73—82.
- Παράρτημα Β'* : Περὶ τῆς ἐλευθέρως κινήσεως τῶν νομαδικῶν καὶ ἡμινομαδικῶν ποιμνίων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Θράκης. σ. 83—85.
- Παράρτημα Γ'* : Τὸ ζήτημα μακροπροθέσμου δανείου τοῦ Τσελιγκάτου. Χρ. Γ. Γουλῆ. σ. 86—104.
- Σημειώσεις*. σ. 105—110.

Θέμα 2ον

**Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Τσιφλικιοῦ
καὶ οἱ κολλήγοι τῆς Βαλκανικῆς**

- α'. *Περίληψις* : Ὁργάνωσις, μηχανισμός, θεμελιώδεις βάσεις, οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ λειτουργίαι ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσιφλικιοῦ. Τὸ Τσιφλίκι ὡς οἰκονομικὴ μονάς. Βασικαὶ καλλιέργειαι καὶ ἐπιδόσεις. σ. 111—114.
- β'. *Περίληψις* : Τὸ εἶδος ζωῆς ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσιφλικιοῦ. σ. 114—117.
- γ'. *Περίληψις* : Ἡ θέσις τοῦ Τσιφλικιοῦ ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας βασικὰς ἀπόψεις ἐρεῦνης. Ἡ χωρητικότης αὐτοῦ. Ἡ δυναμικότης αὐτοῦ. Ἡ ὁργάνωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλίσεως ἐν αὐτῷ. σ. 117—120.
- δ'. *Περίληψις* : Πο.α ἡ σχέσις τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν. σ. 120—122.
- ε'. *Περίληψις* : Ἡ γεωγραφικὴ διάδοσις τοῦ Τσιφλικιοῦ. σ. 122—123.
- στ'. *Περίληψις* : Ἡ ἐθνικὴ διάδοσις τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν πληθυσμῶν. σ. 123—125.
- ζ'. *Περίληψις* : Ἡ εἰδικὴ περίπτωσις τοῦ Βουλγάρου κολλήγου καὶ τῆς ἐξελιξέως αὐτοῦ. σ. 125—136.

- η'. *Περίληψις* : Περί τῶν ὄρων ἑνὸς πρακτικοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἰδιοῦ-
του βουλγαρικῆς γεωργίας μετὰ τὴν ἐλληνικὴν ἐθνικὴν
οἰκονομίαν. σ. 136—154.
- θ'. *Περίληψις* : Τὸ Τσιφλίκι ἐν Ἑλλάδι καὶ αἱ ἐκ τῆς ἀπαλλοτριώσεως
συνέπειαι. σ. 155—160.
- ι'. *Περίληψις* : Τὸ μέλλον τοῦ Τσιφλικιοῦ εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἡ ἀνησυ-
χία καὶ ἡ κρίσις ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς κοινωνίαις τῆς Βαλ-
κανικῆς. Αἱ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου παρατηρήσεις τοῦ
"Ἀγγλου δημοσιογράφου κ. Μπούθ. σ. 160—168.

Παραρτήματα καὶ σημειώσεις εἰς τὸ θέμα τοῦ Τσιφλικιοῦ

- Παράρτημα Α'. Παρατηρήσεις λεπτομερειακαὶ περὶ τῶν ἐθίμων τοῦ συν-
ίστων καὶ ἐρρυθμιζαν τὴν κολλητικὴν σχέσιν. σ. 171—172.
- Παράρτημα Β'. Ἡ γεωργικὴ μας κρίσις. Παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν βασικῶν
αἰτίων αὐτῆς. σ. 173—179.
- Παράρτημα Γ'. Εἰδικὴ ἀνάλυσις περὶ τῆς ἀσφαλιστικῆς λειτουργίας ἐν
τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσιφλικιοῦ. σ. 179—194.
- Παράρτημα Δ'. Παρατηρήσεις τοῦ κ. Κ. Ν. Κλεινία σχετικῶς μετὰ τὴν
μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας οἰκονομικὴν συνεν-
νόησιν. σ. 195—197.
- Σημειώσεις. σ. 198—200.

Θέμα 3ον

Ὁ σχηματισμός τῆς Πατριᾶς (Ζάντρουγκας)

- α'. *Περίληψις* : Παρατηρήσεις τοῦ κ. Μπούθ καὶ τοῦ Σχφίγιτς ἐπὶ τῶν
βάσεων καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς Πατριᾶς. σ. 201—206.
- β'. *Περίληψις* : Δυσχέρειαι εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐρεῦνης. Ἡ ἀναλυτικὴ
λογιστικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἱστορικὴ περιγραφικὴ τοιαύτη.
σ. 206—209.
- γ'. *Περίληψις* : Τὸ καταρτισθὲν περιγραφικὸν ἐρωτηματολόγιον καὶ αἱ
ἐπιτευχθεῖσαι ἐκθέσεις. σ. 209—233.
- δ'. *Περίληψις* : Πορίσματα περὶ τῆς ὁργανώσεως καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν
οἰκονομικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν λειτουργιῶν ἐν τῷ σχη-
ματισμῷ τῆς Πατριᾶς. Ἡ Πατριὰ ὡς οἰκονομικὴ μονάς.
Βασικαὶ καλλιέργειαι καὶ ἐπιδόσεις. σ. 233—236.
- ε'. *Περίληψις* : Τὸ εἶδος ζωῆς ἐν τῷ σχηματισμῷ τῆς Πατριᾶς. Ὁ οἰκο-
νομικὸς καὶ κοινωνικὸς ρόλος τῆς σλαβίδος γυναικὸς ἐν
τῷ σχηματισμῷ τῆς Πατριᾶς. Ἡ ἐθνογραφικὴ ἐπίδρα-
σις τῆς σλαβίδος γυναικὸς εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἡ κοινω-
νικὴ ζωὴ τῶν πατριαρχικῶν συνοικισμῶν. σ. 237—242.
- στ'. *Περίληψις* : Ἡ θέσις τῆς Πατριᾶς ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας βασικὰς
ἀπόψεις τῆς ἐρεῦνης μας. Ἡ χωρητικότης αὐτῆς.
σ. 242—245.
- ζ'. *Περίληψις* : Ἡ δυναμικότης τῆς Πατριᾶς. Ἡ ὁργάνωσις τῆς πίστεως
καὶ τῆς ἀσφαλίσεως ἐν αὐτῇ. σ. 246—247.
- η'. *Περίληψις* : Ἡ θέσις τῆς Πατριᾶς ἔναντι τῆς χρηματικῆς οἰκονο-
μίας. σ. 248—252.

- θ'. *Περίληψις* : Ἡ γεωγραφικὴ διάδοσις τῆς Πατριᾶς εἰς τὰ Βαλκάνια. σ. 252—256.
- ι'. *Περίληψις* : Ἡ ἐθνικὴ διάδοσις τῆς Πατριᾶς μεταξὺ τῶν βαλκανικῶν λαῶν. Χαρακτηριστικαὶ μορφαὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς διαδόσεως, τὸ Ἄστυ καὶ ἡ Κοινότης· χαρακτηριστικαὶ μορφαὶ τῆς σλαβικῆς ἐθνικῆς διαδόσεως, τὸ Τσιφλίκι καὶ ἡ Πατριὰ. Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων οἰκονομικῶν συστημάτων. σ. 256—268.
- κ'. *Περίληψις* : Τὸ μέλλον τῆς Πατριᾶς· οἱ λόγοι ποὺ ὀδηγοῦν εἰς τὴν διάλυσιν αὐτῆς, σ. 268—274.
- λ'. *Περίληψις* : Τὰ ἐκ τῆς διαλύσεως τῆς Πατριᾶς προκύπτοντα ζητήματα συγκοινωνιακῆς, ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς διεισδύσεως εἰς τὰς τέως πατριαρχικὰς περιοχάς. σ. 274—297.

*Παραρτήματα καὶ σημειώσεις
εἰς τὸ θέμα Πατριᾶς (Ζάντρονγκας).*

- Παράρτημα Α'.* Περί τοῦ καθεστώτος τῆς γαιοκτησίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τῶν σλαβικῶν μειονοτήτων ἐν τῇ περιοχῇ Φλωρίνης ὡς καὶ περὶ τῶν ἐνδεδειγμένων μέτρων πρὸς τακτοποιήσιν τοῦ μειονοτικοῦ προβλήματος. σ. 298—318.
- Παράρτημα Β'.* Ἡ σημασία τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς βαθείας γραμμῆς Μαράβα· Ἄξιου ἀπὸ οἰκονομικῆς, πολιτικῆς καὶ στρατηγικῆς ἀπόψεως. σ. 319—344.
- Παράρτημα Γ.* Περί τῆς μορφῆς καὶ τῶν τάσεων τῶν χωρικῶν κινήματων εἰς τὰς γειτονικὰς σλαβικὰς περιοχάς καὶ περὶ τῆς εἰδικῆς ἐν μέσῳ αὐτῶν θέσεως τῆς Ὁμοσπονδίας Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας—(Ἐδρα Θεσσαλονίκης· περίοδος 1923—1928). σ. 344—384.
- Παράρτημα Δ'.* Περί τῆς Πατριᾶς τοῦ Βασ. Ντάφου Νεδέλκου, κατοίκου Σακουλέβου (Μάριανης) περιφερείας Φλωρίνης. σ. 385—407.
- Σημειώσεις.* σ. 408—413.

Θέμα 4ον

**Τὸ
Βαλκανικὸν Κεφαλοχώρι**

- α'. *Περίληψις* : Διαστολὴ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Κεφαλῶχωριοῦ καὶ καθορισμὸς αὐτοῦ ὡς τύπου μεταβατικοῦ. σ. 414—415.
- β'. *Περίληψις* : Χαρακτηριστικὰ τινὰ δεδομένα τῆς ἐξελίξεως τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς ἐν τοῖς Κεφαλοχωρίοις. σ. 415—416.
- γ'. *Περίληψις* : Ἡ ἐθνολογικὴ σύνθεσις τῶν Κεφαλοχωριῶν καὶ αἱ σχετικαὶ ζυμώσεις ποὺ ἔγιναν μέσα εἰς αὐτά. σ. 417—418.
- δ'. *Περίληψις* : Τὸ processus ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου διεμορφώθη ἡ στοιχειώδης Βαλκανικὴ Κοινότης. σ. 418—421.
- ε'. *Περίληψις* : Τὸ πρόβλημα τῆς δημογραφικῆς ἀξίσεως εἰς τὰ Κεφαλοχώρια. σ. 421—422.

Παραρτήματα
εἰς τὸ θέμα τοῦ Κεφαλοχωρίου

Παράρτημα Α'. Περί τῶν ὑποθέσεων τῶν ἀκτημόνων τοῦ Κεφαλοχωρίου τῆς Γιουντζήδας. σ. 423—432.

Θέμα 5ον

**Ἡ στενὴ ἀτομιστικὴ χωρικὴ οἰκογένεια
τῶν ἐλευθέρων μικροῖδιοκτητῶν καλλιεργητῶν.**

Τὸ χωρικὸν σύστημα

- α'. *Περίληψις* : Γενικαὶ τινες παρατηρήσεις περὶ τῆς ἱστορικῆς προελεύσεως τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας ἰδίως ἐν Ἑλλάδι. σ. 433—437.
- β'. *Περίληψις* : Τυπικὴ μελέτη τοῦ ἀπολύτου κλειστοῦ τύπου μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας. Ὁργάνωσις, μηχανισμός, θεμελιώδεις λειτουργίαι τοῦ τύπου τούτου. σ. 437—438.
- γ'. *Περίληψις* : Τὸ εἶδος ζωῆς εἰς τὸν ἀπόλυτον τύπον τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας. Ἡ γεωγραφικὴ καὶ ἡ ἐθνικὴ διάδοσις τοῦ τύπου τούτου. σ. 433—439.
- δ'. *Περίληψις* : Ἡ σχέση τοῦ τύπου τούτου πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν. Ἡ κρίσις τοῦ ἀπολύτου κλειστοῦ τύπου καὶ ἡ εἰσβολὴ τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας εἰς αὐτόν. Ἡ ἀναζητήσις προσθέτων πόρων εἰς ρευστὸν χρῆμα. Ἡ ἀποστολὴ μελῶν τῆς οἰκογενείας ἔξω αὐτῆς πρὸς ἐξέυρεσιν τῶν πόρων τούτων. Ἡ ριζοσπαστικὴ πλὴν μὴ ὀργανικὴ λύσις διὰ τῆς συστηματικῆς μεταναστεύσεως. Ἡ παθητικὴ ἐκκεφαλαιοκρατήσις τοῦ τύπου. σ. 439—441.
Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως ἐπιτευχθέντος προσθέτου πόρου εἰς ρευστὸν χρῆμα. σ. 441—442.
- ε'. *Περίληψις* : Ἡ ἐξέλιξις τῆς κρίσεως τοῦ κλειστοῦ τύπου τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας. Ἄλλαι βαθύτεραι, ἐκτὸς τῆς μεταναστεύσεως, ἐσωτερικαὶ καὶ ὀργανικαὶ ἐν αὐτῇ ζυμώσεις ὀδηγοῦσαι εἰς σειρὰν μορφῶν μεταβατικῶν καὶ εἰς βαθμιαίαν ἐνεργητικὴν ἐκκεφαλαιοκρατίην. σ. 442—443.
Ἡ θεωρητικὴ πρόβλεψις περὶ τῆς ἐξελίξεως. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Ν. Ἀναγνωστοπούλου περὶ τῆς βαθμιαίας ἐξελίξεως πρὸς τὸν ἐκκεφαλαιοκρατισμόν. σ. 443—445.
- στ'. *Περίληψις* : Αἱ ἐν τῇ Βαλκανικῇ σημειωθεῖσαι ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴν θεωρητικὴν πρόβλεψιν περὶ τῆς ἐξελίξεως. Ἡ διάφορος πρακτικὴ ἐξέλιξις ἐν μιᾷ ἐκείτῃ τῶν βαλκανικῶν οἰκονομιῶν. σ. 445—446.
Ἡ πρακτικὴ πορεία τῆς ἐξελίξεως ἐν Βουλγαρίᾳ. σ. 446.
Ἡ πρακτικὴ πορεία τῆς ἐξελίξεως ἐν Σερβίᾳ. σ. 446—447.
Ἡ πρακτικὴ πορεία τῆς ἐξελίξεως ἐν Ἑλλάδι. σ. 447.
- ζ'. *Περίληψις* : Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ἰδιομόρφου ἐξελίξεως τοῦ σχηματισμοῦ τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας ἐν Ἑλλάδι. Οἱ δημιουργηθέντες εἰδικοὶ πρόσθετοι πόροι. σ. 448—449.

η'. *Περίληψις* : Περί τῶν ἐσωτερικῶν ἐλατηρίων τοῦ συντηροῦν τὴν ἀναρχικὴν ἑλληνικὴν ἀμορφίαν. Αἱ δύο μέθοδοι τοῦ καθορισμοῦ τῶν δεδομένων τούτων : Ἡ περιγραφικὴ καὶ ἡ ἀναλυτικὴ. Καθορισμός τῶν ἐλατηρίων τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς ἐξελικτικῆς πορείας ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς περιγραφικῆς μεθόδου. σ. 449—451.
Ὁ ἐξελικτικὸς σταθμὸς τῶν σχετικῶν εἰδικεύσεων. σ. 451—453.

Περί τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς μορφῆς τῶν σχετικῶν εἰδικεύσεων καὶ τῆς μορφῆς τῶν ἀπολύτων εἰδικεύσεων καὶ τοῦ θετικοῦ ἐκκεφαλαιοκρατισμοῦ. σ. 453—454.

θ'. *Περίληψις* : Συστηματικὸς καθορισμὸς τῶν προσθέτων πόρων καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν εἰς τὸν μηχανισμόν καὶ εἰς τὸ εἶδος ζωῆς τῶν ἡμιαυτεπαρκῶν μορφῶν. σ. 454—455.
Πρόσθετοι πόροι ἐπιτυγχανόμενοι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ἑλλάδος : αἱ σχετικαὶ εἰδικεύσεις. Ἐπιδράσεις αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἡμιαυτεπαρκῶν μορφῶν. σ. 455—456.

Οἱ ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους ἐπιτυγχανόμενοι πρόσθετοι πόροι. Ἡ ἐπιδράσις τούτων. σ. 456—458.
Πρόσθετοι πόροι ἐκ τοῦ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἀσκουμένου τυχодиωκτισμοῦ μετὰ τῆς δουλειᾶς τοῦ ποδαριοῦ. Αἱ ἐκ τῶν πόρων τούτων ἐπιδράσεις. σ. 458—460.

Ἐκτακτοὶ πόροι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἡμιαυτεπαρκοῦς χωρικῆς οἰκογενείας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Πόροι ἐκ τῆς μεταναστεύσεως καὶ ἐπιδράσεις αὐτῶν εἰς τὸν μηχανισμόν καὶ εἰς τὸ εἶδος ζωῆς τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας σ. 460—462.

Πρόσθετοι πόροι προερχόμενοι ἐκ τῆς εἰδικεύσεως εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν ἐργατικῶν χειρῶν. Αἱ ἐκ τῶν πόρων τούτων ἐπιδράσεις. σ. 462—466.

Ἐκτακτοὶ πόροι τῆς ἡμιαυτεπαρκοῦς χωρικῆς οἰκογενείας δημιουργηθέντες διὰ τοῦ συστήματος τῶν βραχυπροθέσμων καλλιεργητικῶν δανείων. Αἱ ἐκ τῶν πόρων τούτων ἐπιδράσεις καὶ συνέπειαι. σ. 467—469.

ι'. *Περίληψις* : Μελέτη τῆς τελευταίας ἐξελικτικῆς μορφῆς τοῦ σχηματισμοῦ τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας μετὰ τὰς ἀπολύτους εἰδικεύσεις ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν τεσσάρων βασικῶν σημείων τῆς ἐρεῦνης μας διὰ τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου. Ἡ χωρητικότης αὐτῆς. σ. 469—470.

Ἡ δυναμικότης τῆς τελευταίας ἐξελικτικῆς μορφῆς τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας. σ. 470—471.

Γενικαὶ τινες παρατηρήσεις περὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ἐν Ἑλλάδι. Τὸ ζήτημα τῆς ιδρύσεως τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς. σ. 471—479.

Ἡ ὀργάνωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλίσεως ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐξελικτικῇ μορφῇ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας. Σχέσεις τοῦ σχηματισμοῦ τούτου πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν. σ. 480—489.

*Παραρτήματα εἰς τὸ θέμα
τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας.*

Παράρτημα Α'. Περιλαμβάνει ἀνοικτὴν ἐπιστολὴν σχετικὴν μετὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς καὶ ἀπευθυνθεῖσαν ἐκ Κομοτινῆς τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1929 πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς Τραπεζῆς ταύτης κ. Γ. Τρακκάκη. σ. 490—503.

Παράρτημα Β'. Περιλαμβάνει μίαν ἐντελῶς πρόσφατον (1931) καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, τῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, ἀλληλογραφίαν μετὰ τὸν ἴδιον κ. Γ. Τρακκάκη. σ. 503—514.

Θέμα 6ον

**Ὁ σχηματισμὸς τῆς μίξομικροαστοχωρικῆς
οἰκογενείας ἐν Ἑλλάδι.**

σ. 515—519

Θέμα 7ον

**Ἀκόμη μερικὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς ἐρεῦνης μου
ἐπὶ τῆς μορφολογίας
τῆς ἐλληνικῆς γεωργικῆς οἰκονομίας.**

σ. 520—571.

*Παραρτήματα καὶ σημειώσεις
τοῦ 6ου καὶ 7ου θέματος τῆς μελέτης.*

Παράρτημα Α'. Περί τῆς ἐνδεδειγμένης κοινοτικῆς καὶ συνεταιριστικῆς πολιτικῆς. σ. 572—583.

Παράρτημα Β'. Τὰ βαθύτερα αἷτια τῆς ληστείας καὶ ἡ θεραπεία αὐτῶν. σ. 584—592.

Παράρτημα Γ'. Ἡ παροῦσα θέσις τοῦ Ἀγροτικοῦ Ἐποικισμοῦ ἐν ταῖς Νέαις Χώραις. σ. 592—598.

Παράρτημα Δ'. Αἱ περιπέτειαι τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν ὄρεινῶν περιοχῶν τῆς Δυτικῆς Θράκης. σ. 598—602.

Παράρτημα Ε'. Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα καὶ τὰ περιφερειακὰ ὄργανα αὐτῆς. σ. 602—606.

Παράρτημα ΣΤ'. Περί τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀγροτικῆς πίστεως εἰς Χαλκιδικὴν. σ. 606—607.

Σημειώσεις. σ. 607—612.

Θέμα 8ον

**Ἐπίμετρα εἰς τὴν ὅλην
Μελέτην.**

Ἐπίμετρον Α'. Ὅχι μετανάστευσιν ἀλλὰ νοικοκύρευμα. Ἡ ὀργάνωσις τῆς δημητριακῆς Κοινότητος· ἡ ἀσφάλις καὶ ἡ χωρητικότης αὐτῆς. σ. 613—636.

- Ἐπίμετρον Β'. Περὶ τῆς ἀστογεωργικῆς κωμοπόλεως, τοῦ Σουφλίου
σ. 637—678.
Ἐπίμετρον Γ'. Ἡ Πανευρώπη τοῦ κ. Ἀρ. Μπριάν καὶ ἡ Ἑλλάς τοῦ κ.
Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου. σ. 678—690.
Ἐπίμετρον Δ'. Οἱ πειρασμοὶ τῆς ἀγροτικῆς δημαγωγίας. σ. 690—695.
Ἐπίμετρον Ε'. (Τελευταῖον). Περιλαμβάνει χαρακτηριστικὸν διάγραμμα
τῶν περαιτέρω ἐνδεδειγμένων πρὸς ἐπεξεργασίαν θεμα-
των, σ. 696—698.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ἡ ἀνὰ χεῖρας συγκριτικὴ μελέτη εἶνε, κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος της, ἐπανάληψις μιᾶς προσπάθειας, τὴν ὁποίαν εἶχα ἀρχίσει νὰ καταστρώνω πρὸς δημοσίευσιν ἀπὸ τοῦ 1927, κατέπιν ἐντολῆς τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν (1). Ἡ προσπάθειά μου ἐκείνη, ἀπὸ τοῦ 1929 ἤδη τερματισθεῖσα,

1) Ἴδου ἡ ἐν λόγῳ ἐντολή.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ἘΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 19 Ὀκτωβρίου 1928

ΤΜΗΜΑ Β'. ΠΣΛΙΓΙΚΣΝ

Ἀριθ. πρωτ. 11562 ε. ε.

Κύριον Κ. Δ. Καραβίδαν

Τμηματάρχην Β'. τάξεως

Ἐχομεν τὴν τιμὴν νὰ παρακαλέσωμεν ὑμᾶς ὅπως ἀναχωρήσετε διὰ πρώτης εὐκαιρίας εἰς Δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ κατόπιν μελέτης ὑποβάλητε ἡμῖν :

1) Πίνακα ἀνωμάτων δικαιοπραξιῶν ἐπ' ἀκινήτων, εἰς ᾧ ἐνδιαφέρονται αἱ ἐκεῖ κατεσπαρμέναι σλαβικαὶ μειονότητες, καὶ ὅποιαί αἱ παρατηρήσεις σας περὶ τῆς πρακτικῆς διευθετήσεως τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν διαφορῶν τούτων.

2) Συμπλήρωσιν τοῦ β'. μέρους τῆς μελέτης σας «Ἡ Μακεδονοσλαβικὴ ἀγροτικὴ Κοινότης...» ἐν ᾧ νὰ διατυπώνηται ἀναλυτικῶς καὶ στατιστικῶς ἡ διαφορὰ τῆς Γεωργοκτηνοτροφικῆς χωρικῆς ἐπιχειρήσεως, ὅταν διεξάγεται αὕτη ὑπὸ τὸν ὀργανικὸν τύπον τῆς πολυπληθοῦς πατριαρχικῆς σλαβικῆς οἰκογενείας καὶ ὑπὸ τὸν ἀντίθετον τύπον τῆς ὀλιγομελοῦς οἰκείας παρ' ἡμῖν ἀτομικῆς τοιαύτης, μετὰ σαφοῦς καὶ πρακτικῆς προτάσεως περὶ ἀναπληρώσεως τῶν μειονεκτημάτων τοῦ οἰκείου παρ' ἡμῖν τύπου χωρικῆς ἐπιχειρήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὸν σλαβικόν. Ἡ πρότασις σας δεόν νὰ θίγῃ πάντα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα σημεῖα καὶ

3) Ἐκθεσίαν περὶ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐπιδράσεων τοῦ ἐποικισμού ἐπὶ τῆς παλαιᾶς οἰκονομίας τῶν ἐντοπίων.

Τὴν ἀνωτέρω ἐντολὴν ἡμῶν δεόν νὰ φέρητε εἰς πέρας ἐντὸς τὸ πολὺν διμήνου.

Τὸ οἰκεῖον τμῆμα διετάχθη νὰ καταβάλῃ ὑμῖν Δραχ. 10,000 ἐπὶ ἀποδόσει λ)σμοῦ, ἔναντι ὁδοιπορικῶν σας μεταβάσεως καὶ ἐπανόδου καὶ ἡμερησίαν ἀποζημιώσιν ἐκ 200 δραχμῶν.

Ὁ Ὑπουργὸς
ΑΛ. Κ. ΚΑΡΑΠΑΝΟΣ

ὑπεβλήθη ἔκτοτε πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τοῦτο ὑπὸ τύπον ἐκθέσεως, ἣτις ἔφερε τὸν τίτλον : « Συγκριτικαὶ παρατηρήσεις περὶ τῶν μορφῶν ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τῶν συναφῶν εἰδῶν ζωῆς εἰς τοὺς ἀγροτικούς — γεωργικούς καὶ κτηνοτροφικούς — εἰς τοὺς χωρικούς καὶ ἀκόμη εἰς τοὺς ἀστοχωρικούς κλάδους τῆς παραγωγῆς ἐν Σερβίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἑλλάδα ».

Ὁ εἰδικὸς καὶ ἀναλυτικὸς αὐτὸς τίτλος, ὁ ὁποῖος μοιάζει νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν 17ον ἢ τὸν 18ον αἰῶνα, θὰ ἦτο ἐν τούτοις ἀπαραίτητος, ἂν ὤφειλα νὰ δώσω εὐθὺς ἀρχῇθεν εἰς τὸν ἀναγνώστην μίαν σαφῆ ἰδέαν περὶ τοῦ θέματος ποῦ ἀναπτύσσεται ἐδῶ. Ἀλλὰ τὸν συνέπτυξα εἰς τὴν μορφήν τοῦ τῆν τωρινὴν καὶ χάριν οἰκονομίας ἐν τῇ ἐμφανίσει καὶ διότι ὠρισμέναι εὐρύτεραι ἀπόψεις, ποῦ ἀνέπτυξα κατὰ τὴν ἐπανάληψιν τῆς προσπαθείας μου, δικαιολογοῦν τὸν παρόντα εὐρύτερον καὶ πολὺ βεβαίως πλεόν φιλόδοξον τίτλον τῆς.

Καὶ ἡ μὲν παλαιότερα ἐκείνη ἔκθεσις, δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς, ἀπωλέσθη κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος 1929, ἂν καὶ ὀγκωδестаτή, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κ. Ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ἑξωτερικῶν — ἔτσι τοῦλάχιστον ἐδικαιολογήθη τὸ πρᾶγμα ἐκ τῶν ὑστέρων.

Τὸ δὲ παρὸν ἔργον εἶνε, ὡς εἶπα, ἐπανάληψις τῆς ἀρχικῆς προσπαθείας μου, ἀλλὰ καὶ μετὰπλάσις πολλαχοῦ καὶ συμπλήρωσις ἐκείνης.

Εἰς τὴν ἀμέσως ἐπομένην εἰσαγωγὴν, ἣτις εἶνε τμῆμα τῆς ἀναφορᾶς δι' ἧς ὑπέβαλα τὴν ἔκθεσίν μου κατὰ τὸ 1929, ὅπως ἐπίσης καὶ κατόπιν εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν Γενικῶν Δεδομένων τῆς μελέτης μου, ὁ ἐνδιαφερόμενος ἀναγνώστης θὰ εὔρη ἀρκετὰ στοιχεῖα καὶ τὸν βατώτερον κατὰ τὸ δυνατόν δρόμον ὥστε βαθμηδὸν νὰ εἰσχωρήσῃ περαιτέρω εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ σοβαροῦ θέματος ποῦ θίγω.

Ἀναφέρω μόνον ἐδῶ ἐν ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτέρων δεδομένων τῆς μελέτης μου, τὸ ὁποῖον ἴσια — ἴσια κατὰ τὴν δευτέραν ἐπεξεργασίαν αὐτῆς ἐπροσπάθησα νὰ ἐξάρω καὶ ν' ἀναδείξω ὡς κάτι βασικὸν — τὸ ἐξῆς, δηλαδὴ : « ὅτι αἱ τελευταῖαι προκαπιταλιστικαὶ μορφαὶ ὀργανώσεως τῆς

ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς—ὅλοι οἱ σχετικοὶ μὲ αὐτὴν οἰκονομικοκοινωνικοὶ σχηματισμοὶ—οἱ πατριαρχικοὶ, οἱ φεουδαρχικοὶ καὶ οἱ κοινοτικοὶ εἶχαν, διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ τῆς τριβῆς ἐν τῇ δράσει, ἀποβῆ πῶ σύνθετοι, διὰ τὴν ἐποχὴν τους καὶ διὰ τὴν τότε τεχνικὴν, πῶ ἄρτιοι καὶ πῶ δουλεμένοι ἐν μιᾷ λέξει, ἂν καὶ τεχνικῶς δὲ καὶ ποσοτικῶς ὄντες κατώτεροι καὶ πενιχρότεροι, βιολογικῶς ὅμως ἦσαν ἀπολύτως πληρέστεροι καὶ ζωντανότεροι ἀπὸ τοὺς ἐν ἑξελίξει καὶ σήμερον ἀκόμη εὕρισκομένους σχηματισμοὺς τοῦ καπιταλισμοῦ· ὅτι οἱ σχηματισμοὶ αὗτοι οἱ παλαιότεροι, ἐπὶ διαφόρου μὲν τῶν καπιταλιστικῶν, πλὴν ἐπὶ ἀπολύτως ὀργανικῆς βάσεως, εἶχαν διευθετήσῃ τὰ ἐγγενῆ εἰς κάθε παραγωγικὸν σχηματισμὸν καθαρῶς οἰκονομικὰ ζητήματα—τὸ τῆς ὀργάνωσεως τῆς παραγωγῆς ὁδηγῶν, τὸ τῆς ἀποταμιεύσεως, τὸ τῆς πίστεως, τὸ τῆς ἀσφάλισις, τὸ τῆς ἀποσβέσεως, τὸ τῆς κεφαλαιοποιήσεως—μὲ καθορυμέναις πρὸς ἀντιμετώπισιν αὐτῶν εἰδικὰς λειτουργίας καὶ ὄργανα· παραλλήλως ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω προκαπιταλιστικῶν σχηματισμῶν εἶχε ἐπιτευχθῇ ἐπίσης ὀργανικὴ λύσις ὅχι μόνον διὰ τὸ κοινωνικὸν λεγόμενον ζήτημα (μοιραία συγκέντρωσις δηλαδὴ τοῦ πλούτου καὶ σχέσεις τῶν πλουσίων πρὸς τοὺς πτωχοὺς) ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἠθικὸν καὶ ψυχολογικὸν εὐρύτερα (σχέσεις ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπον καὶ πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐργασίας καὶ πρὸς τὴν φύσιν). Ἀντιθέτως, ὁ καπιταλισμὸς, ὅστις, θρυματίσας τὴν παλαιὰν ἱεραρχημένην ὁμάδα καὶ σπληνιζομένην ἐπὶ ἐνὸς ἀκράτου ἀτομικισμοῦ, ἐλίσσεται διὰ νέων ἰδιομόρφων σχηματισμῶν, ὁ καπιταλισμὸς, λέγω, διηυθέτησε μὲν τὰ εἰρημένα ἐγγενῆ εἰς κάθε σχηματισμὸν στενῶς οἰκονομικὰ ζητήματα (ὀργάνωσις, πίστις, ἀσφάλισις.....) διὰ τῶν γνωστῶν εἰς πάντας ἐν ἐνεργείᾳ σήμερον μορφῶν—οὐδεμίαν ὅμως ἀκόμη εἴωθε βάσιμον κατεύθυνσιν διὰ τὴν λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ ζητήματος. Ἰσα—ἴσια μάλιστα ὁ καπιταλισμὸς περνα σήμερον τὴν σοβαρωτέραν του κρίσιν ἀκριβῶς ἀπάνω εἰς αὐτὰ τὰ θέματα. Ὅτι, ἐν τούτοις, ἐνῶ εἰς τὰς κυρίως ἐκκαπιταλισμένας χώρας τῆς ἀτλαντικῆς Εὐρώπης, τὴν

Γερμανίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν π. χ., ἡ σοβαρωτάτη αὕτη κρίσις φέρει πάντοτε φυσιολογικὸν καὶ ὀργανικὸν χαρακτήρα. —δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὰς ἰδικὰς μας καθυστερημένας ἀνατολικὰς χώρας. Ἐδῶ ἡ εἰσγαγωγή τῶν καπιταλιστικῶν καὶ τῶν πολιτικῶς συναφῶν κοινοβουλευτικῶν μορφῶν προηγήθη τῆς οὐσίας, ὅποια θὰ ἦτο ἡ ὀργανικὴ μετὰβασις ἀπὸ τὰς πατριαρχικὰς καὶ φεουδαρχικὰς μορφὰς εἰς τὰς καπιταλιστικὰς τοιαύτας καθὼς καὶ ὁ πραγματικὸς σχηματισμὸς ἑνὸς γηγενοῦς καπιταλιστικοῦ κεφαλαίου, πρᾶγμα εἰς τὸ ὁποῖον ἐστάθη ἐπίσης ὡς ἐμπόδιον, ἐκτὸς τῆς ἱστορικῆς καθυστέρησεως τῶν χωρῶν μας καὶ ἡ ἐν αὐταῖς σπάνις τῶν μαζικῶν καὶ δυναμικῶν πρώτων ὑλῶν τῆς καπιταλιστικῆς οἰκονομίας. "Ὅτι συνεπῶς ἡ ἐν ταῖς ἰδικαῖς μας χώραις κρίσις δὲν εἶνε ποσῶς ἀπλῆ, ἀλλὰ ἔρχεται ἀφ' ἑνὸς ὡς ἑνας μὴ ὀργανικὸς ἀντίκτυπος τῆς γενικῆς κρίσεως τοῦ καπιταλισμοῦ κι' ἐξ ἄλλου ὡς συνέπεια τῆς ἀναρχίας, ἣτις ἐνετάθη παρ' ἡμῖν ἀφ' ἧς τὰ κοινοβούλιά μας παρεσύρθησαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν διὰ τῆς νομοποιίας μονομερῆ ἀντιμετώπισιν τῆς καταστάσεως χωρὶς πλήρη ἐπίγνωσιν ὁλοκλήρου τοῦ κύκλου τῶν συντελεστῶν ἐξ ὧν ἄμεσα ἢ ἔμμεσα ἐπιδρᾶται αὕτη.

«Δύο ὅθεν προβλήματα τίθενται ἐδῶ : α') καθορισμὸς τῶν ἐν τῇ παρούσῃ ἱστορικῇ στιγμῇ σχέσεων τῆς οἰκονομίας μας πρὸς τὸν ἐξελισσόμενον καπιταλισμὸν, καὶ β') ἔρευνα ἐπὶ τοῦ γεωοικονομικοῦ καὶ ἱστορικοῦ μας ἐπιπέδου πρὸς καθορισμὸν τῶν μᾶλλον προσφόρων δ' ἡμᾶς μορφῶν ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς μας, πρᾶγμα πού ταυτίζεται, ὡς εὐνόητον, μὲ τὸ γενικώτερον πρόβλημά μας τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπροσαρμογῆς τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους ἐπὶ βάσεων συνθετικῶν.»

Αὐτὸ εἶνε τὸ χαρακτηριστικώτερον ἐκ τῶν δεδομένων τῆς μελέτης μου, τὸ ὁποῖον εὐθὺς ἀρχῆθεν ἀναφέρω ἐδῶ· εὐθὺς δ' ἀρχῆθεν ἐπίσης διαμαρτύρομαι κατὰ τῆς ἐπιπολαίας παρατηρήσεως, ὅτι τάχα αὕτη ἡ θέσις ὅπου τοποθετοῦμαι δὲν εἶνε παρὰ ἄγνοας καὶ ρωμαντικῆ στροφῆ πρὸς

τὸ παρελθόν. Διαμαρτύρομαι καὶ συνιστῶ συνάμα εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ μὴ προεξοφλῇ ποσῶς οὐδὲ τὴν σημασίαν τῶν λοιπῶν ἀντικειμενικῶν στοιχείων ποὺ ἐμφανίζει περαιτέρω ἢ ἀνάλυσίς μου οὐδὲ τὰ δικά μου συμπεράσματα· διακηρύσσω δὲ μὲ δυνατόν φωνὴ ἀπὸ τοῦδε, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος ἔργου δὲν εἶνε ποσῶς ἀντάξιος τῶν πνευματικῶς κοιμισμένων ἐκείνων ἀναγνωστῶν, οἵτινες νομίζουν ὅτι μέσα εἰς ἓνα ὠρισμένον οἰκονομικὸν κοινωνικὸν καὶ ἱστορικὸν περιβάλλον εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιχειρηθῇ ἀκινδύνως οἰαδήποτε, καὶ ἡ παραμικρὰ ἔστω, καινοτομία, ἐπιστημονικὴ ἢ νομοθετικὴ ἢ καὶ αἰσθητικὴ ἀκόμη, χωρὶς προηγουμένην λεπτομερῆ ψηλάφισιν καὶ χωρὶς πλήρη γνῶσιν τῶν πραγματικῶν στοιχείων ποὺ συναπαρτίζουν τὸ περιβάλλον τοῦτο. Ταῦτα τοῦ νῦν ἐδῶ καὶ τὸ ἐξῆς μόνον προσθέτω, ὅτι ἡ φιλοδοξία μου, εἰς τὴν πλήρη κινδύνων μεταβατικὴν περίοδον ποὺ περνοῦμε, εἶνε αὐτὸ ἀκριβῶς, δηλαδή τὸ νὰ δώσω διὰ τοῦ παρόντος ἔργου μίαν ἀληθῶς ἀκεραίαν τομὴν ἐπὶ τῆς παρ' ἡμῖν πραγματικότητος, ὥστε νὰ διαπιστωθοῦν ἐν κινήσει διατελοῦντα ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ συναπαρτίζουν τὴν περιβόητον αὐτὴν πραγματικότητα, τὴν δυστυχῶς ὅλως ἀκαθόριστον καὶ δὴ ἔχει μόνον διὰ τοὺς ἀρνευμένους ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἐπικαλούμενους—φευ—ταύτην.

Οὕτω πως προσανατολισμένον καὶ τοιοῦτον γενόμενον τὸ ἔργον τοῦτο, τὸ φέρω εἰς τὴν δημοσιότητα μὲ τόλμην καὶ μὲ πεποίθησιν ἐπ' αὐτὸ—ἔχει βέβαια ὑπὸ τὸ πνεῦμα ὅτι χαρίζω εἰς τὸν ἀναγνώστην μου γὰρδ' αὐτὸν ἀσφαλῶς δεμένον εἰς τὸ παχνὶ ἀλλὰ ὑπὸ τὸ πνεῦμα ὅτι ὁ ἐνδιαφερόμενος ἀναγνώστης οὗτος θὰ δυνηθῇ ἐπωφελῶς λίαν δι' αὐτὸν νὰ παρακολουθήσῃ ἐδῶ ὅλας τὰς δυνατάς εἰλικρινεῖς, ὀξείας καὶ ἐπιμόνους ἀναζητήσεις, τὰς ἀπαραιτήτους πρὸς διακρίβωσιν, στάθμισιν καὶ ταξινόμησιν τῶν στοιχείων τῆς πραγματικότητος.

Τὸ πῶς, ἐξ ἄλλου, τὸ ἔργον τοῦτο κατωρθώθη νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν δημοσιότητα — ἔχει καὶ τοῦτο τὴν ἱστορίαν του.

Οὕτω, ἀφοῦ, δι' οὓς λόγους ἀνέφερα, κατέστη ἀδύνατον νὰ ξαναπάρω τὴν δῆθεν ἀπωλεσθεῖσαν ἔκθεσίν μου—κατ'

ἀρχὰς μὲν, δυσαρτετηθεῖς καὶ παραφερθεῖς, διεμαρτυρήτην ὀημοσία καὶ ἐντονώτατα, ματαίως δ' ἄλλως — τόσον ὁ κόσμος αὐτὸς εἶνε παχύδερμος — διὰ τὴν ἀνεπάντεχην περιπέτειαν· προφανῶς εἶχα πληγῇ εἰς τὸ ἔργον ἀκριβῶς, ὅπου κατέβαλα τοὺς μεγαλυτέρους κόπους καὶ εἶχα ἀκόμη διαψευσθῇ εἰς τὴν ἀφελῇ πεποίθησίν μου, ὅτι τάχα ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ὑψηλοτέρων τουλάχιστον λειτουργιῶν ἐν τῇ χώρᾳ μας ἴστανται ἄνθρωποι σοβαροὶ καὶ ἀξιόπιστοι. Καὶ ταῦτα μοῦ ἔγεινεν ἀφορμὴ βαθεΐας πικρίας, πρᾶγμα ἄλλως ποῦ ἀσφαλῶς ἤθελε συμβῇ εἰς ὅλους ὅσοι, καὶ εἰς τὰς συνθετικὰς ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀναλυτικὰς προσπάθειάς των, εἰργάσθησαν πάντοτε μετὰ τὴν μοιραίαν καὶ ἐμπαθῇ λυρικήν ὀξύτητα τῶν ὀημιουργῶν, ποῦ ξεύρουν νὰ ἀφοσιώνωνται στὴν ἐργασία τους καὶ νὰ σέβωνται αὐτὴν καὶ νὰ ἐπιμένουν ἀπάνω σ' αὐτήν. Ἐργασθεῖς κι' ἐγὼ τὸ θέμα μου μετὰ τὸ λυρικό, καὶ τόσο τραγικὸ στὸ βάθος του, πάθος τοῦτο, τὸ ὁποῖον — ἀδιάκοπα ἀκοίμητον γύρω στὰ ἀντιμέτωπα ἀντικείμενα τῆς πνευματικῆς ὀημιουργίας — ἠναλώθη μετὰ καθάρειαν καὶ ἀκηλίδωτην λάμψιν εἰς τὴν κατείσδουσιν τοῦ θέματος τῆς ἐρεῦνης, εἰς τὴν διαπίστωσιν κι' ἐπαλήθευσιν τῶν πραγματικῶν στοιχείων αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν διαπέρασιν καὶ ὁλοκλήρωσιν αὐτοῦ, — οὕτω πως ἐργασθεῖς, ἐξεμάνην εὐλόγως ὅταν ἔχασα τὸ προῖόν τῶν κόπων μου.

Ἐν τούτοις οὐδὲν κακὸν ἀμιγὲς καλοῦ· γιατί ἀμέτῳς ἔπειτα ἐστρώθηκα καὶ ἀνέπλασα ἐκ τοῦ ἰδίου ὕλικου τὸ ἔργον τοῦτο ποῦ σήμερα κυκλοφορῶ. *Felix Culpa!* ἂν ἀπὸ λάθος βέβαια ἔγεινε ἡ ἀπώλεια τῆς πρώτης ἐκθέσεώς μου.

Ὅπως δὴποτε τὸ νέον αὐτὸ ἔργον ἠμείρῃσε καλυτέρας τύχης. Τὸ ἐπῆγα εἰς τὸν Γενικὸν Διευθυντὴν τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας κι' ἐπρότεινα τὴν ἔκδοσίν του σὲ χωριστὸ τεῦχος τοῦ Δελτίου τοῦ Ὑπουργείου τούτου, πρᾶγμα ποῦ κι' ἔγεινε κιόλας — χάρις εἰς τὸ ὅτι ὁ Γενικὸς οὗτος Διευθυντὴς ἔδειξεν ἀνωτέρα ἀντίληψιν τῶν ὑπηρεσιακῶν του καθηκόντων.

Προεκλήθη ἔτσι μία ἀρκετὰ σοβαρὰ δαπάνη ἐκ τοῦ Δημοσίου Ταμείου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις ἐλπίζω ὅτι τὸ παρὸν βιβλίον θὰ πείσῃ πολλοὺς ὅτι εἶναι ἐνδεδειγμένον

νά συνεχισθῇ μὲ ἐτι μείζονας δαπάνας, προκειμένου διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἐνταῦθα συγχομισθέντων πορισμάτων καὶ ἀκομῇ περισσότερον διὰ τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν.

Ἀληθῶς τὸ βιβλίον αὐτὸ ὁμοιάζει μὲ ἓνα βαθὺ, μὲ ἓνα ἐντόνως ἀνήσυχο διὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας μας ἐρωτηματικό, τὸ ὁποῖον ἐγείρεται ἀντιμέτωπο ἀπεναντι τῶν ἐπιστημονικῶν καθιερωμάτων τῆς χώρας ταύτης, ἀπεναντι τῶν κυβερνήσεων αὐτῆς καὶ ἀπεναντι τῆς πολιτικῆς ποὺ ἐφηρμόσθη ἕως τῶρα ἀπὸ τὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴν καὶ ἀπὸ τὴν Ἀγροτικὴν τοιαύτην.

Καὶ πράγματι, κάθε ἐπαλήθευσις τῶν γενικῶν ἀρχῶν ἐφ' ὧν τὸ βιβλίον τοῦτο ἐβασίσθη, κάθε τοιαύτη ἐπαλήθευσις σημαίνει καὶ ἓνα σεισμόν διὰ τὴν παρούσαν μορφήν τοῦ κρατικοῦ μας προϋπολογισμοῦ, σημαίνει ἐπίσης καὶ ἓνα κλάδον ποὺ ἀποσπᾶται ἀπὸ τὰς πολὺ εὐκόλους δάφνας τῶν προσώπων τῶν κατευθυνάντων τὴν τραπεζιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν πολιτικὴν τῆς χώρας. Σημαίνει τέλος ὅτι οὐδὲν—ἐκτός βέβαια τῆς βίας—οὐδὲν ἄλλο ἀπομένει μέσον πρὸς ἐκκαθάρισιν τῆς νοσηρᾶς καταστάσεως ποὺ μᾶς περισφίγγει παρὰ τὴν ἀγαθὴν καὶ καλὴν πίστιν διὰ μίαν ριζικὴν καὶ ὑπεράνω προσώπων συζήτησιν, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ ὁ καθένας θὰ ἐπανεύρῃ τὰς πραγματικὰς διαστάσεις του καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς χώρας ταύτης τὸν ἴσιον δρόμον.

«Ἀλλὰ, πολὺ φιλολογεῖτε, ἴσως μοὶ εἶπη τις, πολλὰ πράγματα περιμένετε ἀπὸ τὴν εἰλικρίνειαν καὶ ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν συζήτησιν—ἐνῷ ἐδῶ πρόκειται περὶ ὀξείας πάλης μεταξὺ συμφερόντων καθαρὰ ἀντιθέτων». Ἀπαντῶ: "Ἄν αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις εἶνε ἥδη σαφὴς καὶ ἂν ἀκόμη ἐξεδηλώνετο παρ' ἡμῖν κατὰ τρόπον οἰκονομικῶς ὑγιᾶ καὶ γόνιμον—τότε βεβαίως φιλολογῶ. Ἀλλ' ἐγὼ ἔχω διαπιστώσει ὅτι τὰ ἐσωτερικά, τὰ γηγενῆ καπιταλιστικὰ συμφέροντα τὰ ὁποῖα ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει θὰ ἀντετίθεντο ἀποφασιστικὰ εἰς μίαν ἐκκαθάρισιν καὶ ἀνασύνθεσιν τῆς οἰκονομίας μας, ἀνασύνθεσιν ὑφ' ὃ πνεῦμα ὁμιλῶ ἐδῶ—τὰ συμφέροντα ταῦτα εἶνε πολὺ μικρά· πολὺ δὲ μικρότερα, οὐτιδανὰ κατὰ λέξιν εἶνε τὰ πρόσωπα, ποῦ, ἐξ ἐπιπολιότητος βέβαια, πιθανὸν νὰ

ἀντετάσσοντο εἰς αὐτὴν τὴν προσπάθειαν. Τὸ δὲ πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος εἶνε πολὺ περισσώτερό πνευματικόν, ἠθικὸ καὶ κοινωνικὸ παρά στενωὺς οἰκονομικόν.

Τὸ ζήτημα εἶνε ὅτι ἐδῶ κάτω ὀχλαγωγοῦν τὸν πληθυσμὸν μας ὅλοι αὐτοὶ οἱ αὐτοσχέδιοι ἀρχιτέκτονες, ποῦ, ἀγνοήσαντες τὰ γνήσια δυναμικὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας ταύτης, ἔχτησαν παντοῦ ἀναρχικὰς παληοπαράγκες καὶ ἄδικα καὶ ἀνάξια κρατοῦν τὴν ἱερὴν τούτη γῆν. Ἀκριβῶς δὲ τὸ ἔργον μας τοῦτο εἶνε μιὰ ἔρευνα ποῦ ἀναδεικνύει σὲ μέρος δυνατόν καὶ ἄγναντο καὶ ἐνεργοποιεῖ τὴν παλῆν καὶ αἰωνόβια δυναμικὴ αὐτὴ φλέβα τοῦ ἰδιοῦ μας πολιτισμοῦ. ἐδῶ ἐδουλέψαμε ὑπομονητικὰ καὶ ἐμαζέψαμε ὅσο ἡ πλάτη ἡ δική μας σήκωνε ἀπὸ τὸ ἀπαιτούμενον ἀναδοτμιουργικὸ ὕλικόν· ἀπὸ ἐδῶ τέλος κατευθύνουμε τῆς βολῆς μας ἀπάνω στῆς αὐτοσχέδιες παράγκες τῶν ἐπισήμων καὶ ἀνεπισήμων ὀχλαγωγῶν καὶ μὲ χαρὰ μας τῆς βλέπομε ποῦ πέρνουν παντοῦθε φωτιά. Ἡ γενικὴ ἐξ ἄλλου καταιγίδα, ποῦ κινεῖται στῆς καπιταλιστικὰς χώρες, πλαταίνει ὁλοένα· ἄνεμος δυνατός λιγύζει τῆς ὑψηλὰς κορυφῆς καὶ ἡ ὥρα τοῦ καθαρμοῦ φθάνει. Ἀλλὰ ἐμεῖς πιστεύουμε πὺς κατὰ τὴν κρίσιμη ὥρα ἡ θέσις μας θάνη νὰ βρεθοῦμε ὄχι μπλεγμένοι εἰς τὴν ἀνότην, ὑπεράσπισι κιβδηλῶν ἀξιών, ἀλλὰ ἀκάλυπτοι μὲ τὸ δυνατό ἔνστικτόν μας ἐλεύθερο κάτω ἀπὸ τὸν φωτεινὸν καὶ μεγάλον οὐρανόν μας.

Ἐπειτα, ἡ Ἑλληνικὴ ὑπόθεσις ἔχει ἐμπρὸς ἀρκετὰ ἀνοιγμένον τὸ δρόμον γιὰ νὰ βγῇ ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴν αὐτὴν θέσιν, σὲ θετικὸν πεδῖον δράσεως. Πράγματι, ὅλοι ὅσοι διατηροῦν ὑγιεὺς αὐτὸ τὸ δυνατό ἔνστικτόν μας, πάντοτε ὑπέδειξαν τὴν ἀνάγκην ἐπανόδου στοὺς γηγενεῖς κοινοτικούς μας θεσμούς, σὰν στῆς πιὸ εὐνοϊκὴς καὶ ἐνδεδειγμένης, καὶ ἀπὸ τὴν γεωοικονομία μας καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν μας, βάσεις, βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ ἡ οἰκονομικὴ μας ὀργάνωσις θὰ γείνην προσφυστέρα καὶ αἱ πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ καὶ αἰσθητικαὶ ἀξίαι μας θὰ γονιμοποιηθοῦν. Τὴν ὑπόδειξιν ταύτην κάμνομεν καὶ ἡμεῖς.

Ἐν τούτοις, εἶνε ἐδῶ, ἀγαπητὲ ἀναγνώστα, ὅπου ἀρχίζει κάθε φορὰ ἡ περιπέτεια, ἡ ὁποία, μὲ οἰανδήποτε καλὴν θέ-

λησι, δὲν μπορεῖ παρὰ τὴν καταλήγη σὲ ζήτημα προσωπικὸ—
 «ἢ ἐσεῖς, δηλαδὴ, γιὰ τὸ πῶ λαϊκὰ, ἢ ἐμεῖς». Δυστυχῶς
 αὐτὸ εἶνε μοιραῖον· καὶ εἶνε τὸ σκαλὶ, ὅπου ἐγλύστρησαν πολ-
 λοὶ προκειμένου ν' ἀνεβούν ἴσια-ἴσια μιὰ ἀπὸ τῆς πρὸ ὑψηλῆς
 ἐπάλλξεις τῆς κοινοτικῆς θεωρίας. «ὦ! ἂν ἔλειπαν τὰ προ-
 σωπικὰ»! μοῦ λέγουν πολλοὶ· ἀκουσε, λοιπόν, ἀναγνώστα:
 Τὸ βιβλίον αὐτὸ περιέχει τὴν εὐρυτέραν κοινοτικὴν ἀνάλυσιν
 ἐξ ὅσων ἕως τῶρα ἔδωσα, καντὰ-κοντὰ δὲ ἔρχεται καὶ ὁ ἐπό-
 μενος τόμος, ὁ ὁποῖος θὰ περιλάβῃ τὰ σπουδαιότερα ἐκ τῶν
 ὑπολοίπων κοινοτικῶν θεμάτων, ὧν διάγραμμα ὑπάρχει εἰς
 τὸ τέλος τοῦ παρόντος καὶ διὰ τὴν ἔρευναν τῶν ὁποίων ἐπρό-
 τείνα ἄλλοτε τὴν ἰδρύσι τοῦ Ἰνστιτούτου Κοινοτικῶν Σπου-
 δῶν. Σύντομα λέγω ἐδῶ ὅτι ὁ Κοινοτισμὸς εἶνε ὁλοκληρω-
 τικὴ συνθετικὴ ἀντίληψις τῆς ζωῆς, εἶνε βίωσις—περιέχει
 συνεπῶς βάσεις οἰκονομικῆς ἀναπλάσεως καὶ στοιχεῖα πολι-
 τισμοῦ, ἐπαληθευμένα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν μας καὶ ἀναζωογο-
 νούμενα ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν καιρῶν σήμερα, ὡς τὸ πρὸ ζω-
 τικὸ αἶτημα: Χωρὶς νὰ κλονίζωμε τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν
 καὶ τὸ ἱερὸ ὄραμα τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος—ζητᾶμε
 νὰ βγάλωμε ἀπ' τὴν ἀναρχίαν καὶ νὰ τᾶζωμε καὶ τῆς δυὸ τε-
 ράστιες αὐτὲς δυνάμεις μέσα στὴν ἱεραρχημένην κοινοτικὴν
 ὁμάδαν, ἣ ὁποία ἐξευγενίζει καὶ ἐξυψώνει τὴν προσωπικότητα
 τοῦ ἀτόμου καὶ γονιμοποιεῖ κοινωνικῶς τὴν ἰδιοκτησίαν· καὶ
 ζητᾶμε, πρακτικῶς, νὰ ὁργανώσωμε τὸ χωρικὸ καὶ μικροα-
 στικὸ κεφάλαιο ἀπάνω στὴν προσωπικὴ ὁμαδικὴ ἐκμετάλ-
 λευσι τῶν στοιχείων τοῦ τοπικοῦ μας πλούτου, τὰ ὁποῖα ἀ-
 κριβῶς προσφέρονται στοὺς κοινοτικούς θεσμούς, ὅπως ἀκρι-
 βῶς καὶ ἡ μαζικὴς δυναμικὴς ὕλης (πετρέλαια, ἄνθραξ...)·
 εὐνοοῦν τῆς καπιταλιστικῆς μορφῆς ὁργανώσεως· φυσικὰ ἔ-
 χουμε καὶ κλάδους πού μποροῦν νὰ ὁργανωθοῦν καπιταλιστικά·
 μακάρι ἀπαντοῦμε καὶ σ' αὐτό. Αὐτὰ ὅμως ὑποθέτουν πραγ-
 ματικούς ἡγέτας ἀπάνω στὴν οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ μας
 ζωὴ· τέλος πάντων τὸ δικό μας αἶτημα εἶνε αὐτό· καὶ δὲν
 ὑπάρχει Μοῦσα πού νὰ μὴ τὴν ἐπεκαλέσθῃμεν (Κλειώ, Εὐ-
 τέρπη, Θάλεια, Πολύμνια, Καλλιόπη.....), γιὰ νὰ τὸ διατυ-
 πώσωμε καὶ νὰ τὸ ἐπεξεργασθοῦμε ὁλοένα πληρέστερα· ὁμως

οἱ κύριοι αὐτοσχέδιοι παραγωγῶχοι ποὺ ὀχλαγωγοῦν, ἀπὸ δεξιά ἕως ἀριστερά, τὴν οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴν μας ζωὴ καὶ ποὺ τὰ συνήθισαν ὅλα ἔτοιμα, σκύβουν κυτᾶζουν τὰ κιτᾶπια τοὺς καὶ, μὴ βρίσκοντας τίποτα γιὰ κοινοτικὴ ὁμάδα καὶ γιὰ ἐργάνωσι τοῦ μικροαστικοῦ κεφαλαίου, τότε, οἱ σοβαροὶ αὐτοὶ κύριοι — τόσο λίγο σέβονται τὸν ἑαυτό τοὺς καὶ τὸν τόπο — πέρνουν πάντα μιὰ στάσι ποὺ χαρακτηριστικὰ ἐκφράζεται ἀπὸ τοὺς γαβριάδες ὅταν βγάλλουν τὴ γλώσσα τοὺς ἔξω μὲ ὀρθάνοιχτο στόμα ἐμπαίζοντας τοὺς διαβάτας· τὸ κάμαν μιὰ, τὸ κάμαν δυό· κάποτε ὅμως δὲν βαστᾷ κανεὶς· τοὺς ρίχνει λοιπὸν νερρὸ ἐκατό, διακοσίων βαθμῶν, στὸ στόμα καὶ ἐπὶ πλέον τοὺς μурμουρίζει: «πίθηχοι, παπαγάλοι, νιάνιαρα, ραγκουτάγκοι!». Ἐρωτῶ, λοιπὸν, εἶνε ἢ δὲν εἶνε αὐτὸ μοιραῖον; Εἶνε, μάλιστα· καὶ αὐτὸ γιὰτὶ οἱ παραγωγῶχοι εἶνε ἐξυπνοὶ καὶ ἐννοοῦν ὅτι τὸ ὑλικὸ ποὺ κουβαλοῦμε μὲ τὴν ἔρευνα μας πρόκειται νὰ ὑψωθῇ σὲ οἰκοδόμημα Ἑλληνικὸ, ἀκριβῶς στὸν τόπο ὅπου τρικλίζει ἡ παράγγα τοὺς.

Ὡστε, λοιπὸν, θὰ μᾶς πῇ κανεὶς, περναῖτε σφουγγάρι ἀπάνω σὲ προσπάθειες ἐνὸς ὀλοκλήρου αἰῶνος ἐλευθέρου βίου; Ἄλλ' ὅχι· τιμοῦμε τὸ ἦθος, τὴν καλὴν θέλησι, τὴν ἐργατικότητα τῶν παλαιότερων ἰδίως πνευματικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἡγετῶν, δείχνουμε ὅμως καὶ τονίζουμε τὸν λανθασμένο προσανατολισμὸν τοὺς, λανθασμένο μέχρι σημείου ἰδανικὰ γελοίου, ἴσια-ἴσια ἐπειδὴ τὸ γελοῖο αὐτὸ εἶνε ὑφασμένο μὲ τὴν πιὸ γνήσια τραγικότητα. Καὶ ἐμεῖς δὲν θὰ μοιάσωμε μωραῖτες τρίτης τάξεως — ὅλο καπελαδοῦρα, χαιρετοῦρα καὶ τουπέ, φάτσα σὲ μιὰ κωμικὴ ἐσωτερικὴ γύμνια καὶ σὲ ἓνα ἀκόρεστο ἐγὼ ὁ ἄνθρωπος εἶνε θηρίο καὶ εἶνε ἱκανὸς σὲ κάθε στιγμή νὰ κάμῃ πράξεις ἀξίας σεβασμοῦ· ἂν ὅμως ἔχωμε καὶ κατὰ γελοῖο, ἂν πέσαμε σὲ γκάφα καὶ κτήσαμε παληοπαράγγεσιν σὲ χώρῳ ἱερό, πρέπει ν'ἀμαστέ ἀρκετὰ ἄνθρωποι καὶ ἀρκετὰ ἀνώτεροι τοῦ ἑαυτοῦ μας, ὥστε νὰ μπορούμε ἐγκάρδια νὰ γελάσωμε μὲ τὰ κωμικὰ αὐτὰ χάλια μας· ἔχομε συμφέρον ζωικὸ νὰ ἐνεργοποιήσωμε ὅχι μόνον τὸ τουπέ μας ἀλλὰ καὶ τὸ κωμικὸ μας στοιχεῖο, ὅπου τὸ βροῦμε καὶ στοὺς ἄλλους καὶ στὸ ἄτομό μας καὶ στὴν ἱστορίαν μας· τὸ νὰ μπορῇ δὲ ὁ κα-

ὡς νὰ προσφέρῃ ἀσκανθάλιστα ἑαυτὸν — εἰς ὅ,τι βέβαια τοῦ συμβῇ τὸ κωμικόν—εἰς τὸν γέλωτα τῶν συνανθρώπων του, τοῦτο εἶνε δεῖγμα τῆς πρὸ ὑψηλῆς ἀπελευθερώσεως· πάντως ἡμεῖς δὲν ἔχομε ἀνάγκη ἀπὸ τουπέ· μόνο δὲ οἱ κατεργάρηδες καὶ οἱ σκάρτοι σκανδαλίζονται. Ὅπου βρίσκομε τὴν ἀρετὴν, τὴν ἀλήθειαν, στεκόμαστε μὲ σεβασμό, μὲ σεμνότητα, μὲ τὰ μάτια χαμηλά, κάτω, ἕως πολὺ κάτω· μὰ χτυποῦμε τὰ ἀνόητα μὲ φαιδρὰν καὶ αἰσιόδοξον σκληρότητα. Συσταίνομε δὲ καὶ εἰς τὸν ἀναγνώστη, ὅχι νὰ σωκάρεται, ὅπου τοῦ τύχουν ἐδῶ καυχάδες τοῦ εἵδους τούτου, ἀλλὰ νὰ γελᾷ καὶ νὰ γελᾷ μὲ τὴν ἀθῶαν καρδίαν του εἰς βάρος εἴτε τῶν ἀντιπάλων μας εἴτε καὶ δικό μας—ἂν τοῦ κἀνὴ κέφι—θὰ χαροῦμε γι' αὐτό· ὅμως ἄς ξέρῃ πῶς στὸ βιβλίον τοῦτο, ὅπως καὶ στὴ ζωὴ, ἡ χαρὰ καὶ τὰ γέλια δὲν βαστοῦν πολὺ· κι' ἄς προσέξῃ πολὺ στὰ κρίσιμα καὶ ἐπικίνδυνα θέματα πού θίγει τὸ βιβλίον τοῦτο, νᾶνε ἕτοιμος νὰ μαζέψῃ τὰς σιαγόνας του καὶ ν' ἀνοιξῇ τὰ μάτια του τέσσερα γιὰ νὰ μὴ πάγῃ ὁ κόπος του χαμένος..... (*)

Ἀθῆναι 10 Ἰουλίου 1931.

Κ. Δ. Καραβιδας

(*) Ὁ εὐαίσθητος, φίλαυτος καὶ εὐερέθιστος ἀναγνώστης, ἐν τούτοις, καὶ ὀλίγην σκέψιν· ἂν εἶπῃ ὅτι ὅλα αὐτὰ, θὰ πειθῇ ὅτι ἡ μοιραίως προκλητικὴ ἀλλὰ καὶ τόσο συστηματικὴ καὶ ἐπίμονη, αὐτὴ κίνησις μας ὑπὲρ τῶν Κοινοτικῶν Θεσμῶν—κίνησις, ἣτις ἀναδεικνύει τῆς ἐσωτερικῆς δυνάμεως τῆς ἱστορίας μας καὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικά τοῦ τοπικοῦ μας πολιτισμοῦ· ἣτις εἶνε μικρὰ μὲν ἀλλὰ ἀρρενωπὴ συνέχσις τῶν γηγενῶν μας παραδόσεων καὶ μιὰ ἔντονον καὶ γενναίαν ἀναξωρογόνησις τῆς πρὸ ἱερᾶς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς νοσταλγίας τῶν αὐγενοτέρων καὶ μεγαλοφανετέρων τέκνων τῆς Ἑλλάδος—ἡ κίνησις, λέγω, αὕτη ἡ Κοινοτικὴ δὲν θὰ μπορούσε ποτὲ νὰ γίνῃ παρὰ μόνο ἀπὸ ἄνθρωπον ὃ ὅποιος σέβεται εἰλικρινῶς καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνας, ὃ ὅποιος διεκδικεῖ δι' ὅλους ἡμέρας καλλιτέρας, ὃ ὅποιος τρέφει ἀκόμη καὶ διὰ τοὺς ἀντιπάλους ιδέα καλυτέρα, ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἴδιοι ἐνδομύχως ἔχουν γιὰ τὰ ἄτομά τους καὶ ὃ ὅποιος συνεπῶς ἡξεύρει νὰ μεταχειρίζεται καὶ τὸν ἐπαινον ἀλλὰ καὶ τὴν ὕβριν, καὶ τὰ ἄνθη ἀλλὰ καὶ τὸν εἰδηλον μὲ τὸ μέτρον τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ τοῦ κοινῶς ἐπαφελοῦς.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ παροῦσα μελέτη μου περιέχει ὡς καὶ ἐκ τοῦ τίτλου της ἐμφαίνεται μίαν συστηματικὴν ἀνάλυσιν ἐπὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας τῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἀντιστοίχων εἰδῶν ζωῆς ἐν ταῖς γειτονικαῖς, ταῖς σλαβικαῖς ἰδίως, χώραις ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἀναλυτικὴ αὕτη ἐργασία μου, ἐξ ἄλλου, δὲν εἶναι ἀνεξάρτητος καὶ πλήρης διὰ τὰ τοποθετηθῆ ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ της πλαισίου πρέπει νὰ λεχθῇ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἀποτελεῖ εἰδικὴν συνέχειαν προηγουμένης, ἣς τὸ πρῶτον, τὸ ἱστορικὸν καὶ γενικὸν μέρος, ἐξέδωσα εἰς τεῦχος κατὰ τὸ 1927 ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ Μακεδονοσλαβικὴ ἀγροτικὴ κοινότης καὶ ἡ πατριαρχικὴ Γεωργικὴ Οἰκογένεια εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Μοναστηρίου». Εἰς αὐτὸ τὸ ἱστορικὸν μέρος εἶχα ἀναπτύξει εἰς γραμμὰς γενικὰς τὰς οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας τῆς ὑπαίθρου ἐν τῇ νοτίᾳ Βαλκανικῇ μέχρι τῆς ἐποχῆς ποὺ ἤρχισεν ἡ σλαβικὴ διείσδυσις.

Προκειμένου ἔκτοτε νὰ προχωρήσω εἰς τὸ δεύτερον, τὸ καὶ προκείμενον πρακτικὸν μέρος, ἐπεδόθην εἰς συστηματικὴν ἐρευναν ἐπὶ τῶν δεδομένων τῆς παρούσης περιόδου, συγκεντρῶσας πολὺ καὶ ἀμέσου χρησιμότητος ὕλικόν, ἀναφερόμενον εἰς τὴν σημερινὴν θέσιν τῶν πραγμάτων.

Πρόβλημα ὁμῶς ἐγεννήθη ὡς πρὸς τὸ προσφορότερον πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μελέτης σύστημα κατατάξεως τοῦ ὕλικου τούτου.

Ὡς δὲ θὰ παρατηρήσῃ τις ἐδῶ, ἔχω μεταβάλλει, σχετικῶς μὲ τὸ ἐκδοθὲν πρῶτον τεῦχος, τὴν μέθοδον καὶ τῆς ἐρεύνης καὶ τῆς συνθέσεως τοῦ ὕλικου. Καὶ ἀντὶ τὰ παρακολουθῆσω ἱστορικῶς τὴν σλαβικὴν εἰσοδον, τὴν ἐξέλιξίν της καὶ τὰς οἰκονομικὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς συνεπειὰς αὐτῆς ὡς καὶ τὴν ἄμεσον αὐτῶν ἀντανάγκασιν

εἰς τὰ σημερινὰ προβλήματα (τὰ ἐσωτερικά μας ὀργανικὰ τοιαῦτα ὡς καὶ τὰ ἐξωτερικά, τῶν μειονοτήτων, συγκοινωνιῶν, Ἐλευθέρας Ζώνης, Ἐμπορικῶν συμβάσεων μετὰ τῶν γειτόνων, . . .)—ἐφήρμοσα ἀντιθέτως ἀναλυτικὰ μίαν μέθοδον πλέον πρακτικὴν.

Κυρίως ἀνεζήτουν ἓνα σύγχρονον ἐπίπεδον συγκρίσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας πρὸς τὰς γειτονικὰς σλαυϊκὰς. Πρὸς τοῦτο θὰ ἤμποροῦσα βεβαίως νὰ ἀκολουθίσω τὸν εὐκολώτερον δρόμον, νὰ πάρω δηλαδὴ τὰς οἰκίας στατιστικὰς ἐπετηρίδας καὶ νὰ δώσω συγκριτικοὺς ποσοτικοὺς ἀριθμούς· τοῦτο θὰ ἦτο μία κατὰ προσέγγισιν μόνον περιγραφὴ μὲ ὅλας τὰς ἀβεβαιότητας τῶν βαλκανικῶν ἀριθμῶν, δὲν θὰ μᾶς εἰσῆγεν εἰς τὴν ποιότητα τῶν δεδομένων καὶ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν μηχανισμόν τῶν κρίειων οἰκονομιῶν, δὲν θὰ ἦτο ἡ ἀνάλυσις ἣν ἐπεδιώξαμεν.

Διὰ νὰ δώσω πάλιν μίαν πλήρη ἀναλυτικὴν εἰκόνα, θὰ ἔπρεπε νὰ μελετήσω ἐκάστην ἀνὰ μίαν καὶ συγκριτικῶς ἐπίσης τὰς οἰκονομίας ταύτας εἰς ὅλους τοὺς συντελεστὰς αὐτῶν—δηλαδὴ ἀπὸ ἀπόψεως φυσικοῦ, ἔδαφο-λογικοῦ καὶ κλιματολογικοῦ περιβάλλοντος, ἀπὸ ἀπόψεως προόδου ἐν τῇ γεωργικῇ καὶ τῇ κτηνοτροφικῇ τεχνικῇ καὶ τέλος ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς. Εὐνόητον ὅμως ὅτι τοῦτο θ' ἀπῆτει ἀνέφικτον σύμπτωσιν πολλαπλῆς εἰδικότητος παρ' ἐμοί.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον περιορίσθην καὶ ἐνεβάνθυνα κυρίως εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν σύγκρισιν τοῦ προσωπικοῦ μόνον καὶ κοινωνικοῦ στοιχείου, εἰς ὃ,τι δηλαδὴ ἀφορᾷ τὰ συστήματα ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τὰ ἀντίστοιχα εἶδη ζωῆς.

Ἐπῆρα τὰ ζωντανὰ σήμερον κατάλοιπα τῆς σλαβο-ελληνικῆς ἀναμίξεως, τὰς ὑφισταμένας δηλαδὴ μορφὰς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, ὥς μελετῶ ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς, κατὰ τὸ σύστημα, ὡς ἐρρήθη, τῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ κατὰ τὰ παράλληλα εἶδη ζωῆς. Αὐτὰ τὰ κατάλοιπα, αὐταὶ αἱ

μορφαὶ ὀργανώσεως εἶναι τὰ ἑξῆς: α') Τὸ Τσελιγκάτο καὶ ὁ νομαδισμός. β') Τὸ Τσιφλίκι καὶ οἱ κολλῆγοι, γ') Ἡ σύνθετος ἐκ πολλῶν οἰκογενειῶν Πατριαρχικὴ γεωργικὴ οἰκογένεια, ἡ πατριὰ ἡ Ζάντρουγκα. δ') Τὸ Κεφαλοχωρί, τύπος κυρίως τῶν νέων ἐπαρχιῶν μας. ε') Ἡ ἀπλῇ ἀτομικὴ χωρικὴ οἰκογένεια τῶν μικροῖδιοκτητῶν αὐτοκαλλιεργητῶν, ἰδίως παρ' ἡμῖν καὶ στ') Ἡ μιζομικροαστοχωρικὴ οἰκογένεια, συχνότερα ἐπίσης παρ' ἡμῖν.

Ἐπάνω εἰς αὐτὰς τὰς μορφάς, εἰς αὐτοὺς τοὺς σχηματισμούς, ἔκαμα ἀνάλυσιν περὶ τοῦ τρόπου ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ συναφοῦς εἶδους ζωῆς καὶ ἀνέδειξα ἓνα ἕκαστον ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῶν κατὰ τὸν χαρακτῆρα του, τὴν οἰκονομικὴν του σημασίαν, τὴν προέλευσίν του, ἑλληνικὴν ἢ σλαβικὴν κτλ. Ἐπ' αὐτῶν ἐπίσης ἔκαμα τὴν σύγκρισιν.

Ὡς πρὸς τὸ σύστημα καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐκθέσεως, προέβην ἀπὸ τὰ ἀπλούστερα εἰς τὰ πλέον σύνθετα, ὥστε τὸ κείμενόν μου νὰ εἶναι προσιτὸν καὶ εἰς εἰδικοὺς καὶ εἰς μὴ εἰδικοὺς περὶ τὰ θέματα ταῦτα. Παρατηρῶ δὲ διὰ τοὺς ἀναγνώστας μου τόσον τῆς μιᾶς ὅσον καὶ τῆς ἄλλης κατηγορίας, ὅτι θὰ εἶναι εἰς αὐτοὺς ὠφέλιμον οὐδὲ νὰ ἐνθουσιασθοῦν οὐδέ νὰ τρομάξουν ἀπὸ τὸν ὄγκον καὶ τὴν ποικιλίαν τοῦ ὕλικου τῆς ἐργασίας μου ἀλλὰ νὰ προσπαθήσουν μᾶλλον νὰ κρατήσουν τὸ σύστημα τῆς ἐρεύνης καὶ τὰς γενικὰς ἀρχιτεκτονικὰς γραμμὰς αὐτῆς, τὸ γενικὸν δηλαδὴ πλαίσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καὶ αἱ πιθαναὶ ἀντιρρήσεις των θὰ ἔχουν τὴν ἀξίαν των καὶ τὴν θέσιν των. Μάλιστα, ἐπειδὴ προβλέπω τὰς πιθανοτέρας ἐκ τῶν ἀντιρρήσεων αὐτῶν, διὰ τοῦτο συχνὰ στέκομαι καὶ τὰς ἀντικρούω· καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης βεβαίως ταύτης ἐξηγοῦνται τὰ ἐπεισόδια τῶν μικροερίδων ποὺ βρίσκει κανεὶς ἐν τῷ κειμένῳ μου καὶ ποὺ δίδουν ἐντύπωσιν μικροκαρχινωμάτων εἰς ὅλους ὅσοι σπεύδουν ἐν τῇ μελέτῃ εἴτε διότι κατέχοντες τὸ θέμα καὶ ὁμόγνωμοι ὄντες, βρίσκουν πλεοναζούσας τὰς περαιτέρω ἐριστικὰς ἀποδείξεις εἴτε διότι, ἀγνοοῦντες αὐτὸ καὶ ἀδιάφορον ἔχοντες γνώμην, διαβάζουν

μᾶλλον ἐκ συνηθείας καὶ ἐξ ἐπιπολαιότητος βιάζονται. Περαιτέρω παρατηρῶ συγκεκριμένα διὰ τοὺς εἰδικούς, ὅτι οἱ διαφορικοὶ τίτλοι ποὺ χρησιμοποιοῦ, ὡς π. χ. «ἀγροτικοὶ (γεωργικοὶ καὶ κτηνοτροφικοὶ) καὶ χωρικοὶ κλάδοι τῆς παραγωγῆς...» δὲν εἶναι δικὰ μου φραστικὰ νεοπλάσματα ἀλλὰ ὁ καθένας σὲ διάφορον ἀνταποκρίνονται πραγματικότητα· εἰς τὴν οἰκονομίαν μας ἔχουμε πράγματι γεωργούς, κτηνοτρόφους, γεωργοκτηνοτρόφους, ἀγρότας, χωρικούς, μιξομικροαστοχωρικούς, ἐνεργοὺς ἀστοχωρικούς, ψευτοαστοὺς καὶ ἀστοὺς. Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν μέθοδον κατατάξεως τοῦ ὕλικου καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ἔργου.

Ὡς πρὸς τὴν γενικωτέραν τέλος ὑφὴν αὐτοῦ πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι ναὶ μὲν αὕτη πλέκεται μὲ μέθοδον συστηματικὴν καὶ ἐντὸς ὁρισμένου πλαισίου, ἐν τούτοις ὁ ἀναγνώστης πρέπει νάχη ὑπ' ὄψιν του ὅτι ἡ ἐργασία αὕτη δὲν ἀποτελεῖ ἐν δεδομένον στατικόν, ἀπευθυνόμενον στὴ μνήμη του, οὕτως ὥστε, ἀποστηθίζοντάς το, νὰ μπορῇ νὰ μείνῃ ἡσυχος ὅτι τάχα ἐνεθυλάκωσε καὶ κατέχει τὸ θέμα καὶ ὅτι ἔτσι ἐγενε σοφώτερος. Πρόκειται, ἀντιθέτως, γιὰ μιὰ δυναμικὴ πνευματικὴ προσπάθεια, ποὺ ἀκολουθώντας—συστηματικὰ βέβαια—τὴν πολύτροπὴ κίνησιν τῆς ζωντανῆς ἐνδεδεχείας, ὁποῖα εἶνε ἡ οἰκονομικοκοινωνικὴ μας πραγματικότης, εἰσδύει δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ ρίχνει φῶς ἀποκαλυπτικὸ σὲ ὅλα τὰ κέντρα ἐνεργείας τὰ καθορίζοντα αὐτὴ τὴν κίνησιν καὶ εἶνε κατὰ ταῦτα εὐνόητο πῶς καὶ γιὰ τὸν ἀναγνώστη δὲν ὑπάρχει ἄλλη καλύτερη τακτικὴ παρὰ τὸ νὰ παρακολουθῇ μὲ τὸν ἴδιον κι' ἐκεῖνος ἔντονον τρόπο αὐτὴ τὴ δυναμικὴ προσπάθεια—κινητοποιῶντας ὅχι μόνον τὴ μνήμη ἀλλὰ ὁλόκληρο τὸ ὄργανο τῆς σκέψεώς του, ψηλαφῶντας μελετῶντας καὶ διαπιστώνοντας τὰ πράγματα μαζὴ μὲ τὸν συγγραφέα, συμπληρώνοντας ἢ καὶ ἀντικρούοντας αὐτὸν βῆμα πρὸς βῆμα κι' ἔχοντας μὲ μιὰ λέξιν ὑπ' ὄψιν τοῦ ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ἓνα σταθμητὸ πο-

σὸν γνώσεων ἀλλὰ γιὰ μιὰ ἔρευνα ποὺ προχωρεῖ ὀλοένα σὲ ἔδαφος σχεδὸν παρθένο.

Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ σημειώσω ἐκ τῶν προτέρων ὅτι τὰ ὅσα γράφω περὶ τῶν σημείων ἐπαφῆς τῆς Ἑλληνικῆς πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν Ἐθνικὴν Οἰκονομίαν καὶ περὶ ἐνδεχομένου συνδυασμοῦ αὐτῶν, τὰ γράφω ὄχι ὡς ὀριστικά ἀλλὰ ὡς ἐνδεδειγμένα διὰ νὰ μελετηθοῦν καὶ ἐπειδὴ αὐτὰ ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας μας καὶ συνεπῶς μὲ τὴν εὕρεσιν ἐργασίας διὰ τοὺς πρόσφυγὰς μας ἰδίως οἵτινες, κατὰ τὴν γνώμην μου, παρ' ὅλα τὰ λεγόμενα, δὲν κατωρθώθη ἀκόμη ν' ἀπορροφηθοῦν οἰκονομικῶς εἰς βαθμὸν ἐπαρκῆ ὅστις θὰ καθησύχαζε τοὺς ὑπευθύνους διὰ τὸ μέλλον τῆς χώρας.

Ὡπιοσδήποτε δὲ, ἀνεξαρτήτως τούτου, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν πορισμάτων καὶ προτάσεων εἰς ὅσας ἐγὼ καταλήγω, ὁ ἀναγνώστης θὰ εἰδῇ ἐδῶ, ὅτι ἡ ἔρευνα εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεδόθη διὰ τῆς παρουσίας μελέτης μου ἀπέδωκεν μίαν χαρακτηριστικὴν τῆς ἀνωμάλου οἰκονομικῆς περιόδου ποὺ διερχόμεθα συγκομιδὴν ἀπὸ ποικίλλα καὶ ἐξ ἴσου δύσκολα εἰς τὴν κατὰταξιν στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα εἰς ἱκανὰς συνθετικὰς χεῖρας, δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἀποβοῦν ἐξόχως διαφωτιστικά κατὰ τὴν παροῦσαν ἐπίπονον ὥραν· διαφωτιστικά καὶ διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμπορικὴν (ἐμπορικαὶ συμβάσεις) καὶ διὰ τὴν συγκοινωνιακὴν (Ἑνωσις Ἑλληνοβουλγαρικῶν σιδηροδρόμων, Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης, ἔρευνα τοῦ τοπικοῦ οἰκονομικοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ λιμένος τούτου ἀπὸ Γευγελῆς μέχρι Σκοπίων) πολιτικὴν μας μὲ τὰ γειτονικά Κράτη καὶ διὰ τὴν ἀκριβῆ ἐξ ἄλλου παρ' ἡμῖν ἐκτίμησιν τῶν δεδομένων τόσον τῆς πληθωρικῆς ὑπὸ τὴν παροῦσαν μορφὴν ὀργανώσεως δημογραφίας μας ὅσον καὶ εἰδικῶς τῶν δεδομένων τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας, ὡς π.χ. τῶν πιθανοτήτων ἐπεκτάσεως τῆς σιτοκαλλιεργείας καὶ τῆς λεγομένης αὐταρκειας, ἀκόμη δὲ καὶ διὰ τὸ ζήτημα τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς, ποῦ σχεδιάζεται, τέλος διὰ τὸ μέλλον τῆς

μικροϊδιοκτησίας ἐν Ἑλλάδι ὡς καὶ τῆς ἀνεξαρτήτου χωρικῆς μικροεκμεταλλεύσεως.

Τὸ δὲ ὑλικόν μου τὸ διήρεσα εἰς δύο μεγάλα κεφάλαια, τὸ πρῶτον, περιέχον τὰ γενικὰ δεδομένα καὶ τὸ δεύτερον, περιέχον τὰ εἰδικὰ δεδομένα τῆς ἐρεῦνης μου. Ἐξ ἀνάγκης δὲ ἔδωσα ἑκτασὶν τινα εἰς τὰ γενικά, προκειμένου νὰ θέσω σαφεῖς βάσεις πρὸς πλήρη κατανόησιν τῶν δεδομένων τοῦ δευτέρου κεφαλαίου ὡς καὶ τῶν πρακτικῶν συμπερασμάτων εἰς ἃ ἡ ἐργασία μου κατέληξεν. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἠναγκάσθην νὰ παρατάξω εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον κατὰ τρόπον δογματικὸν μερικὰς βασικὰς παρατηρήσεις μου, αἱ ὁποῖαι ὅμως εἰς τὸ δεύτερον κεφάλαιον ἐκτίθενται ἀναλυτικῶς καὶ ἀντικειμενικοποιοῦνται καὶ δικαιώνονται πλήρως. Τὸν ἴδιον σκοπὸν ἐξυπηρετοῦν καὶ τὰ παραρτήματα καὶ αἱ σημειώσεις ποῦ προσθέτω εἰς τὸ τέλος ἐκάστου τῶν θεμάτων τοῦ δευτέρου κεφαλαίου, διότι αἱ προσθῆκαι αὐταὶ ἔρχονται ὡς ἐπαληθεύσεις λεπτομερειακαὶ καὶ πρακτικαὶ τῶν βασικῶν ἀπόψεων τῆς μελέτης μου.

Κ. Δ. Καραβίδας.

Ἀθῆναι 28 Αὐγούστου 1929. *

* (Ὁ ἀναγνώστης δεόν νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του ὅτι ἡ ἐργασία μου αὕτη ἀρχίσασα ἀπὸ μακροῦ ἐτελείωσε εἰς τὴν ἀνωτέραν χρονολογίαν, ὥστε οἱ ἀριθμοὶ καὶ τὰ λοιπὰ ἀναλυτικὰ στοιχεῖα μόνον μέχρις αὐτῆς ἐκτείνονται· ὅπου δὲ τυχὸν ἔχω τώρα ἐκ τῶν ὑστέρων προσθέσει τοιαῦτα στοιχεῖα τὰ διέστειλα πάντοτε).

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

σελίς	στίχος	ἀντί	γράφει
15	25	ἐκ τῶν ἀνωτέρω	ἐκ τῶν ἀνωτέρω
17	23	ὕφισταμένος	ὑφισταμένος
23	3	ἀναμασσίματα	ἀναμασήματα
28	18	συστήματος	συστήματος
37	32	ἀμοιγὴν	ἀμοιβὴν
53	31	ἐπιτυχάον	ἐπιτυχάνον
56	4	ἐξενώθησαν	ἐξεκενώθησαν
60	3	θά ἐστένευαν	θά ἐστένευαν
79	3	ἐπιβαρύνεται	ἐπιβραδύνεται
86	10	ἐξήγει	ἐξηγεῖ
92	10	Κέρδων	Κέρδη
101	11	1794 δοχ.	1794 δοχ.
102	11	προσόδου	προσόδου
111	19	συμπλήρωσε ὡς ἐξῆς	ἐξασφάλισιν τούτων τῶν προϋόντων της ὅσον καὶ τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως τοῦ ἐμψύχου ὕλικου.
118	34	ἐπιλογῆς περιερχομένος	ἐπιλογῆς προερχομένος
175	19	ὀργανώσεως καὶ	ὀργανώσεως τῆς
205	16	εἶνε στοιχεῖα...εἰς ὅτι	εἶνε τὰ στοιχεῖα... εἰς ὅτι
225	3	ὅλοι νομίμως	ὅλοι μονίμως
244	26	μεγάλο ποσόν	μεγάλο προσόν
277	26	ilya	il y a
278	8	montanard	montagnard
•	13	morava	Morava
•	31	τί ἐπιδιώκει	τί ἐπιδιώκει (2)
280	22	Μοναστηρίου	Βελιγραδίου
346	37	ἐπιτακτικόν	ἐπιτατικόν
347	32	1027	1927
353	11	47388	47388
354	29	μεταβίβασιν	μετάβασιν
363	—	—	ἄνω νλ τεθῇ γραμμὴ συνεχίζουσα τὴν ὑποσημείωσιν.
384	22	κυρίως Βουλγαρίαν	κυρίως τὴν Βουλγαρίαν
391	τελευταῖος	Οὐγγαρία	Οὐγγαρία
428	9	Γιουντζίδα	Γιουντζίδα
•	40	σύμπυξις	σύμπηξις

447	26	δε' είχαν	δὲν είχαν
454	35	εἶδος τῆς τῶν	εἶδος ζωῆς τῶν
469	34	θὰ καταμενηθοῦν	θὰ καταμενηθοῦν
473	8	ἀπὸ εἰδικῆς	ἀπὸ ἡθικῆς
496	10	προόδου	προσόδου
497	10	Εὐ	Σὲ
502	1	κ. Ν.	κ. Μ.
512	18	στῆς κοινωνικῆς	στῆς κοινοτικῆς
513	29	1020	1920
517		προτελευταῖος ἐξωτεινῶ	ἐξωτερικῶ
518	27	καὶ πλουτισμὸν	καὶ πολιτισμὸν
"	38	τίθεται	τίθεται.
528	19	εἰς τὴν Πελο	εἰς τὴν Πελοπόννησον
538	35	τοῦ Πολυγόνου.	τοῦ Πολυγύρου.
548	2	χειμῶνα	χειμῶνα
550	30	ἀναζητήση	ἀποτελέσει
551	6	ἴλμα	ὑλικά
552	20	τῆς	τῶν
558		προτελευταῖος σημαντικῶς	σωματικῶς
564	34	πολλαπλαῖ	πολλαπλοῖ
571	18	ἡ οἰκονομία της	ἡ οἰκονομία μας
575	2	ἐκφράσεως	ἐκφράσεις
586	17 καὶ 18	νεωρας	νεωτέρας
596	7	ἐπίθανον	ἀπίθανον
611	3	περιθωτίου	περιθωρίου
616	8	ὅλοι :	ὅλοι ;
625	30	τοὺς ἐπῆρε	τοὺς ἐπῆρατε
628	15	ἀπέδειξεν εἰς	ἀπέδειξεν ὡς
678	25	Ἄλλὰ πιά	Ἄλλὰ ποιά
683	29	τῶν ἀποφάσεων	τῶν ἀντιφάσεων
686	23	πεῖρα ποῦ	πεῖρα καὶ
687	4	Ἀπὸ Ἀπόψεως	Ἀπὸ ἀπόψεως

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΓΕΝΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΓΕΝΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

α'.

Περίληψις

Περὶ τῆς μεθόδου τῆς ἐρεῦνης. Τὰ ἀπατηλὰ τιμαριθμικά δεδομένα περὶ τοῦ κόστους τῆς ζωῆς ἐν Ἑλλάδι, Σερβίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ. — Ἡ ἐνδεδειγμένη μέθοδος τῆς συγκριτικῆς ἀναλύσεως τῶν ἀγροτικῶν εἰδῶν ζωῆς καὶ τῆς οργανώσεως τῆς ἐργασίας εἰς τὰ γεωργοκτηνοτροφικὰ ἐπαγγέλματα ἐν Ἑλλάδι, Σερβίᾳ, καὶ Βουλγαρίᾳ.

Ἐνας ὀρθόδοξος οἰκονομολόγος καὶ καλὸς—εἰ δυνατὸν—στατιστικὸς, θὰ ἐπελαμβάνετο τοῦ θέματος μιᾶς συγκριτικῆς, ὡς ἡ παρούσα, μελέτης ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων τῶν βαλκανικῶν πληθυσμῶν, καταστρώων τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐμφαίνουν τὴν ἀκριβείαν τοῦ βίου εἰς τὰς διαφόρους χώρας τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἐπειδὴ τὰ στοιχεῖα ταῦτα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμφανίζονται ὡς γνωστὸν, τὸν βίον πλέον εὐθηνὸν ἐν Ἑλλάδι ἢ εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἄλλα Βαλκάνια, ὅπως εὐλόγως θὰ συνήγοντο ἐκ τοῦτου πορίσματα εὐνοϊκὰ καὶ καθησυχαστικά.

Ἡ μέθοδος ἐν τοῦτοις αὐτῇ δὲν εἶναι ἀκριβής· καὶ τὰ καθησυχαστικά πορίσματα διαψεύδονται ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα· διότι, ἐὰν ὁ βίος εἶνε πραγματικὰ εὐθηνότερος παρ' ἡμῖν, ἐὰν δηλαδὴ τὰ κυριώτερα εἶδη τῆς πρώτης ἀνάγκης εἶνε εὐθηνότερα, τότε ἡμεῖς δὲν θὰ εἴχαμεν συμφέρον ν' ἀγορεύωμεν αὐτὰ τὰ εἶδη εἰς τὰ κέντρα παραγωγῆς τῶν γειτόνων, ἐνῶ πράγματι τὸ ἀντίθετον συμβαίνει, νὰ εἰσάγωμεν δηλαδὴ ἐκεῖθεν εὐθηνότερα καὶ γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα ἐν μεγάλῃ κλίμακι.

Ἐπίσης παρατηρῶ, ὅτι, ἐὰν ὁ βίος ἦτο παρ' ἡμῖν πράγματι εὐθηνότερος, θὰ ἠδυνάμεθα, παράγοντες διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον ἀκριβία, νὰ εἰσαγάγωμεν, ὑπὸ ἴσους μὲ ἄλλους εἰσαγωγεῖς δασμολογικοὺς ὅρους, πλεῖστα ὅσα προϊόντα ἐκ τῆς βιοτεχνίας καὶ τῆς βιομηχανίας μας εἰς τὰ γειτονικά Κράτη· νὰ ἐπιδιώξωμεν συνεπῶς καὶ εὐνοϊκὰς ἐμπορικὰς συμβάσεις καὶ τὸ ἄμεσον ἄνοιγμα καὶ τῶν ἔκωσιν τῶν συγκοινωνιῶν μας μὲ αὐτά, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἦτο δι' ἡμῶς ὠφέλιμον μέγιστον, ἐφόσον θὰ ἐπετυγχάναμεν ἀσφαλῆ τοπο-

θέτησιν τῶν βιοτεχνικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων μας. πέραν τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς μας καὶ μετὰ τὴν κάλυψιν αὐτῆς, εἰς τὰς γειτονικὰς καὶ εὐνοϊκωτάτας ἀπὸ ἀπόψεως μεταφορῶν βαλκανικὰς τοιαύτας.

Ἐν τούτοις οὐδὲ τοῦτο εἶνε ἀκριβές, διότι ἐνῶ εἰσάγομεν, ὥς ἐρρήθη, ἐκ τῶν γειτόνων ποσὰ σημαντικὰ καὶ εἰς ὄγκον καὶ εἰς ἀξίαν, ἐλάχιστα ὅμως ἐξάγομεν ἰδικὰ μας προϊόντα εἰς τὰς ἀγορὰς αὐτῶν, (1) αἱ ὁποῖαι δὲν τὰ συνηθίζουν ὅχι διὰ μυστηριώδη τινὰ ἀντίδρασιν, ἀλλὰ διότι εἶνε πολὺ ἀκριβά, καθ' ὃ μᾶλλον πολυτελεῖ ἄλλως, ὥς τὰ πλείστα τῶν γεωργικῶν μας.

Θὰ κάμωμεν λοιπὸν τὴν ἀνασκευὴν αὐτῆς τῆς μεθόδου ὥς ἀνακριβοῦς· καὶ τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον ἡ ἀνασκευή αὐτὴ θὰ εἶναι ταυτοχρόνως καὶ ἡ μᾶλλον προσιδιάζουσα προεισαγωγικὴ διαφώτισις τοῦ θέματος τῆς παρούσης μελέτης.

Εὐθὺς ἀμέσως σημειῶνω, ὅτι, ὅποιος ζητεῖ χωρὶς μεγάλον κόπον ν' ἀμφισβητήσῃ τὰ καθησυχαστικὰ πορίσματα, εὐκόλα ἡμπορεῖ νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι, ἐνῶ τὰ χρειώδη τῆς ζωῆς εἶνε παρ' ἡμῖν, καθ' ἑαυτὰ λαμβανόμενα, εὐθηνότερα ἢ εἰς ἄλλας χώρας. ἐν τούτοις τὸ σύνολον τῆς πραγματικῆς παραγωγικῆς ἑλληνικῆς ἐργασίας ὥς καὶ τὰ εἰσοδήματα τοῦ πλείστου μέρους τοῦ λαοῦ τοῦ ἀναγκασμένου νὰ ζήσῃ μὲ αὐτὰς τὰς τιμὰς εἶνε σχετικῶς μικρά· πράγματι δὲ ὁ τιμαριθμὸς, ἂν καὶ ἐν σχέσει μὲ ἄλλας χώρας χαμηλός, εἶνε ὅμως πολὺ ὑψηλὸς ἐν σχέσει μὲ τὰ εἰσοδήματα αὐτά. Ἴδου μία μενάλῃ ἀντίφασις, ἡ ὁποία σημαίνει, ἀσάφειαν καὶ ἀνωμαλίαν τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας καὶ καθιστᾷ συνεπῶς ταύτην

(1) Οὕτω εἰσηγάγεμεν ἐκ Βουλγαρίας ἐμπορεύματα κατὰ τὸ 1927 ἀξίας 450 ἐκ. δρ. καὶ κατὰ τὸ 1928 ἀξίας 264 ἐκ., ἐκ δὲ τῆς Νοτιοσλαβίας κατὰ τὸ 1927 ἀξίας 907 ἐκ. δρ. καὶ κατὰ τὸ 1928 ἀξίας 605 ἐκ. δρ., ἐνῶ ἐξηγάγεμεν κατὰ τὸ 1928 εἰς Βουλγαρίαν ἐμπορεύματα ἀξίας 24 ἐκ. δρ. καὶ εἰς Νοτιοσλαβίαν ἀξίας 39 ἐκ. δρ. Κατὰ μέσον δὲ ὅρον ἡ ἐξαγωγή τῆς Βουλγαρίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐκτείνεται εἰς τὰ 13,2 ο/ο τοῦ ὅλου ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου της, τῆς δὲ Νοτιοσλαβίας εἰς τὰ 7,4 ο/ο τοῦ ὅλου ἐπίσης ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου της, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ ποσοστὸν τοῦ ἐξαγωγικοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος εἶνε πρὸς μὲν τὴν Βουλγαρίαν τὰ 1,3 ο/ο πρὸς δὲ τὴν Νοτιοσλαβίαν τὰ 1,1 ο/ο. Αἱ ἐνδείξεις αὗται ἐμφαίνονται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα.

Ἀναλογία ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ἐκ τοῦ γενικοῦ ἐμπορίου ἐξ					
πρὸς	Ἀλβανίας	Βουλγαρίας	Ἑλλάδος	Ρουμανίας	Γιουγκοσλαβίας
Ἀλβανίαν	—	—	—	—	—
Βουλγαρίαν	—	—	1.3	1.9	0.8
Ἑλλάδα	24.2	13.2	—	4.1	7.4
Ρουμανίαν	—	0.4	1.0	—	13.6
Νοτιοσλαβίαν	2.6	0.2	1.1	1.7	—

ἐπισφαλῇ, προκειμένου ν' ἀποτελέσῃ βάσιν καὶ ὄργανον σταθεροῦς πολιτικῆς ἐν σχέσει μὲ τὰς γειτονικὰς ἀγορὰς ἐν τῇ Βαλκανικῇ.

Ἐνας ὀρθόδοξος οἰκονομολόγος καὶ καλός, ὡς ἐρρήθη, στατιστικός, θὰ εἶχε μίαν πολὺ πρόχειρον ἐξήγησιν δι' αὐτὴν τὴν ἀντίφασιν, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀνωμαλία ὀφείλεται εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ὑπαρξίν μιᾶς ὑπεράγαν πολυαριθμοῦ μεσαίας τάξεως (ὑπάλληλοι, ἐλευθέρων ἐπαγγελμάτων, μικροεπαγγελματῖαι) ἐν σχέσει μὲ τὰς τράγματι παραγωγικὰς (γεωργοί, προλετάριοι, βιομήχανοι, μεγαλέμποροι) μιᾶς μεσαίας τάξεως, τῆς ὁποίας τὰ εἰσοδήματα δὲν ἠὔξησαν ἀναλόγως μὲ τὸν τιμάριθμον, μὲ τὸ κόστος δηλαδὴ τῆς ζωῆς καὶ ἡ ὁποία μεσαία τάξις ἐννοεῖ νὰ ζῇ εἰς τὸ περιθώριον τῶν παραγωγικῶν τοιούτων παρασιτικῶς, ἢ προσφέρουσα ὁπωσδήποτε ὑπηρεσίας ἀμφιβόλου ἀξίας.

Θὰ ἔλεγε δέ τις, κατὰ ταῦτα, ὅτι τὸ πᾶν παρ' ἡμῖν ἔγκειται εἰς τὴν διάλυσιν τῆς μεσαίας τάξεως καὶ εἰς τὴν ἀπώθησιν αὐτῆς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ πρὸς τὰς παραγωγικὰς ἐργασίας. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἐξήγησις αὕτη τοῦ Οἰκονομολόγου δὲν εἶνε ἐπαρκής, δὲν πιάνει τὸ ζήτημα εἰς τὴν βάσιν του, εἶνε ἐν πάσει περιπτώσει ἓνα ἀπλοῦν σχέδιον καὶ οὐδεμίαν πρακτικὴν σημασίαν ἔχει. Στερεῖται δὲ πρακτικῆς σημασίας, διότι, ὅπως καὶ ἂν τὸ πάρη κανεῖς, ἡ χωρητικότης τῶν παραγωγικῶν ἐργασιῶν εἰς μίαν χώραν δὲν εἶνε ἀπεριόριστος καὶ εἰς τὸ τέλος ἓνα μεγάλο ποσὸν προσφορᾶς ἐργατικῶν χειρῶν (ἐὰν ᾗθελαν προσφεροθῇ τοιαῦται, διότι εἰς τὰ πράγματι παραγωγικὰ ἔργα ὑπάρχει ζήτησις ἐργατικῶν χειρῶν ἐξειδικευμένων) θὰ μείνῃ ἀτοποθέτητον.

Ἐγὼ δὲ παρατηρῶ, ὅτι, διὰ νὰ σχηματίσῃ τις ὀρθὴν γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του, ὅτι ἡ ἰσορροπία καὶ ἡ δυναμικότης μιᾶς ἐθνικῆς οἰκονομίας δὲν ἐξαρτᾶται μόνον καὶ μόνον ἀπὸ τὴν ἀφθονίαν τῶν πρώτων ὑλῶν, τῶν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ τῶν κεφαλαίων, οὐδὲ ἀπὸ τὴν τιμὴν τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῆς πρώτης ἀνάγκης καὶ ἀπὸ τὸν τιμάριθμον γενικῶς, ἀλλὰ ὅτι ἐξαρτᾶται ἐξ ἴσου καὶ ἀπὸ στοιχεῖα καθαρῶς ὑπεκείμενικά, καθὼς εἶνε τὸ εἶδος τῆς ζωῆς (ἀνώτερον ἢ κατώτερον) εἰς τὸ ὁποῖον ἐπιμένει, ἓνας λαὸς ἐπίσης δὲ καὶ ἡ ὁργάνωσις τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων αὐτοῦ (π.χ. εἰς σύστημα κολληγικὸν ἢ ἐλευθέρων μικροῦδικοιτητῶν, πατριαρχικὸν ἢ στενῶς ἀτομικὸν κλπ.).

Ἐπιμένω εἰς τὸ ὅτι τὸ εἶδος ζωῆς εἶνε ἓνας συντελεστὴς πάρα πολὺ σοβαρός· σημειῶνω δέ, πρὸς ἐξήγησιν τούτου, ὅτι, διὰ νὰ παρῇ ἓνα ὠρισμένον ποσὸν ἀπὸ εἶδος τι καλλιέργειας, σίτου, π.χ. ἐν Θεσσαλίᾳ ἢ Φλωρίνῃ, εἰς ὠρισμένην τιμὴν, τόσον δηλαδὴ εὐθιγὰ, ὥστε νὰ ἡμπορῇ νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ νὰ εὖρῃ ἀγο-

ραστήν, τὸ εἶδος τοῦτο τῆς καλλιέργειας ἐπιβάλλει ἓνα ὠρισμένο εἶδος ζωῆς, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπει, ὑπὸ τὰς παρούσας συνθήκας τοῦ πολιτισμοῦ μας, παρὰ μόνον ἓνα ποσὸν ἀπὸ τὰς ἐπιθυμητὰς ἀνέσεις· διότι ἄλλως ἡ καλλιέργεια ἀποβαίνει ἀσύμφορος καὶ ἀκράτητος· ἓνας καλὸς γεωργὸς πρέπει νὰ πηγαίνει εἰς τὰ ζῶα του δις καὶ τρις τῆς νυκτὸς καὶ νὰ τὰ παχνιάζει· πρέπει συνεπῶς νὰ κοιμάται κατὰ τὸ δυνατόν ντυμένος, μὲ τὰ ροῦχά του, διότι οἱ σημερινοὶ ὄροι οἰκίσεως τῶν γεωργῶν καὶ σιανλισμοῦ τῶν ζώων καθιστοῦν τοῦτο ἀπαραίτητον.

Ὅμιλῶ διὰ τὴν σημασίαν τοῦ ὑποκειμενικοῦ, τοῦ προσωπικοῦ στοιχείου καὶ ἔφερα ἓνα παράδειγμα σχετικῶς μὲ τὸ εἶδος ζωῆς· καὶ εἶνε εὐκόλον, καὶ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐργασίας, νὰ φέρω ἐπίσης παράδειγμα ζωντανόν· λέγω λοιπὸν ὅτι τὸ κολιγικὸν σύστημα (ποῦ εἶνε καὶ αὐτὸ ἓνας συνδυασμὸς μεταξὺ καλλιεργητοῦ καὶ κεφαλαίου καὶ ἓνας τρόπος ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας) ἠνέκλυνε καὶ ἔκαμνε ἐνεργητικὰς ὠρισμένας καλλιέργειας, ἐνῶ αὐταὶ εἶνε παθητικαὶ μὲ τὸ σύστημα τῆς μικροῦδιοκτησίας καθὼς ἄλλως καὶ τὸ ἀντίστροφον συμβαίνει· καὶ τὸ ἴδιον γεγονὸς παρατηρεῖται μὲ τὰ δύο ἀντίθετα συστήματα, τῆς πατριαρχικῆς δηλαδὴ οἰκογενείας καὶ τῆς ἀτομικῆς μικρᾶς τοιαύτης, λαμβανόμενων ὡς διαφόρων συστημάτων ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας.

Ὅμως ἡ ἀξία τοῦ προσωπικοῦ, τοῦ ὑποκειμενικοῦ στοιχείου ὅσοι οὐδαμοῦ ἄλλοῦ περισσότερον γίνεται φανερὰ εἰς ἐκεῖνον ὅστις ἐμελέτησε τὰ αἷτια ἅτινα παρημποδίσαν τὸν σχηματισμὸν σοβαροῦ γεωργικοῦ κεφαλαίου παρ' ἡμῖν· τὸ κεφάλαιον τοῦτο θὰ ἐσχηματίζετο ἐὰν τὰ μικρὰ ἔστω κέρδη τῶν ὀλίγων ἔστω ἐνεργητικῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεών μας ἐποποθετοῦντο ἐντὸς αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ συνηυξάνοντο μετ' αὐτῶν· ποῖος ὅμως διεσχόρησε τὴν γεωργικὴν μας πρόσδοον ἢ ὁποία ἄλλως τε εἰς ὠρισμένας περιόδους δὲν ἦτο καὶ τόσον δὲ μνηδαμνή; Βεβαίως μέγα μέρος ἀφήρεσεν ἡ τοκογλυφία εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς τὰ κέρδη τῶν τοκογλύφων δαπανῶνται τελικῶς ἀπὸ τοὺς νιούς των ἢ συγγενεῖς των ἔξω τῆς τοπικῆς ἀγορᾶς· μέρος ἀφήρεσε βεβαίως καὶ τὸ μεσάζον ἐμπόριον· ἐπίσης μικρότερα ποσὰ ἀπερροφήθησαν ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, ὡς τόκοι τῶν δανείων της, τὰ ὁποῖα ἔρριψεν εἰς τὴν γεωργίαν μας, ἀφ' οἷου τὰ γεωργικὰ προϊόντα ἀνεντιμῆθησαν, λόγῳ τοῦ πολέμου· ὅ,τι ὅμως ἀπετέλεσεν ἐμπόδιον ἀντιπρόβλητον, τοῦτο ἦτο ἡ ἔλλειψις γεωργικῆς συνειδησέως καὶ πεποιθήσεως ἐπὶ τὴν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν παρ' αὐτῇ ταύτῃ τῇ γεωργικῇ τάξει μας· ἀγύριστος αὕτη πρὸς τὴν ἐξ ἧς ἀποζεῖ ἐργασίαν, διαθέτει καὶ τὸ παραμικρὸν κέρδος εἰς σκοποὺς ἔξω

τῆς ἐπιχειρήσεως, διὰ τὰ σπουδάζει τὰ τέκνα τῆς νομικά, διὰ τὰ μετοικήσῃ εἰς τὴν πόλιν, διὰ τὰ καμὴ γαμβροὺς ἐπιστήμονας κλπ., διὰ τὰ μιμηθῇ τοὺς ἀστικούς τρόπους ζωῆς, δημιουργοῦσα ἀνάγκας καὶ ἔξεις ἀντιθέτους πρὸς ἐκείνας ποῦ, ἁρμονικὰ πληροῦμεναι καὶ ἐκκαλωπιζόμεναι, αὐταὶ καὶ μόνον προσιδιάζουσιν εἰς τὰ γεωργικὰ εἶδη ζωῆς.

Διαπιστώνω δὲ μὲ αὐτὰ ἓνα γεγονός, δὲν διατυπώνω κατηγορητήριον ἢ ἱερεμιάδα, διότι κάθε φαινόμενον ἔχει αἷτιον οὐσιαστικὸν καὶ δὲν ἐξαλείφεται δι' ἀπλῆς ρητορικῆς.

Τὸ ἀντίθετον δὲ πάλιν γεγονός διαπιστώνεται εἰς τὴν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν, ἣν ἀσχεῖ ἡ γεωργικὴ οἰκογένεια ποῦ εἶνε πατριαρχικῶς οργανωμένη, ὅπου αὕτη συναποτελεῖται ἀπὸ τὰς καθ' ἑκάστον οἰκογενείας τῶν υἱῶν καὶ τῶν ἐγγόνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πάππου ἢ τοῦ πατρὸς ἢ τοῦ μεγαλυτέρου ἢ καὶ τοῦ ἱκανωτέρου ἐκ τῶν ἀδελφῶν καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀτομικὴ ἀλλὰ οἰκογενειακὴ ἰδιοκτησία· ἡ οἰκογένεια ἐδῶ ἔχει πεποιθήσιν εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ εἶνε ἀκριβῶς οὕτως οργανωμένη (') ἐπειδὴ τοῦτο κρίνεται τὸ μᾶλλον πρόσφορον σύστημα διὰ τὴν ἐπιτύχην κέρδη ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτήν, ἀποτελοῦσαν τὸν οἰκονομικὸν ἄξονα καὶ τὸ κέντρον ὅπου διατίθεται πᾶς πόρος πρόσθετος (ἐξ Ἀμερικῆς π. χ.) καὶ ὅχι βάσιν προσωρινὴν πρὸς μεταπήδησιν εἰς ἄλλο οἰκονομικὸν ἐπίπεδον καὶ εἰς ἀνώτερον εἶδος ζωῆς. Συμβαίνει δὲ καὶ τὸ ἔξης ἐδῶ, ὅτι, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πιθανοῦ νὰ καταλάβῃ τὸν ἀρχηγὸν πειρασμοῦ, ὅπως σχηματίσῃ ἐκ τῶν κερδῶν ἀπόκρουφον προστακτικὸν τοῦ κινητὸν κεφάλαιον εἰς χρῆμα, ὑπάρχει μία ἱερὰ παράδοσις ὅπως πᾶν καὶ τὸ μικρότερον κέρδος τοποθετῆται ἀμέσως εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, ἀκίνητοποιούμενον καὶ ἐνσαρκεύμενον εἰς νέον ἀγρὸν ἢ ἀχυρῶνα, ἢ οἰκίαν ἢ ἄλλο ἀκίνητον ἢ εἰς ζῶα ὥστε νὰ ὑπάγεται καὶ τοῦτο εἰς τὴν διανομήν, ἐν περιπτώσει χωρισμοῦ τῆς πατριαρχικῆς οἰκογενείας εἰς ἀτομικὰς τσιάντας.

Αὐτὰ εἶχα νὰ προτάξω διὰ τὰ δώσω ἓνα προῖδεασμὸν ὁπωσδήποτε σαφῇ ἐπὶ τῆς μεγάλης σημασίας τοῦ προσωπικοῦ συντελεστοῦ. Νομίζω δέ, ὅτι, κατόπιν τούτων, εἶνε κανεὶς μᾶλλον εὐνόητος, ἂν ἰσχυρισθῇ ὅτι δὲν εἶνε ἡ παρ' ἡμῶν ὑπαρξὶς πολυαριθμοῦ μεσαίας μικροαστικῆς — μὴ παραγωγικῆς κατὰ τὸ πλεῖστον — τάξεως, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ ἐπίκεντρον τοῦ διαφορισμοῦ μεταξὺ τῆς

(1) Τὸ θέμα αὐτὸ εἶνε ἐκ τῶν οὐσιωδεστέρων ποῦ θ' ἀναλυθῇ εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν εἰδικῶν δεδομένων, τὰ ὅποια ἐξ ἀνάγκης καὶ προεισαγωγικῶς χρησιμοποιοῦ ἐδῶ, πρὸς εὐχερεστέραν διατύπωσιν τῶν κατευθυνουσῶν γραμμῶν τῆς μελέτης μου.

ιδικῆς μας οἰκονομίας καὶ τῶν γειτονικῶν σλανϊκῶν. Ἡ διαφορὰ μας αὕτη πρὸς τὰς σλανϊκὰς οἰκονομίας, ἥτις πρέπει νὰ ἐξηγῇ πλήρως τὴν ἀνωτέρω παρατηρηθεῖσαν ἀντίφασιν, δὲν ἔγκειται εἰς τὸ ἀνωτέρω ἀρνητικὸν πάντως στοιχεῖον (1) ἀλλ' εἰς τὸ θετικὸν γεγονὸς ὅτι ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας καὶ τὰ εἶδη τῆς ζωῆς τῶν παραγωγικῶν τάξεων ἐν ταῖς σλανϊκαῖς χώραις διαφέρουν τὰ μέγιστα, διαφέρουν ριζικῶς ἀπὸ τὰ εἶδη ζωῆς καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας αὐτῶν τοῦτων ἀκριβῶς τῶν παραγωγικῶν τάξεων ἐν τῇ ἰδικῇ μας χώρᾳ. Ἰσα-ἴσα δὲ αὐτὰς τὰς διαφορὰς θ' ἀναλύσω διὰ μακρῶν κατωτέρω εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν εἰδικῶν δεδομένων τῆς μελέτης μου.

Ὅτι μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶνε τὸ νὰ διαστείλωμεν τὴν μέθοδον τῆς ἐρεῖνης μας ἀπὸ ἐκείνην τῶν θεωρητικῶν οἰκονομολόγων, οἱ ὅποιοι θὰ ἠροκοῦντο εἰς δεδομένα στενὰ καὶ μηχανικά, ὥς τὰ τοῦ τιμαρίθμου ἢ ἐπιφανειακά, ὥς τὸ περὶ πληθωρισμοῦ τῆς μεσαίας τάξεως παρ' ἡμῖν, νὰ δώσωμεν δὲ συγχρόνως, μαζὺ μὲ βασικὰς τινὰς σκέψεις μας ἐπὶ τοῦ θέματος, καὶ τοὺς γενικοὺς χαρακτῆρας τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν ποῦ πρόκειται νὰ μελετήσωμεν συγκριτικῶς περαιτέρω.

Εἰς ὅλους εἶνε γνωστὸν ὅτι τὰ ὑπάρχοντα στοιχεῖα δὲν εἶνε ἐπαρκῆ διὰ τὴν κατάστρωσιν μιᾶς βασίμου ἐμπορικῆς πολιτικῆς πρὸς τοὺς γείτονας καὶ εἰδικῶς πρὸς τὰς ἀμέσως γειτονικὰς περὶ τὸ παλαιὸν Ἰντερλάντ τῆς Θεσσαλονίκης σλανϊκὰς περιοχάς· εἶνε ἐπίσης φανερόν ὅτι, καὶ διὰ νὰ κανονισθῇ καὶ τὸ ζήτημα τῶν συγκοινωνιῶν μας μὲ τοὺς γείτονας, πρέπει καλῶς πρῶτον νὰ μελετήσωμεν καὶ νὰ γνωρίζωμεν ποῖα εἶδη θὰ ἔχωμεν νὰ προσφέρωμεν καὶ ποῖα νὰ ἀναζητήσωμεν πέραν τῶν συνόρων μας, ὥστε ἐκ τῆς συνολλαγῆς ταύτης νὰ ὠφεληθῶμεν οἰκονομικῶς καὶ πολιτικῶς, ἀποκαθιστῶντες, πέραν τῶν σημερινῶν ὁρίων μας, τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο οἰκονομικὸν Ἰντερλάντ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπὶ τῶν περιοχῶν ὅπου ἐξετείνετο τοῦτο πρὸ τῶν βαλκανικῶν πολέμων.

Παρατηρεῖ πᾶς τις, ὅτι αἱ περιοχαὶ αὗται παράγουν περισσότερα καὶ εἰς εὐθηνότερον κόστος προϊόντα ἢ ὅσα ἐν ταῖς ἀντιστοιχοῖς παρ' ἡμῖν χερσαίαις περιοχαῖς καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ εἰσάγονται παρ' ἡμῖν ἐκεῖθεν τοιαῦτα προϊόντα, δεδομένου ὅτι κατ' ἐπανάληψιν ἐπωλήθησαν εἰς τὴν ἀγορὰν Θεσσαλονίκης καὶ πέρσι καὶ πρόπερσι δημητριακὰ ἐκ τῆς σερβικῆς περιοχῆς Μονα-

(1) Ἡ πληθωρικὴ μεσαία παρασιτικὴ ἰδικὴ μας τάξις εἶνε γεγονὸς παράγωγος, ὀφειλόμενον εἰς αἰτία ἱστορικὰ καὶ ἐκπαιδευτικά, δὲν εἶνε τὸ ἀρχικὸν δεδομένον τῆς διαφορᾶς.

στηρίον εἰς τιμὴν εὐθηνότεραν τῶν ἐγγχωρίων ἰδικῶν μας τοιούτων, ἂν καὶ τὰ ξένα ἦσαν θεβαρυμένα μὲ τὰ ὑπερβολικὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς. Παρατηροῦμεν ἐπίσης ὅτι ἀντιθέτως ἐκεῖ δὲν τοποθετοῦνται ἰδικὰ μας προϊόντα. Ποῖος ὁ λόγος; Ἡμεῖς δίδομεν τὴν ἐξηγήσιν ὅτι τὸ διάφορον ἐκεῖ εἶδος ζωῆς καὶ τὸ διάφορον σύστημα ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας (ἀμφότερα μᾶλλον προσηρμοσμένα εἰς τοὺς ὅρους εὐθηνῆς παραγωγῆς γεωργοκτηνοτροφικῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης) εἶνε οἱ παράγοντες, οἵτινες, ὥς θὰ ἐξηγηθῇ κατωτέρω, κρατοῦν χαμηλὰ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς καὶ τὸ ὅλον κόστος τῆς ζωῆς συνεπῶς.

β'.

Περὶ ἰληψις

Περὶ γενικωτάτων τινων χαρακτήρων τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας καὶ τῶν γειτονικῶν σλαυϊκῶν τοιούτων.

Ισχυρίζομεθα δὲ πράγματι, ὅτι καὶ γενικώτερον ἐν τῷ συνόλῳ ἡ ζωὴ εἶνε εὐθηνότερα εἰς τὰς γειτονικὰς σλαυϊκὰς οἰκονομίας· ἂν δὲ τὸ ἀντίθετον παρατηρεῖται τιμαριθμικῶς, τοῦτο δὲν συμβαίνει παρὰ μόνον ἐν πολὺ στενῇ ἐκτάσει, εἰς τὰ περὶ ὁρισμένα δηλαδὴ ἀστικά ἐκεῖ κέντρα, καὶ μάλιστα διὰ τοὺς ξένους καὶ διὰ μικρὰν μόνον μερίδα τῆς σλαυϊκῆς κοινωνίας, τὴν μερίδα ἐκείνην, ἡ ὁποία προσπαθεῖ νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰ σύγχρονα εὐρωπαϊκὰ εἶδη ζωῆς, ἡ ὁποία τοὔτέστιν ἔχει εἰσέλθει εἰς τὸν κύκλον τῆς χρηματικῆς ἐμπορικῆς οἰκονομίας, προμηθευομένη ὅχι ἀμέσως ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἐργασίας τὰ ἀπαραίτητα ἀλλ' ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀντὶ χρημάτων. Τὸ ὑπόλοιπον μέγα τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ δουλεῖ με σύστημα ἐργασίας καὶ ζῇ μὲ ἓνα εἶδος ζωῆς, τὰ ὁποῖα ἐλαχίστας δημιουργοῦν ἀνάγκας ἐξ ἐκείνων ποὺ φέρουν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ποὺ παθιστοῦν τὸ χρῆμα ἀπαραίτητον καὶ τὰ ὁποῖα ἀμφότερα κρατεῖν διὰ τοῦτο ἔξω τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας τὸν πληθυσμόν, ὅστις, παράγων κατ' ἀρχὴν ἐξ ὅλων σχεδὸν ὅσα εἶνε ἀπαραίτητα τὴν ἀναγκαιοῦσαν αὐτῷ ποσότητα, διὰ πολὺ ὀλίγα μόνον εἶδη πηγαίνει εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἐλάχιστα συνεπῶς ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας αὐτῆς καὶ τὰς διακυμάνσεις τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας.

Μέγιστον μέρος τοῦ πλοῦτου τῶν σλαυϊκῶν γειτονικῶν ἐθνῶν παράγεται καὶ καταναλίσκεται ἐπὶ τόπου ἐντὸς τῶν παλαιῶν τύπων τῆς κλειστῆς οἰκονομίας, εἰς τὸ περιθώριον δηλαδὴ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας. Ἐἰς τὸ βιβλίον τοῦ Μ. Max Lazard ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ 1922 ἔκαμεν ἐν Βουλγαρίᾳ ἐκ μέρους τοῦ Λιεθνοῦς Γραφείου Ἐργασίας μίαν εὐρεῖαν ἔρευναν ἐπὶ Σταμπολίν-

σεν ἀναφέρονται, ὅτι «τὸ μυσὸ περίπου μέρος τοῦ Βουλγαρικῡ λαοῦ, ζῆ, ἐνδύεται, τρέφει τὰ κτήνη του καὶ ἐπαρκεῖ ἐν γένει εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας του, στηριζόμενον εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ προϊόντα, χωρὶς νὰ συναλλάσσεται μὲ τὴν ἀγορὰν καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον, διάγει δηλαδὴ ἐν οἰκονομίᾳ κλειστῇ» (1). Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται εἰς ἔτι εὐρυτέραν κλίμακα εἰς τὰς νοτιοσλαβικὰς χώρας τὰς μετὰ τὸν Αἴμον καὶ τῆς Ροδόπης ἀφ' ἑνός, τοῦ Ἀξιοῦ ἀπὸ νότου, τοῦ Μοράβα ἀπὸ βορρᾶ καὶ τῶν ἁλβανικῶν συνόρων ἐκ δυσιῶν, εἰς τὰς καθαρῶς δηλαδὴ χερσαίας καὶ κεντρικὰς περιοχὰς τῆς Βαλκανικῆς, αἵτινες διαφεύγουν τὴν ἄμεσον οἰκονομικὴν ἐπίδρασιν τῶν μεγάλων ἀρτηριῶν συγκοινωνίας τοῦ τε Δοινάβεως καὶ τοῦ Αἰγαίου.

Παρ' ἡμῶν δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον· ἡ δημιουργία τῶν ἀναγκῶν προηγεῖται πάντοτε τῆς δημιουργίας τῶν πόρων. Οὕτω, ἀνωμαλῶς καὶ πρωθυστερῶς περιελθόντες εἰς τὸ ἐξελιγμένον καθεστῶς τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας (2), δὲν ἀπολαμβάνομεν τῶν πλεονεκτημάτων τῆς τεχνικῆς ὀργανώσεως, τῆς ἐξειδικεύσεως καὶ τῆς εὐκόλου εὐθιγῆς πίστεως, τῆς ἀνέτου δηλαδὴ κυκλοφορίας τῶν κεφαλαίων, πιεζόμεθα ὅμως ἀπὸ τὰ μειονεκτήματα τῆς οἰκονομίας ταύτης, ἥτις, οὕσα λεπτότερον ὀργανωμένη, εἶνε καὶ εὐπαθεστέρα· μὲ ὀλιγωτέραν ἐργασίαν—πλημμελῶς μάλιστα ὀργανωμένην καὶ αὐτὴν—καὶ μὲ μικροτέρους πόρους, χωρὶς ἐπαρκῆ ἐγγώρια κεφάλαια, χωρὶς βιομηχανίαν ἀσφαλῆ καὶ ἐξειδικευμένην ὁλόγυρα σὲ ἀκλονήτους ἐθνικοὺς κλάδους (καὶ τέτοιοι εἶνε ὅσοι βασίζονται στὰ ζωντανὰ γεωοικονομικά μας δεδομένα ἐν συμπτᾶξει μὲ τὴ ναυτιλία μας) καὶ χωρὶς γεωργίαν ἐνεργητικὴν πηγαίνομεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν εἶδος ζωῆς συνθετώτερον καὶ ἀνὰ γὰρ καὶ ἀνὰ γὰρ ἐνὶ τῷ τοῦτο, καὶ μὲ χαμηλότερον τιμάρθρον, ἢ ζωὴ εἶνε παρ' ἡμῶν σχετικῶς πλέον βεβαρυμένη καὶ πλέον ἀκριβὴ παρὰ εἰς τὰς γειτονικὰς σλαβικὰς χώρας· εἶνε δὲ πλέον ἀκριβὴ ὅχι μόνον διὰ τὰς παρασιτικὰς μεσαίας μας τάξεις, ἀλλὰ αὐτὸ τοῦτο καὶ διὰ τὰς κατ' οἰσίαν παραγωγικὰς (γεωργούς, προλεταρίους βιομηχανικοὺς, μεγαλεμπόρους, βιομηχάνους κλπ.), διότι καὶ αὗται, τείνουσαι δι-

(1) Εἶνε δεδομένα στατιστικὰ ληφθέντα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Κυρίλου Ποπόφ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Βουλγαρία ἀπὸ ἀπόψεως Οἰκονομικῆς, 1879—1911».

(2) Οἱ ἐκ τῆς ναυτιλίας, τῆς μεταναστεύσεως, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἑλληνικῶν κεφαλαίων πόροι μας (ὅλοι σχεδὸν νομαδικοὶ) ἐπέδρασαν ἀποσυνθετικῶς ἐπὶ τῶν ἐντοπιῶν συντηρητικῶν μορφῶν ὀργανώσεως καὶ ὑπέταξαν αὐτὰς παθητικῶς εἰς τὰς μορφὰς τῆς δυτικῆς χρηματικῆς οἰκονομίας περισσότερον ἢ εἰς τὰ ἄλλα Βαλκάνια.

σρκῶς νὰ εἰδικευθοῦν. Ἄλλῃ εἰς ἄλλον κλάδον, εὐρίσκονται κατὰ τὸ σύνολόν των σχεδὸν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προμηθεύωνται ἐκ τῆς ἀγορᾶς τὰ πλείστα τῶν ἀπαραιτήτων, συνεπῶς ἐξαορτῶνται ἐξ αὐτῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους καὶ ἡ μετριωτάτῃ ὑπῆρξις τοῦ τιμαρίθμου, ἡ αὐξησις τοῦ ἐπιτοκίου ἢ ἡ αὐξησις τῆς φορολογίας καὶ πᾶσα γενικῶς διακύμανσις ἐν τῇ ἀγορᾷ ἔχει ἄμεσον παρ' ἡμῖν ἀντανάκλασιν καὶ εἰς βάθος καὶ εἰς πλάτος, περιλαμβάνουσα τὸ σύνολον τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἀκόμη δὲ καὶ τὴν γεωργικὴν, ἰδίως ἀφ' ὅτου προσεδέθη αὕτη εἰς τὴν ἰδιόρρυθμον ἀστικὴν ἀγορὰν μας διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς γεωργικῆς πίστεως τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζίης. Ὅπου ὅμως αἱ ἀγορτικαὶ τάξεις, ἴσως τὸ πλείστον τοῦ πληθυσμοῦ, ὡς εἰς τοὺς γείτονάς μας, ζοῦν ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς κλειστῆς αὐτάρκους οἰκονομίας, ἐκεῖ ὁ κλονισμὸς θὰ εἶνε πολὺ μικρὸς ὅσον καὶ ἂν ἀνεβῇ ὁ τιμαρίθμος ἢ ὁ τόκος ἢ ἡ φορολογία (1). ἐκεῖ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς εἶνε καθυστε-

(1) Φανερόν ὅτι ἡ φορολογία καὶ τὰ ὑπερβολικὰ ἐξωτερικὰ δάνεια ἔχουν ἠφωτικὸν ἀντίκτυπον ἐπὶ τοῦ τιμαρίθμου καὶ ὅτι εἰς χώρας βεβαρυνμένας ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν ἡ ζωὴ καθίσταται δυσχερεστέρα ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας εὐρισκομένας ὑπὸ τὰς αὐτὰς κατὰ τὰ λοιπὰ συνθήκας.

Πράγματι δὲ ἡ Ἑλλὰς εἶναι περισσότερον ἐπιβεβαρυνμένη ἀπὸ τὰ γειτονικά σλαβικά Κράτη καὶ ἀπὸ τῆς ἀποψεως τοῦ δημοσίου αὐτῆς χρέους, τοῦ πλείστου ὄντος ἐξωτερικοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς φορολογικῆς προσπαθείας¹ σχετικῶς μάλιστα μετὰ τὴν Βουλγαρίαν, ἐκ τῶν ἀριθμῶν οἱ ὁποῖοι ἐδόθησαν προσφάτως ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ζητήματος τῆς μειώσεως τῶν ὑπ' αὐτῆς ὀφειλομένων ἐπανορθώσεων, προκύπτει ὅτι ἡ φορολογικὴ αὐτῆς ἔντασις, εἶναι σχεδὸν ἡ ἰδίᾳ μετὰ τὴν προπολεμικὴν, ἐνῶ τα δημόσια ἔσοδα τῆς Ἑλλάδος ἠϋξήθησαν κατὰ 30 ο/ο καὶ πλέον. Ἐπὶ πλέον ἡ Ἑλλὰς διατρέφει ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ της με δάνεια ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ὅπως εἶναι τὸ προσφυγικόν, τὸ ὁποῖον δὲν διετεθῇ ὅλο παραγωγικῶς, ὅπως εἶναι τὰ δάνειά της διὰ καθαυτὸ παραγωγικὰ ἔργα, ἔργα ὅμως ὧν πολλὰ μόνον μετὰ μακρὸν χρόνον ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ἔχουν ἀπόδοσιν καὶ τοῦτο ἐρ' ὅσον συνδυασθοῦν με ἄλλας βασικώτερας μεταρρυθμίσεις τῆς λαϊκῆς μας οἰκονομίας.

Σχετικῶς μετὰ τὸν τιμαρίθμον, οὗτος παριστᾷ τὴν ζωὴν εἰκοσάκις περίπου ἀκριβοτέραν ἐν σχέσει μετὰ τὸ 1914. Ἐν τούτοις ἀντὶ τοῦ 20 πρέπει νὰ πάρωμεν τὸν ἀριθμὸν 25, διότι ὁ τιμαρίθμος 20 ἐξάγεται ἀπὸ στοιχεῖα ἀφορῶντα τὰς λαϊκὰς τάξεις, αἵτινες ἀπολαμβάνουν ποικίλων εὐνοιῶν καὶ εἰδικῶς τοῦ ἐνοικιοστασίου. Καὶ αὐτὰ μὲν ὡς πρὸς τὰς Ἀθήνας. Εἰς τὸ ὁρεινὸν ὅπως ἐσωτερικὸν τῶν ἐπαρχιῶν μας ἡ ζωὴ εἶναι ἀκριβώτερη, διότι τὸ εἶδος ζωῆς τοῦ λαοῦ ἐπιβάλλει τὴν μακρόθεν ἐκεῖ μεταφορὰν διαφόρων εἰδῶν, βαρυνομένων με ὑπερβολικὰ μεταφορικά. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει εἰς τὰ γειτονικά σλαβικά Κράτη. Ἐκεῖ ἡ ζωὴ παρουσιάζεται ἀκριβοτέρα εἰς τὰ ἀστικά κέντρα, διότι πρόκειται περὶ κέντρων χερσαίων, μακρὰν τῆς εὐκόλου θαλασσίας συγκοινωνίας εὐρισκομένων, ἐν οἷς συνεπῶς ἡ ἀστικὴ ζωὴ δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι εὐθηνή, ὅπου ἐξ ἄλλου παρατηρεῖται ἔντονος ἀστικοποιήσις (νέαι οἰκοδομαί, δρόμοι, εἰσοδος τῆς πολυτελείας κλπ.) ἀντιθέτως ὅμως εἰς τὴν ὑπαιθρον τῶν γειτονικῶν Κρατῶν

ρημένον, κατώτερον, ὀλιγώτερον ἐπιδεικτικόν, ἀλλ' ἡ ἔθνικὴ οἰκονομία εἶνε πλέον εὐσταθὴς καὶ αἱ οὐσιώδεις βιολογικαὶ καὶ ὕγιεινολογικαὶ ἀνάγκαι τοῦ λαοῦ πλέον ἐξησφαλισμέναι.

Λάβετε ὡς παράδειγμα ἓνα καπνοκαλλιεργητὴν τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, ὁ ὁποῖος ἔχει χρηματικὴν καθαρὰν προσοδὸν 80 χιλιάδων δραχμῶν κατ' ἔτος καὶ ἓνα σιτοκαλλιεργητὴν τῆς περιοχῆς Φλωρίνης, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐκ τῆς πωλήσεως τοῦ περισσεύοντος σίτου 18 χιλιάδας δραχμῶν χρηματικὴν πρόσοδον παρ' ὅ,τι ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, παρ' ὅ,τι ὁ καπνοκαλλιεργητὴς ἔχει πιστωτικὰς εὐκολίας (λόγῳ τῆς ὀγκώδους καὶ ὁμοιογενεοῦς παραγωγῆς του) καθ' ὅλον τὸ ἔτος καὶ ἄνεσιν κινήσεων μείζονα, ἐν τούτοις ὁ γεωργὸς τῆς Φλωρίνης εἶνε καλύτερα ριζωμένος, τρέφεται κολύτερα, ὑγιεινότερα ἐνδύεται, τοῦτο δὲ διότι, παράγων ὁ ἴδιος ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ποῦ διάγει προϊόντων, εὐρίσκει ὑπερεπαρκὲς τὸ μικρὸν ἐκ τοῦ πωληθέντος σίτου—μόνης ἐπαφῆς του καὶ ἐξαρτήσεώς του ἀπὸ τὴν ἀγορὰν—χρηματικὸν εἰσόδημα διὰ τὰς μικρὰς περιπλέον ἀνάγκας του· ἐνῶ ὁ καπνοκαλλιεργητὴς ἀφ' ἑνὸς ἔχει ἀνάγκην νὰ τοποθετήσῃ ὁλόκληρον τὴν μοναδικὴν παραγωγὴν του εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐξίού καὶ δόλοκληρος ἡ ἐργασία του εἶνε ἐκεῖθεν ἐξηρημαμένη καὶ ὅλα δὲ πάλιν τὰ χρειώδη, μέχρι καὶ τῆς μικροτέρας λεπτομερείας, πρέπει νὰ προμηθευθῇ διὰ τοῦ χρήματος, τέλος δέ, ὅπερ σπουδαιότατον, καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς του, μὴ ὦν κατ' εἶδος προκαθορισμένος καὶ περιορισμένος ἐκ τῆς ἐργασίας του (ὅπως εἰς τὸν σιτοκαλλιεργητὴν γεωργοκτηνοτρόφον τῆς Βαλκανικῆς μονοτόνως καὶ δι' ὅλου τοῦ ἔτους ἀποροφώμενον ἀπὸ τὴν ἐργασίαν του) εἶνε πάντοτε ὑποκείμενος εἰς εὐκόλους καὶ ἐπιπολαίους νεωτερισμοὺς καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν, ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ, νέων χρειῶν καὶ ἐν μιᾷ λέξει εἰς μεγάλας διακυμάνσεις. Βλέπομεν λοιπὸν καθαρά, ὅτι ὁ σιτηροκαλλιεργητὴς ἔχει κανονικώτερον, πλέον φθινητὴν ζωὴν καὶ πάντως περισσότερον βάθος, συνεπῶς καὶ ἀντοχήν, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, πολὺ μείζονα.

Παρατηροῦμεν δὲ ἀκόμη ὅτι παρ' ἡμῖν ὁ ἐξειδικευμένος, καθὼς τείνει τοῦλάχιστον νὰ γείνη, καπνοκαλλιεργητὴς, καθὼς καὶ ὁ ἀντίστοιχος σταφιδοπαραγωγὸς καὶ ὁ ἐλαιοπαραγωγὸς, ὁ συκοπαραγωγὸς καὶ ὁ οἶνοπαραγωγὸς κλπ., μὴ δυνάμενος, λόγῳ ἀναπτύ-

ῆ ζωῇ εἶναι εὐθηνότερη· πρόκειται περὶ χωρικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἔχει εἰς τὸν τόπον ἄρθονα τὰ βασικὰ εἶδη τροφῆς, ἐνδύσεως κλπ. καὶ ἡ ὁποία εἶναι ἐξ ἄλλου ἀπηλλαγμένη τῶν λοιπῶν μὴ βασικῶν χρειῶν, αἱ ὁποῖαι ἀκριβῶς εἶναι καὶ αἱ δαπανηνότεραι.

ξεως ιδία τῶν ἀναγκῶν του καὶ γενικά τῶν ἀξιώσεων τοῦ προσω-
πικοῦ παράγοντος, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ παλαιὰ προεμπορικά, τὰ
πατριαρχικά, εἶδη ζωῆς του, οὐδ' εἰς τὴν πρωτόγονον καὶ σύνθετον
καὶ αὐτάρκη, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, παλαιότεραν κλειστὴν οἰ-
κονομίαν τῶν χειρσαίων τμημάτων τοῦ τόπου μας, εὐρίσκεται ὡς
ἐκ τούτου μετέωρος, ὑποκείμενος εἰς ὅλας τὰς διακυμάνσεις τῆς
τύχης· πανταχόθεν δὲ οὕτω πιέζεται διὰ νὰ λάβῃ συνείδησιν θετι-
κὴν τῶν νέων ὁρων ζωῆς ποὺ ἐδημιουργήθησαν, ὅτι δηλαδὴ δὲν ζῇ
πλέον εἰς τὸ περιθώριον τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας ἀλλὰ μέσα εἰς
αὐτήν, ὅτι συνεπῶς πρέπει νὰ κινητοποιήσῃ τὸ γεωργικόν του κε-
φάλαιον, νὰ λάβῃ θετικὴν κεφαλαιοκρατικὴν μορφήν καὶ νὰ ἀνα-
ζητήσῃ, διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς πίστεώς του καὶ διὰ τῶν ποι-
κίλλων ἀσφαλειῶν (συνεταιρισμῶν πάσης φύσεως) τὰ στηρίγματα
τὰ ὁποῖα εἶνε ἀπαραίτητα διὰ τὴν οἰκονομικὴν του εὐστάθειαν
καὶ τὰ ὁποῖα ἀπελάμβανεν ὑπὸ ἄλλην μορφήν εἰς τὸ παλαιὸν σύ-
στημα ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας μετὰ τὸ τσιφλίκι π.χ. ποῦ εἶνε αὐ-
τόματος συνεταιρισμὸς κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, μετὰ πλήρες σύστη-
μα ἀσφαλίσεων, μετὰ τὴν πατριαρχικὴν οἰκογένειαν, ποὺ ἀποτελεῖ
σύνθετον, κλειστὴν καὶ σχεδὸν αὐτάρκη οἰκονομίαν καὶ μετὰ τὴν
κλασικὴν ἑλληνικὴν κοινότητα, ἣτις κατ' ἐπανάληψιν ἐστάθη ὡς
μία ἀρτία καὶ δραστηκωτάτη οἰκονομικὴ μονάς.

Πραγματικῶς ὁ νέος τύπος τοῦ τείνοντος νὰ ἐξειδικευθῇ γεωρ-
γοεπιχειρηματίου μας δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ, ὡς στέλεχος ἀπο-
μεμονωμένον, ἀλλὰ τείνει ὁλοένα νὰ ἐνταχθῇ εἰς συνθετωτέρους
ὁργανισμοὺς, παρέχοντας ἀσφάλειαν καὶ πίστιν καὶ συμμετοχὴν εἰς
τὰ πλεονεκτήματα τῆς κεφαλαιοκρατίας, ὁργανισμοὺς κρινομένους
ὡς ἀπαραιτήτους διὰ νὰ παλαίσῃ καὶ νὰ σταθῇ μέσα εἰς τὴν χρη-
ματικὴν οἰκονομίαν· οὐδὲ εἶνε τίποτε ἄλλο οἱ συνεταιρισμοὶ καὶ οἱ
διάφοροι αὐτόνομοι ὁργανισμοὶ τοὺς ὁποίους, ἐφόσον δὲν ἐμελε-
τήθησαν ἄλλοι, ὡς οἱ κοινοτικοί, ποὺ εἶνε πιὸ προσηρμοσμένοι εἰς
τὴν γεωοικονομίαν μας, πανταχόθεν οἱ παραγωγοὶ ἐπικαλοῦνται,
παρὰ ἐκδήλωσις αὐτῆς τῆς ὑπερτάτης ἀνάγκης πρὸς συνθετωτέ-
ραν ὁργάνωσιν καὶ πρὸς μίαν θεληματικὴν ἀπάρνησιν τῆς φαν-
ταστικῆς ἐλευθερίας ποὺ ὑπέσχετο θεωρητικῶς ὁ ἀναρχοῦμενος
μικροαστισμὸς μας καὶ καὶ ἡ ἀποκατάστασις αὐτονόμων μικρο-
ἰδιοκτητῶν χωρικῶν εἰς τὴν ὑπαιθρον.

Λέγω ὅτι, ἐφόσον αἱ παλαιαὶ μορφαὶ ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας
δὲν ὑπάρχουν πλέον, χρειάζονται τώρα νέαι, αἱ ὁποῖαι δὲν θὰ εἶνε
τίποτε ἄλλο παρὰ ἔτι μείζον ἐξάρτησις ἀλλὰ καὶ συμμετοχὴ θε-
τικὴ εἰς τὸ κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς ἐκ μέρους τῆς γεωργικῆς
μας οἰκονομίας.

πημένη, παράγουσα συνεπῶς διαλείποντα, ἀκαθόριστα καὶ ἀκριβὰ προϊόντα, μόνον μὲ πλουσιωτέρους λαοὺς δυνάμεθα νὰ συναλλασσώμεθα, ἀποζῶντες ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῆς Τραπεζῆς των γ') ὅτι ἡ εἰδίκευσις καὶ τῆς γεωργικῆς βιομηχανίας μας διὰ τῶν μᾶλλον, ὡς ἐγὼ ἰσχυρίζομαι, προσφόρων κοινοτικῶν μορφῶν ὀργανώσεως, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν βιομηχανικῶν μας κλάδων, ἀστικῆς ὑφῆς καὶ ἡ προσαρμογὴ των εἰς τὴν παραγωγὴν καταλλήλων εἰδῶν, εἶνε ἡ μόνη ἐλπίς ἐσωτερικῆς μας ἰσορροπήσεως καὶ βάσις συγχρόνως μιᾶς πεφωτισμένης πολιτικῆς πρὸς τοὺς γείτονas, ἡ μετὰ τῶν ὁποίων συναλλαγὴ μας θὰ τροφοδοτηθῇ μὲ στοιχεῖα πραγματικά.

Πρέπει τέλος νὰ σημειώσω σχετικῶς μὲ τοὺς νέους συντελεστάς πού ἐπιδροῦν σήμερον εἰς τὸν χαρακτήρα τῆς Ἑλληνικῆς ἀγορᾶς, τύπου δηλαδὴ μεσογειακῆς πόλεως—ἀγορᾶς καὶ ὄχι πόλεως βιομηχανικῆς ἢ ἐμπορικῆς ἢ σταθμοῦ διακομίσεως, τὰ ἐξῆς : ὅτι τὸ ἀνοιγμα τῶν ἀποφασισθεισῶν νέων χερσαίων συγκοινωνιῶν θὰ φέρῃ, ἐφόσον εἶνε ἀδύνατος ἡ ἐπάνοδος εἰς πρωτογόνους τύπους οἰκονομικοκοινωνικῆς ὀργανώσεως, τὴν ἀλματικὴν εἴσοδον τῶν καχεκτικῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν ἐν ταῖς χερσαίαις περιοχαῖς ἐπιχειρήσεων, αἵτινες ἕως τώρα ἔτρεφαν τὸν λαὸν μόνον ἐν συνδυασμῷ μὲ τοὺς ἔξωθεν πόρους, εἰς τὸν κύκλον τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, θὰ ξεκαθαρίσῃ τάχιστα τὰς παθητικὰς καὶ ἀκρατήτους ἐξ αὐτῶν καὶ θὰ καθορίσῃ ἐπακριβῶς τὰ ἐπίπεδα τῶν εἰδικεύσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων νέα ὁμαδικὴ ζωὴ βάσει τῶν δραστηκωτιῶν κοινοτικῶν τύπων θὰ ὀργανωθῇ ὑπὸ εὐρύτερας μορφᾶς, ἐξαφανίζομένης τελείως τῆς ρωμαντικῆς ψευδοανεξαρτήτου στενῆς οἰκογενείας τοῦ μικροῦδιοκτήτου ἀγρότου, ὁ ὁποῖος θὰ ἀναγκασθῇ νὰ εἰσέλθῃ μὲ εὐθύνην ἀπεριόριστον καὶ πλήρη ἀλληλεγγύην εἰς τὸν συνεταιρισμὸν καὶ ἄλλας εὐρύτερας κοινοτικὰς ομάδας, ὅπου θὰ εὕρῃ καὶ ἀρχηγοὺς ἱκανοὺς διὰ νὰ κατευθύνουν τὰς ἐργατικὰς του δυνάμεις καὶ τὰ προσωπικά του κεφάλαια, ἀλλὰ καὶ εὐθνην πίστιν καὶ ἀσφάλειαν.

Ἐννοεῖται ἄλλως τε ὅτι ἡ ἐξέλιξις αὕτη δὲν θὰ εἶνε αὐτόματος, ἀλλὰ θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὴν καλὴν διαχείρισιν τῶν πιστώσεων τῆς ἐκδοτικῆς μας ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει Τραπεζῆς, ἥτις, κατόπιν ἐπιμελοῦς ἐρεῦνης τῶν δυνατοτήτων, πρέπει νὰ φινανσάρῃ ἰσχυρῶς τὰ εἰδικὰ μικρότερα τραπεζιτικὰ ὡς καὶ τὰ εἰδικὰ κοινοτικά ὄργανα ποῦ θὰ κάμουν τὴν πίστιν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ποῦ θὰ ἐνισχύσουν καὶ τοὺς στενῶς ἀγροτικοὺς καὶ τοὺς γεωργοβιομηχανικοὺς κλάδους καὶ θὰ φέρουν τὴν παραγωγὴν τῶν ἐπαρχιῶν μας εἰς τὴν ἀγορὰν μὲ τὴν μικροτέραν δυνατὴν δαπάνην καὶ μὲ τὸ μεγαλύ-

τερον δυνατόν κέρδος ὑπὲρ τῶν παραγωγῶν· διότι, ἄλλως, ἂν οἱ δρόμοι μας, ὅπως γίνονται μάλιστα μὲ ἀκριβὰ ἡμερομίσθια, στρωθοῦν χωρὶς συνδυασμὸν μὲ εὐρύτερον οἰκονομικὸν πρόγραμμα, θὰ καταλήξουν νὰ χαρτοριάσουν, ἐφόσον θὰ ἀποβῇ διὰ τὸν πληθυσμὸν ἀδύνατος ἢ εἰς τὴν ὑπαιθρον συγκράτησις χωρὶς ἐπιχειρήσεις πράγματι ἐνεργητικάς.

Ἐξ ἄλλου ἐννοεῖ κανεὶς πολὺ καλὰ, ὅτι, ὁμιλοῦντες περὶ ἐξειδικεύσεως τῶν κλάδων τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας καὶ θετικῆς συμμετεχῆς αὐτῆς εἰς τὰ πλεονεκτήματα τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ καθεστώτος (ὅπου ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω ἔχει ἤδη προσδεθῇ), δὲν προδικάζομεν καθόλου τὴν ἐξέλιξιν ποῦ ἀπὸ εὐρύτερας ἀπόψεως θὰ λάβῃ τὸ κοινωνικὸν ζήτημα ἐν τῇ νέᾳ οἰκονομίᾳ μας. Ἐξηγῶ μόνον τὰς προϋποθέσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας ἡ ὑπαιθρος θὰ ἀποκτήσῃ ἐπιχειρήσεις ἐνεργητικάς καὶ θὰ κρατήσῃ συνεπῶς τὸν πληθυσμὸν τῆς καὶ ἀπλῶς ὑποδεικνύω τοὺς κοινοτικὸς θεσμοὺς ὡς τὰς προσφερωτέρας μορφὰς ὁργανώσεως, περὶ ὧν εἰς ἄλλας μελέτας μου ἔδωσα εὐρύτεραν ἀνάλυσιν. (1)

Ἐξηγῶ ἀκόμη τί ἀκριβῶς ἐννοοῦμεν, ὅταν ἀπὸ ἐτῶν κείμενομεν τὴν προπαγάνδαν τῆς ἐνισχύσεως τῶν ἡπειρωτικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γεωργικῶν καὶ χερσαίων ἐστιῶν αὐτῆς· δὲν συνιστῶμεν τὴν τυφλὴν παλινδρόμησιν εἰς ὅλας τὰς πενιχράς καὶ ἀναρχικάς ἐκ παραδόσεως, ἰδίως μετὰ τὴν παράλυσιν τῶν κοινοτικῶν θεσμῶν, ὕψισαμένας ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἐπιδόσεις, εἰς τὴν πατριαρχικὴν αὐτάρκειαν τοῦ παλαιοῦ σλαβικοῦ τύπου καὶ εἰς τὴν μείωσιν συνεπῶς τοῦ εἶδους ζωῆς τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ συνιστῶμεν τὴν ταχεῖαν ἀκριβῶς ἐκκαθάρισιν τῶν ἐπιδόσεων τούτων, τὴν ἐξειδίκευσιν δηλαδὴ καὶ τὴν σύγχρονον λῆξιν τῆς μεταβατικῆς αὐτῆς ποῦ διερχόμεθα καὶ μετεώρου οἰκονομικῆς περιόδου. Τοῦτο δὲ προφανῶς, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ παρὰ ἀφοῦ, ἀφαιρουμένων τῶν προσθέτων ἔξωθεν πόρων ποῦ ἐξ ἐιδικῶν λόγων πραγματοποιῶνται μέχρι σήμερον, ἐρευνηθῇ ἡ ἀντοχὴ καὶ ἡ εἰδίκευσις ἐκάστης φυσικῆς ἐν τῇ χώρᾳ μας περιοχῆς, ἀφοῦ καθορισθοῦν αἱ

(1) Ὡς ἐσημείωσα ἤδη, ἡ παρῶσα μου ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ κατὰ τὸ 1927 δημοσιευθέντος τεύχους μου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Μακεδονοσλαβικὴ ἀγροτικὴ κοινότης κτλ.» ὃ δὲ ἐνδιαφερόμενος ἀναγνώστης πρέπει, ἀφοῦ ἐπιμελῶς διεξέλθῃ τὰς ἀναλύσεις ποῦ δίδω ἐδῶ καὶ ἰδίως τὰς γενικὰς γραμμὰς αὐτῶν, νὰ ἐνημερωθῇ περαιτέρω περὶ τῶν συνθετικῶν ἀπόψεων ποῦ ὑποστηρίζω εἰς τὰ νεώτερα τεύχη μου ὑπὸ τὸν τίτλον: «ἡ Δημοκρατία καὶ ἡ Αὐτοδιοίκησις ἐν Ἑλλάδι» Ἀθῆναι 1930 καὶ «Σοσιαλισμὸς καὶ κοινοτισμὸς» ἐπίσης 1930· αὐτὰ τὰ δύο τεύχη ἔρχονται ὁργανικῶς μετὰ τὸ παρόν, τὸ ὁποῖον ὡς ἐκ τοῦ ὅγκου του καθυστέρησεν.

ἐπιχειρήσεις ποῦ ἔχουν ἐλπίδα ν' ἀποβοῦν ἐν ἐκάστη αὐτῶν ἐνεργητικαὶ καὶ ἀφοῦ διαμορφωθοῦν οἱ πιστωτικοὶ καὶ ἀσφαλιστικοὶ ὀργανισμοὶ ποῦ θὰ ἐπιτρέψουν εἰς τὰς περιφερειακὰς μας τοπικὰς γεωργικὰς οἰκονομίας μας νὰ τοποθετηθοῦν ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς γενικῆς χρηματικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας μας καὶ τῆς ἀγορᾶς τόσον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὅσον καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐσημειώσαμεν, ἐπειδὴ ἐνομίσαμεν συντελεστικὸν εἰς τὴν μελέτην μας νὰ κάμωμεν εἰσαγωγικῶς γενικοὺς τινὰς χαρακτηρισμοὺς ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῶν γειτονικῶν οἰκονομιῶν.

γ'.

Περίληψις

Περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐννόιας τῶν χρησιμοποιουμένων ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ ὄρων τῆς κοινωνικῆς μορφολογίας.

Ἐκτὸς τούτων καθορίζομεν κατωτέρω καὶ τὴν ἐννοίαν τῶν κυριωτέρων ὄρων ποῦ χρησιμοποιοῦμεν ἐν τῇ μελέτῃ μας.

Ἦδη μετεχειρίσθην συχνὰ τοὺς ὄρους : «κλειστὴ οἰκονομία»· «χρηματικὴ οἰκονομία»· «ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας ἐν τῇ γεωργικῇ οἰκονομίᾳ»· «πατριαρχικὴ σύνθετος οἰκογένεια καὶ ἀτομικὴ ἀπλὴ τοιαύτη»· «εἶδος ζωῆς». Τὸ περιεχόμενον τῶν ὄρων αὐτῶν εἶνε ἐν τῇ ἐπιστήμῃ σαφῶς καθωρισμένον· ἐξ ἄλλου ἐκ τῆς σειρᾶς τοῦ λόγου ἐν ἧ ἕκαστα χρῆσιν αὐτῶν ἕως τώρα, εὐκόλα προσανατολίζεται τις πρὸς τὴν ἐννοίαν τῶν προκειμένου ἐν ταῦτοις νὰ προχωρήσω εἰς λεπιοτέραν ἀνάλυσιν τοῦ θέματός μου. ὁρθὸν εἶνε νὰ διασαφηνίσω τοὺς ὄρους αὐτοὺς ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ ἀπαραιτήτου εἰς τὴν καλὴν συνεννόησιν.

«Κλειστὴν οἰκονομίαν», λέγοντες οἱ οἰκονομολόγοι ἐννοοῦν τὴν πρωτόγονον, κατὰ οἰκογένειαν ἢ φυλὴν ἢ καὶ περιοχὴν ἀκόμη, οἰκονομίαν, ἣτις ἐπιδίδεται εἰς τὴν παραγωγὴν ὅλων κατὰ τὸ δυνατόν τῶν ἀπαραιτήτων αὐτῇ καὶ ἣτις διὰ τοῦτο δὲν ἀνταλλάσσει προϊόντα καὶ δὲν γνωρίζει οὔτε τὸ χρῆμα οὔτε τὸ ἐμπόριον, οὐδὲ τὸν καταμερισμὸν συνεπῶς τῆς ἐργασίας οὔτε τὸν ἐθνικὸν οὔτε τὸν διεθνή· τὸ ἀντίθετον δὲ ἀκριβῶς, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, τοῦτον ἐννοοῦν οἱ οἰκονομολόγοι, ὅταν ὁμιλοῦν περὶ ἐμπορικῆς καὶ χρηματικῆς οἰκονομίας, ἣτις ἔλαβε μεγίστην ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν ἀνάπτυξιν διὰ τῶν μεγάλων εὐθηνῶν συγκοινωνιῶν, τῆς γενικῆς χρήσεως τοῦ χρήματος καὶ τῆς ὀργανώσεως εὐρυτάτης διεθνοῦς ἀγορᾶς.

Εἰδικῶς δὲ ἐν τῇ Ἀνθρωπογεωγραφίᾳ καὶ ἐν τῇ γεωοικονομίᾳ, νεωτέρᾳ ἐπιστήμῃ ἐξόχως ἀνασυνθετικῇ, κλειστὴν οἰκονομίαν ἐν-

νοοῦμεν ἐκείνην καθ' ἣν αἱ μικραὶ ἀνθρώπιναι παραγωγικαὶ ὁμάδες εἶνε ἐν ἀπολύτῳ σχεδὸν βαθμῷ ὑποτεταγμέναι εἰς τὸ φυσικὸν περιβάλλον τῶν γεωγραφικῶν, ὡς οἰκοῦν, περιοχῶν, ἀρκούμεναι. διὰ τὴν ἔνδυσιν, τροφὴν καὶ κατοικίαν αὐτῶν εἰς ὅ,τι ἐν ταῖς περιοχαῖς αὐταῖς δύνανται νὰ συγκομίσουν καὶ νὰ παραγάγουν.

Ἡ οἰκογένεια πάλιν λαμβάνεται ἐδῶ, ἀπὸ οἰκονομικῆς θεαίως ἀπόψεως, ὡς ὄργανον ἐργασίας καὶ παραγωγῆς, ὡς πρώτη συγκροτήσις τῆς ἀνθρωπίνης παραγωγικῆς ὁμάδος· ὁ ἀριθμὸς οὕτω τῶν ἐργατικῶν χειρῶν ὅς περιέχει καὶ ἡ τεχνικὴ ἱκανότης καὶ ἐπίδοσις αὐτῶν καθορίζει τὴν δύναμιν αὐτῆς πρὸς ἐργασίαν καὶ τὴν παραγωγικὴν ἱκανότητά της, καθορίζει ἀκόμη καὶ τὰ εἶδη τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὅπου ἐπιδιδομένη θὰ ἐπιτύχῃ περισσότερον ἐν τῇ κλειστῇ εἰδικῷ οἰκονομίᾳ, ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη δοῦλοι, οὐδὲ ἐργάται ἡμερομίσθιοι, διὰ μίαν ἐκμετάλλευσιν, ὅπως π.χ. εἶνε τὰ σιτηρά, ἢ ἡ ἄμπελος ἢ τὸ βαμβάκι, ὅπου χρειάζονται πολλοὶ καὶ εὐθηνὰ ἐργατικαὶ χεῖρες, ἢ οἰκογένεια, δ' αὖ νὰ ἐπιτύχῃ, πρέπει νὰ εἶνε πολυμελὲς καὶ τοιαύτη εἶνε ἡ σύνθετος πατριαρχικὴ οἰκογένεια, ἣτις διατηρεῖται ἀκόμη εἰς πολλὰς περιοχὰς καὶ αὐτῆς τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰ κεντρικὰ διαμερίσματα τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ ἣτις συγκροτεῖται ἀπὸ ἀδελφούς καὶ υἱούς ἀδελφῶν εἰς 20, 40 καὶ 60 συχνὰ μέλη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν συνήθως τοῦ πάππου ἢ τοῦ ἱκανωτέρου ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἐν ταύτῃ ἡ ἔγκειος κτῆσις καθὼς καὶ ἡ παραγωγή εἶνε κοινή, εἶνε οἰκογενειακή.

Τὸ ἀντίθετον δὲ ταύτης ἐννοοῦμεν λέγοντες «αἰτομικὴ ἀπλὴ οἰκογένεια», ἣτις ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑνα μόνον ζεῦγος, ἄνδρα καὶ γυναῖκα, μὲ μέλη ἐν ὅλῳ 5—7—10 τὸ πολὺ φανερόν δὲ εἶνε ὅτι μία τοιαύτη ὀλιγομελὲς οἰκογένεια, θεωρουμένη ὡς ὄργανον παραγωγῆς, ὡς σύστημα ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας, δὲν δύνата νὰ ἐπιτύχῃ παρὰ εἰς ἐκείνας μόνον τὰς ἐκμεταλλεύσεις, ὅπου, ὡς ἐκ τῆς ὀλιγομελοῦς συνθέσεως της ἐπαρκεῖ, διότι ἄλλως, ἐν τῇ εὐρύτερᾳ ἐργασίᾳ, θὰ χρειασθῇ νὰ χρησιμοποιήσῃ ἡμερομίσθιους χεῖρας καὶ κεφάλαια, ὁπότε θὰ πρόκειται ὄχι πλέον περὶ ἐκμεταλλεύσεως μὲ βάσιν τὴν οἰκογενεῖαν ἀλλὰ περὶ ἐκμεταλλεύσεως ὅπου τὸ ἐμψυχόν ὄργανον τῆς παραγωγῆς εἶνε εὐρύτερον, τοιοῦτον ὅπως ἡμποροῦμε νὰ εἰδοῦμε ἐν τῇ βιομηχανίᾳ εἰς ἕνα ἐργοστάσιον ποῦ χρησιμοποιεῖ ἑκατὸν π. χ. ἐργάτας, συναποτελοῦντας ἤδη ἕνα νέον ὄργανον παραγωγῆς, μίαν νέαν ὁμάδα εὐρύτεραν τῆς οἰκογενείας.

Ἐν τούτοις τὸ ἐπίπεδον τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς διαφέρει τοῦ τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ὁ τύπος τῆς οἰκογενείας.

ὡς ὄργανον τῆς παραγωγῆς, διατηρεῖται ἀκόμη καὶ ἐπὶ πολὺ θά. διατηρηθῇ, ἐν τε τῇ συνθέτῳ μορφῇ τῆς, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ κεντρικά Βαλκάνια καὶ ἐν τῇ ἀπλῇ τοιαύτῃ, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ κάτω κυρίως Ἑλλάδι εἰς ὅσας περιοχάς τῆς γίνεται οἰκογενειακὴ αὐτοκαλλιέργεια καὶ ὅπου ἀκόμη δὲν ἐπευχθήσαν εἰδικεύσεις σταθεραὶ μὲ βάσιν τοιαύτην, ὥστε ἡ ἐπιχείρησις νὰ ἡμπορῇ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν πρόσληψιν ἐργατικῶν χειρῶν, εἰς τὴν χρησιμοποίησιν ἐντόκων κεφαλαίων καὶ εἰς τὸν συναγωνισμόν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ τῆς διεθνoῦς ἀγορᾶς διὰ τὰ παραγόμενα εἶδη.

Μᾶς μένει νὰ καθορίσωμεν τῶρα τὸ τί ἐννοοῦμεν λέγοντες «εἶδος ζωῆς». Θεωρητικῶς λέγω, ὅτι τὸ «εἶδος ζωῆς» μιᾶς ἀνθρωπίνης ὁμάδος εἶνε παράγωγος τοῦ εἶδους τῆς ἐργασίας αὐτῆς· πάλιν τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας ἐξαρτᾶται βεβαίως καὶ ἐκ τῆς δράσεως τῆς ὁμάδος καὶ ἐκ τῆς τεχνικῆς κατάρτισεώς της εἰς τρόπον ὥστε ἐν τῷ αὐτῷ φυσικῷ περιβάλλοντι ἀνεπτύχθῃ ἀλληλοδιαδόχως πότε γεωργία ἀκμαζουσα, πότε βιομηχανία, πότε ναυτιλία· πάρετε τὴν Κρήτην, ναυτικὴν ἐν τῇ προϊστορίᾳ, γεωργικὴν σήμερον, χωρὶς ἔχνος οὐδὲ ναυτιλίας οὐδὲ ἀλιείας ἀκόμη· πάρετε τὴν Ἀγγλίαν, κτηντροφικὴν καὶ γεωργικὴν ἄλλοτε, ναυτικὴν καὶ βιομηχανικὴν σήμερα· τοῦτο διότι ἐν τῇ φύσει ὑπάρχουν πολλαὶ δυνατότητες, ἀρκεῖ ὁ ἀνθρώπινος παράγων νὰ καταρτίσῃ ἀνάλογον τεχνικὴν· τοῦτο ὁμῶς δὲν ἀνατρέπει πάντως τὸν γενικώτερον κανόνα, ὅτι, ἐν δεδομένῳ χρόνῳ, τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ φυσικοῦ καὶ γεωγραφικοῦ περιβάλλοντος (κλίματος, πλούτου ἐδάφους καὶ μορφολογίας αὐτοῦ—πεδιάδος, ἢ ὄρους ἢ ἀκτῆς—, γεωγραφικῆς θέσεως κλπ.).

Λέγω λοιπὸν γενικῶς ὅτι τὸ εἶδος ζωῆς μιᾶς ἀνθρωπίνης ὁμάδος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἶδους ἐργασίας αὐτῆς (γεωργικῆς, κτηνοτροφικῆς κ.λ.π.) καὶ ἐκ τῶν ἐκ ταύτης παραγομένων προϊόντων καὶ ὅτι ἐν συνόλῳ πάντα ταῦτα ἐν ὠρισμένῳ χρόνῳ εἶνε παράγωγα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ταῦτα θεωρητικῶς.

Μὲ παράδειγμα δὲ ἐκ τῆς πράξεως τὸ πρᾶγμα γίνεται σαφές· οὕτως ἤδη ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω, ὅτι, ἐν τῇ κλειστῇ εἰδικῶς οἰκονομίᾳ ἓνα εἶδος ἐργασίας γεωργικῆς ἀπαιτοῦν πολλὰς καὶ ὀλιγαρχεῖς ἐργατικὰς χεῖρας ἐπιβάλλει πολυμελῆ τὴν σύνθεσιν τῆς οἰκογενείας, εὐνοεῖ τὴν διατήρησιν τῆς πατριαρχικῆς οἰκογενείας καὶ καθιστᾷ περιττὴν τὴν χοῆσιν π. χ. τῶν θεριστικῶν μηχανῶν· ἀκόμη διὰ μίαν πατριαρχικὴν οἰκογένειαν πραγματικῶν σιτοκαλλιεργητῶν π. χ. γεωργῶν λέγομεν ὅτι πρέπει νὰ συνδυάζῃ ὡς ἀπαραίτητον μίαν ἐπαρκῆ κτηνοτροφίαν, εὐκολυνομένην σφόδρα λόγῳ τῆς πληθύσεως τῶν ἐργατικῶν χειρῶν· ὑπάρχοντος δὲ οὕτω

τοῦ ἀρίστου τῶν λιπασμάτων, τοῦ φυσικοῦ, τὸ ἐμπόριον τοῦ τεχνικοῦ κοινοῦτος παρέλκει· παρέλκει ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀγροικίης πίστεως, διότι ἡ πατριαρχικὴ γεωργικὴ οἰκογένεια, λόγῳ ἰδιοσυγκρασίας καὶ λιτότητος εἶνε εἰδικὴ εἰς τὸν θησαυρισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀποταμίευσιν· παρέλκει ἐπίσης ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀσφαλίσεως (κατὰ χαλάξης, ἀφορίας κ.λ.π.) διότι ὑπάρχουν ἐν αὐτῇ πολλαπλαῖ ἐπιδόσεις, στηριζομενὰς πολυμερῶς τὴν ἐπάρκειαν τῆς οἰκογενειακῆς οἰκονομίας, ἥτις, μὴ οὕσα ἀγκαζαρισμένη εἰς τόκους (ἐκ καλλιεργητικῶν π. χ. δανείων) παρουσιάζει ἀπειροστὴν ἐλαστικότητα καὶ δύναται, εἰς δυσμενὲς ἔτος, νὰ ζήσῃ καὶ μὲ τὸ ἐλάχιστον· ἔξ ἄλλου τὰ γυναικεῖα ἐργατικὰ χέρια θὰ γνέσουν, θὰ ὑφάνουν, οἰκοτεχνία ἐπαρκῆς θὰ λειτουργήσῃ καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας θὰ ἐνδυσθῶν ἐκ τῶν ἰδίων πόρων τῆς εἰς ἔρια καὶ νῆμα· ὠρισμένο σύστημα οἰκισμοῦ θὰ σημειωθῇ μὲ λιθοδομὴν ἢ πλινθοδομὴν ἀναλόγως τῶν πόρων τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος· τύπος οἰκῶν, τύπος ἀποθηκῶν, τύπος σταύλων ἐπίσης· ὁ γεωργὸς τὸν Νοέμβριον θὰ πρέπῃ νὰ ξυπνᾷ ἀπὸ τὰς 5 τὸ πρωῒ νὰ προφθάσῃ νὰ πάγῃ στὸ μακρονὸ χωράφι νὰ σπείρῃ, διότι ἡ ἡμέρα εἶνε τότε πολλὴ μικρά· λεξιλόγιον βραχὺ ἀλλὰ εἰδικόν, γεωργικὸν καὶ κτηνοτροφικὸν θὰ σχηματισθῇ, ὠρισμένη δίαιτα τροφῆς διὰ ἀνθρώπους καὶ κτήνη, ὠρισμένα ἐσθταῖ, δασκεδᾶσεις καὶ ἥθη καὶ ἔθιμα θὰ μονιμοποιηθῶν μετὰ τῆς ομάδος ταύτης καὶ πάντα ταῦτα θὰ ἀποτελέσουν τὸ εἶδος τῆς ζωῆς αὐτῆς. Ὁρισμένον εἶδος κοινοτικῆς ἐξουσίας τέλος θὰ ὀργανωθῇ διὰ τὸν καθορισμὸν ἰδίως τῶν ζωνῶν καὶ τῶν εἰδῶν καλλιέργειας καὶ τῶν βοσκῶν, τὴν δισχέτισιν τῶν ὑδάτων, τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων ἀποφασισμένων ἀπὸ τὴν φθινοπωρινὴν ἢ τὴν ἑαρινὴν γενικὴν συνέλευσιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν οἰκογενειῶν. Μία ὠρισμένη κοινωνικὴ ἱεραρχία καὶ ἐξουσία θὰ ἐπικρατήσῃ. Καὶ αὐτὸ θὰ εἶνε τὸ εἶδος τοῦ πολιτισμοῦ τῆς περιοχῆς.

Κι' ἓνα ἄλλο παράδειγμα: εἰς τὰ ἐξαιρετικὰ πλούσια καπνοχώ-
ραφα, ὁ κλῆρος εἶνε μικρὸς, ὑπάρχει καπνικὴ μονοκαλλιέργεια, ὑπάρχουν ἡμερομίσθια καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι προλεταριάτο ἀγρο-
τικό· ἔρχεται ὁ ἔμπορος καὶ διαχίνεται τὸ χρῆμα, πιστώσεις ὑπάρ-
χουν εὐφθηνές καὶ ἀνοικτές· ὁ κόσμος ντύνεται, διατᾶται ὄχι ἐκ
τῆς ἰδίας οἰκοτεχνίας τῶν γυναικῶν καὶ τῆς γεωργίας του ἀλλὰ
προμηθευόμενος τὰ χρειώδη ἐκ τῆς ἀγορᾶς· μαγαζιά ἀνοίγουν,
καφενεῖα πολλὰ καὶ πλήρη ἰδίως εἰς περιόδους ὅπου αἱ καπνικαὶ
ἐργασίαι δὲν ἐπείγουν, τὸ οἰνόπνευμα ρέει ἀφθόνως, ἔρχονται λα-
τέρνες, τὸ λεξιλόγιον εὐρύνεται, ἡ δαλεχτικὴ καὶ ἡ ἐπιχειρηματο-
λογία ἀκμαίνει.

Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει εἰς τὸ προηγούμενον παράδειγμά μας:

ἐκεῖ επικρατεῖ τὸ δόγμα ἀντὶ τῆς ἐπιχειρηματολογίας καὶ ἡ σιωπὴ ἀντὶ τῆς διαλεκτικῆς, ἡ φλογέρα ἡ ἀπομικὴ ἀντὶ τῆς λατέρνας, μαγαζιά ὑπάρχουν ἐλάχιστα ἢ καθόλου, διότι ὁ χωρικός κρατιέται ἀπὸ τὰς ἐναλλασσομένας ἀπασχολήσεις του διαρκῶς στὸ ὑπαιθρον.

Ἐδῶ ἡ βάσις εἶνε ἡ ἐστία ἐκεῖ εἶνε ἡ ἀγορά· ἐδῶ ἡ πατριαρχικὴ οἰκογένεια, ἐκεῖ ἡ προσωπικὴ ἀπλὴ τοιαύτη ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελον συντρέξει ὅροι εὐνοϊκοὶ διὰ τὴν δημιουργίαν εὐρυτέρας κοινοτικῆς ομάδος.

Ὑπάρχει ἓνα εἶδος ζωῆς, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, ὑπάρχει ὁ σκυθρωπὸς καὶ βαρὺς τύπος τῶν χερσαίων περιοχῶν τῆς Χερσονήσου ὁ ὁποῖος ἔχει περισσοτέρας ρίζας, ἂν καὶ σαραωμένας ἀπὸ τὴν φθορὰν τοῦ χρόνου, ὀλιγωτέρους ὅμως κλώνους· ὑπάρχει ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ πολὺκλαδος πλὴν ἰσχνόρριζος τύπος, ὁ ὁποῖος, μὲ τὰ καπνά του, τὴν σταφίδα του, τὰ λάδια του κ.λ.π. χαρσαλαίει, ὅπως φανερὰ βλέπομεν σήμερον, εἰς τὸ μεταίχμιον τοῦ παλαιοῦ αὐτάρκους εἶδους ζωῆς καὶ τοῦ νέου τοῦ ἐμπορικοῦ καὶ ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἔστερήθη τὰς ρίζας τοῦ πρώτου, δὲν ἠμπούρεσε ἀκόμη νὰ ὀργανωθῇ καὶ νὰ ἐπιβληθῇ ἐντὸς τοῦ ἐπιπέδου τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, ν' ἀποκτήσῃ ἰδίως γεωργικὸν κεφάλαιον πραγματικόν, πίστωσιν καὶ ἀσφάλειαν κάτω ἀπὸ μίαν εὐρυτέραν ὁμαδικὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐπὶ πλέον νὰ προσαρμοσθῇ ἐνεργητικῶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον.

Ὑπάρχει παρακάτω ὁ τύπος τοῦ ἀνθρώπου τῆς μεσογειακῆς συνεσφιγμένης ἀγορᾶς, ἣς μία παραλλαγή ἡμιαστικὴ εἶνε καὶ ἡ ἑλληνικὴ. Ἔτσι ὅπωςδήποτε καθορίζω χονδρικῶς τὴν ἔννοιαν «εἶδος ζωῆς».

δ'.

Περίληψις

Περὶ τῆς προσαρμογῆς τῶν γενικῶν δεδομένων εἰς τὸ θέμα τῆς ἐρεῦνης.

Ἀλλὰ ποίαν πρακτικὴν σημασίαν ἔχουν αὐτά, ποίαν ἄμεσον σημασίαν ἐν σχέσει μὲ τὸ θέμα μας καὶ πῶς ἠμποροῦμεν νὰ φθάσωμεν εἰς τὰ ἐπιθυμητά πορίσματα ; Ἰδοὺ ἀληθῶς ποῦ ἔγκειται τὸ πρόβλημά μας.

Πράγματι εἰς τὸν τρόπον τοῦ ζῆν τῶν πληθυσμῶν εἰς τὰ Βαλκάνια ὑπάρχει πολὺ μεγαλυτέρα ποικιλία, τρομερὸς διαφορισμὸς κλιμάτων, ἐδαφῶν, τοποθεσιῶν, οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὄρων καὶ δυστυχῶς, χωρὶς αὐτὰς τὰς λεπτομερείας, τὰ πρακτικὰ πορίσματα εἶνε ἀνέφικτα· ἐξ ἄλλου τὰ ὑπάρχοντα στο χεῖρα εἶνε ἐλάχιστα· ἢ τόσον σημαντικὴ ἀνθρωπογεωγραφικὴ ἐρευνα, ἢ ὁποία

θὰ κατέτασσε κατὰ φυσικὰς περιοχὰς ὅλα τὰ ἀνώτερα δεδομένα, εἶνε ἐντελῶς ἄγνωστος παρ' ἡμῖν ἐρωτᾷτε τοὺς οἰκονομολόγους, οἷς ἐπαναλαμβάνουν πολλὰ καὶ διάφορα ἀναμασσίματα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ἢ καὶ αὐτὰ τὰ γενικὰ πού κι' ἐγὼ διετύπωσα ἀνωτέρω, πολὺ μάλιστα πλέον ἄτονα καὶ πλατειαστικά.

Ἐγὼ ἐξ ἄλλου ἐπῆγα νὰ συζητήσω μὲ ἀνθρώπους πείρας ἐν Ἑλλάδι εἶνε δυστυχῶς πολὺ ὀλίγοι, ἔπειτα, πολὺ ὀρθῶς δέ, ἀπαντοῦν ὅτι «τὰ δεδομένα τῶν τύπων τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν εἰδῶν ζωῆς εἶνε πολὺ ρευστὰ ἐν Ἑλλάδι».

Ἐν τούτοις αὐτὰς ἀκριβῶς τὰς παραλλαγὰς καὶ αὐτὰς τὰς ρευστὰς λεπτομερείας πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν παντοῦ, νὰ τὰς φιξάρωμεν κατὰ τὸ δυνατόν καὶ νὰ κάμωμεν μίαν προσεγγίζουσαν ἐκτίμησιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς, τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀκόμῃ σημασίας τῶν.

Υπάρχουν πολλὰ δυσκολίαι. Ἐχὼν τὴν ἀντίληψιν, ὅμως, ὅτι ἡ εἰσκόμισις καὶ τοῦ παραμιζοῦ νέου εἰδικοῦ διὰ τὸν τόπον μας πραγματικοῦ δεκουμέντου ἀξίζει τὸν κόπον τῆς πλέον ἐπιπόνου ἐοεύνης καὶ ἀξίζει περισσότερον ἀπὸ πολλοὺς τόμους τῶν συστηματικῶν οἰκονομολόγων, ἔχων πάντα ταῦτα ὑπ' ὄψιν μου, θὰ προσπαθῇσω νὰ συγκεντρώσω καὶ νὰ κατατάξω τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ παρατηρήσεις μου.

Ε'.

Περίληψις

Περὶ τῶν γεωγραφικῶν ὁρίων τῆς ἐρεῦνης.

Ἡ χώρα εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐκτείνωμεν τὴν ἐρευνάν μας περιλαμβάνει τὰς φυσικὰς περιοχὰς τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος (Πελοπόννησον, Στερεὰν καὶ Θεσσαλίαν) τὰς περιοχὰς τῆς Ἡπείρου καὶ τὰς τῶν βορείων ἐπαρχιῶν μας ⁽¹⁾ μακεδονικῶν καὶ θρακικῶν καὶ ἐκ τῶν γειτονικῶν δὲ σλαβικῶν ἐπικρατειῶν ἐκείνας κυρίως τὰς κεντρικὰς περιοχὰς τῆς Βαλκανικῆς (Σκόρδος, Ἀνω Βαρδάρης,

(1) Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὰ γεωγραφικὰ τὰ πολιτικὰ διοικητικὰ καὶ στρατηγικὰ μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου ὅρια τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦν περίπου τὸν ἐπὶ τοῦ Πίνδου διαχωρισμὸν τῶν ὑδάτων δὲν συμπίπτουν μὲ τὰ οἰκονομικὰ (εἶδη ζωῆς δηλαδὴ καὶ εἶδη ἐκμεταλλεύσεως) διότι ὁλόκληρος ὁ Πίνδος καὶ αἱ ἀνατολικαὶ καὶ δυτικαὶ διακλαδώσεις αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίαν καὶ χαμηλὰ μέχρι τῶν Αἰτωλικῶν ὁρέων καὶ τῆς Ὀρθρουοῦς δίδουν βάσιν εἰς ἓνα ὁμοιόμορφον κτηνοτροφικὸν εἶδος ζωῆς τὸ ὁποῖον ἀνθίσταται ἀκόμῃ, παρ' ὅλην τὴν διάβρωσιν ἣν ὑπέστη ὑπὸ τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας τῶν παρῶν.

Ροδόπη) αἱ ὁποῖαι εἶχαν τὸ ἐμπορικὸν καὶ ἐπίκεντρον αὐτῶν εἰς τοὺς δύο σημαντικωτάτους βαλκανικοὺς ἐμπορικοὺς πόλους, τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπάκτιον πόλον καὶ τὸν ἐν Μοναστηρίῳ ἡπειρωτικὸν ταιούτον, πολὺ περισσότερον τοῦ πρώτου σημαντικόν, ἀπὸ ἀπόψεως ξεχωριστῶν καὶ πρωτοτύπων χαρακτηριστικῶν περιλαμβάνει δὲ αὐτὰς κυρίως τὰς κεντροβαλκανικὰς περιοχάς, διότι ὡς καὶ ἄνωτέρω ἐσημειώσαμεν, αὗται εὐρίσκονται μακρὰν τῶν μεγάλων ἄρτηριῶν τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Εὐξείνου ὡς καὶ τῆς Ἀδριατικῆς καὶ θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὄχι μόνον ἐμπορικῶς ἀλλὰ καὶ οἰκονομικῶς γενικώτερα, προφανοῦς ἐκ τούτου καθισταμένης τῆς ἀνάγκης διὰ μίαν λεπτομερεῆ ἔρευναν, διὰ νὰ εἴνε ἡ πρὸς αὐτὰς σχεδιαζομένη ἀνάπτυξις τῶν συγκοινωνιῶν μας καρποφόρος καὶ διὰ νὰ προσανατολίσωμεν, ἀκόμη, πρακτικῶς τὴν ἔναντι αὐτῶν πολιτικὴν τῆς ἐλευθέρως ζώνης Θεσσαλονίκης.

στ'.

Περίληψις

Συστηματικὸς καθορισμὸς τῶν τεσσάρων βασικῶν ἀπόψεων τῆς ἐρένης : χωρητικότης· δυναμικότης· μορφή ὁργανώσεως τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας· σχέσεις πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν.

Ἐντὸς τῶν ὁρίων αὐτῶν θὰ μελετήσωμεν τοὺς τύπους ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας, τὸν οἰκογενειακὸν δηλαδὴ κυρίως θεσμὸν ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν του πλευρὰν, ἥτοι ὡς συγκεκροτημένην ὁμάδα ἐργατικῶν χειρῶν παρέχουσαν ὠρισμένον ποσὸν ἐργασίας· θὰ μελετήσωμεν ἀκόμη τὰ εἶδη ζωῆς μὲ τὰ ὁποῖα διάγονιν καὶ συγκρατοῦνται οἰκονομικῶς προσαρμολύμεναι ἐν τῇ χώρᾳ αὐταὶ αἱ ὁμάδες καὶ τὰ ὁποῖα ἐξαριθνῶνται κυρίως, ὡς ἐξηγήθη ἤδη, ἐκ τῶν εἰδῶν ἐργασίας εἰς ἣν ἕκασται ἀσχολοῦνται ὡς καὶ ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ πλαισίου ὅπου δροῦν.

Αὐτὰ δὲ τὰ διάφορα συστήματα ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τὰ ἀντίστοιχα εἶδη ζωῆς θὰ τὰ ἐρευνήσωμεν ἀπὸ τῶν ἐξῆς κυρίως ἀπόψεων : α') Ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἐν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἔχῃ ἐπαρκὴ χωρητικότητα ἀπὸ ἀπόψεως δημογραφικῆς, κατὰ πόσον δηλαδὴ χωνεῖται τὰς ἐργατικὰς χεῖρας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸ ποσοστὸν τῶν πλεονάζουσῶν γεννήσεων ἐπὶ τῶν θανάτων, αὐξάνονται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν (1) κατὰ πόσον ἐπίσης ἔχουν τὴν

(1) Εἶναι ζήτημα πολὺ μείζονος σημασίας ἢ ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται· οὕτω π. χ. ἀπὸ τὴν ἑλλην. γεωργίαν, ποῦ ζητεῖ διαρκῶς δάνεια ἰαφρέουν ἐντούτοις τὰ ἴδια αὐτῆς κεφάλαια· καθέναν ποῦ κἀμει χρήματα

δύναμιν νὰ αὐτογονιμοποιῶνται, νὰ ἀποκαθιστοῦν δηλαδή περαιτέρω ἄλλας ομάδας ὁμοίας αἱ ὁποῖαι νὰ συνεχίζουν ὁμοίομορφον καὶ νὰ τελειοποιῶν τὴν ὁργάνωσίν των, τὸ εἶδος δηλαδή τῆς ἐργασίας καὶ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς· β') ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἔχῃ ἰσχυρὰν ζωτικότητα ὥστε διὰ πλουσίας ἀποδόσεως τῆς οὕτως ὁργανωμένης ἐργασίας νὰ ἐπιτυχάνῃ, διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων, χωρὶς ἔξωθεν πόρους, ἐπάρκειαν καὶ νὰ ἔχῃ καὶ περίσσευμα—ἀποραίτητον διὰ τὴν ἀποταμίευσιν τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν εὐστάθειαν, διὰ τὴν δημιουργίαν ἀποθεματικοῦ κεφαλαίου, διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῆς κεφαλαιοποιήσεως, τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας ὡς λέγομεν ἐν τῇ χρηματικῇ οἰκονομίᾳ— τοῦθ' ὅπερ πρέπει νὰ εἶνε ὁ κανὼν. γ') Πῶς συγκεκριμένως εἰς ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἶνε ρυθμισμένη, πῶς λειτουργεῖ ἡ ἀποταμίευσις, καὶ ἡ εὐστάθεια, ζητήματα ποῦ εἰς τοὺς καιροὺς μας καὶ ἐντὸς ἧ καὶ ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας παρουσιάζονται ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας· διότι, ἂν καὶ συχνὰ συμβαίῃ ἡ παρανόησις αὕτη —ἐκ τῶν κρισιμωτέρων δὲ ἀπὸ τε θεωρητικῆς καὶ ἀπὸ πρακτικῆς περισσότερον ἀπόψεως— θὰ ἦτο ἐν τούτοις ἀκατανόητον—τοῦλάχιστον δηλαδή ἀκατανόητον—τὸ νὰ νομίζῃ τις ὅτι αἱ παλαιότεραι τῆς παρούσης οἰκονομίαι—ὧν οἱ τύποι ἐπιβιοῦν καὶ ἀκμάζουν συχνὰ κάτω ἀπὸ τὰ μάτια μας—ἐστηρίζοντο εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐφέροντο εἰς τὴν τύχην, χωρὶς ἔομα καὶ ἀσφάλειαν,⁽¹⁾ χωρὶς πρόβλεψιν καὶ χωρὶς πίστιν. δ') Τέλος θὰ ἐρευνήσωμεν εἰς ὁποίαν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν τῶν συστημάτων σχέσιν εὐρίσκεται μὲ τὴν παροῦσαν χρηματικὴν οἰκονομίαν, ἐὰν εὐρίσκεται εἰς τοὺς ἐχθρικοὺς ἀντίποδας αὐτῆς ἢ εἰς τὸ περιθώριον αὐτῆς καὶ εἰς τὸ ἐπικίνδυνον ἐκεῖνο μεταίχιμιον —πρᾶγμα ποῦ εἶνε ἡ ἰδική μας περίπτωσις, ἡ παλαιοελλαδική— ἢ ἐντὸς αὐτῆς, ὥσαν εἰς τὰς ἰδίας μὲ αὐτὴν ρίζας καὶ ἐκ τῶν ἰδίων πόρων αὐτῆς

φεύγει πρὸς τὴν πόλιν ὅπου καὶ δαπανᾷ τὸ γεωργικὸν κεφάλαιον διὰ σπουδὴν τῶν παιδιῶν του κλπ. ἀλλὰ γίνεται καὶ μιὰ ἀρνητικὴ ἐπιλογὴ τοῦ ἀνθρωπίνου ὕλικου, διότι ἡ γεωργία χάνει τοὺς δραστηριωτέρους καὶ εὐφρεστερότερους καὶ τῆς μένουν οἱ κουτοί· διὰ τοῦτο εἶναι σπουδαία ἡ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἔρευνα ἑκάστου συστήματος ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας.

(1) Εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ σημειώσω ἐδῶ τὸ ἔως σήμερον ἀκόμη πολυ-
 λαχοῦ τῆς Βαλκανικῆς κρατοῦν ἔθιμον κατὰ τὸ ὅποιον ὁ κτηνοτρόφος ποῦ ἐξ ἀνωτέρου ἀτυχήματος, ἐπιζωοτίας π.χ. ἀπώλεσε τὸ ποίμνιόν του, ἔχει τὴν εὐχέρειαν ν' ἀνασχηματίσῃ τὰ στελέχη τοῦλάχιστον αὐτοῦ, ἂν ὅχι καὶ ὁλόκληρον, δι' εἰσφορῶν εἰς τῶα τὰς ὁποίας κάμνει μεταξὺ τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ συναδέλφων του· ἰδοὺ ἓνας ἀξιωμαλέητος τύπος ἀσφαλιστικοῦ συστήματος ἀπλοῦ καὶ λαϊκοῦ ἐκ τῶν πολλῶν ποῦ ἐστήριζαν τὴν παλαιάν οἰκονομίαν.

ἀπομυζῶν τοὺς ἀνανεωτικούς του χυμούς, ὅπως συμβαίνει μὲ τὸν τύπον τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἣτις εἶνε ἕξ ὁλοκλήρου ἐκκεφαλαιοκρατισμένη. (1).

(1) Ἀνωτέρω ἐξέθεσα διὰ βραχείων τὴν ἔννοιαν ἐνὸς ἑκάστου ἐκ τῶν ὄρων: «Χρηματική οἰκονομία», «εἶδος ζωῆς» κ.λ.π. Θὰ μοι ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω ἐδῶ μερικάς ἐξηγήσεις περὶ τοῦ τί ἀκριβῶς ἐννοοῦμεν, ὅταν θέτωμεν τὸ ἐρώτημα τῆς τετάρτης αὐτῆς πλευρᾶς τῆς ἐρεῦνης μας: «εἰς ὁποίαν σχέσιν εὐρίσκεται κ.τ.λ.», πλευρᾶς περὶ τῆς ὁποίας ὑπαινιγμούς τινας ἐκάμαμεν ἤδη εἰς προηγούμενα σημεῖα τῆς μελέτης μας, ὅταν ἐτονίσαμεν ὅτι ὑπάρχουν πλείστοι μετέωροι σήμερον κλάδοι τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας οἵτινες ἔχουν ἀνάγκην κατόπιν ἐκκαθαρίσεως τῶν ζωτικῶν νὰ τοποθετηθῶν καλύτερα μέσα εἰς τὸ πλαίσιον τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, διότι αὕτη ἡ ἄβεβαιότης καὶ ὁ ἀνοικτός δανεισμός ἀποτελεε κίνδυνον καὶ φθίσαν τοῦ ὅλου οἰκονομικοῦ μας ὀργανισμοῦ. Ἰδοὺ μία πληρεστέρα ἀνάλυσις αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν: Πρῶτον ἐξηγῶ ποῦ ἐγκτεται ἀκριβῶς ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς ἐν Δυτικῇ Εὐρώπῃ γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τῆς παρ' ἡμῖν τοιαύτης ἐπιχειρήσεως ἢ καὶ ἀπλῆς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως ὄντως ἡ γεωργικὴ τάξις ἐν Δ. Εὐρώπῃ εἶναι πολὺ περισσότερον, καὶ ψυχολογικά καὶ ἀντικειμενικά, ἀστική ἢ ἡ παρ' ἡμῖν λεγομένη ἀστική τοιαύτη ἐκεῖ ἡ εἰσχώρησις τῶν τεχνικῶν γνώσεων εἶνε πολὺ βαθυτέρα μέσα στὸν λαὸ τῆς ὑπαίθρου καὶ ἡ γεωργικὴ ἐπιχείρησις ἔχει παρὲι μορφήν τεχνικὴν, μηχανικὴν καὶ κεφαλαιοκρατικὴν καὶ εἶνε αὐτόχρημα μιὰ βιομηχανία, ὅπως καὶ κάθε ἄλλη τοιαύτη τὰ συμβόλαια ἐργασίας καὶ αἱ σχέσεις τῆς ἐπιχειρήσεως μὲ τὸ κεφάλαιον εἶνε τῆς αὐτῆς φύσεως ὅπως καὶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ τὰ κτηματολόγια καὶ ἡ συνεπὴς ἔπαρκος διευκόλυνσις τῆς κινητοποιήσεως τῆς ἔγγειου κτήσεως ἐξασφάλισαν ἐκεῖ ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως ψῖαν ἀνεωτάτην κίνησιν κεφαλαίων, εἰς τρόπον ὥστε αὕτη, καταστήσασα εὐχερῇ τὸν ἔλεγχον καὶ παρασχούσα πλήρεις ἐγγυήσεις, ἀπολαμβάνει τῶν αὐτῶν πλεονεκτημάτων ὡς πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη βιομηχανία ὑπάρχει πραγματικὸν θετικὸν γεωργικὸν κεφάλαιον ὀργανωμένον καὶ ὄχι παράσιτον τῆς γεωργίας, ὅπως τὸ παρ' ἡμῖν π. χ. ἐμπορικὸν ἢ βιομηχανικὸν κεφάλαιον καὶ τὸ οὐδέτερον γενικὰ τραπεζικὸν χρῆμα καὶ τὸ θετικὸν γεωργικὸν αὐτὸ κεφάλαιον εἶνε ἀλληλέγγυον ἐν τῇ ἐπιχειρήσει καὶ ἐν τῇ ἐπιτυχίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀποτυχίᾳ.

Ἡ ζωτικότητα μιᾶς ἐπιχειρήσεως εἶνε ἀνάλογη μὲ τὴν ἐλαστικότητά της· εἰς τὸ ἓνα μέρος ἡ ἐλαστικότης αὕτη μετρεῖται ἐπὶ τοῦ ὀργανωμένου κεφαλαίου τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν ἀσφαλειῶν αὐτοῦ εἰς τὸ ἄλλο ἐπὶ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας καὶ ἀνέσεως καὶ ἐπὶ τοῦ ὑποσυνισμένου προσωπικοῦ ἀποταμιεύματος ἐν τῇ πατριαρχικῇ οἰκονομίᾳ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρα ἀκόμῃ μικρᾷ αὐτοκαλλιέργειᾳ, αἵτινες ἀμφότεραι στηρίζονται καὶ εἰς ἓνα ἴδιον σύστημα θησαυρισμοῦ (καὶ εἰς ἀτομικὰς δυνάμεις καὶ εἰς χρῆμα) καὶ κυρίως εἰς τὴν ἐλαστικωτάτην προσωπικὴν ἐργασίαν, δυναμένην ν' αὐξήσῃ σχεδὸν ἀπεριορίστως, ὡς τέλος καὶ εἰς τὴν ἀπειροστὴν ἐλάττωσιν ἢ ἀνάλογον αὐξήσιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων, εἰς αὐτὰς τὰς περιπτώσεις ὑπάρχει ὅλη ἡ ἀναγκαία διὰ τὴν σταδιοδρομίαν τῆς ἐπιχειρήσεως ἐλαστικότης· ἐπίσης ἡ γεωργικὴ βιομηχανικὴ ἐπιχείρησις, ἡ ὁποία ἔχει ὀπισθὲν τῆς τὴν θετικὴν συμπετοχὴν καὶ ἀλληλέγγυήν τοῦ πραγματικοῦ γεωργικοῦ κεφαλαίου τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὴν εὐρωτέραν γεωργικὴν ὁμάδα τῆς χώρας, διαθέτει ἐπίσης ἴσην ἐλαστικότητα ἐν περιπτώσει ἀποτυχίας, ἔχει πίστιν εὐθυνοτάτην καὶ ἀσφάλειαν καὶ ἰσχυρότατον ἀποθεματικόν.

Ἔρχομαι τώρα εἰς ἓνα τυπικὸν παράδειγμα τὸ ὁποῖον δυστυχῶς τείνει νὰ γενικευθῇ παρ' ἡμῖν, εἰς τὸ παράδειγμα δηλαδή ἐκμεταλλεύσεων ἢ ἡμιπεριχρίσεων, αἱ ὁποῖαι, ἐνῶ ἀπεκόπησαν ἀπὸ τὰς παλαιὰς ρίζας των (εἰδῶν ζωῆς ἀπλουστερῶν, ἐπίσης ἀπλῶν συστημάτων πίστεως καὶ ἀσφαλείας καὶ τῆς μικρᾶς προσθέτου βιοτεχνίας) ἐν τῇ τοπικῇ αὐτᾷ καὶ οἰκονομίᾳ, συγχρόνως ἔχουν περιπλακῇ εἰς ἓν εἶδος ζωῆς ποῦ ἀνήκει εἰς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν καὶ ἰδίως ἔχουν περιπλακῇ εἰς τὰ γκρανάζια τοῦ δανεισμοῦ ἀπὸ ἓν κεφάλαιον τὸ ὁποῖον, ἂν δὲν εἶνε δολιόν καὶ ἐχθρικόν ὅπως τὸ τοκογλυφικόν, εἶνε πάντως οὐδέτερον, ὅπως τὸ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς· καὶ αὐτὸ εἶνε ὁ ζωντανὸς θάνατος τῆς οἰκονομίας μας, ἡ ὁποία χάνει τὴν μεγίστην ἀρετὴν, τὴν ἐλαστικότητά της· διότι πάντως πρέπει διηνεκῶς νὰ πραγματοποιῇ, μετὰ τὸ ἐλάχιστον ὄριον συντηρήσεως, τὰ κέρδη ποῦ ἀπαιτεῖ ἡ πληρωμὴ τῶν τόκων καὶ ἡ ὑπηρεσία γενικά τοῦ χρησιμοποιηθέντος κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον, ἐν περιπτώσει ὑπερβάσεως καὶ τοῦ κατωτάτου αὐτοῦ σιαθεροῦ καὶ ἀμειλίκτου ὁρίου, θὰ καταφάγῃ τὴν ψευδοεπιχείρησιν καὶ θὰ ὑποδουλώσῃ τὴν ὑπαιθρον καὶ θὰ ἐξανδραποδίσῃ τοὺς κατοίκους αὐτῆς· τὴν περίπτωσιν λοιπὸν αὐτὴν (διότι ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι χειρότεραι ὅπως καὶ ἡ τῶν ἀσιατικῶν καὶ λοιπῶν πρωτογόνων μὴ ἀστικῶν χωρῶν ἔναντι τοῦ ἀστικοῦ κεφαλαίου τῆς βιομηχανικῆς Εὐρώπης) θὰ τὴν ὀνομάσω περίπτωσιν παθητικοῦ ἐκκεφαλαιοκρατισμοῦ τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας μας· ἐνῶ τὴν πρώτην περίπτωσιν θὰ τὴν ὀνομάσω περίπτωσιν θετικοῦ ἐνεργητικοῦ ἐκκεφαλαιοκρατισμοῦ. Ταῦτα ἐν μεγίστῃ περιλήψει ὡς πρὸς τὸ τέταρτον ἐρώτημα «περὶ τῶν σχέσεων...», τὸ ὁποῖον εἶνε συναφές γενικά μὲ τὸ τοῦ συστήματος τῶν γεωργικῶν ἐρευνῶν, εἰς ὃ οἱ γεωπρόνοι μας, μιμούμενοι δυτικὰ πρότυπα, ἔπασαν ἔξω καὶ ἡστόχησαν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας ἐν Ἑλλάδι καὶ τοῖς Βαλκανίοις.

Καὶ γενικώτερον δὲ σημειῶνω, ὅτι, ὅπως κάθε νέον σύστημα, ἔτσι καὶ ἡ ἀστικὴ κεφαλαιοκρατία ὑπῆρξεν ἀμειλικὸς εἰς τὴν ἄνοδόν της ἀπέναντι τῶν παλαιότερων συστημάτων, τὰ ὁποῖα θεωροῦν· αἱ σήμερον πρωτόγονα ἢ μᾶλλον ἢ ἥττον καθυστερημένα τὰ ὁποῖα ὅμως ἐγνώρισαν καὶ αὐτὰ ἐξ ἴσου περίοδον ὑψηλῆς καὶ κυριάρχου ἀκμῆς καὶ τὰ ὁποῖα οὐχ' ἥττον ἐπιβιοῦν πολλαχού· αἱ ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ τῆς Εὐρώπης (ἰδίως πολλὰ εἶδη ζωῆς, λόγῳ ἰσχύος τῆς παραδόσεως) περισσότερον ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ ἐτι μᾶλλον εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν· ἐκτὸς τῆς γενοῦσα ἀρχαίας, σημειῶνω λεπτομερέστερον τέτοια παλαιότερα συστήματα οἰκονομίας, ὅπως π. χ. εἶναι ἡ νομαδική, ἡ γεωργοκτηνοτροφικὴ μὲ βάσιν τὴν πατριαρχικὴν οἰκογένειαν, ἡ γεωργοβιοτεχνικὴ χωρική κλπ., αἱ ὁποῖαι ὅλαι εἶχαν στέργματα ἰδίου κατὰ χώραν πολιτισμοῦ κατακαέντα ὅμως σκληρῶς ἀπὸ τὸν νέον ἥλιον τῆς ἀστικῆς βιομηχανικῆς ἀνόδου· τὸ νέον σύστημα διαχύνει τὰ βιομηχανικά του εἶδη εἰς τὰς παλαιότερου συστήματος χώρας καὶ λαμβάνει πρώτας ὕλας καὶ γεωργικά εἶδη διατροφῆς· οὕτω πως αἱ χώραι αὗται ἀπογυμνώνονται συντόμως ἀπὸ τὰς βιοτεχνίας των καὶ υποφέρουν πάρα πολὺ εἰς τὸ πρῶτον τοῦτο στάδιον τῆς ἐπαφῆς ἕως ὅτου ἡ ἐκκεφαλαιοκρατισθὸν ἐνεργητικά, ὡς ἐξήγησα, ἡ ἴδουν τοὺς πληθυσμούς των ἐξανδραποδιζομένους· εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν μετὰ τὴν ἀπογύμνωσιν ἀπὸ τῶν βιοτεχνικῶν των, χάνουν σιγὰ· σιγὰ τὸν τύπον τοῦ παλαιοῦ πολιτισμοῦ των καὶ περιορίζονται, καθὼς στεροῦνται τεχνικῶν γνώσεων διὰ νὰ ἀντιπαλαίσουν ἐπὶ τοῦ νέου ἐπιπέδου, εἰς τὰς προσιτωτέρας ἐν τῇ χώρᾳ των πρώτας ὕλας καὶ ἰδίως εἰς τὰ εἶδη διατροφῆς πρώτης ἀνάγκης, δημητριακά κλπ.· ἀλλὰ ἡ ἀποκλειστικὴ μάλιστα παραγωγή εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης συνεπάγεται πολὺ κατώτερον εἶδος ζωῆς καὶ αἱ χώραι αὗται

θά συναγωνισθῶν λόγῳ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ καθεστῶτος τοῦ ἔλευ-
 θέρου ἐμπορίου ἐφεξῆς με τοὺς πτωχότερους λαοὺς οἱ ὅποιοι τὰ πα-
 ράγουν καὶ θά ἐξισωθῶν πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς τὸ εἶδος ζωῆς κατὰ κανό-
 να παντοῦ ὁ γεωργοεργάτης, λόγῳ τοῦ ἀπλοῦ τῆς εἰδικότητός του, ἀμεί-
 βεται ὀλιγώτερον καὶ ἂν π. χ. ἡ Ἀγγλία ἐπιδιώξῃ αὐτάρκειαν εἰς σίτον
 θά πρέπη ἓνα μέρος τοῦ λαοῦ τῆς νά ζήσῃ ἐξ ἴσου σκληρὰ μὲ τὸ βιομη-
 χανικὸ τῆς προλεταριάτου καὶ σὲ πολὺ κατώτερο εἶδος ζωῆς (λόγῳ δυσκό-
 λου διαδόσεως τῶν μέσων τοῦ πολιτισμοῦ στὴν ὑπαιθρο) ἐν συναγωνισμῳ
 μὲ τοὺς πτωχότερους λαοὺς ποὺ παράγουν τὸ σιτάρι. Ἀσχέτως δὲ πρὸς τὸ
 τελευταῖον τοῦτο παρατηρῶ, ὅτι ἡ περίπτωσις καταστροφῆς τῆς σιτοκαλ-
 λιεργείας στὰς Εὐρωπαϊκὰς ἀκτὰς τῆς Βορείου θαλάσσης τῆς Μάγχης κα-
 τοῦ Ἀτλαντικοῦ (Βέλγιον Γαλλία) θά καλυφθῇ, ἐκτὸς τοῦ ρόλου τῆς φι-
 λανθρωπίας, ἀκόμη καὶ θετικὰ ἄμεσα ἀπὸ τὸ γεωργικὸν κεφάλαιον τῆς χώ-
 ρας, ἀπὸ τὰς ἀσφαλείας τοὺς τόκους καὶ τὴν ἐθνικὴν γενικῶς ἀγοράν. Οὕτω
 τὸ κεφάλαιον, τὸ ὅποιον δικαίως ζητεῖ τόκους διὰ τὸν κίνδυνον ποὺ ἐκ-
 τίθεται, ὑπέχει ὅμως καὶ εὐθύνας καὶ εἶναι ἀλληλέγγυον ἐν ἀποτυχίᾳ τῆς
 ἐπιχειρήσεως, ἡ ὁποία τὸ ἀφορᾷ ἀμέσως, καθ' ὃ ὁργανωμένη ἐντὸς τοῦ
 πλαισίου καὶ τοῦ συστήματός τῆς κεφαλαιοκρατίας ὅμως ἀπὸ τὰς ἐπιχειρή-
 σεως ποὺ εἶναι ἔξω αὐτοῦ, ἡμπορεῖ νὰ ψοφήσουν ὁλόκληροι πληθυσμοί,
 τὸ κεφάλαιον ὅμως ζητεῖ τοὺς τόκους του χωρὶς ἔχνος ἀλληλεγγύης, πλην
 ἐκείνης τῆς φιλολογικῆς ἄλλως τε φιλανθρωπίας.

Πάντως τὸ νέον σύστημα ἀνῆλθε γοργῶς διότι ὑπῆρξε σκληρόν. Ὁ
 Κάρολος Μάρξ μελετῶν ἀπὸ τῆς ἰδικῆς του ἀπόψεως τὸ ἱστορικὸν τοῦ
 σχηματισμοῦ τοῦ ἀστικοῦ κεφαλαίου τῆς βιομηχανικῆς Ἀγγλίας, παρατη-
 ρησε μὲ ἀπαράμιλλον ὀξύτητα μὲ ὁποῖαν εὐθυβολίαν ἡ βιομηχανία, διὰ
 νὰ προσπορισθῇ ἐργάτας ἰδίως, κατηύθυνε τὰ βέλη της κατὰ τὸν ἐλευθέ-
 ρων ἀγροτῶν καὶ τῆς γεωργίας τῆς χώρας, τὴν ὁποῖαν μετέβαλεν εἰς βο-
 σκοτόπια, ἀφ' ἧς ἡ τιμὴ τῶν ἐρίων ὑψώθη καὶ ἡ ἐριουργία ἤρχισε νὰ ὀρ-
 γανοῦνται καὶ μὲ ποῖαν ἐπιμονὴν ἐπὶ αἰῶνας ἐβάσταξε αὐτὴν τὴν τακτικὴν.

Ὅπως ὅποτε ἡμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν ἤδη μερικὰ στάδια τῶν
 σχέσεων τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας πρὸς τοὺς κατὰ χώραν διαφόρους
 κλάδους τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας: Ὅταν ἡ τελευταία αὕτη εἶνε μᾶλλον ἢ
 ἦττον αὐτάρκης καὶ κλειστὴ ἐξ ἴσου εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν καὶ εἰς τὸ ἐμπό-
 ριον, αἱ σχέσεις εἶναι ἀρχωματίστραι καὶ οὐδέτεροι, τοῦ ἐπιπέδου ὁργανώ-
 σεως τῶν κλάδων αὐτῶν ὄντος ἀνεξαρτήτου τοῦ τῆς χρηματικῆς οἰκονο-
 μίας ὅταν λάβῃ χώραν ἡ πρώτη ἐπαφὴ τῶν ἐπιπέδων, ἀρχίζει ἡ ὑπνό-
 μευσις, ὡς τὴν ἐξήγησα, ἡ πατριαρχικὴ οἰκογένεια θρυμματίζεται, αἱ βιο-
 τεχνίαι θνήσκουν· τέλος ἀναλόγως τῆς εὐστοχίας τῶν εἰδικεύσεων ποὺ θά
 ἐπικρατήσουν ἀκολουθεῖ ἡ παθητικὴ ἢ ἡ ἐνεργητικὴ ἐκκεφαλαιοκράτησις.

Ἡμποροῦμεν τέλος νὰ εἰπώμεν, ὅτι, διὰ νὰ εἶναι ἐνεργητικὴ ἡ ἐκκεφα-
 λαιοκράτησις, πρέπει γὰρ σημεύσουν πολλοὶ εὐνοϊκοὶ ὅροι· εἰδικῶς διὰ τοὺς
 ἀγροτικούς κλάδους πρέπει νὰ ὑπάρχῃ: ὑψηλὴ στάθμη τεχνικῆς πολιτι-
 σμοῦ στὴν ὑπαιθρο καὶ συνάμα τόπος εὐφορος· πολλὰ καὶ εὐθηνὰ κεφά-
 λαια· πρόσφορον μορφολογικὸν ἀνάπτυγμα τοῦ ἐδάφους εἰς εὐρείας πεδι-
 νὰς ἐκτάσεις καὶ μεγάλη ἰδιοκτησία ἢ τοῦλάχιστον συνεταιρισμένη μικρὰ,
 δεδομένη ἀπαραίτητα διὰ τὴν χρῆσιν μηχανῶν καὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς
 καπιταλιστικῆς πίστεως κλπ. Ἀντιθέτως ἡ μονομερὴς διάδοσις τῶν βρα-
 χείας προθεσμίας καλλιεργητικῶν δανείων ποὺ συνέπεσε χαρακτηριστικῶς
 μὲ τὴν περιόδον ὑπερτιμήσεως τῶν γεωργικῶν προϊόντων, συστέλλομένη
 ἤδη μὲ τὴν πτώσιν αὐτῶν, τὸ ἀνοιγία κεντρικῶν ἀρτηριῶν συγκοινωνίας
 πρὸς τὰς πόλεις, τὸ αὐτοκίνητον κτλ., ταῦτα πάντα εἶναι ἀντιθέτως συνε-
 λεσταὶ ποὺ παραλύουν ξεπλύνουν καὶ ἐξασθενίζουν τὰ κέντρα τῆς χωρικῆς

Αὐταὶ εἶνε αἱ τέσσαρες βασικαὶ πλευραὶ ἐρεῦνης ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν.

Ἐννοεῖται, ὅτι θὰ ἐπιμείνω νὰ δώσω καὶ χρησίμους πληροφορίας ἐν σχέσει τόσοις μὲ τὴν γεωγραφικὴν διάδοσιν ἑνὸς ἐκάστου συστήματος ἐν τῇ Βαλκανικῇ ὅσον καὶ μὲ τὴν ἐθνικὴν τοιαύτην, εἰς ποῖον δηλαδὴ ἐκ τῶν βαλκανικῶν ἐθνῶν περισσότερον προσιδιάζει ἕκαστον σύστημα. Τέλος θὰ ἐνδιατριψῶ εἰς τὰ σπουδαῖα ζητήματα ποῦ ἀφοροῦν ἀφ' ἑνὸς εἰς τὸ μέλλον ἑνὸς ἐκάστου ἐκ τῶν συστημάτων τούτων καὶ ἐξ ἄλλου εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν σχέσεων ποῦ δημιουργοῦνται μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἐξ αἰτίας αὐτῶν.

οἰκονομίας, ἐφ' ὅσον εἰς τὰ κέντρα αὐτὰ δὲν γίνῃ σύγχρονος ἐπιλογή πρὸς ἀσφαλεῖς καὶ ἀποδοτικὰς ἐξειδικεύσεις, καὶ ἐφ' ὅσον δὲν δημιουργηθῇ τοπικῶς εὐνοϊκὸν κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν περιβάλλον διὰ τῆς ἐνεργείας ἐπιτυχῶν βελτιώσεων μὲ μακροπρόθεσμα δάνεια (πολιτικὴ νεροῦ, συνεταιριστικὴ κοινοτικὴ πολιτικὴ, χωρικοὶ δρόμοι...).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΙΔΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΙΔΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Περίληψις

Ἀπαρίθμησις τῶν ἀγροτικῶν σχηματισμῶν, οὓς θὰ μελετήσωμεν ὥς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας ἐν αὐτοῖς καὶ ὥς πρὸς τὰ σχετικὰ εἶδη ζωῆς, καθὼς καὶ ἀπὸ τῶν προεκτεθεισῶν τεσσάρων βασικῶν ἀπόψεων.

Ποῖα εἶνε, ἐν ταῖς προεκτεθείσαις Ἑλληνικαῖς καὶ γειτονικαῖς σλανίκαῖς χώραις, αὐτὰ τὰ συστήματα ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τὰ εἶδη ζωῆς, οἱ κοινωνικοοικονομικοὶ ἐν μιᾷ λέξει σχηματισμοί, τοὺς ὁποίους πρόκειται νὰ ἐρευνήσωμεν ἀπὸ τῶν τεσσάρων ἀπόψεων πού ἐξεθέσαμεν ἀνωτέρω ; Οἱ σχηματισμοὶ αὐτοὶ εἶνε κυρίως οἱ ἐξῆς, ἐξ τὸν ἀριθμὸν :

1ον) Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Ὑσελιγκάτου, διὰ τοῦ ὁποίου ἀσκεῖται ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας γνωστὴ εὐρεῖα καὶ ἀποκλειστικὴ κτηνοτροφικὴ ἐκμετάλλευσις μικρῶν ζώων, κυρίως προβάτων, εἰς τὰ Βαλκάνια.

2ον) Ὁ σχηματισμὸς ὁ κολληγικὸς (σύστημα κολληγικόν) διὰ τοῦ ὁποίου ἀσκεῖται ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Τσιφλίκι» γνωστὴ ἐν τοῖς Βαλκανίοις γεωργικὴ ἐκμετάλλευσις, μὲ κυρίαν ἐπίδοσιν εἰς τὰ δημητριακά, ἀσφαλιζόμενα διὰ συνδυασμοῦ μὲ τὴν κτηνοτροφίαν, βάσει τοῦ συστήματος τῆς «ντάμκας» ἢ «πλάτης».

3ον) Ἡ σλανική πατριὰ (Ζάντρουγκα) διὰ τῆς ὁποίας ἀσκεῖται ἐν εὐρυτάτῃ περιοχῇ τῶν Βαλκανίων ἕνας συνδυασμὸς κτηνοτροφικῆς καὶ γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ μικρᾶς βιοτεχνίας μὲ κυρίαν βάσιν ἐπίσης τὰ δημητριακά.

4ον) Ὁ σχηματισμὸς τῶν κατὰ θεωρίαν ἀνεξαρτήτων χωρικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες, ἐγκατεστημέναι ἐν ἐλευθέροις Κεφαλοχωρίοις, ἐπιδίδονται εἰς στενάς γεωργικὰς ἐκμεταλλεύσεις, ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν συντήρησίν των, ἥτις συμπληροῦται διὰ ἐργασίας εἰς τὰ γειτονικά τσιφλίκια ἢ καὶ διὰ ἐξαγωγῆς ἐργατικῶν χειρῶν καὶ προσφορᾶς ὑπηρεσιῶν εἰς τὰς πόλεις. Ὁ σχηματισμὸς αὐτὸς προσήγγισε συχνὰ τὸν κλασικὸν τύπον τῆς ἑλληνικῆς «Κοινότητος», ἐλευθέρας οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς μονάδος.

5ον) Εἶνε ὁ σχηματισμὸς τῆς μικρᾶς ἀτομιστικῆς οἰκογενείας τῶν ἐλευθέρων αὐτοκαλλιεργητῶν χωρικῶν ἐν Παλαιᾷ κυρίως Ἑλλάδι, τοῦ τύπου δηλαδή τῆς οἰκογενείας, ἥτις ἐπιδίδεται εἰς

ποικίλας μικροεκμεταλλεύσεις παθητικάς κατὰ τὸ πλεῖστον, πάντως δὲ εὐρισκομένας ἐν μεταβατικῇ περιόδῳ ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς ὀργανώσεως καὶ κυμαινομένας μεταξὺ τοῦ τύπου τοῦ Τσιφλικιοῦ καὶ τῆς ἐλευθέρου Κοινότητος ἢ καὶ τοῦ διασκορπισμοῦ λόγῳ μακρᾶς ἀναρχίας. Ἡ γνωστὴ παρ' ἡμῖν χωρικὴ Κοινότης, εἶνε ὁ εὐρύτερος οἰκονομικὸς καὶ κοινωνικὸς ὀργανισμὸς ὑπὸ τὸν ὁποῖον αὐταὶ αἱ χωρικαὶ οἰκογένειαι συχνὰ συνεκρατήθησαν καὶ ἤχμισαν εἰς τὴν ὑπαιθρον.

βον) Εἶνε ὁ περισσότερον ὅλων νόθος σχηματισμὸς τῆς ἐν Παλαιᾷ Ἑλλάδι ἐπίσης σημειουμένης συχνότερον μιξοαστοχωρικῆς οἰκογενείας τῶν λεγομένων παρ' ἡμῖν κτηματιῶν, οἵτινες ἀσκοῦν ἰδίως γεωργικὰς ἐξειδικευμένας ἐκμεταλλεύσεις (σταφίδες κλπ.) διὰ ἡμερομισθίων ἐργατῶν καὶ καλλιεργητικῶν δανείων.

1ον

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟΥ ΚΑΙ Η ΝΟΜΑΔΙΚΗ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

α'.

Περίληψις

Περὶ τῆς συναφείας τοῦ Τσελιγκάτου πρὸς τὸ Τσιφλίκι.

Ἐξ αὐτῶν τῶν σχηματισμῶν οἱ δύο πρῶτοι, ὁ τοῦ Τσελιγκάτου καὶ ὁ κολληγικός, εἶνε πολὺ συναφεῖς πρὸς ἀλλήλους· τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἀμφότεροι εἶνε σχηματισμοὶ κολληκτιβιστικοὶ ἐπιδιώκοντες κοινὴν παραγωγὴν μὲ βάσιν εὐρυτέραν καὶ τῆς μικρᾶς οἰκογενείας καὶ τῆς πατριᾶς, καθ' ὃ ἀποτελούμενοι ἀπὸ οἰονεῖ συνεταιριζόμενας πολλὰς οἰκογενείας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶνε κατ' ἀνάγκην συγγενικαὶ πρὸς ἀλλήλας καὶ αἱ ὁποῖαι εἰς μὲν τὸ Τσελιγκάτον συνδύαζονται ἐλευθέρως εἰς δὲ τὸ Τσιφλίκι εἰς πολλὰς περιστάσεις ἐτάχθησαν καὶ ἀναγκαστικῶς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ τσιφλικιούχου· ἔξ ἄλλου δέ, διότι ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία ἡσκήθη πᾶντοτε ἐν συνδιασμῷ πρὸς τὸ Τσιφλίκι, τὸ ὁποῖον, περιορίζον τὴν καλλιέργειαν τῶν κολλήγων ἐν στενωτέρῳ χώρῳ, ἀφήνει εὐρείας ἐκτάσεις βοσκησίμων εἰς τὰς πεδιάδας ὅπου παραχειμάζουν τὰ νομαδικὰ ποίμνια, οὕτω πως δὲ ἐξασφαλίζει τοὺς μεγαλυτέρους πόρους τοι, οὔτινες εἶνε συγχρόνως καὶ πόροι ἀσφαλιστικοί, ἀπὸ τὰς βοσκὰς κυρίως (1). Οὕτως ἐνήργει καὶ ὁ ἰδιοκτητὴς τσιφλικούχος

(1) Ἄν καὶ ἀφορᾷ τὴν ἱστορίαν μᾶλλον παρὰ τὴν σημερινὴν κατάστασιν, πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ κολληγικοῦ συστήματος καὶ ἡ διάσπασις τῶν δεσμῶν μεταξὺ κολλήγων καὶ τσιφλικούχου, εἶηαι φαινόμενα μᾶλλον πρόσφατα· ἀντιθέτως ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας, ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου ἀκόμη, ὁσάκις ἡ ἐξουσία τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἡ τάξις ἐνισχύοντο, παραλλήλως καὶ ἡ ἐν τοῖς τσιφλικίοις γεωργικὴ καλλιέργεια ἐτονοῦτο εἰς βάρος τοῦ ἑτέρου παράγοντος ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς, τοῦ νομαδισμοῦ δηλαδὴ· νέαι δὲ ἐγκαταστάσεις κολλήγων γεωργῶν, ἰδίως σλάβων, ἐνήργουντο ἑκάστοτε, διότι ὁ τόπος εἶχεν ἀνάγκη ἀπὸ ψωμὶ καὶ διὰφοροι πληθυσμοί, ἰδίως νομαδικοὶ καὶ ἡμιανεξάρτητοι, ἐδήλωναν ὑποταγὴν εἰς τὸν ἡγεμόνα καὶ ἐπιᾶναν δουλειὰ γεωργικὴ ἐγκαθιστάμενοι στοὺς κάμπους· ὅταν πάλιν ἡ ἐξουσία ἐξησθῇ, πληθυσμοὶ κολληγικῶς ὑποτεταγμένοι ἐσηκώνοντο ἀπὸ τοὺς κάμπους, ἐνφ' ὧν νίκη τοῦ Κράτους ἦτο ἡ αὐξησις γενικὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κολλήγων. Ὁ νομαδισμὸς ὡς εἶδος ζωῆς ὡς καὶ ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς ἱεραρχίας ἀνήκει εἰς ἀνωτέραν κατηγορίαν πολιτισμοῦ ἐν σχέσει μὲ τοὺς κολλήγους· διὰ τοῦτο εἶναι πολὺ σοβα-

καὶ τὸ Κράτος πὺν πολλαχοῦ τὸν διεδέχθη, ὡς μεσεγγυῶχος διαχειριστὴς κατὰ τὸν πόλεμον, διότι οἱ ἔφοροί μας, βλέποντες ὅτι αἱ ἐκτάσεις αὗται ἀπέδιδαν ἀμέσως καὶ περισσότερον διὰ τῆς κτηνοτροφίας, ἐπροτίμουν νὰ τὰς ἐνοικιάζουν ὄχι εἰς τοὺς γύρω ἀκτήμονας κεφαλοχωρίτας πὺν τὰς ἐξήτουν πρὸς καλλιέργειαν ἀλλὰ εἰς τοὺς νομάδας κτηνοτρόφους πρὸς βοσκήν, πρᾶγμα πὺν συνεδυάζετο καὶ μὲ τὴν ἐκ μέρους τῶν ἀπόληπν μεγαλυτέρων ποσοστῶν. Βεβαίως αὕτῃ ἡ κατάστασις δὲν ἦτο πάντοτε ἡ ἰδίᾳ, ἡ δὲ ὑπερβολικὴ ἐπέκτασις τῶν βοσκῶν καὶ τοῦ νομαδισμοῦ δὲν ἐπῆλθεν ἀπὸ λόγους μείζονος ἀποδόσεως ἀποκλειστικῶς, διότι παρατηρήθη ἰδίως εἰς τὰς παραμονὰς τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ὅποτε οἱ ἰδιοκτῆται, φοβούμενοι τὴν παρουσίαν τῶν κολλήγων, ὡς λόγον ἀπαλλοτριώσεως, ἐπροτίμουν ν' ἀφήσουν τὰ κτήματά τῶν εἰς κατάστασιν βοσκῆς. Ἐξ ἄλλου καὶ κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ ἐπικράτησις τοῦ νομαδισμοῦ ὁδηγεῖ εἰς ἄλλο οἰκονομικόν, βασικῶς διάφορον, σύστημα, κατὰ τὸ ὅποιον ἡ πεδιάς καὶ ἡ ἐν αὐτῇ εὐδοκίμοῦσα γεωργία ἀποτελεῖ ὄχι τὸ κέντρον τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος ἀλλὰ ἀπλοῦν παράρτημα τοῦ βουνοῦ, συμπληρωματικὸν στοιχεῖον αὐτοῦ, διότι εἰς τὸ βουνὸ ἔχουν τὴν βάσιν αὐτῶν οἱ νομάδες κτηνοτρόφοι καὶ ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἔκαμαν ἀποπείρας νὰ πῆξουν μονίμους ἐστίας, ὅταν ἡ ἐξέλιξις τοὺς ὥθησεν εἰς τούτο.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῶν ἐξαιρετικῶν αὐτῶν περιπτώσεων, τὸ βασικὸν δεδομένον εἶνε ὅτι ἡ φεουδαρχία εἰς τὰ Βαλκάνια ὑπῆρξεν ἰσορροπὸς οἰκονομικὰ καὶ εὐσταθῆς, μόνον ὅταν ἦτο ἁρμονικὰ συνδυασμένη μὲ τὸ Τσελιγκάτον, εἰς τὸ ὅποιον παρεῖχε βοσκὰς καὶ καταφύγιον διὰ τὸν χειμῶνα. Οὕτως ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν πεδινήν χώραν τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Μοράβα ἐπεκράτει τὸ Τσιφλίκι, ἐνῶ εἰς τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ ἐκατέρωθεν εἰς τε τὰς τῆς Πίνδου καὶ εἰς τὰς Δυναρικὰς περιοχὰς ἐπεκράτει ἡ κτηνοτροφία καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ νομαδική, ἡ ὁποία διεχέριζεν μόνον εἰς τὰς

ὄν τὸ λάθος τῶν ἰδικῶν μας ἱστορικῶν, πὺν, θέλοντες νὰ υποτιμήσουν τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν τρόπον τῆς σλαβικῆς εἰσβολῆς εἰς τὰς βυζαντινὰς χώρας, λέγουσιν περιφρονητικῶς ὅτι οἱ Σλαῦοι εἰσῆρχοντο ὡς νομάδες· δὲν ἐννοοῦν ὅτι τότε θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν δύναμιν καὶ νὰ εἰσῆρχοντο ὡς ἀνωτέρα τάξις· τὸ ἀντίθετον εἶναι ἀληθές· ὅτι οἱ Σλαῦοι ἐγκατεστάθησαν ἀπ' εὐθείας ὡς γεωργοὶ κολλῆγοι καὶ σιγά - σιγά διεπότισαν τὰς Μακεδονικὰς ἐπαρχίας ὑπὸ τὴν κολληγικὴν ταύτην μορφήν. Ἀποδείξεις εἶναι ὅτι ἐπὶ Τουρκοκρατίας μόνον αἱ σχετικῶς εὐνοημένοι φυλαὶ, οἱ Ἕλληνες, δηλαδὴ καὶ οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Ρουμῶνοι, εἶχαν ἔως προσφάτως νομαδικοὺς πληθυσμοὺς ἐλαχίστους δὲ οἱ Σλαῦοι.

φρουδαρχικάς πού ἐσημειώσαμεν περισχάς τοῦ Τσιφλικιοῦ πού ἐφθάναν μέχρι Θράκης καί μέχρι Μαύρης Θαλάσσης.

Ταῦτα περὶ τῆς παραλλήλου εὐδοκίμησεως τοῦ Τσελιγκάτου καὶ τοῦ κολληγικοῦ συστήματος.

β.

Περίληψις

Ὅργανώσεις, ἐσωτερικὸς μηχανισμός, θεμελιώδεις οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ λειτουργίαι ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσελιγκάτου.

Εἰδικῶς τώρα προκειμένου περὶ τοῦ κολλεκτιβιστικοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Τσελιγκάτου, ἡ βάσις αὐτοῦ ἔγκειται εἰς ἓνα πρωτόγονον, πρακτικώτατον ὅμως, συνεταιρισμὸν μεταξὺ διαφόρων μεμονωμένων, μικροτέρων, ὑπὸ ἓνα ἀρχιτέλιγαν, κτηνοτρόφων, οἱ ὅποιοι, καλούμενοι «σμίχτες», εἰσφέρουν εἰς τὸν συνεταιρισμὸν διὰ τὴν περίεδον τῆς συμπράξεως καὶ τὸ ποίμνιόν τὸν ἕκαστος ὡς κεφάλαιον καὶ τὴν προσωπικὴν του ἐργασίαν. Εὐνόητον δὲ εὐθὺς ἔξ ἀρχῆς ὅτι τὸ σύστημα τοῦ συνεταιρισμοῦ αὐτοῦ ἀπ' ἐνὸς μὲν προστατεῖ τοὺς συνεταίρους καὶ ἰδίως τοὺς μικροτέρους, οἱ ὅποιοι δυσκολεύονται νὰ ἐνοικιάζωσι βοσκὰς καὶ νὰ πωλῶσι τὰ προϊόντα των εἰς ἕκαστος ἰδιαίτερος, ἔξ ἄλλου δὲ ἔχει τὸ μεγάλο πλεονέκτημα, ὅτι, στηριζόμενον εἰς τὴν προσωπικὴν δραστηριότητα τῶν ἰδίων αὐτοῦ μελῶν, ἐξασφαλίζει τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς ἀπεριόριστου ὑπερεργασίας πού προσφέρει εἰς ἕκαστος τῶν συνεταίρων καὶ πού ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐπιτυχίας κάθε συστήματος καὶ κάθε ἐπιχειρήσεως οἰκονομικῆς.

Αναλυτικῶς σημειῶνω ὅτι ὁ μεγαλύτερος συνήθως ποιμὴν καὶ ἀρχηγὸς τῆς ομάδος, ὁ «τσέλιγκας», μεριμνᾷ διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς ομάδος καὶ τὴν ἐξεύρεσιν τῶν βοσκῶν, ἃς καὶ ἐνοικιάζει καὶ κατανέμει εἴτα εἰς ἕκαστην, ἀναλόγως τῆς ποιότητος καὶ τῆς ἀποδόσεώς της, τὰς διαφόρους κατηγορίας τῶν κτηνῶν, γαλακτοφόρων δηλαδὴ ἢ μὴ, κατανέμει δὲ ἀκόμη καὶ τὰς ἐργασίας εἰς ἓνα ἕκαστον ἐκ τῶν σμιχτῶν τσοπάνηδων· ὁ τσελιγκας πληρώνει τὸ ἐνοίκιον τῆς βοσκῆς κανονίζει δὲ καὶ μισθόν, ὡς ἀμοιχὴν δι' ἕκαστον βοσκόν, τὰ φυλακτικά ἢ ῥόγαν· πληρώνει ἐπίσης τοὺς φόρους καὶ τὰς ἀγροζημίας καὶ διαχειρίζεται τὰ διάφορα ζητήματα τῆς ομάδος ἀπέναντι τοῦ ἰδιοκτῆτου τῆς βοσκῆς, τοῦ Δημοσίου καὶ παντὸς τρίτου. κἀμνει τὰ ἀναγκαῖα ἔξοδα διὰ δῶρα κλπ. ἐπὶ πλέον ἀνοίγει πίστωσιν διὰ ὅ,τι χρειάζεται πρὸς διατροφὴν ἑκάστου σμίχτου καὶ τῆς οἰκογενείας του. ὡς καὶ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν συχνὰ τῶν τέκνων του μισθόνων διδάσκαλον παρὰ τῇ ὁμάδι, ἐπίσης δὲ παρέχων τὰ ἀναγκαῖα εἰς εἶδος

ἢ εἰς χοῖμα, δηλαδή ἀλευρι, τσαρούχια ἀποικιακὰ διάφορα καὶ ἀσκῶν οὕτω ρόλον κεντρικοῦ τραπεζίτου καὶ παντοπώλου ἐν τῇ ὁμάδι· εἰς αὐτὰ τὰ ἔξοδα πού προκαταβάλλει δι' ἕκαστον σμίχτην προσθέτει τέλος, κατ' ἀναλογίαν ἐπὶ τῆς δαπάνης πού ἔκαμε διὰ ἐνοίκιον βοσκῆς κλπ. δι' ἕκαστον πρόβατον, τὸ ποσὸν πού ἐπιβαρύνει τὸ ποιμνιον τοῦ σμίχτου· οὕτω πως δὲ ἀφαιρῶν πάντα ταῦτα εἰς τὸ τέλος ἐκάστης περιόδου ἀπὸ τὴν γενικὴν πρόσοδον ἐκ πωλήσεως γάλακτος, ἐρίων, ἀμνῶν κλπ., τὰ ὅποια πωλοῦνται ἀπὸ κοινοῦ, ἀποδίδει εἰς τοὺς σμίχτες του ὡς καλὸς διαχειριστὴς ὅ,τι ἀναλογεῖ ἐκάστῳ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ποιμνίου του καὶ τῆς ἐργασίας του. Οἱ λογαριασμοὶ αὗτοι καθορίζονται ἐν γενικῇ συνελύσει τῶν μελῶν τοῦ Τσελιγκάτου.

Ἐννοεῖ λοιπὸν κανεὶς σαφῶς ποία εἶνε ἡ οἰκονομία αὐτοῦ τοῦ συστήματος πρωτογόνου συνεταιρισμοῦ· ὅτι ἐξασφαλίζει τὴν ἀπόλυτον ψυχικὴν ἐπὶ τοῦ ἔργου ἐνότητα ὅλων τῶν μελῶν, συνεπῶς, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημείωσα, ἐξασφαλίζει τὸ μέγιστον τῆς ὑπερεργασίας· ἐξασφαλίζει ἀκόμη διὰ τοὺς μικροτέρους σμίχτες συνεταιρίζουσι μίαν ἄτοκον καὶ ἀσφαλῆ διὰ τὰ ἀπαραίτητα τρόφιμα καὶ ἄλλα ἔξοδα πίστωσιν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιχειρήσεως, πράγμα πού τοὺς προφυλάσσει ἀπὸ τὸ θανάσιμον μειονέκτημα πού ἀναγκάζει τοὺς μεμονωμένους μικροὺς χωρικοὺς κτηνοτρόφους καὶ γεωργοὺς νὰ προπωλοῦν τὴν παραγωγὴν των εἰς χαμηλὴν τιμὴν εἰς τὸν μπακάλην ἢ νὰ βιάλλουν χρέος εἰς τὸν τοκογλύφον ἢ καὶ νὰ συνάπτουν δάνεια ἐπὶ τόκῳ εἰς τὴν Τράπεζαν· πρόκειται λοιπὸν περὶ παραγωγικοῦ συνεταιρισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶνε καὶ πιστωτικὸς συνάμα· ὅ,τι οὐσιῶδες λείπει ἀπὸ τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ τοῦ μηχανισμοῦ καὶ ὅ,τι μένει ἀκαθόριστον κάπως εἰς τὰ σχετικὰ ἔθιμα τοῦτο εἶνε ἡ ἀσφάλεια διὰ τὴν περίπτωσιν σοβαρᾶς τινος ζημίας ἐκ ληστῶν, ἢ ἀγρίων θηρίων, ἢ ἐπιζωστίας ἢ κακοκαιρίας, ἥτις θὰ κατέστρεφε τὰς βοσκὰς, δεδομένου ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φυσικῆς μόνον τοῦ χόρτου βλαστήσεως, ἐπειδὴ εἰς τὸ νομαδικὸν σύστημα κτηνοτροφίας δέν ὑπάρχει καίμια πρόβλεψις οὔτε διὰ τεχνητοὺς λειμῶνας (1) οὔτε δι' ἀποθήκυσιν τροφῆς διὰ τὰ ζῶα. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι τῆς ἀσφαλείας στεροῦνται ἔξ ἴσου καὶ οἱ μεμονωμένοι κτηνοτρόφοι χωρικοὶ καὶ γεωργοὶ ἐφόσον δέν ἔχουν ὀργανωθῇ οἱ εἰδικοὶ ἀσφαλιστικοὶ συνεταιρισκοὶ ὀργανισμοί, διὰ τῶν ὁποίων, μὲ πολὺ μεγαλυτέρας, σημειωτέον, δαπάνας, ἢ περίπτωσις τοῦ κινδύνου αὐτοῦ ἀντιμετωπίζεται ἐν τῷ

(1) Ὡς γνωστὸν, οἱ φυσικοὶ λειμῶνες σπανίζουν πολὺ εἰς τὰ κάτω ἰδιῶς Βαλκάνια τὰ ἐντεῦθεν τοῦ Σκάρδου.

κρατοῦντι σήμερον κεφαλαιοκρατικῶ καὶ χρηματικῶ καθεστῶτι.

Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν κτλ. τοῦ Τσελιγκάτου, δι' οὗ, ὡς ἐρρήθη, ἀσκεῖται ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία, ἀποτελοῦσα ἀποκλειστικὴν εἰδίκευσιν αὐτοῦ.

Υ΄.

Περίληψις

Περὶ τοῦ εἶδους ζωῆς ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσελιγκάτου.

Ἄλλα τινα βασικά χαρακτηριστικά τοῦ νομαδικοῦ συστήματος.

Δὲν χρειάζεται ἐξ ἄλλου νὰ μακρογορήσω προκειμένου νὰ ἐξηγηθῇ πόσον ριζικῶς καὶ βαθέως διαφορίζεται τὸ ὅλον εἶδος ζωῆς τοῦ κάμουν οἱ νομάδες κτηνοτρόφοι τῶν Βαλκανίων ἐν σχέσει με τοὺς λοιποὺς γεωργικοὺς ἢ ἀστικοὺς πληθυσμοὺς αὐτῶν· εἰδικαὶ ἀπασχολήσεις, συνήθειαι, παραδόσεις ὅλως χαρακτηριστικαὶ διαχωρίζουν τοὺς νομάδας ἀπὸ τοὺς ἄλλους· εἰδικὴ ψυχολογία καὶ εἰδικὴ διανοητικότης συνέπεται ἐκ τούτου· ἡ ἰδιοσυγκρασία τῶν νομᾶδων προσομοιάζει εἰς πολλὰ σημεῖα μετὰ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τῶν ναυτικῶν· ὁ πλάνης βίος αὐτῶν καὶ αἱ περιστάσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας ἠγωνίσθησαν ἐκπαλαι διὰ τὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς των, ὥξινε τὸν νοῦν αὐτῶν, συνεκέντρωσε πλεῖστα δεδομένα ἐπαγγελματικῆς καὶ κοινωνικῆς πείρας ἀσφαλοῦς, τοὺς ἐδημιούργησεν ἐκεῖνο ποῦ λέγομεν ζωντανὴν μνήμην καὶ παράδοσιν, ποῦ εἶνε ὁ κανὼν τῆς τακτικῆς των ἀπέναντι τῶν παραγόντων ποῦ ἔχουν ν' ἀντιμετωπίσουν τόσον εἰς τὸ φυσικὸν περιβάλλον ὅσον καὶ εἰς τὸ κοινωνικὸν τοιοῦτον. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι ὑπάρχει μία ἀναλογία μεταξὺ τῶν νομᾶδων τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῶν ναυτικῶν μας. Ὅπως δὲ περὶ τῶν τελευταίων θὰ ἠδυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἀποτελοῦν τοὺς νομάδας τῆς θαλάσσης, ἔτσι καὶ περὶ τῶν πρώτων θὰ ἐλέγαμεν ὅτι ἀποτελοῦν τοὺς ναυτικούς τῆς ξηρᾶς. Εἴνεμάλιστα ἀξιοσημεῖων, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ὅτι οἱ νομάδες, διατηροῦντες, χάριν τῶν ἰδίων αὐτῶν κατ' ἀρχὴν μεταφορῶν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, καὶ χοντρὰ ζῶα, ἀπέβησαν ἀπὸ μακροτάτου χρόνου οἱ κατ' ἐξοχὴν μεταφορεῖς, οἱ ἀγωγιάτες, τοῦ ἐσθωαλκανικοῦ ἐμπορίου· ὅταν ἔγινεν ὁ σιδηρόδρομος ἀπὸ μέσης Εὐρώπης διὰ Βελιγραδίου καὶ Νύσσης πρὸς Θεσσαλονίκην, ὡς καὶ ἡ γραμμὴ τοῦ Μοναστηρίου, τότε ἡ λειτουργία αὕτη τῶν μεταφορικῶν συνεργειῶν τῶν νομᾶδων ἐχαλαρώθη κατὰ μικρόν· εἰς ὅλους ὅμως τοὺς πρώην χρόνους, ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν ἕως προσφάτως, τὰ παραβάνια αὐτὰ τῶν ἀγωγέων νομᾶδων ἔδιδαν πάντοτε τὸν τόνον εἰς ὅλους τοὺς δούμους τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἰδίως εἰς τὴν μεγάλην ἁρτηριάν Θεσσαλονίκης—Βελιγραδίου, μέσφ τῆς ὁποίας ἐνηργεῖτο

τὸ ἐμπόριον πρὸς τὴν μέσσην Εὐρώπην μὲ ἰσχυρὰ διαμετακομιστικά
χερσαῖα κέντρα τὰ Σκόπια καὶ ἔπειτα τὸ Μοναστήρι. Ἡ διακομι-
στική αὕτη λειτουργία ἦτις ἐδημιούργησε σοβαρὸν πρόσθετον πό-
ρον ἐπάνω εἰς τοὺς δρόμους τῆς Χερσονήσου διὰ τὰς περισσευού-
σας ἐργατικὰς χεῖρας τῶν Τσελιγκάτων, ἐνισχύσασα εὐθὺς αὐτὰ
καὶ πολλοπλασιάσασα αὐτὰ ἀναλόγως, διὰ διευρύνσεως τῆς εἰς ἀν-
θρώπινον ὕλικὸν χωρητικότητός των, ἡ λειτουργία αὕτη, ἐπανα-
λαμβάνω, καθὼς καὶ ἡ ὑπαρξὶς τῶν νομάδων ἀναφέρεται ἐν τῇ
ἱστορίᾳ ἀπὸ τοῦ 12ου ἰῆδι καὶ τοῦ 13ου αἰῶνος· ὁ νομαδισμὸς
ὁμῶς, εἶνε φανερόν, ὅτι, ὡς εἶδος ζωῆς καὶ ὡς κοινωνικοοικονομι-
κὸς σχηματισμὸς, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὰς ρίζας του εἰς πολὺ πα-
λαιότερας ἐποχάς, ἐπεὶ ὡς ἄριστα ἀνταπεκρίνεται ὡς τὸ πᾶλλον
πρόσφορον σύστημα πρὸς ἐκμετάλλευσιν τόσον τῶν ἀναπεπταμένων
θερινῶν ὄρεινῶν βοσκῶν τὰς ὁποίας αἱ μεγάλαι καὶ ὀγκώδεις ἀλ-
πικαὶ περιοχαὶ τῆς Χερσονήσου προσφέρουν, ὅσον καὶ τῶν πεδι-
νῶν τοιούτων χειμαδιῶν, τὰ ὁποῖα ἐπερίσσευαν πάντοτε, ἐπεὶ καὶ
καὶ ἡ γεωργία, ἀπαιτοῦσα μόνιμον μακρὰν εἰρήνην, δὲν ἔλαβε
ποτὲ μεγάλας διαστάσεις, λόγῳ τῶν συνεχῶν πολιτικῶν ἀνωμα-
λιῶν ἐν τῇ χώρᾳ, καὶ πολλοὶ ἐξ ἄλλου παιδιναὶ περιοχαὶ, λόγῳ κλί-
ματος, ἐδάφους καὶ τοποθεσίας, ἀπέδιδον τὴν μεγίστην δυνατὴν
ἀπόδοσιν διὰ τῆς εὐρείας ἀκριβῶς κτηνοτροφικῆς ἐκμεταλλεύσεως
μᾶλλον παρὰ διὰ τῆς γεωργίας, τῆς στενῶς διημιτηριακῆς μάλιστα
καὶ πρωτογόνου.

Θὰ δώσω ἀκόμη, σχετικῶς μὲ τὴν νομαδικὴν κτηνοτροφίαν, με-
ρικὰς πληροφορίας ἀναφερομένας εἰς βασικά σημεῖα τοῦ νομαδι-
κοῦ συστήματος.

Σαφῶς τὸ σύστημα τοῦτο διακρίνεται εἰς τὰ Βαλκάνια τόσον
ἀπὸ τὴν περιορισμένην οἰκόσιτον κτηνοτροφίαν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν
στατικὴν, χωρικὴν τοιαύτην, ἣτις διεξάγεται ἀπὸ κατηγορίαν χω-
ρικῶν μονίμως ἐγκατεστημένων, μὲ περιορισμένης μόνον ἀκτίνος
μετακινήσεις εἰς τὰ ἐγγὺς βουνὰ πρὸς ἀναζητήσιν θερινῶν ἰδίως
βοσκῶν καὶ ἥτις ἄλλοτε εἶνε τὸ ἀποκλειστικὸν ἐπάγγελμα τοῦ
ἀσκούντος αὐτὴν χωρικοῦ καὶ ἄλλοτε γίνεται ἐν συνδυασμῷ μὲ
γεωργίαν, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ πρότυπον γεωργικῆς ἐκμεταλλεύ-
σεως ἐν τῇ Χερσονήσῳ μὲ τὰ σήμερον διατιθέμενα τεχνικὰ μέσα·
εἰδικῶς δὲ ἐν Ἑλλάδι ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία φθάνει εἰς ἕνα πο-
σὸν τὸ ὅποιον βαίνει τὰ τελευταῖα ἔτη ἐλαττούμενον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς
τρίτου τῆς ὅλης κτηνοτροφίας μας, τῶν ὑπολοίπων δύο τρίτων καὶ
πλέον ἀνηκόντων εἰς τὴν στατικὴν χωρικὴν τοιαύτην.

Διὰ τὴν κατοικίαν των οἱ νομάδες χρησιμοποιοῦν ἀπὸ τόπου εἰς
τόπον καλὴθας κωνικὰς τὰς ὁποίας κατασκευάζουν ἐκ κλάδων δέν-

δρων· ἡ διαίτα τῶν εἶνε ἀπλουστάτη, κάμουν δὲ σχετικῶς πολὺ μικροτέραν ἢ ὅσον θὰ ἐφαντάζετο τις χρῆσιν κρέατος καὶ γαλακτερῶν προϊόντων· ἡ δὲ κατανομή τῆς ἐργασίας εἶνε τοιαύτη ὥστε αἱ γυναῖκες, ἐκτὸς τῶν συνήθων αὐταῖς ἔργων διὰ τὴν μαγειρικὴν, τὴν καθαριότητα, τὸ ὕψαμα τοῦ ρουχισμοῦ κλπ., μετέχουν καὶ εἰς καθαρῶς ἀνδρικὰς ἐργασίας, ὅπως εἶνε τὸ στήσιμον τῶν σκηνῶν, τὸ ἄρμεγμα.....

Ἀπὸ ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς ἀπαιτουμένας ἐκτάσεις σημειῶνω, ὅτι, κατὰ τὰς γνώμας τῶν εἰδικῶν, ἀπαιτοῦνται δι' ἓνα προβάτον χειμερινῆς μὲν βοσκήας 1-5 στρέμματα ὁρεινῆς δὲ 5-10, ἀξιοπαράτηρητον δὲ εἶνε, σχετικῶς μὲ τοὺς λόγους τῆς μετακινήσεως. ὅτι διὰ τὸ αὐτὸ ποσὸν προβάτων, εἰς ἐπρόκειτο νὰ περάσῃ καὶ τὸ θέρος εἰς τὴν αὐτὴν χειμερινὴν βοσκήν, θὰ ἐχρειάζετο διπλασία καὶ πλέον ἐκτασις, διότι κατὰ τοὺς ξηροὺς θερινοὺς μῆνας σπανίζει τὸ χόρτον· βεβαίως ὅμως καὶ κλιματολογικοὶ καὶ ἄλλοι λόγοι σχετίζονται μὲ τὰς μετακινήσεις. Σημειῶνω ἀκόμη ὅτι ἡ νομαδικὴ ἐπιχειρήσεις περιορίζεται μέχρις ἐνὸς ὁρίου διὰ διαφοροῦς λόγους, ἰδίως λόγῳ τῶν μετακινήσεων ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αἰτία ἱστορικά, ἀσφαλείας καὶ πολιτικά, οὕτω δὲ ἡ ἐκμετάλλευσις τοῦ γάλακτος, ἡ τυροκομία δηλαδὴ κλπ. δὲν γίνεται ἀπὸ τοὺς ἰδίους νομάδας, οἵτινες πωλοῦν τὸ γάλα εὐθὺς ἅμα ἀμελχθέν, ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλην ἐπιχειρήσιν τὴν ὁποίαν κάμνουν εἰ παρακολουθοῦντες τὰ ποίμνια τυρέμποροι.

Αὐτὰ ἐν μεγάλῃ περιλήψει ὥς πρὸς τὰς οὐσιώδεις βάσεις τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ τύπου ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας τοῦ γνωστοῦ μὲ τὸ ὄνομα «Τσελιγκάτον» διὰ τοῦ ὁποίου ἀσχεῖται ἡ νομαδικὴ ὥς ἐρρήθη κτηνοτροφία.

δ'.

Περίληψις

Ἡ γεωγραφικὴ διάδοσις τοῦ Τσελιγκάτου εἰς τὰ Βαλκάνια.

Ποία εἶνε ἡ γεωγραφικὴ διάδοσις τοῦ συστήματος αὐτοῦ εἰς τὰ Βαλκάνια ; Ποία ἐξ ἄλλου ἡ ἐθνικὴ διάδοσις του ἐν τῇ χώρᾳ, εἶνε σύστημα ἐλληνικὸν ἢ σλαβικόν ; Ποία εἶνε ἡ θέσις τοῦ συστήματος ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας ἀπόψεις περὶ τῶν ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω ; Ποῖον εἶνε τὸ μέλλον αὐτοῦ καὶ ποία ἡ ἐνδεκνυομένη ἐπὶ τοῦ ζητήματος πολιτικὴ, τόσον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὥσον καὶ ὡς πρὸς τὰ γειτονικά Κράτη ;

Ἴδου ποία εἶνε τὰ θέματα πού τώρα θὰ μελετηθοῦν.

Ἡ γεωγραφικὴ διαμόρφωσις τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, ἰδίως μάλιστα τοῦ νοτίως τοῦ Σκόρδου καὶ τῆς Ροδόπης τμήματος αὐτῆς, εἶνε ἐξόχως προσφνὴς διὰ τὴν ἐκτατικὴν νομαδικὴν

κτηνοτροφίαν μικρῶν ζώων, ὅπως γίνεται ἐδῶ, δηλαδή χωρὶς τρό-
βλειψιν διὰ τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τροφῆς διὰ
τὴν χειμερινὴν περίοδον, μὲ πλήρη τρόπον τινὰ προσαρμογὴν εἰς
ὅ,τι δίδει ἡ φύσις εἰς βοσκήν. Τὸ μέγα ἀνάπτυγμα τῶν θαλασσίων
ἁκτῶν ἀπὸ τῆς Σκόδρας μέχρι τῆς Προποντίδος, ἡ βαθεῖα παντα-
χόθεν εἰσχώρησις τῆς ἰθαλάσσης καὶ αἱ παραλλήλως ἀναπτυσσόμε-
ναι περιοχαὶ πεδινῶν ἢ λοφωδῶν ἐκτάσεων θαλπομένων ἀπὸ με-
σογειακὸν κλίμα εὐκραεὺς καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, ἐξασφαλίζουν
πλουσίαν καὶ ἀσφαλεῖς βοσκὰς κατὰ τὴν δύσκολον αὐτὴν ὥραν
τοῦ ἔτους· ἡ πυκνοτάτη ἐξ ἄλλου πτύχωσις ὡς καὶ τὸ μέγα ὕψος
τῶν ὄρεων τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐξασφαλίζει ἐπίσης εὐρυτάτας ὄρεινὰς
καὶ ἀλπικὰς ἐκτάσεις διὰ τὴν θερινὴν ἄνετον βόσκησιν τῶν ποι-
μνίων.

Αἱ πεδιναὶ ἐκτάσεις τῆς Ἀλβανίας ἀπὸ Σκόδρας μέχρις Αὐ-
λῶνος, αἱ πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸν ἀποκλείουσαι πεδινὰ περιοχαὶ
τῆς Ἠπείρου, αἱ Αἰτωλικαὶ καὶ Ἀκαρνανικαὶ κοιλάδες αἱ παρά-
λληλοι τοῦ Ἀσπροποτάμου, τὰ ἐπὶ τοῦ Ἰονίου παράλια τῆς Πελο-
ποννήσου ἢ Ἀργολιδοκορινθία, ἢ Ἀττικοβοιωτία αὐτή, ἢ Θεσ-
σαλία, τὸ Θρακομακεδονικὸν παράλιον μὲ ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς
κοιλάδας του καὶ ἰδιαιτέρως ἡ Χαλκιδικὴ ἐβουόσαν εἰς παλαιότε-
ρους αἰῶνας ἀπὸ τὰ κατερχόμενα νομαδικὰ ποίμνια, ἢ διὰ τῶν
ὁποίων ἐκμετάλλευσιν συνεδνάζετο, ὡς ἐρῆθη, μὲ τὴν κρατοῦσαν
τότε φεουδαρχίαν.

Ἐξ ἄλλου αἱ Ἀλβανικαὶ Ἀλπεῖς, ὁλόκληρον τὸ πολὺκλαδον Πιν-
δικὸν συγκρότημα τὸ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας
μέχρι Ταιναρόν ἐδίδον χώρον διὰ τὴν θερινὴν διαμονὴν αὐτῶν.

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς κεντρικὰς περιοχὰς τῆς Χερσονήσου ὁ νο-
μαδισμὸς ἐκινεῖτο ἔκπαλαι ἀπὸ τὰς περιοχὰς τοῦ Σκόδρου εἴτε
πρὸς τὸν Μέλανα Λοῖναν εἴτε πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Τετόβου κατ'
ἀρχὰς καὶ ἔπειτα νοτιώτερον πρὸς τὴν Γενγελὴν καὶ Θεσσαλο-
νίκην.

Εἰς τὰς Δυναρικὰς χώρας, ἐκτὸς τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης
καὶ εἰς τὰ Βαλκάνια ὅρη τῆς Βουλγαρίας ὁ νομαδισμὸς, ὑφιστά-
μενος μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος, ἔχει ἐξασθενήσει σήμε-
ρον. Ὅταν ἐσχηματίσθῃ τὸ Σερβικὸν Κράτος, τὰ ὅρια μεταξὺ
Τουρκίας καὶ Σερβίας ἐδημιούργησαν μεγάλας δυσκολίας εἰς τὴν
κίνησιν τοῦ νομαδισμοῦ εἰς τὰς περιοχὰς ταύτας, διότι ἀπεκόπη-
σαν αἱ πεδινὰ ἀπὸ τὰς ὄρεινὰς περιοχὰς.

Οἱ νομάδες τῆς Ροδόπης κατέβαιναν ἐπίσης ἐπὶ Τουρκίας καὶ
κατεβαίνουν ἀραιότερα καὶ τώρα εἴτε πρὸς τὸν Μαοῖτσα εἴτε
πρὸς τὸ Αἰγαῖον πρὸς τὸν μέγαν πεδινὸν θύλακα Ξάνθης-Κομο-

τινῆς-Σαλπῶν, εἰς Σέρρας κλπ. Εἰς τὴν Παννονίαν ὁ νομαδισμὸς διετηρήθη ὑπὸ τὴν αὐστριακὴν διοίκησιν μεταξὺ τῶν πεδιάδων καὶ τῶν διναρικῶν περιοχῶν μὲ ὄριον θερινῶν βοσκῶν τὰ σημεῖα διαχωρισμοῦ τῶν ὑδάτων, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν κατεβαίνουν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ ἄλλα εἰς τὸν Σάβον καὶ Δούναβιν· ἐν τούτοις τὸ σῆμα τῶν μετακινήσεων ἦτο ἐκεῖ τροποποιημένον, λόγῳ τῆς μεγάλης πτώσεως χιόνων εἰς τὴν Παννονίαν.

Λόγοι δημογραφικοὶ καὶ οἰκονομικοί, ἰδίως ἡ ἐπέκτασις τῶν καλλιεργῶν, ἔσχον ὡς συνέπειαν τὸ ὅτι ἡλάττωσαν τὰς χειμερινὰς βοσκὰς καὶ περιώρισαν τὴν ἀκτῖνα τῶν περιοχῶν, ὅπου ὁ νομαδισμὸς ἐκινεῖτο· ἡ συνέπεια κατὰ βάθος ὀφείλεται εἰς αἷτιον μᾶλλον κοινωνικόν, λόγῳ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἀνάγκης ἀποκαταστάσεως τῶν ἀκτιμόνων γεωργῶν, παρὰ καθαρῶς οἰκονομικόν, διότι, μὲ τὰ παλαιὰ μέσα καλλιεργείας καὶ μὲ τὸ παλαιὸν ἐπίπεδον τῆς γεωργικῆς τεχνικῆς, ἡ εἰς χρηματικὸν πλοῦτον ἀπόδοσις ὠρισμένης ἐκτάσεως γῆς ἦτο περίπου ἡ ἰδία εἴτε πρὸς κτηνοτροφίαν ἐχρησιμοποιοεῖτο αὕτη εἴτε πρὸς καλλιέργειαν.

Κυρίως ὅμως, ὡς ἐρρήθη καὶ ἄνωτέρω, ὁ θρυμματισμὸς τῆς Βαλκανικῆς εἰς πολλὰ Κράτη αὐτὸς εἶνε πού ἐδημιούργησε δυσχερείας διὰ τὸν νομαδισμὸν· τὰ νέα σύνορα ἀπετέλουν ἐμπόδιον καὶ οἱ νομάδες, προκειμένου νὰ περάσουν ἀπὸ Κράτος εἰς Κράτος, ἐθεωροῦντο ὑπὲρ τοῦ ξένου Κράτους καὶ ὑφίσταντο ὅλας τὰς διατυπώσεις καί, ὅπερ χειρότερον, ἔπρεπε νὰ πληρώνουν καὶ τελωνειακοὺς δασμοὺς ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ μπαξίσια· κυρίως δὲ ἐκ τῶν λόγων τούτων παρημποδίσθησαν αἱ μετακινήσεις ἀπὸ βορρᾶ πρὸς τὰ κάτω τῶν ὁρίων τῆς πρὸ τοῦ 1912 Τουρκίας, τὰ ὅποια ἔτεμναν σχεδὸν ἐγκαρσίως τὴν Χερσόνησον ἐπάνω ἀκριβῶς εἰς τοὺς δρόμους δι' ὧν κατέβαιναν οἱ νομάδες.

Ἐπὶ Τουρκοκρατίας, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς ἑδαφῆ, ὁ νομαδισμὸς ἐνηργεῖτο εὐρίτητα· μὲ κυριώτατον θερινὸν ἐπίκεντρον τὸν Πίνδον, ἔβλεπε κανεὶς κατὰ τὸ φθινόπωρον νὰ διαχίνωνται ὡς ποταμοὶ τὰ ποίμνια εἴτε πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν, εἴτε πρὸς τὴν Θεσσαλίαν εἴτε πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, Σέρρας καὶ ἐφεξῆς μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς Προποντίδος.

ε'.

Περίληψις

Ἡ ἐθνικὴ διάδοσις τοῦ Ἰσλαμικοῦ μεταξὺ τῶν βαλκανικῶν πληθυσμῶν.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν Ἐθνῶν διαδόσεως τοῦ συστήματος πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι, ἐξασθενίσαντος

τοῦ σλανϊκοῦ νομαδισμοῦ, μόνη ἡ σερβικὴ φυλὴ τῶν Mijaci με-
τεῖχεν αὐτοῦ ἕως προσφάτως ἐγγὺς εἰς τὰ σύνορά μας, τὰ ὁποῖα
διήρχετο πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, πρὸς ἀναζητήσιν χειμαδιῶν, καὶ
τοῦτου ἄλλως διακοπέντος ἤδη καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διότι παρ'
ἡμῖν ἔχουν στενεύσει καὶ ἀκριθῆναι τὰ χειμαδιὰ λόγῳ τοῦ προσφυ-
γικοῦ ἐποικισμοῦ. Ὡς πρὸς τὰς βορειοτέρας περιοχὰς οἱ Σλαῦοι
καὶ ἰδίως οἱ Σέρβοι, εἰς περιορισμένον ἀριθμόν, ἀσκοῦν τὸν νομα-
δισμόν εἰς τὰς γιουγκοσλαβικὰς χώρας ποῦ ἀνέφερα ἀνωτέρω.
Πολὺ ὀλιγώτερον νομαδισμόν εὐρίσκομεν παρὰ τοῖς Βουλγάροις
καὶ οὐδένα σχεδὸν παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις Τούρκοις ποῦ ἀπέ-
μειναν εἰς τὴν Χερσόνησον.

Κυρίως δὲ οἱ Ἀρομοῦνοι, οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ ἰδιοὶ μας Σαρα-
κατσᾶνοι διατηροῦν μεγάλην ἐπίδοσιν εἰς τὸν νομαδισμόν.

Ἐξ αὐτῶν οἱ Ἀρομοῦνοι ἐξετείνοντο εὐρέως εἰς τὸν Πίνδον
καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν· εἶνε οἱ γνωστοὶ ὡς κυρίως Βλάχοι, πλ-
λοὶ δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ ἐκ Πίνδου καὶ ἰδίως ἐκ τοῦ ὄρους Βερμίου,
(Σέλι, Γραμματικόβο, ἐπίσης βορειότερα ἐπὶ τοῦ Καϊμάκ- Τσα-
λάν ἢ Μπατιτσίνα, ὄντες ἡμιεγκατεστημένοι) ὡς καὶ ἐκ τοῦ ὄρους
Παϊκῶν, ὑπὲρ τὰ Γενιτσά, ἀνεχώρησαν τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς Ρου-
μανίαν, μεταναστεύσαντες ὀριστικῶς πρὸς ἐγκατάστασιν εἰς Δο-
βρουτσάν.

Οἱ Ἀλβανοὶ νομάδες, οἱ γνωστοὶ ὡς Καραγκούνηδες βλάχοι,
περιορίσθησαν ἤδη ἐντὸς τῆς Ἀλβανίας οἱ πλείστοι, ἐνῶ ἐπὶ
Τουρκίας ἀπελάμβαναν μεγάλων εὐνοιῶν καὶ μάλιστα ἀσυδοσίας
διὰ τὰς ἀγροζημίας των, κινούμενοι ἀπὸ Μουζακιάς μέχρις Ἀ-
δριανουπόλεως μὲ τὰ ποίμνιά των.

Εἰδικῶς περὶ τῶν καθ'αυτὸ Ἑλλήνων νομάδων, τῶν Σαρακα-
τσάνων δηλαδή, θὰ ἀσχοληθῶ καὶ κατωτέρω, προκειμένου διὰ τὸ
μέλλον τοῦ συστήματος ἐν τῇ χώρᾳ μας.

Διὰ νὰ ἐξαντλήσω ἐδῶ τὸ περὶ τῆς ἐθνικῆς διαδόσεως τοῦ συ-
στήματος, πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι, καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις, πρό-
κειται περὶ συστήματος τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν ἐν τοῖς Βαλκανίοις πρὸ
τῆς εἰσόδου τῶν Σλαύων· εἰς τοῦτο δὲ ἐπιμένω καὶ διότι οἱ
Σλαῦοι, ὅσοι παρέμειναν ἐπὶ Βυζαντίου ἐν τῇ χώρᾳ, ἰσορροπήθη-
σαν ἐν τῇ κατωτέρᾳ κοινωνικῇ ἰσοαρχίᾳ, ὡς γεωργοὶ καὶ κολλῆγοι.
ἐνῶ, ὡς ἐορήθη, ὁ νομαδισμὸς ὑπερεῖχεν καὶ ὡς ἐπιχειρήσεις καὶ
ὡς εἶδος ζωῆς, καὶ διότι ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ ἐπιμόνως ἀσκοῦν-
τες αὐτὸ εἶνε ἐκ τῶν προσλαυϊκῶν γηγενῶν κατοίκων τῆς χώρας,
Ἀλβανῶν, Ἑλλήνων καὶ Ρομούνων.

Πράγματι τὸ Τσελιγκᾶτον εἶνε τὸ παλαιότερον ποῦ ἐπιζεῖ ἀπὸ
τοῦ μεσαίωonos καὶ τὸ κύριον καθαρῶς λαϊκὸν κολληκτιβιστικὸν

πρότυπον σύστημα ἐν τῇ χώρᾳ μας, διότι τὸ μὲν κολληγικὸν δὲν ἦτο πάντοτε προαιρετικόν, ὅπως τὸ ἐξήγησα ἥδη, αἱ δὲ συνεταιριστικαὶ ἐπὶ κοινοτικῆς βάσεως προσπάθειαι ποῦ ἐσημειώθησαν εἰς ἄλλας ἐπιχειρήσεις ὅπως εἰς τὰ Ἀμπελάκια, εἰς τὴν Ἡπειρον, εἰς τὰ Μαντεμοχώρα τῆς Χαλκιδικῆς καὶ εἰς τὰς ναυτικάς μας νήσους κατὰ τὰς παραμονάς τοῦ 1821, δὲν ἐσταδιωδρόμησαν ἐπὶ μακρὸν καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διότι ἀποσυνετέθησαν τόσον ἀπὸ τὴν βιαίαν συχνὰ καὶ ἀποπνικτικὴν μορφήν ὑφ' ἣν ὁ δυτικὸς καπιταλισμὸς καὶ τὰ βιομηχανικὰ εἶδη εἰσέβαλον εἰς ὅλην τὴν Χερσονήσον, μεταβληθεῖσαν εἰς ἐμπορικὴν ἀποικίαν τῆς Εὐρώπης ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν ἰσχυρότατον ἀτομικιστικὸν ἄνεμον πὺ ἐπνευσεν πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της, ἰδίως ἐξ οἰτίας τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος τῆς διοικήσεως, τῆς ἐπανόδου εἰς τὸ Ρωμαιοὺν ἀστικὸν δίκαιον, ποῦ ἠγγνόμενοι ὅλους τοὺς λαϊκοὺς σχηματισμοὺς τῆς μεσαιωνικῆς οἰκονομίας καὶ ἀκόμη ἐξ αἰτίας τῶν στενῶν ὁρίων ὅπου περιορίσθη τὸ νέον Κράτος. ⁽¹⁾

(1) Πράγματι εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τὸ μικρὸν Κράτος μας εὐρέθη μὲ τὸ πλουτοφόρον ἐμπορικὸν ναυτικὸν τοῦ κατεστραμμένου καὶ μὲ τὰς παλαιὰς μορφὰς ὁργανώσεως τῆς χειραίας τοπικῆς οἰκονομίας τοῦ ἐν ἀποσυνθέσει· ἐξ ἄλλου δὲν ὑπῆρχε κεφάλαιον ὅπως αἱ διάφοροι ἐκμεταλλεύσεις τῆς οἰκονομίας μας ὁργανωθοῦν ὑπὸ νέας μορφῆς, ὅπως συμβαίνει καὶ σημερον μὲ τοὺς ἐκ τοῦ κολληγικοῦ καθεστώτος προσελθόντας διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως μικροῖδιοκτῆτας, οἱ ὅποιοι στεροῦνται καὶ τῶν χρηματικῶν μέσων ἀλλὰ καὶ τῶν μορφῶν εἰς ὁμαδικῆς ὁργανώσεως διὰ τὰς προκόψουν· ἔτσι καὶ τότε συνέβη ὥστε ἡ οἰκονομία μας ν' ἀποβῇ ἐξ ἀρχῆς παθητικὴ, τὸ δὲ μὴ δυνάμενον νὰ τραφῇ ἐξ αὐτῆς τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ ἢ ἐκρεμάσθῃ εἰς τοὺς ἰσχυροὺς μαστοὺς τοῦ προὑπολογισμοῦ ἢ μετηναύστευσεν· ἀληθῶς μόνον ἡ πολυμορφος συνδρομὴ τοῦ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ δουλεύοντος ἑλληνισμοῦ ἔσωσε τὴν κατάστασιν, διότι ὁ τόπος μας ἐστάθη ὡς βᾶσις ἐξορμήσεως μᾶλλον καὶ ὄχι ὡς κέντρον ἐργασίας. Ἀλλως, δοθείσης εὐκαιρίας, πρέπει νὰ παρατηρήσω, ὅτι καὶ εἰς τὴν ἀρχαϊότητα, μολονότι καὶ ἡ γεωργικὴ οἰκονομία καὶ ἡ βιοτεχνία ἔτυχον πολὺ μεγάλης ἀναπτύξεως καὶ τεχνικῆς καὶ μορφολογικῆς (ἀπὸ ἀτόπως δηλαδὴ κοινοτικῆς ὁργανώσεως) ἐν τούτοις καὶ τότε τὸν ἴδιον κατ' οὐσίαν χαρακτῆρα εἶχεν ἡ χώρα μας. Τοῦτο τὸ ἔννοεῖ τις καὶ ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ἐνῶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπιπέδων τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως ἔδωσαν ὑψηλοὺς καρπούς, τίποτε δὲν ἄφησαν ποῦ ἔστω καὶ πόρωθεν νὰ ὁμοιάζῃ μὲ τὸ ρωμαϊκὸν ἀστικὸν δίκαιον· δὲν εἶχαν σταθερὰς ἀτομικὰς περιουσίας (οὐδὲ καὶ σχηματιζόμενας τὰς ἄφηναν νὰ διαρκέσουν) οὐδὲ μονίμους ἀστικούς νόμους συνεπῶς· εἶχαν ἐπιχειρήσεις τρεχούσης φύσεως μᾶλλον, ρυθμιζόμενας ἐκ τοῦ προχείρου, ὥστε νὰ μὴ χρειάζωνται παρὰ λογιστικούς πινὰς μόνον κανονισμοὺς, ἔζουσιν ἐξ ἄλλου ὄχι ἀτομικτικὰ ἀλλὰ ὁμαδικὰ καὶ κολληκτικτικὰ μὲ βάσιν πολὺ εὐρύτεραν ἀπὸ τοὺς πατριαρχικοὺς θεσμοὺς τοὺς ὁποίους καὶ τότε ἐγκαίρως συνέτριψαν, μὲ βάσιν δηλαδὴ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἄστυ, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἀπέτελε ἓνα εἶδος εὐρυτάτου συνεταιρισμοῦ. Ἡ διαφορὰ εἶνε ὅτι ἐνῶ ἐκεῖνοι,

Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν ἐθνικὴν διάδοσιν τοῦ συστήματος τοῦ νομαδικοῦ Τσελιγκάτου.

στ'.

Περίληψις

Ἡ θέσις τοῦ Τσελιγκάτου ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας βασικὰς ἀποφύεις τῆς ἐρεῦνης. Ἡ χωρητικότης αὐτοῦ.—Πρόσθετοι πόροι δημιουργηθέντες ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὁργανώσεως καὶ τοῦ εἶδους ζωῆς τοῦ σχηματισμοῦ.

Ἦδη ἔρχομαι εἰς τὸ θέμα τῆς ἐρεῦνης περὶ τοῦ ποία εἶνε ἡ θέσις τοῦ σχηματισμοῦ αὐτοῦ μελετωμένου ἀπὸ τῶν τεσσάρων ἀποφύεων τὰς ὁποίας ἀνέλυσα ἀνωτέρω καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων θὰ μελετήσωμεν μὲ τὴν σειρὰν τῶν καὶ τοὺς λοιποὺς σχηματισμοὺς ποὺ ἀνεφέραμεν, δηλαδὴ τὸν κολληγικόν, τὴν πατριάν (ζάντρονγκαν), τὴν οἰκειάν παρ' ἡμῖν ἀτομικὴν ὀλιγομελὴ οἰκογένειαν. . . . , προσπαθοῦντες πάντοτε νὰ ἀναδείξωμεν ἐν τῇ ἀκριβεῖ ἀναλογίᾳ τὸν τόσον παραμελημένον προσωπικὸν συντελεστήν (μορφὴ ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ εἶδος ζωῆς τοῦ λαοῦ) συντελεστήν τοῦ ὁποίου ἡ σημασία δὲν εἶνε καθόλου μικροτέρα τῆς σημασίας τῶν λοιπῶν πλέον ἀντικειμενικῶν δεδομένων ἐν οἰαδήποτε οἰκονομίᾳ, ὡς καὶ τὸ ὅτι ἐκεῖνο ποὺ διαστέλλει καὶ τόσον χαρακτηριστικῶς διαφορίζει τὰς γειτονικὰς σλαβικὰς οἰκονομίας ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας εἶνε πρὸ παντὸς τὸ προσωπικόν αὐτὸ στοιχεῖον.

Ἐρωτῶ τώρα : ποία εἶνε ἡ χωρητικότης τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας, τοῦ Τσελιγκάτου δηλαδή ; Ἦμπορεῖ τοῦτο νὰ χωρῇ καὶ νὰ συντηρῇ ἐπ' ἄπειρον τὸν φυσικῶς πολλαπλασιαζόμενον ἀριθμὸν τῶν μελῶν του ;

Ἐξήγησα ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἔκτασις τῶν βοσκῶν καὶ ἄλλοι ὄροι ἀντικειμενικοὶ καθορίζουν τὸ μέγεθος τοῦ Τσελιγκάτου, τὸν ἀριθμὸν καὶ τῶν μελῶν καὶ τῶν ζώων ποὺ τὸ ἀποτελοῦν· σημειῶναι ἀκόμη, ὅτι εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους, λόγῳ τῆς ρευστότητος τῆς καταστάσεως (ἐλάττωσις βοσκῶν, ἀλλαγὰι νόμων) τὰ Τσελιγκάτα ἀνασχηματίζονται κατ' ἔτος προσλαμβάνοντα νέους σμίχτες ἢ ἀπαλλασσόμενα τινων ἐκ τῶν παλαιῶν· ἄλλοτε ὅμως ἡ ὁμὰς εἶχε μείζονα συνοχὴν καὶ ἦτο σταθερωτέρα· τὸ δὲ πρόβλημα τῆς φυσικῆς διὰ τῶν γεννήσεων αὐξήσεως τὸ ἔλυσαν μέχρις ἑνὸς σημείου διὰ τῆς δημιουργίας προσθέτων πόρων, ὅπως ὁ ἀνωτέρω μνημο-

ὑπερβάντες τοὺς πατριαρχικοὺς θεσμοὺς, ὁργανώθησαν ἐπὶ ἀνωτέρας ὁμαδικῆς βαθμίδος, ἡμεῖς ἐμείναμεν εἰς τὴν ἀτομιστικὴν ἀναρχίαν, μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν πατριαρχικῶν μορφῶν. Πλείονα περὶ τούτου εἰς τὴν παράγραφον τῆς πατριᾶς.

νευθεῖς πόρος πὺν προῆλθεν ἀπὸ τὴν εὐρεῖαν ἔκτασιν τῶν ἐμπο-
ρικῶν διακομίσεων πὺν ἔκαμναν ἄλλοτε διὰ τῶν μεγάλων των ζώων
οἱ ὡς ἀγωγιάται ἐργαζόμενοι νομάδες ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς συγ-
κοινωνίαις τῆς Χερσονήσου εἰς τοὺς παλαιούς δρόμους τῶν κα-
ραβανῶν εἶνε ἐν τούτοις ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι ἡ νέα αὕτη προ-
σοδοφόρος ἐργασία δὲν ἀπέσπασε ποσῶς τοὺς ἀγωγιάτες ἀπὸ τὸ
Τσελιγκᾶτον, οὐδὲ μετέβαλε τὸ παράπαν τὸ εἶδος ζωῆς των, τὰ
ἦθη καὶ ἔθιμά των, τὴν διαίτάν των, τὴν ἐνδυμασίαν των κλπ.
διασχίζοντες οὗτοι συχνὰ τὴν Χερσόνησον ὅλην ἀπὸ νότου πρὸς
βορρᾶν, ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι Βουδαπέστης, ἀπετέλουν ἓνα
ἐκ τῶν γραφικωτέρων στερεοτύπων τόνων ὅπως διήρχοντο κατὰ
σειρὰν ἀπὸ περιοχὰς μὲ ἰδίαν ἐκάστην γλῶσσαν, συνηθείας κλπ.
Οἱ Ρομοῦνοι ὁμιλοῦν μεταξὺ των ἰδικόν των ἰδίωμα, ἐνδύονται
ἐπίσης χαρακτηριστικά, ἔτσι διακρίνονται μακρόθεν καὶ ἀπὸ τοὺς
Ἀλβανούς Καραγκούνηδες καὶ Γκέγκηδες καὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνας
Σαρακατσάνους πὺν καὶ αὐτοὶ ξεχωρίζουν μεταξὺ των εἶνε δὲ
χαρακτηριστικώτατος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ὁ στίχος τοῦ ποιη-
τοῦ, ὁ ὁποῖος, διὰ τὴν δώση μίαν εἰκόνα τῆς κινήσεως καὶ τῆς
πολυμορφίας πὺν παρουσιάζει ἡ Ἑγνατία ὁδὸς καθὼς εἰσέρχεται
εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, γράφει εἰς τὸ δίπτυχον σοννέτον του
«Ἑγνατία» :

.....
.....

Μὲ ἀργὴν πομπὴ κι' ὀλόβαθια, σὰν κάμπος νάσειε στάχια,
λαοὺς καὶ ἄχους κατάφορτη προβαίνεις κι' ἴσια μπαίνεις
—μὲ βουβαλάμαξα βαριά, πεζούς, καθαλαραίους,
ρωμηούς, βλάχους, κολλήγηδες χλωμούς κι' ὠραίους ἀγάδες
καὶ σαρακατσανόπαιδα— στὴ Σαλονίκη μέσα
κι' ἀπὰ σὶδ γκαλντερίμι σου τοῦ Γκέκα ἡ ροῦσα ἡ μοῦλα
σέρνει τὸ πέταλο πὺν ἀχεῖ σὰν πέρδικας τραγοῦδι . . .

.....
.....

Προσθέτω δέ, ὅτι ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐτροποποίησε τὴν ζωὴν
ἢ διακομιστικὴ αὕτη ἐργασία, ἀλλ' ἀντιθέτως, ἀποτελέσασα προέ-
κτασιν τρόπον τινὰ τοῦ πλάνητος βίου αὐτῶν, τὴν ἐπλούτισεν,
ἐκτὸς τῶν προσθέτων πόρων, καὶ διὰ πλήθους ἀκόμη παρατηρή-
σεων καὶ γνώσεων πρακτικῶν καὶ τὴν ἔκαμε βαθυτέραν καὶ με-
στωτέραν, βαρεῖαν ἀπὸ μίαν λεπτὴν ἐμπειρίαν, τὴν ζωντανὴν σο-
φίαν τῶν αἰώνων, ἢ ὁποία ἀντανακλᾶται θανμασίως εἰς τὰ πολλὰ

ἀποφθέγματα καὶ τὰς παροιμίας αὐτῶν, ὅσον ἄλλως καὶ εἰς τὴν πρακτικὴν διπλωματίαν αὐτῶν διὰ τῆς ὁποίας ἀντιμετώπισαν, ἐν μέσῳ τῆς ἐπισήμως ἀναρχουμένης Χερσονήσου, τὰς ἐπικινδύνους περιπετείας ποῦ ἦσαν συναφεῖς μὲ τὴν ἐργασίαν των.

Αὐταὶ δὲ ἐδῶ αἱ παρατηρήσεις συμπληροῦν ἐκεῖνο ποῦ ἀνωτέρω ἐγράψαμεν, ὅτι ὑπάρχει μία παράλληλος μεταξὺ τῶν νομάδων μας καὶ τῶν ναυτικῶν μας.

Οὐδ' εἶνε ἀπορίας ἄξιον, ὅτι, ὅπως μὲ τὸν καιρὸν ὁ ὕδραϊος ἡ σπετσιώτης καραβοκύρης ἐξειλίχθη εἰς τὸ νὰ κάμῃ ὁ ἴδιος καὶ τὸ ἐμπόριον τοῦ διακομιζομένου εἶδους (σιτηρῶν λ. χ. ἐκ Μαύρης Θαλάσσης), ἔτσι καὶ ἀπὸ τοῦς ἀγωγιάτες αὐτοῦς, ἰδίως τοὺς Ἀρομούνους, προσέκυψαν συχνὰ εὐφυστάτοι ἐμποροὶ καὶ μεγαλοτραπεζίται ἐνίοτε, ὅπως αὐτοὶ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἀπόγονοι εὐρίσκονται ἀκόμη ἐν τῇ μέσῃ Εὐρώπῃ. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τελευταία ἐξέλιξις εἶνε ὅλως διαφορικὴ καὶ δὲν ἀνήκει εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἢ ἔρευνά της.

Ἄλλος δὲ τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου τὸ Τσελιγκάτον ἀντιμετώπισε τὸ πρόβλημα τῆς αὐξήσεως τῶν μελῶν του εἶνε ὁ διὰ τῆς φυσικῆς γονιμοποιήσεως, ὅταν δηλαδὴ ἓνας ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων σιμῶν, ἀναδειχθεὶς διὰ πλούτου, ἱκανότητος καὶ συνέσεως, συγχροτεῖ νέον Τσελιγκάτον, ἀποσπασθὲν ὡς νέον σιμῆος ἀπὸ τῆς παλαιᾶς κυψέλης, σιμῆος τὸ ὁποῖον ἐσυνέχισε καὶ ἐτελειοποίησε συχνὰ καὶ τὴν μορφήν ὁργανώσεως καὶ τὸ εἶδος ζωῆς τῶν μελῶν αὐτῆς.

Ἡ ἐξέλιξις ἔδωσε καὶ ἄλλον τύπον ἐπιλύσεως τοῦ προβλήματος τῆς ὑπερπληθύνσεως τῶν νομάδων κτηνοτρόφων· ὁ τύπος αὐτὸς εἶνε ἓνα εἶδος ἡμιμονίμου ἐγκαταστάσεως αὐτῶν, συνδυασμένης μὲ τὴν διοργάνωσιν ἐκτὸς τῆς κτηνοτροφικῆς καὶ προσθέτου μονίμου ὁμῶς βιοποριστικῆς ἐργασίας· ἡ λύσις αὕτη, ἡ ὁποία ἐξησθένισε τὸν σχηματισμὸν τοῦ Τσελιγκάτου, ὡς μορφήν ἀποκλειστικῆς ὁργανώσεως τῆς βιοποριστικῆς ἐργασίας, χωρὶς νὰ ἐξαφανίσῃ ἐντελῶς καὶ τὰ κολληκτιβιστικὰ ἴχνη, ἐτροποποίησεν ἐξ ἴσου καὶ τὸ εἶδος ζωῆς, τὸ ὁποῖον προσηρμόσθη πρὸς τὸ εἶδος τῶν νέων ἐργασιῶν, ἐξ ὧν ἀντλοῦνται οἱ πρόσθετοι πόροι· μερικὲς ἀπὸ τῆς μάντρες, περὶ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἔστηναν οἱ νομάδες, μετεβλήθησαν σὲ χωρικὰ σπίτια, πρὸς ἡμιμόνιμον κατοίκησιν· καὶ ἂν μὲν ἐξελέγησαν τόποι ὀρεινοὶ (ὅπως ἀπὸ τοὺς Ρομούνους τὸ Σέλι τοῦ Βερμίου, ἡ Μπατισίνα, τὸ Γραμματίκοβο, τὰ Μεγάλα Λειβάδια τοῦ Παΐκου ὄρους καὶ πλεῖστοι ὅσοι ἐν Πίνδῳ) διὰ οἰκησιν, τότε αἱ πρόσθετοι ἐκμεταλλεύσεις ποῦ ὁργανώθησαν ἦσαν μᾶλλον δασικαί, ἐὰν δὲ πάλιν ἐξελέγησαν τόποι πεδινοὶ τότε ἐδημιουργήθησαν πρόσθετοι ἐκμεταλλεύσεις γεωργικαὶ ἀναλόγως δὲ ἐκάστοτε ἐτροποποιήθη

καὶ τὸ εἶδος ζωῆς· μάλιστα πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἰδίως μεταξὺ αὐτῶν ποῦ ἐξέλεξαν τὸν κάμπον ἐσημειώθησαν ραγδαῖαι μεταβολαὶ καὶ ἐντὸς ὀλίγου οὗτοι μετεβλήθησαν εἰς κανονικοὺς γεωργούς.

Ἡ δὲ γεωργικὴ αὕτη ἐγκατάστασις νομάδων περισσευνῶν ἀπὸ τὸ σύστημα τοῦ Τσελιγκάτου ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς Βαλκανικῆς· εἰς τὴν Βόρειον καὶ Ἀνατολικὴν Θράκην, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Σερρῶν καὶ τοῦ Κιλκίς, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Ἀττικὴν, τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν ἔχομεν ὁλοκλήρους πληθυσμοὺς ἁλβανικοὺς, ρομουνικοὺς καὶ ἑλληνικοὺς (Σαρακατσάνους) οἱ ὅποιοι προερχονται ἀπὸ πρώην νομάδας ἐγκατασταθέντας παλαιότερον αὐτόθι· ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα βορειότερα τμήματα τῆς Βαλκανικῆς ἔχομεν τοιαύτας ἐγκαταστάσεις Σλαύων καὶ Ρομούνων πρώην νομάδων, ὅπως εἰς Συρμαδιὰν καὶ Δοθρευσάν. Εἰδικῶς αἱ παραλλήλως τοῦ Μακεδονοθρακικοῦ παραλίου καὶ τῶν ἐσωτερικῶν κοιλάδων ἀπὸ Βεργοῖας μέχρι Προποντίδος ἐγκαταστάσεις πρώην νομάδων προερχομένων ἐκ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀλβανίας ἀποτελοῦν πλήρη ἀπόδειξιν περὶ τῆς πραγματικῆς ἐνότητος τῆς χώρας ταύτης, ἐπειδὴ τὰ ἀνατολικά τμήματά της μέχρις Εὐξείνου ἀποτελοῦν περιοχὰς τοποθετήσεως τῶν δημογραφικῶν περισσευμάτων τῶν ὀρεινῶν δυτικῶς τοῦ Βεργίου τμημάτων τῆς Χερσονήσου.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἔχομεν πρόσφατα πρότυπα γεωργικοῦ αὐτοεποικισμοῦ ἐν ταῖς χαμηλαῖς κοιλάσιν τῆς Αἰτωλίας πληθυσμῶν πρώην νομαδικῶν ἢ ἡμινομαδικῶν προερχομένων ἐξ Εὐρυτανίας καὶ Πίνδου· μάλιστα ἐδῶ εἶνε ἀξιοπαρατήρητος καὶ ὁ οἰκονομικὸς μηχανισμὸς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου ἐγένετο αὐτὸς ὁ μετασχηματισμὸς νομάδων εἰς μονίμους χωρικοὺς γεωργούς καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς ἀπὸ μιᾶς μορφῆς εἰς ἄλλην· κατ' ὀρχὰς δηλαδὴ οἱ ὀρεινοὶ νομάδες ἢ ἡμινομάδες (μὲ βάσιν τὸ βουνὸ) ἐπειδὴ ἐσύχναζαν εἰς τὰς ἰδίας πάντοτε μερινὰς βοσκάς, ἔκτησαν εἰς αὐτάς καλύδια, χάριν ἀσφαλεστερας διεξαγωγῆς τῆς κτηνοτροφικῆς ἐργασίας τῶν· σὺν τῷ χρόνῳ, διὰ τὸν ἴδιον λόγον, ἔκαμαν εἰς τὰ πέριξ καὶ μικρὰν καλλιέργειαν· οὕτως, ἐνθὺς ὡς ἐπίεσθησαν ἐκ τοῦ στενοχώρου τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας, δὲν ἐδυσκολεῖθησαν διὰ νὰ κάμουν μερικὰ ἀλόμη δήματα ἕως ὅτου γείνουν χωρικοί· βάσιν δὲ ἀσφαλῆ οἰκονομικὴν εἶχαν τὸ πλεόνασμα τῶν προβάτων, τὰ ὁποῖα ἐπώλησαν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ χωρέσουν ὅλα εἰς τὴν στατικὴν μορφήν τῆς κτηνοτροφίας ποῦ ἔκαμαν ἐφεξῆς, ἀγοράσαντες, διὰ τοῦ ἐπιτευχθέντος

χρήματος, τὴν ἀναγκαιοῦσαν γῆν, τὴν ζωόρκειαν καὶ τὰ ἄλλα γεωργικά ἐφόδια βλέπομεν ὅτι τὸ Τσελιγκάτον ἐστήριξεν μὲ ἄμεσον πίστωσιν ἰσχυρῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν τὸ ἐξ αὐτοῦ ἀποσπασθὲν σιμῆνος καὶ γεωργικῶς ἐγκατασταθὲν· αὐτὸ ἦτο μία ἐκ τῶν πλέον σοβαρῶν κοινωνικοοικονομικῶν λειτουργιῶν ἐν τῇ χώρᾳ μας, ἡ ἀσφαλεστέρα καὶ εὐθηνότερα μέθοδος αὐτοεποικισμού γεωργικοῦ εἰς τοὺς κάμπους τῶν ἐκ τοῦ βουνοῦ περισσευουσῶν ἐργατικῶν χειρῶν, μέθοδος τὴν ὁποίαν αὐτομάτως ἠκολούθησαν οἱ ποιμενικοὶ πληθυσμοί, ἐφόσον βεβαίως εἶχαν τὰ πρὸς τοῦτο μέσα, μετασχηματισθέντες εἰς γεωργοὺς καὶ ἀποφυγόντες οὕτω κατὰ τὸ δυνατόν τὴν ἔξοδον πρὸς τὰς πόλεις, περὶ τῆς ὁποίας τόσος γίνεται σήμερον λόγος χωρὶς καὶ νὰ προτείνεται βᾶσιμος τρόπος ἀντιμετωπίσεώς της. (1)

(1) Ἐνας τρόπος ἦτο βεβαίως αὐτὸς ὁ ἀνωτέρω περιγραφείς, καθ' ὃν τὰ ἰσχυρὰ Τσελιγκάτα ὑπεστήριξαν πιστωτικῶς τοὺς ἀρχαίους ἐποίκους εἰς τὸν κάμπο γεωργούς, τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀποσπασθέντας, μάλιστα δὲ τοὺς ἐβοήθουν καὶ διὰ προσωπικῆς ἐργασίας εἰς τὴν μεταφορὰν τῆς ξυλείας καὶ τοῦ ἄλλου οἰκοδομικοῦ ὕλικου διὰ τῶν φορητῶν ζώων τοῦ Τσελιγκάτου καὶ γενικὰ εἰς τὸ κτήσιμο τῶν οἰκιῶν. Ἀλλ' ἦλθε μία στιγμή καὶ τὰ Τσελιγκάτα ἐξησθένσαν ἐν τῇ Δυτικῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι· εἶναι οὕτω γνωστὸν ὅτι ἡ ὀρεινὴ κλειστὴ οἰκονομία τῶν κτηνοτρόφων καὶ χωρικῶν εἰς ἐκεῖνα τὰ βουνὰ ἦτο ἄλλοτε πολὺ ἰσχυρότερα ἢ σήμερον, ἀπεσυνετέθη δὲ ἐπειδὴ ἐπλήγη εἰς τοὺς προσθέτους πόρους της (βιοτεχνία οἰκιακὴ ἥτις ὑπεχώρησε μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν εἰδῶν τῆς βιομηχανίας κλπ.) καὶ ἀπὸ τὴν αὔξησιν τῶν χρειῶν καὶ ἀπὸ τοὺς γενικωτέρους λόγους δι' οὓς ἡ χρηματικὴ οἰκονομία καὶ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα εἰσήλασαν ἐκεῖ, ἐνῶ ἐξ ἄλλου ἔλλειψε ἡ συγκοινωνία διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἠδύνατο καὶ αὕτη νὰ κατεβάσῃ εὐθηνὰ τὰ ὑπόλοιπα μεγάλου ὄγκου καὶ μικρὰς σχετικῶς μὲ τὰ εἰσαγόμενα ἀξίας προϊόντα της εἰς τὰς ἀγοράς καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἀνάλογον αὔξησιν προσόδων· ἔλλειψε δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὀρεινὴν οἰκονομίαν τὸ μεταμορφωτικὸν συγκοινωνιακὸν ὄργανον, καὶ ἔτσι συνέβη ἐδῶ τὸ ἀντίθετον ἐκείνου ποῦ παρετηρήθη εἰς τοὺς χωρικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Γαλλίας π. χ. ἢ τῆς Οὐγγαρίας, οἵτινες, χάρις εἰς τὴν ἐγκαίρως ὁργανωθείσαν συγκοινωνίαν ἀνέπτυξαν τοὺς πόρους τῶν καὶ ἐξεκρίθησαν δημιουργικὰ πραγματοποιήσαντες ὅλους τοὺς δυνατοὺς προσθέτους τοπικοὺς πόρους χωρὶς νὰ ἀποσυντεθοῦν καὶ χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν γραφικὸν εἶδος ζωῆς τῶν, τὰ ἦθη τῶν κλπ. Ὅπως δὲποτε ἐξησθένησε τὸ Τσελιγκάτον, ἡ δημιουργικὴ ὁμως περίσσεια τῶν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ ἡ ἐκ τούτου κρίσις ἀντιθέτως ἔγινε, ὡς εἰνόητον, ἰσχυρότερα· καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἤρχιζε ὁ ρόλος τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε παρὰ νὰ μελετήσῃ τὴν παλαιὰν λειτουργίαν τοῦ αὐτοεποικισμού καὶ εἰς αὐτὴν νὰ ἔλθῃ ἀρωγόν, συμπληρώων αὐτήν, διὰ τῆς δημιουργίας διὰ τοπικῶν πόρων προσφῶρων καὶ εὐθηνῶν ὁργανισμῶν αὐτοεποικισμού, ὥστε ἡ κάθε περιοχὴ νὰ χωνεύῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα ἀπὸ τὰ περισευματά της, διὰ τῆς ἐνεργοποιήσεως ὅλων τῶν πόρων αὐτῆς, διαμορφουμένων τῶν καταλλήλων ὁργανισμῶν διὰ ἐκάστην μεταμόρφωσιν καὶ μετατροπὴν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἶδους ἐκμεταλλεύσεως εἰς ἄλλο πλέον ἀποδοτικὸν καὶ ὅχι εἰς τὴν πρώτην δυσκολίαν νὰ ἔρχωνται ὅλοι εἰς τὰς πόλεις

Σ.

Περίληψις

Ἡ δυναμικότης τοῦ Τσελινγκάτου.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν θέσιν τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Τσελινγκάτου μελετωμένου ἀπὸ τῆς πρώτης ἀπόψεως τῆς ἐρεῦνης μας ὡς πρὸς τὴν χωρητικότητα αὐτοῦ. Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν δευτέραν ἀποψιν «κατὰ πόσον δηλαδὴ ὁ σχηματισμὸς τοῦ Τσελινγκάτου ἔχη ἰσχυρὰν ζωτικότητα, ὥστε, διὰ πλουσίας ἀποδόσεως τῆς ὑπὸ τὸν σχηματισμὸν αὐτὸν ὀργανωμένης ἐργασίας νὰ ἐπιτυγχάνῃ ἐπάρκειαν, χωρὶς ἐξωθεν διαφορικοὺς καὶ μεταβάλλοντας τὸ εἶδος ζωῆς αὐτοῦ πόρους, νὰ ἔχη δὲ καὶ περίσσευμα...», εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀποψιν

Αὐτὰ τὰ ἐπρωτεΐναμεν καὶ ἄλλοτε ὡς μέτρα προνοίας καὶ ασφαλείας διὰ τοὺς πληθυσμοὺς τῆς ὑπαίθρου παράλληλα ἀκριβῶς πρὸς τὰ ὑπὲς τῶν ἐργατικῶν πληθυσμῶν λαμβανόμενα εἰς τὰ ἀστικά κέντρα, δημοσιεύσαντες κατὰ τὸ 1927 εἰδικὸν τεύχος ὑπὸ τὸν τίτλον: «ἡ πύκνωσις τῶν ἀγροτικῶν μας πληθυσμῶν καὶ τὰ μέσα τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς», καὶ ἐπρωτεΐναμεν αὐτά, διότι αὐτὰ ἀκριβῶς χρειάζεται ὁ τόπος εἰς τὸ σημεῖον ἐξελίξεως πού εὐρίσκεται. Δυστυχῶς πολὺ ἀργά ἀντιλαμβάνεται τις πόσον δύσκολον εἶναι εἰς ἓνα τόπον νὰ εὕρῃ τὸν πραγματικόν του δρόμον, τόσῳ μᾶλλον ὅπου ἡ κοινοβουλευτικὴ μηχανὴ διαθέτει πολὺ πλεόν εὐκόλον ἀλλὰ ἐξ ἴσου ἐπιπολαίαν λύσιν, τὴν νομοποιίαν δηλαδὴ διὰ κάθε ζήτημα ἐπὶ τῇ βάσει ξένων προτύπων. Ὅταν ἓνας κοινωνικὸς σχηματισμὸς μεταμορφώνεται (ἀπὸ τοῦ νομαδισμοῦ π.χ. εἰς τὴν γεωργίαν, ἀπὸ Τσιφλίκι εἰς Κεφαλοχώρι) τοῦτο γίνεται εἴτε διὰ φυσικῆς ὁρμιάσεως, ὅτε αἱ προηγηθεῖσαι ἀναγκαῖαι ἐκ τῆς ὑπερπληθύνσεως ἰδίως ζυμώσεις παρασκευάζουν καὶ τὸ ὄργανον τῆς μεταβολῆς καὶ τὴν νέαν μορφήν, εἴτε βιαίως, διὰ νόμου, ὁπότε χρειάζεται ἀπὸ τὸν νομοθέτην μεγάλην προσοχὴν καὶ βαθεῖαν γνῶσιν τῶν τοπικῶν δεδομένων τῶν ὁποίων δυστυχῶς ἐστερήθησαν ἐν Ἑλλάδι ὅχι μόνον οἱ κοινοβουλευτικοὶ ἄνδρες ἀλλὰ καὶ ἄλλοι μᾶλλον ἀρμόδιοι καὶ τοῦτο διότι ἐκ φύσεως σχεδὸν συμβαίνει εἰς ὅλους νὰ σπεύδωμεν εἰς ἐκλογικοὺς καὶ κοινοβουλευτικοὺς θριάμβους ἐκ τοῦ παρὰ χρῆμα καὶ νὰ πολιτευόμεθα ἐπὶ ὅλων τῶν ζητημάτων περισσότερον παρὰ νὰ ἐργαζόμεθα.

Ὅπως δὲποτε τὸ πρόβλημα τοῦτο τῶν μετατροπῶν καὶ τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς κτηνοτροφικῆς εἰς τὴν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν μιᾶς δοθείσης περιοχῆς παρουσιάζεται ὑπο πολὺ πλεόν σύνθετον μορφήν προκειμένου περὶ μεταβάσεως ἀπὸ τὸν πρωτόγονον τύπον τῆς διὰ δημητριακῶν ἐκμεταλλεύσεως εἰς ἐκμετάλλευσιν διὰ δενδρώδους καλλιέργειας, πού εἶνε πλεόν ἀποδοτικὴ ἐντὸς τοῦ ἰδίου χώρου· τὸ πρᾶγμα ὅμως δὲν εἶνε τῶσον εὐκόλον· διότι ἐνθ' αὐτὰ δημητριακὰ ἀποδίδουν εἰς πολὺ μικρόν κύκλον χρόνου, ἀντιθέτως τὰ ἀμπέλια καὶ τὰ κουνκούλια (μουριές) ἀποδίδουν μόνον μετὰ πάροδον ἐτῶν καὶ χρειάζονται κεφάλαια ὥστε ὁ γεωργὸς νὰ συντηρηθῇ σὺν μεταξὺ διάστημα. Οὕτως πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ὠρισμένη ἐκάστοτε ἀναλογία ἐκ τῶν τριῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (Γῆ, ἐργατικαὶ χεῖρες καὶ κεφάλαια) ἀναλογία ἣτις εἶναι διαφορετικὴ δι' ἐκάστην μετατροπὴν. Ἡ μελέτῃ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως τοῦ Σουφλίου καὶ τῶν διυδοχικῶν του μετατροπῶν θὰ ἦτο ὑποδειγματικὴ πρὸς διευκρίνισιν τοῦ θέματος τούτου.

ταύτην, σημειώνω, ὅτι καθὼς ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ νομαδισμοῦ εἰς τὰ Βαλκάνια πιστοποιεῖται, τὸ σύστημα τοῦτο, χωρὶς ἔξωθεν πόρους (μετα-αστεντικούς λ.χ. ἀπὸ μέλη ξενητευμένα...) καὶ μὲ τὰς περιγραφείσας ἤδη προσθέτους ἐργασίας ποῦ ἐντὸς τοῦ πλαισίου του ἐδιημιούργησε, ἐπέτυχε καὶ νὰ συντηρήσῃ καὶ ν' αὐξήσῃ τὸ νομαδικὸν ποίμνιον τῆς Χερσονήσου· τοῦτο ἐπετεύχθη χάρις εἰς τὴν αὐστηρὰν συνοχὴν καὶ τὴν συντήρησιν τῶν παραδόσεων καὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ λιποῦ εἵδους ζωῆς τῶν νομάδων, ἀκόμη δὲ χάρις εἰς τὸ ὅτι, καὶ εἰς τὰς περιστάσεις π.χ. φθορᾶς ἐξ ἐπιζωοτίας, οἱ νομάδες δὲν ἐγκατέλειψαν τὸ ἐπάγγελμα, ἀλλὰ ἐσυνέχισαν αὐτό, καὶ μὲ τὰ ἐλάχιστα πρόβατα ποῦ τυχὸν ἔμεναν, μὲ ζῆλον ἀνανεωμένον καὶ ἥσκησαν αὐτὸ—ὅπως συμβαίνει εἰς ὅλους τοὺς γνησίους ἐπαγγελματίας ποῦ ἐπιμένουν περισσώτερον εἰς τὸ ἔργον των καὶ ὀλιγώτερον εἰς τὴν κατανάλωσιν τοῦ ὑψηλοῦ κέρδους—συγχρόνως καὶ ὡς μέσον βιοπορισμοῦ καὶ ὡς σπὸρ εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα τῆς ζωῆς.

Ἐν ταῦτοις εἶνε φανερόν ὅτι ὁ νομαδισμὸς στηρζόμενος εἰς τὰς φυσικὰς θεσκάς, χωρὶς ἀποθήκευσιν νομῆς, εἶνε ἐκτεθειμένος τελείως εἰς τὸν ἀσταθῆ παράγοντα τοῦ κλίματος καὶ συνεπῶς χωλαίνει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, εἰς τὸ ὅποιον ἄλλως θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ, καθὼς θὰ ἐξηγήσω κατωτέρω, προκειμένου περὶ τοῦ πιθανοῦ μέλλοντος τοῦ συστήματος τούτου· ἐπίσης φανερόν εἶνε, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ νομάς ἔχει ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ, ἐν παραγωγικῇ ὁργανῶ, ὁλόκληρον τὸ κεφάλαιόν του τὸ ὅποιον δουλεύει διαρκῶς ὡς θὰ ἐλέγαμεν οἰκονομολογικῶς καὶ τὸ ὅποιον εἶνε αὐτὸ τὸ ποίμνιον του, διὰ τοῦτο ὁ νομάς δὲν κάμνει ἀποταμίευσιν ὑπὸ ἐιδικὴν χρηματικὴν μορφήν ἀλλ' ὅλη ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐργασίας του ἀντανακλάται εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν προβάτων του καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ράτσας αὐτῶν. ⁽¹⁾ Παρ' ὅλα ταῦτα δὲν ἔλλειψεν εἰς τοὺς ἰσχυροτέρους ἰδίως νομάδας τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἡ συνήθεια τοῦ εἰς ρευστὸν χρῆμα (χρυσόν) θησαυρισμοῦ, τοῦθ'

1) Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι φανερόν, ὅτι εἰς τὴν Βαλκανικὴν Χερσονήσον, εὐρισκομένην εἰς ἕνα τῶν πλέον κεντρικῶν γεωγραφικῶν σημείων διασταυρώσεως, εἰσῆλθον καὶ διεδόθησαν κατὰ καιροὺς πλείους κατηγορίαι βιολογικῶν εἰδῶν, καὶ ἀνθρώπων καὶ ζώων καὶ φυτῶν· ἐπιλογῆς δὲ μακροτάτης προῖόν εἶνε ἡ σημερινὴ ράτσας τῶν ζώων ποῦ ἐπέζησαν καὶ ποῦ ἔχουν παρὰ κάθε ἄλλο τὴν δυνατότητα πολὺ μείζονος ἐπιτυχίας καὶ ἀποδόσεως, ἀρκεῖ νὰ τραφῶν καὶ νὰ σταλισθοῦν κάπως καλύτερα—πράγμα ποῦ προϋποθέτει ἀνάλογον ἀνύψωσιν τῆς γενικῆς στάθμης τοῦ περιβάλλοντος, τεχνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ. Ὁ ὑστερικός ἐνθουσιασμός καὶ ἡ θαυμαστοποιία μὲ ξένες ράτσας εἶνε δεῖγμα ἐπιπολαιότητος καὶ πλήρους συγχύσεως τῶν ἀρμοδιότητων μὲ τὰς ἀναρμοδιότητας.

ἥπερ κατέστη ἀναγκαῖον καὶ δι' ἄλλους λόγους γενικωτέρους.
ὅπως ἢ ἐκ τῶν πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν ἀνασφάλεια.

η'.

Περίληψις

Ἡ ὁργάνωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας ἐν τῷ Τσελιγκάτῳ.

Ὡς πρὸς τὴν τρίτην ἄποψιν, τὸ πῶς δηλαδή συγκεκριμένως εἰς τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε ὠργανωμένη ἡ πίστις καὶ ἡ ἀσφάλεια, ὑπενθυμίζω ὅσα ἀνωτέρω ἐξέθεσα περὶ τοῦ ρόλου ποῦ ἔχει ὁ τσελιγκας ὡς τραπεζίτης καὶ ὡς παντοπώλης τῆς ὁμάδος, ἐπαναλαμβάνω δὲ ὅτι ἡ πιστωτικὴ αὕτη λειτουργία ἐπεκτείνεται εἰς ὅλας τὰς πιθανὰς ἀνάγκας τῶν μελῶν τῆς ὁμάδος καὶ ὅτι ἐξ ἄλλου ὁ τσελιγκας καὶ ἐκ τοῦ θησαυροῦ του διαθέτει ρευστὸν χρῆμα καὶ εὐκολώπερα καὶ εὐθηνότατα εὐρίσκει τοιαῦτον, πὸ ὁποῖον παρέχει ἀτόκως μάλιστα εἰς τὰ μέλη μέχρι τοῦ τέλους ἐκάστης περιόδου τῆς ἐπιχειρήσεως· ὑπενθυμίζω ἐξ ἴσου, ὅτι τὸ ἔθιμον τῆς διὰ συνεισφορῶν ἀνασυγκροτήσεως ποιμνίου παθόντος ἀποτελεῖ ἓνα εἶδος ἀσφαλίσεως.

θ'.

Περίληψις

Ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν.

Ὡς πρὸς τὴν τετάρτην τέλος ἄποψιν, ὡς πρὸς τὴν σχέσιν δηλαδή εἰς ἣν ὁ σχηματισμὸς τοῦ Τσελιγκάτου εὐρίσκεται ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως πρὸς τὴν ὑφισταμένην σήμερον χρηματικὴν οἰκονομίαν, σημειῶνω ὅτι τὸ παμπάλαιον αὐτὸ σύστημα διατηρεῖ περὶ σόστερον ἀπὸ κάθε ἄλλο σχεδὸν τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν του ἔναντι τῆς οἰκονομίας αὐτῆς, δυνάμενον νὰ συνεχίσῃ τὴν ὑπαρξίν του καὶ ἄνευ αὐτῆς, καὶ ἐναντίον αὐτῆς, ἐπειδὴ ἀκριβῶς εἶνε ἐγκύκλιον, τρόπον τινα, καὶ κλειστὸν, σύνθετον σύστημα, ἔχον ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ ἐν ἑαυτῷ ὅλα τὰ ὄργανα ποῦ εἶνε ἀπαραίτητα εἰς τὴν αὐτοσυντήρησιν αὐτοῦ καὶ τῶν ὑπ' αὐτό, ἐννοεῖται, ὠργανωμένων ὁμάδων. Ἐπιτυχᾶν τὸ ἴδιον τὴν παραγωγὴν τῶν πλείστων ἐκ τῶν χρεωδῶν εἰς τὴν λιτὴν ζωὴν τῶν νομάδων, διὰ τῆς εἰς εἶδος δὲ συναλλαγῆς ἐπιτυχᾶν ἐπίσης ἀπὸ τόπου εἰς τόπον τὴν προμήθειαν τῶν λαμπῶν (ιδίως τοῦ ψωμοῦ), εἶνε σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἐκ τῆς τυραννικῆς ἀγορᾶς τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας μας· καὶ διὰ τοῦτο ἐξηγεῖται πῶς κατώρθωσε νὰ ἐπιζήσῃ ἀπὸ τοῦ μεσείωνος εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις ποῦ, λόγῳ ἀνωμαλιῶν καὶ πολέμων, αἱ ἀγοραὶ καὶ τὰ ἀστικά κέντρα ἔκλεισαν ἢ κατεστράφησαν καὶ αἱ συγκοινωνίαι καὶ αἱ συναλλαγαὶ πᾶσαι διεκόπησαν.

Γ.

Περίληψις

Ἡ εἰδικὴ οἰκονομικὴ σημασία τοῦ νομαδικοῦ ποιμνίου τῆς Ἑλλάδος.

Ἐως τώρα, ἀσχοληθέντες μὲ τὸ συστηματικὸν μέρος τῆς ἐρεῦ-
νης μας ἐπὶ τῆς μορφολογίας καὶ τῶν ὁργανικῶν λειτουργιῶν τοῦ
σχηματισμοῦ τοῦ νομαδικοῦ Τσελιγκάτου, ἐμελετήσαμεν αὐτὸν ὡς
πρὸς τὰς θάσεις καὶ τὸν μηχανισμόν του, ὡς πρὸς τὸ σχετικὸν μὲ
τὸν νομαδισμὸν εἶδος ζωῆς, ὡς πρὸς τὴν γεωγραφικὴν ἐν τοῖς
Βαλκανίοις ὡς καὶ πρὸς τὴν ἐθνικὴν διάδοσιν αὐτοῦ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ
καί, τέλος, τὸν ἐμελετήσαμεν ἀπὸ τῶν τεσσάρων βασικῶν ἀπό-
ψεων, αἱ ὁποῖαι εἶνε κρίσιμοι διὰ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν
διαφόρων μορφῶν ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς.

Μᾶς ὑπολείπεται νὰ καθορίσωμεν τὴν σημασίαν τῆς ἐνὸς τῆς
χώρας μας νομαδικῆς κτηνοτροφίας ἀπὸ πρακτικῆς οἰκονομικῆς
ἀπόψεως καὶ νὰ συναγάγωμεν τέλος τὰ πιθανὰ πορίσματα τῆς
ἐρεῦνης μας ὡς πρὸς τὸ μέλλον αὐτῆς καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐνδεικνυ-
μένην διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ μέλλοντος τοῦτου καὶ κανονικὴν
ἐξέλιξιν τακτικὴν τόσον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὰ
γειτονικά Κράτη.

Ἀνεφέραμεν ἤδη ἀνωτέρω, ὅτι ἡ νομαδικὴ μας κτηνοτροφία
μικρῶν ζώων, μεγαλυτέρα ἄλλοτε, ἀπέβη ἤδη κατὰ τὰ μικροτέρα
τοῦ ἐνὸς τρίτου τῆς ὅλης κτηνοτροφίας μας. Ἀσκεῖται δὲ ἡ νομα-
δικὴ κτηνοτροφία παρ' ἡμῶν τὸ μὲν ἀπὸ τοὺς καθαυτὸ σκηνίτας,
οἱ ὁποῖοι εἶνε εἴτε Ἑλληνόφωνοι Σαρακατσάνοι εἴτε Ἀρθανιτό-
βλαχοι ἢ Καραγκούνηδες, τὸ δὲ ἀπὸ τοὺς ἡμινομάδας, ποὺ ἔχουν
μίαν, περιοδικὴν καὶ αὐτὴν, ἀλλὰ σταθερὰν κατοικίαν, τοιοῦτοι
δὲ εἶνε οἱ λεγόμενοι Κουρσόβλαχοι, οἱ κυρίως δηλαδὴ βλάχοι καὶ
ἓνας ἀριθμὸς χωρικῶν νομαδιζόντων.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν ποὺ κατέστρωσεν κατὰ τὸ 1923 ὁ γε-
νικὸς ἐπιθεωρητὴς Γεωργίος κ. Δημ. Συράκης, οἱ Σαρακατσάνοι
εἶνε διεσπαρμένοι καθ' ὅλην τὴν παλαιὰν καὶ νέαν Ἑλλάδα, πλὴν
τῶν νήσων, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον, ὅπου εἶνε γνωστοὶ
μὲ τὸ κοινὸν ὄνομα «Ρουμελιῶται», συμποσούμενοι δὲ εἰς 6 περὶ-
που χιλιάδας οἰκογενεάς, κατανέμονται ὡς ἑξῆς :

Εἰς Δυτικὴν Θράκην	Οἰκογένειαι	699
» Μακεδονίαν	»	1499
» Θεσσαλίαν	»	794
» Στερεάν Ἑλλάδα	»	1112
» Ἡπειρον	»	492
» Πελοπόννησον	»	1390

Φυσικά ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἀποτελεῖ ἀπλὴν προσέγγισιν μὲ πιθανότητα ὅτι τουλάχιστον κατὰ τὸ 1923 ἦτο μεγαλύτερος.

Κατὰ τὴν ἰδίαν στατιστικὴν οἱ ἐξ Ἀλβανίας Καραγκούνηδες οἱ παραχειμάσαντες τὸ 1923 εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνήρχοντο εἰς 786 περιποῦ οἰκογενείας μὲ τὴν ἀκόλουθον κατανομήν :

Εἰς	Αἰκατερίνην	Οἰκογένειαι	47
»	Βέροϊαν	»	33
»	Ἰωάννινα	»	19
»	Παρανθιὰν	»	47
»	Ἰγουμενίτσαν	»	105
»	Φιλιάτες	»	224
»	Μαργαρίτῃον	»	136
»	Λάρισσαν	»	19
»	Τρίγκαλα	»	66
»	Ἀλμυρὸν	»	90

Σημειωτέον ὅτι ἐξ αὐτῶν μερικοὶ ἔχουν καὶ μονίμως (κατὰ τὸν ἐκτεθέντα τύπον τοῦ ἡμινομάδος) ἐγκατασταθῇ ἐν Ἑλλάδι (εἰς Ἀλμυρὸν καὶ εἰς τὴν κάτω κοιλάδα τοῦ Ἀχελώου) ἀποτελοῦντες ζωντανὸν παράδειγμα τοῦ συνεχιζομένου, ἐπὶ τῇ βάσει οὐσιαστικῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας, ἐποικισμού Ἀλβανῶν ἐντὸς τῆς χώρας μας.

Οἱ Κουτσόβλαχοι, οἱ ὅποιοι εἶνε ἡμινομάδες, οἱ διαχειμάσαντες κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον ἐν Ἑλλάδι ἀνήρχοντο εἰς οἰκογενείας 3409, κατανεμόμενοι ὡς ἑξῆς :

Εἰς	Θεσσαλονίκην	Οἰκογένειαι	211
»	Κιλκίς	»	96
»	Λαγκαδᾶν	»	35
»	Αἰκατερίνην	»	77
»	Βέροϊαν	»	348
»	Ἑδεσσαν	»	181
»	Σέρρας	»	93
»	Δράμαν	»	128
»	Πρέβεζαν	»	130
»	Ἄρταν	»	60
»	Λάρισσαν	»	313
»	Τρίγκαλα	»	248
»	Φάρσαλα	»	311
»	Καρδίτσαν	»	148
»	Βελεστίνον	»	387
»	Ἐλασσῶνα	»	592
»	Αἰτωλοακαρνανίαν	»	51

Σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν Κουτσοβλάχων τούτων ἓνας μεγάλως ἀριθμὸς ἔχει ὁριστικῶς μεταναστεύσει κατὰ τὰ 3-4 τελευταῖα ἔτη ἐξ Ἑλλάδος εἰς Ρουμανίαν (περιοχὴν Δοβρουτσᾶς, ὅπου ἐποικίζονται) οὕτω δὲ σχεδὸν ἐξενώθησαν οἱ ὀρεινοὶ Κουτσοβλαχικοὶ συνοικισμοὶ τοῦ Βερμίου (Σέλι, Γραμματικόβο) τοῦ Βόρα (Μπατιτσάνα) τοῦ Παΐκου ὄρους (Λειβάδια, ἄνω τῶν Γενιτσῶν) καὶ ἄλλων ἐπίσης περιοχῶν, ἔμειναν δὲ εἰς τὴν διάθεσίν μας χιλιάδες οἰκιῶν καὶ πλείσταί θεριναὶ βοσκαὶ ἐντελῶς ἐλεύθεραι. Τοῦτο εἶνε προφανῶς ἓνα γεγονός σημαντικὸν καὶ δὲν θὰ λείψωμεν κατωτέρω νὰ ἐκθέσωμε τὰ πιθανὰ ἀποτελέσματα του.

Οἱ νομαδίζοντες τέλος χωρικοὶ ἀνέρχονται εἰς 3549 οἰκογενεῖας· οὗτοι καταγόμενοι ἀπὸ διάφορα χωρία, ὅπου ἔχουν σπίτια καὶ περιουσίαν τινὰ γεωργικὴν, μετακινεῦνται μετὰ τῶν ποιμνίων κατὰ ὠρισμένας περιόδους εἰς ἀναζητήσιν βοσκῶν, ἐπανερχόμενοι μετὰ τὴν λήξιν τούτων, εἰς τοὺς τόπους τῆς κατοικίας των.

Κατανέμονται δὲ ὡς ἑξῆς :

Εἰς Βλάτσι Δυτ. Μακεδονίας	οἰκογένειαι	75
» Βλάτσι καὶ Βέρροϊαν	»	157
» Βέρροϊαν καὶ Καταφύγιον	»	20
» Ἐδεσσαν	»	7
» Μαλακάσι, Σοῦλι (Ἡπείρου)	»	496
» » περιφέρειαν Ἄρτης	»	196
» Συράκον	»	14
» διάφορα χωρία Ἡπείρου	»	77
» » » Ἄρτης	»	59
» » » Ἡγουμενίτης	»	10
» » » Φιλιατῶν	»	25
» » » Ἀσπροποτάμιον, Δυτ. Μακεδον.	»	729
» » » Ἀλμυροῦ	»	157
» » » Στερεᾶς Ἑλλάδος (Λιδωρίκι, Καλαρύται	»	227
» » » Πελοποννήσου (Ἄργολιδοκορ., Ἀρκαδίας		500
» » » Κρήτης, (Σέλινο Σφακιά Ἀποκόρωνο)		800

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸν τελευταῖον πίνακα δίδω τὰς, συνήθως ὀρεινάς περιοχάς, ὅπου οἱ χωρικοὶ οὕτω ἔχουν τὰς κατοικίας των καὶ ὁπόθεν νομαδίζουν πρὸς διαφόρους χειμερινὰς βοσκὰς κατὰ γενικὸν κανόνα ἀπεχρυσάς εἰς ἀκτίνα γύρω σχετικῶς μικροτέραν ἐκείνης ἐντὸς τῆς ὁποίας κινεῖσθαι οἱ καθαντὸ σκηνίται νομάδες.

Οὕτω πως ἔχομεν ἐν Ἑλλάδι νομαδίζοντας ἐν συνόλῳ ποιμένας, κατὰ τὴν ἀναφερωθεῖσαν στιστικὴν, συμποσούμενους εἰς ἀριθμὸν οἰκογενειῶν περὶ τὰς 13700, περιλαμβανούσας περὶ τὰς 75 χιλιάδας ψυχῶν μὲ μέσον ὄρον ψυχῶν 5-6 κατὰ οἰκογένειαν. Εἰς ἄλλου ἐν συνόλῳ τὸ νομαδικὸν ποίμνιον τῆς Ἑλλάδος, περιλαμβανόμενου μετὰ τῶν προβάτων καὶ ἑνὸς σημαντικοῦ ἀριθμοῦ αἰγῶν, ὑπελογίζετο κατὰ τὸ 1923-1924 εἰς δύο καὶ ἡμισυ περίπου ἑκατομμύρια κεφαλὰς. Ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν του, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν τότε τιήματα τινὰ τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ ἰδιαίτερος τῆς Αἰτωλοακαρνανίας δὲν ἠρτυρήθησαν ἐπαρκῶς, ἐξ ἄλλου δὲ ὅτι, διὰ γενικωτέρους λόγους, ὁ νομαδισμὸς ἔκτοτε ὑπέστη παρ' ἡμῶν—πρὸ παντός ἀπὸ τὴν στένευσιν τῶν χειμερινῶν βοσκῶν ἀνοιχθεῖσῶν εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ γενικὰ ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς δαιωνισθείσης ἀπαλλοτριώσεως δημιουργηθεῖσιν ἀνώμαλον κατάστασιν—βαθεῖαν διάθρωσιν, δύναται βασίμως νὰ συσθῇ εἰς τὸν ἀνωτέρω ἀριθμὸν τῶν διόμῃσι ἑκατομμυρίων κεφαλῶν αἰγοπροβάτων νομαδικῶν. Ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς γεωπόνος καὶ γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Γεωργίας ἀναφέρει ὅτι κατὰ μέσον ὄρον ἡ καθαρά πρόσοδος ἐκάστου προβάτου γενικῶς ἀνῆρχετο κατὰ τὸ 1923 εἰς δραχ. 50-55 καὶ εἰδικῶς ἐκάστου γαλαρίου εἰς δραχ. 85-95 κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος. Ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ αὐτοῦ δύναται τις δεχόμενος τὰ μισὰ καὶ πλεόν ὥς γαλαρία νὰ ὑπολογίσῃ τὴν συνολικὴν ἐθνικὴν καθαρὰν πρόσοδον ἐκ τοῦ νομαδικοῦ μας ποιμνίου, ἂν καὶ οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ δὲν παρουσιάζουν βέβαια παρὰ μακρινὴν μόνον προσέγγισιν. Ἐξ ἄλλου ἡ κτηνοτροφικὴ πρόσοδος ἠδῆ ἦτο μεταπολεμικῶς ἐπὶ ἑνα διάστημα χρόνου ὅχι μόνον ἐξ αἰτίας τῆς πτώσεως τῆς δραχμῆς ἀλλὰ καὶ κατὰ ἀπόλυτον πραγματικὴν πύξιν μὲχρι τοῦ διπλασίου τῆς προπολεμικῆς. τοῦτο δὲ λόγω ὑπερτιμῆσεως τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων ὅπως ἄλλως συνέβη καὶ μὲ τὰ γεωργικὰ τοιαῦτα.

Ἐὰν τῶρα λάβωμεν ὡς βάσιν τοὺς δοθέντας ἀριθμοὺς, ὅτι κατὰ μέσον ὄρον δι' ἕκαστον πρόβατον χρειάζονται χειμερινῆς μὲν βοσκῆς 1-5 στρέμματα, θερινῆς δὲ 5-10. δυνάμεθα νὰ ὑπολογίσωμεν ἕνα προσεγγίζοντα ἀριθμὸν βοσκησίων ἐκτάσεων πού ἀναγκασιῶν εἰς τὴν νομαδικὴν κτηνοτροφίαν. Τὸ πρόβλημα ὅμως παρουσιάζεται ὑπὸ εἰδικὴν μορφήν ἐκασταχοῦ, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπάρχουν βοσκαὶ χειμεριναὶ τόσον καλαὶ ὥστε καὶ ἕνα μόνον στρέμμα ἀρκεῖ δι' ἕκαστον πρόβατον, ἐξ ἄλλου δὲ ὥρισμένοι περιφέρεται τόσον χειμεριναὶ ὅσον καὶ θεριναὶ τυγχάνουν ἀπολύτου σχεδὸν προτιμῆσεως ἀπὸ τοὺς νομάδας, διότι οὗτοι, ἀπὸ ἐτῶν σιγνάζοντες αὐτάς, εἶχαν τὴν εὐκαιρίαν καὶ σχέσεις ἐμπορικὰς καὶ οἰκονομικὰς νὰ συνάψουν εἰς τὰς ἐγγυὺς ἀγοράς καὶ νὰ σχηματίσουν πολῦτιμον

πρακτικὴν περὶ τῆς ἀξίας τῶν βοσκῶν τούτων πείραν, ἐπειδὴ ὑπάρχουν παραλλαγὰι ὄχι μόνον ἀπὸ περνοχῆς εἰς περιοχὴν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκαστοντάδος σφραγισμάτων εἰς ἄλλην καὶ δὴ ὡς πρὸς τὸ χόρτον καὶ ὡς πρὸς τὸ κλίμα κλπ. Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως τυγχάνει ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ τόπος καθίσταται ὁλοὲν στενωτέρως, ἰδίως ὡς πρὸς τὰ χειμαδιά, λόγῳ τῆς ἀναπτύξεως τῶν καλλιεργείων τῆς προερχομένης ἀπὸ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κολλήγων καὶ ἀπὸ τὸν γεωργικὸν ἐποικισμὸν τῶν προσφύγων.

Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς στενότητος ἔχει γενικωτέραν σημασίαν, δὲν εἶνε δὲ καὶ τόσον ἀπλοῦν ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται. Θὰ ἐνδιατρίψωμεν ὅθεν ἀναλυτικῶς εἰς αὐτό, μάλιστα ἐπειδὴ θίγει αὐτὸ τοῦτο τὸ μέλλον τοῦ νομαδισμοῦ ἐν Ἑλλάδι.

κ'.

Περίληψις

Τὸ μέλλον τοῦ Τσελιγκάτου ἐν Ἑλλάδι.

Τὸ μέλλον τῆς νομαδικῆς μας κτηνοτροφίας θὰ ᾔτω ἐνδεχόμενον νὰ κινδυνεύσῃ εἴτε ἀπὸ βασικά μειονεκτήματα τοῦ σχηματισμοῦ (ὀργάνωσις τῆς ἐργασίας καὶ εἶδος ζωῆς) τοῦ Τσελιγκάτου δι' οὗ ἀσκεῖται αὕτη, εἴτε ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα αὐτοῦ ὅπως ἐξοικειωθῇ πρὸς ὠρισμένας τεχνικὰς βελτιώσεις εἴτε τέλος ἀπὸ καθαρῶς ἀντικειμενικοὺς οἰκονομικοὺς λόγους.

Ὡς πρὸς τὸν συνεταιριστικὸν σχηματισμὸν τοῦ Τσελιγκάτου διὰ μακρῶν ἐξηγήσαμεν ἀνωτέρω τὴν χρυσικότητα, τὴν ἐλαστικότητα καὶ τὴν συνεκτικότητα αὐτοῦ, ἐπιναλαμβάνομεν δέ, ὅτι, ἂν ὀργανωθῇ ἓνα εἶδος εὐρυτέρας ἀσφαλίσεως, τὸ σύστημα τοῦτο, ὡς μορφὴ ὀργανώσεως, θὰ ἀπέβαινε ἓνα ἀπὸ τὰ ἀριώτερα ἐν τῇ χώρᾳ μας.

Ὡς πρὸς τὰς τεχνικὰς βελτιώσεις ἐπίσης, αὗται δὲν εἶνε ἀνέφικτοι διὰ τοὺς νομάδας κτηνοτρόφους μας· ἰδοὺ μία σειρά προοδευτικῶν μεταρρυθμίσεων ὅχι ἀκατορθῶτων· ἡ ἀπομίμησις τῆς ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ βορείᾳ Ἰταλίᾳ ἀσκουμένης νομαδικῆς κτηνοτροφίας διὰ τῆς κατασκευῆς μονίμων ὑποστέγων ἔν τε τοῖς θερέτροις καὶ τοῖς χειμαδίοις· ἐπίσης εἰς τὸ σύστημα τῆς ἐπιστημονικωτέρας ἐκτροφῆς καὶ ἀνανεώσεως θὰ ἠδύναντο νὰ γείνοιν καταρθωταὶ διὰ τοὺς νομάδας βελτιώσεις, αἵτινες θὰ ἐνίσχυναν τὴν ζωτικότητα τοῦ ποιμνίου καὶ τὴν ἐπιτυχίαν μείζονος προσόδου διὰ μικροτέρου ἀριθμοῦ· ἐπίσης ἡ ἀποθήκεις ζωοτροφῶν εἰς τὰς χειμερινὰς βοσκὰς εἰς τὰς γαίτας ποὺ ἔκπαλαι ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς λειβάδια συστημάτων, ἐπειδὴ ἡ κτηνοτροφικὴ ἐκμετάλλευσίς των εἶνε ἀσυγκρί-

τως συμφερωτέρα· ἡ καλλιέργεια τεχνητῶν λειμῶνων εἰς περιοχάς, ὅπου τοῦτο ἀναμφισβητήτως εἶνε συμφερότερον πάσης ἄλλης καλλιέργειας, ὡς εἰς τὴν ποτιστικὴν γιγνομένην ὑπώρειαν τοῦ Βερμίου ἀπὸ Ἑδέσσης εἰς Νάουσσαν, εἶνε βελτιώσεις δυναμένη νὰ συνδυασθῇ μὲ τὸ σύστημα· ἡ καλυτέρα ἀντιμετώπισις τῶν ἀσθενειῶν πού ἐμφανίζονται εἰς τὸ ποίμνιον· ἀκόμη ἡ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς ἀνωτέρω μεταρρυθμίσεις διεξαγωγή τῆς τυροκομίας καὶ τοῦ τυρεμπορίου ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς παραγωγούς, θὰ τοὺς ἐπολλαπλασίαζε τὰ κέρδη καὶ θὰ τοὺς διευκόλυνε νὰ ἐπιτύχουν βαθμυδὸν πολὺ μεγαλυτέρας ἐκτάσεως βελτιώσεις τεχνικάς, ὥστε ἐκ τούτων καὶ ἡ ἰδιωτικὴ τῶν κτηνοτρόφων καὶ ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία νὰ ἐπωφεληθῇ.

Ὡς πρὸς τὰς καθαρῶς ἀντικειμενικὰς οἰκονομικὰς ἰδίως δυσχερείας καθ' ὧν παλαίει ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία, εἶνε κατ' ἀρχὴν ἀναμφισβήτητον, ὅτι, αὕτη, ἔχουσα ἀνάγκην ἀνωικτῶν εἰς εὐρυτάτην ἔκτασιν ἐνιαίων βοσκῶν καὶ οὕσα ἐκ τούτου ἐπιρρεπεστάτη εἰς τὰς ἀγροζημίας, περιέρεχεται πολὺ συχνὰ εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν γεωργίαν· ἔξ ἄλλου ἡ γεωργία ἥτις ἀσκεῖται ἀπὸ τοὺς ἀποκατασταθέντας μικροῦδυσκότητος ἐντοπίους καὶ πρόσφυγας, γίνεται ἀρτιωτέρα, ὅταν εἶνε συνδυασμένη μὲ μικρὰν ἐπίσης κτηνοτροφίαν· ἥτις εἶνε γνωστὴ ὑπὸ τὸν τύπον τῆς μικρᾶς, χωρικῆς, λεγομένης κτηνοτροφίας, ἀλληλοσυμπληρωμένης μὲ τὴν καλλιέργειαν (φυσικὴ λίπανσις κλπ.) καὶ μὲ τὴν ὅλην οἰκογενειακὴν οἰκονομίαν τοῦ χωρικοῦ· τέλος ἡ ἐξέλιξις μᾶς ἔδωκε τὴν ἀντίθετον τῆς νομαδικῆς τύπον κτηνοτροφίας, τῆς στατικῆς λεγομένης, ἥτις εἶνε ὅλως ἐπίσης εἰδικευμένη κτηνοτροφικῇ ἐπιχείρησις, στηρίζομένη ὅμως εἰς τοὺς τεχνιτοὺς λειμῶνας καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὰ μεγάλα ζῶα. Συνεπεία τῶν μοιραίων ὄρων τῆς φυσικῆς αὐτῆς ἐξελίξεως ὁ νομαδισμὸς θὰ πρέπει ἢ νὰ εὕρῃ τρόπον προσαρμογῆς ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ ὀριστικῶς. Καὶ τοῦτο ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ 1920, ἐκ τῶν πρώτων τότε, τὸ παρατήρησαμεν καὶ τὸ ἐτονίσαμεν ἐν Μακεδονίᾳ. Ἡ ἐξέλιξις ὅμως αὕτη δὲν εἶνε δυνατόν νὰ πραγματοποιηθῇ παρὰ βαθμιαίως μόνον καὶ ἀπέχει ὁπωσδήποτε πολὺ ἀπὸ τὴν βιαίαν ἀποσύνθεσιν καὶ κατασυντριβὴν τοῦ νομαδισμοῦ, ἀπὸ τῶν τεχνιτῶν αὐτὴν πίεσιν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν, ἥτις ἡσκήθη ἐπ' αὐτοῦ ἔξ ἀφορμῆς καὶ διὰ μέσου τῆς γενικῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων δι' ἀπαλλοτριώσεως τῶν τσιφλικίων καὶ πρὸς ἐποικισμὸν τῶν προσφύγων.

Ἡ δι' ἀπαλλοτριώσεως ἀποκατάστασις τῶν ἀκτημόνων κολλήγων ἐτέθη καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Βαλκάνια ὡς ζήτημα κυρίως κοινωνικόν, ἀπότοκον τῆς διαλυθείσης μετὰ τὴν τουρκι-

κὴν ἀποχώρῃσιν φεοιδαρχίας, θὰ ἔπρεπε δὲ νὰ προχωρήσῃ ἀκόμη καὶ ἂν δὲν ἦτο κατὰ τὰ πρῶτα τοῦλάχιστον ἔτη οἰκονομικῶς συμφέρουσα.⁽¹⁾ Ἦτο συνεπῶς φυσικὸν ὅτι θὰ ἐστένευαν τὰ χειμῶδιά, τὰ ὁποῖα, περιλαμβανόμενα εἰς τὰ Τσιφλίκια, ὑπῆχθησαν εἰς τὴν διανομὴν μέχρι σχηματισμοῦ τοῦ νομίμου κλήρου διὰ τοὺς ἀκτιμήνας. Ἐν τοῦτοις ἔγειναν πράγματα πλεονάζοντα, τὸ μὲν διότι καὶ εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ποῦ ἔλαβε πολιτικὸν μᾶλλον χαρακτῆρα πρὸς ἄγρῳν ψήφων, δὲν ἐμελετήθησαν ἐπαρκῶς οἱ τοπικοὶ ὅροι ὥς καὶ ἡ οἰκονομικῶς ἀρκιωτέρα ἀποκατάστασις, τὸ δὲ διότι πολλοὶ ἰδιῶται καὶ ὅλοι γενικὰ οἱ χωρικοὶ ἔλαβον ἀμέσως, ἀπὸ ἀντεκδίκησιν ἱστορικὴν, ἀπὸ ἀμάθειαν καὶ ἀπὸ ἄλλους λόγους οὐχὶ τοῦ παρόντος, ἐχθρικὴν κατὰ τῶν νομάδων στάσιν καὶ διέσπασαν τὰς βοσκὰς, καλλιεργήσαντες ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐν μέσῳ αὐτῶν ἄνευ ἀνάγκης, καὶ διὰ νὰ δυσκολεύσουν μόνον τὴν βόσκησιν. ὀργώσαντες ἀκόμη καὶ τὰ στανοτόπια, ὅπου ἐγίνοντο οἱ καλύβες τῶν νομάδων καὶ ἐν γένει σχεδὸν ἐκδιώξαντες ἀπὸ κοῦφίαν ἀπληστίαν αὐτοὺς, ἂν καὶ ἀπέμειναν πολλοὶ βοσκότοποι ἀνεκμετάλλευτοι ἐντελῶς, τῶν ποιμνίων τῶν χωρικῶν ὄντων ἀκόμη ὀλιγαριθμῶν. Ἡ ἀναλυτικὴ ἐξέτασις τοῦ θέματος αὐτοῦ, τῶν ὁρῶν δηλοδὴ καὶ τῶν συνεπειῶν τῆς ἀπαλλοτριώσεως δὲν εἶνε ἔργον τῆς παρούσης μελέτης. Παρατηροῦμεν μόνον ὅτι τὸ δια-

(1) Καὶ τὸ οἰκονομικῶς συμφέρον τῆς δι' ἀπαλλοτριώσεως ἀποκαταστάσεως τῶν ἀκτιμῶνων δὲν πρέπει ποσῶς νὰ τὸ ἀρνηθῶμεν ἀλλ' ἀπαιτεῖ τοῦτο μεταβολὴν εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ εἰς τὰς καλλιεργεῖας καὶ ἐπίσης εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν νέων μικροῦδιοκτητῶν εἰς ἐντελέρους σχηματισμοὺς προσπορίζοντας τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, κατὰ τὸ καλῦτερον δυνατόν σύστημα ποῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ὑπὸ τὸ κρατοῦν σημερινόν καθεστὼς, ὥς ἐξηγήθη τοῦτο ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ. Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῶν καλλιεργητικῶν μεταβολῶν σημειῶνω ὅτι αὐταὶ εἶναι δυσεπίτευκτοι, διότι οἱ χωρικοὶ εἶνε καὶ σχετικῶς ἀγράμματοι ἀλλὰ καὶ δύσπιστοι καὶ ὀκνηροὶ εἰς τὴν «Ἐπανωμὴν» γεωργικὴν κοινότητα τῆς Χαλκιδικῆς, ἐδημιουργήθη ἔδῃς κατὰ τὸ 1919 μετὰ τοῦ συνεταρισμοῦ τῶν γεωργῶν καὶ τῆς ὁμάδος τῶν ἰσχυρῶν κτηνοτρόφων τοῦ χωριοῦ ἐπρόκειτο περὶ συνεισφοράς παλαιᾶς πάλῃς ἀναφερομένης καὶ εἰς προσωπικὰς διαφορὰς ἀλλὰ καὶ εἰς λόγους ἀντικειμενικοὺς, ὧν ὁ κυριώτερος ἦτο ὁ πληθυσμιακὸς πληθωρισμὸς τοῦ χωριοῦ οἱ τελευταῖοι οὗτοι λόγοι μᾶς ἔπεισαν διὰ νὰ ἐργασθῶμεν ὑπὲρ λύσεως ὀριζικῆς, ἣτις ἀπηγόρευσε τὴν βοσκὴν ἐντός ὁριζόμενων ὁρίων τῆς Ἐπάνωμης, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ χωρικοὶ θὰ ἐνέργουν μετατροπὴν εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶν αὐτῶν δασοφυτεύουσιν τῆς ἀπηγορευμένης περιοχῆς ἐν τοῦτοις οὐδὲν ἔπραξαν ἂν καὶ ὑπῆρξαν εὐνοϊκὰς περιστάσεις ἀπὸ ἔποιν ἐὺθηνῶν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ κεφαλαίων, λόγῳ ὑπερτιμῆσεως τότε τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ τοῦτο βεβαίως εἶνε σημαντικὸν δεδομένον πείρας πραγματικῆς, τὴν ὁποίαν δὲν δυνάμεθα ν' ἀποκρύψωμεν παρ' ὅλας τὰς συμπαθείας μας ὑπὲρ τῶν γεωργῶν χωρικῶν.

βοσούμενον ἀδιαχώρητον εἶνε σχετικὸν μόνον καὶ ὄχι ἀπόλυτον, τοῦλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος· ἄλλως ἢ διαφορὰ εἶνε διὰ τμήμα μόνον τῶν χειμερινῶν βοσκῶν, διότι καὶ αὐταὶ ἀκόμη δὲν εἶνε πᾶσαι καλλιεργήσιμοι, τοῦθ' ὅπερ εἶνε ὁ γενικὸς κανὼν διὰ τὰς θερινὰς, αἱ ὁποῖαι μόνον ὡς βοσκαὶ βεβαίως δύνανται νὰ λάβουν ἀξίαν τινά, ἐκτὸς ἐλαχίστων πού εἶνε καὶ δασικῶς ἐκμεταλλεύσιμοι.

Ὅπως δὴποτε ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἐπηκολούθησε στενότης, εἰκονικὴ ἐν μέρει καὶ ἐν μέρει πραγματικὴ, ὡς ἐλέχθη· ἡ δὲ Κυβέρνησις, καὶ λόγῳ τῆς ὑπερτιμήσεως τῶν χειμαδιῶν⁽¹⁾, ἣτις ἔφερεν εἰς γενικὴν ἀκρίβειαν τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων καὶ ἐπιβάρυνσιν τῆς καταναλώσεως, ἀπεφάσισε νὰ σταματήσῃ τὴν ὑπερτίμησιν ταύτην τῶν βοσκῶν καὶ ἐξέδωσε πρὸς τοῦτο ἀλλεπάλληλα διατάγματα περὶ ἐνοικιοστασίου βοσκῶν, κυρεῖα βάσις τοῦ ὁποίου εἶνε «ἡ δικαιωματικὴ ἐπίστροφή τῶν ποιμνίων εἰς τὸ μίσθιον». Ἐπὶ τῆς σκοπιμότητος τῶν μέτρων τούτων ἔχουν γείνει σφοδραὶ συζητήσεις, ἀλλὰ τὸ ὀρθότερον θὰ ἦτο ἐὰν ὅλα αὐτὰ κατέληγαν τὸ σκεπτικόν εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ ἐνοικιοστασίου ἐν συνδυασμῷ ὅμως πρὸς μέτρα ρυθμιστικὰ τοῦ τρόπου τῆς διαθέσεως τῶν βοσκῶν ἐκ μέρους τοῦ Κράτους καὶ τῶν ἄλλων ὁργανισμῶν τῶν διαθετόντων τοιαύτας ὡς καὶ τῶν κοινοτήτων καὶ τῶν ιδιωτῶν. Τοῦτο, τὸ μὲν θὰ ὀδήγῃ εἰς μίαν θετικὴν ρύθμισιν τοῦ κόστους τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων ἐπὶ τῇ βάσει στοιχείων πραγματικῶν, θὰ ἄφηνε τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους νὰ λειτουργήσουν καὶ θὰ μᾶς ἀπῆλλαξε καὶ τῶν ἐνοικιοστασιῶν καὶ τῶν διατιμήσεων, αἱ ὁποῖαι καὶ τὴν παραγωγὴν βλάπτουν καὶ τὴν κατανάλωσιν κρατοῦν ἐπὶ ψευδοῦς καὶ ἀνισορροπίας ἐπιπέδου ζωῆς καὶ γενικὸν χάος δημιουργοῦν, διότι δὲν ἀφήνουν νὰ κατανεμηθῶν αἱ ἐργατικαὶ χεῖρες ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει πραγματικὰ ἀποδοτικὴ ἐργασία· τὸ ἴδιον μέτρον ἐξ ἄλλου θὰ μᾶς ἔθετεν κατ' εὐθείαν, ἄνευ περιστροφῶν, ἀντιμετώπους εἰς τὸ ζήτημα τοῦ μέλλοντος τοῦ νομαδισμοῦ. Ἡ δὲ ἀντίληψίς μας εἶνε ὅτι θὰ ὑποστῇ μὲν οὗτος σοβαρὸν τραῦμα, (2) δὲν θὰ ἐκλείψῃ ὅμως.

(1) Προπολεμικῶς τὸ ἐνοίκιον τῶν μὲν χειμαδιῶν ἦτο 3—4 δρ., κατὰ πρόβατον, τῶν δὲ θερινῶν 1—3 δρ., τιμαὶ αἱ ὁποῖαι ἔκτοτε εἰκοσαπλασιάσθησαν.

(2) Ἡ πιθανὴ ἐξέλιξις διαφαίνεται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε συμβάντων· οἱ νομάδες εἰς τὰς δυσκόλους στιγμὰς ἀπηλλάγησαν ἀπὸ ἑνα ἀριθμὸν προβάτων, πωλήσαντες αὐτὰ εἰς ἐντοπίους χωρικοὺς εἴτε εἰς πρόσφυγας, ἐφ' ὅσον ὁ ἐποικισμὸς τὰ ἠγόρασε διὰ νὰ τοὺς τὰ διανείμῃ. Καὶ οἱ μὲν ἐντόπιοι κατὰ μίαν ἀναλογίαν, ἐφ' ὅσον ἦσαν ἱκανοί, τὰ διετήρησαν ὑπὸ τὸν τύπον τῆς χωρικῆς μικρᾶς κτηνοτροφίας· ὅμως οἱ πρόσφυγες κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ἐψόφησαν. Δὲν δυνάμεθα ὅθεν νὰ κοιμηθῶμεν ἀπὸ τὸ ἄλλο πλεονὸς ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι συμβαίνει ὄχι καταστροφὴ πλούτου καὶ ἐλάττωσις

δὲν πρέπει πάντως νὰ ἐκλείψῃ, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον ἡ ὑπόθεσις αὕτη θὰ εὐρεθῇ εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι γνωρίζουν τὴ ζήτουσιν.

Πραγματικῶς αἱ χειμεριναὶ βοσκαὶ θὰ στενεύσουν περισσότερον, ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, καθὼς ἔλλειψαν καὶ θεριναὶ ἀρκεταὶ ἀποκοπεῖσαι ἐντὸς τῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας, μερικαὶ μάλιστα καὶ ἰδιόκτητοι ὡς ἐν Μοριχόβω (ἰδιοκτησία τῶν Σαρακατσάνων νομάδων Σουλτογιανναίων) περιελθοῦσαι εἰς τὴν Σερβίαν.

Τὰ δὲ μέτρα τὰ ὅποια θὰ χρειασθῇ νὰ ληφθοῦν ἀπὸ τοῦδε εἶνε τὰ ἑξῆς : Θὰ χρειασθῇ κατ' ἀρχὴν νὰ ἐνισχυθῇ τὸ σύστημα τοῦ φυσικοῦ συνεταιρισμοῦ τοῦ Τσελιγκάτου, διὰ τῶν συμπληρώσεων πρὸς ἐξήγησιν ἀνωτέρω ὡς πρὸς τὴν ἀσφάλειαν ἰδίως εἰς τρόπον ὥστε τὸ σύστημα τοῦτο νὰ δυνηθῇ ν' ἀνθέξῃ ἕως ὅτου ἐπέλθῃ μία λογικὴ ἐκκαθάρισις καὶ ρύθμισις τῆς καταστάσεως· διότι πράγματι δὲν εἶνε καθόλου βέβαιον ἐὰν ὅλοι οἱ λαβόντες κληρὸν χωρικοὶ καὶ ὅλοι οἱ ἔποικοι πρόσφυγες θὰ δυνηθοῦν νὰ διατηρήσουν τὰς ἰδιοκτησίας των, ὅταν τοὺς λείπουν αἱ προστάσαι πρὸς τοὺς ἐπεδαφιλεῖσθαι καὶ ὅταν οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι λειτουργήσουν ἐλεῖθερα· ὡς ἡ βιομηχανικὴ οὕτω καὶ ἡ γεωργικὴ ἐργασία ἀποτελεῖ ἐπιχείρησιν, δυσκολωτάτην μάλιστα, ὅπως δὲ ὅλοι οἱ ἄστοι δὲν εἶνε δυνάμει νὰ εἶνε ἀρχηγοὶ ἐπιχειρήσεων, οὕτω καὶ οἱ χωρικοὶ· οὕτω θὰ ἐπέλθῃ μία φυσικὴ ἐκκαθάρισις καὶ ἡ σχέσις τῆς γεωργίας μετὰ τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν τε χωρικὴν καὶ τὴν νομαδικὴν θὰ ρυθμισθῇ τότε κατὰ τρόπον οὐσιαστικόν, ὁ ὅποιος δὲν θὰ εἶνε δυσμενὴς διὰ τοὺς νομάδας, ἐφ' ὅσον τὸ Τσελιγκάτον προσοικειωθῇ τὰς τεχνικὰς πρὸς ἀνέφερα βελτιώσεις, βοηθούμενον πρὸς τοῦτο, ἐφ' ὅσον εἶνε φανερόν ὅτι δὲν σιμφέρει νὰ εἰσάγωμεν τὸ πλεῖστον τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ μας ἀπαιτουμένων κτηνοτροφικῶν προϊόντων ἐκ τοῦ ἑξωτερικοῦ· εἶναι δὲ βέβαιον ὅτι ἡ κτηνοτροφία διὰ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ πεδινὰ καὶ ὄρεινὰ θὰ ἀποτελέσῃ τὴν πλέον ἀποδοτικὴν εἰδίκευσιν, ὅταν ἡ ἐθνικὴ μας οἰκονομία ἰσορροπηθῇ εἰς τὰ χερσαῖα διαμερίσματα τῆς χώρας μας. Ὅπως δὲ ἡ διατήρησις τοῦ σγηντισμοῦ τοῦ Τσελιγκάτου εἶνε κατ' ἀρχὴν ἐπιβεβλημένη.

Ἄλλο μέτρον εἶνε ἡ ρύθμις τοῦ τρόπου τῆς διαθέσεως τῶν

τοῦ Ἑθνικοῦ εἰσοδήματος ἀλλὰ ἀπλὴ μεταφορὰ καὶ κατὰ τιμῆς τῶν νομαδικῶν ποιμνίων εἰς μικροτέρας χωρικὰς ομάδας. Οἱ νομάδες κτηνοτρόφοι εἶνε πεπειραμένοι ἐπαγγελματίαι, καὶ τελοῦν ὑπὸ δημοτικῆν ὁργάνωσιν ἀναδειχθεῖσαν ἐν μέσῳ μεγίστων δυσχερειῶν οἱ δὲ πρόσφυγες πέρνουν μὲν τὰ πρόβατα ὅχι ὁμῶς καὶ τὰς γνώσεις καὶ τὸ κολλεκτιβιστικὸν σύστημα οὔτε τὸ εἶδος ζωῆς τὸ προσήκον εἰς τὸ κτηνοτροφικὸν ἐπάγγελμα.

βοσκῶν, ὥστε νὰ ἀποβαίνει αὕτη ἐπωφελὴς τόσον εἰς τὰς γεωργο-κτηνοτροφικὰς τοῦ πατρόπαραδότου ἀγροῦ δημητριακὰς ἐκμεταλλεύσεις, εὐρισκομένης ἤδη ἐν ἀναρχίᾳ, ὅσον καὶ εἰς τὸ σύνολον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας.

Ἐπίσης ἡ ἀποκατάστασις ἑνὸς ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν νομάδων, ἐφ' ὅσον αἱ ἴδιαι θὰ ἐξήτουν τοῦτο, διὰ ἀπαλλοτριώσεως χειμεριῶν βοσκοτοπιῶν ὑπὲρ αὐτῶν, ὅπως ἔγγεινεν καὶ διὰ τοὺς κολλήγους, καθοριζομένον δικαίον τιμῆμαίς. Ἡ δὲ ἀποκατάστασις αὕτη δύναται νὰ γείνη εἴτε εἰς τὰ πεδινά, ὅπως ἔκαμαν μερικοὶ Σαρακατσάνοι ἰσχυροὶ οἰκονομικῶς οἱ ὅποιοι ἠγόρασαν γαίᾳς εἰς Κιλίκις καὶ ἀλλαχοῦ, εἴτε εἰς τὰ ὄρεα, ὅποτε θὰ ἔχομεν τὸν τύπον τοῦ ἡμινομάδος, μὲ ἐξασφάλισιν πάντως σταθερῶν βοσκῶν χειμεριῶν⁽¹⁾· τὸν τύπον αὐτὸν ἔδωσαν ἰδίως αἱ ἐγκαταστάσεις τῶν Κουτσόβλαχων. Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἀρκετὸς ἀριθμὸς νομάδων θὰ ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ἀσφαλῆ τοποθέτησιν εἰς τὰ ἐρημιωθέντα χωρία ἐν τῷ ἄνω Βερμίῳ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐὰ ὅποια ὡς ἐλέγχθη ἤδη, ἐγκατέλειψαν οἱ μεταναστεύσαντες εἰς Ρουμανίαν Κουτσόβλαχοι. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε σοβαρὸν, πρόκειται περὶ ὁλοκλήρων περιουσιῶν χιλιάδων οἰκιῶν καθ' ὅσον δὲ γνωρίζω τὸ πρῶτον γίνεται ἐδῶ λόγος περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. (2)

(1) Εἶχα τὴν εὐκαιρίαν ἔκτοτε νὰ παρακολουθήσω ἐν Ἀθήναις τὸ Πανελλήνιον κτηνοτροφικὸν Συνέδριον τοῦ 1930 καὶ ἔκαμα ἐπαληθεύσεις τινὰς τῶν ἀνωτέρω ὡς καὶ μερικὰς ἀκόμη νέας παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας νὰ δώσω ἐν σημειώσει εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης παραγράφου περὶ Τσελιγκάτου.

(2) Εἶναι ἀληθές, ὅτι οἱ ἐγκαταλειφθέντες συνοικισμοὶ οὗτοι εἶνε ἐντελῶς ὄρεινοι καὶ ὅτι δὲν εἶνε περιζήτητος ἡ ἐκεῖ τοποθέτησις, διότι ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα νὰ προπαγανδισθῇ ἡ πεδινὴ ἐποίκησις τῶν Σαρακατσάνων νομάδων· τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲν ἐπέσθην ἀπὸ τὴν σχετικὴν ἐπιχειρηματολογίαν, πρόκειται δὲ μᾶλλον περὶ ψυχολογικῆς προτιμήσεως. Σημειῶνω ἐξ ἄλλου ὅτι ὁ τύπος αὐτὸς ὁ ἡμινομαδικὸς τῆς ὄρεινῆς συνοικίσεως εἶνε ἀποκλειστικῶς Κουτσόβλαχικὸς (Πάϊκον ὄρος, Βέρμιον, Πίνδος) ἐνῶ οἱ Σαρακατσάνοι κυρίως μὲν διετήρησαν τὸν ἀπόλυτον τύπον καὶ τὸ εἶδος ζωῆς τοῦ καθ' αὐτὸ σκηνίτου νομάδος, οἱ δὲ ὀλίγοι μονιμοποιηθέντες ἐπρωτίμωσαν προσφάτως τοὺς κάμπους· ἀλλ' ἐν χώρᾳ μὲ μωσαϊκὴν ὄρεογραφίαν καὶ μὲ βουνώδεις παρειὰς τεραστίου ἀναπτύγματος, θὰ ἦτο ἀλλόκοτον νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ βουνοῦ καὶ ἡ συσφύρευσις εἰς τοὺς κάμπους· εἰς κανὲν μέρος τοῦ κόσμου οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Εὐρώπῃ, συνέβη τοῦτο. Μόνον θὰ χρειασθῇ οἱ ὄρεινοι νὰ διαφυλάξουν τὰ ἐπαγγέλματά των τελειοποιούμενα ὡς καὶ τὸ εἶδος ζωῆς των.

λ'.

Περίληψις :

Περί τῆς ἐνδεδειγμένης πολιτικῆς ἔναντι τῶν Σλαύων καὶ τῶν Τούρκων εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθέρως κυκλοφορίας τῶν νομαδικῶν ποιμνίων ἐν τῇ μέσῃ καὶ τῇ κάτω Βαλκανικῇ.

Ἀλλὰ τὸ σοβαρώτερον μέτρον ὅπερ ἐν προκειμένῳ θὰ ἦδύνατο νὰ ληφθῇ εἶνε ἢ ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς συμβάσεσι, ἢ ἐν εἰδικαῖς τοιαύταις, μετὰ τῶν ὁμόρων Κρατῶν ἐπιδιώξεις ὅπως ρυθμισθῇ ἡ ἀμοιβαία διάβασις τῶν νομαδικῶν ποιμνίων εἰς τὰ σύνορα καὶ ἡ ἐλευθέρως κίνησις αὐτῶν ἐντὸς τῶν φυσικῶν γεωγραφικῶν τῶν ὁρίων ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ νοτίως τοῦ Σκάρδου καὶ τῶν Βαλκανίων συγκροτήματος τῆς Χερσονήσου, τοῦτο δὲ ἄνευ οὐδενὸς τέλους. Ἡ μόνη ἐπίβλεψις ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ προβλεφθῇ εἶνε ἡ ὑγειονομική, δι' αὐστηρᾶς κτηνιατρικῆς ὑπηρεσίας, κατόπιν γενικῆς συνεργασίας ὅλων τῶν ἐπιτετραμένων τὴν ὑγειονομικὴν μέριμναν ὑπὲρ τῆς κτηνοτροφίας ἐν τῇ Χερσονήσῳ, ὥστε αἱ ἀσθενεῖαι τῶν ζώων νὰ καταπολεμηθοῦν ἐν αὐτῇ διὰ γενικῶν μέτρων.

Δὲν εἶνε δύσκολον νὰ προεικάζῃ κανεὶς τοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι, ἀπὸ ἐπιπολαιότητα καὶ ἄγνοιαν βεβαίως μόνον, θὰ ἦδύναντο ν' ἀντιπαρῇθουν εἰς τὸ μέτρον τῆς ἐλευθέρως κυκλοφορίας τῶν νομαδικῶν ποιμνίων εἰς τὰ Κάτω Βαλκάνια.

Οἱ ἐθνικοὶ λόγοι εἶνε ζήτημα ἀπλῆς ἀγνοίας καὶ ἐγκαστριμυθείας· πρῶτον οἱ ἰδιοὶ μας νομάδες ἔχονται τόσον στερεῶς τοῦ εἶδους ζωῆς των, τῆς γλώσσης καὶ τῶν παραδόσεων αὐτῶν, ὥστε οὐδὲν ἔχουν ἐκ τῆς κυκλοφορίας των εἰς τὰς γειτονικὰς χώρας νὰ χάσουν, μᾶλλον δὲ εἰς τοὺς ἄλλους εἶνε ἐπικίνδυνοι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης. Ἐξ ἄλλου εἰς τὰς ἰδικὰς μας χειμερινὰς βοσκὰς δὲν θὰ ἔλθουν ποτὲ ἐντεῦθεν τῶν συνόρων μας οἱ ὀλίγοι Σλαῦοι νομάδες, διότι, λόγῳ πικνοτέρας κατοικήσεως τῶν ἐδαφῶν μας, αἱ βοσκὰί μας εἶνε τόσον ἀκριβαί, ὥστε νὰ εἶνε ἀπρόσιτοι εἰς αὐτοὺς καὶ τῶρα καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Ἐπίσης εἰς χονδροειδεστάτην ἄγνοιαν τῶν πλέον ἀπλῶν οἰκονομικῶν νόμων ὀφείλεται καὶ ἡ παρέμβασις τοῦ κωμικοῦ δακτύλου πρὸς ἀγορανομίας, ποὺ ζητεῖ νὰ μένουν ἐδῶ οἱ ἄμνοί, τὸ ἔριον, τὰ δέρματα, ὁ τυρὸς κλπ. τῶν ποιμνίων ποὺ πρόκειται νὰ διέλθουν τὰ σύνορα εἰς ἀναζήτησιν εἴτε τῶν θερινῶν βοσκῶν τῶν ἀποκοπειῶν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν ἢ πρὸς τὴν Σερβίαν εἰς τὰ ἐκεῖθεν τῶν συνόρων μας μέχρι Σκοπίων ὁρεινὰ συγκροτήματα εἴτε τῶν ἐπὶ τῆς Προποντίδος πολυτίμων καὶ εὐθηνοτάτων ἐν σχέσει μὲ τὰς ἐντὸς τῶν ὁρίων μας χειμερινῶν βοσκῶν τῆς Ἀνατολικῆς

Θράκης. Κωμικωτέρα εἶνα ἡ ἰδέα περὶ ἐγγυήσεως ὅτι τὰ ποίμνια θὰ ἐπιστρέψουν πρὸς ἡμᾶς καθὼς καὶ ὁ φόβος ὅτι μέγα μέρος τῆς προσόδου τῶν ποιμνίων αὐτῶν θὰ μείνῃ εἰς τὰ ξένα γειτονικά Κράτη. Καὶ ὅλα τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ εἶνε γενικῶς μὲν κωμικά, ἀλλὰ εἶνε ἐπὶ πλέον καὶ ἐπιζημιώματα δι' ἡμᾶς καὶ ἐνάντια καὶ εἰς τοὺς ἀκαταλύτους ἀνθρωπογεωγραφικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς νόμους ποὺ διέπουν ἔκπαλαι τὴν οἰκονομίαν, τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, εἰς αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς νόμους, οἱ ὅποιοι ἔφεραν ἀδιαλείπτως τοὺς νησιώτας μας καὶ τοὺς Μωραῖτες πρὸς τὰ παράλια τῆς Μικρασίας, τοὺς Ἑλπειώτας, τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ τοὺς θρεῖνοὺς Δυτικομακεδόνας τόσοι αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ὅσον καὶ τὰ ποίμνια καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα των πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην.

Εἰς τὴν ἰδικὴν μας χώραν συγκεντρώνονται οἱ μεγαλύτεροι ἀστικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Βαλκανικῆς, ὅλοι δὲ αὐτοὶ ἀλλὰ καὶ μερικοὶ ἀκόμη ἐκ πῶν μὴ ἀστικῶν πληθυσμῶν μας τρέφονται μὲ κτηνοτροφικὰ προϊόντα προερχόμενα ἐκ τοῦ ἑξωτερικοῦ. Εἶνε λοιπὸν φανερόν, ὅτι, χωρὶς κανένα μέτρον ἀγορανομικόν, τὰ προϊόντα αὐτῶν τῶ ποιμνίων (τυρὸς, ἔριον, κρέας κλπ.) θὰ ἔλθουν εἰς τὴν ἀγοράν μας ὅπου ὑπάρχει ἡ μείζων ζήτησις καὶ αἱ καλύτεραι τιμαί, ὅπως ἔρχονται καὶ σήμερον ἐκ τε τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας, θὰ ἔλθουν δὲ πιθανώτατα καὶ δι' Ἑλληνικοῦ ἐμπορίου καὶ διὰ πλοίου Ἑλληνικοῦ.

Παρὰ τὰ πολιτικὰ σύνορα, ὠρισμέναι περιοχαὶ τῆς τε Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας ἀποτελοῦν μίαν ἐνιαίαν οἰκονομικὴν μονάδα μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ πρῶτον ποὺ θὰ εἶχε νὰ ἀντιληφθῇ ἓνας λαὸς ἐμπορικὸς καὶ ἀστικὸς ὅπως ὁ ἰδικὸς μας εἶνε αὐτὸ ἀκριβῶς· τότε δὲ καὶ τοὺς σοφοὺς ἀγορανόμους του θὰ θέσῃ ἐκποδὼν καὶ γενικώτερον θὰ φροντίσῃ νὰ ὠφεληθῇ ἐνεργητικῶς ἐκ τοῦ γενικοῦ αὐτοῦ οἰκονομικοῦ φαινομένου σύμφωνα μὲ τὴν ἐν τῷ νῦν καθεστῶτι τῆς κεφαλαιοκρατικῆς χρηματικῆς οἰκονομίας κρατοῦσαν ἀρχήν, καθ' ἣν ἡ ἀστικὴ οἰκονομία ἡ ὁποία ἀγοράζει ὠρισμένας πρώτας ὕλας γεωργικὰς καὶ κτηνοτροφικὰς εὐρίσκεται ἐν εὐνοϊκῇ θέσει ἀπὸ ἀπόψεως ἐκμεταλλεύσεως καὶ διεισδύσεως (ἐμπορικῆς, τραπεζιτικῆς κλπ.) ἀπέναντι τῆς σχετικῶς καθυστερημένης οἰκονομίας ἡ ὁποία προσφέρει καὶ πωλεῖ τὰ προϊόντα ταῦτα εἰς τὴν ἀγοράν της.

Ἐπιθυμῶ νὰ εἶμαι εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ σαφῆς καὶ νὰ διευκρινίσω ὅλα τὰ μέτρα ποὺ ἐνδείκνυνται νὰ λάβῃ ἓνα Κράτος ποὺ ἔχει μεγάλην ἀνάγκαν διὰ νὰ τραφῇ καὶ ἔχει καὶ περισσεῖαν πληθυσμοῦ, ἐν γένει μὲ τοὺς γείτονάς του. Λέγω λοιπὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπι-

διαχθῆ ἡ ἐλευθερία τῆς κινήσεως τῶν νομάδων μας ἐντὸς τῶν γειτονικῶν ἐδαφῶν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀγοράζομεν τόσα πράγματα χωρὶς νὰ γνωρίζωμεν καὶ τί δικαιούμεθα νὰ τοὺς ζητήσωμεν. Τί θὰ μᾶς ἐβλαπτεν ἡ ἀπιθανωτάτη ἀδόξος Σλαύων νομάδων ; Προφανῶς τίποτε· προφανέστερον δὲ εἶνε πόσον θὰ ὠφεληθῶμεν ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν προσάρτησιν εἰς τὸ ἐπίπεδον ἐκμεταλλεύσεως ἐκ μέρους τῶν νομάδων μας τῶν εὐθηνῶν βεβαίως πολὺ εὐθηνότερων ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας χειμερινῶν βοσκῶν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης. Ἡ ἐλευθερία αὕτη τῆς κινήσεως ἀφ' ἑνὸς μὲν θ' ἀνακουφίσῃ τὰς ὑπερβεβαρυμένας παρ' ἡμῖν χειμερινὰς βοσκὰς καὶ θὰ εὐκολύνῃ τὸν ἐποικισμὸν καὶ τὴν συμφερωτέραν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐδαφῶν μας ὅπου τοῦτο εἶνε πράγματι κατορθωτόν, ἐξ ἄλλου δὲ καὶ γενικώτερα θὰ ξαναδώσῃ εἰς τὸν νομαδισμὸν τῆς ὅλης Βαλκανικῆς τὰ φυσικά του ὅρια καὶ τὴν οἰκονομικὴν του ἰσορροπίαν, πρᾶγμα ποὺ θ' ἀσφαλίσῃ δι' ὁλόκληρον τὴν Χερσόνησον, καὶ ἔτι πλέον δι' ἡμᾶς ποὺ ἔχομεν τὰς μεγαλυτέρας ἀνάγκας, περισσότερα καὶ εὐθηνότερα κτηνοτροφικὰ προϊόντα καὶ συνεπῶς ἀνεωτέραν ζωὴν καὶ εὐθηνότεραν καὶ πλουσιωτέραν παραγωγὴν· λέγω δὲ ὅτι εἰδικώτερον ἡμεῖς θὰ ὠφεληθῶμεν, διότι μὲ αὐτὸν τὸν ὑψωμὸν τοῦ ἐνοικίου τῶν βοσκῶν ὅπου ἐφθάσαμε ἐν Ἑλλάδι, τὰ εἶδη τῆς κτηνοτροφίας ἀκριβαίνουσι παρ' ἡμῖν καὶ ὅσον ἐξακολουθεῖ τοῦτο τόσῳ περισσύτερον θὰ ὑφιστάμεθα ὑπὸ δυσμενεστάτους ὅρους (ἐπειδὴ θὰ πληρώνωμεν ἀκριβὰ καὶ καλὰ) τὴν εἰσβολὴν τῶν σλανικῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων· θὰ εἶνε δὲ βεβαίως καμικὸν νὰ λέγωμεν τότε ὅτι ἡ ζωὴ παρ' ἡμῖν εἶνε εὐθηναιότερα σχετικῶς μὲ τὸ Βελιγράδι, ἐπειδὴ εἰς τὴν χερσαίαν ἐκείνην καὶ ἀνοργάνωτον πόλιν ἕνας περαστικὸς ταξειδιώτης θὰ πληρώσῃ ἀκριβώτερα ἢ ἐν Ἀθήναις, ὑφιστάμενοι οὕτω τὴν αὐταπάτην τὴν ὁποίαν ἐξήγησα εἰς τὰ γενικὰ δεδομένα τῆς παρουσῆς μελέτης μου.

Ἀλλὰ διὰ τοῦ μέτρου τούτου δὲν εἶνε μόνον ὅτι θὰ ἐπιτευχθῇ καὶ γενικώτερα οἰκονομικὴ ἰσορροπία εἰς ὥρισμένα τμήματα τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἄμμεσα χρηματικά, συναλλαγματικά δι' ἡμᾶς ὀφέληματα· διότι θὰ ἐπιτευχθῇ ἀκόμη, ἂν καὶ ἀσυναισθήτως, ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἡ οὐσιαστικὴ ὅμως ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως ἐπάνοδος ὥρισμένων τμημάτων τῆς Βαλκανικῆς, ἔξω σήμερον τῶν πολιτικῶν μας συνόρων εὐρισκομένων, εἰς τὴν γεωγραφικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐνότητα αὐτῶν μετὰ τῆς χώρας μας, ἐνότητα ἣτις διὰ μέσου τῆς ἱστορίας ποτὲ δὲν διεψεύσθη εἰς τὴν ἀνένδοτον ἐπιμονήν της, δώσασα ἀδιακόπως, ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτίων, τὰ αὐτὰ πάντοτε ἔστω καὶ ὑπὸ διαφόρους ἐκάστοτε μορφάς, ἀποτελέσματα, οἰκονομικά, κοινωνικά, ἐθνικά καὶ πολιτικά συχνά.

Μεταξὺ τῶν περιοχῶν τοῦ Πίνδου (Δυτικὴ Μακεδονία, ἀνατολικὴ Ἀλβανία καὶ Ἀνατολικὴ Ἡπειρος) καὶ τῶν κάτω κοιλάδων Ἀξιοῦ, Στρυμῶνος καὶ Νέστου ὡς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς γενικᾶς Θράκης ὑπάρχει ἓνα εἶδος σταθερᾶς συνοχῆς καὶ ἐνότητος πολὺ μείζονος παρὰ μετὰ τῶν χωρῶν τούτων καὶ τῆς κάτω Ἑλλάδος· αἱ πληθυρικαὶ περὶ τὸν Πίνδον ὄρειναι περιοχαὶ ἔστειλαν πάντοτε τοὺς πληθυσμοὺς των ὑπὸ διαφόρους ἐκάστοτε μορφάς, ἀλλὰ, ἐπαναλαμβάνω, πρὸς τὴν αὐτὴν πάντοτε κατεύθυνσιν, πρὸς τὰς ἀνατολικῶς δηλαδὴ αὐτῶν κειμένας πεδινὰς διεξόδους, πού ἐσημείωσα ἀνωτέρω· αὐτὴ εἶνε ἡ καλουμένη δημογραφικὴ ἐνότης, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν κίνησιν, τὴν μετανάστευσιν καὶ τὴν οἰκονομίαν ἐν γένει τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὄρεινῆς περιοχῆς, τῆς ὁποίας αἱ πεδινὰι παράλληλοι ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστον οἰκονομικῶς συμπλήρωμα. Τὰ πολιτικὰ σύνορα πολλὰκις δὲν συνέπεσαν μὲ τὰ δημογραφικά· τοῦτο ἐξηγεῖται ἀπὸ διαφόρους λόγους, οἱ ὁποῖοι συντελοῦν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν Κρατῶν καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν τύχην αὐτῶν· ἐν τούτοις ἡ τάσις τὴν ὁποίαν ἐσημείωσα ἀνωτέρω ὑπῆρξεν ἀείποτε ἀμειλίκτως σταθερά, ὅχι δὲ σπανίως εὗρε τρόπον νὰ διαβρώσῃ τὰ πολιτικὰ ἐμπόδια καὶ νὰ δώσῃ τὰς ζωντανὰς συνεπείας αὐτῆς μὲ τὴν προσαρμογὴν ἢ ὁποία ἐκάστοτε κατέστη ἐκ τῶν περιστάσεων ἀναγκαία.

Εἰς τὰς περιοχὰς πού ἐκτείνονται ἐνέκειθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Αἰγαίου τὰ πολιτικὰ σύνορα τῶν ἱστορικῶν Κρατῶν ἐκυμάνθησαν ποικιλώτατα· ἐν τούτοις τὰ δημογραφικὰ σύνορα ἑνὸς οἰουδήποτε μικροῦ χωριοῦ τῶν Κυθῆρων ἔξετείνοντο πάντοτε μέχρι Σμύρνης, μέχρι Μαγνησίας, συχνὰ μέχρι αὐτῶν τῶν πηγῶν τοῦ Μαιάνδρου, καὶ αὐτὸ εἶνε τὸ ἀνεξάλειπτον ἔχνος ἀπὸ τοῦ πανάρχαιου μονοπάτι πού ἔφερε τὸν κινήτων πληθυσμὸν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς μέρους ἕως τοῦ ἄλλου. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τὰ δημογραφικὰ σύνορα ἑνὸς οἰουδήποτε ὄρεινου, ἀπεμονωμένου ἐκ πρώτης ὄψεως χωριοῦ τοῦ Πίνδου ἐκτείνονται ἕως τὴν Προποντίδα καὶ ἕως αὐτὴν τὴν Μαύρην Θάλασσαν ἕως ὅπου φθάνουν τὰ τόσον στενὰ καὶ τόσον ἐν τούτοις συχνάζόμενα μονοπάτια πού συνδέουν τῆς πλατιᾶς κοιλάδος τῆς Θράκης μὲ τοὺς βράχους τῆς Ἡπείρου.

Ἡμεῖς, κατέχοντες τὰ κεντρικὰ σημεῖα τοῦ Πίνδου καὶ τὰς περιοχὰς ὅπου βομβοῦν αἱ πανάρχαιαι κυψέλαι τῶν ὄρεινῶν πληθυσμῶν μας, δεοπόζομεν, ἀπὸ ἀπόψεως τοῦλάχιστον δημογραφικῆς, τῶν ἐξηρητημένων πεδινῶν τμημάτων πού περιέγραψα ἀνωτέρω καὶ εὐρυσκόμεθα συνεπῶς ὑπὸ συνθήκας εὐνοϊκᾶς, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ ὁργανώσωμεν ἐπὶ ἰσχυροτέρων ἐρεισμάτων αὐτὴν τὴν φυσικὴν κίνησιν πληθυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς· ἐνεφ-

γούντες δὲ οὕτω καὶ ἄμεσον οἰκονομικὴν ὠφέλειαν, ὥς ἀνωτέρα ἐξεθέσα, ἔχομεν νὰ ἀντλήσωμεν καὶ τὴν παράδοσιν τῆς παμπαιαίας φυσικῆς ἐνότητος τῆς χώρας νὰ συντηρήσωμεν, παράδοσιν, ἥτις, κυρουμένη διὰ ἀνανεωμένης ἐπαληθεύσεως, θ' ἀποτελεῖ εἰς ὅλους ζωντανὴν ὑπόμνησιν τῆς πραγματικότητος καὶ τὸν καλύτερον οἰωνὸν διὰ τὸ μέλλον ὥς πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, γυμνὴν ἄλλως κατοίκων ἀπομείνασαν, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἐκ Μακεδονίας μεταναστεύσαντες Τοῦρκοι διωχγετεύθησαν πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Ἀσίας καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν Θράκην.

Παρατηρῶ ὅτι ἀκόμη βεβαίως καὶ δι' αὐτὰ τὰ ἀπλᾶ ἄτομα εἶνε ἐπικίνδυνον τὸ νὰ ζοῦν μὲ πρόβλεψιν μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν συντήρησιν αὐτῶν, ἀρκοῦμενα εἰς τὰς ἐκ τοῦ παραχορῆμα ἐπιτυχίας· πολὺ ὅμως περισσότερον πρέπει τοῦτο νὰ συμβαίνει καὶ διὰ τὰ Κράτη, τὰ ὅποια ὀφείλουν νὰ μὴ παραμελοῦν ποτὲ τοὺς ὀργανικοὺς νόμους σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους, ἐκδηλουμένους σὲ πρακτικὰς λειτουργίας, ρυθμίζεται ἡ ζωὴ τῆς χώρας πρὸς κατοικοῦν.

Ἐπαναλαμβάνω, ὅτι μία ἐκ τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν, ποὺ ἐκύρουν τὴν ἐνότητα τῆς χώρας ἤτις καὶ ὁ νομαδισμός, ὁ ὅποιος, στηριζόμενος ἐναλλάξ τὸν μὲν χειμῶνα εἰς τὰ μεσογειακοῦ κλίματος εἰκόρται παρὰ τὰ τμήματα τὸ δὲ θέρος εἰς τὰ ὄρεινὰ ἀλπικὰ τοιαῦτα, ἐπραγματοποιεῖσε μίαν ἀνάγλυφον σύνθεσιν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν, στηριζομένην εἰς τὴν γεωγραφικὴν διαμόρφωσιν τῆς χώρας.

Αὐτὴν τὴν σύνθεσιν ἰσχυρίζομαι ὅτι πρέπει μὲ κάθε τρόπον νὰ τὴν συνεχίσωμεν, ἐπιδιώκοντες διὰ καταλλήλου συμβάσεως μετὰ τῶν γειτόνων Σλαίων καὶ Τοῦρκων τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τῶν νομᾶδων.

Ἐπαναλαμβάνω ὅτι τίποτε δὲν πρόκειται νὰ ζημιωθῶμεν ἀπὸ τοὺς Σλαῖους· ἀντιθέτως διὰ τῶν ἐαρινῶν ἀνόδων ἰδικῶν μας νομᾶδων εἰς τὰ ὑπὲρ τὸ Μοναστήρι καὶ πέραν τούτου βουνὰ θὰ ἐπεκτείνωμεν τὸ ἵντερλαντ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπὸ τῆς κτηνοτροφικῆς ἀπόψεως τοῦλάχιστον, εἰς τὰ παλαιὰ ὄρια του μέχρι Σκοπίων· τὰ μέγιστα δὲ ἔχομεν νὰ ὠφεληθῶμεν ἀπὸ τὰς ἀνοικτὰς βοσκὰς τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἂν ἐπιτύχωμεν τὴν συγκατάθεσιν τῶν Τοῦρκων.

Οὐδὲν δὲ ἀποκλείεται νὰ πεισθοῦν εἰς τοῦτο οἱ Τοῦρκοι· τὸ μὲν διότι οἱ Τοῦρκοι μπεήδες τῆς ἀνατολικῆς Θράκης ἔχουν, ἐκ πρώτης ὄψεως, συμφέρον εἰς τοῦτο, ἐπειδὴ θ' ἀποκτήσουν πρόσ-

δον καλήν ἐκ τῶν βοσκῶν (1) ἐξ ἄλλου δὲ διότι, τῶν νομαδῶν μὴ ζητούντων μόνιμον ἐγκατάστασιν ἀλλ' ἀπλὴν περιοδικὴν παραμονήν. εἶνε φυσικὸν ὅτι οἱ Τούρκοι οὐδόλως θὰ σκανδαλισθοῦν εἰς τὸν σσθινισμόν των καὶ εἰς τὴν εὐεξήγητον ἐπὶ παρομοίων λεπτῶν ζητημάτων εὐαισθησίαν των.

Βεβαίως, μὲ τὴν πολιτικὴν ποὺ κάμνουν σήμερον οἱ Τούρκοι, οὐδόλως θὰ δεχθοῦν ποτὲ ἐπάνοδον τῶν προσφύγων ἢ εὐρείαν ἐγκατάστασιν μόνιμον Ἑλλήνων ὑπηκόων μεταναστῶν ἐντὸς οἴου· δῆποτε τμήματος τῆς χώρας των οὐδ' αὐτῆς τῆς Θράκης ἐξαιρουμένης. Ὅμως μὲ τοὺς νομάδες δὲν εἶνε δυνατόν νὰ φέρουν αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα, διότι ἡ περίπτωσις εἶνε, ὡς πρόδηλον, ὅλως διάφορος.

Μὲ τὴν πρακτικὴν αὐτὴν πρότασιν τερματίζω ἐδῶ τὴν ἔρευνάν μου ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Τσελιγκάτου.

Θὰ προχωρήσω εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λοιπῶν ποὺ ἀπηρίθμησα μορφῶν ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τῶν σχετικῶν εἰδῶν ζωῆς. Ζητῶν ἀπὸ τοὺς τυχόν πρὸς λεπτότερα θέματα σπεύδοντας ἀναγνώστας μου συγγνώμην, ἂν ἐν τῇ μελέτῃ μου ταύτῃ ἄφησα νὰ καταλάβῃ τόσον χῶρον τὸ συνήθως κατώτερον θεωρούμενον θέμα τοῦ νομαδισμοῦ· εὐνόητον ἐν τούτοις εἶνε ὅτι τὸ ἐπραξά· διότι καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ νομαδικόν μας ποίμνιον ἀντιπροσωπεύει ἀκαθάριστον ἐτησίαν πρόσοδον ὑπερβαίνουσαν τὰ πενταχόσια ἑκατομμύρια καὶ ἐπειδὴ ὁ νομαδισμός μας εἶνε ἓνα ἐκ τῶν στοιχείων ποὺ μᾶς συνδέουν μὲ τὰς γειτονικάς χώρας καὶ ποὺ συνεπῶς πρέπει νὰ μελετήσωμεν καὶ προσηκόντως νὰ χειρισθῶμεν τὰ κατ' αὐτό.

(1) Γενικά παρατηρῶ ὅτι ὅπως ὅλοι οἱ νταραβερτζήδες ρωμοὶ τῆς Ἀσίας μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν ἐπέρασαν ἐδῶθε, ἔτσι καὶ στὴν Ἀγκυρὰ ἐμαζεύτηκαν ὅλοι οἱ μπέηδες καὶ γενικά τὰ πλεῖστα φεουδαρχικά στοιχεῖα τῆς Βαλκανικῆς, τὰ ὁποῖα αὐτομάτως μπαίνουν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν συμφερόντων ποὺ ὁδηγοῦν τὴν φεουδαρχίαν εἰς τὴν προσέλκυσι τῶν νομαδῶν κτηνοτρόφων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟΥ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΟ ΕΝΟΙΚΙΟΣΤΑΣΙΟΝ ΤΩΝ ΒΟΣΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΜΙΤΟΝ ΜΙΣΘΩΜΑ

Παρατηρήσεις⁽¹⁾ τοῦ ἀειμνήστου γεωπόνου ΝΤΙΝΟΥ ΜΑΛΟΥ-
ΧΟΥ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν σχέσεων τῆς νομαδικῆς κτηνοτρο-
φίας καὶ τῆς γεωργίας ἐν Μακεδονίᾳ.

Τὸ ζήτημα τῶν βοσκῶν καὶ τὸ συναφές μὲ αὐτὸ πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τῆς κτηνοτροφίας εἶναι ἐκ τῶν πολυπλοκατέρων ποῦ παρουσιάζει ἡ ὑπαιθρος χώρα τῆς Μακεδονίας.

Ἡ κτηνοτροφία παρουσιάζεται εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑπὸ δύο μορφάς : πῆν νομαδικὴν καὶ τὴν στατικὴν ἢ χωρικὴν. Ἡ πρώτη διεξάγεται ὑπὸ κτηνοτρόφων, μὴ ἐχόντων μόνιμον κατοικίαν (νομάδων), οἱ ὅποιοι ἐνοικιάζουν κατὰ τὸν χειμῶνα πεδινὰς βοσκὰς (χειμαδιὰ) καὶ κατὰ τὸ θέρος ὄρεινὰς τοιαύτας (θέρετρα). Μεικτοπίζονται δὲ οὗτοι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν ποιμνίων τῶν ἐκ τῶν πεδινῶν βοσκῶν εἰς τὰς ὄρεινὰς καὶ τὰνά-πάλιν ἀναλόγως τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους. Ἡ χωρικὴ κτηνοτροφία ἐξ ἄλλου διεξάγεται ὑπὸ χωρικῶν καυκαούντων μόνιμῶς εἰς τὰ χωρία τοῦ κάμπου ἢ τῶν βουνῶν.

Προπολεμικαὶ συνθῆκαι κτηνοτροφίας.

Κατὰ τὴν προπολεμικὴν ἐποχὴν ὑπῆρχον, ὥς γνωστόν, εἰς τὴν ὑπαιθρον Μακεδονίαν γενναὶα συνθῆκαι ὅλως διάφοροι τῶν σημερινῶν, ἐξ οὗ καὶ οἱ ὄροι ὑπὸ τοὺς ὁποίους διεξήγετο ἡ κτηνοτροφία ἦσαν ἐντελῶς διαφορετικοί. Εἰς τὰ τσιφλίκια ὑπῆρχον μεγά-

(1) Τὰς παρατηρήσεις τοῦ αὐτὰς ἀνεκοίνωσεν ὁ Μαλοῦχος, ὅτε διετέλει διευθυντὴς τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν Γεωργικῶν Συνισμῶν Μακεδονίας, πρὸς τὸ Πανελλήνιον Γεωργικὸν Συνέδριον, τὸ ὁποῖον συνήλθεν ἐν Θεσσαλονίκῃ κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1928.

Μολονότι εἰς μερικά σημεῖα ὑπάρχει μία χαρακτηριστική, ὥς ἐκ τῆς θέσεως ἣν κατεῖχεν ὁ ἀειμνήστος δικαιολογημένη ἄλλως τε, τάσις πρὸς ὑπερβολικὴν ὑπεράσπισιν τῶν γεωργῶν ἔναντι τῶν νομάδων, ἐν τούτοις καταχωρῶ ἐδῶ τὰς παρατηρήσεις τοῦ ὡς ἑνα στοιχείου σπουδαίου, καὶ τοῦτο διὰ οὗς ἐξῆς δύο λόγους : α') διότι εὐρίσκω τὰς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο βασικὰς γραμμὰς τῆς σκέψεώς του ὡς ὀρθὰς καὶ β') διότι εἰς τὰς παρατηρήσεις του αὐτὰς περιλαμβάνεται μία λίαν διαφωτιστικὴ πρακτικὴ ἀνάλυσις περὶ τοῦ συστήματος τῆς βοσκῆσεως, ἐξ οὗ γίνεται φανερόν πόσον ἡ κτηνοτροφία εἶναι ἀλληλένδετος πρὸς τὴν γεωργίαν καὶ πόσον εὐρὴ εἶναι τὸ ἔδαφος τῆς συμπληρωματικῆς μεταγεωργικῆς (μετὰ τὸν θερισμὸν π. χ.) ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς διὰ τῆς συστηματικῆς βοσκῆσεως αὐτῆς, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται ὡς ἀρίστα καὶ ἐπικερδέστατα, ὅταν ὁ γεωργὸς ἀσκή καὶ μι-
κράν κτηνοτροφίαν.

λαι εκτάσεις ακαλλιέργητοι, λόγω της αρασιότητος του πληθυσμού και των επικρατουσών εις αυτά τιμαριωτικῶν σχέσεων μεταξύ ιδιοκτητῶν και κολλήγων. Επίσης ἐκ τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν τόσον τῶν τσιφλικίων ὅσον και τῶν κεφαλοχωρίων πλεῖσται ὅσαι ἀφίνοντο εἰς ἀγρανάπαυσιν ἐπὶ ἐν ἢ δύο ἢ και τρία συνεχῇ ἔτη. Ὡς ἐκ τούτου ὑπῆρχον συνεχεῖς βοσκήσιμοι εκτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν κατάλληλοι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν μεγάλης κτηνοτροφίας.

Αἱ εκτάσεις αὗται ἐξεμεταλλεύοντο κτηνοτροφικῶς μὲ μεγάλας ἀγέλας μικρῶν και μεγάλων ζώων αἱ ὁποῖαι, διὰ τὴν ἀποφυγὴν ἀγροζιμῶν δὲν εἶχον ἀνάγκην ἐπιμεμελημένης ἐπιβλέψεως λόγω τῆς συνεχείας των.

Λαμβανόμενου ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ μὲν βοσκαὶ ἦσαν ἀφθονοὶ πολεμικῶς, και ἐπομένως ἐφθιναί, τὰ δὲ ἔξοδα διὰ τὴν βόσκησιν τῶ ζώων ὀλίγα, εἶναι φανερόν ὅτι τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων ἦτο πολὺ μικρόν, ἐν σχέσει μὲ τὸ σημερινὸν κόστος. Ἀλλὰ και αἱ τιμαὶ τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων εἰς τὴν ἀγορὰν ἦσαν μικραὶ διότι ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑπαίθρου και τῶν πόλεων ἦτο μικρός, ὁ δὲ παραγόμενος κτηνοτροφικὸς πλοῦτος ἦτο ὑπεραρκετὸς διὰ τὴν κατανάλωσιν.

Σημεριναὶ συνθῆκαι κτηνοτροφίας.

Κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον ἐξηφίσθη ὡς γνωστὸν ὁ ἀγροτικὸς Νόμος, διὰ τοῦ ὁποίου κατετμήθησαν τὰ μεγάλα τσιφλίκια εἰς μικροὺς κλήρους. Ἐξ ἄλλου ἀπὸ τοῦ ἔτους 1913 ἤρχισαν νὰ καταφθάνουν εἰς Μακεδονίαν ἀγρόται πρόσφυγες ἐκ Τουρκίας, Βουλγαρίας και Κανκασου, οἱ ὁποῖοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ τσιφλίκια και ἔλαβον μικροὺς κλήρους. Τέλος κατὰ τὸ 1922, μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν, ἤλθον εἰς Μακεδονίαν ἑκατοντάδες χιλιάδες ἀγροτῶν προσφύγων ἐξ ὅλων πῶν σημείων τῆς Τουρκίας, οἱ ὁποῖοι ἀφ' ἐνὸς ἀντεκατέστησαν τοὺς ἀνταλλαγέντας Τούρκους και Βουλγάρους, ἀφ' ἐτέρου ἐγκατεστάθησαν και οὗτοι εἰς νέους μεγάλους συνοικισμοὺς ἐνὶ τῶν τσιφλικίων, λαβόντες μικροὺς κλήρους γῆς. Ἐκ τούτου προέκυψεν ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἑκτασις, τῶν συνηθῶν μέχρι τότε ἀκαλλιεργήτων, ἀλλὰ δυναμένων νὰ καλλιεργηθοῖν εκτάσεων τῶν τσιφλικίων κατετμήθη εἰς μικρὰ τεμάχια γῆς. Τὰ μεγάλα τσιφλίκια μετετράπησαν ὅλα εἰς Κεφαλοχώρια προσφύγων και ἐντοπίων ἀκτημόνων. Αἱ συνεχεῖς ἀκαλλιέργητοι εκτάσεις ἐξηφανίσθησαν. Αἱ ἀγραναπαύσεις περιορίσθησαν κατὰ πολὺ. εἰς τινὰς δὲ περιφερείας και ἐξηφανίσθησαν.

Ἐδῶ ὅμως πρέπει νὰ κάμωμεν μίαν λεπτὴν διάκρισιν ἡ ὁποία μᾶς εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος

τῶν βοσκῶν καὶ τῆς κτηνοτροφίας. Ὅταν λέγομεν ὅτι ἐξέλιπον αἱ συνεχεῖς ἀκαλλιέργητοι ἐκτάσεις καὶ ὅτι ἡ γῆ κατετιμήθη εἰς μικροὺς κλήρους, τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν ὑπάρχουν σήμερον ἐκτάσεις ἀκαλλιέργητοι. Ὁ τόπος αὐτὸς θὰ ἦτο πολὺ εὐτυχὴς ἐὰν πράγματι εἶχον καλλιεργηθῇ ὅλαι αἱ καλλιεργήσιμοι ἐκτάσεις γῆς. Ἀντιθέτως τοῦτο πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπὸ τὴν ἑννοίαν ὅτι αἱ ἀκαλλιέργητοι ἐκτάσεις αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν σήμερον εἰς τὴν Μακεδονίαν, δὲν εἶναι συνεχεῖς ἀλλὰ κατατετριμμένοι καὶ διασκορπισμένοι. Τούτου δοθέντος, γεννᾶται εὐλόγως ἡ ἀπορία : Ἀφοῦ ὑπάρχει τόση ἔλλειψις γῆς εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἀφοῦ ὁ γεωργικὸς κλῆρος εἶναι τόσον μικρὸς, πῶς συμβαίνει νὰ ὑπάρχουν ἀκόμη ἐκτάσεις ἀκαλλιέργητοι, ἔστω καὶ μὴ συνεχεῖς ; Εἰς τὴν ἀπορίαν αὐτὴν θὰ δώσωμεν τὴν ἐξήγησιν. Ἐν πρώτοις μεταξὺ τῶν ἐγκατεστημένων ἀγροτῶν προσφύγων, ὑπάρχουν πάρα πολλοὶ ποὺ ἀφίνουν ἀκαλλιέργητον ὁλόκληρον τὸν κλῆρον τῶν ἡ μέρους αὐτοῦ, εἴτε διότι δὲν ἔχουν τὰ ἐφόδια διὰ νὰ τὸν καλλιεργήσῃ, εἴτε διότι δὲν γνωρίζουν τὰς συνθήκας τῆς Μακεδονικῆς Γεωργίας καὶ δὲν προσηρμώσθησαν εἰς αὐτάς, εἴτε διότι ἐπεδόθησαν εἰς γεωργικοὺς κλάδους μὴ ἀπαιτούντας μεγάλας ἐκτάσεις γῆς (καπνοκαλλιέργεια, ἀμπελουργία κτλ.) εἴτε τέλος διότι δὲν ἔχουν τὴν ἱκανότητα νὰ καλλιεργήσῃ (ἔλλειψις πρωτοβουλίας, νοικοκυρῶσύνης κτλ.). Ἐπίσης πολλοὶ ἐκ τῶν ἐντοπίων ἀκτημόνων ἀφίνουν ἀκαλλιέργητους τοὺς κλήρους τῶν ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει (εἰς μικροτέραν ὅμως κλίμακα ἀπὸ τοὺς πρόσφυγας), διότι δὲν ἔχουν ἀποκλῆσει τὰ ἐφόδια διὰ τὴν καλλιέργειαν ἢ διότι δὲν ἔχουν τὴν ἀπαιτητέην ἱκανότητα καὶ πρωτοβουλίαν, ἢ διότι ἐπιδίδονται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν καπνοκαλλιέργειαν.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν προσφύγων καὶ ἐντοπίων ἀκτημόνων τῶν μὴ καλλιεργούντων τοὺς κλήρους τῶν ἐνοικιάζοντων τοὺς τοὺς πρὸς καλλιέργειαν εἰς τοὺς ἔχοντας ἐφόδια καὶ ἱκανότητα τοιοῦτους, εἶναι ὅμως ἐξ ἴσου ἀληθές ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κλῆρων τούτων δὲν ἐνοικιάζεται, διότι ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἐπαικισμοῦ ἀπαγορεύει τοῦτο αὐστηρῶς ἢ διότι τὰ ζητούμενα ὑπὸ τῶν κατόχων τῶν κλῆρων ἐνδείκναι εἶναι ὑπερσογὰ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει σαφῶς ὅτι, ἂν καὶ ἡ γῆ κατετιμήθη μεταπολεμικῶς εἰς μικροὺς κλήρους, ἂν καὶ ἔλλειψαν αἱ συνεχεῖς ἀκαλλιέργητοι ἐκτάσεις ἐν τούτοις ἡ ἐπελθοῦσα αὐξήσις τῆς καλλιεργασμένης ἐκτάσεως εἶναι σχετικὴ καὶ ὄχι ἀπόλυτος, ὑπάρχουν δὲ ἀκόμη πολλαὶ ἐκτάσεις ἀκαλλιέργητοι κατατετριμμένοι εἰς πολὺ μικρὰ τμήματα γῆς.

Τέλος διὰ νὰ λάβωμεν πλήρη εἰκόνα τῶν μεταπολεμικῶν συνθη-

κῶν τῆς κτηνοτροφίας πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ηὐξήθησαν καταπληκτικῶς τὰ ἐνοίκια τῶν βοσκῶν (μὴ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ ἐνοικιοστασίου τῶν βοσκῶν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ταῦτα θὰ ἐνοικιάζοντο ἐλευθέρως). καὶ ἡ αὐξήσις αὕτη δὲν εἶναι ἀνάλογος μόνον πρὸς τὴν ἔκπτωσιν τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος, ἀλλὰ κατὰ πολὺ μεγαλειτέρα. Ἐπίσης τὰ ποιμνία ἔχουν σήμερον ἀνάγκην ἐπιμελελιμένης ἐπιβλέψεως ὥς καὶ ὑποδιαρέσεως αὐτῶν εἰς μικρὰς ἀγέλας, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἀγροζημιῶν, καθότι ἔλειψαν αἱ συνεχεῖς ἀκαλλιέργητοι ἐκτάσεις. Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι τὸ κόστος παραγωγῆς τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων εἶνε σήμερον πολὺ μεγαλιέτερον τοῦ προπολεμικοῦ τοιοῦτου (ἀνεξαρτήτως τῆς ἀνταλλακτικῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος). Ἐξ ἄλλου ὁμως πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ αἱ τιμαὶ τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων εἰς τὴν ἀγορὰν εἶνε πολὺ μεγαλιέτεροι τῶν προπολεμικῶν τιμῶν, τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὴν μεγάλην πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθη μεγάλη ζήτησις κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ ὅτι αἱ τιμαὶ τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων (ιδίως τοῦ κρέατος καὶ τοῦ γάλακτος) ἐπηρεάζονται πολὺ ἐκ τῶν συνθηκῶν τῆς τοπικῆς ἀγορᾶς (προσφορᾶς ἢ ζητήσεως) καθότι ἡ μεταφορὰ αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶνε πολυδάπανος (διὰ τὸ γάλα σχεδὸν ἀδύνατος). Ἐπομένως δὲν εἶνε ἄξιον ἀπορίας πῶς παρὰ τὰς δυσμενεῖς συνθήκας τῆς Μακεδονικῆς κτηνοτροφίας (μεγάλο κόστος παραγωγῆς) συμφέρει ἡ κτηνοτροφικὴ ἐκμετάλλεσις ἀφίνουσα μάλιστα καὶ σημαντικὸν κέρδος εἰς τοὺς ἔξασκεῦντας αὐτήν.

Σχέσεις γεωργίας καὶ νομαδικῆς κτηνοτροφίας.

Ἀφοῦ διεξήλθομεν ἐν ὀλίγοις τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας διεξήγετο ἡ κτηνοτροφία προπολεμικῶς καὶ ἐκείνας ὑπὸ τὰς ὁποίας διεξάγεται σήμερον θὰ ἔλθωμεν νὰ ἐξετάσωμεν τώρα τὰς σχέσεις τῆς Γεωργίας πρὸς μίαν ἐκ τῶν δύο μορφῶν τῆς κτηνοτροφίας, τὴν νομαδικήν.

Καὶ ἐν πρώτοις πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία ἀφορᾷ κυρίως τὰ μικρὰ ζῶα (πρόβατα καὶ κατσίκες). Κατ' ἐξαίρεσιν καὶ εἰς μικρὰν κλίμακα οἱ νομάδες διατρέφουν μεγάλα ζῶα (κυρίως ἵππους).

Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειώσωμεν ὅτι εἰς τὰς ὄρεινὰς βοσκὰς (θερινὰς) ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία δὲν ἔχει σχεδὸν σχέσιν μὲ τὴν γεωργίαν. Ἐπομένως ὅταν ὁμιλοῦμεν περὶ σχέσεων μεταξὺ γεωρ-

γίας καὶ νομαδικῆς κτηνοτροφίας ἐννοοῦμεν διὰ τὰς πεδινὰς βοσκησίμους ἐκτάσεις ἢ ἡμιπεδινὰς τοιαύτας.

Εἶνε γνωστὸς εἰς ὅλους ὁ αἰώνιος καὶ ἱστορικός ἀγὼν μεταξὺ γεωργῶν καὶ νομάδων κτηνοτρόφων. Ὁ ἀγὼν αὐτὸς εἶνε ἀγὼν μεταξὺ δύο πολιτισμῶν μεταξὺ δύο μορφῶν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τῆς ἀρχηγόνου νομαδικῆς μορφῆς καὶ τῆς μεταγενεστέρας πολιτισμένης γεωργικῆς τοιαύτης. Κατ' ἀρχὴν λοιπὸν αἱ δύο αὗται δυνάμεις, ἡ γεωργία καὶ ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀντίπαλοι δυνάμεις. Ὁ γεωργὸς περισσότερον πολιτισμένος καὶ τεχνικὰ μορφωμένος ἀπὸ τὸν κτηνοτρόφον εἶνε φύσει εἰρηνικός σεβόμενος τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ πλησίον του. Ὁ νομάς κτηνοτρόφος μὴ ἔχων μόνικον κατοικίαν, μὴ ἔχων ἀκίνητον ἰδιοκτησίαν, εἶνε ἐκ φύσεως πολεμικός, ἐπιδρομεὺς καὶ ζημιωτής. Οἱ ἡρωϊκοὶ κλέφτες καὶ ἀρματολοί, οἱ ἐπαναστάται τοῦ 21, ἀλλὰ καὶ οἱ σημερινοὶ λησταὶ καὶ ζωοκλέπται, ἔχουν τὴν καταγωγὴν τῶν ἀπὸ τοὺς ὄρεινους κτηνοτροφικοὺς πληθυσμούς.

Ἀλλ' ὑπάρχει ἄρα γε τρόπος διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἡδύναντο νὰ συμβιβασθοῦν αἱ δύο αὗται ἀντίπαλοι δυνάμεις, ἡ γεωργία καὶ ἡ κτηνοτροφία, εἰς τρόπον ὥστε νὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ ὁμαλὴ συμβίωσις τῶν καὶ ἡ συνύπαρξις τῶν; Καὶ ἐὰν ἦτο δυνατόν προπολεμικῶς, διότι αἱ βοσκησίμοι ἐκτάσεις ἦσαν συνεχεῖς καὶ μεγάλαι, εἶνε τοῦτο δυνατόν σήμερον, ὅποτε αἱ βοσκησίμοι ἐκτάσεις εἶνε τόσον κατατετμημέναι; Εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα ἀπαντῶμεν ἀδιστακτικῶς: ναί, ἀλλ' ὑπὸ ὥρισμένας προϋποθέσεις. Κατωτέρω θὰ ἀποδείξωμεν τοῦτο, θ' ἀναπτύξωμεν δὲ καὶ τὰς προϋποθέσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ συμβίωσις γεωργίας καὶ νομαδικῆς κτηνοτροφίας.

Προκαταρκτικῶς πρέπει νὰ ἐρευνήσωμεν καλὰ τὰς σημερινὰς συνθήκας τῆς καλλιεργείας καὶ τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας εἶνε δυνατὴ ἡ βόσκησις τῶν ποιμνίων ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας. Αἱ περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας εἶνε δυνατὴ ἡ βόσκησις τῶν προβάτων ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας καλλιεργείας εἶνε αἱ κάτωθι:

Α) Τὰ πρόβατα μποροῦν νὰ βόσκουν εἰς τοὺς ἀκαλλιεργήτους ἐν ὄλῳ ἢ ἐν μέρει κλήρους τῶν προσφύγων καὶ τῶν ἐντοπίων ἀκτημόνων. Τὴν περίπτωσιν ταύτην ἀνεπτύξαμεν ἐπαρκῶς ἀνωτέρω, ὥστε νὰ περιτεύῃ κάθε ἄλλῃ ἀνάλυσις. Θὰ προσθέσωμεν μόνον ἐδῶ διὰ τοὺς ἀγνοοῦντας τὰς συνθήκας τῆς ὑπαίθρου, ὅτι οἱ κλήροι τῶν 30 ἢ 40 δεκαδ. στρεμμάτων ποῦ δίδει ἡ ὑπηρεσία τοῦ ἐπαιζισμοῦ εἰς τοὺς πρόσφυγας καὶ ἐντοπίους ἀκτημόνας, δὲν ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓνα μόνον κομμάτι γῆς, ἀλλ' ἀπὸ 3 ἢ 4 καὶ περισσότερας κατηγορίας. Ἐπομένως τὸ κάθε χωράφι εἶνε πολὺ μικρῶς

ἐκτάσεως καὶ ποικίλλει ἀπὸ 5 μέχρι 15 στρεμμάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἐναλλάσσονται χωράφια καλλιεργημένα μὲ χωράφια ἀκαλλιεργητὰ εἶνε εὐνόητον ὅτι διὰ τὰ βοσκηθῶν τὰ ἀκαλλιεργητὰ χωράφια τοῦτο εἶνε κατορθωτὸν μόνον μὲ μικρὰς ἀγέλας προβάτων καὶ μὲ μεγάλην προσοχὴν διὰ τὰ ἀποφεύγωνται αἱ ἀγροζημίαι. Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ δι' ὅλας τὰς κατωτέρω περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας εἶνε δυνατὴ ἡ βόσκησις.

Β) Ἡ βόσκησις εἶνε δυνατὴ εἰς τὰς ἐν ἀγροναπαύσει γαίας, ὅπου ὑπάρχουν ἀκόμη τραιῦται (ἀφίνονται ἀκόμη πολλὰ γαῖα εἰς ἀγροναπαύσιν, ἰδίως εἰς τὰς περιφερείας ὅπου ἐδόθη μεγαλείτερος κλῆρος εἰς τοὺς ἀγρότας).

Γ) Μετὰ τὸν θερισμὸν τῶν σιτηρῶν καὶ τὸ σήκωμα τῶν δεματιῶν ἀπὸ τὰ χωράφια ὑπάρχει πολὺτίμος βοσκή διὰ τὰ πρόβατα, διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι πολλοὶ κόκκοι σιτηρῶν κατὰ τὸν θερισμὸν, πέφτουν κάτω καὶ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ μαζευθῶν ἀπὸ τοὺς θεριστάς. Τοὺς κόκκους τούτους τῶν σιτηρῶν τρώγουν τὰ πρόβατα ἀπλήστως. Ἐπίσης ἡ βόσκησις τῶν θερισθέντων χωραφίων ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τοῦ θερισμοῦ μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς σπορᾶς (Σεπτεμβρίου ἢ Ὀκτωβρίου), διότι κάτω ἀπὸ τὰ σιτηρὰ φύεται χόρτον, τὸ ὅποιον μένει μετὰ τὸν θερισμὸν. Ἐξ ἄλλου ἡ καλλιέργεια τοῦ ἐδάφους δὲν μπορεῖ νὰ ἀρχίσῃ ἀμέσως μετὰ τὸν θερισμὸν, διότι τὰ ζῶα τῶν γεωργῶν εἶνε ἀπασχολημένα εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν συγκομισθέντων σιτηρῶν καὶ εἰς τὸν ἀλωνισμόν.

Δ) Κατὰ μῆνα Φεβρουάριον ἢ Μάρτιον οἱ γεωργοὶ ἀρχίζουν τὴν καλλιέργειαν τῶν λεγομένων κοινῶς «νιάματα». Ἡ καλλιέργεια αὕτη ἀφ' ἑνὸς χρησιμεύει ὡς προπαρασκευὴ διὰ τὴν σπορὰν τῶν σιτηρῶν τοῦ ἐπομένου καλλιεργητικοῦ ἔτους, ἀφ' ἑτέρου δὲ χρησιμοποιεῖται διὰ τὴν κατὰ τὴν ἀνοιξιν σπορὰν οκαλιστικῶν φυτῶν (ἀραβοσίτου, βάμβακος, σιγαμιοῦ, μπιστανιῶν κλπ.). Κάθε καλὸς γεωργὸς πρέπει ἀπαραιτήτως νὰ διαθέσῃ τὸ ἐν τέταρτον ἢ τὸ ἐν πέμπτῳ τῶν ἀγρῶν τοῦ διὰ «νιάματα». Ἐπειδὴ λοιπὸν ὡς εἵπομεν ἡ καλλιέργεια τῶν νιαμάτων ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον ἢ Μάρτιον, τὰ χωράφια αὐτὰ μένουσιν ἀκαλλιεργητὰ ἀπὸ τῆς συγκομιδῆς τῶν σιτηρῶν (Ἰουλίου) μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου ἢ Μαρτίου. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὰ χωράφια αὐτὰ μποροῦν νὰ βοσκηθῶν.

Ε) Εἰς τὸν κάμπον ὅπου τὰ χωράφια εἶνε πολὺ πλούσια εἰς ἄζωτον καὶ ὀργανικὰς οὐσίας, τὰ σιτηρὰ διατρέχουν πάντοτε τὸν κίνδυνον τοῦ πλαγιάσματος. Διὰ τὸ ἀποφύγειν τὸ πλάγιασμα, ὅταν τὰ σιτηρὰ εἶνε πολὺ ἀνεπτυγμένα κατὰ τὴν ἀνοιξιν οἱ γεωργοὶ συνηθίζουν νὰ ἐξαπολύουν τὰ πρόβατα πρὸς βόσκησιν μέσα

εις τὰ σπαρτιά. Διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς τὰ σπαρτιά ποδοπατοῦνται ἀπὸ τὰ ζῶα, αἱ δὲ κορυφαὶ τρώγονται ἀπὸ τὰ πρόβατα οὕτω δὲ ἐπιδαρύνεται ἡ ἐπιζημία πρόωρος ἀνάπτυξις τῶν σιτηρῶν, εὐνοεῖται δὲ τὸ ἀδελφωμα αὐτῶν. Ἡ βοσκή αὕτη τῶν σιτηρῶν κατὰ τὴν ἀνοιξιν εἶνε πολῦτιμος διὰ τοὺς κτηνοτρόφους καὶ ἀκριβοπληρώνεται ὑπ' αὐτῶν.

ΣΤ) Τέλος ἡ βόσκησις τῶν προβάτων εἶνε δυνατὴ εἰς τὰ πλάγια τῶν δρόμων, εἰς τὰ ρεῖματα, εἰς τὰ πλάγια τῶν ποταμῶν, εἰς τίς «παλιομάννες» καὶ ἐν γένει εἰς τὰ μὴ ἐπιδεκτικὰ καλλιεργείας τμήματα τοῦ ἐδάφους.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων, κατὰ τὰς ὁποίας εἶνε δυνατὴ ἡ βόσκησις τῶν προβάτων εἰς τὰς πεδινὰς καὶ ἡμιπεδινὰς ἐκτάσεις, γίνεται καταφανὲς ὅτι μόνον ὅταν θέλει ὁ γεωργὸς εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ κτηνοτροφία νομαδικὴ εἰς τὰς ἐν λόγῳ ἐκτάσεις.

Διότι πῶς εἶνε δυνατόν νὰ δεχθῶμεν ὅτι χωρὶς τὴν θέλησιν τῶν γεωργῶν μπορεῖ ὁ κτηνοτρόφος νὰ βόσκη εἰς τὰ μικρὰ μικρὰ χωράφια, τὰ ἀκαλλιέργητα ἢ ἐν ἀγροαναπαύσει ποῦ παρεμβάλλονται εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ καλλιεργούμενα χωράφια ; Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ὁ κτηνοτρόφος δύναται νὰ βόσκη, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γεωργῶν, τὰ γεννήματά των κατὰ τὴν ἀνοιξιν ἢ τὰ πρόβατα τοῦ κτηνοτρόφου νὰ τρώγουν τοὺς κόκκους τῶν σιτηρῶν ποῦ παρήγαγον οἱ γεωργοὶ διὰ τοῦ ἰδρωτός των; Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτρέψουν οἱ γεωργοὶ νὰ παραμείνῃ ὁ κτηνοτρόφος παρὰ τὴν θέλησιν των καὶ νὰ βόσκη τὰ ἀκαλλιέργητα εἰς ὥρισμένην ἐποχὴν χωράφια των, καὶ ποῖος θὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς νὰ καλλιεργήσουν ταῦτα πρόωρος εἰς πεῖσμα τοῦ κτηνοτρόφου;

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγομεν ὅτι, διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ὑπαρξίς τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας εἰς τὰς πεδινὰς καὶ ἡμιπεδινὰς ἐκτάσεις ἐπιβάλλεται ἡ συνεργασία γεωργοῦ καὶ κτηνοτρόφου. Διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ δὲ ἡ συνεργασία αὕτη ἐπιβάλλεται ἀπαραιτήτως ἡ ἰσορροπία τῶν δύο τούτων ἀντιπάλων δυνάμεων. Ἐὰν μπορούμε νὰ κατορθώσωμεν ὥστε ὁ μὲν γεωργὸς νὰ ἔχῃ οἰσμέρον ἀπὸ τὴν βόσκησιν τῶν κτηνῶν τοῦ νομάδος κτηνοτρόφου, ὁ δὲ τελευταῖος οὗτος νὰ ἔχῃ τὴν ἀνάγκην τοῦ γεωργοῦ τότε καὶ μόνον θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ συνύπαρξις γεωργίας καὶ νομαδικῆς κτηνοτροφίας. Ἄλλως ἡ τελευταία αὕτη εἶνε προσωρισμένη νὰ ἐκλείψῃ πολὺ συντόμως, ὅπου δὲ κατορθώσῃ νὰ ἐπιβιώσῃ, τοῦτο θὰ γίνῃ πρὸς μεγίστην ζημίαν τῆς γεωργίας ἢ μετὰ πλήρη ἑξαφανισμόν αὐτῆς.

Κτηνοτροφική πολιτική τοῦ Κράτους

Ἡ πολιτικὴ ποὺ ἠκολούθησε ἀπὸ τῆς πολεμικῆς περιόδου καὶ ἐντεῦθεν, τὸ Κράτος εἰς τὸ ζήτημα τῶν βοσκῶν καὶ τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας συνοψίζεται εἰς τὰς λέξεις : « Ἐνοικιοστάσιον τῶν βοσκῶν καὶ θεμιτὸν μίσθωμα ». Ἐνοικιοστάσιον τῶν βοσκῶν εἶνε ὁ θεσμὸς διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἐκμισθώσας μίαν βοσκὴν εἰς κτηνοτρόφον, εἰς ὠρισμένην περίοδον χρόνου (χειμερινὴν ἢ θερινὴν) ὑποχρεοῦται νὰ ἀναμισθῶσῃ ταύτην εἰς τὸν αὐτὸν κτηνοτρόφον κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον τῶν ἐπομένων ἐτῶν. Θεμιτὸν μίσθωμα ἔξ ἄλλου ὀνομάζεται ἡ διατίμησις τὴν ὁποίαν τὸ Κράτος καθορίζει διὰ τὰ μισθώματα τῶν βοσκῶν τὴν ὁποίαν ὁ ἐκμισθωτὴς δὲν δικαιεῖται νὰ ὑπερβῇ. Τὸ Κράτος ἔλαβε τὰ δύο ταῦτα μέτρα κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προσιατρεύσῃ τὴν κτηνοτροφίαν, ἵνα ἀπ' ἑνὸς μὲν ἐξοικονομηθοῦν ὑποχρεωτικῶς τὰ ὑπάρχοντα ποίμνια εἰς τὰς σπανιζούσας βοσκάς, ἀπ' ἐτέρου δὲ προσπαυέσῃ τοὺς κτηνοτρόφους ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν ποῦ θὰ ἐγένετο εἰς βάρος των λόγῳ ἀκριβῶς τῆς σπανιότητος ταύτης. Δὲν θὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν λεπτομερειῶν τῶν σχετικῶν νόμων καθότι τοῦτο δὲν θὰ ἦτο τῆς παρούσης μελέτης. Θὰ ἐρευνήσωμεν ὅμως τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν δύο τούτων δῆθεν προστατευτικῶν τῆς κτηνοτροφίας μέτρων, τὰ ὁποῖα ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν καταστρεπτικά τόσο διὰ τὴν κτηνοτροφίαν ὅσον καὶ διὰ τὴν γεωργίαν.

Πρέπει ὅμως νὰ σημειώσωμεν ἐδῶ ὅτι ἀνεξαρτήτως τῶν δύο τούτων ὑπὸ τοῦ Κράτους ληφθέντων μέτρων, ἡ διαχείρισις τῶν περισσοτέρων βοσκησίμων ἐκτάσεων τῆς Μακεδονίας δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς τοπικοὺς αὐτοδιοικουμένους ὁργανισμοὺς τῶν ἀγροτῶν (Κοινότηας, συνεταιρισμοὺς, προσφυγικὰς ομάδας κτλ.) ἀλλ' εἰς τὸ Κράτος ἢ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων ἢ εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν. Τοῦτο συντείνει εἰς τὴν χειροτέρευσιν τῆς καταστάσεως κυρίως δὲ τῶν σχέσεων μεταξὺ γεωργῶν καὶ νομάδων κτηνοτρόφων. Ἐπομένως τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐνοικιοστασίου βοσκῶν καὶ τοῦ θεμιτοῦ μισθώματος ἐπιτείνονται ἀπὸ τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Καὶ ἐν πρώτοις τὸ ἐνοικιοστάσιον τῶν βοσκῶν καὶ τὸ θεμιτὸν μίσθωμα διαταράσσουν τὴν φυσικὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας διότι καθιερώνουν ὑπερέχουσαν θέσιν διὰ τὸν κτηνοτρόφον. Οὗτος ἐκ τοῦ Νόμου ἐγκαθιδρύεται ἐντὸς τῆς βοσκῆς, χωρὶς πρὸς τοῦτο νὰ ἔχῃ ἀνάγκην τῆς συγκαταθέσεως τῶν γεωργῶν. Οὔτε ἀπὸ τοὺς γεωργοὺς ἐξαρθᾶται πλέον ἡ

ἐκεῖθεν ἀποδιώξις τοῦ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οὗτος δὲν φανῇ συνε-
πῆς εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ ἔχει, τοῦ σεβασμοῦ δηλονότι τῶν
κόπων καὶ μόχθων τῶν γεωργῶν, τῆς ἀποφυγῆς ἀγροζημιῶν κλπ.
Ἐκ τούτου προκύπτουν ἀνυπολόγιστοι ἀγροζημίαι εἰς βάρος τῆς
γεωργίας, ἔνεκα τῶν ὁποίων οἱ γεωργοὶ φθάνουν πολλάκις εἰς
τοιούτων σημείων ἀπελπισίας ὥστε νὰ σκέπτονται νὰ ἐγκαταλείψουν
ἐντελῶς τὴν γεωργίαν ἐὰν δὲν καθορθώσουν νὰ ἀπαλλαγοῦν τῆς
μάστιγος ταύτης τῆς ὑπαίθρου. Οἱ γεωργοὶ ἀφ' ἑτέρου οὐδόλως
ἀποζημιοῦνται διὰ τὴν παρουσίαν τοῦ κτηνοτρόφου, διότι τὸ
καθοριζόμενον ὑπὸ τοῦ Νόμου θεμιτὸν μίσθωμα εἶνε κατὰ τὸ πλεῖ-
στον ἀνάξιον λόγου ἐν σχέσει μὲ τὸ μίσθωμα τοῦ θὰ μπορούσαν
νὰ εἰσπράττουν παρὰ τοῦ κτηνοτρόφου εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς
ἐλευθέρας ἐνοικιάσεως τῆς βοσκῆς.

Ἐπομένως οἱ γεωργοὶ ζημιοῦνται διττῶς :

Ἀφ' ἑνὸς δὲν εἰσπράττουν τόσα ὅσα θὰ ἐδικαιοῦντο νὰ εἰσ-
πράξουν εἰς περίπτωσιν κανονικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς βοσκῆς,
ἀφ' ἑτέρου ὑφίστανται ἀνυπολόγιστους ἀγροζημίας, διὰ τὰς ὁποίας
οἱ κτηνοτρόφοι εἶνε ἀσύδοτοι. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶνε ὅτι γεν-
νᾶται εἰς τὰς ψυχὰς τῶν γεωργῶν δедикаιολογημένον ἄσβεστον μί-
σος κατὰ τὸν κτηνοτρόφον καὶ τῆς κτηνοτροφίας, αἱ δὲ σχέσεις
γεωργίας καὶ νομαδικῆς κτηνοτροφίας ὀξύνονται εἰς βαθμὸν τοῦ
φθάνει μέχρις αἱματηρῶν συρράξεων μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων με-
ριδῶν.

Ἀντιλαμβάνεται πᾶς τις σαφῶς ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας οἱ
γεωργοὶ καταβάλλουν πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν διὰ νὰ ἀπα-
λαγοῦν τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας μεταχειριζόμενοι ὅλα τὰ δυ-
νατὰ πρὸς τοῦτο μέσα, ἐνεργοῦντες εἰς τὰς δημοσίας ὑπηρεσίας,
εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐποικισμοῦ, εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, εἰς
τὰς διοικητικὰς ἀρχὰς κτλ. Τελικῶς δὲ ἐπιτυγχάνουν συνήθως νὰ
ἀπαλλαγοῦν τοῦ μισητοῦ κτηνοτρόφου, διότι ὅταν ὁλόκληρον χω-
ρίον ἐξεγερθῇ ἐναντίον ἑνὸς καὶ μόνου κτηνοτρόφου, εἶνε φυσικὸν
τελικῶς νὰ ὑποκύνη ὁ τελευταῖος οὗτος εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ καὶ
ὅταν οἱ γεωργοὶ δὲν ἐπιτύχουν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, φέρουν
τόσα ἐμπόδια εἰς τὴν ἐργασίαν τοῦ κτηνοτρόφου, ὥστε τοῦ καθι-
στοῦν τὸν βίον ἀβίωτον, ὁ δὲ τελευταῖος οὗτος ἐκδικεῖται προξε-
νῶν ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας ἀγοραζημίας εἰς τοὺς γεωρ-
γοὺς. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία ὑφίστα-
ται ἀνυπολόγιστους καταστροφάς. Ἐὰν οἱ γεωργοὶ κατορθώσουν
νὰ ἐκδιώξουν τὸν κτηνοτρόφον, οὗτος, μὴ δυνάμενος νὰ ἐνοικιάσῃ
ἄλλην βοσκὴν λόγῳ τοῦ ἐνοικιοστασίου, ὁδηγεῖ τὸ ποίμνιόν του εἰς
τὸ σφαγεῖον ἢ μετὰναστεύει εἰς ἄλλην χώραν. Ἐὰν ὑπερισχύσῃ ὁ

κτηνοτρόφος καὶ παραμείνῃ εἰς τὴν βοσκὴν αἱ ἀγροζημίαι πρὸς ὑφίστανται οἱ γεωργοὶ εἶναι ἀνυπολόγιστοι.

Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης ὅλως ἐσφαλμένης Κρατικῆς πολιτικῆς δέον νὰ θεωρηθῇ ἡ ληφθεῖσα ἀπόφασις τῆς πλειονότητος τῶν βλάχων κτηνοτρόφων τῶν Μεγάλων Λειβαδίων ἵνα μεταναστεύσουν εἰς Ρουμανίαν, διότι ἐπέσθησαν οὗτοι ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ κτηνοτροφία των ἦτο προσωρισμένη ἀργὰ ἢ γρήγορα νὰ καταστραφῇ. Οἱ βλάχοι κτηνοτρόφοι Μεγάλων Λειβαδίων ἀποτελοῦν μίαν ἐκ τῶν τριῶν σημαντικωτέρων κατηγοριῶν νομάδων κτηνοτρόφων τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας (1. Σαρακατσαναίων, 2. Βλάχων Μεγάλων Λειβαδίων, 3. Βλάχων Βερροίας), ἐὰν δὲ πραγματοποιηθῇ ἡ ἀπόφασίς των περὶ μεταναστεύσεως εἰς Ρουμανίαν, θ' ἀποκομίσουν οὗτοι μέγαν κτηνοτροφικὸν πλοῦτον ἐξ ἑκατοντάδων χιλιάδων προβάτων.

Αὐτοὺς ἐν ὀλίγοις ὑπῆρξεν ὁ θλιβερὸς ἀπολογισμὸς τῆς ἀντιοικονομικῆς καὶ καταστρεπτικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους εἰς τὸ ζήτημα τῶν βοσκῶν καὶ τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΝΟΜΑΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΗΜΙΝΟΜΑΔΙΚΩΝ ΠΟΙΜΝΙΩΝ

ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΕΝ ΤΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ὠμίλησα ἤδη διὰ μακρῶν ἀνωτέρω καὶ ἀνέπτυξα τὴν σκοπιμότητα διὰ νὰ ἐπιδιώξωμεν καὶ συμβατικῶς ὅπως διευκολυνθῇ ἡ διαβαλκανικὴ ἐλευθερία κινήσεως τῶν νομάδων. Περὶ τοῦ ὅτι καὶ ὀργανικῶς ὑφίσταται ἡ ἀνάγκη αὕτη, παρέχω ἀκόμη καὶ τὰς κατωτέρω πληροφορίας, τὰς ὁποίας συνέλεξα αὐτοπροσώπως κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1929-30.

Οἱ ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ βέηδες καὶ ἀγάδες οἱ διαθέτοντες τὰς βοσκὰς τῆς περιοχῆς ταύτης ὅχι μόνον δέχονται τὰ νομαδικὰ μας ποίμνια ἀλλὰ καὶ ἐκάλεσαν φέτος δι' ἐπιστολῆς τοὺς εἰς Ἀννάκιοι Σαρακατσάνους νομάδας νὰ περάσουν τὸν Ἑβρο πρὸς τὰς παλαιὰς ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ χειμερινὰς βοσκὰς, ὅπου ἐσύχναζαν ἐκ παραδόσεως πρὸ τοῦ πολέμου.

Ἐκ παραλλήλου ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ εἶναι εὐπρόσδεκτοι οἱ ἐκ Βουλγαρίας καταβαίνοντες νομάδες εἴτε εἶναι βλάχοι εἴτε Βούλγαροι εἴτε Ἕλληνες Σαρακατσάνοι, διότι καὶ ἐκ τῶν τελευταίων τούτων μερικοὶ ἔχουν μείνει εἰς Βουλγαρίαν, κινούμενοι μεταξὺ Βαλκανίων καὶ Ροδόπης ἀφ' ἐνὸς κατὰ τὸ θέρος καὶ Ἀνατολικῆς πεδινῆς Θράκης ἀφ' ἑτέρου κατὰ τὸν χειμῶνα. Οἷτω πέρουσι ἐκ τούτων διεχέμασαν : Εἰς Ἀδριανούπολιν ὁ Ν. Βαγγέλης Κουτάβας, ὁ ὁποῖος ἀνεβαίνει τὸ θέρος εἰς Κότελ. Ὁ Ν. Κοψίδας εἰς Τυρολόην (τὸ θέρος εἰς Κάρλοβο). Γ. Τσιλιγκρίδης εἰς Ἀδριανούπολιν (τὸ θέρος εἰς Κάρλοβο ἐπίσης).

Τὰ δὲ ἐκ Βουλγαρίας ἡμιμόνιμα ποίμνια, ποὺ κατέβαιναν κατὰ παράδοσιν ἐκ τῆς πρὸσω Ροδόπης εἰς ὠρισμένας χειμερινὰς βοσκὰς ἐν Δυτικῇ Θράκῃ, ἦσαν συνήθως περὶ τὰς 40-50 χιλιάδας καὶ διενέμοντο εἰς Ξάνθην καὶ Κομοτινήν. Κατέβαιναν δὲ μετὰ τὸν ἔξης συνδυασμόν : Οἱ ἐκ Βουλγαρίας κατερχόμενοι εἰς τὰ χειμαδιὰ ταῦτα ποιμένες ἀνελάμβαναν διὰ τὸν χειμῶνα νὰ ποιμένουν μετὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν καὶ τὰ πρόβατα τῶν ἐντοπίων Τούρκων ποὺ τοὺς δίδουν τὰς βοσκὰς, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ ξεγενοῦσαν, διότι οἱ ποιμένες οὗτοι εἶνε οἱ καλύτεροι ἐν σχέσει μετὰ τοὺς ἐντο-

πίους πεδινούς Τούρκους προβατοτρόφοι μάμοι καὶ δὲν χάνουν οὐτὲ ἓνα ἀρνί. Πάλιν δὲ τὸ καλοκαίρι, ὡς ἀντάλλαγμα ἐπὶ πλέον ἔπαιρουν τὰ ζυγούρια (μονοετῇ πρόβατα ἄρρενα καὶ θήλεα) τῶν ἀγάδων τοῦ κάμπου καὶ τ' ἀνέβαζαν εἰς τὸν δροσερὸν ὄρεινόν ἐν τῇ νῦν Βουλγαρικῇ Ροδόπῃ παραθερισμόν, πρᾶγμα μεγάλῃ σημασίας, διότι ὅσα πρόβατα δὲν ἀνέβηκαν μικρὰ στὸ βουνὸ διὰ νὰ στερεώσουν γερόν ὄργανισμόν, ἐπιστοποιήθη ὅτι ἐπάθαιναν ἔπειτα στειρώσιν ἀπὸ τὸ τρίτον ἔτος.

Ὡστε τὸ συμφέρον αὐτῆς τῆς κινήσεως τῶν ποιμνίων εἶναι ἀμειψιότης διὰ τὴν κτηνοτροφίαν.

Δι' ἐφέτος ἐπετράπη νὰ κατεβοῦν ποιμνία προβάτων ἐκ Βουλγαρίας 10 χιλ. εἰς Ξάνθην καὶ 2 χιλ. εἰς Κομοτινήν.

Κατὰ ταῦτα παρατηρῶ ὅτι ὀρθή ἐστὶν ἡ ἄποψις πού ἀνωτέρω ἐξετέθη διὰ τὸ ζήτημα τῶν νομάδων ὅπως ἐπιδιωχθῇ εἰδικὴ σύμβασις μετὰ τοὺς Τούρκους, ὥστε οἱ ἰδιοὶ μας Σαρακατσάνοι νὰ περνοῦν ἀνέτως διὰ παραχείμασιν εἰς Ἀνατολικὴν Θράκην. Τὸ δὲ ζήτημα τοῦτο θὰ εἶναι ὥριμον διὰ νὰ συζητηθῇ μετὰ τοὺς Τούρκους καὶ νὰ τακτοποιηθῇ ἀπὸ τοῦδε διὰ τὸ ἐρχόμενον.

Εἰς τὸν Ἀλῆ-Ἀγᾶ, σοβαρὸν Τούρκο, κτηματῖα καὶ κτηνοτρόφο, κάτοικον τῆς Ἀμβροσίας (χωριὸ Κομοτινῆς), ὅστις μοὶ παρεπονέθη ὅτι οἱ Τούρκοι πιέζονται πολὺ στὸ ζήτημα τῶν βοσκῶν, συνεβοίλευσα νὰ ἐνεργήσῃ παρὰ τοῖς Τούρκοις τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ὥστε αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ ζητήσουν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν των ὅπως δοθῶν πᾶσαι αἱ δυναταὶ ἐγγυήσεις καὶ εὐκολαὶ διὰ τοὺς Σαρακατσάνους νομάδες διὰ νὰ περνοῦν εἰς Ἀνατολικὴν Θράκην τὸν χειμῶνα, ὥστε καὶ ἐκεῖνοι νὰ κερδίζουν ἐκ τῆς ἐνοικιάσεως τῶν βοσκῶν των καὶ ἡ παρ' ἡμῶν ἐδῶ τοπικὴ κτηνοτροφία εἴτε Τούρκων εἴτε προσφύγων ν' ἀνακουφισθῇ διὰ τῆς τοιαύτης ἀραιώσεως.

Προκειμένου ἐξ ἄλλου διὰ πιθανὰς ἐπιφυλάξεις, σχετικὰς μετὰ τὴν ἀσφάλειάν μας ἐναντίον τῆς προτάσεώς μου, ὅπως διενεκοινηθῇ συμβατικῶς καὶ ἡ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας διὰ τῆς Ροδόπης νομαδικὴ κίνησις, παρατηρῶ, ὅτι μεταξὺ τῆς ἰδικῆς μας Δυτικῆς Θράκης καὶ τῶν Βουλγαρικῶν πληθυσμῶν, οἱ ὅποιοι κατοικοῦν τὴν ἐκεῖθεν τῶν συνόρων μας Ροδόπην, παρεμβάλλεται ὁ συμπανῆς, ἐκτεινόμενος εἰς πολλὰ χωριά καὶ ἐπὶ τῶν δύο Κρατῶν, πληθυσμὸς τῶν Μουσουλμάνων Πομάκων, οἱ ὅποιοι εἶνε σφόδρα φανατισμένοι κατὰ τῆς Βουλγαρίας διότι τὸ 1912-13 τοὺς ἐθάφτιζαν διὰ τῆς βίας καὶ ὅτι, διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, ἡ κυκλοφορία τῶν κομιτατζήδων ἐνεπύθεν τῆς μεθοδίου μας εἶνε δυσχερεστάτη καὶ τὰ σχετικὰ κρούσματα ἐλάχιστα.

Μαζή δὲ μὲ τὰ κατερχόμενα ποίμνια δύσκολον ἐπίσης νὰ ἔλθουν καὶ κοιτατζήδες, διότι οἱ Βούλγαροι ποιμένες, πού ἔρχονται ἐδῶ, εἶνε ἀπὸ ἐτῶν γνωστοὶ ἐξ ἐπαγγέλματος κτηνοτρόφοι, κατεβαίνουν στὰ ἴδια πάντοτε λειβάδια καὶ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ φέρουν μαζὴ τῶν νέα ἄγνωστα πρόσωπα, οὔτε καὶ συμφέρον ἔχουν, διότι ταῦτα θὰ ἔθεταν ἐν κινδύνῳ αὐτὴν τὴν ἀσφάλειαν τῶν ποιμνίων τῶν. Εὐνόητον τέλος εἶνε, ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῶν συμβατικῶν λύσεων πὺν προτείνω προϋποθέτει βαθμιαίαν ἐξουδετέρωσιν καὶ ἐκμηδενισμὸν τῶν ὀργανικῶν αἰτίων πὺν συντηροῦν τὸν μακεδονοθρακικὸν κοιτατζηδισμόν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΟΥ ΔΑΝΕΙΟΥ ΤΟΥ ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟΥ

ΧΡ. Γ. ΓΟΥΛΗ

Ἡ μελέτη αὕτη, ἣτις ἀποτελεῖ γνωμοδότησιν διὰ τὴν παροχὴν δανείου ἐκ μέρους τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς πρὸς τὸ ἄνω Τσελιγκάτον, καθιερώθη ὑπὸ τοῦ τεχνικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῆς Τραπεζῆς κ. Χρ. Βασιματσίδη, ὅστις ἐφήρμοσεν ἐν τῇ σχετικῇ μὲ τὸ θέμα τοῦτο ἐρευνῇ τὰς οἰσηματικὰς ἀρχὰς ποῦ ἐκθέτω ἐν τῷ κειμένῳ μου καὶ ἔδωκε τοιοῦτοτρόπως μίαν πρότυπον πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τούτων. Τοῦτο ἐξηγεῖ καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν τὴν καταχωρῶ εἰς τὰ παραρτήματα τοῦ «Τσελιγκάτου».

Ἡ κτηνοτροφικὴ ὁμάς τοῦ Χρ. Γουλῆ ἀποτελεῖ Τσελιγκάτον ἥτοι ἓνα πρωτόγονον ἀλλὰ πρακτικώτατον Συνεταιρισμὸν μὲ μεγάλην συνεκτικότητα τῶν μελῶν αὐτοῦ. Στηρίζεται δὲ οὗτος εἰς τὴν προσωπικὴν δραστηριότητα τῶν μελῶν του καὶ ἐξασφαλίζει τὴν ἀπεριόριστον ὑπερεργασίαν, ἥ ὁποία ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς των ἐγγυᾶται πάντοτε τὴν οἰκονομικὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως. — Ἐπιτυγχάνει δὲ πάντοτε τοῦτο τὸ μέγιστον τῆς ὑπερεργασίας διότι, λόγῳ τοῦ συμφυοῦς προσωπικοῦ συμφέροντος ὅλων τῶν μελῶν εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν συγκεντρώνει τὴν ἀπόλυτον ψυχικὴν ἐπὶ τοῦ ἔργου ἐνότητα ὅλων τῶν μελῶν τοῦ Τσελιγκάτου.

Τὸ Τσελιγκάτο τοῦ Σαρακατσάνου κτηνοτρόφου Χρ. Γουλῆ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς κάτωθι ἑνδεκα οἰκογενείας ἀριθμοῦσας ἐν ὅλῳ πενήτηντα ἓν ἄτομα.

1)	Οἰκογένεια	Χρ. Γ. Γουλῆ.....	ἄτομα	6
2)	»	Ι. Γ. Γουλῆ.....	»	4
3)	»	Δ. Γ. Γουλῆ.....	»	2
4)	»	Ἐμμ. Ι. Μανωλῆ.....	»	7
5)	»	Β. Ι. Μανωλῆ.....	»	6
6)	»	Θ. Κ. Παγώνη.....	»	4
7)	»	Γ. Δ. Ψάρρα.....	»	5
8)	»	Χ. Γ. Ψάρρα.....	»	5
9)	»	Δ. Χ. Ψάρρα.....	»	3
10)	»	Ν. Ψάρρα.....	»	2
11)	»	Χ. Δ. Κωτούλα.....	»	7
			»	51

Ἐκ τῶν 51 τούτων ἀτόμων τὰ 15 μόνον εἶναι ἄνδρες ἐργασίας τὰ δὲ ὑπόλοιπα γυναικόπαιδα.

Ἀρχηγὸς τοῦ Τσελιγκάτου «ὁ Τσέλιγκας» εἶναι ὁ Χρ. Γ. Γουλῆς. Ἔχει δὲ τοῦτο ἐν συνόλῳ 2,500 πρόβατα τῆς ὀρεινῆς ἐλληνικῆς γενεᾶς (μαῦρα Σαρακατσανεῖκα λάγια καὶ ἄσπρα καθαγκιόζικα Μοναστηριώτικα) καὶ 13 ἵππους τοῖς ὁποῖους ὁμως βαθμυδὸν ἐκποιεῖ καθόσον ἢ μετακίνησις τῶν οἰκογενειῶν των γίνεται ἤδη διὰ φορηγῶν αὐτοκινήτων.

Τὸ Τσελιγκάτο ἠγόρασε κατὰ τὸ 1925 παρὰ τοῦ ἰδιοκτῆτου Μεχμέτ Τεφίκ Ἀλῆ Τσέλικο Βέη δυνάμει τοῦ ὑπ' ἀριθ. 24452 πωλητηρίου Συμβολαίου τοῦ Συμβολαιογράφου Ἀλεξ Γεωργίου τὰ 4)5 τοῦ ἀγροκτήματος «Ἀδᾶ Τεπέ» ἀντὶ 739,878 δραχμῶν.

Τὸ ἀγρόκτημα τοῦτο κεῖται εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀματόβου Κιλκίς καὶ ἀπέχει 36 χιλόμ. ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ 6 χιλμ. ἀπὸ τοῦ Σιδηροδρομικοῦ Σταθμοῦ Ἀματόβου. Εἶναι δὲ συνολικῆς ἐκτάσεως 7,500 β. στρέμ. ἐξ ὧν τὰ 2,500 πρώτης μὲν ποιότητος ἀλλὰ πλημμυριζόμενα τὰ δὲ ὑπόλοιπα 5,000 λοφώδη βοσκήσιμα δευτέρας ποιότητος.

Ἐπ' αὐτοῦ ἀνῆγειρε τὸ Τσελιγκάτο 7 κατοικίας καὶ μίαν ἀποθήκην καθὼς καὶ ἀνάλογα πρόχειρα μανδριά διὰ τῆς πρὸς-σωπικῆς τὸν ἐργασίας.

Κεφάλαια τοῦ Τσελιγκάτου

Ἐγγειον κεφάλαιον. Ἀξία ἀγροκτήματος. . . Δρ. 739,878

Ἀξία 7 κατοικιῶν καὶ μιᾶς ἀποθήκης. . . » 350,000

Μόνιμον ζῶν κεφάλαιον. Ἀξία 2,500 προ-
βάτων × 300 δραχ. » 750,000

» 1,839,878

Τὸ κυκλοφορικὸν κεφάλαιον τὸ ἐξοικονομεῖ κυρίως διὰ τῆς προπωλήσεως τῶν παραγομένων κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

**Τρόπος σημερινῆς διεξαγωγῆς τῆς κτηνοτροφικῆς ἐπιχειρή-
σεως τοῦ Τσελιγκάτου Χ. Γουλῆ καὶ αἱ ἐκ ταύτης
πρόσοδοι.**

Ἡ κτηνοτροφικὴ ἐκμετάλλευσις τοῦ εἰρημένου Τσελιγκάτου παρατηροῦμεν ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ κτήματος ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ νομαδικὴ ἢ ἡμινομαδικὴ τοιαύτη.

Κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον τὰ ποίμνια μετακινοῦνται εἰς τὰς ὀρεινὰς βοσκὰς παραμένουν δὲ εἰς τὸ ἀγρόκτημα μόνον τὰ στέργα. Ἐξακολουθεῖ δὲ νὰ γίνεται ἡ μετακίνησις τῶν ποιμνίων καὶ μετὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ κτήματος εἰς τὰς ὀρεινὰς βοσκὰς διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους.

1) Λόγω τελείας ἀποξηράνσεως τοῦ χώρου τοῦ ἀγροκλήματος κατὰ τὸ θέρος (διότι δὲν ἔγιναν οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ γίνουν τεχνικοὶ λειμῶνες ἢ ἄλλαι ἀπλούστεραι βελτιώσεις) δὲν ἐπαρκεῖ ἡ βοσκή αὐτοῦ δι' ὁλόκληρον τὸ ποῖμνιον. Ἐνῶ εἰς τὰς θερινὰς βοσκὰς ἐκτὸς τῆς ἐπαρκείας τῆς βοσκῆς ἑξακολουθεῖ τὸ ποῖμνιον νὰ τρέφεται μὲ γλόην καὶ συνεπῶς νὰ παράγῃ μεγαλυτέραν ἀπόδοσιν γάλακτος. Ἐπίσης λόγῳ τοῦ κλίματος εἶναι εὐκολὸς ἡ διατήρησις τῶν τυρῶν, βουτύρων κλπ. τὰ ὅποια παρασκευάζει τὸ Τσελιγκάτον διὰ τὰς ἰδίας του ἀνάγκας ἢ καὶ πρὸς πώλησιν μὴ ἔχον ἀνάγκην ψυγείων κ.λ.π.

2) Διὰ λόγους ὑγείας καὶ συνηθείας τῶν οἰκογενειῶν τοῦ Τσελιγκάτου αἱ οἰκογένειαι τῶν νομάδων κτηνοτρόφων ἀνέκαθεν εἶναι εἰθισμέναι νὰ διέρχωνται τὸ θέρος εἰς ὄρεινὰ μέρη καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὑποφέρουσι πολὺν εἰς τὰ πεδινά.

Κατὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον τὰ ποῖμνια προφυλάσσονται εἰς προχείρως κατασκευασθέντα μανδριά τὰ ὅποια ὅμως δὲν προφυλάσσουσι ἐπαρκῶς τὰ πρόβατα ἀπὸ τὴν μανίαν τοῦ βαρδαρίου συνεπείᾳ τούτου καὶ ἡ φθορὰ ἐν περιπτώσει βαρυχειμωνιάς εἶναι μεγάλη καὶ αἱ ἀποδόσεις εἰς γάλα καὶ ἔριον εἶναι κατὰ μέσον ὅρον μικραί.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνος ἐν περιπτώσει ἀνάγκης χορηγεῖται εἰς τὰ πρόβατα πρόσθετος τροφή ἡ ὅποια κατ' ἔτος καὶ κατὰ μέσον ὅρον ἀνέρχεται εἰς 6—8 ὀκάδες καρποῦ περίπου.

Ἡ πώλησις τοῦ γάλακτος γίνεται εἰς τοὺς τυρεμπόρους. Συνήθως τοῦτο προπωλεῖται ἀπὸ τὸν Νοέμβριον ἢ ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένης τιμῆς ἢ καὶ μὲ τιμὴν ποῦ θὰ καθορισθῇ ἀργότερον βάσει τῆς ἀγοραίας τρεχούσης τιμῆς. Ἐπίσης τὰ ἔρια καὶ οἱ ἄμνοι πωλοῦνται εἰς διαφόρους ἐμπόρους ἢ καὶ προπωλοῦνται.

Κατωτέρω παραθέτομεν λεπτομερεῖς λ)σμοὺς ἐξ ὧν ἐμφαίνονται αἱ πρόσοδοι τοῦ Τσελιγκάτου ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφήν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς κτηνοτροφικῆς ἐπιχειρήσεώς του.

Λ)σμός Ποιμνίου 2.500 προβάτων τοῦ Τσελιγκάτου Χρ. I Γουλή (1)

μὲ τὸν σημερινὸν τρόπον ἐκμεταλλεύσεως.

Ἔσοδα (2)

Ἐκ πωλήσεως γάλακτος.

Γαλάρια 1750×30 ὀκ. γάλ. = 52.500×5 δραχ. 262.500.—

Ἐκ πωλήσεως 955 ἁμνῶν $\times 150$ » 143.250.—

(1) Τιμαὶ ἐλήφθησαν αἱ μέσαι τρέχουσαι τοιαῦται.

(2) Στέργα κλπ. 30 % . Φθορὰ ἁμνῶν 5 % .

ἐκ μεταφορᾶς

»	»	280 παλαιῶν ἀντικαθισταμένων $\times 150$ δρ.	42.000.—
Ἀξία	κρατηθέντων δι' ἀνανέωσιν ποιμνίου		
	675 θηλ. καὶ 33 ἄρρ. $\times 150$ δρ.		106.200.—
Ἐκ	πωλήσεως Ἐρίου $2.500 \times 1.1\frac{1}{4}$ δκ.		
	3.125 δκ. $\times 25$ δρ.		78.125.—
Σύνολον ἐσόδων			632.075.—δρχ.

Ἦτοι ἔχομεν ἀκαθάριστον πρόσοδον κατὰ κεφαλὴν μὲν ἐκάστου προβάτου τοῦ ποιμνίου 252 δρχ., κατὰ κεφαλὴν δὲ ἐκάστου γαλακτοφόρου προβάτου δρχ. 323.

Ἔξοδα

Δαπάνη χειμερινῆς βοσκῆς.

Τόκος κεφαλαίου ἀντιπροσωπεύοντος ἀξίαν κτήματος 739878 δρχ. καὶ τοκοχρεωλύσιον ἐγκαταστάσεων ἀξίας 350.000 δρχ. 102.711. Δρχ.

Συντήρησις οἰκημάτων 5 % 17.500. »

Δαπάνη θερινῆς βοσκῆς διὰ τὰ Γαλάρια καθ' ὅσον τὰ στέρφα παραμένουν στὸ κτῆμα 1750 $\times 20$ δρχ. 35.000. »

Πρόσθετος τροφή κατὰ τὸν χειμῶνα 7 ὀκάδ. κατὰ μέσον ὅρον ἕκαστον 17.500×3 δρχ. . . . 52.500. »

Θνησιμότης 10 % ἥτοι 250 πρόβ. $\times 300$ δρχ. 75.000. »

Ἔξοδα διατροφῆς 10 κυνῶν $\times 500$ δρχ. . . . 5.000. »

Ἄλας 1)2 ὀκά κατὰ κεφαλὴν προβάτου 1. 250 ὀκάδ. $\times 35$ δρχ. 4.375. »

Φόρος αἰγοπροβάτων 8 δρχ. ἕκαστον. . . . 20.000. »

Μισθοὶ ποιμένων.

Δεδομένου ὅτι οἱ ἄνδρες ἐργασίας τοῦ τσελιγκάτου εἶναι 15 ἐξ ὧν ὁ εἷς ἀρχισέλιγκας καὶ ὁ ἕτερος βοηθὸς ἀρχισέλιγκα ἀπομένουν ὡς ποιμένες 13

Αἱ ἀνάγκαι εἰς ποιμένας εἶναι αἱ ἐξῆς : Γαλάρια 7 κοπάδια $\times 250 \times 2$ ποιμένας. Στρέφα 2 κοπάδια $\times 1$ ποιμένα, λόγῳ μὴ ὑπάρξεως δυσκολιῶν μικροῦδιοκτησιῶν, ἥτοι τὸ ὅλον ἀναγκαιοῦν 16 ποιμένες ἄρα πρέπει νὰ προσληφθοῦν ἀκόμη 3.— Εὐνόητον ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ποιμένων καὶ ἡ ἀριθμητικὴ σύνθεσις τῶν ποι-
εἰς μεταφορὰν

ἐκ μεταφορᾶς	
μνίων ἐξαριτᾶται ἀπὸ τὴν φύσιν καὶ τὴν τοποθεσίαν τῆς βοσκῆς	
Ποιμένες 3×6.000 τὴν ἐξαμηνίαν	18.000. »
» Θερίνοι 2×6.000 »	12.000. »
Τοκοχρεωλύσιον κεφαλαίου ἀντιπροσωπεύοντος ἀξίαν ποιμνίου 2500×300 δρ. = 750.000	
10 %	75.000. »
Ἔξοδα μετακινήσεως, ἀγροζημιῶν, δικηγόροι, δῶρα εἰς ὑπαλλήλους, ἔξοδα παραστάσεως ἀρχιτσέλιγκα κλπ.	25.000. »
Σύνολον ἐξόδων	442.086. δρχ.

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ἔσοδα	632.075.—	δρχ.
Ἔξοδα	442.086.—	»
Καθαρὰ Πρόσοδος	189.989.—	δρχ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν βλέπομεν ὅτι τὸ προκῦπτον ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ Τσελιγκάτου κέρδος ἀνέρχεται εἰς δρχ. 189.989.— Ἐπομένως ἔχομεν καθαρὰν πρόσοδον κατὰ μέσον ὄρον καὶ κατὰ κεφαλὴν προβάτου τοῦ ποιμνίου δρχ. 76 καὶ κατὰ γαλακτοφόρον 108 δρχ. :

Ἐὰν διαιρέσωμεν τὰς 189.989 δρχ. διὰ τοῦ ἀριθμοῦ 15 ὅσοι εἶναι οἱ ἐργαζόμενοι ἄνδρες τοῦ Τσελιγκάτου παρατηροῦμεν ὅτι ἡ προσωπικὴ ἐργασία ἐκάστου ἀμοίβεται ἀντὶ 12.666 δρχ. ἐτησίως.— Εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ τὸ μαλλί-τυρός, γάλα, βούτυρον, κρέας κ.λ.π. προϊόντα τὰ ὅποια καταναλίσκονται ὑπ' αὐτῶν καὶ τὰ ὅποια δὲν συμπεριελήφθησαν μεταξὺ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν σαφῶς καταφαίνεται ὅτι ἡ ἐπιχείρησις στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν ὑπερεργασίαν τῶν μελῶν τοῦ Τσελιγκάτου καὶ εἰς τὸ εἶδος ζωῆς αὐτῶν (ὀργάνωσις ἐργασίας, δίαιτα κ. λ. π.

Ἐπεὶ δὲ τὸ σύστημα τοῦ Τσελιγκάτου δὲν περιλαμβάνει καὶ τὴν ἀσφάλειαν, ἐν καὶ μόνον δυσμενὲς ἔτος ἀρκεῖ νὰ καταστρέψῃ σοβαρῶς εἰς βαθμὸν πολλάκις ἐπίφοβον τὴν οἰκονομίαν τοῦ τσελιγκάτου καὶ νὰ σπρώξῃ αὐτὸ πρὸς τοὺς τοκογλύφους, ὥς συνέβη μὲ τὴν τελευταίαν βαρυχειμωνιάν τοῦ 1928—29.

**Ἡ ἐκ πωλήσεως τοῦ Γάλακτος εἰς τοὺς τυρεμπόρους
Προκαλουμένη ζημία εἰς τὸ Τσελιγκάτον**

Ἀνωτέρω ἀναφέραμεν ὅτι τὸ τσελιγκάτο τὸ γάλα τὸ προ-
πωλεῖ συνήθως ἀπὸ τὸν Νοέμβριον εἰς τοὺς τυρεμπόρους διὰ
λόγους οἰκονομικούς. Ἐκ τῆς προπωλήσεως ταύτης, τῆς κατερ-
γασίας καὶ τῆς ἐμπορίας αὐτοῦ ὑπὸ τῶν τυρεμπόρων καὶ οὐχὶ
ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀπόλυται μέγα μέρος τῶν κερδῶν τοῦ Τσε-
λιγκάτου.

Οἱ κατωτέρω παρατιθέμενοι ἀριθμοὶ δεικνύουν ἐπακριβῶς τὸ
ἀπομένον εἰς τοὺς τυρεμπόρους κέρδος τὸ ὅποῖον χάνεται διὰ τὸ
Τσελιγκάτο ἀδίκως.

**Λογαριασμὸς τυροκομίας ἐνεργουμένης ὑπὸ τυρεμπό-
ρων τοῦ Τσελιγκάτου Χρ. Γουλῆ**

Ἔξοδα

	Δραχμαὶ
1 τεχνίτης τυροκόμος 3 μῆνες $\times 5.000$ δρα.....	15.000.—
2 βοηθοὶ $\times 1.500$	9.000.—
Ἀξία Γάλακτος 52.500×5 δρα.....	262.500.—
Ἀξία πυτιάς.....	4.000.—
Καύσιμος ὕλη.....	5.000.—
Τόκοι χρ. καὶ φθορὰ σκευῶν καὶ μηχανημάτων τυροκομίας.....	3.000.—
Ἀπρόοπτα ἐξοδα.....	4.000.—
Ἄλας.....	6.000.—
Ἀγορὰ 1346 δρα. $\times 6$ δρα.....	8.076.—
Μεταφορὰ εἰς ψυγεῖον 1346 δρα. $\times 5$ δρα.....	6.730.—
Ἐνοίκιον ψυγείου δι' ἓνα μῆνα περίπου 3 1/3 δρα. τὸ δοχεῖον.....	4.711.—
	328.017.—
Τόκος 8 ο/ο κεφαλαίου 328.017 διὰ μίαν ἑξαμη- νίαν διότι τὸ ποσὸν τοῦτο δαπανᾶται τμηματι- κῶς, μέγα δὲ μέρος τῶν παραγομένων τυροκο- μικῶν προϊόντων ἐκποιεῖται ταχέως.....	12.920.—
Σύνολον ἐξόδων	340.937.—

Ἑσοδα

Ἀξία παραχθισομένου τυροῦ φέτας 33 ο]ο δκάδες	
17325×δρχ. 23	398.475.—
Βούτυρο 2 ο]ο δκάδ. 1050×65	68.250.—
Ἀπὸ δοχεῖα	8.076.—
Σύνολον ἐσόδων	<u>474.801.—</u>

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ἑσοδα	474.801.—
Ἑξοδα	<u>340.937.—</u>
Κέρδων Τυρεμπόρου .	<u>133.864.—</u>

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν σαφῶς καταφαίνεται ὅτι τὰ ἐκ τῆς τυρεμπορικῆς ἐπιχειρήσεως ἀφαιρούμενα κέρδη ἀπὸ τὸ τσελιγκάτον εἶναι σημαντικώτατα.

Οὕτω ἐνῶ τὰ κέρδη τὰ ὁποῖα ἀπολαμβάνει τὸ τσελιγκάτον ἐργαζόμενον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἔτους μὲ τόσους κινδύνους τῶν ποιμνίων του καὶ τῶν μελῶν του ἀνέρχεται εἰς 189.989 δρχ., τὰ κέρδη τῶν τυρεμπόρων εἰς διάστημα ὀλίγων μόνον μηνῶν καὶ ἄνευ οὐδενὸς κινδύνου τοῦ κεφαλαίου των ἀνέρχονται εἰς 133.864 δραχμάς.

Β'.

**Προτεινόμεναι βελτιώσεις καὶ χρηματοδότησις τούτων
ὑπὸ τῆς Α Τ. Ε.**

Ἐκ τῶν προηγουμένων ἀριθμῶν σαφῶς κατεδείχθη ὅτι ἡ ἐκ τοῦ ποιμνίου τοῦ Τσελιγκάτου Χρ. Γουλῆ καθαρά πρόσδοδος κατὰ μέσον ὅρον εἶναι μικρά ἂν καὶ τοῦτο ἐγκατεστάθῃ μονίμως εἰς ἰδιόκτητον ἀγρόκτημα. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι παρὰ τὴν μόνιμον ἐγκατάστασιν του ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκμεταλλεύηται κατὰ τὸν ἴδιον καὶ πάλιν ὥς καὶ πρότερον νομαδικὸν τρόπον τὴν κτηνοτροφικὴν ἐκμετάλλευσιν του μὴ κατωρθῶσαν νὰ ἐξοικειωθῇ πρὸς ὠρισμένας τεχνικὰς βελτιώσεις. Τοῦτο δὲ ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν εἰς λόγους καθαρῶς ἀντικειμενικοὺς οἰκονομικοὺς.

Αἱ τεχνικαὶ βελτιώσεις αἵτινες δὲν θὰ ἦσαν ἀκατόρθωτοι ἀπὸ τὸ εἰρημένον Τσελιγκάτο καὶ αἱ ὁποῖαι οὐδόλως θὰ ἥλλαζον τὸν σχηματισμὸν τούτου (Εἶδος ζωῆς, ὀργάνωσιν ἐργασίας κλπ.) εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μας αἱ ἐξῆς μὲ τὰς ὁποίας κατόπιν λεπτομεροῦς συζητήσεως συμφωνεῖ τὸ Τσελιγκάτο.

α') Ἡ κατασκευὴ μονίμων ποιμνιοστασίων.

β') Ἡ καλὴ καὶ τακτικὴ διατροφή τῶν γαλακτοφόρων προβάτων κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνος.

γ') Ἡ διεξαγωγὴ τῆς τυροκομίας καὶ τοῦ τυρεμπορίου ἀπὸ τὸ ἴδιον τσελιγκάτον.

δ') Ἡ βαθμιαία ἐλάττωσις τῶν μετακινουμένων εἰς τὰς ὄρεινὰς βοσκὰς προβάτων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ βαθμιαία ἐπιλογὴ τούτων.

ε') *Διὰ τὸ ἀγρόκτημα.* Ἡ κατασκευὴ ἀντιπλημμυρικοῦ χάνδακος πρὸς ἔγγειον βελτίωσιν τῶν 2.500 πλημμυριζομένων β. στρεμ.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν βελτιώσεων..

α') Κατασκευὴ μονίμων ποιμνιοστασίων καὶ

β') Καλὴ καὶ τακτικὴ διατροφή τῶν γαλακτοφόρων προβάτων κατὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον.

Ἡ προστασία τῶν προβάτων κατὰ τὸν χειμῶνα ἐντὸς μονίμων προβοστασίων πρέπει νὰ συνδιάζεται καὶ μὲ καλὴν πρόσθετον διατροφήν τούτων, ἵνα ἔχωμεν ἀνάλογα οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα.

Πλεονεκτήματα μονίμου προβοστασίου καὶ καλῆς διατροφῆς.

1) Ἡ προστασία ἀπὸ τὰ ψύχη τοῦ χειμῶνος καὶ ἡ καλὴ διατροφή αὐξάνει πολὺ περισσότερον τὴν ἀπόδοσιν τοῦ γάλακτος ἀπὸ τὰ μὴ προστατευόμενα τοιαῦτα.— Εἶναι δὲ ἀπαραίτητος ἡ προστασία τῶν προβάτων κατὰ τὸν χειμῶνα εἰς τὴν περιφέρειαν Κιλκίς διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην επικρατεῖ εἰς αὐτὴν μεγάλου ψυχρός καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐπηρεάζει πολὺ τὴν ποσότητα τοῦ παραγομένου γάλακτος.— Οὕτω εἶναι παρατηρημένον ὅτι πρόβατα παραχειμάζοντα εἰς τὴν περιφέρειαν Χαλκιδικῆς ὅπου τὸ κλίμα εἶναι ἡπιώτερον κατὰ τὸν χειμῶνα ἀποδίδουσι περισσότερον γάλα παρὰ τὰ εἰς τὴν περιφέρειαν Κιλκίς παραχειμάζοντα ὅπου τὸ κλίμα εἶναι ψυχρότερον.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου παρατηροῦνται καὶ τὰ ἐξῆς: Λόγω τῆς καλῆς συντηρήσεως καὶ διατροφῆς τῶν προβάτων κατὰ τὸν χειμῶνα ἡ ἐπίβασις γίνεται τὸν Ἰούλιον.— Ἐπομένως θὰ ἔχωμεν πρῶτον τοκετὸν τὸν Νοέμβριον καὶ θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐκποιήσωμεν εἰς πολὺ καλὰς τιμὰς τοὺς ἄμνους περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου ἢ ἀρχὰς Ἰανουαρίου.— Ἐνῶ εἰς τὰ μὴ προστατευόμενα ἡ ἐπίβασις θὰ γίνῃ κατὰ τὰς 20 Αὐγούστου ὅποτε ταῦτα τίκτωσι τὸν Ἰανουάριον.— Λαμβάνεται δὲ πρόνοια ὥστε ἡ γέννα νὰ μὴ

εἶναι πρῶτος, ἵνα ἀποφύγωσι τὰ μὴ προστατευόμενα τὰ μεγάλα ψύχη καὶ τὴν ἐκ τούτων φθοράν.

Τὰ ἐκ τοῦ πρῶτου τοκετοῦ πλεονεκτήματα εἶναι τὰ ἑξῆς :

1) Οἱ ἄμνοι θὰ ἐκποιηθοῦν ἀρχὰς Ἰανουαρίου ἀντὶ ἀρχὰς Ἀπριλίου. — Ἐπομένως θὰ ἔχωμεν τρεῖς μῆνας ἐπὶ πλεόν ἄρμεγμα ἥτοι Ἰανουάριον, Φεβρουάριον καὶ Μάρτιον. — Ἐκτὸς τούτου ὅμως καὶ ἡ τιμὴ τοῦ γάλακτος κατὰ τοὺς μῆνας Ἰανουάριον, Φεβρουάριον, διὰ τὸ τσελιγκᾶτον μάλιστα τοῦ Χρ. Γουλῆ τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης, εἶναι σημαντικῶς ἀνωτέρα τῆς τιμῆς τῆς ἀνοίξεως 8 δραχ. μὲ 5 δραμ.

2) Οἱ προστατευόμενοι ἄμνοι ἐὰν σφαγοῦν ἀργότερον ἔχουν πάντοτε διαφορὰν κρέατος ἀπὸ τοὺς μὴ προστατευομένους κατὰ 2 ὀκάδας.

3) Οἱ ἄμνοι εἶναι πάντοτε παχύτεροι καὶ καλύτεροι καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον προτιμῶνται ὑπὸ τῆς ἀγορᾶς. — Ἐπίσης εἶναι ὁμοιοβαρεῖς καὶ δὲν περιέχονται ἐντὸς τοῦ κοπαδιοῦ σκάρτα, ἐπομένως δὲν ἔχομεν διαφορὰν τιμῆς ἐπὶ ἔλαττον κατὰ τὴν πώλησιν διὰ τὰ σκάρτα ἐνῶ εἰς τὰ μὴ προστατευόμενα ὑπάρχουν ἀπὸ 10—20 ο)ο σκάρτα, ἅτινα πωλοῦνται κατὰ 20—30 δραχ. κατώτερον τῶν καλῶν.

4) Ἐχομεν τελείαν ἀσφάλειαν τῶν ἁμνῶν ἀπὸ κάθε φθορὰν χειμῶνος, κακουχιῶν, λύκων κλπ. ἡ ὁποία εἰς τὰ μὴ προστατευόμενα ἀνέρχεται ἀπὸ 5—15 ο)ο καὶ κατὰ τὰς περιόδους βαρέως χειμῶνος τὸ ποσοστὸν τῆς φθορᾶς εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερον. — Ἐπίσης ἔχομεν τελείαν ἀσφάλειαν ὁλοκληροῦ τοῦ ποιμνίου κατὰ τὰς περιόδους βαρυχειμωνιάς.

5) Λόγω τοῦ ὅτι δὲν ὑφίστανται κακουχίας τὰ πρόβατα κατὰ τὸν χειμῶνα ὑπερτεροῦν πολὺ τῶν ἄλλων καὶ θὰ ἔχουν σταθερῶς μεγαλειτέραν ἀπόδοσιν γάλακτος καθ' ὅλην τὴν περίοδον ὡς καὶ ξερίου καλλιτέραν ποιότητα.

6) Λόγω τῆς προσθέτου διατροφῆς αὐξάνει ἡ περιεκτικότης τῆς βοσκῆς τοῦ ἀγροκτημάτος εἰς ἀριθμὸν προβάτων κατὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον.

Κατωτέρω θὰ παραθέσωμεν λεπτομερεῖς καὶ ἀναλυτικοὺς λογαριασμοὺς μὲ στοιχεῖα ληφθέντα ἐκ τῆς πραγματικότητος καὶ οἱ ὅποιοι ἀποδεικνύουν ὅτι συμφέρει οἰκονομικῶς ἡ κατασκευὴ μονίμων ποιμνιοστασίων καὶ ἡ καλὴ διατροφή καὶ ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν σαρακατσανέων ἐκτρεφόμενη γενεὰ προβάτων δύναται καταλλήλως συντηρουμένη νὰ ἀποδώσῃ πολὺ περισσότερα οἰκονομικῶς ἀπὸ ὅσα ἀποδίδει μὲ τὸ σημερινὸν εἶδος ἐκμεταλεύσεως.

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ἐνὸς προβατοστασίου περιεκτικότητος 583 προβάτων.

Διαστάσεις 12 μ. × 30 μ. ὕψος 3 μ.

Ὑπολογίσαμεν 0,62 μ.² κατὰ κεφαλὴν προβάτου διότι τὰ σα-
ρακατσανεῖκα πρόβατα εἶναι σχετικῶς μικρόσωμα.

Ἐπίσης ἄνωθεν τοῦ προβατοστασίου ἀφίνομεν ἐλεύθερον χώ-
ρον 360 μ³ δι' ἀποθήκην.

1) Ἐκσκαφὴ θεμελίων μ. κ. 50×15 δρ. 750.—

2) Τοιχοδομή ἐκ λίθων μ. κ. 50×300..... » 15.000.—

3) Πλινθοδομή διὰ πλίνθων χαρμάνκιοι καὶ
ἀσβεστοκονίας 34×3 μ. ×86=85 μ. κ. ×700.. » 59.500.—

4) **Συλεία**.—Προμήθεια καὶ κατεργασία διὰ
τὴν κατασκευὴν τῆς στέγης ὑπολογιζομένων καὶ
τῶν φθορῶν ἡλῶν καὶ σιδηρῶν συνδετήρων πρὸς
2400 τὸ κ. μ.

2 στῦλοι 0,18×0,18×3 μ.=0,228 μ. κ.

3 στῦλοι 0,1 ×0,1×2 μ. =0,06 μ. κ.

1 δοκὸς 0,16×0,16×13 μ.=0,33 μ. κ.

1 Στράμπεν 0,10×0,10×14μ.=0,14 μ. κ.

0,758

6

4.548

7 τεμάχ. 30 μ. ×0,18×0,10=3,800

8.350 μ. κ. ×240 » 33.000 —

Σανίδες διὰ κεράμους

16 μ. ×3×0,015=75 μ. κ. ×2500 » 18.000.—

5) **Κέραμοι** 16 τεμ. ×500×42 » 34.000.—

6) Ἐπίχρισμα διὰ τσιμεντοκονιάματος ἐσωτερικῶς

1.5 μ. ἄνωθεν τοῦ ἐδάφους

30+30+12+12=84 μ. ×1.5 μ.=126 μ² ×50 δρ. 6.300.—

7) Ὑαλοστάσια παραθύρων 6 ἔμπροσθεν καὶ

6 παραθύρα ὀπίσθεν 12×12×7=24 μ³ ×220.. » 5.300.—

8) 4 θύραι καρφωταὶ ×3 μ. πλ. ×2.8 ὕψος
=33.6 μ² ×250..... » 8.400.—

9) Ἐλαιοχρωματισμὸς παραθύρων καὶ θυ-
ρῶν 58 μ² ×26..... » 1.450.—

10) Ἐπίστρωσις δαπέδου δι' ἀμμοχάλικος
ποταμοῦ 0,30 πάχος ×350 μ² ×50..... » 17,500.—

11) Πάτωμα ἀποθήκης ὁροφοῦ καὶ φάτναι » 14.000.—

Δρ. 195.200.—

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

1) Ἐπισκευὴ θεμελίων	Δρ.	750.—
2) Τοιχοδομή ἐκ λίθων	»	15.000.—
3) Πλινθοδομή	»	59.500.—
4) Ξυλεία στέγης	»	33.000.—
5) Κέραμοι	»	34.000.—
6) Ὑψίχρισμα διὰ τσιμεντοκονιάματος	»	6.300.—
7) Ὑαλοστάσια παραθύρων	»	5.300.—
8) Θῦραι	»	8.400.—
9) Ἐλαιοχρωματισμὸς θυρῶν καὶ παραθύρων	»	1.450.—
10) Ἐπίστρωσις δαπέδου	»	17.500.—
11) Πάτωμα ἀποθήκης καὶ φάτναι	»	14.000.—
Σύνολον	Δρχ.	195.200.—

Λεδομένου δὲ ὅτι ἀπαιτοῦνται διὰ τὸ ποίμνιον τῶν γαλακτοφόρων προβάτων τοῦ τσελιγκάτου ἅτινα ἀνέρχονται εἰς 1750, τρία μόνιμα προβατοστάσια, ἡ συνολικῶς ἀπαιτηθησομένη δαπάνη διὰ τὴν κατασκευὴν τούτων θὰ ἀνέλθῃ εἰς 195.200 δραχμὰς $\times 3 = 585.600$.

Λογαριασμὸς ποιμνίου 2.500 προβάτων τοῦ Τσελιγκάτου Χρ. Γουλῆ με βελτιωμένην συντήρησιν καὶ διατροφὴν τῶν γαλακτοφόρων

Ἔσοδα. Ἐκ πωλήσεως γάλακτος

Δραχμαὶ

Γαλάρια 1750. Οἱ ἄμνοι θὰ πωληθῶσι κατὰ τὸ τέλος Δεκεμβρίου—10 Ἰανουαρίου, ἀπὸ 10 Ἰανουαρίου καὶ Φεβρουαρίου—10 Μαρτίου ἀπὸ 120 δράμια ἡμερ. $\times 60$ ἡμέρας = 18 ὀκάδ. $\times 1750 = 31.500$ ὀκάδ. $\times 8$ δραχ. Κατὰ τὴν περιόδον ταύτην ἡ τιμὴ τοῦ γάλακτος προβάτων εἶναι ὑψηλὴ, τὸ δὲ ἀγρόκτημα κεῖται πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης	252.000.—
10 Μαρτίου—10 Ἀπριλίου 130 δράμια ἡμερησίως (τὰ πρόβατα 1 ὀκά) 130 δρμ. $\times 30$ ἡμ. $\times 1750 = 17.500 \times 5$ δραχ.	87.500.—
Ἀπρίλιος καὶ Μάιος 1½ ὀκ. ἡμερ. εἰς αὐτὸ τὸ ποσὸν ὑπολογίζεται καὶ τοῦ Ἰουνίου καὶ Ἰουλίου ἥτοι ἔχομεν 1750×30 ὀκάδ. $= 52.500 \times 5$ δρ.	262.500.—

Ἐκ πωλήσεως ἀμνῶν 955×180 δραχ. λόγῳ πρωτί- μου πωλήσεως.	171.900.—
Κέρδος ἐκ τῆς φθορᾶς ἀρνιῶν 3 ο]ο. Ὑπολογίζο- μεν καὶ πάλιν 2 ο]ο φθορὰν 52 ἀμνοὶ×180 δραχ.	9.360.—
Ἐκ πωλήσεως 280 παλαιῶν ἀντικαθισταμένων× 150 δραχ.	42.000.—
Ἀξία κρατηθέντων πρὸς ἀνανέωσιν τοῦ ποιμνίου 677 θηλυκαί, 33 ἀρ.×180.	127.800.—
Ἐριον 1750×1 1]2 δᾰκ=2.625 750×1 1]4= 937 καὶ 2.625×25.	89.050.—
	<u>1.032.110.—</u>

Ἦτοι ἔχομεν κατὰ κεφαλὴν προβάτου τοῦ ποιμνίου ἀκαθά-
ριστον πρὸς οὐδὲν 412 δραχ. καὶ κατὰ κεφαλὴν γαλακτοφόρου δραχ.
560 ἀκαθάριστον πρὸς οὐδὲν. Δεδομένου δὲ ὅτι μὲ τὴν συνήθη
ἡμινομαδικὴν ἐκμετάλλευσιν τὸ αὐτὸ ποίμνιον ἔχει δι' ἀκαθάρι-
στον πρὸς οὐδὲν διὰ τὰ πρῶτα 252 δραχ. καὶ διὰ τὰ δεύτερα 323
παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἀκαθάριστος πρὸς οὐδὲν τοῦ ποιμνίου διὰ τῶν
μεταρρυνθίσεων τούτων αὐξάνει κατὰ 63 ο]ο διὰ κάθε πρόβατον
ἀδιακρίτως τοῦ ποιμνίου καὶ κατὰ 73 ο]ο διὰ κάθε γαλακτοφόρον
πρόβατον. Σημειωτέον δὲ ὅτι οὐδόλως ὑπερβάλαμεν τὰ ἔσοδα
διότι εἶναι παραδεδεγμένον καὶ ἔξακριβωμένον ὅτι πρόβατα
προστατευόμενα καλῶς τὸν χειμῶνα ἀπὸ τοὺς ἀνέμους καὶ τὸ
ψύχος καὶ καλῶς διατρεφόμενα ἀποδίδουσι σημαντικῶς περισσό-
τερον γάλα τῶν ἐκτεθειμένων εἰς τὴν μανίαν τῶν ἀνέμων καὶ τοῦ
ψύχους τοῦ χειμῶνος.

Ἐξοδα Δαπάνη χειμερινῆς βοσκῆς

	Δραχμαὶ
Τόκος κεφαλαίου ἀντιπροσωπεύοντος ἀξίαν κτήμα- τος 738878 δαχ. καὶ τοκοχρεωλύσιον ἐγκατα- στάσεων ἀξίας 350.000 δραχ.	102.711.—
Συντήρησις οἰκημάτων 5 ο]ο.	17.500.—
Τοκοχρεωλύσιον 3 μηνίων ποιμνιοστασίῳ ἀξίας 585.600 δραχ. διὰ μίαν δεκαετίαν×6,5 ο]ο (1).	81.359.—

(1) Το τοκοχρεωλύσιον τῶν ποιμνιοστασιῶν κανονικῶς θὰ ἔπρεπε νὰ
ὑπολογισθῇ διὰ μίαν τεσσαρακονταετίαν. Ἡμεῖς ὁμως ὑπολογίζομεν διὰ
μίαν δεκαετίαν ὅσον δηλαδὴ θὰ ἀπαιτηθῇ παρὰ τῆς Α.Τ.Ε. πρὸς ἀπο-
πληρωμὴν τοῦ δανείου ἵνα ἴδωμεν ἐὰν ἀκινδύνως δύναται ἡ ἐκμετάλλευ-
σις νὰ πληρώσῃ τὸ ἀνάλογον τοκοχρεωλύσιον εἰς τόσον μικρὸν χρονικὸν
διάστημα.

Συντήρησις προβατοστασίων 5 ο ο.....	29.280.—
Δαπάνη θερινῆς βοσκῆς διὰ 1750 γαλάρια×20 δρ.	
Τὰ στέρφα παραμένουν στὸ κτῆμα.....	35.000,—
Πρόσθετος τροφή 22 1 2 δκ. Κριθὴ 90 ἡμ.×100 δράμ. καρποῦ κριθῆς κτλ.=40.000 δκ.×3...	120.000.—
Τριφυλλί 1 2 ἡμ.×70 ἡμέρας=61.250 δκ.×1,5.	91.875.—
Θνησιμότης 10 ο ο ἤτοι 250×300 δρχ.....	75.000.—
Ἔξοδα διατροφῆς 10 κυνῶν×500 δρχ.....	5.000.—
Ἄλας 1 2 δκ. κατὰ κεφαλὴν δκ. 1250×35 δρχ..	4.375.—
Φόρος αἰγοπροβάτων 8 δρ. κατὰ κεφαλὴν×2.500	20.000.—
Μισθοὶ ποιμ. 3 χειμερινῶν καὶ 2 θερινῶν×6.000.	30.000.—
Τοκοχρεωλύσιον κεφαλαίου ἀντιπροσωπεύοντος ἀξίαν ποιμνίου 2.500×300=750.000 10 ο ο	75.000.—
Γενικὰ ἔξοδα μετακινήσεως, ἀγροζημιῶν, ἔξοδα παραστάσεως ἀρχιτσελιγκάτου.....	25.000.—
Τόκος ἀξίας ἀγορᾶς προσθέτων τροφῶν 169.875 δρχ.×8 ο ο.....	13.590.—
Σύνολον ἐξόδων	<u>725.680.—</u>

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ἔσοδα	Δρ.	1,032,110
Ἔξοδα	»	725,680
Καθαρὰ πρόσοδος	»	<u>306,430</u>

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς :

Δεδομένου ὅτι ἡ καθαρὰ πρόσοδος κατὰ τὸ σύνθηδες σύστημα ἀνέρχεται εἰς 188,989 δρχ. καὶ κατὰ τὸ δεύτερον εἰς 306,430, ἔχομεν αὐξῆσιν κατὰ 116,441 δρχ.

Ἐνῶ δὲ μὲ τὸ πρῶτον σύστημα ἡ προσωπικὴ ἐργασία ἑνὸς ἐκάστου ἐργαζομένου ἀνδρὸς ἀμοίβεται διὰ 12,666 δρχ. ἐτησίως διὰ τοῦ δευτέρου βελτιουμένου συστήματος αὕτη ἀμοίβεται διὰ 20,425 δρχ. ἐτησίως. Ἡ δὲ αὐξῆσις τῆς καθαρᾶς προσόδου κατὰ γαλακτοφόρον πρόβατον ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρῶτον σύστημα ἀνέρχεται εἰς 90 δρχ. (198 δρχ.—108 δρχ.=90 δρχ.) καὶ κατὰ πρόβατον τοῦ ποιμνίου 122—76=46 δρχ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν παρατηροῦμεν ὅτι ἀπέναντι αὐξήσεως τῶν δαπανῶν κατὰ 64 % διὰ τῶν προτεινομένων βελτιώσεων (εἰς τὰς δαπάνας δὲν συμπεριλαμβάνεται ἡ προσωπικὴ ἐργασία τοῦ τσελιγκάτου ὅπως δὲν συμπεριλαμβάνεται καὶ εἰς τὰ ἔσοδα) ἔχομεν αὐξῆσιν :

1) τῆς ἀκαθαρίστου προσόδου κατὰ πρόβατον γενικῶς τοῦ ποιμνίου 63 % καὶ κατὰ γαλακτοφόρον 73 % καὶ

2) τῆς καθαρᾶς προσόδου κατὰ πρόβατον γενικῶς 60 % καὶ κατὰ γαλακτοφόρου 83 %.

Ἐννοεῖται ὅτι ἐὰν ὑπολογίσωμεν τὸ τοκοχρεωλύσιον τῶν προ-
βαστασίων διὰ μίαν τεσσαρακονταετίαν ὥς θὰ ἔπρεπε νὰ γίνη
τότε θὰ ἔχωμεν μεγαλειτέραν αὔξησιν τῆς καθαρᾶς προσόδου.

Κατόπιν τούτων καὶ λαμβανομένου ὑπ' ὅψιν ὅτι αἱ προτει-
νόμεναι βελτιώσεις οὐδόλως πρόκειται νὰ μεταβάλλωσι τὸ εἶδος
ζωῆς τοῦ Τσελιγκάτου ἐπὶ τὸ δαπανηρότερον, σαφῶς καταφαί-
νεται ὅτι ἡ ἐξυπηρέτησις τοῦ μεσοπροθέσμου δεκαετοῦς δανείου
τῶν 585,600. δρχ. διὰ τὴν κατασκευὴν 3 μονίμων ποιμνιοστα-
σίων εἶναι πλέον ἢ ἀσφαλής.

Ἐπομένως καταλήγοντες προτείνομεν τὴν χορήγησιν δραχ.
585,600.—δεκαετοῦς μακροπροθέσμου δανείου διὰ τὴν κατα-
σκευὴν τριῶν μονίμων ποιμνιοστασίων.

Γ'.

Διεξαγωγή τῆς τυροκομίας καὶ τοῦ τυρεμπορίου ἀπὸ τὸ τσελιγκάτο.

Προηγουμένως ἀπεδείξαμεν λεπτομερῶς τὴν ἀπώλειαν τῶν
κερδῶν τὴν ὁποίαν ὑφίσταται τὸ τσελιγκάτον τοῦ σαρακατσάνου
Χρ. Γουλῆ ἐκ τῆς προπωλήσεως τοῦ γάλακτος καὶ τῆς μεσολα-
βήσεως τῶν τυρεμπόρων.— Ἡ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς ἀνωτέρω
προτεινομένας μεταρρυθμίσεις διεξαγωγή τῆς τυροκομίας καὶ τοῦ
τυρεμπορίου παρὰ τοῦ ἰδίου Τσελιγκάτου θὰ τοὺς πολλαπλασιάσῃ
τὰ κέρδη καὶ θὰ τοὺς διευκολύνῃ νὰ ἐπιτύχουν σὺν τῷ χρόνῳ
πολὺ μεγαλειτέρας ἐκτάσεως τεχνικὰς βελτιώσεις τόσον τοῦ ἀγρο-
κτήματος ὅσον καὶ τῶν ποιμνίων των καὶ θὰ κατωρθώσουν οὗτοι
σὺν τῷ χρόνῳ νὰ κατασκευάζουσι πολυτιμώτερα εἶδη τυροῦ.

Διὰ νὰ κατορθωθῇ ὁμως τοῦτο ἀπαιτοῦνται δύο πράγματα :

1) Κατασκευὴ ἐνὸς τυροκομείου καθ' ὅσον τὸ κτῆμα στερεῖται
καὶ προσωρινοῦ τοιοῦτου καὶ

2) Ἀνάλογος βραχυπρόθεσμος πίστωσις ἐν καιρῷ.

Κατωτέρω παραθέτομεν λεπτομερεῖς λ)σμοὺς ἐξ ὧν ἐμφαί-
νονται τὰ κέρδη ἅτινα θὰ προσκομίσῃ τὸ τσελιγκάτον ἐκ τῆς
διενεργείας τῆς τυροκομίας καὶ τοῦ τυρεμπορίου.

Προϋπολογισμός τυροκομείου 10μ. × 6μ. × 3,5μ. ὕψος:

- 1) Ἐκσκαφή θεμελίων 32μ. : 0,50μ. × 1μ. =
 $16μ.3 \times 20 =$ δρ. 320.—
 2) Τοιχοποιεῖα θεμελίων ἐκ λίθων 16μ.3 × 300 = » 4,880.—
 3) Πλινθοδομή 32μ. × 3,5μ. × 0,34 =
 $= 38μ3 \times 700 =$ » 26,600 —

4) **Ξυλεία**

- 1 δοκὸς 1,10 × 0,16 × 6μ. = 0,09
 1 » 0,12 × 0,12 × 3μ. = 0,044
 2 » 0,10 × 0,18 × 4μ. = 0,072

0,206
 × 12

2,5μ³

- 3 καθρόνια 0,10 × 0,2 × 1μ.06

Ξυλεία 3,1μ³ × 2400 μὲ

κατεργασίαν = Δρ. 7,450.—

Ξυλεία κεράμων » 2,000.—

Κέραμοι 80μ² × 16 × 4,20 » 5,350.—

- 5) Ἐπίστρωσις δαπέδου, θύρες παράθυ-
 ρα ἐπίχρησις τοίχων ἐλαιοχρωματισμός
 θυρῶν παραθύρων..... » 20,000.—

Σύνολον δαπάνης... » 66,520.—

ΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΥΡΟΚΟΜΕΙΟΥ

Ἔσοδα

Ἐκ πωλήσεως τυροῦ φέτας

Γάλα 70,000 δκ. τὸ ὑπόλοιπον πωλεῖται κατὰ τὸν Ἰανουά-
 ριον καὶ Φεβρουάριον λόγῳ τῆς ὑψηλῆς τιμῆς του Ἀπόδοσις 33%.

23,333 δκ. × 23 δρ. Δρ. 536,659.—

Βούτυρο 2%

1,400 δκ. × 65 δρ. = » 91,000.—

Σύνολον ἐσόδων » 627,659.—

ῚΕξοδα

1 τεχνίτης τυροκόμος ἐπὶ 3 μῆνας $\times$ 5.000 = δρχ.	15.000.—
Τὸ λοιπὸν βοηθητικὸν προσωπικὸν θὰ ἐργασθῇ ἀπὸ τὸ τοιοῦτον τοῦ τσελιγκάτου καθ' ὅσον ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἔχουν διαθέσιμον χρόνον.—	
ῚΕπίσης θὰ ἐργασθοῦν καὶ αἱ γυναῖκες.....	
ῚΑξία Γάλακτος 70.000 ὀκ. $\times$ 5 δρχ.	» 350.000.—
ῚΑξία πυτιᾶς	» 5.000.—
Καύσιμος ὕλη	» 7.000.—
ῚΑπρόοπτα	» 3.000.—
Δι' ἀγορὰν 1794 δρχ. $\times$ 6	» 10.764.—
Μεταφορὰ εἰς ψυγεῖον Θεσσαλονίκης 1794 $\times$ 5	» 8.970.—
ῚΕνοίκιον ψυγείου δι' ἓνα περίπου μῆνα.	» 6.279.—
ῚΑλας	» 8.750.—
ῚΑπόσβεσις ἐργαλείων τυροκομείου.	» 5.000.—
Τόκος κεφαλαίου δρχ. 419.753 δρχ. $\times$ 8 %	
Ὶδιὰ μίαν ἑξαμηνίαν	» 16.790.—
Τοκοχρεωλύσιον Τυροκομείου 66.520 διὰ μίαν δεκαετίαν πρὸς 6 1)2 %. (Τὸ τοκοχρεωλύσιον ὑπελυγίσθη διὰ μίαν δεκαετίαν μόνον διὰ τοὺς ἰδίους λόγους δι' οὓς ἐγένετο τοῦτο καὶ διὰ τὰ προβατοστάσια)	» 9.253.—

Σύνολον ἐξόδων δρχ. 445.806.—

ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

ῚΕσοδα δρχ.	627.659.—
ῚΕξοδα »	<u>435.806.—</u>
Καθαρὰ πρόσοδος »	<u>181.853.—</u>

Σημειώτεον ὅτι εἰς τὸ κέρδος τοῦτο συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ ἡμερομίσθια τῶν γυναικῶν καὶ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ τσελιγκάτου τὸ ὁποῖον ἐργάζεται εἰς τὴν τυροκομίαν.

ῚΕκ τῶν ἀνωτέρω δὲ ἀριθμῶν παρατηροῦμεν ὅτι τὸ ἐκ τῆς τυροκομίας κέρδος θὰ εἶναι σημαντικώτατον.

Διὰ νὰ κατορθωθῇ ὁμῶς τοῦτο πρέπει τὸ τσελιγκάτον νὰ ἔχῃ ἐπὶ τινα ἔτη 300.000 δρχ. βραχυπρόθεσμον πίστωσιν.— ῚΗ πίστωσις αὕτη πρέπει νὰ δίδεται κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον ἵνα προβαίνει τὸ τελικᾶτο εἰς τὴν ἀγορὰν καρποῦ, τροφίμων κλπ. καὶ νὰ μὴν εἰσπράττεται κατὰ τὴν πώλησιν τῶν ἀμνῶν ἀλλὰ μετὰ

τὴν πώλησιν τοῦ τυροῦ καὶ βουτύρου ὥστε μὲ τὰ ἔσοδά του ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν ἀμνῶν νὰ κατορθώσῃ νὰ διεξαγάγῃ τὴν τυροκομίαν.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἀνακεφαλαιοῦντες βλέπομεν ὅτι ἔχομεν καθαρὰν πρόσδοτον τοῦ τσελιγκάτου μὲ τὸ βελτιωμένον σύστημα.

Ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ποιμνίου. δρχ. 306.430.—

Ἀπὸ τὴν τυροκομίαν. » 181.853.—

Σύνολον καθαρᾶς προσόδου δρχ. 488.283.—

Ἦτοι παρατηροῦμεν αὐξήσιν μὲν τῶν ἐξόδων κατὰ 78 % , τῆς δὲ καθαρᾶς προσόδου κατὰ 150 % .

Ἡ μεγάλη αὐξήσις τοῦ ποσοστοῦ τῆς καθαρᾶς προσόδου ὀφείλεται κατὰ πολὺ εἰς τὰ ἐκ τῆς τυροκομίας καὶ τυρεμπορίου κέρδη, τὰ ὅποια εἶναι σημαντικώτατα.

Δ΄.

Βελτίωσις Ἀγροκτημάτος

Ὡς ἀρχικῶς ἀναφέραμεν τὸ ἀγρόκτημα Ἀντά-ντεπὲ ἀποτελεῖται ἀπὸ 7.500 δ. στρέμ. ἐξ ὧν τὰ 2.500 πρώτης ποιότητος πλημμυρίζόμενα.—Δεδομένου δὲ ὅτι τὸ τσελιγκάτο ἔχει 2.500 πρόβατα ἀναλογοῦν κατὰ κεφαλὴν προβάτου 3 β στρέμ. Τὸ ποσὸν τοῦτο τῶν στρεμμάτων εἶναι ὅπως δὴ ποτε ἐπαρκές, διότι πρόκειται περὶ καλῆς βοσκήσης.—Εἰς τὸ κτῆμα τοῦτο οὐδεμίᾳ ἀπολύτως καλλιέργεια ἐνεργεῖται.

Βεβαίως τὸ τσελιγκάτο πρέπει νὰ τείνῃ εἰς τὴν καλλιέργειαν κτηνοτροφικῶν φυτῶν καὶ σχηματισμὸν τεχνικῶν λειβαδίων ὥστε νὰ κατορθωθῇ ἀργότερον ἢ παραμονὴ εἰς τὸ κτῆμα ὅλων τῶν προβάτων καὶ κατὰ τὴν θερινὴν περιόδον νὰ δύναται νὰ περιλάβῃ τοῦτο μεγαλείτερον ἀριθμὸν προβάτων καὶ νὰ παράγῃ τὴν ἀπαιτούμενην πρόσθετον τροφὴν τοῦ χειμῶνος, συνάμα δὲ οὕτω θὰ κατορθωθῇ ἡ βελτίωσις δι' ἐπιλογῆς τῆς γενεᾶς τῶν σήμερον ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένων προβάτων.

Ἡ βελτίωσις αὕτη καθίσταται σήμερον προβληματικὴ καθ' ὅσον ὑπάρχει κίνδυνος τὰ οὕτω βελτιωμένα πρόβατα νὰ μὴ δύνανται νὰ ἀντέχωσι ἐπαρκῶς εἰς τὰς κακονχίας τῶν μετακινήσεων.

Αἱ τοιαῦται ὅμως βελτιώσεις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωσι ἀπὸ τοῦδε διότι καὶ ἐπαρκεῖς ἐργατικὰς χεῖρας διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς δὲν ἔχει τὸ τσελιγκάτο, ἢ δι' ἡμερομισθίων δὲ γεωργικὴ ἐκμετάλλευσις τυγχάνει πολλάκις ἐπιζήμιος.—Ἄλλ' οὔτε καὶ αἱ

οϊκογένειαι τῶν σαρακατσαναίων δύνανται ἀκόμα νὰ παραμένουν κατὰ τὸ θέρος εἰς τὸ κτῆμα. — Αἱ βελτιώσεις αὗται φρονοῦμεν ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ καὶ διὰ τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ τῶν ἀτόμων τοῦ τσε-λιγκάτου θὰ γίνουν βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς.

Ἡ μόνη βελτίωσις ἡ ὁποία φρονοῦμεν ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος πρὸς τὸ παρὸν νὰ γίνῃ εἰς τὸ κτῆμα εἶναι ἡ πάση θυσίᾳ ἐξασφάλι-σις τῶν 2.500 πλημμυρίζομένων β. στρεμ. Κατ' αὐτὸν τὸ τρό-πον καὶ καλλιτέρα καὶ ἀφθονωτέρα βοσκή θὰ δημιουργηθῇ, θὰ αὐξήσῃ ἡ περιεκτικότης αὐτῆς εἰς πρόβατα καὶ θὰ ἔχῃ καὶ ση-μαντικὸν ἔσοδον ἀπὸ τὸ χόρτον.

Σήμερον κατὰ τὴν σπουδαιότεραν ἐποχὴν τοῦ χειμῶνος πολ-λάκις τὸ πλεῖστον τῆς βοσκῆς εἶναι πλημμυρισμένον καὶ ἐπομέ-νωσ ἀκατάλληλον πρὸς βοσκήν.

Ἡ ἀπαιτηθεὶς δαπάνη τοῦ ἀντιπλημμυρικοῦ χάνδακος λαμβανομένου ὑπ' ὅψιν τοῦ ὑπάρχοντος παλαιοῦ τοιούτου θὰ εἶ-ναι ὥς ἑξῆς:

$$2.600 \text{ μ. μήκος} \times 6 \text{ πλ.} \times 1 \text{ βάθ.} =$$

$$15.600 \text{ μ. κ.} \times 10 \text{ δρχ.} = 156.000$$

Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὅψιν ὅτι μόνον τὰ ἐκ πωλήσεως χόρτου κέρδη (1) δύνανται μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀντιπλημμυρικοῦ χάνδακος νὰ ἀνέλθουν εἰς 100.000 εἶναι εὐνόητον ὅτι εὐκόλως δύναται νὰ πληρωθῇ τὸ τοκοχρεωλῦσιον τῶν δρχ. 156.000, τὸ ὁποῖον διὰ μίαν δεκαετίαν πρὸς 6 1)2 ἀνέρχεται εἰς 21.700 δρχ.

Τῆς βελτιώσεως ταύτης θὰ ἐπακολουθήσῃ βαθμιαίως εἰς μι-κρὰν κλίμακα κατ' ἀρχὴν ἡ καλλιέργεια τριφυλλίου, Σόργου καθὼς καὶ ἡ δοκιμαστικὴ δημιουργία τεχνιτῶν λειμῶνων. Πάν-τως τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀντιπλημμυρικοῦ χάνδακος τὴν κρίνομεν ἀπυλύτως ἐπιβεβλημένην.

Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ βελτίωσις τῆς βοσκῆς διὰ στορᾶς διαφό-ρων μιγμάτων εἶναι καὶ εὐκόλος καὶ δὲν ἀπαιτεῖ μεγάλας δαπάνας οὔτε γνώσεις, ἐλπίζομεν ὅτι σὺν τῷ χρόνῳ μετὰ τὸν ἀκριβῆ καθο-ρισμὸν τῶν ἀπαιτουμένων μιγμάτων σπόρου λειβαδιῶν, θὰ γενι-κευθῇ ἡ χορήσις αὐτῆς.

(1) 2000 β. στρ. πρὸς κοπὴν χόρτου $\times 100$ δχ. κατὰ μέσον ὄρον.....	200.000 δχ.
$200.000 \times 1,30 \text{ δρχ.} = 260.000 \text{ δρχ.}$	260.000 δρχ.
Ἔξοδα 0,25 δρχ. θεωρητικὰ 0,20 δετικά 0,35 μεταφορὰ φύρα ἡμερομ. ἀποξηράνσεις κτλ. δρχ. = 0,80 κατ' ὁκᾶν $\times 200.000 \text{ δρχ.} =$	160.000 »
Κέρδος	100.000 »

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἀνακεφαλαιοῦντες προτείνομεν τὴν χορήγησιν ἐν συνόλῳ
808.120 δρχ. μακροπροθέσμου δεκαετοῦς δανείου ἥτοι :

1) Διὰ τὴν κατασκευὴν τριῶν μονίμων προ-
βατοστασίων × 195.200 δρχ.	δρχ. 585.600.—
2) Διὰ τὴν κατασκευὴν ἐνὸς τυροκομείου..	» 66.520.—
3) Διὰ τὴν κατασκευὴν ἀντιπλημμυρικοῦ
χάνδακος	» 156.000.—

Σύνολον δρχ. 808.120.—

Τὸ δάνειον τοῦτο πρέπει νὰ χορηγηθῇ τμηματικῶς σὺν τῇ
προόδῳ τῆς ἐργασίας, ἡ ὅλη δὲ πορεία αὐτῆς πρέπει νὰ ἐλέγχη-
ται αὐστηρῶς ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας τῆς Α. Τ. Ε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟΥ

α

Εἰς τὸ κείμενον ἀνεπτύξαμεν τὴν παρατήρησιν ὅτι τὸ Τσελιγκάτον πάντοτε συνεδυάζεται ἐν ταῖς χώραις μας μὲ τὴν διημετριακὴν εἰδικῶς γεωργίαν, δηλαδή τὴν καλλιεργοῦσαν κυρίως τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ ἄλλα διημετριακά, πού ἐγίνετο πρὸ παντὸς μὲ τὸν σχηματισμὸν τοῦ Τσιφλίκιου. Τὸ Τσιφλίκι λοιπόν, ὡς παρατηρήσαμεν ἤδη, ἦτο συνδυασμένον πρὸ παντὸς μὲ τὴν νομαδικὴν κτηνοτροφίαν, ἐπιτυγχάνον οὕτω καὶ καλυτέραν ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς καὶ ἄμεσον ἐνίσχυσιν τῆς γεωργίας του καὶ ἔμμεσον ἐπίσης ἀσφάλειαν ἐκ τῶν κτηνοτροφικῶν πόρων· τὸ τελευταῖον τοῦτο θὰ εὗρωμεν εὐκαιρίαν καὶ περαιτέρω τῆς μελέτης μας νὰ τὸ ἀναπτύξωμεν. Πρὸς τὸ παρὸν παρατηροῦμεν ἔδῳ ὅτι αὐτὸς ὁ αἰωνόβιος συνδυασμὸς τόσον καλὰ ἐστηρίζετο εἰς τὰ πράγματα, ὥστε διειρηθήη καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν τσιφλικιῶν, ὅπου εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν ὁργανώθησαν αἱ διημετριακαὶ κοινότητες τῶν ἐλευθέρων μικροῖδιοκτητῶν· αἱ κοινότητες δηλαδή αὐταὶ εἰσῆγον εἰς τὰς ἐκ παραδόσεως κατ' ἐπαμοιβὴν καλλιεργουμένας καὶ ἀγροαπαυόμενας ζώνας τμήματα νομαδικῶν ποιμνίων, ἀκόμη καὶ ὅταν τὰ χωρικά ποίμνια ἤρχισαν ἀναπτυσσόμενα, βάσει τοῦ αὐτοῦ, σημειωτέον, πάντοτε συνδυασμοῦ γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας.

Τὸ γεγονός δὲ αὐτὸ τοῦ συνδυασμοῦ παρατηρεῖται ὅχι μόνον εἰς τὴν ἑκτασιν τῆς κοινοτικῆς περιοχῆς, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερα εἰς ὁλοκλήρους περιφερείας περιλαμβανούσας παραλλήλους θερινὰς βοσκὰς εἰς τὰ ὄρεινά καὶ χειμερινὰς εἰς τὰ πεδινὰ τμήματά των ὡς καὶ πολλὰς ἐπίσης κοινότητις, ὄρεινὰς ἀφ' ἐνὸς καὶ πεδινὰς ἐξ ἄλλου· εἰς τὰς περιφερείας δηλαδή αὐτὰς πρόκειται περὶ εἰδικῶν γεωοικονομικῶν μονάδων, τῶν ὁποίων αἱ ὄρειναι καὶ πεδιναὶ ἐκτάσεις ἀποτελοῦν ἀναπόσπαστα οἰκονομικῶς τμήματα μετὰ τὰς τῶν καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἐκμετάλλευσις γίνεται διὰ συνδυασμένης διημετριακῆς κυρίως καλλιεργείας εἰς τὰ πεδινὰ καὶ κτηνοτροφικῆς ἐπιδόσεως εἰς τὰ ὄρεινά· καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀπλήρησιν τῆς παλαιότερας ἐποχῆς καθ' ἣν οἱ πληθυσμοί, νομάδες ὄντες, παρέμεναν τὸν χειμῶνα εἰς τὸν κάμπον καὶ τὸ θέρος εἰς τὰ γειτονικά βουνὰ ἀκολουθοῦντες τὰς βοσκὰς· ἀφ' ὅτου ὅμως πληθυνθέντες ἐδιχάσθησαν καὶ οἱ μὲν παρέμειναν μονίμως ὡς γεωργοὶ εἰς τὸν κάμπον, εἰδικευθέντες εἰς τὰ προχειρότερα διημετριακά, οἱ δὲ ἑκτίσαν οἰκίαν εἰς τὰ βουνὰ ὡς κυρίως κτηνοτρόφοι, ἔκτοτε ἐδημι-

ουργήθησαν μὲν χωρισταὶ πεδινὰ καὶ ὄρειναι κοινότητες, ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὸ σύστημα ἐκμεταλλεύσεως ἡ γεωοικονομικὴ μονὰς ὑφίσταται εἰσέτι ἐπ' ἀμοιβαίῳ συμφέροντι καὶ ἡ πεδινὴ βοσκήσιμος γῆ ὑπόκειται τρόπον τινὰ εἰς δουλείαν βοσκῆς διὰ τὰ ποιμνία τῶν ὀρεινῶν, τὰ ὁποῖα κατεβαίνουν τὸν χειμῶνα εἰς τὴν πεδιάδα, ἐπ' ἀμοιβαίῳ, ὡς εἶπα, συμφέροντι τῶν τε δημητριακῶν καλλιεργείων καὶ τῶν κτηνοτροφικῶν ἐκμεταλλεύσεων. Οὕτως ἔχομεν νόμῳ μὲν καὶ τύποις κοινότητος διακεκριμένης, οἰκονομικῶς ὅμως καὶ κατ' ἔθνημον ἀλληλοεξηγητημένης ἐν μιᾷ συναρτήσει ἐξ ἧς καὶ αἱ καλλιέργειαι ὠφελοῦνται καὶ τὰ ποιμνία διαχειμιάζονται καὶ πρόσθετοι πόροι δημιουργοῦνται διὰ τοὺς διαχειμιάζοντας ὀρεινοὺς ἀπὸ ἡμεροκάματα ποὺ κάμουν εἰς τὰς βαρεῖας καλλιέργειας τοῦ κάμπου καὶ εὐθηνὰ ἐξ ἄλλου ἐργατικαὶ χεῖρες ἐξενδρίσκονται εὐκολώτερον δι' αὐτὰς τὰς καλλιέργειας, ὥστε νὰ ἐκτελοῦνται μὲ μικρὸν καὶ συμφέρον κόστος.

Ἡ κατάστασις αὕτη τῶν πραγμάτων δὲν ἀπελιθώθη βεβαίως· ἐξειρίχθη· πλὴν ἄλλοτε μὲν ὀργανικῶς, ἄλλοτε δὲ ἀνωμαλῶς : ἡ ὄρεινὴ κοινότης διέλυσε τὸ πλεῖστον τῆς κτηνοτροφίας τῆς καὶ εἴτε ἐπεδόθη εἰς μετανάστευσιν εἴτε εἰς δεινδροκομίαν π.χ., ἡ πεδινὴ πάλιν ἔκαμε μετατροπὰς, ἄφησε τὰ δημητριακὰ καὶ ἐπεδόθη εἰς βαρυτέραν εἰδικότητα· ἀποτέλεσμα εἶνε ὅτι αἱ σιαμαῖαι ἀδελφαὶ ὄρεινὴ καὶ πεδινὴ κοινότης ἀπεχωρίσθησαν ἐφεξῆς ἀλλήλων· ἀλλ' αὕτη ἡ ἐξέλιξις ἀπαιτεῖ πράγματι νέους ὄρους, κυρίως δὲ ἡ μετατροπὴ τῶν ἐπιδόσεων ἀπαιτεῖ συγκαινωνίαν, κεφάλαια, βελτιώσεις, τεχνικὴν ἀνωτέραν, γειτνιάζουσαν μεγάλῃν ἀγοράν, αὐξήσιν πληθυσμοῦ κλπ.· φυσικὸν ὅτι, μὲ τὴν ὀργανικὴν αὐτὴν μετατροπὴν εἰς τὸ σύστημα ἐκμεταλλεύσεως καὶ εἰς τὸν τρόπον τοῦ βιοπορισμοῦ, θὰ μεταβληθῇ καὶ ἡ μορφή τῆς κοινωνικῆς οργανώσεως ἀναλόγως· ἄλλοτε ὅμως ἡ μεταβολὴ γίνεται ἀνωμαλῶς καὶ ἡ πιὸ πρόχειρὴ ἀνωμαλία εἶνε ἡ ἐκ τῆς ἀπερισκέπτου ἐπεμβάσεως τοῦ Κράτους· οὕτω προσφάτως ἐνομοθετήθησαν μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ αἱ πεδινὰ βοσκαί, ὥστε αἱ κοινότητες τοῦ κάμπου νὰ ἔχουν ἀπεριορίστον ἐξουσίαν ἐπ' αὐτῶν· καὶ ἔτσι, ἐφόσον οἱ ἄλλοι ὀργανικοὶ ὅροι τῶν μετατροπῶν δὲν ὑπάρχουν, ἐπέρχεται ἐξασθένεισις τῆς οἰκονομίας καὶ τῶν ὀρεινῶν κτηνοτρόφων καὶ τῶν πεδινῶν καλλιεργητῶν.

Πρόκειται πράγμασι περὶ ἑνὸς ἐκ τῶν πολλῶν ἀδιεξόδων ποὺ ἐδημιούργησεν ἡ ἐπιπολαία νομοθέτησις τῶν πάντων.

Ἐὰν δὲν συνδυασθοῦν αἱ ἀνωτέρω ὀργανικαὶ μετατροπαί, τὸ καλύτερον εἶνε νὰ διαπιστωθῇ καὶ νὰ συντηρηθῇ τὸ ὑπάρχον καθεστὼς τοῦ συνδυασμοῦ δημητριακῶν καλλιεργείων καὶ κτηνοτρο-

αίας νομαδικῆς, ἡμινομαδικῆς καὶ χωρικῆς· αὐτὸ σημαίνει διατήρησιν καὶ τόνωσιν τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Τσελινγκάτου· σημαίνει ἐπίσης διαλεύκανσιν τῆς ἀπόψεως ὅτι οἱ χωρικοὶ μὲ τὰ δημητριακὰ μέχρις οὗτου ἐπιτύχουν γενικωτέρας μετατροπᾶς ἔχουν κάθε συμφέρον νὰ διατηρήσουν τὸ σύστημα ἐκμεταλλεύσεως μὲ παράλληλον κτηνοτροφίαν διότι ἡ μονομερὴς δημητριακὴ οἰκονομία δὲν ἔχει εὐνοϊκοὺς ὄρους παρ' ἡμῖν καὶ καταλήγει εἰς ἀναρχίαν. Εὐνόητον τέλος ὅτι ἡ νομοθετικὴ ἐπέμβασις εἰς τοιαῦτα ζητήματα πρέπει νὰ γίνεται μόνον κατόπιν πλήρους ἐξακριβώσεως τῶν δεδομένων τῆς πραγματικότητος καὶ μὲ μεγίστην χειρουργικὴν ταχύτητα, διότι ὁ χρονισμὸς τῆς πολιτικῆς τῶν διανομῶν τῆς γῆς δημιουργεῖ ἀνωμαλίαν καὶ ἀπλησίαν πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν ἐπὶ βλάβῃ τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συλφασμοῦ τῶν ὄρων πρὸς τοῦτο προϋποθέτει τὸ πρόσφορο σύστημα ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς.

β'

Τὰ ἀνωτέρω ἐν τῇ α' σημειῶσαι εἰρημένα διασαφηνίζουν τὸ θέμα καὶ ὡς πρὸς τὴν σχεδιαζομένην ἀποκατάστασιν τῶν νομάδων εἰς μικροῖδιοκτητίας βυσκησίμου ἢ καὶ καλλιεργησίμου γῆς. Σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἠκούσαμεν τὰ εἰς τὸ πανελλήνιον τοῦ 1930 ἐν Ἀθήναις κτηνοτροφικὸν Συνέδριον ἐκτεθέντα ἐπιχειρήματα· ὡς πρὸς τὰ κοινωνικὰ τοιαῦτα, τὰ τῆς ἀποκαταστάσεως δηλαδή τῶν νομάδων, τῶν δυστυχῶν τούτων ἀστέγων καὶ φερεοίκων ἀνθρώπων, πρέπει ἡ δυστυχία τῶν νὰ ἐξακριβωθῇ καλύτερα, μὲ μίαν στατιστικὴν δηλαδή τῆς θνησιμότητος τῶν παιδιῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ τῶν γεωργῶν καὶ ἐν γένει μὲ μελέτην τῆς ζωτικότητος ἑκατέρων· ὡς πρὸς τὸ οἰκονομικὸν ἐπιχειρήμα, ὁ ἀναγνώστης μου ἐννοεῖ ἐκ τῶν προειρημένων ὅτι ἡ νομοθεσία ἐπὶ τοῦ γόνατος εἶνε προᾶγμα ἐπικίνδυνον, ὅτι κάθε πραγματικὸ καθεστὼς εἶνε ἓνα βαθὺ καὶ ὀλοκληρωτικὸν φαινόμενον καὶ ὅτι ἡ μεταβολὴ ἐνὸς ἐκ τῶν συντελεστῶν τοῦ προϋποθέτει πρόβλεψιν καὶ ἱκανότητα ἀντιμετωπίσεως καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀντικτύπου, ὥστε ἡ μεταβολὴ νὰ φέρῃ τὰς ποθομένης τελικᾶς προόδους καὶ νὰ μὴ σταθῇ μόνον εἰς τὴν ἀνωμαλίαν, προκαλοῦσα καὶ διαιωνίζουσα αὐτὴν· ὁπωσδήποτε ἡ ἀντίληψίς μου εἶνε ὅτι οἱ περισσότεροι κτηνοτρόφοι ἦλθαν διὰ νὰ ζητήσουν πρὸ παντὸς εὐθηνὰς χειμερινὰς βοσκάς, χωρὶς νὰ εἶνε καὶ εἰς θέσιν νὰ ὀρίσουν καὶ τὸν ναιμικὸν τύπον ὑπὸ τὸν ὅποιον θὰ ἐπιτυγχθῇ ἐπωφελέστερον τοῦτο· παρατηρῶ δὲ ὅτι ἀφ' ἐνὸς ἔχομεν τὴν μηχανικὴν λύσιν τῶν ἀπαλλοτριώσεων κτλ. ἐξ ἄλλου ἔχομεν τὸν συνυφασμὸν

τῶν ἐξ ἐθνίου δουλειῶν ποὺ στηρίζονται στὰς γεωοικονομικὰς φυσικὰς μονάδας ἐν ἐκάστη περιοχῇ. Ἡ διάλυσις δὲ τῶν μονάδων αὐτῶν δὲν εἶνε μόνον ζήτημα παραχωρήσεως ιδιοκτησιῶν ἀλλὰ καὶ πλήρωσις ἄλλων ὄρων, ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται ἡ δημιουργία μιᾶς νέας οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἰσορροπίας στηριζομένης εἰς νέον σύστημα ἐκμεταλλεύσεως τῆς περιοχῆς. Ἡ μονομερὴς πολιτικὴ τῶν ἀπαλλοτριώσεων καὶ τῶν μικροῖδιοκτησιῶν δημιουργεῖ μόνον προσθέτους ἀνωμαλίας καὶ ἀνησυχίας καὶ ἐξάπτει ματαίως ὀρέξεις ἀνικανοποιήτους ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων.

Εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ ἀτομικὴ ιδιοκτησία τῆς γῆς, βοσκησίμου ἢ καλλιεργησίμου εἶνε ἀπαράιτητος διὰ τὰ ἐπιτύχουμιν προοδευτικὰς βελτιώσεις τῆς γῆς ταύτης· ἀλλὰ τὸ ζήτημα τίθεται διὰ τὴν γῆν, ὅπου πολλοὶ ἐνδιαφέρονται παραγωγικῶς ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ κρατοῦντος ἐκάστοτε συστήματος ἐκμεταλλεύσεως, δι' αὐτὴν τὴν γῆν τίθεται τὸ ζήτημα, εἰς ποῖον πρέπει ν' ἀνήκῃ; Εἰδικῶς διὰ τὰς βοσκὰς ὑποστηρίζω ὅτι πρέπει ν' ἀνήκουν (κατὰ πλήρη κυριότητα ἢ κατὰ συνυφασμὸν δουλειῶν) ὅχι εἰς τὸν ὀργανισμὸν ἢ εἰς τὸ ἄτομον ποὺ ἀποβλέπει μονομερῶς εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον μίσθωμα, διατιθέμενον εἰς ἑτεροκλήτους σκοποὺς ἀλλὰ εἰς ἐκείνους, ἄτομα ἢ ὁμάδας, ποὺ ἔχουν καὶ τὸ συμφέρον καὶ σαφῆ τὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ πῶς αἱ βοσκαὶ αὐταὶ θ' ἀποδώσουν τὸ μέγιστον εἰσόδημα ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὅλον σύστημα ἐκμεταλλεύσεως τῆς περιοχῆς καὶ ἐν σχέσει πρὸς ὅλους τοὺς συνενδιαφερομένους εἰς αὐτὴν γεωργοὺς καὶ κτηνοτρόφους, οἱ ὅποιοι ἄλλως ἐδημιούργησαν μεταξὺ τῶν ὠρισμένων κατ' ἔθνηον βάσεις συνεννοήσεως, ποὺ πρέπει νὰ μείνουν σεβασταὶ καὶ ἐγκυροὶ ἔναντι τοῦ θετοῦ δικαίου μέχρις ὅτου ἡμεῖς εὗρωμεν ἄλλας βάσεις πράγματι καλυτέρας.

Ἡ βοσκὴ διὰ τὸν κτηνοτρόφον εἶνε ὅπως ἡ θάλασσα διὰ τὸν πλοίαρχον· καὶ οἱ δύο δὲν ζητοῦν παρὰ πῆν εὐχέρειαν διὰ νὰ περνοῦν καὶ ἀρκοῦνται μόνον εἰς ὠρισμένους χώρους νὰ ἔχουν βελτιωμένα λιμάνια, μαντριά, σπίτια κτλ.

γ'

Διὰ τὴν περίπτωσιν ὑπερπληθυσμοῦ τῶν νομάδων ἢ ἱμνιόμαδων κτηνοτρόφων ἢ ἄλλων λόγων ποὺ θὰ ἐπέβαλλαν μίαν πληροστέραν ἐποικισμὸν αὐτῶν ἐπὶ ἄλλων βάσεων, δι' αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς γῶρας μας ἔχει πλεῖστα δεδομένα ὀρεινῶν ποὺ χωρὶς κρατικὴν ἐπέμβασιν ἐποικίσθησαν βαθμηδὸν εἰς τὰ πεδινά· εἰς αὐτὰ τὰ δεδομένα ἡμποροῦμεν νὰ μελετήσωμεν τὸ ὅλον σύστημα τοῦ αὐτοεποικισμοῦ, τῶν γαιῶν, τῶν κε-

φωλαίων καὶ τῶν λοιπῶν μέσων πού ἐχρειάσθησαν. Θὰ λάβω ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσω καὶ περαιτέρω τῆς παρουσίας διὰ τὸ θέμα τοῦτο, κυρίως ὁμως ἀνέπτυξα αὐτὸ εἰς εἰδικὸν τεῦχος ἐκδοθὲν τῷ 1927 ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὸν τίτλον : «Ἡ πύκνωσις τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν καὶ τὰ μέσα τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς»· ἐκεῖ παρετήρησα ὅτι τὸ Κράτος δὲν πρέπει νὰ νομοθετῇ ἐπιπολαίως τὰ πάντα ἀλλὰ νὰ παρατηρήσῃ ποιοὶ ἐκ τῶν συντελεστικῶν τοῦ πατροπαράδοτου ἐποικισμού ἔχουν τυχὸν ἀτονήσῃ (λείπουν π.χ. γαῖαι, λείπουν κεφάλαια κτλ.... ;) νὰ ὁργανώσῃ εἰς τὴν θέσιν τῶν νέας λειτουργίας. Ἐγὼ ἐπρότεινα τὰ ταμεῖα αὐτοεποικισμού, περιφερειακῶς ὁμως, ὡς ἓνα ἐκ τῶν θεσμῶν τῆς αὐτοδιοικήσεως καὶ ὥρισα καὶ τοὺς πόρους αὐτῶν.

δ'

Εἰς τὸ σημειωθὲν πανελλήνιον κτηνοτροφικὸν Συνέδριον ἠκούσθη, ὡς πρὸς τὸ εἰδικὸν θέμα τῆς ράτσας τῶν ζώων, καὶ μία λίαν χαρακτηριστικὴ γνώμη, ἡ τοῦ κτηναῤῥου κ. Πασιώκα· αὐτός ὑπεστήριξεν ὅτι ἐκάστη ράτσα ζώων εἶνε προῖον προσηρμοσμένον εἰς τὸ ἔδαφος, τὸ κλίμα καὶ τοὺς οἰκονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς ὁρους καὶ διὰ πρὶν τὴν ἀντικαταστήσωμεν μὲ ἄλλην ὑποσχομένην ἐν τῇ φαντασίᾳ μας θαύματα, πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὴν βελτίωσίν της, δημιουργοῦντες ὁρους καλυτέρας τροφῆς, εὐνοϊκωτέρας στεγάσεως, ἐπιβλέψεως ἰατρικῆς κτλ. Ἐξαίρω ἐνταῦθα τὴν γνώμην ταύτην, ἥτις μπαίνει τελείως ὡς εἰδικὴ περίπτωσις εἰς τὰ γενικώτερα πλαίσια τῆς παρουσίας μελέτης κατὰ τὴν ἔννοιαν ὅτι πρὶν προχωρήσωμεν εἰς νεωτερισμοὺς πρέπει νὰ προσέξωμεν πολὺ τὰ ὑπάρχοντα εἶδη καὶ γενικῶς τὰς ἐν ἐνεργείᾳ μορφὰς τόσοσιν εἰς τὸ βιολογικὸν ὅσον καὶ εἰς τὸ οἰκονομικὸν καὶ τὸ κοινωνικὸν ἐπίπεδον.

ε'

Διὰ τὸ ζήτημα ὁργανώσεως τῆς πίστεως εἰς τοὺς κτηνοτροφικοὺς κλάδους καὶ τῆς κτηνασφαλείας παρατηρῶ ὅτι πρέπει νὰ ἐξελιχθῶν αἱ ὑπάρχουσαι ἐν τῷ Τσελιγκάτῳ σχετικαὶ μικραὶ λειτουργίαι ἐπεκτεινόμεναι μόνον εἰς περιφερειακὴν πρῶτον ὁργανώσιν καὶ ἀλληλασφάλισιν. Κάποια κεντρικὴ ἀντισφάλισις πρέπει σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ὁργανωθῇ, ἀλλὰ τοῦτο πρέπει νὰ κινηθῇ ἐν ἀρμονίᾳ μὲ τὴν ὅλην οἰκονομίαν μας· ἄλλως ἢ ἴδρουσις ἐνὸς κεντρικοῦ καὶ μετεώρου ἐν Ἀθήναις ἀσφαλιστικοῦ ὁργάνου καὶ τὸν χορηγητὴν κρατικὸν προϋπολογισμόν θὰ ἐπιβαρύνῃ ματαίως ἀλλὰ καὶ εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὸν οὐσιαστικὸν σκοπὸν του θὰ καταλήξῃ.

στ'

Τέλος ὥς πρὸς τὴν διαβαλκανικὴν θέσιν τῆς νομαδικῆς ἰδίως κτηνοτροφίας σημειώνομεν, ὅτι, ἐνῶ ἡ ἐλευθερία τῶν κινήσεων αὐτῆς ἐντὸς τῆς Χερσονήσου ἐπὶ τῶν παλαιῶν δρόμων τῆς εἶνε ἓνα ἐκ τῶν μᾶλλον ὀφθαλμοφανῶν προβλημάτων ποῦ δέοντα διευθετήσεως, ἡ Βαλκανικὴ διάσκεψις οὐδὲ καὶ ἀντελήφθη τὴν ὑπαρξίν του, ἐνῶ πολίτιμον χρόνον κατηνάλωσε διὰ ἄλλα πρακτικῶς ἀνύπαρκτα ζητήματα· καὶ αὐτὸ μαρτυρεῖ ἐπαρκῶς περὶ τοῦ πρακτικοῦ ἢ μὴ προσανατολισμοῦ τῶν προσπαθειῶν τῆς Διασκέψεως.

2^{ON}

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΣΙΦΛΙΚΙΟΥ
ΚΑΙ
ΟΙ ΚΟΛΛΗΓΟΙ ΤΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ

α'.

Περίληψις

Ὁργάνωσις, μηχανισμός, θεμελιώδεις βάσεις, οικονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ λειτουργίαι ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσιφλικίου. Τὸ Τσιφλίκι ὡς οικονομικὴ μονάς. — Βασικαὶ καλλιέργειαι καὶ ἐπιδόσεις.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ μελετώμεν ἐδῶ τὸ θέμα, ὁ σχηματισμὸς ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα «Τσιφλίκι» εἶνε ἓνα εἶδος συνεταιρισμοῦ μετὰ τοῦ ἰδιοκτητοῦ καὶ τοῦ καλλιεργητοῦ, μετὰ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας, εἶδος συνεταιρισμοῦ ἐξ ἐκείνων ποὺ ὀφείλουν τὴν γένεσίν τοις ὅχι μόνον εἰς λόγους πολιτικούς καὶ εἰς τὴν βίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην τῶν πραγμάτων ποὺ ἐπιβάλλει ὠρισμένους συνδυασμοὺς συναφεῖς μὲ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐκμεταλλεύσεως, μὲ τὴν πιστωτικὴν ὑποστήριξιν αὐτῆς καὶ μὲ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν προϊόντων τῆς.

Ὁ ἰδιοκτήτης παρέχει τὴν γῆν, ὁ καλλιεργητὴς τὴν ἐργασίαν, τὸ κεφάλαιον τῆς ἐκμεταλλεύσεως (ζῶα, σπόροι κλπ.) εἰσφέρειται ὑπὸ ἀμφοτέρων κατὰ ποικίλλας ἀναλογίας ἄλλας εἰς ἄλλην περιοχὴν, ἢ δὲ διανομὴ τῶν προϊόντων τῆς ἐκμεταλλεύσεως ποικίλλει ἐπίσης (μεσακάρικο, τρικάρικο κλπ.). Ἡ ἔρευνα κατὰ περιοχὰς τῆς ἱστορικῆς καταγωγῆς τοῦ συστήματος ἐξηγεῖ καὶ τὰς ποικιλίας εἰς τὰ ἀνωτέρω σημεῖα, αἱ ὁποῖαι ἦσαν δυσμενέστεραι ἢ εὐμενέστεραι διὰ τὸν καλλιεργητὴν ἐφ' ὅσον ἡ κολλητικιστικὴ αὕτη μορφή ἔγινε διὰ τῆς βίας ἢ διὰ οἰκειοθελοῦς συμφωνίας.

Ὁ τσιφλικιοῦχος κατέβαλεν ὅλον ἢ μέρος τοῦ καλλιεργητικοῦ κεφαλαίου, ἐπίσης δὲ παρεῖχεν εἰς τὸν καλλιεργητὴν κολλήγον διὰ δανείων καὶ τὰ μέσα τῆς διατροφῆς του, μάλιστα ἐν περιπτώσει κακῆς ἐσοδείας. Ἐπίσης κατεσκεύαζε τὰ οἰκήματα καὶ ἐξετέλει ἔργα ὑδραυλικά, συγκοινωνιακὰ καὶ ἄλλα ἀπαραίτητα εἰς τὴν καλὴν ὁργάνωσιν καὶ λειτουργίαν τῆς ἐκμεταλλεύσεως. Ὅ,τι, ὡς βλέπει κανεὶς, εἶνε σημαντικὸν ἐδῶ, ὡς πρὸς τὸν ρόλον τοῦ ἰδιοκτήτου, εἶνε ἡ ὅλως ἰδιάζουσα μορφή, ὑπὸ τὴν ὁποίαν οὗτος ἤσκει τὴν ἀγροτικὴν πίστιν, μορφή, εὐπλαστοτέραν καὶ ἐλαστικωτέραν τῆς ὁποίας δὲν γνωρίζει ἄλλην ἢ γεωργικὴν οἰκονομίαν. Ἐλάμβανε δὲ ὁ ἰδιοκτήτης τὸ ἥμισυ ἢ τὸ τρίτον τῆς παραγωγῆς, ἐφ' ὅσον

καὶ ὁ καλλιεργητὴς εἰσέφερε τμήμα τοῦ καλλιεργητικοῦ κεφαλαίου μεγαλύτερον ἢ μικρότερον. Ὁ καλλιεργητὴς ἐδικαιούτο νὰ μείνῃ εἰς τὸ κτῆμα, ὑποχρεωμένος ὦν νὰ καλλιεργῇ τὸν κλῆρον του. Καὶ καθὼς, προκειμένου περὶ τοῦ Τσιφλίκου, ἐξηγήσαμεν, τὸ Τσιφλίκι ἐστηρίζετο εἰς τὰς περισσοτέρας περιόδους μᾶλλον εἰς τὴν ἐκ τῶν βοσκῶν πρόσδοτον, ἐπειδὴ ἦτο συνδυασμένον μὲ τὴν νομαδικὴν κτηνοτροφίαν χάριν τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἐπαρκείας τοῦ σχηματισμοῦ· οὕτω δὲ ἓνας ἐκ τῶν σπουδαίων ἐπίσης ρόλων τοῦ ἰδιοκτῆτου ἦτο τὸ οὐ καθώριζεν εἰς τοὺς κολλήγους κατὰ ζώνας (ντάμκες ἢ πλάτες) τοὺς κλήρους ποὺ θὰ ἐκαλλιεργουν καὶ τὰ εἶδη συχνὰ τῆς καλλιεργείας, διὰ νὰ ἔχῃ ἀνοικτὰς συνεχεῖς ἐκτάσεις διὰ βοσκὴν· ἡ ἀνάγκη μάλιστα αὕτη τῆς προσαρμογῆς ὠρισμένων καὶ ἱκανῶν διὰ τὴν αὐτάρκειαν καλλιεργειῶν πρὸς ὠρισμένην ἔκτασιν βοσκῶν, ἱκανῶν διὰ σπουδαίαν πρόσδοτον, αὐτὸ τὸ γεγονός εἶνε ποὺ κατ' ἀρχὴν ἐρρῦθμισε τὸ ζήτημα τῆς τοποθεσίας, τῆς ἐπεκτάσεως καὶ τοῦ στρογγυλεύματος τοῦ Τσιφλικίου, ὥστε ν' ἀποτελεσθῇ ἐξ αὐτοῦ πλήρης σύνθετος οἰκονομικὴ μονάς, πρᾶγμα ποὺ οἱ μπένδες ἰδιοκτῆται ἐπεδίωξαν καὶ διὰ τῆς πειθοῦς ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς βίας συχνά.

Ἡ ἐργασία εἰς τὸ Τσιφλίκι, ὑπὸ τὴν εἰρημένην γενικὴν κατεύθυνσιν τοῦ ἰδιοκτῆτου, ἐστηρίζετο ἀναλυτικῶς, εἰς τὴν μικρὰν ἀτομιστικὴν οἰκογένειαν τοῦ κολλήγου, ἡ ὁποία ἔκαμνε ἐκτατικὴν μικροεκμετάλλευσιν· καὶ ἡ στενότης αὕτη τοῦ ὁργάνου ἐργασίας ἦτο τὸ πρῶτον μειονέκτημα τοῦ συστήματος διὰ τὸν κολλήγον, ἐπειδὴ ἡ μικρὰ του οἰκογένεια τοῦ παρείχε πόρους μηδαμινούς εἰς δύναμιν ἐργασίας. Λέγουν, ὅτι τὸ Τσιφλίκι, ἐὰν ἢ διανομὴ τῆς παραγωγῆς ἐγένετο δικαιότερα ὑπὲρ τοῦ κολλήγου, θὰ ἦτο ἰδανικὸν σύστημα· ἀλλὰ τὰ αἷτια, ὅθεν πηγάζουν τὰ ἐλαττώματά του εἶνε βαθύτερα· εἶνε πρῶτον ἡ στενότης αὕτη τοῦ ὁργάνου ἐργασίας, ἡ ὁποία καταδικάζει τὸν κολλήγον εἰς τὸ νὰ φυτοζωῇ· εἶνε τὸ ὅτι ὁ ἰδιοκτῆτης, ἀποβλέπων εἰς τὴν βοσκὴν ὡς κύριον πόρον, περιορίζει τὴν ἐλευθερίαν τῆς καλλιεργείας διὰ τὸν κολλήγον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ ὡς πρὸς τὸ εἶδος αὐτῆς· εἶνε τὸ ὅτι ὁ κολλήγος, καὶ ἂν πολλαπλασιάσῃ τὰς προσπάθειάς του, θ' ἀπολαύσῃ μόνον ἓνα μέρος τοῦ προϊόντος τῶν κόπων του, ἐπειδὴ τὸ λοιπὸν περιέρχεται εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην, πρᾶγμα ποὺ καταδικάζει τὸν κολλήγον εἰς τὴν κτηνώδη τεμπελιά καὶ τὸν στερεῖ οὕτω ἀπὸ τὸ κύριον δυναμικὸν τῆς προκοπῆς του, ἀπὸ τὴν ὀρεξίν δηλαδὴ τῆς ὑπερεργασίας ποὺ εἶνε, ὅπως εἴπομεν, ἡ βάσις κάθε πραγματικῆς δημιουργίας· καὶ τὸ μειονέκτημα αὐτὸ τοῦ συστήματος ἄφησε βαθύτατα ἠθικά, πνευματικὰ καὶ ψυχολογικὰ ἔχνη

εἰς τοὺς ὑπὸ τὸ κολληγικὸν καθεστῶς διατελέσαντας λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς· πράγματι εἰς τὸ Τσιφλίκι εὐρίσκομεν τὴν μειονεκτικὴν μικρὰν οἰκογένειαν μὲ ἓνα ἀκόμη δυσμενέστερον ὄρον, τὸ ὅτι δηλαδὴ εὐρίσκεται ἐκεῖ μὲ δεμένα τὰ χέρια, χωρὶς τὸν γόνιμον ζῆλον τῆς ὑπερεργασίας.

Βεβαίως ὁ κολλήγος ἀπολαμβάνει κολοσσιαίας σημασίας πλεονεκτημάτων, ὧν στερεῖται ἡ μικρὰ οἰκογένεια τοῦ ἐλευθέρου μικροκαλλιεργητοῦ, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἔχει μόνιμον ἐλαστικωτάτην πίστιν παρὰ τῷ τσιφλικιούχῳ ἀσκουμένην πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον καὶ ἐγγυημένην ἐπίσης ἀσφάλειαν, ἐπειδὴ μόνον ἐὰν καὶ ἀπὸ ὅσων παραγάγῃ θὰ δώσῃ εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην (προᾶγμα πού, σιμειωτέον, δὲν συμβαίνει εἰς τὸ νοίκιασμα γαιῶν, ὅπου ὁ καλλιεργητὴς θὰ δώσῃ σταθερὸν ἐνοίκιον) καὶ ἐπειδὴ καὶ εἰς περιπτώσιν καταστρεπτικῆς ἀφορείας ἢ ἄλλου ἀτυχήματος θὰ εὕρῃ ἀσφάλειαν ὅπωςδήποτε τοῦ ἐλαχίστου ὁρίου συντηρήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς ἐργασίας του πλησίον τοῦ ἰδιοκτῆτου, νέον σπόρον, νέα ζῶα καὶ τὰ ἔξοδα τῆς ζωαρκείας του μέχρι νέας συγκομιδῆς. Ἀπολαμβάνει δηλαδὴ τῶν ἀγαθῶν ἐνὸς αὐτοφθοῦς καὶ ἐλαστικωτάτου κολληκτιβιστικοῦ σχηματισμοῦ· ἐν τούτοις, διὰ τοὺς λόγους πού ἀνέφερα ἂνωτέρω καὶ πού τοῦ ἀφαιροῦν τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐνεργητικότητα, ἀπολαμβάνει μόνον παθητικῶς τῶν κολληκτιβιστικῶν ἀγαθῶν τοῦ συνθέτου καὶ ἀρτίου κατὰ τ' ἄλλα σχηματισμοῦ τούτου, ὁ ὁποῖος ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως κουτσαίνει πολὺ βαθιὰ καὶ ριψοκινδυνεύει διαρκῶς τὴν ἰσορροπίαν του. Εὐνόητον κατόπιν τούτων διατί ἡ μοῖρα τοῦ κολλήγου ἐντὸς τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ εἶνε νὰ φντοζῶῃ νὰ μὴ δύναται χωρὶς ὑπερτάτην προσπάθειαν νὰ σχηματίσῃ κεφάλαιον οὐδὲ νὰ ἐξελιχθῇ πνευματικὰ καὶ ἠθικά.

Δυνάμεθα κατὰ ταῦτα νὰ εἰπώμεν, ἐν μιᾷ λέξει, ὅτι, ὥς πρὸς τὰς βάσεις καὶ τὸν μηχανισμόν τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ, ἔχομεν ἓνα μικροσκοπικὸν καὶ ἀτροφικὸν ὄργανον ἐργασίας (μικρὰ οἰκογένεια) ἐστερημένον ἐπίσης ἐμπνεύσεως, ζήλου καὶ πρωτοβουλίας, τοποθετημένον ὅμως ἐντὸς ἐνὸς ἀρίστου πλαισίου συνθέτου, τελείως ἐγγυωμένου τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κολλήγου: μία τεραστία καὶ λαμπρὰ κατοικία μὲ ἓνα μισορφόν ἐνοίκιον, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ καλλιεργητοῦ, εὐρισκόμενον εἰς πλήρη ἀντίθεσιν μὲ τὸν γραφικὸν περιοδικὸν πάροικόν του, τὸν νομάδα κτηνοτρόφον, καὶ ἔρποντα εἰς τοὺς πόδας τοῦ τσιφλικικοῦ ἰδιοκτῆτου. Αὐτὸ ἐξηγεῖ διατί ἡ τάξις τῶν κολλήγων (ζευγαράτων δηλαδὴ γεωργῶν) καὶ τῶν τσιφτισίδων καὶ τῶν παρακεντέδων ἀπετέλεσε τὴν ὑποστάθμην ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῆς οἰκονο-

μικῆς καὶ κοινωνικῆς ὀργανώσεως ἐν τῇ Βαλκανικῇ, μηδέποτε μὲν συντριβεῖσαν, οὐδέποτε ἐν τούτοις καὶ ἀνακίψασαν διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων αὐτῆς.

β'.

Περίληψις

Τὸ εἶδος ζωῆς ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσιφλικιοῦ.

Τὸ εἶδος τώρα ζωῆς ποὺ ἔκαμνε ὁ κολλήγος εὐκόλα ἡμποροῦμεν νὰ τὸ διαγράψωμεν μέσα εἰς αὐτὸ τὸ εὐρὺ πλαίσιον, ἀποπνικτικὸν δι' αὐτὸν ἀκριβῶς λόγῳ τῆς εὐρύτητος καὶ τῆς ἀνέσεώς του.

Ὁ κολλήγος ἡσχολεῖτο κατὰ κανόνα εἰς μονοκαλλιεργείας, εἰς τὰ δημητριακά· παραλλήλως ἐδικαιοῦτο νὰ τρέφῃ μερικὰ μικρὰ καὶ μεγάλα ζῶα χωρὶς ὑποχρέωσιν νὰ ἀποδίδῃ μερίδιον ἐκ τῆς προσόδου αὐτῶν εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην· μέσα εἰς χαμηλὰς καλύβας ἀπὸ χῶμα, ἰσχεδὸν ὑπὸ τὴν γῆν, ποὺ τοῦ ἐκτιζεν ὁ ἰδιοκτῆτης, βρωμερὸς καὶ ἄθλιος, ἐξησφάλιζεν οὐχ' ἥττον τὰ ἀπαράιτητα διὰ μίαν, ὄχι βέβαια ποικίλην, ἀλλὰ πάντοτε βιολογικῶς ἄρτιαν τροφήν, ἱκανὴν ὅπως, παράλληλα μὲ τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν του, τοῦ διατηρήσῃ ὑγίαν καὶ εὐρωστίαν, ἐφ' ὅσον οἱ ὅροι τοῦ κλίματος (ἰδίως οἱ ἐλώδεις) ἐπέτρεπον τοῦτο· ἐτρέφετο μὲ δευτερεύοντα δημητριακά, διότι ὁ σίτος διετίθετο εἰς τὴν ἀγορὰν, μὲ εἶδη γαλακτερὰ καὶ μὲ ἓνα ποσὸν κρέατος καὶ πουλερικῶν, ἐκ παραλλήλου δὲ πωλῶν καὶ ἓνα ἢ δύο μόσχους καὶ ὀλίγα ἄρνια ἐτησίως ἢ πουλερικὰ ἢ αὐγά, ἐθήσαυριζε καὶ ἓνα μικρὸν ἀπόθεμα εἰς ρευστὸν χρῆμα διὰ πὰς ἐκτάκτους ἀνάγκας τῆς μικρᾶς οἰκιακῆς του οἰκονομίας.

Χάριν συντομίας παραλείπω τὰς γραφικὰς καὶ τὰς αἰσθητικὰς ἀπόψεις τῆς ζωῆς τοῦ κολλήγου, σημειῶνω μόνον, ὅτι οἱ συνοικισμοὶ τῶν κολλήγων ἦσαν χαμηλαὶ καλύβαι ἀπὸ χῶμα συγκεντρωμέναι παρὰ τὸν διώροφον πύργον ἢ κονάκι τοῦ ἰδιοκτῆτου, συνεσπειρωμέναι εἰς ἕδαφος χαμηλότερον, ὥστε νὰ εἶνε ὑποχέριαι ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ τσιφλικιοῦχου· ἦσαν ἄθλιοι συνοικισμοὶ χωρὶς ἰδίας κλειστάς αὐλὰς, χωρὶς ὀρίζοντα, χωρὶς ἀναπνοήν. Ἀνάλογον δὲ βεβαίως ἦτο καὶ τὸ ἠθικὸν τῶν καλλιεργητῶν ποὺ κατοικοῦσαν ἐκεῖ· ἐπίσης καὶ ἡ πνευματικὴ των ζωὴ· τὸ λεξιλόγιόν των ἦτο ἀπλοῦστατον, ἡρᾶοντο εἰς ἐλαχίστας λέξεις καὶ φράσεις στερεοτύπους, ὠμιλοῦσαν δὲ οἱ κολλήγοι κατὰ κανόνα τὴν βουλγαρικὴν εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν χειρσόνησον ὅπου ὑπῆρχαν τσιφλίκια. Ἀγορὰ δὲν ὑπῆρχε καὶ αἱ σιωπηλαὶ συγκεντρώσεις ἐγίνοντο μόνον εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας, ἀκόμη

καὶ τὸ μικρὸν παντοπαλεῖον τοῦ χωριοῦ ἀνῆκεν εἰς τὸν ἰδιοκτήτην ἢ εἰς ἄνθρωπόν του. Ἀπὸ δὲ ἠθικῆς ἀπόψεως εἶνε φυσικόν, ὅτι ἐχρειάζετο ράτσα μὲ μεγάλην δύναμιν ἀντιστάσεως διὰ τὰ διατηρήσει τὸ ἠθικόν της. Ἐκτὸς τῶν Βουλγάρων κολλήγων, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἀμυλῶσμεν κατωτέρω ἐκτενῶς εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἐθνικῆς καὶ γεωγραφικῆς διαδόσεως τοῦ συστήματος, πρέπει νὰ ἔχωμεν τὴν εἰλικρίνειαν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὅσοι εἴτε ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἴτε ἐκ τῶν Βλάχων ὑπῆχθησαν εἰς τὸ κολληγικὸν καθεστῶς, ὄντες μαλακώτεροι καὶ ἐλαστικώτεροι ἐκ φύσεως, στερούμενοι τοῦ βάθους καὶ τῆς ὠμότητος τῶν Βουλγάρων, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσουν ἀκέραιον τὸ ἠθικόν των καὶ ὄχι σπανίως ἐχρησίμευσαν εἰς κορεσμόν τῶν πάσης φύσεως ὁρέξεων τοῦ τσιφλικούχου.

Κρίνοντες ἐν συνόλῳ αὐτὴν τὴν κατάστασιν, δὲν ἠμποροῦμεν ν' ἀποφύγωμεν τὴν ἐντύπωσιν κάποιας ἀντιφάσεως, ἢ ὁποία ὑπάρχει μετὰ τοῦ συνεταιρικοῦ ἀφ' ἑνὸς συστήματος τοῦ Τσιφλικιοῦ, πού, παρ' ὅλα τὰ ἐκτεθέντα μειονεκτήματα, εἶχε, σχετικῶς μὲ ἄλλα, καλὰς βάσεις μηχανικὰς, καὶ τῆς προφανοῦς ἀθλιότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξοῦσαν οἱ κολλῆγοι. Νομίζομεν ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ κολλήγου θὰ ἦτο καλυτέρα — θὰ εἶνε δὲ καὶ εἰς τὸ μέλλον εἰς περίπτωσιν, καθ' ἣν ἤθελεν ἐπανέλθῃ τυχὸν εἰς τὴν ζωὴν αὐτὸς ὁ σχηματισμὸς — ἐὰν εἰς τὰ πραγματικὰ μειονεκτήματά του δὲν προσετίθετο ἓνα οὐσιωδέστατον ἐπὶ πλέον — πλὴν ἱστορικῆς μᾶλλον φύσεως — τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ κολληγικὴ σχέσις δὲν ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἐλευθέραν συμφωνίαν ἐπάνω εἰς τὰς ἀναγκαίας οἰκονομικὰς καὶ κοινωνικὰς βάσεις της, ἀλλὰ ὁ ἰδιοκτήτης τσιφλικούχος ἦτο συγχρόνως καὶ πολιτικῶς κυρίαρχος ἐπὶ τῆς μάξης τῶν ἀγροτῶν, αἱ ὁποῖοι ἐξοῦσαν ὡς ραγιάδες ἐν Κράτει, ὡς τὸ Τουρκικόν, τιμαριτικῶ, θεοκρατικῶ καὶ ἀπολυταρχικῶ. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔθετεν, ἀνεξαρτήτως τῆς οἰκονομικῆς θέσεώς του, εἰς μοῖραν κατωτέραν τὸν χριστιανὸν καὶ μάλιστα τὸν χωρικὸν καλλιεργητὴν καὶ ἔτι πλέον τὸν κολλῆγον· ἐπεβάρυνε δὲ τὴν θέσιν τοῦ τελευταίου, ὅστις εὐρίσκετο χωρὶς νόμιμον προστασίαν ἀπέναντι οἰασδὴποτε αὐθαιρεσίας τοῦ μπέη, μὴ ὑποκειμένου εἰς οὐδέναν πρακτικῶς ἐφαρμόσιμον ἔλεγχον· ἐκ τοῦ λόγου δὲ αὐτοῦ ἐξηγεῖται πῶς καὶ τὸ κολληγικὸν σύστημα ὑπέστη δυσμενῆ νόθευσιν εἰς τὰ Βαλκάνια, μὴ δυνηθὲν διὰ τοῦτο νὰ δώσῃ φυσιολογικοὺς καρπούς, καὶ πλέον συγκεκριμένως πῶς τὸ εἶδος ζωῆς τῶν κολλήγων κατέστη σκληρότερον καὶ ἐπαχθέστερον, συντριπτικὸν δὲ κυριολεκτικῶς ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς. Πράγματι μόνον οἱ Βούλγαροι κολλῆγοι ἀπέδειξαν, ὅτι εἶχαν τὴν δύναμιν νὰ ὑπο-

στοὺν νικηφόρως τὰς τόσον τραχείας δοκιμασίας τοῦ εἵδους ζωῆς τῶν κολλήγων, ἡ νίκη ὅμως αὕτη ἄφησε καὶ εἰς αὐτοὺς ὡς κατὰ λείπα δυσμενῆ ἔχνη ἀνεξάλειπτα ψυχολογικά καὶ ἠθικά, πνευματικά καὶ κοινωνικά, ἐκ τῶν ὁποίων ὑποφέρει ἀκόμη ἡ βουλγαρική κοινωνία, καθὼς διὰ μακρῶν θὰ τὸ ἐξηγήσω κατωτέρω.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς οὐδεμία πρόοδος βεβαίως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σημειωθῇ εἰς τὰς μεγάλας γεωργικὰς μάζας ποὺ ἐξοῦσαν ὑπὸ τὸ τσιφλικικὸν καθεστῶς ἢ αὔξησις τῶν χειρῶν τοῦ πλήθους καὶ ἡ συνεπὴς προσπάθεια ὅπως διὰ πλεονέστερας ἐργασίας καὶ καλυτέρας ὁργανώσεως αὐτῆς ἱκανοποιηθοῦν αἱ χρεῖαι αὐταί, ἀποτελεῖ στοιχεῖον προόδου, διότι ἐκ τῆς προσπάθειας αὐτῆς δημιουργεῖται ἀγορὰ καὶ ἐντείνεται ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς χώρας· ἀλλ' οἱ κολλῆγοι, ὡς ἐξηγήθην, ἦσαν καταδικασμένοι εἰς τὴν ἀδράνειαν καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν ἀτονίαν, ἃν ὅχι καὶ κατάπτωσιν· οὕτω δὲ ὁλόκληρος ἡ βαλκανικὴ κοινωνία ἐκρατήθη εἰς σκοτεινὴν καθυστέρησιν, ἐπειδὴ, ὅσον πολιτελὴς καὶ πλευσία καὶ ἂν ἦτο ἡ ζωὴ τῶν τσιφλικιούχων ἰδιοκτητῶν, οὗτοι ἀπετέλουν μικρὰν μειοψηφίαν καὶ δὲν ἦτο δυνατόν ἢ ἐκ τῶν ἀνεπτυγμένων χειρῶν αὐτῶν προερχομένη μικρὰ σχετικὴ ζήτησις νὰ εὐρύνη τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς χερσονήσου· ἐξ ἄλλου τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἰδιοκτῆται ἦσαν καὶ πολιτικῶς κυρίαρχοι, ἔσχε σοβαρὰς συνεπείας· ἡ μακρὰ διάρκεια τῆς καταστάσεως αὐτῆς καθιέρωσε τὸν αὐθαίρετον τρόπον τοῦ φέρεσθαι τῶν Τούρκων τσιφλικιούχων, τοὺς ὁποίους στερεοτύπως ἐμιμήθησαν καὶ οἱ τυχόν χριστιανοὶ μεγαλοἰδιοκτῆται, εἰς τρόπον ὥστε ἐδημιουργήθη παράδοσις συστηματικὴ καταδικάζουσα εἰς αἰωνίαν δουλείαν μίαν ὁλόκληρον κοινωνικὴν τάξιν· μάλιστα παρὰ τοὺς ἰδιοκτῆτας μπέηδες Τούρκους· ἐδημιουργήθη ἡ παρασιτικὴ, ἐκ χριστιανῶν, τάξις τῶν τζορμπάζηδων, ἡτις, διαχειριζομένη ἐν ἀπουσίᾳ τῶν βέηδων τὸν οἰκονομικὸν αὐτῶν ρόλον, ἐγένετο ἔτι μᾶλλον σκληρὰ καὶ ἐπροκάλεσεν εὐρείαν ἀντίδρασιν εἰς τὴν πάσχουσαν μάζαν τῶν κολλήγων. Εἰς δὲ τὰς ἀλληλοδιαδόχους ἐθνικὰς ἐπαναστάσεις τῆς Βαλκανικῆς κατὰ τῶν Τούρκων (Ἑλληνικὴν, Σερβικὴν, Βουλγαρικὴν κλπ.... ὡς καὶ εἰς τὸ μακεδονικὸν κίνημα τοῦ (1903) εὐκόλως ἀνευρίσκει τις, μετὰξὺ τῶν γενεσιουργικῶν αἰτίων καὶ τὴν ἀντίδρασιν τῆς πασχούσης ἀγροτικῆς τάξεως.

Ἐπειδὴ ὅμως, λόγῳ τῶν ἐξοιζωμένων συνθηκῶν, καὶ μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἀπεκατάστασιν τῶν ὑποδούλων τῆς Βαλκανικῆς, τὸ τσιφλικικὸν σύστημα ἐπέζησε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐν αὐτῇ, εἶδομεν, ὅχι ἀλόγως, ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνος τὰ νέα Κράτη τῆς Βαλκανικῆς εὐρέθησαν πρὸ καθαροῦ κοινωνικοῦ προ-

βλήματος, τὸ ὅποῖον ἔλυσαν νομοθετικῶς, ἐνεργήσαντα ἀποκατάστασιν τῶν κολλήγων εἰς ἐλευθέρους μικροῦδιοκτίτας χωρικοὺς δι' ἀπαλλοτριώσεως τῶν τσιφλικίων.

Ἡ διαδικασία τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν κολλήγων δὲν ὑπῆρξε νομικῶς ὁμοία εἰς ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, οὐδ' ἀνήκει ἐξ ἄλλου εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἢ ἐξέτασις αὐτοῦ τοῦ ζητήματος. Ὁ γενικὸς χαρακτὴρ τῆς ὑποθέσεως ὅμως συνίσταται εἰς τὸ ὅτι τὸ πρόβλημα ἦτο ὄχι οἰκονομικὸν ἀλλὰ κοινωνικὸν κυρίως καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἡ ἀντιμετώπισις του διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν κολλήγων ἔσχε παραλλήλους εἰς ὅλα τὰ κράτη συνεπείας κοινωνικάς, αἱ ὁποῖαι μάλιστα δὲν κατεστύλαξαν ἀκόμη. Ὅα ὁμιλήσω περὶ αὐτῶν κατωτέρω ἐν ᾧ μέτρῳ ἤθελε καταστή τοῦτο ἀναγκαῖον.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν μηχανικῶν βύσεων καὶ τοῦ εἶδους ζωῆς τοῦ σχετικοῦ μὲ τὸν τσιφλικικὸν σχηματισμόν, περὶ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς οὗτος ἐλειτούργησεν εἰς τὰ Βαλκάνια, ὡς καὶ περὶ τῶν συνεπειῶν πού προήλθον ἐκ τῶν δυσμενῶν αὐτῶν συνθηκῶν, αἵτινες κατέστησαν ἀναγκαίαν τὴν κατάργησίν του.

Κατόπιν τούτου ὁ σχηματισμὸς ἀνήκει πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν βεβαίως· ἐν τοῦτοις μία κατάστασις δὲν μεταβάλλεται ἀπὸ μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην, δι' ἐνὸς νόμου ἢ διὰ ἐπαναστατικοῦ πραξικοπήματος. Τὸ τσιφλικικὸν καθεστὼς ἀφῆκεν ὀπισθὲν τοῦ περιπλόκου συνεπειῶν, αἱ ὁποῖαι ἀντανακλοῦν εἰς ὅλους τοὺς Βαλκανίους, καὶ αἱ ὁποῖαι ἔχουν μάλιστα τὴν σημασίαν των διὰ τὰς μεταξὺ των σχέσεις ὡς καὶ διὰ τὴν μεταξὺ ἀλλήλων ὁργάνωσιν μιᾶς θετικῆς ἐξωτερικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς θὰ διεξέλθω συντόμως, ὅπως ἔπραξα καὶ διὰ τὸ Τσελιγκάτον, τοὺς κυρίους χαρακτῆρας τοῦ Τσιφλικικοῦ μελετωμένου ἀπὸ τῶν τεσσάρων ἀπόψεων πού καθώρισα ἤδη ἀνωτέρω.

γ.

Περίληψις

Ἡ θέσις τοῦ Τσιφλικικοῦ ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας βασικάς ἀψεις ἐρεῦνης. — Ἡ χωρητικότης αὐτοῦ. — Ἡ δυναμικότης αὐτοῦ.

— Ἡ ὁργάνωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας ἐν αὐτῷ.

Εὐνόητον εἶνε, ὡς πρὸς τὴν χωρητικότητα, ὅτι μὲ τὸ εἶδος ζωῆς πού ἔκαμναν οἱ κολλῆγοι, καμμία ἄλλη δὲν ἔμεινεν εἰς αὐτοὺς ἀπόλαυσις παρὰ ἡ ἐντρούφησις εἰς τὰ αἰχμηρὰ ἄλλως θέληγητρα τῆς συζυγικῆς κλίνης καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου ἡ δημογραφικὴ ἐπιβάρυνσις τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ θὰ ἦτο τεραστία.

ἐὰν αἱ δυσμενεῖς κλιματολογικαὶ ἰδίως συνθῇται ὡς καὶ αἱ τῆς οἰκίσεως δὲν ἐπροκαλοῦσαν μεγάλας φθοράς εἰς τὴν νηπιακὴν ἰδίως ἡλικίαν καὶ δὲν ἀνεχαίτιζαν αὐτήν. Οὕτω μία σκληρὰ πάλη πρὸς τὴν φύσιν καὶ μία τραχεῖα ἐπιλογή—φαινόμενα καθαρῶς βιολογικά—εἶνε τὰ ὅρια ὅπου ἐκινεῖτο ἡ κολληγικὴ δημογραφία καὶ ὅπου προσέκρουσεν ὁ ταχύς πολλαπλασιασμός τοῦ κολληγικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἐν τούτοις ὁ σχηματισμός, καὶ παρ' ὅλην τὴν ἐξ ἀνωτέρων λόγων ἀναχαίτισιν τοῦ πληθωρισμοῦ, δὲν ἡδυνήθη νὰ χωνέψῃ πάντοτε οὐδὲ τὴν ὑπόλοιπον αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ του. Ἡ μικρά, ἡ νάνος κολληγικὴ οἰκογένεια μὲ τὴν μικρομετάλλευσίν της ἔμεινε πάντοτε μικρά, οὐδὲ ἐδημιούργησε νέους (ἐκτὸς μερικῶν ζώων ἐλευθέρων πού ἐδικαιούτο νὰ τρέφῃ μέσα στὸ κτήμα) πόρους προσθέτους, ὥστε εἰς αὐτοὺς νὰ στηριχθῇ ἡ μεγέθυνσις αὐτῆς, οὐδὲ ἐβελτίωσε τὸ εἶδος τῆς ζωῆς της. Ἐξ ἄλλου ὁ ἰδιοκτήτης δὲν εἶχε κανένα λόγον νὰ βοηθήσῃ εἰς τοῦτο. Δὲν εἶχεν ἐπίσης λόγον νὰ ἴδῃ ἐπ' ἄπειρον νὰ αὐξάνουν οὔτε αἱ καλλιέργειαι οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπ' αὐτὸν κολληγικῶν οἰκογενειῶν ἐντὸς ἐνὸς ἐκάστου Τσιφλικιοῦ, διότι κυρίως εἰς τὰς ἐκ τῶν βουδωνίων τοῦ κτήματος προσόδους ἀπέβλεπεν· ἀλλ' οὐδὲ τὰ τέκνα τῶν κολλήγων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχουν κανένα ζῆλον πρὸς τοῦτο. Οὕτως εἰς τὴν θέσιν μιᾶς οἰκογενείας ἤρχετο ἡ οἰκογένεια τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν πιθανῶν υἱῶν τοῦ κολλήγου· οἱ ὑπόλοιποι πιθανοὶ υἱοὶ ἀπεσχίζοντο· καὶ ἡ ἐνεκαθίσταντο ὡς κολλήγοι ἐπίσης εἰς ἄλλα ἐν σχηματισμῷ ἢ ἐν ἀναμορφώσει Τσιφλίκια, προᾶγμα εἰς τὸ ὁπιοῖον ἔφθαναν μόνον ἐξ ἀνάγκης ἢ ἀπεσύροντο εἰς πτωχότερας γαίας ἐφ' ὅσον ἐπερίσσευαν πρὸς τὰ ριζὰ τῶν γειτονικῶν βουνῶν εἴτε καὶ εἰς πολὺ χαμηλὰ ἐλώδη καὶ ἀζήτητα ἐδάφη, ὅπου ἐκτιζαν ἐλευθέραν καλύβαν καὶ ἀπέκτων ἰδιάν αὐλήν, δημιουργήσαντες σιγά-σιγά αὐτὴν τὴν σειρὰν τῶν σκληροτραχήλων πτωχῶν κεφαλοχωριῶν πού εὐρίσκομεν εἰς πλείστας ἀγόνους περιοχὰς τῆς Βαλκανικῆς, τοποθετημένα εἰς τὰς ἐσχατίας τῶν τσιφλικικῶν γαιῶν φανερόν δὲ εἶνε, ὅτι ἀπὸ τοὺς ἐκ τοιαύτης σκληροτάτης ἐπιλογῆς, περιορχομένους αὐτοελευθερωθέντας υἱοὺς τούτους τῶν κολλήγων διεμορφώθη ἕνας νέος τύπος χωρικοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὅλας τὰς ἀρετὰς καὶ ὅλας τὰς κακίας τοῦ κολλήγου, ἐπὶ πλέον δὲ ρωμαλεώτερος, μὲ μείζονα αὐτοπεποιθήσιν, ὠμότερος, πλέον ἐνεργητικὸς ἀλλὰ καὶ πλέον προφυλακτικὸς, πλέον ἀπληστος πρὸς τὴν ἀπόκτησιν γῆς καὶ μέχρις αἵματος οἰκονόμος καὶ τσιγκούνης. Μὲ χρημμένην κάθε τρυφερότητα μέσα εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του καὶ μὲ ἀφωπλισμένην κάθε ἐπιείκειαν περιε-

πώλει εἰς τὰ κράσπεδα τῆς παχείας γῆς τοῦ Τσιφλικιοῦ καὶ ἔγλυφε τὴν ματαίαν ἐλπίδα, ὅτι θὰ κατώρθωνε μίαν ἡμέραν νὰ δημιουργήσῃ κάποιον ὀρίζοντα καλυτέρου μέλλοντος. Πράγματι ὅμως ἐστρέφετο εἰς φαῦλον κύκλον· διότι, ἂν καὶ ἀπέκτησεν ἰδίαν καλύβην καὶ ἐλευθέραν αὐλὴν πρὸ αὐτῆς, ὅμως, ἐπειδὴ ἐσπερεῖτο καλῶν καὶ γονίμων ἀγρῶν, ἠναγκάζετο τελικῶς νὰ ζητήσῃ ἐργασίαν εἰς γειτονικὸν Τσιφλίκι, ὑπὸ ἄλλον τῶρα τύπον, συνήθως ὡς ἐνοικιαστής· πράγματι δὲν ἐπετύγχανε μὲ τὸ νέον τοῦτο συμβόλαιον ἐργασίας καλυτέρους ὅρους ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, διότι, στερούμενος καὶ ἐπαρκῶν καλλιεργητικῶν κεφαλαίων καὶ μέσων συντηρήσεως, ἐλάμβανεν αὐτὰ πάλιν ἀπὸ τὸν μπέην, ὑπὸ τοὺς ἰδίους σχεδὸν ὅρους ὅπως καὶ ὁ κολλῆγος· ἐπετύγχανεν ὅμως ἀναμφισβητήτως καλυτέρους τῶρα ὅρους ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς, διότι, ὡς πρὸς αὐτὰ τὰ σημεῖα, εἶχε λυτὰ τὰ χέρια τοῦ ἀπέναντι τοῦ μπέη καὶ οἰουδήποτε ἄλλου. Ἐπανεῖκα ἐπίσης πλήρη τὴν ἐλευθερίαν τῆς πρωτοβουλίας τοῦ καὶ ἀκέραιον τὸ ἰστίον τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τῆς φαντασίας, ἂν καὶ θεβαίως ἄνευ πρακτικοῦ ἀποτελέσματος, διότι δὲν εἶχε πρὸ αὐτοῦ ἐπίπεδον ὅπου νὰ ἀσκήσῃ γονίμως τὴν δραστηριότητά του.

Διὰ νὰ εἶμαι σαφής, πρέπει νὰ ἐξηγήσω ἀμέσως ἐδῶ τὴν θέσιν τοῦ συστήματος καὶ ὡς πρὸς τὴν δευτέραν ἄποψιν, ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν δηλαδὴ ζωικότητα αὐτοῦ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸν κολλῆγον. Καὶ πρὸς τοῦτο λέγω, ὅτι ὁ κολλῆγος ἐσηκώνετο ἀπὸ τὸ Τσιφλίκι, ὅπως συχνὰ καὶ ἤρχετο εἰς αὐτό, δηλαδὴ μόνον μὲ τὸ ξηρὸ κορμί του, μὲ ἓνα ἴσως ἀροτριῶν, μὲ μερικά ἄλλα ζῶα καὶ μὲ ἄθλια τινα ράκη καὶ σκεύη οἰκιακά, χωρὶς καμμίαν σοβαρὰν ἀποταμίευσιν καὶ χωρὶς ἀντίληψιν περαιτέρω ὁμαδικῆς ὁργανώσεως, ὡς πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν, ἡ ὁποία ἔμεινε πάντοτε ὑπόθεσις τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ τὴν ὁποίαν ὁ κολλῆγος παθητικῶς μόνον, ὡς ἐξηγήθη, ἐκαρπώθη. Ἐξ ἄλλου ὡς πρὸς τὴν τρίτην ἄποψιν, ἐξήγησα ἤδη πῶς συγκεκριμένως ἦτο εἰς τὸ Τσιφλίκι ρυθμισμένη ἡ πίστις καὶ ἡ ἀσφάλεια (1) καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ τὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ. Ἀρκεῖ μόνον νὰ σημειώσω, ὅτι, καὶ ὡς πρὸς τὰς τρεῖς αὐτὰς ἀπόψεις, διάφορος θεβαίως ἦτο ἡ θέσις τοῦ ἰδιοκτήτου τσιφλικιόχου, ὁ ὁποῖος, συγκεντρῶνων πᾶσαν τὴν ἱκμάδα τῆς ἐκμεταλλεύσεως εἰς χεῖρας

(1) Τὸ ζήτημα τῆς ἀσφαλίσεως θὰ τὸ ἀναλύσω καὶ περαιτέρω τῆς παρούσης μελέτης, ὡς εἰδικὸν θέμα, εἰς τὰ παραρτήματα τοῦ θέματος τοῦ τσιφλικιοῦ καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς μελέτης μου, εἰς τὰ ἐπίμετρα, ὅπου μετὰ τὴν συμπλήρωσιν αὐτῶν ἐδῶ τῶν ἀναλύσεων θὰ ἔχομεν τὴν εὐχέρειαν νὰ λάβωμεν ὁλοκληρωτικὴν ἀντίληψιν τῶν ζητημάτων.

του, ἡδύνατο, ἐὰν συνεδύαζε καὶ ὀργανωτικὴν ἱκανότητα, καὶ νέα τσιφλικία ν' ἀνοίξῃ καὶ περισσεύματα νὰ ἐπιτύχῃ καὶ καλότερα νὰ ρυθμίσῃ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τὸ ζήτημα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας· δὲν ὑπάρχει ἐν τούτοις κανεὶς λόγος νὰ παρακολουθήσωμεν ἐν τῇ μελέτῃ μας περισσότερον τὴν πιθανὴν δραστηριότητα αὐτὴν τοῦ ἰδιοκτῆτου, ἐφ' ὅσον αἱ συνθήκαι, ὑφ' ἃς ἐλειτουργήσεν ὁ σχηματισμὸς εἰς τὰ Βαλκάνια κατεδίκασαν τὰς ὑπ' αὐτὸν θιπούσας μάζας εἰς φυτοζωΐαν, χωρὶς καμμίαν θετικὴν συμμετοχὴν οὐδ' εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ συστήματος οὐδ' εἰς τὰ ἐξ αὐτοῦ κέρδη, καὶ ἐφ' ὅσον συνεπῶς, αἱ πιθαναὶ ἐπιτυχίαι του ἢ καὶ αἱ ἀποτυχίαι του δὲν ἡμποροῦσαν νὰ εἶνε τίποτε ἄλλο παρὰ προῖόν συμπτώσεως.

δ.

Περίληψις

Ποία ἡ σχέση τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν.

Ποία ἡ σχέση τοῦ τσιφλικικοῦ συστήματος πρὸς τὴν παρούσαν χρηματικὴν οἰκονομίαν ; Ἡ ἀπάντησις εἶνε σαφὴς καὶ εἶνε μάλιστα πολὺ χαρακτηριστικὴ· τὸ σύστημα αὐτὸ δὲν εἶνε εἰς καμμίαν ὀργανικὴν σχέσιν μετὰ τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος· προϋπῆρξεν αὐτῆς καὶ θὰ ἡδύνατο ἀνεξαρετῆτως ἀπ' αὐτὴν καὶ νὰ συνεχισθῇ, ἐὰν ἄλλοι ὅροι οἰκονομικοὶ καὶ κοινωνικοὶ δὲν τὸ ἀνέτρεπον καὶ τοῦτο ἐπεὶ ἦτο σύστημα σύνθετον ἐνέχον ἐντὸς αὐτοῦ ὅλα τὰ ὄργανα τὰ ἀπαραίτητα διὰ διὰ τὴν λειτουργίαν του· μετὰ τὸ ὄργανον τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας, ὅπως ἐλειτουργεῖ ἐν αὐτῷ, διετῆρει τοὺς κολλήγους εἰς ἓνα κατώτατον ἐπίπεδον ζωῆς, τοὺς διετῆρει ὅμως· ἐκ τῶν προσόδων πάλιν πού εἶχεν ἀπὸ τὰς βοσκὰς ἐπετύγγανεν ἓνα εἶδος ἀντασφαλίσεως διὰ τὸν ὅλον σχηματισμὸν καὶ ἓνα ὄριον ἰδιορhythμου μέν, ἀλλ' ἀρκετῆς πάντως, εὐζωΐας διὰ τὸν ἰδιοκτήτην, συγχρόνως ἄφηνε ἓνα περίσσευμα διὰ τὴν ἀποταμίευσιν καὶ τὴν κεφαλαιοποίησιν, τοῦτ' ὅπερ διετῆρει ἀκμαίαν τὴν οἰκονομικὴν ἐλαστικότητα τοῦ ὀργανισμοῦ. Βεβαίως τὸ σιτάρι καὶ τὰ λοιπὰ δημητριακὰ πού ὁ ἰδιοκτήτης εἰσῆγε εἰς τὰς ἀποθήκας του ἀπὸ τὰς ἀποφορὰς τῶν κολλήγων τὰ κατηύθυνε κατὰ ἓνα μεγάλο μέρος εἰς τὴν ἀγορὰν πρὸς πώλησιν· ἐν τούτοις ἐπρόκειτο τεύλαχιστον εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους περὶ πόρου δευτερεύοντος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐδημιουργεῖ ποσῶς καμμίαν σοβαρὰν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν ἀγορὰν, ὅπως π.χ. συμβαίνει μετὰ τὰς ἐκμεταλλεύσεις τῶν

καπνοπαραγωγῶν ἢ ἰὼν σταφιδοπαραγωγῶν, οἱ ὅποιοι ἐξαερίωνται ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὴν πώλησιν τοῦ προϊόντος των.

Βλέπομεν κατὰ ταῦτα καθαρά, ὅτι καὶ ὁ τσιφλικικὸς σχηματισμὸς ἀνήκει κατ' οὐσίαν εἰς τὴν κλειστὴν οἰκονομίαν καὶ ὅτι ὁ προσανατολισμὸς του δὲν ὑπῆρξε πρὸς τὸ μέγιστον κέρδος, ὅπως ἐν τῇ χρηματικῇ ἐμπορευματικῇ οἰκονομίᾳ, ἀλλὰ πρὸς τὴν αὐτάρκειαν, ἢ ὅποια προεβλέπε, διὰ μὲν τὸν κολλῆγον τὸ ἀπαραίτητον τῆς συνεχίσεως καὶ ἀνανεώσεως τῆς περιορισμένης ἐργατικῆς του δυνάμεως διὰ δὲ τὸν ἰδιοκτῆτην τοὺς σχετικούς πόρους ποὺ ἀπαιτοῦνται διὰ μίαν ὑλιστικὴν εὐζωίαν, τόσον δὲ ἰδιορρυθμον καὶ ἐτερόκλητον, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ καταταχθῇ ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῶν κοινωνικῶν πολιτισμῶν ὡς μία σαφὴς μορφή· πράγματι οἱ πόροι τοῦ ἰδιοκτῆτου δὲν διετίθεντο εἰς τρόπους ζωῆς κοινωνικωτέρας, οὐδὲ ἐξήρχοντο τῆς οἰκίας του, διετίθεντο κυρίως εἰς τὴν πλουσίαν κουζίαν καὶ εἰς τὸν γυναικωνίτην ἢ καὶ εἰς ἄλλας ἰδιοτροπίας τοῦ μπέη, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἦσαν σταθεραί.

Ἐξ ἄλλου τὸ γεγονὸς, ὅτι τὸ Τσιφλίκι ἀπέβλεπεν εἰς τὴν αὐτάρκειαν καὶ ὄχι εἰς τὸ μέγιστον κέρδος ἔχει ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ποὺ μελετοῦμεν ἐδῶ τὰ θέματα αὐτά, μεγάλην σημασίαν· πρῶτον διότι ἡ πενιχρὰ πείρα ἐκ τῶν περιορισμένων καλλιιεργειῶν ποὺ ἐγίνοντο εἰς τὸ Τσιφλίκι δὲν θὰ ἔχη βασικὴν σημασίαν διὰ τὸ μέλλον, ἀφ' οὔτου οἱ κολλῆγοι ἔγιναν μικροῖδιοκτῆται. Ὡς κολλῆγοι ἐκαλλιεργοῦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ μπέη μίαν λωρίδα γῆς ὄχι μὲ τὸ εἶδος ποὺ θ' ἀπέδιδε τὸ μέγιστον κέρδος ἀλλὰ μὲ τὸ εἶδος, ἰδίως δημητριακά, ποὺ ἀπητεῖτο διὰ τὴν ἐφικτὴν αὐτάρκειαν τοῦ ὁργανισμοῦ. Ὡς κολλῆγοι δηλαδή δὲν ἀπέκτησαν εἰδίκευσιν οὐδὲ δι' ἑαυτοὺς οὐδὲ διὰ τὴν λωρίδα γῆς ποὺ καλλιιεργοῦσαν συνεπῶς καὶ οἱ κολλῆγοι καὶ αἱ γαῖαι των ἀφ' οὔτου ἀπελευθερώθησαν ἀπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ τσιφλικικοῦ ἀποτελοῦν πραγματικῶς *tabula rasa* καὶ θὰ χρειασθοῦν μεγάλην καὶ πολὺ φωτισμένην χειραγώγησιν ἕως οὔτου προσανατολισθοῦν κατὰ τὸ δυνατόν εἰς τὸ καθεστῶς τοῦ μεγίστου κέρδους ποὺ ἀπαιτεῖ μεγίστην εὐστροφίαν καὶ εἰδίκευσιν, ἀλλαγὴν συνεπῶς καὶ καλλιιεργειῶν καὶ καλλιιεργητικῶν συστημάτων. Καὶ ἓνα ἄλλο ἔχω νὰ παρατηρήσω, ὅτι πολλοὶ κολληγικοὶ πληθυσμοί, οἱ ὅποιοι ἀπεκατεστάθησαν εἰς μικροῖδιοκτῆτας διὰ τῶν ἐθνικῶν ἐπαναστάσεων εἴτε καὶ νομοθετικῶς καὶ ὄχι ὁργανικῶς δι' ἰδίων μέσων, οἱ πληθυσμοὶ αὗτοι καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των, τὴν οὕτω ἀνωμάλως δοθεῖσαν, ἐξακολουθοῦν λόγῳ τῆς φυσικῆς ἀδρανείας τῆς μᾶζης καὶ λόγῳ ἀμαθείας, ἐξακολουθοῦν ἐπὶ μακρόν, ἐπὶ δεκαε-

τηρίδας συχνὰ τὸ αὐτὸ εἶδος καλλιεργείας, τὸ αὐτὸ εἶδος ζωῆς καὶ τὸν αὐτὸν κοινωνικὸν ρυθμόν, τοῦθ' ὅπερ δημιουργεῖ κατάστασιν οἰκονομικῶς ἀνώμαλον καὶ κοινωνικῶς ἰδιόρρυθμον· οἱ πληθυσμοὶ αὐτοὶ καίτοι ἀπελευθερωθέντες σχηματικῶς ἐξακολουθοῦν κατ' οὐσίαν νὰ ζοῦν ὡς κολλῆγοι, ὑπὸ δυσμενεστέρας μάλιστα συνθήκας, διότι καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας πὺν ἀπελάμβανον ὑπὸ τὸν τσιφλικικοῦν στεροῦνται καὶ οὐδεμίαν ἀνάπλάσιν τῶν ἀπαραιτήτων τούτων λειτουργιῶν κατ' ὀρθοῦσαν νὰ κάμουν. Αὐτὸ εἶνε, ὡς θὰ ἐξηγήσω κατωτέρω, ἡ περίπτωσις ἰδίως τῶν Βουλγάρων χωρικῶν, οἱ ὅποιοι μουνδιασμένοι ἀπὸ τὰ αἰωνόβια κολληγικά δεσιὰ καὶ κολλημένοι ἀπὸ ἑλξιν ἀκατανίκητον πρὸς τὴν γῆν τῆς χώρας των, ἥτις εἶνε, σημειωτέον, ἐλάχιστα διαφορικὴ καὶ ποικίλη κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἑλληνικάς χώρας, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐγκολπωθοῦν κατ' ἀναλογίαν καὶ τὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα πὺν εἶνε ἀπαραίτητα εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ νεωτέρου συνθέτου κοινωνικοῦ σώματος· τοῦτο τοὺς ἀπεμόνωσε καὶ ἐδημιούργησε χάσμα μετὰξὺ αὐτῶν καὶ τῆς ἰδιορρυθμοῦ ἀστικῆς ἐν Βουλγαρίᾳ τάξεως τῶν πόλεων καὶ ἔφρεν εἰς ἀδιακόπους αἰματηρὰς συγκρούσεις καὶ εἰς περιπετειώδη πολιτικὴν ἐξέλιξιν. Τοῦτο ἐξ ἄλλου ἔχει μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἐμπορικὴν μας πολιτικὴν.

Ε .

Περίληψις

Ἡ γεωγραφικὴ διάδοσις τοῦ Τσιφλικικοῦ.

Τὸ ζήτημα τῆς γεωγραφικῆς ἐν τῇ Χερσονήσῳ διαδόσεως τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐπὶ μακρόν· τὰ Τσιφλίκι, ὡς κατ' ἐπανάληψιν τὸ ἐσημείωσα ἀνωτέρω, ἐπειδὴ ἦτο συνδυασμένον ὡς σύστημα οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως μετὰ τὸν νομαδισμόν, ἦτο φυσικόν νὰ ἐγκαθιδρυθῇ παντοῦ ὅπου τῶν πεδινῶν περιοχῶν ἐξετείνετο ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία· ἐπίσης τὰ ὄρια τοῦ ἀνεπτύχθησαν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς συστηματικῶς ἐκτοπίζοντα τὸν σχηματισμὸν τῆς Πατριᾶς (Ζάντρουγκας) εἰς τρόπον ὥστε τὰ πρὸς δυσμὰς ὄρια τοῦ Τσιφλικικοῦ αποτελοῦν περίπου τὰ πρὸς ἀνατολὰς ὄρια τῆς Ζάντρουγκας, μετὰ πικρὴν ἐν τούτοις ἀκόμη παρεμβολὴν τοῦ τύπου τῶν Ζάντρουγκας ἐντὸς τῶν τσιφλικικῶν πεδινῶν περιοχῶν. Οὕτω ἐπὶ Τουρκοκρατίας τὸ Τσιφλίκι ἐξετείνετο εἰς τὸ πλεῖστον τῶν πεδινῶν περιοχῶν νοτιανατολικῶς τοῦ Δουνάβεως, τῆς Νύσσης, τοῦ Ἰπεκίου καὶ τῆς Σκόδρας, εἰς τὰς κοιλάδας δηλαδὴ τοῦ ἄνω Μοράβα ὡς καὶ τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Ἐριγῶνος, εἰς τὴν ἀπὸ Λυραχίου μέχρις Αὐ-

λῶνος πεδινὴν καὶ νομαδικὴν ἐπίσης Ἀλβανικὴν περιοχὴν, εἰς τὴν πεδινὴν Ἡπειρον, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὸ Θρακομακεδονικὸν ἐπίσης παρὰ τὸν καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑβρου (Μαρίτσα). Ἐντὸς τῶν πεδινῶν τούτων περιοχῶν ὑπῆρχον ἐγκατεσπαρμένοι μερικοὶ ἐσμοὶ κεφαλοχωριῶν, ἐπίσης ὑπῆρχεν ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἐλευθέρων μουσουλμανικῶν χωριῶν, προερχομένων εἴτε ἀπὸ ἐντοπίους ἀλλαξοπισιήσαντας πρὸς διατήρησιν τῆς περιουσίας τῶν εἴτε ἀπὸ σκοπῶν ἐγκαταστάσεις Κονιάρηδων (ἐξ Ἀνατολῆς) γνησίων Μουσουλμάνων, τοὺς ὁποίους ἡ τουρκικὴ διοίκησις ἐτοποθέτησεν ἐπὶ πλουσίων γαιῶν παραλλήλως τῶν μεγάλων συγκοινωνιῶν καὶ τῶν ἐπιμάχων περιοχῶν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, καθὼς λ.χ. εἰς ὅλην τὴν διαδρομὴν ἀπὸ Θεσσαλονίκης καὶ ἐπὶ τῆς Ἑγνατίας, εἰς Καϊάφρια, εἰς τὸ ὑψίπεδον τῆς Φλωρίνης καὶ τοῦ Μοναστηρίου, εἰς τὴν περιοχὴν Σκοπίων καὶ μέχρι τοῦ Μοράβα μὲν ὅριον τὰς κατόπιν ἐκχερσωθείσας ἄλλοτε δὲ πυκνοδασομένας κοιλάδας τῆς Σερβικῆς Σουμαδιάς. Οἱ ἐπὶ οὐλοῦ γεωργικοὶ χριστιανικοὶ, οἱ σλαβικοὶ ἰδίως, πληθυσμοὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων ὑπῆρχθησαν εἰς τὸ τσιφλικικὸν καθεστὸς, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε μὲν ἐξετείνετο εἰς εὐρύτεραν ἀκτίνα, ἐφ' ὅσον εἴτε οἱ μπεήδες ὠργάνωναν νέας ἐξ ἀρχῆς ἐκμεταλλεύσεις ἐγκαθιστῶντες νέους κολλήγους προερχομένους ἀπὸ ἀποτυχημένους κεφαλοχωρίτας καὶ ἀπὸ τὰ δημογραφικὰ γενικῶς περισσεύματα τῶν ἐλευθέρων χωριῶν καὶ τῆς Ζάντρουγκας, εἴτε ἐφ' ὅσον καὶ ὁλόκληρα ἐλεύθερα χωριά ἐπεζήτουν νὰ ὑπαχθῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν βεήδων διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἐμμέσως ὑπὸ τῶν ἰδίων τούτων ἀπειλούμενην ἀσφάλειάν των. Ἄλλοτε δὲ πάλιν περιωρίζετο ἐφ' ὅσον μερικοὶ κολλῆγοι κατώρθωσαν μὲ κόπον καὶ μόχθον νὰ ἐπιτύχουν ἀποταμίευσιν τινὰ καὶ νὰ ἐξαγοράσουν τὴν γῆν πρὸς καλλιεργουῖσαν καὶ νὰ ἀπελευθερωθῶν τοιουτοτρόπως κατὰ ἓνα ὁργανικὸν καὶ βιώσιμον τρόπον. Αὕτῃ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἦτο ἡ γεωγραφικὴ διάδοσις τοῦ τσιφλικικοῦ καθεστώτος, τὸ ὁποῖον, ὡς ἐλέγχθη ἀνωτέρω, ἤρchiσεν ὑποχωροῦν βαθμηδόν, ἀφ' ὅτου ἐντὸς τῶν περιοχῶν αὐτῶν ἰδρύθησαν τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ ἐλεύθερα Βαλκανικὰ Κράτη.

στ'.

Περὶ τῆς

Ἡ Ἐθνικὴ διάδοσις τοῦ Τσιφλικικοῦ Σχηματισμοῦ μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν πληθυσμῶν.

Τὸ ζήτημα ἐξ ἄλλου τῆς ἐθνικῆς διαδόσεως τοῦ τσιφλικικοῦ εἰς τὰ Βαλκάνια ἔχει ὡς ἑξῆς :

Διὰ μὲν τοὺς Ἀλβανοὺς κολλήγους τῆς περιοχῆς πὺν ἐσημειώσαμεν πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν μὲ δύο λέξεις, ὅτι, ἐξαιρουμένης τῆς βραχείας περιόδου τῆς ἀρχῆς τοῦ Φάν Νόλι, ὅστις ἐπρόκηρυξε τὴν ἀπελευθέρωσιν των, οὗτοι ἐπανῆλθον ἐπὶ Ἀχιμέτ Ζώγου εἰς τὸ πρῶν καθεστῶς, τὸ ὁποῖον εἶνε ἰσχυρῶς συνδυασμένον μὲ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα καὶ μὲ τὴν τοπικὴν ἐξουσίαν καὶ ἐπιρροὴν τῶν Μουσουλμάνων Ἀλβανῶν βέηδων.

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς Σέρβους εἶνε γνωστόν, ὅτι ἀκριβῶς τὸ ζήτημα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν χωρικῶν τῆς παλαιᾶς Σερβίας ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν Τούρκων βέηδων καὶ τῶν γενιτσάρων ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐθνικὴν τοῦ πληθυσμοῦ ἐξέγερσιν ἀρχομένου τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἐν τούτοις ἐν τῇ παλαιᾷ Σερβίᾳ ἐπεχόρατε τότε καὶ πολλὰ ἀκόμη ἐπικρατεῖ τὸ σύστημα τῆς ἐλευθέρως αὐτάρκους Ζάντρονκας, περὶ ἧς θὰ ὁμιλήσω κατωτέρω καὶ ἡτις, καὶ ὅταν ἐστερεῖτο ἰδιοκίτητος γῆς, ἐνοικίαζε τὴν νομὴν ταύτης μὲ τύπους πολλαχῶς ποικίλλοντας καὶ διαφέροντας ὁποσδήποτε τοῦ κολληγικοῦ. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀραιοὶ κατοικήσεις τῆς χώρας καὶ τὸ ὀρεινὸν αὐτῆς ἐκτὸς τῆς Σουμιδιαῖς, ἐκχερσωθείσης ἀπὸ ἐλευθέρους χωρικοὺς κατελθόντας ἐκ τῶν Διναριδίων, πρὶν δὲ ἀσχολουμένους μᾶλλον εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, διηκόλυνεν ἐγκαίρως τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς ἐλευθέρως μικροῖδιοκτησίας. Διὰ δὲ τὰς νέας χώρας, ἰδίως τὴν Βοσνίαν, ὅπου ἐπὶ αὐστριακῆς κατοχῆς 650.000 Σλαῦοι χωρικοὶ ἦσαν κολληγοὶ τῶν Μουσουλμάνων βέηδων, ὡς καὶ διὰ τὰ τυχόν ὑπολοιπόμενα ἐν τῇ παλαιᾷ σερβικῇ βασιλείᾳ τσιφλίκια, οἱ Σέρβοι πολιτικοὶ ἤδη ἀπ' ὅτου ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς Κόρυραν ἀπεφασισαν τὴν ἐκδοσὶν εἰδους προκηρύξεως ὑποσχομένης τὴν πανταχοῦ τῆς χώρας ἀποκατάστασιν ἐλευθέρων μικροῖδιοκτητῶν πρὸς ἐκτέλεσιν δὲ ἀκριβῶς αὐτῆς ὠργάνωσαν ἔπειτα ἐν Βελιγραδίᾳ ἰδιαίτερον «Υπουργεῖον ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως», τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις ἐφήρμωσε ταύτην ὄχι γενικῶς καθ' ὅλην τὴν χώραν τηρεῖν ἓνα σαφὴ νομικὸν κανόνα ἀλλὰ ἔκαμε μᾶλλον πολιτικὴν σκοπιμότητος, τὴν ὁποῖαν διηύθυναν ἰδίως ὁ μακαρίτης Πάσιτς καὶ οἱ ριζοσπάσται προσπαθοῦντες, ὅπου παρουσιάζετο κρίσις καὶ ἔντινος ἀξίωσις τῶν χωρικῶν, νὰ δίδουν συμβιβαστικὴν τινὰ λύσιν, ἐξυπηρετοῦσαν τὰ οἰκονομικὰ, τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τῶν ἐν συγκρούσει τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν διαφόρων κομμάτων. Οὕτω πῶς μὲ μετριοσμὸν τῆς γενικῆς ἀρχῆς περὶ ἀπολλοτριώσεως ὁ Πάσιτς διεβουκώλησε τὸ κόμμα τῶν Μουσουλμάνων ἐξ ἄλλου μὲ ἀπόλυτον ἐφαρμογὴν τῆς ἰδίας ἀρχῆς προσεπάθησε νὰ συντρίψῃ τοὺς Οὐγγυροὺς καὶ

Αυστριακοὺς μεγαλοκτιματίας τῆς Κροατίας καὶ Σλοβενίας, διαλύσας ἐντελῶς τὰ κτήματα τῶν διαφόρων τιτουύχων τῆς αὐλῆς τῶν Ἀψβούργων.

Ἐρχόμεθα εἰς τὸ θέμα τοῦ βουλγαρικοῦ κολληγικοῦ στοιχείου, θέμα τὸ ὁποῖον παρουσιάζει καὶ τὸ μεγαλείτερον ἐνδιαφέρον, δι' ὃ καὶ θὰ δώσω πλατυτέραν κάπως ἀνάλυσιν αὐτοῦ.

ξ.

Περίληψις

Ἡ εἰδικὴ περίπτωσις τοῦ Βουλγάρου κολλήγου καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ.

Γνωστὸν ἀρκετὰ εἶνε, ὅτι, ἐνῶ οἱ ἄλλοι πληθυσμοὶ τῆς Βαλκανικῆς, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βλάχοι, ἔδειξαν ἐνωρὶς μεγάλην ἐλαστικότητα καὶ ἰσχυρὰν ἐπίδοσιν εἰς πλεῖστα ἐπαγγέλματα ἔξω τῆς γεωργίας, οἱ Σλαῦοι ἀντιθέτως παρουσίασαν μίαν χαρακτηριστικῶς σκληροτράχηλον ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν γῆν, τοῦθ' ὅπερ ἀπετέλεσε καὶ τὴν δύναμίν των θεβαίως, ἐφ' ὅσον δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐξηπλώθησαν καὶ ἐπεκράτησαν δημογραφικῶς εἰς τὴν ὑπαιθρον, παρ' ὅλας τὰς δυσμενεῖς πολιτικὰς συνθήκας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδυναμίαν των ἐξ ἴσου, διότι, μὴ δυνηθέντες νὰ ἐγκολπωθοῦν διαφορικὰ ἐπαγγέλματα, δὲν κατώρθωσαν ν' ἀποτελέσουν ἐγκαίρως ἰδίας πλήρεις κοινωνικὰς συνθέσεις, ἴδιον δηλαδὴ πολιτισμὸν ὡς καὶ νὰ ἀποκτήσουν τὴν συνεπῆ εἰς τοῦτο πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν.

Εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι ὁ τύπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν ὑπαιθρον οἱ Σλαῦοι καὶ μὲ τὸν ὁποῖον ὠργάνωσαν τὰς γεωργοκτηνοτροφικὰς ἐκμεταλλεύσεις των ἦτο ὁ τύπος τῆς πατριαρχικῆς συνθέτου οἰκογενείας, τῆς «Ζάντρουγκας», ἀλλὰ θεβαίως ὁ τύπος αὐτὸς δὲν εἶχεν ἀπειρον χωρητικότητα· καὶ τὰ περισεύματά του, ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελαν ν' ἀπομακρυνθοῦν τῆς γῆς, καὶ νὰ πάρουν ἄλλα ἐπαγγέλματα, ἐπεζήτησαν ἐξ ἰδίας θελήσεως τὴν κολληγικὴν ἐγκατάστασιν καὶ ἐπὶ Βυζαντίου ἀκόμη καὶ ἐπὶ Τουρκίας ἔπειτα· ἐξ ἄλλου ἔχομεν Σλαῦους κολλήγους ὑπαχθέντας εἰς τὸ καθεστὼς τοῦτο καὶ διὰ τῆς βίας ἐπίσης, τοῦτο δὲ πάλιν καὶ ἐπὶ Βυζαντίου καὶ ἐπὶ Τουρκίας. Ἐπίσης πρέπει νὰ ὑπενθυμίσω αὐτὸ πού ἔγραψα ἀνωτέρω, τὴν περίπτωσιν δηλαδὴ, καθ' ἣν κολλήγοι μετεμορφώθησαν εἰς κεφαλοχωρίτας· λέγω λοιπόν, ὅτι καὶ ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην μορφήν, οἱ Σλαῦοι δὲν διεφορίσθησαν ἀπὸ ἀπόψεως ἐπαγγελματικῆς, ἔμειναν καλλιεργηταὶ τῆς γῆς, μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὥστε καὶ εἰς μεγάλα ἀκόμη σλαβικά

χωριά ό έμπορος, ό φούρναρης, ό τσαγκάρης, ό σιδηρουργός κλπ. ήτο άλλης ξενικῆς προελεύσεως, ρωμηός, βλάχος, ήπειρώτης... Έξ άλλου και οι τυχόν έξελθόντες εκ τῆς γεωργικῆς τάξεως μεταξύ αὐτῶν, υπέστησαν ένα είδος αὐτομάτου έξελληνισμού, έπειδή ακριβῶς υπήρχε μεγίστη απόστασις μεταξύ τοῦ παλαιοῦ είδους ζωῆς πού έκαμναν και τοῦ νέου εις ό εισήλθον και έπειδή δέν κατωρθώθη νά σχηματισθῇ έγκαίρως πουθενά, (έκτός τῆς μεσαιωνικῆς Ραγούζας) συμπαγές σλαβικόν έμπορικόν και τεχνικόν περιβάλλον. Προσθέτω ότι και οι τυχόν άποτυχημένοι έν τῇ γεωργικῇ των έκμεταλλεύσει σλαβοι κεφαλοχωροῦνται, ὡς και τὰ φυσικά δημογραφικά περισσεύματα τοῦ σλαβικοῦ κεφαλοχωριοῦ, έπανήρχοντο εκ νέου αὐτομάτως εις τὴν παλαιάν βάσιν εις τὸ Τσιφλίκι, υπό τὴν αἰγίδα τοῦ μπέη. Σπανίως τμήματα τινά έξ αὐτῆς τῆς προελεύσεως περισσεύοντα άπεσπῶντο και έξεσφενδονίζοντο εις τὰς πόλεις ὡς προλετάριοι ἢ μικροεπιτηδευματίαι, τοῦθ' ὅπερ ὅμως έγινετο επίσης επί ποινῇ έξελληνισμού.

Τοιοιτοτρόπως βλέπομεν τὸν φαῦλον τρόπον τινά κύκλον εις τὸν ὁποῖον υπέκυψε τὸ σλαβικόν στοιχείον, συστραφέν ματαίως υπό ποικίλλους σχηματισμούς (Πατριά, Τσιφλίκι, Κεφαλοχωρί...), περί τὸ αὐτὸ πάντοτε επιτήδευμα. Κυρίως δέ ό σχηματισμός τοῦ Τσιφλικιοῦ υπήρξε τὸ ὄργανον διὰ τοῦ ὁποῖου έξηπλώθησαν μὲν θεβαίως οι Σλαβοι έν τῇ υπαίθρῳ ἀλλὰ κι' έκρατήθησαν έν κοινωνικῇ και πολιτικῇ ὑποταγῇ και καθυστερήσει, έπειδή εις τὸ Τσιφλίκι οι ὄροι δέν επέτρεπον παρὰ νά φυτοζωοῦν και μόνον.

Έπί πλέον εἶνε άρκετά επίσης γνωστόν, ότι τὸ κυρίως γεωργικόν και μάλιστα τὸ καθαντὸ κολληγικόν στοιχείον εις τὰ Βαλκάνια ήτο έν μεγίστη πλειοψηφία μᾶλλον βουλγαρικόν (έφ' ὅσον τοῦλάχιστον ήμπορεῖ κανεῖς νά κρίνη από τὴν γλῶσσαν και τὸν σχηματισμὸν τῆς ἀπλῆς οἰκογενείας, ὡς και από τὰ διάφορα ἔθιμα) και δὴ ὄχι μόνον έντός τῶν ὁρίων τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας ἀλλὰ και έξω αὐτῆς, ὅπως π.χ. εις τὴν περιοχὴν τῆς Νίσσης, εις τὸν Ἄνω Μοράβα και εις τὸ Βαρδάρ.

Εἶνε δέ θεβαίως φανερόν, ότι ἡ εις τόσον μεγάλην ἀκτῖνα επιζήρτησις τῆς ὁμοιομορφίας τοῦ κολληγικοῦ σχηματισμοῦ και τοῦ συναφοῦς κατωτέρου και σκληροτάτου είδους ζωῆς επί συμπαγῶν πληθυσμῶν ᾤφησεν ὠρισμένας ψυχολογικάς, ἠθικάς, πνευματικάς, οικονομικάς, κοινωνικάς και πολιτικάς ἀκόμη συνε-

πείας(1) ὁμοιομόρφως ἀνευρισκομένης εἰς τὴν αὐτὴν ἀκτῖνα δράσεως. Καὶ εὐδξήγητον συνεπῶς εἶνε, ὅτι εἰς τὴν Βουλγαρικὴν κυρίως ἐθνότητα καὶ εἰς τὴν Βουλγαρικὴν κοινωνίαν καὶ εἰς τὸ Βουλγαρικὸν Κράτος ἡμπορεῖ κανεῖς ν' ἀνεύρῃ ζωντανὰς καὶ ἀναγλύφους καὶ νὰ μελετήσῃ ἐν πάσῃ ἀνέσει τὰς συνεπείας ταύτας, νὰ συγκομίσῃ δ' ἄλλως καὶ τὰ χρήσιμα εἰς αὐτὴν συμπεράσματα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἐμπορικῆς καὶ τῆς καθόλου ἀκόμη πολιτικῆς ἡμῶν ἔναντι τῆς Βουλγαρίας. Εἶνε δὲ ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ζήτημα εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιμείνωμεν.

Δὲν εἶνε τοῦ παρόντος ἡ ἀναλυτικὴ ἱστορικὴ ἀναδρομὴ εἰς τὰ παλαιότερα γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν εἰς τὴν τοιαύτην διαμόρφωσιν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ σχηματισμοῦ καὶ τοῦ εἶδους ζωῆς τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ. Μόνος του ἄλλως τε ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ ἐννῶσῃ, ὅτι ἡ Βουλγαρία, εὐρισκομένη ἐγγὺς καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπίδρασιν τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Σταυροῦλ ἔπειτα, ὡς καὶ τῆς φεουδαρχικῆς ἐπίσης ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, πολλάκις ὑποταγεῖσα διὰ τοῦ πολέμου καὶ διὰ τοῦ αἵματος καὶ σκληρῶς δουλωθεῖσα, φυσικὸν ἦτο νὰ ἴδῃ ἀπ' ἀρχῆς σχεδὸν ἀποσυντιθεμένους πρὸς πατριαρχικούς της σχηματισμούς της συνθέτῃ καὶ ἀνέτου οἰκογενείας μετὰ τὴν ἐνεργητικὴν κλειστὴν οἰκονομίαν της καὶ ἐγκαθιστάμενον τὸν κολληγικὸν παθητικὸν σχηματισμόν, ὁ ὁποῖος παρ' ἔχει μετρίους μὲν ἀλλὰ σταθεροὺς καὶ ἀσφαλεῖς πόρους εἰς τὴν ἰδιόρρυθμον φεουδαρχίαν τῆς Ἀνατολῆς.

Οὕτω πως ὁ Βουλγαρικὸς πληθυσμὸς ὑπήχθη εἰς τὸ Τσιφλίκι πολὺ ἔνδοξον καὶ εἰργάσθη εἰς αὐτὸ μετὰ τὸν ἰσχνὸν σχηματισμόν της μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας μετὰ ἀποκλειστικὴν σχεδὸν ἐπίδρασιν εἰς τὰ δημητριακά, εἶδος δηλαδὴ τὸ ὁποῖον οὐδέποτε εἰς τὴν παγκόσμιον οἰκονομίαν ἀπέδωκε σημαντικὰ κέρδη, τὸ ὁποῖον διεξήχθη πάντοτε μετὰ εὐθηνὰς ἐργατικὰς χεῖρας καὶ μετὰ κατώτερον εἶδος ζωῆς καὶ τὸ ὁποῖον φυσικὰ ἐγκατελείφθη ἀπὸ ὅλας τὰς

(1) Εἰς τὰς πλείστας περιοχὰς τῆς Βαλκανικῆς σήμερον οἱ ἀνθρώποι εἶνε μικροῖδιοκτῆται καὶ ζοῦν μετὰ τὸ σύστημα τοῦ ἐλεθιέρου μικροκαλλιεργητοῦ, σύστημα τὸ ὁποῖον βεβαίως ἔχει ἐκασταχοῦ ὑποστὴ διαφόρους μεταλλαιγὰς ἅτε διατρέχον περίοδον μεταβατικὴν λόγῳ τῆς πίσεως τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ σημειωθῇ, ὅτι αἱ μικραὶ αὐταὶ κατὰ περιοχὰς ἀγροτικαὶ κοινωνίαι, ἂν καὶ ὁργανωμέναι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χωρικοῦ σχηματισμοῦ, διαφέρουν μετὰξὺ των παραπολὺ εἰς πλείστα ἐπίπεδα τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἠθικῆς, τῆς ἀτομικῆς καὶ τῆς ὁμαδικῆς, τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἐφ' ὅσον προέρχονται εἴτε ἀπὸ νομάδας μετατραπέντας εἰς μονίμους γεωργούς, εἴτε ἀπὸ κολλήγους ἀπελευθερωθέντας, εἴτε ἀπὸ παλαιὰ κεφαλοχώρια.

πρώην σιτοπαραγωγούς χώρας, εὐθύς ὡς οἱ πληθυσμοὶ αὐτῶν ἤρχισαν ἐκπολιτιζόμενοι (ἀρχαία Σικελία, Ἰταλία, Αἴγυπτος, Βυζάντιον, ἡ Ρωσσία σήμερον κλπ.).

Ὑπὸ τὴν καθεστῶς αὐτό, ἀμετακίνητον ἐπὶ αἰῶνας, ἡ βουλγαρική οἰκογένεια ἐχρειάσθη νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν τῇ λιτότητί της συνεχῇ ἐπάροκειαν, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐπέτυχεν, ἐπιβιώσασα, ὡς ἓνα μοναδικὸν ἐν Εὐρώπῃ βιολογικὸν φαινόμενον. Ἀκόμη, ὡς ἐσημείωσα ἤδη, διετήρησε τὸ ἠθικὸν της, ὑπὸ τὴν ὕλικήν τοῦλάχιστον μορφήν, δείξασα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δύναμιν ἀντιστάσεως περισσοτέραν τῶν λοιπῶν ὁμοκλήρων. Ἡ ζωὴ ἐν ταῦτοις ἦτο ἐπίπονος καὶ ὁ ὀρίζων τῆς βουλγαρικῆς οἰκογενείας ὑπῆρξεν ἐπὶ αἰῶνας σκυθρωπός, βαρὺς, μοιραῖος. Ἀνάλογος ἠθικὴ, ψυχολογικὴ καὶ πνευματικὴ σφραγὶς ἐπεβλήθη ἐπ' αὐτῆς καὶ ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν ἐν τῇ χώρᾳ παραδόσεων· τραχεῖα ὠμότης πρωτόγονος καὶ ἐκρηκτικὴ, βαθὺ ἠθικὸν δάγκωμα, πνευματικὸν ἀδιέξοδον, κλείδωμα ψυχικόν, θάνατος τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, τσιγκουνιὰ αἱματηρά, δίψα πρὸς τὴν γῆν, ἀπληστία πρὸς τὰ χωράφια καὶ πρὸς τὸ ἀπόκρυφον θησαύρισμα, σιδηρὰ ἐπιμονὴ τέλος καὶ μοναδικὸν καὶ σκληροτράχηλον πείσμα. Ἐξ ἄλλου ἡ δίαιτα, καίτοι λιτή, στηριγμένη ὅμως εἰς καλὸν κλίμα καὶ εἰς οὐσιώδεις βασικὰς τροφὰς καὶ συνδυασμένη μὲ συνεχῇ τραχείαν ἐργασίαν ἀπέδωκε γεροῦρά σώματα, ἐπιστεγασμένα μὲ μέτωπα σκιερὰ καὶ μὲ ἀπλανῆ, ἀσάλευτα μάτια, καρφωμένα μέσα εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ὅπως θηρίου, ἀγρίου πάνθηρος ποὺ προβαίνει ἀργὰ εἰς τὰς παρυφὰς τροπικοῦ δάσους. Ὁμιλῶ δὲ βεβαίως διὰ τὴν στάσιν καὶ τὸν σχηματισμὸν ποὺ ἱστορικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ λόγοι ἐπέβαλον εἰς τὸν Βούλγαρον, διότι εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ ὑπάρχῃ καὶ δι' αὐτὸν εἰς τὸ βάθος τῆς ὑπάρξεώς του μία σκεπασμένη μαλακὴ πηγὴ πραότητος, εὐστροφίας, συμβιβαστικότητος.

Ὑπὸ τοιαύτους ὅρους ἡ Βουλγαρία ἔσχε τὴν ἀντοχὴν νὰ ἐπιβιώσῃ βιολογικῶς, ἄτεγκτος καὶ ἰσχυρά, γύρω εἰς τὰ Βαλκάνια ὄρη, πραγματοποιοῦσα μὲ ἀδιάκοπον συνοχὴν τὴν σκυθρωπὴν καὶ λιτὴν αὐτάρκειάν της μὲ μονοκαλλιεργείας δημητριακῶν καὶ μὲ πρωτόγονον κτηνοτροφίαν καὶ ἐξάγουσα ἐξ ἄλλου ἓνα ποσὸν σιτηρῶν εἰς τὰς γύρω της περιοχὰς ὡς καὶ ἓνα ποσὸν ἐπίσης ἐργατικῶν χειρῶν, αἵτινες ἐξεχύθησαν πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς νότον, τροφοδοτοῦσαι τὰ Τσιφλίκια μὲ λιγομίλητους καὶ χειροδύναμους κολλήγους, χαρακτηρισμένους μὲ ἐλαχίστην εὐστροφίαν καὶ θάρρος ἐν ἐνεργείᾳ καὶ μὲ μέγιστον δυναμισμόν ἐν νύκτι.

Σημειώνομεν λοιπὸν ἐδῶ τὸ πρῶτον κύριον χαρακτηριστικόν, μοναδικὸν δὲ ἐν τοῖς Βαλκανίοις, ὅτι δηλαδή ἡ Βουλγαρικὴ μι-

καὶ οἰκογένεια, χωρὶς διαφορικοὺς ἢ ἄλλους ἔξωθεν πόρους (ληστεία, ἀστικά ἐπαγγέλματα, ὑπαλληλία εἰς τὸ Κράτος, ἐμπόριον... στρατός.....) διετήρησε, μὲ τὸ πρωτόγονον καὶ στείρον ἐπιτήδευμα τοῦ σιτηροκαλλιεργητοῦ, τὴν οἰκονομικὴν τῆς ἐπάρκειαν καὶ τὴν ἡθικὴν τῆς ἀκεραιότητα.

Βεβαίως ἔλαβον χώραν σοβαραὶ κρίσεις· ἀπάνω εἰς αὐτὰς τὰς δυσκολίας ἄλλως ὁ Μιδαὶ πασαῖς ἐστέρωσε τοὺς αὐτοφρεῖς γνησίους συνεταιρισμοὺς τῆς αὐτοβοηθείας τῶν χωρικῶν εἰς τὰς παραδουναβίους περιοχάς.

Ὅταν ἀπληθευθερῶθη ἡ Βουλγαρία, ἡ κατάστασις αὕτη ἐσυνεχίσθη· ἡ βουλγαρικὴ μικρὰ οἰκογένεια ἀπέκτησεν ἐλευθέρους κλήρους, ἀλλὰ νάνους (1) μόνον, διότι τὸ λοιπὸν τῆς ἀπελευθερωθείσης γῆς περιῆλθεν εἰς τὸ Κράτος κυρίως.

Καὶ ὑπὸ τὸ ἐλεύθερον Κράτος ὁ σχηματισμὸς αὐτὸς τῆς μικρᾶς βουλγαρικῆς οἰκογενείας διετήρησε τὸ παλαιὸν εἶδος καλλιέργειας, τὸ αὐτὸ σύστημα καὶ τὸ ἴδιον εἶδος ζωῆς, πρᾶγμα ἐπίσης πρωτοφανὲς εἰς τὰ Βαλκάνια· διότι ἡ διατήρησις τοῦ εἴδους ζωῆς (διαίτης μὲ ὅ,τι παρῆγεν, ἐνδυμασίας μὲ ὅ,τι ὕφαινε, ἐπι-

(1) Κατὰ τὰ δεδομένα ποὺ ἔδωσεν ὁ ἀποθανὼν πέφυσι διεθυντῆς τῆς γενικῆς Στατιστικῆς ἐν Βουλγαρίᾳ Κύριλος Ποπώφ, ἡ ἀναλογία τῶν Βουλγάρων ἀγροτῶν ἦτο πρὸ τινων ἐτῶν καὶ ἐξακολουθεῖ περίπου νὰ εἴναι ἀκόμη 82, 6 % τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ. Ἡ δὲ κατανομὴ τῆς ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς κατὰ τὸ 1908 εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Ἐπιφάνεια	Ἀριθμὸς ἰδιοκτησιῶν		Ὀλικὴ ἐπιφάνεια	
	Ἀπόλυτος ἀριθμὸς ἰδιοκτησιῶν	Ἀναλογία %	Ἀριθμὸς ἐκταρίων	Ἀναλογία %
Κάτω τῶν 2 ἐκταρίων....	424898	45,5	321568	6,9
ἀπὸ 2 ἕως 10 ἐκτάρια..	386728	41,4	1.954854	42,3
ἀπὸ 10 ἕως 30 ἐκτάρια..	111632	12,0	1.689371	36,5
ἀπὸ 30 ἕως 100 ἐκτάρια..	9173	1,0	405652	8,8
ἀπὸ 400 καὶ ἄνω	936	0,1	254342	5,5
Σύνολον.....	933367	100,0	4.625787	100,0

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου ἐμφαίνεται, ὅτι αἱ ἰδιοκτησίαι μέχρι δύο ἐκταρίων, αἱ ἐντελῶς νάνοι δηλαδή, ἔφθανον τὰ 45, 5 % τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν ἰδιοκτησιῶν· αἱ δὲ σχετικῶς μικραὶ, ἀπὸ 2 ἕως 10 ἐκταρίων, ἔφθαναν τὰ 41, 4 %.

πλώσεως οίκιακῆς ἐπιχωρίας....) δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ παρὰ μὲ τὸ κλείσιμον τῶν οἰκονομικῶν τῆς οἰκογενείας πλῶν τόσον κατὰ τῆς βιομηχανικῆς εἰσβολῆς τῶν εὐθηνῶν εἰδῶν τῆς μηχανῆς ὅσον καὶ κατὰ τῆς παρασιτικῆς ἐμπορικῆς τάξεως, ἥτις εἶνε ὁ φορεὺς αὐτῶν καὶ ἥτις εἶνε ὁ δουλωτὴς τοῦ μικροχωρικοῦ. Ὡς ἐκ τοῦ λόγου δὲ ἀκριβῶς τούτου ἡ Βουλγαρία ἐστερήθη καὶ τῆς μεσαίας ἀστικῆς τάξεως καὶ τῆς μεγάλης τῆς κεφαλαιοκρατικῆς πολλῷ μᾶλλον τοιαύτης. Ἐμείνε μὲ τοὺς ἀποκεκλεισμένους ἐντὸς τῶν παλαιῶν ἐπιπόνων ἀλλὰ καὶ ἐλευθέρων χαρᾶκωμάτων τῶν χωρικοῦ καὶ μὲ τοὺς ἐχθρικοὺς αὐτοῖς μεταμορφωμένους Τζορμπατζήδες τῆς παλαιᾶς φεουδαρχίας, εἰς οὓς προσετέθη ἡ ξενικὴ ἐκ Μακεδονίας ἰδίως τάξεις τῶν πολιτικῶν, τῶν ἐπιστημόνων, τῶν ἀξιωματικῶν καὶ λοιπῶν πατριωτῶν.

Εἶδομεν ὅτι ἡ μεγίστη χωρικὴ μάζα ἔμεινε ἀποκλεισμένη καὶ συμπαγῆς, ἀδιαπέραστος εἰς ὅλας τὰς ἐφόδους τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, τὰς τε ἀγαθὰς καὶ τὰς δυσαρέστους, μὲ μόνους πόρους χρηματικοὺς τοὺς ἐκ τῶν ὀλίγων σιτηρῶν καὶ κτηνῶν ποῦ ἔφερεν εἰς τὴν ἀγορὰν κατὰ περιόδους. Ἐνῶν ἄλλα γεγονόσιν ποῦ παρενέπεσεν, ἐτόνωσεν ἀκόμη πῶς πολὺ αὐτὸν τὸν διχασμὸν οἱ χωρικοὶ στερηθέντες ἥδη, ὡς ἐλεύθεροι μικροκαλλιεργηταί, τῶν ἐρεισμάτων τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας (ἐν ἀφορίᾳ... κλπ.) ποῦ ὀλωσθήποτε ἀπελάμβανον ὡς κολλῆγοι ἀπὸ τοὺς βέηδες, μὴ δυνηθέντες ἐξ ἄλλου ν' ἀναπλάσουν αὐτοὺς τοὺς θεσμοὺς καὶ ν' ἀναπτύξουν τὸν ἰδιόμορφον χωρικὸν πολιτισμὸν τῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύβουν εἰς τὸν τοκογλυφικὸν τὸν αἱματηρὸν δανεισμὸν τῶν τζορμπατζήδων· τοῦτο, ὡς εὐνόητον. ἐντὸς ὀλίγου ἔφερε τὴν πίεσιν τοῦ τοκοστοῦ ἐπὶ τοῦ χωρικοῦ, ὅστις ἐχειροτέρευσε οἰκονομικῶς καὶ ὅστις ἔτι μᾶλλον ἐνεβάθυνεν εἰς τὴν ἔναντι τῆς πόλεως καὶ τοῦ τζορμπατζῆ ἐχθρότητά του.

Μολαταῦτα ὁ Βούλγαρος χωρικός, χωρὶς νὰ μεταβάλῃ τίποτα εἰς τὸ σύστημά του, ὑπερέβη καὶ αὐτὴν τὴν δυσκολίαν, μάλιστα δὲ ἀντιμετώπισε καὶ τὴν ἐκ τοῦ συναγωνισμοῦ τῶν ἀθρόως εἰσβαλόντων εἰς τὰς γειτονικάς ἀγορὰς εὐθηνῶν ἀμερικανικῶν σιτηρῶν.

Πρέπει ἐδῶ νὰ σημειώσω, ὅτι πράγματι οὐδεμίαν μεταβολὴν ἔκαμεν ὁ χωρικός εἰς τὸν παλαιόν του σχηματισμὸν ἐκτὸς μόνον, ὅτι, ἐντὸς πάντοτε τῶν αὐτῶν συστημάτων, τῶν κολληγικῆς προελεύσεως, ἀφυπνίσθη ὁλόκληρος ἡ ἄλποτε ναρκωμένη πρωτοβουλία τῆς οἰκογενείας, ἥτις ἐρρίφθη μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς δι' ὅλων τῶν μελῶν τῆς εἰς τὴν πατροπαράδοτον γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν.

Δύο ουσιώδεις συνέπειαι ἐπηκολούθησαν. Μία κοινωνικοπολιτική και μία οίνονομική.

Εἶδομεν πράγματι ἄνωτέρω, ὅτι ἡ συμπαγὴς στενῶς γεωργικὴ μάζα τῶν Βουλγάρων ἐλευθέρων χωρικῶν (κολληγικῆς οἰκονομικῶς καταγωγῆς) κατώρθωσε, χάρις εἰς τὴν ὑπερέντασιν τῆς ἐργασίας καὶ ἰδίως χάρις εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ παλαιοῦ κολληγικοῦ εἰδους ζωῆς, ποῦ συντηρεῖται ἀπὸ τὴν ἰδίαν παραγωγὴν καὶ συνεπῶς περιορίζει εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς χρηματικὰς ἀνάγκας, κατώρθωσε, ἐπαναλαμβάνω, νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἠθικόν της καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ὡς ἓνα φρούριον κλειστῆς καὶ ἀπροσπελάστου εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον οἰκονομίας· καὶ μὲ ποῖα μέσα ; μὲ τὴν ἐλαττωματικὴν στενὴν οἰκογένειαν καὶ μὲ τὴν σιτηροκαλλιέργειαν, εἰς τοιοῦτον δὲ σημεῖον ὥστε νὰ ἔχῃ ὑπερπαραγωγὴν σιτηρῶν μὲ ἐξαγωγικὴν μάλιστα καὶ συναγωνιστικὴν ἱκανότητα. Τοῦτο εἶνε ἀσφαλῶς ἓνας ἡρωϊσμός, εἶνε ὅμως κατάστασις πολὺ ἐπικίνδυνος· κοινωνία σιτοπαραγωγῶν μὲ τὰ συστήματα καὶ μὲ τὰ μέσα τὰ χρησιμοποιούμενα ἐν Ἀνατολῇ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ διατηρήσῃ ἐπὶ μακρὸν οὔτε τὸ ἠθικόν της οὔτε τὴν οἰκονομικὴν της ἀνεξαρτησίαν, δὲν εἶνε, πολλῶ μᾶλλον, δυνατόν λογικῶς νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ὑψηλὰς κοινωνικὰς καὶ τὰς πολιτικὰς φιλοδοξίας τῶν Βουλγάρων ἀγροτῶν, οὐδὲ νὰ ἐπιτύχῃ βεβαίως τὸ ἀνώτερον ἐπίπεδον εὐζωίας, τὸ ὁποῖον φιλοδοξοῦν οὗτοι. Πρὸς τοῦτο χρειάζονται ἀναμφιβόλως μεγαλείτεροι καὶ εὐρύτεροι οἰκονομικοὶ καὶ χρηματικοὶ πόροι ἀπὸ ὅσους δίδει ἡ σιτοκαλλιέργεια, χρειάζεται ἐπίσης σχηματισμός, μορφὴ ὁργανώσεως εὐρύτερα καὶ πληρεστέρα τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας· βεβαίως διὰ τῆς εἰρημένης ἐντάσεως ἔφθυσαν ἕως ἐδῶ· ἡ συνέχισις ὅμως αὐτῆς δὲν εἶναι παράλογον ὅτι θὰ ὀδηγήσῃ εἴτε εἰς τὴν ἐξάντλησιν καὶ τὴν συντριβὴν τῆς βουλγαρικῆς ἀγροτικῆς τάξεως εἴτε εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν σφαγὴν τῶν ἐν Βουλγαρίᾳ ψευδοσσιτών καὶ ὑπερπατριωτῶν, οἵτινες διεκδικοῦν ἀπὸ τοὺς ἀγρότας μὲ μεθόδους δὲ ὑπεράγαν βαναύσους (διὰ τοῦ τοκογλυφικοῦ δανεισμοῦ καὶ τοῦ χονδρικοῦ ἐμπορίου τῶν σιτηρῶν) τὰ γλίσπρα ἄλλως κέρδη, τὰ ὁποῖα ἀφήνει ἡ σιτοπαραγωγή καὶ ἡ λοιπὴ πρωτόγονος ἐθνικὴ οἰκονομία τῆς Βουλγαρίας. Ὁ Βούλγαρος χωρικός ἔχει δεδικαιολογημένας φιλοδοξίας· ζητεῖ νὰ ὑπερβῇ ἑαυτὸν οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς καὶ νὰ αὐτοκυβερνηθῇ πολιτικῶς· μὲ αὐτὴν ὅμως τὴν ἀτεγξίαν του ἀπ' ἐνός καὶ τὴν ἐπιμονήν του εἰς τὸν ἰσχνὸν πατροπαράδοτον οἰκονομικὸν σχηματισμὸν δημιουργεῖ ἓνα εἶδος μοιραίου καὶ τραγικοῦ ἀδιεξόδου εἰς ἑαυτόν. Ἐξ ἄλλου τὸ ἀπρόσιτον καὶ ἀδιαπέραστον τεῖχος τοῦ ἰσχν-

ρογνώμενος καὶ τόσον συμπαγοῦς ἀγροτικοῦ τούτου λαοῦ ἀποτελεῖ ἐξ ἴσου καὶ μίαν ὑπερβολικὰ σκανδαλώδη πρόκλησιν κατὰ τοῦ τε μικροῦ ἐγχωρίου καὶ τοῦ πανισχύρου ξενικοῦ βιομηχανικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ὅλας τὰς πύλας ζητεῖ νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτό, ὡς εἰς εὐρείαν καὶ ἐνιαίαν ἀγορὰν πρὸς ἐκμετάλλευσιν αὐτῆς. Διὰ νὰ εὕρῃ τροφήν τὸ βιομηχανικὸν κεφάλαιον καὶ διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἔδαφος διὰ τὸ ἐμπόριον, διὰ νὰ νομιμοποιηθῇ δηλαδὴ ἡ ἀστική τάξις τῆς χώρας, πρέπει νὰ πολλαπλασιασθῶν αἱ ἀνάγκαι καὶ ν' ἀλλάξουν αἱ ἔξεις καὶ ὁ τρόπος τοῦ ζῆν τοῦ λαοῦ, πρέπει μὲ ἄλλους λόγους νὰ εὐρυνθῇ ἡ ἐσωτερικὴ ἀγορά, πράγμα πὺν εἶνε ἀδύνατον χωρὶς διαφορισμὸν τῆς ἐργασίας καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ χωρὶς ἐγκατάλειψιν τῆς σιτηρικαλλιεργείας, ὅπως ἄλλως συνέβη καὶ εἰς ὅλας τὰς μεσογειακὰς τοῦλάχιστον χώρας ὅσαι εἰσῆλθον εἰς τὸν πολιτισμὸν, ὡς ἤδη τὸ ἐσημέωσα. Ἄλλως ἡ ἀστικὴ τοῦλάχιστον τάξις τῆς Βουλγαρίας θὰ ἐξακολουθῇ ν' ἀποτελῇ ἓνα χονδροειδῆ καὶ βάρανον ἐκμεταλλευστὴν τῆς ἀγροτικῆς μάζης, ἀπὸ τὸ στόμα τῆς ὁποίας θὰ ζητῇ, μὲ κίνδυνον συνεχῇ τῆς ὑπάρξεώς της, νὰ ἀρπάξῃ τὰ ἰσχνὰ περιθώρια τῆς μικρᾶς τῆς οἰκονομίας. Αὕτη λοιπὸν εἶνε ἡ μία συνέπεια, ἡ οἰκονομικὴ δηλαδὴ ἀνωμαλία, πὺν ὀδηγεῖ εἰς ἀδιέξοδον, ἐφ' ὅσον ὁ Βούλγαρος χωρικὸς ἐπιμένει ὅχι μόνον νὰ μὴ ὑποκύρῃ ἐκ νέου εἰς νέαν μορφήν Τσιφλικοῦ (ἐπειδὴ εἶνε φυσικὸν νὰ γείνῃ πάλιν συγκέντρωσις τῶν μικρῶν νάνων κλήρων εἰς χεῖρας τῶν τοκογλύφων) ἀλλὰ καὶ νὰ ἱκανοποιησῇ εὐρύτερας φιλοδοξίας, τοῦθ' ὅπερ πάλιν προϋποθέτει μεγαλύτεραν χρηματικὴν ἄνεσιν τοῦ χωρικοῦ καὶ συνδιαλλαγὴν του μὲ τὸ κρατοῦν κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς. Ὁ Βούλγαρος χωρικὸς ἐπιμένει νὰ βγάλῃ ἀπὸ τὴν μίγα σπλίνα, ἰδοὺ ἡ μεγάλη ἀντίφασις.

Ἡ δευτέρα συνέπεια, φύσεως κοινωνικοπολιτικῆς, εἶνε ἐξ ἴσου χαρακτηριστικὴ.

Ἡ μικρὰ βουλγαρικὴ χωρικὴ οἰκογένεια, θαῦμα ἀντοχῆς καὶ σκληρότητος, ἡ μόνη πὺν ἔλαβε συνειδήσιν ἑαυτῆς καὶ πρὸ ἐπαλαίσεων, ἂν καὶ μὲ πενιχρὰ μέσα, διὰ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς καταστάσεως εἰς τὰ Βαλκάνια ἐναντίον τῶν τε ἐσωτερικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντιπάλων, ἡ οἰκογένεια αὕτη ἤτο φυσικὸν νὰ ἀναζητήσῃ ἓνα εὐρύτερον σχηματισμὸν, ὅπου νὰ στεγασθῇ διὰ τὴν περὶ ὅδον τῆς κρίσεως. Πράγματι δὲ μὲ τὰ παλαιὰ τοπικὰ ταμεῖα ἀλληλοβοηθείας καὶ κοινῆς ὠφελείας τοῦ Μιδάτ πασσᾶ (1863) ἔκαμε τὸ πρῶτον βῆμα. Τὰ ταμεῖα αὐτά, γενικευθέντα μὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν εἰς ὅλον τὸ Κράτος ἠνώθησαν ὑπὸ μίαν

«Κεντρικὴν Διεύθυνσιν» ἐδρεύουσιν ἐν Σόφια. Καὶ οὕτω πως, ἡ Βουλγαρικὴ ἀγροτικὴ τάξις, ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῆς ἀποιαμιεύσεως σχηματίσασα μὲ κόπον καὶ μόχθον ἓνα σημαντικὸν ἀγροτικὸν κεφάλαιον ἀπέκτησε τέλος τὴν ἰδίαν αὐτῆς Γεωργικὴν Τράπεζαν, ἡ ὁποία, στηριχθεῖσα εἰς τὴν παλαιὰν «Κεντρικὴν Διεύθυνσιν» καὶ εἰς τὸ δάνειον ποῦ ἐπέτυχεν αὕτη, ἐγγυήσῃ τοῦ Κράτους, ἀπὸ τὴν Τράπεζαν Παρισίων καὶ Κάτω Χωρῶν (1896 μὲ 5 ο/ο). διεδραμάτισε ἓνα πολὺ σπουδαῖον ρόλον ἐν Βουλγαρίᾳ ὑπὸ τὸ πνεῦμα ποῦ ἐξήγησα ἀνωτέρω. Ἐκ παραλλήλου ὀργανώθη βασικώτερον τὰ σύστημα τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐν Βουλγαρίᾳ, διὰ τῶν ὁποίων εἰργάσθη ἐπιτυχῶς ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα τῆς Βουλγαρίας. Ἐν τούτοις εἶνε ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι, εὐθύς ὥς τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς καταστάσεως διεσαφηγίσθησαν, ἡ ἰθύνουσα τάξις ἐν Βουλγαρίᾳ ἐπίεσε τὴν Κυβέρνησιν, καὶ τῷ 1910 διὰ τοῦ νόμου περὶ Κεντρικῆς Συνεταιρικῆς Τραπεζῆς τῆς Βουλγαρίας ἀφηρέθησαν ἀπὸ τὴν Ἀγροτικὴν οἱ Συνεταιρισμοί, μὲ σκοπὸν ὅπως ἐπιδιωχθῇ ἡ συντριβὴ τῆς τελευταίας. Ἡ κατάσταση αὕτη ἐσυνεχίσθη μέχρι τοῦ 1920 παρὰ τὴν ἐκδηλον ἀποτυχίαν τῆς Κεντρικῆς εἰς τὴν ἄσκησιν τῆς γεωργικῆς πίστεως καὶ μόνον ἐπὶ Σταμπολίνσκυ ἠνωρθώθη τὸ πρῶν καθεστῶς ὑπὲρ τῆς Ἀγροτικῆς. Τὸ γεγονός δὲ ἀκριβῶς αὐτό, πολὺ περισσότερον καὶ ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν δικτατορίαν τοῦ Σταμπολίνσκυ, μαρτυρεῖ περὶ τῆς βαθείας καὶ οὐσιαστικῆς διαστάσεως ποῦ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ἰθινοῦσης ξενικῆς τάξεως ἐν Βουλγαρίᾳ (Μακεδόνων, διανοσούμενων, τζορμπατζήδων, ἱππόρων, πολιτικῶν) καὶ τῆς συμπαγοῦς ἀγροτικῆς γνησίας βουλγαρικῆς μάξης ἐν αὐτῇ. Βεβαίως ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπάρχει γαλήνη ἐν τῇ χώρᾳ τίποτε ὅμως δὲν εἶνε ἀνοητότερον ἀπὸ τὸ νὰ αὐταπατᾶται κανεὶς πιστεύων, ὅτι, κάτω ἀπὸ αὐτὴν δὲν σοβεῖ ἓνα τραγικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἔγκειται εἰς τὴν ἔλλειψιν συνθετικῆς δυνάμεως ἐν τῇ βουλγαρικῇ κοινωνίᾳ καὶ τὸ ὁποῖον ἀδύνατον νὰ μὴ ἐκκαθαρισθῇ συντόμως μάλιστα. Νομίζω δὲ ὅτι ἐξήγησα ἤδη τὰ βαθιὰ καὶ πάγια οἰκονομικὰ δεδομένα αὐτοῦ τοῦ προβλήματος.

Εἶνε ἀναμφισβήτητον, ὅτι, ἐκτὸς τῶν εἰρημένων ἀντικειμενικῶν λόγων, ὑπάρχει ἓνα πρόσθετον γεγονός, τὸ ὁποῖον ἐξετράχυνε ἔτι πλέον τὴν κατάστασιν· τὸ ὅτι δηλαδή ἡ ἰθύνουσα ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τάξις ἐν Βουλγαρίᾳ, εἴτε ξενικῆς προελεύσεως, ἰδίως Μακεδονικῆς, εἴτε προερχομένη ἐκ τῶν παλαιῶν σκληροτραχέλων τζορμπατζήδων, τῶν μοιραίων αὐτῶν, καρπῶν τῆς

παλαιᾷς φαιουδαρχίας,⁽¹⁾ ὅτι, λέγω, ἡ ἰθύνουσα αὕτη τάξις, ποτισμένη ἀπὸ βάνανσον δεσποτισμὸν καὶ ἐλκομένη ἀπὸ παραφύσους ἱστορικᾶς ἐθνικᾶς φιλοδοξίας ὅπως κυριαρχήσῃ εἰς τὰ Βαλκάνια, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποκτῇσῃ ὀργανικὸν δεσμὸν μὲ τὴν ἰδιόμορφον ἀγροτικὴν μάζαν καὶ μετὰ πλειοτέρας καὶ λεπιοτέρας διακρίσεως νὰ ἐπικαθῇσῃ ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτῆς, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀσκήσῃ τὸν πρόποντα προσαρμοστικὸν οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν ἡγετικὸν ρόλον, ὥστε ἡ ὠφέλεια νὰ εἶνε ἀμοιβαία.

Παρ' ὅλα ταῦτα τὸ οὐσιῶδες αἷτιον τοῦ διαρκῶς ἀνανεουμένου ἐμφυλίου πολέμου ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ τὸ κύριον συνάμα ἐξελικτικὸν πρόβλημα ἔγκειται εἰς τὸ ἀπροσάρμοστον τῶν κολληγικῆς προσελύσεως σχηματισμῶν τῆς βουλγαρικῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς συγκροτήσεως ἐνὸς συνθέτου ὀργανικοῦ κοινωνικοῦ συνόλου ἐντὸς τοῦ σημερινοῦ ἀστικοῦ καὶ χρηματικοῦ πλαισίου. Ἡ βουλγαρικὴ ἀγροτικὴ μάζα εἴτε θὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὸ κολληγικὸν καθεστῶς, λόγῳ τοῦ ἀδυνάτου τῆς συγκροτήσεως ἐλευθέρων μικροῦδιοκτησιῶν ἀπομονωμένων (2), εἴτε θὰ ἀποβάλῃ τὸν καθαρῶς ἀγροτικὸν της χαρακτῆρα, θὰ ἀλλάξῃ εἰδίκευσιν περιορίζουσα τὴν σιτηροκαλλιέργειαν, θὰ διαφορισθῇ ὡς πρὸς τὰ ἐπιτηδεύματα καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ ζῆν καὶ θὰ συνδιαλλάγῃ τέλος μὲ τὴν κρατοῦσαν χρηματικὴν καὶ ἐμπορευματικὴν οἰκονομίαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως μὲ τὰ ἄλλα βαλκάνια· εἴτε τέλος, θὰ πρέπει, διατηροῦσα τὴν συνοχὴν της καὶ τὸν ἄτεγτον

(1) Σημειῶνω ἀναλυτικῶς, ὅτι ἡ ἰθύνουσα τάξις ἐν Βουλγαρίᾳ εἶνε μέσον μεταβατικοῦ τύπου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον, λείπουν μάλιστα τὰ οὐσιωδέστερα ἀστικά δημιουργικὰ χαρακτηριστικά· προέρχεται ἀπὸ τὰ τιμαριωτικά, ὡς ἐσημείωσα, παράσιτα, ἀπὸ τοὺς γνωστὸς τζορμπατζήδες, περὶ τῶν ὁποίων θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἰδιαίτερος λόγος· πρόκειται περὶ πλουτοκρατίας χωρὶς τὴν ἐλευθεριότητα τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ γονίμου πλούτου· εἶνε ἀριστοκρατία χωρὶς μόρφωσιν βεβαρυμένη ἐξ ἄλλου μὲ ἀντικοινωνικὰς παραδόσεις ὁμιότητος καὶ αὐταρχισμοῦ γενεαλογουμένου ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας, ὁπότε ἡ ἰδιόρρυθμος καὶ αὐθαίρετος συμπεριφορὰ τῶν βέηδων ἀπετέλεσεν πολὺ κακὸν ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν.

(2) Δὲν εἶχαν παρέλθει πολλὰ ἔτη ἀπὸ τῆς ἐλευθερώσεως, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν βέηδων, ὁπότε ἐδημιουργήθη φοβερὰ ἀγροτικὴ κρίσις ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ ἰδίως ἐξ αἰτίας τοῦ ἐπιτεινομένου συναγωνισμοῦ τῶν ὑποτιμημένων ἀμερικανικῶν σιτηρῶν· καὶ τότε οἱ γεωργοὶ κατέφυγαν κατ' ἀγέλας πλέον εἰς τοὺς τοκογλύφους, οἱ ὅποιοι ἐντὸς ὀλίγου ἐπὶ τῶν πέντε χιλιάδων γεωργικῶν χωριῶν τῆς Βουλγαρίας εἶχαν ἐξανδραποδίσαι τὰ 302 καὶ ἐπὶ 401 ἀκόμη εἶχαν κυριαρχήσῃ οἰκονομικῶς. Τότε ἐνετάθη ἡ κίνησις ἐν Βουλγαρίᾳ διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς γεωργικῆς πίστεως καὶ πρὸς ἐξέγερσιν εὐθυνοτέρων κεφαλαίων καὶ πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐξωτερικοῦ συναγωνισμοῦ εἰς τὰ σιτηρά.

ἀγροτικὸν χαρακτῆρα της, νὰ ἐξεύρη εὐρύτερας μορφὰς ὀργανώσεως, εὐσταθεστέρας τῆς μικρᾶς ἀτομικῆς οἰκογενείας, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν νὰ αὐξήσῃ τὴν εὐζωίαν της καὶ νὰ στηρίξῃ τὴν πολιτικὴν της κυριαρχίαν. Αἱ νέαι αὐταὶ μορφαὶ εἶνε: ἡ εὐρυνσις καὶ ἡ καλυτέρα στηρίξις τοῦ συνεταιρικοῦ οἰκοδομήματος, ἐγγυωμένου τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἡ ὀργάνωσις τῆς πωλήσεως καὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἐκ μέρους τῶν παραγωγῶν καὶ εἰς ὄφελος αὐτῶν, ὥστε νὰ ἀντλήσουν ἐκ τῶν πόρων τούτων οἱ χωρικοὶ τὰ μέσα τῆς ἀναμορφώσεως τοῦ εἶδους ζωῆς αὐτῶν· καὶ εἶνε τέλος ὁ συνδυασμὸς τῆς βουλγαρικῆς τῆς κυρίως ἀγροτικῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας μὲ μίαν ἄλλην πλέον διαφορισμένην, συνδυασμὸς γινόμενος ἐν καλῇ πίστει καὶ στηριγμένος ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς ἰσότητος. Εἰς ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο θὰ χρειασθῇ ἓνα λεπτότερον, ἐπιεικέστερον καὶ πλέον ὀλιγαρχές, εὐθιηνότερον δηλαδὴ φινανσάρισμα τοῦ συνόλου τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων ἐν Βουλγαρίᾳ, θὰ χρειασθῇ δηλαδὴ ἡ ἡπιωτέρα καὶ πλέον σφῶρον καὶ μετριοπαθεστέρα ἄσκησις τοῦ ἰδνυτικοῦ ρόλου ἐπὶ τῆς μάξης τοῦ λαοῦ, αὐτὸ ἐκεῖνο ἀκριβῶς, ὅπερ δὲν ἐπέτυχεν ἡ ἄρχουσα τάξις ἐν Βουλγαρίᾳ ἕως τώρα. Μὲ ἄλλους λόγους θὰ χρειασθῇ ὁ συνδυασμὸς καὶ ἡ ἐκ τῶν ἔξω ἐνίσχυσις ἀπὸ ἓνα κεφάλαιον ὃχι ἁπλῆστον καὶ τοκογλυφικόν, ἀλλὰ ρωμαλεώτερον, πλέον γενναϊόφορον καὶ πλέον πολιτισμένον, διὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ ὁποῖου ἡ χώρα σιγὰ-σιγὰ καθίσταται ὥριμος, πρᾶγμα ἄλλως τε τὸ ὁποῖον οἱ Ἕγγλοι κατ' ἐπανάληψιν ἔδειξαν ὅτι τὸ ἀντιλαμβάνονται μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν σοβαρότητα τῆς ὑποθέσεως.

Προσέχων τις εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων τῆς Βουλγαρίας, ἵμφορεῖ νὰ διακρίνῃ καθαρὰ ὅτι ἡ πιθανωτέρα ἐξέλιξις εἶνε μᾶλλον αὕτη ἢ τελευταία, ἡ ὁποία θὰ ἐπιβληθῇ καὶ ἀπὸ ἱστορικοῦς καὶ ἀπὸ γεωγραφικοῦς καὶ ἀπὸ οἰκονομικοῦς λόγους. Ἔτσι εἶνε πολὺ πιθανόν, ὅτι ἡ βουλγαρικὴ ἀγροτικὴ κοινωνία θὰ διατηρήσῃ τὴν ἐνότητά της καὶ τὴν σχετικὴν της γεωργικὴν ἀποκλειστικότητα ἀνασχηματίζομένη ἐπὶ εὐρύτερων μορφῶν κοινωνικοοικονομικῆς ὀργανώσεως, δημιουργοῦσα μίαν συνειδητὴν (καὶ ὃχι ἁπλῶς κατὰ παράδοσιν) τελείως ὀχυρωμένην εἰδίκευσιν εἰς τὰ δημογροιακὰ καὶ τὴν συναφῇ κτηνοτροφίαν καὶ συνδυαζομένην, ὅπως εἶπα, μὲ μίαν πλέον ποικίλην ἐθνικὴν οἰκονομίαν ἱκανὴν καὶ νὰ τὴν φινανσάρῃ συγχρόνως χωρὶς καὶ νὰ τὴν ἐκμεταλλευσθῇ ἐξαντλητικῶς συνδυαζομένη. λέγω, οὕτω πως, ἐπειδὴ δεκαετηρίδων προσπάθεια καὶ ἐπανειλημμένοι ἐμφύλιοι πόλεμοι ἀπέδειξαν ὅτι εἶνε δύσκολον εἰς ἓνα σκληρὸν καὶ ἀπλοῦν λαὸν

ν' ἀποκτήσῃ ἀποτόμως ἐκ τῶν σπλάχνων αὐτοῦ τὴν ἀπαραίτητον εἰς τὴν ἰσορροπίαν τοῦ ἐπιεικῆ καὶ πλέον εὐστροφον ἐμπορικὴν καθὼς καὶ τὴν μεσαίαν ἀστικήν ἐκείνην τάξιν, ἣ ὅποια εἶνε τόσον σιενή ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἥτις τόσον εἶνε διωγκωμένη παρ' ἡμῖν, συνδυαζομένη. ἀκόμη, οὕτω πως, ἐπειδὴ ἡ ἀρόδος ἐπίσης τοῦ χρόνου καὶ τὰ πολεμικὰ ἀνυχήματα τῆς Βουλγαρίας ἀπέδειξαν, ὅτι δὲν εἶνε εὐκόλουν εἰς αὐτὴν νὰ ἐπιβληθῇ διὰ τῆς βίας εἰς ἡμᾶς, μὲ τοὺς ὁπλίους οὐδαμοῦ συγκρούεταί, πρακτικῶς, οὐδὲ εἰς τοὺς λοιποὺς Βαλκανίους, ἐπεκτείνουσα τὴν κυριαρχίαν της καὶ τὰ ὅριά της εἰς βάρος τῶν ἄλλων.

ἡ'.

Περὶ ἰληψις

Περὶ τῶν ὅρων ἐνὸς πρακτικοῦ συνδυασμοῦ τῆς ἰδιοτύπου Βουλγαρικῆς γεωργίας μὲ τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν.

Μὲ καλὸν ὑπολογισμὸν αὐτῶν τῶν δεδομένων, νομίζω, ὅτι ἡ ἰδέα ἐνὸς αὐτοῦτου, ὡς τὸν περιέγραψα, συνδυασμοῦ μετὰ τῆς βουλγαρικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας θὰ εὗρισκε καὶ εἰς τὰς δύο χώρας πολλοὺς θιασῶτας μετὰ τῶν ἐκείνων τουλάχιστον, οἱ ὅποιοι, διαθέτοντες μίαν σοβαρὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κοινῆς γνώμης τῶν χωρῶν τούτων, θεωροῦν πρέπον ν' ἀσχοῦν αὐτὴν ὅχι ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ οὐδ' ἀσθμαίνοντες ὀπίσω ἀπὸ προσωρινὰς ἡμέραν παρ' ἡμέραν δημαγωγικὰς ἐπιτυχίας ἀλλὰ μετὰ σοβαρότητος καὶ ἐν ὄψει τῶν πραγματικῶν χαρακτήρων τῶν οἰκονομιῶν τούτων, τῶν βασικῶν αὐτῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς καλυτέρας μελλοντικῆς κατευθύνσεως αὐτῶν.

Ἡ βουλγαρικὴ οἰκονομία ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, ἔχει δύο οὐσιώδεις χαρακτῆρας: πρῶτον, ὅτι, χάρις εἰς τὸ εἶδος τοῦ λαοῦ της, πληροῦντος τὰς στενῶς εἰς τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας τοῦ ἀπαραιτήτους χρείας τοῦ δι' ὅσων ὁ ἴδιος παράγει, χωρὶς εὐρεῖαν προσφυγὴν οὐδ' εἰς τὴν ἐσωτερικὴν οὐδ' εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολλῶ μᾶλλον ἀγορᾶν, εἶνε ἐπαρκὴς κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἑαυτήν· τοῦτο ὅμως, ὡς ἐξήγησα, δὲν σημαίνει καθόλου, ὅτι ὁ λαὸς οὗτος, ἐφ' ὅσον διὰ προσφρεστέρας κοινωνικοοικονομικῆς ὁργανώσεως πραγματοποιήσῃ μείζονα κέρδη ἐκ τῆς ἐργασίας του, δὲν θὰ ᾔθελεν ἐγκολπωθεῖ ἓνα ἀνώτερον ἐπίπεδο ζωῆς καὶ δὲν θὰ ᾔθελε συνεπῶς ἀνοίξῃ τὴν ἀγορᾶν του, εἰς ἐκείνον μεθ' οὗ ἐπωφελῶς θὰ συνεδυάζετο καὶ ὁ ὅποιος εὐσυνειδήτως θὰ εἰργάζετο εἰς τὴν παρασκευὴν τῶν εἰδῶν ἐκείνων ποὺ εἶνε ἐνδεδειγμένα διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τοῦ ἰδιαμόρφου γεωργικοῦ πολιτι-

σμοῦ τῆς Βουλγαρίας· δεύτερον, ὅτι ἡ σχετικῶς κλειστή καὶ ἀνεπαρκὴς οἰκονομία αὐτὴ φέρει, πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀπαραίτητων αὐτῇ χρημάτων, εἰς τὴν διεθνῇ ἀγοράν, καὶ κατὰ μεγάλην ἀναλογίαν εἰς τὴν χώραν μας, πρῶτας ὕλας γεωργικῆς νοικοτροφικᾶς πρῶτης ἀνάγκης μὲ ἐπίμονον εἰδίκευσιν εἰς τὰ δημητριακά, εἰδίκευσιν, ὡς εἶπα, ἀρκετὰ ἐπίπονον καὶ ὄχι καὶ πολὺ ἐπικερδῆ διὰ λαὸν ποῦ ἀποβλέπει εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδο ζωῆς. Τούτους δὲ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τοὺς οὐσιώδεις χαρακτήρας τῆς, προτείνομεν ἀφ' ἑνὸς τὸ ἀνοιγμα τῆς ἀγορᾶς τῆς εἰς ἡμᾶς μὲ ὄρους εὐνοϊκοὺς διὰ τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐξ ἄλλου συνειδητοποιήσιν πληρεστέραν τῆς ἀνωτέρω εἰδικεύσεώς τῆς εἰς τρόπον ὥστε, βοηθηθεμένη ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ ἐξουδετερώσῃ τὰ σκληρὰ μειονεκτήματα αὐτῆς. Καὶ τοῦτο βεβαίως, ἡ ἐξουδετερώσις δηλαδὴ τῶν μειονεκτημάτων τούτων, εἶνε διὰ μίαν παρομοίαν ἐνέργειαν πρῶτος βασικὸς ὅρος· θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ μάλιστα καὶ νὰ ἐπιμείνω εἰς τὸ σημεῖον αὐτό· διότι θὰ ἦτο πράγματι πάρα πολὺ ἀνόητον τὸ νὰ προτείνῃ τις εἰς μίαν χώραν ὡς ἐπωφελῆ τὴν παράτασιν τῆς τοιαύτης εἰδικεύσεως μὲ τοὺς ἰδίους ὄρους ποῦ ἡσκήθη αὕτη μέχρι σήμερον ἐν αὐτῇ, μὲ ὄρους οἱ ὅποιοι τὴν ἐκράτησαν εἰς διαρκὴ ἐμφύλιον πόλεμον καὶ οἱ ὅποιοι, λογικῶς τοῦλάχιστον, χωρὶς τὴν λήψιν μέτρων καταλλήλων, ἄγουν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν ὀριστικὴν οἰκονομικὴν ὑποδούλωσιν τῆς Βουλγαρίας καὶ τὴν καταδικάζουν δι' ὅλον τὸν αἰῶνα εἰς ζωὴν πρωτόγονον. Δὲν θὰ ἐτολμοῦσα νὰ κάμω καὶ τὴν σκέψιν ταύτην διὰ τὸν γειτονικὸν βουλγαρικὸν λαόν, ἐὰν δὲν ἤμουν βέβαιος, ὅτι οὗτος, μὲ τοὺς καλὰ θεμελιωμένους συνεταιρικοὺς σχηματισμούς του βοηθούμενος καὶ ἀπὸ τὸ πλεόνισον ἔδαφός του καὶ ἀπὸ τὸ σταθερώτερον τοῦ ἰδικοῦ μας καὶ πλεόν, εὐνοϊκὸν κλίμα τῆς βουλγαρικῆς χώρας, θὰ δυνηθῇ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὰ ἐκ τῆς πρωτογόνου δημητριακῆς εἰδικεύσεως καὶ ἐκ τῆς ἰσχυρῆς οἰκογενειακῆς ἐργατικῆς ὁμάδος μειονεκτήματα, ἐφ' ὅσον βεβαίως οἱ ἀνωτέρω συνεταιρικοὶ σχηματισμοὶ ἤθελαν εὐρυθυεῖ καὶ ἐφ' ὅσον ἤθελον καταλλήλως—μὲ σύστημα ἡπώτερον καὶ εὐμενέστερον—φινανσαρισθῇ, καθὼς θὰ ἐξηγηθῇ τοῦτο καὶ κατωτέρω πληρέστερον. Παρατηρῶ μάλιστα ὅτι, ὁ βουλγαρικὸς λαὸς εἶνε οὔτως ἢ ἄλλως περιπεπλεγμένος εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα καὶ θὰ ὑποχρεωθῇ νὰ τὸ ἀντιμετωπίσῃ συντόμως, ὅπως ἐξελλίσσεται ἡ παγκόσμιος κρίσις καὶ ὁ διαμελισμὸς τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς κατὰ τρόπον δυσμενῆ εἰς τὰς δημητριακὰς χώρας· ἡ δημητριακὴ εἰδίκευσις ἐπεβλήθη ἀπὸ γεωγραφικοὺς, ἱστορικοὺς, κοινωνικοὺς καὶ πολιτικοὺς λόγους εἰς τὸν βουλγαρικὸν λαόν, σχηματισθέντα εἰς ἓνα ὅλως ἰδιόρρυθμον βιολογικὸν καὶ κοινωνικὸν

εἶδος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶνε δύσκολον νὰ διαφύγη ἀποτόμως χωρὶς κίνδυνον καταστροφῆς, ἣς ἄλλως ἔχει πικρὰν πείραν καὶ ἦν μοιραίως συνεπάγεται καὶ ἡ σπεύδουσα προσπάθεια ἐκβιομηχανίσεως μὲ ἀκριβοπληρωμένα δανεικὰ κεφάλαια καὶ ἡ βιαία διεκδίκησις αἷς ἡγεμονίας ἐπάνω εἰς ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι ἔχομεν φύσει μείζονα διαφορισμὸν καὶ μείζονα συνεπῶς συνθετικὴν δύναμιν. Καὶ αὐτὰ μὲν διὰ τὴν Βουλγαρίαν.

Ἡ Ἑλλάς ἐξ ἄλλου εἶνε χώρα ὄντως πολὺ πλέον διαφορισμένη οἰκονομικῶς (καθὼς καὶ γεωγραφικῶς) καὶ παρουσιάζει μεγίστην ποικιλίαν εἰδῶν ἐργασίας, εἰδῶν ζωῆς καὶ σχηματισμῶν, μορφῶν δηλαδὴ ὁργανώσεως τῆς ἐργατικῆς τῆς δυνάμεως. Καὶ ἡ Ἑλλάς εἶνε ἐντόνως θέβαια γεωργικὴ· θὰ ἦτο ὅμως ἀνόητον νὰ ἐπιδιώξῃ εἰδίκευσιν εἰς τὰ δημητριακὰ πρὸς ἐξαγωγήν, θὰ ἦτο ἀκόμη δαπανηρὸν ν' ἀποθλέψῃ εἰς τοῦτο ἔστω καὶ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς τῆς, γινομένην αὐτάρκη εἰς σιτηρὰ διὰ τῆς βίας(1)· ἡ γεωργικὴ τῆς Ἑλλάδος εἰδικότης θὰ βαθύνῃ περισ-

(1) Τρεῖς κατηγορίαι θιασωτῶν τῆς σιταρκείας ὑπάρχουν παρ' ἡμῖν: οἱ ἐκ πολυπραγμοσύνης ὀμιλοῦντες καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ζητήματος, ὡς καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων· οὗτοι δὲν παρουσιάζουν σαφεῖ ἐπιχειρήματα. Εἶνε ἔπειτα οἱ σκανδαλιζόμενοι ἀπὸ τὴν φασιστικὴν μάχην τοῦ σίτου. Οὗτοι ὅμως δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἰταλία εἶνε μέγα Κρότος μὲ μεγάλας κί' ἐπικινδύνους φιλοδοξίας ποὺ τὴν φέρουν εἰς ἀντίθεσιν μὲ ἰσχυροὺς ἀντιπάλους κυριαρχοῦντας τῶν θαλασσίων συγκοινωνιῶν ἐν τῇ Μεσογείῳ, πρᾶγμα ποὺ ἐπιβάλλει εἰς τὴν Ἰταλίαν νὰ ἐξασφαλίσῃ ὁπωσδήποτε τὸ ψομί της· ἐὰν ἡ Ἰταλία ἦτο κυρία διὰ δεδοκιμασμένου ναυτικοῦ ἐπὶ τῆς Μεσογείου, ἴσως καὶ νὰ μὴ εὗρισκε ἀπαραίτητον τὴν μάχην τοῦ σίτου· ἀλλ' ἡ Ἑλλάς διὰ δεκαετηρίδας δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ πάρῃ μέρος εἰς πολεμικὸν συνδυασμὸν ἀντίπαλον ἐκείνου ποὺ κρατεῖ τὴν θάλασσαν· ἐξ ἄλλου ἡ Ἰταλία διαυδέτουσα μεγάλα μέσα καὶ ὑψηλὸν τεχνικὸν πολιτισμὸν πιθανὸν καὶ οἰκονομικῶς συμφέρουσαν νὰ καταστήσῃ τὴν σιτηροκαλλιέργειαν· ἐνῶ ἡ Ἑλλάς δὲν ἔχει οὔτε ἄφθονα μέσα οὔτε κατάρτισιν καὶ αὐτὰ εἶνε πράγματα ὅπου ἡ πρόοδος προχωρεῖ πολὺ βραδέως καὶ ὅχι δι' ἀλμάτων. Ἡ δὲ τρίτη τέλος κατηγορία ὁπαδῶν τῆς σιταρκείας περιλαμβάνει τοὺς συνειδητῶς πιστεύοντας εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἐνισχύσεως καὶ τῆς ὁργανώσεως τῆς ἐλληνικῆς γεωργικῆς οἰκονομίας, ἐπομένως καὶ τῆς σιτοκαλλιέργειας, ὡς κλάδου αὐτῆς.

Ὡς πρὸς τοὺς τελευταίους τούτους, ἐπειδὴ ἅψ' ἐνὸς προεκλήθη σύγχυσις, ὅπως εἰς ὅλας τὰς ἐντυπωσιακὰς κί' ἐπιπολαίας κοινωνίας, ἐξ ἄλλου δὲ ἐκείδῃ καὶ ἡμεῖς ὅχι ὀλίγον συνετελέσαμεν, διὰ βιβλίων καὶ διὰ δημοσιεύσεων εἰς τὸν ἡμερησίον καὶ περιοδικὸν τύπον καὶ διὰ προσωπικῆς προπαγάνδας, εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῶν τῶν ἰδεῶν, θὰ δώσωμεν ἐδῶ μερικὰς ἐξηγήσεις καὶ τοῦτο ὅχι μόνον διὰ νὰ βγάλωμεν τὴν οὐρὰν μας ἀπὸ μῆαν ἀστήρικτον ὑπόθεσιν ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δαφνωσώμεν κατὰ τὸ δυνατόν τὰ πράγματα ὅσον ἡμεῖς τοῦλάχιστον δυνάμεθα· καὶ νομίζομεν ὅτι κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον θὰ ἐπιτύχωμεν τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἂν ἐκθέσωμεν ἐξελικτικῶς καὶ ἱστορικῶς τὰς περιστάσεις τῆς παρατηρήσεις καὶ τὰς ἰδέας αἱ

όποια μᾶς ἐκίνησαν ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν κατεϋθύνσιν διὰ τὰ ἐργασθώμεν πρὸς ἀνάπλασιν τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας καὶ γενικὰ τῶν ὄρων τῆς ζωῆς εἰς τὴν ὑπαιθρον.

Οὕτω κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους, μαζὺ μὲ πολλοὺς ἄλλους στρατευθέντας τότε νεαροὺς ἐπιστήμονας καὶ φίλους, ἔχοντες μόνον τὰ διπλώματά μας καὶ μόλις θεωρητικὰς τινὰς γνώσεις, περλωδύσαμεν βραδέως, ὡς ἄπλοι στρατιῶται, μερικὰς περιοχὰς τῆς κεντρικῆς Βαλκανικῆς καί, ὡς ἐκ τούτου, ἔσχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ κάμωμεν ἐμπεριστατωμένας παρατηρήσεις ἐν αὐταῖς· ἐθαυμάσαμεν τότε τὴν πολυμέλειαν, τὴν συνοχήν καὶ αὐτεπάρκειαν τῆς σλαυικῆς γεωργοκτηνοτροφικῆς πατριᾶς, τόσον ὀλιωμένης εἰς τὴν γῆν καὶ τὴν συνεκρίναμεν μὲ τὴν κάτισχον ἑλληνικὴν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν τὴν πάντοτε ἐν ἀπάρσει· εἶδαμεν ἐξ ἄλλου ὅτι ὁ ἰδικὸς μας τύπος τείνει πρὸς εἶδος ζωῆς μὴ στενῶς γεωργικὸν ὅπως τὸ εἶδος ζωῆς τῶν σλαύων γεωργῶν ποὺ ἀπαιτεῖ συνεχῆ κληρονομικὴν ἀφοσίωσιν ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας εἰς τὰ γεωργικά καὶ τὰ συναφῆ ἔργα, ὅπου καὶ αἱ γυναῖκες ἀκόμη ὁργάνουν, βόσκουν τὰ ζῶα, ὑφαίνουν, κόβουν ξύλα τὰ δὲ παιδιά μαθαίνουν μερικὰ γράμματα ὅχι διὰ νὰ ἀλλάξουν ἐπάγγελμα ἀλλὰ πρὸς πρακτικὴν χρῆσιν καὶ ὅτι ἐξ ἄλλου, ὁ τύπος οὗτος ὁ ἰδικὸς μας, μὴ ὢν αὐτάρχει, ἐξ ἀνάγκης τείνει εἰς εὐρύτερον διαφορισμὸν καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν ἀγορᾶς συνεπὼς· ἐννοήσαμεν οὕτω διατὶ ἡ πατριὰ, παράγουσα ἢ ἰδίᾳ μὲ τὰς πολλὰς ἐργατικὰς τῆς χεῖρας τὰ πλεῖστα καὶ τῶν ἄλλων ἀπαραιτήτων, καλλιεργεῖ ἀνέτως τὰ σιτηρὰ ποὺ δίδουν μόνον μίαν συμπληρωματικὴν εἰς μετροπὴν χρήμᾳ προσοδὸν καὶ διατὶ οἱ ἰδιοὶ μας, ἀνεπαρκεῖς διὰ νὰ παράγουν οἱ ἴδιοι τ' ἀναγκαῖα ἐπειδὴ διαθέτουν ὀλιγώτερον ποσὸν ἐργασίας μὲ τὴν ὀλιγομελῆ οἰκογένειαν καὶ τὴν βαθμιαίαν ἀποχὴν τῶν γυναικῶν ἀπὸ τὰ γεωργικά ἔργα, καὶ ἔχοντες ἐξ ἄλλου ἀνάγκην χρημάτων, ἐπιδίδονται εἰς ἄλλα εἶδη, π. χ. εἰς τὰ καπνὰ ποὺ ἀποδίδουν περισσότερα. Φυσικὰ ἡ πρώτη ἐντύπωσις ἦτο ὑπὲρ τῆς πατριᾶς· βαθυτέρα ὅμως μελέτη μᾶς ἔπεισεν ὅτι ἦτο ἀδύνατος ἡ παλινδρόμησις τῆς ἐν ἀποσυνθέσει ἑλληνικῆς γεωργικῆς οἰκονομίας εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς συνθετικούς τύπους καὶ ὅτι ἐχρειάζετο ὡθησις πρὸς τὰς ὑστάτας συνετείας καὶ δημιουργία νέων τύπων συνθετικῶν. Λογικῶς δέ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ιστορίας μας παραδειγματιζόμενοι, ἀπεβλέψαμεν εἰς τὴν ὁργάνωσιν, νέας, εὐρύτερας ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἀτομιστικὴν οἰκογένειαν, κολλεκτιβιστικῆς συνεργατικῆς ὁμάδος καλύτερον προσηρμοσμένης εἰς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν, ἀποβλεπούσης δηλαδὴ εἰς τὴν βαθμιαίαν εἰδίκευσιν τῶν μελῶν τῆς καὶ ὅχι εἰς τὴν αὐτάρκειαν ὡς ἐν τῇ πατριαρχικῇ ὁμάδι καὶ ἐμελετήσαμεν οὕτω τὴν ἀναγέννησιν τῆς Κοινότητος, ὡς νέον συνθετικὸν οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν σχηματισμὸν, πλέον κατάλληλον διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐργασίας καὶ διὰ τὴν ὁμαδικὴν ζωὴν.

Ἐδοκίμασαμεν ἐν τῇ πρακτικῇ δράσει μὲ αὐτὴν τὴν ἰδέαν· εἶδαμεν ὅμως ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἠμποροῦσε νὰ εἰσέλθῃ ἀποτόμως εἰς εὐρύτεραν συνθετικὴν πειθαρχίαν· ἔτσι ἐσκεφθήκαμεν νὰ χειρίσωμεν κατ' ἀρχὰς μόνον μὲ τὰ στενὰ οἰκονομικά συμφέροντα τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς· ἀρχίσαμεν λοιπὸν ἀμέσως ἐκεῖ ὅπου εὐρέθημεν ἕκαστος τὴν συνεταιρικὴν ὁργάνωσιν τῶν ἀγροτῶν μὲ τὴν ἰδέαν νὰ τὴν εὐρύνωμεν ἀργότερα διὰ νὰ περιλάβῃ τὸ συνθετώτερον περιεχόμενον τῆς Κοινότητος. Εἰργάσθημεν πρὸς τοῦτο μὲ τὴν ἐπιθεώρησιν «Κοινότης» ποὺ ἐκυκλοφορήσαμεν ἀπὸ τοῦ 1922 μαζὺ μὲ τὸν μακαρίτην γεωπόνον Κ. Μαλοῦχον ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν κατόπιν κατὰ τὸ 1928 ἐνῷ εὐρίσκει ἐν πληρεῖ δράσει ἐπὶ κεφαλῇ τῆς Ὀμοσπονδίας τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας. Ἐγὼ ἐξ ἄλλου ἐξέδωσα κατὰ τὸ 1926 τὸ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς παρούσης σημειωθὲν πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου μου.

«Ἡ Μακεδονοσλαβική Ἀγροτική Κοινότης», ὅπου ἔθεσα τὸ ζήτημα ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς τοῦ πρώτου πλευρᾶς ἐπὶ πλεον δέ, βλέπων ὅτι ὁ ἐποικισμὸς ἀντιμετώπιζε καὶ πρακτικῶς ἐπηρεάζε τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν τῶν προβλημάτων, ἐφρόντισα νὰ παρακολουθῶσιν κατὰ πόδας τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν εἰς ὅλας τὰς κρίσιμους φάσεις τῆς προσπάθειάς της, συχνὰ κινδυνεύσας νὰ καταπλακωθῶ ἐν μέσῳ τῶν ἄσελγῶν κορυβάντων οἱ ὅποιοι ἤρχισαν ἰδιοτελῶς νὰ συρρέουν καὶ νὰ καταθορυβοῦν τὴν ἐποικιστικὴν ὑπόθεσιν εὐθύς ὥς ἤλθαν τὰ χρήματα τοῦ δανείου, ἀλλὰ καὶ περισσότερα διδαχθεῖς ἀπὸ τὴν ζωντανὴν πείραν ποῦ φέρει ἡ ἄμεσος δράσις εἰς τὰ πράγματα.

Βάσει τῶν διδαγμάτων τούτων ἐπροπαγανδίσασιν ὄχι σχολαστικῶς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν σιτοκαλλιέργειαν ἀλλὰ τὴν παράλληλον καὶ ἴσην ἡπειρωτικοποίησιν τῆς πρότερον ναυτικοεμπορικῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν χερσαίων περιοχῶν της, πρὸς συγκράτησιν ἰσχυρῶν ἐν αὐταῖς μαζῶν ἐκ τοῦ πληθωρικοῦ πληθυσμοῦ μας, δι' ἀναδιοργανώσεως τῶν συγκοινωνιῶν, τῶν τοπικῶν ἀγορῶν καὶ τῆς πίστεως, διὰ ὑποστηρίξεως ἐντατικῶν ἐξειδικεύσεων ἀγροτικῶν καὶ χρησίων βιοτεχνιῶν εἰς τὰ ὀρενὰ τμημάτων καὶ διὰ τῆς βελτιώσεως τῆς διοικήσεως γενικᾶ· κ' ἔλεδ' ἔτι δὲν ὑπῆρχε πρὸς γεωργικὸν κεφάλαιον, ἀλλὰ καὶ ὅπου ἐπιπλέον ἐσχηματίσθη τοιοῦτον ἀμέσως διέρρευσε πρὸς τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα, ἐλαχίστου μέρους ἀμνηστοποιηθέντος ἐν τῇ γεωργίᾳ καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις γενικᾶ, διὰ τοῦτο ὑπεστηρίξαμεν ὅτι πρώτη ἀνάγκη ἦτο τὸ νὰ δημιουργηθῇ γεωργικὴ συνείδησις καὶ προσανατολισμὸς πρὸς τὴν γῆν καὶ νὰ δοθῇ ἀποκέντρωσις, ἀρχομένη μὲ μίαν δοκιμαστικὴν κοινοτικὴν αὐτοδιοίκησιν, ὑπεστηρίξαμεν δηλαδή ἓνα εὐρὺ καὶ βαθύ αίτημα πρὸς τὸν ὅσον ἀπασῶν τῶν ζωτικῶν λειτουργιῶν τῆς χωρικῆς μας οἰκονομίας καὶ ὅχι ὅπως λέγουσι, τὴν παλινδρόμησιν εἰς πρωτογόνους μορφὰς ὁργανώσεως οὐδὲ τὰς στενάς καὶ μονομερεῖς ἀντιλήψεις τῶν τεχνικῶν.

Μόνον δὲ οἱ σχολαστικοὶ ἐκ τῶν γεωπόνων ἐζήτησαν νὰ κάμουν ὅλον τὸν κόσμον γεωργούς καὶ σιτοκαλλιεργητάς· μόνον οἱ νομοποιοὶ καὶ οἱ δημαγωγοὶ ἐπῆγαν νὰ σώσουν τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν πανάκειαν τῆς μονομερῶς ἐνεργηθείσης ἀπαλλοτριώσεως καὶ μὲ τοὺς δοθέντας κλήρους τῆς μικροῖδιοκτησίας· καὶ μόνον οἱ θορυβοποιοὶ κάμουν πάταγον μὲ τὰς ἐν πολλοῖς φαντασιώδεις ἐποικιστικὰς ἐπιτυχίας.

Οἱ συνετοὶ ἀνθρωποὶ μελετοῦν τὴν ἐξέλιξιν καὶ διδάσκονται ἀπ' αὐτῆν. οὐδὲν δὲ πολυτιμότερον τῆς ζωντανῆς πείρας.

Ἡ πείρα αὕτη δεικνύει, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γεωργικὴ οἰκονομία, λόγῳ τοῦ εἶδους ζωῆς τοῦ λαοῦ της, ἔχοντος ἀνάγκην μεγάλων χρηματικῶν πόρων, βαδίζει πρὸς συνθέτους ἀνωτέρας τεχνικῆς εἰδικεύσεις κατὰ ἐδαφικὰς καὶ κλιματικὰς περιοχὰς μεταξὺ τῶν ὁποίων διὰ τὴν σιτοκαλλιέργειαν μόνον μερικὰ ὑπῆπδα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας εἶνε ἐπιδεκτικά. Καὶ ἡ ἀνεύρεσις καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν εἰδικεύσεων αὐτῶν εἶνε τὸ πρῶτον πρᾶγμα ποῦ ἔπρεπε νὰ ἐρευνηθῇ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς· πραγματικὴ δὲ εἰδίκευσις εἶνε κυρίως ἡ φυσικὴ καὶ ὄχι ἐκείνη ποῦ στηρίζεται εἰς τεχνικὰ μέσα ἢ κεφάλαια, διότι καὶ δύσκολον εἶνε ν' ἀντιέξῃ ἐπὶ μακρόν, ὅπωςδήποτε δὲ προϋποθέτει πολὺ ὑψηλὴν στάθμην τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἡμεῖς ἀπέχομεν πολὺ μακρὰν ἀκόμη· ἔπειτα χρειάζονται αἰῶνες διὰ τὴν ὀριστικὴν ἐπιλογὴν τῆς φυσικῆς εἰδικεύσεως· διότι οἱ λαοὶ δὲν ζοῦν 25 καὶ 50 καὶ 100 χρόνια καὶ μία καλλιέργεια ποῦ ὑπόκειται εἰς μεγάλην κρίσιν ἔστω καὶ εἰς μεγάλη διαστήματα, εἶνε ἀποκροστέα. Διὰ τὴν Ἑλλάδα δὲ εἶνε γνωστὰ αἱ εἰδικεύσεις της ἀπὸ ὅποιον κατανοῇ τὴν μακροαῖωνα ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἡ Ἀττικὴ π. χ. πλημμυρισθεῖσα ἀπὸ τοῦ μεσαῖωνος ὑπὸ λαῶν ποῦ ἐστερηθησαν τὴν τοπικὴν πείραν καὶ

παραπλανηθεῖσα μὲ καλλιεργείας πρωτογόνους καὶ ἀπλᾶς (σιτηρὰ κ.λ.π.) ἰδοῦ ὅτι βραδέως ἐπανερχεται τώρα εἰς τὴν ἄμπελον καὶ εἰς τὰς λοιπὰς παναρχαίας εἰδικεύσεις αὐτῆς, τῆς σιτοκαλλιεργείας ὑποχωρούσης ἐν αὐτῇ, ὡς θὰ συμβῇ ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτάσεως καὶ δι' ὅλην τὴν χώραν.

Ἐξ ἄλλου διὰ τὰ καταστοῦν ἔκδηλοι αἱ κατὰ χώραν εἰδικεύσεις ἐν Ἑλλάδι, ὑπάρχει μία βασικὴ προϋπόθεσις ποῦ συνίσταται εἰς τὴν ὀργάνωσιν συστηματικῆς ὕδατικῆς πολιτικῆς.

Τὰ πλεῖστα ἐλληνικὰ ἐδάφη τὰ τόσο αὐχμηρὰ εἶνε ἐν τούτοις πολὺ πλούσια, ὥστε ἡ διὰ λιπασμάτων ἐνίσχυσις, χρήσιμος κατ' ἀρχήν, δὲν εἶνε ὅμως ἡ πρώτη-πρῶτη ποῦ χρειάζεται· ὅ,τι λείπει εἶνε ἡ ἀνάλογος ὑγρασία· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐλληνικὴ γεωργικὴ οἰκονομία, παλαιούσα μὲ τὴν ἀστάθειαν τοῦ πλέον φευγαλέου καὶ δυσχειρώτου συντελεστοῦ τῆς παραγωγῆς, ὅπως εἶνε τὸ κλίμα τῆς, πρέπει νὰ κάμῃ ουστηματικὰς δαπάνας διὰ τὸ νερρὸ καὶ θὰ πρέπῃ νὰ καταφύγῃ ἐπίσης κατὰ μεγάλην ἀναλογίαν εἰς τὰς δενδρώδεις καλλιεργείας, ποῦ εἶνε σχετικῶς ἀνεξάρτητοι τῶν διακυμάνσεων τοῦ ἐλληνικοῦ κλίματος. Ἐπίσης πρέπει νὰ σημειώσω ὅτι ἄλλα ἐδάφη, ὅπως τὸ τῆς Θεσσαλίας, ποῦ θεωρεῖται δημητριακὴ χώρα, φαίνεται ὅτι εἶνε μᾶλλον κτηνοτροφικὰ καὶ ὅπωςδῆποτε τονίζω ὅτι ἡ δημαγωγικὴ διαμέλισις τῆς δημητριακῆς οἰκονομίας ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ χωρὶς τὴν κτηνοτροφίαν, θὰ ὀδηγήσῃ εἰς καταστροφὴν πλήρη τῶν νεαρῶν κληρῶν τῆς Θεσσαλίας.

Ἐπαναλαμβάνω ὅθεν ὅτι ἡ εἰδικεῦσις εἰς τὴν σιτοκαλλιέργειαν μόνον ἐν Δ. Μακεδονίᾳ εἶνε συμφέρουσα· κ' ἐκεῖ δὲ μόνον ἐφ' ὅσον διεξάγεται μὲ τὰς πολὺ εὐθηνὰς ἐργατικὰς χεῖρας τῆς πατριᾶς.

Ἐπίσης προσέθετο ὅτι αἱ γεωργικαὶ εἰδικεύσεις κατὰ περιοχάς, αἱ σχετικαὶ βιοτεχνίαι καὶ ἡ γεωργικὴ βιομηχανία εἶνε ὁ γόνιμος ἔρμος, δύσκολος ὅμως, διότι διὰ τὴν ἐπιτυχίαν μίας εἰδικεύσεως χρειάζεται ὅχι μόνον νὰ διαπιστωθῇ αὕτη ἐπιστημονικῶς καὶ τεχνικῶς ἀλλὰ καὶ νὰ στηριχθῇ εἰς εὐνοϊκοὺς οἰκονομικοὺς καὶ πολιτικοὺς (εἰρήνην καὶ ἀσφάλεια) ὅρους ὡς καὶ καταλλήλους κοινωνικοὺς σχηματισμούς.

Ἡ εἰδικεῦσις πάλιν ποῦ ἐπιδιώκει τὸ μέγιστον κέρδος (μείζων παραγωγὴ μὲ μείωσιν τοῦ κόστους) δὲν θὰ εἶνε κάτι θαυματουργικὸν χωρὶς σχετικὴν λιτότητα εἰς τὸ εἶδος ζωῆς (ἐλάττωσις ἐπιδεικτικῶν δαπανῶν καὶ βελτίωσις τροφῆς) τοῦ λαοῦ. Δὲν μποροῦν νὰ ζήσουν ὡς σιτοκαλλιεργῆται πληθυσμοὶ ὅπου αἱ γυναῖκες διὰ κάθε δύσκολη δουλιὰ λένε ὅτι «εἶνε δουλιὰ ἀντρίκια» ἐνῷ ὄνειροπωλοῦν μεταξωτὲς κάλτσες στὰ καλά-καθούμενα. Πέραν τῆς Ὀσενίτης εἰς τὰ ὄρεινά τοῦ Νομοῦ Δράμας ὁ ἐποικισμὸς ἐτοποθέτησε σὲ ἔτοιμα σπίτια καὶ χωράφια πρόσφυγας κατὰ τὸ ἥμισυ ὀλιγωτέρους τῶν ἀναχωρησάντων ἐκεῖθεν Μουσουλμάνων· ἐν τούτοις σὲ λίγο διάστημα τὸ ψωμὶ ἐπῆγε 20 δραχ. καὶ οἱ ἔποικοι κατέβηκαν στὴν πόλιν διότι ἤθελαν νὰ ζήσουν ἀνώτερον εἶδος ζωῆς. Καὶ αὐτὶ συμβαίνει πολλαχοῦ τῆς μεθορίου· εἶνε δὲ περιττὸν νὰ ξεχωρίσωμεν ζώνας παραμεθορίους καὶ νὰ συντηροῦμεν ἐκεῖ δῆθεν ὡς Ἀκρίτας πληθυσμοὺς μὴ δυναμένους ἢ μὴ θέλοντας νὰ προσαρμολοθῶν εἰς τοὺς ὅρους ζωῆς τοῦ ὁρεινοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς χώρας. Βλέπω βέβαια τὴν τρομερὰν σιαγὸνὰ τοῦ Ποντίου Βουλευτοῦ Ἰασωνίδου κινουμένην ἐναντίον μου· ἐπιμένω ὅμως, ὅτι τὰ περὶ Ἀκριτῶν Κάλλανδα δὲν ἔχουν παντοῦ πέραση. Ἡ πεῖρα μᾶς διδάσκει ὅτι δὲν μπορεῖ ἓνας οἰοσδήποτε πληθυσμὸς νὰ ἐποικισθῇ σήμερον σὲ μέρη ὁρεινὰ· ἡ δυσκολία λοιπὸν δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν παραμεθόριον ἀλλ' ἀπὸ τοὺς πληθυσμοὺς ποῦ ἐστεύλαμεν ἐκεῖ. Καὶ εἶνε ν' ἀπορῇ κανεὶς ποῦ στριζομένη ἡ Κυβέρνησις προέβη εἰς τὴν διαστολὴν μᾶς ζώνης παρομεθορίου, τιθεμένης ὑπὸ εἰδικούς ὅρους. Μήπως ἄλλως τε ὅλοι ἐν Ἑλλάδι, χώρα μι-

σότερον εἰς τὰς γεωργικὰς βιομηχανίας ὠρισμένων εἰδῶν εἰς τὰ ὅποια ἄλλως αὐτῶν τείνει νὰ συγκεντρωθῇ (κρασιά, λάδια, σὺκα, σταφίδες...). Ἐν τούτοις αὐταὶ αἱ ἐιδικεύσεις δὲν μποροῦν ν' ἀποτελέσουν βάσιν συνεννόσεως μὲ τὴν Βουλγαρίαν, διότι τὰ προϊόντα των μόνον μέχρις ἐνὸς ὁρίου θὰ ἠδύναντο ν' ἀπορροφηθοῦν ἀπὸ μίαν ἀγορὰν λιτὴν ὡς ἡ βουλγαρικὴ, προκειμένου περὶ εἰδῶν τὰ ὅποια, ὄντα μᾶλλον πολυτελεῖ, ἀναζητοῦν ἀγορὰς πλουσιωτέρας καὶ λαοὺς μὲ εἶδη ζωῆς ἀνώτερα· ὑπάρχει ἐν τούτοις ἄλλη θάσις συνεννόσεως. Ἡ Ἑλλὰς πράγματι πνίγεται ἀπὸ ἓνα πληθωρικὸν εὐστροφον καὶ ἱκανὸν ἄλλ' ἀνειδίκευτον μεσοστικὸν καὶ ἐργατικὸν πληθυσμόν, ὁ ὅποιος θ' αὐξηθῇ ἀκόμη καὶ ὁ ὅποιος εἶνε προωρισμένος εἴτε εἰς μετανάστευσιν εἴτε εἰς τροφοδότησιν, διὰ τῆς προλεταριοποιήσεώς του, τῶν βιομηχανιῶν τῆς χώρας· ἡ δευτέρα αὕτη λύσις φαίνεται ὅτι εἶνε μᾶλλον μοιραία καὶ αἱ βιομηχανίαι μας ἐκκαθαριζόμεναι ἀφ' ἐνός, ἐξασφαλίζουσαι ἐξ ἄλλου μίαν σταθερὰν ἀγορὰν πρόσθετον ὡς ἡ βουλγαρικὴ, ἡ ὅποια μὲ τὴν αὕξισιν τῶν πόρων τοῦ βουλγαρικοῦ χωρικοῦ πληθυσμοῦ καὶ μὲ τὴν εἰρήνευσιν τῆς χώρας θὰ εὐρυνθῇ βαθμηδὸν καὶ θὰ τραβήξῃ περισσότερα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προϊόντα, αἱ βιομηχανίαι μας λέγω θὰ ἀποκτήσουν βάσιν ἐδραίαν καὶ διπλασίαν σχεδὸν τῆς σημερινῆς καὶ θὰ ἠμπορέσουν ν' ἀναπτυχθοῦν παρέχουσαι κατ' ἀρχὰς πρὸς τοὺς Βουλγάρους χωρικοὺς, πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν ὁπίων δέον νὰ προσαρμοσθοῦν, τὰ προϊόντα των ἔστω καὶ εἰς τὸ κόστος, διότι βεβαίως καὶ ἡ ἰδικὴ μας βιομηχανία δὲν θὰ δύναιτο ν' ἀπολαμβάνῃ ἐπ' ἄπειρον μείζονα κέρδη τῶν πελατῶν της μὲ τοὺς ὁποίους συναλλάσσεται καὶ νὰ εἶνε τόσον πολὺ πλουσιωτέρα αὐτῶν, ἐπαναπαυομένη εἰς τὰ ἐπικίνδυνα τωνατικά τῆς προσστασίας. Διότι τέλος καὶ ἡμεῖς κάποτε θὰ τὸ πάρωμεν ἀπόφασιν νὰ ἐργασθῶμεν πλεονεκτήματα καὶ πλεονεκτήματα εἰς δημιουργικὰς ἐργασίας, νὰ ζήσωμεν ἐξ ἄλλου εὐθηνότερον, ὥστε νὰ

κρᾶ καὶ πεπλατυσμένη δὲν εἴμεθα ὅλοι παραμεθόριοι ἄλλοι πρὸς τὴν χερσον καὶ ἄλλοι πρὸς τὴν θάλασσαν ;

Βεβαίως δὲν θέλω μὲ ὅλα αὐτὰ νὰ ὑποστηρίξω ὅτι τὰ σιτηρὰ πρέπει νὰ ἀποφεύγονται ἀπολύτως. Εἶνε ὅμως ἄλλο πρᾶγμα τὸ νὰ καλλιεργῇ τις μὲ ὑπερεργασίαν καὶ ἐφ' ὅσον ὑπάρχει περίσσεια γῆς ἓνα ποσὸν σιτᾶρι διὰ τὸ σπῆτι του ἢ διὰ τὴν συγκοινωνιακῶς ἀποκλεισμένην ἐπαρχιακὴν του τοπικὴν ἀγορὰν καὶ εἶνε ἄλλο πάλιν πρᾶγμα τὸ νὰ ὠθήσωμεν εἰς τὴν ἐιδίκευσιν τῶν σιτηρῶν ὀλοκλήρους περιοχὰς καὶ πληθυσμούς, οἱ ὅποιοι, ὡς ἐκ τοῦ εἶδους ζωῆς των, ἔχουν ἀνάγκην μεγάλης χρηματικῆς προσόδου. Ὅπου τὸ εἶδος ζωῆς εἶνε ἀνώτερον καὶ τὸ ἡμερομίσθιο ἀκριβὸν, ὅπου λέγει ἡ γῆ, ὁ γεωργὸς πρέπει νὰ ζητήσῃ τὴν περιπλέον πρόσδοτον ἀπὸ ἀκριβώτερον εἶδος, ὅχι ἀπὸ τὰ σιτηρὰ.

ἡμπορέσωμε νὰ συναλλαγοῦμε, πωλοῦντες εὐθηνά, μὲ ὀλιγώτερον πλουσίους λαούς, οἱ ὅποιοι πληρώνουν μὲν ὀλίγα εἶνε ὅμως σταθεροὶ πελάται, ἢ δύνανται νὰ γείνουν τοιοῦτοι.

Ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα θὰ ἡδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ ἑλληνοβουλγαρικὸς συνδυασμὸς ἐπὶ τῇ βάσει συνεννοήσεως στηριζομένης εἰς τοὺς ἑξῆς ὅρους : ἡμεῖς ν' ἀναλάβωμεν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὰς ἐκτάσεις ποὺ σήμερον καλλιεργοῦνται διὰ σιτηρῶν (πρᾶγμα ἄλλως ποὺ καὶ φύσει θὰ συμβῇ παρ' ἡμῖν μὲ πιθανότητα μᾶλλον καὶ νὰ ἐλαττωθῶν αἱ ἐκτάσεις αὗται). ἔξ ἄλλου νὰ ἀγοράζωμεν ὁλόκληρον τὸ εἰς σιτηρὰ ἔλλειμμά μας ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους χωρικούς, οἱ ὅποιοι θὰ ὠφεληθῶν ἀπὸ τοῦτο, διότι ἡ ἰδική μας ζήτησις εἶνε μεγάλη καὶ μάλιστα θ' αὐξήσῃ, αἱ δὲ τιμαὶ θὰ εἶνε καλαί, διότι δὲν εἶνε δύσκολον εἰς ἡμᾶς νὰ τοὺς ἔξασφαλίσωμεν διὰ σταθερὸν περίπου ποσὸν τιμὴν σταθεράν, δηλαδὴ περιοριζομένην ἐντὸς τῶν κυμάνσεων τῶν διεθνῶν τιμῶν μὲ μικρὸν ἐκάστοτε ποσοστὸν ἐπὶ πλεόν· τὸ ποσοστὸν μάλιστα τοῦτο, δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι, θὰ ἀρχῇ διὰ νὰ εὐνεγῇ ὅσον χρειάζεται καὶ τὰς πραγματικὰς σιτοπαραγωγὰς περιοχὰς τῆς ἰδικῆς μας χώρας ὅπως εἶνε τὰ ὑπὸ πτεδα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὅπου τὸ κλίμα εἶνε δροσερὸν καθ' ὅλον τὸ θέρος καὶ ἡ ἐσοδεία ἀσφαλὴς καὶ ὅπου ἡ σιτοκαλλιέργεια, ὡς τοπικὴ εἰδικότης, γίνεται, ὡς εἴπαμεν, μὲ τὸν πληθωρικὸν εἰς εὐθηνὰς ἐργατικὰς γείρας σχηματισμὸν τῆς πατριᾶς κατὰ τὸ σλαβικὸν πρότυπον, ἣτις ἄλλως συνδυάζει γεωργίαν καὶ μικρὰν κτηνοτροφίαν. Ἡ Βουλγαρία ἔξ ἄλλου θὰ ἀναλάβῃ νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς ἡμᾶς, κατὰ τὸ σύστημα τῶν ἀμοιβαίων ἀγορῶν, νὰ τοποθετήσωμεν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς διὰ συμψηφισμοῦ εἶδη ἰδικὰ μας βιομηχανικὰ κατὰ προτίμησιν ἴσης δὲ ἀξίας πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν ὧσων ἐκεῖθεν εἰσῆλθον εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἀγορὰν.

Μὲ αὐτὴν τὴν βασικὴν συμφωνίαν, ὁ ἑλληνοβουλγαρικὸς συνδυασμὸς θὰ ἐξασφαλίσῃ ἀμοιβαῖα σταθερὰ καὶ ὀργανικὰ ὠφελήματα μὲ ἓνα ὁρίζοντα πολὺ καλῆς ἐξελίξεως διὰ τὸ μέλλον. Ἡμεῖς, ὀργανώνοντας τὰς κατὰ ξηρὰν συγκοινωνίας μας μετὰ τῆς Βουλγαρίας μέχρι Δουνάβεως, θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἰδρῶσωμεν ἀποθήκας διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν σιτηρῶν ποὺ χρειάζομεθα, συγχρόνως δὲ θ' ἀνοίξωμε διὰ τοὺς χωρικοὺς πιστώσεις ἐμπορικὰς εἰς τοὺς γειτονικοὺς κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον νομοὺς Περιοτσίου καὶ Κιούστενδηλ, πιστώσεις αἱ ὁποῖαι θὰ εὐκολύνουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν χρειῶν τοῦ πληθυσμοῦ, ἀναλόγως τῆς αὐξήσεως τῶν πόρων του καὶ τὴν τοποθέτησιν συνεπῶς τῶν ἰδικῶν μας προϊόντων. Ἐξ ἄλλου, δοθέντος, ὅτι ἡ βουλγαρικὴ γεωργικὴ Τράπεζα

στροίζεται εἰς πολὺ καλυτέρας βάσεις ἢ οἰονδήποτε τυχόν ὀργανωθισόμενον ἀνάλογον ἴδρυμα παρ' ἡμῖν, θὰ εἶνε ἀμοιβαίως συμφέρον εἰς τὴν Τράπεζαν μὲν αὐτὴν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἄσκησιν τῆς γεωργικῆς πίστεως, μὲ τὸ αὐστηρὸν καὶ ἐξ ἴσου εἰδικειμένον σύστημα τῆς, ἐντὸς βορείων τινῶν ὁμοειδῶν πρὸς τὰ βουλγαρικά τμημάτων τῆς χώρας μας, εἰς τὸ ἑλληνικὸν δὲ κεφάλαιον νὰ συμμετάσχη, ἐνισχύον αὐτὴν ἰσχυρῶς, εἰς τὴν κεντρικὴν διοικήσιν τῆς· καὶ τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς, διότι ἡ βουλγαρικὴ γεωργία εἶνε ἡ μόνη ἐν τῇ Βαλκανικῇ, ἣτις ἔχει γεωργικὴν συνείδησιν, ἣτις ἔχει τὸ μεγαλύτερον πάσης ἄλλης ἐν ἐνεργείᾳ γεωργικὸν κεφάλαιον, ἀκίνητοποιημένον εἴτε καὶ εἰς ἐργαλεῖα καὶ ζῶα καὶ ἦν δύναται τις ὥς ἐκ τούτου νὰ δανείσῃ ἄνευ κινδύνου. Συγχρόνως ἡμεῖς θὰ ἔχωμεν ὅλον τὸν καιρὸν νὰ μελετήσωμεν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν, τὰς πιθανὰς νέας χρείας ποὺ θὰ δημιουργηθοῦν εἰς τὰς βουλγαρικὰς περιφερείας μεθ' ὧν θὰ συνδεθῶμεν συγκοινωνιακῶς, τὴν πιθανὴν ἀπορροφητικὴν δυνάμιν τω· καὶ τὴν ἐμπορικὴν τέλος κίνησιν ἢ ὁποία ἐκ τοῦ λόγου τούτου θὰ δημιουργηθῇ (1). Ἐξ ἄλλου σημειωτέον εἶνε ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, ὅτι,

(1) Δίδω μερικὰ στοιχεῖα, σχετικῶς μὲ τὴν ἑκτασιν, τὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν εἰς δημητριακὰ διὰ τοὺς γειτονικοὺς μας νομοὺς τῆς Βουλγαρίας κατὰ τὸ 1925.

	ἑκτασ εἰς τετρ. χ'λ.	Πληθυσμὸς	Παραγωγὴ εἰς δημητριακά
Νομὸς Κιούστεντλ	3970	243579	592726 κοκύνταλια
» Πετριτσίου	6797	136000	311489 »
» Μαστανλῆ	3945	183793	296957 »
» Πασμακλῆ	2763	68814	65728 »

Ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ πίνακος τούτου πρόκειται περὶ πολυαριθμοῦ πληθυσμοῦ μὲ σημαντικὴν παραγωγὴν εἰς δημητριακά, ἐνισχυομένην καὶ μὲ παραγωγὴν ἄλλων εἰδῶν, τὰ ὅποια δὲν σημειῶνω χάριν συντομίας· ἡ καταναλωτικὴ τοῦ δύναμις εἶναι μεγάλη εἰς τὰς βασικὰς ἰδίως τροφάς, διότι οἱ γείτονες Σλαῦβοι ἐπιδεικνύονται ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἰδιοὺς μας χωρικοὺς τρέφονται ὅμως καλύτερα, οἱ ἴδιοι παράγοντες τὰς κυριωτέρας τροφάς καὶ τὰ ἄλλα ἀπαραίτητα εἶδη ἐνδυμασίας κλπ· διὰ τοῦτο δ' ἀκριβῶς ἡ ἀγοραστικὴ τῶν κινήσις εἶναι ἀντιστρόφως μικρά, δυναμένη ὅμως καὶ ν' αὐξηθῇ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν χρειῶν τῶν παρουσιάζουν μεγάλην πιστωτικὴν ἐπιφάνειαν, διότι καὶ συνεπεῖς εἶνε, ὅπως ὅλοι οἱ Σλαῦοι χωρικοὶ καὶ ἱκανὴν περιουσίαν ἔχουν εἰς ἀκίνητα ὅμως καὶ εἰς ζῶα ἐργαλεῖα κ.λπ. Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ σημειώσω διὰ τὸν νομὸν Πετριτσίου ὃ ὁποῖος, πρὶν ὑπαγόμενος οἰκονομικῶς καὶ ἐμπορικῶς εἰς Θεσσαλονίκην καὶ Σέρρας, ἀπεμώθη ὑπὸ τὴν Βουλγαρικὴν κατοχὴν ὀπισθεν τῶν συνόρων μας καὶ ἔγεινε φτωχὰ κομμ. αὐτῶν καὶ ἐστ' ἀναρχίας. Ἐν τούτοις λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τοῦ θέσεως, εἰς ἐμπορικὰθῇ ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία διὰ Κούλας θ' ἀποτελέσῃ βάσιν ἐνόητος μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας ἀντιθέτως, εἰς εἰς περιπτώσιν κοινωνικῆς κρίσεως καὶ ἀποσυνθέσεως ἐν τῇ κυρίῳς

ανεξαρτήτως τῶν λοιπῶν σκέψεων ποὺ διαπιστοῦνται ἐδῶ διὰ τὴν ὀργάνωσιν ἀμοιβαίων ἀγορῶν, ἢ πιθανὴ συμφωνία μας μὲ τοὺς Βουλγάρους διὰ τὴν σιδηροδρομικὴν ἔνωσιν εἰς Πετρίτσι πρέπει νὰ συνδυασθῇ μὲ παράλληλον εἰδικὴν ἐμπορικὴν νέαν σύμβασιν ἀσφαλίζουσιν καὶ εἰς ἡμᾶς ἀνάλογον ἀκτίνα δράσεως· ἡ ἔνωσις θ' αὐξήσῃ τὴν εἰσοδὸν βουλγαρικῶν προϊόντων εἰς τὴν ἀγοράν μας, διότι, ἐπαναλαμβάνω, αὐτοὶ παράγουν εἶδη πρώτης ἀνάγκης καὶ ἐπὶ πλέον εὐθηνότερα ἡμῶν, ἐνῶ ἡμεῖς διαθέτομεν εἶδη ἀκριβὰ καὶ ἐπὶ πλέον ὄντα ἔξω τῶν συνηθειῶν καὶ τοῦ εἶδους ζωῆς τῶν Βουλγάρων χωρικῶν· ἐν τούτοις λογικὸν εἶνε νὰ σκεφθῶμεν καὶ ἡμεῖς ὅτι πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἔχωμεν μελετήσῃ καὶ καθορίσῃ τί ζητοῦμεν καὶ τί εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ αὐτὴν τὴν σιδηροδρομικὴν ἔνωσιν. Ἐπαναλαμβάνω δὲ ὅτι ἡ λεπτομερεστέρα γεωργοοικονομικὴ καὶ ἐμπορικὴ ἔρευνα τῶν γειτονικῶν νομῶν ποὺ πίπτουν εἰς τὸ παλαιὸν Ἰντερλαντ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ δι' ὧν θὰ διέλθῃ ἡ νέα συγκοινωνία εἶνε ἐπ' ἀναγκῆς νὰ γείνη ἐκ τῶν πρώτων.

Αὐτοὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶνε οἱ ὅροι μὲ γενικὰς γραμμάς διὰ ἓνα συνδυασμὸν ἑλληνοβουλγαρικόν. Εἶνε ἰδέαι τολμηραὶ θεβαίως, εἶνε ὅμως ἰδέαι δραστικαὶ καὶ δημιουργικαί, καὶ ὅπωςδήποτε, εἶνε, ἔξ ἀντιδιαστολῆς, ὀλιγώτερον τολμηραὶ καὶ ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνοι ἀπὸ τὴν μακαρίαν ἀδρανῆ διαγωγὴν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία, ἐνῶ κἀθεταὶ ἀπάνω σὲ κάρθουνα ἀναμμένα, ἀρκεῖται μόνον εἰς τὸ ν' ἀμύνεται ἀπέναντι ἐξωφρενικῶν συχνὰ καὶ γενικῶς ἀσυμφόρων ἀξιώσεων τῶν γειτόνων, οὐδεμίαν δὲ λαμβίνει πρωτοβουλίαν· ἐνῶ εἶνε φανερόν ὅτι οὐδὲ ἡ ἰδική μας κατάστασις εἶνε δυνατόν μέχρι τέλους νὰ σωθῇ μὲ μπλόφες οὐδὲ ἡ τῶν γειτόνων καὶ ἰδίως τῶν Βουλγάρων, ἀποτελούντων ἐστὶαν γενικοῦ κινδύνου, εἶνε περισσότερον ρόδιнос καὶ ὅτι τέλος δὲν εἶνε ἀρκετὸν τὸ νὰ ὁμιλῇ τις διαρκῶς περὶ βαλκανικῆς εἰρήνης χωρὶς νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ εἰσηγηθῇ μίαν θετικὴν δραστικὴν πρότασιν, ἱκανὴν νὰ δημιουργήσῃ μεταξὺ τῶν βαλκανικῶν γειτόνων ζωντανὴν ἐπικοινωνίαν, ἐξυπηρετοῦσαν οὐσιαστικὰ συμφέροντα καὶ ἀντιμετωπίζουσιν κατ' εὐθείαν τὰ ὀργανικὰ προβλήματα ποὺ εὐρίσκονται εἰς τὸν δρόμον ἐνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου αἱ ἰδέαι μου αὐταὶ δὲν ἀποτελοῦν μίαν ἀγαθὴν ἀλλ' ἀφηρημένην ἀούστατον ἔμπνευσιν· ἔρχονται ἀντιθέτως ὥς ἡ φυσικὴ σκέψις τοῦ νὰ ρυθισθῇ μία ὑφισταμένη πραγματικὴ κατά-

Βουλγαρία, αὐτονομηθῇ ἀπὸ τὸ Κομιτάτον ὡς πρῶτος πυρὴν μιᾶς ἀνεξαρτήτου Μακεδονίας θὰ ἀποτελέσῃ ορμητήριον λίαν ἐπικίνδυνον δι' ἡμᾶς.

στασις· διότι ἡμεῖς εἰσάγομεν ὄγκους προϊόντων (1) καὶ ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἀπὸ τὴν Σερβίαν· εἶνε δὲ ἀφύσικον ἓνας λαὸς μὲ τόσῃν ἀγοραστικῇ δυνάμει καὶ συνάμει ἐμπορικός, ὅπως ἡμεῖς, νὰ πληρώνη ἀφ' ἐνὸς τόσα χρήματα εἰς τοὺς γείτονας καὶ ἐξ ἄλλου νὰ τηρῇ παθητικὴν στάσιν ἀπέναντι εἰς αὐτοὺς, ὄντας λαοὺς γεωργοκτηνοτροφικοὺς καὶ προσφέροντας εἰς ἡμᾶς πρῶτας ὕλας, ὧν βρῖθει ἡ διεθνὴς ἀγορά· εἶνε ἀφύσικον διὰ τὴν Ἑλλάδα νὰ κατατρίβεται εἰς ἀντεγκλήσεις ἀγόνους ὅπως ἡ τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς ἀμοιβαίας μεταναστεύσεως (ποῦ ἔχομεν πολιτικὸν βασικὸν συμφέρον νὰ πληρώσωμεν ὅπως-ὅπως (2) τοὺς

(1) Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ἡ Ἑλλάς ἐξήγαγε κατὰ τὸ 1928 εἰς Βουλγαρίαν ἐμπορεύματα ἀξίας 33 ἐκτ. δρ. περίπου καὶ εἰσήγαγε ἐκ Βουλγαρίας τοιαῦτα ἀξίας 450 ἐκτ. δρ. εἰς δὲ τὴν Νοτιοσλαβίαν ἐξήγαγε ἐμπορεύματα ἀξίας 45 ἐκτ. δρ. καὶ εἰσήγαγεν ἐξ αὐτῆς τοιαῦτα ἀξίας 907 ἐκτ. περίπου.

(2) Μετὰ τὴν, ἐπὶ δικτατορίας Παγκάλου, εἰσβολὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Πετρίτσι καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἀποχώρησίν του, τῇ μεσολαβήσει τῆς Κ.Τ.Ε. τὸ ζήτημα τῆς ἐθελουσίας μεταναστεύσεως καὶ τῆς διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐκκαθαρίσεως τῆς καταστάσεως συνεζητήθη ἐκ νέου εἰς τὸ σύνολόν του ἐν Γενεύῃ οἱ Ἀγγλοὶ καὶ ἰδίως ὁ σέρ Ὡστέν Τσάμπερλαιν πρακτικῶς βασιζόμενοι εἰς τὴν κεντρικὴν ἰδέαν των, ὅτι, ἀφοῦ ἐπῆραμεν τὴν Μακεδονικὴν γῆν, πρέπει καὶ νὰ τὴν πληρώσωμεν εἰς τοὺς πρῶην κατόχους τῆς Σλαύους καὶ δὴ Βουλγάρους χωρικοὺς, ἐσκέφθησαν, ὅτι, μὲ τὸν τρόπον τούτον, ἂν ἡμεῖς πληρώσωμεν καὶ μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ ἐγκατασταθοῦν γεωργικῶς ἐν Βουλγαρίᾳ ὅλοι οἱ ἐκ τῆς Μακεδονίας φυγάδες ποὺ περιπλανώμενοι ἀνέσταισι ἐτροφοδότουν τὰ κομιτάτα εἰς ἀνθρώπινον ὕλικόν, θὰ ἦτο ἔτσι εὐκολώτερον νὰ καταπνιγῇ τὸ μακεδονικὸν ζήτημα, διότι καθένας ποῦ θὰ εὑρίσκει στέγην καὶ ἐργασίαν θὰ ἐφυσύχαζεν ἐπ' αὐτῶν καὶ τοιουτοτρόπως τὸ μακεδονικὸν κομιτάτον θ' ἀπεγυμνοῦτο τῶν ἐξ ἀνάγκης προσφευγόντων τυχοδιωκτικῶς εἰς αὐτὸ κατωτέρων ὀργάνων του καὶ θὰ διελύετο. Ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας παρτάθησαν αἱ προθεσμίαι τῶν δηλώσεων περὶ ἐθελουσίας μεταναστεύσεως, περιελήφθησαν δὲ εἰς αὐτάς καὶ πλείστοι παλαιότεροι πρὸ τῆς συνθήκης τοῦ Νεγὺ φυγάδες καὶ ὁ ἰδικὸς μας λογαριασμὸς ἐπεβαρύνθη μὲ τὴν ἀξίαν τῶν κτημάτων των. Ὁ Ἀγγλὸς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν φαίνεται πιστεύων εἰς τὴν διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ ἐκκαθάρισιν τοῦ Μακεδονικοῦ διλήμματος τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα· φαίνεται νὰ θεωρῇ τοῦτο καὶ ὡς ἐπιτυχίαν προσωπικῆς του ἐμπνεύσεως καὶ ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ τραχὺς μεθ' ἧς προσφάτως ἐξήγησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς σχετικῆς συμβάσεως Καφαντάρη—Μολλῶφ. Ἐὰν βεβαίως οἱ Βούλγαροι δὲν προτιμῶσιν καὶ τὰ χρήματα νὰ πᾶρουν καὶ τὰς ἀξιώσεις των ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἐστίων των, νὰ διπλασιάσουν, τότε βεβαίως ἀξίζει τὸν κόπον νὰ τοὺς ἐξοφλήσωμεν ἀμέσως τὸν λογαριασμόν.

Ὡς πρὸς τὸ πραγματικὸν ποσὸν ἐξ ἄλλου ποῦ θ' ἀνῆρχετο ὁ λογαριασμὸς αὐτὸς τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων ποῦ ἀνήκουν σὲ σλαύους χωρικοὺς ἐν Ἑλλάδι, νομίζω ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι σοβαρόν, ἂν ἡ ἐκτίμησις γίνῃ μὲ πραγματικὰ καὶ ὄχι νομικὰ κριτήρια· ἡ δὲ πραγματικότης εἶνε ὅτι οἱ Σλαῦοι χωρικοὶ πούθενά δὲν εἶχαν πλήρη κυριότητα κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον· καὶ τοῦτο ἔχει σημασίαν διότι οἱ χωρικοὶ οὗτοι πούθενά δὲν ἔκαμαν ἀλη-

εὐαρεστηθέντας νὰ φύγουν Βουλγάρους) καὶ ἡ τῶν μηδαινῶν ποσῶν τῶν ἐπανορθώσεων εἶνε, ἐπαναλαμβάνω, λίαν δυσάρεστον, ἕνας λαός, διερχόμενος κρίσιμον περίοδον ὡς ἡμεῖς, ν' ἀφήνεται νὰ ὀδηγῇται εἰς τὴν ἐξωτερικὴν του πολιτικὴν παθητικῶς εἴτε ἀπὸ μικροδιαφορὰς ποὺ εἶνε κατάλοιπα τοῦ ἀμέσου ἢ ἀπωτέρου ἱστορικοῦ παρελθόντος εἴτε, ὅπερ χειρότερον, ἀπὸ ἰδιωτικά συμ- φέροντα τυχαῖα εἴτε ἀπὸ τῆς γραφειοκρατείας, ἐνῶ ἐμπροστὰ του ἔχει ὀρίζοντα καὶ ἐνῶ αὐτὴ ἡ ἀνάγκη τὸν ὠθεῖ ν' ἀνοίξῃ δρό- μους νέους σωστικούς καὶ δι' αὐτὸν καὶ διὰ τοὺς γείτονάς του.

Προσεπάθησα ν' ἀνοίξω μερικάς βασίμους ἀπόψεις ἀπάνω εἰς αὐτοὺς τοὺς δρόμους καὶ νὰ ρίψω ἐπ' αὐτῶν μικρὸν φῶς.

Ἐν τούτοις πρέπει νὰ εἶνε κανεὶς τυφλὸς διὰ νὰ μὴ βλέπῃ ὅτι τὸ οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν σῶμα τῆς Βαλκαρικῆς ὑπονομεύεται ἀπὸ τὴν συνεχῇ τοξίνωσιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὀργανικῶν προβλημά- των, τὰ ὁποῖα, μένοντα ἀχειραγώγητα, εἶνε φυσικὸν νὰ τὸ ἀπο- συνθέσουν τελικῶς.

Λέν εἶνε καθόλου ὑπερβολὴ νὰ εἴπῃ τις, ὅτι ἡ Βουλγαρία δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἰσορροπηθῇ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δυνάμεων· ἡ ὑπερέντασις καὶ ἡ ἀγωνία τῶν σιτηροκαλλιεργητῶν της καὶ ἡ διαρκὴς κίνδυνος ἀπωλείας τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐπανόδου τοῦ ἀγροτικοῦ λαοῦ της εἰς τὸ Τσιφλίκι, κάτω μάλιστα ἀπὸ ἄρχοντας θιαοῦς, ἐμπαθεῖς καὶ ἀνεπιθυμήτους θὰ ἀνανεώνῃ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐπ' ἄπειρον· ἡ χώρα πάσχει ἀπὸ ἔλλειψιν ρευστοῦ χρή- ματος, διότι δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποκτήσῃ ὀργανικῶς, ἀπὸ ἔλλειψιν τοῦ χιεσαίου συγκολλητικοῦ καὶ ἰσορροπητικοῦ στοιχείου, ἡ γέτιδα

οἱ βελτιώσεις—ὡς οἱ Ἕλληνες ἐν Βουλγαρία—καὶ πούθενά δὲν ἐνίσχυ- σαν τὴν ἀξίαν τῆς γῆς, ἣν ἐξεμεταλλεύοντο, γυμνὴν καὶ παρθένον, κατὰ τὰς πρωτογόνους δημητριακὰς ἐκμεταλλεύσεις, συνεπῶς ἐπὶ ποσοστοῦ μόνον τῆς ἀξίας τῆς γῆς ταύτης θὰ ἐδικαιοῦντο. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε σοβαρώ- τατον καὶ ἡ ἀποψὶς μου ἀποτελεῖ πραγματικῶς νέαν βάσιν, ἥτις, γενι- κευομένη, θὰ διευκόλυνε τὴν ἀνθισιν μεζονος εἰλικρινείας καὶ εὐθύτητος κατὰ τὴν ὥραν μιᾶς πραγματικῆς ἐκκαθαριστικῆς συζητήσεως τῶν ἐνδο- βαλκανικῶν διαφορῶν· τὰ νέα ὅσα ἐγὼ εἰσάγω στοιχεῖα ἐν τῇ συζητήσει εἶνε τὰ ἑξῆς: α') Ἡ οὐσία τῶν οἰκονομικῶν διαφορῶν δέον νὰ κριθῇ ὄχι κατὰ τὸ θετὸν δίκαιον τοῦ σημερινοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ ἀλλὰ κατὰ τὰ βαλκανικὰ ἔθιμα ὅπου μόνον ἡμπορεῖ νὰ διαπιστωθῇ ἡ δυναμικὴ θέσις ποῦ εἶχαν τὰ καθ' ἕκαστα ἐθνικὰ στοιχεῖα στὴν γενικὴν οἰκονομ- κὴν καὶ κοινωνικὴν ἰσορροπίαν τῆς χώρας ὑπὸ τοῖς Τούρκους· β') ὅτι αἱ οἰκονομικαὶ ἀξίαι ἐν τῇ χώρᾳ ἐστηρίχθησαν κατὰ μεγάλο ποσοστὸν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι μόνον, ἄνευ τῆς συν- δρομῆς τῶν σλαβικῶν πληθυσμῶν, ἐκάλυψαν ἐπὶ αἰῶνας καὶ προήσπισαν διὰ θυσίων αἱματος τὰ σύνορα τῆς χερσονήσου ἐξασφαλίσαντες ὅρους εὐνοϊκοὺς διὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῶν οἰκονομικῶν στοιχείων τῆς χώρας. Αὕτη εἶναι ἡ θετικὴ βάση.

ἀστικήν τάξιν, οὐδὲ νὰ εἰσέλθῃ ὁμαλῶς εἰς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν, ἥτις θὰ τὴν ἐφωδίαζεν μὲ τοὺς μηχανισμοὺς ποὺ εὐκολύνουν τὴν ἀρμονικὴν ρευστοποίησιν τῶν κεφαλαίων της, τὴν κίνησιν τῶν προϊόντων της, τὴν δημιουργίαν ἀγορᾶς καὶ τὴν διακαίαν κατανομήν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος· βλέπομεν ἐν αὐτῇ ἀφ' ἐνὸς τοὺς τοκογλύφους, ποὺ μὲ ὀλίγα κέρματα ζητοῦν νὰ ὑποδουλώσουν ἓνα τεράστιον, ὅπως τὸ γεωργικὸν βουλγαρικόν, κεφάλαιον, ὑπερβολικὰ ἀκίνητοποιημένον ἐν τούτοις καὶ δύσκαμπτον· ἐξ ἄλλου βλέπομεν τὴν ἀμείλικτον ἀτεγξίαν τῶν Βουλγάρων ἀγορῶν· καὶ διὰ τοῦτο λέγομεν ὅτι μὲ αὐτὴν τὴν ὑπάρχουσαν κατάστασιν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶνε ἀφεντος, καὶ ὅτι εἶνε συνεπὲς νὰ ὀδηγήσῃ εἰς γενικὴν ἀναστάτωσιν, ἰδίως λόγῳ τῶν ἀνωμάλων βλέψεων τῆς Σερβίας, ἡ ὁποία καιροφυλακτεῖ τὴν παραμικρὰν τοιαύτην εὐκαιρίαν. Ἡ ἄλλη ἢ δευτέρα λύσις ποὺ ἐσημειώσαμεν, ἡ ἀντιβιολογικὴ δηλαδή διὰ τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐσπευσμένη ἀποβολὴ τοῦ γεωργικοῦ των χαρακτῆρος, θὰ διαφορήσῃ ματαίως καὶ θὰ συντρίβῃ τὴν ἀγροτικὴν τάξιν εἰς μυρία ἄτομα ἀγωνιστὰς ζητοῦντα νὰ κερδίσουν τὸ ψωμί τους μὲ ἀνεδαφικά μικροαστικά ἐπαγγέλματα, ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν συνέβη. Τοῦτο θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μοιραίαν προσπάθειαν ὅπως καὶ ἡ Βουλγαρία ἀστικοποιηθῇ προῶς δι' ἀκριβοπληρωμένον καὶ ἐξανδραποδιστικῶν ἐξωτερικῶν δανείων καὶ βιομηχανοποιηθῇ πρὸς εὐρεσίαν ἐργασίας διὰ τὰ τέκνα της, συγκροτουμένη εἰς σύνθετον οἰκονομικὴν μονάδα, μὲ ὑψηλὰ δασμολογικὰ τεῖχη, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπιτείνουν τὴν μεθ' ἡμῶν ἱστορικὴν ἐχθρότητα καὶ ἀσυνεννοησίαν καὶ ἂν δὲν ὀδηγήσουν εἰς πόλεμον θὰ ἐκμηδενίσουν αὐτὴν ταύτην τὴν βάσιν ἐνὸς ἐπωφελοῦς συνδυασμοῦ.(1) Ἐνῶ ἡ συμπαγὴς ἀγροτικὴ

(1) Πρέπει ἀκόμη νὰ σημειώσω ἐδῶ, ὅτι τὸ μετέωρον τῶν βουλγαρικῶν πραγμάτων, ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς, εἶνε ἐνδεχόμενον νὰ φέρῃ συντόμως καὶ εἰς μίαν βάνανσον ἐμπορικὴν καί, κυριολεκτικῶς ἱμπεριαλιστικὴν, βιομηχανικὴν εἰσβολὴν ξένου ἐξωβαλκανικοῦ Κράτους εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἥτις ἐπιτόμως μὲν βεβαίως, δι' οὗς λόγους ἀνέφερα, κατάρθωσε ἐν τούτοις νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν της εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἕως τώρα· ἡ Βουλγαρία καθυστέρησε, δὲν ἐπροχώρησε εἰς τὸν οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν μετασχηματισμὸν της ὅσον ἄλλα Κράτη ἀνατολικά· μὲ ὁμοίαν παραγωγὴν κυρίως εἰς πρώτας ὕλας γεωργοκτηνοτροφικὰς· αὐτὰ τὰ Κράτη εἶδον τὴν οἰκονομίαν των ἀποσυντιθεμένην πολὺ ἐνωρίς ἀπὸ τὴν ἀθρόαν βιομηχανικὴν εἰσβολὴν καὶ ἑαυτὰ μεταβαλλόμενα εἰς ἐμπορικὰς ἀποικίας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης· ὁ βουλγαρικὸς λαὸς ἀντέστη εἰς τοῦτο, ἔστω καὶ μὲ ἀνώμαλον τρόπον, ἰδίως λόγῳ τῆς ἐπιμονῆς του εἰς τὸ παλαιὸν αὐτάρκες εἶδος ζωῆς του. Καὶ προσθέτω, ὅτι ἀκριβῶς ἡ καθυστέρησις αὕτη, ἥτις καὶ τοῦ δημιουργεῖ τὴν σημερινὴν κρίσιν, εἶνε ἡ ἴδια ποὺ καὶ τὸν εὐκολύνει διὰ νὰ ἐκλέξῃ συνειδητὰ ἓνα δρόμον καλῦτερον ἀπὸ τοὺς ἄλ-

μάζα τῆς χώρας ταύτης ἀποτελεῖ ἄριστον ἔρρεισμα διὰ τὴν τρίτην λύσιν τοῦ ὑπεδείξαμεν, δηλαδή δι' ἀλληλοπροσαρμογὴν πρὸς τὴν ἰδικὴν μας πλέον ποικίλην οἰκονομίαν, προσαρμογὴν ἀμοιβαίως ἐπωφελῇ, ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλάς θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ τείνῃ, ὡς ἀνέφερα ἀνωτέρω, ἓνα πράγματι εἰλικρινὲς καὶ χρήσιμον χέρι πρὸς τὴν μάζαν ταύτην τοῦ ἀγροτικοῦ λαοῦ τῆς Βουλγαρίας (1). Τοῦτο,

λους, ποὺ εἴτε διὰ γεωγραφικοὺς λόγους, ὅπως ἡμεῖς, εἴτε ἄλλως πως ὑπέκυψαν ἄνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως εἰς τὴν κεφαλαιοκρατικὴν εἰσβολὴν παθητικῶς καὶ δυσμενῶς δι' αὐτοὺς.

(1) Πολὺ λογικὸν εἶνε ὅτι ἡ μὲν συμπαγὴς ἀγροτικὴ βουλγαρικὴ μάζα θὰ ὑποδεχθῇ εὐμενέστατα τὴν πρωτοβουλίαν μας αὐτὴν, ἀντιθέτως δὲ μὲ δυσμένειαν θὰ διατεθοῦν πρὸς αὐτὴν ὅλοι ὅσοι ἐπιδιώκουν μὲ κάθε τρόπον νὰ διατηρήσουν τὴν αὐθαίρετον κυριαρχίαν των ἐπὶ τῆς βουλγαρικῆς γεωργίας καὶ ν' ἀπομυζοῦν τοὺς πόρους τῆς χωρὶς καὶ νὰ προσφέρουν τίποτε εἰς αὐτήν. Ἀπ' ἐναντίας ἡ ἐκ μέρους ἡμῶν ἀνάμιξις, πλέον ἐλαστικὴ, ἐπιεικεστέρα καὶ κατάφορτος ἀπὸ ζωντανὴν πείραν καὶ πολλὰ παθήματα—διότι πάντοτε οἱ Ἕλληνες καὶ ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἀπέκτησαν ψυχικὴν ἐπαφὴν μὲ τὰς δεινοπαθοῦσας κατωτέρας μάζας—θὰ ὑποβοηθήσῃ ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ εἰς τὴν φυσιολογικὴν ἐν Βουλγαρίᾳ ἐκμαίευσιν μιᾶς μεσαιᾶς τάξεως ἐν τῇ ἀπαιτουμένῃ ἀναλογίᾳ.

Ἀπὸ ἀπόψεως πρακτικῆς εἶνε ἀξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ βουλγαρικὴ γεωργία, ἂν καὶ διαθέτουσα ἐν συνόλῳ ἀναμφιβόλως μεγαλύτερον ἀκίνητο-ποιημένον κεφάλαιον, ἐν τούτοις δανεῖζεται διὰ τὰς τρεχοῦσας ἀνάγκας τῆς πολὺ ὀλιγώτερον τῆς ἰδικῆς μας. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ἡμεῖς διαθέτομεν περισσότερα πολύτιμα προϊόντα παρουσιάζοντα μεῖζονα πιστωτικὴν ἐπιφάνειαν καὶ συνεπῶς εὐκολύνοντα τὸν βραχείας προθεσμίας δανεισμόν· ἐπίσης ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Βουλγαρίᾳ ὑπῆρχε πάντοτε μεῖζον στενότης χρημάτων ἢ παρ' ἡμῖν· τέλος δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Βούλγαρος γεωργὸς εἶνε πλέον συνετὸς καὶ ἐπιφυλακτικὸς εἰς τὸ ζήτημα τοῦ δανεισμοῦ ὑπὸ οἰανδήποτε μορφὴν, ἄλλως καὶ ἡ γεωργικὴ πίστις εἶνε ἐκεῖ καλύτερα ὀργανωμένη καὶ συνεπῶς συνεταῖρα ἢ ἐν Ἑλλάδι. Πάντως τὰ ἑλληνικὰ ἢ καὶ ξένα κεφάλαια διατιθέμενα ἐν Βουλγαρίᾳ ἢ ὅπωςδήποτε διὰ τῆς Βουλγαρικῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς θὰ εἶνε ἀσφαλέστερα καὶ παραγωγικώτερα. Εἶνε ἐξ ἄλλου ἐνδιαφέρον νὰ ὑποδειχθῇ, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γεωργία, ἀναλόγως τῆς ὀργανώσεως τῆς, ἐπιδίδεται εἰς υπερβολικὸν δανεισμόν καὶ τὸ λέγω αὐτὸ ἐν πλήρει γνῶσει τῆς περὶ τοῦ ἀντιθέτου κρατοῦσης ιδέας. Αὐτὸ ὡς πρὸς τὰ καλλιεργητικὰ βραχείας προθεσμίας δάνεια· ἄλλη εἶνε ἡ περίπτωσις τῆς διευκολύνσεως τῶν παραγωγῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς πωλήσεως τῶν προϊόντων των, ἣτις πρὲς νὰ ὀργανωθῇ κατόπιν πολλῆς μελέτης· ἄλλη ἐπίσης ἡ περίπτωσις τῶν δανείων βελτιώσεως.

Ἰδοὺ ποῖα εἶνε τὰ θετικὰ δεδομένα: Κατὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς κ. Ι. Δροσοπούλου περὶ τῆς δράσεως τοῦ ἰδρύματος τούτου ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἀσκουμένη ἀγροτικῇ πίστει κατὰ τὸ 1928, τὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο χρηρηγηθέντα νέα γεωργικὰ δάνεια, ἀνεξαργητῶς τῶν ὀφειλομένων ἐν τέλει τοῦ 1927 ἐκ δραχ. 776.639.043.65 ἀνῆλθον εἰς δραχ. 1.345.476.453, ἐκ τούτων δὲ ἐχορηγήθησαν πρὸς τοὺς συνεταιρισμένους ἀγρότας δραχ. 1.009.784.750 (ἥτοι εἰς συνεταιρισμοὺς ἐντοπίων 750.338.890 καὶ εἰς συνεταιρισμοὺς προσφύγων 259.445.860). Κατ' εἶδος δὲ προϊόντος τὰ νέα γεωργικὰ δάνεια τοῦ 1928 κατανέμονται ὡς ἑξῆς:

διὰ καπνά.....	δραχ.	598.391.542
» σταφίδα.....	»	273.640.243
» ἀμπέλους.....	»	32.551.191
» δημητριακά.....	»	287.549.573
» ἐλαιουργικά προϊόντα.....	»	63.456.887
» κτηνοτροφικά.....	»	33.291.918
» βάμβακα.....	»	21.213.880
» κουκούλια.....	»	5.016.427
» δασικά προϊόντα.....	»	2.016.068
» διάφορα.....	»	28.238.724

ἐν ὧν δραχ.

1.345.476.453

Ἐπὶ τοῦ πίνακος τούτου πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἐκ τοῦ διὰ τὰ καπνά διατεθέντος ποσοῦ ἓνα μέρος δύναται τις εἰπεῖν ὅτι εἶναι δάνεια ἔμπορικῆς μᾶλλον φύσεως.

Ἐξ ἄλλου ἡ Βουλγαρικὴ γεωργικὴ Τράπεζα, ἥτις ἀσχεῖ τὴν γεωργικὴν πίστιν ἐν Βουλγαρίᾳ, ἔχει διαθέσει μεγάλα ποσὰ εἰς τὴν βουλγαρικὴν γεωργίαν ὑπὸ διαφόρους μορφάς (ὑποθήκη, ἐνέχυρον, πρὸς ιδιότητος, κοινότητος κλπ.) εἰς δάνεια ὅμως βραχείας προθεσμίας διέθεσε κατὰ 1923 ἐπὶ 1020 συνεταιρισμῶν 441.207.000 ἑκατομμύρια λεβίων ἐξ ὧν τὰ 138.162.120 εἰς τὰ καπνά.

Ἐπίσης σημειῶνω τοὺς ἀριθμοὺς τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὸ 1926 τοὺς ὁποίους ἔχω προχειρίους καὶ καθ' οὓς διετέθησαν ἐπὶ 1320 συνεταιρισμῶν 855.908.000 λεβίων ἐξ ὧν τὰ 334.594.000 λεβίων εἰς τὰ καπνά, ἐκ τοῦ συνόλου δὲ πάλιν τοῦ ποσοῦ τούτου τὰ 540 ἐκ. λεβίων διετέθησαν εἰς τὴν προσωπικὴν πίστιν, τὰ 271 ἐκ. λ. ἐπὶ ἐνέχυρῳ τὰ 44 περίπου ἐκ. λεβ. ἐπὶ ὑποθήκῃ.

Ἐκ τῶν ἀριθμῶν δὲ αὐτῶν ἐμφαίνεται πράγματι, ἐάν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ διαφορά τῆς τιμῆς τοῦ λεβίου ἐν σχέσει πρὸς τὴν δραχμὴν (ἡ σημερινὴ τιμὴ μιᾶς λίρας ἀγγλίας εἶναι 374.8 δραχμαὶ καὶ 673 λέβια) ἥτις ἐκρατῆθη πάντοτε εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον τοῦ λεβίου, ἐκ τούτων, ἐπαναλαμβάνω, ἐμφαίνεται, ὅτι ὁ βραχυπρόθεσμος δανεισμός τῆς γεωργίας ἐν Ἑλλάδι εἶναι ὑπερβολικὸς ἐν σχέσει μὲ τὴν Βουλγαρίαν, ἴσως δὲ εἶναι ὑπερβολικός ὡς ἐρρήθη, καὶ ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως κρινομένου τοῦ ζητήματος.

Τὸ δὲ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶνε ἄνευ σημασίας δι' ἡμᾶς διότι ἐκεῖνο ποῦ μᾶς λείπει δὲν εἶνε τόσο ὁ ἄφθονος δανεισμός ὅσον αἱ βελτιώσεις ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ ὀργάνωσις τοῦ ἐμπορίου τῶν γεωργικῶν μας προϊόντων ἐξ ἄλλου κατὰ τρόπον τοιοῦτον ὥστε περισσότερα κέρδη νὰ μένουν εἰς τοὺς παραγωγούς· διότι ἄλλως ὅσα καὶ ἂν δανεισθοῦν οἱ τελευταῖοι οὗτοι θὰ εἶνε τὸ ἴδιον ὡς νὰ τοὺς δίδῃς μὲ τὸ ἓνα χερί καὶ νὰ τοὺς τὸ πέρνῃς μὲ τὸ ἄλλο, ἐφ' ὅσον εἰς τὴν ὥραν τῆς πωλήσεως τῶν προϊόντων των ἀναγκάζονται νὰ τὰ παραδίδουν εἰς χαμηλὰς τιμὰς. Πραγματικῶς ἡ πληθωρικότης τοῦ ἀγροτικοῦ δανεισμοῦ θὰ εἶνε ἀμφιβόλου αποτελέσματος ἐφ' ὅσον ἡ ἐκδοτικὴ Τράπεζα τῆς χώρας, ἡ κανονίζουσα τελικῶς τὰς πιστώσεις καὶ ἰδίως τὴν κατανομήν αὐτῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων (ἐμπόρων, βιομηχάνων ἢ γεωργῶν, παραγωγῶν ἢ καταναλωτῶν) δὲν μελετήσῃ τὸν τρόπον τῆς ἰσοδικαίας εὐνοίας καὶ τῶν γεωργῶν παρικογῶν. Τὸ ἐπαναλαμβάνω, ὅτι ὁ τόσο πλούσιος βραχυπρόθεσμος δανεισμός εἶνε ἓνα εἶδος μεροδοῦλι-μεροφάγι, εἶνε ἐπικίνδυνος ἐν περιπτώσει ἐπανελημμένων ἀποτυχῶν τῆς ἐσοδείας, ἂν ὀφήσωμεν ὅτι ἀδικαιολογήτως ὑψώνει τὸ γεωργικὸν ἡμερομίσθιον καὶ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς.

ἐπαναλαμβάνω, θὰ φέρῃ γαλήνευσιν, πραότητα καὶ καλωσύνην μέσα εἰς τὸ ἐξαγριωμένον καὶ ἀδιάλλακτον κοινωνικὸν περιβάλλον τῆς βουλγαρικῆς χώρας καὶ συγχρόνως θὰ κόψῃ πᾶσαν ἐλπίδα εἰς ἐκείνους ποὺ ἐποφθαλμιοῦν τὴν ἐλευθερίαν τῆς· θὰ τὼν ὠσῇ συγχρόνως τὰς μακεδονικὰς ἰδικὰς μας ἀγορὰς καὶ θ' ἀποκαταστήσῃ καὶ τὸ παλαιὸν φυσικὸν ἐμπορικὸν ἵντερλαντ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πρὸς δυσμὰς ἐπίσης μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Ἀξιοῦ, τοῦθ' ὅπερ θὰ καταστήσῃ καὶ τὴν Σερβίαν ὀλιγώτερον φιλόδοξον διὰ τὰς πρὸς νότον ἐπαρχίας τῆς, θὰ τὴν ἀπωθήσῃ ἐλαφρῶς πρὸς βορρᾶν καὶ θὰ τὴν ἀναγκάσῃ, ὅπως, μετριοπαθεστέρα γινομένη ἀπέναντι τῶν Κροατῶν συνδιαλλαγῇ μετ' αὐτῶν καὶ ἐπιτίχῃ τὴν μονιμοποίησιν τοῦ Νοτιοσλαβικοῦ Κράτους μὲ πυρῆνα τὸν Σαῦον—Δούναβιν—Μοράβαν, ποῦ θὰ εἶνε ἡ μεγίστη δι' αὐτὴν ἐπιτυχία καὶ ἡ μόνη ἐγγύησις τῆς ἐνδοβαλκανικῆς συνεννόσεως καὶ εἰρήνης καὶ ὅχι μὲ πυρῆνα τὴν γραμμὴν Μοράβα—Ἀξιοῦ ποῦ ὑπεστήριξεν ὁ Σχφίγιτς ὅταν βεβαίως δὲν ἤλπιζε τὴν

Δοθείσης εὐκαιρίας σημειῶναι ἐδῶ τὰς παρὰ τῇ Γεωργικῇ Τραπεζίῃ τῆς Βουλγαρίας καταθέσεις καὶ τρέχοντας λογαριασμοὺς τῆς γεωργικῆς τάξεως τῆς χώρας ταύτης κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1926.

Καταθέσεις ἐπὶ προθεσμία ἀγροτῶν	Λέβια	88.801.747.86
(Μὴ ἀγροτῶν	»	129.082.799.54
καὶ Κοινοτήτων	»	137.484.032.74
Τὸ ὅλον	*	355.368.580.14
Καταθέσεις ὀρφανῶν, χωρικῶν	Λέβια	155.659.230.96
Ἀστῶν	«	32.058.606.70
Τὸ ὅλον	»	187.717.837.66
Καταθέσεις ταμιευτηρίου ἀγροτῶν	Λέβια	12.511.936.02
(Τεχνιτῶν	»	5.100.476.69
μὴ ἀγροτῶν	»	74.034.100.74
Τὸ ὅλον	»	91.646.540.45
Ἐντοκοὶ τρεχοῦμεν. λογαριθμοὶ ἀγροτῶν	Λέβια	38.329.861.22
Μὴ ἀγροτῶν	»	74.135.270.68
D'huissiers	»	76.084.316.97
Κοινοτήτων σχολικῶν ἐπιτροπῶν	»	1.182.362.854.29
Συνεταγισμῶν	*	14.944.475.88
Τὸ ὅλον	»	1.385.856.759.04

Ἦτοι τριακόσια περίπου ἑκατομμύρια λέβια καθαρῶς ἀγροτικαὶ ἀποταμιεύσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐν τούτοις θὰ ἔπρεπε νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ποσὸν τοῦ ἐνὸς καὶ πλέον δισεκατομμυρίου λεβίων, ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὰς σχολικὰς ἐπιτροπὰς καὶ τὰς Κοινότητας, ὧν αἱ πλείστα ἀγροτικαί.

προσάρτησιν τῆς Κροατίας καὶ ποῦ θὰ τὴν φέρῃ καὶ θὰ τὴν πα-
ρασύρῃ ἀκόμη καὶ ἀκουσαν εἰς ἀφρευκτον πόλεμον ἐναντίον μας
καὶ εἰς διαιώνισιν τῶν ἀνωμαλιῶν. Καὶ αὐτὰ μὲν μετὰ τὴν Βουλ-
γαρίαν, ἥτις, οὕσα ἀνεπαρκῶς διὰ μίαν εὐρείαν σύνθεσιν διαφο-
ροποισμένη, βαδίζει εἰς ὁδὸν πλήρη κινδύνων, ἂν καί, ὑπὸ ἄλλους
ὅρους, θὰ ἠδύνατο ὡς ἄριστα νὰ συνδυασθῇ μετὰ τὴν Ἑλλάδα.
Ἐξ ἄλλου, ὅπως διὰ τὴν Βουλγαρίαν, οὕτω καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα
ἐπίσης, καθόλου δὲν εἶνε ὑπερβολὴ νὰ εἴπῃ κανεὶς ὅτι ἡ ἰσορρο-
πησίς της δὲν εἶνε εἰς τὸν δρόμον ποὺ βαδίζει. Ἀκόμη πρὶν
ὑπογραφῇ ἡ συνθήκη τῆς Λωζάννης ὑπεστηρίξαμεν δημοσίᾳ, διὰ
τῆς ἐπιθεωρήσεως «Κοινότης», τὴν ἄποψιν, ὅτι ἀφ' ἑνὸς μὲν
αὕτη τοῦλάχιστον ἡ γεννεὰ τῶν προσφύγων μετὰ κανένα τρόπον
δὲν θὰ ἐπετύγχανε τὴν παλιννόστησιν ἀλλὰ θὰ ἀφήσῃ τὰ κόκ-
καλά της ἐντεῦθεν τοῦ Αἰγαίου καὶ ὅτι, κατόπιν τούτου, ἐξ ἀνάγκ-
ης ἔπειτα ἡ Ἑλλὰς, διὰ νὰ διαθρέψῃ τὸν ἀποτόμως ἀνξηθέντα
πληθυσμόν της, θὰ ἔπρεπε νὰ μετασχηματισθῇ κοινωνικῶς καὶ
οἰκονομικῶς ἀπὸ βάσιν ἐξοριμύσεως, ποῦ ἦτο πρὶν, εἰς κέντρον
ἐργασίας παραγωγικῆς· οἱ παλαιοὶ σχηματισμοὶ τῆς χώρας ἐποί-
μαζαν ἐργατικὰς χεῖρας πρὸς ἔξοδον ἐξ αὐτῆς· ἀλλ' αὐτὸ δὲν
ἤμπορεῖ νὰ συνεχισθῇ ἐφεξῆς· ἀντὶ λοιπὸν νὰ δοθῇ προσοχὴ εἰς
αὐτὸ καὶ νὰ μελετηθῇ τὸ πρόβλημά μας εἰς τὴν βάσιν του, ἡ
Ἑλλὰς ἔκαμεν ἀλλεπάλληλα δάνεια καὶ μετὰ αὐτὰ τρέφει τοὺς
πρόσφυγας ὑπὸ διαφόρους μορφάς, ρίπτει δὲ ὅσα μένουν εἰς
τὴν κοίτην τῆς παλαιᾶς οἰκονομικῆς δραστηριότητος, ἡ ὁποία
ἔβγανε ἀνθρώπους καὶ ὄχι προϊόντα ὑλικά δι' ἐργασίας ὀργανω-
μένης ἐντὸς τῆς χώρας διὰ νὰ ἠμπορέσῃ ὁ πληθυσμὸς ὅλος νὰ
ζήσῃ ἐντὸς αὐτῆς. Ἡ Ἑλλὰς τῶρα ἔχει πολλοὺς καὶ ποικιλωτά-
τους οἰκονομικοὺς σχηματισμούς, ἐξ ὧν ὅμως πολλοὶ ὀλίγοι εἶνε
παραγωγικοὶ ἐν τῇ γεωργίᾳ, τῇ βιομηχανίᾳ, τῇ ναυτιλίᾳ καὶ τῷ
ἐμπορίῳ, οἱ δὲ λοιποὶ εἶνε μεσοαστικοί, μὴ ἀμέσως παραγωγικοί,
ἀπαραίτητοι μὲν μέχρις ἐνὸς σημείου διὰ τὴν ἰσορροπίαν πάσης
χώρας, πλεονάζοντες ὅμως πέραν τούτου· ἡ προσεκτικὴ μελέτη
τῶν δεδομένων αὐτῶν δείχνει ὅτι καὶ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὡς παραγω-
γικοὺς θεωρουμένους σχηματισμοὺς μας πλείστοι εἶνε παθητικοί,
συμπληρούμενοι ἐν μὲν τῇ γεωργίᾳ δι' ἔξωθεν αὐτῆς ἐρχομένων
πόρων, συνδυασμένων μετὰ τὸν χαρακτῆρα της ὡς βάσεως προσω-
ρινῆς διὰ ἐξόρμησιν, ἐν δὲ τῇ βιομηχανίᾳ διὰ τῆς προστασίας·
ὁπωσδήποτε καὶ οὗτοι πρέπει νὰ ἐκκαθαρισθοῦν καὶ οἱ πλεονάζον-
τες ἔτι μᾶλλον πρέπει νὰ στραφοῦν ἀλλαχοῦ· καὶ ὅπως διὰ τοὺς
πλείστους Ἑλλήνας συμβαίνει νὰ ζητοῦν μίαν θέσιν, ἔτσι καὶ ἡ
Ἑλλὰς ὁλόκληρος ζητεῖ ἐπίσης θέσιν καὶ ἐργασίαν. Ἀκριβῶς δὲ

μία τοιαύτη θέσις υποδεικνύεται (1) ἐν τῇ προτάσει μου περὶ συνδυασμοῦ μὲ τὴν Βουλγαρίαν, θέσις μάλιστα ποῦ ἔχει βασικὴν σημασίαν, διότι εἶνε μονιμωτέρα ἀπὸ τὶς δουλιές τοῦ ποδαριοῦ ποῦ ἀπορροφοῦν τὴν δραστηριότητα μεγάλου μέρους τοῦ πληθυσμοῦ μας, αὐτοῦ ἀκριθῶς τοῦ μέρους ποῦ προτείνω νὰ στραφῇ πρὸς βιομηχανίας ἐξυπηρετούσας τὰς ἀνάγκας τῆς στενῆς τῶρα — εὐρυνθησομένης ὁμως βαθμυδὸν — ἀγορᾶς τῆς βουλγαρικῆς γεωργικῆς μάξης. (2)

(1) Θὰ μοὶ εἴπῃ ἴσως τις ὅτι αἱ τοιοῦτου εἵδους ἀναζητήσεις εἶναι ἔργον τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῶν εἰδικῶν ὁργανώσεων αὐτῶν νὰ εὕρουν τρόπον νὰ ζήσουν καὶ ὅτι δὲν ἡμπορεῖ νὰ εἶνε ἀντικείμενον μιᾶς συστηματικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους, προσωρισμένου ν' ἀκολουθῇ καὶ ὄχι νὰ προηγείται ἀλλὰ ἐὰν ἐν τῇ μελέτῃ μου ταύτῃ δὲν ἡσυχολούμην εἰς τὸ νὰ διατυπώσω θετικὰς ἰδέας θὰ ἡδυνάμην μὲ ἀρνητικὴν μέθοδον νὰ ἀποδείξω εὐκολώτατα, ὅτι αὐταὶ ἀκριθῶς αἱ ὁργανώσεις, ἐμπορικοὶ καὶ ἐπαγγελματικοὶ σύλλογοι, ἐπιμελητηρία, ὡς καὶ οἱ ἰδιῶται ἄλλως δὲν ἐκπληροῦν ποσῶς τὸν προορισμό τους διότι διοικοῦνται ἀπὸ ἀνθρώπους, ποῦ, ἀγωνιζόμενοι διὰ τὸ καθημερινὸ ψαμί τους εἰς τὴν πιάτσα, δὲν ἔχουν ὀρίζοντα βλέψεων εὐρύτερον, οὐδ' ἄλλως ἡδύναντο νὰ ἔχουν, διότι προσέρχονται ἀπὸ φυσικά στενὸν περιβάλλον δράσεως καί, μολονότι σχηματίσαντες περιουσίαν τινά, φοροῦν ἀκόμη τὴν ποδιά τῆς μικρομπακαλικῆς καὶ τὸ λέγω αὐτὸ ὄχι βέβαια διὰ νὰ προσβάλω κανένα ἀλλὰ ἀπλῶς διὰ νὰ παρουσιάσω μὲ γραφικὸν ὕψος τοὺς πραγματικοὺς χαρακτῆρας τῆς καταστάσεως· ἐξ ἄλλου οἱ ἄπλοι ἰδιῶται ἡμποροῦν νὰ κάμουν θαύματα μέσα εἰς ἓνα δεδομένον ἐκ τῶν προτέρων προσανατολισμὸν δράσεως, ποῦ καθορίζεται ἀπὸ τὰς παραδόσεις καὶ τὸν πολιτισμὸν ἐνὸς λαοῦ, δὲν δύνανται ὅμως νὰ ἀνασχηματίσουν μίαν ἐθνικὴν οἰκονομίαν καὶ νὰ φέρουν ἀλλαγὰς τόσον ριζικὰς ὅσον αὐταὶ ποῦ χρειάζεται ἡ ἰδική μας ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις. Οἱ ἰδιῶται καὶ ὁ λαὸς γενικὰ ἡμποροῦν νὰ βαθύνουν μίαν δεδομένην κοίτην δράσεως, καθόλου ὅμως δὲν ἡμποροῦν νὰ δημιουργήσουν νέαν. Αὐτὰ εἶναι σήμερον ὑποθέσεις τοῦ Κράτους μας τὸ ὅποιον πρέπει ἀπὸ ὄργανον ἐξουσιάσεως νὰ μετασχηματισθῇ βιολογικὰ εἰς ὄργανον ἀναζητήσεως καὶ διανοίξεως νέων κατευθύνσεων πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ, ἐφ' οὗ στηρίζεται.

(2) Βεβαίως δὲν θέλω νὰ πείσω κανένα, μὲ δογματικὴν καὶ σχολαστικὴν ἐπιμονήν, ὅτι θὰ εὕρωμεν κάποιο μεταλλεῖον χρυσοῦ εἰς τὴν λιτὴν βουλγαρικὴν ἀγοράν. Ἀλλὰ λέγω καθαρά, ὅτι ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς ἀφ' ἐνὸς μὲν δίδει ἐργασίαν μόνιμον εἰς ἓνα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ μας, ἐξ ἄλλου δὲ θέτει ἐπὶ καλῆς βάσεως τὰς σχέσεις μας μὲ τὴν Βουλγαρίαν, σβύνει τὸ παρελθόν, ἀνοίγει νέους ὀρίζοντας καὶ παγώνει ἐπὶ πλεόν τὴν εἰρήνην εἰς τὰ Βαλκάνια, διότι ἀκριθῶς ὁδηγεῖ εἰς μίαν εὐθείαν καὶ ριζικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ οὐσιώδους προβλήματος, ποῦ συνταράσσει τὴν Βουλγαρικὴν κοινωνίαν καὶ ποῦ δημιουργεῖ γενικὸν κίνδυνον· κίνδυνον δὲ ὁ ὁποῖος δὲν εἶνε καθόλου ἀδιάφορος δι' ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ἐπῆραμεν τὴν Μακεδονίαν διὰ τῆς δυνάμεως—ὄχι διὰ τῆς ἱστορικῆς ἀποδείξεως τῶν δικαίων μας—καὶ δὲν θὰ τὴν κρατήσωμεν παρὰ ἐὰν ἐσωτερικῶς μὲν τὴν ὁργανώσωμεν, ἐξωτερικῶς δὲ ἐὰν λάβωμεν ἀποφασιστικὴν πρωτοβουλίαν πρὸς ἐκκαθάρισιν τῶν ἀνωμαλιῶν ποῦ εἶνε φανερόν ὅτι θὰ προκαλέσουν περιπετείας· χωρὶς αὐτὰ τὰ προληπτικὰ μέτρα, θὰ πάθωμεν ἄλλην μίαν τραγικὴν γκά-

Αὐτὰ ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶχα νὰ ἐκθέσω εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἱστορικὴν ἐν Βουλγαρίᾳ προέλευσιν τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ ὡς καὶ διὰ τὰς συνεπείας ποὺ ἐξ αὐτοῦ προεκλήθησαν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ κατόπιν τοῦ μετασχηματισμοῦ τῶν προαιωνίων κολληγῶν τῆς εἰς μικροῖδιοκτικτὰς καλλιεργούντας κλήρους νάνους μὲ τὴν μορφήν τῆς μικρᾶς γεωργικῆς οἰκογενείας, συνεπείας κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἄμεσον ἀντανάκλασιν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν εἰς ὅλην τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἰδιαιτέρως. Πρέπον δὲ ἐνόμισα νὰ ἀνατάμω τὸ θέμα μου καὶ νὰ ἀναλύσω αὐτὸ εἰς τὰ πραγματικά του στοιχεῖα ἢ προσπάθεια ἦτο κοπιώδης καὶ δι' ἐμέ καὶ διὰ τὸν ἀναγνώστην μου βεβαίως. Ἐν τούτοις κανεῖς, ὑποθέτω, δὲν θ' ἀρνηθῇ τὴν χρησιμότητα αὐτῆς τῆς μεθόδου ἐρεῖνης ἀπαραιτήτου διὰ νὰ ἴδωμεν κάποτε τὰ πράγματα τῶν γειτόνων μας μὲ σύγχρονα προκτικὰ ἑλληνικὰ μάτια καὶ ὄχι μὲ τὰ μάτια τῶν ξένων, ποὺ ἔχουν ἴδια εἰς τὰς γεγονικὰς χώρας συμφέροντα, ὄχι δὲ ἀκόμη πολὺ περισσότερον μὲ τὸ πρῖσμα τῶν ἱστορικῶν ἀντεγκλήσεων.

Καθελίσαντες οὕτω τὰ δεδομένα τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ ὡς πρὸς τὴν ἐθνικὴν του διάδοσιν, συντόμως μὲν ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Νοτιοσλαβίᾳ, ἀναλυτικῶς δὲ καὶ ὑποδειγματικῶς ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἐκθέσαντες ὡς πρὸς τὴν τελευταίαν ταύτην τὰ προβλήματα ποὺ ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὴν μετάβασιν τῶν ἀγροτῶν τῆς ἐκ τῆς καλλιεργικῆς μορφῆς, ποὺ ἐπέτρεπε μόνον τὴν φυτικὴν ἐλαχίστην συντήρησιν, εἰς τὴν μικροχωρικὴν τοιαύτην μὲ βάσιν πάλιν τὴν, εὐρυτέραν κάπως, αὐτεπάρκειαν καὶ μὲ σχετικὴν ὑπερπαραγωγὴν σιτηρῶν διὰ τὴν ἀγοράν, πρὸς ἐξοικονόμησιν προσθέτων πόρων χρηματικῶν—θέλομεν ἤδη ἐν συντομίᾳ παρῆλθῃ τὸ θέμα τοῦτο εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα.

φαν, ἀφοῦ δηλαδὴ διαθέσωμεν ἄνευ προγράμματος καὶ τὴν τελευταίαν ἱκμάδα μας εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπως ἕως τώρα κάμνομεν, θὰ λάβωμεν εἰς τὸ τέλος ἐπὶ τῶν νότων μας τὸ λάκτισμα τοῦ ὁποίου εἴμεθα ἄξιοι καὶ ματαιῶς θὰ ἀναζητοῦμεν τοὺς ὑπευθύνους. Ἐξ ἄλλου δὲν ἀμβλυοῦ ἐπὶ τοῦ ὅτι καὶ ἀλλαχοῦ ὑπάρχει πεδῖον εἰσδύσεως καὶ διὰ τὴν βιομηχανίαν μας, ὅπως π. χ. εἰς Κύπρον καὶ Αἴγυπτον καὶ Ἀνατολικὴν Ἀφρικὴν, ὡς καὶ διὰ τὰς ἐργατικὰς μας χεῖρας εἰς τὴν Μικρασίαν. Ὅπως ὅποτε ὁμως καθόλου δὲν μᾶς συμφέρει ν' ἀφήσωμεν εἰς τὴν τύχην τῶν τὰς σχέσεις μας μὲ τοὺς Σλαύους, χωρὶς ἓνα πρόγραμμα εὐρυτέρας ἢ στενωτέρας δράσεως ἢ καὶ προαποφασισμένης ἐν ἀνάγκῃ ὑποχωρήσεως· ἐξ ἄλλου εἶνε φανερόν, ὅτι, διὰ νὰ φέρωμεν ἐκ νέου εἰς συζήτησιν τὰ οὐσιαστικὰ ζητήματά μας μὲ τὴν Τουρκίαν, θὰ χρειασθῇ, ἐπειδὴ δὲν ἐπαρκοῦμεν μόνοι μας, νὰ προσδεθῶμεν εἰς τὸ ἄρμα τῆς ἰταλικῆς πολιτικῆς, ἐφ' ὅσον ἀφήνομεν διαφορὰς καὶ πληγὰς ἀνοικτὰς εἰς τὰ σύνορά μας μὲ τοὺς Σλαύους.

Περίληψις

Τὸ Τσιφλίκι ἐν Ἑλλάδι καὶ αἱ ἐκ τῆς ἀπαλλοτριώσεως συνέπειαι.

Ὁ τσιφλικικὸς σχηματισμὸς ἐπεκράτει μέχρι τῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας γενομένης ἀπαλλοτριώσεως εἰς ὅλας τὰς σημαντικὰς γεωργικὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος ἐν Θεσσαλίᾳ, Μακεδονίᾳ καὶ Ἡπείρῳ μὲ παραλλαγὰς δὲ τινὰς καὶ ἐνιαχοῦ τῆς Φθιώτιδος καὶ Αἰτωλοακαρνανίας· μάλιστα δὲ πολλαχοῦ διετηρεῖτο ὑπὸ τὴν ἐπαχθεστέραν, ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς, μορφήν του, ὅπως ἦτο ἡ ὑποχρέωσις τῆς ἀγγαρείας, τῆς παρθενοφθορείας καὶ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς αὐθαιρείου μετοικήσεως τοῦ κολλήγον ἀπὸ τὸ τσιφλίκι, πρᾶγμα πού ἀπετέλει εἶδος δουλείας προσωπικῆς.

Εὐνόητον, ὅτι, ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους, τὸ καθεστὼς κατέστη ἀκράτητον ἀφ' οὗτου μάλιστα, μετὰ τὴν πρόσκτησιν τῆς Θεσσαλίας, ἀφέθησαν νὰ φθαροῦν εἰς χεῖρας ἀπλήστων ἰδιοκτητῶν τὰ παλαιὰ ἔθιμα τῆς μορτῆς, πού ἐκάλυπτον τὸν κολλήγον, περιελθόντα ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ σκληροῦ καὶ μηχανικοῦ ρωμαϊκοῦ νόμου τῆς ἀπολύτου ἀτομιστικῆς ἰδιοκτησίας· εἶνε δὲ γνωστὰ αἱ ἐπανεπιημιμέναι ἐξεγέρσεις τῶν κολλήγων, ὧν ἡ τοῦ 1910 ἐν Θεσσαλίᾳ ἀπέβη μάλιστα αἱματηρά· πρὸ τῆς τοιαύτης πίεσεως, κοινωνικῆς φύσεως περισσότερον παρὰ οἰκονομικῆς, τὸ μὲν Κράτος, κατόπιν τῆς ἀναθεωρήσεως τοῦ ἀρθροῦ 17 τοῦ Συντάγματος (1911) ἀπεφάσισε τὴν ἀπαλλοτριώσιν, πολλοὶ δὲ ἰδιοκτῆται μπένδεις ἐν τῷ μεταξὺ συνειβιάσθησαν ἰδιωτικῶς (1) μὲ τοὺς κολλήγους, αἵτινες ἐξηγόρασαν μερικὰ τσιφλίκια, περὶ τὰ 100, κατὰ τὸν Τσοπωτόν.

Ἡ νομικὴ ἐπέμβασις τοῦ Κράτους ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1917, ἔκτοτε δὲ ἔχομεν πλουσίαν συγκομιδὴν ἀγροτικῶν νόμων ἡ πα-

(1) Θὰ ἦτο πολὺ ἐνδιαφέρον νὰ μελετηθῇ ὁ πρακτικὸς αὐτὸς μηχανισμὸς τῆς ἐξαγορᾶς καὶ αὐτομάτου, οὕτως εἰπεῖν, ἀποκαταστάσεως τῶν κολλήγων εἰς μικροκτηματίας ὡς καὶ αἱ οἰκονομικαὶ βάσεις εἰς ἃς ἐστηρίχθησαν οἱ κολλήγοι· διότι πρόκειται περὶ καθαρῶς οἰκονομικῆς μεταμορφώσεως, παραλλήλου μὲ ἐκείνην πού ἐμελέτησα ἀνωτέρω, καθ' ἣν τὸ Τσελιγκάτον ἔχαμεν ἐγκαταστάσεις μικροῖδιοκτητῶν εἰς τοὺς κάμπους· σημειωτέον ὅτι καὶ παλαιότερα εἶχαμε μετατροπὰς Τσιφλικίων εἰς Κεφαλοχώρια χωρὶς ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους· πρόκειται περὶ φυσιολογικῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας, ἡ ὁποία, ἐάν τὸ ζήτημα δὲν προσελάμβανε παρ' ἡμῖν ὀξύτητα κοινωνικὴν, θὰ ἦτο ἡ καταλληλοτέρα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν μικροῖδιοκτητῶν, ἐάν ἀναλυτικῶς ἠρευνάτο ἡ λειτουργία αὕτη καὶ ἐνισχύετο εἰς ὅσα σημεῖα ἐξησθένησε τυχὸν λόγῳ ἐκλείψεως μερικῶν συντελεστῶν αὐτῆς.

πρακολούθησις τῶν ὁποίων ἐκφεύγει τὰ ὅρια καὶ τὸν σκοπὸν τῆς παρουσίας μελέτης· ἐπίσης, διαπιστοῦντες τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιβάρυνσις τῶν κολλήγων ὑπῆρξε λίαν μετρία διὰ τὴν ἐξαγοράν, παραλείπομεν τὴν ἄποψιν περὶ τοῦ ἂν ἡ ἀποζημίωσις ἦτο ἀφ' ἐνὸς μὲν ὀργανικὰ κατορθώσιμος ἐκ μέρους τῶν κολλήγων ἐξ ἄλλου δὲ ἂν ἦτο δικαία ἢ οὐ διὰ τοὺς ἰδιοκτητάς, (1) δεδομένου, ὡς ἐρρήθη, ὅτι ἐπρόκειτο ὄχι περὶ οἰκονομικοῦ ἀλλὰ περὶ κοινωνικοῦ μᾶλλον ζητήματος ὀξείας μάλιστα μορφῆς. Σημειοῦμεν δὲ μόνον ὅτι, κατὰ τὰς στατιστικὰς τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας (Διεύθυνσις Ἑποικισμού) μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1928 εἶχον κηρυχθῆ ἀπαλλοτριωτέα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα 1554 κτήματα ἐκτάσεως ὀλικῆς 9.012.283 στρεμμάτων, ἐξ ὧν παρεδόθη ἡ νομὴ μέχρι σήμερον 5.875.074 στρ., δηλαδὴ πλέον τοῦ ἡμίσεως, τελικῶς δὲ ἐξεδικάσθησαν ὑπὸ τῶν ἐπιτροπῶν ἀπαλλοτριώσεως κατὰ τὴν νόμιμον διαδικασίαν 711 κτήματα ἐκτάσεως 3.878.181 στρεμμάτων. Τέλος ἐπὶ 514 κτημάτων, ὅπου ἔληξεν ἡδὴ ἡ ἀπαλλοτριώσις καὶ ἡ διανομὴ τελειωτικῶς παρεχωρήθησαν 40058 γεωργικοὶ κληροὶ, 1359 ἐπαγγελματικοὶ καὶ 2311 κληροὶ συντηρήσεως. Κατὰ περιφερείας ὁ γεωργικὸς κληρὸς (γῆ καλλιεργήσιμος καὶ βοσκή) ἐποίκιλλεν μὲ 40—50 στρ. εἰς Ἄρταν, 70—80 εἰς Ἀπικὴν, 60—70 εἰς Βόλον, 40—50 εἰς Εὐβοίαν, 60—70 εἰς Ἰωάννινα καὶ Καρδίτσαν, 100 εἰς Λάρισσαν κλπ.

Οὕτως ἔχομεν ἤδη δύο κατηγοριῶν μικροκτηματίας ἐγκατεστημένους ἐπὶ πρῶνις τσιφλικικῶν γαιῶν, τοὺς προερχομένους ἀπὸ κολλήγους καὶ τοὺς ἐποίκους πρόσφυγας.

Ἀμφότεραι αἱ κατηγορίαι αὗται, ἂν καὶ διαφόρου οἰκονομικῆς κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς προελεύσεως, στηρίζονται, ὡς πρὸς τὸν σχηματισμόν, εἰς τὴν μικρὰν ἀτομιστικὴν οἰκογένειαν, σύμφωνα μὲ τὴν ἀκολουθηθεῖσαν παρ' ἡμῶν πολιτικὴν ποὺ ἠννόησε τὴν ἐγκαθίδρουσιν τοῦ τύπου τῆς μικρᾶς χωρικῆς ἐκμεταλλεύσεως ἐν Ἑλλάδι, τύπου, περὶ οὗ ἀλλαχοῦ θὰ ὁμιλήσωμεν. Ἡ μορφὴ αὕτη δὲν ἐπετεύχθη νὰ ἐνσωματωθῇ εἰς εὐρυτέραν συνεργατικὴν σύνθεσιν, διότι καὶ οἱ ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοὶ ἀποκαταστάσεως

(1) Ὁ Γεωπόνος Ν. Η. Ἀναγνωστόπουλος ἐμελέτησε τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς τὸ ὥραϊον βιβλίον του «Ἡ Ἀγροτικὴ μεταρρύθμισις»· γράφει ὅτι εἰς τοὺς ἰδιοκτητάς διδεται τὸ ἕκτον τῆς σημερινῆς τιμῆς τῶν κτημάτων των κατὰ μέσον ὅρον. Σημερινὴν στρεμματικὴν τιμὴν τῶν ἀπαλλοτριωθεισῶν γαιῶν ὑπολογίζει κατὰ μέσον ὅρον 500—600 δρ. ἐνῶ ἡ μέση δοθεῖσα τιμὴ εἶνε 95 δρ. (ἀνωτάτη 407.57 καὶ κατωτάτη 7.48, ἡ πρώτη εἰς Πρέβεζαν, ἡ δευτέρα εἰς Ἰωάννινα). Ἐξ ἄλλου ἡ ἀποζημίωσις καταβάλλεται εἰς ὁμολογίας ἐξοφλητέας εἰς 20 ἐτησίαις δόσεις μὲ τόκον 8%.

ἀκτημένων καὶ αἱ ὀμάδες τῶν προσφύγων ἐξεφυλίσθησαν ἀπὸ τὸ πολύμορφον μικρόβιον τῆς ἑλληνικῆς κατεργαριᾶς. Ὁργανώθησαν δὲ πολλαχοῦ συνεταιρισμοὶ μόνον πιστωτικοί, ὧν ἡ δρᾶσις εἶνε περιορισμένη, ἀλλὰ καὶ ἐπιβλαβὴς μάλιστα ὅταν πηγαίνῃ πέραν ἐνὸς ὁρίου δανεισμοῦ.

Ἐχομεν ἀκόμῃ νὰ κάμωμεν καὶ τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις : ἀπὸ ἀπόψεως καλλιεργείων, ἡ τῶν σιτηρῶν ὑπεχώρησε πολλαχοῦ εἰς τὰ καπνὰ, ὁ δὲ λόγος τούτου ἀνελύθη κατ' ἐπανάληψιν εἰς προηγηθείσας παραγράφους· ἀπὸ ἀπόψεως καλλιεργουμένων ἐκτάσεων ἢ σιαπιστικῇ τοῦ Ὑπουργείου Ἑθνικῆς Οἰκονομίας δίδει τακτικά σχετικούς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο ὡς καὶ τὸ προηγούμενον ἀριθμούς, δὲν γνωρίζομεν ὅμως τίποτε θετικόν περὶ τῆς ἀκριβείας αὐτῶν, τοσούτω μᾶλλον καθόσον πολλαχοῦ τὸ ἀνοιγμα καὶ τὴν ἄρωσιν εὐρειῶν ἐκτάσεων ἐνήργησεν ὁ ἐποικισμὸς μὲ ἴδια αὐτοῦ συνεργεῖα βενζιναρότρων, διὰ λογαριασμὸν τῶν ἐποίκων ἀλλὰ καὶ ἐντοπίων τινων μικροῦδιοκτητῶν, οἵτινες ἐζήτησαν τοῦτο.

Δὲν δυνάμεθα συνεπῶς, διὰ τοὺς ἀνωτέρω καὶ διὰ ἄλλους λόγους, νὰ κρίνωμεν περὶ τῶν ἀμέσων ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως συνεπειῶν τῆς μετατροπῆς τῶν Τσιφλίκιων.

Εἶνε ἐν τούτοις ἀναμφισβήτητον, ὅτι οἱ πρῶην κολλῆγοι, ἀνεξάρτητοι γενόμενοι κρατιοῦνται ἐπὶ τοῦ παρόντος ὄρθιοι, τοῦτο δέ, διότι πολὺ ἐβοηθήθησαν καὶ ἀπὸ τὴν ὑπερίμνησιν τῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν προϊόντων καὶ ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν βοσκῶν, τὰς ὁποίας ἐνοικίασαν, τόσον οἱ πρῶην κολλῆγοι ὅσον καὶ οἱ πρόσφυγες, ὅσον ἡδύνατο ἀκριβώτερα εἰς τὴν ὑποφέρουσιν ἀπὸ ἑλλειψιν χειμαδιῶν νομαδικὴν κτηνοτροφίαν. (1) Εἶνε γεγρονὸς ἐξ ἄλλου, ὅτι αἱ καλλιέργειαι διεφορίσθησαν καὶ ἔγιναν ποικιλωτέραι· ἐξήγησα ἤδη, ὡς πρὸς τοῦτο, ὅτι εἰς τὸ Τσιφλίκι αἱ καλλιέργειαι ἦσαν περιορισμέναι· ἡ ποικιλία τῶν καλλιεργειῶν, ποὺ ἐπηρεολούθησε μὲ τὴν διάλυσίν του, παρουσιάζει τὸ προσὸν ὅτι κάμει τὴν οἰκονομίαν τοῦ χωρικοῦ εὐσταθεστέραν. Ἐπειδὴ ἂν πάθῃ τὸ ἓνα εἶδος, στηρίζεται εἰς τὰ ἄλλα ποὺ ἐκαλλιέργησε·

(1) Γνωστὸν εἶναι ὅτι οἱ νομάδες, πιεζόμενοι ἀπὸ στενότητα βοσκῶν, ἔφθασαν νὰ πωλήσουν εἰς τοὺς χωρικοὺς (πρῶην κολλήγους, πρόσφυγας ἢ καὶ ἐντοπίους ἐλευθέρους κεφαλοχωρίτας) ἓνα ἀριθμὸν περβάτων, ἐνδιαφέρει δὲ νὰ γνωσθῇ κατὰ πόσον ἡ τροπὴ αὕτη ἀπέβη ἐπωφελὴς ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἐὰν δηλαδὴ οἱ νέοι μικροκτηνοτρόφοι χωρικοὶ κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν καὶ αὐξήσουν τὰ νεοαποκτηθέντα πρόβατα· διὰ τοὺς ἐντοπίους δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον τὸ ἐπέτυχαν τὰ δὲ εἰς χεῖρας προσφύγων περιελθόντα ἐκ τῆς νομαδικῆς ἀποσυνθέσεως ποίμνια ἐψόφησαν κατὰ 60οο τοῦλάχιστον.

τοῦτο ὁμως εἶνε σχετικὸν καὶ προσωρινὸν καὶ ὁμοιάζει μὲ τὰς διπλὰς κατοικίας πού ὁ προνοητικὸς ἀστὸς κατασκευάζει εἰς διάφορα μέρη μιᾶς ἀνατολικῆς ξυλίνης καὶ ὑποκειμένης εἰς συχνὰς πυρκαϊὰς πόλεως· ἀλλὰ τὸ πεπωμένον, ὡς εἶπα τῶν ἐλευθέρων μικροκαλλιεργητῶν, οἱ ὅποιοι δὲν θὰ ᾔθελαν νὰ ἐπανεέλθουν καὶ νὰ μείνουν εἰς τὸν παλαιὸν κλασικὸν σχηματισμὸν τῆς κολεκτιβιστικῆς δημητριακῆς κοινότητος, τὸ πεπωμένον λέγω αὐτῶν τῶν ἀναρχικῶν μικροῖδιοκτητῶν, εἶνε ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ εἰδίκευσις καὶ ἡ ἐπιδίωξις τοῦ μεγίστου κέρδους καὶ ἔξ ἄλλου ἡ καταφυγὴ εἰς τὴν στέγην εὐρυτέρων σχηματισμῶν οἱ ὅποιοι, διὰ τῶν εἰδικῶν ἀσφαλειῶν τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, θὰ τοὺς καλύψουν καὶ ἀπὸ τοὺς ἐνδεχομένους αὐτοὺς κινδύνους. Πρόκειται ὅθεν περὶ ὅλως προσωρινῆς καταστάσεως, ἣτις θὰ καταλήξῃ εἰς νέας σιδηρεᾶς εἰδικεύσεις, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι εἰς μὲν τὸν κοινωνικοοικονομικὸν σχηματισμὸν τοῦ τσιφλικιοῦ ἡ εἰδίκευσις διὰ γενικοὺς λόγους περιορίζετο εἰς τὰ δημητριακὰ εἰς δὲ τὸ περιβάλλον τῆς κεφαλαιοκρατικῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, ὅπερ ἀδύνατον νὰ διαφύγῃ ὁ ἐλεύθερος μικροῖδιοκτῆτης, θὰ γείνῃ ἐπιλογὴ πολὺ μεγαλυτέρα πρὸς ἐξεύρεσιν τῆς ἀπολύτου εἰδικεύσεως δι' ἑκάστην περιοχὴν.

Πρέπει νὰ προσθέσω ὅτι οἱ ἐπὶ τῶν πάλαι τσιφλικικῶν γαιῶν ἐλεῖνθεροι μικροῖδιοκτηταί, ἐντόπιοι πρόων κολλῆγοι καὶ ἔποικοί πρόσφυγες, ἀπολαμβάνουν τώρα καὶ τῶν πλεονεκτημάτων πού δίδει ὁ συντελεστὴς τῆς ὑπερεργασίας. Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸ μέγιστον τῆς ὑπερεργασίας πρέπει ὁ πρόων κολλῆγος καὶ ὁ ἔποικος νὰ ἀφάρουν εἰς χεῖρας των τίτλους ἰδιοκτησίας διὰ νὰ ἔχουν τὴν παρόρησιν ὅτι ἐργάζονται εἰς τὸν ὀριστικὸν κλῆρον αὐτῶν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἡ σταθεροποίησις τῆς κτηματικῆς καταστάσεως καὶ ἡ διανομὴ τίτλων ὀριστικῶν δὲν πρέπει νὰ παραταθῇ διὰ δευτερευόντας λόγους πέραν ἑνὸς ὁρίου· εἶνε γνωστὸν ὅτι ὑπάρχει ἡ φιλοδοξία νὰ καταρτισθῇ συγχρόνως καὶ τὸ κτηματολόγιον τῶν ὑπὸ διανομὴν γαιῶν· ἐν τούτοις τὸ κτηματολόγιον αὐτὸ θὰ χρειασθῇ πολὺ πλεόν, ἢ ὡς συνήθως συμβαίνει συντόμως ν' ἀναθεωρηθῇ, διότι μὲ τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν τῶν οἰκονομικῶν νόμων, πολλοὶ ἐκ τῶν κληρούχων δὲν θὰ δυνηθῶν νὰ κρατήσουν τοὺς κλήρους των, οἱ ὅποιοι θὰ προστεθοῦν εἰς ἄλλους, ὧν οἱ ἰδιοκτῆται θὰ δειχθοῦν ἰσχυρότεροι· ἔξ ἄλλου οὐδ' ἡ κτηματικὴ πίστις θὰ διευκολυνθῇ καὶ τόσον πολὺ, διότι ἔνα τεμάχιον γῆς διὰ νὰ εἶνε παραγωγικὸν καὶ διὰ νὰ παρουσιάσῃ πιστωτικὴν ἐπιφάνειαν, δέον νὰ ἔχῃ ὠρισμένην ἔκτασιν καὶ ν'

ἀποτελεῖ οἰκονομικὴν μονάδα, πρᾶγμα δύσκολον, διότι, ἀπὸ λόγους γενικωτέρους ὧν τινες μὲν εἶνε θάσιμοι τινὲς δὲ ἀθάσιμοι, ἐδημιουργήθη μεγάλη κατάρτησις καὶ κοινοτοποίησης τῶν γαιῶν (1) διὰ τὰ λειτουργήσῃ καλῶς ἡ κτηματικὴ πίστις εἰς τὴν ὑπαιθρον θὰ χρειασθῶν νέαι συνθέσεις, εἴτε οὐσιαστικά, δι' ἀνασυγκεντρώσεως τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, εἴτε συνεταιρικά. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐνῶ βέβαια δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ παραμεληθῇ ἡ ἐργασία τῶν συνεργείων τῆς κτηματογραφήσεως, εἶνε ἐξ ἄλλου ἀναγκαῖον καὶ εὐκόλον καὶ σκόπιμον εἰς πλείστας περιφερείας νὰ νομιμοποιηθῇ διὰ ἐπισήμου διοικητικῆς συντόμου διαδικασίας ἡ ἐκ τῆς προσωρινῆς διανομῆς προελθοῦσα κατάστασις· οἱ ἐνδιαφερόμενοι εἰς τὰς ὑπὸ διανομὴν γαίας, μετὰ τὴν πρώτην τὴν ἀπληστον πρὸς τὴν γῆν ὁρμὴν καὶ τοὺς σχετικούς διαπληκτισμοὺς καὶ τὰς ἀναμφισβητήτους διαρπαγὰς, καταπατήσεις καὶ ἀδικίας, ἐξύγισαν καλύτερα τὰ πρᾶγματα, ὑπεχώρησαν πρὸς ἀλλήλους εἴτε αὐτομάτως εἴτε ἐπεμβάσει τῶν ἀρχῶν καὶ ἔγεινεν οὕτω προσαρμογὴ καὶ ἐδημιουργήθη δυναμικὴ καὶ οὐσιαστικὴ κατάστασις, ἥτις δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ βελτιωθῇ. Μία δραστηριὰ ἐπιτροπὴ, μὲ κύρος καὶ ἀμεροληψίαν ξεκοσκινίζουσα ἐπὶ τόπον τὰς τελευταίας διαφορὰς, θὰ ἠδύνατο, διὰ τῆς κυρώσεως τῆς παρούσης καταστάσεως, νὰ δώσῃ τὴν ἐντύπωσιν τῆς ὀριστικῆς μονιμοποίησεως τῶν πραγμάτων, διανέμειν καὶ τοὺς εἰσέτους τίτλους πρᾶγμα ποὺ θὰ ὠφελοῦσε ἐν συνόλῳ πολὺν περισσότερον ἀπὸ τὴν διαιώνισιν τῶν διαφορῶν καὶ τῶν ταλαντεύ-

(1) Ὡς γινώσκοντες ἡ διανομὴ τῶν τσιφλικιῶν ἔγεινε ὥστε οἱ κληροὶ ἐδόθησαν ὄχι συγκεντρωμένοι ἀλλὰ κατὰ μικρὰ τεμάχια διασκορπισμένα εἰς ὅλας τὰς τοποθεσίας τῆς νέας κοινότητος ὥστε ὁ κάθε κληροῦχος νὰ λάβῃ γῆν ἐξ ὅλων τῶν ποιότητων καὶ ἐξ ὅλων τῶν χωριστῶν καὶ εἰδικευμένων διὰ βοσκὴν ἢ καλλιέργειαν ζωνῶν. Τὸ σύστημα αὐτὸ ἔχει τὰ μειονεκτήματά του παρουσιάζει ὅμως τὸ προσὸν ὅτι εὐκολύνει τὴν διατήρησιν τοῦ παλαιοῦ συστήματος ἐκμεταλλεύσεως βάσει τῆς ντάμικας εἰς τὰς δημοτριακὰς κοινότητας, συστήματος τὸ ὁποῖον στηρίζεται εἰς τὸν συνδυασμὸν δημοτριακῶν καὶ κτηνοτροφίας καὶ εἰς τὴν αὐτόματον ὀργάνωσιν τῆς ἀσφαλείας· ὁ ἐνιαῖος κληρὸς συνεπάγεται φυσικὰ τὴν διάλυσιν τῶν βοσκησίμων ζωνῶν καὶ συνεπὺς ἀπαιτεῖ μετατροπὴν γενικὴν τῶν καλλιεργειῶν καὶ τῶν εἰδικεύσεων ἐκάστου κλήρου· ἀλλ' αὐτὸ εἶνε ζητήματα ἐξελίξεως καὶ δὲν δύναται νὰ ρυθμισθῇ διὰ τοῦ νόμου. Σβύσιμον τῆς γενομένης ἡδὴ κατὰ τεμάχια διανομῆς καὶ συγκέντρωσιν εἰς ἐνιαίους συνεχεῖς κληροὺς ἐπρότεινε κατὰ τὸ 1930 ὁ τμηματάρχης τοῦ ὑπ. Γεωργίας κ. Κυπριάδης καὶ ὁ τότε ὑπουργὸς κ. Σπυρίδης. Τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους αἱ νέαι αὐταὶ καινοτομίαι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῶν, θὰ εὗρῃ τις εἰς τὸ τέλος τοῦ θέματος τοῦ Τσιφλικιοῦ, εἰς τὰ παραρτήματα καὶ σημειώσεις, ὅπου ἐκθέτω ταῦτα ἐν συναφείᾳ μὲ συστηματικωτέραν ἀνάλυσιν τῆς ἀσφαλιστικῆς λειτουργίας ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσιφλικιοῦ.

σεων ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι αὐταὶ θὰ κριθοῦν κάποτε μὲ λεπτοτέραν καὶ δικαιότεραν ζυγαρίαν.

Διὰ τὸν διαθέτοντα στοιχειώδη παρατηρητικότητα ὑπάρχουν εἰς τὰ σημεῖα αὐτὰ πλεῖστοι πρόχειροι καὶ μεγάλης σημασίας παρατηρήσεις. Ἀποφεύγω ἐν τούτοις νὰ εἰσέλθω εἰς αὐτὰς διότι πρόκειται περὶ ὕλικου δικαίας μὲν ἀλλ' ἀρνητικῆς κριτικῆς ἐπὶ τῆς χειραγωγήσεως ἧς ἔτυχον αἱ διάφοροι προοδευτικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ χώρᾳ, τὸ ἐπ' ἐμοὶ δὲ δὲν θέλω νὰ θίξω ὑπερβολικὰ τὰ ἐργασθέντα εἰς αὐτὰς πρόσωπα, τὰ ὅποια, καὶ ἂν δὲν εἶχαν μέγαν νοῦν, εἶχαν ὅμως προθυμίαν καὶ θέλησιν πρὸς τὸ ἀγαθόν· μόνον παρατηρῶ, ὡς πρὸς τὸ φιλελεύθερον κόμμα—τὸ ὅποιον, σημειῶσαν ἐπιτυχίας, δύναται ἀνέτως νὰ φέρῃ καὶ τὸ παθητικὸν τῶν σφαλμάτων του—ὅτι, ἐνῶ ἐπέδειξε κάθε ἐνεργητικότητα εἰς τὸ νὰ ἐγκλωπθῇ καὶ διὰ τοῦ ἀρχιγοῦ του καὶ πλείστων ἐπιλέκτων μελῶν του, καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς πάσης φύσεως μεταρρυθμίσεις πού ὑπέσχοντο μίαν καλυτέραν αὔριον, ἐγένετο ἐν τούτοις πολὺ συχνὰ θῦμα τῆς ἀψυχορίας, τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐπιπολαιότητος πού χαρακτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ἐνῶ ἰπέρποτε εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐχρειάζετο καὶ χρειάζεται ἔτι μᾶλλον τώρα μία συνθετικὴ ἀντίληψις καὶ βαθεῖα κρίσις πρὸς ἐπιτυχῇ διαχείρισιν τῶν ἀπαραιτήτων μετατροπῶν.

Ι'.

Περίληψις

Τὸ μέλλον τοῦ τσιφλικιοῦ εἰς τὰ Βαλκάνια. Ἡ ἀνησυχία καὶ ἡ κρίσις ἐν ταῖς ἀγροτικαῖς κοινωνίαις τῆς Βαλκανικῆς. Αἱ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου παρατηρήσεις τοῦ ἀγγλοῦ δημοσιογράφου κ. Μπούθ.

Ὡς πρὸς τὸ μέλλον τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ δὴ τὴν Ἑλλάδα, σημειῶνω, ὅτι ὁ ἐκκεφαλαιοκρατισμὸς—ποῦ ἐνεργητικὸς ποῦ παθητικὸς—τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας ἔχει προχωρήσει τόσον, ὥστε οὐδὲ δυνατὴ οὐδ' εὐκταία θεθαίως εἶνε ἢ εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτὸν ἐπάνοδος. Τὸ ὅτι δὲ οἱ ἀπελεύθεροι κολλῆγοι δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀναπλάσουν τὰς ἀπαραιτήτους εἰς κάθε οικονομικὸν ὀργανισμὸν πιστωτικὰς καὶ ἀσφραλιστικὰς ἰδίως λειτουργίας, νὰ συνεχίσουν γενικώτερον τὰ ἔργα κοινῆς ὠφελείας πού συνετήρει τὸ Τσιφλίκι καὶ ν' ἀποδείξουν τὴν οικονομικὴν σκοπιμότητα καὶ δικαίωσιν τῆς ἀπαλλοτριώσεως, τὸ γεγονὸς τοῦτο πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ ὅχι ὡς βάσις ρωμαντικῆς μεμπιμοιότητος πού θὰ ἐσήμαινε παλινδρομικὴν ἐπιστροφὴν ἀλλὰ νὰ μελετηθῇ ὡς δίδαγμα, ὅτι εἶνε ἀπαραίτητος ἡ ἀναζήτησις νέου

συνθετικοῦ σχηματισμοῦ ὅστις νὰ πάρῃ τὴν θέσιν τοῦ ἀτιονήσαντος παλαιοῦ ὑπὸ μίαν νέαν μορφήν ὁργανώσεως προσηρμοσμένην εἰς τὴν παροῦσαν χρηματικὴν οἰκονομίαν, ὅπου ἡ συγκέντρωσις εἶνε ἐπίσης τὸ κύριον χαρακτηριστικόν, ὅπως, ὑπὸ ἄλλην βεβαίως μορφήν, ἦτο καὶ εἰς τὰς παλαιότερας οἰκονομίας.

Ταῦτα ἀπὸ ἀπόψεως συστηματικῆς μορφολογίας σχετικῶς μὲ τὸ Τσιφλίκι.

Ἐν τούτοις ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ Τσιφλικίου καὶ ἐν γενεῇ ἀπὸ τῶν σχετικῶν φεουδαρχικῶν σχηματισμῶν καὶ ἀπὸ τῆς παρασίτου αὐτῶν ντζορματζιδικῆς κυριαρχίας εἰς τὸ καθεστῶς τῆς ἐλευθέρας χωρικῆς μικροῖδιοκτησίας καὶ εἰς τὰς μοιραίας περαιτέρω νέας συνθέσεις, ἡ μετάβασις αὕτη εἶνε συνυφασμένη μὲ μίαν γενικωτέραν ἐν τοῖς Βαλκανίοις πολιτικὴν κρίσιν, ἣτις θίγει τὸσον αὐτὰς τὰς βάσεις ὡς καὶ τὰς μορφὰς τῶν Κρατῶν τῆς Χερσονήσου ὅσον καὶ τὰς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις. Εἶνε δὲ ἀκριβῶς αὕτη ἡ κρίσις, ἡ ὁποία ἐξηγεῖ καὶ τὴν σκοπιμότητα τοῦ ἀνωτέρω διαγραφέντος Ἑλληνοβουλγαρικοῦ συνδυασμοῦ· θέλω δηλαδὴ νὰ εἶπω, ὅτι ὁ συνδυασμὸς αὐτὸς δὲν εἶνε προῖον ἀπλῆς πνευματικῆς ἰδικῆς μου ἀνησυχίας ἢ συλλογιστικῆς ἀφαιρέσεως, ἀλλ' εἶνε ὁπωσδήποτε, ἔστω ἄστοχος, ἀπήχησις ζωντανῇ ὅμως μιᾷ πραγματικότητος, ἣτις καθιστᾷ ἀναγκαίαν κάποιαν γενικωτέραν πρωτοβουλίαν ἐν τῇ χώρᾳ.

Ἐπὶ τῆς ἐνδείξεως ταύτης θὰ εἶχα πολὺ προχείρους διὰ ν' ἀναφέρω τὰς γνώμας πολλῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν ὡς καὶ γνωστῶν συγγραφέων, τούτου μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ περιέργεια πυῦ προκαλοῦν τὰ Βαλκάνια ἀπέδωκε πλουσίαν συγκομιδὴν προτάσεων περὶ τοῦ πρακτέου.

Θὰ περιορισθῶ ἐν τούτοις ν' ἀναφέρω τὰς παρατηρήσεις πού ἔκαμε σχετικῶς ὁ Ἄγγλος δημοσιογράφος κ. Μπούνθ, ὅστις, περιοδεύσας προσφάτως τὴν Βαλκανικὴν, ἐπροσπάθησε νὰ δώσῃ μίαν βαθυτέραν ἐξήγησιν τῆς Νατιοσλαβικῆς κρίσεως, τῆς ἀποληξιάσης εἰς τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Στεφάνου Ράδιτς καὶ εἰς τὴν ἐν Βελιγραδίῳ μεταπολίτευσιν.

Ὁ κ. Μπούνθ σημειώνει ὡς βαθύτερον αἷτιον τὴν ἀγροτικὴν ἐξέγερσιν. Ἀναφέρει τὸ μέτρον τῶν ἀπαλλοτριώσεων καὶ τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως, λέγει ὅμως ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο ὡς καὶ οἷονδήποτε ἄλλο καταπραῦντικόν δὲν ἠμπορεῖ νὰ μετριάσῃ τὴν ἀνησυχίαν τῶν χωρικῶν, οἵτινες, ἀποκτήσαντες τὴν ἀντίληψιν καὶ τὸ αἶσθημα τῆς σπουδαιότητός των, ὡς τῶν κυριωτέρων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἀφυπνίσθησαν καὶ ἡ βαθμιαία αὐτῶν ἀναδιοργάνωσις ἠλεκτρίζεται ὁλοένα καὶ ἐντονώτερον ἀπὸ

τὴν ἰδέαν ὅπως θέσουν τέρμα εἰς τὴν εἰς βάρος των ἐκμετάλλευσιν καὶ ἀναλάβουν τὰ ἡνία τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ παρατηρεῖ ὅτι ἡ κίνησις αὕτη, ποῦ διὰ τῆς ψήφου ποῦ δι' ἐπανάστασεως, δὲν θὰ καταστῇ δυνατὸν ν' ἀναχαιτισθῇ καὶ ὅτι θὰ κάμῃ τὸν κύκλον τῆς.

Ἡ Κροατία, λέγει, εἶνε ἁπλῶς ὁ σημερινὸς κρατὴρ μιᾶς εὐρυτέρας ἡφαιστειακῆς διαταράξεως. Ὅταν ἡ Κροατία ἠλευθερώθῃ κατὰ τὸ 1918, ἡ Ἰταλικὴ πίεσις ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς ἐπέβαλε τὴν ἑνωσιν μὲ τοὺς Σέρβους. Ἐν τούτοις ἐτέθη ἡ προϋπόθεσις ὅτι θὰ ἐδίδοτο εὐρεία νομοθετικὴ καὶ διοικητικὴ αὐτονομία δι' ἐκάστην ἐπαρχίαν τοῦ Κράτους. Καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ὁ Παῦλος Ράδιτς ἐξηκολούθησεν ἀγωνιζόμενος καὶ κηρύσσων τὴν ἀλληλεγγύην τῶν χωρικῶν, ὡς βάσιν διὰ τὴν ἐπιδίωξιν καὶ τῆς Κροατικῆς αὐτονομίας καὶ ἐνὸς εὐρυτέρου βαλκανικοῦ προγράμματος.

Τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἔχει τὰς ρίζας του εἰς γεγονότα πραγματικά.

Εἰς ὅλην τὴν νοτιανατολικὴν Εὐρώπην, λέγει, ὑπάρχουν δύο ἀντιμέτωποι τάξεις, ὁ ἄνθρωπος τῆς πόλεως καὶ ὁ γεωργός.

Ἐκ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης ἐγεννήθη ἡ Πρασίνη Διεθνὴς, τῆς ὁποίας αἱ διδασκαλῖαι ἐξαπλοῦνται μὲ τρομακτικὴν ταχύτητα· αἱ διδασκαλῖαι αὗται συνοψίζονται εἰς τὴν ἐλπίδα ὅτι, καταλαμβάνοντες τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰ οἰκεία Κράτη των, εἰ ἀγροῦται χωρικοὶ θὰ δυνηθοῦν νὰ κρημνίσουν τὰ οἰκονομικὰ σύνορα, νὰ καταλύσουν τὰς πολιτικὰς διαιρέσεις καὶ νὰ ἐκκαθαρίσουν τοιοῦτοτρόπως τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἵδρυσιν νέων Κυβερνητικῶν καθεστώτων, προσαρμεζμένων περισσότερον πρὸς τοὺς θεμελιώδεις οἰκονομικοὺς νόμους καὶ πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Αὗται εἶνε ἐν περιλήψει αἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Μπούθ.

Πρόδηλον ὅτι ὁ κ. Μπούθ καθόλου δὲν ἐξογκώνει γεγονότα τὰ ὁποῖα συνετάραξαν ὁλόκληρον τὸν βορεινὸν κορμὸν τῆς Βαλκανικῆς ἀπὸ τοῦ Σκόφδου καὶ τοῦ Μαρίτσα μέχρι τοῦ Ζάγκρεμπ καὶ τοῦ Βουκουρεστίου.

Βεβαίως αἱ ἀφηγιασμένα, ποῦ περισσότερον ποῦ ὀλιγώτερον ἀγροτικαὶ μάζαι τῶν περιοχῶν τούτων ἔχασαν τοὺς φυσικοὺς ἀρχηγούς των εἰς τὰ πρόσωπα τοῦ Σταμπολίνσκυ καὶ τοῦ Ράδιτς· εἶνε ἐπίσης ἐνδεχόμενον καὶ τὸ σημερινὸν καθεστὼς Μανίου ἐν Ρουμανίᾳ νὰ εὕρῃ τὴν αὐτὴν τύχην, διότι παλαίει χωρὶς ἐπαρκῆ ὁργανωμένην δύναμιν καὶ χωρὶς πείραν, πρὸς ἰσχυροὺς καὶ πεπειραμένους ἀντιπάλους.

Ἐν τούτοις εἶνε γνωστὸν ὅτι τὸ πολιτικὸν πρόβλημα τῆς Βουλγαρίας εἶνε ἀκόμη μετέωρον καὶ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τῆς Σερβίας κάμνει μίαν πολὺ ἐπικίνδυνον δοκιμὴν, τῆς ὁποίας τὸ τέλος εἶνε ἄγνωστον.

Ἀναμφισβήτητον δὲ πάντως εἶνε ὅτι ἡ διαταραχὴ δὲν ἔληξε καὶ ὅτι ἡ ἐπ' ἀόριστον συνέχισις τῆς κρίσεως καὶ ἡ πιθανὴ ἐπικράτησις ἄκρων ρευμάτων, φανατικῶν καὶ συνεπῶς ἁλλοπροσώλων, τῶν ὁποίων ἡ κοίτη εἶνε δύσκολον νὰ προβλεφθῇ, ἡ ἀοριστία αὕτη ἐπαναλαμβάνω, τίποτε τὸ ἀγαθὸν δὲν προσιωνίζεται δι' ἡμᾶς, οὔτινες, μένοντες μὲ ἐσταυρωμένας χεῖρας, θὰ παρασυρθῶμεν παθητικῶς εἰς δρόμους σκοτεινοὺς καὶ ἀδιεξόδους· ἐὰν ἐπικρατήσουν δικτατορίαι ψευδοαστικά, ὁ φυσικὸς εἰς τοιαῦτα καθεστῶτα ὑπερριαλισμὸς δὲν θὰ στρώσῃ ῥόδα δι' ἡμᾶς· ἐὰν πάλιν ἐπικρατήσουν δικτατορίαι ἀγροτικά, αὗται δὲν θὰ δυνηθεῖν νὰ ὀδηγήσουν εἰς λύσεις μενίμους καὶ ἡ ἀνωμαλία θὰ διαιωνισθῇ πρὸς μέγαν κίνδυνον διασπάσεως καὶ καταστροφῆς τοῦ ἡμετέρου Κράτους, δεδομένου ὅτι ἡ Μακεδονία καὶ ὅλαι αἱ βορεινὰί ἐπαρχίαι μας ἀδύνατον ν' ἀποφύγουν τὸν ἀντίκτυπον τῆς τύχης τῶν γεωσαίων τμημάτων τῆς Βαλκανικῆς. Εἶνε δ' ἐνδεχόμενον, ἀφοῦ δαπανήσωμεν κάθε ἱκμάδα μας οἰκονομικὴν εἰς τὰς ἐπαρχίας μας ταύτας, νὰ τὰς χάσωμεν εἰς τὸ τέλος. (1)

Ἡ στενὴ καὶ τόσον ποικίλη κάτω Ἑλλάς διαφορίζεται ἰσχυ-

(1) Ἀναφέρω καὶ μερικὰς ἄλλας σχετικὰς παρατηρήσεις τοῦ Μπούθ: «ὅτι αἱ κοινωνικαὶ συνθῆκαι τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης εἶναι πλήρως ἀνεστραμμένα εἰς τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον, ὅπου ὁ μὲν χωρικὸς εἶναι προλετῆριος καὶ κομμουνιστής, ὁ δὲ ἀστὸς εἶναι πρόμαχος τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας». Εἶναι αὕτη παρατήρησις πού ἔχει τὴν δικαιολογίαν προκειμένου περὶ τῶν σλαβικῶν μαζῶν τῆς Χερσονήσου. Ἐπίσης «ὅτι ὁ ρουμάνος χωρικὸς ὑπὸ τὴν νέαν κυβέρνησιν Μανίου ἐκέρδισε μίαν μερικὴν νίκην καὶ θὰ παραμείνῃ συνεπῶς ἥρεμος ἐπὶ ὀλίγα ἔτη». Ἐπίσης ὅτι «ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος, λόγῳ τῆς μεγάλης εἰσορῆς τῶν προσφύγων δὲν ἔχει εἰσέτι ἐπαρκῶς παγιωθῇ διὰ νὰ ἐκπροσωπηθῇ πολιτικῶς· ὅτι «οἱ Ἀλβανοὶ ζοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ φυλετικὸν καθεστῶς χωρὶς συλλογικὴν συνείδησιν, ἐνῶ οἱ χωρικοὶ τῆς Σερβικῆς Μακεδονίας ζοῦν μετὰξὺ δύο τρομοκρατιῶν: τῆς τοῦ Βελιγραδίου καὶ τῆς τοῦ πλέον ἀμειλίχτου Μακεδονικοῦ Ἐπαναστατικοῦ Κομιτάτου». Ὅτι «ἐν Βουλγαρίᾳ παρὰ τὴν προσπάθειαν μερικῶν διανοουμένων ὅπως ἀπομονώσουν τοὺς χωρικοὺς ἀπὸ τοὺς ἄλλους κλάδους τοῦ νοτιοσλαβισμού, τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἀγροτῶν ἐκέρδισε πολὺ ἔδαφος καὶ ὑπάρχει συνεχὴς καὶ φιλικὴ ἐπαφὴ μετὰξὺ Κροατῶν καὶ Βουλγάρων». Πράγματι ἡ μεγάλη στροφή, πού ἔκαμιν ὁ Σταμπολίνσκυ ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ θὰ ἔχει τὰς συνεπειὰς τῆς. Καὶ ὁ κ. Ἀνσέλ, γάλλος συγγραφεὺς, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ Βαλκάνια βαδίζουν πρὸς μίαν ἀγροτικὴν δημοκρατίαν. Τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἐκθέτει ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ὁ μέγας Σέρβος ἀνθρωπογεωγράφος I. Σχφίγιτς εἰς τὸ βιβλίον του «ἡ Βαλκανικὴ Χερσόνησος».

ρῶς ἀπὸ τὴν βόρειον, ἥτις, ἔχει εὐρυτέρας ἀγροτικὰς διαστάσεις. Ὡς ἐκ τούτου ἡ σύνθεσις τῆς ἰδικῆς μας οἰκονομίας ἀποβαίνει συγχρόνως καὶ εὐκόλος ἀλλὰ καὶ δυσκολωτάτη.

Ἡ ἀγροτικὴ τάξις τῆς Ἑλλάδος δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις τῆς οὐδ' ὑπάρχει λόγος νὰ σχηματίσῃ χωριστὴν παράταξιν· ἡ ἀνάγκη τὴν ὁδηγεῖ εἰς ταχεῖαν ἐξειδίκευσιν, πρᾶγμα ποῦ θὰ τὴν ἐκκεφαλαιοκρατήσῃ καὶ ἰσχυρῶς θὰ τὴν ἀστικοποιήσῃ, εἰς τρόπον ὥστε ἡ χώρα θὰ διοικηθῇ ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχῶν καὶ ὄχι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πάλης τῶν τάξεων. Ἐὰν δὲ ἀνασυγκροτηθῇ ταχέως ἐπὶ τῆς βάσεως ταύτης, διαμορφώουσα τοὺς νέους παραγωγικοὺς καὶ κοινοτικούς τῆς σχηματισμοὺς καὶ τερματίζουσα οὕτως ἐντὸς αὐτῶν τὴν πάλην τῶν τάξεων καὶ ἀποκλείουσα ἀντιθέτως τὴν γενίκευσίν της, ἡ Ἑλλὰς θὰ δυνηθῇ νὰ ἀναπτύξῃ καταπραϊντικὴν καὶ συνθετικὴν πρωτοβουλίαν εἰς ὅλην τὴν Χερσόνησον.

Θὰ παραθέσω ἑδῶ σύντομον ἐξιστόρησιν μερικῶν γεγονότων ἐκ τῆς πράξεως, εἰς τὰ ὁποῖα ἔλαβα μέρος καὶ τὰ ἐμελέτησα ὁ ἴδιος καὶ τὰ ὁποῖα εἶνε ἐξόχως χαρακτηριστικὰ διὰ τὸν δρόμον ποῦ ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ἀκολουθήσῃ.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1918, ἅμα τερματισθέντος τοῦ μεγάλου πολέμου, ἡ Ἑλλὰς εὐρέθῃ ἀντιμέτωπος τῶν προβλημάτων ποῦ ἄφησεν ὀπισθὲν τῆς ἡ παλαιᾶ φεουδαρχία. Οἱ χωρικοὶ ἐζήτησαν γαίας καὶ ἐλευθερίας, οἱ ντορμπατζίηδες (κατάλοιπα φεουδαρχικά) κατανεμηθέντες εἰς τὰ διάφορα πολιτικά κόμματα ἐπέτυχαν, εἴτε ὡς βενιζελικοὶ εἴτε ὡς Βασιλικοὶ, νὰ κρατοῦν τὰς θέσεις των, ὡς κύριοι τῆς τοκογλυφικῆς πίστεως, τῶν γαιῶν καὶ τῶν βοσκῶν. Ὁ ἀγὼν εἶχεν ἀρχίσαι καὶ πρῶτος ἐνεπλάκη εἰς αὐτὸν ὁ τότε νομογεωπόνος Θεσσαλονίκης μακαρίτης Ντίνος Μαλοῦχος. Οὗτος εὗρεθὲς πρὸ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ χάους τῶν νέων χωρῶν, ἐπεδίωξε νὰ ἰδρῇσῃ εἰς τὴν Ἐπανωμὴν, ὅπου αἱ ἀντίπαλοι δυνάμεις ἦσαν ἐν πλήρει καὶ αἱματηρᾷ δράσει, ἕνα ζωντανὸν συνεταιρισμόν, ἵνα, παραλύων μέσῳ αὐτοῦ, τὴν τζορμπατζιδικὴν ἀντίδρασιν, δώσῃ εἰς τοὺς χωρικοὺς γαίας, βοσκὰς καὶ πιστώσεις.

Οἱ ντζορμπατζήδες κατ' ἀρχὰς ἀντετάχθησαν· πλὴν συντόμως εἶδον, ὅτι διὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ, γινόμενοι κύριοι αὐτοῦ, θὰ ἐπετύγχανον οὐχ ἥτιον νὰ συνεχίσουν τὴν κυριαρχίαν των· ὁ ὑποφαινόμενος εἰργαζόμενος τότε εἰς τὴν Γεν. Διοίκησιν Θεσσαλονίκης καὶ τὸ πρόβλημα ἀνεπήδησεν εἰς ὅλας τὰς διαστάσεις του ἐμπρός μου· οἱ ντζορμπατζήδες εἶχον πανισχύρους φιλελευθέρους προστάτας καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Μαλούχου εὗρίσκετο ἐπὶ πίνακι

παύσεως καὶ ἐξοντώσεως· ἐγὼ τότε, ὅπως καὶ πάντοτε, δὲν ἤμην καθόλου βασιλόφρων, ἐθεωροῦμην ἀντιθέτως θενιζελικός καὶ ἐπὶ πλέον φίλος τοῦ τότε Γενικοῦ Διοικητοῦ· ἐξ ἄλλου εἶχα ἀναπύξει δρᾶσιν πρακτικὴν, ἣτις, ἀνεξαρτήτως τῶν βαθυτέρων αἰτίων τῆς, πού ἐπῆγαζαν ἀπὸ τὴν βλέψιν μου ὅπως ἐργασθῶ διὰ τὴν τόνωσιν τῶν λαϊκῶν κοινοτικῶν ἀποκεντρωτικῶν ὀργανισμῶν, εὐνοοῦσε καὶ ὑλικῶς τοὺς χωρικούς. Ἦλθον λοιπὸν οἱ γεωργοὶ τῆς Ἐπανωμῆς εἰς τὸν Γενικὸν Διοικητὴν καὶ μ' ἐζήτησαν ὡς συμβιβαστὴν καὶ ὡς εἰρηνοποιὸν τῆς Κοινότητός των· δὲν ἔχασα καιρὸν τότε καθόλου, ἐπῆρα πληρεξουσιότητα ἐν λευκῷ· ἐγκατεστάθην δι' ἓνα μῆνα εἰς Ἐπανωμὴν καὶ ἡσχολήθην εἰς τὴν ὀργάνωσιν πέντε πανδήμων γενικῶν συνελεύσεων τῶν κατείκων τοὺς ὁποίους ἐφρονιμάτισα καὶ ἐπειθάρχησα· ἀφοῦ δὲ εἰς αὐτάς διὰ συστηματικῆς καὶ ἀμφιστόμοι διαλεκτικῆς ἀπεγύμνωσα βαθμυδὸν τοὺς κυριάρχους ντζορματζήδες ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπιχειρήματά των καὶ κατέδειξα ἀντικειμενικῶς τὴν θέσιν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος τοῦ χωριοῦ, ἔθεσα αὐτοὺς τελικῶς ἐν μιᾷ αἰφνιδιαστικῇ συνελύσει ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ πλήθους· οἱ χωρικοὶ ἦσαν σφόδρα ἐρεθισμένοι κατὰ τῶν ντζορματζήδων ἀλλὰ καὶ εὐφρεῖς καὶ πειθαρχικοὶ εἰς χεῖράς μου· ἐπηρεολούθησε ταραχὴ· οἱ δὲ παλαιοὶ ὑβριστικοὶ κυρίαρχοι τὰ μὲν ἴδια αὐτῶν ἐπιχειρήματα ἅτινα προσθύμως ἀνεγνώρισαν ὡς ἀδύσιμα, τὰ ἐγκατέλειψαν εὐθύς ἀμέσως καὶ δημοσίᾳ, ὡς μεγάλην δὲ χάριν ἀπὸ ἐμέ ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν τῶν κεφαλῶν των.

Βεβαίως εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον δὲν ἐκινδύνευσαν εἰμὴ μόνον τόσον ὅσον ἐχρειάζετο διὰ νὰ ἐπέλθῃ ὁ ψυχολογικὸς καθαρισμὸς καὶ ἡ δημοσία ὑποταγὴ των εἰς τὸ δίκαιον καὶ εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον, πρᾶγμα πού ἦτο καὶ ὁ ἀντικειμενικὸς μου σκοπὸς καὶ τὸ θεμέλιον συνάμα μᾶς ἀναγεννωμένης Κοινότητος.

Κατόπιν τοῦ πραξικοπηματικοῦ γεγονότος τούτου, τὸ ὁποῖον ἀπέδωσε πλήρη τὴν ἐπιθυμητὴν καθαρότητον ἀπήχησιν εἰς ὅλην τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν καὶ τὸ ὁποῖον ἡ Διοίκησις τελικῶς ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως καὶ ἐπεκύρωσεν, ὁ Μαλοῦχος συνέχισε τὴν συνεταιριστὴν του προπαγάνδαν, ἐδημιούργησε ἓνα ἰσχυρὸν πρότυπον συνεταιρισμὸν εἰς τὴν Ἐπανωμὴν καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν τῆς Μακεδονίας, εἰς τὰς ἐπάλξεις τῆς ὁποίας μαχόμενος ἐντίμως ὑπὲρ ἰδωνικῶν ὑψηλῶν ἀπέθανεν (1) κατὰ τὸ 1928, ἀφοῦ ἄφησεν ἴχνη ἀνεξάλειπτα εἰς

(1) Εἶνε δυσάρεστον ἀλλὰ εἰς ἐμέ προσήκον χρέος ν' ἀναφέρω τὰ ἐξῆς σχετικῶς μὲ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ Μαλοῦχου· α) ὅτι τὸ περιβάλ-

τὴν ἱστορίαν τῆς κοινωνικῆς ἀνασυγκροτήσεως τῆς Μακεδονίας.

Ἐξ ἄλλου τὰ ἰδανικά αὐτὰ δὲν εἶνε ἐντελῶς ὅμοια μὲ ἐκεῖνα· διὰ τὰ ὁποῖα ἡγωνίσθησαν εἰς τὰς γειτονικάς χώρας ὁ Ράδις καὶ ὁ Σταμπολίνσκυ. Εἶνε δ' ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ ὁποῖα ἀνεπτύξαμεν ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς πολιτικῆς ἐπιθεωρήσεως «Κοινότης» ἀπὸ τοῦ 1922 μέχρι τοῦ 1924 καὶ τὰ ὁποῖα πολλαχοῦ τῆς παρούσης μελέτης ὑπαινίσσομαι.

Τονίζω ὅτι ἡ κεντρικὴ ἰδέα ἦτο εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς μέσα εἰς τὰς κοινότητας καὶ εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν, ὡς ἀρχικῶν κυτάρων, ἀνασύνθεσιν τοῦ Κράτους· δὲν ἦτο ἀπλῶς εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν συνεταιρισμῶν καὶ εἰς τὴν μέσον αὐτῶν δημιουργίαν ταξικοῦ πολιτικοῦ κόμματος.

Ἐπαναλαμβάνω δὲ καὶ τώρα ὅτι τὰ οὐσιαστικά προβλήματα τῶν χωρικῶν ἀγροτῶν μας δὲν εἶνε δυνατόν νὰ λυθοῦν παρὰ συνθετικῶς ἀμέσως καὶ ἐπὶ τόπου μέσα εἰς τὰς Κοινότητας καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τόσον διαφορικῶν δεδομένων τῆς οἰκονομίας τοῦ τόπου μας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰδικεύσεων καὶ τῶν γεωργικῶν βιομηχανικῶν δι' ὧν ἡ ὑπαιθρὸς μας θὰ γείνη αὐτάρκης, τῆς γεωγρα-

λον ποὺ εὗρεκεν εἰς Μακεδονίαν ἦτο κουραστικώτατον διὰ τὸν προσπαθοῦντα νὰ ρίψῃ εἰς τὸ μέσον διὰ πρακτικῆς δρώσεως ἰδέας ὄντως νέας καὶ δημιουργικῆς· τὰ στελέχη ποὺ ἀνεπήδησαν μεταξὺ τῶν χωρικῶν διὰ τῶν συνεταιρισμῶν, ἀπέβλεψαν νὰ βουλευτοποιηθῶν τὸ ταχύτερον καὶ αὐτὸ ἐδίχαζε τοὺς σκοποὺς τῆς ἀγροτικῆς Ὀμοσπονδίας, ἡ ὁποία ἐφιλοδόξει νὰ ἀναπτύξῃ κοινωνικὴν δρᾶσιν καὶ ὄχι πολιτικὴν καὶ νὰ δημιουργήσῃ στερεὰ ἐρείσματα διὰ μελλοντικὴν ἀντιμετώπισιν γενικωτέρας κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς κρίσεως εἰς τὰ Βαλκάνια· β) ὅτι τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ στελέχη τῶν πολιτικῶν κομμάτων ἐδείξαν ἀσεβῆ σκληρότητα ἀπέναντι τῆς δρώσεως, ἣν ἀνέλαβεν ὁ Μαλούχος ἐν Θεσσαλονίκῃ, διότι ἐπεδίωξαν ὅλοι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως νὰ καθυποτάξουν ἐν τῷ προσώπῳ του τὴν ὁργάνωσιν ἣς ἡγεῖτο εἰς σκοποὺς κομματικούς· ἡ μεθ' ἡμῶν τοῦ εἶπαν ἢ ἐναντίον μας· αὐτὸς ὁ κ. Παπαναστασίου, ἐν τῇ σπουδῇ του ὅπως δημιουργήσῃ δύναμιν μεταξὺ τῶν ἀγροτῶν, ἐξήκασεν πίεσιν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην· πάντα τὰ περιστατικά ταῦτα, οἱ συνεπεῖς ἠθικοὶ κλονισμοὶ καὶ ἡ κουραστικὴ ἐργασία ἐκλόνησαν τὴν ὑγείαν καὶ συνέτριψαν προῶρας τὴν εὐγενῆ ὑπαρξίν τοῦ Μαλούχου. Βεβαίως τὰ πράγματα δὲν ἀπωλέσθησαν ἐξ ὁλοκλήρου· εἶνε ὅμως κίνδυνος νὰ φύγουν ἀπὸ τὰς στερεάς βάσεις, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο καὶ νὰ ἴδωμεν τοὺς χωρικοὺς τῆς Μακεδονίας εἰς δυσάρεστον δρόμον. Διὰ τοῦτο ὁ καθείς πρέπει νὰ φέρῃ τὰς εὐθύνas του, τοσοῦτον μᾶλλον ὅπου καὶ πρὸ τῆς Παγκαλικῆς δικτατορίας καὶ μετὰ καὶ ἐπ' ἀφορμῇ τῆς κρίσεως τοῦ ἐποικισμού εἶχα ὁ ἴδιος ἀναπτύξει δημοσίᾳ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἐξυπηρετεῖ ἡ παρουσία τοῦ Μαλούχου ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ὅτι ἡ ὁργάνωσίς του ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀνενόχλητος ἀπὸ τὰ κόμματα, ἐπειδὴ τοῦτο ἦτο τὸ συμφέρον τοῦ τόπου. Ἐπὶ δὲ τοῦ θέματος τούτου θὰ δώσω καὶ εὐρυτέραν ἀνάλυσιν ἐν εἰδικῷ παραρτήματι περαιτέρω τῆς παρούσης μελέτης.

φικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος ἐπίσης, ὡς καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γενικῆς πολιτικῆς ἦν δέον νὰ ἀκολουθήσῃ αὕτη εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον, διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν πολιτικὴν τῆς ἀνεξαρτησίαν καὶ διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ἐξομαλυντικὸν καὶ συνδετικὸν προορισμόν της ἐν μέσῳ τῶν ὁμόρων Κρατῶν. Λέγω δὲ καὶ ἀντιθέτως ὅτι ἡ βλέψις πρὸς δημιουργίαν ταξικοῦ ἀγροτικοῦ κόμματος ἐν Ἑλλάδι καὶ ἡ παράδοσις τῶν συμφερόντων τῆς ὑπαίθρου εἰς τὴν ἀντιπροσωπείαν καὶ εἰς τὰς δευτέρας χεῖρας, ὥς ἐπιβάλλει τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, τοῦτα θὰ εἶνε καθαρὰ ματαιοπονία, θὰ ὀδηγήσῃ δὲ εἰς τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ κεντροικὴ μας αὕτη ἰδέα, ἐπίκαιρος γενομένη ἐξ αἰτίας τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν τσιφλικίων καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς δημιουργηθέντων ζητημάτων διετήρησε ἀκόμη καὶ σήμερον καὶ θὰ διατηρήσῃ τὴν δυναμικότητά αὐτῆς καὶ τὴν χρησιμότητά της, εἰς χεῖρας δὲ ἱκανὰς περιορχομένη θ' ἀποβῇ γόνιμος καὶ σωτηρία διὰ τὸν τόπον. (1)

(1) Βεβαίως δὲν ἀνέφερα τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἐδῶ, διότι νομίζω τάχα ὅτι μὲ τὴν ἀπλὴν παράθεσιν αὐτῆς εἰς μίαν μελέτην συστηματικὴν ἐξοφλῶ τὸ καθήκον μου. Τὸ ἔκαμα, ἐν τῇ ἀδυναμίᾳ μου τοῦ νὰ ἐνεργήσω σημερινόν τίποτε περισσότερον καὶ συγχρόνως διὰ νὰ ὑποδείξω εἰς ὅλους ὅσοι ἔχουν τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἱκανότητά νὰ ἐργασθῶν διὰ τὰ συμφέροντα τῆς χώρας, ὅτι τὸ οὐσιαστικώτερον καθήκον αὐτῶν εἶνε τὸ νὰ ἐγγυηθῶν καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν διὰ παντὸς μέσου τοὺς ἄνθρωπους οἱ ὅποιοι θὰ ἐπιτρέψουν μίαν εὐρυτέραν ζύμωσιν καὶ βαθυτέραν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων πού γεννᾷ ἡ παρούσα ἱστορικὴ στιγμή, καθ' ἣν ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων ὑποχρεωμένος ν' ἀλλάξῃ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς του καὶ τὸν τρόπον τῆς σκέψεώς του.

Ἐλπίζω ἐξ ἄλλου, ὅτι ὁ προσωπικὸς τόνος αὐτῶν τῶν τελευταίων παρατηρήσεων θὰ ἐκληφθῇ ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν του πλευράν. Τοῦτο δέ, διότι ἡ πείρα μᾶς διδάσκει, ὅτι ὅλαι αἱ σοβαραὶ μεταρρυθμίσεις λαμβάνουν τὴν ἀφ' ἑαυτῆς τὴν κατεύθυνσίν των καὶ τὴν ἀρχικὴν τοῦλάχιστον μορφήν των ὄχι ἀπὸ τὴν γραφειοκρατίαν ἀλλ' ἀπὸ τὴν πρωτοβουλίαν ἱκανῶν καὶ ἀφοσιωμένων προσώπων, τὰ ὅποια ἠτύχησαν νὰ ἀναπτύξουν τὴν δρᾶσιν των ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως.

Οὗτω δὲ καὶ ἡ συνεταιρικὴ κίνησις ἔλαβε τὴν πρώτην ὥθησίν της ἐν τῇ Κεντρικῇ τοῦλάχιστον Μακεδονίᾳ ἀπὸ τὸν Μαλούχον μὲ ἡρωϊκὴν προσπάθειαν καὶ μὲ βαρεῖας ἀρχήθεν θυσίας ἐκ μέρους του. Ἀπὸ τὸν ἴδιον Μαλούχον ἔλαβεν ἡ συνεταιρικὴ κίνησις ἐπίσης καὶ μίαν κατεύθυνσιν ἀληθῶς οὐσιαστικὴν, διότι αὐτὸς εἶναι πού ἐτοποθέτησεν τὸν συνεταιρισμόν ἐπὶ βάσεως κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς γενικῆς, ὄχι δηλαδὴ ὡς μέσον διευκολύνσεως τοῦ δανεισμοῦ μόνον ἀπὸ τὴν Τράπεζαν ἀλλὰ ὡς ὄργανον ἀναγεννήσεως τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν μελῶν τῆς Κοινότητος καὶ ὁμαδικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν κοινῶν προβλημάτων τοῦ χωριοῦ. ὡς εἶναι π. χ. τὸ τῶν βοσκῶν, τὸ τῆς ἀποτινάξεως τοῦ τιμαριωτικοῦ ζυγοῦ τῶν Τζιουρματζιδων, τὸ τῆς πίστεως, τὸ τῆς ἀγοροφυλακῆς, τὸ τῆς λαϊκῆς ἐκπαιδεύσεως κλπ. ὡς ἀκόμη καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἀγροτικῆς βιομηχανίας. Ἐνῶ

ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος οἱ Συνασμοὶ ἐπεδόθησαν, ὥς γνωστόν, εἰς τὰ δάνεια καὶ εἰς τὰς προμηθευτικὰς ἐργασίας, ὅπου καὶ περιωρίσθησαν.

Ἄλλοι ἦλθαν καὶ θὰ ἔλθουν νὰ καθήσουν ἐπάνω εἰς τὸ συνεταιρικὸν οἰκοδόμημα μὲ ἦφος κομपाστικὸν διὰ νὰ δρέψουν τοὺς κόπους τῶν πρωτοπόρων. Ὁ Μαλοῦχος ὅμως, ὅταν τὸ πρῶτον ἐπῆγεν, κατόπιν μακρὰς πεζοπορίας, εἰς τὴν Ἑπανωμὴν καὶ ἐκήρυξεν τὴν συνεταιρικὴν Ὀργάνωσιν, δὲν ἐβάδισεν βέβαια ἐπὶ ῥόδων, μάλιστα δὲ εἶναι γεγονὸς ὅτι μετὰ κόπου εὐρέθησαν ἄνθρωποι διὰ νὰ τοῦ παράσχουν στοιχειώδη φιλοξενείαν, διότι οἱ μὲν τζιορμπατζίδες ὑπωπτεύθησαν τὸ πρωτότυπον τῶν λόγων τοῦ νεαροῦ ἀποστόλου οἱ δὲ πτωχοὶ κολλῆγοι των, διότι ἐκ παραδόσεως ἐδιδάχθησαν νὰ διστάζουν πρὸ τῶν συνεπειῶν οἰασδῆποτε καινοτομίας.

Βεβαίως, εἶνε εὐνόητον, ὅτι δὲν λείπουν ἀπὸ πονθενὰ οἱ πρόθυμοι διὰ νὰ ἐκμεταλλευθῶν πρὸς ἄλλοτρίους σκοποὺς τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ὅσα ἄλλοι ἤρχισαν καὶ ἐστερέωσαν ἐπὶ ἀσφαλῶν θεμελιῶν· ἀλλὰ ἐκάμαμεν τὰς ὑπομνήσεις αὐτὰς ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θὰ εὐρεθοῦν καὶ οἱ πρόθυμοι διὰ νὰ ὑπερασπίσουν καὶ νὰ συνεχίσουν τὰ ἀγαθὰ ταῦτα ἔργα, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς αὐτὰ τὰ θεμέλια τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας μας. Ἐκ νέου δὲ σημειῶνω καὶ γενικώτερον, ὅτι αἱ τελευταῖαι αὐταὶ παρατηρήσεις μου τὸσον ἐπὶ τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Μποῦθ σημειωθείσων ἐνδείξεων περὶ ἐνδεχομένων κοινωνικῶν ἀνωμαλιῶν εἰς τὰ Βαλκάνια ὅσον καὶ ἐπὶ τῶν εἰδικῶν ἐν Ἑλλάδι συνθηκῶν, ὅφ' ἃς ἔχουν ἐκδηλωθῇ παρὰ ἄλληλοι ζυμώσεις, ὅλαι αὐταὶ αἱ παρατηρήσεις, δι' ὧν ἔκλεισα τὴν περὶ Τσιφλικιοῦ ἀνάλυσίν μου, σκοπὸν ἔχουν νὰ ὑποδείξουν τὴν φύσιν καὶ τὴν οὐσίαν τῶν προβλημάτων, ὧν ἐνώπιον εὐρίσκειται ἡ χώρα μας, περαιτέρω δὲ νὰ ὑποδείξουν καὶ τὴν κατεύθυνσιν, πρὸς τὴν ὁποίαν συνδέονται αἱ πιθανότατες ἐπιτυχοῦς ἀντιμετωπίσεις αὐτῶν, ὡς καὶ τὴν προσωπικὴν μου πείραν, τὴν ὀφειλουμένην εἰς θετικὴν ἐργασίαν, ἣν κατέβαλα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Ὡς δὲ ἤδη ἐσημείωσα, θὰ εὖρω εὐκαιρίαν καὶ περαιτέρω νὰ ἐπανέλθω ἐπὶ τῶν θεμάτων αὐτῶν ἐν εἰδικῷ παραρτήματι.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΤΣΙΦΛΙΚΙΟΥ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄.

Παρατηρήσεις λεπτομερειακαὶ περὶ τῶν ἐθίμων ποῦ συνίστων καὶ ἐρρύθμιζαν τὴν κολληγικὴν σχέσιν.

Ὅπως παρατηρήσαμεν εἰς τὸ κείμενον ὁ κολληκτιβιστικὸς σχηματισμὸς τοῦ Τσιφλικιοῦ, ὁ ὁποῖος ἐστηρίζετο εἰς σοβαρὰν ὀργάνωσιν ὅλων τῶν βασικῶν λειτουργιῶν (πίστις, ἀσφάλις κλπ.) ὅπως εἰς κάθε οἰκονομικὸν ὀργανισμόν, ὁ σχηματισμὸς αὐτὸς δὲν ἐστηρίζετο εἰς θετὸν τι δίκαιον ἀλλ' εἰς τὰ ἔθιμα.

Ὅταν τὰ ἔθιμα αὐτὰ παρεβιάσθησαν ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτας, τότε ἐξηγέρθησαν οἱ κολλῆγοι καὶ ἐζήτησαν κυρίως τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν τῶν ἐθίμων καὶ κυρίως ἡμφισβήτησαν τὸ δικαίωμα ἐξώσεως, δηλαδὴ αὐτὸ τὸ δικαίωμα κυριότητος, ἥτις πράγματι δὲν ἦτο καθαρὰ ἀλλ' ὑπέκειτο εἰς πολλαπλᾶς δουλείας.

Ὁ χαρακτηριστικώτερος, ἀπὸ ὀργανικῆς ἀπόψεως, περιορισμὸς ἦτο αὐτὸς ποῦ ἐπέτρεπεν εἰς τὸν ἐπίμορτον καλλιεργητὴν νὰ διατηρῇ μικρὰ καὶ μεγάλα ζῶα χωρὶς νὰ καταβάλῃ δικαίωμα βοσκῆς καὶ ἐπίσης ἦτο ὁ περιορισμὸς ποῦ ὑπεχρέωνε τὸν ἰδιοκτῆτην νὰ διατηρῇ ὠρισμένην μόνιμον ἔκτασιν διὰ βοσκὴν τῶν χονδρῶν ζώων καὶ ἰδίως τῶν καλλιεργητικῶν ζώων (μερᾶς). Ὅταν ἤρχισεν ἡ ἀποσύνθεσις, αὐτοῦ κυρίως ἐκτύπησεν ὁ ἰδιοκτῆτης, ὁ ὁποῖος ἔδωσεν ὅλας τὰς βοσκὰς εἰς τοὺς νομάδας καὶ ἀφῆρεσεν ὅλα τὰ πλάγια ἐκ τῆς κτηνοτροφίας στηρίγματα τῶν προσθέτων πόρων ἀπὸ τοὺς κολλήγους, κρατήσας αὐτὰ μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰσπράττων τὰ ἐνοίκια τῶν βοσκῶν ἀπὸ τοὺς νομάδας.

Ἡ πλέον χαρακτηριστικὴ ἐξ ἄλλου ἐκ τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ κολλήγου ἦτο ὅτι οὗτος ὑπεχρεοῦτο νὰ σπεύρῃ ὅλον τὸν εἰς αὐτὸν διδόμενον ἀπὸ τὸν ἰδιοκτῆτην σπόρον, ἄλλως τὸ τρίτον ἔτος ἐξεβάλλετο ἐκ τοῦ κτήματος.

Ἐθιμον σχετικὸν μὲ τὴν πιστωτικὴν λειτουργίαν ἦτο ὅτι ὁ ἰδιοκτῆτης ἔδιδε δάνειον ἄτοκον ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ μὲ τόκον 12 ο)ο πέραν τούτου μὲ χρεωλυτικὴν ἐξόφλησιν.

Σχετικῶς μὲ τὴν ἀσφάλειν τὸ ἔθιμον ἦτο, ὅτι, εἰς περίπτωσιν π.χ. καταστροφῆς τῶν ἐσοδίων ἐκ θεομηνίας, ὁ ἰδιοκτῆτης ἡσφάλιζε τροφήν διὰ τὴν οἰκογένειαν εἰς σίτον καὶ ροβὴν διὰ τὰ ζῶα μέχρι νέας συγκομιδῆς μὲ ἀπόδοσιν ἴσου ποσοῦ ἐν καιρῷ ἀπὸ τὸν κολλήγον.

Ἐθιμον ἐπίσης ἦτο ὅτι οἱ ἀγοροφύλακες, ἀμπελοφύλακες, ἐκ-

κλησιαστικοὶ ἐπίτροποι ἐπροτείνοντο καὶ ἐξελέγοντο μὲ συμμετοχὴν τῶν κόλλήγων ἐν γενικῇ συνελεύσει καὶ διὰ βοῆς.

Ἐπρόκειτο πράγματι περὶ ἰδιοτύπου κοινοτικοῦ σχηματισμοῦ, ὅστις ἀπετέλει καὶ οἰκονομικῶς μίαν πλήρη σύνθετον καὶ καλῶς διοικουμένην μὲ τὸν τσιφλικούχον παρόντα καὶ ἐπὶ κεφαλῇς ἐπὶ ἀμοιβαίῳ συμφέροντι παραγωγικὴν αὐτάρκη μονάδα, ἡ ὁποία ἤρχισε ν' αὐτοῇ κυρίως ἀφ' οὗτου τόσον ὁ ἰδιοκτήτης ὅσον καὶ οἱ κολλῆγοι ἐπεδίωξαν ἰδιοτελῶς νὰ ἐπιτύχουν περισσότερα κέρδη ἕκαστος δι' ἴδιον λογαριασμόν καὶ εἰς βάρος τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ, ὅστις ἔτσι ἐκλονίσθη εἰς αὐτὰς τὰς ἐταιρικὰς δυναμικὰς βάσεις του.

Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ὁ κλονισμὸς ἐπῆλθε καὶ ἀπὸ ὑποκειμενικῆν συχνὰ κακοπιστίαν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθαροῦς ἀντικειμενικοῦς λόγους, ὧν κυριώτερος ἦτο ὁ ἐγγὺς σχηματισμὸς μεγάλων ἀστικῶν ἀγορῶν, γεγονὸς ὅπερ μετέβαλε τὸν προσανατολισμὸν τῶν παραγωγικῶν σχηματισμῶν, οἱ ὅποιοι, ἐνῶ πρότερον εἰργάζοντο πρὸς αὐτεπάρκειαν καὶ μὲ ὅλους τοὺς περιορισμοὺς τοῦ ἀτομιστικοῦ καὶ στιγμαίου συμφέροντος ὅσους ἐπιβάλλει ἡ πεῖρα τῆς ζωῆς καὶ ἡ πρόβλεψις διὰ τὴν πλήρη εὐστάθειαν ἐν τῇ διαρκείᾳ τοῦ χρόνου, ἔκτοτε ἀπέβλεψαν εἰς τὴν πώλησιν τοῦ προϊόντος μὲ τὸ μείζον δυνατόν κέρδος, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκ τοῦ παραχρῆμα ἀπόλαυσιν τούτου ἐπὶ θυσίᾳ τῆς ἀσφαλείσεως διὰ τὸ μέλλον.

Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου καὶ ἐφεξῆς βεβαίως ὁ σχηματισμὸς ἦτο προωρισμένος νὰ πέσῃ· ἀλλ' ἀπέκειτο πάντοτε εἰς ἐκείνους πού ἀνέλαβαν τὴν χειραγώγησιν τῆς μετατροπῆς νὰ μελετήσουν καλύτερα τὰ ἰσχύοντα πρότερον καὶ ὀργανικῶς ἀναγκαῖα ἔθιμα καὶ νὰ διατηρήσουν ἐξ αὐτῶν ἕκτινα ὧν ἡ χρησιμότης καὶ ἐν τῷ νέῳ καθεστῶτι θὰ ἐξηκριβοῦτο ὡς οὐσα ἀναμφισβήτητος καὶ ἀναντικατάστατος ἄλλως.

Θὰ ἦτο ὀρθὸν παραλλήλως μὲ τοὺς ἀποκαθισταμένους μικροῖ-διοκτῆτας νὰ ὀργανοῦντο καὶ αἱ κοινότητες αὐτῶν διὰ νὰ συνεχίσουν ἀδιαπτῶτως τὴν ἄσκησιν τῶν παλαιῶν κατ' ἔθιμον ὑφισταμένων λειτουργιῶν.

Νομίζω ἐπίσης ὅτι ἡ παράτασις τῆς ἐκκρεμότητος καὶ ἡ προσπάθεια ρυθμίσεως τῆς νέας καταστάσεως διὰ γενικοῦ καὶ ὁμοιομόρφου πανταχοῦ νόμου, ἐγένοντο ἀφωρμὴ κακοῦ. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου οἱ τοπικοὶ καὶ λαϊκοὶ θεσμοὶ δὲν κατηργήθησαν καὶ δὲν ἰσοπεδώθησαν, γνωρίζομεν ὅτι τὸ δικαίωμα καὶ ἡ φροντίς τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν μικροῖδιοκτῆτῶν ἐδόθη εἰς τὰς κοινότητας, οἵτινες ἐξουσιοδοτήθησαν νὰ ἀγοράζωσιν ἀναγκαστικῶς γαίης προωρισμένας διὰ τοιοῦτους σκοποὺς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'.

Ἡ γεωργικὴ μας κρίσις.— Παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν βασικῶν αἰτίων αὐτῆς.

(Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐδημοσίευσά εἰς τὴν «Πρωΐαν» τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν 17 Μαρτίου τοῦ 1930, εἰς ἐποχὴν δηλαδὴ καὶ ἣν ἡ κρίσις ἤρχισε νὰ γίνε-
ται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον αἰσθητῇ ἐν Ἑλλάδι. — Εἰς τὰς παρατηρήσεις αὐτάς
διαπιστώνονται ἐπικαίρως αἱ ἐν τῷ κειμένῳ τῆς μελέτης μου σημειωθείσαι γενι-
κῶς συνέπειαι τῶν σφαλμάτων που ἔλαβον χώραν κατὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῶν
Γαιοφιλίων).

Ἐνῷ ἡ συζήτησις περὶ τῆς κρίσεως εἰς τοὺς ἀστικούς κλάδους τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας συνεχίζεται, ἀκούομεν ἐκ παρ-
αλλήλου ὅτι ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον καὶ οἱ διάφοροι κλάδοι τῆς
γεωργικῆς μας οἰκονομίας καταλαμβάνονται ἀπὸ ἓνα ἀνησυχαστι-
κὸν καὶ βαθμὴδὸν ἐντεινόμενον ρίγος.

Ἄν πράγματι πρόκηται περὶ ἐπεκτάσεως τοῦ κακοῦ ἀπὸ τῶν
ἀστικῶν καὶ εἰς τοὺς ἀγροτικούς κλάδους τῆς οἰκονομίας μας,
τοῦτο θ' ἀποβῇ ἰδιαζόντως ἐπικίνδυνον· διότι, ἐνῷ ὁ ἐμπορικὸς
καὶ ὁ βιομηχανικὸς κλάδος, ὅντις ὅπωςδὴποτε ὠργανωμένοι, πα-
ρουσίασαν ἀντοχὴν καὶ εὐκόλῃ ἐπισκευάζουν τὰ ρήγματά των,
ἀντιθέτως οἱ ἀγροτικοὶ εἶναι ἀκόμη λόγῳ τοῦ προσφάτου ἐποικι-
σμοῦ καὶ τῶν ἀπαλλοτριώσεων ἐν καταστάσει ἐπιφύθως ρευστῇ
(ἰδιωκτησία, πίστις, ἀσφάλις, εἰδικεύσεις, καλλιεργητικαὶ μέθο-
δοι καὶ παραδόσεις) καὶ θὰ ἀποβῇ δυσκολώτατον νὰ συγκρατη-
θοῦν ὄρθιοι.

Οἱ ἀστικοὶ κλάδοι ὑφίστανται τὸν ἀντίκτυπον τῶν πολεμικῶν,
ὅπως γενικὰ λέγουν, ἀνωμαλιῶν, ἂν καὶ ὑπάρχει διαφωνία ὡς
πρὸς τὰς λεπτομερείας, καὶ δὴ ὡς πρὸς τὴν μορφήν τῆς κρίσεως
ἐν αὐτοῖς.

Διὰ τοῦ παρόντος θὰ προσπαθῇσω νὰ ρίψω φῶς εἰς τὴν
ἀνωμαλίαν ποῦ παρατηρεῖται ἐν τοῖς ἀγροτικοῖς κλάδοις ὡς πρὸς
τὰ κύρια αἷτια αὐτῆς καὶ ὡς πρὸς τὰ ληπτέα ριζικὰ μέτρα ἀντι-
μετωπίσεώς της.

Ὅταν ἔληξεν ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἀπειλὴ τοῦ κομμουνισμοῦ
ἐβασθεῖτο ἐπὶ θύραις, ἡ διευκόλυνσις τῶν ἐφένδρων πρὸς ἀπόκτη-
σιν μικροῖδιοκτησιῶν ἐτέθη ὡς ζήτημα κοινωνικὸν καὶ ἀκόμη ὡς
ζήτημα ἀνθρωπισμοῦ καὶ δικαιοσύνης στοιχειώδους. Μὲ τὴν ἰδίαν
βασικὴν ἀρχὴν ἐγίνε καὶ ὁ ἐποικισμὸς τῶν προσφύγων. Ἐξ ἄλλου
αἱ καλαὶ καὶ αὖξουσαι μάλιστα τιμαὶ τῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν
προϊόντων ἀπὸ τοῦ 1915 ἕως ἐπ' ἐσχάτων διηκόλυναν τὴν πρό-
χειρον συγκράτησιν τῶν μικροῖδιοκτησιῶν, μάλιστα μὲ τὴν κατα-

βολὴν μικροῦ σχετικῶς ποσοῦ ἐργασίας ἐκ μέρους τῶν ἀγροτῶν καὶ ἴσως ἀκόμη καὶ μὲ κάποιαν βελτίωσιν τοῦ εἶδους ζωῆς αὐτῶν (δημιουργία νέων ἀναγκῶν). ἀκόμη τὸ ἴδιον γεροντὶς τῶν καλῶν τιμῶν καὶ τῶν παχειῶν ἀγελάδων ἔκαμε νὰ παραμεληθῇ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς εὐεξίας ἢ μοιραία ἐν τούτοις ἀνάγκη τῆς ἀμέσου ἀναδιοργανώσεως τῶν ἀγροτικῶν κλάδων παραγωγῆς ἐπὶ τῆς νέας βάσεως τῆς μικροῖδιοκτησίας.

Μὲ μιὰ λέξι ἐξηγῶ, γιὰ νὰ μαι σαφὴς, ποιά ἀκριβῶς εἶνε αὕτη ἢ ἀμεληθεῖσα μοιραία ἀνάγκη.

Ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἀστικούς κλάδους, αἱ παλαιαὶ προαιώνιοι, ἃς ἀνέτρεψεν ἡ μικροῖδιοκτησία, μορφαὶ ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς, ὅπως εἶνε τὸ τσελιγκάτο (νομαδικὴ κτηνοτροφία), τὸ τσιφλίκι, ἡ πατριά, τὸ κεφαλοχώρι, ἡ κοινότης — αἱ παλαιαὶ αὐταὶ μορφαὶ εἶχαν ἀντιμετωπίσει καὶ λύσει μὲ τὸν ἰδικόν των τρόπον τὴν ἀνάγκην τῆς ὀργανώσεως, δηλαδὴ τῆς ἀποταμιεύσεως, τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλίσεως, ἀκόμη δὲ ἐπερνοῦσαν μὲ εἶδος ζωῆς ἀνάλογον πρὸς τοὺς πόρους των. Ἐπίσης τὰ ἀνοργάνωτα χωριά τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀντεμετώπισαν αὐτὴν τὴν ἔλλειψιν διὰ τῶν ἐκ τῆς μεταναστεύσεως προσθέτων πόρων, ποὺ ἐδημιούργησαν σχεδὸν πᾶσαι αἱ ἀγροτικαὶ μας οἰκογένειαι.

Ἄλλ' οἱ νέοι μεταπολεμικοὶ μικροῖδιοκτῆται, ὥς καὶ οἱ ἔποικοι ἐμπῆκαν εἰς τὸν οἰκονομικὸν ἀγῶνα μεμονωμένοι ὑπὸ τὴν ἀπατηλὴν ἐντύπωσιν εὐεξίας, ποῦ παρείχετο ἐκ τῶν παροδικῶν καλῶν τιμῶν.

Τὴν ἀμβλύτητα ταύτην δὲν διέφυνεν οὐδ' αὕτη ἡ ἀσκήσασα τὴν γεωργικὴν πίστιν Ἑθνικὴ μας Τράπεζα. Ἀκολουθήσασα μὲ τοὺς κανόνας τοῦ κλασικοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματος τὴν προϋῶσαν ἕψησιν τῶν τιμῶν, διώγκωσε τὰ θραχυπρόθεσμα καλλιεργητικὰ ὥς τὰ ἔλεγε δάνεια, ἐνῶ ἀκριβῶς τότε ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως ὅχι ὅμως πρὸς λήψιν δανείων, ἀλλὰ πρὸς ἀποταμίευσιν καὶ διαμόρφωσιν ἐνὸς σταθεροῦ καὶ γονίμου γεωργικοῦ κεφαλαίου καὶ πρὸς τόνωσιν τῆς ἀγροτικῆς συνειδήσεως. Μάλιστα μπορῶ νὰ πῶ ὅτι ἐὰν μὲ πεφωτισμένην πρόνοιαν περισυνελέγετο καὶ καταλλήλως διωχετεύετο εἰς τὰς ἐκ πείρας ἀποδειχθείσας ὡς ἀναγκαίας μέσα στὰ χωριά βελτιώσεις ἐκεῖνο τὸ ὑπερεισόδημα, τὰ περισσότερα ἔργα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ γίνουν μὲ αὐτὸ χωρὶς τὰ ἀκριβὰ ἐξωτερικὰ δάνεια.

Ὅπως δὴποτε, ὅσο μὲν αἱ τιμαὶ ἤϋξαναν, τὰ ἐκ τούτων κέρδη τὰ ἐμοιράσθη ὁ ἀγρότης καὶ ἡ Ἑθνικὴ, ἐσπαταλήθησαν δὲ κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ ἐξητμίσθησαν εἰς πλήρωσιν χρειῶν δευτερευουσῶν ὅλως ἐν τῇ ἐθνικῇ μας οἰκονομίᾳ. Ἀφ' ὅτου ὅμως αἱ τιμαὶ

κατεβαίνουν, τὰ καλλιεργητικὰ δάνεια ἐπῆραν ἀναμφισβήτητα τὴν μορφήν δανείων ζωαρκείας καὶ ἐξοικονομήσεως τῶν πραγμάτων, διατιθέμενα εἰς πλήρῳσιν τοῦ ἀπειλητικῶς ἐμφανισθέντος καὶ ὁλοένα διανοιγομένου ἔτι μᾶλλον χάσματος τοῦ ἐλλείμματος εἰς ὅλας τὰς μεμονωμένας ἐκμεταλλεύσεις τῶν μικροῖδιοκτητῶν. Ἐν τούτοις εἶνε ἴσως ἀκόμη καιρὸς διὰ νὰ σκεφθῇ τις ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη, ποῦ εἶνε ἡ ἀκροτάτη συνέπεια τῆς βασικῆς γραμμῆς ποῦ ἐτέθη πρὸς ἄσκησιν κοινωνικῆς πολιτικῆς, πρέπει νὰ μελετηθῇ μὲ ἀκραν σοβαρότητα, καὶ δὴ ὅχι εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς τὰς συμπτωματικὰς—ὅπως εἶνε αἱ κραυγαὶ πόνου καὶ αἱ αἰτήσεις ἀντίθεσης τοῦ ἀπρογραμματίστου δανεισμοῦ τῶν μικροῖδιοκτησιῶν—ἀλλ' εἰς αὐτὰς τὰς πηγὰς τῆς. Βεβαίως οἱ ψηφοφόροι πιέζουν τοὺς βουλευτὰς καὶ οἱ βουλευταὶ τὴν Κυβέρνησιν, ἀλλὰ τὸ βούλωμα τῶν κραυγαλέων στομάτων ἀποτελεῖ μᾶλλον φαῦλον κύκλον παρὰ βάσιμον θεραπείαν τοῦ κακοῦ.

Φανερόν ὅτι ἰὸ πᾶν πρέπει νὰ γείνη διὰ νὰ συγκρατηθοῦν αἱ μικροῖδιοκτησίαι· τοῦτο ὅμως θὰ γίνη διὰ τῆς μέσῃ τῶν συνεταιρισμῶν (ἀφοῦ ἀναμορφωθοῦν ἐπὶ οἰκονομικῆς βάσεως καὶ ἀπεριορίστου εὐθύνης) ὁργανώσεως καὶ ἀποταμιεύσεως, τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλίσεως καὶ ὅχι ἀπλῶς τοῦ εὐκολωτέρου δανεισμοῦ. Θὰ κατορθωθῇ δὲ τοῦτο ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει ἐὰν οἱ ἀγροτικοὶ κλάδοι στηριχθοῦν ὅχι εἰς τὰ ὅσονδήποτε εὐθηνὰ καὶ ἀθρόα καλλιεργητικὰ λεγόμενα δάνεια, ἀλλ' εἰς τὴν ὑπερεργασίαν καὶ μέσα εἰς τὰς μικροῖδιοκτησίας καὶ ἔξω αὐτῶν, τῶν μικροῖδιοκτητῶν πειθομένων ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα (μᾶλλον γρήγορα) θὰ χάσουν τὴν ἰδιοκτησίαν των, ἐὰν δὲν στέρξουν νὰ δημιουργήσουν εἰς ἑαυτοὺς καὶ προσθέτους τινὰς ἀκόμη πόρους, ἐργαζόμενοι ὅπου ὑπάρχει δουλειὰ ἐντὸς τῆς χώρας εἰ δυνατόν (δρόμοι, μέγαρα ἔργα κλπ.).

Αὐτὸ σημαίνει ὅτι πρέπει ὁ λαὸς νὰ ὀδηγηθῇ εἰς ὑπερεργασίαν παραγωγικὴν καὶ ὅχι εἰς τὰς πιστωτικὰς θυρίδας (ἀνὰ 25 χιλ. δραχ., ὡς λέγουν, εἰς ἐκάστην ἐκ τῶν 800 χιλ. ἀγροτικῶν οἰκογενειῶν). Σημαίνει ἀκόμη ὅτι τὰ κεφάλαια τῆς Ἀγροτικῆς εἶνε ὑπεραρκετὰ καὶ πρέπει μάλιστα νὰ διατεθοῦν ταῦτα κατὰ 70 ο)ο τοῦλάχιστον ὅχι εἰς δάνεια πρὸς τοὺς γεωργοὺς ἀτομικῶς ἀλλ' εἰς ἐκτέλεσιν μικρῶν ἔργων μέσα στὰ γεωργικὰ χωριά, ἀφοῦ κατόπιν ἐρεῖνης ἀπὸ ἄνδρας μὲ νοῦν καὶ κρίσιν καθορισθῇ τὸ πρακτέον διὰ κάθε χωριό.

Ἐνα παράδειγμα : οἱ καπνάδες μὲ τοὺς νάνους καὶ εἰδικευμένους εἰς ἐκλεκτὰ καπνὰ κλήρους τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Δυτικῆς Θράκης παρήγαγον καὶ διαθέτουν πρὸς πώλησιν

ένα ποσὸν καπνοῦ, ἥδη βεβαρυμένου καὶ μὲ τοὺς τόκους τοῦ καλλιεργητικοῦ δανείου καὶ μὲ τὸ δυσανάλογον εἶδος ζωῆς ποῦ ἐπιμένουν νὰ κάμνουν· ἐπειδὴ ὅμως τὸ προῖόν δὲν πωλεῖται ἀμέσως, αὐτοί, παριστῶντες τὸν ἐπιχειρηματιὰν γεωργόν, κάθονται ἄεργοι ἐπὶ τοῦ σωροῦ τοῦ προΐοντος αὐτῶν καὶ τὸ ἐπιβαρύνουν ἀκόμη περισσότερον καὶ τὸ καθιστοῦν ἔτι μᾶλλον ἀκριβὸς μὲ τὸ πρόσθετον πλασματικὸν δάνειον. Ἐνῶ ἀκριβῶς ἐκεῖ κοντὰ στὴν ὁδοποιΐα ἐργάζονται, μὲ γερά μάλιστα ἡμερομίσθια, μόνον μερικοὶ Κανκάσιοι ἔποικοι καὶ Βούλγαροι ἐργάται. Ἔτσι ἀκριβαίνει καὶ ὁ καπνὸς καὶ ὁ δρόμος. Ἐκ παραλλήλου ἐπὶ πολλοὺς μῆνας τὸ ἔτος ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὰς ἐλαιοπαραγωγικὰς, τὰς ἀμπελοφυγικὰς, τὰς δημητριακὰς περιοχὰς τὰ ἡμερομίσθια φθάνουν εἰς 100 καὶ 150 δραχμὰς· καὶ ἔτσι ἀκριβαίνει καὶ τὸ λάδι καὶ τὸ κρασί καὶ ἡ σταφίδα καὶ τὸ σιτάρι.

Ὅρθαν βέβαια νὰ μὴ ἀφεθῇ ὁ παραγωγὸς εἰς τὴν τύχην του καὶ νὰ μὴ πωλήσῃ τὸ προῖόν του πρὸ τῆς ὥρας μὲ ζημίαν ἢ ἔστω καὶ μὲ μικρότερο κέρδος. Ἀντὶ ὅμως δανείου, πρέπει δι' αὐτοὺς ποῦ παριστοῦν τὸν μικροῖδιοκτήτη καὶ ποῦ ἐπιμένουν νὰ ζήσουν ἀπὸ τὸ ὀλίγον προῖόν των (ἐργασίας 100 τὸ πολὺ ἡμερῶν τὸ ἔτος)—τὸ τονίζω δι' αὐτοὺς πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ὄχι δάνειον, ἀλλὰ πρόνοια διὰ νὰ τοὺς δοθῇ ἐργασία πρόσθετος καὶ εἰδικῶς ἐδῶ ἓνα φθινότατο μεταφορικὸν μέσον νὰ πᾶνε, μὲ 20 δραχ., ἕως τὴν Μυτιλήνη, ἕως τὴν Κρήτη, ὅπου τυχόν, ἀναλόγως τῆς ὥρας τοῦ ἔτους, ὑπάρχει ζήτησις ἐργατικῶν χειρῶν καὶ ὑψηλὰ ἡμερομίσθια, τὰ ὅποια, κατὰ ὅρον ἀπαράβατον, πρέπει νὰ πέσουν, ὅπως καὶ οἱ τόκοι, χαμηλά, ἀλλ' ἐπὶ ὅλων βεβαίως τῶν ἐπιπέδων τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας· καὶ τοῦτο, διότι μόνον μὲ εὐθηνὰ προΐοντα θὰ κρατηθῶμεν εἰς τὴν διεθνῇ ἀγοράν, ἀγρεύοντες πελάτας μεταξὺ τῶν πολυπληθεστάτων πτωχοτέρων λαϊκῶν τάξεων.

Εὐνόητον ὅτι ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέτρα—ποῦ θὰ πειθαναγκάσουν τὸν λαὸν νὰ ὑπερεργασθῇ καὶ δὴ εὐθηνὰ—ἐὰν ληφθοῦν μονομερῶς, θὰ ζημιωθῇ ὁ ἐργατικὸς μας πληθυσμὸς εἰς ὄφελος τοῦ ὑπολοίπου· καὶ αὐτὸ εἶνε βεβαίως ἓνα ἔγκλημα, καὶ δὴ ὄχι μόνον κοινωνικῶς, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικῶς. Ἀλλὰ ἐδῶ πρόκειται περὶ τῆς γενικῆς ἀρχῆς, ὅτι χωρὶς εὐθηνὴ παραγωγή οὔτε διεθνῶς θὰ σταθοῦμε, οὔτε τὸ κόστος τῆς ζωῆς μέσα στὴν χώρα μπορεῖ νὰ κρατηθῇ σὲ λογικὴ στάθμη. Ἀπόκειται δὲ εἰς ἐκεῖνον ποῦ θὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ πρόβλημά μας νὰ λάβῃ μαζὶ μὲ αὐτὰ τὰ μέτρα ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καὶ τὰ ἀντίστοιχα ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπιπέδων διὰ νὰ μὴ ἀδικεῖται ὁ ἐργατικὸς μας πληθυσμὸς

καὶ οἱ μὲν κοπιάζουσιν, οἱ δὲ κοροϊδεύουσιν τοὺς κουτοὺς παριστῶν-
τες τὸν ἔξυπνον.

Ἐφθάσε δὲ ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ εὐθιγὴ αὐτοσχεδια-
στική καὶ ἐξ ἀντιγραφῆς κοινωνική πολιτική πρέπει νὰ σταμα-
τήσῃ ἐμπρὸς εἰς μιαν πραγματικὴν οἰκονομικὴν βιολογικὴν πολι-
τικὴν, ποῦ θὰ πάρῃ καὶ ζωντανὸν γηγενὲς κοινωνικὸν περιε-
χόμενον.

Ὅ,τι ἔχει σημασίαν δὲν εἶνε τόσο τὸ ποσὸν δι' οὗ πιστοῦται
ἕκαστος κλάδος, ἀλλὰ ἡ ἀναλογία τῶν πιστώσεών του ἐν σχέσει
μὲ τὰς πιστώσεις τῶν ἄλλων κλάδων. Ἡ δὲ κατανομὴ τῶν κεφα-
λαίων κατὰ κλάδον δέον νὰ γίνεται ὅχι τεχνητὰ (διὰ νόμων,
ἐγγυήσεων καὶ προστασίας), ἀλλὰ δυναμικὰ καὶ ἀπὸ ἴδρυμα ἁνώ-
τατον ποῦ ὑποτίθεται ὅτι ἔχει ἀκριβῆ κατάσφιν τοῦ συνόλου τῆς
ἀγορᾶς, τῶν τε κεφαλαίων ὅσων καὶ τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως καὶ
τῶν προϊόντων. Ποτὲ ὁ νόμος καὶ ὁ γεωμετρικὸς μηχανισμὸς δὲν
μπορεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν ἰθύνοντα νοῦν εἰς τὸν εὐπλαστον
καὶ προσαρμοστικὸν δυναμισμόν τῆς ζωῆς. Νοῦς δὲ λείπει καὶ
ὅχι νόμοι.

Ἡ τεχνητὴ συγκέντρωσις κεφαλαίων εἰς τὴν Ἀγροτικὴν
Τράπεζαν, ὡς εἰδικὸς πρόσφατος νόμος ἐπιδιώκει, δὲν θὰ ὠφε-
λήσῃ εἰς τίποτε. Ἀντιθέτως μάλιστα ἡ κατόπιν τῆς τεχνητῆς συγ-
κεντρώσεως τοῦ χρήματος πιθανή, ὡς φαίνεται συνέχισις τοῦ
παλαιοῦ πιστωτικοῦ συστήματος τῆς Ἐθνικῆς (καλλιεργητικὰ καὶ
πλασματικὰ δάνεια, σιτηρεσιακὰ δηλαδή, ἐνεχυρόγραφα κλπ.) ἢ
καὶ ἡ κακὴ τυχὸν ἐκτίμησις τῶν ἐνδεδειγμένων πρὸς ἐκτέλεσιν
βελτιώσεων καὶ μικρῶν ἔργων μέσης καὶ μακρᾶς προθεσμίας)—
καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἐνδεχόμενα—καὶ τίποτε δὲν μᾶς ἐνθαρρύνει περὶ
τοῦ ἀντιθέτου—θὰ ὀδηγήσουσιν εἰς μίαν νέαν κραυπάλην ἀπατηλῆς
ἀγροτικῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐποικιστικοῦ θριάμβου, ἀλλὰ βραχυ-
τάτην καὶ δυστυχῶς τελευταίαν.

Τίποτε ἐπὶ τοῦ ὄντος δημιουργικοῦ καὶ δὴ τοῦ ἀγροτικοῦ ἐπι-
πέδου δὲν γίνεται οὔτε ἀμέσως οὔτε διὰ θαύματος.

Καὶ ἂν τὸ ῥῆγος τῆς ἀνησυχίας περὶ ἐπιχειμένης ἐπεκτάσεως
τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως καὶ εἰς τοὺς ἀγροτικούς μας κλάδους
δὲν εἶνε παραμυθὴ ἀλλ' ἀλήθεια—τότε εἶνε ν' ἀπορῇ κανεὶς ποῦ
εὐρίσκειν τὸν καιρὸν καὶ τὸ θάρρος οἱ ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Γεωρ-
γίας διὰ νὰ συζητοῦν τὰς θαυματουργικὰς ἐφευρέσεις περὶ νέων
συστημάτων διανομῆς τῆς γῆς, περὶ συγκεντρώσεως τῶν κλήρων
καὶ περὶ βενζιναρώσεως ὅλης τῆς Ἑλλάδος, κατόπιν σφαγῆς ἀλὰ
Ἡρώδη, ὅλων τῶν, μαρτυρικῶν ἄλλως, ἀροτριώντων κτηνῶν ὡς
πολυδαπάνων δῆθεν.

Τὰ ἀτυχῇ αὐτὰ ζῶα, γεννῶνται, τρέφονται καὶ ἀφίουν τὸ τομάρι τοὺς μέσα σὴν Ἑλλάδα, καὶ ἂν προκαλοῦν δαπάνας μεγάλας διὰ τοὺς ἄλφα Ἑλληνας, αἱ ἴδιαι αὐταὶ δαπάναι ἀποτελοῦν ἔσοδον διὰ τοὺς βῆτα τοιούτους—ἐνῶ τὰ πολυπληθῆ μηχανήματα διὰ νὰ ἔλθουν καὶ διὰ νὰ κινηθοῦν σημαίνουν προμηθείας ἀπ' ἔξω καὶ συνεχῇ αἱμορραγίαν συναλλάγματος· εἶνε ἔνδειξις ἄλλως μιᾶς ἀνυπάρκτου ἀκροτάτης ἐξελίξεως τοῦ ἐκχρηματισμοῦ τῶν ἀγροτικῶν μας κλάδων· ὅς ἀφήσωμεν ποῦ προϋποθέτουν καὶ ὑψηλὴν στάθμην τεχνικῆς μορφώσεως εἰς τὴν ὑπαίθρον.

Επίσης ἡ ἐφεύρεσις τῶν νέων διανομῶν θὰ στοιχίσῃ χρήματα καὶ σπατάλην τοῦ ὑπαλληλικοῦ προσωπικοῦ τῶν γεωπόνων, ἀφαιρέσιν τῶν ἀπὸ τὰς ἐργασίας τῶν.

Ἄλλως ἐν συνόλῳ ἡ διανομὴ τῶν κλήρων μὲ ὅποιο σύστημα εἶνε κατ' οὐσίαν χαρτίνη ὑπόθεσις, ποῦ ἐνῶ μᾶς ἐκόστισε πολὺ ἀκριβά, δὲν θὰ ἰσχύσῃ παρὰ μόνον διὰ μίαν θεωρητικὴν στιγμὴν ἐν τῇ ἀπέριω διαρκείᾳ τοῦ χρόνου· διότι καὶ κατὰ τὴν ἀμέσως προηγουμένην στιγμὴν τῆς ὑπογραφῆς τῶν χαρτῶν καὶ κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπομένην τὰ πράγματα ἦσαν καὶ θὰ εἶνε κατ' οὐσίαν διαφορετικά.

Ἡ κατὰστάσις μας σήμερον εἶνε τοιαύτη, ὥστε μᾶς ἐπιβάλλεται ν' ἀφήσωμεν τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους νὰ λειτουργήσουν· τοῦτου ὅμως δοθέντος, ἡ χαρτίνη διανομὴ θὰ τροποποιηθῇ ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς ἀγροτικῆς μας οἰκονομίας. Ἀνωτέρω ἐπεδείχθησαν τὰ μέσα προστασίας τῶν μικροῖδιοκτησίων· αὐτὰ δὲν ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν λεπτολόγον διανομὴν· ἐκτὸς ἂν ἡ Τράπεζα ἀναλάβῃ νὰ τρέφῃ μὲ τὰ καλλιεργητικὰ δῆθεν δάνεια τῆς τοῦς κληροῦχος ἀγρότας διὰ νὰ ἔχῃ τὴν ἱκανοποίησιν νὰ τοὺς καμαρώνῃ παριστάνοντας τὸν μικροῖδιοκτήτην κτηματίαν ἐπὶ τῶν χαρτῶν κλήρων τῶν. Ἐνῶ πράγματι ἡ διανομὴ ἔχει ἤδη γίνεαι δυναμικὰ εἰς τὰ πλεῖστα χωριά ἀπὸ τοὺς ἰδίους χωρικοὺς καὶ δὲν ὑπολείπεται παρὰ νὰ κυρωθῇ καὶ τυπικῶς ἔστω καὶ μὲ ἀδικίας τινάς.

Ὅχι μόνον τὸ νὰ διαθέσῃ κανεὶς χρήματα καὶ προσωπικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ συζητῇ κἂν τοιαῦτα θαυμάσια ἐφευρήματα εἶνε ἀπόδειξις ἐσχάτης παρανοήσεως τῶν πραγμάτων, ἐπιχειροῦμενον δὲ τυχόν, θὰ ἀποτελέσῃ τραγικὴν εἰρωνείαν καὶ κτύπημα τελειωτικὸν κατὰ παντός, ὅτι μένει ἀκόμη ὄρθιον εἰς τοὺς ἀγροτικοὺς μας κλάδους, τοὺς τόσον περιπετειωδῶς δοκιμασθέντας διὰ μέσου τῶσαν μεταρρυθμίσεων καὶ φαντασιοκοπικῶν ἐμπνεύσεων.

Βεβαίως ἡ εὐθηνὴ κοινωνιολογία, ὡς καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διαθέτουν μυριάδας λέξεων καίμεγαλοπρεπῶν ἐτοίμων φράσεων

καὶ σχεδίων ἱκανῶν νὰ περιβάλουν μὲ μορφὴν λογικοφανῇ καὶ θαιμιαστὴν ἀκόμη καὶ τὰ πλέον παράλογα πράγματα.

Πλὴν φαίνεται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ν' ἀποβαίνει χρησίμων ὅπωςδὴποτε τὸ νὰ εὑρεθῇ κάποιος ποῦ σύνιομα μὲ τὰς ὀλιγωτέρας, κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ τὰς ἀπλουστέρας λέξεις, φράσεις καὶ θεωρίας, θὰ παραστήσῃ τὴν πενιχρὰν καὶ σκληρὰν πραγματικότητα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ'.

Εἰδικὴ ἀνάλυσις περὶ τῆς ἀσφαλιστικῆς λειτουργίας ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ Τσιφλικιοῦ.

(Ἡ κατωτέρω πρώτη καὶ ἡ ἐπομένη δευτέρα παράγραφος ἐδημοσιεύθησαν ὡς δοκίμια ἐν τῷ περιοδικῷ «Πειθαρχία» τὴν 27 Ἀπριλίου καὶ τὴν 25 Μαΐου 1930).

Ὑπὸ τὸ ἔως χθὲς ἰσχυῶσαν τσιφλικικὸν καθεστῶς αἱ πεδιναὶ περιοχαί, αἱ λεγόμεναι τῆς μεγάλης καλλιεργείας, ἐξεμεταλλεύοντο ἐκ παραλλήλου καὶ ὥς βοσκαὶ διὰ τῆς κτηνοτροφίας, νομαδικῆς ἢ χωρικῆς· τοῦτο δὲ ἐπειδὴ μόνη ἡ ἐκ τῆς καλλιεργείας δημητριακῶν πρόσοδος ἀπεδείχθη ἐκ πείρας ἀνεπαρκὴς διὰ νὰ στηρίξῃ ἀποτελεσματικῶς καὶ ἐν συνεχείᾳ τὴν οἰκονομίαν τοῦ τσιφλικιοῦ, δηλαδὴ χωρὶς συχνὰς καὶ καταστρεπτικὰς κρίσεις.

Ἡ πραγματικὴ κατάστασις, τὴν ὁποίαν εὔρομεν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, ἦτο ἡ ἐξῆς: Ὁ μῆις ἐχώριζε μίαν ἢ δύο συνεχεῖς, εἰς διαφόρους τοποθεσίας τοῦ τσιφλικιοῦ, ἐκτάσεις, κοινῶς «ντάμκες» ἢ «πλάτες», διὰ τὴν καλλιέργειαν μὲ χειμερινὰ τὴν μίαν καὶ μὲ ἀνοιξιάτικα τὴν ἄλλην· ἐξεχώριζεν ἐπίσης μίαν ντάμκα, τὴν ἐν τῇ συνήθει ἀγροναπαύσει διατελοῦσαν, ἢ καὶ περισσοτέρας συνεχεῖς πάντοτε ἐκτάσεις, τὰς ὁποίας ἄφηνε χέρσους διὰ νὰ τὰς ἐκμεταλλευθῇ ὡς βοσκάς, δίδων συνήθως αὐτὰς μὲ ἐνοίκιον εἰς τὸν νομάδα κτηνοτρόφον. Ὑπῆρχαν δηλαδὴ συνδυασμένα δύο παράλληλα συστήματα ἐκμεταλλεύσεως, ἓνα διὰ τῆς κτηνοτροφίας καὶ ἄλλο διὰ τῆς καλλιεργείας, ἥτις πάλιν καὶ αὕτη ἦτο πολυειδὴς καὶ ποικίλη.

Ἡ οὕτω πως διαμορφωμένη ἐν τοῖς τσιφλικίοις κατάστασις ὁργανώσεως τῆς παραγωγῆς, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς εὔρομεν καὶ τὴν ὁποίαν μετερορθύσαμεν, ὡς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ἰδιοκτήτου, διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς μικροῦδιοκτησίας, ἢ τοιαύτη, ἐρωτῶ, ὁργάνωσις ὠφέλιμο ἄρα γε εἰς τὴν τύχην;

Ὅχι βέβαια. Ὡφείλετο, ἀντιθέτως, εἰς πολλοὺς καὶ ἐκ πείρας μα-
κρᾶς ἐπιβληθέντας λόγους.

Ἐνας δὲ ἐξ αὐτῶν τῶν λόγων ἦτο καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς προνοίας
καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως ὡς πρὸς τὴν αὐτάρκειαν καὶ τὴν συντήρη-
σιν τῆς οἰκονομικῆς μονάδος τοῦ τσιφλικιοῦ ἐν οἰαδήποτε ἀποτυ-
χίᾳ περὶ τὴν ἐσοδεῖαν ἢ ἐν ἄλλῃ κρίσει. Διότι θεβαίως αἱ πα-
λαιαί, προαιώνιοι, τὰς ὁποίας διεδέχθη ἡ μικροῖδιοκτησία, μορ-
φαὶ ὁργανώσεως τῆς παραγωγῆς, τῶν ὁποίων μία καὶ τὸ τσιφλίκι
εἶχαν ἀντιμετωπίσει καὶ λύσει μὲ τὸν δικόν τους τρόπον τὸ πρό-
βλημα τῆς προβλέψεως, ὅπως εἶνε ἐν προκειμένῳ ἡ ἀσφάλις.
τοῦθ' ὅπερ ἄλλως τε βλέπομεν καὶ σήμερον ὅτι τὸ ἔκαμε, μὲ τὸν
ἰδικόν της καὶ αὐτὴ θεβαίως τρόπον, ἡ ἀστική μας οἰκονομία
(ἴδε τόσα συστήματα καὶ εἶδη ἀσφαλειῶν τῶν διαφόρων ἀστικῶν
ἐπιχειρήσεων).

Ἀλλὰ πῶς ἀκριβῶς εἶχε ὁργανωθῇ αὐτὴ ἡ ἀσφάλις εἰς τὸ
τσιφλίκι, εἰς τὰς δημοτριακὰς δηλαδὴ καὶ κτηνοτροφικὰς περιο-
χὰς τῆς μεγάλης καλλιέργειας;

Ὡς ἐξῆς : Οἱ μὲν κολλῆγοι, ὡς γνωστόν, εἶχαν ἀσφαλισμέ-
νον ἀπὸ τὸν ἰδιοκτῆτην, κατὰ παλαιὸν ἔθιμον, τὸ χαμηλὸν τοῦλά-
χιστον ὄριον τῆς συντηρήσεώς των, ὡς καὶ τὰ ἐφόδια τῆς καλ-
λιέργειας (σπόροι κλπ.). ὁ ἰδιοκτῆτης ὁμως μπέης πῶς ἡσφάλιζε
τὸ σύνολον τῆς ἐκμεταλλεύσεως, τὴν συντήρησιν τοῦ ἑαυτοῦ του
καὶ τῶν κολλήγων του, ὅπως καὶ τὰ ἐφόδια διὰ τὴν συνέχισιν τῆς
καλλιέργειας διὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ;

Τοῦτο τὸ ἐπετύγγανε ἀκριβῶς μὲ τὸ σύστημα τῆς ντάμκας.
Ἄν δηλαδὴ ἡ ντάμκα τῶν χειμερινῶν καλλιειγῶν δὲν τοῦ ἀπέ-
φρε τίποτε λόγῳ πλημμύρας, ἐπιάνετο ἀπὸ τὴν ἄλλην τῶν ἐαρι-
νῶν καλλιειγῶν ἂν καὶ αὐτὴ, ὡς ὑποκειμένη π. χ. εἰς τὸν λίθα,
ὑπελείπετο, τότε ἀκουμποῦσε εἰς τὸ πλεόν ἀσφαλὲς ἐξ ὅλων εἰσό-
δημα, τὸ ὁποῖον ἤρχετο ἀπὸ τὴν ντάμκα πού εἶχε διαθέσει ὡς βο-
σκήν εἰς τὸν νομᾶδα κτηνοτρόφον.

Ἡ ἀσφάλις δηλαδὴ τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ ἐστηρί-
ζετο : α') εἰς διαφορισμὸν τοπικόν (ντάμκα ὑποκειμένη καὶ μὴ
εἰς τὸν λίθα, π. χ., καὶ εἰς τὸ νερό), β') εἰς διαφορισμὸν κατ' εἶ-
δος καλλιέργειας, ἐπειδὴ ἔκαμνε ποικίλην καλλιέργειαν (χειμερινὰ
ἐαρινὰ κλπ.)· καὶ γ') εἰς διαφορισμὸν κατὰ σύστημα ἐκμεταλλεύ-
σεως, διότι παράλληλα μὲ τὴν καλλιέργειαν εἶχε καὶ τὸν ἐκ τῆς
βοσκῆς πόρον.

Μὲ αὐτὴν τὴν πολλαπλὴν ἀσφάλισιν ἐκρατεῖτο ὁ ἰδιοκτῆτης
εἰς τὰ πόδια του· ἐντὸς δὲ τοῦ περιθωρίου αὐτοῦ ἐξοικονομεῖτο

καὶ ὁ κολληγος, τοῖς ἀλάχις τῶν ὥς πρὸς τὸ ὄριον τῆς συντηρήσεώς του.

Ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ τσιφλικίου ἔπεσε, εἴτε ὀργανικῶς, διότι οἱ κολληγοὶ ἐξηγόρασαν ἰδίᾳ δυνάμει τὴν οἰκονομικὴν τῶν αὐτοτέλειαν, εἴτε διὰ τῶν νόμων τῆς ἀπαλλοτριώσεως, εἴτε ἄλλως πως. Ἐν τούτοις, καίτοι τὸ τσιφλίκι διελύθη, τὰ χρήσιμα ὅμως στηρίγματα τοῦ ἐπεβίωσαν ἐκ τῆς παλαιᾶς ὀργανώσεως εἰς τὴν νέαν (ὅπως π. χ. συνέβη εἰς τὰ δημοτριακὰ χωριά αὐτῆς τῆς Ἀττικῆς). Εἰς τὴν θέσιν τοῦ μπέη ἦλθε καὶ ἓνας ἕκαστος ἐκ τῶν κολλήγων καὶ ὅλο τὸ χωρὶοὺν μαζί· διετηρήθησαν δὲ πανταχοῦ κυρίως οἱ ντάμκες, ὡς βάσις τῆς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς, καθὼς καὶ ὁ ἐκ τῆς βοσκῆς πόρος, εἴτε μέσον τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας εἴτε καὶ διὰ τῆς χωρικῆς τοιαύτης, διότι πολλαχοῦ οἱ χωρικοὶ ἀπέκτησαν οἱ ἴδιοι ποιμνιον, ἄλλοι εἴνε δηλωτικὸν οἰκονομικῆς ἀνόδου ἀναμφισβητήτου. Ὅπως δὲ ποτε δὲ χωρὶς τὸν ἐκ τῆς βοσκῆς, τὸν καὶ κυριώτερον ἀσφαλιστικόν, πόρον, πονθὲν τὰ δημοτριακὰ ἐκ κολλήγων ἀποκαταστάμενα χωριά δὲν ἡδυνήθησαν τελικῶς νὰ κρατηθοῦν οὔτε ἐν Ἑλλάδι, οὔτε ἐν τῇ λοιπῇ Βαλκανικῇ, οὔτε δ' ἐξ ἄλλου καὶ τὰ ἐποικισθέντα παρ' ἡμῖν θὰ δυνήθεον νὰ σταθοῦν, ἐὰν δὲν προσαρμοσθεῖν εἰς τὰς παλαιὰς αὐτὰς σταθερὰς βάσεις.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν καὶ μετὰ τὸν ἐποικισμόν, ἡ παλαιὰ ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς καὶ ἰδίως τῆς ντάμκας (δηλαδὴ πολυμερὲς κλήρος καὶ συνδυασμὸς βοσκῆς) δεόν νὰ διατηρηθῇ ὡς κυρία βάσις τῆς αὐταρκειᾶς, τῆς ὁλοκληρώσεως καὶ τῆς ἀσφαλίσεως ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ ἥδη ἐλευθέρου δημοτριακοῦ χωριοῦ τῶν μικροῦδιοκτητῶν.

Ἰδιαιτέρως οἱ ἔποικοι ἔχουν συμφέρον νὰ προσέξουν τὰς παραδόσεις ταύτας καὶ νὰ διαφυλάξουν μὲ σεβασμὸν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τοὺς περιωθέντας μεταξὺ αὐτῶν παλαιὸς γηγενεὶς καλλιεργητὰς, ἕως ὅτου βαθμὴδὸν καθήσουν στερεά, προσαρμοζόμενοι μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας τῶν εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ εἰς τὸ εἶδος ζωῆς (συνδυασμένης μὲ γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν) ποὺ ἐπιβάλλει τὸ δημοτριακὸ χωριό· καὶ τονίζω ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ὅτι οἱ μὲν ἄνδρες ἐκ τῶν ἐποίκων ἐλάχιστα προσώδενσαν εἰς τοῦτο ἕως τώρα, αἱ δὲ γυναῖκες οὐδόλως· ἡ δὲ διέξοδος ποὺ εὗρηξαν εἰς τὴν καπνικὴν καλλιέργειαν εἴνε ὅλως προσωρινή καὶ ἐπισημαστέα μοιραίως θὰ χρειασθῇ, μετὰ μερικὰ ἀκόμη καμώματα, νὰ πᾶνε εἰς τὴν παλαιὰν στάθμην τοῦ γηγένους βαλκανικοῦ χωριοῦ. Ἀκοῦομεν νὰ γίνεταί λόγος περὶ χρησιμοποίησεως «μεθόδων προηγμένων περιοριζουσῶν εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς δαπάνας καλλι-

εργείας καὶ ἐπαυξανουσῶν εἰς τὸ μέγιστον τὴν παραγωγὴν». Ἄλλ' αὐτὰ εἶνε ἀπλᾶ σχέδια, ἐνῶ οἱ καιροὶ δὲν εἶνε μενετοί. Ἐκ-
τός ἂν πρέπη ν' ἀκολουθήσῃ κανεὶς τὸ παράδειγμα τῶν ἐποίκων
τοῦ μακεδονικοῦ Ἀρμουτοῦ (ἔτσι ὑποθέτω λέγεται), οἱ ὅποιοι ἐπέ-
τρεψαν γενναιοψύχως (!;!) εἰς τὴν ὑπηρεσίαν βενζινοκαλλιερ-
γείας τοῦ ἐποικισμοῦ νὰ τοὺς ὀργάνωῃ ἀδιακόπως εἴτε βαθιὰ εἴτε
ριχὰ ἤθελε τὰ χωράφια τοὺς, ἀρκεῖ αὐτοὶ νὰ ἔχουν τὴν εὐχέριαν
ὅπως καθήμενοι στὴ λιακάδα συζητοῦν τὰς κοσμοθεωρίας τῶν
καὶ ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν χρέωσίν των, ἐφ' ὅσον δὲν σκέπτονται
νὰ πληρώσεν τίποτα ἀπ' ὅλα αὐτά.

Ἡ διάσπασις τῆς ντάμκας καὶ ἡ συγκέντρωσις τῶν κλήρων
(remembrement) μόνον μὲ παράλληλον σιδηρᾶν ὀργάνωσιν
τῆς ἀλληλασφαλίσεως τῶν χωρικῶν καὶ τῆς εἰς εὐρύτερον ὀργα-
νισμόν ἀντασφαλίσεως τῶν δημητριακῶν περιοχῶν δύναται νὰ
γίνῃ μὲ ἐλπίδας κοπιώδους καὶ ἀπωτέρας πάντοτε ἰσορροπίας τι-
νός. Ἄλλ' οἱ σύγχρονοι κεφαλαιοκρατικοὶ τύποι ἀσφαλίσεως εἰς
τὸ γεωργικὸν ἐπίπεδον ἀποτελοῦν τὴν ἀκροτάτην ἐξέλιξιν εἰς τὸ
στάδιον τοῦ ἐκχορηματισμοῦ τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας, στάδιον
εἰς τὸ ὁποῖον ἄλλως εἶνε ἀδύνατον ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ προχω-
ρήσῃ τὸ δημητριακὸ εἰδικῶς χωρὶς τῆς Βαλκανικῆς· τὸ πρᾶγμα
θεβαίως εἶνε εὐκολώτερον διὰ τὰ καπνικά, τὰ ἀμπελοφυτικά κτλ.
χωρὶς τῶν εὐγενῶν καλλιεργειῶν περὶ ὧν πρέπει ὅλως ἰδιαίτερως
νὰ ὁμιλήσωμεν, ἐπειδὴ αὐτὰ ἀποτελοῦν ἐντελῶς διάφορον τύπον
ὀργανώσεως τῆς χωρικῆς οἰκονομίας, ἐν Παλαιᾷ Ἑλλάδι κυρίως
διαδεδομένον.

Ἄλλ' αἱ δημητριακαὶ περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἄωροι καὶ κα-
θόλου δὲν ἀντέχουν διὰ νὰ πᾶνε πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν
καὶ πρὸς τὴν τραπεζικὴν πίστιν· διότι, ἀπλούστατα, τοῦτο θὰ
ἐπιβαρύνῃ τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς καὶ θὰ καταστήσῃ τὴν
ὑπόθεσιν ἀκράτητον, ἀπαξ φύγωμεν ἀπὸ τὴν στερεὰν ἕως τώρα
βάσιν τῆς διὰ τῆς ὑπερεργασίας ἐνεργουμένης καλλιεργείας μὲ
σχετικὴν ἀπλῶς εἰδίκευσιν εἰς τὰ δημητριακά καὶ μὲ τὸν πρόσθε-
τον ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς κτηνοτροφίας πόρον.

Οἱ γνωρίζοντες τὴν κατάστασιν καθόλου δὲν ἀμφισβητοῦν ὅτι
αἱ πιστώσεις, πὺν ἤνοιξε ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα εἰς τοὺς ἐκ τῶν
θессαλικῶν τοφλικίων προελθόντας μικροῖδιοκτῆτας σιτηροκαλ-
λιεργητάς, ὡς καὶ οἱ τόκοι πὺν ἐπληρώθησαν διὰ τὰς πιστώσεις
αὐτάς, ἀπετέλεσαν καθαρὰν φαλκίδευσιν ἄσκοπον τῆς ἐκ τῶν κα-
λῶν τιμῶν παρεμπεσούσης προσόδου, ἐνῶ τώρα, μετὰ τὴν πτώ-
σιν τῶν τιμῶν, αἱ ἴδιαι αὐταὶ πιστώσεις ἀποτελοῦν κίνδυνον πα-
ραλύσεως τῶν νεαρῶν αὐτῶν ἐκμεταλλεύσεων καὶ ἀποσυνθέσεως

τῶν ἀγροτικῶν ἐστίων καὶ διασκορπισμοῦ τῶν χωρικῶν οἰκογενειῶν τῶν σιτηροκαλλιεργητῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, πλήττουν δὲ συγχρόνως ἐκ τοῦ πλαγίου θανασίμως καὶ τὴν προαιώνιον κτηνοτροφίαν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης.

Ἡ σιτηροκαλλιεργεῖα ἐν Θεσσαλίᾳ, ὅπως ἐστηρίζετο πάνποτε, ἔτσι καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος πρέπει νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν ὑπερεργασίαν καὶ ὄχι εἰς τὰς πιστώσεις, αἱ ὁποῖαι προώρως ἐκχρηματίζουν τὴν ἐκμετάλλευσιν ταύτην καὶ ἐπιβαρύνουν τὸ κόστος τοῦ προϊόντος, φθειρουνσαι συνάμα καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἰσορροπίαν καὶ τὸ εἶδος ζωῆς τῶν ἀγροτῶν. Οἱ χθέσινοι κολλῆγοι δὲν εἶνε δυνατόν μὲ κανένα θαῦμα νὰ μεταβληθοῦν ἀποτόμως εἰς ἐπιχειρηματίας καλλιεργητὰς καὶ μάλιστα δημητριακῶν εἰδῶν.

Ὅτι θὰ ἐχρησίμευε ἐδῶ, τοῦτο εἶνε μόνον—ὅπως μᾶς λέγουν τοῦλάχιστον οἱ γεωπόνοι—ἐπικουρικαὶ θαυεῖαι κατὰ περιόδους ἀρόσεις καὶ βοηθήματά τινα παρεχόμενα μόνον εἰς εἶδος ἐπὶ πιστώσει ἢ καὶ δωρεὰν ὑποδειγματικῶς ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ, οἷον λιπάσματα, σπόροι εἰδικοὶ καὶ καθαροὶ (ἀνθεκτικοὶ δηλαδή, ὅπως λέγουν ὅτι εὐρῆξαν τοιοῦτους) διὰ σιτηρὰ ὡς καὶ διὰ κτηνοτροφικὰ φυτὰ—διατηρουμένης ἐξ ἄλλου ἀθίκτου τῆς ντάμκας (καὶ τοῦ πολυμεροῦς συνεπῶς κλήρου), ἥτις μόνῃ ἐγγυᾶται καὶ τὴν διατήρησιν τῆς κτηνοτροφίας καὶ τὴν ἐν συνόλῳ ἀσφάλισιν κι' ἐν μᾶ λέξει τὴν συνέχειαν τῶν μικροεκμεταλεύσεων τοῦ νέου τύπου, ποῦ ἐσχηματίσθη ἐν τῇ χώρᾳ.

Ἐπαναλαμβάνω ὅτι, αὐτὰ ποῦ εὐρῆκαμε δὲν ὠφείλοντο εἰς τὴν τύχην.

Μετὰ πάλιν τὴν ἀπὸ πολιτικῶν, κοινωνικῶν ἢ καὶ οἰκονομικῶν ἀκόμη λόγους ἐξάρθρωσιν καὶ πῶσιν τῶν συνθέτων καὶ ἀπὸ αἰώνων ὀλοκληρωμένων εἰς ἀσφαλεῖς μακροβιωτάτας οἰκονομικὰς μονάδας παλαιῶν σχηματισμῶν (τσιφλίκι, πατριὰ, τσελιγκάτο κλπ.) οἱ ἐξ ὑψηλῆς ἢ χαμηλῆς ἐμπνεύσεως μεταρρυθμισταὶ ὅλων τῶν χωρῶν τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐδοκίμασαν ἀπειρίαν νέων μορφῶν ὁργανώσεως (ιδίως τοὺς πολωνύμους ἀναγκαστικούς μεταξὺ τῶν νέων μικροῖδιοκτητῶν συνεταιρισμούς)· δυστυχῶς πολλαχοῦ, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν, οἱ μεταρρυθμισταί, λαβόντες τὴν μόρφωσίν των μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἀστικῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, δὲν κατώρθωσαν νὰ ὀλοκληρώσουν τὸ ἐπὶ πάντῃ ἀλλοτρίου οἰκονομικοῦ ἐπιτήδου προκλήσαν γεωργικὸν πῦρτο πρόβλημα· κι' ἔτσι παντοῦ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ πᾶπλωμα μὲ κανένα τρόπον δὲν φθάνει πιά· καὶ παντοῦ συνεπῶς τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης πρέπει νὰ περιμένωμεν ἐπαναστατικά, διὰ τὸ πᾶπλωμα ἀκριβῶς, χωρικά κινήματα, μικρᾶς ἢ μεγάλης ἐντάσεως ἀναλό-

γως μὲ τὰς τοπικὰς συνθήκας. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ γεωργικὴ οἰκονομία, ἀπὸ φύσεως πτωχὴ καὶ ἀνώμαλος, ἔφθασε τώρα εἰς τὸ ἀκρότατον ὄριον τῶν δοκιμῶν.

Πρέπει νὰ τεθῇ ὡς ἀρχὴ ὅτι τίποτε ἐφεξῆς δὲν πρέπει νὰ μεταρρυθμισθῇ ἐπιπολαίως πρὶν ἢ μελετηθῇ τὸ πρόβλημα αὐτό, εἰδικῶς καὶ πρωτίστως εἰς τὰ χωριά τῶν μικροῦδιοκτητῶν, τὰ ὁποῖα μετέβησαν δι' ἰδίας δυνάμεως ἀπὸ τὸ τσιφλίκι εἰς τὸ χωρικὸν σύστημα, διότι ἐδῶ εἶνε πολὺ πιθανὸν νὰ εὗρωμεν μεταβατικὰς μορφὰς αὐτομάτως σχηματισθείσας καὶ ὑποδειγματικὰς συνεπῶς.

Ὁπωσδήποτε εἶνε φανερὸν ὅτι ὅλη αὕτὴ ἡ θύελλα τῶν μεταρρυθμίσεων τοῦ λιπεραλισμοῦ περισσότερον περιπλέκει παρὰ ὑποβοηθεῖ τὴν ἐξέλιξιν.

II

Εἰς τὸ προηγούμενον ἐξήγησα διατί οἱ κατὰ βάθος μελετήσαντες τὴν ἐξέλιξιν τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας, μετὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν, δὲν μποροῦν καθόλου ν' ἀρνηθοῦν ὅτι αἱ πιστώσεις πού ἔννοιξε ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα εἰς τοὺς προελθόντας ἐκ τῶν Θεσσαλικῶν τσιφλικίων μικροῦδιοκτητῶν σιτοκαλλιεργητῶν, ὡς καὶ οἱ τόκοι πού ἐκόστισαν αἱ πιστώσεις αὗται, ἀπετέλεσαν πρότερον μὲν καθαρὰν φαλκίδευσιν τῆς ἐκ τῶν ὑψηλῶν τιμῶν παρεμπεσοῦσης μεγαλειτέρας προσόδου, τώρα δέ, μετὰ τὴν πτώσιν τῶν τιμῶν, ἀποτελοῦν κίνδυνον παραλύσεως τῶν νεαρῶν αὐτῶν ἐκμεταλλεύσεων, ἀποσυνθέσεως τῶν ἀγροικῶν ἐστιῶν καί, ἐν μιᾷ λέξει, δισσοκρτισμοῦ τῶν χωρικῶν οἰκογενειῶν τῶν σιτοκαλλιεργητῶν τῆς Θεσσαλίας· ἐλέγομεν δὲ ἀκόμη τότε, διὰ τὰς ἰδίας πιστώσεις, ὅτι συγχρόνως πλήττουν ἐκ τοῦ πλαγίου καὶ τὴν προακώνιον κτηνοτροφίαν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης κατὰ τρόπον θανάσιμον.

Θὰ ἀναλύσω ἐδῶ τὸν λόγον τοῦ τελευταίου γεγονότος.

Τοῦτο συμβαίνει πράγματι, διότι τὰ δάνεια αὐτὰ—ὅπως ἄλλωστε καὶ αἱ χάριν βουλευτοποιήσεως ἀφθόνως διδόμεναι ὑποσχέσεις περὶ περικίων ἔξωθεν, ἐκ τοῦ κράτους κτλ., μελλουσῶν νὰ προέλθουν μὴ ὀργανικῶν ἐνισχύσεων—ὅλα αὐτὰ παίρνουν τὸν νοῦν τῶν πρώην κολλήγων καί, μὲ τὸ αὐτὸ μέτρον, ὁδηγοῦν εἰς τὴν διάσπασιν τῆς οἰκονομίας τοῦ χωριοῦ, πού ἐκ παραδόσεως ἀποτελεῖ μονάδα οἰκονομικὴν καὶ ὀργανικὸν σύνολον· τὰ δάνεια αὐτά, ὡς καὶ ἡ δασμολογικὴ προστασία τῶν δημητριακῶν—ἅς προσθέσωμεν—δίδοντα εἰς τοὺς χωρικοὺς τὴν ἀπατηλὴν ἐντύπωσιν καὶ τὴν φρούδην ἐλπίδα ὅτι θὰ μπορέσουν ἐφεξῆς νὰ ζήσουν ὄχι μὲ τὴν ὑπερεργασίαν—ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς αὐτεπαρκείας, μὲ σχετικὴν εἰδίκευσιν εἰς τὰ δημητριακὰ—ἀλλὰ ὡς ἐπιχειρηματῆαι

τοῦ εἶδους τούτου, τοὺς ὠθοῦν εἰς πρόωρον διάζευξιν ἀπὸ τὸ ἑτερον σκέλος τῆς διφυοῦς ἐν τῇ πράξει οἰκονομίας τῶν τσιφλικικῆς προελεύσεως δημητριακῶν χωριῶν, εἰς πρόωρον δηλαδή διάζευξιν ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν νομαδικὴν ἢ καὶ τὴν χωρικὴν ἀκόμῃ· τοὺς ὠθοῦν, ἐπαναλαμβάνω, εἰς τὴν ἐπιπολαίαν καὶ ἀσύστατον οἰκονομικῶς καὶ θρασυτάτην κοινωνικῶς, πού πολλαχοῦ ἐσημειώθη, τακτικὴν τῆς δυστροπίας καὶ συχνὰ τῆς ριζικῆς ἀρνήσεως ὅπως σεβασθεῖν καὶ διατηρήσουν ἄθικτον τὸ ἔθιμον τῆς ντάμκας, τὴν συνεχῇ δηλαδή βοσκήσιμον ἔκτασιν, καὶ ὅπως παραχωρήσουν κατὰ τὴν παράδοσιν, καὶ ἐν τῷ ἀμοιβαίως ἄλλωστε συμφέροντι γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, τὴν βοσκήσιμον ταύτην ἔκτασιν εἰς τοὺς κτηνοτρόφους, μὲ ἐνοίκια λογικά· καὶ αὐτὸ βεβαίως εἶνε φαινόμενον πού παρατηρεῖται ὅχι εἰς τὰ χωριά, τὰ ὀργανικῶς καὶ δι' ἰδίας δυνάμεως μεταβάнта ἀπὸ τὸ τσιφλικικὸν εἰς τὸ χωρικὸν σύστημα, χωριὰ τὰ ὁποῖα ἐξευλίχθησαν συνειδητῶς καὶ μετὰ μεγάλης προφυλάξεως, ἀλλὰ μόνον εἰς τὰ προσελθόντα ἐκ τῶν ἀπολλοτριώσεων χωριά, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ παρέμβασις πολυειδῶν ἐξωτερικῶν οἰκονομικῶν καὶ ψυχολογικῶν ἀυσυστάτων συντελεστῶν διέσάλευσαν τὴν παλαιὰν χωρικὴν ἐμπειρίαν καὶ ριψοκινδυνεύουν τὴν ἐπιτυχῇ οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐξέλιξιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Οὕτω, ὅπωςδὴποε, ἀπὸ τὴν νεοπλουτικὴν αὐτὴν ψυχολογίαν τῶν πρώην κολλήγων προκαλοῦνται ἀντιδράσεις πού παραλύουν τὸ κύτταρον τῆς χωρικῆς οἰκονομίας εἰς τὸν πλέον κεντρικὸν πυρῆνα του, γεγονός ἀπὸ τὸ ὁποῖον πάλιν συνέπονται δύο, ἀμοιβαίως μάλιστα συνδανλιζόμεναι, οἰκονομικαὶ ἀνωμαλίαι: ἀφ' ἑνὸς δηλαδή δυσχεραίνεται ἡ κτηνοτροφία εἰς τὰς κινήσεις της, ἐπὶ πλέον τῶν πραγματικῶν πού ἡ ἀπαλλοτριώσις τῶν τσιφλικίων ἐδημιούργησε δυσχερεῖων (διανομὴ κλήρων καὶ εἰς μὴ γεωργοὺς, σπατάλη τῆς γῆς καὶ ἐλάττωσις τῆς βοσκῆς συνεπῶς)· καὶ αὐτὸ καταλήγει εἰς περιορισμὸν τῆς κτηνοτροφίας καὶ εἰς ὑπερακρίθειαν τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων ἐν τῇ ἐθνικῇ μας ἀγορᾷ, εἰς ἐκπόρθησιν συνεπῶς αὐτῆς καὶ εἰς ἐξάρτησίν της ἀπὸ τὰ εὐθηνότερα κτηνοτροφικά προϊόντα τῶν γειτονικῶν σλαβικῶν οἰκονομιῶν, πρὸς τὰς ὁποίας πληρῶνομεν εἰς χρυσὸν τόσον τὴν φανταστικὴν ἱκανοποίησιν τῶν πρώην κολλήγων, ὅτι τώρα πιά θὰ πατάξουν τοὺς παλαιότερον βλοσυροὺς κτηνοτρόφους, ὅσον καὶ τοὺς βουλευτοποιητοὺς λόγους τῶν κοινοβουλευτικῶν μας ρητόρων, οἱ ὁποῖοι κάμνουν κοινωνικὴν πολιτικὴν τοῦ γλυκοῦ νεροῦ· καὶ αὕτη μὲν εἶνε ἡ πρώτη οἰκονομικὴ ἀνωμαλία.

Ἐξ ἄλλου ὅμως, ἀπὸ τὸν ἴδιον λόγον (κυρίως δηλαδή ἀπὸ τὴν στέρησιν τῶν ἀμοιβαίως ὠφελούντων τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς

κτηνοτρόφους ἐκ τῆς κτηνοτροφίας προσθέτων ἀσφαλιστικῶν πόρων τῆς οἰκονομίας τοῦ δημητριακοῦ χωριοῦ) ἀκριβαίνουν ἄλλο τόσο καὶ τὰ δημητριακὰ προϊόντα, ἐφ' ὅσον, ἐπαναλαμβάνω, οἱ χωρικοὶ ἐλπίζουν βασίμως ὅτι, καίτοι τὸ κόστος τῶν προϊόντων εἶνε θεβαρημένον μὲ τοὺς τόκους τῶν καλλιεργητικῶν δανείων καὶ μὲ τὴν πολυτελῆ στρέβλωσιν τοῦ εἵδους τῆς ζωῆς των, θὰ κατορθώσουν ἐν τούτοις, χάρις εἰς τὸν προστατευτικὸν δασμὸν καὶ εἰς τὰς εὐκολίας ἐκ μέρους τοῦ Κράτους καὶ τῆς Τραπεζῆς (παράτασις τῶν δανείων, συγκέντρωσις τῶν σιτηρῶν—καθ' ἑαυτὴν λίαν ὀρθή—), νὰ ἐπιτύχουν ὑψηλὰς τιμὰς, ἐπιτρεπούσας εἰς αὐτοὺς νὰ ζήσουν ἐπὶ τῶν ἐρεπιπῶν τῆς κτηνοτροφίας (τοῦ ἰδίου σπιτιοῦ των δηλαδὴ) ἀρκετὰ καλὰ καὶ δὴ μόνον μὲ τὴν μικρὰν ἐργασίαν ποὺ καταβάλλουν εἰς τὰς δημητριακὰς καλλιεργείας των. Μὲ αὐτὸν δηλαδὴ τὸν τρόπον οἱ χωρικοὶ μας καταδημαγωγοῦν καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὴν Κυβέρνησιν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἴσου καταδημαγωγοῦνται καὶ ἀπὸ αὐτῆν, ἅπασι παρασυρθεῖσαν εἰς τὴν κατήφορον τῆς διὰ τῶν δασμῶν ἀσκήσεως σωτηρίας δῆθεν ἀγροτικῆς πολιτικῆς. Ἄλλ' αὐτὰ εἶνε φανερόν ὅτι ἀποτελοῦν τέχνασμα, ἐνῶ ἡ πρόοδος ἐπιτυγχάνεται κοπιωδῶς καὶ βραδέως.

Τὴν ἄπορίν, ὅτι ἡ κτηνοτροφία ἡ παλαιὰ θὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν νέαν χωρικὴν, καὶ δὴ τὴν σταυλικὴν, τὴν ἀνεπτύξαμεν ἄλλοτε ἐκ τῶν πρώτων καὶ ἡμεῖς· ἀλλ' ἡμεῖς δὲν τὴν ἐγενικεύσαμεν καὶ κεντοῦν, ὅπου θετικῶς ἐδράσαμεν ἐπὶ τῆς ἀποσυνθετικῆς αὐτῆς κατευθύνσεως, τὸ ἐκάμαμεν ὄχι πρὸς δημαγωγίαν τῆς πλειοψηφίας τῶν γεωργῶν, ἀλλὰ διότι παρετηρήσαμεν ὅτι ἐνιαχοῦ, λόγῳ ὑπερπληθυσμοῦ, ἡ χωρητικότης τοῦ διφυοῦς δημητριακοκτηνοτροφικοῦ χωρικοῦ αὐτοῦ σχηματισμοῦ δὲν ἐπάρκει πλέον καὶ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἡ μοιραία μετατροπὴ, καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ μὲν ἡ κτηνοτροφία, ἀλλ' ὁ ἐξ αὐτῆς βασικὸς καὶ ὁργανικὸς ἀσφαλιστικὸς πόρος ν' ἀντικατασταθῇ ὄχι μὲ δάνεια, ἀλλὰ μὲ ἀνάπτυξιν νέων πόρων θετικῶν ἐξ ἄλλης εἰδικεύσεως (δένδρα, ἀμπέλια, σιτηροτροφία), ὅτι δηλαδὴ ἔπρεπε ἡ οἰκονομία, αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ χωριοῦ, νὰ μεταβληθῇ εἰς τὴν βάσιν τῆς, καὶ ὑπὸ ἄλλην, μείζονος χωρητικότητος μορφήν ν' ἀνασυγκροτηθῇ πάλιν μὲ τὴν ὑπερεργασίαν. Δὲν ἐπεδοκιμάσαμεν ποτὲ αὐτὴν τὴν στενῶς γεωργικὴν σιτηροπολιτικὴν, καὶ ποτὲ δὲν ἡγνοήσαμεν τὴν σύνθετον οἰκονομικὴν μονάδα, ποὺ εἶνε τὸ χωριό, ἡ κοινότης καθόλου δὲν ἐπανεπαύθημεν εἰς τὴν περιβάλλοντον ἀγροτικομεταρρυθμιστικὴν νομοθεσίαν, ποὺ ἐνόμισε ὅτι ἔκαμε μέγα τι μὲ τὸ νὰ μπακλαβαδοποιήσῃ τὴν γῆν, ποὺ δὲν εἶδε μετὰ τὸ κατόρθωμα αὐτὸ παρὰ ψήφους καὶ κολλήγους αἴφνης μεταβαλλομένους εἰς ἐνθουσιώδεις καὶ πλουσίους μικροῖδιοκτίτας,

ἡγνόησε δὲ τὸ ζήτημα τῶν βοσκῶν καὶ τῆς κτηνοτροφίας, ποὺ ἦσαν ἐξ ἴσου ἀπαραίτητα εἰς τὴν σύνθετον ὄντοτητα, εἰς τὴν χωρικήν κοινότητα ποὺ εἶνε κάτω χωριστὸ ἀπὸ τὴν χωρικήν οἰκογένειαν, ἢ ὅποια ἄλλως δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ, παρὰ μόνον ἂν οργανικὰ ἐνταχθῇ καὶ ἱεραρχηθῇ οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς μέσα στὴν κοινότητα, καὶ δὴ δι' ἐκεῖνα τοῦλάχιστον ἐκ τῶν προβλημάτων ὁργανώσεως τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τῆς παραγωγῆς, τὰ ὅποια δὲν δύνανται νὰ λυθοῦν ἀτομικῶς ἀλλ' ἀπαιτοῦν ὁμαδικὴν ρύθμισιν καὶ τὰ ὅποια αὐτὰ κυρίως δημιουργοῦν τὰς ὁργανικὰς κοινοτικὰς λειτουργίας καὶ συναποτελοῦν τὴν σύνθετον οἰκονομικὴν μονάδα τῆς κοινότητος.

Καὶ αὐτὰ μὲν ἀποτελοῦν ἀνάλυσιν τοῦ τρόπου, μὲ τὰν ὅποιον ἦτο ὁργανωμένη ἡ δημοτριακὴ παραγωγή ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ τσιφλικιοῦ καὶ ἐξ ἴσου ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς χωρικῆς δημοτριακῆς κοινότητος, ἣτις δι' ὁργανικῆς ἐξελέξεως προσέκυψε συσθεδυνάμως ἐκ τοῦ τσιφλικιοῦ, καὶ ἣτις εἶνε φυσικὸν ἐν καιρῷ νὰ ἐξελιχθῇ, ὅπου οἱ ὅροι συντρέχουν, ἔτι περαιτέρω, εἰς σχηματισμὸν πολυτελοῦς παραγωγῆς π.χ., ἐγκαταλείπουσα τὴν ἀποκλειστικὴν δημοτριακὴν εἰδίκευσιν· ἀλλ' αὐτὸ εἶνε θέμα περὶ τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ ὁμιλήσω χωριστά· προσθέτω δὲ ἐδῶ ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν ἐπίσης κριτικὴν τῶν σφαλμάτων ποὺ διεπράχθησαν ἐκεῖ ὅπου, διὰ τῆς μηχανικῆς, μὴ ὁργανικῆς καὶ μὴ ἐπαρκῶς μελετημένης παρεμβάσεως τῶν ἀπαλλοτριωτικῶν νόμων, ἐδημιουργήθησαν ἐκ τοῦ τσιφλικιοῦ αἱ μικροῖδιοκτησίαι, τοῦ κυριωτέρου σφάλματος συνισταμένοι εἰς τὸ ὅτι ὁ νομιοθέτης ἐτροποποίησε αὐθαριέτως ἓνα ἐκ τῶν συντελεστῶν ποὺ συνέτρεχον εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῆς παραγωγῆς, χωρὶς ἕως τώρα ν' ἀντιληφθῇ ὅτι ὁ συντελεστὴς αὐτὸς δὲν ἦτο μεμονωμένος, ἀλλὰ συνηρημένος μὲ ἄλλους.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἀρνητικῆς κριτικῆς, τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν ἀρετὰ στοιχεῖα διὰ τὸν σχηματισμὸν καὶ θετικῆς γνώμης ἢ δὲ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἰδική μας γνώμη εἶνε ἐντελῶς κατηγορηματικὴ : ἐβασμὸς τῆς παραδόσεως καὶ ἄμεσος ριζικὴ κατάργησις τῶν εἰς χορῆμα καλλιεργητικῶν δανείων διὰ τὰ σιτηρὰ, ἐγκατάλειψις ἐπίσης ἄμεσος καὶ ριζικὴ τῆς πολιτικῆς τῆς δασμολογικῆς προστασίας τοῦ εἶδους αὐτοῦ.

Θὰ μοῦ πῇτε ἴσως ὅτι, καὶ παρὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο, ὅλ' αὐτὰ εἶνε κατ' οὐσίαν ἀρνητικά. Ἰσως νὰ εἶνε ἔτσι.

Ἀλλ' εἰς τὸ προηγούμενον δὲν παρελείψαμεν νὰ δώσωμεν τὴν ἀποψὴν μας καὶ ἐπὶ τοῦ προκτεῖνου θετικῶς, πρὸς ἄμεσον ἀντιμετώπισιν τῆς κατὰστάσεως.

Ἐγράφομεν ὅτι ἐκεῖνο, ποὺ θὰ ἐχρησίμευε ἐδῶ, εἶνε τὸ νὰ ὁρ-

γανωθεῖν ἀπὸ τὴν Τράπεζαν ἢ τὸ Κράτος αἱ ἐπικουρικαὶ βαθεῖαι κατὰ περιόδους ἀρόσεις (αἱ ὁποῖαι ἄλλως ἐσυνηθίζοντο εἰς ὅλας τὰς δημητριακὰς περιοχὰς καὶ πρὶν, γινόμεναι μὲ τὰ δυνατότερα ζευγάρια τοῦ χωριοῦ κατὰ τμήματα), ὡς καὶ τὸ νὰ παρέχωνται βοηθήματά τινα ἐπὶ πιστώσει ἢ καὶ δωρεάν, ὑποδειγματικῶς ἐν ἀπολύτῳ ἀνάγκῃ, ἀλλ' εἰς εἶδός μόνον, οἷον λιπάσματα καὶ ἰδίως σπόροι εἰδικοί, καθαροὶ καὶ ἀνθεκτικοὶ διὰ σιτηρὰ, ὡς καὶ διὰ κτηνοτροφικὰ φυτὰ, διατηρουμένης ἐξ ἄλλου ἀθίκτου τῆς ντάμκας διὰ τὴν βοσκήν. ἔφ' ὅσον πρόκειται νὰ ἐμμείνωμεν εἰς τὸν τύπον τοῦ δημητριακοῦ χωριοῦ καὶ ὁ σεβασμὸς τῆς ντάμκας, τῆς παλαιᾶς δηλαδὴ ὀργανώσεως, ἐπιβάλλεται, διότι μόνῃ αὐτῇ ἐγγυᾶται καὶ τὴν διατήρησιν τῆς κτηνοτροφίας καὶ τὴν ἐν συνόλῳ ἀσφάλισιν τῶν μικροεκμεταλλεύσεων τοῦ νέου τύπου, ποῦ ἐσχηματίσθη ἐν τῇ χώρᾳ διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως.

Καὶ ὅλα αὐτὰ ἐπιβάλλονται, διότι εἶνε οἰκονομικῶς δυσχερέστατον νὰ ἐπιτύχωμεν εἰς τὰς δημητριακὰς εἰδικῶς περιοχὰς τὴν ἀσφάλισιν μὲ τοὺς νέους τύπους ἀσφαλίσεως ποῦ ἀνεπτύχθησαν ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας· οἱ τύποι οὗτοι θὰ ὀδηγήσουν εἰς πρόωρον καὶ παθητικὴν ἐκχρημάτιον τοῦ κλάδου τοῦτου τῆς παραγωγῆς, ὅπως παθητικὴ ὑπῆρξε δι' αὐτὸν καὶ ἡ διὰ τῶν καλλιεργητικῶν δανείων γενεμένη ἐκχρημάτισις, καὶ ὅπως ἀκριβῶς εἰς θλάβην τοῦ δημητριακοῦ χωριοῦ θ' ἀποβῇ καὶ ἡ δασμολογικὴ προστασία, ἡ ὅποια σιὸ τέλος θὰ καταστήσῃ τὴν σιτηροκαλλιέργειαν ἀκράτητον παρ' ἡμῖν.

Ἀλλὰ θὰ φέρωμεν ἀκόμη περαιτέρω τὰς παρατηρήσεις μας σχετικῶς μὲ τὴν ἄμεσον ἐνέργειαν ποῦ ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ κακοῦ. Λέγομεν δηλαδὴ ὅτι εἰς τὴν δύσκολον τυχὸν περίστασιν, ἐν ἀδυναμίᾳ δηλαδὴ τοῦ δημητριακοῦ χωριοῦ νὰ κρατηθῇ, ὅταν αὐτὰ τὰ πράγματα θὰ μᾶς ἐπέβαλλαν νὰ ἐνδῶσωμεν εἰς τὴν ἐκχρημάτισιν τῆς οἰκονομίας τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ, καὶ τότε δὲν πρέπει νὰ φύγωμεν ἀπὸ τὸ χαράκωμα τῆς συνέσεως· ἔργον δὲ συνέσεως θὰ εἶνε τότε νὰ μελετήσωμεν μὲ πολλὴν προσοχὴν τὸ σημεῖον, ὅπου, ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς ἐκ παραδόσεως συνθετικῆς καὶ ὀλοκληρωμένης—ὡς ἱερὰς κιβωτοῦ τῶν ἀγροτικῶν λαῶν—οἰκονομίας τῆς δημητριακῆς κοινότητος, θὰ ἀνοίξωμεν τὸ ρῆγμα διὰ νὰ διοχετεύσωμεν ἐν μέτρῳ τὸ ὄντως ἀναγκαῖον ποσὸν χρήματος, χωρὶς τὸν κίνδυνον παθητικῆς ἐκχρημάτισεως αὐτῆς τῆς οἰκονομίας καὶ συνεπῶς διαλίσεώς της· καὶ τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν πρέπει ν' ἀναζητηθῇ εἰς τὸ σκέλος τῆς δημητριακῆς καλλιεργείας, αἱ πρὸς τὴν ὁποίαν καλλιεργητικά, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καλλιεργουμένων στρεμμάτων—ὡς γίνεται—πιστώσεις ἀπολύτως ἀντεν-

δείκνυνται, ὅπως εἶπα, ἀλλὰ πρέπει ν' ἀναζητηθῇ εἰς τὸ σκέλος τῆς κτηνοτροφίας, τὸ ὁποῖον ἔκπαλαι εἶχε καὶ κάποιον χρηματικὸν χαρακτήρα· πράγματι, μία ἰδιότυπος ἀποταμίευσις καὶ ἀσφάλις (ἐκτὸς τοῦ εἰς χρυσὸν αὐτοῦσιον θησαυρισμοῦ), ποὺ ἔκαμναν οἱ κολλήγοι, ἦτο καὶ ἡ διὰ τῶν χονδρῶν ζώων, ποὺ ἐδικαιοῦντο ἐκτὸς τῶν ἀροτριῶντων, ἐλεύθερα μορτῆς ὡς καὶ δικαιώματος βοσκῆς, νὰ διατηροῦν εἰς τὸ τσιφλίκι, καὶ ποὺ ἀπ' αὐτὰ, εἰς ὥραν ἀνάγκης, πωλοῦντες εἰς τὴν ἀγορὰν, ἓνα μοσχάρι π.χ., ἔξοικονομοῦσαν τὰς δεομένας χρήματος ἀπαραιτήτους χρείας των· ἐπίσης ἡ περαιτέρω ἀπόκτησις ἀριθμοῦ τινος μικρῶν ζώων ἦτο βαθμὸς οἰκονομικῆς προόδου τῶν κολλήγων, καὶ αὕτῃ ἀκριβῶς ἦτο ἡ προϋπόθεσις διὰ τῆς ὁποίας, πραγματοποιουμένης, ἀπέκτησαν οὗτοι τὰ μέσα διὰ νὰ ἐξαγοράσουν τὸ χωριὸν τοὺς ἀπὸ τὸν μπεῆ καὶ νὰ τὸ μεταβάλλουν εἰς τὴν ἐλευθέραν κοινότητα μικροῦδιοκτητῶν τὸν τύπον καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ὁποίας ἀνέλυσα ἀνωτέρω. Αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς, τὸ ποίμνιον δηλαδή, εἶνε τὸ σκέλος τῆς χωρικῆς οἰκονομίας ποὺ ἐνδείκνυται νὰ φινανσαρισθῇ, μετὰ μεγίστης ἄλλως τε συνέσεως καὶ δι' εἰδικοῦ κλάδου, ἀπὸ τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν· τὰ πράγματα μᾶς δείχνουν ὅτι πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν ἐξειλίχθη ἡ δημητριακὴ οἰκονομία, πρὸς τὴν ἀπόκτησιν ζώων, καὶ μόνον πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν εἵμεθα βέβαιοι ὅτι θ' ἀποφύγωμεν τὴν παθητικὴν ἐκχρημάτισιν καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν τὴν συγκράτησιν τῆς δημητριακῆς οἰκογενείας, ὑγιοῦς καὶ ἀλκίμου, εἰς τὰς πατρῴας ἐστίας τῆς, ὡς ἀνεξαντλήτου δεξαμενῆς, ἐξ ἧς θὰ ἀνανεῶνεται φυσικολογικὰ τὸ ἐθνικὸν αἷμα καὶ δι' ἧς θὰ κρατήσωμεν τὴν ὑπαιθρον χώραν ἀπέναντι τῶν Σλάβων.

Μόνον δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου θὰ κατορθωθῇ ὁμαλῶς ν' αὐξηθῇ, μέχρι τοῦλάχιστον τριπλασιασμοῦ ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς σημερινῆς στάθμης τεχνικῆς μας μορφώσεως, ἡ εἰς μέλη χωρικοῦ τοῦ νεοῦ σχηματισμοῦ τῆς χωρικῆς δημητριακῆς οἰκογενείας τῶν μικροῦδιοκτητῶν, μόνον δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου θὰ πλουτίσουν καὶ θὰ τονωθοῦν αἱ ἀγροτικαὶ μας ἐστίαί καὶ θ' ἀνασυντεθῇ ἡ ἀγροτικὴ μας κοινότης καὶ θὰ συγκρατηθῇ ὁ πληθυσμὸς τῆς εἰς τὴν ὑπαιθρον, διαφεύγων ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν αἰμορραγίαν τῆς ταιγκανικῆς μεταναστεύσεως.

Μόνον δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου θὰ συγκροτηθῇ ἀκόμῃ καὶ ἓνα ἰσχυρὸν μόνιμον γεωργικὸν δημητριακὸν κεφάλαιον ἐν Ἑλλάδι, διὰ τῆς παραγωγικῆς ἀκίνητοποιήσεως ἐνὸς μεγάλου τμήματος αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου πρὸς ἀπόκτησιν σταθεροῦ γεωργικοῦ ἔροματος· ἀοκεί δὲ μόνον πρὸς τοῦτο ἂν, χωρὶς νὰ ἐπιμένωμεν εἰς τὸν τεχνητῶς ἀπὸ ἀνοήτους γεωπόνους σχηματισθέντα διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως

πληθρον, ἀφήσομεν νὰ λειτουργήσουν οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι μέχρις οὗτου διαγραφοῦν βιώσιμοι οἰκονομικαὶ οἰκογενειακαὶ μονάδες, καὶ ἂν, κατόπιν τούτου, παγιοποιήσωμεν διὰ νόμου τὰς οἰκονομικάς αὐτὰς μονάδας ἰδιοκτησίας, κηρύσσοντες αὐτὰς ἀδιανεμήτους ἐφεξῆς. Ἀρκεῖ ἐπίσης τὰ ἀνωτέρω μέτρα νὰ ληφθῶν, καὶ ἡ ἀνωτέρω ρηθεῖσα ἐνίσχυσις πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν νὰ δοθῇ ὅχι παντοῦ, ἀλλ' ἀναλόγως τῶν φυσικῶν περιοχῶν καὶ τοῦ συνδυασμοῦ ἢ μὴ παραλλήλου θερινῆς βοσκῆς, διὰ τὴν ἀπόκτησιν εἴτε ποιμνίου μικρῶν ζώων εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, εἴτε μεγάλων ζώων σταυλικῆς κτηνοτροφίας εἰς τὴν ἀντίθετον.

Καὶ μόνον δὲ ἡ δημοτριακὴ κοινότης, ποὺ θὰ ὁργανωθῇ ἐπ' αὐτῆς τῆς βάσεως, θὰ εἶνε βιώσιμος καὶ θὰ δυνηθῇ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν εἰδικὴν ἐν τῇ ἐθνικῇ οἰκονομίᾳ λειτουργίαν της, θὰ καταστήσῃ δηλαδὴ ἱκανὴ νὰ προσφέρῃ εἰς τὰς ἀγοράς μας εὐθηνὰ δημοτριακά καὶ κτηνοτροφικά προϊόντα, ποὺ εἶνε προϋπόθεσις ἀφεντοῦς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς ἰσορροποῦ ἀστικῆς ἀγορᾶς καὶ διὰ τὴν βιωσιμότητα ἰσχυρᾶς βιομηχανίας, μὲ δύνανμιν συναγωνιστικὴν ἀσφαλῆ καὶ ἀμάχητον· μόνον αὕτῃ ἡ κοινότης θὰ καταστήσῃ περιττὸν τὸ θανάσιμον τεῖχος τῶν προστατευτικῶν δασμῶν πρὸς ὄφελος τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας μας, παρέχουσα εὐθηνὰς ὅχι μόνον τὰς πρώτας ὕλας διατροφῆς μας, ὡς εἶπα, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀναγκαίας βαθμυδὸν καὶ ἀλκίμους καὶ εὐθηνὰς ἐργατικὰς χεῖρας.

Καὶ μόνον δὲ αὕτῃ θὰ μᾶς ἐξασφαλίσῃ μιάν παγίαν εἰρήνην ἀπέναντι τῶν γειτόνων σλαβῶν λαῶν καὶ θὰ καταστήσῃ ἐφικτὴν μιάν ἀκίνδυνον συνεννόησιν εἰς τὰ Βαλκάνια.

Καὶ ἐπιμένω εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο. Διότι τί πράγματι μᾶς συμβαίνει μὲ τοὺς Σλάβους; Δὲν μᾶς συμβαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι αὐτοὶ, εὐθηνότερα ἀπὸ ἡμᾶς ἐργαζόμενοι τὴν γῆν καὶ ἀνέτως ἀποζῶντες, χάοις εἰς τὴν ἰσχυρὰν δημοτριακὴν κοινότητα, καὶ πληθυνόμενοι ἐξ αὐτῆς, κατορθώνουν νὰ φέρουν τὰ γεωργοκτηνοτροφικά των προϊόντα πολὺ εὐθηνότερα ἀπὸ τὰ δικά μας μέσα εἰς τὰς ἰδίας μας ἀγοράς· μὲ ὅλον τοὺς δὲ κατόπιν τούτου τὸ δίκηο ἐποφθαλμοῦν καὶ τὴν μακεδονικὴν μας ὑπαιθρον, ὅπου αἱ φυσικαὶ περιχαί, ὁμοιάζουσαι πρὸς τὰς ἰδικὰς των, εἶνε ἐπιδεκτικαὶ δημοτριακῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ προσφεύει συνεπῶς διὰ τὴν δίκην τοὺς ὁργάνωσιν τῆς ἀγροτικῆς των κοινότητος· καὶ μὲ τὸ ἴδιο ἐπίσης δίκηο ἐποφθαλμοῦν ἐπὶ πλέον καὶ αὐτὰς τὰς ἀστικὰς ἀγοράς μας καὶ τοὺς λιμένας μας τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, καὶ δὴ ὅχι μόνον οἰκονομικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐδαφικῶς, ὥς φυσικὰς των διεξόδους. Καὶ ἡμεῖς εὐοισκόμεθα πράγματι εἰς πολὺν δύσκολον θέσιν· διότι, ἐὰν μὲν τοὺς κλείσωμεν, εἴτε διὰ τῆς δυνάμεως τῶν

ὄπλων (ἐφ' ὅσον θὰ ἔχωμεν τοιαῦτα), εἴτε διὰ τῶν δασμῶν καὶ διὰ κουτοπονήρου καὶ φοβοπαθοῦς οἰκονομικῆς πολιτικῆς τὰ σύνορά μας, αὐτοὶ εἶνε μοιραῖον νὰ τὰ σπάσουν κάποτε διὰ τῆς βίας· ἐὰν πάλιν οἰκειοθελῶς τοὺς τὰ ἀνοίξωμεν εἰρηνικὰ δῆθεν, τότε αὐτοὶ θὰ μᾶς πάρουν σιγὰ-σιγὰ ἐκ νέου ὅλην τὴν δημητριακὴν μας ὑπαιθρον ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, συμφωνοῦν μὲ τοὺς αἰωνίους καὶ σταθεροὺς οἰκονομικοὺς νόμους, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἡ γῆ ἀλλάζει ἰδιοκτητήν, περιερχομένη ἐκάστοτε εἰς τὸν ἰκανώτερον διὰ νὰ τὴν ἐργασθῇ εὐθηνότερα. Καὶ εἶνε προφανές ὅτι ἄργα ἢ γρήγορα δὲν θὰ διαφύγωμεν αὐτὴν τὴν οἰκτρὰν τύχην, ἐὰν δὲν ἀνασυνθέσωμεν τὴν ἀγροτικὴν μας κοινότητα ἐπὶ τῶν πατροπαράδοτων καὶ γηγενῶν βάσεων, ποῦ ἐξέθεσα ἀνωτέρω, καὶ ἐὰν δὲν ἀναδείξωμεν αὐτὴν ἰσόπαλον πρὸς τὴν σλαβικὴν ἐντὸς τῶν προσφυῶν πρὸς τοῦτο φυσικῶν μας περιοχῶν, τοῦλάχιστον εἰς τὰ γειτνιάζοντα θόρρα σύνορά μας, καὶ ἐὰν, τέλος, ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς κοινότητος δὲν κάμωμεν θετικὴν ἐνεργητικὴν πολιτικὴν πρὸς τοὺς Σλάβους καὶ ἔντιμον καὶ ἀνεπιβόλευτον μὲ αὐτοὺς εἰρήνην, ἀμοιβαίως συμφωνοῦντες μὲ αὐτοὺς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν προϊόντων καὶ τὴν ἐλευθέραν ἐγκατάστασιν, ἐφ' ὅσον μετὰ τὰ ἀνωτέρω μέτρα, θὰ εἴμεθα θέβαιοι ὅτι οὔτε τὴν δημητριακὴν οἰκονομίαν μας θὰ συντρίψουν οὔτε τὰ χωράφια μας θὰ μᾶς πάρουν.

Καὶ ταῦτα μὲν εἶχα νὰ ἐκθέσω διὰ τὴν ὁργάνωσιν τοῦ δημητριακοῦ χωριοῦ, δηλαδή διὰ τὰς πλείστας τῶν πεδινῶν γεωργικηνοπορικῶν περιοχῶν τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας (βαθύπεδα καὶ ὑπίπεδα, ἰδίως τῆς Φλωρίνης) καὶ Θράκης.

Εἰς μίαν ἄλλην εὐκαιρίαν θὰ ὁμιλήσω καὶ διὰ τὰς ἄλλας μονάδας τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας, μορφᾶς δηλαδή πρὸς τὰς ὁποίας μετέστη ἡ δημητριακὴ ἀπὸ θετικᾶς ἀνάγκας τῆς ἐξελίξεώς της, ἰδίως λόγῳ ὑπερπληθυσμοῦ, ἢ αἱ ὁποῖαι ὑφίσταντο ἔκπαλαι, ἤτοι διὰ τὸ καπνικὸν χωριὸν καὶ διὰ τὸ πλεόν εἰδικὸν χωριὸν τῆς κάτω Ἑλλάδος, οἷον τὸ σταφιδοπαραγωγικόν, ἐλαιοκομικόν κτλ., μονάδας οἰκονομικᾶς, διὰ τὰς ὁποίας, ὅλας, ἀντίθετα πρὸς τὴν δημητριακὴν, ὑποστηρίζω ὅτι τὸ ταχύτερον πρέπει νὰ ἐκχρηματισθοῦν καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὰς ἀπολύτους εἰδικεύσεις τῶν πελυτελῶν προϊόντων, χωρὶς νὰ σπαταλοῦν ἐργασίαν, ὑπὸ τύπον ἐπιχειρήσεως, εἰς καλλιέργειαν μὴ ἀπολύτως χρηματικᾶς, ἀντιθέτως δὲ νὰ προχωρήσουν γοργὰ εἰς τὴν ποθητὴν ὁργάνωσιν μιᾶς χωρικῆς ἀποκεντρωμένης βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς μέχρις ἐνὸς σημείου ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀνωτέρω προϊόντων των, τὰ ὁποῖα τοῦτο ἀκριβῶς τὸ χαρακτηριστικὸν ἔχουν, ὅτι δηλαδή δίδουν

βάσιν διὰ τὴν δημιουργίαν ἀγροτικῆς βιομηχανίας τοπικῆς καὶ συνεπῶς διὰ τὴν συγκρότησιν ἄλλου εἵδους χωρικῆς κοινότητος, τοῦ τύπου τῆς ἀστοχωρικῆς.

Ἴσως θὰ εἴπῃ τις ὅτι μάχομαι τὴν δημοτριακὴν κοινότητα, μὲ τὸ νὰ τῆς ἀρνοῦμαι τὰς δῆθεν θαυματουργικὰς πιστώσεις καὶ τὴν ἐκκορημάτισιν πέραν ἐνὸς ὁρίου. Προφανῶς ὁμως οὗτος, ὁ τί τοιαῦτα ἰσχυρίζομενος, θὰ κάμνῃ λάθος. Διότι ἐδῶ δὲν παρουσιάζω τὰς ἐπιθυμίας μου, ἀλλὰ μίαν πιστὴν ἀνάλυσιν τῶν πραγματικῶν δεδομένων τῆς οἰκονομίας μας, ἡ ὁποία δίδει μίαν ὅλως διαφορὸν βάσιν διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς δημοτριακῆς κοινότητος, βάσιν μάλιστα ἡ ὁποία εἶνε ἐκ φύσεως πλέον μόνιμος, πλέον ἡσφαλισμένη καὶ πλέον ἀπηλλαγμένη τῶν κρίσεων.

Ἡ μόνη πράγματι ἐξήγησις, ποὺ μπορεῖ νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἀνωτέρω κατὰ τῶν πορισμάτων μου ἐπίκρισιν, εἶνε ὅτι αὕτη μὲν ἡ ἐπίκρισις προέρχεται ἀπὸ ἐπιπολαίαν, μονομερεῖ καὶ ἀσύστατον ἀντίληψιν τῶν πραγμάτων, ἡ δὲ ἀνάλυσις, ποὺ ἔκαμα ἐδῶ, ἀναφέρεται εἰς σύνολα, εἰς τὰς οἰκονομικὰς μονάδας, θεωρουμένας ἐν τῇ διαρκείᾳ καὶ ἐν τῷ χρόνῳ, δηλαδὴ ἐν τῇ διαστάσει αὐτῶν τῇ πραγματικῇ, καὶ ὅχι ὑπὸ τὸ πρῖσμα στιγμίων μεταρρυθμιστικῶν ἐμπνεύσεων ἢ τῆς κοινοβουλευτικῆς ρητορικῆς, ἢ καὶ τῶν στενῶν καὶ παροδικῶν προσωπικῶν συμφερόντων τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνικῶν τάξεων.

Σημείωσις: Σχετικῶς μὲ τὴν ἱστορικὴν ἢ ὀργανικὴν κατ' ἐμὲ προέλευσίν του καὶ μὲ τὸν σκοπὸν ποὺ ἐξυπηρετεῖ τὸ σύστημα τῆς «ντάμικας» ἢ «πλάτης» περὶ τῆς ὁποίας ἔδωσα τὴν ἀνωτέρω ἀνάλυσιν—ὁ κ. Δ. Μαργέτης, γεωπόνος, εἰς ἐιδικὴν μονογραφίαν του δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ δελτίον τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἀναγκαστικοὶ κτηματικοὶ συνεταιρισμοὶ» ἀναπτύσσει μίαν ἄποψιν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν γνώμην μου ὀφείλεται ὡς πρὸς τινὰ σημεῖα οὐσιωδέστατα εἰς παρανόησιν τοῦ θέματος τῶν πραγμάτων Ἰδοὺ τί γράφει: «πρὸς στιγμὴν ἐνομίσαμεν, ὅτι αἱ συνιδιοκτησίαι αὗται ἐλειτούργουν ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας· ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μέλη τῶν ἰδρυμάτων τούτων ἦσαν ἀνέκαθεν μόνον οἱ ἰδιοκτῆται τῆς περιοχῆς, μᾶς ἔκαμε νὰ δεχθῶμεν ὅτι αἱ κοινοτικαὶ αὗται συνιδιοκτησίαι ἐφύρθησαν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἐφ' ὅσον ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ γῆ τῶν Μεσογείων τῆς Ἀττικῆς ἀνήκεν ἐξ ὁλοκλήρου σχεδὸν εἰς Τούρκους ἢ Ἑλλήνας τσιφλικούχους κ.τ.λ...». «... Κατὰ συνέπειαν αἱ κοινοτικαὶ συνιδιοκτησίαι τῆς Ἀττικῆς θὰ ἐγεννήθησαν μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἢ μετὰ τὴν ἐκδίωξιν τῶν τσιφλικούχων ὅποτε καὶ ἤρχισαν νὰ δημιουργοῦνται ἐν Ἀττικῇ ἐλεύθερα κεφαλοχώρια ἀποτελούμενα ἀπὸ ἰδιοκτῆτας γεωργούς...». «Καὶ διὰ τὴν γέννεσιν αὐτὴν κάμνομεν τὴν ἐξῆς ὑπόθεσιν: Ἐπὶ τουρκοκρατίας αἱ Μοναί, ὡς καὶ οἱ Τούρκοι καὶ Ἕλληνες τσιφλικόχοι, ἔχοντες συμφέρον εἰς τὴν καλλιτέραν φύλαξιν τῶν ἀγροκτημάτων, ἐφ' ὅσον ἐλάμβανον ἀπὸ τοῦς κολλήγους ἢ τοῦς ἐμπνευτάς ὅχι ἐνοίκιον εἰς χρῆμα ἀλλὰ γαιώμορον διὰ τὰς γαίας καὶ κανόνα διὰ τοῦς ἀμπελῶνας, εἰς προϊόντα πάντοτε.

διετήρουν φαίνεται (!;) ώρισμένην άγροφυλακὴν καὶ ἀμπελοφυλακὴν, διὰ τὴν πληρωμὴν τῆς ὁποίας εἶχαν ἐπιβάλλει εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γαιῶν τῆς λεγόμενης «πλάτες», δηλαδὴ τὴν σποράν τῆς πρώτης πλάτης εἰς συνεχομένην ἔκτασιν, τὴν ὀργῶσιν τῆς δευτέρας πλάτης εἰς συνεχομένην ἐπίσης ἔκτασιν διὰ τὴν ἐπ' αὐτῆς σποράν τοῦ ἐπομένου ἔτους καὶ τὴν χέρσον ἀγρανάπαυσιν (καλαμιάν) τῆς τρίτης πλάτης.

«Καὶ τοῦτο διὰ τὰ ἔχουν συγκεντρωμένας εἰς συνεχομένας ἐκτάσεις ἀφ' ἑνὸς τὰς σπαρεῖσας γαίας καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰς ἐν ἀγραναπαύσει γαίας. Διὰ τὰ εἶναι οὕτως εὐκολωτέρα ἢ φύλαξις τῆς σπαρείσης συνεχομένης ἐκτάσεως ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ δύναται νὰ ἐνοικιάζεται εἰς ποιμένας ἢ χορτονομῆ τῶν ἀγραναπαυομένων γαιῶν μιάς συνεχομένης ἐκτάσεως, οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχῃ ἓνα ἔσδοον ἐκ τῶν ἐνοικίων χορτονομῆς, διατιθέμενον διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ἀγροφυλάκων καὶ ἀμπελοφυλάκων. Ὅταν κατόπιν οἱ κολλήγοι ἔγιναν ἰδιοκτῆται διὰ τῆς ἀγορᾶς ἢ καταλήψεως τῶν τσιφλικιῶν καὶ διανομῆς αὐτῶν θὰ εὐρέθησαν φαίνεται ἀνευ ἀγροφυλακῆς καὶ τότε μὲ τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τοῦ διακρίνει τοὺς ἀγρότας θὰ ἐσκέφθησαν οἱ ἰδιοκτῆται πλεον γεωργοὶ νὰ συνεχίσουν τὴν συνήθειαν τῆς διαιρέσεως τῆς καλλιεργουμένης γῆς εἰς πλάτες καὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ ἐνοικιάσεως τῆς χορτονομῆς τῶν ἀγραναπαυομένων ἐκτάσεων διὰ τοῦ διορισμοῦ κοινοτικῆς ἐπιτροπῆς ἐξουσιοδοτημένης νὰ ἐπιβάλλῃ τῆς πλάτες καὶ νὰ διαχειρίζεται τὴν ἐνοικίασιν τῆς χορτονομῆς διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ἀγροφυλακῆς, τῆς ὁποίας ἀνέλαβε καὶ τὴν διοίκησιν. Καὶ καθιερώθη οὕτως ὁ ἄγραφος θεσμὸς τῆς κοινοτικῆς συνιδιοκτησίας διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐκμετάλλευσιν τῆς χορτονομῆς, ὁ ὁποῖος περιέλαβε καὶ τὴν διαχείρησιν τῶν κοινοτικῶν βοσκοτόπων».

Διὰ τῶν προηγηθέντων δημοσιευμάτων μου, ὧν ἡ οὐσία εἰς τινα σημεία διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ κ. Μαργέτη, ἐγὼ ὑπεστήριξα ὅτι αὐτὴ ἡ ρυθμῖσις κατὰ «πλάτες» ἦτο ἀρχῇθεν ἐγγενὴς εἰς τὰς δημοτικὰς περιοχὰς καὶ ὅτι ἐπὶ φεουδαρχίας μὲν τὴν ρυθμῖσιν τὴν ἔκαμαν ὁ Τσιφλικούχος, ὑπὸ τὸ καθεστὼς δὲ τῆς μικροῖδιοκτησίας τῶν τε παλαιῶν ἐπὶ Τουρκίας κεφαλοχωριῶν καὶ τῶν νέων, αὕτη καὶ ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ἀλλαχοῦ περιῆλθεν εἰς τὴν κοινότητα, ὥς μία τῶν βασικῶν λειτουργιῶν αὐτῆς ἐκδηλουμένη ὑπὸ τὸν τύπον τῆς κοινοτικῆς συνιδιοκτησίας, ποὺ δὲν σημαίνει τιποτα ἄλλο παρὰ ὅτι ὁ καθεὶς εἶνε μὲν ἰδιοκτῆτης τοῦ τεμαχίου του δὲν ἡμπορεῖ ὁμως νὰ τὸ καλλιεργῇ ὅποτε θέλει καὶ μὲ ὅ,τι θέλει καὶ ὅτι ἐπὶ πλεόν οἱ ἐκ τῆς ρυθμίσεως αὐτῆς πόροι ἦσαν κοινοί, ἄλλοτε τιθέμενοι εἰς διανομὴν καὶ ἄλλοτε διδόμενοι εἰς τοὺς ἀγροφύλακας ἢ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἢ δι' ἄλλους σκοποὺς.

Ὁ δὲ λόγος αὐτῆς τῆς ρυθμίσεως, ὥς ἔγραψα, δὲν εἶνε ἡ ἐξοικονόμησις τῆς ἀμοιβῆς τῶν ἀγροφυλάκων (πολλοῦ γε καὶ δεῖ) ἀλλὰ εἶνε λόγος ὀργανικὸς ἐπιβαλλόμενος τὸ μὲν ἐκ τῆς ἀνάγκης ἀσφαλίσεως τὸ δὲ ὥς συντελὼν εἰς καλλιτέραν καὶ παραγωγικωτέραν ἐκμετάλλευσιν τῆς δεδομένης ἐκτάσεως γῆς, δηλαδὴ λόγος σχετικὸς μὲ τὰς βάσεις τοῦ συστήματος ἐκμεταλλεύσεως. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀσφαλίσεως ὠμίλησα ἐπαρκῶς ἀνωτέρω ὥς πρὸς δὲ τὸν λόγον τοῦ ἀφορᾷ τὸ σύστημα ἐκμεταλλεύσεως νομίζω ὅτι εἶνε διὰ τοὺς γεωπόνους εἰδικῶς νοητότατον πόσον ἡ ἐν συνεχομένη ἐκτάσει συγκέντρωσις ὁμοειδῶν καλλιεργειῶν ὄχι μόνον διευκολύνει τὸ ἀνοιγμὰ αὐλάκων, τὸ τυχὸν ἀναγκαῖον πότισμα μὲν συγκέντρωσιν τοῦ κοινοτικοῦ νεροῦ σὲ ὠριμένην περιοχὴ κλπ. ἀλλὰ εὐκολύνει ἐπίσης καὶ τὴν βόσκησιν καὶ κατὰ τὴν πρώτην βλάβησιν καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ταυτόχρονον συγκομιδὴν, ὅπισθεν τῆς ὁποίας ἀνοίγεται πολὺτιμος βοσκή, ἐκ τῆς ἐπικερδεστεράς διαθέσεως τῆς ὁποίας ὥς καὶ ἐκ τῆς κτηνοτροφίας

γενικῶς δημιουργοῦνται πολλαπλοὶ πρόσθετοι πόροι καὶ εἰς τὰ ἄτομα καὶ εἰς ὅλην τὴν ὁμάδα· φυσικὰ μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ ἐξ ἴσου ἐπικερδοστέρα εἶνε ἢ εἰς βόσκησιν διάθεσις καὶ τῆς ἐν ἀγραναπαύσει ντάμκας καὶ τῶν λοιπῶν βοσκοτόπων.

Πρὸ τῆς πραγματικότητος ταύτης, ἐγκειμένης εἰς τὴν ἀνάγκην ἐξασφαλίσσεως τοῦ κάθε οἰκονομικοῦ σχηματισμοῦ ὡς καὶ εἰς τὴν προσφυσστέραν ὀργάνωσιν τῆς (δημητριακῆς πάντοτε) παραγωγῆς καὶ ἐπίσης εἰς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐπικερδοστέραν ἐκμετάλλευσιν μιᾶς δεδομένης ἐκτάσεως γῆς, πρὸ αὐτῶν, λέγω, τῶν πραγματικῶν δεδομένων, ἢ περὶ ἧς ὁμιλεῖ ὁ κ. Μαργέτης, ὡς ἀνάγκης γεννεσιουργοῦ τῆς «πλάτης», πρόβλεψις πόρων διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ἀγοφυλάκων—συνήθως ἄλλωστε πληρωνομένων εἰς εἶδος—ἢ πρόβλεψις αὕτη εἶνε ἐντελῶς ἀσήμαντος, ὅλως δευτερεύουσα καὶ ἐν μιᾷ λέξει εἶνε ἄσχετος πρὸς τὸ βασικὸν ζήτημα τῆς ἀναγκαστικῆς διαιρέσεως τῆς περιοχῆς εἰς ζώνας καλλιεργουμένας καὶ ἀναπαυομένας καὶ τῆς ὑπαγωγῆς συνεπῶς τοῦ δικαιώματος ἰδιοκτησίας εἰς τὸν κοινὸν κανὼν πὺν συνακολουθεῖ ὡς σκιά τὴν ὑπαρξιν τῆς κοινοτικῆς ὁμάδος τῶν καλλιεργητῶν.

Ὁ ὅρος «κοινοτικὴ συνιδιοκτησία» καθὼς καὶ ἡ διὰ συμβολαιογραφικῆς πράξεως ἐξουσιοδότησις τῆς κοινοτικῆς ἐπιτροπῆς, εἶνε λεκτικαὶ καὶ μορφαὶ νεώτεραι αἱ ὁποῖαι θὰ ἠδύναντο καὶ νὰ λείπουν ἢ καὶ ἄλλως νὰ διατυπωθοῦν καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶνε ὄχι ἀφετηρία ἀλλὰ συνέπεια παλαιότερου γεγονότος πραγματικοῦ, ἀρχαίου τόσον τοῦλάχιστον ὅσον ἀρχαία εἶνε καὶ ἡ συνδυασμένη μὲ τὴν κτηνοτροφίαν δημητριακὴ καλλιέργεια, ἀδιάφορον ἂν ἐπεκράτει ὡς ρυθμιστικὸς ὀργανισμὸς ὁ τοῦ τσιφλικιοῦ ἢ ὁ τῆς δημητριακῆς κοινότητος ἐλευθέρων μικροῖδιοκτητῶν (κεφαλοχωριῶν).

Ταῦτα ἐθεώρησα ἀπαραίτητον νὰ σημειώσω ἐδῶ, διότι ἀναφέρονται εἰς αὐτὰς τὰς βάσεις τῶν πολυμόρφων κοινοτικῶν σχηματισμῶν ὡς καὶ τῶν σχετικῶν μὲ αὐτὰ προβλημάτων. Ἀλλὰ καὶ εἰς ἓν ἄλλο σημεῖον καταλαμβάνεται ἀσαφῶς κατέχων τὸ θέμα ὁ κ. Μαργέτης, ἐκεῖ οπου λέγει ὅτι: «Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐλειτούργει ἡ αὐτοδιοικουμένη κοινότης, ἢ ὁποία, ἀφοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ εἶνε πολιτικὴ (διοικητικὴ) καθόσον δὲν ἐπέτρεπε τοῦτο ὁ δυνάστης, ἢ ν α γ κ α σ θ η νὰ γείνη μᾶλλον οἰκονομικὴ...»· ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἠναγκάσθη πρὸς τοῦτο, ἀφοῦ ἔκπαλαι αἱ βασικαὶ αἱ ἰδρυτικαὶ συστατικαὶ λειτουργίαι τῆς κοινότητος εἶνε αὐταὶ αἱ οἰκονομικαὶ καὶ καὶ ἔπειτα ἐρχονται αἱ πολιτικαί. "Ὅμως αὕτη ἀκριβῶς, ἢ λανθασμένη περὶ προελεύσεως τοῦ κοινοτικοῦ θεσμοῦ ἄποψις. ἢν τὸ πρῶτον ἐξ ἐπιτολαιότητος ἐκκυκλοφορησεν ὁ Δρόσος Δροσινὸς—ὁμιλῶν περὶ τῶν Ἀμπελακίων--ὅσον καὶ ἡ περὶ τῶν συνιδιοκτησιῶν ἄποψις, ὅτι τάχα αὐταὶ ἐθεσπίσθησαν πρὸς ἐξοικονόμησιν τοῦ μισθοῦ τῶν ἀγοφυλάκων, ἀμφοτέραι αὐταὶ αἱ χονδροειδῶς λανθασμένα ἀπόψεις, ἃς ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ ἐπαναλαμβάνουν κάθε φορὰν οἱ ἐπιστήμονές μας, ἀποδεικνύουν ὅτι οὐδέποτε ἡ ἐπιστήμη εἰργάσθη προσφυνῶς ἐν Ἑλλάδι, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει κατορθώσει νὰ διασαφηνίσῃ αὐτὰ τὰ ἐξόχως οὐσιαστικὰ θέματα, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐν τούτοις εἰς τὰ θεμέλια τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καὶ τὰ ὁποῖα, εὐστόχως ἐκτιμώμενα, θὰ ἠδύναντο νὰ δώσουν τὸν πλέον ὑγιεῖ προσανατολισμὸν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ κοινωνικοῦ μας ζητήματος ἀλλὰ ἀκόμη καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἱστορίας τῆς χώρας μας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ'.

Παρατηρήσεις τοῦ κ. Κ. Ν. Κλεινία σχετικῶς με την μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας οἰκονομικὴν συνεννόησιν.

(Τὰς παρατηρήσεις ταύτας διέτύπωσεν ὁ διακεκριμένος Μακεδὼν καὶ συνεργάτης μου κ. Κλεινίας ὡς συμβολὴν εἰς τὴν πρότασίν μου περὶ συνδυασμοῦ μας μετὰ τὴν Βουλγαρίαν, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξα ἀνωτέρω εἰς τὸ θέμα τοῦ Τσιφλικίου· σχετικῶς μετὰ τὸν τύπον τοῦ συνδυασμοῦ, ἐγὼ ἐπρότεινα ἕνα καθεστὼς προτιμήσεως ἢ ἀμοιβαίων ἀγορῶν ἢ εἰδικῆς ἑλληνοβουλγαρικῆς ἢ καὶ βαλκανικῆς ρήτρας ἐν γνώσει τῶν σχετικῶν μετὰ τὴν ρήτηραν τοῦ μᾶλλον εὐνοουμένου Κράτους δυσχερειῶν).

Ἡ ἐκτεθειμένη ἀνάλυσις τῶν ὄρων τῆς Βουλγαρικῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Βουλγαρία δύναται νὰ ἐφοδιάσῃ τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὸν σῖτον ὅστις τῇ ἀναγκαιοῦ· ἐξ ἄλλου ἡ ἄποψις ὅτι ἡ Ἑλλάς τείνει νὰ ἀναπτυχθῇ μᾶλλον βιομηχανικῶς ὥς ἐκ τοῦ μεγάλου ἀκτῆνιμος καὶ ἐνδεοῦς πληθυσμοῦ της, ὅστις ὀφείλει εἰς τὸ μέλλον νὰ εὕρῃ ἐργασίαν ἡμερομίσθιον ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος—πάντα ταῦτα τὰ στοιχεῖα ὁδηγοῦν φυσικῶς εἰς τὴν σκέψιν ὅτι εἶνε λίαν κατορθωτὴ μία ριζικὴ διευθέτησις, ἡ ὁποία θὰ ἐκανόνιζε τὴν ἀνταλλαγὴν Ἑλληνικῶν βιομηχανικῶν προϊόντων μετὰ προϊόντα βουλγαρικά, ἰδίως σιτηρά. Νομίζω ὅμως ὅτι ἀντὶ τῆς ἐμπορικῆς συμβάσεως, ὁ καλύτερος τύπος διευθετήσεως θὰ ἦτο ὁ διὰ τῆς ἑλληνοβουλγαρικῆς Τελωνειακῆς Ἑνώσεως.

Ἡ διδομένη ἀνάλυσις τῶν οἰκονομικῶν ὄρων εἰς τὰς δύο ὁμόρους χώρας εἶνε ἐπαρκὴς διὰ νὰ δικαιολογήσῃ μίαν τοιαύτην διευθέτησιν. Ἡ ἐπίτευξις ὅμως ἐνὸς τοιούτου σκοποῦ διὰ ἐμπορικῶν συμβάσεων, ὅσονδήποτε καλῶς καὶ προσεκτικῶς συντεταγμένων, οὐδέποτε θὰ ἔφθανεν εἰς τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα. Ἡ ρήτρα τοῦ μᾶλλον εὐνοουμένου Κράτους θὰ ἐξουδετέρωνε πᾶσαν προσπάθειαν ἐκατέρωθεν προτιμήσεως, διότι αὐτομάτως θὰ ἐξίσωσεν τὸν συναγωνισμόν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, μία δὲ ὑποχρέωσις τῆς Ἑλλάδος πρὸς ἀγορὰν βουλγαρικῶν σιτηρῶν εἰς τὰς τιμὰς π.χ. ὡς χάριν προστασίας θὰ ἐπλήρωνε τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος διὰ τὰ Ἑλληνικὰ σιτηρά, θὰ ἦτο μονομερὲς διευθέτησις ὠφελούσα μόνον τὴν Βουλγαρίαν.

Ἡ Τελωνειακὴ Ἑνωσις εἶνε μία τολμηρὰ καὶ ριζικὴ λύσις, ἥτις θὰ συνήντα πολεμίους εἰς τὸ οἰκονομικὸν πεδίον ἰσχυροῦς, ἰσχυροτέρους ὅμως εἰς τὸ πολιτικὸν πεδίον. Μία τελωνειακὴ Ἑνωσις εἶνε ἀσφαλὴς προδρόμος καὶ πολιτικῆς Ἑνώσεως. Καθ' ἣν στιγμὴν ὅμως γίνεται σοβαρὰ προπαγανδιστικὴ ἐνέργεια πρὸς

τελωνειακήν Ἑνωσιν ὧν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν (Πανευρώπη κτλ.), δὲν εἶνε παράτονος μία συνηγορία ὑπὲρ τοπικῶν τοιούτων Ἑνώσεων μεταξύ ὁμόρων Κρατῶν, καὶ ὑπὸ τὴν ἀποψιν ταύτην θὰ ἔχωμεν θερμοὺς ὑποστηρικτάς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ, ὅπως θὰ συναντήσωμεν καὶ δεινοὺς πολεμίους οἵτινες θὰ ἐφοβοῦντο τὴν πιθανότητα ὅτι θὰ ἐπηρεολούθει πολιτικὴ Ἑνωσις ἢ προσέγγισις, ἐὰν ἡ ἰδέα τῆς τελωνειακῆς Ἑνώσεως ἐφθανε μέχρι πραγματοποιήσεως.

Ἀπὸ μίαν τελωνειακὴν ἔνωσιν αὐτομάτως θὰ ἐπωφελοῦντο τὰ βουλγαρικὰ σιτηρὰ καὶ ἄλλα τῆς δασμολογικῆς προστασίας ἣν παρέχει τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος. Ἀσφαλῶς δὲ θ' ἀπεκλείοντο τὰ ξένα σιτηρὰ, ἢ πάντως ὁ Βούλγαρος σιτοπαραγωγὸς θὰ ἐξεκαθάριζε ὑψηλοτέραν τιμὴν, διότι θὰ ἐπλήρωναν τὰ σιτηρὰ του ὡς καὶ τὰ ἄλλα του μικρότερον ναῦλον ὡς ἐκ τῆς γειτνιασεως τῶν Ἑλληνικῶν πρὸς τοὺς Βουλγαρικοὺς λιμένας καὶ ἐπομένως ὑπὸ ἴσας τιμὰς τῆς παγκοσμίου ἀγορᾶς ὁ Βουλγαρικὸς σίτος στελλόμενος εἰς Ἑλλάδα θὰ ἐπεβαρύνετο μὲ μικρότερα μεταφορικὰ.

Ἐξ ἄλλου τὰ Ἑλληνικὰ βιομηχανικὰ προϊόντα θὰ ἀπῆλθον αὐτομάτως προστατευτικῶν δασμῶν ἐν Βουλγαρίᾳ, καθὼς καὶ μερικὰ βουλγαρικὰ θ' ἀπολαύουν τοιαύτης ἐν τῇ ἐξαγωγῇ των εἰς ὠρισμένας Ἑλληνικὰς περιφερείας. Οἱ βουλγαρικοὶ γαιάνθρακες θὰ εἴρισκαν ὁμοίως ἐν τῇ Ἑλλάδι καταναλώσεως ἐν Ἑλλάδι, καὶ οὔτε καθεξῆς. Οὐδόλως ἄλλως τε θὰ ἡμποδίζετο ἡ ἀνάπτυξις βιομηχανιῶν καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ ὑπὸ κοινὸν προστατευτικὸν δασμολόγιον καὶ ἑλληνικὴν ἐπιχειρηματικότητα.

Μία ρύθμισις θὰ ἐπεβάλλετο ὅσον ἀφορᾷ τὴν παραγωγὴν τῆς ἀλευροβιομηχανίας περιοριζομένης τῆς παραγωγῆς εἰς ποσοστὰ ἀνάλογα πρὸς τὰ ἤδη παραγόμενα ποσὰ ἀλεύρων ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Βουλγαρικῶν ἀτμομύλων ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐγχωρίαν κατανάλωσιν (εἶδος καρτέλ θὰ ἦτο ἀναγκαῖον).

Ἐννοεῖται ὅτι μία τελωνειακὴ Ἑνωσις δὲν ἔχει πολλὰ προηγούμενα συνάψεως μεταξύ ἄλλοεθνῶν ἐπικρατειῶν. Μία δὲ δοκιμὴ τοιαύτης ἐνώσεως μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας θὰ ἐνεφάνιζε πλεῖστα ζητήματα. Θὰ ἐνεφανίζοντο πλεονάζουσαι εἰσπράξεις εἰς τὰ τελωνεῖα τῆς μιᾶς ἐπικρατείας εἰς βάρος ἄλλων τελωνείων τῆς ἄλλης. Χρειάζεται μελέτη καὶ ρύθμισις εὐθείᾳ ἐνὸς τοιούτου ἐνδεχομένου διότι ἄλλως ἡ τελωνειακὴ ἔνωσις δὲν θ' ἀντέιχεν ἐπὶ μακρόν. Ὅμοίως θὰ ἐχρειάζετο μελέτη τῶν τοπικῶν φορολογιῶν τῶν δύο ἐπικρατειῶν καὶ κανονισμὸς ἐνδεχομένων ἐπιχορηγήσεων τοπικῶν ταμείων ἐκ τῶν τελωνειακῶν εἰσπράξεων ὠρισμένων τελωνείων τῆς ἄλλης ἐπικρατείας π.χ. ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Ἀλεξανδρού-

πολις θὰ ἐλεγχρήγουν ὠρισμένας βουλγαρικὰς κοινότητας ὠρισμένων περιφερειῶν.

Τὰ προηγούμενα τῆς Γερμανικῆς τελωνειακῆς ἐνώσεως, τῆς τῶν Πολιτειῶν τοῦ Καναδᾶ καὶ τῆς τῶν Πολιτειῶν τῆς Αὐστραλίας, δέον νὰ μελετηθοῦν θεβαίως ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐπιχορηγήσεις εἰς τοπικὰ ταμεῖα καὶ τοπικοὺς ὁργανισμοὺς. Ἐκεῖ ὅμως ἐπρόκειτο περὶ Κρατῶν ὁμοεθνῶν εἰς ᾧ ὑπῆρχεν ἤδη ψυχικὴ ἔνωσις καὶ ἡ τελωνειακὴ ἔνωσις ἦτο μᾶλλον ἡ ἔκφρασις καὶ ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς ἀναγκαίας πολιτικῆς ἐνώσεως. Ἐδῶ ὑπάρχουν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Βουλγάρων τόσα καχυποψία, ὥστε χρειάζεται προετοιμασία ψυχικὴ ἐπὶ τῶν ὁλοκλήρων ὅπως ὑπάρξει ἐμπιστοσύνη. Μία ἰδέα τοιαύτη ριπτομένη τώρα θὰ προκαλέσῃ τὸ μειδίημα ἢ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν ἄλλων φιλυπόπτων γεγονικῶν Κρατῶν, μέλλουσα νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπραγματοποίητος ὡς ἐκ τῶν παλαιῶν παραδόσεων μίσους μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν. Ἡμπορεῖ κανεὶς ν' ἀπαντήσῃ ὅτι ἐξ ἴσου ἀτελής δι' ὁμοίους λόγους εἶναι ἡ τελωνειακὴ ἔνωσις τῆς Πανευρώπης. Ποτὲ ὅμως δὲν βλάπτουν αἱ προσπάθειαι ἐξομαλύνσεως τῶν διαφορῶν καὶ ἀμοιβαίας κατανοήσεως καὶ ἀνοχῆς. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην δὲν πρέπει ν' ἀποθαρυνθῇ τις. Ἄλλως τε ἐὰν ἐπετυγχάνετο εἰς εὐθὺς διακανονισμὸς τῶν οικονομικῶν ζητημάτων, θὰ ὑπῆρχεν ἐλπίς ὅτι θὰ εἶχε τελικῶς ἐφαρμογὴν μεταξὺ Κρατῶν ὅπως καὶ μεταξὺ ἀτόμων ὁ σοφὸς κανὼν ὅτι οἱ καλοὶ λογαριασμοὶ κάνουν τοὺς καλοὺς φίλους. Μία τοιαύτη ἔνωσις ἐὰν προητομιάζετο διὰ σοβαρᾶς καὶ ἐξονυχιστικῆς μελέτης καὶ ἐπετύγχανε, θὰ ἦτο τόσον μέγα βῆμα πολιτισμοῦ, ὥστε θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ ἐπίτευξις τοῦ πρώτου καὶ στερεωτέρου βήματος πρὸς συναδέλφωσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀμφίβολος ἡ πραγματοποιήσις μιᾶς γενναίας προόδου εἰς τὰ Βαλκάνια ἀξία ὅμως ὅπως παλαίσῃ τις ὑπὲρ ταύτης.

17 Ἰουλίου 1929.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΤΣΙΦΛΙΚΙΟΥ

α'.

Είναι αξιοπαρατήρητον ὅτι ἡ εἰς τὴν Ἑλλάδα Βουλγαρικὴ ἐξαγωγή ἐλαττώνεται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη. Ἡ Ἑλλάς, ἐρχομένη κατὰ τὸ 1926 δευτέρα ἐν τῇ βουλγαρικῇ ἐξαγωγῇ, ἦλθε κατὰ τὸ 1927 τρίτη καὶ κατὰ τὸ 1928 τετάρτη κατὰ σειρὰν (Γερμανία 1.739.715.194 ἐκ. Λέβια, Αὐστρία 915.112.670 ἐκ. λ., Ἰταλία 685.890.028 ἐκ. λ., Ἑλλάς 501.899.098 ἐκ. λ., Γαλλία 346.397.753). Ὡς γνωστὸν ἡ ἐξαγωγή τῆς Βουλγαρίας εἰς τὴν Ἑλλάδα περιλαμβάνει: ζῶα, ἄλευρα, δημητριακά, γαλακτερά ἐν γένει, ἡ δὲ προϋδὺσα μείωσις ἐξηγεῖται τὸ μὲν ἐκ τοῦ ὅτι καὶ ἡ Ἑλλάς, οὕσα χώρα ἐπίσης γεωργικὴ, τείνει εἰς ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας της, τὸ δὲ ἔνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τῆς Ἀμερικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀγορὰν.

Αὐτοὶ οἱ σχετιζόμενοι μὲ τὸ Βουλγαρικὸν ἐμπόριον κύκλοι τῆς Σόφιας προτείνουν τὴν ἔνωσιν τῶν σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν, διὰ νὰ μὴ ἀναγκάζωνται τὰ ἐμπορεύματα νὰ διέρχωνται ἐκ Σερβίας, ὥς καὶ τὴν σύναψιν συνθήκης ἐμπορικῆς προσηρμοσμένης πράγματι εἰς τοὺς εἰδικοὺς ὅρους τοῦ ἐμπορίου Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας.

Δυστυχῶς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐξαγωγή εἰς Βουλγαρίαν σημειώνει μείωσιν τὰ τελευταῖα ἔτη (τὸ 1927 ἦτο 95 ἐκ. λεβίων, τὸ 1928 κατῆλθεν εἰς 78 ἐκ. λεβίων, συνίστατο δὲ εἰς ἐδάδιμα, ἰδίως παστόψαρα, πορτοκάλια, καὶ λεμόνια, σῦκα, ἐλαίας, ρετσίνια, γόμας, ἐλαιόλαδα, εἶδη ὑφαντουργίας κλπ.).

β'.

Παρέχω μερικὰς συμπληρωματικὰς πληροφορίας σχετικῶς μὲ τὴν Γεωργικὴν Τράπεζαν τῆς Βουλγαρίας

Αὕτη ἔλαβεν ἐκ τοῦ δανείου τῆς σταθεροποιήσεως λ. στ. 500.000 οὕτως ὥστε ἔχει σήμερον καθαρὸν κεφάλαιον 478 ἐκ. λεβίων, ἐνισχυμένον μὲ 44 ἐκ. δημοσίων χρεωγράφων καὶ 1.671 ἐκ. καταθέσεων· οἱ δὲ τρεχούμενοι παρ' αὐτῇ λογαριασμοὶ ἀνέρχονται εἰς 1.516 ἐκ. λ.· κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος (1928), ἐδάνεισεν ἐν συνόλῳ ἐκ. 3.287, ἐξ ὧν 1.044 εἰς συνεταιρισμοὺς καὶ 216 ἐκ. εἰς γεωργικὰς ὑποθήκας. Διενεργεῖ δὲ καὶ ἀσφαλείας κατὰ παγετῶν.

γ.

Ένας ἐξ ἐκείνων πού ἀνέγνωσαν τὴν μελέτην μου εἰς τὸ χειρόγραφον, μοῦ παρετήρησεν, ὡς πρὸς τὴν ἰσχυρὰν εἰδίκευσιν τῆς βουλγαρικῆς γεωργίας εἰς τὰ δημητριακά, ὅτι ἡ εἰδίκευσις αὕτη ἐχαλαρώθη τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ ὅτι ἡ Βουλγαρία ἀποτελεῖ ἤδη ἓνα κῆπον μὲ ποικιλοτάτας καλλιιεργείας.

Ἐπειδὴ καὶ εἰς ἄλλους πιθανὸν νὰ ἔλθῃ ἡ σκέψις αὕτη, παρατηρῶ τὰ ἑξῆς : ὅτι πρέπει νὰ διαστείλωμεν τὸ νότιον τμῆμα τῆς Βουλγαρίας (Βόρειος Θράκη καὶ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία) ἀπὸ τὸν κύριον τὸν καθ'αυτὸ Βουλγαρικὸν κορμὸν τὸν βαλκανικὸν καὶ τὸν παραδουνάβιον· ἀληθῶς τὸν νότιον τμῆμα, τὸ τῆς περιοχῆς τοῦ Μαρίτσα παρουσιάζει ἀναλογίας τινὰς μεσογειακάς καὶ ἔχει διὰ τοῦτο μεγαλυτέραν ποικιλίαν καλλιιεργειῶν. Ὅμως ὁ κύριος κορμὸς τοῦ λαοῦ ἐμμένει εἰς τὴν δημητριακὴν εἰδίκευσιν.

Δὲν ἀρνοῦμαι ἐξ ἄλλου ὅτι ἔχει κανεὶς ἐκ πρώτης ὄψεως εἰς μερικὰς περιοχὰς τὴν ἐντύπωσιν κῆπου. Ἐπαναλαμβάνω ὅμως ὅτι πρόκειται περὶ καλλιιεργειῶν πρὸς αὐτεπάργειαν κατὰ τὸ πλεῖστον, πρᾶγμα πού στηρίζεται εἰς οἰκονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς ὅρους ὅλως διαφόρους ἐκείνων πρὶν ἀπαιτεῖ ἡ καλλιιεργεῖα καὶ ἡ παραγωγὴ περισσεύματος διὰ τὴν ἀγοράν.

Προσθέτω δέ, σχετικῶς μὲ τὸν περὶ οὗ ἐν τῷ κειμένῳ ἑλληνοβουλγαρικὸν συνδυασμόν, ὅτι οἱ Βούλγαροι ἔαν τοὺς δώσωμεν ἔστω καὶ τὰς διεθνεῖς τιμὰς διὰ σταθερὸν ποσὸν σίτου θὰ ἔχουν συμφέρον, διότι ἡ γειτνίασις περιορίζει τὰ μεταφορικά.

Ἐν τούτοις παρατηρῶ ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐν τῷ κειμένῳ προτάσεώς μου ἀπαιτεῖ νὰ προηγηθῇ συστηματικὴ ὄχι μόνον οἰκονομικὴ ἀλλὰ καὶ πολιτικὴ προπαγάνδα μέσα εἰς τὰς μάζας τοῦ ἀγροτικοῦ λαοῦ τῆς Βουλγαρίας· προϋποθέτει γενικά τὴν ἀνάληψιν εὐρέας πρωτοβουλίας ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος.

Εἶναι ζήτημα τὸ ὁποῖον δὲν ἀνέπτυξα εἰς τὸ κείμενον τῆς μελέτης μου, ὡς ἀνῆκον εἰς ἄλλην σειρὰν σκέψεων, εἶναι ὅμως εὐνόητον ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ οὐδετέρω εἰς τὴν γωνίαν τῆς· καὶ ἡ θὰ ἀναπτύξῃ πρωτοβουλίαν ἢ θὰ ὑποκύψῃ εἰς τοὺς Σλαβούς.

δ.

Ὡς πρὸς τὰς γενικάς προϋποθέσεις τῆς προσπάθειας πρὸς συνεννόησιν, παρατηρῶ ἓνα πρᾶγμα οὐσιῶδες : ὅτι δηλαδὴ ὁ παλαιὸς ρόλος τῶν ἐν διασπορᾷ Ἑλλήνων, κατ' ἄτομα ἢ κοινότητος, εἰς τὰ Βαλκάνια δὲν ἤμπορεῖ ἐφεξῆς νὰ κρατηθῇ. Τοὺς εὐρήκα-

μεν π. χ. ἐν Ροιμανίᾳ ὡς ἐνοικιαστὰς τσιφλικίων, ὡς ἐμπόρους δημητριακῶν, ὡς πλοιοκτητὰς καὶ ναυτικούς εἰς τὸν Δούναβιν. Ἐκ τῶν ρόλων αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἡχορηστεύθησαν, εἰς ἄλλους δὲ τὴν θέσιν τῶν Ἑλλήνων ἐπῆραν διάφοροι ρωσσοεβραῖοι ἢ γερμανοεβραῖοι, ὡς συνέβη π. χ. εἰς Βεσσαραβίαν.

Ὑπάρχουν ἐν τούτοις πολλοὶ ἀκόμη Ἑλληνες κατεσπαρμένοι τὸ σπουδαῖον εἶναι νὰ κατευθυνθῶν ἐπαρκῶς ὥστε νὰ εὔρουν νέον ρόλον, προσηρμοσμένον εἰς τὰς παρούσας συνθήκας, ἰδίως δὲ εἶναι φανερόν ὅτι θὰ ἔχουν ἀπόδοσιν ἐὰν ἐπιδοθῶν εἰς τὴν ἐξυτηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τῆς τεχνικῆς μετατροπῆς, ἀναγκαίᾳς σὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς παραγωγῆς ἐν τοῖς Βαλκανίοις.

Πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν οἱ Ἑλληνες, οἱ ὅποιοι εἶναι ἱκανοὶ δι' ὅλα, θὰ ἔχουν ἐπιτυχίας καὶ ἡ δράσις των θὰ προλαίανῃ τὸ ἔδαφος διὰ μίαν γενικὴν βαλκανικὴν συνεννόησιν, ἣν ἄλλως μὲ καλὸ μάτι βλέπουν ὅλοι οἱ συνετοὶ ἄνδρες καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Τουρκίᾳ.

Ἐὰν ἀφήσουν τὸν ἀτομισμὸν καὶ ὀργανωθῶν σὲ ὁμαδικὴν δρασίαν ἐπὶ χρησίμῳ, ὡς ἐρρήθη, ρόλου—θ' ἀποτελέσουν πυρῆνας καταλλήλους διὰ τὴν τοποθέτησιν ἑλληνικοῦ χρήματος καὶ διὰ τὸν προσανατολισμὸν τῆς δράσεως τῶν ἑλληνικῶν Τραπεζῶν μέσα εἰς τοὺς κλάδους τῆς πραγματικῆς παραγωγῆς ἐν τῇ Χερσονήσῳ. Οὐδὲ ἡμπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ σοβαρῶς ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει κεφάλαια οὐδὲ διὰ τὸν ἑαυτὸν της. Οἱ Ἑλληνες δὲν στεροῦνται οὔτε χρημάτων οὔτε ἱκανότητός τινος ἐμπορικῆς καὶ Τραπεζικῆς· ὅ,τι λείπει εἶναι ἡ στροφή των ἀπὸ τὸ ἐμπόριον καὶ τὸν τυχοδιωκτισμὸν πρὸς τὴν πραγματικὴν παραγωγὴν, πού εἴτε γεωργικὴ εἴτε βιομηχανικὴν δίδει πάντοτε, φυσικά, μικρότερα κέρδη· λείπει ἐπίσης τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὴν προσέλκυσιν κεφαλαίων αἰσθηματῆς ἀσφαλείας ἐν ὅλῃ τῇ Χερσονήσῳ. Ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι ἰδιαιτέρως λείπει ἐπὶ πλέον καὶ μία ἀληθινὴ ἐμπιστοσύνη εἰς τοὺς ἐντὸς τῆς χώρας ὀργανωμένους παραγωγικοὺς κλάδους· τοῦτο ἄλλως δὲν εἶναι ἀνεξήγητον, διότι, ὡς καὶ ἄλλοῦ ἐσημείωσα, ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία διακυμαίνεται καὶ δὲν ἔλαβεν ἀκόμη μίαν παγίαν κᾶπως μορφὴν ἐπάνω εἰς ἐπαρκῶς εὐρείας καὶ σταθεροῦς βάσεις, σὲ μόνιμα καὶ σταθμητὰ παραγωγικὰ ἔργα, πράγματα πού θὰ φέρῃ αὐτομάτως τὴν ἐμπιστοσύνην.

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΣ (ΖΑΝΤΡΟΥΓΚΑΣ)

α'.

Περίληψις:

Παρατηρήσεις τοῦ κ. Μποῦθ καὶ τοῦ Σχφίγιτς ἐπὶ τῶν βάσεων
καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς Πατρίας.

Αὐτὴ ἡ φύσις τῆς παρούσης ἀναλυτικῆς μελέτης, ἡ ὁποία ἐχρειάσθη νὰ προχωρήσῃ διὰ τῆς διαστολῆς καὶ τῆς ἀντιπαροβολῆς τῶν διαφόρων μορφῶν ὁργανώσεως καὶ εἰδῶν ζωῆς εἰς τὰ Βαλκάνια, κατ' ἐπανάληψιν μ' ἔκαμε ν' ἀναφέρω τὸν περὶ οὗ ἡ παρούσα παράγραφος σχηματισμὸν τῆς Πατρίας καὶ νὰ δώσω δὲ βεβαίως καὶ τὰ γενικώτερα ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῆς. Νομίζω, μάλιστα, ὅτι, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων, ἔγινε ἀρκετὰ δῆλον τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ σχηματισμοῦ τούτου, τὸ ὅτι δηλαδή, ἐν τῇ παρουσίᾳ βεβαίως βαθμίδι τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ἐν τῇ Χερσονήσῳ, ἡ πατριά εἶνε ὁ πλέον ἀποδοτικὸς σχηματισμὸς εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς στατικῆς χωρικῆς κτηνοτροφίας καὶ εἰς τὴν σχετικὴν (') εἰδίκευσιν τῶν δημητριακῶν καὶ ὅτι ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἡ πατριά, σλαβικῇ κυρίως ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως, εὐλόγως ἐπεκράτησεν εἰς τὰς δημητριακὰς περιοχάς, ἐκτοπίσασα καὶ ἐθνογραφικῶς καὶ οἰκονομικῶς τοὺς λοιποὺς σχηματισμούς.

(1) Πρέπει ἀπὸ τὴν σχετικὴν εἰδίκευσιν νὰ διακριθῇ ἡ ἀπόλυτος εἰδίκευσις, καθ' ἣν παράγει τις καὶ ἐπεξεργάζεται ἀποκλειστικῶς ἓνα εἶδος διὰ τὴν ἐθνικὴν καὶ τὴν διεθνῇ ἀγοράν (καπνὰ, σταφίς, σύκα, λάδια, κουκούλια κ.τ.λ.), πράγματα ποὺ ὁδηγεῖ εἰς πλήρη ἐνεργητικὴν τελικῶς ἐκκεφαλαιοκρατίαν, καὶ εἰς εὐρυτέρους καὶ αὐτῆς τῆς πατρίας σχηματισμούς· ἡ δὲ σχετικὴ εἰδίκευσις εἶνε ἐκείνη καθ' ἣν ἡ γεωργικὴ οἰκογένεια (μικρὰ ἢ μεγάλη) κάμνει ἀφ' ἐνὸς πολλαπλὴν καλλιέργειαν μὲ βάσιν τὴν ἐπιδιώξιν τῆς αὐτεπαρκείας τῶν στοιχειωδῶν, ἐξ ἄλλου ὅμως παράγει ἀπὸ ἓνα εἶδος ἓνα ποσὸν ἐπὶ πλέον, ἵνα ἐκ τῆς πωλήσεως αὐτοῦ πορισθῇ τὸ ἀπαραιτήτον χρῆμα διὰ τὰς τρεχούσας ἀνάγκας τῆς, πληρωμὴν φόρων, τέλεσιν γάμων, εορτῶν, προμήθειαν ἀποικιακῶν, φωτισμοῦ κ.λ.π. Σχετικὴν εἰδίκευσιν εἶχον οἱ κολλῆγοι εἰς τὴν πρόσθετον ζωοτροφίαν, ἰδίως ἀγελαδοτροφίαν, ἡ πατριά εἰς τὰ σιτηρά, οἱ σημερινοὶ ἔποικοι πρόσφυγες εἰς τὰ καπνὰ κ.λ.π. Σημειωτέον, ὅτι ἡ σχετικὴ εἰδίκευσις τῶν καπνῶν, τῆς σταφίδος, κ.λ.π. εἶνε ἐπωφελὴς καὶ ἀπὸ τῆς πιστωτικῆς πλευρᾶς, διότι ὁ ἔχων αὐτὴν τὴν εἰδίκευσιν, ἀθρόον δηλαδὴ καὶ ὁμοιογενὲς εἶδος, δανεῖζεται εὐκολώτερα.

Ἐν τούτοις θ' ἀναπτύξω ἐδῶ πλεον συστηματικῶς τὸ θέμα τοῦτο. Καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ δλόγυρα εἰς αὐτὸ ἔκαμα κάποιαν κίνησιν καὶ διὰ δημοσιευμάτων εἰς τὸν Τύπον καὶ δι' ἄλλων ἐνεργειῶν ἐπ' ἀφορμῇ τοῦ προβλήματος τῶν σλαβικῶν ἐν Μακεδονίᾳ μειονοτήτων, διὰ τοῦτο κρίνω πρέπον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ κάμω δῆλον τὸ γεγονός, ὅτι τὴν μὲν ὑπαρξιν τῆς πατριᾶς εἰς τὰ Βαλκάνια δὲν εἶμαι βεβαίως ὁ πρῶτος ποὺ ἀνεκάλυψα, ὅτι ὅμως ἰδικόν μοι προσωπικὸν ἔργον εἶνε ἡ διαπίστωσις τῶν ὅλως ἰδιότητων σχέσεων μεταξὺ τῆς σλαβικῆς πατριᾶς καὶ τῆς μεσογειακῆς μικρᾶς ἑλληνικῆς οἰκογενείας καὶ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σχέσεων τούτων πρακτικὴ ἐρμηνεία τῶν ποικίλων περιπετειῶν τοῦ ἑλληνοσλαβικοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῶν λόγων δι' οὓς ποὺ μὲν ὑπερίσχυσαν οἱ Σλαῖοι καὶ ἀφομοίωσαν τοὺς Ἕλληνας ποὺ δὲ οἱ Ἕλληνες ἀφομοίωσαν τοὺς Σλαῖους.

Οὕτω δὲ καὶ θὰ κατατάξω τὴν ὕλην : καὶ διὰ μὲν τὴν ὑπόστασιν, τὰς βάσεις καὶ τὸν μηχανισμόν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ εἶδος ζωῆς τῆς σλαβικῆς Πατριᾶς (Ζάντρουγκας) θὰ παραθέσω τὰς παρατηρήσεις ἄλλων προηγηθέντων ἑμοῦ εἰς τὴν ἔρευναν, προσθέντων μόνον εἰδικά τινα παραδείγματα ποὺ ἔχω πρόχειρα, τὰς δὲ ἰδικὰς μου γνώμας θὰ ἐκθέσω περαιτέρω, ὅταν θὰ πραγματευθῶ τὰ τῆς ἐθνικῆς διαδόσεως τῆς Ζάντρουγκας εἰς τὰ Βαλκάνια.

Ὁ αὐτὸς ποὺ καὶ ἀνωτέρω ἀνέφερα κ. Μποῦθ ἰδοὺν τί γράφει σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο : « Ἀρχαιότατοι μορφαὶ ἰδιοκτησίας τῆς γῆς ὑφίστανται εἰσέτι, δεσμεύουσαι τὰ δραστηριώτερα ἄτομα καὶ ἐλαττοῦσαι τὴν ποσότητα καθὼς καὶ τὴν ποιότητα τῆς παραγωγῆς μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῶν ὀλιγότερον ἱκανῶν μελῶν τῆς ὁμάδος. (1) Ἐκ τῶν μορφῶν αὐτῶν ἡ Ζάντρουγκα εἶνε ἡ ἀρχαιότερα καὶ ἡ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα. Αὕτη ἀπαρτιζομένη ἐκ μιᾶς πατριαρχικῆς οἰκογενείας εἶνε οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ μονὰς κατέχουσα ἐν συλλογικῇ κυριότητι ὅλην καὶ τὴν ἐμπράγματον καὶ τὴν προσωπικὴν περιουσίαν τῆς. Οὐδὲν μέλος τῆς Ζάντρουγκας δύναται νὰ πωλήσῃ τὸ μερίδιόν του ἐκ τῆς γῆς ἢ τῆς ἐσοδείας, οὐδὲ δύναται νὰ ὑποθηκέυσῃ μέρος τῆς κοινῆς ἰδιοκτησίας. Ἐπίσης οὐδὲν μέλος ἔχει χωριστὰ κληρονομικὰ δικαιώματα. Ἐκαστος υἱός, ὅταν νυμφεῦται, εἰσάγει εἰς τὴν οἰκογένειαν τὴν σύζυγόν του ἢ

(1) Ὁ κ. Μποῦθ γράφει ταῦτα ἐπειδὴ συγκρίνει τὴν πατριὰν ὅχι πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐν ἐνεργείᾳ σχηματισμοὺς εἰς τὰ Βαλκάνια, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐξειδικευμένον οἰκονομικὸν καὶ πνευματικὸν ἀτομισμὸν ποὺ ἤκμασεν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ φιλελευθέρου κεφαλαιοκρατικοῦ καθεστώτος ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ. Ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ. Τὸ ἐπίπεδον τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας τῆς Ἀνατολῆς δὲν εἶνε τὸ ἴδιον μὲ ἐκεῖνο τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης· συνεπῶς σχηματισμοὶ παθητικοὶ εἰς τὸ ἓνα δυνατόν νὰ εἶνε ἀποδοτικοὶ εἰς τὸ ἄλλο καὶ τανάπαλιν.

ὅποια καθίσταται μέλος αὐτῆς, ἐνῶ αἱ ὑπανδρευόμεναι θυγατέρες δὲν λαμβάνουν μερίδιον, ἀλλ' ἀποτελοῦν μέλη ἄλλων οἰκογενειῶν. Συχνάκις μία Ζάντρουγκα ἀριθμεῖ ἐξήκοντα μέρη ἐργαζόμενα ὅλα ἐπὶ ἐκτάσεως γῆς μόλις ἐπαρκούσης διὰ τὴν συντήρησιν πολυμελοῦς οἰκογενείας.

«Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ζάντρουγκας ἐπιφορτίζεται ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς μὲ τὰ καθήκοντα τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὸν ἔξω κόσμον. πωλεῖ τὰ προϊόντα πρὸς ὄφελος ὅλων καὶ ἀγοράζει τὰ χρειώδη. Ἄν εἶνε τίμιος τὰ πάντα βαίνουν καλῶς, ἄλλως σχηματίζει μίαν μικρὰν προσωπικὴν περιουσίαν εἰς βάρος τῆς οἰκογενείας του.

»Εἰς ἀπόστασιν εἴκοσι μιλίων ἀπὸ τοῦ Ζάγκρεπ ἐμελέτησα τὴν ζωὴν μιᾶς ἐξηκονταμελοῦς Ζάντρουγκας. Κοιμοῦνται ὅλοι εἰς τὸ ἴδιον δωμάτιον· τὰ κρεβάτια εἶνε ἀραδιασμένα κατὰ μῆκος τῶν τοίχων καὶ μία κούνια πλάι ἀπὸ κάθε κρεβάτι· εἰς μίαν ἄκραν τοῦ δωματίου εἶνε ὁ ἀργαλειός, εἰς τὴν ἄλλην τὸ παπουτσίδικον καὶ εἰς τὸ κέντρον μακρὰ τράπεζα ὅπου τρώγουν ὅλοι.

»Τὰ ὄρνιθια καὶ οἱ σκύλλοι περιδιαβάζουν εἰς τὸ δωμάτιον αὐτὸ καὶ κάτω, εἰς τὸ ἰσόγειον, οἱ χοῖροι καὶ τὰ βώδια σταυλίζονται τὸν χειμῶνα. Πρὸς τὸ σπίτι συνέχεται ἓνα μικρὸν διῦλιστήριον πρὸς κατασκευὴν τῆς «σλιβοβίτσας» (ποτοῦ ἐκ δαμασκηνῶν) καὶ πιὸ πέρα εἶνε τὸ κεραμοποιεῖον, τὸ γύφτικο καὶ ἓνας φοῦρνος (').

»Τὰ λείψανα αὐτὰ—λέγει ὁ Μποῦθ, ἐκκινῶν ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ὡς ἐσημείωσα ἥδη— τὰ λείψανα αὐτὰ τῆς ὁμαδικῆς κυριότητος, ἡ ὅποια εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθὼν ἦτο γενικὴ μεταξὺ ὅλων τῶν σλαβικῶν λαῶν, ἡμπόδισαν τὸν χωρικὸν νὰ ἐννοήσῃ σαφῶς τὴν δυτικὴν ἰδέαν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Ἀκόμη καὶ σήμερον ἡ γῆ θεωρεῖται ὡς μέσον παραγωγῆς μᾶλλον παρὰ ὡς ἀντικείμενον κατοχῆς» (²).

(1) Ὡς καὶ κατωτέρω θὰ παρατηρήσῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς παραδείγματα ἐλημμένα ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας πρόκειται περὶ σχηματισμοῦ κλειστῆς οἰκονομίας μὲ ἐπικουρὸν μικρὰν οἰκιακὴν βιοτεχνίαν καὶ μὲ σχετικὴν μόνον ἐιδίκευσιν, πρὸς ἐξοικονόμεισιν μικροῦ ποσοῦ χρημάτων ρευστοῦ. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ Μποῦθ ἔγεναν εἰς τὴν Κροατίαν, ὅπως ὁ ἴδιος σημειώνει.

(2) Τὴν παρατήρησιν τοῦ κ. Μποῦθ διέφυγεν βεβαίως τὸ γεγονός, ὅτι ἐν τῇ παρούσῃ βαθμίδι πολιτισμοῦ ἐν τοῖς Βαλκανίοις τὸ σύστημα αὐτὸ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸ εἶδος ζωῆς τῆς πατριᾶς, κάμνει ὥρισμα ἐῖδη ἐκμεταλλεύσεων ἐνεργητικά, ἐνῶ τὸ σύστημα τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν μικρὰν χωρικὴν οἰκογένειαν καὶ τὸ εἶδος ζωῆς τῆς κάμνει τὰς αὐτὰς ἐκμεταλλεύσεις παθητικάς καὶ ἐπιβάλλει εἴτε τὴν ὑψωσιν τῆς.

Σχετικῶς μὲ τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς ὁ Μπούθ παρατηρεῖ πε-
ραιτέρω, ὅτι εἰς ὅλην τὴν Νοτιοσλαβίαν τὸ ἐπίπεδον τῶν γυναι-
κῶν εἶνε χαμηλόν, ἐν Μαυροβουνίῳ ὁ χωρικός παρουσιάζει τὴν
σύζυγόν του εἰς ἓνα ξένον μὲ τὰς λέξεις: «Ἀπὸ δῶ ἡ γυναῖκα μου
μὲ τὸ συμπάθειο»· ἡ ἰδία, λέγει, περίπου κατάστασις ἐπικρατεῖ εἰς
ὅλην τὴν Σερβίαν, ὅπου αἱ γυναῖκες βαδίζουσιν φορτωμέναι, τῶν
ἀνδρῶν προηγουμένων ἐφίππων. Ἡ Κροατία, προσθέτει, εἶνε κά-
πως πλέον προχωρημένη, ἐκεῖ ἡ σύζυγος συνεργάζεται μὲ τὸν σύ-
ζυγον εἰς τὰ χωράφια, ἀλλὰ θεωρεῖται καὶ εἶνε σεβαστὴ καὶ ἰσότι-
μος εἰς ὅλα ἐξαιρέσει τῆς πολιτικῆς.

Αὐταὶ ὅπωςδὴποτε εἶνε αἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Μπούθ, τὸν
ὁποῖον διαφεύγει ἡ μεγάλῃ σημασία τῆς σλαβίδος γυναικὸς ὡς
οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ παράγοντος, πράγμα περὶ οὗ θὰ ὁμι-
λήσω περαιτέρω.

Ἐκτὸς τοῦ Μπούθ, θ' ἀναφέρω τὰ χαρακτηριστικὰ τὰ σχετικὰ
μὲ τὴν Ζάντρουγκα πού ἐκθέτει ὁ καὶ ἀλλαγὴ τῆς παρούσης μελέ-
της μνημονευθεὶς Σέρβος ἀνθρωπογεωγράφος Σχφρίγιτς.

Ὁμιλῶν ὁ συγγραφεὺς οὗτος περὶ τοῦ συστήματος τῆς ὁμαδι-
κῆς ἰδιοκτησίας λέγει εἰς τὸ βιβλίον του: «Ἡ Βαλκανικὴ Χερσό-
νησος», ὅτι τὸ σύστημα αὐτὸ εἶνε συνδυασμένον συνήθως μὲ τὴν
πατριαρχικὴν ὁργάνωσιν εἰς φυλὰς ἢ εἰς Ζάντρουγκας, καὶ ἐπὶ τῇ
εὐκαιρίᾳ ἀναλύει τὰς βάσεις καὶ τὸν μηχανισμόν τοῦ σχηματισμοῦ
τούτου: Εἶνε, λέγει, μεγάλαὶ οἰκογένειαι κατοικοῦσαι ἐν τῇ αὐτῇ
οἰκίᾳ καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ δύο, τρεῖς ἢ καὶ τέσσαρας κλάδους
ἀπὸ ἀδελφῶν καὶ πρωταξαδέλφους. Ὁ γηραιότερος εἶνε συνήθως
ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, ἡ περιουσία, ἀκίνητη καὶ κινητὴ εἶνε
κοινοκτήτος· καὶ κανεὶς δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ τὸ παραμικρὸν
τμήμα αὐτῆς χωρὶς κοινὴν συγκατάθεσιν τῶν ἐνηλίκων. Εἶνε μία
πλήρης οἰκονομικὴ μονάς. Ἡ Ζάντρουγκα πληρώνει τοὺς φόρους,
τὰ ἔξοδα κάθε ἐνὸς γάμου, βαπτίσεως ἢ κηδείας, τὰς δαπάνας
ἐκπαιδεύσεως τῶν παιδιῶν, διὰ τὴν συντήρησιν τῶν μελῶν ἐπίσης
διὰ τὰ τυχόν πρόστιμα κλπ. Συχνὰ ἓνα ἐκ τῶν μελῶν ἐξασκεῖ ἐιδι-
κὸν ἐπάγγελμα (σιδηροουργοῦ, ζωεμπόμου, σιτεμπόρου κλπ.) καὶ
καὶ ἐν τούτοις πᾶν ὅ,τι ἀποκτᾷ εἰσέρχεται εἰς τὴν Ζάντρουγκαν».

Ἐν σελίδι 284 τοῦ ἰδίου βιβλίου ὁ Σχφρίγιτς ἀναλύων τὴν κοι-
νωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὁργάνωσιν τῆς Ζάντρουγκας λέγει τὰ ἑξῆς:
«Φαίνεται, ὅτι, ὑπὸ τὸ πατριαρχικὸν καθεστῶς, ὅπου ἐφαρμόζεται
ἐκτατικὴ γεωργία(1) καὶ κτηνοτροφία, ὁ σχηματισμὸς τῆς Ζάντρουγ-

τεχνικῆς στάθμης εἴτε τὴν συγκέντρωσιν τῆς ἐργατικῆς δυνάμειος τῆς οἰκο-
γενείας εἰς ἄλλα εἶδη καλλιέργειας.

(1) Πρόκειται βεβαίως περὶ βεβ.ασμένης γενικεύσεως· ἡ Ζάντρουγκα
ἔκαμιν οὐχ' ἥττον ἐντατικὴν καὶ γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν· τοῦτο εἶνε

κας εἶνε ὁ μᾶλλον ἀρμόζων εἰς τὰς περιστάσεις. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν μελῶν τοῦ σχηματισμοῦ τούτου ἐπιτρέπει εἰς τὴν ὁμάδα νὰ ἐπιδιώξῃ δι' ἰδίων δυνάμεων τὴν παραγωγὴν ὅλων τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τὴν ζωὴν· ἡ κατανομὴ τῆς ἐργασίας γίνεται κατὰ τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ἡλικίαν ἐκάστου ἀπὸ τὸν ἀρχηγόν. Ὁ δεικνύων τάσιν πρὸς τὸ ἐμπόριον ἐξουσιοδοτεῖται νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τοῦτο· ἄλλοι ἐκτελοῦν κατὰ τὸν χειμῶνα ἐργασίας χρησίμους εἰς τὴν ὁμάδα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ζωὴ καθίσταται ἐν τῷ σχηματισμῷ τούτῳ εὐκολωτέρα καὶ ἕκαστον μέλος ἐπιτυγχάνει ἀνέσεις περισσοτέρας παρὰ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο σύστημα κοινωνικῆς ὀργάνωσης, Ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ ἡ Ζάντροινγκα, ὑπερεξογκουμένη, ἦτο φυσικὸν νὰ κατατηθῇ σὺν τῷ χρόνῳ, κάθε μέλος ἀντελαμβάνετο, ὅτι ὅσον περισσότερον ἤθελεν ἐργασθῇ εἰς τὴν διατήρησιν καὶ τὴν αὔξησιν τῆς κοινῆς περιουσίας τόσον ἡ μελλοντικὴ μερὶς αὐτοῦ θὰ ἦτο μεῖζων».

Αὐτὰ εἶνε στοιχεῖα ποῦ δίδει ὁ Σχφίγιτς εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὸν μηχανισμόν τῆς Ζάντροινγκας, ἣν λαμβάνει ὑπὸ τὴν πρότυπον μορφήν, ποῦ ἀπαντᾷται κυρίως εἰς τὰς Διναρικὰς χώρας.

Ἐν τούτοις καὶ ἀλλαχοῦ εὐρίσκει τις τὸν σχηματισμὸν τοῦτον ὥς θὰ ἐκθέσω κατωτέρω πραγματευόμενος τὸ θέμα τῆς γεωγραφικῆς διαδόσεώς του· οὕτω π.χ. τὸν εὐρίσκει ἀπανταχοῦ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ, ὅπου οἱ Σλάβοι, χάρις ἀκριβῶς εἰς αὐτὸν τὸν τόσον προσηρμοσμένον πρὸς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν σχηματισμόν, κατώρθωσαν νὰ ἀπορροφήσουν μεγάλο μέρος τῶν Ἀλβανῶν, τῶν Κουτσοβλάχων χωρικῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων, μεθ' ὧν ἦλθον εἰς ἐπαφὴν, ἐπὶ τοῦ γεωργοοικονομικοῦ βεβαίως ἐπιπέδου. Εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς ἐθνικῆς διαδόσεως τῆς Ζάντροινγκας θὰ ἀναλύσω τὸ φαινόμενον τοῦτο.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος παραθέτω τὰ στοιχεῖα ποῦ ἔχω εἰς χεῖρας μου ἀπὸ τὴν σχετικὴν ἐρευναν ποῦ ὠργάνωσα πέρυσι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Φλωρίνης. Οὕτω κατήρτισα ἓνα ἐρωτηματολόγιον τυ-

εὐνόητον, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι συχνὰ ἡ Ζάντροινγκα ἦτο περιορισμένη εἰς στενότατον κληρὸν ἰδιοκτητοῦ γῆς καὶ εἴτε ἐμίσθωνε γαίης ἀπὸ τοὺς μπεήδες εἴτε ἐκαλλιέργει ἐντατικά, χωρὶς ἀγρονάπαισιν με ἐναλλαγὴν καλλιέργειαν τὴν εὐνοοῦσε εἰς τοῦτο ὁ συνδυασμὸς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας ποῦ ἔκαμε καὶ ποῦ τῆς ἐξησφάλιζε λίπασμα φυσικόν· ἐπίσης εὐνοῖκος ὁρος ἦτο ἡ πληθὺς τῶν εὐθηνῶν ἐργατικῶν χειρῶν ἃς διέθετε. Ἐπίσης ἡ Ζάντροινγκα ἔκαμε τὴν βαθεῖαν καὶ πολλαπλὴν ἄρωσιν. Τίποτε δὲ οὕτω δὲν παρέλειπεν ἀπ' ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ ἐντατικὴ καλλιέργεια· ἐν τῇ δεδομένῃ βαθμίδι τεχνικῆς μορφώσεως. Ἐντατικὴ καλλιέργεια δὲν εἶνε μόνον ἡ συνδυασμένη με τὴν χρῆσιν μηχανημάτων. Ἐν Κίνα καὶ ἀλλαχοῦ τῶν Ἰνδιῶν γίνεται ἐντατικωτάτη καλλιέργεια χωρὶς μηχανήματα, χάρις μόνον εἰς τὰς ἀφθόνους ἐργατικὰς χεῖρας.

πικόν, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας μου ὁ ἐν Φλωρίῃ ἐργαζόμενος καθηγητὴς κ. Διογένης Ξανάλατος, ὅστις κατ' ἐπανάληψιν μετέβη ἐπὶ τούτῳ εἰς τὰ γειτονικά μὲ τὴν Φλώριναν χωρία καὶ ὅστις μοῦ ἔστειλε μίαν σειρὰν ἐκθέσεων ἐπὶ συγκεκριμένων ὀνομαστικῶν περιπτώσεων σειρᾶς πατριῶν σχετικῶς μὲ τὸ ἱστορικὸν αὐτῶν, τῶν ὁργανώσεων τῶν, τὰς καλλιεργείας ποὺ κάμνουν καὶ γενικῶς μὲ τὴν οἰκονομίαν αὐτῶν.

Θὰ δώσω ἀμέσως κατωτέρω αὐτὰς τὰς ἐκθέσεις.

β'.

Περίληψις:

Δυσχέρεια εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐρεύνης.— Ἡ ἀναλυτικὴ λογιστικὴ μέθοδος καὶ ἡ ἱστορικὴ περιγραφικὴ τοιαύτη.

Πρὸ τούτου ὅμως κρίνω ὠφέλιμον ν' ἀναπτύξω τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κατάρτισιν καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ἐρωτηματολογίου· ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν αὐτοῦ παρατηρῶ, ὅτι αἱ ἀπαντήσεις δὲν κατορθώθη νὰ δοθοῦν οὔτε ἀκριβῶς οὔτε συστηματικῶς ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ, τοῦτο δὲ διότι οἱ χωρικοὶ εἶνε καχύποπτοι εἰς τρόπον ὥστε ἄλλα στοιχεῖα ἐξογκώνουν καὶ ἄλλα ἀποκρύπτουν παντελῶς. Οὕτω δὲ τὰ στοιχεῖα συνελέγησαν διὰ διαλογικῆς κυρίως συζητήσεως, μὲ προσπάθειαν ὅσον τὸ δυνατόν μεῖζονος προσεγγίσεως πρὸς τὰ συγκεκριμένα ἐρωτήματα.

Ὡς πρὸς τὴν κατάρτισιν τοῦ ἐρωτηματολογίου σημειῶνω, ὅτι δὲν τὸ κατήρτισα ἐκ τῶν προτέρων ἀλλ' ἐπὶ τόπον, ἀφοῦ ἔδοκίμασα τὸ ὕλικόν ποὺ εἶχα ἀπέναντί μου.

Οὕτως, ἐὰν ἡκολούθουν τὸ τυπικὸν σύστημα ἀναλύσεως ἐνὸς λογαριασμοῦ ἐσόδων καὶ ἐξόδων μιᾶς Α'. γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως, θὰ ἔπρεπε νὰ πάρω τὴν ἔκτασιν τῆς γῆς, νὰ κάμω τὴν κατάρταξιν αὐτῆς, νὰ σημειώσω τὸ σύστημα καὶ τὰ εἶδη καλλιεργείας, νὰ πάρω τὴν παραγωγὴν τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου ἔτους, ὁλόκληρον δηλαδὴ τὸν κύκλον τῶν συνήθων δημητριακῶν καλλιεργειῶν, νὰ διαιρέσω δὲ ταύτην διὰ δύο ὥστε νὰ εὑρῶ τὸν μέσον ὅρον τῶν ἐτησίων ἐσόδων. Ἐπειτα διὰ τὰ ἔξοδα θὰ ἔπρεπε νὰ λογαριάσω τὰς καλλιεργητικὰς δαπάνας τοῦ διετοῦς κύκλου (σπόροι, ὀργώματα κ.λ.π.), ἐπίσης τὰ ἔξοδα διὰ τὰ ζῶα καὶ τὴν ἀπόσβεσιν αὐτῶν, τὴν ἀπόσβεσιν ἐργαλείων ἀπόσβεσιν καὶ συντήρησιν κατοικίας, τὴν διατροφὴν καὶ τὸ ἐνοίκιον τῆς γῆς, νὰ διαιρέσω πάλιν τὸ σύνολον τῶν δαπανῶν εἰς τὰ δύο, διὰ νὰ ἐπιτύχω μίαν σύγκρισιν μεταξὺ ἐσόδων καὶ ἐξόδων καὶ νὰ πιστοποιήσω ἂν ἡ ἐκμετάλλευσις εἶνε ἐνεργητικὴ ἢ παθητικὴ καὶ ἐν γένει διὰ νὰ καθορίσω τὸν χαρακτήρα αὐτῆς. Ἐν τούτοις τὸ σύστημα αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶνε

μία μαθηματικὴ ἀνάλυσις ἐπάνω εἰς ὥρισμένον χρονικὸν διάστημα δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ μὲ πιθανότητα ἀκριβείας παρὰ μόνον προκειμένου περὶ ἐπιχειρήσεως πλήρως ἐκκεφαλαιοκρατισμένης ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ θέσις τῶν συντελεστῶν : κεφάλαιον ἐργασίας καὶ καλλιεργητικαὶ δαπάναι . . . εἶνε ἀποτιμημέναι εἰς χρῆμα καὶ λογιστικῶς καθωρισμέναι. Ἐν τῇ κλειστῇ ὁμῶς ἢ τῇ ἡμικλειστῇ οἰκονομία τὰ στοιχεῖα ταῦτα δὲν δύνανται νὰ ἀποτιμηθῶν εἰς χρῆμα οὐδὲ νὰ καθορισθῶν λογιστικῶς· ἡ ἐκμετάλλευσις ἐδῶ δὲν εἶναι ἓνας ἀντικειμενικὸς λογαριασμός, εἶνε ὑπόθεσις καθαρῶς ὑποκειμενικῇ προσωπικῇ, ἡ ὁποία κινεῖται σὲ εὐρύτερον διάστημα χρόνου καὶ ἀντλεῖ τὰ μέσα της τόσο ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν ὑπερεργασίαν ὅσον καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους ἐκτάκτους πόρους ποὺ ἡ πρακτικὴ δρᾷσις εἰσάγει καὶ νομιμοποιεῖ ἐν τῇ ἐκμεταλλεύσει· Ὁ καλὸς γεωργὸς πηγαίνει μὲ τὸ ζευγάρι του καὶ κάμει ἡμεροκίματα καὶ προσθέτει εἰς τοὺς πόρους του· ἐπίσης θησανρίζει καὶ πάλιν δὲ ἂν τοῦ τύχη καλὴ χρονιά ἢ καλὴ τιμὴ σπεύδει νὰ ἀκινητοποιήσῃ τὰ κέρδη του εἰς χωράφια ἢ σπῖτι ἢ πέρνει ἐργαλεῖα, ἀνανεώνει τὰ ζῶα του· συχνὰ πορίζεται τὸ πρῶτον κεφάλαιον ἀπὸ ταξιδίου ἢ ἀπὸ ληστείαν ἢ κλοπὴν κλπ.

Εἶνε πολὺ μέγαλο λάθος αὐτὸ ποὺ κάμουν νὰ θέλουν νὰ ἐκτιμήσουν τὴν κίνησιν τοιούτων ἐκμεταλλεύσεων μὲ τὴν ἀναλυτικὴν λογιστικὴν μέθοδον· διὰ τοῦτο εἶνε νὰ γελᾷ κανεὶς, ὅταν βλέπῃ τοὺς δῆθεν ὑποστηρικτὰς τῶν σιτοπαραγωγῶν π.χ. τῆς Θεσσαλίας νὰ προσκομίζον τοιούτους λογαριασμοὺς μὲ τοὺς ὁποίους βεβαίως ἡ τιμὴ τοῦ θεσσαλικοῦ σίτου πρέπει νὰ πάγῃ στὰς 25 δραχμὰς.

Ἐξ ἄλλου μία ἐκμετάλλευσις μὴ ἐκκεφαλαιοκρατισμένη πρέπει νὰ μελετᾶται ἐν συναφείᾳ μὲ τὸ σχετικὸν εἶδος ζωῆς ποὺ ἐπιβάλλει καὶ τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἀνίκη εἰς τὰ εἶδη τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας· ἓνας βαλκανικὸς γεωργὸς κοινοῦ τύπου θὰ κάμῃ τὰ ὑποδήματα τῆς δουλιᾶς ἀπὸ τὸ δέρμα τοῦ χοίρου ποὺ τρέφει ὁ ἴδιος, δὲν μπορεῖ νὰ τὰ πάρῃ ἀπὸ τὴν ἀγοράν· ἓνας καπνὰς θὰ διασκεδάσῃ πολὺ συχνὰ στὸ καφενεῖο· ἓνας γεωργὸς κοινοῦ τύπου θὰ πρέπει νὰ ἀπορροφηθῇ διαρκῶς στὰ χωράφια του καὶ αἱ διασκεδάσεις του θὰ εἶνε μόνον περιοδικαί, Λαμπρή, Χριστούγεννα, τακταὶ ἀγροτικαὶ ἑορταὶ κλπ. Εἶνε δὲ ἐκ τούτου εὐνόητον, ὅτι ἡ βιαία εἰσαγωγή χρηματικοῦ εἴδους ζωῆς εἰς μὴ χρηματικὰς ἐκμεταλλεύσεις καθιστᾷ αὐτὰς παθητικὰς καὶ ὑποδουλώνει τὴν λαόν. Καὶ νομίζω ὅτι αὐτὸ εἶνε τὸ βασικώτερον λάθος καὶ εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἰδικῆς μας γεωργικῆς οἰκονομίας καὶ εἰς τὴν κριτικὴν καὶ τὴν ἔρευναν τῆς καταστάσεως αὐτῆς. (')

(1) Πιστεύω, ὅτι ἀξίζει τὸν κόπον νὰ προσθέσω ἀκόμη μερικὰ παραδείγματα : οὕτω ἓνας σιτηροκαλλιεργητὴς κάμει ὀλίγον καπνὸ πρὸς ἰδίαν

Αὐταὶ αἱ ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸ ἀναλυτικὸν μαθηματικὸν σύστημα ποῦ ἐξέθεσα ἀνωτέρω μ' ἔκαμαν νὰ δοκιμάσω τὸ ἔδαφος τῆς ἐρεῦνης πρακτικῶς δι' ἐπιτοπίου μεταβάσεως εἰς Φλώριναν.

Ἐπ' ἡγὰ λοιπὸν εἰς συνάντησιν τοῦ γεωργοῦ Παπούλκα ἀπὸ τὴν Ὀφίρινα. Διατελῶν ἐν γνώσει τοῦ θέματος ἀπὸ πρὶν, σπεύδει νὰ μοῦ ἐκθέσει τὰ πράγματα μετὰ τὴν ἰδικήν του λογικὴν: «Ἐχω, μοῦ λέγει εἰς τὸ σπίτι μου πλεόν τῶν εἴκοσι ψυχῶν· καλλιερῶ ὀγδόντα στρέμματα, ἀραποσίτι, κριθάρι, σιτάρι, μετὰ ἀγρανάπαυσιν τῶν μὴ ποτιστικῶν χωραφῶν μου· στὰ ποτιστικὰ βάλλω καλαμπόκι καὶ φασόλια· κάμνω μικρὰν χοιροτροφίαν· ἔχω πλεόν τῶν ἑκατὸ προβάτων, διὰ τὰ ὅποια ἔχω ἀσφαλῆ θερὴν βοσκήν, τὸν δὲ χειμῶνα τὰ παχναίζω μετὰ ἀλεῦρι καλαμποκίσιον, κριθάρι καὶ σανόν, τροφήν τὴν ὁποίαν εἰς τὰ ὄρεϊνὰ χωριά τὴν ἀντικαθιστοῦν μετὰ κλαρὶ παστιασμένον (συσσωρευμένον σὲ μικρὰς πυραμίδας ἀπὸ

του χρῆσιν καὶ σιτάρι διὰ τὴν ἀγοράν, θὰ τραφῇ συνεπῶς μετὰ καλαμπόκι καὶ μετὰ βρίζα· ἕνας καπνῶς κάμνει ὀλίγον σιτάρι δι' ἰδίαν οἰκογενειακὴν του χρῆσιν καὶ καπνὸν διὰ τὴν ἀγοράν, ἡμπορεῖ συνεπῶς νὰ ἔχῃ σίτινον ψωμί. Ἐάν ὅμως ὁ σιτοπαραγωγὸς κάμῃ καὶ χοιροτροφίαν τότε ἡμπορεῖ, συμπληρώων διὰ τοῦ μέσου τούτου τοὺς πόρους του, νὰ κρατῇ ὀλίγον σιτάρι διὰ τὰ παιδιὰ του. Ἐάν ὅμως τὸ κάμῃ χωρὶς ἀντίκρουσμα, ἐν τῇ προσπαθείᾳ νὰ βελτιώσῃ διὰ τῆς βίας τὸ εἶδος ζωῆς, τότε τὸ ἰσοζύγιον θὰ ἀνατραπῇ.

Ἐπίσης προκειμένου περὶ τῆς διαφορετικῆς ὁργανώσεως εἰς κάθε σύστημα καὶ εἰς κάθε εἶδος ζωῆς, σημειῶνω, ὅτι, ἐνῶ εἰς τὸ τσιφλίκι ἡ ἀγγορία ἦτο λειτουργία ὁργανικὴ πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργων κοινῆς ὠφελείας ποῦ δὲν ἀντέχουν στὰ μεγάλα ἡμερομίσθια, εἰς τὸν ἐποικισμὸν βλέπομεν, ὅτι ἀκριβῶς ἡ ἐκτέλεσις τοιούτων ἔργων διὰ ἡμερομισθίων ἐργατῶν δημιουργεῖ διὰ τοὺς ἐποίκους τὴν περίεξ ἕνα πολὺ σημαντικὸν πρόσθετον πόρον, ὁ ὁποῖος εἶνε πολὺ μεγάλης σημασίας προκειμένου νὰ ἐξακριβωθῇ ἂν καθ' ἑαυτὴν εἶνε ἐνεργητικὴ ἢ παθητικὴ ἡ ἐγκατάστασις ποῦ ἔγινε καὶ πρέπει τοῦτο νὰ ὑποδειχθῇ εἰς τοὺς ἐποίκους ποῦ ζητοῦν νέαν ζωάρεϊαν, ὅτι ὑπάρχει ἐμπρὸς τῶν ἐργασίᾳ καὶ πρόσθετος πόρος, ἂν καὶ ἐγὼ φρονῶ, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἐπαρχιακῶν ἔργων, διὰ τὰ ὅποια συνήθηνσαν τόσα μεγάλα καὶ βεβαρυμένα ἀπὸ ὑψηλοῦς τόκους δι' ἡμᾶς δάνεια, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθοῦν ὑπὸ τῆς κρατικῆς ὑπηρεσίας μετὰ ἀναγκαστικὴν προσωπικὴν ἐργασίαν τῶν πολιτῶν.

Ὅποσδήποτε θὰ ἐπιμένω πάντοτε διὰ τὴν ὅλως ἐξαιρετικὴν σημασίαν ποῦ ἔχει ἡ παράλληλος μετὰ τὴν οἰκονομικὴν ἔρευναν μελέτη τοῦ εὐδους ζωῆς τοῦ λαοῦ· καὶ ἐφιστῶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου μου εἰς τὴν φαντασίον μετὰ τὸν ὅποιον οἱ ἀρχαῖοι ἐλεύθεροι Ἕλληνες, καθὼς καὶ κάθε λαὸς μετὰ ἰδιότυπον πολιτισμὸν, ἐπροστάτευσαν τὸ εἶδος τῆς ζωῆς αὐτῶν, τὴν λιτότητα καὶ τὴν ἀπλότητα αὐτῶν, διατηρήσαντες αὐτὸ ἀγνόν, ἀνόθευτον καὶ ἀσκανδάλιστον, διότι ἐπαρκῶς διησθάνοντο ὅτι ἡ ἐπιβάρυνσις αὐτοῦ μετὰ προσθέτους δαπανηροὺς συνηθείας ἀπετέλει ἀπειλήν κατὰ τῆς ἐλευθερίας τῶν πολὺ μεγαλυτέραν καὶ πολὺ ἐπιφοβωτέραν ἀπὸ τὰς ἐνόπλους φάλαγγας τοῦ ἀντιπάλου. Ἡ τύχη ἦν εὖρεν ὁ μὴδίσας κατὰ τοὺς τρόπους βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Πανσανίας εἶνε χαρακτηριστικὴ τοῦ ὅτι καλῶς ἀντελαμβάνοντο αὐτὸν τὸν κίνδυνον.

τὸ καλοκαίρι). Μοῦ προσθῆτει, ὅτι μόλις μετὰ τὸ 1915 ἔγινε ἰδιοκτητῆς γῆς».

Ὅταν τὸν ἠρώτησα τί ἔσοδα πραγματοποιεῖ καὶ τί ἔξοδα ἀντιμετωπίζει, ἔλαβα μίαν ἀπάντησιν, ἣ ὁποία ἄλλον ἴσως θ' ἀπῆλπε περὶ τῆς προόδου τῆς ἐρεῦνης, εἰς ἡμᾶς ἐχρησίμευσε ὡς καλὸ μάθημα· μοῦ λέγει: «κύριε δὲν ἔχει ἔσοδα καὶ ἔξοδα· με αὐτὰ ποῦ ἔχω καὶ ἐργάζομαι στέκομαι στὰ πόδια μου καὶ ὄχι μόνο δὲν ἐχρεώθηκα ἀλλὰ καὶ αὖξισα τὴν κατάστασί μου· θεμέλιο ἔχω νὰ μὴ πέρνω δανεικά, οὔτε μὲ τόκο οὔτε χωρὶς τόκο, οὔτε γιὰ πολὺ οὔτε γιὰ λίγο καιρὸ, οὔτε ἀπὸ τὴν Τράπεζαν οὔτε ἀπὸ ἄλλου». Ἡ ἀπάντησις αὕτη μὲ ἔκαμε νὰ ἐννοήσω ὅτι αὐτὸς ὁ σχηματισμὸς στηρίζεται σὲ δύο πόλους· α'.) εἰς τὴν ἀπεριορίστη ὑπερεργασία τῶν μελῶν τῆς πατριᾶς καὶ β'.) εἰς τὴν μεγάλην ἐλαστικότητα τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν. Ὁ Παπούλας, ἂν πετύχη ἡ χροιά, εἰσάγει πολυτελεῖς τινὰς πλὴν ὄχι μονίμους καινοτομίας στὸ εἶδος ζωῆς, ἱκανοποιεῖ μερικὰς ἀξιώσεις τῶν γυναικῶν εἰς φουστάνια, ἢ παντρεύει τὴν κόρην του κ.λ.π. Ἐὰν τοῦναντίον, ἡ λύσις εὐρίσκεται εἰς τὸ σφίξιμο τῆς λουριῆς, εἰς τὴν οἰκονομία καὶ τὴν ὑπομονή, ποὺ τροφοδοτεῖται ἀπὸ δυνάμεις ἀποθηκευμένας στὸν ὀργανισμὸ τῶν χωρικῶν εἴτε ἀπὸ παλαιότερες καλὰς χρονιὰς εἴτε καὶ κληρονομικῶς.

γ'.

Περὶ ληψις:

Τὸ καταρτισθὲν περιγραφικὸν ἐρωτηματολόγιον καὶ αἱ ἐπιτευχθεῖσαι ἐκθέσεις.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ πρακτικαὶ παρατηρήσεις μὲ ὁδήγησαν εἰς τὴν σκέψιν νὰ χρησιμοποιήσω ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει ὄχι τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον ἀλλὰ τὴν ἱστορικὴν· νὰ πάρω δηλαδὴ τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας, ἀπὸ τὴν πρώτην ἀρθρώσιν της καὶ νὰ τὴν παρακολουθῶ εἰς τὴν βαθμιαίαν ἐξελίξιν της πῶς ἐμεγάλωσε ἢ ἐμίκρυνε, πότε καὶ μὲ τί τρόπον ἀπέκτησεν ἰδιοκτησίαν, πῶς ἐζοῦσαν πρὶν, πῶς κατόπιν καὶ εἰς ποῖα σημεία ἔφεραν μεταβολὰς στὸ εἶδος τῆς ζωῆς των κλπ.

Οὕτω πῶς κατήρτισα ἓνα ἐρωτηματολόγιον ὡς ἑξῆς:

α'.) Ἐγκατά- στασις τῆς οἰ- κογενείας.	} Ἱστορικὸν τῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας. Περιστάσεις ὑπὸ τὰς ὁποίας ἦλθε στὸ χωριό, ἂν τὴν ἔφερεν ὁ μπέης ὡς κολληγικὴν ἢ μὲ ἄλλην συμφωνίαν εἴτε ἂν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀγόρασαν γῆν. Πῶς εὐρέθη τὸ σπῆτι τους, ἢ ἂν τὸ ἔκτισαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν των καὶ πόσα μετρητά, ζῶα, ἐρ- γαλεῖα εἶχαν ἀρχικῶς.
--	---

- β'.) Σύνθεσις καὶ ὁργάνωσις τῆς οἰκογενείας. } Πόσοι ἦσαν ἀρχικῶς· μεταγενέστεραι αὐξομοιώσεις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν· ἀποσχίσεις μελῶν.
Διοίκησις τῆς οἰκογενείας, ποῖος ὁ ἀρχηγός.
Διαχείρισις τῆς περιουσίας.
Κατανομή τῆς ἐργασίας.
Πρόσληψις ἡμερομισθίων ἢ δούλων.
Πρόσληψις γυναικῶν συζύγων διὰ τὰ ἀγόρια τῆς πατριᾶς.
- γ'.) Ἐκμετάλλευσις. } Καλλιέργειαι, εἶδη καὶ σύστημα.
Σχετικὴ εἰδίκευσις, σιτοκαλλιέργεια, δένδροκαλλιέργεια, προβατοτροφία, χοιροτροφία, δάνεια καλλιεργητικά ἢ βελτιώσεως.
- δ'.) Πόροι. } Πιθανοὶ πρόσθετοι πόροι ἀπὸ προσφορὰν ὑπηρεσιῶν ἔξω τῆς οἰκογενείας, ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν ἐκ μέρους μεταναστεύσαντος, ἀπὸ ἐμπόριον, ἀπὸ εἰδικὴν κτηνοτροφίαν, ἀπὸ κλοπᾶς, ληστείας βέηδων, λεηλαηλασίας, ἐπαναστάσεις, κ.λ.π.
- ε'.) Κίνησις καὶ ἐξέλιξις τῆς ἐκμεταλλεύσεως. } Πιθανὰ περισσεύματα.
Τρόπος διαθέσεως καὶ τοποθετήσεως αὐτῶν. Πιθαναὶ νέαι ἀγοραὶ καὶ καθορισμὸς τῶν πόρων δι' ὧν ἐγένοντο αὐταί. Κτίσιμον οἰκίας, ἀποθήκης, καλαὶ καὶ κακαὶ ἐσοδεῖαι· τρόπος ἀντιμετωπίσεως τῶν τελευταίων.
- στ'.) Θέσις τῆς οἰκογενείας ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Κοινότητος. } Κυρίως νὰ μελετηθῇ ἡ ἔναντι τῆς Κοινότητος οἰκονομικὴ θέσις καὶ ἐξάρτησις τῆς οἰκογενείας, ἂν ὑπάρχῃ εἰς τὰς ἐργασίας ἢ εἰς τὰς οἰκοδομὰς ἀλληλοβοήθεια, ἂν ὑπάρχουν κοινωτικαὶ βοσκαὶ ἢ λειβάδεια ἢ δάση, ἐπίσης ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ θέσις, τρόπος συμμετοχῆς στὴ διοίκησιν τῆς Κοινότητος κ.λ.π.

ζ'). Εἶδος ζωῆς, ἥθη
καὶ ἔθιμα.

η'). Διάλυσις τῆς οἰκο-
γενείας.

Πιθαναὶ εἰδικαὶ βιοτεχνίαι· θέσις γυ-
ναικὸς καὶ εἰδικαὶ ἀπασχολήσεις
αὐτῆς.

Συνήθειαι.

Γάμοι.

Ἀντίληψις περὶ προγόνων καὶ θρη-
σκείας.

Οἰκογενειακαὶ ἑορταί, παραδόσεις οἰκο-
γενειακαὶ ἢ ἔθνικαί

Σύστημα οἰκίσεως.

Τραγούδια.

Λόγοι διαλύσεως.

Τρόπος ἐκκαθαρίσεως τῆς περιουσίας.

Τύχη ἀποσχιζομένων.

Αὐτὸ εἶνε τὸ ἐρωτηματολόγιον, τὸ ὅποιον ἐγὼ κατήρτισα κα-
τόπιν ἐπιτοπίου μελέτης καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ὅχι τῆς λογιστικῆς καὶ
ἀναλυτικῆς μεθόδου, ποὺ συνιστᾶται εἰς τὰ ἐγχειρίδια τῆς γεωρ-
γικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορικῆς καὶ περιγραφι-
κῆς μεθόδου, ἣν ἀνωτέρω περιέγραψα καὶ ἥτις προσαρμόζεται
καλλίτερα εἰς τὴν περίστασιν.

Εἰς τὰς ἐκθέσεις, ποὺ ἔλαβεν, ἐπὶ συγκεκριμένων περιπτώ-
σεων, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐρωτηματολογίου μου ὁ ἐν Φλωρίνῃ συ-
νεργάτης μου καθηγητὴς κ. Δ. Ξανάλατος, εἰς τὰς ἐκθέσεις αὐτάς, ἃς
παραθέτω εὐθὺς ἀμέσως, θὰ παρατηρήσῃς, ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀ-
παντήσεις ἐπὶ ὅλων τῶν σημείων ποὺ ἐνδιαφέρουν. Τὸν λόγον τούτου
ἐξήγησα ἤδη, ἐξ ἄλλου θὰ δώσω ὁ ἴδιος προσθέτους χαρακτηριστικὰς
ἀπαντήσεις ἐπὶ τῶν σημείων αὐτῶν ἀναλύσεις καὶ πληροφορίας ἐν
τῇ σειρᾷ τοῦ λόγου, ὅταν θὰ διαπραγματευθῶ τὰς τέσσαρας βασι-
κὰς ἀπόψεις, τὴν ἐθνικὴν διάδοσιν τῆς πατριᾶς, τὴν ἐξέλιξιν καὶ τὸ
μέλλον αὐτῆς, τὸ σχετικὸν εἶδος ζωῆς ἐν αὐτῇ κ.λ.π.

Ἴδου αἱ ἐκθέσεις αὗται :

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΡΩΤΗ

Οἰκογένεια Ἰωάννου Χρ. Τσότσου (κοινῶς Βάντσου) χωρίον
Βίρμπαινη (Ἰτιά) Φλωρίνης.

Περιλαμβάνει ἄτομα 26 καὶ δύο ὑπηρέτας, ἓνα ἄνδρα, ἀσχο-
λούμενον εἰς ποιμενικὰ ἔργα καὶ μίαν γυναῖκα ἀσχολουμένην εἰς
βαρείας οἰκιακὰς ἐργασίας τρέφονται παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ καὶ πέρ-
νουν καὶ μισθὸν 3000 δρ. ἐτησίως.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Βάντσου τρώγει καλαμπόκι τρία μερίδια καὶ
ἓνα βρίζα, τὸ δὲ σιτάρι τὸ πωλοῦν.

Χρηματικὸν πόρον ἔχουν ἀπὸ τὸ σιτάρι καὶ ὀλίγα φασόλια· ποὺ πωλοῦν καὶ ἀπὸ μερικὰ ἀρνιά μικρὰ ἐπίσης πρόσδοον εἰς χοῖμα.

Ὁ πατέρας τοὺς κατήγετο ἀπὸ Κρουσοράτ (Ἀχλάδα) ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Βόρρα ἐλθὼν μικρὸς μετὰ τῆς χήρας μητρός του, ἣτις ὑπανδρεύθη κάποιον ἐν Βίρμπαινη ὁ ὁποῖος τοὺς ἄφησε· ἓνα μικρὸ σπίτι, 15 στρέμματα ἀνέκαθεν ιδιόκτητά του ξηρικά καὶ ὄρεινά, 15 πρόβατα, ἓνα ζευγὸς βοῶν καὶ τὰ σχετικὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα.

Ὁ πατέρας τοὺς ἀποθανὼν ἄφησε τρία παιδιὰ, ἕξ ὧν κατ' ἀρχὰς ὥριμος δι' ἐργασίαν ἦτο μόνος ὁ εἰς, ὁ μεγαλείτερος Βάντσος.

Καλλιεργοῦσαν καὶ χωράφια τῶν βέηδων ἕως 20 στρέμματα δίδοντες 2—4 ὁσμάκια (ὁσμάκι = 40 ὁκάδες βάρος περίπου, καθ' ὅσον τὸ κατὰ ὁσμάκι ζύγι ποικίλλει ὀναλόγως τοῦ ζυγιζομένου εἵδους) ἔδιδαν δὲ τόσον ὀλίγον, διότι οἱ βέηδες λόγῳ παρουσίας κομιτάτων, δὲν ἦσαν ἐλεύθεροι εἰς τὴν ὑπαιθρον διὰ νὰ τοὺς ζητήσουν περισσότερα.

Ἐπώλησαν τὸ πατρικὸ τοὺς σπίτι καὶ μὲ μικρὸν ἀκόμη ποσὸν χρημάτων, ποὺ εἶχαν ἀπὸ πηγὴν ἔξω τῆς ἐκμεταλλεύσεως, ἀγόρασαν νέο σπίτι καὶ 7—8 στρέμματα χωράφι.

Εἰς τὰ 1911 ἠγόρασαν 5 στρέμματα χωράφια ἀντὶ 17 εἰκοσοφράγκων, ἐπειδὴ ἦσαν ὄρεινά καὶ ξηρικά· τὸ χοῖμα τὸ εἶχαν ἀπὸ τὴν γεωργικὴ τοὺς ἐργασία.

Εἰς τὰ 1911 ἐπίσης ἠγόρασαν ἄλλα δέκα στρέμματα ξηρικά μὲ εἴκοσι λίρες· εἰς τὰ 1918 ἄλλα 35 στρέμματα, μισὰ ξηρικά μισὰ ποτιστικά, μὲ 400 εἰκοσάφραγκα. Τὸ χοῖμα αὐτὸ τὸ εἶχαν ὅλο ἀπὸ τὴν γεωργικὴν τοὺς ἐργασία, λόγῳ ὑπερτιμήσεως κατὰ τὸν πόλεμον τῶν γεωργικῶν προϊόντων, δοθέντος ὅτι ἐπώλησαν σιτάρι πρὸς 8 χρυσὰς δραχμὰς τὴν ὁκά. Τότε εἶχαν ἐντείνει τὴν καλλιέργειαν, ἐπειδὴ τὴν βρῆκαν ἐπικερδῆ· εἶχαν πρόβατα καὶ φυσικὸ λίπασμα· ἐπῆραν 5—8 ὁσμάκια τὸ στρέμμα. Ἐπίσης ἐπώλησαν 20—30 ὁσμάκια φασόλια τὸ χρόνο, ἀντὶ 2 χρ. δραχ. τὴν ὁκά.

Εἰς τὰ 1918—1922 προσέθεσαν στὸ ποίμνιό τοὺς δι' ἀγορᾶς ἐκ τῶν κερδῶν τῆς ἐργασίας τῶν 20 πρόβατα.

Ἀπὸ 1915—1920 εἰς τὰ χωράφια ἐδούλευαν συστηματικῶς 5 ἄτομα ἐκ τῆς οἰκογενείας. Εἰς 1925—1926 ἠγόρασαν νέο τόπο καὶ ἔκτισαν νέο σπίτι· ἐδαπάνησαν εἰς χοῖμα 30 χ. δραχ., ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν, ἐργάσθησαν καὶ μόνοι τῶν, ἔκοψαν οἱ ἴδιοι τὰ πληθιά, ἔλαβον δὲ καὶ βοήθειαν εἰς προσωπικὴν ἐργασίαν ἀπὸ τοὺς συγχωριανούς, οἱ ὅποιοι τοὺς ἐκουβάλισαν τὸ λιθάρι.

Εἰς τὰ 1928 ἠγόρασαν μὲ χρήματα ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν, 30 χ. δρ., ἄλλα 100 στρέμματα, τὰ ὅποια ὅμως θὰ ἀνοίξουν οἱ οἱ ἴδιοι διὰ πρῶτην φορὰν.

Ἐν ὅλῳ ἔχουν 180 στρέμματα χωράφια, ἐξ ὧν ποτιστικά μόνον 30.

Ἐχουν δύο ζευγάρια βώδια καὶ δύο ἄλογα. Ἐν ὅλῳ μὲ τὰς ἀγελάδας 15 χοντρά ζῶα· 4 χοίρους· 60 πρόβατα.

Ἡ δὲ παρτριὰ διαθέτει σήμερα (τέλος 1928) εἰς διαφόρους ἐργασίας τῆς 16 ἄτομα.

Ἀφήνουν ἀγρανάπαυσιν εἰς τὰ ξηρικά.

Καλλιεργοῦν σιτάρι 40 στ. καλαμπόκι 15, βρίζα καὶ κριθάρι ἄλλα 15, τὰ δὲ φασόλια τὰ σπείρουν μέσα στὸ καλαμπόκι.

Ρίχνουν κατὰ στρέμμα σπόρο 30 ὀκ. σιτάρι, 10 ὀκ. καλαμπόκι, 5—10 ὀκ. φασόλια.

Καλλιεργοῦν μικρὰν ἔκτασι μποστάνι, διὰ τὸ σπίτι.

Ἐχουν 2 1)2 στρέμματα λειβάδι γιὰ χορτάρι.

Ὅργωματα διὰ τὸ σιτάρι 2 ἕως 4 καὶ 5 διὰ τὸ καλαμπόκι.

Ἐπάρχει καὶ κοινοτική βοσκή, ἀπὸ τὰς ἀγραναπαύσεις ὅπου βόσκουν δωρεάν.

Φόρους πληρώνουν 9 δρ. διὰ κάθε προβατίνα, δεκάτην 30)ο εἰς τὸ δημόσιον καὶ 10)ο κοινοτικὴν.

Πωλοῦν 15—20 ἄρνια τὸ χρόνο καὶ ὀλίγα γουρουνία.

Πωλοῦντες δὲ τὰ παλαιὰ χονδρὰ ζῶα, βοηθοῦνται ἐκ τούτου ἵνα τὰ ἀντικαταστήσουν μὲ νέα· ὥστε ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν μεγάλων ζώων, διατιθεμένων εἰς ἀποσβέσεις, δὲν τοὺς μένει ρευστὸν χρῆμα.

Ἡ πρόσδοσις τῶν προβάτων, κοπριά—μαλλιά τυρὶ—γάλα, ἐκτὸς τῶν ἄρνιων ποὺ πωλοῦν ἀπορροφᾶται εἰς τὸ σπίτι· κατὰ περίστασιν ὅμως, δηλαδή ἐν ἀνάγκῃ, πωλοῦν καὶ ἐξ αὐτῶν ἓνα μέρος.

Εἰς τὰ 1927 ἀπὸ σιτάρι (βασικὴ εἰδίκευσις σχετικὴ) εἰσέπραξε 50000 δρ. δοθέντος, ὅτι ἔφθασε νὰ πάρῃ καὶ 10 δρ. κατ' ὀκᾶν.

Ἰσχυρίζεται, ὅτι εἶχε εἰς τὸ 1927 καθαρὰ κέρδη 25 περίπου χ. δραχμᾶς.

Διευθυντὴς καὶ διαχειριστὴς σχεδὸν ἀνεξέλεγκτος εἶνε ὁ Βάντσος, μεγαλείτερος ἀδελφός, ὁ ὁποῖος εἶνε καὶ πρόεδρος τῆς Κοινοότητος, εἰς τὴν ὁποίαν διώρισε καὶ ἓνα ἐκ τῶν ἀδελφῶν του ὡς ἀγοροφύλακα. Λογαριασμὸς γραπτὸς δὲν κρατεῖται.

Στὸ δημοτικὸ σχολεῖο στέλνουν 4 παιδιὰ.

Ἐν περιπτώσει διαλύσεως τῆς πατριᾶς, εἰς μερίδα δικαιοῦνται οἱ οἰκογενειάρχαι ἀδελφοί.

Κάθονται εἰς κοινήν τράπεζαν οἱ ἄνδρες καὶ ἡ νυφάδες μαζί. οἱ μικροί μὲν κάθονται εἰς χωριστὴν τράπεζαν μὲ τὰ παιδιὰ τους.

Ἐχουν οἰκογενειακὴν ἐορτὴν (Σλάβαν) τὸν ἀρχάγγελον Μιχαὴλ προγονικῶς καὶ λέγουν, ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ ἀνάμνησιν τῆς ἡμέρας ποὺ ἐβαπτίσθησαν προσελθόντες εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Κατ' αὐτὴν παραθέτουν γεῦμα εἰς συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ διασκεδάζουν.

Τὰ μεγαλείτερα ὅμως ἔκτακτα ἑξοδά τους γίνονται εἰς περὶπτωσιν γάμου.

Αἱ γυναῖκες ἀγοράζονται ἕως 20 χρυσὰς λίρας. Αὐτοὶ ἔφεραν ἀπὸ γειτονικὸ χωριὸ στὸ σπῖτι μία διὰ τῆς βίας, ἠναγκάσθησαν ὅμως κατόπιν δίκης νὰ πληρώσουν εἰς τοὺς δικούς της 25 χρυσὰς λίρας.

(Παρατηρήσεις τοῦ λαβόντος τὰ στοιχεῖα καθηγητοῦ Δ. Ξαυαλάτου: Φαίνεται, ὅτι ὁ Βάντσος ἔξασκεῖ μικρὰν πίεσιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν συγχωριανῶν του· εἶνε φανατικός, ὥς λέγει Ἕλλην, δρᾶσας τοπικῶς εἰς τὸν ἀγῶνα, ὡς ἄνθρωπος τοῦ Τέγον Σαπουντζῆ· ὅθεν ἡ ταχεῖα αὐξησης τῆς περιουσίας πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ἀπ' αὐτὸν τὸν λόγον· φαίνεται ἐπίσης, ὅτι ὁ ἴδιος Βάντσος δὲν εἶνε ἐντελῶς νομιμόφρων διαχειριστής, πέρνυσι εἶχε ζητήσῃ ἀπὸ τὸν προστάτην τοῦ Τέγον νὰ τοῦ τοποθετήσῃ ἔξω τῆς κοινῆς ἐκμεταλλεύσεως ἓνα ποσὸν χρημάτων προσωπικῶς διὰ τὰ παιδιὰ του, ἐπειδὴ εἶνε εἰς ἡλικίαν καὶ βοηθοῦν εἰς τὴν ἐργασίαν· ἐν τούτοις ἡ φαλκιδευσίς αὕτη ἀπαγορεύεται, οἱ δὲ δευτερεύοντες παράγοντες τῆς πατριᾶς εἶνε ἀμείλικτοι εἰς τὴν ἄμεσον ἐνσωμάτωσιν καὶ τοῦ παραμικροῦ κέρδους ἐν τῇ κοινῇ περιουσίᾳ τῆς πατριᾶς εἰς ἀκίνητα.

Πράγματι οὔτε ἐργάτας πέρνουν οὔτε δάνεια, ζοῦν μὲ ὅ,τι παράγουν, ἢ κατανάλωσίς των εἶνε ἐλαστικωτάτη ἐν ἀνάγκῃ περιοριζομένη στῆς πιπεριές. Δὲν στέλλουν τὰ παιδιὰ τοὺς πέραν τοῦ δημοτικοῦ εἰς ἀνωτέρας σπουδὰς, πρᾶγμα ποὺ δημιουργεῖ μεγίστην ἀνωμαλίαν καὶ κουφαλλιάζει τὰς ἐν τῇ παλαιᾷ Ἑλλάδι μικροεκμεταλλεύσεις.

Κρατοῦν παρ' αὐτοῖς τὰ κορίτσια ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον διὰ νὰ κερδίζουν τὴν ἐργασία τους καὶ παντρεύουν τ' ἀγόρια πολὺ ἐνωρίς, διὰ νὰ φέρουν νύφες καὶ χέρια ἐργατικά εἰς τὸ σπῆτι.

Ἡ ποικιλία τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἄλλοτε βοηθεῖ τὴν πληρεστέραν σύνθεσιν τῆς πατριᾶς καὶ ἄλλοτε ὥθει εἰς τὴν διάλυσίν της, ἐκαστοῦ μέλους της ἐλπίζοντος νὰ ζήσει διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας του.

Γενικὴ παρατήρησις ἀπὸ σχετικᾶς πληροφορίας εἶνε ὅτι ὁ κάμπος τῆς Φλωρίνης ἄλλοτε ἦτο ἀραιότατα κατωκημένος.)

ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Οἰκογένεια Κ. Παπαγιάννη (χωρίον Ποπόζανη, Φλωρίνης).

Πρὸ 52 ἐτῶν (¹) ἤλθεν ἐκ Νεβόλιανης καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Ποπόζανη τοῦ πεθεροῦ του ἐπειδὴ τοῦ πέθαναν ὅλα τὰ παιδιὰ.

(1) (Αἱ πληροφορίες ὅλων τῶν ἐκθέσεων τῆς σειρᾶς ταύτης ἐλήφθησαν ὅλαι κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1928).

Βρέθηκε ἀπὸ τὸν πεθερό του 13—15 στρέμματα, μισὰ ποτιστικά, τιμῆς 10 λιρῶν τὸ στρέμμα καὶ 1—3 τὰ μὴ ποτιστικά, ἐπίσης μίᾱ ἀγελάδα, ἓνα μοσχάρι, μὲ 700 δὲ γρόσια δικά του ἠγόρασε ζευγὸς βοδιῶν· ἐπίσης ἀπὸ τὸν πεθερό του εὗρε μικρὸ σπίτι.

Ἐκαλλιέργει καὶ κολληγικά ἀπὸ τοὺς μπηδες ἕως 10 στρέμματα καὶ ἔδινε 20 ὀκάδες τὸ στρέμμα ὡς ἐνοίκιον γῆς στὸν δικό του μπη πὺν κατοικοῦσε στὴν Ἀλβανία καὶ ἤρχετο στὸ ἀλῶνι. Ἀποδοσὶν εἶχε κατὰ στρέμμα 3—4 ὀσμάκια.

Μετὰ 5 χρόνια ἠγόρασε 6 στρέμματα πρὸς 1 λίρα τὰ ἄννδρα καὶ 8—10 τὰ ποτιστικά, τὰ δὲ χρήματα τὰ ἔβγαλε ἀπὸ τὴ γεωργικὴ του ἐργασία καὶ ὀλίγα ὡς χασάπης.

Μετὰ 5 χρόνια ἠγόρασε ἄλλα 5 στρέμματα 8—10 λιρῶν τὸ στρέμμα μὲ χρήματα ἐκ τῆς γεωργίας του· καὶ μετὰ 10 χρόνια ἄλλα 8 στρέμματα στὴν ἴδια τιμῇ καὶ ἐκ τῶν ἰδίων πόρων.

Στὸ ἀναμεταξὺ ἀπέκτησε δι' ἀναπαραγωγῆς ἕως 40 πρόβατα.

Ἐπίσης ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἔκτισε ἀποθήκην, ἐπῆρε ἐργαλεῖα καλλίτερα, βελτιώσας βαθμὴδὸν καὶ τὴν δίαιτάν του.

Εἰς τὰ 1907 ἔστειλε ἓνα παιδί του εἰς τὴν Ἀμερικὴν, τὸ ὁποῖον μετὰ ἓνα χρόνον ἐγύρῃσεν καὶ ἔφερε 60 ναπολεόνια· μὲ αὐτὰ καὶ μὲ κέρδη ἐκ τῆς ἐργασίας του ἠγόρασε 4 στρέμματα στὸν κάμπο πρὸς 10 λίρες τὸ στρέμμα καὶ ἄλλα 16 στρέμματα εἰς τὸν λόφον 1 1) 2) λιρῶν τὸ στρέμμα.

Εἰς τὰ 1909 ἠγόρασε 1 στρέμμα πρὸς 2 λ. καὶ ἀργότερα 10—12 στρέμματα πρὸς 8—10 λίρας, ὅλα ἀπὸ κέρδη ἐκ τῆς γεωργικῆς ἐργασίας.

Σήμερον ἔχει τὰς ἀνωτέρω ἐκτάσεις γαιῶν (ὡς δὲ λέγουν ἄλλοι ἰδιῶται, ἔχει περισσότερα, ἀλλὰ τ' ἀποκρύπτει) ἔχει ἀκόμη 85 πρόβατα, 1 ἄλογο, 4 βώδια, 1 ἀγελάδα, χοίρους δὲ δὲν τρέφουν εἰς τὸ χωριὸ αὐτό, διότι δὲν ἔχουν ἄλλην τροφήν δι' αὐτοὺς πλὴν τοῦ ἀραβοσίτου πὺν δὲν συμφέρει νὰ τοὺς δίδουν. Ἐπίσης αὕξησε τὸ σπίτι του, ἔχει δὲ καὶ δύο σπίτια στὴ Φλώρινα.

Πωλοῦν ὡς 30 ἀρνιά κατ' ἔτος· πέρνουν ἐπίσης περὶ τὰς 1000 δρ. ἀπὸ τυρί· τὰ δὲ μαλλιά τὰ κρατοῦν ὅλα, διότι εἶνε περὶ τὰ 15 ἄτομα στὸ σπίτι.

Σπέρνουν περὶ τὰ 20—25 στρέμ. σιτάρι καὶ ρίχνουν σπόρον 30 ὀκ. τὸ στρέμμα, 8 στρέμ. καλαμπόκι μὲ σπόρον 10 ὀκ. τὸ στρέμ., 6—7 στρ. βρίζα μὲ σπόρον 25 ὀκ. τὸ ὅλον καὶ κριθάρι 5—6 στρ. μὲ 35 ὀκ. σπόρον τὸ ὅλον. Ἐλλεῖψει νεροῦ δὲν σπέρνουν φασόλια.

Γιὰ τὸ σιτάρι κάμουν 4 ὀργώματα. διὰ τὸ καλαμπόκι 5—9 ἀναλόγως τοῦ καιροῦ. Ἐχει δὲ ἀποδοσὶν μὲ καλὸν καιρὸ στὸν κάμπο 7—8 ὀσμάκια σιτάρι καὶ στὰ λοφώδη 2—3 ὀσμάκια· κα-

λαμπόκι στὸν κάμπο 6—7 ὀσμάκια· κριθάρι στὸν κάμπο 8—9 ὀσμάκια. Βρίζα καὶ βρώμη στὰ λοφώδη 3—4 ὀσμάκια.

Τὰ ὀργώματα τὰ κάμουν μόνοι τους. Ἐπίσης ὅλες τῆς ἄλλης δουλειᾶς κάμουν μόνοι τους, πλὴν 800 δρ. πὺν πληρώνει ἔργα-τιὰ ἰδίως στὸ θέρισμα.

Μισθωτὸν βοσκὸν πέρνει μόνον τὸ καλοκαίρι γιὰ ἕξ μῆνας ἀντὶ 3 χ. δρ. μὲ φαγητὸν καὶ ὑπόδησι, ἔκτος ρούχων. Ἐκ δὲ τῶν 15 ἀτόμων τῆς οἰκογενείας τὰ 8 ἐργάζονται, τὰ ἄλλα εἶνε μικρὰ ἢ πάνε στὸ σχολεῖό, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ διατίθενται τὸ καλο-καίρι εἰς ἐλαφροτέρας ἐργασίας.

Ἀγρανάπανσι ἀφήνει μόνο εἰς τὰ λοφώδη, τὴν ὁποίαν ἄλ-λως ὀργώνει 2—3 φορές. Στὸν κάμπο κάμνουν ἐναλλαγὴ καλ-λιεργειῶν (ἀμειψισπορά).

Ἀναγκάζονται νὰ ἐπιδίδωνται περισσότερο εἰς τὴν γεωρ-γίαν, διότι δὲν ἔχουν συστηματικὸ κοινοτικὸ λειβάδι, μόνον δὲ στηρίζονται εἰς τὰς θερινὰς ἀγραναπαύσεις ἐπὶ τῶν λόφων, τὰς ὁποίας ἀφήνουν κοινῇ συμφωνίᾳ ὅλο τὸ χωριό.

Μετρητὰ χρήματα μπαίνουν στὸ σπῖτι μόνο ἀπὸ τὴν πώλῃσι τοῦ σιταριοῦ, 50—60 ὀσμάκια πρὸς 270—300 δρ. τὸ ἔνα. Τὸ καλαμπόκι τὸ τρώγουν οἱ ἴδιοι, δίδουν δὲ καὶ εἰς τὰ ζῶα τους, μόνον δὲ ἐν ἀνάγκῃ πωλοῦν ἕως 6 ὀσμάκια πρὸς 200—230 δρ. τὸ ἔνα· πωλοῦν κριθάρι 15 ὀσμάκια πρὸς 160 δρ., τὴν δὲ βρίζα καὶ τὴ βρώμη κρατοῦν δι' ἑαυτοὺς καὶ τὰ ζῶα.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴ δὲν ἔχουν κανένα.

Τὰ τελευταῖα χρόνια δὲν ἠμπόρεσε ν' ἀγοράσῃ ἄλλα χωρά-φια, τὸ μὲν διότι ἀκρίβηναν (30—35 λ. τὸ στρ.) τὸ δὲ διότι ἔμ-πλεξε μὲ δικηγόρους καὶ δικαστήρια, πὺν τοῦ ἀπορροφοῦν πολλὰ ἐκ τῶν κερδῶν. Ἀγοράζουν: καφέ, ζάχαρι, διάφορα εἶδη μπακα-λικῆς καὶ τρόφιμα, παπούτσια, νήματα βαμβακερά, τὰ ὁποῖα ὑφαί-νουν ἢ γυναῖκες, ροῦχα μάλλινα κάμνουν πολλὰ ἢ γυναῖκες ἀπὸ τὰ μαλλιά τοῦ ποιμνίου ἀλλὰ δι' οἰκιακὴν χρῆσιν, χωρὶς νὰ πωλοῦν τίποτε.

Διευθυντὴς τῆς ἐργασίας εἶνε ὁ κ. Παλπαγιάννης, ἑτῶν 81 αὐτὸς δίδει ἐντολὴν διὰ κάθε χρηματικὴν προᾶξιν· εἰς αὐτὸν ὑπο-τάσσονται ὅλοι, ἔχει δὲ τρία παιδιὰ παντρεμένα, ἀλλὰ κανένα τους δὲν κρατεῖ χωριστὸ ταμεῖο. Κάθε σοβαρὰ δαπάνη συζητεῖται ἐν οἰκογενειακῷ συμβουλίῳ, ὑπερισχυούσης τῆς γνώμης τοῦ ἀρχηγοῦ, ὅστις κατανέμει καὶ τὰς ἐργασίας καθ' ἑκάστην ἐναλλάσων εἰς αὐτὰς ὅλα τὰ μέλη.

Οἰκογενειακὴν ἐφορτὴν ἔχουν τοῦ Ἁγίου Νικολάου· καλοῦν συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ ἡ πόρτα εἶνε ἀνοικτὴ εἰς ὅλο τὸ χωριό. δίδουν γεῦμα· προσφέρουν κρασί, τσίπουρο, μεζὲ τοῦ τόπου, δηλ. πιπεριὲς καὶ λάχανο. Εἰς τὸν φεύγοντα δίδουν λίγο ψωμὶ ἢ κρέας

καὶ ψάρι νὰ τὸ πάη σπίτι του διὰ τοὺς δικούς του, ὅποιος μπαίνει θὰ πλύνῃ τὰ χέρια του πρὸ τοῦ φαγητοῦ χάριν καθαριότητος, ὅταν δὲ φύγῃ ἡ γυναῖκα βαστᾷ στὴν πόρτα χλιαρὸ νερὸ καὶ πετσέτα καὶ ὁ φεύγων σπογγίζεται καλὰ διὰ μείνη ἡ τύχη στὸ σπίτι, ἐπίσης ὅταν κάποιος δανεισθῇ ψωμί, ὁ δανεῖζων κρατεῖ ἕνα μικρὸ τεμάχι γιὰ νὰ μείνη ἡ τύχη στὸ σπίτι, Κατὰ τὴν οἰκογενειακὴ ἐξορτὴ καλοῦν τὸν παπᾶ ὁ ὅποιος σηκώνει ὑψωμα, κάμει δὲ καὶ ἁγιασμὸ καὶ ραντίζουν μ' αὐτὸν ὅλα τὰ μέρη τοῦ σπιτιοῦ καθὼς καὶ τὰ ζῶα τους.

Τὸ γεῦμα δίδεται τὸ βράδυ τῆς ἐξορτασίμου ἡμέρας καὶ τὸ τραπέζι σηκώνεται τὴν ἄλλῃ ἡμέρα τὸ δειλινόν.

Ἡ διάλυσις γίνεται ἐξ αἰτίας τεμπελιάς τῶν ἀνδρῶν ἢ γκρίνιας τῶν γυναικῶν, ὅταν ἡ μία δὲν ἀναγνωρίζει τὴν ἄλλῃ. Ἡ δὲ μοιρασιά γίνεται μετὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ μόνον.

Αἱ γυναῖκες ἀγοράζονται πρὸς 15-25 ναπολεόνια ἢ ἰσάξια εἶδη. Τὰ παιδιὰ παντρεύονται ἀπὸ 15-16 ἐτῶν μὲ κορίτσια συνήθως μεγαλύτερα 20-25 ἐτῶν.

Στὸ τραπέζι κάθονται στὸ ἄλλο δωμάτιο ἡ γυναῖκες καὶ στὸ ἄλλο οἱ ἄνδρες καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ σεβασμὸ καὶ διότι εἶνε μεγάλος ὁ ἀριθμὸς, χάριν εὐκολίας.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

Οἰκογένεια Σκενδέρη Δημητρίου (χωρίον Ποποζιάνη).

Ἡ οἰκογένεια εἶνε ντόπια ἀνέκαθεν.

Πρὶν 50 χρόνια ἀπὸ σήμερα τὸ μεγαλείτερο μέρος τοῦ χωριοῦ ἦταν τσιφλίκι τῶν βέηδων Φλώρινας καὶ Μοναστηρίου, οἱ δὲ χωρικοὶ σχεδὸν ἐστεροῦντο ἰδιοκτησίας.

Ἐκαλλιεργοῦσαν τὰ χωράφια τῶν βέηδων μὲ εἰδικὴ συμφωνία νὰ δίδουν ἕως 2 ὁσμάκια τὸ στρέμμα, νὰ ἀφήνουν ὅμως τὰ μισὰ στρέμματα ἀγροανάπανσι, διότι φαίνεται ὁ μπέης ἔμβαζε βλάχους κτηνοτρόφους γιὰ τὴ βοσκή.

Ὁ Σκενδέρης ἔπερνε 60-70 στρέμματα, ἐκαλλιέργει τὰ 30 καὶ ἔδινε 60 ὁσμάκια.

Οἱ χωρικοὶ ἄρχισαν νὰ γίνωνται ἰδιοκτῆται πρὶν 40-50 χρόνια τὰ δὲ χρήματα γιὰ νὰ πληρώσουν τὴ γῆ τὰ οἰκονόμησαν εἴτε ἀπὸ ταξεῖδι στὴν Ἀμερικὴ εἴτε ἀπὸ τὴν σκληρὴ ζωὴ ποῦ ἔκαμναν διὰ νὰ τοὺς μείνουν περισσεύματα ἐκ τῆς ἐργασίας των.

Ὁ Σκενδέρης ἔγινε ἰδιοκτῆτης 15-20 στρεμμάτων ποῦ τ' ἀγόρασε ὁ πατέρας του στὰ 1890 ἀπὸ χρήματα ποῦ οἰκονόμησε ἐκ τῆς γεωργικῆς του ἐργασίας. Σὲ λίγα χρόνια πῆγε ἕνας ἐκ τῆς οἰκογενείας στὴν Ἀμερικὴ. Στὰ 1900 ἀγόρασε περὶ τὰ 35 στρέμματα ἀπὸ τοῦ μπέη ἀντὶ 124 λιρῶν, μέρος ἐξ Ἀμερικῆς καὶ μέρος ἐκ

τῆς ἐργασίας του. Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἐκείνη ἢ οἰκογένεια εἶχε 12 ἄτομα ἐξ ὧν ἐδούλευαν τὰ 6.

Μετὰ 5—6 χρόνια ἀγόρασε 4—5 στρ. μὲ 20 ναπολεόνια, μέρος ἐξ Ἀμερικῆς, μέρος ἀπὸ δῶ. Κι' ἐν τῷ μεταξὺ τὰ 20 πρόβατα ποὺ τοὺς ἄφησε ὁ πατέρας τους, ἔγειναν 60 δι' ἀναπαραγωγῆς. Ἐπίσης ἀγόρασε μὲ χοῦμα ἐκ τῆς ἐργασίας 4 βώδια, 2 ἀγελάδες, 2 γουρούνια.

Στὰ 1906 γύρισε ὁ ἓνας ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ καὶ ἔφυγε ἕτερον μέλος.

Μετὰ 3—4 χρόνια χάλασε τὸ σπίτι καὶ τὸ ἐκαινούργησε μὲ 100 χροσὲς λ. μισὲς ἐκ τῆς Ἀμερικῆς καὶ μισὲς ἐκ τῆς ἐργασίας. Ἐκτισε ἐπίσης ἀχυρῶνα μὲ 40 ναπολεόνια ἴδιας ἀναλογίας Ἀμερικῆς καὶ ἐργασίας. Στὰς οἰκοδομικὰς ὅμως αὐτὰς ἐργασίας δούλεψαν ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ ὑπολογίζει, ὅτι μὲ τὴν προσωπικὴ αὐτὴν ἐργασία οἰκονόμησε τοὐλάχιστον 100 ναπολεόνια. Ἐπίσης τὴν ἴδια περίοδο διέθεσεν ἕως 10 ναπολεόνια ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως διὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα.

Στὰ 1922 ἀγόρασε 10—12 στρ. καὶ ἓνα σπίτι δίπματο μὲ 270 ναπολεόνια, ἐξ ὧν 120 ἐξ Ἀμερικῆς καὶ 150 ἐκ τῆς ἐργασίας ἐκ κερδῶν ὅλων τῶν μεταξὺ ἐτῶν.

Στὰ 1923 ἀγόρασε 7—8 στρ. ὄρεινὰ ἀντὶ 5 χ. δρ. μὲ ἀναλογίαν ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ, ὅπου ἐναλλάξ εὐρίσκεται πάντοτε ἓνας ἐκ τῶν υἱῶν του.

Στὰ 1924 ἀγόρασε 3 στρ. λειβάδι μὲ 20 ναπολεόνια, τὰ περισσότερα ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἐκτοτε δὲν ἀγόρασε τὸ μὲν διότι εἶνε πολὺ ἀκριβὰ τὸ δὲ διότι αὗξησαν τὰ οἰκογενειακὰ ἔξοδα, λόγῳ πληθύσεως τῶν μελῶν καὶ βελτιώσεως τῆς διαίτης καὶ τοῦ εἵδους ζωῆς.

Σήμερα ἔχει περὶ τὰ 80 στρ. χωράφια, 60 πρόβατα καὶ τὰ λοιπὰ ὡς ἀνωτέρω ζῶα.

Καλλιέργει· : σίκαλι 10 στρ., μὲ ἀπόδοσιν 3—4 ὄσμ. τὸ στρ., πρὸς 210 δρ. τὸ εἶναι σιτάρι 20 στρ., σπέρνει 40 ὄκ. τὸ στρ. μὲ ἀπόδοσιν ἕως 3 ὄσμάκια τὸ στρέμμα καὶ τιμὴ 280 δρ. τὸ ὄσμάκι· κριθάρι 6—7 στρ., σπορὰ 35 ὄκ., ἀπόδοσις 10 ὄσμάκια στὸν κάμπο καὶ 4—5 στὸ λόφον καὶ τιμὴ 200 δρ. τὸ ὄσμ. καλαμπόκι ἕως 6 στρ. σπορὰ 10 ὄκ. καὶ ἀπόδοσις στὸν κάμπο ἕως 6 ὄσμ. στὸ βουνὸ 3, τιμὴ 230—240 δρ. τὸ ὄσμάκι.

Γιὰ τὸ σιτάρι κάμουν τρία ὀργώματα, διὰ τὸ καλαμπόκι 5 τοὐλάχιστον, συνήθως 5—8 φορές τὰ ὀργώνουν, ἀναλόγως τοῦ καιροῦ καὶ τῶν μέσων τοῦ ἰδιοκτῆτου, καὶ τὸ σκαλίζουν 2 φορές.

Ὁ Σκενδέρης δὲν πληρώνει οὔτε γιὰ ὀργώματα, οὔτε θεραιστικά, οὔτε τσοπάνη· κάμουν τὴν ἐργασία ὅλοι μόνοι τους, ὁ καθεὶς κατὰ τὴν δύναμίν του καὶ τὰς γνώσεις του.

Ἔσοδα ἀπὸ τυρὶ 1000 δρ., ἀπὸ 15 ἀρνιά, πρὸς 125 δρ. μέσον ὄρον τὸ ἓνα, τὰ δὲ μαλλιά διατίθενται στὸ σπίτι. Πωλοῦν 5—6 γέρικα πρόβατα τὸ χρόνο, πρὸς 200 δρ, τὸ ἓνα περίπου.

Λόγῳ ἐλλείψεως βοσκῆς ἀναπαραγωγὴ χονδρῶν ζώων δὲν κάμουν, πωλοῦντες δὲ τὰ γέρικα ἀγοράζουν ἄλλα ἱκανά πρὸς ἄμεσον ἐργασίαν.

Σιτάρι πωλεῖ ἕως 20 ὀσμάκια· καλαμπόκι ἕως 10· κριθάρι 5—6· σίκαλι 2—3.

Λόγῳ ἐλλείψεως κοινοτικῶν βοσκῶν, ἡ κτηνοτροφία τοὺς περιορίζεται εἰς τὰς ἀπαραιτήτους ἰδίας αὐτῶν ἀνάγκας καὶ ἐπιδίδονται περισσότερο εἰς τὴν καθαρὰν γεωργίαν, ἂν καὶ εἰς ταύτην ἰδίως ἡ κτηνοτροφία εἶνε ἀπαραίτητος διὰ ν' ἀλληλοσυμπληρω- νεται ἡ ἀνάγκη τῆς ἐργασίας καὶ ἡ δίαιτα τῆς οἰκογενείας νὰ εἶναι αὐτάρκης.

Ἀγοράζουν διάφορα εἶδη, ἰδίως λάδι, ζάχαρι, καφέ, ρίζι, ἀλάτι, μακαρόνια· διὰ κρέας τρέφουν 2 χοίρους, ποὺ τοὺς δίδουν κρέας καὶ λίπος· στάς ἐορτὰς ἰδίως τὰς οἰκογενειακὰς σφάζουν ἀρνιά· τότε οἱ μὴ ἐορτάζοντες συμποσιάζονται εἰς τὸν ἄγοντα τὴν ἐορτὴν καὶ ἔτσι τρῶνε ἑκεῖ κρέας· ἄλλως συμβαίνει καὶ νὰ δα- νεῖζονται κρέας περισσεῦον ἀπὸ τὸν ἐορτάζοντα, ἐπὶ ἀποδόσει ὅταν κι' αὐτοὶ σφάζουν. Ἀγοράζουν νῆμα βαμβακερό, μὲ τὸ ὁποῖον οἱ γυναῖκες κάμουν οἱ ἴδιες τὰ ἀσπρόρουχα, ὑφαίνουν δὲ καὶ πολλὰ μάλινα ἀλλὰ δὲν πωλοῦν τίποτε.

Με μεγάλην οἰκονομίαν, ἡ ἐργασία τοὺς ἀφήνει 4—5 χιλ. δρ. τὸ χρόνο.

Ἡ οἰκογένεια ἔχει 17 ἄτομα, ἐξ ὧν δουλεύουν συστηματικὰ τὰ 8.

Ἀρχηγὸς ὁ Δημήτριος, ἑτῶν 70, ἀποβραδὴς κατανέμει τὴν ἐργασίαν καὶ ὅλοι ἐκτελοῦν τὰς διαταγὰς· χωριστὰ ταμεῖα ἀπαγο- ρεύονται, ὁ δὲ παραβάτης διώχεται ἐκ τῆς πατριᾶς, χωρὶς δι- καίωμα μεριδίου, ἐκτὸς ἂν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ παραχωρήσῃ οἰ- κειοθελῶς.

Μὴ ὑπαρούσης περιοχῆς κοινοτιτοῦ λειβαδίου, ἀφήνουν ὄρει- νὰς ἀγραναπαύσεις συνεχεῖς κατόπιν συννενοήσεως ὅλο τὸ χωριὸν.

Ἐορτὴν οἰκογενειακὴν ἔχουν τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἀγνοοῦν διὰ ποῖον λόγον συμβαίνει τοῦτο, πάντως ὑποθέτουν, ὅτι εἶνε εἰς ἀνάμνησιν παλαιοῦ πολὺ σοβαροῦ γεγονότος, μερικοὶ δὲ λέγουν, ὅτι τοῦτο γίνεται διὰ νὰ ἔχουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ κρεοφαγοῦν, διότι ἄλλως θὰ τὴν περνοῦσαν διαρκῶς μὲ πιπεριές.

Συνήθως χωρίζουν ἀπὸ φασαρίαν τῶν γυναικῶν, ἡ ὁποῖες, μένοντας στὸ σπίτι εὐρίσκουν ἐναντίον ἀλλήλων ἀφορμὰς διχο- νοιῶν, ἐνῶ οἱ ἄνδρες ἀφ' ἑνὸς δὲν μένουν ὅλοι μαζὺ στὸ σπίτι ἀλλὰ ἐργάζονται ἐξωτάρηδες ἐξ ἄλλου δὲ βλέπουν τὰ πλεῖστα ζητή- ματα μὲ τὸν ἴδιον τρόπο. Ἡ γυναῖκες κρύβουν κάτι διαρκῶς διὰ

ιδιαιτέρη περιποίησι τῶν παιδιῶν τους, πού τὰ βρίσκουν καλλίτερα ἀπὸ τ' ἄλλα. Ἐνίστε ὁμως ἡ διάλυσίς γίνεται ἐξ αἰτίας τῶν εἰς Ἀμερικὴν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι γυρίζοντας χωρίζουν ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἔφεραν δολλάρια· ἄλλως ἢ πεῖρα εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπέδειξεν ὅτι οἱ χωρίζοντες δὲν καλοπερνοῦν, διότι τὰ μὲν ἐξ Ἀμερικῆς δολλάρια ἐξαντλοῦνται καὶ πρέπει κανεῖς ἢ νὰ ξαναταξειδεύσῃ, ἀφήνοντας γυναῖκα καὶ παιδιὰ ἐκτεθειμένα ἢ νὰ ξανάμπῃ στὴν πειθαρχία τῆς πατριᾶς.

Δικαίωμα στὴ διανομὴ ἔχουν μόνον τὰ παιδιὰ, ἐξ ἴσου ὅλα ἀνεξαρτήτως τῆς ἰδιαιτέρας οἰκογενειακῆς ἐκάστου καταστάσεως

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Οἰκογένεια Ἡλίας Μοριχοβίτη (χωρίον Ἀρμενοχώρι, Φλωρίνης).

Λέγουν, ὅτι εἶνε ἀνέκαθεν ντόπιοι, ἂν καὶ τὸ ὄνομα τους δείχνει νὰ κατέβηκαν ἀπὸ τὰ Μορίχοβα.

Ἡ πατέρας του βρέθηκε ἄγνωστον πῶς, νὰ ἔχῃ στὴν ἰδιοκτησίαν του 20 στρέμματα, ἓνα σπίτι, 50 πρόβατα, δύο ζευγάρια καὶ σχετικὰ ἐργαλεῖα· αὐτὰ πρὸ 50 ἐτῶν, ὁπότε ὁ πατέρας του ζοῦσε μασὴ μὲ τρία ἀδελφία του. Συντόμως δὲ τότε ἐπανδρεύθησαν ὅλοι, ἐπλήθυναν πολὺ καὶ ἔζησαν ὡς γεωργοὶ καὶ ποιμένες.

Ἐκαλλιεργοῦσαν χωράφια τῶν βέηδων μὲ συμφωνία νὰ δίνουν 20 ὀκάδες τὸ στρέμμα, εἰς τρόπον ὥστε τοὺς ἔμενε κέρδος ἀρκετὸ.

Πρὶν 38 χρόνια τὰ ἀδελφία ἀγόρασαν ἀπὸ τὸν μπεὴ σὲ δημοπρασία τῆς Τραπεζῆς 15 στρέμματα ἀντὶ 3—4 λιρῶν τὸ στρέμμα, ποῦ τάχαν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τους κερδίσει. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ πολιτικὴ τῶν βέηδων γενικῶς ἦτο νὰ ἐμποδίζον τοὺς Χριστιανοὺς χωρικοὺς ν' ἀποκοτῶν ἰδιοκτησίαν, ἓνα ἀπὸ τ' ἀδελφία εὐρέθηκε τὴν ἄλλῃ μέρα σφαγμένος. Ἐμείνει τότε ἡ οἰκογένεια τρομοκρατημένη, ἐν τούτοις ἐκράτησε στερεὰ τὴν κατοχὴ τῶν χωραφιῶν.

Ἔως τὸ 1905 εἶχαν ἀγοράσει ἄλλα στρέμματα 65 πρὸς 2 λ. τὸ στρ. ποῦ εἶχαν κερδίδει ἐργαζόμενοι τὰ δικὰ τους χωράφια καὶ ἄλλα μὲ ἐνοίκιο καὶ ἀπὸ ἐργατικά ὅπου ἐπήγαιναν, ἀπὸ τὰ πρόβατά τους κτλ. καὶ ἀπὸ οἰκονομίαν πολλήν. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἀγόρασαν ἓνα σπίτι ἀντὶ 10 λιρῶν, ποῦ εἶχαν ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἐργασία τους.

Τότε δέ, στὰ 1905, ἡ οἰκογένεια εἶγε 23 ἄτομα ἐξ ὧν γιὰ ἐργασία συστηματικὴ 14. Ἐκαμναν ὅ,τι δουλιὰ εὕρισκαν, ἐκτὸς ἀπὸ ἐμπόριο.

Εἰς τὰ 1908 ἠγόρασαν 200 στρέμματα ἀντὶ 600 λιρῶν λέγουν δὲ ὅτι καὶ αὐτὲς τὶς λίρες τῆς εἶχαν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τους, ἦτοι ἀπὸ τὰ χωράφια ποῦ εἶχαν τότε, ἀπὸ 250 πρόβατα ποῦ εἶχαν σιγὰ

σιγά δι' αναπαραγωγῆς ἀπὸ 14 ἄλογα (ἐξ αναπαραγωγῆς, λένε, ἀπὸ δική τους φοράδα), 17 βουβάλια, 18 γελάδια ἐξ αναπαραγωγῆς ὅλα (θέλει νὰ πῇ ὅτι οὔτε τ' ἀγόρασαν οὔτε τ' ἀκλείψαν) καὶ ἕξ ζευγάρια γιὰ ὄργωμα. Ἐκينوῦσαν δὲ τότε ὅλη αὐτὴν τὴν περιουσίαν οἱ ἴδιοι καὶ εἶχαν καὶ ἐργάτας καὶ δούλους.

* Κατώρθωσαν δὲ νὰ αὐξήσουν τόσον τὴν περιουσίαν τότε διὰ δύο λόγους: Ἐπειδὴ τότε ἔγινε στὰ 1902 ἡ ἐπανάστασις καὶ βγήκαν στὸ κλαρὶ οἱ Χριστιανοί, ἀντάρτες Ἕλληνες, Σέρβοι καὶ Βούλγαροι ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τῶν βέηδων, οἱ δὲ τουρκικοὶ νόμοι ἐχαλαρώθησαν πολὺ. Ἐξ ἄλλου δὲ ἐπειδὴ ἡ δική τους εἰδικῶς οἰκογένεια εἶχε πάρα πολλὰ ἐνήλικα μέλη καὶ ἦταν φοβεροὶ στοὺς βέηδες.

Τότε στὰ 1908 ἔγινε τὸ Σύνταγμα στὴν Τουρκία.....

Ἔτσι ἡ οἰκογένεια τῶν τριῶν ἀδελφῶν βρέθηκε στὰ 1908 (μὲ ἐργασία ἐντατικὴ καὶ τίμια) μὲ τῆς 600 λίρες γιὰ νὰ παρουν τὰ 200 στρέμματα.

Εἰς τὰ 1911, τῶν λοιπῶν ἀποθανόντων, ἔμεινε ὁ ἓνας ἀδελφὸς ὁ Ἀθανάσιος μὲ γιουὺς καὶ ἀνεψιοὺς ἕως 22 ἄτομα. Αὐτὰ ἕως τὸ 1918, ὅποτε τὰ παιδιὰ τῶν ἐκλειψάντων τριῶν ἀδελφῶν ἐξεχώρισαν, ὁ δὲ Ἀθανάσιος ἔμεινε μὲ τὸ ἓνα τέταρτο τῆς περιουσίας, ἡ ὁποία ἄλλως εἶχε μικρύνει, ἰδίως κατὰ τὸ 1917 κατὰ τὸν πόλεμον, ὅποτε ἔχασαν τὰ ζῶά τους καὶ ἔμειναν μόνον μὲ τὰ ζευγάρια καὶ μὲ τὰ χωράφια.

Οὕτω ὁ Ἀθανάσιος διοίκησε μέχρι τοῦ 1923, ὅποτε λόγῳ γήρατος, ἄφησε τὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν νῦν ἀρχηγὸν Ἡλίαν Μορχοβίτην.

Στὰ 1923 ἀγόρασαν 30 πρόβατα ἀντὶ 30 χ. δρ. ἐκ τῆς ἐργασίας των. Στὰ 1924 ἀγόρασαν 22 στρ. ἀντὶ 12 λ. τὸ στρέμμα, ἐκ τῆς ἐργασίας των. Στὰ 1924 ἔκαμαν δύο ἀχυρῶνες καὶ ἓνα σταῦλο μὲ 30 χ. δρ. ἐκ τῆς ἐργασίας των. Τέλος ἓνα ἄλογο 4 χ. δρ. καὶ ἓνα ζευγὸς βώδια στὰ 1924 ἀντὶ 8 χ. δρ. καὶ 20 πρόβατα ἀντὶ 6 χ. δρ. ὅλα ἐκ τῆς ἐργασίας των.

Ἐκτοτε αἱ ἀγοραὶ ἐσταμάτησαν.

Σήμερα ἔχουν τὰ ἀνωτέρω ζῶα καὶ 100 στρέμματα.

Σπέρνει σιτάρι 40 στρ., κριθάρι 5 στρ., σίκαλι 5 στρ., καλαμπόκι ἕως 10 στρ., τὰ δὲ ἄλλα τ' ἀφήνει λειβάδια.

Πωλεῖ σίτον 100 ὀσμάκια πρὸς 260 δρ. τὸ ὄσμ., μαλλιά ἕως 30 ὀκ. πρὸς 50 δρ. τὴν ὀκ., τυρὶ ἕως 120 ὀκ. πρὸς 20 δρ., ἀρνιά 40 πρὸς 150 δρ. Αὐτὰ εἶνε τὰ ἔσοδα.

Ἀγοράζει δὲ τὰ λοιπὰ ὅσα δὲν τοὺς παρέχει ἡ ἐκμετάλλευσις ποὺ κάμνουν.

Εἶνε ἄτομα 14, ἐξ ὧν δουλεύουν οἱ 6· διὰ τὸ θερινὸ ἐξάμηνο μισθώνουν τοσπάνη μὲ 5 χ. δρ.

Οικογενειακῶς εορτάζουν τὴν 26 Νοεμβρίου, εἰς ἀνάμνησιν, ὡς λέγουν, τοῦ διωγμοῦ τῶν Γκέκηδων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ παλαιοὶ πρόγονοὶ των ἐγλύτωσαν μὲ μεγάλον κίνδυνον. (1)

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

Οἰκογένεια Κυριάκου Φουντούνη (χωρίον Ἀρμενοχώρι Φλωρίνης).

Πρὸ 150 καὶ πλέον χρόνων γύρω στὸ χωριὸ ὁ τόπος ἦταν ὅλο δάσος, ὑπῆρχαν δὲ μόνον ἑπτὰ οἰκογένειες, ποὺ ζοῦσαν ἀπὸ κτηνοτροφίαν καὶ γεωργίαν. Ἦσαν δὲ κολλήγοι σὲ βέαν Ἀρμένιον (2) ποὺ ἔμενε στὸ μοναστήρι ἢ ὁπωσδήποτε ἐνοικίαζαν ἀπὸ τοὺς βέηδες τῆς Φλωρίνης χωράφια. Σήμερον τὸ χωριὸ ἔχει 150 οἰκογενείας, ποὺ προέρχονται κατὰ τὰ $\frac{9}{10}$ ἐξ ἀναπαραγωγῆς τῶν παλαιῶν ἐντοπίων καὶ κατὰ τὸ $\frac{1}{10}$ ἀπὸ ἐποίκους ἐξ ἄλλων χωρίων (3).

Οἱ χωρικοὶ σ' αὐτὸ τὸ χωριὸ ἔγειναν ἰδιοκτῆται ἰδίως μετὰ τὸ 1903· πρὶν καὶ ἂν εἶχαν χρήματα, δὲν ἔκριναν φρόνιμον νὰ προβαίνουν εἰς ἀγοράς, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι τῶν βέηδων, μόλις εἶχαν τὴν ἐνδειξιν ὅτι ἓνας χωρικός ἔχει μετρητὰ χρήματα τὸν ἐπίεζαν νὰ τοῦ τὰ πάρουν καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον τὸν ἐφόνευαν· οὕτω πρὸ τοῦ 1902, ποὺ ἔγινε ἡ τοπικὴ ἐπανάστασις (Ἡλιντε), κάποιος συγχωριανός, ποὺ ἠγόρασε λειβάδι ἀντὶ 400 δρ. ἐληστεύθη τὸ

(1) Παρατηρῶ, ὅτι ἐκ τοῦ ὅλου κειμένου τῆς ἐκθέσεως ἐνδείκνυται, ὅτι πρόκειται περὶ χωρικῶν μετασχόντων εἰς τὴν τοπικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1902—3. Ὡς πρὸς τὴν ἄποψιν τῶν ιδίων, ὅτι εορτάζουν τὴν οἰκογενειακὴν εορτήν, τὴν Σλάβαν, ὃχι ὅμως ὡς φυλετικὸν σλαβικὸν γνῶρισμα, ἀλλὰ εἰς ἀνάμνησιν ἄλλου πολεμικοῦ περιστατικοῦ, τοῦτο δὲν εἶνε ἀπίθανον· καὶ εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν ἐσημείωσα, ὅτι διὰ τοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ τῆς γεωργικῆς πατριᾶς (Ζάντρουγκας) οἱ Σλαῦοι ἀφωμοίωσαν καὶ Ἑλλήνας καὶ Ἀλβανούς καὶ Βλάχους· εἶνε δὲ πιθανὸν πολλοὶ μεταξὺ τῶν ἀφομοιωθέντων τούτων μιμούμενοι τὴν συνήθειαν τῆς οἰκογενειακῆς εορτῆς, νὰ ἐπελήφθησαν τῆς μίας ἢ τῆς ἄλλης κρίσιμου περιστάσεως καὶ νὰ καθιέρωσαν καὶ αὐτοὶ μίαν τοιαύτην εορτήν, ποὺ φυσικὰ δὲν εἶνε πάντοτε γνῶρισμα σλαβικῆς καταγωγῆς.

(2) Φυσικὰ πρόκειται περὶ ἀπλῆς ὑποθέσεως ποὺ σχετίζεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ. Τὸ πιθανώτερον εἶνε ὅτι τὸ χωριὸ φέρει τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν παλαιὸν ἐποικισμὸ Ἀρμενίων ποὺ ἔκαμε στὴν Δυτικὴ Μακεδονία ὁ Βασίλειος Β'. ὅταν εἶχεν ἐκτοπίσει ἐκεῖθεν τοὺς ἀποστατήσαντας παλαίστερους σλαβικοὺς πληθυσμούς.

(3) Εὐνόητον ὅτι τὰς πληροφορίας καὶ τὰς ἐξηγήσεις διαφόρων δεδομένων ἀφῆνω ὅπως μοῦ τὰς ἔγραψε ὁ κ. Ξανάλατος, ὁ ὁποῖος πάλιν ἐπῆρε πιστῶς τὰ στοιχεῖα ποὺ τὰ ἔδωσαν οἱ χωρικοὶ χωρὶς νὰ τὰ τροποποιήσῃ. Μόνον δὲ ὅπου τὸ ἐθεώρησα σκόπιμον ἔκαμα ὁ ἴδιος ὑποσημείωσιν ὅπως ἀνωτέρω.

ἴδιο βράδυ καὶ εἰς τὸ τέλος ἐφονεύθη· γενικῶς δὲ οἱ βέηδες ἐκ συστήματος δὲν ἄφηναν τοὺς χριστιανοὺς νὰ σηκώσουν κεφάλι καὶ ἰδίως νὰ λάβουν ἔστω καὶ μικρὰς ἐκτάσεις γῆς εἰς τὴν πλήρη ἰδιοκτησίαν των.

Μετὰ δὲ τὸ 1903 πολλοὶ ἐξενητεύθησαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὅπου ἐξοικονόμησαν ρευστὸν χρῆμα καὶ ἔτσι ἄρχισαν ν' ἀγοράζουν χωράφια εἰς εὐρύτεραν κλίμακα ἀπὸ τοὺς βέηδες, οἱ ὅποιοι ἄλλως ἔγειναν καὶ εἰρηνικώτεροι ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας τῶν κοιμιτῶν, τὰ ὅποια ὑπεσχέθησαν εἰς τοὺς ἐντοπίους χωρικούς, ὅτι θὰ τοὺς βοηθήσουν νὰ γείνουν ἰδιοκτῆται τῆς γῆς ποὺ καλλιεργοῦσαν.

Ἡ οἰκογένεια τοῦ Κυριάκου Φουντούλη, ἀνέκαθεν ντόπια, ἐδούλευεν ἔκπαλαι στὰ χωράφια τῶν βέηδων καὶ δὲν εἶχεν καμμίαν ἰδιοκτησίαν.

Ἰδιοκτῆτης βρέθηκε ὁ Κυριάκος ἐκ κληρονομίας τοῦ πατρός του, ὁ ὁποῖος πρὸ 80 ἐτῶν εἶχε πάρει 10 στρέμματα ἀπὸ τὸν μπέη, ἄγνωστον πῶς καὶ μὲ τί χρήματα.

Ἐπίσης ὁ Κυριάκος βρῆκε ἀπ' τὸν πατέρα του μικρὸ σπίτι, ἓνα ζευγάρι βώδια καὶ τὰ σχετικὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα.

Ὁ Κυριάκος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν πρὸ 40 ἐτῶν, εἶνε δὲ σήμερον 65 ἐτῶν.

Κατὰ τὸ πλεῖστον εἰργάζετο σὲ χωράφια τοῦ μπέη καὶ τοῦ ἔδινε μὲ συμφωνία τὸ ἥμισυ τῆς ἐσοδείας, χωρὶς ὁ μπέης νὰ εἰσφέρει τίποτε. Ὑπῆρχε καὶ ἄλλος τύπος, ὅτι ἐσυμφωνοῦσε νὰ δίνη ἀποκοπὴ 20 ὀκ. σιτάρι τὸ στρέμμα καὶ ἀναλόγως ἀπὸ τὰς ἄλλας καλλιεργείας.

Στὸ 1904 ἔστειλε ἓνα παιδίτου στὴν Ἀμερικὴ, ἀφοῦ ἔβαλε γιὰ τὸ εἰσιτήριο χρὸς 15 ο). Στὰ 1926 τὸ παιδί ἔστειλε χρήματα καὶ ἀγόρασε 20 στρέμματα ἀνυδρα μὲ 40 ναπολεόνια, ὅλα ἐξ Ἀμερικῆς. Στὰ 1906 ἐπῆγε καὶ ὁ ἴδιος στὴν Ἀμερικὴ καὶ ἐγύρισε στὰ 1908 μὲ 100 ναπολεόνια καὶ ἀγόρασε τότε 40 στρέμματα ἀντὶ 80 ναπολεονίων, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν του ἀκόμη δὲν ἐπέτυχε κέρδη (σημειωτέον, ὅτι πρόκειται περὶ πτωχοῦ χωριοῦ χωρὶς πλουσίας γαίας). Ἐκτῆσε δὲ τότε στὰ 1908, καὶ σπίτι τοῦ τοῖσχισε 20 ναπολεόνια, μὲ πολλὴν ὅμως προσωπικὴν ἐργασίαν αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Στὰ 1909 ἔστειλε καὶ τὸ δεύτερο παιδί στὴν Ἀμερικὴ, μὲ εἰσητήριο πὺν τοῦστειλε ὁ πρῶτος ἀπὸ κεῖ.

Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἐβελτίωσε κατὰ πολὺ τὴν δίαίτα τῆς οἰκογενείας. Ἐπίσης ἄρχισε νὰ περισεύη σιτάρι καὶ καλαμπόκι, τὰ ὅποια ἐπουλοῦσε, ἕως 20 ὀσμᾶκια σιτάρι, 10 καλαμπόκι. Στὰ 1910 ἀγόρασε καὶ ἄλλα 40 στρ. μὲ 120 εἰκοσόφραγκα, ἐξ ὧν τὰ 100 ἐξ Ἀμερικῆς καὶ τὰ 20 ἐκ τῆς ἐργα-

σίας. Τὸ ἴδιο δὲ ἔτος ἐπῆρε καὶ 20 πρόβατα μὲ 400 δρ., τὸ ἴδιο ἔτος οἰκονόμησε καὶ 100 δρ. καὶ ἐπῆρε ἄλογο. Ἐκτοτε δὲ δὲν ἀγόρασε χωράφια, διότι δὲν ἐπετρέπετο στοὺς ντόπιους ν' ἀγοράζουν τουρδικά.

Σήμερα ἔχει ἕως 100 προβατα, ἐξ ὧν 30 ἀγόρασε στὰ 1923 ἐκ τῆς ἐργασίας του ἀντὶ 20 χ. δρ. τὰ δὲ ἄλλα ἐξ ἀναπαραγωγῆς. Ἐκμεταλλεύονται δὲ σήμερα ἐκτὸς τῶν προβάτων καὶ 100 στρ. χωράφι. Ἐχει 4 βώδια, 3 ἀγελάδες, 2 ἄλογα, ἓνα χοῖρον, 2 σπίτια, ἓνα ἀχυρῶνα κ.λ.π.

Καλλιεργεῖ σιτάρι 30 στρ. μὲ 30 δκ. σπόρο καὶ μὲ ἀπόδοσιν 3—5 ὁσμάκια τὸ στρέμμα, ὀργώνει δὲ 4 φορὰς γιὰ σιτάρι. Σίκαλι 10 στρ. σπόρο 20—30 δκ. ὀργώματα 4, ἀπόδοσις 3—4 ὁσμάκια. Κριθάρι 10 στρ. σπόρο 30 δκ. ὀργώματα 4, ἀπόδοσις 4—5 ὁσμάκια. Καλαμπόκι 10 στρ. σπόρο 10 ὁκάδες, ὀργώματα 6, ἀπόδοσις 4—5 ὁσμάκια.

Ὅλα τὰ ὀργώματα γίνονται μὲ βώδια καὶ ἄλογα, μηχανὲς δὲν ἔχει φέρει κανεὶς στὸ χωριό, καθὼς οὔτε καὶ στὰ ἄλλα.

Χρῆμα μπαίνει στὸ σπίτι ἀπὸ πώλησι: 40—50 ὁσμάκια σιτάρι πρὸς 260—270 δρ. τὸ ὁσμάκι 80 ἀρνιά πρὸς 150 δρ. τὸ ἓνα μαλλιά ἕως 100 δκ. πρὸς 50 δρ. τυρὶ ἕως 100 δκ. πρὸς 20 δρ.

Ἀγοράζουσιν δὲ ζάχαρι, καφέ, ἀλάτι, βαμβάκι.

Σήμερα εἶνε 16 ἄτομα ἐξ ὧν δουλεύουν τὰ 10.

Ἀπόλυτος διευθυντὴς ὁ Κυριάκος, ὀρίζει τὴν ἐργασίαν τοῦ καθενὸς, ἀγοράζει πωλεῖ. Ἄν καμμιὰ νύφη ἢ παιδί ἀρνηθῇ, ἀποβάλλεται, χωρὶς μερίδα. Ἐπίσης ἂν ἀσχοληθῇ εἰς πρόσθετον ἐργασίαν μὲ τὸν σκοπὸ νὰ κάμῃ δικό του ταμεῖον.

Εἰς μεγάλα ζητήματα γίνεται οἰκογενειακὸ συμβούλιο.

Ἄν ἓνας ἀδελφός, ἔστω καὶ μικρότερος, δείξῃ ἱκανότητα καὶ εἰδικὰς γνώσεις, ἀναγνωρίζεται διευθυντὴς τῶν ἐργασιῶν διὰ νὰ πᾶνε πιὸ καλὰ ὅλοι.

Κοινοτικὴ βοσκὴ ἔχουν ἕως 200 στρέμματα καὶ βόσκουν ὅλων τὰ πρόβατα, χωρὶς νὰ πληρώνουν στὴν κοινότητα. Ἀφίνουν δὲ καὶ ἀγρανάπαυσιν συνεχῇ κατὰ κοινὴν συμφωνίαν. (')

(1) Τοῦτο πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὡς στοιχεῖον ποὺ ἐμποδίζει τὴν ἀλλαγὴν τοῦ συστήματος καλλιεργείας καὶ τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀμειψοσποράς, ἐπειδὴ ἡ ἀγρανάπαυσις εἶνε ἀπαραίτητος εἰς τὴν στατικὴν χωρικὴν κτηνοτροφίαν, ἡ ὁποία ἀποδίδει κατὰ στρέμμα περίπου τὰ ἴδια ὥπως καὶ ἂν ἐγίνετο καλλιέργεια. Ἐπίσης παρατηρῶ, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, ὅτι στὰ σλαβικά πατριαρχικά χωριά, λόγῳ ἀτονίας τῶν λειτουργιῶν τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία μένει παντοῦ ατροφικὴ, τὰ ζῶα βόσκουν δωρεάν στὸ κοινοτικὸ λειβάδι τοῦτο εἶνε εὐνόητον, διότι ἡ κοινότης δὲν χρειάζεται παρὰ ἐλαχίστους πόρους ἐπειδὴ κυριαρχεῖ ἡ πατριά, ὅπου ὅλαι αἱ ὁμαδικαὶ ἀνάγκαι ἱκανοποιοῦνται ἐντὸς αὐτῆς.

Ἔχει τσοπάνο μισθωτὸν ἐτήσιον ἀντὶ 7 χ. δρ., προσθέτως δὲ τοῦ δίνει τροφήν, τσαρούχια, ὅχι ὅμως ροῦχα. Τοὺς συμφέρει δὲ νὰ ἀσχολοῦνται ὅλοι νομίμως εἰς τὴν γεωργίαν παρὰ νὰ ἀποσπάσουν ἓνα μέλος τῆς οἰκογενείας ὥς βοσκόν.

Οἰκογενειακὴν ἐορτὴν ἔχουν τὸν Ἅγιον Κοσμᾶ 14 Ὀκτωβρίου, τὰ δὲ σχετικὰ ἔθιμα εἶνε ὅπως καὶ εἰς τὴν Ποπόζανη. Ἐπὶ πλέον κάμουν μίαν κουλούρα, τὴν διαβάζει ὁ παπῆς καὶ δύο παιδιὰ τὴν σπάζουν στὴ μέση καὶ ἂν τὸ μεγαλείτερο κομμάτι πάη δεξιὰ, τότε ἡ χρονιά περιμένεται νὰ βγῇ καλή.

Ἡ ἐργασίης τῶν γυναικῶν εἶνε ὅπως καὶ στὰς προηγουμένας ἐκθέσεις.

Διαλύεται ἡ οἰκογένεια τῆς περισσότερες φορὲς ἐξ αἰτίας τῶν διχονοιῶν τῶν νυφάδων, ὅταν ἐρίζουν μεταξύ των ὅτι κάθε μία εἶνε ἀπὸ καλύτερη καταγωγῇ τῶν ἄλλων. Τότε δὲ κρίνεται ἡ στάσις τοῦ παιδιοῦ, διότι ἂν αὐτὸ σεβασθῇ τὰς ἀποφάσεις τοῦ πατέρα ἢ δὲ νύφη ἐπιμένει στὴ γκρίνια γίνεται διαζύγιο καὶ διώχνουν τὴ νύφη, ὅπως συνέβη π. χ. μὲ τὸν Κ. Ταράκη καὶ Ι. Ἀλκάκη καὶ ἄλλους ποὺ προτίμησαν τὸ διαζύγιο παρὰ νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν πατριά.

Στὰ διανομὴ πέρουν μερίδα ἴσην τὰ παιδιὰ μόνον. Ἄν ἔχουν ἀδελφὴ ἀνύπαντρη (ἂν καὶ σπάνια ξεχωρίζουν πρὶν παντρεύσθαι τῆς ἀδελφῆς τους) αὕτη πηγαίνει στὸν μεγαλείτερο ἀδελφό, ὁ ὁποῖος φροντίζει τὴν παντριά. Τιμὴ τῶν νυφάδων τυνηθῶς 5—15 χρυσὲς λίρες. Ἡλικία γάμου παιδιῶν 15—20, κοριτσιῶν 20—25.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΚΤΗ

Οἰκογένεια Λαζάρου Ζόλη (χωρίον Νεβόλιανη νῦν Σκοπιὰ)

Νεβόλιανη θὰ πῇ μέρος ὅπου κατώκησαν οἱ παλαιοὶ γιὰ νὰ προσφυλάγωνται.

Πρὶν ἀπὸ 200 χρόνια, τὸ χωριὸ ἦταν κάτω στὸν κάμπο στὸ δρόμο πρὸς τὴν Φλώρινα. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Γκέκηδες, τοῦ Ἀλῆ-πασά ὅπως λέγουν (1) καὶ ἄλλων Ἑπειρωτῶν πασάδων, διερχόμενοι συχνὰ πρὸς τὸ βιλαέτι Μοναστηρίου ἐβαιοπράγουν κατὰ τῶν χωρικῶν, οὗτοι ἐσηκώθησαν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἔκτισαν τὸ χωρίον

(1) Στὰ πλεῖστα μέρη τῆς Στερεᾶς, Θεσσαλίας, Δυτ. Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου, ὅλαι αἱ ἀνωμαλὶαι ἀποδίδονται ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς στὸν Ἀλῆ-πασά καὶ στὴν ἐποχὴ του.

τους πλέον παρόμερα. (1) Δὲν ἀνέπνευσαν δὲ παρὰ μόνον ἀργότερα, ὅταν, μὲ τὴν ἐξασθένει τῆς τουρκικῆς διοικήσεως καὶ τῶν βέηδων, ἀνεπτύχθησαν οἱ ἐγγῶροι κοντζαμπάσδες, πού, ἂν καὶ τοὺς ἐξεμεταλλεύοντο οἱ ἴδιοι, τοὺς ἐκάλυπτον ὁμως ἀπὸ τοὺς αἰφνηδιασμοὺς τῶν γκέκιδων, τῶν ληστῶν, τῶν βέηδων κλπ. Γιὰ τὸ χωριὸ μνημονεύουν ὅτι εἶχε παλαιότερα μόνον 20 σπίτια, σήμερα δὲ ἔχει περὶ τὰ 260, ὅπου κατοικοῦν σύνθετες πολυμελεῖς οἰκογένειες (πατριές), οἱ ὁποῖες, ἀναλυόμενες σὲ ἀτομικές, ὅπως ἡ δικές μας, θὰ φθάνουν τὰς 400. Ὑπάρχουν 50 οἰκογένειες προσφυγικές. Τὸ δὲ τόσον ταχὺ μέγALLOWMA τοῦ χωριοῦ ἐξηγεῖται καὶ ἐκ τῆς πολυτεχνίας καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐμαζεύθησαν ἐκεῖ καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους μικροσυνοικισμοὺς γύρωθεν.

Ἡ δὲ οἰκογένεια τοῦ Λαζάρου Ζόλη ἦτο ἔκπαιαι ἐντοπία. Ἀπὸ τὸν πατέρα του εὐρῆκε 7 στρέμματα πρὸς 36 ἐτῶν. Πρὶν γείνη ὁ Λάζαρος ἀρχηγὸς εἶχε καὶ ἄλλον ἀδελφὸν καὶ εἶχαν μαζῇ 14 στρέμματα, πού τ' ἀγόρασε ὁ πατέρας τους μὲ χρήματα ἐν μέρει ἀπὸ ζωεμπόριον. Συνειργάσθη μὲ τὸν ἀδελφόν του ἐπὶ 10 χρόνια καὶ κῆρδισαν : ἀπὸ τὴν καλλιέργεια τῶν ἰδιοκτητῶν χωραφιῶν τους· ἀπὸ καλλιέργεια χωραφιῶν πού ἔπερναν ἀπὸ μπέηδες, μὲ συμφωνία νὰ δίδουν τὰ μισὰ τῆς παραγωγῆς (τὰ ἐδίδαν δὲ πράγματι, διότι οἱ μπέηδες ἦσαν ντόπιοι καὶ κοντὰ ἡ Φλώρινα καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ ξεφύγουν)· ἀπὸ ἐργατικά, πού ἔκαμναν· ἀπὸ μικρὸν μισθὸ πού ἔπαιρνε ὁ ἀδελφός του ὡς γραμματεὺς τῆς κοινότητος ἐπὶ Τουρκίας. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ αὐτῶν τῶν εἰσοδημάτων εἶχαν περίσσευμα καὶ ἀγόρασαν : μετὰ 8 χρόνια ἓνα οἰκόπεδον 50 χρ. λιρῶν Τουρκίας, 13 στρέμματα στὸν κάμπο καὶ λίγο λειβάδι ἀντὶ 115 λιρῶν χρυσῶν, ὅλα ποτιστικά, ὥστε σήμερα νὰ τιμῶνται πρὸς 75 λ. τὸ στρέμμα. Ἐπίσης στὰ δέκα χρόνια τῆς συνεργασίας εἶχαν κτηνοτροφία, πρόβατα καὶ γίδια ἕως 50 καὶ ἀπὸ αὐτὰ κατὰ περίστασιν ἐπώλουν ἀρνιά καὶ λοιπὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα πρὸς θεραπείαν τῶν ἀμέσων χρηματικῶν ἀναγκῶν αὐτῶν. Ἐπίσης κατὰ περίστασιν ἔκαμναν καὶ ζωεμπόριο καὶ ἐκέρδισαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ

(1) Εἶνε ἀξιοσημείωτον, ὅτι καθ' ὅλην τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ἀναρχίας πολλῶν αἰῶνων εἰς τὰ Βαλκάνια ἔγειναν μετατοπίσεις συνοικισμῶν ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν, παραμεληθέντων, χάριν τῆς ἀσφαλείας, ἄλλων ὄρων (συγκοινωνιακῶν, ὑδρεύσεως, κλίματος, ἐγγύτητος στάς καλλιτέρας γαῖας κλπ.) ἀπαραιτήτων εἰς τὴν εὐδοκίμησιν ἐνὸς συνοικισμοῦ. Φέρω τὸ παράδειγμα τῆς Ἀττικοβοιωτίας, ὅπου, ὅταν ἐγένετο ὁ δρόμος πού περνάει στὸν Κιθαιρῶνα πρὸς τὰς Θήβας, τὰ περισσότερα χωριά τῶν ἀλβανοφάνων δὲν ἐδέχοντο νὰ γειτοιάζον πρὸς τὸ δρόμον διὰ νὰ ἔχουν τὴν ἡσυχίαν των ἀπὸ ἀνεπιθυμήτους διαβάτας, ἀποσπάσματα στρατοῦ

ἕως 80 λίρες, εἰς τρόπον ὥστε αἱ ἀνωτέρω 115 λίρες προέρχονται αἱ μὲν 80 ἐκ τοῦ ζωεμπορίου, αἱ δὲ 35 ἐκ τῆς γεωργικῆς τῶν ἐκμεταλλεύσεως κατὰ τὰ 10 ἔτη τῆς συνεργασίας.

Ἐπίσης στὰ 10 χρόνια μέσα ἔκτισαν καὶ σπίτι κ' ἐξώδευσαν 9 λίρες, ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν· μετὰ δὲ τὰ 10 αὐτὰ χρόνια οἱ δύο ἀδελφοὶ χώρισαν· καθὼς μὲν λέγουν, διότι ἡ οἰκογένεια ὑπερπλήθυνε, κατ' ἐμὲ ὅμως δι' οὓς λόγους θὰ ἐκθέσω κατωτέρω.

Ὁ Λάζαρος ἐπῆρε ὡς μερίδα : 13 1)2 στρ. ποτιστικά· ἓνα σπίτι 9 λιρῶν καὶ ἄλλα 30 λιρῶν μαζὺ μὲ τὸ οἰκόπεδον· 15 πρόβατα· ἓναν γαῖδαρον· 2 βῶδια· μία ἀγελάδα· ἓνα μοσχάρι καὶ τὰ σχετικὰ ἐργαλεῖα.

Ἐἶχε δὲ τότε ἡ οἰκογένειά του 6 ἄτομα, ἐξ ὧν τρία δι' ἐργασίαν. Εἰργάζοντο δέ : γεωργίαν στὰ ιδιόκτητα καὶ ἐπίσης σὲ ἄλλα πού νοίκιαζαν μὲ συμφωνίαν· εἰς διάφορες ἐργασίες ἡμεροκάματα· σὲ μικροεμπόριο δερμάτων καὶ ζώων· τὰ 15 πρόβατα.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἐργασία καὶ μὲ αὐστηρὰ οἰκονομία τοὺς περιοσεύεν ὀλίγο ρευστὸ χρῆμα, τὸ περισσότερον ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ τὸ λιγώτερον ἐκ τῆς γεωργίας. Λέγουν ὅμως ὅτι ἡ προτιμωτέρα ἐργασία εἶνε ἡ γεωργικὴ, ἀρκεῖ νᾶχουν ιδιόκτητα χωράφια ἀνάλογα μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας.

Σὲ 2—3 χρόνια μετὰ τὸ χώρισμα ἀγόρασαν ἓνα στρέμμα μὲ 5 εἰκοσόφραγκα, ἐκ τῆς ἐργασίας 2 μέρη καὶ τοῦ ἐμπορίου 3.

Κατόπιν ἔστειλε ἓνα παιδί στὴν Ἀμερική, κριθέντος ὅτι ἕνας ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τύχην καλλιτέραν εἰ δυνατόν, ἀφοῦ τὰ ὑπόλοιπα ἐργατικά χέρια ἀρκοῦσαν διὰ τὰ ἐδῶ χωράφια.

Μετὰ 5 χρόνια ἀγόρασε ἄλλα τρία στρέμματα μὲ 90 χρυσές ἐξ Ἀμερικῆς καὶ πάλιν δὲ μετὰ τρία χρόνια πῆρε 2 στρέμματα λειβάδι ἀντὶ 50 χρυσῶν λιρῶν ἐξ Ἀμερικῆς. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ παρατηρηθῇ ὅτι στὴν οἰκογένειαν αὐτὴ καὶ τὰ ἐκ τῆς γεωργίας κέρδη ἠΰξησαν κατὰ πολὺ, αὐτὰ ὅμως διετέθησαν πλέον τοῦ συνήθους εἰς βελτίωσιν τῆς διαίτης τῶν μελῶν, εἰς εὐρείαν δηλαδὴ παραγωγὴν τοῦ εἵδους ζωῆς, μαζὺ δὲ καὶ εἰς πλούσια ροῦχα καὶ προικιά τῶν κοριτσιῶν, τὰ ὅποια ἔφθασαν τῆς 30 λίρες χρυσές, ὅλες ἐκ τῆς γεωργίας.

Ἀκολούθως σὲ 5 χρόνια ἀγόρασε 4 στρ. 90 χρ. λ., σὲ 4 χρόνια μετὰ 2 στρ. 46 λ. χρ., στὸ μεταξὺ ἔκτισε ἀποθήκες 35 λ. χρ., σὲ 4 χρόνια 3 στρ. μὲ χοῖματα ὅλα ἐξ Ἀμερικῆς. Τέλος μετὰ ἐξ πάλιν μῆνες πῆρε δύο στρ. 90 λ. χρ. ἐξ Ἀμερικῆς. Καὶ στὸ μεταξὺ ἔκαμε 3 ἀχυρῶνες 30 χ. δορ. μισές ἐξ Ἀμερικῆς καὶ μισές ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν. Μετὰ δὲ δύο χρόνια πῆρε 1 στρ. ἀμπέλι 40 ναπο-

λέονια, ἄκαρπο ὅμως λόγω φυλλοξήρας, ἤδη ἀναφυτευθέν. Τὰ χρήματα ἐξ Ἀμερικῆς καὶ ἐκ τῆς γεωργίας.

Γενικῶς ἡ ἐπιχείρησις σὲ 20 χρόνια μέσα ἔδωσε τ' ἀνωτέρω.

Εἰσάγαγον στὲ σπίτι τους καινοτομίας στὴν ἐνδουμασία, ἀγοράζουν ὑφάσματα λεπτὰ εὐρωπαϊκὰ καὶ λοιπὰ τροφίμα ὅσα δὲν παράγουν οἱ ἴδιοι. Λίπασμα δὲν ἀγοράζουν διότι ἔχουν τὰ πρόβατα.

Ἡ πατριὰ αὐτὴ σήμερον ἔχει 18 ἄτομα, ἐξ ὧν ἐργάζονται 8.

Ἡ δὲ περιουσία τους ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω χωράφια, 130 πρόβατα, 5 χοίρους διὰ τὸ σπίτι, διότι διατηροῦν τὸ κρέας καὶ τὸ λίπος, βώδια δύο ζεύγη, 2 ἀγελάδες διὰ τὸ γάλα καὶ ἀναπαραγωγή, 2 ἄλογα, 2 γαῖδαρους.

Πωλοῦν 5—6 ὀσμάκια σιτάρι, 300 δρ. τὸ ὀσμάκι, τρώγουν δὲ οἱ ἴδιοι τὸ ἄλλο 50 ὀσμάκια καλαμπόκι πρὸς 225 δρ. 20 ὀσμάκια κοριθάρι πρὸς 200 δρ. ἀπὸ εἶδη κηπουρικὰ 4—5 χ. δρ. τὸ χρόνο, διότι εἶνε κοντὰ στὴ Φλώρινα· ἀπὸ ἀρνιά 5—6 χ. δρ. τὸ χρόνο· ἀπὸ τυρὶ 20 χ. δρ., ἀπὸ μαλλιά 3 χ. δρ. τὸ χρόνο. (1)

Σημειωτέον, ὅτι ἓνας τῶν ἀδελφῶν διατηρεῖ ἐν Φλωρίνῃ καὶ μεταναστευτικὸν πρακτορεῖον χωρὶς νὰ βγῇ ἀπὸ τὴν πατριάν. Οἱ δὲ ἄλλοι ἀδελφοὶ εἶνε γεωργοὶ καὶ ποιμένες, κατ' ἐναλλαγὴν, ἐν τολῇ τοῦ Λαζάρου. Ἄν ἓνας δυστροπήσῃ ἀποβάλλεται χωρὶς νὰ πάρῃ καὶ τίποτε. Τὸν δὲ Λάζαρον τὸν ἔχουν πολὺ ἀπὸ φόβο.

Γιὰ τὰ πρόβατα ὑπάρχει βοσκὴ κοινοτικὴ δωρεάν.

Ἔχουν οἰκογενειακὴ ἐφορτὴ τοῦ Ἀγίου Νικολάου.

Ἡ δὲ ἐκκαθάρισις ἐν περιπτώσει διαλύσεως γίνεται ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν ἐν συμβουλίῳ καὶ λαμβάνουν μερίδια ὅλα τ' ἀδελφία ἐξ ἴσου, ἀνεξαρτήτως οἰκογενειακῆς καταστάσεως καὶ καταβληθέντος κόπου ἢ κεφαλαίου.

Ἰδιαιτέρων ταμείων ἀπαγορεύεται· ἂν δέ τις παραβῇ τοῦτο καὶ ἀνακαλυφθῇ ἀποβάλλεται καὶ χάνει τὰ δικαιώματα κατ' ἔθιμον.

Ἐκ τῶν μετρητῶν καὶ λοιπῶν τὰ κορίτσια δὲν δικαιοῦνται, δίδουν δὲ οἱ ἀδελφοὶ μόνον ἂν θέλουν. Ἡ τιμὴ τῶν γυναικῶν 5—20 εἰκοσόφραγκα. Εἰς γάμον ἔρχονται τὰ παιδιὰ ἀπὸ 15—18 ἐτῶν, τὰ δὲ κορίτσια ἀπὸ 20—25, διότι τὰ κρατοῦν οἱ γονεῖς διὰ νὰ καρπωθοῦν τὴν ἐργασίαν τους καὶ νὰ βγάλουν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀξία τοῦ ρουχισμοῦ καὶ τῶν προικίων πού πέρνουν εἰς εἶδη.

(1) Ὡς παρατηρεῖ τις ἡ οἰκογένεια τοῦ Ζώλη μετέβαλε βασικὰ τὸ εἶδος ζωῆς· τρώγει τὸ σιτάρι καὶ πωλεῖ τὸ καλαμπόκι· πωλεῖ τὰ μαλλιά· ἐν γένει ἀποτελεῖ πρότυπον παράδειγμα μεταβατικοῦ τύπου πατριᾶς πού τείνει πρὸς τὴν ἀπόλυτην εἰδίκευσιν ἀντὶ τῆς αὐτεπαρκείας καὶ εἰς ἐκρηγματίαν. Ἐπίσης εἰσήγαγε τὴν κηπευτικὴ καλλιέργεια.

Ἡ διάλυσις γίνεται ἢ ἀπὸ γκρίνιες τῶν γυναικῶν ἢ ἀπὸ ἀναγκάλῃν κομποδέματος χωριστοῦ ἀρχίζον ἄλλως νὰ σκέπτωνται ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ χωρίσουν καὶ αὐτὸ τοὺς σκανδαλίζει. Χωρίζοντες παύουν τὴν συνεργασία, διατηροῦν ὅμως τὴν ἀγάπην, ἐπιδιώκοντες κατὰ τὸ δυνατόν νὰ κατοικοῦν κοντὰ σὲ γειτνιάζοντα σπίτια καὶ νᾶνε καλοὶ γείτονες.

Τὰ ἔξοδά των ποὺ κáμνουν εἰς ρευστὸ χρῆμα πρὸς ἀγορὰν χρησίμων στὸ σπίτι φθάνουν περὶ τὰς 25—30 χ. δρ. τὸ χρόνον καὶ εἶνε ὅλα ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΕΒΔΟΜΗ

Οἰκογένεια Στογιάννη Ν. Ζόλη (χωρίον Νεβόλιανη, ἥδη Σκοπιά).

Ὁ Στογιάννης εἶναι ἀδελφὸς τοῦ Λαζάρου Ζόλη.

Ὁ Στογιάννης ἀρχικῶς εἶχε τὰ ἴδια περιουσιακὰ στοιχεῖα μὲ τὸν ἀδελφὸν του. Ἦσαν δὲ στὸν καιρὸ τοῦ χωρισμοῦ 4 ἄτμα, ἔξ ὧν 3 δι' ἐργασίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ χωράφια του δὲν ἀρκοῦσαν νὰ ζήσουν ὅλοι, ἔξ ἄλλου ἐπειδὴ διέθεταν καὶ πλεονάζουσιν δύναμιν ἐργασίας, ἐπῆγαιναν καὶ καλλιεργοῦσαν ξένα μὲ συμφωνίαν ποὺ ἦταν αὐστηρή, διότι οἱ Τοῦρκοι βέηδες κτηματῖαι ἦσαν ντόπιοι καὶ κοντὰ ἢ Φλώρινα. Ἐκάμνε δὲ καὶ ζωεμπόριον κατὰ περιστάσιν.

Σὲ 2 χρόνια ἀγόρασε 2 στρ. ποτιστικὰ 38 λίρες ἐκ τοῦ ζωεμπορίου ἓνα χρόνο μετὰ ἀγόρασε ἓνα στρ. λειβάδι 18 λίρες ἐκ τοῦ ἐμπορίου ἐπίσης, ἐνῶ τὰ ἔσοδα ἐκ τῆς περιουσίας, τὰ ὁποῖα ἠϋΐζαιναν ἐπίσης, τὰ διέθετε διὰ θελίωσιν τῆς διαίτης κτλ.

Μετὰ τρία χρόνια ἀγόρασε 4 στρ. 65 λίρες, ἀπὸ ἐμπόριον. Μετὰ δὲ πῆγε ἓνας στὴν Ἀμερική.

Μετὰ 4 χρόνια 6 στρ. ποτιστικὰ 20 λίρες, ἔξ Ἀμερικῆς.

Μετὰ 6 χρόνια (στὸ 1914) ἔκαμε ἓνα σπίτι(1) 520 λίρες,

(1) Παρατηρῶ, ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἔκτισαν σπίτια μὲ χρήματα ἔξ Ἀμερικῆς, ἐδημιούργησαν ἄλλον τύπον σπιτιοῦ: Ἐχρησιμοποίησαν λιθάρι. Τὸ ἔκαμαν δίπατο, μὲ μίαν τεραστίαν αἴθουσαν στὸ ἄνω πάτωμα ἔκαμαν πολλὰ παράθυρα καὶ ἔβαλαν παντοῦ τζάμια· σχῆμα σπιτιοῦ στενόμακρο τετράπλευρο· ἐν γένει ἡ σημαντικωτέρα μεταβολὴ καὶ ἡ πρώτη ποὺ ἔγινε μὲ τὸ ἔξ Ἀμερικῆς χρῆμα ἦταν στὴν οἶκον. Ἐπειτα ἀρχισαν νὰ τροποποιοῦν τὴν δαίτα καὶ τίς συνήθειες· τέλος ἐπακολουθοῦν καινοτομίαι ἐκ μέρους τῶν γυναικῶν στὸ ἔνδυμα, ἐργασία κλπ... Ὁ παλαιὸς τύπος κατοικήσεως

τὸ μὲν ἀπὸ πώλησιν παλαιοῦ σπιτιοῦ (180 εἰκοσόφραγκα), τὸ δὲ 1923 πῆρε 2 στρ. 100 εἰκοσόφραγκα, τὰ μισὰ ἐξ Ἀμερικῆς· τὰ λοιπὰ ἐκ τῆς ἐργασίας. Λέγουν δὲ ὅτι ἔρριχναν τὰ περισσότερα ἐκ τῶν κερδῶν τῆς ἐκμεταλλεύσεως εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς οἰκιακῆς ζωῆς.

Ἐπειτα ἀπὸ 13 χρόνια (τῷ 1927) ἀγόρασε ἓνα οἰκόπεδο 20 χ. δρ. ἐξ Ἀμερικῆς. Ἐπίσης 2 1)2 στρ. μὲ χρήματα ἐξ Ἀμερικῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ πρόβατα ἔγιναν 35, τὰ δὲ ἐξ αὐτῶν χρηματικὰ εἰσοδήματα πηγαιναν ὅλα γιὰ τὰ ἔξοδα τοῦ σπιτιοῦ, χωρὶς περισσεύμα.

Σήμερα, ὕστερα ἀπὸ 25 χρόνια εἶνε 12 μέλη, ἐξ ὧν ἐργάζονται τὰ πέντε.

Ἡ περιουσία τους σήμερα εἶνε: 25 στρ. χωράφια ἀξίας ἄνω τῶν χιλίων λιρῶν χρυσῶν, 35 πρόβατα ἀξίας 15 χ. δρ., ἓνα σπῖτι 550 λίρες, ἀποθήκας 2 25 χ. δρ., 2 βώδια, 1 ἄλογο, 2 ὄνου, 4 ἀγελάδες, 1 βοῦβάλα, 4 μοσχάρια. Τῆς ἀγελάδες τὶς ἔχουν γιὰ γάλα καὶ βούτυρο μὲ πρόσοδον 100 δρ. καὶ πρὸς ἀναπαραγωγὴν. μὲ πρόσοδον 1500 δρ. ἀπὸ μοσχάρια. Τ' ἄλλα εἶνε πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν γέρικων ζώων, ἀπὸ τὴν πώληση τῶν ὁποίων δὲν μένει ρευστὸ χρήμα, διότι τὸ βάλλουν πρὸς ἀγορὰν νέων.

Καλλιεργοῦν 8 στρ. καλαμπόκι, 3 στρ. βρίζα, τὰ δὲ ἄλλα σιτάρι. Ἀγρανάπαυση σχεδὸν πολὺ ὀλίγην ἀφήνουν ἕως 3 στρ. καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ὀργάνουν. Κάμουν ἀμειψοπορὰν.

Τὸ καλαμπόκι τοὺς δίδει τὸ πιὸ πολὺ κέρδες.

Σπέρνουν τὸ στρέμμα σιτάρι 30 ὀκ. μὲ δύο ὀργώματα, καλαμπόκι 10 μὲ ἓξ ὀργώματα, βρίζα 20 μὲ δύο ὀργώματα. Τὰ δὲ ζευγαῖα εἶνε δικὰ τους καὶ τὰ δουλεύουν μόνοι τους καὶ ἐργάτας δὲν πέρνουν ποτέ, οὔτε μηχανήματα. οὔτε λίπασμα. οὔτε δάνειον ἀπὸ τὴν Τράπεζα. Ἔως ὅτου ἐσοδέψουν τρώγουν ὅ,τι ἔχουν καὶ σὲ κακὴν χρονιά, τρώγουν ἐλάχιστα καὶ δουλεύουν μόνοι τους.

Ρευστὸ χρήμα πέρνουν ἀπὸ: καλαμπόκι 30 ὀσμάκια πρὸς 225 δρ., ἀπὸ κριθάρι 10 ὀσμάκια πρὸς 180 δρ., πασόλια 150 ὀκ., τυρὶ 40 ὀκ., μαλλιά 10 ὀκ., ἄρνιά 15.... Καὶ αὐτὸ τὸ χρήμα τὸ διαθέτουν διὰ ἔξοδα τοῦ σπιτιοῦ.

ἦταν ὡδρος εὐρύς περιφραγμένος καὶ σειρὰ ἀπὸ καλύβες ἢ χαμηλὸ σπῖτι γιὰ κατοικία καὶ ἄλλες πολλὰς ἐγκαταστάσεις γιὰ πλισταριό, σταύλους, ἀποθήκας χόρτου, τσάγκος γιὰ τ' ἄρνιά, γιὰ βαφεῖον, διὰ τὸν ἀργαλειό, γιὰ ἀποθήκη δημητριακῶν, συνήθως πλεγμένες μὲ βέργες χτυπημένες μὲ λάσπη καὶ σβουνιά, ἄλλες ἐλεύθερες χάριν καλυτέρου ἀερισμοῦ.

Δὲν μένει δὲ περίσσευμα δι' ἀγορὰν νέων κτημάτων καθ' ὅτι τὰ ἔξοδα καὶ αἱ ἀνάγκαι μεγάλωσαν· διὰ ν' ἀγοράσῃς νέο κτῆμα, πρέπει νὰ στερηθῇς τ' ἀναγκαῖα πρὸς συντήρησιν(1). Διὰ τὰ ἔκτακτα ἔξοδα ἔχει μικρὸ ἀπόθεμα σχηματισμένο ἀπὸ πρόσοδον ἐξ Ἀμερικῆς.

Διευθυντὴς τῆς ὅλης κινήσεως εἶνε ὁ μεγαλείτερος ἀδελφὸς Στογιάννης· ὁρίζει ποιὸς θὰ πάη στὸ ζευγάρι, ποιὸς στὰ ἄλλα κλπ., ἔχει μέσα στὴν οἰκογένεια ἀδελφὸν παντρεμένον μὲ παιδιὰ, ὁ ὁποῖος ὑπακούει.

Ἐν τούτοις ἂν κανεῖς ἀπὸ τοὺς μικροτέρους φανῇ ἱκανώτερος, τοῦ ἀναγνωρίζεται ἡ ἀρχηγία, ὅπως ἔχομε παράδειγμα τὸ Ἀναστάσιον Στρέζον συγχωριανόν, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ μικρότερος ἐκ τῶν τριῶν ἀδελφῶν, διηύθυνε, ἀκόμη ζῶντος τοῦ πατρὸς, ἐπὶ 10 χρόνια ἐπιτυχῶς τὴν πατριάν.

Ποιμένα ἔχουν μισθωτὸν μὲ συμφωνία 25 δορ. τὸ κεφάλι κατὰ ἐξάμηνον, ἥτοι 50 τὸ χρόνο, χωρὶς ὅμως νὰ τοῦ παρέχουν τίποτε ἄλλο.

Υπάρχει κοινοτικὸ λειβάδι, ὅπου τὰ πρόβατα βόσκουν δωρεὰν τὸ καλοκαίρι· τὸ χειμῶνα τὰ ταΐζουν τὸ χόρτο ποὺ ἔκτισαν ἀπὸ τὸ λειβάδι καὶ καλαμπόκι. (2)

Χωριστὸ ταμεῖο δὲν ὑπάρχει· κάθε τι, κέρδος ἢ ζημία ἀνάγεται στὸ κοινὸ ταμεῖο ποὺ κρατεῖ ὁ Στογιάννης.

Χοιροτροφία δὲν κάμνουν.

Οἰκογενειακὴ ἐφορτὴ ἔχουν τοῦ Ἀγίου Νικολάου(3).

Αἱ γυναῖκες ὑφαίνουν ἀλλὰ γιὰ τὸ σπῆτι· δὲν παλοῦν.

Ξεχωρίζουν λόγῳ ἐρίδων τῶν γυναικῶν, ποὺ εἴτε ζητοῦν ταμεῖο ξεχωριστὸ εἴτε καυγαδίζουν ἀπὸ ζητήματα φιλοτιμίας, οἰκογενειακῆς καταγωγῆς κλπ. Τότε οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι τ' ἀποφεύ-

(1) Παρατηρῶ, ὅτι ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὴν ἀγορὰν νέων κτημάτων καὶ τὴν τοποθέτησιν γενικὰ τοῦ περισσεύοντος ρευστοῦ χρήματος εἰς ἀκίνητα κλπ., δέον νὰ ἐξηγηθῇ εἴτε ἐκ τοῦ ὅτι εἰσῆχθησαν συνήθειαι δαπανηραὶ εἴτε ἐκ τοῦ ὅτι ὁ διευθυντὴς ἀποκρύπτει ἓνα μέρος ρευστοῦ χρήμα ὑστεροβούλως ἀποβλέπων εἰς σύντομον διάλυσιν.

(2) Βλέπομεν, ὅτι γενικὰ στὸ ὑπίπεδον τῆς Φλωρίνης, λόγῳ τῆς διαρκείας τῶν χιονιῶν ἢ προβατοτροφία τῶν χωρικῶν εἶνε στατική τὸ καλοκαίρι, διότι δὲν ἀπομακρύνονται τοῦ χωριοῦ καὶ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου σταυλικὴ τὸν χειμῶνα.

(3) Ὑπάρχουν πολλαὶ ἐνδείξεις, γι' αὐτοὺς, ποὺ ἐφορτάζουν στερεότυπη ἐφορτὴ οἰκογενειακὴ τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἢ ἄλλῃ ποὺ τυχόν πλεονάζει σὲ χωριά συνοικισθέντα ἐκ διαφόρων προελεύσεων, ὅτι αὐτοὶ προέρχονται ὄχι ἀπὸ παλαιοὺς Σλαῦους ἀλλὰ ἀπὸ ἀφομοιωθέντας καὶ κατὰ μίμησιν λαβόντας τὸ ἔθιμον τῆς οἰκογενειακῆς ἐφορτῆς (σλαύας) καὶ τὸν ἅγιον ποὺ ἐσσηνθίζετο στὸ χωριὸ ποὺ ἤλθαν νὰ ριζώσουν.

γουν αυτά, βαριεστούν στο τέλος και αποφασίζουν να χωρίσουν, μένουν όμως αγαπημένοι.

Ἡ διανομή γίνεται στα ἄλλα τῶν ἀδελφῶν, ἀνεξαρτήτως οἰκογενειακῆς καταστάσεως καὶ κόπων· ἐὰν ἓνας ἀδελφὸς ἐξ Ἀμερικῆς φέρῃ χρήματα καὶ θελήσῃ νὰ ἔχῃ ἰδιαίτερο ταμεῖο μέσα στὴν οἰκογένεια, τότε ὁ πατέρας τὸν ξεχωρίζει κι' ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τοῦ ἀρνηθῇ μερίδιο ἀπὸ τὰ ἔως τότε ἐκ τῆς κοινῆς ἐργασίας τῶν ἄλλων κτηθέντα. Καὶ τὰ μετρητὰ μοιράζονται πάλιν κατὰ ρίζας τῶν ἀδελφῶν.

Ἡ ζωὴ τῆς οἰκογενείας εἶνε σχετικῶς καλὴ· ρουχισμὸ ἐτοιμάζουν στο σπίτι ἄφθονον, μάλλινον καὶ καλόν· τρῶνε σιτάρι καὶ δευτερεύοντα δημητριακά· ἐὰν θεαίως συγκριθοῦν αἱ μερίδες κρέατος κλπ. μὲ ὅ,τι ἔχει ἓνας φαντάρου, τρῶνε ὀλιγώτερο, σχετικῶς ὅμως μὲ ἄλλας οἰκογενείας πτωχοτέρας περνοῦν πολὺ πειὸ καλά.

Ἡ γνώμη μου εἶνε ὅτι καὶ ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὑπάρχει ἐτήσιο περίσσευμα μέσου ὅρου 10 χ. δρ.

(Παρατηρήσεις καὶ ἄλλες πληροφορίες σχετικὲς μὲ τὴν περιφέρειαν).

Μοῦ ἔκαμε ἐντύπωσιν ἡ κατὰ περιόδους παλιρροϊκὴ κίνησις τῶν πληθυσμῶν ἀπὸ τὸ βουνὸ στο κάμπο καὶ τὰνάταλιν. Ὁ κάμπος ἀρχικῶς θὰ ἦταν στὰ παλαιὰ χρόνια πλέον κατακημένους· ἡ τουρκικὴ διοίκησις κατ' ἀρχὰς ποῦ ἦλθαν οἱ Τοῦρκοι δὲν ἦτο ἐνοχλητικὴ· ὅταν ἀρχισαν ὅμως ἔπειτα οἱ πληθυσμοὶ νὰ μετακινοῦνται, τοῦτο ἔγινε βέβαια ἀπὸ ἀνάγκη, ὅχι ἀπὸ μόδα. Τοῦτο δέ διότι οἱ Τοῦρκοι βαθμηδὸν ἔστρεψαν τὴν προσοχὴ τους πρὸς οἰκιοποίησιν τῶν γαιῶν στὰς κατακτηθεῖσας χώρας· ἔβαλαν λοιπὸν παντοῦ ἐγκαθέτους, μπέηδες, ἀγάδες κλπ. καὶ οἱ χωρικοὶ τραβήχτηκαν πρὸς τὸ βουνὸ ἀπὸ τὸν κάμπο. Ἀργότερα οἱ Χριστιανοὶ ἀντέδρασαν, ἐσημειώθησαν ρεύματα ἐπαναστατικὰ καὶ οἱ μπέηδες μὲ τὴν σειρά τους ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο εἰς τὰς στρατιωτικὰς βάσεις (Βεδενά, Βιτάλια κλπ.). Οἱ Χριστιανοὶ χωρικοὶ ξανακατέβηκαν στο κάμπο ὡς κολληγοὶ κατ' ἀρχὰς ἢ νοίκιασαν χωράφια μὲ συμφωνία, τὰ δοσίματα ὅμως ποῦ πῆγαιναν στὸ μπέη αὐξομειώνοντο ἀναλόγως τοῦ φόβου ποῦ ἐνέπνεαν οἱ τελευταῖοι, σιγὰ—σιγὰ δὲ οἱ χωρικοὶ μονιμοποιήθησαν στὸν κάμπο κι' ἔγειναν ἰδιοκτῆται.

Σχετικῶς μὲ τῆς παλαιᾶς τοπικῆς ἀγορᾶς ἔμαθα ἀπὸ μερικοὺς γέροντας, ὅτι παλαιότερα τὸ Μοναστήρι ἦτο κέντρον ἐμπορίου καὶ διαμετακομίσεως μὲ ἄκτινα δράσεως ἔως τὸ Δούναβι, ὅπου ἐκί-

νοῦντο τὰ καραβάνια, καὶ ἕως Κοζάνην, Καστορίαν, Θεσσαλονίκην, γενικὰ στὴ κοιλάδα Ἀξιου καὶ Μοράβα. Δὲν μοῦ εἶπαν ἂν τότε τὸ Μοναστήρι ἦτο μεγαλύτερο τῆς Θεσσαλονίκης, ἦταν πάντως κέντρο μεγάλο, ἐξ οὗ καὶ τὸ Πανελλήνιο : «καὶ κατὴς στὰ Βιτώλια». Τὸ Γκράτσκο ἀπέχει ἀπὸ τὸ Μοναστήρι περὶ τὰ 105 χιλιόμετρα καὶ ἦταν ἐπίσης τὸν παλαιότερον καιρὸ κέντρον μεγάλο μὲ ἀποθήκας κλπ. ὁπόθεν περνοῦσαν ἐμπορικαὶ συγκοινωνίαι πρὸς Δούναβιν, Θεσσαλονίκην, Δυτικὴν Μακεδονίαν διὰ Μπαμπούνας (1) κλπ.).

δ'.

Περίληψις

Πορίσματα περὶ τῆς ὁργανώσεως καὶ τοῦ μηχανισμοῦ, τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν λειτουργιῶν ἐν τῷ σχηματισμῷ τῆς Πατριᾶς. Ἡ Πατριὰ ὡς οἰκονομικὴ μονάς. Βασικαὶ καλλιέργειαι καὶ ἐπιδόσεις...

Αὐταὶ εἶνε αἱ ἐκθέσεις, τὰς ὁποίας κατήρτισχεν ὁ καθηγητὴς κ. Δ. Ξανάλατος, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλω θεβαίως πολλὰς χάριτας, διότι εἰς τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἐκοπίασεν περισσότερον ἢ ὅσον ἐκ πρώτης ὕψεως φαίνεται, ἰδίως προκειμένου περὶ τῆς διαπιστώσεως τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως τῶν πατριῶν αὐτῶν, τῶν πραγματικῶν ἐκτάσεων γαιῶν ποὺ κατέχουν, περὶ τῶν ἐκ τῆς ἐργασίας των προσόδων καὶ τῶν παγίων πόρων κλπ., ἐρωτήματα τὰ ὁποῖα οἱ χωρικοὶ ἤκουαν μὲ περισσὴν καχυποψίαν, ἐπειδὴ πάντοτε βάλλον ἐἰς τὸν νοῦν των κάποια πλαγίαν ἀνάκρισιν μὲ σκοπὸν τὴν φορολογίαν ἢ, ὅπερ σπουδαιότερον, τὴν ἐξακριβώσιν τῶν τουρκικῶν κτημάτων, ὅπου παρανόμως ἐπεξετάθησαν πολλοὶ ἐντόπιοι κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν ὑπαχθέντων μουσουλμάνων τῆς περιφερείας Φλωρίνης.

Ὑποθέτω ἤδη, ὅτι ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Μπούθ, ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Σχφίγιτς καὶ τέλος ἀπ' αὐτὰς τὰς ἐκθέσεις, ὁ ἀναγνώστης εὐχερῶς θὰ δυνηθῇ ν' ἀντιληφθῇ τὰς βάσεις καὶ τὸν μηχανισμὸν τοῦ σχηματισμοῦ τῆς πατριᾶς, τῆς καλουμένης σλαβιστὶ Ζάντρουγκας, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημείωσα.

(1) Εἶνε γνωστὴ ἡ μεγάλη σημασία ποὺ εἶχεν ἐπὶ μακρὸν τὸ Μοναστήρι ὡς χειρσαῖον κέντρον ἐν τῷ μέσῳ τῆς κάτω Βαλκανικῆς καὶ αἱ πληροφοροφαί τοῦ κ. καθηγητοῦ δὲν εἶνε ὑπερβολικαὶ καὶ ἔχουν ληφθῇ ἀπὸ καλὰς πηγὰς. Κατωτέρω ἐλπίζω νὰ δυνηθῶ νὰ δώσω εὐρυτέρας τινὰς ἀπόψεις σχετικῶς μὲ τὰς ποικίλας δυνατότητας ποὺμποροῦν νὰ στηριχθοῦν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μοναστηρίου, ἰδίως λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς του θέσεως.

Εἰς τὰς ἐκθέσεις αὐτὰς ἰδίως βλέπει κανεῖς καθαρά πῶς ἡ πατριὰ ριζώνει καὶ πῶς πληθαίνει εἰς μέλη καὶ εἰς οικονομικὴν δύναμιν, μὲ τὴν ἰδίαν αὐτῆς γεωργοκτηνοτροφικὴν ἐκμετάλλευσιν, χωρὶς μονίμους ἔξωθεν πόρους, πρᾶγμα ποῦ ἀποδεικνύει ὅτι πρόκειται περὶ ὀργανισμοῦ προσφορωτάτου, ἵνα καταστήσῃ σταθερῶς ἐνεργητικὴν τὴν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ δὴ αὐτὴν ταύτην τὴν σιτοκαλλιέργειαν, ἀφοῦ, ὥς εἶδομεν, ἡ κυρία εἰδίκευσις, σχετικὴ πάντως καὶ ὄχι ἀπόλυτος, εἶνε τὰ δημητριακά. Βεβαίως πολλὰ τοῦ εἶδαμεν παρεμβαλλομένην τὴν χρυσὴν φλέβα τοῦ μεταναστευτικοῦ ἐξ Ἀμερικῆς χρήματος, ἐσημειώσαμεν ὅμως ἐκ παραλλήλου ὅτι ὁ πόρος τοῦτος, ἂν καὶ σπουδαῖος, διετέθη ὅμως εἰς συμπληρωματικὴν μόνον ἐνίσχυσιν ἐκμεταλλεύσεων, αἱ ὁποῖαι ἐστέκοντο ἤδη, καὶ χωρὶς αὐτὸν, ἀσφαλῶς εἰς τὰ πόδια τῶν εἶδομεν δέ, ὅτι ἐκτὸς τῶν γαιῶν ποῦ ἠγόρασαν, μὲ τὸ ἐξ Ἀμερικῆς χρήμα οἱ χωρικοὶ ἔκαμαν κυρίως σπίτια καλύτερα καὶ ἐβελτίωσαν καὶ τὴν δίαίτά των.

Ἐξ ἄλλου δὲν εἶδομεν ν' ἀναφέρεται πούθενά, ὅτι ἡ πατριὰ χρησιμοποιεῖ συστηματικῶς ἐργάτας οὔτε ὅτι δαπανᾷ εἰς ἐργατικά, ἐφ' ὅσον ἀφθονεῖ εἰς ἐργατικὰς χεῖρας· δὲν εἶδομεν νὰ χρησιμοποιῇ μηχανήματα νεώτερα· οὔτε λιπάσματα ἐκ τῆς ἀγορᾶς· οὔτε νὰ δανεῖζεται· οὔτε μὲ βραχεῖαν οὔτε μὲ μακρὰν προθεσμίαν· δὲν εἶδαμε νὰ διαθέτῃ τὸ εἰσόδημά της εἰς σκοποὺς ἔξω τῆς ἐκμεταλλεύσεως· διὰ σπουδὰς τῶν παιδιῶν κλπ., ἀντιθέτως εἶδαμεν, ὅτι ἡ πατριὰ κεφαλαιοποιεῖ διαρκῶς καὶ ρίχνει, εἰς ἀκίνητα ἰδίως, κάθε περισσευμάτης. Ταῦτα δὲ πάντα ἐπιτυγχάνει, ἐφ' ὅσον βεβαίως διατηρεῖ τὴν συνοχὴν της καὶ τὸ παλαιὸν εἶδος ζωῆς καὶ ἐφ' ὅσον αἱ οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ φιλοδοξίαι της δὲν βγαίνουν ἀπὸ τὸν γεωργοκτηνοτροφικὸν τῆς ὀρίζοντα.

Εἶδομεν, τέλος εἰς τὰς ἰδίας ἐκθέσεις, ὅτι τὰ μέλη διατελοῦν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως καὶ τῆς συνθέσεως τῆς πατριᾶς ὑπὸ τὴν πίεσιν ἰσχυροτάτων καὶ ἠθικῶν καὶ οικονομικῶν ἐλατηρίων, ὥστε νὰ πραγματοποιοῦν εἰς τὴν μεγίστην δυνατὴν ἔντασιν τοῦ τὸν βασικὸν συντελεστὴν τῆς ὑπερεργασίας.

Πρόκειται ὅθεν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς πατριᾶς περὶ ἰσχυροῦ καὶ γονίμου κολλεκτιβιστικοῦ σχηματισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται ὄχι μόνον εἰς ἓνα εἶδος κοινῆς παραγωγῆς καὶ αἱ κοινῆς πωλήσεως τῶν προϊόντων ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς. Αὐτὸς εἶνε ὁ ὀρισμὸς τῆς πατριᾶς εἰς τὴν κοινωνικὴν μορφολογίαν.

Κατωτέρω, προκειμένου νὰ καθορίσω τὴν θέσιν τοῦ σχηματισμοῦ αὐτοῦ ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας βασικὰς ἀπὸψεις, ποῦ ἔχω

ἐξ ἀρχῆς ἀνοίξει, θὰ εὕρω τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναλύσω περισσότερον τὴν σημασίαν τῶν στοιχείων πού τυχόν παρέλειπα.

Περιορίζομαι ἐδῶ νὰ παρατάξω συνθετικῶς τὰ χαρακτηριστικά ἐκεῖνα πού κάμνουν τὴν πατριὰν ἰσχυροτέραν οἰκονομικῶς ἀπὸ κάθε ἄλλον σχηματισμὸν ἐντὸς πάντοτε, πρὸς τὸ παρὸν τοῦ πλαισίου καὶ τῆς θαθμίδος τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς ἃν εὐρίσκονται τὰ Βαλκάνια ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας.

Ἰδοὺ αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικά : ὅτι θρίθι ἀπὸ πολλὰς καὶ εὐθιγὰς ἐργατικὰς χεῖρας, αἱ ὁποῖαι ἀπαλλάσσουν τὴν ἐκμετάλλευσιν ἀπὸ τὴν δαπάνην τῶν ἡμερομισθίων ἐργατῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀγορὰν μηχανημάτων· ὅτι ἀσχεῖ ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν γεωργίαν καὶ ἰσχυρὰν κτηνοτροφίαν, ἣτις καὶ ἡ ἰδίᾳ εἶνε ἐνεργητικὴ καὶ ὑποβοηθητικὴ εἶνε διὰ τὴν πρῶτην, παρέχουσα δωρεὰν ἄριστον φυσικὸν λίπασμα· ὅτι πραγματοποιεῖ ἀπεριόριστον ὑπερεργασίαν· ὅτι βασίζεται σὲ εἶδος ζωῆς ἀπλοῦν καὶ ἐλαστικώτατον· ὅτι κρατεῖ διαρκῶς ἐν ἐνεργείᾳ τὰ μέλη τῆς ομάδος καὶ ὥς ἐκ τούτου παγιοποιεῖ καὶ τονώνει τὴν γεωργικὴν συννείδησιν· ὅτι εἶνε ἀπηλλαγμένη τῆς ἐπικινδύνου συνηθείας τῶν καλλιεργητικῶν δανείων· ὅτι, ὥς ἐκ τῆς κοινωνικῆς συνθέσεώς της, ὧθεϊ πάντοτε εἰς ἄμεσον τοποθέτησιν παντὸς περισσεύματος εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πειρασμοῦ διὰ τὸν σχηματισμὸν ἰδιαίτερον ταμείου· ὅτι εἶνε συντηρητικὴ, ἐπειδὴ εἶνε σχηματισμὸς μᾶλλον κλειστός, πρᾶγμα πού εἰς τὴν περίπτωσίν της ἀποτελεῖ προσόν, ἐπέτυχε δὲ πάντοτε τὸ μεγαλότερον δυνατόν καθαρὸν κέρδος μὲ τὸ πατροπαράδοτον σύστημα καλλιεργείας καὶ μὲ τὸ ὑφιστάμενον ἐπίπεδον τεχνικῆς μορφώσεως εἰς τὰ Βαλκάνια· ὅτι, οὕσα αὐτάρκης ἐν τῇ λιτότητί της καὶ ἐφωδιασμένη μὲ στοιχειώδη βιοτεχνίαν, κατώρθωσε νὰ ἀντιστῇ ἕως τώρα ἐπιτυχέστερον παντὸς ἄλλου σχηματισμοῦ εἰς τὰς ἐξανδραποδιστικὰς ἐπιθέσεις τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, ἀποφυγοῦσα οὕτω τὸ ἐπικίνδυνον στάδιον τοῦ παιθητικοῦ ἐκκεφαλαιοκρατισμοῦ· ὅτι, οὕσα πελυπληθὴς, παρουσιάζει τὸ ἀπαραίτητον κοινωνικὸν καὶ αἰσθητικὸν βάθος καὶ ἀρκετὴν κίνησιν ὥστε νὰ διατηρῇ ἄθικτα τὰ γραφικὰ ἥθη καὶ ἔθιμά της καὶ τὴν ἰδίαν αὐτὴν πατριαρχικὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς σημασίας, τῆς ἀξίας καὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ζωῆς· ὅτι τέλος, δι' ὅλους τούτους τοὺς λόγους, ἔχει ἐμπρὸς της ὅχι μὲν τόσον εὐρύν, ἀλλὰ σταθερὸν καὶ γαλήνιον τὸν ὁρίζοντα τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν φιλοδοξιῶν της, τοῦθ' ὅπερ τὴν προφυλάσσει, ὡς φρούριον ὑψηλόν, ἀπὸ τὴν ἐξαντλητικὴν τυραννίαν τῶν μᾶλλον ἀνοικτῶν ἀλλ' αἰωνίως ἐναλλασσομένων φευγαλέων ἐλπίδων περὶ μιᾶς ἀσαφοῦς βελτιώσεως τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς της καὶ τῆς τύχης της καὶ

προστατεύει συνεπῶς τὰ μέλη της ἀπὸ τὸν ἐπικίνδυνον τυχοδιωκτισμὸν καὶ τὴν ἐπιπολαιότητα τῶν πληθυσμῶν πού εἶνε μὲν περισσότερον εὐκίνητοι καὶ ἐξυπνότεροι ἴσως, ἀλλ' εἶνε διὰ τοῦτο καὶ ὀλιγώτερον σοβαροί, διὰ τοῦτο καὶ ὀλιγώτερον ἀξιοπρεπεῖς.

Ἄν γυρίσωμεν τὸ νόμισμα ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν καὶ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν μίαν μικρὰν ἀτομικὴν οἰκογένειαν, θὰ ἴδωμεν— ἐφ' ὅσον βεβαίως ἡ τεχνικὴ μένει ἡ αὐτή, ἐφ' ὅσον εὐρύτεροι κοινωνικοὶ σχηματισμοὶ τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας δὲν ἀνίσχουσιν σ' αὐτὴν εἰς ἀπολύτους εἰδικεύσεις καὶ δὲν ἐξασφαλίζουν μίαν μεγαλειτέραν σύνθεσιν καὶ εὐστάθειαν—θὰ ἴδωμεν, ἐπαναλαμβάνω, ὅτι ἐνῶ αὐτὴ ἡ μικροτέρα οἰκογένεια δὲν θὰ ἐπαρκῇ πλέον νὰ δώσῃ οὔτε τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν ἐργασίας διὰ τὴν σχετικὴν αὐτεπάρκειαν οὔτε τὴν ποικιλίαν τῶν ἱκανοτήτων, συγχρόνως αἱ παλαιαὶ ἀνάγκαι θὰ αὐξάνουν μὲ τὴν ἀδιάκοπον ἐκμαίευσιν νεωτέρων τοιούτων πολὺ πλέον δαπανηρῶν. (1)

(1) Ὑπενθυμίζω ἐδῶ τὴν σημασίαν τοῦ προσωπικοῦ παράγοντος περὶ τοῦ ὁποίου ὠμίλησα εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν γενικῶν δεδομένων τῆς μελέτης μου. Καὶ νομίζω πῶς ἀπέβη τελείως σαφὴς ἡδὴ ἡ παρατήρησίς μου, ὅτι ἐπὶ δύο ἐκμεταλλεύσεων γεωργικῶν, εὐρισκομένων ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς κατὰ τὰ λοιπὰ ὅρους (ποιότης καὶ ἔκτασις ἐδάφους, κλίμα, κεφάλαια, ἀριθμὸς ἐργατικῶν χειρῶν, τεχνικὴ καὶ σύστημα καλλιεργείας) εἶνε ἐνδεχόμενον ἢ μία ν' ἀποβῇ παθητικὴ καὶ ἡ ἄλλη ἐνεργητικὴ, ἐφ' ὅσον εὐρίσκονται ὑπὸ διαφόρους ἐκάστη ὅρους κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ, ἐφ' ὅσον τὸ εἶδος ζωῆς τῶν μελῶν πού προσφέρουν τὴν ἐργασίαν των καὶ ἡ ὀργάνωσις αὐτῆς τῆς ἐργασίας εἶνε διάφορος. Μία ἀτομιστικὴ ὀλιγομελής, ὡς ἡ παρ' ἡμῖν, οἰκογένεια θὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην συχνὰ νὰ ἐνισχυθῇ μὲ ἐργάτας ἡμερομισθίους, μὲ δάνεια καλλιεργητικά, θ' ἀγοράσῃ λίπασμα κλπ. ἐπὶ πλέον εἶνε γεγονός, ὅτι ἡ ἰδίᾳ οἰκογένεια, περὶ πολλοῦ ποιουμένη τὴν ἀτομιστικὴν ψευδανεξαρτησίαν της, δυσκόλως μπαίνει εἰς ἓνα ὁμαδικὸν σχηματισμὸν μὲ εὐρύτεραν πειθαρχίαν, ἀπαραίτητον διὰ τὴν πιστωτικὴν ἐνίσχυσιν της καὶ τὴν ἀσφαλείαν της· διὰ τούτους δὲ τοὺς λόγους ἡ οἰκογένεια αὕτη θὰ φέρεῖ εἰς τὴν ἀγορὰν προϊόντα βεβαρυμένα μὲ μεγαλειτέρον κόστος παραγωγῆς καὶ θὰ δυσκολευθῇ συνεπῶς πολὺ διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πρόσδοον πού τῆς χρειάζεται διὰ νὰ ζήσῃ. Τὸ ἀντιθέτον συμβαίνει ὡς ἀνωτέρω ἐξηγήθη, μὲ τὴν πολυμελῆ πατριάν, ἡ ὁποία παράγει εὐθηνότερα συνεπῶς ἔχει μεγαλιτέρον περιθώριον κέρδους. Καὶ ὅλ' αὐτὰ κάμουν τώρα νὰ ἐννοήσῃ τις σαφέστερον, διατὶ ἀρχήθην ἐπέμενα, ὅτι αἱ σλαυικαὶ οἰκονομίαι, πού εἶνε μᾶλλον πατριαρχικαί, κυρίως εἰς τὸ προσωπικὸν αὐτὸ σημεῖον διαφορίζονται ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας. Ἡ γεωργικὴ ἐκμετάλλευσις παρὰ τοῖς γείτοσι στηρίζεται κατὰ τὸ πλείστον εἰς τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον, εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς οἰκογενείας, ἥς ὅλαι αἱ δυνάμεις ψυχικαί, πνευματικαὶ καὶ σωματικαὶ συσπειροῦνται περὶ τὴν ἐργασίαν μὲ πλήρη ἔντασιν. Ὑπάρχει ἀναλογία μεταξὺ σχηματισμοῦ καὶ εἵδους ἐργασίας καὶ εἵδους ζωῆς. Ἀντιθέτως, ἂν εἴτε ἡ ἐκμετάλλευσις μεγαλώσῃ, εἴτε ἡ οἰκογένεια μικρύνῃ, πάντοτε εἰς τὴν εὐδόωσιν τοῦ ἔργου προστίθενται νέοι συντελεσταί, αἱ ἡμερομισθιαὶ ἐργατικαὶ χεῖρες, πού δὲν ἔχουν τὸ αὐτὸ συμφέρον εἰς

ε'.

Περίληψις

Τὸ εἶδος ζωῆς ἐν τῷ σχηματισμῷ τῆς πατριᾶς.

Ὁ οἰκονομικὸς καὶ κοινωνικὸς ρόλος τῆς σλαυῖδος γυναικὸς ἐν τῷ σχηματισμῷ τῆς πατριᾶς.

Ἡ ἐθνογραφικὴ ἐπίδρασις τῆς σλαυῖδος γυναικὸς εἰς τὰ Βαλκάνια.

Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τῶν πατριαρχικῶν συνοικισμῶν.

Ἐρχομαι ἤδη εἰς τὸ θέμα τοῦ σχετικοῦ μὲ τὴν πατριὰν εἰδους ζωῆς, τὸ ὁποῖον, ὡς κατ' ἐπανάληψιν ἐτόνισα, εἶνε παρὰ γωγον κυρίως τοῦ εἶδους ἐργασίας εἰς ἣν ἀσχολεῖται μία οἰκονομικὴ μονάς. (1)

Κατὰ ταῦτα, ἐπειδὴ ἡ πατριὰ εἶνε ἀφροσιωμένη, ὑπὲρ πάντα ἄλλον σχηματισμὸν, εἰς τὴν γεωργίαν ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν στατικὴν κτηνοτροφίαν ἐν τοῖς Βαλκανίοις, καθίσταται εὐνόητον διατὶ αὕτη θεωρεῖται καὶ εἶνε πράγματι ὁ κύριος ἐνσαρκωτῆς μιᾶς σταθερᾶς ἀγροτικῆς συνειδήσεως ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ὁ φορεὺς τῶν πλέον γνησίων ἀγροτικῶν καὶ ποιμενικῶν παραδόσεων ἐν αὐτῇ, τῶν σχετικῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν φυσιολατρικῶν ἐσοτῶν, ἐπίσης δὲ καὶ τῆς γλώσσης, ἣ ὁποῖα περισσότερον προσαρμόζεται πρὸς τὰ ἔργα ταῦτα. Ἐξ ἄλλου, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ γεωγραφικὴ διαμόρφωσις τῆς χερσονήσου, ἰδίως τοῦ δυτικοῦ αὐτῆς τμήματος, τὸ ὁποῖον εἶναι τρεμερὰ κατατετμημένον, καθιστᾷ μοιραίαν τὴν ἀπομόνωσιν καὶ τὴν διαφόρισιν τῶν ἐν ταῖς κατέκαστα περιοχαῖς ἐγκατεστημένων πληθυσμῶν, διατηρησάντων τὴν ἰδιομορφίαν των καὶ τὰ παλαιὰ ἥθη καὶ ἔθιμά των ἐκτὸς τῶν σπανίων περιόδων πού ἰσχυρὰ ἐκπολιτιστικὴ πνοὴ τὰς εἶχεν ἱσπεδώσει· ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι, λόγῳ τῶν συχνῶν πολεμικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνωμαλιῶν ὡς καὶ τῆς διασπαστικῆς διοικήσεως τῆς Τουρκοκρατίας, αἱ μεγάλαι συγκοινωναὶ καὶ αἱ μεταφοραὶ, αἱ σιναλλαγαί, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ὥθησις πρὸς τὰς εἰδικεύσεις ἦσαν πάντοτε γαλαραὶ καί, ὅτι, συνεπῶς, εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιόδους οἱ πληθυσμοὶ ἐπανῆλθον ἐξ ἀνάγκης εἰς τὰς παλαιὰς πα-

τοῦτο καὶ τὸ κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον ζητεῖ ὠρισμένον τόκον ἀνεξαρτήτως ἐπιτυχίας ἢ ἀποτυχίας. Ἡ δὲ ἰδική μας οἰκονομία τείνει διαρκῶς πρὸς αὐτὰς τὰς μορφάς, διατρέχουσα λίαν ἐπικίνδυνον μεταβατικὴν περίοδον.

(1) Εἶνε εὐνόητον, ὅτι τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ἐπηρεάζεται καὶ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τοῦ λαοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ἐκπαιδευτικόν του σύστημα καὶ ἀπὸ τὸν ἐπικρατοῦντα πολιτισμὸν ἀπὸ ἡθικῶν καὶ ἱστορικῶν γενικῶν συντελεστῶν. Ἀλλ' ἡ ἐκτίμησις αὐτῶν τῶν παραγόντων ἐκφεύγει τῶν ὁρίων τῆς παρούσης μελέτης.

τριαρχικὰς μορφὰς ὁργανώσεως, ζωογονηθέντων τῶν ἀρχαίων τοπιστικῶν καὶ ἐθνικῶν παραδόσεων· ἐάν, τέλος, ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ πατριὰ, ὁ κατ' ἐξοχὴν πατριαρχικὸς σχηματισμὸς τῆς κλειστῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ἀπολύτου αὐτεπαρκείας, προσημολογετο ὡς ἄριστα ὡς ἐκ τοῦ εἵδους ζωῆς αὐτῆς εἰς τὰς δυσχερεῖς καὶ ἀντιδραστικὰς ἐκείνας περιστάσεις—ἀποβαίνει ἐπίσης εὐνόητος ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ πατριὰ ὄχι μόνον ἐπέζησεν ἀναλλοίωτος, ἀπὸ παλαιωτάτων χρόνων ἰδίως εἰς τὰς περιοχὰς ποὺ ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω ἀλλὰ καὶ ἀπέβη καταφύγιον διὰ πολλοὺς πληθυσμούς, οἵτινες, ἐγκαταλείψαντες τὸν πολιτισμὸν τῶν καὶ τοὺς εἰδικευμένους σχηματισμούς τῶν, ἀφωμοιώθησαν καὶ ἀπεχρωματίσθησαν μέσα εἰς τοὺς εὐρεῖς κόλπους τῆς πατριᾶς. Οὐδὲ εἶναι βεβαίως παράδοξον, ὅτι οἱ Σλαῦοι, ὁ πλέον συμπαγὴς πατριαρχικὸς λαὸς ἐν τῇ χώρᾳ, ἐπεξετάθησαν διὰ τῆς πατριᾶς γλωσσικῶς καὶ ἐθνογραφικῶς πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα ὅπου συνώρευσαν πρὸς παλαιότερους ἐντοπίους πληθυσμούς, Ἑλληνας, Ἀλβανούς, Βλάχους κλπ., Τόσον τὸ πραγματικὸν γεωργοκτηνοτροφικὸν εἶδος ζωῆς εὐρίσκει τὴν πλήρη αὐτοῦ ἐξαρτίωσιν καὶ τὴν μεγίστην ζωτικότητά του εἰς τὸν συνδυασμὸν τοῦ μὲ τὸν σχηματισμὸν τῆς πατριᾶς.

Ταῦτα γενικῶς ἐν σχέσει μὲ τὸ εἶδος ζωῆς τοῦ σχηματισμοῦ ποὺ μελετῶμεν ἔδω.

Λεπτομερείας οὐσιώδεις περὶ τῆς κατοικίας, τῆς δ' αἰτίας καὶ τῆς μικρᾶς βιοτεχνίας, ποῦ εἶνε ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα τοῦ εἵδους ζωῆς, εὐρίσκει τις εἰς τὰς ἐκθέσεις ποὺ κατεχώρισα ἐν τῇ μελέτῃ μου καὶ εἰς τὰς ὑποσημειώσεις ποὺ προσέθεσα ἐκεῖ. Προσθέτω ἐν δεδομένον κοινωνικῆς σημασίας, τὸ ὅτι διηλαδὴ εἰς πολλὰς περιοχὰς ποὺ ἐπικρατεῖ ἡ πατριὰ, ὁ γηραιὸς παπποῦς ἢ πατήρ ποὺ ἀρχηγεύει καὶ ποὺ ἐκλέγει καὶ ἀγοράζει τις νυφάδες διὰ τὰ παιδιά, νυμφεύόμενα ὡς ἐρρέθη εἰς μικρὰν ἡλικίαν, διατηρεῖ κατὰ παλαιὸν ἔθιμον, ὅλον τὸν καιρὸν ποὺ αἱ δυνάμεις τοῦ δὲν τὸν ἀπολείπουν, πλήρη τὴν ἐλευθερίαν τῶν κινήσεων τοῦ ἐν μέσῳ τῶν πολυαριθμῶν νεαρῶν νυμφῶν τοῦ, τὰς ὁποίας φέρει εἰς τὴν δεδοκίμασμένην κλίνην τοῦ, ἄνευ παρεξηγήσεων, μέχρι πλήρους ὥριμάνσεως τῶν νέων εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωσεν αὐτὰς ὡς συζύγους, ἀφοῦ καλῶς τὰς ἐξετίμησεν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως καὶ τὰς ἀκριβοπλήρωσε. Παρατηρῶ ἐν τούτοις, ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶνε ἀκριβῶς ἓνα ἀπὸ τὰ δραστηκώτερα σαράκια ποὺ ὑπονομεύουν τὴν συνοχὴν καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς πατριᾶς· ὁ ἀτομικισμὸς, ποὺ δεσπόζει σήμερον εἰς ὅλον τὸν πολιτισμένον κόσμον, ἔχει εἰσχωρήσει πανταχοῦ καὶ εἰς τὰς πατριαρχικῶς ζώσας διὰδας καὶ οἱ ἀναχρονιστικοὶ αὐτοὶ σανφασονισμοὶ ἀποτελοῦν δι' αὐτὸν ἀρίστην

τροφὴν καὶ προσφορώτατον ρῆγμα εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν νέων τῆς πατριᾶς, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ πνεῦμα τῆς προσωπικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ ἀξιοπρεπείας ἀφυπνίζεται καὶ κυριαρχεῖ βαθμιδόν, παρ' ὅλον τὸ οἰκονομικῶς ἀσύμφορον καὶ τὸν κίνδυνον ποὺ συνεπάγεται ἡ ἐκ τῆς πατριᾶς ἔξοδος.

Καὶ ἓνα ἄλλο στοιχεῖον σημειῶνω. Ἡ πατριὰ βεβαίως εἶνε πανόρχαιος σχηματισμὸς ἐν τοῖς Βαλκανίοις. Ἐν τούτοις παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐγχωρίοις κατοίκοις ἔχει ἐκφυλισθῆ· ὑφίσταται δὲ ἀκόμη μόνον μεταξὺ τῶν Σλαύων. Θέλω δὲ νὰ ἐξάρω τὸ γεγονὸς, ὅτι ἐκεῖνο ποὺ κυρίως χρωματίζει τὸ εἶδος ζωῆς τῆς σλαβικῆς, τῆς μόνης ἐπιβίωσης σήμερον πατριᾶς εἰς τὰ Βαλκάνια εἶναι ὁ ἐν αὐτῇ οἰκονομικὸς καὶ κοινωνικὸς ρόλος τῆς γυναικὸς. Πράγματι οἱ Σλαῖοι εἰσῆγαγον εἰς τὰς Βαλκανικὰς κοινωνίας ἓνα νέον βασικὸν παράγοντα—τὴν ιδιότυπον Σλαβίδα γυναῖκα—γυναῖκα ἐργάτιδα τῆς γῆς, βιοτέχνιδα, σύζυγον, μητέρα, προπύργιον τῆς σλαβικῆς γλώσσης, κιβωτὸν τῶν εἰδικῶν γνώσεων τῆς πατριᾶς, τῶν παραδόσεων κλπ... Εἶνε λίαν ἀξιοπερίεργον αὐτὸ ποῦ, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτό, παρετήρησα εἰς τὴν σλαβικὴν πατριάν, ὅτι, ἐνῶ δηλαδὴ αἱ γνώσεις καὶ ἡ διανοητικότης, ἡ ὅλη πνευματικὴ κίνησις τῶν ἀνδρῶν Σλαύων γεωργοκτηνοτρόφων τῆς πατριᾶς περιορίζεται ἐντελῶς εἰς τὸ ἐπαγγελματικὸν ἐπίπεδον, αἱ γυναῖκες ἔχουν μίαν, περιεχομένου βεβαίως διαφορετικοῦ ἀπὸ τὸν ἀστικὸν πολιτισμὸν, εὐρυτάτην ὅμως καλλιέργειαν ἠθικὴν, πνευματικὴν καὶ αἰσθητικὴν· ἡ μνήμη αὐτῶν εἶνε θαῦμα χωρητικότητος καὶ ἀντοχῆς καὶ ὁμοιάζει μὲ μαγικὸν δένδρον κατάφορτον ἀπὸ τοὺς πλέον ποικίλους καρποὺς τῆς λαϊκῆς σοφίας καὶ πείρας τῶν πατριαρχικῶν κοινωνιῶν· ὅτι ἀφορᾷ τὴν θρησκείαν, τὰς οἰκογενειακὰς καὶ κοινωνικὰς σχέσεις, τὰς ἐορτάς, τὰς τελετάς, τὰς ἀποκρύφους γνώσεις, τὴν παλαιὰν πείραν εἰς κάθε ζήτημα ποὺ ἐμφανίζει ἡ ζωὴ, ὅλ' αὐτὰ ἀνήκουν εἰς τὴν γυναικείαν ἀρμοδιότητα. Ἐκ πρώτης ὄψεως, τὸ στήτὸ ἐκεῖνο ἰσχυρὸ κορμὶ σὰς δίδει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἀνήκει εἰς ἓνα δυνατὸ ἀλλὰ κοιμισμένο, ἀδρανὲς καὶ ἀπαθὲς ζῶον· εἰς τὴν ἐντύπωσιν αὐτὴν συντελεῖ καὶ ἡ χαρακτηριστικὴ σφραγὶς τῆς ἀπόλυτης σιωπῆς, ἡ ὁποία ἐρμητικὰ κλειδώνει καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀπολιθώνει τὴν ἡρεμον ἀγαματίνην ἔκφρασιν τῆς Σλαβας γυναικὸς· πραγματικῶς τίποτε δὲν ὑπάρχει ποῦ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ ὑποπτευθῶμεν πόσον εἶνε ὑπερβολικὰ πυκνοκατοικημένος ὁ ἐγκέφαλος αὐτῆς τῆς γυναικὸς ἀπὸ ἀμέτρητον πληθὸς προλήψεων, θησαυρισμάτων πάσης φύσεως γνώσεων, παροιμιῶν, τραγουδιῶν, παραμυθιῶν, λαϊκῆς σοφίας καὶ πείρας ἀνεκτιμήτου. Αὐτὰ ὅλα, καθὼς καὶ ἡ ἐγκάρδιος ἐπίδοσις καὶ ἡ θαυμα-

στη σωματικὴ ἀντοχὴ τῆς γυναικὸς ταύτης εἰς τὰς πλέον σκληρὰς γεωργικὰς ἐργασίας, εἰς τὰς ὁποίας ἀνέτως συναγωνίζεται τὸν ἄνδρα, κάμνουν τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς. Ἐσημειώθη ἀνωτέρω, ὅτι ἡ γυναῖκα αὕτη κρατεῖται ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς χρησιμότητός της καὶ ὅτι, προκειμένου νὰ ἔλθῃ εἰς γάμον, ἀγοράζεται ἀπὸ τὸν γαμβρόν· καὶ τοῦτο δὲν εἶνε ἀπλοῦν ἔθιμον, τὴν ἀτονίαν τοῦ ὁποίου ἄλλως ἢ ἐξέλιξις ἤθελεν ἐπιβάλλει ἀπὸ μακροῦ, ἀλλὰ συμβολίζει τὴν πραγματικὴν ἀξίαν τῆς Σλαύας γυναικός. Δὲν ὑπάρχει δὲ λόγος νὰ τὸ τονίσω, διότι εἶνε φανερόν, πόσον ἀντιθέτως τὸ παρ' ἡμῖν κρατοῦν εἶδος ζωῆς συνετέλεσε καὶ συντελεῖ ὁλοένα ὥστε καὶ εἰς αὐτὰς ἀκριβῶς τὰς γεωργικὰς καὶ κτηνοτροφικὰς περιοχὰς μας ἡ Ἑλληνίδα γυναῖκα ν' ἀποσύρεται βαθμηδὸν ἀπὸ ὅλας τὰς παραγωγικὰς ἐργασίας. Ξεύρω ν' ἀναφέρω ἑλληνικὰ γεωργικὰ χωριά πολλά, ὅπου, ἐντὸς τῆς τελευταίας δεκαετίας, αἱ γυναῖκες μετέβαλαν ριζικῶς τὸ εἶδος ζωῆς των, ἀπέμαθαν ὅλας τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας καὶ τὰς πλείστας οἰκιακὰς καὶ ἐπὶ πλέον ἐγκατέλειψαν τὸ παλαιὸν ἐντόπιον ἔνδυμα, πρὸς μεγάλην καὶ καταστρεπτικὴν ἐπιβάρυνσιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς οἰκογενείας των καὶ πρὸς ζημίαν ἐπίσης τῆς αἰσθητικῆς αὐτῶν παραστάσεως καὶ τῆς γραφικότητος τῆς ἐπαρχιακῆς μας ζωῆς.

Σημειῶνω ὡποσδήποτε, ὅτι, ὅταν ὁ σχηματισμὸς καὶ τὸ εἶδος ζωῆς, διὰ τῶν ὁποίων ὁ σλαβισμὸς δρᾷ ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, στηρίζεται εἰς θεμέλια τόσον γερὰ καὶ ἰδίως εἰς τὴν Σλαύαν γυναῖκα. εἶνε κομικὸν θεδαίως νὰ περιμένωμεν πῶς θὰ ἡμπορέσωμεν νὰ τὸν ἀντιμετωπίσωμεν δι' ἀπλῆς ρητορικῆς καὶ ἐπικλήσεως τῶν δοκουμενῶν τῆς ἰστορίας. Πολλοὶ ἐλπίζουν εἰς τὸ σχολεῖον, ὡς μέσον ἀφομοιωτικόν· ἀλλὰ τὸ σημερινὸν ἑλληνικὸν σχολεῖον οὔτε ἀληθινὴν μορφωτικὴν οὔτε ἀφομοιωτικὴν δύναμιν ἔχει διὰ τοὺς γεωργοκτηνοτροφικοὺς τοῦλάχιστον πληθυσμούς· προσπαθεῖ νὰ μπάσῃ διὰ τῆς βίας εἰς τὸ κεφάλι τῶν Σλαβοπαίδων τῆς ὑπαίθρου μερικὰς λέξεις καὶ φράσεις ἀκατανοήτους, ἐπεὶδὴ αὗται δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὰς προσλαμβανούσας παραστάσεις αὐτῶν τῶν παιδιῶν, εἰς τίποτε ἀπὸ ὅ,τι ταῦτα ἔχουν καθημερινῶς ὑπ' ὄψιν των ὡς ἐκ τοῦ εἶδους τῆς οἰκογενειακῆς καὶ γεωργοκτηνοτροφικῆς ζωῆς των καὶ εἰς τίποτε ἀπὸ ὅ,τι τοὺς ἀναγκαιοῖ διὰ νὰ προκόψουν. Καὶ ὁ καλύτερος μαθητὴς ἐξ αὐτῶν τῶν παιδιῶν εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ ἀποβάλῃ πᾶν ὅ,τι ἔμαθε στὸ σχολεῖον εὐθύς ὡς ξαναπέσῃ εἰς τὴν βαθύκολπον χωάνην τῆς σλαβικῆς πατριᾶς, ὑψηλὴν κάμνηνον παμπалаίων παραδόσεων. ἐντὸς τῶν ὁποίων τὰ πάντα, ἔννοιαι, κινήσεις, ἐργασίαι, ἤθη, ἔθιμα, τραγούδια, γλῶσσα,

πόθοι, σχέδια, εἶνε παλαιόθεν ρυθμισμένα καὶ ἀμετάβλητα σχηματοποιημένα. (1) Ταῦτα ἐνόμισα πρέπον νὰ ἐξάρω συνοπτικῶς ἐδῶ, προκειμένου περὶ τοῦ εἶδους ζωῆς, τοῦ ζητήματος ἄλλως τε τῶν συνθηκῶν ὑφ' ἧς τελεῖ ὁ ἐλληνοσλαβικός ἀνταγωνισμός μέλλοντος νὰ μελετηθῇ ἐκ νέου κατωτέρω εἰς τὴν παράγραφον τῆς ἐθνικῆς διαδόσεως τῆς πατριᾶς· ἀκόμη δὲ τέλος περισσοτέρας λεπτομερείας θὰ εὗρη ὁ ἀναγνώστης μου εἰς εἰδικά τινα σχετικὰ δοκίμιά μου, τὰ ὅποια θὰ προσαρτήσω εἰς τὴν σειρὰν τῶν παραρτημάτων τοῦ ὑπὸ μελέτην θέματος, ὡς πρόσθετα διαφωτιστικά στοιχεῖα.

Εἰς ἓν ἄλλο σημεῖον ἔχω νὰ κάμω μερικὰς παρατηρήσεις χαρακτηριστικὰς τοῦ σχηματισμοῦ τῆς πατριᾶς· λέγω δηλαδὴ, ὅτι —ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους σχηματισμούς ἡ μορφή ὁργανώσεως καὶ τὸ εἶδος ζωῆς ἐπιδρᾷ εἰς τὴν μορφήν καὶ τὸ εἶδος τοῦ πολιτισμοῦ— τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τὴν πατριάν. Χαρακτηριστικῇ εἶνε ἡ μορφή καὶ ἡ κοινοτικὴ ζωὴ τῶν χωριῶν, τὰ ὅποια ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓνα σχετικὸν ἀριθμὸν πατριῶν· ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ πατριὰ, οὔσα τύπος τῆς κλειστῆς καὶ αὐτεπαρκοῦς οἰκονομίας, δὲν παρέχει ἔδαφος διὰ συναλλαγὰς καὶ διὰ εὐρύτεραν ὁμαδικὴν ζωὴν, εἶνε φυσικόν, ὅτι ἡ εἰς αὐτὴν στηριζομένη πατριαρχικὴ κοινότης εἶνε πολὺ πενιχρὰ καὶ πολὺ χαλαρὰ συγκροτημένη, χωρὶς οἰκονομικήν, χωρὶς σχολικήν, χωρὶς πολιτικὴν ἐνεργητικότητα· αὕτη ἡ ἔννοια τῆς κοινοτικῆς ἐξουσίας εἶνε σχεδὸν νεφελώδης· τὸ ζήτημα τῶν κοινοτικῶν βοσκῶν τὸ κυριώτερον ὁμαδικὸν ζήτημα τῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν χωριῶν κανονίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παλαιοῦ ἐθίμου τῶν συνεχῶν ἀγραναπαύσεων χωρὶς πολλὰς συζητήσεις. Ὁ ἐξωτερικὸς συνεκτικὸς δεσμός, τὸν ὅποιον θὰ ἐπέβαλλεν ἡ ἀντιμετώπισις τῶν φορολογικῶν καὶ λοιπῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Κράτους, δὲν παρατηρεῖται ἐδῶ, διότι ἐπὶ τουρκοκρατίας οἱ φόροι ἐκανόνιζοντο κατὰ οἰκογένειαν καὶ ὄχι κατὰ κοινότητα. Ἐξ ἄλλου, ἐκάστης πατριᾶς οὔσης ἀρκετὰ πολυπληθοῦς, συνήθως ἐπὶ ἥκει

(1) Ἐπιμένω εἰς αὐτὰς τὰς ἰδέας μου, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν καὶ καθορισμὸν τῶν δυναμικῶν στοιχείων, δι' ὧν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σλαῦοι ἦλθαν εἰς ἐπαφὴν καὶ εἰς σύγκρουσιν ἢ προσαρμογὴν, ἐπιμένω, λέγω, εἰς αὐτὰς τὰς ἰδέας, ἐφ' ἧσιν προκειται περὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας, διότι εἰς τὰ ἄλλα, ἀστικὸν καὶ ἐμπορικὸν ἐπίπεδον, ἡ θέσις τῶν ἀντιπάλων εἶνε βεβαίως διαφορετικὴ. Εἰς τὴν ὑπαιθρον ὅμως καὶ ἐν τῇ κυρίως εἰπεῖν γεωργία (δημητριακὰ κλπ.), οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρησαν πάντοτε εἰς τοὺς Σλαῦους καὶ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ χάνουν ἔδαφος ἀπέναντί των μὲ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως, ὅτι ἡ τεχνικὴ καὶ οἱ λοιποὶ ὅροι δὲν ἤθελον μεταβληθῇ ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν σχηματισμῶν καὶ τοῦ ἀντιστοίχου αὐτοῖς εἶδους ζωῆς.

ιδία εἰς ἑαυτὴν διὰ τὴν ἄμυνάν της εἰς περίπτωσιν κινδύνου. ὥστε καὶ ἐκ τῆς ἀπόψεως ταύτης δὲν ἐχρειάσθη νὰ καταφύγουν εἰς εὐρυτέραν κοινοτικὴν ὀργάνωσιν. Πρέπει δὲ νὰ προσθέσω καὶ τοῦτο τὸ οὐσιώδες, ὅτι δηλαδή ἡ οἰκονομικὴ αὐτεπάρκεια τῆς πατριᾶς καθιστᾷ περιττὴν τὴν λειτουργίαν καὶ μιᾶς στοιχειώδους ἔστω μικρᾶς ἀγορᾶς μέσα στο χωριό· τὰ μικρὰ ψώνια ἐγίνοντο εἰς τὴν ἐβδομαδιαίαν κεντρικὴν ἀγορὰν τῆς περιοχῆς· καὶ δι' αὐτὸ τὰ χωριά τὰ πατριαρχικά ἦσαν καὶ εἶναι συνεικισμένα ὄχι κατὰ συγκεντρωτικὸν ἀλλὰ κατὰ ἀποκεντρωτικὸν τύπον· ἐκάστη οἰκία εἶνε εἰς εὐρείαν ἀκτῖνα ἀπομονωμένη, περιβάλλεται δὲ συνήθως ἀπὸ κήπον ποτιστικόν, ἀπὸ ὀπωροφόρα δένδρα καὶ ἀπὸ πλῆθος ἐγκαταστάσεων, ἀποθήκας, σταύλους κλπ., ὡς ἐσημειώθη ἤδη, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δίδῃ τὴν ἐντύπωσιν μᾶλλον χωριστοῦ συγκροτήματος οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ παρὰ τμήματος μικροῦ ἐνὸς μεγαλυτέρου συνόλου, ὅπως εἶνε τὰ χωριά ποὺ ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Σημειῶνω ἀκόμη, ὅτι οὔτε λόγοι ὁμαδικῆς ψυχολογίας δὲν ὑπάρχουν ἀρκετοὶ ὥστε νὰ εὐνοηται ἐξ αὐτῶν τοῦλάχιστον ἡ συγκρότησις καὶ ἡ λειτουργία μιᾶς μικρᾶς ἀγορᾶς· τὸ μὲν εἶδος τῆς ζωῆς τῶν ἀνδρῶν κρατεῖ αὐτοὺς σχεδὸν συνεχῶς εἰς τὴν ὑπαιθρον, ἥτις παρέχει ἰδίᾳ κατὰ τὸν ἰδικόν της τρόπον ἱκανοποιήσεις, αἱ δὲ γυναῖκες ἐκάστης πατριᾶς εἶνε ἀρκετὰ πολυπληθεῖς, ὥστε νὰ ὀργανώσων χωριστοὺς χορούς, παιχνίδια καὶ ἐν μιᾷ λέξει οἰκογενειακὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ ὄχι κοινοτικὴν κλπ.

Κάμνω τέλος τὴν γενικὴν παρατήρησιν, ὅτι ἐὰν τυχὸν παρευσιάζετο ἐπικίνδυνον ὁμαδικὸν ζήτημα ἐπιβάλλον κοινὴν δοᾶσιν, αὕτη ἀπεφασίζετο διὰ συνεννοήσεως μόνον μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῶν πατριῶν· οἱ λοιποί, ἔστω καὶ μεγάλης ἡλικίας, ὄχι νὰ ὁμιλήσουν ἀλλ' οὐδὲ νὰ παρίστανται ἀπλῶς δὲν ἐδικαιοῦντο· δὲν ἐλείτεργει δηλαδή ἡ γενικὴ συνέλευσις τῶν ἐνηλίκων ἀρρένων κατοίκων ποὺ εἶνε ὁ κυριώτερος θεσμὸς τῆς ἰδικῆς μας δικαιοκρατικῆς καὶ πολιτικῆς κοινότητος.

Αὐτὰ εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὸ εἶδος ζωῆς τῆς πατριᾶς.

Γ'.

Περίληψις

Ἡ θέσις τῆς πατριᾶς ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας βασικὰς ἀπόψεις τῆς ἐρεῦνης μας.

Ἡ χωρητικότης αὐτῆς.

Θὰ εἶδωμεν τώρα ποία εἶνε ἡ θέσις τοῦ σχηματισμοῦ τούτου ὡς πρὸς τὰς τέσσαρας βασικὰς μας ἀπόψεις ἐρεῦνης.

Ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἄποψιν, τὴν δημογραφίαν δηλαδή, τὴν χωρητικότητα καὶ τὴν δυναμικὴν αὐτογονιμοποίησιν ἔχω νὰ κάμω σειρὰν παρατηρήσεων: Οὕτως ἡ γενικὴ ἀρχή, ὅτι εἰς τὴν ὑπαίθρουν χώραν ἡ συζυγικὴ ἐντρύφησις εἶνε ἡ εὐκολωτέρα καὶ ἡ πλέον ἀδάπανος ψυχαγωγία, ἔχει τὴν ἐφαρμογὴν τῆς κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν πατριάν, σχηματισμὸν κυριολεκτικῶς οἰκογενειακόν· τοῦτο φυσικὰ ὁδηγεῖ εἰς πολλὰ ταχεῖαν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πατριᾶς. Ἐπίσης ἔχει πλήρη τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἐδῶ ἡ ἀρχή, ὅτι εἰς ὠρισμένας, ἰδίως γεωργικὰς, κοινωνίας, καὶ ἡ παραμικρὰ ἀνεσις ἔχει ἄμεσον δημογραφικὸν ἀντίκτυπον διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν γάμων καὶ τῶν γεννήσεων· ἐνῶ δηλαδή εἰς τὴν ἀστικὴν, τὴν ἡμιστικὴν καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν χωρικὴν σημερινὴν ἰδικὴν μας οἰκογένειαν, ἡ τυχὸν αὔξησις τῆς οἰκονομικῆς ευεξίας ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν μεταβολὴν τοῦ εἶδους ζωῆς καὶ ἐγκατάλειπν αὐτοῦ τούτου συχνὰ τοῦ ἐπαγγέλματος, χάριν ἄλλου θεωρουμένου ἀξιοπρεπεστερέου. εἰς τὴν πατριάν ἀντιθέτως τὸ μὲν ἐπάγγελμα καὶ τὸ εἶδος ζωῆς μένει σταθερὸν κατὰ κανόνα, πᾶν δὲ πλεονάζον κέρδος κατατίθεται ἀμέσως εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν πρὸς τόνωσιν καὶ εὐρυσιν αὐτῆς, συγχρόνως δὲ ἐντείνει τὴν συζυγικὴν λειτουργίαν καὶ πολλαπλασιάζει ἀναλόγως τὰ μέλη τῆς πατριᾶς.

Εἰς τὴν πατριάν ἀμφότεραι αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ εὐρίσκοντα, ἐν πλήρει δράσει. Ὑπάρχοντες σχηματισμοὶ οἰκογενειακοί, ὅπου ἡ κινητήριος δύναμις εἶνε τὸ χρῆμα καὶ δι' αὐτὸ ἡ μεγάλη αὔξησις τῶν μελῶν θεωρεῖται πρᾶγμα δυσάρεστον· ἀντιθέτως εἰς τὴν πατριάν, ἡ ὁποία συντηρεῖται ἀπὸ ἓνα εἶδος ὑπερσπατάλης τῆς ἐργασίας —μοναδικῆς πηγῆς δυνάμεως δι' αὐτήν, πλέον σημαντικῆς ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν ιδιόκτητον γῆν— ἡ αὔξησις τῶν μελῶν, ἡ ὁποία πολλαπλασιάζει τὰς ἐργατικὰς χεῖρας, θεωρεῖται εὐλογία Θεοῦ.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ δημογραφία τῆς πατριᾶς εἶναι ἐξόχως ἐνεργητικὴ καὶ ἀντιστοίχως καὶ ἡ χωρητικότης αὐτῆς εἶνε εὐρυτάτη. Τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας τῆς γεωργοκτηνοτροφικῆς εἶνε τοιοῦτον, εὐρὺ καὶ ποικίλλον ὥστε νὰ δίδῃ ἔδαφος δράσεως καὶ ἐπωφελοῦς συνεπῶς χρησιμοποίησεως δι' ὅλα τὰ μέλη ἀπὸ τῆς μικρᾶς ἀκόμη ἡλικίας των· καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐργατικὴ δύναμις, καλῶς διατιθεμένη ἐν τῇ ἐκμεταλλεύσει, δίδει κέρδος, διὰ τοῦτο ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν μελῶν πὺν πολλαπλασιάζει τὸ ποσὸν τῆς ἐργασίας, αὐξάνει ἀντιστοίχως καὶ τὸ κέρδος· καὶ ἐνῶ ἡ συντήρησις ἐκάστου μέλους ἐξασφαλίζεται ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐργασίας, ὁλόκληρον τὸ ἐκ τῆς ὑπερεργασίας ἐκάστου ἐπὶ πλέον κέρδος ἀποτελεῖ διὰ τὴν πατριάν πραγματικὸν πλεόνασμα. Ἐξ ἄλλου γνωρίζομεν, ὅτι εἰς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν, ὅπου ἐπίσης ὑπάρχει

ὑπερεργασία, τὸ ἐκ τοῦ προϊόντος αὐτῆς κέρδος κατανέμεται με-
ταξὺ τοῦ παραγωγοῦ, τοῦ ἐμπόρου, τοῦ κεφαλαιούχου καὶ λοιπῶν
συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς· τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει καθόλου·
εἰς τὴν κλειστὴν οἰκονομίαν καὶ ἡ πατρία, ὁ παραγωγὸς δηλαδή,
ὁ ὁποῖος συνήθως διαθέτει μόνος καὶ τοὺς τρεῖς συντελεστάς τῆς
παραγωγῆς—γῆν, ἐργασίαν καὶ κεφάλαιον—κρατεῖ δι' ἑαυτὸν
ὁλόκληρον τὸ προϊόν τῶν κόπων του.

Ἡ μεγάλη χωρητικότης τῆς πατριᾶς ἐξηγεῖται, κί' ἐκ τοῦ ὅτι
αὕτη, ἀποτελοῦσα ἰδιάζουσαν, καίτοι ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου, σύνθε-
σιν οἰκονομικὴν, μετέχει ὅλων τῶν πλεονεκτημάτων τῆς συγκεν-
τρώσεως· ἡ ἐνιαία διεύθυνσις τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ τὸν μᾶλλον
ικανὸν ἀρχηγὸν ἐλαττώνει τὰ γενικὰ ἔξοδα καὶ ρυθμίζει καλλίτερα
τὴν ἐργασίαν· ἐπίσης ἡ ἐνιαία δίατα καὶ τὸ κοινὸν συσσίτιον καὶ
τὸ σταθερὸν κατὰ παράδοσιν καὶ ἀπολύτως προσηροσμένον εἰς
τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας εἶδος ζωῆς περιορίζουν τὰ ἔξοδα τῆς συν-
τηρήσεως τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως τῶν μελῶν εἰς τὸ ἐλάχιστον δυ-
νατὸν ὅριον καὶ ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἐπαυξάνουν τὴν χωρητικό-
τητα τῆς πατριᾶς.

Τέλος ἡ μεγάλη χωρητικότης αὕτη ἐξηγεῖται κί' ἐκ τοῦ ὅτι ἡ
πατρία, λόγῳ πληθύος ἐργατικῶν χειρῶν, εἶνε ἱκανὴ νὰ κάμῃ καὶ
ἐντατικὴν καλλιέργειαν καὶ ν' ἀντιμετωπίσῃ οὕτως ἐπιτυχῶς μὲν
τὴν μεγαλειτέραν δυνατὴν εὐκολίαν τὴν δυσμένειαν τῶν ἀντιχει-
μενικῶν ὅρων, τὴν σχετικὴν ἔλλειψιν δηλαδή ἐπαρκῶν ἰδιοκτη-
των χωραφῶν ἢ καὶ πιθανὴν γενικωτέραν, πραγματικὴν στενό-
τητα τῆς γῆς.

Τὸ δὲ μεγάλο ποσὸν τῆς πατριᾶς, ἀπὸ δημογραφικῆς ἀπό-
ψεως, εἶνε τὸ ὅτι, χωνεύουσα αὕτη εἰς τόσον μεγάλην ἔκτασιν τὸν
πληθυσμὸν της κρατεῖ παρ' ἑαυτῇ ὅλα τὰ μέλη της καὶ τὰ κακῶς
ἀλλὰ καὶ τὰ καλῶς προικισμένα καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπο-
φεύγει τὴν διαρροὴν τῶν τελευταίων καὶ τὴν περὶ ἧς καὶ ὀλλοχοῦ
ὁμίλησα παθητικὴν ἐπιλογὴν καὶ ἀγωνίζετα, τοιοῦτοτρόπως εἰς
τὴν ζωὴν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις της.

Δὲν εἶνε κατὰ ταῦτα παράδοξον ἂν εἶδαμεν τὴν πατριὰν ν' ἀν-
τέχῃ εἰς ὅλας τὰς περιπετείας τῆς τύχης καὶ ν' αὐξάνεται μάλιστα
μέχρις 70, 90 καὶ 100 συχνὰ μελῶν.

Ἡ δὲ περίπτωσις πραγματικοῦ τυχόν ὑπερπληθυσμοῦ τῆς πα-
τριᾶς ἀντιμετωπίζεται ἐδῶ ὅχι παθητικῶς, διὰ τῆς διαρροῆς τοῦ
σχηματισμοῦ καὶ τῆς αὐτοκαταστροφῆς αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐνεργητικῶς,
διὰ τῆς αὐτογονιμοποιήσεως, ἥτις συνίσταται εἰς ὀργανικὴν καὶ
ὁμαλὴν ἀποκόλλησιν ἐνὸς τμήματος τῶν μελῶν αὐτῆς, τὰ ὁποῖα,
ὑπὸ κατάλληλον ἀρχηγόν, τὸν γηραιότερον ἢ καὶ τὸν ἱκανότερον,

συνιστοῦν ἄλλην πατριάν με τὰς αὐτὰς βάσεις καὶ τὸν αὐτὸν μηχανισμόν, ὡς ὁ τῆς παλαιᾶς κυψέλης, ἐξ ἧν προῆλθον.

Πράγματι, ὅ,τι εἶνε ἀπαραίτητον πρὸς σύστασιν κ' ἐγκατάστασιν τῆς νέας ομάδος εἶνε ἤδη ἄρκετὰ ἐν σπέρματι ἐτοιμασμένον ἀπὸ τὴν μητέρα πατριάν. Ἐπομένῃ ὅτι τὸ βασικὸν δυναμικὸν ἐδῶ εἶνε ἡ πληθωρική ἐργατικὴ δύναμις· ἀλλ' ἀκριβῶς ὁ ὑπερπληθισμὸς τῆς μητρὸς πατριᾶς παρέχει ἀθρόον τὸ βασικὸν στοιχεῖον· Ἐξ ἄλλου γνωρίζομεν ὅτι ἀπαιτεῖται γῆ καὶ ἐφόδια (σπόροι, ζῶα, ἐργαλεῖα, ζωάρκεια....)· ἀλλ' εἶδομεν ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ θεμελιώδης κανὼν τῆς λειτουργίας τῆς κολεκτιβιστικῆς πατριᾶς ἐπιβάλλει τὴν συνεχῆ καὶ ἄμεσον τοποθέτησιν παντὸς κέρδους εἰς νέαν ιδιόκτητον γῆν. εἰς ζῶα, εἰς ἐργαλεῖα· οὕτω δὲ ἡ ἀναγκαστικὴ αὕτη ἀποταμίευσις ἐξασφαλίζει τὰ ἐν καιρῷ ἀπαιτηθησόμενα στοιχεῖα διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς νέας ομάδος· τὸ ζήτημα τῆς ιδιοκτείου γῆς εἶνε θεβαίως τὸ σοβαρότερον, ἀλλ' εἶνε γνωστὸν ὅτι καὶ τὸ Κράτος καὶ οἱ τσιφλικοῦχοι (ἐν τῷ τιμαριωτικῷ καθεστῶτι) ἔχουν ζωτικὸν συμφέρον εἰς τὴν ἐγκατάστασιν ἐντὸς τῶν γαιῶν τῶν καὶ αὐξησιν τῶν σχηματισμῶν αὐτῶν ποὺ ἔχουν ἰσχυρὰν ἐπίδωσιν εἰς τὰ δημητριακὰ κυρίως καὶ τὴν κτηνατροφίαν ἐπίσης· διὰ τοῦτο, ἐφ' ὅσον μὲν ἡ χώρα εἶνε ἀραιῶς κατωκημένη τὸ ζήτημα τῆς γῆς, εἴτε ιδιοκτείου εἴτε μὲ συμφωνίαν καὶ ἐνοίκιον, ἐξοικονομεῖται· εἰς δὲ τὰς περιπτώσεις πραγματικῆς στενότητος τῆς καλλιεργησίμου γῆς, ἡ πατριὰ ἐξ ὅλων τῶν μὴ κεφαλαιοκρατικῶν καὶ τῶν μὴ μηχανικῶν παλαιῶν σχηματισμῶν εἶνε ἡ μᾶλλον ἱκανὴ διὰ νὰ κάμῃ τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο καὶ εἰς τὰς χώρας τῆς πυκνοκατωκημένης ἅπῃ Ἀνατολῆς καὶ εἰς τὰ Βαλκάνια ἐν μέρει εἶδος ἐντατικῆς καλλιεργείας, τὸ ὅποιον στηρίζεται ὅχι εἰς τὰ πολλὰ κ' εὐθηνὰ κεφάλαια οὐδὲ εἰς τὴν χορῆσιν μηχανημάτων λιπασμάτων τεχνιτῶν κλπ. ἀλλ' εἰς τὰς πληθωρικὰς καὶ εὐθηνὰς ἐργατικὰς χεῖρας.

Ἐὰν πάλιν δι' οἰουσδήποτε λόγους γενικωτέρους ἡ πατριὰ ἤθελεν ὑποκύβῃ εἰς μίαν παθητικὴν διαρροήν, τότε τὰ διασκορπιζόμενα μέλη αὐτῆς ἠκολούθησαν δύο δρόμους, εἴτε δηλαδὴ ποσοσφυγαν εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ Τσιφλικιοῦ καὶ ἔγειναν κολληγοί, θέμα περὶ οὗ ὁμιλήσαμεν ἤδη, εἴτε κατέφυγαν εἰς τὰ κεφαλαχώρια, εἰς σχηματισμοὺς δηλαδὴ νέους, περὶ ὧν θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἄψιν.

ζ'.

Περίληψις

Ἡ δυναμικότης τῆς πατριᾶς.

Ἡ ὁργάνωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας ἐν αὐτῇ.

Ἡ δὲ θέσις τοῦ σχηματισμοῦ τῆς πατριᾶς ὡς πρὸς τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην βασικὰς τῆς ἐρεῦνης μας ἀπόψεις, ὅς θὰ διεξέλθω συγχρόνως ἐδῶ, εἶνε ἡ ἀκόλουθος : Εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι εἰς τὴν πατριὰν ὑπάρχει ἐνιαία διεύθυνσις· καὶ ὅτι ὑπ' αὐτὴν ἡ διάθεσις τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων τῆς ὁμάδος γίνεται ὅσον εἶνε δυνατόν νὰ γείνη εὐστοχώτερον· διὰ τοὺς λόγους λοιπὸν αὐτοὺς καὶ διότι πρόκειται περὶ ὁργανισμοῦ ἀνήκοντος ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεώς του εἰς τὴν κλειστὴν οἰκονομίαν, ἡ πατριὰ παρουσιάζει πραγματικὴν ἀντεπάρχειαν· παρουσιάζει δὲ πάντοτε καὶ περισσεύματα, ἰδίως, ὡς εἶδομεν, διότι τὸ εἶδος ζωῆς, ὃν σταθερόν, δὲν ἀπορροφᾷ εἰς ματαίαις καὶ πολυτελεῖς μεταρρυθμίσεις τὰ κέρδη τῆς ἐκμεταλλεύσεως· ἀκόμη καὶ οἱ πρόσθετοι τυχόν πόροι (πρόσθετα ἡμεροκάματα πλὴν πέρονουν ἐργαζόμενοι εἰς ξένα χωράφια ὡς ἡμεριμίθιοι, κέρδη ἐκ ζωεμπορίου ἰδίως ἡ οἰκονομίαι μελῶν ποὺ ἐπῆγαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν) πηγάζουν ἀπὸ ἐπιδόσεις, αἱ ὁποῖαι εἶνε συναφεῖς μὲ τὰς γεωργοκτηνοτροφικὰς ἐργασίας τῆς πατριᾶς· καὶ αἱ ὁποῖαι συνεπῶς βοηθοῦν καὶ συμπληρώνουν τὴν οἰκονομίαν αὐτῆς χωρὶς νὰ ἐπιδροῦν ἀπρὸς συνθετικῶς ἐπ' αὐτῆς καὶ χωρὶς νὰ μεταβάλλουν τὸ εἶδος ζωῆς τῶν μελῶν τῆς ὁμάδος, ἡ ὁποῖα ἄλλως τοιαύτην ἐπέδειξε συνοχήν, ὥστε ἐκράτησεν ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς καὶ ὑπὸ τὸν αὐστηρὸν κανόνα τῆς πειθαρχίας τῆς καὶ τοῦ λιτοῦ εἶδους ζωῆς τῆς ἀκόμη καὶ μέλη αὐτῆς τὰ ὁποῖα ἐπεδόθησαν εἰς ἔργα ὅλως ἀλλότρια καὶ πολὺ μᾶλλον ἐπικερδῆ τῆς γεωργοκτηνοτροφικῆς ἐπιδόσεως.

Κατὰ ταῦτα ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας ἐν τῇ πατριᾷ εἶνε ἀρκετὰ πλουσία καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς κέρδη δίδουν ὅλα τὰ μέσα πρὸς πραγματοποιήσιν ἐπεκτάσεως τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ σοβαρᾶς ἀποταμιεύσεως καὶ πρὸς σχηματισμὸν κεφαλαίου γεωργικοῦ, δίδουν δηλαδὴ πραγματικὸν βάθος εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῆς ὁμάδος. Λέγω δηλαδή, ὅτι καθόλου δὲν λείπουν τὰ περιθώρια ἐκεῖνα ποὺ εἶνε καὶ ἐν τῇ μορφῇ τῆς πατριᾶς ὡς καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ ἀπαραίτητα διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐκμεταλλεύσεως· ἡ μόνη διαφορὰ εἶνε, ὅτι ἐδῶ αἱ εὐσιμότητες αὗται λειτουργοῦνται παρουσιάζονται μὲ ἄλλον μηχανισμόν ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἔχομεν ἐν τῇ χρηματικῇ οἰκονομίᾳ. Τὰς ἀνάγκαις πιστώσεις δι' ἐκτάκτους καλλιεργητικὰς δαπάνας ἢ μετα-

τροπὰς καλλιεργητικὰς ἢ ἄλλας ἐπείγουσας περιστάσεις ἡ πατριὰ ἐξευρίσκει διὰ πωλήσεως ἑνὸς μέρους ἐκ τῶν ζώων ποῦ ἐπὶ τοῦτω διατρέφει ὡς δικλῆϊδα ἀσφαλιστικὴν· ἐπίσης ἡ κατ' ἔθιμον ἐπικρατοῦσα ἀλληλοβοήθεια μεταξὺ τῶν πατριῶν ἀποτελεῖ ἓνα πρακτικὸν μηχανισμόν πίστεως καὶ ἀσφαλείας· μαζῇ οὕτω εἶνε γνωστὸν τὸ ἔθιμον τοῦ ἀμοιβαίου δανεισμοῦ τῶν ζευγαριῶν διὰ τὰ ὀργώματα ὡς καὶ ἡ ἀμοιβαία συνδρομὴ κατὰ τὴν συγκομιδὴν ποῦ συχνὰ ἐπιβάλλεται νὰ γείνη ἐν τάχει, ἔθιμα προτύπου κοινωνικότητος ποῦ περιέχουν τὸ σπέρμα τῶν συνεταιρικῶν ὀργανώσεων τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας· ἀλλὰ καὶ ἡ πολλαπλὴ καλλιέργεια καὶ ὁ συνδυασμὸς μὲ τὴν κτηνοτροφίαν, κατὰ τὸ ἐν τῷ θέματι τοῦ Τσιφλικιοῦ ἐκτεθὲν σύστημα πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς μεγαλειτέρας κατὰ τὸ δυνατόν αὐτεπαρκείας ἀποτελεῖ ἐπίσης ἓνα εἶδος αὐτασφαλείας τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τοῦ ἐλαχίστου τῆς συντηρήσεως τῆς ὁμάδος (1), διότι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ συμβῇ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καταστροφὴ εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῶν ἐπιδόσεων τῆς πατριᾶς. Ἡ δὲ ἀναγκαστικὴ ἀποταμίευσις διὰ τῆς ἀμέσου τοποθετήσεως τῶν κερδῶν, περὶ ἧς τόσον συχνὰ ἐκάμαμεν λόγον ἀνωτέρω ἀποτελεῖ τὸν κύριον μηχανισμόν δι' οὗ τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα ἐπιτυγχόνονται.

Ἐπαναλαμβάνω λοιπὸν, ὅτι ἀπὸ τῶν δύο αὐτῶν ἀπόψεων ἡ ἡ πατριὰ παρουσιάζει μεγάλο, καταπληκτικὸ συχνὰ βάθος καὶ τοῦτο βεβαίως εἶνε γεγονὸς πολὺν διάφορον ἀπὸ τὸ μεροδοῦλι μεροφάγι τῶν ἰδικῶν μας χωρικῶν μικροκκτηματιῶν, οἱ ὅποιοι, ἂν τοὺς κλεισθῇ ἡ πίστωσης τῆς Τροπέζης, τοῦ μπακάλη καὶ τοῦ ἐμπορίου εἶναι διὰ νὰ πνιγοῦν (2).

(1) Εἰς τὴν ἐκχρηματισμένην οἰκονομίαν μας ὅ,τι ἀσφαλίζομεν εἶνε τὸ κεφάλαιον τῆς ἐπιχειρήσεως, τὸ ὅποιον συχνὰ δὲν ἀνήκει κἀν εἰς ἡμᾶς· εἰς τὴν πατριὰν ὅ,τι ἀσφαλίζομεν εἶνε ἐν ἀνάγκῃ μόνον τὸ ἐλάχιστον τῆς συντηρήσεως τῶν μελῶν τῆς ὁμάδος, ἡ ὅποια, στηριζομένη κυρίως εἰς τὴν ἐργασίαν της, δύναται ν' ἀντιῇ εἰς τὰς σοβαροτέρας τῶν κρίσεων καὶ παρουσιάζει βεβαίως τὴν πλέον μεγάλην ἐλαστικότητα καὶ ἀντοχὴν ποῦ θὰ ἡδυνάτο τις νὰ ὑπολογίσῃ.

(2) Καὶ ἄλλοτε ἐσημείωσα, ὅτι δὲν κάμνω ἠθικολογίαν καὶ ἱερεμιάδα. διαπιστώνω ἀπλῶς δεδομένα ἀντικειμενικά· ἄλλως καὶ ἡ χρηματικὴ οἰκονομία εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς πλήρους καὶ ἐνεργητικῆς ἐκκεφαλαιοκρατήσεως ἐπαναδίδει εἰς τοὺς σχηματισμοὺς της τὸ παλαιὸν βάθος· μόνον οἱ μεταβατικοὶ σχηματισμοὶ εἶνε ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουν νὰ ὑποφέρουν, ἐπειδὴ, ἀποκοπέντες τῶν παλαιῶν ριζῶν, δὲν ἔρριψαν ἀκόμη νέας ἐντὸς τοῦ χρηματικοῦ περιβάλλοντος. Κατ' ἐπανάληψιν τὰ ἐξέθεσα αὐτά.

η'.

Περίληψις

Ἡ θέσις τῆς πατριᾶς ἔναντι τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας.

Ἡ θέσις τέλος τῆς πατριᾶς ἀπὸ τῆς τετάρτης βασικῆς ἀπόψεως τῆς ἐρεῦνης μας, ἡ θέσις δηλαδή αὐτῆς ἀπέναντι τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας εἶνε, κατ' ἀρχὴν καὶ θεωρητικῶς τοῦλάχιστον, εἰς τοὺς ἀντίποδας τῆς τελευταίας ταύτης. Ἐν τούτοις ἐν τῇ πράξει ἐδημιουργήθησαν σημεῖα τινὰ ἐπαφῆς, ἄλλοῦ περισσότερα καὶ ἄλλοῦ ὀλιγωτερα. Διὰ τοῦτο θὰ προσπαθῶ νὰ διασαφηνίσω τὴν θέσιν ταύτην καὶ θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς.

Καὶ θεωρητικῶς μὲν εἶνε εὐνόητον τὸ ὅτι ἡ πατριὰ εὐρίσκειται εἰς τοὺς ἀντίποδας τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας εἶνε ἕξ ὅλων τῶν ἐπιβιωσάντων παλαιῶν ὁ κατ' ἐξοχὴν σχηματισμὸς τῆς κλειστῆς οἰκονομίας· ἡμποροῦμεν, λοιπόν, νὰ πούμε, ὅτι ἡ πατριὰ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὸ νέον οἰκονομικὸν καθεστῶς, ὅτι δύναται νὰ ζῇ ἔξω τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας καὶ χωρὶς αὐτὴν καὶ ἀκόμη καὶ ἑναντίον αὐτῆς. Ὁ ἕνας σχηματισμὸς εἶνε θεωρητικῶς ἡ ἄρνησις τοῦ ἄλλου. Οἱ χρηματικοὶ σχηματισμοὶ εἶναι οἱ ἀντικειμενικώτεροι, οἱ ἀπροσωπότεροι πρὸς ὑπῆρξαν ποτέ· καὶ τὸ δυναμικὸν αὐτῶν εἶνε τὸ χρῆμα· τὸ δὲ ὄριον τῆς ἐλαστικότητος αὐτῶν καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἀξίαν καὶ ἀπὸ τὸν τόκον τὸν ὀπίθιον ἔχουν εἰς τὴν ἀγορὰν τὸ ἐμπόρευμα ἐργασία, τὸ ἐμπόρευμα κεφάλαιον καὶ τὸ ἐμπόρευμα γῆ, ἐπειδὴ ἐδῶ καὶ οἱ τρεῖς συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς ἔχουν ἐκχρηματισθῇ καὶ ἡ ἐπιχείρησις δὲν ἡμπορεῖ νὰ σταθῇ ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ πρὸς εὐρίσκουν τὰ προϊόντα τῆς εἰς τὴν ἀγορὰν δὲν καλύπτει μαζὶ μὲ τὸ ἐλάχιστον τῆς συντηρήσεως τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως καὶ τοὺς τόκους καὶ τὸ χρεωλύσιον, ἀποσβέσεις κλπ. τῶν δύο ἄλλων συντελεστῶν, γῆς καὶ κεφαλαίου. Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει μὲ τοὺς σχηματισμοὺς τῆς κλειστῆς οἰκονομίας καὶ εἰδικῶς ἐδῶ μὲ τὴν πατριάν· αὕτη εἶναι ὁ ὑποκειμενικώτερος ὁ προσωπικώτερος σχηματισμὸς πρὸς ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ· τὸ δυναμικὸν αὐτῆς εἶνε ἡ ἐργασία καὶ τὸ εἶδος ζωῆς πρὸς κάμνει αὕτη, δηλαδή τὸ δυναμικὸν τῆς εἶνε ὅλως προσωπικὸν καὶ ὑποκειμενικόν· καὶ τὸ ὄριον τῆς ἐλαστικότητος αὐτῆς καὶ τῆς ἀντοχῆς τῆς εἰς τὴν δρᾶσιν καθορίζεται ἀπὸ τὸν μοναδικὸν αὐτὸν ὑποκειμενικὸν συντελεστήν, ἀπὸ τὴν ἔντασιν δηλαδή τῆς ὑπερεργασίας καὶ ἀπὸ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ εἶδους ζωῆς ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὸ ἐλάχιστον τῆς συντηρήσεως τῶν μελῶν τῆς πατριᾶς.

Ταῦτα θεωρητικῶς.

Ἐν τῇ πράξει ἔν τούτοις κανεῖς σχηματισμοὺς δὲν ἔμεινε ἀνεπιθεράστος ἀπὸ τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἄλλοι μὲν ὑπέστησαν αὐτὴν ἐνεργητικῶς, ἄλλοι δὲ παθητικῶς, ὡς τὸ ἐξήγησα ἤδη. Οὕτω καὶ μὲ τὴν πατριὰν συνέβη καὶ ἡ χρηματικὴ οἰκονομία ἔχει ῥίψει μεγάλους πλοκάμους μέσα εἰς τὸ πατριαρχικὸν καθεσίῳς, ὀλιγωτέρους εἰς τὰς πατριάς τῶν ἀπομεμονωμένων γεωγραφικῶς δειναρικῶν περιοχῶν τῆς Χερσονήσου περισσοτέρους δὲ εἰς τὰς περιοχὰς τὰς προσιτάς εἰς τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἀπασαὶ αἱ ὑφιστάμεναι πατριάι ἔν τῇ Χερσονήσῳ στηρίζονται ἀκόμη εἰς τὴν βάσιν τῆς αὐτεπαρκειᾶς· πολλαὶ ὅμως ἔξ αὐτῶν προσεκλήσαντο καὶ σχετικὴν τινὰ εἰδίκευσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ δημητριακά, ἐκ τῶν ὁποίων φέρουν εἰς τὴν ἀγορὰν τὸ πλεονάζον τῆς παραγωγῆς, εἰσπράττουσαι τὸ ἔξ αὐτοῦ χυῆμα, τὸ ὅποιον διαθέτουν κατὰ κανόνα ὅχι διὰ τὴν τροποποίησιν τοῦ εἶδους ζωῆς καὶ ἐπιβάρυνσιν των μὲ δαπανηρὰς τινὰς συνηθείας οὐδὲ διὰ σπουδὴν τῶν τέκνων των καὶ ἔξοδον πρὸς τὰς πόλεις, ἀλλὰ εἴτε εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ποιμνίου των (ποὺ συνήθως προέρχεται ἔξ ἀναπαραγωγῆς) εἴτε εἰς τὴν ἀγορὰν γαιῶν ἰδιοκτητῶν, ὧν ἐστειροῦντο ἔκπαλαι δι' εἰδικοὺς πολιτικοὺς ἰδίως λόγους, τῆς θέσεως τῶν ἀγροτῶν Σλαύων (ποὺ κυρίως ζοῦσαν πατριαρχικῶς) οὕσης πολιτικῶς πάντοτε ὅχι εὐχαρίστου ἔν τῇ Βαλκανικῇ καὶ πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν ἀκόμη δὲ καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐλευθέρων σλαυτικῶν κρατῶν.

Τὴν σχετικὴν εἰδίκευσιν τῆς ταύτης ἡ πατριὰ τὴν ἐξεμεσάλευθῆ ἑνεργητικῶς πάντοτε ἀπέναντι τῆς ἀγορᾶς τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, διότι ἀφήρει μὲν ἔξ αὐτῆς τὸ ἰσότιμον τῶν προϊόντων ποὺ ἔφερον ἐκεῖ οὐδὲν δὲ σχεδὸν ἠγόραζεν ἔν αὐτῇ.

Κυρίως ἡ πατριὰ ἐπωφελήθη ἀπὸ τὴν ὕψωσιν τῆς τιμῆς τῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν προϊόντων κατὰ τὴν περίοδον τοῦ μεγάλου πολέμου μέχρι σημείου τὸ ὅποιον οὐδεὶς ἄλλος σχηματισμὸς ἐπέτυχεν. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι καὶ ὁ σχηματισμὸς τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας, τὸ Τσελιγκάτον, ἐπωφελήθη ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου· πράγματι τὸ Τσελιγκάτον ὠφελήθη κατὰ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἐνέμεινε καὶ αὐτὸ ἐπίσης ὡς καὶ ἡ πατριὰ ἀνενδότως εἰς τὸ πατροπαράδοτον λιτὸν εἶδος τῆς ζωῆς του, ἂν καὶ εἰς δεδομένην στιγμήν εἶδε μεγάλα ρυάκια χρυσίου νὰ ἐκβάλλουν εἰς αὐτό· τὰ κέρδη του ὅμως ἐφαλκιδεύθησαν ἀφ' ὅτου αἱ χειμεριναὶ ἰδίως βοσκαὶ ἄρχισαν ν' ἀκριβαίνουν καὶ θὰ ἔβλεπε τὰ κέρδη του νὰ διαορεῦσιν ἐντελῶς ἂν δὲν ἐπροστατεύετο ἐκ τοῦ ἐνοικιοστασίου τῶν

βοσκῶν καὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ νομίμου μισθώματος. Ταῦτα διὰ τὸ Ὑσελινγκάτον· ἡ πατρὶς ὅμως ὠφελήθη πολὺ περισσότερα· ἂν δὲ ἀκριβοπλήρωσε τὰς γαίας ποῦ ἠγόρασε εἰς τὸ ἀναμεταξὺ, εἰς τὸ ἴδιον τοῦτο διάστημα ἐξηκολούθησε νὰ ἀκριβοπωλῇ ἐπίσης τὰ προϊόντα της, χωρὶς τίποτε σχεδὸν ν' ἀγοράξῃ. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ σημειώσω, ὅτι καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἐλευθέρου μικροῖδιοκτῆτου ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τοὺς σταίλους του μερικὰς ἐκ τῶν παχειῶν ἀγελάδων τοῦ καιροῦ ἐκείνου· ἐν τούτοις εἰς τὴν ὑπάθεσίν του ἐπεσκιάσθη ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ ἓνα ἀρκετὰ σοβαρὸν νέφος, τὸ ὅποτον σιγὰ-σιγὰ ἐξογκούμενον δὲν ἀποκλείεται νὰ καταλήξῃ εἰς μίαν καταστρεπτικὴν θύελλαν· ὁ χωρικὸς δηλαδὴ αὐτὸς σχηματισμὸς, ἰδίως ὁ παρ' ἡμῖν, εἶχεν ἔκπαλα δύο πληγὰς, ἀφ' ἑνὸς ἔτεινεν ἀκατασχέτως νὰ μεταβάλλῃ καὶ νὰ ἐπιβαρύνῃ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ποῦ τοῦ ἐπέτρεπε τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας του καὶ οἱ πόροι του· οὕτω δὲ ἐνφ' τὰ κέρδη του ἠϋξάνοντο κατὰ τὸ ἀνωτέρω διάστημα μὲ πρόοδον ἀριθμητικὴν, τὸ εἶδος ζωῆς του μετεβάλλετο μὲ γεωμετρικὴν πρόοδον· ἔτσι ἡ πληγὴ τοῦ αὐτοῦ ἐπεδεινώθη ἀκριβῶς ἐξ αἰτίας τῶν εὐτυχῶν κερδῶν του· ἡ ἄλλη πληγὴ τοῦ ἦτο, ὅτι, μὴ ἔχων γεωργικὴν συνείδησιν καὶ τείνων πάντοτε εἰς ἰδανικὸν εὐρισκόμενον ἔξω τῶν δυνατοτήτων τῆς ἐργασίας ἐξ ἧς ἔζη, δὲν ἐτοποθέτησεν οὐδὲ μικρὸν ἐκ τῶν κερδῶν του τοῦτων ποσοστὸν εἰς αὐτὴν καὶ ἔτσι ἔχασε μίαν μοναδικὴν ἴσως εὐκαιρίαν ποῦ τοῦ παρουσιάσθη διὰ νὰ σχηματίσῃ γεωργικὴν κεφάλαιον πραγματικόν· ἔτσι καὶ ἡ πληγὴ τοῦ αὐτοῦ ἔμεινεν ἐπίσης ἀνοικτή. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐπάθε καὶ τὸ ἄλλο : ἀφ' ὅτου ἡ τυχαία ὑπερτίμησις τῶν προϊόντων τοῦ ἠϋξῆσε τὴν πιστωτικὴν του ἐπιφάνειαν, αὐτὸς ἔσπευσε νὰ ἐγκολπωθῇ τὴν συνήθειαν τῶν βραχυπροθέσμων καλλιεργητικῶν δανείων, τὰ ὁποῖα ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα, ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς βεβαίως διὰ τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας λόγους, προσέφερεν εἰς αὐτὸν μὲ μεγάλην εὐκολίαν· ἀπέκτησε δὲ οὕτω συνηθείας τὰς ὁποίας εἶνε ζήτημα ἂν αἱ περιστάσεις θὰ τοῦ ἐπιτρέψουν εἰς τὸ μέλλον, ἐὰν ἰδίως τὰ προϊόντα του ὑποτιμηθοῦν. Βεβαίως ἡ ἀνάπτυξις τῆς γεωργικῆς πίστεως παρ' ἡμῖν, ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, ἦτο δι' ἡμᾶς καὶ χρήσιμον κατ' ἀρχὴν καὶ ἀναπόφευκτον, ἐξ αἰτίας τῆς βαθμιαίας ἐκχρηματίσεως, ὡς ἐξήγησα ἤδη, τῆς οἰκονομίας μας. Ἐφιστῶ ἐν τούτοις τὴν προσοχὴν τοῦ ἀνογνωστοῦ μου εἰς τὸ γεγονός, ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος ἐκ τῶν δανείων αὐτῶν ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τοὺς πιστοίχους ὄχι εἰς πραγματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς καλλιεργείας ἐντὸς ἔστω τοῦ στενοῦ ὁρίου ποῦ ἐπέτρεπε τὸ βραχείας προθεσμίας δάνειον, ἀλλ' εἰς τὴν ἐμ-

πλούτισιν τοῦ εἵδους τῆς ζωῆς των διὰ συνηθειῶν δαπανηρῶν καὶ ἰδίως τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐγκαταλείψιν τῆς αὐτοπροσώπου σκληρᾶς ἐργασίας ὅλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ εἰς τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῶν δι' ἐργατῶν ἡμερομισθίων, πράγμα ποῦ ἔβλαψεν ἐν συνόλῳ καὶ τὴν γεωργικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν μας οἰκονομίαν (1) περισσότερον ἀπὸ ὅσον ὠφελήθη αὕτη ἐκ τῆς τοιαύτης δανειστικῆς ἀναπτύξεως τῆς γεωργικῆς πίστεως· ὅπως δὲ ποτε ἡ ὀργάνωσις τῆς γεωργικῆς πίστεως ἐν Ἑλλάδι δὲν εὔρεν ἀκόμη τὸν ἀνθρωπὸν της, παρ' ὅλας τὰς καλὰς προσπάθειάς καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ τοῦ Κράτους. Σκέπτομαι δέ, ὅτι ἡ τακτοποιήσις τοῦ ζητήματος αὐτοῦ εἶνε ὑπόθεσις περισσότερον ἐπείγουσα ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται, διότι ἅπαξ εἰσελθόντες εἰς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν δὲν δυνάμεθα νὰ ὀπισθοχωρήσωμεν· τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει καθόλου, ὅτι πρέπει ν' ἀφελθώμεν εἰς τὴν τύχην μας καὶ εἰς τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ πρώτου τυχόντος δημαγωγοῦ ἢ φαντασιοπλήκτου (2).

Ἐπαναλαμβάνω, ὅτι ἡ πατριὰ δὲν παρεσύρθη καθόλου εἰς τὸν κατηφορικὸν αὐτὸν καὶ τόσον ἐπικίνδυνον δρόμον. Μάλιστα ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἔχω νὰ κάμω τὴν ἐξομολόγησιν ἑνὸς χονδροειδοῦς λάθους εἰς τὸ ὅποιον ὑπέπεσα. Μεταβάς δηλαδὴ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1926 εἰς Φλώριναν καὶ παραμείνας ἐκεῖ ἐπὶ τριήμερον περίπου, ἐπεδόθην εἰς ἐπιτόπιον ἔρευναν, τῆς ὁποίας μερικὰ πορίσματα περιέλαβα καὶ εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μου. Τότε, μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἔκαμα καὶ τὴν παρατήρησιν, ὅτι οἱ ἐντόπιοι χωρικοὶ γεωργοί, ἰδίως σιτοκαλλιεργηταί, ὧν τινες μάλιστα καὶ ὑπὸ τὸν σχηματισμὸν τῆς πατριᾶς, δὲν εἶχον καμμίαν συναλλαγὴν μὲ τὴν πιστωτικὴν θυρίδα τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης καὶ ὅτι ἐπὶ πλέον ἐν τῇ ἀγορᾷ Φλωρίνης δὲν εἶχον διατεθῆ κατ'

(1) Ἐβλαψε καὶ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν προφανῶς, διότι ἓνα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ ἐλαττώσῃ τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν καὶ νὰ παραμείνῃ εἰς τὰ καφενεῖα.

(2) Δὲν ἀποκρύπτω καθόλου τὴν ἐντύπωσίν μου, ὅτι οὐδ' ἡ παροῦσα τόσον ἰσχυρά, καὶ τόσον καλῶν προθέσεων ἄλλως, κυβέρνησις ἐπίασεν τὸ ζήτημα τῆς ὀργάνωσεως τῆς γεωργικῆς πίστεως ἐν Ἑλλάδι εἰς τὴν οἴξαν του. Τοῦτο τὸ λέγω μὲ καθαρὰν συνείδησιν ἐφ' ὅσον δύναμαι νὰ κρίνω ἀπὸ ὅσας βεβαίως ἤλθον ἕως τώρα εἰς τὴν δημοσίαν συζήτησιν, ὥστε νὰ διαφαισίσκω τῆς Κυβερνήσεως. Δὲν εἶμαι δὲ βεβαίως ἐξ ἐκείνων, οἵτινες δὲν θὰ διέκρινον τὸν λέοντα ἔστω καὶ ἐκ τοῦ ὄνυχος μόνον· ἀλλὰ δὲν βλέπω καμμίαν ἐνδειξίαν ἄλλως τὸ ζήτημα δὲν εἶναι καὶ τόσον εὐκόλον, οὐδὲ ἐγένεν ἡ ἀπαραίτητος ζύμωσις καὶ δημοσίᾳ συζήτησις, ὥστε νὰ διαφωτισθῇ ἡ κυβέρνησις· ὅλοι ζητοῦν χρήματα καὶ κανεῖς δὲν σκέπτεται τὰς συνεπειάς. Ταῦτα ἐσημείωσα παρεμπιπτόντως, διότι τὸ θέμα ἀνήκει εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ παρ' ἡμῖν χωρικοῦ σχηματισμοῦ, περὶ οὗ κατωτέρω.

ὅλον ἐκεῖνο τὸ ἔτος πλέον τῶν δέκα σάκκων λιπάσματος, οὐδὲ ἐν ἑξ ἄλλου γεωργικὸν μηχανήμα ἐπωλήθη, ἐκτὸς τοῦ σιδηροῦ ἀρότρου πού διεδόθη στενωτάτα ἄλλως καὶ αὐτό. Ὅφειλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἔκαμα τὴν ἐπιπολαιότητα νὰ χαρακτηρίσω τὰ δεδομένα ταῦτα πὺν συνέλεξα ὡς δυσάρεστα διὰ τὴν πρόοδον τοῦ τόπου. Ἀργότερα μόνον ἔμαθα τὰ ἑξῆς : ὅτι ἡ πιστωτικὴ θυρὶς, χωρὶς τόκον μάλιστα, τῶν χωρικῶν αὐτῶν εἶνε εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ὅπου ἔχουν μεταναστεύσει μέλη τῶν πλείστων πατριῶν, ὅτι ἔχουν φυσικὸν λίπασμα ἐκ τῶν ποιμνίων των δωρεὰν μάλιστα καὶ πολὺ καλλίτερον καὶ ὅτι τὰ γεωργικὰ μηχανήματα (λ. χ. θεριστικὰ μηχαναὶ) εἶνε περιττὰ καὶ ἀκριβώτερα ἀπὸ τὰς πληθωρικὰς χεῖρας τῶν πατριῶν. Ἐπανορθῶνω λοιπὸν τῶρα ἐκεῖνο τὸ λάθος μου καὶ προσθέτω, ὅτι ἐὰν οἱ χωρικοὶ τῆς Φλωρίνης εἶχαν εἰσέλθῃ τότε εἰς τὸν δρόμον πὺν ἐγὼ ἐθεωροῦσα τότε πρόοδον, ἡ ἐνεργητικὴ ἀκόμη σιτοκαλλιέργεια τῆς περιοχῆς (εἶνε ἴσως ἡ μόνη πὺν στέκεται ἐν Ἑλλάδι) θὰ εἶχε ναυαγήσει ὡς ἀσύμφορος καὶ ἀκράτητος, ὅπως συμβαίνει εἰς πλείστας ἄλλας περιοχὰς τῆς χώρας μας, ὅπου οἱ μικροῖδιοκτῆται χωρικοὶ μας ἐννοοῦν διὰ τῆς βίας νὰ προβιβάσουν ἑαυτοὺς ἀπὸ σεμνοὺς καὶ ἐπιμελεῖς αὐτοκαλλιεργητὰς εἰς καφενοβίους καὶ ὑπερόπτας κτηματίας, οἱ ὅποιοι νομίζουν μόνον ἔργον των τὸ νὰ στείλουν ἐργάτας εἰς τὸ κτῆμα καὶ τὸ νὰ παραπονοῦνται τόσον κατὰ τῆς ἀκριβείας τῶν ἡμερομισθίων τοῦ ἀθλίου ἀγροτικοῦ προλεταριάτου ὅσον καὶ κατὰ τῆς Ἑθνικῆς Τροσπέξης ἐπειδὴ δὲν δίδει καὶ ἔπειτα ἐπειδὴ δὲν χαρίζει τὰ δάνεια καὶ κατὰ τοῦ Κράτους τέλος ἐπειδὴ δὲν δέχεται νὰ κρατῇ μὲ τοὺς δασμοὺς μίαν ὑποφερτὴν τιμὴν διὰ τὸ σιτάρι, εἴτε ἀκόμη καὶ κατὰ τῆς ἀπίστου Ἀλβιόνος, ἡ ὁποία δὲν μᾶς στέλλει ὅλες τῖς λίρες της διὰ τὴν σταφίδα μας. Ἀλλ' αἱ καπὸπιν σχέψεις εἶνε βεβαίως σοφώτεροι τῶν πρώτων ὁ δὲ ἐνθουσιασμός μὲ τὸν ὁποῖον συχνὰ νομίζομεν, ὅτι θὰ σώσωμεν τὴν χώραν, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν βαθεῖαν καὶ προσεκτικὴν μελέτην τῶν ἀντικειμενικῶν δεδομένων καὶ τὴν δεδοκιμασμένην πείραν.

Αὕτῃ ὁπωσδήποτε εἶνε ἡ θέσις τῆς πατριᾶς ὡς πρὸς τὴν τρίτην καὶ τὴν τετάρτην βασικὴν ἀπομὴν τῆς ἐρεῦνης μας.

8'.

Π ε ρ ῖ λ η ψ ι ς

Ἡ γεωγραφικὴ διάδοσις τῆς πατριᾶς εἰς τὰ Βαλκάνια.

Θὰ μελετήσωμεν τῶρα τὸ θέμα τῆς γεωγραφικῆς καὶ τῆς ἑθνικῆς ἔπειτα διαδόσεως τῆς πατριᾶς ἐν τῇ Βαλκανικῇ.

Πρώτον εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν γεωγραφικὴν διάδοσιν τοῦ σχηματισμοῦ παρατηροῦμεν, οἱ ἀπὸ παναρχαίων χρόνων τὸ πατριαρχικὸν καθεστῶς, μιὰ μορφὴ τοῦ ὁποίου εἶνε καὶ ἡ πατριά, ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν Βαλκανικὴν, τοῦτο δὲ καὶ διότι ἡ κατατετμημένη γεωγραφικῶς φύσις τῆς χώρας καὶ ἡ ἐκ τούτου δυσκολία τῶν συγκοινωνιῶν ἠνόει τοὺς σχηματισμοὺς αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι ἠγγυῶντο τὴν αὐτάρκειαν καὶ διότι ἡ Χερσονήσος ὑπέστη κατὰ περιόδους μίαν ἀδιάκοπον ἀπὸ βορρᾶ διατάραξιν τῆς εἰρήνης, συνεπῶς δὲ καὶ τῶν συγκοινωνιῶν καὶ τοῦ ἰσοπεδωτικοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦτο ἐξ ἀφορμῆς τῆς εἰσβολῆς χερσαίων λαῶν πατριαρχικῶς ὀργανωμένων, οἱ ὁποῖοι ἀνανέωναν καὶ ἐνίσχυναν κάθε φορὰ τοὺς ἐν τῷ μεταξὺ ἐξασθενοῦντας σχηματισμοὺς τούτους. Ἐξαίρεσιν τοῦ καθεστώτος τούτου ἀπετέλεσαν πάντοτε τὰ παράλια τῆς Χερσονήσου, ἰδίως τὰ ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Θρακομακεδονικῆς ἀκτῆς, ὅλαι δηλαδὴ αἱ ζῶναι, εἰς τὰς ὁποίας, μὲ βάσιν τὰ ἐπιθαλάσσια κέντρα, ἡ διαβρωτικὴ ἐπίδρασις τοῦ συναλλακτικοῦ εἰς εἶδος κατ' ἀρχὰς καὶ χρηματικοῦ κατόπιν ἐμπορίου κατέστη δυνατόν νὰ εἰσδύσῃ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἥδη τῶν Φοινίκων καὶ ἐντεῦθεν, κατὰ τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔπειτα τῶν Ῥωμαίων, τῶν Βυζαντινῶν, τῶν ναυτικῶν Ἰταλικῶν δημοκρατιῶν καὶ τῶν Τούρκων, καθὼς καὶ κατὰ τὴν καθ' ἡμᾶς περίοδον, καθ' ἣν ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν δυτικῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης ἀπεσυνέθεσαν καὶ συνέτριψαν εἰς βαθμὴν καὶ εἰς ἔκτασιν πού δὲν εἶχε συμβῇ ποτὲ ἄλλοις ὅλους τοὺς καθυστερημένους πατριαρχικοὺς θεσμούς.

Κατὰ ταῦτα, ἐκτός τῶν ἀνωτέρω παραλίων κέντρων καὶ τῶν περιοχῶν ἕως ὅτου ἡ ἀκτίς τῆς δράσεως αὐτῶν ἦτο ἐφικτή, θὰ ἀνέμενέ τις ὅτι τοῦλάχιστον κατάλοιπά τινα τῆς πατριάς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχαν ἐπιβιώσῃ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας χερσαίας περιοχὰς τῆς Χερσονήσου. Ἐν τούτοις ἡ σημερινὴ γεωγραφικὴ διάδοσις τῆς πατριάς εἶνε μᾶλλον περιορισμένη· ἔχουσα δ' αὕτη τὸ ἐπίκεντρον αὐτῆς εἰς τὰς μᾶλλον ἀπομεμονωμένας δειναρικὰς περιοχὰς ἐκτείνεται ἀπὸ δυσμῶν πρὸς βορρᾶν, ἀνατολὰς καὶ νότον καὶ συμπέπει πρὸς ἀνατολὰς μὲν σχεδὸν μὲ τὰ δυτικὰ ἐπὶ τῶν περιοχῶν τοῦ Μοράβα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ ἀνωτέρω σημειωθέντα ὄρια τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξηπλοῦτο ἀντιθέτως ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἕως τὰς περιοχὰς ἐκεῖνας· πρὸς βορρᾶν μὲ τὰς ἐντὸς τῆς Κροατίας ζῶνας ἐπιδράσεως τοῦ γερμανικοῦ πολιτισμοῦ· πρὸς νότον δὲ σταματᾷ εἰς τὸν Πίνδον καὶ εἰς τὰς ἄλβανικὰς χώρας τὰς κάτω τῆς Σκόδρας.

Ἀξιοπερίεργον εἶνε, ὅτι ἡ πατριά ἐξησθένησε προώρως εἰς

τὰς περὶ τὸν Μαρίτσαν καὶ τὸν Αἴμον χώρας· ἐδῶ διετηρήθη μὲν βεβαίως καὶ ἀκόμη ἀνθίστατα, ζωηρῶς τὸ καθεστὼς τῆς αὐτάρκειας κλειστῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ ὑπὸ ἄλλην μορφήν, τὴν τσιφλικὴν δηλαδὴ πρότερον μορφήν (1) καὶ νῦν καὶ ὑπ' αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρικὸν καθεστὼς τῆς μικροῦδιοκτησίας, ἐξ οὗ καὶ ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κρίσις ἐν Βουλγαρίᾳ, ἣν περιέγραψα ἤδη εἰς τὸ προηγουμένον κεφάλαιον· ἡ πατριὰ ὁμως, ὁ κατ' ἐξοχὴν κλειστὸς τύπος, ἐθρυμματίσθη. Τὸ ἀξιοπερίεργον τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ πατριὰ εἰς τὰς χώρας ταύτας ὑπέστη δεινὰ τραῦματα ἐκ δύο αἰτίων : πρῶτον συνέβη τοῦτο εἰς ὅλας τὰς ἐποχάς, καθ' ἃς αἱ βουλγαρικαὶ ἡγεμονίαι εἶχαν στερεωθῇ, ἐκπολιτισθῇ καὶ ἀκμάσει ἐν αὐταῖς ταῖς χώραις, διότι τότε ἀκριβῶς αἱ συγκοινωνίαι ἐλειτούργησαν καὶ ἐκεῖ ἀνετώτερον καὶ ὁ συναλλακτικὸς καὶ ἐμπορικὸς πολιτισμὸς διεδόθη εἰς βάρος τῆς πατρίδος, ἡ ὁποία εὐδοκίμει καλλίτερον εἰς τὰς περιόδους τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς χαλαρώσεως τῶν συγκοινωνιῶν τῶν συναλλαγῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου, εἰς τὰς περιόδους δηλαδὴ τῆς οἰκονομικῆς ἀπομονώσεως· τὸ δὲ δεύτερον καὶ κυριώτερον τραῦμα ἔλαβεν ἡ πατριὰ ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἐξ αἰτίας τῆς γειτνιάσεως αὐτῶν πρὸς τὸ Βυζάντιον. τὸ ὁποῖον, εἰς ὅλας τὰς περιόδους ποὺ ἐπεκράτησεν ἐπ' αὐτῶν, ἐδῶ κυρίως ἐφήρμοσε, ἰδίως διὰ λόγους ἀσφαλείας, μὲ τὸν αὐστηρότερον τρόπον τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ τῆς ἀμειλίχτου διαλύσεως τῶν ἰσχυρῶν καὶ φιλοδόξων πατριῶν (ὅσας βεβαίως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξελληνίσῃ καὶ νὰ κερδίσῃ πρὸς τὸ μέρος του) καὶ τῆς ὑπαγωγῆς τοῦ πληθυσμοῦ ὑπὸ τὴν πλέον σκληρὰν μορφήν τοῦ κολληγικοῦ καθεστῶτος, πράγμα τὸ ὁποῖον ἦτο προϋπόθεσις οἰκονομικῆ ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐκεῖ ἐγκαθίδρυσιν τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας εἴτε πολιτικῆς εἴτε ἐκκλησιαστικῆς.

Ἐπίσης εἶναι ἀξιοπερίεργον, ὅτι ἡ μορφή τῆς πατρίδος σπανίζει εἰς τὰς ἄλβανικὰς χώρας· τοῦτο ὁμως ἐξηγεῖται ἂν προσέξῃ τις εἰς τὸ ὅτι εἰς μὲν τὴν νότιον Ἀλβανίαν ἢ βόρειον Ἡπειρον ἐπικρατεῖ, λόγω τῆς ἑλληνικῆς γειτνιάσεως, τὸ ἐλεύθερον κεφαλῶρι καὶ τὸ χωρικὸν σύστημα τῆς μικροῦδιοκτησίας, εἰς δὲ τὴν μέσην πεδινὴν καὶ ἐλώδη περιοχὴν ἐπικρατεῖ τὸ Τσιφλικὸν καὶ εἰς

(1) Ἦδη ἔχω ἐξηγήσει, ὅτι καὶ τὸ Τσιφλικὸν εἶνε θεσμὸς κατὰ βάσιν τῆς κλειστῆς οἰκονομίας, διότι ἡ ἔκτασίς του, τὰ ὄριά του, ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ κατανομὴ τῶν καλλιεργειῶν ὥς καὶ ὁ συνδυασμὸς τούτων μὲ τὴν νομαδικὴν κτηνοτροφίαν εἰς ἣν διέθετε τὰς βοσκὰς του, ὅλα αὐτὰ ἐκονομίζοντο τοιουτοτρόπως ὥστε ὁ σχηματισμὸς ν' ἀποτελῇ μίαν αὐτάρκειαν κατὰ τὸ δυνατόν καὶ κλειστὴν οἰκονομικὴν μονάδα.

τὰ θόρεια τμήματα επικρατεῖ ἢ κατὰ φυλὰς ὀργάνωσις· ἡ δὲ φυλὴ εἶναι σχηματισμὸς εὐρύτερος τῆς πατριᾶς καὶ κατὰ βάσιν δὲ διάφορος αὐτῆς, διότι εἶνε σχηματισμὸς μὴ αὐτεπαρκῆς, μᾶλλον κτηνοτροφικὸς καὶ μᾶλλον πολεμικὸς καὶ ἐπιδρομικὸς· ἐνφ' ἡ πατριὰ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν αὐτάρκης καθαρῶς οἰκονομικῶς γεωργοκτηνοτροφικὸς κολλητικιστικὸς σχηματισμὸς, ὁ ὁποῖος ἐμφορεῖται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς τάξεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἐργασίας.

Εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὰ νότια σύνορα τῆς πατριᾶς παρατηρῶ τὰ ἑξῆς : ἂν κρίνῃ τις ἀπὸ ἀπόψεως εὐκολίας συγκοινωνιακῆς καὶ ἐισδύσεως τοῦ ἐμπορίου, ἐπειδὴ ἡ χώρα τοῦ Πίνδου μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ, συμπεριλαμβάνομένων καὶ τῶν κεντρικῶν περιοχῶν τῆς ὀρεινῆς Σιερεᾶς Ἑλλάδος, εἶνε μᾶλλον ἀπομεμονωμένη καὶ μακρὰν τῆς ἀμέσου ἐπιδράσεως τῶν μεγάλων συναλλακτικῶν κέντρων, θὰ φθάσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι δὲν ὑπῆρχε κανεὶς λόγος νὰ μὴ διατηρῆται καὶ σήμερον ἡ πατριὰ μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ (1), ἂν καὶ ἐφ' ὅσον βέβαια προϋπῆρχε εἰς τὰ μέρη ταῦτα· τὸ ζήτημα αὐτὸ εἶνε λίαν περίπλοκον· ἡ προσωπικὴ μου γνώμη εἶνε ὅτι τὴν γεωγραφικὴν κατὰ τὰ μέρη ταῦτα διάδοσιν τῆς πατριᾶς ἀνέκοψαν οἱ ἑξῆς παράγοντες : ἡ γεωγραφικὴ παρεμβολὴ τῶν καθαρῶς ὀρεινῶν καὶ κτηνοτροφικῶν συγκροτημάτων τοῦ Πίνδου, ὅπου ἐκυριάρχησαν ἐπὶ μακρὸν οἱ νομάδες κτηνοτρόφοι Ἕλληνες Σαρακατσάνοι καὶ Βλάχοι Καραγκούνηδες ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ Τσελιγκάτου καὶ τῆς ἡμιμονίμου ὀρεινῆς ἐγκαταστάσεως, ὑπὸ δύο μορφὰς δηλαδὴ, οἵτινες ἔδειξαν ἐμμενῆν εἰς τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά των, εἰς τὴν γλῶσσαν των καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὸ εἶδος ζωῆς των· ἔπειτα ἄλλος γεωγραφικὸς ἐπίσης παράγων ὁ ὁποῖος διέκοψε τὴν συνεχῆ διάδοσιν τῆς πατριᾶς πρὸς νότον εἶνε ἡ παρεμβολὴ τῆς πεδινῆς Θεσσαλίας, ἥτις παρ' ὅλα τὰ λεγόμενα περὶ σιτοβολῶνος εἶνε χώρα οἰκονομικῶς μᾶλλον κτηνοτροφικὴ (δι' αὐτὸ καὶ ἐπεκράτησεν αὐτόθι τὸ Τσιφλίκι, ὥς συνδυάζον εἰς εὐρεῖαν ἔκτασιν τὸν κτηνοτροφικὸν παράγοντα) καὶ συνεπῶς δυσμενὴς διὰ τὴν διάδο-

(1) Ἐφ' ὅσον θὰ διετηρεῖτο αὐτόθι ἡ πατριὰ, δὲν θὰ ἦτο ἐκκληρικὸν νὰ διετηροῦντο ἀκόμη καὶ σλαβικά ἴχνη, ἐπειδὴ ἡ πατριὰ σήμερον εἶνε διαδεδομένη, δι' οὓς λόγους θὰ ἐξηγήσω κατωτέρω εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ ἐθνικῆς διαδόσεως ὑπὸ τὴν σλαβικὴν τῆς μᾶλλον μορφῆν· ἐννοῶ δηλαδὴ ὑπὸ ἀποψίν γλώσσης, ἡθῶν, ἐθίμων κλπ., διότι ὥς παρετήρησα ἤδη ὁ σλαβισμὸς ἀπερρόφησε, ὑπὸ τὴν εἰδικὴν μορφὴν του τῆς πατριᾶς, πολλοὺς ἀλλοφύλους πληθυσμούς, βλαχικούς, ἀλβανικούς, ἐλληνικούς καὶ ἰταλικούς ἀκόμη. Περὶ τούτου θὰ ὁμιλήσω καὶ κατωτέρω.

σιν σχηματισμοῦ στηριζομένου εἰς τὴν δημητριακὴν κυρίως καλλιέργειαν, διὰ τὴν ὁποίαν περιοχαὶ ἰδανικαὶ εἶνε τὰ δροσερὰ ὑψίπεδα, ὅπως τὸ τῆς Φλωρίνης, Μοναστηρίου, Κοσόβου, Μετόχια καὶ καθεξῆς, ὅπου ἄλλως ὁ σχηματισμὸς οὗτος ἐπεκράτησεν εὐκολώτατα καὶ σθεναρῶς ἀκόμη ἀνθίσταται. Τέλος πρέπει νὰ παρατηρήσω, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ὄρεινὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ὅτι ἡ χώρα αὕτη εἶνε μὲν ἀπομεμονωμένη καὶ ἀκοινώνητος καὶ συνεπῶς εὐνοϊκὴ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως εἰς τοὺς κλειστοῦς σχηματισμούς, ἐν τούτοις ὁ τρομερὸς διαφορισμὸς τοῦ κλίματος τῶν ἑδαφῶν τῆς καὶ ἡ ὑπὲρ πᾶν ὄριον κατὰμηνσις αὐτῆς, συνετέλεσαν ὀντιστοίχως εἰς τὴν ταχεῖαν κατὰμηνσιν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν τῶν πολυπληθῶν πατριαρχικῶν σχηματισμῶν καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν στενοτέρων χωρικῶν τοιούτων ὡς καὶ ἐνὸς ὅλως χαρακτηριστικοῦ εἶδους ζωῆς, ἐπίσης δὲ καὶ πνευματικῆς ἰδιοφυίας καὶ ψυχολογίας, ἅτινα ὅλα ὁμοῦ διαστέλλουν τὴν ἡμετέραν οἰκονομίαν ἀπὸ τὰς τῶν γειτονικῶν σλαβικῶν ἐθνῶν.

Αὐτὰ εἶχα νὰ σημειώσω ἐν περιλήψει περὶ τῆς γεωγραφικῆς ἐν τῇ Βαλκανικῇ διαδόσεως τοῦ σχηματισμοῦ τῆς πατριᾶς.

Ι'.

Περίληψις

Ἡ ἐθνικὴ διάδοσις τῆς πατριᾶς μεταξὺ τῶν βαλκανικῶν ἐθνῶν.

Χαρακτηριστικαὶ μορφαὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς διαδόσεως : Τὸ

Ἄστυ καὶ ἡ Κοινότης.

Χαρακτηριστικαὶ μορφαὶ τῆς σλαβικῆς ἐθνικῆς διαδόσεως : Τὸ τσιφλίκι καὶ ἡ πατριὰ.

Ὁ ἀνταγωνισμὸς δύο ἀντιπάλων οἰκονομικῶν συστημάτων.

Τὸ ζήτημα τῆς ἐθνικῆς ἐν τῇ αὐτῇ χώρᾳ διαδόσεως τῆς εἰδικῆς ταύτης μορφῆς εἶνε λίαν χαρακτηριστικὸν διὰ τὸν οἰκονομικὸν καὶ φυλετικὸν ἀνταγωνισμὸν εἰς τὰ Βαλκάνια. Εἶνε δὲ ἰδιαίτερος σημαντικὸν διὰ τὰς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Σλαβῶν σχέσεις. Θὰ προσπαθῇσω λοιπὸν νὰ διαλευκάνω τὰ ζητήματα αὐτά, ἰστάμενος ἐπιμόνως ἐπὶ πρακτικοῦ ἐπιπέδου καὶ ἀφήνων κατὰ μέρος τὰς ἱστορικὰς καὶ τὰς φυλετικὰς προλήψεις.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τοὺς Μουσουλμάνους, οὗτοι εἶνε ὁργανωμένοι ὑπὸ ὅλως ἰδιαιτέρους σχηματισμούς, ὥστε μεταξὺ αὐτῶν δὲν ἀπαντᾷται ὁ τύπος τῆς καθαρᾶς πατριᾶς, ἐκτὸς ἐνιαχοῦ εἰς σλαβικοὺς πληθυσμούς προσφάτως ἐξισλαμισθέντας.

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς Ἀλβανούς, ἐν τῇ κυρίως Ἀλβανίᾳ σχεδὲν δὲν ὑπάρχει πούθενά ὁ τύπος τῆς πατριᾶς, δι' οὗς λόγους ἐξήγησα ἀνωτέρω, εὐρίσκεται ὅμως οὗτος μεταξὺ ἀλβανικῶν πληθυσμῶν κατοικούντων εἰς χώρας σλαβικάς, ἰδίως σερβικάς.

Διὰ δὲ τοὺς Βουλγάρους ἐξήγησα ἤδη τοὺς κυριωτέρους λόγους δι' οὓς ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ὁ θεσμός οὗτος ἐξησθένησε τόσον προώρως καὶ δι' οὓς ἄλλως οἱ Βούλγαροι καὶ ὅταν, διὰ μεταναστεύσεως ἢ ἐγκαταστάσεως, ἀποίκησαν γειτονικάς χώρας πρὸς δυσμὰς ἢ πρὸς νότον, ἐξηπλώθησαν ἐν αὐταῖς πάνιοτε ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ κολλήγου καὶ διὰ τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ. Ἐπικαλοῦμαι λοιπὸν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου μου ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, καθ' ὅσον ὅσκις ὁμιλῶ ἐδῶ περὶ σλαυϊκῆς πατριᾶς καὶ περὶ τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῆς, διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τούτου, ἐσημείωσαν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ οἱ Σλαῦοι, διαδοθέντες εἰς ὅλας τὰς δημοκρατικὰς κυρίως περιοχὰς καὶ ἐπικρατήσαντες εἰς αὐτάς, ἐννοῶ τοὺς Σλαῦους τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὸ κεντρικὸν καὶ εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς Χερσονήσου, ἐκεῖθεν δηλαδὴ τῶν ὁρίων τοῦ Τσιφλικικοῦ, καὶ τοὺς ὁπίους οἱ Σέρβοι ἐπιμένουν ν' ἀποκαλοῦν Νετισλάβους, διασέλλοντες τοὺς Βουλγάρους.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀπαντᾶται πλέον ὁ τύπος τῆς πατριᾶς· ἐξ ἄλλου ἐπειδὴ καὶ ὅπου ὑπῆρχαν κατὰ τὴν προσλαυϊκὴν περιόδον τῆς Χερσονήσου πληθυσμοὶ Ἑλληνικοὶ κατὰ τὴν φυλὴν, παλαιόθεν ὁργανωμένοι ὑπ' αὐτὴν τὴν μορφὴν καὶ ζῶντες κατὰ τὰ θόρεια σύνορά μας, ὅπου δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐκταθῇ ἡ ἀντιπατριαρχικὴ διαλυτικὴ ἐπίδρασις τῶν ἰδιοτύπων ἐπιθαλασσίων ἡμετέρων κέντρων, ἐπειδὴ, ἐπαναλαμβάνω οἱ φυλετικῶς καὶ γλωσσικῶς (ὄχι δὲ κατὰ τ' ἄλλα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ) Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ οὗτοι, ἀπομεμακρυσμένοι, ὄντες ἀφομοιώθησαν ἐνωρίζ, ὥς καὶ οἱ ἄλλοι γηγενεῖς ἀπὸ τοὺς Σλαῦους· καὶ ἐπειδὴ κατὰ τ' ἀνωτέρω οὐδὲ μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς Χερσονήσου ἀπαντᾶται νῦν εἰς μεγάλους ὄγκους ἡ πατριὰ—διὰ τοὺς λόγους τούτους τὴν βαλκανικὴν γενικῶς πατριὰν θὰ τὴν ὀνομάζω ἐφεξῆς πατριὰν σλαυϊκὴν, ἀδιαφόρως δηλαδὴ τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς τῆς.

Τοῦτο δὲ τὸ κάμνω διότι τοιοῦτοτρόπως θέλω νὰ διαστείλω τὸν οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν σχηματισμὸν μὲ τὸν ὁποῖον ἔδρασαν κυρίως οἱ Σλαῦοι, ἀφομοιώσαντες ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλους λαοὺς καὶ ἐπεκταθέντες πρὸς νότον, ἀπὸ τοὺς σχηματισμοὺς μὲ τοὺς ὁποίους ἔδρασαν οἱ Ἕλληνες, ἀφομοιώσαντες καὶ οὗτοι μὲ τὴν σειρὰν τῶν ἐντὸς αὐτῶν καὶ ἄλλους λαοὺς ὅσους ἠδυνήθησαν νὰ παρασύρουν εἰς τὰς μορφὰς ὁργανώσεως τῶν καὶ εἰς τὸ εἶδος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν, καὶ ἀντεπιτεθέντες τρόπον τινὰ πρὸς βορρᾶν, ὅπου βασιτηδὸν ἐπανερχονται ἐκάστοτε εἰς τὰ παλαιὰ τῶν σύνορα, ἕως ἐκεῖ ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξιχθῇ ὁ ἀτομικὸς καὶ κοινοτικὸς ὁ ἰδιορρυθμὸς ἀστοχωρικὸς καὶ ὁ ἀστοχός

καὶ μεσογειακὸς πολιτισμὸς αὐτῶν, εἰς τὰς περιόδους τοῦλάχιστον καθ' ἃς μία μακρὰ εἰρήνη ἐπιτρέπει τὴν ἀμοιβαίαν ἰσορροπίαν τῆς δυνάμεως τῶν διαφόρων φυλῶν καὶ πολιτισμῶν ἐν τῇ Χερσονήσῳ.

Ἦδη ἀνωτέρω ἀπηρίθμησα καὶ ἀνέλυσα τοὺς βασικοὺς πατριαρχικοὺς σχηματισμοὺς, ὧν οἱ πλείστοι δι' οὓς γεωοικονομικοὺς λόγους ἀνέφερα ὑπῆρχαν παλαιόθεν καὶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Σλαύων εἰς τὰ Βαλκάνια μεταξὺ τῶν γηγενῶν πληθυσμῶν, ἢ ἐνσωματωθέντων κατόπιν εἰς τὸν σλαβικὸν ὄγκον ἀπὸ ἱστορικὰ καὶ ἄλλα αἰτία.

Ἐσημείωσα ἐπίσης, ὅτι ὁ πρῶτος ἱστορικῶς γνωστὸς ἀντιπατριαρχικὸς παράγων ποὺ ἐνεφανίσθη εἰς τὴν χώραν ἦσαν τὰ ὑπὸ τῶν Φοινίκων ἐγκατασταθέντα εἰς διάφορα ἐπικαίρα σημεῖα εἰπορεῖα καὶ λογιστήρια· καὶ ὅτι ἔκτοτε οἱ τοιοῦτοι ἀντιπατριαρχικοὶ παράγοντες ἐπολλαπλασιάσθησαν στηριγμένοι κυρίως εἰς τὴν ἰδιωτυπίαν τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους τῆς κάτω Ἑλλάδος πρὸ πάντων· ἐνθ' ἑξ ἄλλου τὸ πατριαρχικὸν καθεστῶς σοβαρῶς ἐνισχύθη κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον, ἰδίως ἐκ τῆς εἰσβολῆς τῶν Σλαύων.

Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται, ὅτι μεγάλως πρὸς στιγμὴν ἐτόνωσαν τὸ πατριαρχικὸν καθεστῶς τοῦτο καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα κατελθόντα Δωρικά φύλα. Δύνатаί τις μάλιστα νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος θὰ ἐξηγεῖτο ὡς ἄριστα ἐὰν ἐμελεῖτο, ἀπὸ ἀπόψεως κοινωνικῆς μορφολογίας, ὡς μία ἐναλλαγὴ ἀλληλοδιαδόχων, εὐτυχῶν συχνά, κρίσεων τοῦ ἀπὸ τῶν Δωριέων τονωθέντος πατριαρχικοῦ καθεστώτος, τὸ ὁποῖον, βαθμηδὸν μετασχηματιζόμενον, κατέληξεν εἰς τὴν ὅλως ἰδιότυπον καὶ ἐξαιρετικῶς γόνιμον πολιτικοκοινωνικὴν μορφήν τοῦ κλασικοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε χαρακτηρὰ μᾶλλον ἀστικὸν καὶ ἰδιωτυπώτατον ἐν πάσῃ περιπτώσει.

Ἑλληνισμὸς καὶ Ἑλληνες εἶνε ὄνομα, τὸ ὁποῖον, εἰς μίαν ἱστορικὴν ἐποχὴν, ἐπῆραν ὠρισμένοι πληθυσμοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου, οὓς μεταξὺ τῶν συνέδεσεν ὄχι τόσον ἡ κοινὴ φυλετικὴ καταγωγὴ, ἀλλὰ μᾶλλον, κατὰ τὸν Ἰσοκράτη, ἡ ἐνότης τῆς μορφώσεώς των καὶ τοῦ εἶδους ζωῆς ποὺ ἔκαμναν, ὡς καὶ μερικαὶ ἐπιτυχεῖς μορφαὶ ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας παρ' αὐτοῖς ὡς καὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς των ζωῆς.

Αὗται αἱ μορφαὶ ἀπεδείχθησαν ἐξόχως δυναμικαί, ἐξόχως ἀφομοιωτικαὶ διὰ μακρὸν χρόνον· ἐξ αὐτῶν ἐξ ἄλλου, καὶ ὅταν ἐξέλαιπον, ἀτέρρευσαν μεγάλα ἱστορικὰ ρεῖματα, αἱ γνωσταὶ κλασικαὶ ἑλληνικαὶ καὶ αἱ ἑλληνιστικαὶ παγκοσμίου διαδόσεως πα-

ραδόσεις (γλωσσικαί, ἀνθρωπιστικαί, πολιτικαί, καλλιτεχνικαί, κοινωνικαί) αἱ ὁποῖαι ἐπέδρασαν μοιραίως τὴν κατόπιν ζωὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ τόπου τούτου, ἀκόμη καὶ ὅταν εἰ ἀντικειμενικοὶ οικονομικοί, κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὄροι μετεβλήθησαν ἐν αὐτῷ.

Αὐταὶ αἱ μορφαὶ καὶ αὐταὶ αἱ παραδόσεις ἀπετέλεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἓνα εἶδος φοβερῶν ρεπάλων διὰ τῶν ὁποίων οὗτοι ἀπεσυνέθεσαν καὶ συνέτριψαν ὅλας τὰς ἔκτοτε εἰσχωρησάσας ἀπὸ Βορρᾶ πατριαρχικὰς ὁμάδας.

Ποῖαι ἦσαν αὐταὶ αἱ μορφαί, αὐτοὶ οἱ σχηματισμοί ; Καὶ ποῖον ἦτο τὸ δυναμικὸν αὐτῶν ;

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως μὲν τοῦ δυναμικοῦ των, ἡμπορῶ γενικῶς νὰ εἰπῶ, ὅτι ἐνῶ τῶν πατριαρχικῶν σχηματισμῶν τὸ δυναμικὸν εἶνε ἡ ὑπὸ τὴν οἰκογενειακὴν μορφήν ὁργανώσεως ὁμαδικὴ ἐργασία, τῶν ἑλληνικῶν σχηματισμῶν ἀντιθέτως τὸ δυναμικὸν εἶνε μία πέραν τῆς οἰκογενείας ἐκτεινόμενη ὁμαδικὴ μονάς ὡς καὶ τὸ ἀτομιστικὸν πνεῦμα, ἡ ἐπινόησις· πρόκειται περὶ ἐνὸς χρηματιστηρίου, ὅπου οἱ Ἕλληνες, ἰδιότυποι ἀργυραμοιβοί, ἐπωλοῦσαν καὶ ἀγόραζαν πάσης φύσεως πνευματικὰς ἀξίας (1).

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ τοὺς σχηματισμοὺς πρέπει νὰ τενίσω, ὅτι οὗτοι δὲν ὑπῆρξαν πάντοτε οἱ ἴδιοι· κάτω ἀπὸ τὸ αἰωνόβιον ἱστορικὸν ρεῖμα τῶν παλαιῶν κλασικῶν παραδόσεων ὑπέστησαν, ἐκ τῆς ἐπαφῆς πρὸς τὰς ἐκάστοτε πραγματικότητας, ἐξέλιξιν καὶ παρηγλάγησαν εἰς μίαν λίαν ποικίλην κλίμακα. Ἡμπορῶ ὅμως νὰ τοὺς

(1) Ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ἔλεγε τις ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς ἐκτύπησε τὰς γύρω του πατριαρχικὰς κοινωνίας μὲ τοὺς ἰδίους σχηματισμοὺς οἷς χρησιμοποιοεῖ σήμερον ἡ ἀστικὴ κεφαλαιοκρατικὴ καὶ βιομηχανικὴ Εὐρώπη· εἶνε λάθος τοῦτο. Τὸ δυναμικὸν τοῦ σημερινοῦ καθεστώτος εἶνε ἐκτὸς τῆς ἐργασίας καὶ τὸ κεφάλαιον ἐπίσης, ἀλλὰ ἰδίως εἶνε ἡ πρακτικὴ σημερινὴ τεχνικὴ, ἡ ὁποία ὑπέταξε τεραστίας φυσικὰς δυνάμεις, συνεχέντρωσε καὶ ἐβιομηχάνισε ὄγκους πρώτων ὑλῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως διηκόλυνε τὴν ὁργάνωσιν παγκοσμίας ἀγορᾶς πραγματικῆς περιλαμβανούσης ὄχι μόνον τὰς ὀλιγαριθμοὺς ἀνωτέρας πλουσίας τάξεις ἀλλὰ ὁλόκληρον τὴν λαϊκὴν μάζαν, τὴν ὁποίαν βαθμυδὸν τείνει νὰ ὁμοιομορφίῃ καὶ νὰ ἰσοπεδώσῃ ἐξ ὁλοκλήρου. Ἀντιθέτως καὶ ἡ ἀνατολικὴ καὶ ὁλόκληρος γενικὰ ἡ Μεσόγειος παράγει προϊόντα μᾶλλον πολύτιμα, καὶ εἰς μικρὰς σχετικῶς ποσότητας, μὴ δυνάμενα νὰ κατακτῇσιν τὰς λαϊκὰς μάζας ἐμπορικῶς καὶ ν' ἀποβλέψουν εἰς μίαν μεγάλην ἀγοράν. Ἡ βιομηχανικὴ κεφαλαιοκρατία συνέντρωσε τὰς πρωτογόνους κλειστάς οικονομίας, διότι ἀφῆρσε ἀπὸ αὐτὰς τοὺς ἐκ τῆς βιοτεχνίας πόρους καὶ τὰς παρέλυσε, κατακαλύψασα τὰς λαϊκὰς μάζας δι' εὐθηγῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. Ἡ Μεσόγειος ὅμως στερεῖται τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς τοῦτο πόρων καὶ δι' αὐτὸ τὰ μεγάλα οικονομικά κέντρα καὶ αἱ ἀγοραὶ μετετοπισθῆσαν ἐξω αὐτῆς εἰς βόρειον Εὐρώπην καὶ Ἀμερικὴν, ὁ δὲ πολιτισμὸς τῆς Μεσογείου ἐστηρίχθη ἐπὶ ἰδιοτύπων ὅλως βάσεων, ἃς θ' ἀναλύσω ἐν καιρῷ.

κατατάξω γενικῶς εἰς δύο κατηγορίας, σχηματισμῶν οἱ ὅποιοι καθ' ὃ δεσποζόμενοι ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὸ ἀτομιστικὸν καὶ ἀποσυνθετικὸν πνεῦμα, θὰ ἐλέγοντο κατὰ ἓνα περιέργως δέξιμορον τρόπον, καθαρῶς ἀναρχικοὶ καὶ ἀποσυνθετικοὶ καὶ σχηματισμῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἀληθιναὶ ὀργανικαὶ συνθέσεις, ἐντὸς τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἀτομικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ ὁμαδικὴ ζωὴ εὕρισκαν μίαν γόνιμον νημιμοποίησιν καὶ ρύθμισιν.

Ὡς πρὸς τὴν δευτέραν κατηγορίαν σχηματισμῶν ἔχομεν διὰ μὲν τὴν ἀρχαιότητα τὴν πόλιν ἢ τὸ Ἄστυ, διὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὴν κοινότητα καὶ τοὺς ὑποτυπώδεις συνεταιρισμοὺς ποὺ ἐσημειώθησαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπὶ Τουρκοκρατίας· ὅλοι αὐτοὶ εἶναι σχηματισμοὶ ἱστορικοί, ἡ ἔρευνα τῶν ὁποίων ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὰς φιλοδοξίας τῆς παρούσης μελέτης· καὶ διὰ τοῦτο γενικοὺς τινας μόνον χαρακτηρισμοὺς θὰ δώσω περὶ αὐτῶν ἐνταῦθα, περιοριζόμενος εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὰς σημερινὰς ἑλληνικὰς μορφὰς ὀργανώσεως, νὰ ἐκθέσω κατωτέρω εἰς ἰδίαν παράγραφον τ' ἀφορῶντα ἰδίως τὴν μικρὰν ἀτομιστικὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν τῶν ἐλευθέρων μικροκαλλιεργητῶν χωρικῶν μας ὡς καὶ τοὺς ἀναγκαίους παραγῶγους αὐτῆς σχηματισμοὺς.

Τὸ ἀρχαῖον Ἄστυ ὑπῆρξε μία πραγματικὴ δραστικωτάτη σύνθεσις, μία γόνιμος μονὰς οἰκονομικὴ, κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ· εἰς αὐτὸ ἡ οἰκογένεια, κατὰλοιπον πατριαρχικῶν παλαιότερων μορφῶν, ἀπέβαλε σιγά-σιγά καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν σχεδὸν σημασίαν της, ἀπομείνασα ἓνας ἀπλοῦς ἠθικὸς δεσμός· εἰς τὴν ἑλληνικὴν οἰκογένειαν ἀπέμεινε ἓνα σπιτικὸν συσσίτιον καὶ ἡ γυναῖκα, προσρισμένη κυρίως πρὸς τεκνοποίησιν καὶ δὲν ὑπῆρχε παρὰ ἀφ' ἑνὸς τὸ ἄτομον κι' ἐξ ἄλλου ἡ Πόλις· τὸ ἄτομον εὗρεν ἐντὸς τοῦ Ἄστεως τὴν ὑψηλοτέραν δυνατὴν θέσιν, ἐξυψωθὲν ἠθικῶς, πνευματικῶς καὶ αἰσθητικῶς ἀλλὰ καὶ οἰκονομικῶς· ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ Ἄστεως καὶ ὁ δυναμικὸς ἀτομικισμὸς ἐπέτυχεν τὴν πλέον μεγάλην καὶ τὴν πλέον γόνιμον εὐτυχῶς ἐλευθερίαν δράσεως· ἐκ παραλλήλου ὁμως πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀτομικισμοῦ ὑπηγμένου εἰς σιδηροὺς χαλῆνοις· διότι τὸ ἄτομον δὲν ἐλάμβανε τὴν πολιτικὴν, τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἀκόμη ὑπόστασίν του παρὰ μόνον ὡς μέλος τῆς Πόλεως, ἡ ὁποία τὸ ἐποδηγετοῦσε καὶ τὸ ἐχαλινάγωγει κάτω ἀπὸ τὰς πλέον αὐστηρὰς οἰκονομικὰς, κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς πειθαρχίας. Καὶ αἱ μὲν πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ λειτουργίαι τοῦ Ἄστεως εἶναι ἀρκετὰ γνωσταί· ἀλλὰ, παρ' ὅλην τὴν ἀσάφειαν ποὺ ἐπικρατεῖ σχετικῶς μὲ τὰς οἰκονομικὰς αὐτοῦ λειτουργίας, εἶνε φανερόν, ὅτι πρόκειται κατ' οὐσίαν καὶ περὶ εὐρυτάτου κολλεκτιβιστικοῦ οἰκονομικοῦ σχηματισμοῦ, περὶ ἑνὸς εἰδους ἰδιомόρφου συνεται-

ρισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπερρόφα μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ διέθετεν εἰς τὰ ὁμαδικὰ ἔργα, διὰ ποικιλωτάτων σχηματισμῶν, ὅλε σχεδὸν τὸ ποσὸν τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως τῶν πολιτῶν ἀλλὰ καὶ παρεῖχε συγχρόνως πάσας τὰς δυνατὰς ἀσφαλείας, ἀπὸ τῶν αἰσθητικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν καθαρῶς οικονομικῶν.

Ταῦτα διὰ τὴν καλὴν ἐπεχὴν.

Διότι, ἀφ' ὅτου ἡ Ἀρχαία Ἑλλάς ἔχασε τὴν ἐλευθερίαν της, τὸ Ἄστυ εἶχεν ἤδη ἐκφυλισθῆ ὅχι μόνον ὡς μονὰς πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ ὡς αἰσθητικὸς καὶ κοινωνικὸς παιδαγωγὸς τοῦ λαοῦ καὶ ὡς ρυθμιστὴς τῆς οικονομικῆς ζωῆς αὐτοῦ ἐπίσης. Ἡ οἰκογένεια, πρὶν ὑπῆρξε πάντοτε ἀσθενὴς παρ' Ἑλλήσι, δὲν ἦτο βεβαίως ὁ σχηματισμὸς ἐπὶ τοῦ ὁποῖου παλινδρομοῦσα θὰ συνεκρατεῖτο ἡ διαρρέουσα κατάστασις. Καὶ τότε ἡ ἱστορία εὐρέθη ἐνώπιον πρωτοφανοῦς θεάματος, διότι παρέστη ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὰς πλέον πεταπὰς ἐκδηλώσεις εἰς τὰς ὁποίας ἦτο φυσικὸν νὰ ἐξωκεῖλη ἕνας ἀτομικισμὸς τόσον ὀξὺς ὅσον ὁ ἑλληνικὸς, ὁ ὁποῖος ὑπερτραφεῖς μέσα εἰς τὸ Ἄστυ, ὅπου ὅμως καὶ ἐπειθαρχεῖτο, ὑπερέβη πᾶν ὄριον, ἀφ' ἧς εὐρέθη ἀδέσμευτος καὶ ἐλεύθερος μέσα εἰς τὰς τόσον ποικίλας καὶ ἑλκυστικὰς δυνατότητας πρὶν παρουσίαζε ἡ τότε κατάστασις τοῦ κόσμου τῆς Μεσογείου διὰ τοὺς μετὰ θρασύτητος τολμηροὺς καὶ διὰ τοὺς ἄνευ ἠθικῶν ἐπιφυλάξεων φιλοδόξους. Δὲν πρέπει ν' ἀποκριθῇ ὅτι ὁ ἑλληνικὸς ἀτομικισμὸς, ὁ τόσον γόνιμος ἀναδειχθεὶς μέσα εἰς τὰ αὐστηρὰ τεῖχη τοῦ παλαιοῦ Ἀσπεως, ἐπῆρε τώρα χαρακτηρὰ καθαρῶς τυχοδιωκτικόν. Μόνον δὲ αὐτὸς ὁ βαθύτερος καὶ αὐτόματος εὐγενικὸς ἀνθρωπισμὸς, πρὶν εἶνε φυσικὸς εἰς τοὺς Ἑλληνας, μόνον αὐτὸς τοὺς ἐπροφύλαξεν ὅσον ἦτο δυνατόν—ἐφ' ὅσον δὲν ὑπῆρχαν κυρώσεις οὐσιαστικαί—ἀπὸ τοῦ νὰ καταστούν ἕνα εἶδος καθαριμάτων τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς. (1)

Οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ ὁποῖοι ἐκκυρίαρχησαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μεσόγειον, εἶχαν δώσει τότε, εἰς τὴν θέσιν τῶν παλαιῶν κυριαρχικῶν καὶ γονίμων ἐλευθεριῶν τοῦ ἤδη εὐνουχισθέντος ἄσπεως, με-

(1) Ὁ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ζήσας συγγραφεὺς Joseph de Maistre εἰς τὸ βιβλίον του «Perapre» ὅπου ὑπεραμύνεται τῆς εὐρυτέρας ἐνωτικῆς φιλοδοξίας τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ ὅπου φυσικὰ ὡς κύριον στόχον ἔχει τὴν ἑλληνικὴν ἀντίδρασιν, εἰς τὸ βιβλίον του αὐτὸ λέγει ἐν τούτοις πράγματα τὰ ὁποῖα καλὸν εἶνε νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν μας· Ἰδοὺ τί γράφει σχολιάζων τὴν ἐριστικότητά μας καὶ τὴν χωριστικὴν μας τάσιν: *La tribune d' Athènes eût été la honte de l' espèce humaine si Phocion et ses pareils en y montant, quelquefois avant de boire de la ciguë ou de partir pour l' exil n' avaient pas fait un peu d' équilibre à tant de loquacité, d' extravagance et de cruauté.*

ρικά δημοτικά καὶ κοινοτικά τοπικά ἐλευθερίας, αἱ ὁποῖαι ἐγγυημένα ἀπὸ τὸν κυρίαρχον ἐθεωρήθησαν καὶ ἦσαν πράγματι πρόσδος διὰ τοὺς λοιποὺς ὑποταχθέντας λαούς, αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ περισώσουν τὰ ἐκτροχιασθέντα ἑλληνικά. πράγματα—ἀντιθέτως μάλιστα τὰ ἐχειροτέρευσαν, διότι μέσα εἰς τὴν θολὴν ἀτμόσφαιραν τῶν νόθων τούτων ἐκ συγκαταβάσεως ἐλευθεριῶν ὑπῆρχεν ἔδαφος πολὺ περισσότερον διὰ τὴν ἀνάδειξιν τῶν εὐτελῶν χαρακτήρων παρὰ διὰ τοὺς εὐγενεῖς καὶ ὑπερηφάνους ἀτέγκτους ἄνδρας.

Οἱ Ρωμαῖοι, ἂν καὶ χονδροειδεῖς ἀρκετά, δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἀντιληφθοῦν τὴν κατάπτωσιν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ἐκδηλώσουν τὴν ἀπέχθειαν αὐτῶν, ὅσον καὶ ἂν οἱ Ἕλληνες ἐπέμενον νὰ ἐπικαλοῦνται τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν μεγαλεῖον.

Αὕτῃ εἶνε ἡ θλιβερά περίοδος τοῦ πλήρους ἀποσχηματισμοῦ τοῦ ἑλληνισμοῦ, περίοδος, καθ' ἣν ἡ φυσικὴ εἰς κάθε ἄτομον καὶ εἰς κάθε κοινωνίαν τάσις πρὸς τὴν ἀναρχίαν ἀπέδωσεν ὅλους τοὺς καταστροφελτικούς καρπούς αὐτῆς.

Μὲ τὴν προηγουμένην λοιπὸν τὴν συνθετικὴν κλασικὴν καὶ μὲ τὴν δευτέραν αὐτὴν περίοδον τῆς ἀποσυνθέσεως, ἡ δρᾶσις τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶχεν ὀλοκληρωθῇ καὶ ἀπέδωσεν ὅ,τι ἀγαθὸν ἐν ταῖς ἐπιτυχίαις του καὶ ὅ,τι κακὸν ἐν ταῖς ἀτυχίαις του θὰ ἠδύνατο ν' ἀφήσῃ εἰς τὸν κόσμον ἕνας λαὸς τόσον μέγας καὶ τόσον δραστηκὸς ἐξ ἴσου καὶ πρὸς τὸ εὐγενὲς καὶ πρὸς τὸ εὐτελὲς ὅσον ὁ Ἑλληνικὸς. Ἄφησαν, ἐκτὸς τοῦ τρομεροῦ πνεύματος τῆς ἀναρχίας, ἄφησαν καὶ τὰς μεγάλας κλασικὰς παραδόσεις πρὸς ἀνέφερα καὶ πρὶν ἐπίσης ἄφησαν εἰς τὰ παλαιὰ κέντρα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν μερικὰς ἱστορικογεωγραφικὰς πόλεις—ἀτομικότητος—χωριστάς, αἱ ὁποῖαι διετήρησαν ἐπὶ μακρὸν τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἐν μέσῳ ἀπειραρίθμων οικονομικῶν καὶ πολιτικῶν περιπετειῶν. Εἶνε γνωστὸν ὅτι εἰς τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Καίσαρες, οἱ κληρονομήσαντες τὸ ἔργον τῆς Ρωμαϊκῆς Δημοκρατίας, εἶχαν ἐγκαθιδρύσει εἰς τὸ Βυζάντιον μίαν ἐδραίαν πολιτικὴν ἐξουσίαν αὐτῆς οἱ Ἕλληνες ἐπωφελέθησαν καί, ἐγκαίρως γεγόμενοι κύριοι αὐτῆς, ἄνοιξαν μίαν νέαν περίοδον τῆς ἱστορίας τῶν, ἥτις θεβαίως εἶνε ὅλως διαφορετικοῦ χαρακτῆρος ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν. Δὲν πρόκειται νὰ εἰσέλθω ἐδῶ εἰς τὸ θέμα τοῦτο.

Σημειῶνω μόνον, ὅτι τὸ ἀνατολικὸν Κράτος ἤδη ἀπὸ πολὺ ἐνωρὶς ἀντιμετώπισε τὴν περιπέτειαν τῆς ἀπὸ βορρᾶ εἰσβολῆς βαρβάρων λαῶν.

Κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα, εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομὰς ποὺ ἔγειναν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Οὐνῶν, αἱ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως

εἰς τὰ σύνορα τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ καὶ τοῦ πατριαρχικοῦ κόσμου ὠργανωμένα ἑλληνορωμαϊκὰ πόλεις—ἀγοραὶ κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ εἰς τὴν θέσιν τῶν εὐρίσκομεν ξύλινα παραπλήγματα καὶ ἐγκαταστάσεις προχείρους τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ ἀστικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ πληθυσμοῦ.

Κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἤρχισε συντελουμένη καὶ ἡ παλαιὰ πρώτη σλαβικὴ εἰσβολὴ ἢ διαδοθεῖσα ἰδίως κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς Χερσονήσου καὶ ἐξιχθεῖσα μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

Οἱ Σλαῦοι αὐτοὶ διεσκορπίσθησαν εἰς μικρὰς-μικρὰς ὁμάδας ἀναλόγως τῆς μικρᾶς χωρητικότητος τῶν τόσον καταειρημένων φυσικογεωγραφικῶν περιοχῶν τῆς Χερσονήσου· δὲ πρόκειται περὶ ἐνιαίου καὶ συγχρόνου μεγάλου ρεύματος εἰσβολῆς καὶ ἐγκαταστάσεως· αἱ ὠργανωμέναι στρατιωτικῶς δυνάμεις ποῦ εἰσῆλθον εἰς τὴν χώραν, ἐξῆλθον ἐξ αὐτῆς κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἀφοῦ ἀπήγαγον πᾶσαν δυνατὴν λείαν· ἐγκατεστάθησαν δὲ μόνον οἱ σκαστοὶ καὶ ἐκείνοι ποῦ κατὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους εἰσβολὰς ἐξεθλίβοντο δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἔφ' ὅσον αἱ μεγάλαι ὁμάδες ἐνέπιπτον θαυμηδὸν εἰς φυσικὰς περιοχὰς στενωτέρας ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ὥς εἰς εἶδη ἐνεδρῶν τὰς ὁποίας αὐτὴ ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους τοὺς ἔσθινε καὶ τοιοῦτοτρόπως διὰ τοῦ μοιραίου αὐτοῦ διασκορπισμοῦ τὰς ἐξησθένει. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ ἐκθλιβόμενοι ἐπεκάθησαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀνὰ μέσον τῆς χώρας ἢ ὁποία δὲν ἦτο καὶ τόσον πικρὰ κατωκημένη. Καὶ ἐπειδὴ, καὶ μὲ τὰς δυσμενεστέρας συνθήκας, ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια, ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου—καυχήματος τῶν βυζαντινῶν—ἦσαν ἐδραιώτεραι ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως, οὐδόλως παράδοξον, ὅτι εὐχαρίστως ἐνέμειναν ὅπου ἡ τύχη τοὺς ἔρριπεν καὶ ὅτι μάλιστα καὶ προθύμως ὑπετάγησαν εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον, τῆς θυέλλης ἐκαστοτε παρερχομένης, εὐχαρίστως ἐπίσης ἔβλεπε καὶ τὴν διὰ εἰρηνικῆς προσκλήσεως καὶ διηθίσεως αὔξησιν τῶν ἐργατικῶν αὐτῶν πληθυσμῶν, οἵτινες οὐδὲ ὀλιγώτερον αὐτοῦ ἦσαν τρομοκρατημένοι ἐκ τῶν ἀνωμάλων ἐκείνων τυγχῶν οὐδὲ ὀλιγώτερον ἐδιψοῦσαν τὴν ἡσυχίαν τῶν καὶ τὰ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἐργασίας νόμιμα ἀγαθὰ.

Αὐτοὶ εἶνε οἱ Σλαῦοι τῶν πρώτων λεγομένων εἰσβολῶν, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ ταχέως ἀφωμοιώθησαν ἐντὸς τῶν κυρίως ἑλληνικῶν ἐδαφῶν ἀπὸ ἀπόψεως θρησκείας καὶ γλώσσης, διέσωσαν ἐν τοῖς ἐπὶ μακρὸν τοὺς κοινωνικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς αὐτῶν σχηματισμούς, ἐνισχύσαντες οὕτως ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας καὶ ἀνανεώσαντες ἐν αὐτῇ τὰς ἀποξηραμένας τόσον κοινωνικῶς ὅσον καὶ οἰκονομικῶς δυνάμεις τοῦ οἰκο-

γενειακοῦ θεσμοῦ ὥς καὶ τὰ εἶδη ἐργασίας καὶ τὰ εἶδη ζωῆς δι' ἃ ὁ θεσμός οὗτος τυγχάνει πλέον πρόσφορος. Ὅ,τι κυρίως ἔφεραν ἦτο ἡ ιδιότυπος Σλαύα γυναῖκα, περὶ ἧς ἤδη ὠμίλησα, ὥς καὶ ἡ πατριὰ ἐπίσης.

Ἐξ ἄλλου ἡ δοῶσις τῶν οὕτως εἰπεῖν ἀστικῶν ἐλληνικῶν μεγάλων κέντρων δὲν ἔπαυσε ποτέ. Οἱ Ἕλληνες τῶν κέντρων τούτων ἀνέπτυξαν, ἰδίως εἰς τὰς περιόδους τῆς εἰρήνης, τὸν διαθρονωτικὸν ρόλον τῶν, ἔργον εἰς τὸ ὅποιον μετέσχον ἐπίσης καὶ οἱ πληθυσμοὶ ποὺ εἶνε σήμερον γνωστοὶ ὥς κουτσοβλάχοι. Ἡ μέθοδος ἦτο ἡ ἰδίᾳ, ἡ ὁργάνωσις μικροτέρων κέντρων-ἀγορῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, παραλλήλως ἰδίως τῶν μεγάλων συγκοινωνιακῶν ἀρτηριῶν καὶ ἡ βαθμιαία ἀποσύνθεσις τῶν πατριῶν, πρᾶγμα ποὺ ἔφερεν εἰς ἀνάλογον ἐνοποίησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ εἰς τὸν ἐκπελιτισμὸν αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις δὲν ἦτο μόνον ἡ ὁργάνωσις καὶ ἡ ἔντασις τῶν συναλλακτικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ χαρακτῆρος ἀστικοῦ μᾶλλον ἀγορῶν καὶ κέντρων τούτων, ἡ ὁποία ἐπηρέασε καὶ ἀνεχαίτισε τὴν ἐθνικὴν διάδοσιν τῆς σλαυικῆς πατριᾶς. Εἰς τὸ Βυζάντιον, εἰς τὰς Ἀσιατικὰς ἐπαρχίας τὸ πρῶτον, ἤρχισε νὰ διαμορφώνεται μία ἰσχυρὰ τιμαριοκρατία τόσον ἐκκλησιαστικὴ ὅσον καὶ λαϊκὴ. Αὐτὸς ὁ σχηματισμός, ὁ ὁποῖος ἄλλως παρουσίαζε καὶ ὠρισμένα μεγάλα πλεονεκτήματα διὰ τὴν συγκεντρωτικὴν καὶ ὀλιγαρχικὴν τότε ὁργάνωσιν τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας, διεδόθη καὶ εἰς τὰ Βαλκάνια· ἦτο δὲ ἐπόμενον ὅτι ὁ σχηματισμός αὐτὸς θὰ ἔβλαπτε τὴν σλαυικὴν πατριάν. Διότι οἱ Βυζαντινοί, οἱ ὁποῖοι ἐξ ἀνάγκης ἐκτύπησαν κάθε φορὰν τὰς τόσον ἰσχυρὰς καὶ φιλοδόξους σλαυικὰς πατρῶας καὶ ἰδίως τὰς ὑπείσελθούσας νομαδικὰς βουλγαρικὰς τοιαύτας, ἀφ' ὅτου αἱ πατριαὶ αὐταὶ ἔδειξαν ὅτι εἶχαν χωριστὴν συνείδησιν καὶ ἀναλόγους ἀξιώσεις, οἱ βυζαντινοὶ ἐγκαίρως εἶδαν, ὅτι τὸ τιμαριωτικὸν Τσιφλίκι ἦτο μία καταλληλοτάτη ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἀβλαβὴς πολιτικῶς, μορφή ἐγκαταστάσεως γεωργικῆς καὶ παραγωγικῆς ἐκμεταλλεύσεως ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου τοῦτου ὕλικου ποὺ προήρχετο ἴσια-ἴσια ἀπὸ τὴν διάλυσιν τῶν πατριῶν ἢ καὶ ἀπὸ τὸν ὑπερπληθυσμὸν αὐτῶν· ἐξήγησα ἤδη διατὶ τὸ Τσιφλίκι δὲν παρείχεν εἰς τοὺς κολλήγους τίποτε πλέον ἀπὸ τὰ στοιχειώδη μέσα διὰ νὰ φιντοζωοῖν καὶ διατὶ συνεπῶς ὑπὸ τὸ σκληρὸν αὐτὸ καθεστὼς δὲν ἦτο ποτὲ δυνατόν ν' ἀποβλέψουν εἰς περισσότερα πράγματα. Τοὺς ἔδιδαν λοιπὸν οἱ Βυζαντινοὶ ναίᾳς πρὸς καλλιέργειαν καὶ ἐφόδια καὶ τοὺς ἔκτιζαν καὶ χαμηλὰς ταπεινὰς κατοικίας· εἰς ἀντάλλαγμα εἶχαν μίαν τακτικὴν πρόσδοδον καὶ τὴν ἡσυχίαν τῶν ἀπὸ ἀπόψεως πολιτικῆς.

Τοιοῦτοτρόπως οἱ Βυζαντινοὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἡδυνήθησαν, προσεταίρισθησαν καὶ ἀφαομώσαν ἐκ τῶν Σλαύων ὅλους ἐκείνους ἐξ αὐτῶν ποὺ εὗρηκαν συμφέρον νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ εἶδος ζωῆς τῶν Βυζαντινῶν καὶ εἰς τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν τῶν ὅπου ὅμως εὗρηκαν ἀντίστασιν, συνέτριψαν τοὺς σχηματισμοὺς αὐτῶν καὶ περιήγαγον τὸν Σλαυικὸν πληθυσμὸν εἰς τὴν κολληγικήν δουλείαν.

Ἀλλά, ὡς ἐσημείωσα, οἱ Ἕλληνες ἔδρασαν κατὰ τῶν σλαυικῶν πατριῶν καὶ δι' ἑνὸς ἄλλου σχηματισμοῦ, σχετικῶς συνθετικοῦ, ὁ ὁποῖος εἶνε ἡ Κοινότης, μορφωθείσα εἰς τοὺς μεσαιωνικοὺς καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Ἡ κοινότης αὕτη ἡ νεοελληνικὴ δὲν εἶνε φαινόμενον ἱστορικόν, δὲν εἶνε μία συνέχεια τῶν πολιτικῶν μορφῶν ὁργανώσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὡς μία παραλλαγὴ τοῦ ἐλευθέρου κλασικοῦ Ἀστέως. Ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς εἶνε μία ὑποτυπώδης πλὴν φυσικὴ μορφὴ ὁργανώσεως, διοικητικῶς ὅμως καὶ πολιτικῶς εἶναι μᾶλλον μία ἀπήχησις τῶν τοπικῶν δημοτικῶν νόθων ἐλευθεριῶν ποὺ ἔδωσαν οἱ Ρωμαῖοι καὶ ποὺ ὑπ' αὐτὴν τὴν μορφήν ἐλάνθαναν πάντοτε καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ ἐπὶ Τούρκων· εἶνε γεγονός, ὅτι εἰς τὴν νεοελληνικὴν Κοινότητα λειτουργεῖ μία στοιχειώδης Γενικὴ Συνέλευσις ὅλων τῶν ἐνηλίκων ἀρρένων ἐγκατοίκων ποὺ ἐργάζονται καὶ ἔσχον συμφέροντα καὶ συναλλαγὰς μέσα στὸ χωριό· πράγματι ὅμως ἡ Κοινότης αὕτη δὲν εἶνε ἑλληνικὴ κατὰ κυριολεξίαν, δὲν εἶνε δηλαδὴ ἐλευθέρα καὶ ὁργανικὴ ἐκδηλωσις τῶν μονίμων καὶ οὐσιαστικῶν ἀναγκῶν τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ· ἀντιθέτως αὕτη βροῖθι ρωμαϊκῶν καὶ φεουδαρχικῶν παραιοῦν ἀντιλαϊκῶν καὶ ἀντικοινωνικῶν καταλοίπων· κυριώτερον τῶν ὁποίων εἶνε οἱ ντζορμπατζήδες περὶ ὧν ὠμίλησα ἤδη. Ἐξ ἄλλου, παρ' ὅλα τὰ περὶ τοῦ ἐναντίου λεγόμενα, ἡ Κοινότης αὕτη ἀπὸ ἀπόψεως δράσεως ἐκδηλώνεται ἐν τῇ πράξει ὡς κοινότης μᾶλλον πολιτικὴ (τοπικῶς καὶ στενῶς λαμβανομένων τῶν πραγμάτων, ὡς ταῦτα διεμορφώθησαν ἰδίως ἐπὶ Τουρκίας ὅχι βάσει θετοῦ δικαίου ἀλλὰ κατ' ἔθιμον), ὡς σχολικὴ, ἐκκλησιαστικὴ, διοικητικὴ καὶ φροολογικὴ συχνά (ὅταν δι' αὐτῆς κατανέμονται οἱ τοπικοὶ φόροι ὡς ἡ δεκάτη)· ἀπὸ ἀπόψεως ὅμως κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐστυφώθησε, ἔχουσα ἐν ἐνεργείᾳ μόνον τὰς κατωτέρας, ὡς ἐν τῇ δημοτοιακῇ μορφῇ της, ὁμαδικὰς λειτουργίας καὶ σχεδὸν ποτὲ δὲν ἔλαβε καὶ δὲν ἥσκησεν ἐνεργῶς τὴν ἐλευθέραν αὐτοσυνείδησιν ἐστυφῆς ὡς μιᾶς θετικῆς καὶ δραστηρικῆς μορφῆς ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς· ἐὰν τοῦτο συνέβαινε, βεβαίως ἡ ἀναγέννησις τῆς χώρας θὰ ἦτο ἐκπαλαι πραγματικό-

της ἱστορικῆς καὶ πολιτικῆς ἐμπόδια ἀνεχαίτισαν πάντοτε τὴν ὑγειᾶ αὐτὴν κίνησιν καὶ ἐπὶ Βυζαντίου καὶ ἐπὶ Τουρκίας, τὰ δὲ Ἀμπελάκια καὶ αἱ νησιωτικαὶ κοινότητες δὲν ὁλοκληρώθησαν καὶ δὲν ἐρρίζωσαν· ἡ νεοελληνικὴ αὐτὴ κοινότης ἐστᾶθη πάντοτε ἐπὶ Βυζαντίου καὶ Τουρκίας στὸ στάδιο τῶν ζυμώσεων τοῦ προκαλοῦσε μέσα στὰ κεφαλοχώρια ἢ συσώρευσις πολλῶν κ' ἔντονα διαφορισμένων μικρῶν χωρικῶν οἰκογενειῶν συνοικισμένων στὰς πρωχοτέρας συνήθως γαίας· μόνον τώρα θὰ μπορέσῃ ἴσως ἡ κοινότης νὰ πάρῃ ἐλευθερὴν λαϊκὴν καὶ γνησίως ὀργανικὴν ἀνάπτυξιν, ἐφ' ὅσον ἡ διαχείρισις τῆς συνεταιρικῆς κινήσεως ἤθελε γείνη ἐπιτυχής, ὥστε εἴτε ὁ συνεταιρισμὸς νὰ διευρύνῃ καὶ ὁλοκληρώσῃ τὸ περιεχόμενον του καὶ νὰ περιλάβῃ καὶ τὴν κοινότητα, καθιστάμενος, ἀπὸ ταξικὸς, ἕνας ἐλεύθερος καὶ σύνθετος ὁλοκληρωμένος οικονομικὰ καὶ κοινωνικὰ ὀργανισμὸς, εἴτε ἡ Κοινότης ἀναδιοργανουμένη μὲ πλήρη αὐτονομίαν νὰ ἀπορροφήσῃ καὶ τὰς συνεταιρικὰς λειτουργίας.

Ἐν τοῦτοις καὶ ὑπὸ τὴν λιπὴν μορφήν της ταύτης ἡ νεοελληνικὴ Κοινότης ἐπέδρασε δυσμενῶς τὴν ἐθνικὴν σλαυκὴν διάδοσιν.

Ὡς ἐσημείωσα, οἱ σλαῦοι ἔζων ὑπὸ τὴν μορφήν εἴτε τῆς πατριᾶς εἴτε τὴν κολληγικὴν, ζωτικὴν καὶ ἀφομοιοτικὴν τὴν πρώτην, παθητικὴν καὶ στατικὴν τὴν δευτέραν. Ἔτσι, ὅσοι ἐξήρχοντο ἐκ τῶν σχηματισμῶν τούτων εἴτε ἀπὸ λόγους δημογραφικοὺς εἴτε διότι εὔλκοντο εἰς ἕνα εὐρύτερον κάπως κέντρον, ὅλοι αὐτοὶ ἐνέπιπτον εἰς τὰς ἀνοικτὰς κοινότητας, κοινὸν τόπον καὶ τῶν πολὺ πτωχῶν ποὺ ζητοῦσαν τὸ ἠσυχίαν τους καὶ τῶν πλουσίων ποὺ ζητοῦσαν νὰ αὐξήσουν τὸ ἔχειν τους. Εἰς τὰς ἐλευθέρας ὁμως αὐτὰς Κοινότητες, ὁ πολιτισμὸς ὁ γλωσσικὸς, (1) ὁ σχολικὸς καὶ ὁ κοινωνικὸς ἦτο ἐκ παραδόσεως ἑλληνικὸς, ἐπεὶδὴ μόνον αὐτὸς—ἡ ἑλληνοβυζαντινὴ δηλαδὴ παράδοσις—καὶ ἦτο καὶ ἀνεγνωρίζετο ὡς βαθμὶς προόδου ἐν τῇ Χερσονήσῳ καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπέβλεπαν ὅλοι οἱ πληθυσμοί. Ἀλλὰ καὶ ὁ οικονομικὸς πολιτισμὸς τῶν Κοινοτήτων ἦτο ἑλληνικὸς: λόγῳ τῶν στενῶν βάσεων τῆς ἀτομιστικῆς οἰ-

(1) Πρέπει νὰ τοιςσῇ, ὅτι τὸ σχολεῖον ἦτο εἶδος πολυτελείας διὰ τὰς πατριᾶς, διότι ἡ πατριὰ ἦτο ἡ ἰδίᾳ ἱκανὴ νὰ δώσῃ εἰς τὴν νεολαίαν τὴν εἰδικὴν ἐπαγγελματικὴν καὶ κοινωνικὴν μόρφωσιν τὴν χρήσιμον διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τὰς ἀνάγκας τῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν εἰδῶν ἐργασίας καὶ νὰ δυνήθῃ νὰ ζήσῃ τὸ ἀντίστοιχον εἶδος ζωῆς ποὺ αἱ εἰδὲς αἰσχολίαι τοῦ σχηματισμοῦ τούτου ἐπέβαλλον· ἡ πατριὰ ἦτο εἶδος πανεπιστημίου δι' αὐτὸ τὸ ζήτημα. Ἀντιθέτως τὸ σχολεῖον καὶ ἡ ἐκπαίδευσις ἦτο ἡ σπουδαιότερα, δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἡ μᾶλλον ἀκριβὰ ἀμοιβομένη, λειτουργία τῶν ἐλευθέρων Κοινοτήτων, ὅπου χωρὶς γράμματα δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀντιμετώπισουν τὸ εἶδος ζωῆς καὶ τὰς ἀνάγκας ποὺ ἐδημιουργεῖ τὸ περιβάλλον.

κογενείας καὶ τῶν πτωχῶν πόρων τῶν ἐλευθέρων καὶ πληθωρικῶν χωριῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσῃ τις εἰς αὐτὰ ἂν δὲν διεφύριζε τὰς προσπάθειάς του, ἂν δὲν ἀνέπτυσσε πᾶσαν δυνατὴν εὐστροφίαν, ἂν δὲν κατέβαινεν εἰς τὴν ἀγοράν, ἂν δὲν εἰσέρχετο δηλαδὴ εἰς τὸ πολυποίκιλλον καὶ τόσον περιπετειῶδες ἑλληνικὸν εἶδος ζωῆς. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς ἀγοράς ἐδέσποζαν πάντοτε οἱ Ἕλληνες, εἶναι προφανές, ὅτι ὅλοι οἱ Σλαῦοι πού, ὑπὸ οἰανδήποτε μορφῇ, εἰσέρχοντο καὶ ἐνεκαθίσταντο εἰς τὰς ἐλευθέρας Κοινοτήτας ἐξελιγνίζοντο εἰς βραχύτατον διάστημα χρόνου. Δὲν εἶνε πολλαὶ δεκαετηρίδες ἀπ' ὅτου αἱ σπουδαιότεραι βαλκανικαὶ ἐλευθεραὶ Κοινοότητες καὶ ἀγοραί, χερσαῖα καὶ ἐπιθαλάσσιαι, αὐτὴ αὕτη ἡ Σόφια καὶ τὸ Βελιγράδι, παρουσίαζαν χρῶμα καὶ χαρακτῆρα ἑλληνικόν.

Ἀντιθέτως, ὡς ἐσημείωσα, οἱ Σλαῦοι ἔκαμαν ἀναμφισβητήτους προσόδους ἐθνικῆς διαδόσεως διὰ τῆς πατριᾶς. Μέσα εἰς αὐτὰ τὰ σημερινὰ ὄριά μας ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσῃ τὴν δρᾶσιν ταύτην. Οὕτω πως εἰς τὴν περιφέρειαν Πρεσπῶν ἢ σλαβικὴ πατριὰ ἀφωμοίωσε τελείως τοὺς εἰς παλαιότερους χρόνους μετενεχθέντας ἐκεῖ βλάχους ἐκ Θεσσαλίας· ἐπίσης εἰς τὴν περιοχὴν Φλωρίνης ἀφωμοίωσεν ἐντὸς τῆς τελευταίας ἑκατονταετηρίδος πολλοὺς ἄλβανικούς, κουτσοβλαχικούς καὶ ἑλληνικούς πληθυσμούς· ἀναφέρω λ.χ. τὴν ἄλβανικὴν ἀποικίαν τοῦ Κόττορι καὶ τοὺς λόγῳ τῆς κατὰ τὸ 1821 καταστροφῆς τῆς Ναούσης καταφυγόντας εἰς τὴν περιοχὴν Φλωρίνης Ἕλληνας τῆς πόλεως ταύτης. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ προσφάτως ἐγκατασταθέντες ἐν τῇ περιοχῇ πρόσφυγες πολὺ δυσκόλως θὰ διαφύγουν τὴν ἀφομοιωτικὴν ἔλξιν τῆς τοπικῆς σλαβικῆς πατριᾶς καὶ τῶν παραγῶγων αὐτῆς, ἐφ' ὅσον βεβαίως μένουν εἰς τὴν ὑπαίθρου ὡς γεωργοὶ καὶ δὲν ἀποσυρθοῦν εἰς κέντρα ἀστικά.(1)

(1) Πρέπει νὰ ἀναφέρω ἐδῶ, ὅτι εἰς αὐτὰς τὰς περιοχὰς εὐρῆκα πατριὰς αἱ ὁποῖαι φέρουν ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ σλαβικά χαρακτηριστικά (γλῶσσιν, ἥθη, ἔθιμα καὶ αὐτὴν τὴν ἑορτὴν σλαβὰ) καὶ αἱ ὁποῖαι ἐν τούτοις ἔχουν ἔκπαλαι ἑλληνικὴν συνείδησιν· δὲν εἶνε μόνον ὅτι διακηρύσσουν τοῦτο καὶ ὅτι ἔχουσιν αἷμα ὑπὲρ τῶν ιδεῶν των· εὐρῆκα ἔχνη βαθύτερα· οὕτω εὐρῆκα ἓνα τραγοῦδι οὐδὲ διάλεκτο μακεδονοσλαβικὴ τοπικὴ ποὺ ἀναφέρεται στὴν ληστεία τῶν βέηδων τῆς Κλέστινας: «Ἡμασταν, λέγει, καμμιὰ σαρανταριά παλληκάρια, ὅλοι ἀνύπαντροι, ὅλοι Ἕλληνες· ἀπ' τὸ βουνό, λέγει, κατεβήκαμε στὴν Κλέστινα· ἐκεῖ ἐψήσαμεν τὸν κακὸν βέην σὸ λάδι· καὶ πολλὰς φορὰς γεμίσαμε τὰ φέσια μας μὲ φλουριά».

Πρόκειται προφανῶς εἴτε περὶ παλαιῶν πληθυσμῶν ἑλληνικῶν ἀπὸ φυλετικῆς καὶ γλωσσικῆς ἀπόψεως, οἵτινες ὅμως ἀφωμοιώθησαν ἀπὸ τοὺς Σλαῦους, εἴτε ἀντιθέτως περὶ καθ'αὐτὸ Σλαβῶν παλαιῶν, οἱ ὁποῖοι ὅμως ὑπέστησαν τὸν ἐμβολιασμὸν τῆς ἑλληνοβυζαντινῆς ἐκπολιτιστικῆς παρα-

Ταῦτα εἶχα νὰ παρατηρήσω προκειμένου περὶ τῆς ἐθνικῆς διαδόσεως τῆς πατριᾶς εἰς τὰ Βαλκάνια ὡς καὶ τοῦ συναφοῦς θέματος τῶν μορφῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας διεξάγεται ὁ ἑλληνοσλαβικὸς ανταγωνισμὸς ἐν τῷ ἐπιπέδῳ τῆς ἐθνικῆς διαδόσεως εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Αἱ διασαφήσεις ποὺ ἔκαμα ἐπὶ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ θέματος ἀπηχοῦν γνώμας ἐντελῶς προσωπικὰς μου, τὰς ὁποίας διεμόρφωσα κατόπιν πολλῶν παρατηρήσεων καὶ μακρᾶς μελέτης.

κ'.

Περὶ ληψις

Τὸ μέλλον τῆς πατριᾶς. Οἱ λόγοι ποὺ ὀδηγοῦν εἰς τὴν διάλυσιν αὐτῆς.

Μεῦ ὑπολείπεται νὰ δώσω στοιχεῖα τινὰ χρήσιμα ἀναφορικῶς μὲ τοὺς λόγους τῆς διαλύσεως τῆς πατριᾶς, ἐπίσης περὶ τοῦ πιθανοῦ ἐφεξῆς μέλλοντος τοῦ σχηματισμοῦ τοῦτου τόσον ἔξω τῶν συνόρων μας ὅσον καὶ ἐντὸς αὐτῶν, καθὼς καὶ περὶ τῆς ἐνδεικνυομένης κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς εἰς τὰ ζητήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν σχηματισμὸν τοῦτον.

Θὰ διεξέλθω γοργῶς τὰ θέματα ταῦτα, ἰδιαιτέρως ἀναφερόμενος εἰς τὴν μεταξὺ Φλωρίνης καὶ Καστορίας περιοχὴν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας—ὅπου ἡ πατριὰ ἀπαντᾷται ἐν μειοψηφίᾳ καὶ ἐξησθενημένῃ βεβαίως ἀλλ' ὑπὸ εἰδικὰς λίαν ἐνδιαφερούσας ἡμᾶς γενικὰς συνθήκας—ὡς καὶ εἰς τὰς μεταξὺ Στρούγκας, Κοσσόβου, Σκοπείων καὶ Ἀξιτοῦ περιοχὰς τῆς Βορείας Μακεδονίας ἢ νοτίας Σερβίας, ὡς λέγουν οἱ γείτονες Σέρβοι, περὶ τὰς αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἓνα σοβαρὸν τμήμα τοῦ παλαιοῦ γεωγραφικοῦ οἰκονομικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ ἵνερλαντ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἶνε συνεπῶς πρέπον νὰ τύχουν ἰδιαζούσης καὶ λεπτομεροῦς προσοχῆς καὶ ἐρεῦνης ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος, προκειμένου νὰ ρυθμίση αὕτη ἐπὶ λογικῆς καὶ δικαίας βάσεως τὴν συγκοινωνιακὴν καὶ τὴν ἐμπορικὴν τῆς πολιτικὴν πρὸς τὴν Νοτιοσλαβίαν.

Καὶ πρῶτον μὲν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀντοχὴν τῆς πατριᾶς εἰς τὰς διαλυτικὰς κατ' αὐτῆς ἰσχυρὰς ἐπιδράσεις, δὲν ἔχασα ἔως τώρα καμμίαν εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐξάρω τὴν ἀντοχὴν ταύτην, ὅταν ἀνωτέρω ἐμελέτησα τὰς βάσεις καὶ τὸν μηχανισμόν τῆς μορφῆς ταύτης. Τὴν ἔξαρσιν ταύτην ἔκαμα, διότι πρόκειται περὶ ἀντοχῆς

δόσεως καὶ τοιοντοτρόπως ἂν καὶ κατὰ τ' ἄλλα ὄντες Σλαῦοι—καὶ ἐκ καταγωγῆς δηλαδὴ καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς—ἐν τοῦτοις διεμόρφωσαν ἑλληνικὴν συνείδησιν καὶ ἐμμένουν εἰς αὐτὴν μὲ φανατισμόν, ὡς συνήθως, πολὺ ζωηρότερον παρὰ ἂν ἦσαν συνήθεις τύποι Ἑλλήνων χωρικῶν.

πραγματικῆς, ὑπερεχούσης μεταξὺ ὅλων τῶν ἄλλων μορφῶν ἐν τῷ κύκλῳ βεβαίως τῆς παλαιᾶς μὴ τελείως ἐκχρηματισμένης οἰκονομίας, καὶ δεδοκιμασμένης μάλιστα εἰς καλλιέργειας ἀχαρίστους καθὼς εἶνε αἱ δημητριακαί. Ἐκαμα ἐπίσης τὴν ἑξαρσιν, διότι ἐνόμισα πρέπον νὰ διαστείλω μὲ ἀδράς γραμμὰς τὸν κεντρομόλον σχηματισμὸν αὐτὸν τῆς πατριᾶς ἀπὸ τὸν οἰκεῖον παρ' ἡμῖν τοιοῦτον τῆς μικρᾶς ἀτομιστικῆς οἰκογενείας τῶν ἐλευθέρων μικροῦδιοκτητῶν χωρικῶν, ὅστις εἶνε ὁ κατ' ἐξ-χὴν κεντρόφυς καὶ αὐτόχρημα διαρροϊκὸς σχηματισμός, τοῦτο δὲ καὶ ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεώς του καὶ διότι δὲν ἐπετεύχθη ἀκόμη ἡ ἀπαραίτητος προσαρμογὴ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐπικρατούσης χρηματικῆς οἰκονομίας ἐντὸς τῶν εὐρυτέρων πλαισίων πού σιγὰ-σιγὰ διαμορφώνονται εἰς αὐτό. Δίδω λοιπὸν ἐδῶ ἄλλην μίαν φορὰν τὴν ἐξήγησιν αὐτὴν, ὅτι δηλαδὴ ἂν τόσον ἐτόνισα τὰ πλεονεκτήματα τῆς πατριᾶς, τοῦτο δὲν ἔγινεν ἐκ προσωπικῆς προτιμήσεως καὶ ρωμαντισμοῦ πρὸς τὰς παλαιὰς εἰδυλλιακὰς μορφὰς τῆς πατριαρχικῆς οἰκονομίας οὔτε ἀπὸ ζήλον ἡθικοῦ κηρύγματος ὑπὲρ τῶν λιτῶν εἰδῶν ζωῆς, ἀλλ' ἁπλῶς ἐξ αἰτίας τῆς περιγραφικῆς μεθόδου, ἡ ὁποία μοῦ ἐπέβαλε νὰ στρογγυλεύσω καὶ νὰ διαστείλω τελείως τοὺς βασικοὺς χαρακτῆρας ἐνὸς ἐκάστου σχηματισμοῦ.

Ὅπως δὴποτε ἐκτὸς τῶν γενικῶν τῶν παντοῦ κρατούντων λόγων τῆς ἀνιοχῆς ὑπάρχουν διὰ τὰς εἰδικὰς περιοχὰς πού ἐσημείωσα ἀνωτέρω καὶ εἰδικοὶ λόγοι πού φέρουν μίαν σπουδαίαν ἐνίσχυσιν εἰς τὴν πατριάν. Οἱ λόγοι οὗτοι εἶνε οἱ ἐξῆς κυρίως: Εἶνε ἡ ἐπικρατοῦσα κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ψυχολογικὴ ἀνωμαλία καὶ ἀναρχία, ἐξ αἰτίας τῆς δράσεως τοῦ Μακεδονικοῦ κομιτάτου, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖ τὰς πατριὰς ὡς βάσεις διὰ τὴν δράσιν του· ἡ ἀναρχία αὕτη προκαλεῖ εἴτε ἐνεργητικῶς εἴτε παθητικῶς μίαν ἐπίμονον συσπείρωσιν ὁλόγυρα εἰς τοὺς παλαιούς σχηματισμούς· εἶνε ἐπίσης ἡ ἀνεκροῖζτος δυσπιστία τῶν καθυστερημένων Σλαύων τῶν περιοχῶν τούτων πρὸς τὴν πρωτοβουλίαν τοῦ Κράτους καὶ πρὸς πᾶσαν ἄλλην καινοτομίαν ὡς καὶ ἡ αὐθόρμητος ἡ μὴ κουρασθεῖσα ἀκόμη ἀποστροφή των πρὸς τὰ θέληγτρα τῆς ἀστικῆς, τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας· εἶνε ἡ ἀμφίροπος ἐν τῇ Νοτίᾳ Σερβίᾳ πολιτικὴ τοῦ Βελιγραδίου τὸ ὁποῖον ἐμποδίζει τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἐκ φόβου μὴ τυχόν ἐκ τούτου ἐπωφεληθῇ ἡ Θεσσαλονίκη· εἶνε ἡ μὴ αὐξήσις, ἂν μὴ καὶ ἀρραίωσις τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰ μέρη ταῦτα· εἶνε ἡ ἐκ τοῦ πολέμου προελθοῦσα κρίσις καὶ ἡ ἐκ τούτου στενότης τοῦ χρήματος, πρᾶγμα πού ἀναχαιτίζει τὴν διεσδυτικὴν ὁρμὴν τῆς σήμερον κρατούσης οἰκονομίας εἰς τὰς κλειστάς περιοχὰς· εἶνε δὲ τέλος καὶ ἡ

βραδύτης μεθ' ἧς προχωρεῖ εἰς τὰς κεντρικὰς περιοχὰς τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἰδίως εἰς τὰς κτηνοτροφικὰς καὶ δημητριακὰς ἢ συστηματικὴ ὀργάνωσις τῆς γεωργικῆς πίστεως κ' ἐν γένει τῆς ἴσης κατανομῆς τῶν κεφαλαιοκρατικῶν εὐκολιῶν.

Ἰ[α]ρ' ὅλα ταῦτα, ὅσον ἰσχυροὶ καὶ ἂν εἶνε τόσον οἱ γενικοὶ ὅσον καὶ οἱ εἰδικοὶ ἐν ταῖς ἐνδιαφερούσαις ἡμᾶς περιοχαῖς λόγοι, οἵτινες συγκρατοῦν τὴν πατριάν. ὑπάρχουν λόγοι καὶ γενικοὶ ἐπίσης ἀλλὰ καὶ εἰδικοὶ πολὺ ἰσχυρότεροι, οἱ ὅποιοι ὑπονομεύουν τὰς βάσεις αὐτῆς καὶ νοθεύουν τὸ εἶδος ζωῆς τῆς καὶ ὠθοῦν διὰ τοῦτο θάπτον ἢ βράδιον εἰς τὴν πλήρη διάλυσιν καὶ ἐξαφάνισιν αὐτῆς. Τόσον ἰσχυροὶ εἶνε οἱ λόγοι αὐτοί, ὥστε νὰ καθιστοῦν μοιραίαν τὴν διάλυσιν τῆς πατριᾶς, ἂν καὶ εἶνε φανερόν, ὅτι πολλαχῶς τῆς Βαλκανικῆς, ὡς καὶ εἰς τὸ ἡμέτερον ὑψίπεδον τῆς Φλωρίνης, ἡ διάλυσις τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ διὰ τὰ δημητριακὰ σχηματισμοῦ θὰ καταστήσῃ ἀσύμφορον καὶ ἀκράτητον τὴν σιτηροκαλλιέργειαν, τὴν ὁποίαν ἐν τούτοις κανεῖς δὲν ὑπάρχει πού θ' ἀμελοῦσε κάθε ἐφικόν μέτρον διὰ νὰ τὴν συγκρατήσῃ. (1)

Σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀνέφερα ἤδη τοὺς ἐσωτερικοὺς τοὺς ὀργανικοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι εἶνε ἡ ἀδυναμία τῆς πατριᾶς, τὸ ἐριστικὸν δηλαδή καὶ τὸ ἀνίσκορον τῶν γυναικῶν καὶ ὁ πειρασμὸς τοῦ ἰδιαίτερου κομποδέματος καὶ τοῦ θησαυρισμοῦ, πού εἶνε ἀνθρώπινον νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ κεφάλι τοῦ διευθυντοῦ τῆς ἐκμεταλλεύσεως εἰς βάρος τῆς κοινῆς περιουσίας. Ἦνε ἐπίσης ὁ προσωπικὸς ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ ἀτομικὴ ἀξιοπρέπεια πού ἐμφανίζεται σὲ πολλὰ ἰσχυρὰ καὶ δραστήρια νεαρὰ μέλη τῆς πατριᾶς πού δυσκολεύονται νὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὰ ἔθιμα αὐτῆς.

Ἀνέφερα ἐπίσης τὴν ὅλως ἰδιόμορφον, πλὴν ἀνένδοτον καὶ μοιραίαν διαβρωτικὴν δύνανιν τοῦ ἀναρχικοῦ ἀτομιστικοῦ μικροβίου τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἥτις ξεπερνᾷ πολὺ τὰ ἐπὶ τῆς Φλωρίνης σύνορά μας καὶ ἥτις ἀπεσυνέθεσε καὶ ἐκονιορτοποίησε τὰς πατριαρχικὰς κοινωνίας διὰ μιᾶς σχεδὸν ἀγρίας ἐξατομικοποιήσεως τῶν μελῶν αὐτῶν. Πρόκειται περὶ ἐνὸς ὅλως εἰδικῆς μορφῆς ἑλληνικοῦ ἀτο-

(1) Εἰς ἄλλο μέρος τῆς παρούσης μελέτης ἔκαμα καὶ μίαν εὐρύτερας ἐφαρμογῆς ἱστορικῶς βεβαιουμένην παρατήρησιν σχετικῶς μὲ τὴν τύχην τῶν δημητριακῶν καλλιιεργειῶν, ὅτι δηλαδή εἰς πάσας τὰς χώρας, ὅπου εἰσῆλθεν ὁ ἀτομιστικὸς χρηματικὸς πολιτισμὸς τοῦ μεγίστου κέρδους, τὰ δημητριακὰ ἐγκατελήφθησαν. Βεβαίως ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια τείνει νὰ δημιουργήσῃ μίαν ἐξαίρεσιν εἰς τὸν κανόνα τοῦτον ἐξαίρεσιν εὐνοοῦσαν τὴν διατήρησιν τῶν δημητριακῶν· μού φαίνεται ὅμως, ὅτι ἡ στενοτης τῶν Βαλκανικῶν δημητριακῶν ἐδαφῶν καὶ ἡ μεγάλη κατάρτησις τῆς ἰδιοκτησίας δὲν ἀποτελεῖ στάδιον εὐνοϊκόν διὰ τὴν εὐρείαν διάδοσιν τῆς μεγάλης μηχανικῆς καλλιιεργείας εἰς τὰς χώρας μας.

μικισμού, πού ἔχει τὴν ἱστορικὴν καταγωγὴν του ἀπὸ τὰς ἡμέρας τῆς παρακμῆς (1).

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν καὶ μὴ ὀργανικοί, ἐξωτερικοί δηλαδὴ γενικώτατοι λόγοι πού ἐπηρεάζουν δυσμενῶς τὸ μέλλον τῆς πατριᾶς: εἶνε ἡ καθολικὴ εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἐπίδρασις τοῦ ἀστικοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου κεφαλαιοκρατικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὅποιον δὲν ἦτο δυνατόν βεβαίως νὰ διαφύγουν οἱ Σλαῦοι τῆς Βαλκανικῆς, οἱ ὅποιοι καὶ ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἦτο φυσικὸν νὰ ἐνδιαφεροῦν εἰς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν καὶ παθητικῶς νὰ παρασυροῦν εἰς αὐτήν, ὑπὸ τὴν ἀμείλικτον πίεσιν τῆς βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς εἰσβολῆς τῶν Εὐρωπαίων· εἶνε ἡ σχετικὴ αὐξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ἑλξις τῶν ἀστικῶν κέντρων, μοιραία διέξοδος διὰ τὰς περισσευούσας ἐργατικὰς χεῖρας τῆς ὑπαίθρου· εἶνε ὁ σκανδαλισμὸς πρὸς μεταβολὴν τοῦ εἶδους ζωῆς καὶ ἡ διάδοσις τοῦ ἐνδιαφέροντος εἰς τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἄνεσιν, πού, πολὺ ἢ ὀλίγον, ἀδύνατον νὰ διαφύγουν ἐντελῶς αἱ χωρικαὶ οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι κάθε φορὰν ἐπέτυχαν κάποιαν εὐπορίαν· εἶνε τὸ πνεῦμα τῆς ἰσότητος καὶ τῆς Δημοκρατίας, εἰς τὴν ὅποιαν οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ εἶνε ἀπὸ ἀπόψεως οὐσίας προδιατεθειμένοι νὰ ἐκδοθοῦν εὐθύς ὡς διὰ οἰονδήποτε λόγον οἱ πατριαρχικοὶ θεσμοὶ ἤθελον χαλαρωθῇ καὶ ἤθελε συνεπῶς ἀνοιχθῇ ἕνας ὁρίζων εὐρυτέρας ὁμαδικῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς· διότι οἱ Βαλκάνιοι ἦσαν ὅλοι γεωργοὶ καὶ ποιμένες, ὅλοι, ἔκαμναν τὸ αὐτὸ εἶδος ζωῆς, οἱ τε πλούσιοι καὶ πένητες εἰς τὰ αὐτὰ ἀσχολούμενοι ἔργα, συνεπῶς δὲν ἔχουν τὴν ἔννοιαν τῶν τάξεων καὶ τῆς εὐρυτέρας κοινωνικῆς ἱεραρχίας.

Ἀλλὰ καὶ εἰδικοὶ εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ τοπικοὶ εἰς τὰς εἰρημένας περιοχὰς λόγοι διαλύσεως τῆς πατριᾶς ὑπάρχουν: Εἶνε ἡ πολιτικὴ τῆς αὐταρχείας πού κάμνουν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη προσπαθοῦν· δια τῆς τελωνειακῆς προστασίας νὰ ἰδρῦσουν ἐθνικὰς βιομηχανίας· εἶνε ἡ συνεπεῖα καὶ τοῦτου καὶ ἄλλων αἰτίων ὁλόγιστα εὐρυνομένη διάδοσις νέων ἐπαγγελματίων μικροαστικῶν (2) καὶ

(1) Ὁ Ἑλληνικὸς ἀτομικισμὸς τῆς παρακμῆς, πού ἀκόμη κρατεῖ εἶνε φύσει ἀρνητικῆς καὶ ἀναρχικῆς· διάφορος εἶνε ἡ φύσις τοῦ ἀστικοῦ ἀτομικισμοῦ πού ἀνεπτύχθη εἰς τὰς δυτικὰς χώρας ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ μετὰ τὴν διαρροὴν τῆς φεουδαρχίας.

(2) Ἄλλοτε αἱ πλάνητες ἐργατικαὶ χεῖρες αἱ προερχόμεναι εἴτε ἀπὸ πλήρη διάλυσιν πατριᾶς τινος εἴτε ἀπὸ ὑπερπληθυσμὸν αὐτῆς, ἐάν δὲν ἀνεσχηματίζοντο εἰς νέαν πατριάν, συνήθως ἀκολουθοῦσαν τὰς ἐξῆς ὁδοῦς: ἡ δηλαδὴ κατέφευγαν εἰς τὰ τσιφλίκια ὡς κολλῆγοι, ὅπου συνέχισαν μὲν τὸ ἴδιο ἐπάγγελμα καὶ τὸ ἴδιο εἶδος ζωῆς ἀλλ' ὑπὸ συνθήκας ὑπεράγαν σκληρὰς ἢ κατεφευγον εἰς τὰ ἐλεύθερα κεφαλοχώρια, ὅπου,

γενικά εἶνε ἡ δημιουργία μιᾶς μεσαίας τάξεως ὁλοένα πληθυνομένης· εἶνε ἡ ἔλξις τῶν δημοσίων θέσεων, δεδομένου, ὅτι οἱ Βαλκανικοὶ προϋπολογισμοὶ δὲν εἶνε δημιουργικοὶ ἀλλὰ παρασιτικοὶ καὶ εὐάλωτοι εἰς τοὺς θεσιθήρας, τοὺς φεύγοντας τὴν πειθαρχίαν καὶ τὸ τραχὺ εἶδος ζωῆς τῶν παλαιῶν παραγωγικῶν σχηματισμῶν. Εἶνε αἱ νέαι συγκοινωνίαι, αἱ ὁποῖαι ἀνοίγονται πολλαχοῦ εἰς τὰς χερσαίας κεντρικὰς πατριαρχικὰς περιοχὰς τῆς Χερσονήσου· εἶνε ἡ ἀτομιστικὴ καὶ ἀποσυνθετικὴ πρωτοβουλία πρὸς ἀναπτύσσον μέσα εἰς αὐτὰς ταύτας τὰς πατρίδας τὰ ὑπὸ διαφόρους περιστάσεις ἀπορροφηθέντα καὶ ἀφομοιωθέντα γλωσσικῶς οὐχὶ ὅμως καὶ ψυχολογικῶς καὶ πνευματικῶς ἑλληνορρομανικὰ στοιχεῖα· εἶνε ἡ γενικὴ τάσις τῆς κοινωνικῆς πολιτικῆς τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἡ ὁποία εὐνοεῖ νομοθετικῶς καὶ διοικητικῶς τὴν ἀτομιστικὴν χωρικὴν μικροῖδιοκτησίαν μετρίων καὶ νάνων κλήρων καὶ συνεπῶς τὴν διάλυσιν τῶν πολυπληθῶν καὶ συνθέτων πατριῶν· ὁ δὲ διαλυτικὸς αὐτὸς λόγος εἶνε μάλιστα πολὺ παλαιότερος τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐσημειώθη ἡ νομοθετικὴ ἐπέμβασις τῶν Βαλκ. Κρατῶν ὑπὲρ τῆς μικροῖδιοκτησίας· διότι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀπελευθερωτικῶν πολέμων ἐν μὲν τῇ Βουλγαρίᾳ οἱ πρόων κολλῆγοι κατέλαβον μικροὺς ἰδίους κλήρους, ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Σερβίᾳ, ὅπου ἔαγων διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν, οἱ ἐπιζήσαντες ἀγωνισταί, προερχόμενοι ἀπὸ κάθε καρυδιᾶς καρύδι, ἐγκατεστάθησαν ἀτομικῶς ἕκαστοι ὅπου εὐρέθησαν· οὕτω πολυάριθμοι ἀτομιστικοὶ οἰκογενεῖαι σχηματισθεῖσαι ἐπὶ τῆς ἀπελευθερωθείσης πατρίδος ἔδωσαν εἰς αὐτὴν ἐξαίφνης νέαν κοινωνικὴν σύνθεσιν ἀνιπατριαρχικὴν· καὶ τὸ κέντρον τοῦ βάρους μετεφέρθη ἀποτόμως εἰς τὴν χωρικὴν ἀτομιστικὴν οἰκογένειαν· δεδομένου δὲ ὅτι ὁ σχηματισμὸς αὐτὸς τῆς μικρᾶς οἰκογενείας, ὡς ἀσθενέστερος ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου μιᾶς Ἰσσιοδίου γεωργίας, ἐξεπορτήθη καὶ ἐξηνδραποδίσθη—ὑποναυμευμένος ἀρχετὰ ὅπως ἦτο ἀπὸ τοὺς τοκονλύφους—σχεδὸν ἀμέσως ἀπὸ τὴν θριαμβευτικῶς εἰσελάσασαν ἐμπορικὴν οἰκονομίαν· συνέβη διὰ τοὺς λόγους ταύτους, ὥστε τὸ οὕτω διανοιγὲν ἐπὶ τῆς πατριαρχικῆς οἰκογενείας ρῆγμα οὐδέποτε κατωρθώθη νὰ ἐπισκευασθῇ καὶ οἱ παλαιοὶ πατριαρχικοὶ σχηματισμοί, ἀπομονωθέντες, ἤρχισαν ἔκτοτε νὰ ἐξασθενοῦν, ἂν καὶ βεβαίως κάτω ἀπ' αὐτοὺς ἡ μάζα τῶν σκόρπιων καὶ πτωχῶν χωρικῶν θὰ εὕρισκε τότε

ἐλάμβανον χώραν ἐπίπονοι ἐπίσης μετατροπαὶ καὶ κοινωνικαὶ ζυμώσεις—πάντως ἀπὸ εὐκολωτέρας καὶ ἀσφαλεστέρας μετέβαιναν εἰς δυσκολωτέραν καὶ ἐπισφαλεστέραν ζωὴν. Τὰ νέα ἐπαγγέλματα πρὸς τὴν οὐρανὸν παρυσιάζονται ἀντιθέτως ὡς βαθμίδες προόδου.

ἀσθενῇ μὲν ἀλλὰ παγίαν καὶ ἀσφαλῇ προστασίαν καὶ ἐγγύησιν μιᾶς βαθμιαίας καὶ καλυτέρας ἐξελιξέως· οὐδὲν δυστυχῶς κατορθώθη, διότι δὲν ὑπῆρχαν ἐφόδια, τὰ δένδρα εἶχαν κατακοπεῖ, ζωάρχεια ἔλειπε καὶ ὅλοι ἐπερίμεναν βοήθειαν ἑξωθεν· τοῦτ' αὐτὸ πινέβη καὶ μὲ τὸν ἐποικισμὸν τῶν προσφύγων, εἰ ὅποιοι, τῶν πάντων στερούμενοι, ἐτέθησαν εὐθύς ὑπὸ τὴν προστασίαν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ ἀστικοῦ κεφαλαίου καὶ δὲν ὑπῆρχεν οὔτε εὐχέρεια οὔτε καιρὸς διὰ καμμίαν ἐπιλογὴν· αὐτὰ ὁπωσδήποτε ὡς πρὸς τὸν λόγον ποῦ ὀφείλεται εἰς τὴν γενικὴν κοινωνικὴν πολιτικὴν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Τέλος ὑπάρχει ἕνας ἀκόμη εἰδικὸς λόγος διαλυτικὸς τῆς πατριᾶς, τὸ ὅτι δηλαδὴ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ὡς ἐκ τῆς ἀνάγκης ὅπως ἀφομοιώσουν τοὺς ἄλλοτρίους πληθυσμοὺς ποῦ περιέλαβαν εἰς τὰ ὅριά των, εἶνε πρόθυμα νὰ λάβουν οἰκονομικὰ μέτρον ἐξ ἐκείνων ποῦ ἡμποροῦν ν' ἀποσπάσουν αὐτοὺς ἀπὸ τὰς οἰκονομικὰς καὶ πνευματικὰς βάσεις των καὶ νὰ δημιουργήσουν ἐξάρτησιν τῶν πληθυσμῶν τούτων ἀπ' αὐτὰ καὶ κηδεμόνευσιν αὐτῶν ἢ ὁπωσδήποτε νὰ δώσουν εἰς αὐτὰ ἀφορμὴν ἐπεμβάσεως εἰρηνικῆς ἢ βιαίας εἰς τὴν ψυχολογίαν των, τὰ οἰκονομικὰ των, τὰς σκέψεις των κλπ. Ἐπειδὴ δὲ ἀκριβῶς ἡ πατριὰ εἶνε σχηματισμὸς κλειστὸς καὶ αὐτάρκης, ὅχι μόνον οἰκονομικῶς ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ ψυχικῶς, ἐπικίνδυνος δὲ κατὰ ταῦτα, ὡς συντηρῶν τὰς παλαιὰς ἰδέας καὶ τὴν ἀντίδρασιν, ὡς ματαιώων καὶ τοῦ σχολείου καὶ τῆς διοικήσεως τὴν ἀφομοιωτικὴν ἐπιρροήν, διὰ τοῦτο ἡ ταχεῖα διάσπασις τῆς πατριᾶς, ἡ διασκορπισμὸς τῶν μελῶν αὐτῆς καὶ ἡ ἐνσωματώσις αὐτῶν εἰς ἄλλους εὐνοϊκωτέρους σχηματισμοὺς κρίνεται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἀπαραίτητος καὶ ἀπὸ τοὺς σωβινιστὰς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐκείνους ἀκόμη ποῦ ζητοῦν νὰ ἰσοπεδώσουν τὰς παλαιὰς διαφορὰς καὶ νὰ διευκολύνουν τὴν γενικὴν βαλκανικὴν εἰρήνην· διότι βεβαίως ἡ διατήρησις τῶν κλειστῶν σχηματισμῶν δὲν συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συγκοινωνιῶν καὶ μὲ τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς ἐσωτερικῆς βαλκανικῆς ἀγορᾶς, ἡ ὁποία θὰ δημιουργήσῃ νέας σχέσεις, θὰ ὁμαλύνῃ δέ, θὰ ἰσοπεδώσῃ καὶ θὰ ἐνοποιήσῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὴν Βαλκανικὴν κοινωνίαν.(1)

(1) Ἄν, ὡς ἐγὼ ὑποστηρίζω, ἤθελε κριθῇ σκόπμος ἡ ἐπίσπευσις τῆς διαλύσεως τῶν σλαβικῶν πατριῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὁ ἐνδεδειγμένος τρόπος πρὸς τοῦτο εἶνε ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ὠθηθοῦν αὐταὶ πρὸς τὰς γεωργικὰς πιστώσεις τῆς ἐθνικῆς Τραπεζῆς καὶ ἐξ ἄλλου νὰ ἐμποδισθῇ ἢ εἰς Ἀμερικὴν μετανάστευσίς των. Ὡς γνωστὸν δέ, τοῦ ποσοστοῦ ποῦ δίδουν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Ἀμερικανοὶ ὄντος μικροῦ, πολλοὶ ἐκ δυτικῆς Μακεδονίας καταφεύγουν εἰς Βουλγαρίαν ἰδίως ἢ καὶ Σερβίαν καὶ ἐκείθεν

Αὐτοὶ εἶνε οἱ ἐσωτερικοὶ ὀργανικοὶ καὶ οἱ ἐξωτερικοί, γενικοὶ καὶ εἰδικοί, λόγοι, οἱ ὅποιοι ὠθοῦν εἰς τὴν διάλυσιν τῆς πατριᾶς καὶ καθορίζουν ὡς πολὺ βραχὺ τὸ μέλλον αὐτῆς τόσον εἰς τὰς λοιπὰς βαλκανικὰς περιοχὰς ὅσον καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν μεταξὺ Καστορίας καὶ Σκοπείων τοιαύτην, ἥτις ἐνδιαφέρει καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς Σέρβους ἀλλὰ καὶ τοὺς διεκδικοῦντας αὐτὴν Βουλγάρους ἄλλο τόσο.

λ'.

Περίληψις

Τὰ ἐκ τῆς διαλύσεως τῆς πατριᾶς προκύπτοντα ζητήματα κοινωνιακῆς, ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς διεισδύσεως εἰς τὰς τῶς πατριαρχικὰς περιοχὰς.

Θὰ μελετήσω τὸ ἀμοιβαῖον αὐτὸ ἐνδιαφέρον, τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον ἡ μελέτη αὕτη θὰ μᾶς δώσῃ στοιχεῖα διὰ νὰ κρίνωμεν ὅποια πρέπει νὰ εἶνε ἡ ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω πατριαρχικῶν περιοχῶν πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ γείτονες Σέρβοι ἀκολουθοῦν μίαν λίαν χαρακτηριστικὴν τακτικὴν ἐν προκειμένῳ : τὰς μὲν δηλαδὴ ἐν τῇ Σερβικῇ Μακεδονίᾳ πατριαρχικὰς ὁμάδας πληθυσμοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶχαν προσφάτως ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας προσπαθοῦν νὰ ὑπονομεύσουν, ν' ἀποσυνθέσουν καὶ νὰ ἀφομοιώσουν μὲ κάθε τρόπον· συγχρόνως ὅμως δὲν διστάζουν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐποφθαλμιοῦν αὐτοσύας καὶ τὰς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ ὁμοίας πατριαρχικὰς κοινότητας, αἱ ὁποῖαι, ὡς ἐρρήθη ἀνωτέρω κατ' ἐπανάληψιν, νὰ μὲν φέρουν τοὺς γλωσσικοὺς, κοινωνικοὺς καὶ μορφολογικοὺς Σλαβικοὺς χαρακτῆρας, οὐδόλως ὅμως ἀποδεικνύεται, ὅτι εἶνε καὶ ἀμιγοὺς φυλετικῆς Σλαβικῆς καταγωγῆς, οὐδ' ἐξ ἄλλου διαδηλώνουν μίαν σαφεῖ ἐθνικὴν συνείδησιν· τοῦτο ἄλλως τε αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Σχφίγιτς ὁμολογεῖ, λέγων ὅτι πρόκειται περὶ παλαιοσλαβικῶν μαζῶν ἀμόρφων ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Εἰς μίαν μελέτην μας περὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ στρατηγικῆς σημασίας τῆς βαθείας γραμμῆς Μοράβα Ἀξιού(1) διετυπώσαμεν

γίνονται εὐκολώτερον δεκτοὶ εἰς Ἀμερικὴν, ἥτις εὐνοεῖ τὴν μετανάστευσιν ἐκ γεωργικῶν χωρῶν. Περὶ τοῦ θέματος τοῦτου ἐπισυνάπτω εἰς τὸ τέλος τοῦ περὶ πατριᾶς κεφαλαίου μου, εἰδικὸν παράρτημα προμνημονευθὲν ἤδη, ὅπου ἀναπτύσσω τὴν ἐνδεδειγμένην ἐσωτερικὴν πολιτικὴν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο.

(1) Τὴν μελέτην μας ταύτην προσοθέτομεν ἐπίσης ὡς παράρτημα εἰς τὸ τέλος τῆς περὶ πατριᾶς παραγράφου.

σειράν παρατηρήσεων ἐπάνω εἰς αὐτὰ τὰ προβλήματα· συνοψίζω ἐδῶτας παρατηρήσεις μου ἐκείνας πού ἐμδαίνουν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς παρούσης μελέτης: Οὕτω παραλείπω τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Μοναστηρίου, τοῦ ὁποίου ὁ πληθυσμὸς ἠλατιώθη ἐπὶ Σερβίας, ὑπάρχουν συμπαγεῖς ἑλληνοκαὶ μᾶζαι προσερχόμεναι ἀπὸ κουτσοβλάχους ἐξελληνισμένους· ἐπίσης παραλείπω τὸ γεγονός, ὅτι, καὶ ἂν δὲν εἶχαμεν πληθυσμούς περὶ τὸ Μοναστήρι καὶ ἂν ἀκόμη οὐδεὶς ἠμφισβήτηι τὸ ὀριστικὸν τῶν συνθηκῶν ὡς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν Μακεδονίαν οὐδ' οἱ Σέρβοι, οὐδ' οἱ κομιτατζήδες, ἐν τούτοις καθόλου δὲν θὰ ἠμπορούσαμεν ν' ἀδιαφορήσωμεν διὰ τὰς περὶ τῆς Σερβικῆς Μακεδονίας ἀντεγκλήσεις μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Σέρβων—τοῦτο δὲ διότι τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα ὀφείλεται ὄχι τόσο εἰς ἐθνολογικὰς διαφωνίας ἀλλ' εἰς τὴν θεμελιώδη στρατηγικὴν καὶ πολιτικὴν σημασίαν πού ἔχουν διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Βαλκανικῆς αἰ περικοχαὶ ἐκείναι.

Σκέπτομαι δὲ ὡς ἀκολουθῶς: ὅτι δηλαδὴ ἡ περίοδος αὕτη τῶν μοιραίων τροπῶν, τῆς διαλύσεως καὶ τοῦ μετασχηματισμοῦ τῶν πατριαρχικῶν κοινωνιῶν, εἶνε ἡ κρισιμωτέρα δι' ἕνα πληθυσμὸν· τότε ἀνοίγονται νέαι συγκαινωνίαι καὶ διαμορφώνονται ἀγοραὶ εὐρύτεραι καὶ συστηματικαί· καὶ ἡ περίοδος αὕτη συνεπάγεται μεταβολὰς ὄχι μόνον οἰκονομικὰς, ἀλλὰ καὶ κοινωνικὰς καὶ πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς· μία γενικωτέρα συνείδησις ὁμάδος καὶ ἀλληλεγγύης δημιουργεῖται καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἔννοια τῆς πραγματικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς εὐθύνης. Εἶνε λοιπὸν φανερόν, ὅτι ἡμεῖς, κατέχοντες τὴν Θεσσαλονίκην, τὸ μεγαλύτερον κέντρον τῶν κάτω Βαλκανίων, πάνυ εὐλόγως ἐνδιαφερόμεθα διὰ τὴν μορφήν πού θὰ λάβῃ ἡ ἐσωτερικὴ ἀγορὰ ἐν ταῖς εἰρημέναις μακεδονικαῖς, ἑλληνικαῖς καὶ σερβικαῖς περικοχαῖς, ὡς καὶ διὰ τὴν κατεύθυνσιν πού θ' ἀκολουθήσῃ ἡ ἐμπορικὴ κίνησις αὐτῶν· ἡ πολιτικὴ μας κατὰ ταῦτα εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο πρέπει νὰ εἶνε θετικὴ καὶ ὄχι, ὡς μέχρι τοῦδε, ἀπλῶς ἀμυντικὴ καὶ πρέπει ν' ἀποβλέπῃ εἰς ὁλόκληρον τὸ παλαιὸν γεωγραφικὸς καθωρισμένον, ἐμπορικὸν καὶ οἰκονομικόν, ἵντερλαντ τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει ἅπασαν τὴν χώραν μέχρι Σκοπίων καὶ Κοσσόβου.

Εἶνε ἀξιοπερίεργον, ὅτι οἱ Σέρβοι, καίτοι τρέφοντες μεγάλας φιλοδοξίας διὰ τὰ σημεῖα ταῦτα, ἐν τούτοις διστάζουν νὰ χαράξουν ἐν τῇ πράξει μίαν σαφεῖ πολιτικὴν καὶ νὰ προβοῦν εἰς δαπάνας· τοῦτο ἐξηγεῖται βεβαίως ἐκ τῆς γεωγραφικῆς διασπάσεως τῆς Νοτιοσλαβίας, ἥς ἐν μέρος στρέφεται διὰ τοῦ Σαίου πρὸς τὴ Φιοῦμε, ἕτερον πρὸς τὸν Δούναβιν διὰ τοῦ Μοράβα, τρίτον διὰ

τοῦ Ἀξιοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τέταρτον, ὡς εἶνε ἡ ἀποκεκλεισμένη ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ Δαλματία, στρέφεται πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τῆς ὁποίας Νοτιοσλαβίας ἕκαστον ἐκ τῶν τμημάτων τούτων διεκδικεῖ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ὅλην πολιτικὴν προσπάθειαν τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου καὶ ἰδίως ζηλοτυπεῖ διὰ τὴν διάθεσιν τῶν πόρων τοῦ προϋπολογισμοῦ εἰς ἄλλας ἀνάγκας ἐκτὸς τῶν ἰδικῶν του. Σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ ὑπάρχουν δύο τάσεις μεταξὺ τῶν Σέρβων: ἡ μία εἶνε εἰς τὸ ἀνοιγμὰ σιδηρᾶς γραμμῆς, ἣτις θὰ διοχετεύσῃ τὴν παραγωγὴν καὶ ἡ ἀνοιξή τὸ ἐμπόριον τῶν ἐσωτερικῶν κοιλάδων Μετόχια, Κόσσοβο, Σκόπεια κλπ. διὰ τοῦ Καττάρου πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν ἡ ἄλλη εἶνε εἰς τὴν τόνωσιν τῆς παλαιᾶς διὰ τῆς βαρδαρινῆς κοιλάδος ἀναπτυσσομένης ἐμπορικῆς κινήσεως πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸ Αἰγαῖον καὶ εἰς τὸν ὀριστικὴν προσανατολισμὸν τοῦ Νοτιοσλαβικοῦ Κράτους πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, ὡς κράτους σιτηρίζομένου ὅχι εἰς τὸν τριγωνικὸν ἄξονα Σαύου-Δουνάβεως-Μοράβα ἀλλ' εἰς τὸν εὐθὺν τοιοῦτον Μοράβα-Ἀξιοῦ καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ταύτης ὑπεστήριξε μὲ βαρύνοντα ἐπιχειρήματα ὁ θεωρητικὸς θεμελιωτὴς τῶν βάσεων τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Νοτιοσλαβικοῦ Κράτους διακεκριμένος ἀνθρωπογεωγράφος I. Σχφίγιτς, ἐνῶ τὴν πρώτην ὑποστηρίζουν ἰσχυροὶ ἐμπορικὸι κύκλοι τόσοι ἐν Σκοπείᾳ ὅσοι ἐν Βελιγραδίᾳ.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀντιθέτων τάσεων ἡ Νοτιοσλαβικὴ Κυβέρνησις οὐδεμίαν λαμβάνει ἀπόφασιν πρακτικὴν, διότι οὔτε ἐν Θεσσαλονίκῃ προβαίνει εἰς τὰς ἀναγκαίας δαπάνας διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ κινήσιν τὴν παραχωρηθεῖσαν αὐτῇ Ζώνην ἐν τῷ ἡμετέρῳ λιμένι, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐγκαταλείπει ὀριστικῶς τὸ σχέδιον τοῦτο διὰ τὴν στρέψιν τὴν νότιον Σερβίαν πρὸς τοὺς ἀδριατικούς τοῦς λιμένας. Ὅ,τι κάμνει εἶνε τὸ νὰ μεγαλοπραγματικῶς διαρκῶς καὶ νὰ δημιουργῇ μόνον πλεοναζούσας φιλυποψίας διὰ λόγων καὶ χειρονομιῶν κομπαστικῶν, οἱ ὅποιοι τὴν βλάπτουν λίαν δυσαναλόγως μὲ τὴν πιθανὴν πραγματικὴν ὠφέλειαν εἴτε ἐκ τῆς μιᾶς εἴτε ἐκ τῆς ἐτέρας τῶν λύσεων τούτων εἴτε καὶ ἐκ τῶν δύο ὁμοῦ, ἂν ποτε τὰς ἐπετύγγανεν. Κάμνει καὶ ἐν ἄλλο δυσάρεστον, ὅτι δηλαδή, ἐνῶ ζητεῖ διαρκῶς ἀπὸ ἡμᾶς πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο, εὐδόλως ἀποδέχεται τὴν ἀμοιβαιότητα ὡς πρὸς ἡμᾶς· ἐνῶ π.χ. ἐν Θεσ)νίκῃ λειτουργεῖ Σερβικὸν Ἐπιμελητήριον, χαλᾷ τὸν κόσμον προσκευμένων νὰ ἐπιτρέψῃ ὅμοιον ἴδρυμα ἐν Σκοπείᾳ πρὸς εὐκόλυνσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορίου, τὸ ὅποιον στερεῖται καὶ αὐτῶν τῶν στοιχειωδῶν καὶ νομίμων εὐκολιῶν ἐν Νοτίῳ Σερβίᾳ· ἐνῶ ἡμεῖς κάμνομεν τεραστίας προμηθείας εἰς τὰς ἀγοράς της, οὐδόλως φαί-

νεται νὰ σκέπτεται, οἱ καὶ ἡμεῖς ἔχομεν προϊόντα διὰ τοποθέτησιν παρ' αὐτοῖς καί, ὅτι, ὅπωςδήποτε, ἡ διεθνὴς ἀγορὰ εἶνε δυναμικὴ καὶ ὄχι συμβατικὴ, εἰς τρόπον ὥστε πονθενὰ ὁ καταναλωτὴς, ὡς εἰμεθα ἡμεῖς ποῦ τῆς δίδομεν τόσα χρήματα, δὲν τίθεται εἰς καιω-έραν μοῖραν τοῦ παραγωγοῦ, ὅταν μάλιστα πρόκειται περὶ γεωργοκτηνοτροφικῶν εἰδῶν διατροφῆς, ἀπὸ τὰ ὅπῃα ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ προμηθευθῶμεν καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τούτοις ἡ Σερβία θεωρεῖ πολὺ λογικὸν τὸ νὰ ζητῇ νὰ κανονίξῃ αὐτὴ τὰ τιμολόγια τῶν σιδηροδρομικῶν μεταφορῶν ἀπὸ Γευγελῆς εἰς Θεσσαλονίκην καὶ πολὺ παράλογον θεβαίως τὸ ἀντίθετον, ἂν καὶ ἡμεῖς, κάμνοντες μόνον μίαν παθητικὴν ἀμυναν κάκιστα δέ, οὐδὲν τοιοῦτον, ἐξητήσαμεν.

Ἐν τούτοις, ὡς ἐσημείωσα ἤδη, ἡ πολιτικὴ ἡ ἰδική μας, δέον νὰ εἶνε θετικὴ καὶ ὄχι ἀρνητικὴ· τοῦτο δέ, διότι, ὡς ἔστιν ἐνεργοῦντες, καὶ τὴν εἰρηνικὴν δευτέτησιν τῶν βαλκανικῶν διαφορῶν ἐξυπηρετοῦμεν καὶ οὐδὲν ζητοῦμεν πλέον τοῦ ἐκ φύσεως καθωρισμένου ἑσωτερικοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, πλέον δηλαδὴ τῆς εὐθηνοτέρας ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς καὶ τῆς μᾶλλον συμφερούσης εἰς τοὺς πληθυσμοὺς παραγωγῆς τῶν περιοχῶν εἰς τὸ εἰκοεῖον δι' ἐκάστην ἐξ αὐτῶν κέντρον.

Δίδω μίαν λεπτομερεστέραν ἀνάλυσιν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο :

Παραθέτω πρῶτον τὰς παρατηρήσεις τοῦ I. Σχφίγιτς. Οὗτος εἰς τὸ βιβλίον του «Questions Balkaniques» λέγει, τὰ ἑξῆς :

Bien que le morcellement du relief de la Péninsule empêche, en général, la formation d'un grand Etat solide, il y a deux contrées qui s'y prêtent en quelque manière. Ce sont à l'Est, la Bulgarie danubienne avec le bassin de la Maritza; au centre de la Péninsule, la vallée de Morava-Vardar.

De toute la région centrale et occidentale, la vallée de Morava-Vardar est la seule unité capable d'abriter un Etat solide et apte à vivre. La ligne de partage entre la vallée de la Morava et celle du Vardar est un des traits morphologiques les plus intéressants de la Péninsule; elle révèle l'importance de ces vallées comme voies de communication et comme centre de formation d'un Etat. Grâce à cette dépression, la Péninsule est percée du Nord au Sud, de Belgrade à Salonique, et il n'existe pas d'autre percée semblable. Toutes les routes y convergent et la vie se concentre auprès de cette artère principale. Il y a une influence unificatrice sur la population et sur le commerce.

L'objectif d'un Etat moravien est donc tout tracé par la

géographie : s'étendre au Sud et devenir un Etat moravo-vardarien débouchant dans le golfe du Salonique, sans atteindre cette ville de population tout à fait étrangère, non slave, et sans pénétrer dans des contrées à mœurs différentes. Un autre débouché naturel de l'Etat moravo-vardarien, c'est la porte Albanaise de Scutari.

Mais s'il perd la vallée du Vardar, cet Etat sera déraciné de la Péninsule Balkanique et deviendra un Etat montanard sans consistance, une simple attache de l'Europe centrale. (1).

Ἐπίσης εἰς τὸν μεγάλον αὐτοῦ τόμον «la Péninsule Balkanique» τὸν ἐκδοθέντα μετὰ τὸν πόλεμον, ὁ ἴδιος συγγραφεὺς παρρηγεῖ τὰ ἐξῆς ἐν σελίδι 418 :

«Les vallées de la morava et du Vardar forment une unité géographique et économique. C'est la voie maîtresse qui unit étroitement Serbie et Macédoine. Séparée par les Rhodopes et le Pirin de la vallée du Vardar, la Bulgarie n'a pas de liens avec cette vallée, sa vie économique étant orientée dans d'autres directions, vers les ports de la Thrace et la mer noire. C'est pourquoi la Macédoine fut, pendant la domination serbe au Moyen-Age, l'une des principales régions de l'Empire, tandis que, au cours de l'occupation bulgare, elle n'était qu'une province très éloignée du centre national.

Τέλος συνοψίζει τὴν γνώμην του εἰς τὰ ἐξῆς :

Au point de vue géographique et économique la vallée Morava-Vardar est donc l'unité la plus parfaite de la Péninsule ; elle est prédestinée à abriter un Etat serbe, solide et vivant.

Αὐταὶ εἶνε ἐν περιλήψει αἱ γνώμαι τοῦ Σχρίγιτς. Βεβαίως πρόκειται περὶ συγγραφῆς μὲ πολὺ δυνατό κεφάλι καὶ πολὺ ἐργατικοῦ, ὁ ὁποῖος ἤξευρε καθαρὰ τί ἔλεγε καὶ τί ἐπεδίωκε!

(1) Τὸ βιβλίον ἐγράφη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ ἡ Σερβία δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐκταθῇ εἰς τὴν Κροατίαν καὶ Σλοβενίαν, πράγμα ποὺ ἀνέδειξε τὴν σημασίαν τοῦ Σαῦου ὡς βάσεως διὰ τὸ Κράτος. Ἐπίσης, εἶνε φανερόν, ὅτι αἱ ἐπιφυλάξεις τοῦ συγγραφέως διὰ τὴν Θεσσαλονίκην εἶνε προσχηματικαί, διότι ἀντιτίθενται βασικῶς εἰς τὴν κεντρικὴν ἀποψιν τῆς θεωρίας του. Σημειῶνω ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ, ὅτι, ἂν ἐπεκτείνωμαι εἰς αὐτὰ τὰ θέματα, τὸ κάμνω διότι φρονῶ, ὅτι τὰ Βαλκάνια δὲν ἐπῆραν ἀκόμη τὴν ὀριστικὴν μορφήν των.

(2) Παρ' ἡμῖν ἔχομεν εἴτε προχειρολόγους εἴτε βιβλιοθηκοφάγους· ὁ Σχρίγιτς ἔκαμε μίαν ἐργασίαν πρωτότυπον ἐπὶ ὅλικοῦ τοῦ ὁποῖου, ναὶ μὲν δὲν ἐπροσφέρετο εἰς ταχειὰν καὶ συστηματικὴν ἐπιστημονικὴν κατάταξιν· οὐδ' εἰς εὐκόλον θριάμβον, ἦτο ὅμως τὸ κύριον πρόβλημα τῆς πατρίδος.

Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρηθῇ ὅτι, ἐνῶ τόσον θαυμαστῶς εἰργάσθη ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ γεωγραφικοῦ ἐπιπέδου, παρημέλησεν ἐξ ἄλλου τὴν οἰκονομικὴν ἄποψιν καὶ τὴν κοινωνικὴν τοιαύτην.

Γεωγραφικῶς καὶ μορφολογικῶς ἡ γραμμὴ Μοράβα-Ἀξιοῦ εἶνε πράγματι ἡ κυριωτέρα συγκοινωνιακὴ καὶ διαδοτικὴ γραμμὴ τῆς Χερσονήσου. Αὐτὸ κτυπᾷ εἰς τὰ μάτια μὲ τὸ πρῶτο βλέμμα πού θὰ εἴσῃ τις εἰς τὸν χάρτην. Ἐν τούτοις τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα δὲν ἐκινήθησαν πάντοτε κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον ἀπάνω σ' αὐτήν. Ἐκ τῶν δυνατοτήτων, πού περικλείει, ἄλλαι ἐκάστοτε ἐπραγματοποιήθησαν ἀναλόγως τῆς πολιτικῆς καταστάσεως, ἐπίσης ἀναλόγως τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας ὥς καὶ τῶν ἐκατέρωθεν αὐτῆς οἰκούντων πληθυσμῶν ἐν τῇ Πανονίᾳ καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον. Τὸν περισσότερον καιρὸν αἱ πέραν τῶν πηγῶν τοῦ Ἀξιοῦ, ἀκόμη καὶ τῆς Μπαμπούνας, περιοχαὶ ἐθεωροῦντο ἀγρία ἀπρόσιτος χώρα καὶ ὅλοι οἱ γεωγράφοι, ὥς ὁ ἴδιος παρατηρεῖ, ἐχάρασσαν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου διὰ τῶν Βαλκανίων καὶ τοῦ Σκάρδου μέχρι τοῦ Ἀδρια μίαν συνεχῆ, φανταστικὴν ὅμως ὁροσειρᾶν, ἡ ὁποία ἔτεμνε τὴν Χερσόνησον ἐγκαρσίως εἰς δύο ὅλως χωριστὰ τμήματα. Αὐτὰ τὰ φανταστικά γεωγραφικὰ σύνορα, ἦσαν ἐν τούτοις σύνορα πραγματικά ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κινήσεως τοῦ ἐμπορίου, ἡ ὁποία ἐξητιμίζετο κατὰ τὰ σύνορα ταῦτα, διότι ἕως ἐκεῖ μόνον ἔφθανεν ἡ ἀκτὶς δράσεως τῆς αἰγαιοπελαγικῆς οἰκονομίας· ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὁρίων ἀνεπτύχθη τὸ φρουριακὸν συγκρότημα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἄλλοτε πάλιν, ὅταν μεγάλα κέντρα ἀστικοῦ καὶ βιομηχανικοῦ πληθυσμοῦ ἐσχηματίσθησαν ἐν τῇ μέσῃ καὶ βορείᾳ Εὐρώπῃ—ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας τὸ Αἰγαῖον καὶ ἡ Μιέσόγειος καὶ ἡ ἀπὸ αὐτῶν εἰσόδους εὐρίσκετο ἐν παρακμῇ—εἰδόμεν, ὅτι τὸ Μοναστήρι εἶχε περισσότερον πληθυσμὸν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἀπετέλει ἀκραῖον πρὸς νότον κεντρικὸν σταθμὸν μιᾶς μεγάλης κινήσεως συναλλαγῶν βασιζομένης εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως μεγάλας πόλεις, πρὸς τὰς ὁποίας καὶ ἐστρέφετο ὁλόκληρος ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς ἄνω καὶ τῆς μέσης Βαλκανικῆς. Εἰς δὲ τὴν περίοδον τὴν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος κ' ἐντεῦθεν τὰ οἰκονομικὰ ὅρια ἐπανῆλθον εἰς τὴν παλαιότεραν γραμμὴν των, εἰς τρόπον ὥστε τὸ μὲν Μοναστήρι ἀπετέλει τὸν ἀκραῖον ἀπὸ Θεσσαλνίκης πρὸς βορρᾶν σταθμὸν διαδόσεως τῶν συναλλαγῶν, αἱ δὲ περιοχαὶ τοῦ Μοράβα

του. Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι διέθετεν ὁλόκληρον ἐπιτελεῖον συνεργατῶν καὶ ὅτι ἔτυχε λίαν πλουσιοπαρόχου συνδρομῆς ἐκ μέρους τῆς σερβικῆς Κυβερνήσεως.

ἦσαν, ὅπως καὶ γεωγραφικῶς, οὕτω καὶ οἰκονομικῶς ἐστραμμέναι πρὸς τὴν μέσῃν Εὐρώπῃν, ἕως τὸ 1906, ὁπότε ἐκηρύχθη ὁ λεγόμενος πόλεμος τῶν χοίρων, κατὰ τὸν ὅποιον ἡ Αὐστρία ἀπέκλεισεν ἀπὸ τᾶς ἀγορᾶς τῆς τὰ σερβικὰ προϊόντα, ὧν ἡ κυριωτέρα ἐξαγωγή συνίστατο εἰς χοίρους (1).

Τὰ πράγματα βεβαίως θὰ ἦσαν διαφορετικά, ἂν κατὰ τὴν θέσιν τοῦ Μοναστηρίου καὶ Σκοπείων ἐξετείνετο κάποια μεγάλη καὶ πολὺ πλουσία πεδιάς, ἱκανὴ ν' ἀποτελέσῃ μόνιμον θάσιν εὐρυτέρων συναλλαγῶν καὶ συγκεντρώσεως μεγάλων μαζῶν ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, ὁπότε τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ ἦτο τὸ καταλλήλοτερον ὥς πρωτεύουσα ἐνὸς ἐνιαίου βαλκανικοῦ Κράτους. Δυστυχῶς ἡ φύσις ἄλλως κατένειμε τὰ πράγματα, διαίρεσασα τὴν Χερσόνησον εἰς χωριστὰς περιοχάς. Σήμερον τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα εἶνε τοποθετημένα ὅχι κατὰ τὸ μέσον ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἄκρων τῆς γεωγραφικῆς γραμμῆς Μοράβα-Ἀξιοῦ, εἰς τρόπον ὥστε αὕτη ἀποτελεῖ γραμμὴν διαδρομικὴν πρὸς βορειοτέρας ἢ νοτιωτέρας διεξόδους καὶ ὅχι ἐνωτικὴν μεταξὺ τῶν τοπικῶν περὶ αὐτὴν περιοχῶν. Τόσον στεναί, πτωχαὶ καὶ ἀνεξέλικτοι ἰδίως εἶνε αἱ κεντρικαὶ περιοχαὶ ὥστε αὗται ἐν ἐλλείψει τῶν ἀκροαίων μεγάλων ἀστικῶν πόλεων-ἀγορῶν καταναλώσεως, ζήτημα εἶνε ἂν θὰ ἠδύναντο μόναι τῶν νὰ βαστάσουν τὰς δαπάνας τῆς οἰδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης-Μοναστηρίου καὶ νὰ διατηρήσουν αὐτὴν ἐν ἐνεργείᾳ.

Σήμερον τὸ εἶδος τῶν συναλλαγῶν καὶ τὸ κόστος τῶν μεταφορῶν προσανατολίζει τὸν μὲν Ἀξιὸν μὲ τὸ παλαιὸν τοῦ Ἰντερλάντ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸ Αἰγαῖον, τὸν δὲ Μοράβαν πρὸς τὸν Δοῦναβιν καὶ τὴν Παννονίαν· αἱ χερσαῖαι περιοχαὶ ἐξά-

(1) Ὡς πρὸς τὸ ἴδιον ζήτημα τῆς μὴ διαρκοῦς πραγματοποιήσεως ὅλων τῶν πολλαπλῶν δυνατοτήτων, ἤμπορῶ νὰ ἀναφέρω καὶ ἄλλα παραδείγματα. Οὕτως, ἂν καὶ ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ βαθεῖα γραμμὴ Μοράβα-Ἀξιοῦ ὥς καὶ ἡ Σερβία φαίνεται γεωγραφικῶς ὥς τὸ κατ' ἐξοχὴν διαμετακομιστικὸν ἔδαφος τῆς Βαλκανικῆς, ἐν τούτοις κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὅλη σχεδὸν ἡ διαμετακόμισις ἠκολούθει τὴν γραμμὴν Δοῦναβις - Βελιγράδι - Σοφία - Ἀδριανούπολις - Κωνσταντινούπολις ἢ τὴν νοτιωτέραν Δοῦναβις - Δυτικὸς Μοράβας - Κιούστενγηλ - Ἀδριανούπολις - Κωνσταντινούπολις, δὲν διήρχετο δὲ διὰ Θεσσαλονίκης, διότι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο καὶ ἀσφαλεστέρα ὥς κέντρον καὶ ἐγγυτέρα πρὸς τὰς μεγάλας Μικρασιατικὰς ἀγορὰς τῆς συγκοινωνίας πρὸς τὰς Ἰνδίας· καὶ τὰ εἶδη τοῦ τότε ἐμπορίου, ἄλλως τε ἐλαφρὰ καὶ πολυτίμητα ὄντα, εὐνοοῦσαν τὴν διὰ ξηρὰς ἀσφαλεστέραν δίοδον· Ἐπίσης κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἡ ὁδὸς Θεσσαλονίκης - Βελιγραδίου ἀργούσε, τὸ δὲ σερβικὸν ἐμπόριον ἢ περιορίζετο εἰς τὰς στενάς ἐσωτερικὰς τοπικὰς συγκοινωνίας ἢ κατηνύμετο πότε πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ πότε πρὸς τὴν μέσῃν Εὐρώπῃν.

γουν γεωργοκτηνοτροφικά προϊόντα, τὰ ὅποια ἐπιβάλλουν ὅσον τὸ δυνατόν συντισματέρας σιδηροδρομικὰς μεταφορὰς, εἰς τρόπον ὥστε τοιαῦτα προϊόντα συμφέρει μὲν νὰ ἔλθουν ἐκ Κοζάνης, Φλωρίνης καὶ Βελεσσῶν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὅχι ὅμως κ' ἐκ Σεραγέβου, ἐφ' ὅσον ταῦτα εὐρίσκουν ἐγγυτέρας ἀγορὰς ἀστικὰς πρὸς βορρᾶν· εὐτὼ δὲ καὶ ἀντιστρόφως συμβαίνει. Ἐξ ἄλλου αἱ ἴδιαι χερσαῖαι περιοχαί, εἰσάγουσαι εἶδη μικροῦ ὄγκου καὶ βάρους καὶ μεγάλης ἀξίας (ζακχάρεις, καφέδες, βιομηχανικὰ εἶδη, ὑφάσματα...) εὐρίσκουν συμφέρον αἱ μὲν περὶ τὸν Ἀξιὸν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Μεσόγειον, αἱ δὲ περὶ τὸν Μοράβαν εἰς τὴν Μέσσην Εὐρώπην.

Βεβαίως, ἐὰν ἀνοιχθῇ μία διώρυξ διὰ Ἀξιοῦ καὶ Μοράβα, ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου πρὸς τὸν Δούναβιν ἡ κίνησις θὰ ἐνταθῇ καὶ αἱ μέσαι περιοχαί θὰ ἔχουν ἐπίσης νὰ ὠφεληθοῦν, ἀλλὰ καὶ πάλιν τὴν κίνησιν ταύτην θὰ τροφοδοτοῦν τὰ ἀκραῖα μεγάλα ἀστικά κέντρα καὶ τὰ ἐκείθεν αὐτῶν τοιαῦτα πρὸς τὴν βόρειον Εὐρώπην καὶ τὴν Μεσόγειον, ὅποτε καὶ θὰ πρόκειται περὶ μεγάλης ὥς ἡ τοῦ Δουνάβεως διεθνοῦς συγκοινωνιακῆς ποταμίας ἀρτηρίας καὶ ὅχι περὶ τοπικῆς τοιαύτης, ὥστε νὰ τελῇ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν φιλοδοξιῶν τῆς Ἑλλάδος ἢ τῆς Σερβίας, διότι ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν τὰ γένια ἔχουν καὶ τὰ χτένια (1).

Καὶ τοιαύτη μὲν εἶνε ἡ οἰκονομικὴ, ἡ ὑπὸ τοῦ Σχφίγιτς παραμεληθεῖσα θέσις τῶν πραγμάτων, ἥτις πλήρως δικαιώνει ἡμᾶς μετριοφρόνως ζητούντας ἐπὶ τοῦ παρόντος μίαν ἐπιθετικὴν (οἰκονομικῶς μόνον βεβαίως) ἐπάνοδον πρὸς τὸ Μοναστήρι καὶ διεκδίκησιν τοῦ παλαιοῦ Ἰντερλαντ τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὅποιον ἔχει μεγαλείτερον συμφέρον καὶ διὰ τὴν ἐξαγωγὴν του καὶ διὰ τὴν εἰσαγωγὴν του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐφ' ὅσον δὲ βεβαίως ἡ χερσαία αὕτη περιοχὴ βαίνει πρὸς μετασχηματισμὸν διὰ τῆς διαλύσεως τῶν πατριῶν πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν, πρέπει ἰσχυρῶς νὰ ὑποβοηθηθῇ εἰς τοῦτο ἀπὸ ἀπόψεως ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς καὶ πιστωτικῆς γενικὰ διὰ μέσου τοῦ ἐγγυτέρου καὶ εὐθινοτέρου μεγάλου κέντρου, ἵνα ὁ πληθυσμὸς του προφυλαχθῇ κατὰ τὸ δυνατόν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξανδραποδισθῇ ἀπὸ τοὺς μικροεμπο-

(1) Μία μεγάλη θαλασσία ἢ ποταμία καὶ ἰδιαιτέρας σιδηροδρομικὴ χερσαία γραμμὴ συγκοινωνίας διὰ νὰ σταθῇ οἰκονομικῶς, ἀπαιτεῖ ἢ νὰ διέρχεται διὰ πλουσιῶν διαδοχικῶς κέντρων παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἅτινα νὰ τὴν τροφοδοτοῦν διαρκῶς μὲ νέας μεταφορὰς ἢ νὰ ἐνώνη κατὰ τὰ ἄκρα αὐτῆς πολὺ μεγάλα κέντρα πληθυσμοῦ, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς σιδηροδρόμους ποὺ διέρχονται τὰς Ἀλπεῖς, οἱ ὅποιοι τροφοδοτοῦνται ἀπὸ τὰς ἐκατέρωθεν μεγάλαις ἀγορὰς καὶ ὅχι ἀπὸ τὰ ἐλβετικά χιόνια.

ρους καὶ τοὺς τοκογλύφους καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ καταλήξῃ εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, εἰς ὃν, ἐκ παρομοίων λόγων, κατέληξαν αἱ τόσον ἄξιοι καλὲς ἐρας τύχης λαϊκαὶ μάζαι τῶν Βουλγάρων ἀγροτῶν, ὡς ἠνωτέρω ἐξέθεσα τοῦτο.

Ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀποψις, τὴν ὁποίαν ἐπίσης ἐλαφρῶς τῇ καρδίᾳ παρέκαμψεν ὁ Σχφίγιτς, δὲν ἐπικουρεῖ εἰς τὰς γνώμας του. Οὗτος εἰς τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω ἀναφερθέντα μεγάλον τόμον του περὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, ἐν σελίσιν 418 καὶ 419 γράφει τὰ ἑξῆς :

La population de la Macédoine proprement dite au sud de Veles et de Prilep n'est pas un obstacle à l'expansion serbe vers le sud. Si elle n'a conservé que des traces très vagues d'une conscience nationale serbe, elle n'a aucune tradition historique qui la rattache à la Bulgarie...

Le Folklore, La Slava, (1) l'organisation sociale de Zandrunga sont Indubitablement chez eux d'origine serbe».

Εἶνε συνήθεια εἰς τὰ Βαλκάνια ἕνας ἐλαφρὸς ὑποκειμενικὸς χροματισμὸς καὶ εἰς τὰ πλέον ἀντικειμενικά ματογυάλια. Ὅμως πολλὰς φορὰς πάγει καὶ ἔρχεται τὸ λαγῖνι ἀπὸ τῆ βρύση, ἀλλὰ μόνον μίαν φορὰν σπᾷ.

Οὕτως, ἐὰν ἡ ἀντίδρασις τοῦ μακεδονικοῦ Κομιτάτου ἀποδειχθῇ τελικῶς ἀδυσώπητος, τότε θὰ δημιουργηθοῦν περιπέτειαι, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὅλοι θὰ ζημιωθοῦν καὶ κανεῖς δὲν θὰ κερδίσῃ μόνιμον ὄφελος. Βεβαίως οἱ Σέρβοι προσμειδιοῦν εἰς μίαν συντριβὴν τῆς Βουλγαρίας διὰ τῶν ὅπλων καὶ εὐχαρίστως ἀπεκδέχονται τὸν διαμελισμὸν αὐτῆς. Ὅμως, ἂν ἀφήσωμεν, ὅτι οὐδ' εἰς ἡμᾶς θὰ ἦτο τοῦτο εὐχάριστον—κάθε ἄλλο θέβαια—ὑπάρχει ὁ παράγων τῆς Ἰταλίας, ἡ ὁποία εἶνε ἐτοίμη νὰ ἐπέμβῃ ἐνεργῶς εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα καὶ ἀφορμὴν μόνον ζητεῖ.

Παρατηρῶ, ὅτι εἶνε γεγονὸς, ὅτι οἱ Σέρβοι ἐντὸς τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπερρόφησαν πληθυσμοὺς δεδηλωμένους βουλγαρικοὺς εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Νύσσης καὶ ὅτι τοῦτο πιθανὸν ν' ἀποτελῇ πειρασμὸν ὡς ἕνα εὐχάριστον προηγούμενον. Ἐπίσης εἶνε ἀλήθεια ὅτι ἡ βουλγαρικὴ δῆθεν ἀφύπνισις τῆς βορείας, νῦν σερβικῆς Μακεδονίας, εἶνε προῖον προπαγάνδας οργανωθείσης κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ἐν τούτοις περισσότερον ἀληθὲς εἶνε τὸ ἑξῆς : ὅτι, ὡς καὶ

(1) Περὶ τῆς Σλάβας, ὠμιλῆσαμεν ἤδη ἠνωτέρω· πρόκειται περὶ οἰκογενειακῆς ἐφορτῆς, ἥς ὁμως ἡ διάδοσις δὲν ἀρκεῖ διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν σλαβικὴν καταγωγὴν μιᾶς πατριᾶς, δι' οὗς λόγους ἐξηγήσαμεν ἤδη.

ὁ ἴδιος Σχφίγιτς ὁμολογεῖ, εἰς τὴν ἐκεῖθεν τοῦ Ἀξιοῦ δυτικὴν Μακεδονίαν, ἑλληνικὴν καὶ σερβικὴν, πρόκειται περὶ ἑνὸς ἀμαλγάματος σχηματισθέντος ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων εἰσβολῶν τοῦ 5ου καὶ τοῦ 6ου αἰῶνος ἐξ ἀναμίξεως Ἑλλήνων, Θρακῶν, Ρωμαίων, Ἰλλυριῶν καὶ ἐπιλύδων Σλαύων· ὅτι ἡ μᾶλλον ἄμορφος ἐθνικῶς συνείδησις τῶν πληθυσμῶν αὐτῶν—ἡ ὁποία πάντως δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ὀλιγώτερον ἑλληνικὴ παρὰ σερβικὴ ἢ βουλγαρικὴ—δὲν δύναται ἐκ τῶν ὑστέρων ν' ἀποκερδηθῇ ὑπὲρ τῆς Σερβίας, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι παρὰ τοῖς πληθυσμοῖς τούτοις ἀπαντᾶται ἡ Ζάν-τρουγκα—σχηματισμὸς οἰκονομικὸς καλύτερον παντὸς ἄλλου προσιδιάζων εἰς τὰς τοπικὰς ἐκεῖ καλλιιεργείας καὶ διὰ τοῦτο ἐπεκταθεῖς καὶ εἰς μὴ Σλαύους—οὐδὲ διότι ἀπαντᾶται παρ' αὐτοῖς ἡ Σλάβα, ἐν ἀπλοῦν ἔθνη ἐξόχως οἰκογενειακὸν κ' ἐκ μιμήσεως διαδοθέν, ὅπως π.χ. παρ' ἡμῖν σήμερον διαδίδεται τὸ Χριστουγεννιάτικον δένδρον· καὶ ὅτι, τέλος, εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῶν λανθάνει ἓνα πολὺ ζωτικὸν κύτταρον, τὸ τῆς ἀπλῆς δηλαδὴ βαλκανικῆς γηγενείας, ἀρχώμενον ἀπὸ ἀπόψεως τόσον ἑλληνικῆς ὅσον καὶ σερβικῆς καὶ βουλγαρικῆς, προσφορωτάτης δὲ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, ὅπως εἰς δεδομένην στιγμὴν εὐνοϊκὴν, ἀποτελέσει τὸν πρῶτον πυρῆνα μιᾶς πραγματικῆς ἀναχωρεύσεως τῶν βαλκανικῶν ἀκάρπων καὶ πολυδαπάνων σωβινισμῶν εἰς εὐρύτεραν μόνιμον εἰρηνικὴν σύνθεσιν. Καὶ αὐτὰ μὲν ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴν ἀποψιν, ἥτις, ὡς ἐρρήθη, λίαν βεβιασμένως διεγνώσθη ἀπὸ τὸν Σχφίγιτς (1).

Προσθέτω δὲ ὅτι μόνον ἐχθροὶ τῶν Βαλκανικῶν λαῶν θὰ ὑπεδαύλιζον, ὡς ἔχουν σήμερον τὰ πράγματα, τὰς εἰς βάρος τῶν γειτόνων του φιλοδοξίας οἰουδήποτε ἐξ αὐτῶν.

Ἐἰδικῶς διὰ τὴν Σερβίαν ὅλοι οἱ φίλοι της πρέπει νὰ τῆς εἰποῦν, ὅτι ἡ λύσις πρὸς ἀπεκόμισεν ἐκ τοῦ μεγάλου πολέμου ὑπῆρξεν εὐτυχὴς δι' αὐτὴν πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι ἠμποροῦσε ν' ἀναμένῃ καὶ ὅτι διὰ τοῦτο πρέπει νὰ δώσῃ πρώτη αὐτῇ τὸ παράδειγμα πραγματικῆς μετριοπαθείας. Οἱ Σέρβοι ἔχουν συμφέρον νὰ πεισθοῦν ὅτι τὸ νὰ ζητοῦν νὰ ἄρχουν ἐπὶ τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐκσερβίζουσιν τοὺς Κροάτας (ἴσως δὲ ἔπειτα καὶ τοὺς Βουλγάρους) εἶνε ἀφέλεια ὑπὲρ τὸ μέτρον χωριάτικη καὶ αὐθάδης· ὅτι τὸ νὰ ζητοῦν νὰ διαλύσουν τὰς ἐν Κροατίᾳ καὶ Σλοβενίᾳ βιομηχανίας, νὰ σηκώσουν αὐτάς καὶ νὰ τὰς μετατοπίσουν εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ πα-

(1) Ὑπάρχει καὶ μία ἀποψις καθαρῶς στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ περὶ τῆς ὁποίας θὰ εὕρη τις ἀρκετὰς παρατηρήσεις εἰς τὴν προσηρητημένην μελέτην μου περὶ τῆς βαθείας γραμμῆς Μοράβα - Ἀξιοῦ.

λαιοῦ βασιλείου, ὅπου δὲν ὑπάρχει τεχνικὸν περιβάλλον καὶ προ-
σωπικὸν ἀσκημένον, ὅτι τοῦτο εἶνε πρῶξις ἀντιοικονομικὴ καὶ
ἀνόητος· ὅτι τὸ νὰ ἐπιμένουν νὰ μεταφέρουν προκρουστικῶς τὸ
κέντρον τῆς νοτιοσλαβικῆς οἰκονομίας εἰς τὸ χερσαῖον, ἐστερημέ-
νον συγκοινωνιῶν, ἐσωτερικὸν τῶν ἐν μέσῳ τῶν βράχων τῆς πα-
λαιᾶς Σερβίας κι' ἐπειτα νὰ ζητοῦν ἔξοδον δαπανηρὰν πότε εἰς
τὴν Θεσσαλονίκην καὶ πότε εἰς τὸ Σκούταρι-πράγμα πού τοὺς
περιπλέκει καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ μὲ τοὺς Ἀλβανούς, ὅτι ὅλα
αὐτὰ εἶνε ἀξιώσεις παράλογοι κι' ἐπικίνδυνοι· ὅτι ἀντιθέτως οὐ-
δὲν ἔχουν οὐσιαστικῶς νὰ πάθουν ἂν κατὰ νόμον καὶ κατὰ τύ-
πους θέσουν ἑαυτοὺς ἐν ἴσῃ μοίρᾳ μὲ τοὺς ἀδελφούς των Κροά-
τας καὶ Σλοβένους· ὅτι πρέπει νὰ συμβιβασθοῦν τὸ ταχύτερον μὲ
τοὺς ἀδελφούς των τούτους· ὅτι ἡ μνημονευθεῖσα ἀνωτέρω γεω-
γραφικὴ διάσπασις τῆς χώρας καὶ ἡ σχετικῶς μὲ τὴν παλαιὰν
Σερβίαν περιφερειακὴ θέσις τῆς Κροατίας, δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ
ἐξηγήσουν τὴν τόσον ὀξεῖαν ἀδιαλλαξίαν τῶν ἀπέναντι τῆς τελευ-
ταίας ταύτης· ὅτι ἡ τόσον εὐτυχὴς ἐπέκτασις τῶν πρὸς βορρᾶν
δίδει εἰς τὸ κράτος καλύτερας θέσεις διὰ νὰ συγκροτηθῇ μᾶλλον
περὶ τὸν Σαῦον-Δουναβιν-Μοράβαν παρὰ περὶ τὸν Μοράβαν-
Ἀξιὸν καὶ ὅτι εἰς τοῦτο πρέπει νὰ συγκεντρώσουν τὰς προσπα-
θείας των· καὶ ὅτι τέλος ἂν ἀφήσουν τὸν φανατικὸν καὶ προ-
κρουστικὸν τοπικισμὸν των καὶ ἂν οὕτω πῶς ἐμπιστευθοῦν τὰ
νῶτα αὐτῶν εἰς μίαν δικαίαν ἐνδοβαλκανικὴν λύσιν ἐπὶ ἴσης θέ-
σεως μὲ τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Ἀλβανούς,
τότε ἡ θέσις των θὰ ἀποβῇ πράγματι ἀκλόνητος εἰς τὸν ἄξονα
Μοράβα-Δουναβέως-Σαῦον καὶ τότε ἡ μεγάλη Ἰταλία, τὴν ὁποίαν
σήμερον δικαίως φοβοῦνται-ἐπειδὴ δὲν θέλουν νὰ εἶνε ἴσοι πρὸς
ἡμᾶς τοὺς ἄλλους πού μᾶς νομίζουν ἀσθενεστέρους των-τότε,
λέγω, ἡ Ἰταλία θὰ ἀντιληφθῇ ὅτι πρέπει ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὰ
Βαλκάνια μὲ μεγαλειτέραν νομιμοφροσύνην.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἓνα πρῶγμα τονίζομεν ἐδῶ, ὅτι ἡ Νο-
τιοσλαβία, ἐφ' ὅσον διὰ τοῦ ἀνωτέρω συνδυασμοῦ ἐξασφαλίσῃ
μίαν ἐλευθέραν ἐμπορικὴν διέξοδον πρὸς τὴν Πανονικὴν καὶ τὴν
ἐκεῖθεν αὐτῆς μέσσην Εὐρώπην, δὲν θὰ ἔχῃ ἐφεξῆς καὶ τόσην
ἀνάγκην τῆς Μεσογείου· ἡ Πανονία ἀπὸ ἀπόψεως συγκοινωνια-
κῆς κι' εὐκολίας τῶν μεταφορῶν εἶνε ἐπίσης μία χερσαία θάλασσα
καὶ τὰ γεωργοκτηνοτροφικὰ προϊόντα της θὰ εὗρουν τὴν καλυτέ-
ραν ὑποδοχὴν καὶ τοποθέτησιν εἰς τὴν ἀστικὴν καὶ βιομηχανικὴν
μέσσην Εὐρώπην, ὁποῦθεν ἄλλιν ἢ γείτων μας δύνανται νὰ προμη-

θεύηται πᾶν ὅ,τι εἶνε εἰς αὐτὴν ἀπαραίτητον (1). Ἐξ ἄλλου ἔχει νόμιμον θέσιν καὶ παρὰ τὸ Φιοῦμε καὶ εἰς τὴν Ἀδριατικὴν μὲ τὴν ὁποίαν ἐξαργάται ἀπ' αὐτὴν νὰ συνδεθῇ, ἐφ' ὅσον ἀναπτύξη εἰρηνικῶς τοὺς μεγάλους πόρους ποὺ πρέπει νὰ ἔχῃ διὰ νὰ στηρίξη μίαν δαπανηρὰν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ταύτης πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς.

Αἱ δὲ ἰδέαι μας αὗται ἐξυπηρετοῦν, περισσότερον ἀπὸ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ἢ οἰουδήποτε ἄλλου τρίτου, πρὸ παντὸς τὰ συμφέροντα ὅλων ὁμοῦ τῶν Βαλκανίων καὶ τῆς εἰρήνης γενικῶς.

Ἡ πολιτικὴ εἰρήνη δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ παρὰ διὰ μιᾶς ἐσκεμμένης καὶ ἐνεργητικῆς μετριοπαθείας τῶν Σέρβων.

Ἡ κοινωνικὴ εἰρήνη ἐπιβάλλει μίαν ὁμαλὴν μετάθασιν τῶν πατριαρχικῶν περιοχῶν τῆς ἑλληνικῆς καὶ σερβικῆς Μακεδονίας πρὸς σχηματισμοὺς νεωτέρους.

Ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης δὲ ἀπόψεως τὸ αἶτημα ποὺ σαφέστερον ἀνακεφαλαιώνει πρακτικῶς τὰς ἰδέας μας εἶνε τὸ τῆς οἰκονομικῆς διεκδικήσεως ὁλοκλήρου τοῦ παλαιοῦ οἰκονομικοῦ Ἰντερλάντ τῆς ἀγορᾶς τῆς Θεσσαλονίκης.

(1) Τοῦτο θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν τελωνειακὴν χαλάρωσιν καὶ συνεννόησιν πρὸς τὰ ἐκ τῆς Αὐτοτρονγγαρίας προελθόντα Κράτη καὶ καλυτέρας σχέσεις μὲ τὰς γεωγραφικὰς ἀγορὰς πράγμα ποὺ σήμερον δὲν ἔχει καθόλου νὰ βλάβῃ τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ τὰ λοιπὰ Βαλκάνια.

Βεβαίως δὲν εἶνε ἀπλοὺν τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον περιπλέκεται ἐξ αἰτίας τῆς πολιτικῆς τῶν μικρανταντικῶν κρατῶν, ἀνίνα ἐπιμένουν εἰς τὴν οἰκονομικὴν αὐτάρκειαν καὶ ἅτινα, καὶ ἂν κάμουν ἀμοιβαίως δασμολογικὰς παραχωρήσεις θὰ εὐρεθοῦν ἀντιμέτωποι τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν μεγάλων βιομηχανικῶν κρατῶν, ἅτινα θὰ ἡξίουσαν τὰς αὐτὰς εὐνοίας, στηριζόμενα εἰς τὸ προηγούμενον τοῦτο.

Αἱ συνδυασμέναι πρῶται ὕλαι (Ρουμανία πετρέλαιον, Τσεχοσλοβακία ἀνθράκας, Νοτιοσλαβία μέταλλα) θὰ διηκολύναν μίαν βιομηχανικὴν συνεννόησιν. Ἐν τούτοις καὶ ἐδῶ ὑπάρχουν δυσκολίαι· αἱ πρῶται αὗται ὕλαι εἶναι τὰ σπουδαιότερα ἀντικείμενα τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου καὶ ἐκφεύγουν οἰκονομικῶς τοὺς τοπικοὺς συνδυασμοὺς.

Ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς αὐταρκειᾶς ποὺ κάμνουν τὰ τρία ταῦτα Κράτη σημειῶνω, ὅτι πράγματι τὸ εἶδος τῆς σημερινῆς παραγωγῆς ἐνὸς ἐκάστου καὶ ἡ γεωγραφικὴ των θέσις δὲν εὐνοοῦν τὴν συνεννόησιν· οἱ ἀγρόται τῆς Τσεχοσλοβακίας, ἂν καὶ αὕτη εἶνε κυρίως βιομηχανικὸν Κράτος, ἀντιτίθενται εἰς τὴν διευκόλυνσιν τῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν προϊόντων τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Νοτιοσλαβίας· ἐξ ἄλλου καὶ μεταξύ των τὰ δύο τελευταῖα γεωργοκτηνοτροφικά κράτη ἀνταγωνίζονται εἰς τὴν διεθνή ἀγορὰν πρὸς ἐξαγωγήν τῶν προϊόντων των.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐπ' ἀνάγκῃ εἰς καλλιτέρας σχέσεις μὲ τοὺς ὑπερκειμένους γεωμανικοὺς λαοὺς καὶ ἡ δικαία κατανομή τῶν διαφόρων βιομηχανικῶν εἰδικεύσεων εἶνε πάντοτε μία πολιτικὴ ἀξία πολλῆς προσοχῆς καὶ μελέτης.

Δὲν ζητοῦμεν τίποτε πλέον παρὰ ν' ἀφαιθοῦν οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι νὰ λειτουργήσουν ἐλεύθερα. Δὲν ζητοῦμεν θυσίας ἀπὸ τῶν Σέρβους, ἀλλὰ ἰσοτιμίαν μόνον· ἐφ' ὅσον οἱ καθυστερημένοι σχηματισμοὶ τείνουν νὰ ἐξαφανισθῶν ἐπὶ τοσοῦτον ζητοῦμεν ὥστε κατὰ τὴν διαμόρφωσιν τῆς νέας ἀγορᾶς νὰ ἔχωμεν τὸν φυσικὸν μας ρόλον ἐντὸς τῶν κεντρικῶν περιοχῶν τῆς Χερσονήσου ποῦ γειτνιάζουν πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν· ἀφοῦ τὰ οἰκονομικὰ ὅρια τῆς ἀγορᾶς τοῦ Θερμαϊκοῦ πηγαίνουν βορειότερα ἀπὸ τὰ πολιτικὰ τοιαῦτα καὶ ἀφοῦ ἡ ἐγκατάλειψις τῶν ἐκ μέρους μας καὶ ὁ πλήρης κοινωνικὸς καὶ οἰκονομικὸς ἐκσλαβισμὸς τῆς χώρας μέχρι τῶν προθύρων τῆς Θεσσαλονίκης, καθιστᾷ δι' ἡμᾶς ἀκράτητον τὴν θέσιν ταύτην καὶ ὁδηγεῖ εἰς ἀφενκτον πόλεμον, δὲν εἶνε καθόλου ὑπερβολὴ τὸ νὰ διεκδικοῦμεν, χωρὶς βλάβεις πολιτικᾶς, τὰ νόμιμα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ἐμπορικὰ καὶ οἰκονομικὰ σύνορά μας καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τὸ συμφέρον καὶ τῶν διαμέσων πληθυσμῶν καὶ τῆς εἰρήνης γενικῶς. Καὶ πάλιν δὲ τὸ ἀντικειμενικῶς βάσιμον αἶτημα τοῦτο δὲν θέλομεν νὰ τὸ διαπραγματευθῶμεν χωρὶς καὶ νὰ παρέχωμεν ἀνταλλάγματα ἄμεσα· καὶ τὸ ἄμεσον ἀντάλλαγμα ἔγκειται εἰς τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡ χώρα μας ἔρχεται μία ἐκ τῶν πρώτων ἀγορῶν τοποθετήσεως τῆς σερβικῆς ἐξαγωγῆς· ἡ δὲ θέσις θεβαίως τῆς ἀγορᾶς μας ὡς καταναλωτικῆς δὲν ἡμπορεῖ ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τὸ ἐσημείωσα, νὰ μᾶς θέσῃ ἐν ἥσσονι μοίρᾳ ἀπέναντι τῆς χώρας εἰς τὴν ὁποίαν ἀφήνομεν τόσα χρήματα.

Ἀλλὰ διὰ νὰ εὔρουν ταῦτα εἰς τὴν ἀντίληψίν μας τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν τῶν πρέπει νὰ ἐπέλθῃ μία μεταβολὴ εἰς τὴν ἔναντι τῆς Σερβίας πολιτικὴν μας, νὰ γείνῃ αὕτη θετική, ἐγκαταλειπομένης τῆς ἀμυντικῆς παθητικότητος.

Καὶ ἐπειδὴ—μὰ τὴν ἀλήθειαν—μοῦ φαίνεται, ὅτι ἐκεῖνοι ποῦ περισσότερον χρειάζονται νὰ πεισθοῦν περὶ τούτου εἶνε μᾶλλον οἱ Ἕλληνες παρὰ οἱ Σέρβοι, διὰ τοῦτο θὰ προσθέσω κατωτέρω συντόμους τινὰς σχετικὰς παρατηρήσεις.

Πρέπει πρῶτον νὰ πεισθῇ ἡ Ἐπιτροπὴ ποῦ διευθύνει τὴν διεθνή ἐκθεσιν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅτι, ἀντὶ νὰ κομπᾷ ἐπὶ τῷ πομπώδει πλὴν κενωτάτῳ τούτῳ τίτλῳ, θὰ ἔπραττε καλύτερον τὸν μὲν τίτλον νὰ περιορίσῃ μετριοφρόνως εἰς «ἀγορὰν βαλκανικὴν» νὰ ἐπιδοθῇ δὲ συγχρόνως εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἐκθέσεως ὡς τοπικῆς μεσοβαλκανικῆς καὶ κατωβαλκανικῆς ἀγορᾶς καὶ νὰ μελετήσῃ τὰς γειτνιαζούσας φυσικὰς περιοχάς, πράγμα τὸ ὁποῖον, ἐὰν τὸ ἐπετύγχανε, θὰ ἦτο ἤδη κάτ', οὐσιαστικὸν καὶ ἀρκετὰ μεγάλο διὰ τὴν δόξαν τῆς πολυπράγμονος ἐπιτροπείας. Ἄλλως ἂς μᾶς ἀποδείξῃ τὰς ἕως τώρα ἐμπορικὰς πράξεις ποῦ

δικαιολογούν τον τίτλον της ἢ τοῦλάχιστον τοὺς λόγους πού τὸν καθιστοῦν ἀναγκαῖον διὰ τὸ μέλλον· ἀλλὰ μὲν φαίνεται, ὅτι οὐκ ἐκ στατιστικῆν δὲν κατήρτισαν ἀκόμη. Ἡ δὲ ἀοριστία αὕτη ὅχι μόνον μᾶς γελοιοποιεῖ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀλλὰ καὶ προκαλεῖ δαπάνας δυσαναλόγους μὲ τὴν πενίαν μᾶς, ἢ ὅποια δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμεν τίτλους πού κοστίζουν τόσον ἀκριθὰ.

Δεύτερον πρέπει νὰ πεισθῇ ἡ ἐλπίς μεγάλη ἐπιτροπεία τῆς ἐλευθέρως Ζώνης Θεσσαλονίκης, ὅτι πρέπει νὰ ὑπολογίζῃ καὶ νὰ διαφημίζῃ τὰς ἐπιτυχίας της ὅχι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ποσῶν πού κατώρθωσε νὰ διαθέσῃ (1) ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ τῶν ἀποδόσεων πού ἐπέτυχαν· ἀντὶ δὲ νὰ ὀνειροπλοῦν τὴν πολωνικὴν, τὴν βορειογερμανικὴν, τὴν τσεχοσλοβακικὴν, τὴν οὐγγρικὴν κλπ. διαμετακόμισιν καὶ πρὶν ἢ πάνε εἰς τὴν Τεργέστην διὰ νὰ μελετήσουν τὰ τῆς μεταβολῆς τῆς Ζώνης εἰς βιομηχανικὴν τοιαύτην, εὖ ἔπρεπε νὰ ἐγκύψουν εἰς τὰς στατιστικάς των, νὰ εἰδοῦν ποῖα χώρα κάμνει τὴν μεγαλειτέραν κίνησιν ἐν αὐτῇ καὶ εἰδικῶς ποῖα περιοχὴ τῆς χώρας ταύτης καὶ πού κατενθύνονται τὰ ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης προσερχόμενα εἶδη, ἐπειδὴ κυρίως εἶνε νοτιοσερβικὰ προϊόντα, τὰ ὅποια ἐξάγονται καὶ τοποθετοῦνται ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος (2) καὶ νὰ προτείνουν, ὡς κατ' ἐξοχὴν ἀρμόδιοι, εἰς τὴν Κυβέρνησιν μίαν θετικὴν ἐμπορικὴν πολιτικὴν ἀπέναντι τῆς Νοτιοσλαβίας καὶ δὴ εἰς τὰς ἐνδιαφερούσας ἡμᾶς νοτίας ἐπαρχίας της καὶ νὰ ἐπιμείνουν εἰς αὐτήν. Διότι βεβαίως αὐτοὶ οἱ ὀργανισμοί, ὅπως καὶ τὰ ἐμπορικὰ ἐπιμελητήρια, δὲν εἶνε ἐκεῖ διὰ νὰ σπαταλοῦν μετὰ περιφανοῦς πατάγου τοὺς πόρους των, ἀλλὰ διὰ ν' ἀποτελοῦν ὀφθαλμοὺς τοῦ Κράτους. Ἐν τούτοις δὲν εἶδομεν καθόλου ὅποια ἦτο ἡ θετικὴ πολιτικὴ πού ἐπροτάθη ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπείαν διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐλευθέρως Σερβικῆς Ζώνης, διὰ τὸ ζήτημα τῶν σιδηροδρομικῶν μεταφορῶν ἐπὶ τῆς γραμμῆς ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Σκόπεια, διὰ τὸ ζήτημα μιᾶς ἐπωφελοῦς ἐμπορικῆς συμβάσεως μὲ τὴν Νοτιοσλαβίαν, διὰ τὸ ζήτημα τῆς ἐπιβεβλημένης καὶ δικαίας ἐμπορικῆς καὶ οἰκονο-

(1) Τὴν εἰρωνικὴν ταύτην παρατήρησιν τὴν διετύπωσεν εἰς ἀνάλογον περίστασιν πρῶτος ὁ γηραιὸς γεωπόνος κ. Σπ. Χασιώτης ὅστις μοῦ εἶπε μίαν ἡμέραν προκειμένου διὰ τὸν ἐποικισμόν: «περισσότερον διαφημίζον τὸ ἔργον των καὶ ὀλιγώτερον μᾶς τὸ ἐξηγοῦν· ἀλλὰ καὶ σὲ μᾶς ἂν μᾶς ἔδιναν νὰ διαθέσωμεν τόσα χρήματα, κάτι θὰ κάναμε, δὲν θὰ σταυρώναμε τὰ χέρια». Εἶνε ἐξ οἰκείων βέλος κατὰ τοῦ ἐποικισμοῦ, σκληρὸν ἐν τούτοις καὶ ὅχι ἐντελὸς δίκαιον.

(2) Παραθέτω περαιτέρω εἰς τὸ κείμενον μερικοὺς ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτέρων ἀριθμῶν ἐκ τῆς στατιστικῆς πού ἐδημοσίευσεν ἡ Ἐλευθέρα Ζώνη Θεσσαλονίκης.

μικῆς ἐπανάδου μας εἰς τὸ παλαιὸν Ἰντερλαντ τῆς Θεσσαλονίκης. Ταῦτα ἐν τούτοις ἐδικαιούμεθα νὰ τὰ περιμένωμεν, ἐὰν εἶνε θε-
βαιῶς ὀρθὸν τὸ ὅτι κάθε λογικὸς ἄνθρωπος ἐνεργεῖ πρῶτον τὰς
τρεχούσας ὑποθέσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ζῇ, καὶ ἔπειτα ἀσχολεῖται
καὶ διὰ τὰ ἀπίθανα ἀπώτερα. Ἡμεῖς δὲ ἔχομεν προφανῆ ἀνάγκην
νὰ καλύψωμεν πρὸ παντὸς τὰς πατριαρχικὰς περιοχὰς πρὸ εὐρί-
σκονται εἰς τὴν ἀκτίνα μας διὰ μιᾶς θετικῆς καὶ δραστηκῆς πο-
λιτικῆς, διότι μόνον μὲ αὐτὸ τὸ ἔργον ἡμποροῦμεν νὰ δικαιολο-
γήσωμεν τὰς δαπάνας ποὺ γίνονται καὶ νὰ προσφέρωμεν θετικὰς
ὑπηρεσίας καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν μας οἰκονομίαν καὶ εἰς τὴν Βαλ-
κανικὴν εἰρήνην.

Καὶ τέλος πρέπει, τρίτον, νὰ πεισθῇ ἡ Κυβέρνησις, ὅτι ἡ κα-
λυτέρα καὶ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν εἰρήνην βαλκανικὴ πολιτικὴ εἶνε
ἐκείνη, ἡ ὁποία θὰ μεταφέρει τὸ ἐπίπεδον τῶν συζητήσεων ἀπὸ
τὰς ἀντεγκλήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ ἀπὸ τὴν διπλωματικὴν
φρασσεολογίαν εἰς τὰς ἐμπορικὰς καὶ τὰς οἰκονομικὰς καὶ ἰδίως
τὰς συγκοινωνιακὰς σχέσεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν πρὸς ἄλ-
ληλα καὶ θ' ἀναπτύξῃ ἐπ' αὐτῶν πρωτοβουλίαν πεφωτισμένην καὶ
προσανατολισμένην εἰς τὸ πραγματικὸν συμφέρον ὅλων τῶν πα-
ραγωγικῶν τάξεων τῆς Χερσονήσου.

Υπάρχει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ δυνατότης ν' ἀνοιχθῇ ἕνας
εὐρύτατος ὁρίζων καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἀποβλέπω διὰ τῆς πα-
ρούσης μελέτης μου· ἐλπίζω δέ, ὅτι, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο περισσό-
τερον, τὸ ἐξῆς τοῦλάχιστον κατέστησα σαφές, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνο
ἀκριβῶς πρὸς ἀπειλεῖ μίαν κοινωνικὴν κρίσιν καὶ ἀποτελεῖ ἀδυνα-
μίαν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἐσωτερικῇ της πολιτικῇ, ὁ δυσανάλογος
τούτέστιν ἀστικὸς πληθυσμὸς της, αὐτὸ τοῦτο—δημιουργοῦν μίαν
μεγάλην ἀγορὰν μὲ ἰσχυρὰν κατανάλωσιν γεωργοκτηνοτροφικῶν
προϊόντων—καθιστᾷ ἀντιστρόφως τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ
ἐξωτερικῷ καὶ δὴ ἐναντι τῶν Βαλκανικῶν γειτόνων ὄχι μειονε-
κτικὴν, ὥς φαίνεται νὰ νομίζουν μερικοί, ἀλλὰ πλεονεκτικὴν καὶ
ὅτι ἀκόμη ὁ περιορισμὸς τῆς ἑλληνικῆς μεταναστεύσεως καὶ τῶν
ἐξ αὐτῆς πόρων, ὅπως ἐξ ἴσου καὶ ὁ ἴδιος λόγος ποὺ αἰφνιδίως
συσσωρευθέντος νέου πληθυσμοῦ της, θέλουν ὠθήσει εἰς ταχύ-
ταιον ἐκχρηματισμὸν τῆς οἰκονομίας μας, εἰς ἄμεσον ἐκκαθάρισιν
τῶν παθητικῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεών μας, εἰς ἀνάλογον ἐξει-
δίκευσιν τῶν διατηρηθησομένων ἐξ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν διοργάνωσιν
σοβαρὰς βιομηχανίας—εἰς τὴν δημιουργίαν ἐν μιᾷ λέξει ὄρων τοι-
ούτων, οἱ ὁποῖοι θὰ δώσουν ὅλα τὰ στοιχεῖα διὰ τὴν κατάστροφιν
μιᾶς θετικῆς καὶ γονίμου ἑλληνικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς εἰς τὰ
Βαλκάνια.

Διὰ τὸν πληρέστερον δὲ σαφηνισμόν τῆς καταστάσεως πολὺ θέλει συντελέσει μία πλέον ἐμπεριστατωμένη ἔρευνα τῶν γεωργοικονομικῶν συνθηκῶν καὶ τῶν μικρῶν ἐσωτερικῶν τοπικῶν ἀγορῶν εἰς ὅλας τὰς ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τῶν συνόρων μας περιοχὰς τῆς μέσης Βαλκανικῆς. Καὶ εἰς τοῦτο τὸ μικρὸν ἐν πρώτοις θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ἐπιμένω, ἀντιθέτως πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι μεγαλοπραγμονοῦν διὰ τὸ μέλλον τῆς ἑλ. Ζώνης τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς ἐκθέσεως.

Παρέχω ἐπὶ τούτου τὰ ἀκόλουθα δεδομένα.

Ἐπὶ 175 περίπου χιλιάδων ψυχῶν πού κατοικοῦν τὸν Νομὸν Φλώρινης αἱ 50 περίπου χιλιάδες εἶναι πρόσφυγες, τὸ δὲ ὑπόλοιπον εἶναι ἐντόπιοι ἐξ ὧν πάλιν περίπου τὸ ἐν τρίτον ζοῦν εἰς κλειστοὺς ἢ μέσους σχηματισμοὺς.

Ὡς πρὸς τὰς ἐκεῖθεν τῶν ὁρίων μας περιοχὰς, μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Ἀξιοῦ, ἐὰν ἀφαιρέσετε τὸν βλαχοελληνικὸν μικροαστικὸν μᾶλλον πληθυσμὸν τοῦ Μοναστηρίου, ἐπίσης καὶ τοὺς ὀλίγους Μουσουλμάνους καὶ Ἀλβανούς, ἐκ τῶν λοιπῶν, οἱ ὅποιοι εἶνε Σλαῦοι, οἱ ἥμισυς ζοῦν εἰς κλειστοὺς ἢ μέσους σχηματισμοὺς· ὁ δὲ πληθυσμὸς τῶν περιοχῶν τούτων, διὰ τοὺς γνωστοὺς λόγους ἐλλείψεως ἀσφαλείας καὶ ὡς ἐκ τῆς οἰκονομικῆς ἀπομονώσεως τῆς περιφερείας, μᾶλλον ἔχει μείνει στάσιμος ἀπὸ τοῦ πολέμου, ἂν δὲν ἔχη καὶ ἐλαττωθῇ. Ὅπως δὴ ποτε αἱ περιοχαὶ αὗται, αἱ ὅποια συναποτελοῦν τὴν Νότιον Σερβίαν (Μακεδονικὸν τμήμα καὶ τμήμα ἐκ τοῦ Σανιζακίου Νόβι—Παζάρ καὶ Βράνιας) ἀριθμοῦν σήμερον πληθυσμὸν ἐκ 2.150.000, κατὰ σερβικὰς στατιστικάς, πληθυσμὸν τοῦ ὁποίου ἡ ἀναπτυχθησομένη ἐκ τῆς διαλύσεως τῶν πατρῶν καταναλωτικὴ δύναμις καὶ ἡ ἐξέλιξις ἐνδιαφέρει ζωηρῶς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐὰν διὰ καταλλήλου πολιτικῆς ἀποκατασταθῇ ἐλευθερία ἐμπορίου καὶ συναλλαγῶν. Ὁ κ. Κοφινᾶς εἰς τὰς παλαιὰς ἐκθέσεις του τὰς δημοσιευθείσας εἰς τόμον τῷ 1914, ὑπολογίζων εἰς 3.000.000 τὸν διὰ τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης τροφοδοτούμενον προπολεμικῶς πληθυσμὸν (ὅλοκλήρου τῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς σερβικῆς τοιαύτης καὶ τμήματος Θράκης, Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου) καθορίζει, ὅτι ἡ κατὰ κεφαλὴν εἰσαγωγή, βάσει τοῦ μέσου ὅρου τῆς ἀξίας τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἐτῶν 1907—1911, ἀνῆρχετο περίπου εἰς φράγκα 32, ἐνῶ ἐν Ἑλλάδι ἀνῆρχετο εἰς φράγκα 48 κατὰ κεφαλὴν, ἐν Βουλγαρίᾳ εἰς φρ. 39 κατὰ κεφαλὴν, ἐν τῇ μᾶλλον πατριαρχικῇ Σερβίᾳ εἰς φρ. 31 καὶ ἐν Τουρκίᾳ (Εὐρωπαϊκῇ καὶ Ἀσιατικῇ) εἰς φρ. 24. Οἱ ἀριθμοὶ αὗτοι τοῦ κ. Κοφινᾶ εἶνε εὐγλωττότεροι παντὸς ἄλλου ἐπιχειρήματος σχετικῶς

μὲ τὸ μεγάλο περιθώριον ὅπου ἡμπορεῖ νὰ ἐκταθῇ ἡ ἐμπορικὴ κίνησις ἐν ταῖς περιοχαῖς ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν.

Ἡ παραγωγή, κατὰ τὸ πλεῖστον γεωργοκτηνοτροφικὴ (δημητριακά, ὀπῶραι, ξυλάνθρακες, κουκούλια, ξυλεία, καπνός, ὄπιον, τυρός, βούτυρον, κτήνη) τῆς Νοτίου Σερβίας κατὰ σερβικῆς παραγωγῆς στατιστικὴν τοῦ 1928 ἐδείκνυε τὴν ἀκόλουθον κίνησιν: Δημητριακῶν μέση ἐτήσια ἐξαγωγή πρὸς ἄλλας περιοχὰς τοῦ Κράτους καὶ τὸ ἐξωτερικὸν περὶ τοὺς 100.000 τόννους· ὀπωρῶν ἐπίσης περὶ τοὺς 25.000 τόννους· ἐπίσης σημαντικὴ ἐξαγωγή ὀπίου ἐνεργουμένη ὑπὸ ἐμπορῶν Θεσσαλονίκης, οἵτινες ἄλλοτε συνεκέντρουν καὶ ἐξ ἄλλων τουρκικῶν ἐπαρχιῶν ὄπιον πρὸς ἐξαγωγὴν μὲ τὴν φέριμαν τοῦ ἀπολαύοντος καλυτέρων τιμῶν μακεδονικοῦ κουκούλια, μὲ κέντρον τὴν Γευγελὴν 350.000 χιλιόγραμμα· καπνός, κατόπιν διακυμάνσεως τῆς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου σερβικῆς πολιτικῆς, παραγωγή ἰδίως εἰς Κόσσοβο 8.500.000 κιλά, ἀπορροφώμενα ὑπὸ τοῦ σερβικοῦ μονοπωλίου, ἐνῶ ἐκ τῶν δημητριακῶν σημαντικὸν μέρος διατίθεται εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὡς πρὸς τὰ κτήνη κατὰ τὸ 1927 ἐξήχθησαν ἐκ νοτίου Σερβίας οἱ κάτωθι ἀριθμοὶ κεφαλῶν, ὧν τὸ πλεῖστον εἰσήχθη καὶ ἡναλώθη ἐν Ἑλλάδι :

Ἴπποι καὶ ἡμίονοι	κεφ.	2.500
Βόες, ἀγελάδες, βούβαλοι	»	25.000
Πρόβατα, αἰγες	»	500.000 (ἀριθμὸς ὑπερβο-
Πουλερικά	»	75.000 λικὸς ὡς συνηθί-
		ζεται παρὰ τοῖς Σέρβοις).

Ἐπίσης ἐξήχθησαν κτηνοτροφικὰ προϊόντα :

Βούτυρον καὶ τυρὸς λευκὸς κλ.	300.000
Κασέρι	» 500.000
Αὐγὰ	» 25.000
Δέρματα αἰγῶν καὶ προβάτων τεμ.	80.000
Δέρματα ἀρνιῶν	» 400.000

Ἡ δὲ Ἑλλὰς εἰδικῶς εἰσάγει ἐκ τῆς Νοτίου Σερβίας καὶ ἕνα σημαντικὸν ποσὸν ξυλανθράκων ἐτησίως.

Ὁ κάτωθι πίναξ δεικνύει τὴν συνολικὴν ἐξαγωγὴν προϊόντων τῆς νοτίου Σερβίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐξ ὧν μόνον περὶ τὰ 25 0/0 διακομίζονται, τῶν λοιπῶν διατιθεμένων εἰς τὰς ἀγοράς μας :

1922	43.700	τόννοι
1923	76.500	»
1924	141.500	»
1925	143.940	»
1926	225.350	»

Ἐνῶ ἡ Ἑλλάς ἐξάγει εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν ἐλάχιστα ποσά, νήματα ἰδίως κλπ.

Ταῦτα κατὰ στατιστικὴν σερβικὴν.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν τῆς Ἑλ. Ζώνης Θεσσαλονίκης τοῦ 1926 ἐπὶ 10.936 βαγώνιων ἀφικνούντων εἰς τὴν Ζώνην, τὰ 9150 προήρχοντο ἐκ Σερβίας, τὸ πλεῖστον τῆς Νοτίου.

Ἐκ δὲ τῶν σιδηροδρομικῶς ἐκ Σερβίας εἰσαχθέντων εἰς τὴν Ἑλ. Ζώνην κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος ἐμπορευμάτων 35.907 τόννοι ἐπανεξήχθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ 56.598 τόννοι ἠναλώθησαν ἐν Ἑλλάδι. Καὶ τὰ ποσὰ ταῦτα προέρχονται τὸ πλεῖστον ἐκ Νοτίου Σερβίας. Σχετικῶς σημειώνομεν, ὅτι ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς Νοτιοσλαβικῆς ἐξαγωγῆς τοῦ 1927 ἐκ διόμισις ἑκατ. τόννων ἡ εἰς Θεσσαλονίκην κατελθεῖσα ποσότης, ἥς τὸ πλεῖστον ἀπερροφήθη ἐν Ἑλλάδι, δὲν ὑπερβαίνει τοὺς 115.000 τόννους.

Διὰ τὸ ἔτος 1928 ἡ Ε. Ζ. Θ. ἔδωκε τοὺς ἐξῆς ἀριθμοὺς:

Ἐμπορεύματα εἰσαχθέντα σιδηροδρομικῶς ἐκ Νοτιοσλαβίας βαγόνια 4120 ὀλικοῦ βάρους εἰς τόννους 44.596, ἐξ ὧν ἐξήχθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τόννοι 17.102 καὶ κατηναλώθησαν ἐν Ἑλλάδι τόννοι 20.819, τῶν λοιπῶν παραμενόντων εἰς τὰς ἀποθήκας.

Ἐξ ἄλλου ἐξήχθησαν ἐκ τῆς Ζώνης διὰ Νοτιοσλαβίαν 20.090 τόννοι ἐμπορευμάτων ποικίλης προσελεύσεως. Σιδηροδρομικῶς ἐξήχθησαν ἐκ τῆς Ζώνης διὰ Νοτιοσλαβίαν βαγόνια 1870 μὲ ἐμπορεύματα διαφόρων προσελεύσεων καὶ εἰς τοὺς δύο τούτους ἀριθμοὺς τὰ ἑλληνικῆς προσελεύσεως ἐμπορεύματα εἶνε ἀσήμαντα.

Διὰ τὸ ἴδιον ἔτος 1928 ἀναφέρεται εἰς τὰς στατιστικὰς τῆς Ζώνης, ὅτι εἰσήχθησαν εἰς αὐτὴν ἐξ Ἀλβανίας 39 βαγόνια καὶ ὅτι ἐξήχθησαν δι' Ἀλβανίαν 282 βαγόνια, ὅπερ σημαίνει, ὅτι διὰ τῆς Ζώνης ἐνεργεῖται ἀκόμη ζωηρὰ διαμετακόμισις πρὸς τὴν Ἀλβανίαν. Ἐκ τῆς Οὐγγαρίας εἰσήχθησαν βαγόνια 842, ἄνευ ἐξαγωγῆς. Ἐκ τῆς Αὐστρίας βαγόνια 113, ἄνευ ἐξαγωγῆς. Ἐκ τῆς Τσεχοσλοβακίας 36, ἄνευ ἐξαγωγῆς. Ἐκ τῆς Βουλγαρίας 29, ἄνευ ἐξαγωγῆς. Ἐκ τῆς Γερμανίας 29, ἄνευ ἐξαγωγῆς. Ἐκ τῆς Ρουμανίας 5, ἄνευ ἐξαγωγῆς, ἐκ τῆς Γαλλίας 3 καὶ ἐκ τῆς Ἰταλίας 1, ἐπίσης ἄνευ ἐξαγωγῆς.

Σχετικῶς μὲ τὴν ἐπὶ Τουρκίας κίνησιν ἐν τοῖς Βιλαετίοις Μο-

ναστηρίου καὶ Σκοπείων (Κοσσόβου) ὁ κ. Κοφινᾶς εἰς τὸν ἤδη μνημονευθέντα τόμον του δίδει τοὺς κατωτέρω ἀριθμοὺς ἐμφαίνοντας τὴν εἰς τὰ ἄνω βιλαέτια εἰσαγωγὴν διαφόρων ἐμπορευμάτων ἐκ διαφόρων χωρῶν καὶ συνεπῶς ἐμφαίνοντας τὴν καταναλωτικὴν δύναμιν τοῦ πληθυσμοῦ των.

Διὰ τὸ Μοναστήρι, οὗτινος τὸ ἐμπόριον κατα μέγιστον μέρος διεξήγετο τότε διὰ Θεσσαλονίκης—μὴ ὑπαρχούσης τότε σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας τῆς πόλεως ταύτης πρὸς τὴν μέσην Εὐρώπην—εἰσῆχθησαν κατὰ τὸ 1909 ἐμπορεύματα ἀξίας λ. στερ. 365.300, κατὰ τὸ 1910 ἐμπορεύματα ἀξίας λ. στρ. 529.020 καὶ κατὰ τὸ 1911 ἐμπορεύματα ἀξίας λ. στρ. 451.357.

Σημειωτέον ὅτι αὐτὰ τὰ πρὸς ἀναφέρονται εἰς τὴν καταναλῶσιν τῶν βορειοτέρων ἰδίως καζάδων τοῦ Βιλαετίου Μοναστηρίου, διότι οἱ καζάδες Φλωρίνης, ἐν μέρει, Καϊλαρίων, Κοζάνης, Σερβίων ἐτροφοδοτοῦντο ἐκ Θεσσαλονίκης χωρὶς παρεμβολὴν τοῦ Μοναστηρίου.

Διὰ τὰ Σκόπεια, οὗτινος τὸ ἐμπόριον διεξήγετο καὶ μέσον Θεσσαλονίκης ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἐν μέρει μέσον Σερβίας διὰ τοῦ σιδηροδρόμου Σκοπείων — Ζιμπέφσκης, εἰσῆχθησαν ἐκ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1911 ἐμπορεύματα τόννων 352.950 ἀξίας εἰς αὐστρ. κορῶνας 30 ἑκατ. καὶ διὰ Σερβίας ἐμπορεύματα τόννων 161.280 ἀξίας εἰς αὐστρ. κορῶνας 13 ἑκατ. περίπου.

Αὗτοί οἱ ἀριθμοὶ δὲν εἶνε βεβαίως ἀρκετοὶ διὰ νὰ δώσουν πλήρη τὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως. Ὡς δὲ καὶ ἀνωτέρω παρετήρησαμεν εὐρύτερα ἔρευνα πρέπει νὰ ὀργανωθῇ πρὸς πλήρη διασαφήνισιν τῶν θεμάτων περὶ ἧτιξά· καὶ θὰ ἦτο εὐτύχημα, ἂν εὐρίσκοντο ἄνδρες πεφωτισμένοι καὶ ὑπομονετικοὶ διὰ ν' ἀναλάβουν τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὰς περιοχὰς τῆς μέσης Βαλκανικῆς, ἢ οἰκονομικῇ καὶ κοινωνικῇ ἐξέλιξις τῶν ὁποίων θὰ κρίνῃ περὶ τῆς εἰρήνης τῶν Βαλκανίων..

Παρ' ὅλα ταῦτα οἱ ἀνωτέρω ἀριθμοὶ πιστοποιοῦν τὸ μὲν μίαν υπεραύξησιν τῶν ἐμπορευμάτων, πού, προερχόμενα ἐκ νοτίου ἰδίως Σερβίας, εὐρίσκουν καλὴν τοποθέτησιν ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, τὸ δὲ ἐκμηδένισιν σχεδὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐξαγωγῆς εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ δὴ καὶ εἰς ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ νότιον τμήμα της, τὸ ὁποῖον ἀπετέλει ἔκπλακα φυσικὴν ἐνδοχώραν τῆς Θεσσαλονίκης. Πρόκειται περὶ ἐσκαμμένης πολιτικῆς τῆς Σερβίας. Ἐν τούτοις ἡ μεγάλη ἀγορὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ γενικοὶ οἰκονομικοὶ ὄροι εἶνε ἤδη εὐνοϊκοὶ δι' ἡμᾶς, προκειμένου νὰ ἐπιδιώξωμεν μίαν συμβατικὴν λύσιν, ἢ ὁποία θὰ εὐνοήσῃ τὴν ἐξαγωγὴν μας εἰς τὴν νότιον Σερβίαν καὶ θὰ ἐπιδιώξῃ ἐπ' ἀμυνθαίεττι διαφορικά καὶ

ηλαττωμένα τιμολόγια εἰς τοὺς σερβικοὺς σιδηροδρόμους τῆς περιοχῆς ταύτης δι' ὠρισμένα ἑλληνικὰ ἐμπορεύματα.(1)

Ἐπαναλαμβάνω δὲ ὅτι ἡ παθητικὴ πολιτικὴ, ἣν ἔκαμεν ἕως τώρα ἡ Ἑλλάς ἔναντι τῆς Σερβίας, δὲν εἶνε οὔτε ἡ σοφωτέρα οὔτε ἡ μᾶλλον συμφέρουσα. Ὅλοι αἱ ἐνδείξεις ἀντιθέτως εἶνε ὑπὲρ τῆς ἀναλήψεως μιᾶς πολιτικῆς θετικῆς, ὣαν τὴν περιέγραψα ἀνωτέρω, προκειμένου νὰ διατυπώσω γνώμην πρακτικὴν περὶ τοῦ ποία εἶνε ἡ θέσις μας εἰς τὸ πρῶθλημα ποὺ δημιουργεῖ ἡ προϋῶσα διάλυσις τῶν πατριαρχικῶν σχηματισμῶν ἐν τῇ περιοχῇ ἀπὸ Καστοριάς μέχρι Σκοπίων, φυσικῇ ἐνδοχώρα τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ πολιτικὴ αὕτη εἶνε εἰς τὸ συμφέρον καὶ ἡμῶν καὶ τῶν γειτόνων, ἀλλὰ καὶ τῆς γενικῆς εἰρήνης, ὡς ἐσημείωσα.

Ὅλοι οἱ συγγραφεῖς ποὺ ἐνδιεφέρθησαν εἰς μίαν εὐκαταίαν ἐξέλιξιν τῶν ἐνδοβαλκανικῶν πολιτικῶν σχέσεων, ὁμιλοῦν διὰ μίαν καπποῖαν ἀγροτικὴν δημοκρατίαν, ἡ ὁποία θὰ ἐνώσῃ τοὺς λαοὺς τῆς Χερσονήσου. Τὰ Βαλκάνια, λέγουν, ἔχοντα πληθυσμοὺς ἀγροτικοὺς καὶ κτηνοτροφικοὺς, δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ τὴν διάκρισιν τοῦ λαοῦ εἰς τάξεις κοινωνικὰς· καὶ συμπεραίνουν' ὅτι, ἡ ἐκ τοῦ δεδομένου τούτου ἀπορρέουσα κοινωνικὴ ἀντίληψις περὶ πλήρους ἐξισώσεως τῶν πολιτῶν κάτω ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ συγχρόνου φιλελευθέρου κοινοβουλευτικοῦ Κράτους εἶνε φυσικὸν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν Δημοκρατίαν ἐσωτερικῶς δι' ἕνα ἕκαστον ἐκ τῶν Βαλκανικῶν λαῶν καὶ εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν παλαιῶν μνησικαχιῶν μεταξὺ αὐτῶν ἐξωτερικῶς. Εἶνε μία ἰδέα τόσον ὠραία ὅσον καὶ ἀόριστος. Διότι, ἂν πρόκειται βεβαίως περὶ λαϊκῶν καὶ ἐλευθέρων Δημοκρατιῶν, τότε χρειάζεται μία θετικὴ βάσις συννενοήσεως καὶ ἡ βάσις αὕτη δὲν ἡμπορεῖ ν' ἀναζητηθῇ εἰς τὴν χώραν

(1) Τὸ σιδηροδρομικὸν δίκτυον τῆς Νοτίου Σερβίας ἐκτείνεται ὡς ἐξῆς ἐν τμήμα τῆς μεγάλης γραμμῆς Θεσσαλονίκης-Βελιγραδίου, τὸ ὁποῖον διέρχεται κατὰ τὸν γεωγραφικὸν ἄξονα τῆς χώρας ἀκολουθοῦν τὴν γραμμὴν Ἀξίου - Μοράβα· ἡ γραμμὴ Σκοπείων - Βελεσσών - Ἰστιλ - Κοτσάνων· ἡ γραμμὴ Σκοπείων - Μητροβίτσης διὰ Κοσσόβου· ἡ στενὴ γραμμὴ Ντεκοβίλ Σκοπίων - Ἀχρίδος διὰ Τετόβου. Καὶ ἡ γραμμὴ (ντεκοβίλ ἐπίσης) Γκράτσκο - Μοναστηρίου. Ἐκτὸς τούτων εἶνε ὑπὸ κατασκευὴν μία γραμμὴ Μητροβίτσης - Ράσκας - Κραλιέβου ἡ ὁποία ἀπὸ Μητροβίτσης θ' ἀναζητήσῃ διέξοδον πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν εἰς Κόττορι. Ἡ τελευταία αὕτη διακλάδωσις, ἡ ὁποία θὰ ἐνώσῃ τὸ Βελιγράδι καὶ τὰς ἐσωτερικὰς κοιλὰς, δας Μοράβα καὶ Ἄνω Ἀξίου μετὰ τὴν Ἀδριατικὴν, εἶνε ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ὡς ἐσημείωσα ἀνωτέρω, προτείνουν ὠρισμένοι κύκλοι ἐν Σκοπίοις καὶ Βελιγραδίῳ, ὑποστηρίζοντες, ὅτι ἡ Νότιος Σερβία ἔχει περισσότερον συμφέρον εἰς τὴν διέξοδον ταύτην παρὰ εἰς τὴν διὰ Θεσσαλονίκης.

τῶν ἀφηρημένων ἰσοπολιτικῶν καὶ εἰρηνιστικῶν ἰδεωδῶν, ἀλλ' εἰς τὴν κατάστροφον μιᾶς ἐμπορικῆς, οἰκονομικῆς καὶ συγκοινωνιακῆς πολιτικῆς ἐξασφαλίζουσιν ἀμοιβαίως εἰς ὅλα τὰ Βαλκανικὰ. Κράτη τὰ πραγματικά λαϊκὰ συμφέροντα καὶ ὑποβοηθοῦσιν τὴν βαθμιαίαν καὶ ὁμαλὴν ἐνεργητικὴν ἐκκεφαλαιοκρατίαν τῶν πρὸς μὲν ὑπερβελικά κλειστῶν πατριαρχικῶν, πρὸς δὲ ὅλως διαρροϊκῶν καὶ ἀναρχικῶν οἰκονομιῶν τῶν καθ' ἕκαστα περιοχῶν τῆς Χερσονήσου.

Ἐκ πρώτης ὄψεως οἱ χωρικοὶ τῆς Βαλκανικῆς ἔχουν σχεδὸν ὅλοι ἐξασφαλίσαι εἰς ἑαυτοὺς τὴν μικρὰν βάσιν τῆς μικροῦδιοκτησίας· ἐν τούτοις, ὥς ἐκ τῶν γενικῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν, τῆς διεθνoῦς ἀγορᾶς, τῆς ἀνεπαρκoῦς τιμῆς τῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν προϊόντων καὶ τῆς ἀνίσου κατανομῆς τῶν κεφαλαίων καὶ τῶν πιστώσεων εἰς τὰς παραγωγικὰς τάξεις, τὸ πλῆθος τοῦτο τῶν περιφῆμων μικροῦδιοκτητῶν δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶνε τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἓνα ἀσύντακτο ἀγροτικὸ προλεταριάτο, ἐφ' ὅσον οἱ μικροῦδιοκτητῆται δὲν ἠμποροῦν δι' ἰδίων δυνάμεων νὰ ἐνεργοποιήσουν τὴν ἰδιοκτησίαν των καὶ ν' ἀπολαύσουν τοὺς καρποὺς τῶν κόπων των διὰ τὸν ἴδιον λόγον, ἂν καὶ ἄφθανος εἶνε ἡ συγκομιδὴ τῶν μικροαστῶν εἰς τὴν Χερσονήσον, καὶ οἱ τελευταῖοι οὗτοι, μικρέμποροι ψευδοεπαγγελματίαι, ψευδοδιανοούμενοι κλπ. κυριεύονται ὁλοένα καὶ περισσότερον ἀπὸ μίαν ἀρνητικὴν καὶ διαλυτικὴν ψυχολογίαν. ἢ ὅποια δὲν ἐγγυᾶται διὰ τίποτε.

Πραγματικά δὲ δὲν ἔχομεν τίποτε τὸ ὁργανωμένον καὶ βάσιμον, οὔτε ἀγρότας οὔτε ἀστούς, οὔτε προλεταρίους καὶ ἔχομεν ἐξ ἄλλου ἀπὸ ὅλα, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἀρνητικὴν των μορφήν. Ἡ Δημοκρατία εἶνε μία γενικὴ ἔννοια. Ἐνῶ ἐδῶ χρειάζεται ἓνας νέος προσηρμοσμένος εἰς τὰς εἰδικὰς συνθήκας τῶν λαῶν τῆς Χερσονήσου συνθετικὸς σχηματισμός, ὁ ὅποιος νὰ δώσῃ μορφήν εἰς τὸ χάος τοῦτο. Χρειάζεται μία νέα μορφή οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ εἴδους τῆς ζωῆς τῶν Βαλκανικῶν λαῶν, εἰς τρόπον ὥστε αἱ πνευματικαί, αἱ ἐργατικαὶ καὶ αἱ οἰκονομικαὶ δυνάμεις αὐτῶν νὰ ἐξοικονομηθοῦν, νὰ διατεθοῦν εἰς τὸ πρῆλον καὶ νὰ φθάσουν εἰς τὴν μεγίστην δυνατὴν ἀπόδρασιν, πρᾶγμα πρὸς καὶ ἐσωτερικῶς θ' ἀσφαλίσῃ τὴν κοινωνικὴν εἰρήνην καὶ τὰ ἀπαράτητα θὰ ἀφήσῃ περιθώρια πρὸς ἀνάπτυξιν ἐνὸς κάποιοι πολιτισμοῦ, καὶ ἐξωτερικῶς θὰ προσαρμόσῃ τὴν Βαλκανικὴν οἰκονομίαν κατὰ τρόπον ἐνεργητικὸν εἰς τὴν διεθνή ἀγοράν, μὲ τὸ μέγιστον δυνατόν κέρδος ἐξ αὐτῆς. Ἐξερχόμεναι ἀπὸ τὰ κατὰ χώραν κλειστὰ πλάσια τῆς αὐτεπαρκείας των αἱ βαλκανικαὶ οἰκονομίαι, θὰ δυνηθοῦν, ἐπιτιδόμεναι εἰς τὰς πλέον ἀπο-

δοτικὰς εἰδικεύσεις, νὰ ἐκμεταλλευθῶν τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς Χερσονήσου καὶ νὰ ἀποτινάξουν τὴν ἀπομυζιτικὴν κηδεμονίαν τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν Κρατῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἄλλ' αὐτὰ βεβαίως δὲν θὰ τὰ ἐξασφαλίσῃ ἡ παλαιὰ ρωμανικὴ δημοκρατία, (1) ἐὰν δὲν τύχῃ μιᾶς ἐπιμελοῦς προσαρμογῆς εἰς τὰ σημερινὰ τοπικὰ δεδομένα ἐν τῇ Βαλκανικῇ.

Κι' ἔπειτα ἅς ἰδοῦμε κι' ἓνα ἄλλο ζήτημα.

Βεβαίως δὲν ὑπῆρχαν τάξεις κοινωνικαὶ εἰς τὰ Βαλκάνια· καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δημοκρατίας συνάγεται ἀπὸ ἐδῶ λογικὰ καὶ εὐκόλως ὅμως ἡ οἰκονομικὴ σύνθεσις καὶ ἡ διοικήσεις τοῦ λαοῦ δὲν ἦτο τόσο ἀπλῆ, οὔτε τόσο εἰδιλλιακὴ· ὁ λαὸς εὗρίσκετο οἰκονομικῶς κάτω ἀπὸ βαρὺν ζυγὸν φεουδαρχικόν, ὁ ὁποῖος εὐνοοῦσε τὴν πλέον αὐταρχικὴν διοίκησιν. Ἐὰν τώρα λύσετε δι' οἰκουδῆποτε τρόπον, καὶ πολὺ περισσότερον διὰ τῆς ἰσοπεδωτικῆς δημοκρατίας, αὐτὸν τὸν ἐπαχθῆ ζυγὸν καὶ ἂν καταρρίψετε τὴν παλαιὰν αὐταρχικὴν ἱεραρχίαν, τί σὰς μένει; «Ἰσια-Ἰσια, θὰ μοῦ πῆτε, μᾶς μένει ὅ,τι ἀκριβῶς μᾶς χρειάζεται διὰ νὰ βαδίσωμεν ἔμπροσ· μᾶς μένει ἐλεύθερος καὶ ἀδέσμευτος ὁ θαυματουργὸς ἀτομικισμός, ὁ ὁποῖος ἔκαμε τὸ ἀστικὸν μεγαλόεργημα καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης». Ἄλλ' ὁ ἀτομικισμὸς ἐξεδηλώθη δημιουργικὰ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, χάρις εἰς τὴν ἀδρὰν καὶ πλουσίαν ποσοτικὴν οἰκονομίαν τῶν ἀτλαντικῶν χωρῶν καὶ ἀποσυνθετικὰ εἰς τὴν ζηλότυπον, τὴν πολυτελεῖ καὶ ἀριστοκρατικὴν, εἰς τὴν ποιοτικὴν κυρίως οἰκονομίαν τῆς Μεσογείου. Προσέξτε δὲ καὶ εἰς τοῦτο : ὅτι ὁ ἀτομικισμὸς οὗτος ὁ βαλκανικὸς δὲν ἐξεκολάφθη ἐδῶ φυσιολογικὰ ὥστε νὰ ἔχῃ αὐτοκυριαρχίαν, νομιμοφροσύνην καὶ γονιμότητα. Οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ἐπέρασαν κάτω ἀπὸ δουλείαν, ἡ ὁποία ἐμάρανε καὶ ἐξήντησε τὴν δρασερότητα καὶ τὴν ἀνεκτικότητα καὶ τῶν πλέον προικισμένων γενεῶν καὶ ἄφησε στίγματα ἀνεξίτηλα· ἓνας δὲ τοιαύτης ἠθικῆς προελεύσεως ἀτομικισμὸς θὰ ἀποβῇ φάρμακον ὑπερβολικὰ δραστήριον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Δημοκρατίαν, ἡ ὁποία κι' ἐκ φύσεως εἶνε ἀρκετὰ μοχθηρὰ καὶ ἀρκετὰ ἐγωπαθῆς. Τί θὰ πρωτοκάνῃ λοιπὸν αὐτὸς ὁ μετέωρος μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς μικροῦδιοκτῆτης, ὁ

(1) Αἱ σημεριναὶ δημοκρατίαι τῶν δυτικῶν χωρῶν ἔχουν τὴν βάσιν των εἰς τὴν ἀστικὴν καὶ καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν τῶν χωρῶν ἐκείνων· ἀλλὰ βεβαίως οἱ χωρικοὶ τῆς Βαλκανικῆς μὴ ἔχοντες τὴν ἰδίαν βάσιν δὲν δύνανται νὰ μιμηθῶν οὐδὲ τὴν μορφήν ἐκείνων τῶν δημοκρατιῶν· ἐκτός ἐὰν πρόκειται νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ γελοιοποίησις τῶν λαῶν μας καὶ νὰ διευκολυνθῇ ἡ διὰ μέσου μιᾶς δημοκρατικῆς ψευδελευθερίας ἐκμετάλλευσίς των ἀπὸ τὸ ξένον κεφάλαιον.

οικονομικά ἀπομεμονωμένος μέσα εἰς τὴν ἰσοτελῇ ψευδοφιλευ-
θέραν Δημοκρατίαν, ὅταν ἐπὶ πλέον οὗτος εἶνε ἔρμαιον ἑνὸς ἀκρο-
ρέστου καὶ βαρβάρου ἀτομικιστικοῦ οἴστρου; Γνωρίζω, ὅτι ἐν
Ἑλλάδι οἱ περισσότεροί οἱ ῥήτορές μας, προτοῦ πᾶνε εἰς τὴν Βου-
λὴν διὰ τὰ ὑποστηρίζουν τὴν Δημοκρατίαν, ἀποστηθίζουν μερι-
κὰς ἀποστροφὰς ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Μισομπῶ περὶ ἰσότητος,
ἐλευθερίας καὶ ἀδελφότητος. Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ἀρκοῦν διὰ τὰ δώ-
σουν τὴν ἀπαραίτητον συνοχὴν τὴν δημιουργικὴν ὁργανικὴν κοι-
νωνικότητα καὶ τὴν ὁμαδικὴν αὐτεπίγνωνσιν εἰς μίαν σύγχρονον
κοινωνίαν. Δὲν εἶμαι καθόλου οὔτε μοναρχικὸς οὔτε αὐταρχι-
κός. (1) Ἀλλὰ λέγω, ὅτι ἡ Δημοκρατία δὲν ἡμπορεῖ μόνη αὕτη
νὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τῆς κακοτοπιᾶς τῆς ἀταξικῆς ἐλευθερίας ἕνα
λαόν, ὅστις δὲν ἔχει μίαν συγχρονισμένην καὶ συνειδητὴν ἡγέτιδα
τάξιν καὶ ὅστις δὲν ἔχει καθόλου σαφῇ ἀντίληψιν τῆς βαθμίδος
ἐξελίξεως, ὅπου εὐρίσκεται ἡ οἰκονομικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ αὐτοῦ.

(1) Πολὺ ὀλιγώτερον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ, ὅτι αὐταὶ αἱ παρατηρή-
σεις ἀποτελοῦν πλῆγιν ἢ ἔχον ὑπὲρ τῆς κεφαλαιοκρατίας. Εἶναι καιρὸς
νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι αἱ ἱστορικαὶ φιλελεύθεραι ἰδέαι τῆς Γαλλικῆς Ἐπανα-
στάσεως εὗρον εὐρυτέραν ἢ στενοτέραν ἐφαρμογὴν εἰς τὸ πολιτικὸν ἐπί-
πεδον, ὅχι ὅμως καὶ εἰς τὸ οἰκονομικόν. Βλέπομεν, ὅτι ἡ κεφαλαιοκρα-
τία, ἐνῶ διδάσκει εἰς τὰ Πανεπιστήμιά της, μὲ μισθωτοὺς ἀκαδημαϊκοὺς
σοφοὺς, τὸν λιμπεραλισμὸν καὶ τὸν ἀτομικισμὸν διὰ τοὺς κουντούς, αὕτη
ἐπέτυχε τὴν μεγίστην δυνατὴν συγκέντρωσιν ἐν τοῖς κλάδοις ποὺ ἔχει εἰς
χείρας της, εἰς τὴν βιομηχανίαν, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ εἰς τὴν κατανομήν
τῶν πιστώσεων. Ἀντιθέτως οἱ χωρικοὶ τῆς γεωργικῆς τάξεως τρίβουν τὰ
χέρια τοὺς μὲ τὸν διῆθεν θρίαμβόν τους, ὅτι ἔγειναν πλέον ἴσοι πρὸς τοὺς
πρῶτον αὐθέντας τῶν καὶ ὅτι ἀπέκτησαν ἕνα ἀπειροστημόριον ἰδιοκτητοῦ
γῆς καὶ δὲν βλέπουν, ὅτι ὁ ἀντίπαλος, κυριαρχὸν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν
πιστώσεων, τοὺς χαμογελᾷ εἰρωνικῶς διὰ τὴν δονκιχωτικὴν νίκην. Τὰ δε-
δομένα αὐτὰ μᾶς κόμνουν νὰ ἀναθεωρήσωμεν τὸν ἐνθουσιασμὸν μας διὰ
τὴν ἀποσυνθετικὴν πολιτικὴν τῆς μικροῦ ἰδιοκτησίας τοῦ ἰδιοῦ μας Κρά-
τους καὶ τῶν λοιπῶν Βαλκανικῶν. Λέγομεν, ὅτι, καὶ μετὰ τὸν τεμαχισμὸν
τῆς γῆς, ποὺ ἀποτελεῖ ἕνα μόνον καὶ ὅχι τὸν σημαντικώτερον συντελεστήν,
ἡ ὑπὸ νέας μορφῆς συνθετικὰς συγκέντρωσις εἶνε ἀπαραίτητος τόσον εἰς
τὸ ἐπίπεδον τῆς ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς γενικὰ ὅσον
καὶ εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἐμπορίου τῶν γεωργικηνοτροφικῶν προϊόντων
καὶ εἰς τὸ τῆς πίστεως. Δοθέντος δέ, ὅτι ἡ συγκέντρωσις ἐπιβάλλεται, δὲν
μᾶς μένει παρὰ νὰ ἐπιδιώξωμεν, ὅπως αὕτη γείνῃ ὅχι διὰ λογαριασμὸν
τῶν κρατούντων τὸ χρημὰ ἀλλ' ἐπὶ εὐρυτέρας βάσεως ὥστε τῶν ἐξ αὐτῆς
ὠφελημάτων νὰ μετᾶσχουν καὶ αἱ πραγματικαὶ παραγωγικαὶ τάξεις· πράγμα
τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ γείνῃ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας
παρὰ διὰ τῆς ὑπαγωγῆς τῶν ἄρτι ἐλευθερωθέντων ἐκ τῶν παλαιῶν πα-
τριαρχικῶν δεσμῶν τῶν πολυπληθῶν μικροῦ ἰδιοκτητῶν εἰς νέους συνθετι-
κοὺς σχηματισμοὺς, οἱ ὁποῖοι θὰ ὑποβοηθήσουν τὴν ταχείαν καὶ ἐνεργη-
κὴν ἐκκεφαλαιοκράτησιν τῶν ἐκμεταλλεύσεών των, ἀφοῦ εἴτε ἐπανεέλθουν
εἰς τοὺς παλαιούς τύπους εἴτε ἐγκαταλειφθῶν ἐκεῖναι ἐξ αὐτῶν αἱ ὁποῖαι
δὲν δύναται νὰ εἶνε ἐνεργητικαὶ ἐν τῇ νέᾳ καθεστῶτι.

Ειδικαῖς διὰ τῆς παρούσης παραγράφου τῆς περὶ πατριᾶς ἐρεῦ-
νης μου εἰς τοῦτο κυρίως ἀπέβλεψα, εἰς τὸ νὰ ἐξάρω τὴν ἄνισον
βαθμίδα ἐξελίξεως καὶ τὰς εἰδικὰς συνθήκας τῶν κυριωτέρων πε-
ριοχῶν τῆς Χερσονήσου. Νομίζω δὲ ὅτι ἐπαρκῶς ἀνέδειξα τοὺς
λόγους, οἱ ὁποῖο διαφορίζουν τὰς περιοχὰς ταύτας μεταξὺ τῶν
καὶ ἰδίως τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν ἀπὸ τὰς γειτονικὰς
σλαβικὰς καὶ οἱ ὁποῖο, συγχρόνως δείχνουν, ὅτι ἡ καλλιτέρα βά-
σις προσαρμογῆς μεταξὺ τῶν βαλκανικῶν οἰκονομιῶν εἶνε αὐτὸς
ἀκριβῶς ὁ διαφορισμός, ὑπὸ τὸν ὅσον νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ ἀ-
μοιβαίότης ἐν τῇ κατανομῇ τῶν μᾶλλον προσιδιαζόντων εἰς ἐκά-
στην οἰκονομίαν ἔργων.

Οἱ γείτονες Σλαῦοι νομίζουν, ὅτι μὲ τὴν δασμολογικὴν προσπα-
σίαν ἡμποροῦν ν' ἀποκτήσουν βιομηχανίαν τοπικὴν· οἱ Ἕλληνες
νομίζομεν, ὅτι ρίπτοντες διαρκῶς δανεικὰ καὶ ἀκριβοπληρωμένα
χρήματα εἰς τὸν γεωργικὸν ἐποικισμὸν θὰ μεταβάλλουν ὅλους τοὺς
ποδσφυγὰς εἰς γεωργούς καὶ ὅτι ἀκόμη, ἂν ἐξασφαλίσουν εἰς τὴν
ὑπὸ μελέτην Γεωργικὴν τῶν Τράπεζαν ἐνάμισον, ὅπως λέγουν οἱ
μὲν, ἢ δέκα πέντε, ὅπως ζητοῦν οἱ ἄλλοι, δισεκατομμύρια, θ' ἀ-
ναγεννήσουν τὴν ἑλληνικὴν γεωργίαν καὶ θὰ ἐπιτύχουν τὴν σι-
τάρκειαν. Ἐν ταῦτοις οὐδ' ἡ παραμικρὰ ὀριστικὴ μεταβολὴ δὲν
δύναται νὰ ἐπέλθῃ εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν, ἂν δὲν συντρέ-
χουν καὶ οἱ λοιποὶ εἰς ἐκάστην περίπτωσιν ὑποκειμενικοὶ καὶ ἀντι-
κειμενικοὶ ὄροι, τὸ φυσικὸν περιβάλλον καὶ αἱ πρῶται ὕλαι, ἡ
μορφὴ ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας, τὸ εἶδος ζωῆς, ἡ τεχνικὴ κα-
τάρτισις, ἡ δημογραφία, ἡ ἐπάρκεια τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων
καὶ ἡ παράλληλος κατανομὴ τῶν πιστώσεων, ποῦ εἶνε ἔργον τοῦ
κεντρικοῦ ἐκδοτικοῦ ἰδρύματος καὶ ὅχι μίᾳς εἰδικῆς Τραπεζῆς,
π. χ. γεωργικῆς ἢ ἐμπορικῆς, ὅσαδήποτε μέσα καὶ ἂν διαθέτῃ
αὕτη.

Κατωτέρω, εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ χωρικοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἀτο-
μιστικῆς οἰκογενείας, ἰδίως δὲ τῶν παρ' ἡμῖν μικροῖδιοκτητῶν, θὰ
ἔχω τὴν εὐχέθειαν νὰ ἀναλύσω περισσότερον τὸ θέμα τοῦτο, ἰδίως
προκειμένου νὰ καθορίσω τὴν θέσιν τοῦ ἐν λόγῳ σχηματισμοῦ
ἀπέναντι τῶν γεωργικῶν πιστώσεων. Εἰς δὲ τὸ παρὸν περὶ πα-
τριᾶς κεφάλαιον προσθέντω ἀκόμη μεταξὺ ἄλλων ὡς παραρτήματα
τὰ ἀνωτέρω σημειωθέντα δύο εἰδικὰ δοκίμιά μου, ὧν τὸ μὲν πρῶ-
τον ἀναλύνει εὐρύτερον τὴν ἑναντι τοῦ σχηματισμοῦ τούτου ἐνδε-
δειγμένην καλλιτέραν ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ ἐσωτερικὴν μας πο-
λιτικὴν, τὸ δὲ δεύτερον περιλαμβάνει προσθέτους τινὰς ἀπόψεις
ἐπὶ τῆς πέραν τῶν ἐκεί συνόρων μας ἐξωτερικῆς μας πολιτικῆς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΣ (ΖΑΝΤΡΟΥΙΚΑΣ)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ τοῦ καθεστῶτος τῆς γαιοκτησίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς θέσεως τῶν σλαβικῶν μειονοτήτων ἐν τῇ περιοχῇ Φλωρίνης ὡς καὶ περὶ τῶν ἐνδεδειγμένων μέτρων πρὸς τακτοποίησιν τοῦ μειονοτικοῦ προβλήματος.

(Ὅλα τὰ ἐν τῷ ὑπομνήματι τούτῳ στοιχεῖα καταχωροῦνται ἐδῶ ὡς μία ἐνδεικτικὴ περίπτωσις πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐν τῷ θέματι τῆς πατριᾶς διατυπωθεισῶν κατευθύνσεων εἰς τὸ εἰδικὸν ζήτημα τῶν σλαβικῶν παρ' ἡμῖν μειονοτήτων).

στοιχεῖον α'.

Τὸ καθεστῶς τῆς ἐγγείου κτήσεως ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐν τῇ περιοχῇ Φλωρίνης χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ πεδινὴ ἰδίως καὶ εὐφορὸς γῆ τοῦ ὑψηπέδου εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν Μουσουλμάνων καὶ ἀρχήθεν καὶ διὰ τῆς βαθμιαίας ἀπωθήσεως τῶν Σλαύων Χριστιανῶν, ἐν ἐποχῇ μὴ μνημονευομένη, πρὸς τὴν στεφάνην τῶν πέριξ ἀγόνων βουνῶν.

Οὕτως οἱ ἐν τῇ πεδινῇ περιοχῇ πολυπληθεῖς σλαυόφωνοι χωρικοὶ οὐδεμίαν ἐκέκτηντο ἰδιοκτησίαν παρὰ σχεδὸν τὴν κατοικίαν των μόνην, ἐκαλλιέργουν δὲ κτήματα ἀνήκοντα κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς Μουσουλμάνους κτηματίας ἐγκατοίκους Φλωρίνης καὶ ἄλλων μικροτέρων μουσουλμανικῶν ἐπίσης κέντρων.

Ἡ τοπικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1903 (᾽Ηλινιεν) ἀπέβλεπεν, ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, εἰς τὴν ἄμεσον μεταβολὴν τοῦ καθεστῶτος τούτου ὑπὲρ τῶν σλαυόφωνων χωρικῶν· ἀλλὰ τὸ κίνημα ἐκεῖνο ἀπέτυχε καὶ ἡ κατάστασις ἔμεινεν ἀμετάβλητος μέχρι τοῦ πρώτου Βαλκανικοῦ πολέμου.

Μετὰ τὸ 1912, τοῦ πολέμου ἀπολήξαντος δυσμενῶς διὰ τὴν Τουρκίαν καὶ συνεπῶς καὶ διὰ τὴν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κατεσπαρμένον ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρα Μουσουλμανικὸν πληθυσμόν, οἱ ἐγγύριοι Χριστιανοὶ σλαυόφωνοι χωρικοί, ἐπαφειλούμενοι τῶν εἰρημένων δυσμενῶν διὰ τοὺς Μουσουλμάνους περιστάσεων, ἤρχισαν οἱ μὲν ἐν ταῖς ὄρεσιναις τοποθεσίαις νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ τὴν πέριξ στεφάνην πρὸς τοὺς κάμπους ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τῇ πεδιάδι ἤρχισαν ν' ἀγοράζουν ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους, παρὰ τὰς σχετικὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις, γαίας ἀντὶ τιμημάτων πολὺ εὐτελῶν, ἅτινα ἔγιναν εὐτελέστερα κατὰ τὴν πλεον πρόσφατον περίοδον τῆς ἀντολλαγῆς καὶ ἀναχωρήσεως τῶν Τούρκων· κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύ-

την οἱ ἐντόπιοι κατέλαβον ἀθρόως, διὰ τῶν γνωστῶν ἀνωμάλων ἢ καὶ ὅλως πλαστῶν δικαιοπραξιῶν, μεγάλας ἐκτάσεις γαιῶν πρώην μουσουλμανικῶν, ἃς τῶρα διεκδικοῦν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ Ε.Α.Π. ἐκεῖ ὅπου αὕτη ἐγκατέστησε πρόσφυγας καὶ ἀφ' ἑτέρου τὰς ὑπολοίπους ἢ Ἑθνικὴ Τράπεζα. Ἀντιθέτως δὲ οἱ σλαυόφωνοι χωρικοὶ ζητοῦν πάση θυσίᾳ νὰ διατηρήσουν τὰ οὕτω παρὰ νόμους καταπατηθέντα, ἢ καὶ ἀγορασθέντα, προβάλλοντες τὸ ἀναμφισβήτητον γεγονός, ὅτι, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ πατριαρχικὴ—ἐκ πολλῶν δηλαδὴ ζευγῶν—σύνθεσις ἐκαστῆς τῶν οἰκογενειῶν τῶν, οὗτοι δικαιοῦνται κατὰ τὸν ἓνα ἢ ἄλλον τρόπον νὰ ἐπιδιώξουν προσαύξησιν τοῦ στενοῦ κλήρου, ὃν κατέχουν, ἀποκατάστασιν δηλαδὴ τῶν ἀκτημόνων ἐξ αὐτῶν.

Τὸ Κράτος εὐρίσκεται πρὸ διλήματος, διότι, ἐὰν μὲν ἀρνηθῇ νὰ κυρώσῃ τὰς παρὰ νόμους ἀγοράς, ἀδικεῖ πρακτικῶς ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ ἐντοπίου πληθυσμοῦ, ὅστις οὕτως εὐρίσκει εὐλόγους ἀφορμὰς διὰ νὰ στρέφεται πρὸς τὴν σλαυικὴν προπαγάνδαν (πότε τὴν βουλγαρικὴν πότε τὴν σερβικὴν, ἀναλόγως τῶν ἐλπίδων ἐπιτυχίας ποὺ παρέχει ἐκαστῇ) καὶ νὰ ἐπικαλῆται, ἐκβιαστικῶς, τὰ τὰ δικαιώματά του ὡς μειονότης· ἐὰν δὲ πάλιν ἐπικυρώσῃ τὰς ἀγοράς, φθάνει εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον, ὅτι δηλαδὴ ὄχι μόνον ἀδικεῖ τὴν προσφυγικὴν ὑπόθεσιν (διότι αὐθαίρετως ἐλαττώνει τὴν ἀνταλλάξιμον περιουσίαν) ἀλλὰ καὶ καταστρέφει τὰς βάσεις ἐνὸς πραγματικοῦ ἐθνικοῦ ἐπαιτισμοῦ εἰς τὴν περιοχὴν Φλωρίνης καὶ συγχρόνως ἐγκαθιστᾷ ἐν αὐτῇ μὲ τὸν μᾶλλον ὀριστικὸν οἰκονομικῶς, τὸν καὶ ἔκπαιαι ἀπὸ τοὺς Σλαυοφώνους ἐπιδιωκόμενον ἐπιθυμητὸν τρόπον, ὡς ιδιοκτητῆς δηλαδὴ γῆς συνεχοῦς καὶ εὐφόρου, ὅλους ἀκριβῶς αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς Σλαυοφώνους συνοικισμοὺς, οἵτινες ὑπῆρξαν παλαιότερα ἐστίαί τῆς σλαυικῆς προπαγάνδας καὶ τοὺς ὁποίους διὰ διαφόρους λόγους—ἀποτελοῦντας ἤδη ἀντικειμενικὸν δυστυχῶς δεδομένον—δὲν ἠδυνήθη ἡ Διοίκησίς μας ἀπὸ τοῦ 1912 νὰ ἐξελληνίσῃ. Ἀκόμη τοὺς ἐγκαθιστᾷ, ὅπως ἀκριβῶς ἔχουν, ὁργανωμένους δηλαδὴ ἐν σιδηρᾷ συνοχῇ, κατὰ πατριὰς μέσα εἰς πατριαρχικῶς διοικουμένας κοινότητας, μὲ ἓνα οἰκογενειακὸν καὶ κοινοτικόν, πλήρες προπαγανδιστικῶν καὶ παλαιῶν ἐπαναστατικῶν στελεχῶν, σύστημα, ἓνα σύστημα ποὺ ἀποτελεῖ τὸν πλέον ἔμμονον σλαυικὸν ἐθνικὸν καὶ κοινωνικοοικονομικὸν τύπον, τύπον προσφυέστατον διὰ νὰ διατηρήσῃ καὶ νὰ γονιμοποιήσῃ τὰς ἀρχαίας καὶ ζωηρῶς προπαγανδισμένας σλαυικὰς παραδόσεις καί, ὁ ὅποιος τύπος ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν βάσιν, τὴν ιδιόκτητον δηλαδὴ γῆν ἣν δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποκτήσῃ εἰς διά-

στιγμα τόσων αἰώνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐχρειάζετο ἀκόμη διὰ νὰ ἐνδυναμωθῇ καὶ νὰ ριζωθῇ τελικῶς καὶ διὰ παντός.

Ἡ ὀρθὴ λύσις αὐτοῦ τοῦ ζητήματος προϋποθέτει τὴν ἄκρως λεπτολογημένην καὶ υπεύθυνον διαλεύκανσιν δύο ἐρωτημάτων :

Α) Πῶς θὰ ἱκανοποιηθῇ τὸ δίκαιον οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς αἷτημα τῶν ἐντοπίων πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἐπὶ ἰδιοκτητοῦ γῆς, ἐὰν τὸ Κράτος δὲν ἐπικυρώσῃ τὰς παρανόμους ἀγοράς;

Β) Ποῦ προσκρούει ὁ μελλοντικὸς ἐξελληνισμὸς τῶν ἐντοπίων τούτων Σλαυφῶνων καὶ ποῖος εἶναι ὁ μηχανισμὸς, διὰ τοῦ ὁποῖου, ἐὰν ἐπιμείνουν, θὰ δυνηθοῦν οὗτοι ν' ἀντιδράσουν καὶ νὰ διατηρηθοῦν ὡς ἀνεκρίζωτοι σλαυϊκαὶ ἐστίαι ἐν τῇ χώρᾳ μας;

Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ δεύτερον ἐρώτημα θὰ δώσῃ τὴν λύσιν καὶ εἰς τὸ πρῶτον.

Παρατηροῦμεν, κατὰ ταῦτα, ὡς πρὸς τὸ εἰρημένον δεύτερον ἐρώτημα, ὅτι ὁ τύπος τῆς οἰκογενειακῆς καὶ οἰκονομικῆς συγκροτήσεως τοῦ εἰδικῶς καὶ ἀποκλειστικῶς μετὰ τὴν γεωργοκτηνοτροφίαν ἀσχολουμένου τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ αὐτοῦ, ὁ οἰκογενειακὸς αὐτὸς πατριαρχικὸς τύπος ἀποτελεῖ τὸν βασικὸν συντηρητικὸν ὄργανισμόν, ὅστις ἐκείνους μὲν ὅσοι ἀκόμη καὶ ἂν ἐπιμόνωσιν ζητήσουν νὰ ἐξελληνισθοῦν ἀναχαίττει αὐτομάτως, ἀντιστρόφως δὲ τὰ μέγιστα ἐνισχύει τοὺς ἐπιμένοντας εἰς τὰς σλαυϊκὰς παραδόσεις καὶ βλέψεις, αἱ ὁποῖαι ταυτίζονται μετὰ τὴν ὑπαρξίν τῶν συντηρητικῶν αὐτῶν θεσμῶν.

Ὁ δὲ τύπος αὐτὸς εἶναι ἡ σύνθετη, ἐκ πολλῶν ζευγῶν πολυπληθὴς (μετὰ 20—60 μέλη) πατριαρχικῆ γεωργοκτηνοτροφικῆς οἰκογένειας, (πατριὰ, Ζάντρουγκα σλαυϊκὰ) ἥτις ἀπὸ ἀποψιν μὲν οἰκονομικὴν παρουσιάζει τοὺς καλυτέρους ὁδούς διὰ τὴν πλήρη καὶ ἀποδοτικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐδάφους γεωργοκτηνοτροφικῶς, ἀποτελοῦσα ἐν μέσῳ εἰκοστῶ αἰῶνι χαρακτηριστικὴν ἐπιβίωσιν μιᾶς μικροσκοπικῆς κλειστῆς καὶ αὐτάρκους οἰκονομίας, ἀπὸ ἀποψιν δὲ κοινωνικὴν καὶ ψυχολογικὴν ἀνταποκρίνεται πλήρως εἰς τὴν συντηρητικὴν ἰδιοσυγκρασίαν πληθυσμοῦ καθαρῶς καὶ ἀμυγῶς γεωργοκτηνοτροφικοῦ.

Αὐτὸς εἶναι ὁ σλαυϊκὸς τύπος, ὅστις διατηρεῖται εἰς ὅλα τὰ χωρία, ὅπου ὑπάρχουν ἰσχυραὶ σλαυϊκαὶ οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι κρατοῦν ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν των καὶ τὰς ἄλλας γηγενεῖς τοιαύτας, ὅσαι τυχὸν ἐξησθένησαν καὶ διελύθησαν, ἐκθίβονται εἰς τὸν οἰκεῖον ἡμῖν ὀλιγομελῆ ἀτομιστικὸν προσωπικὸν οἰκογενειακὸν τύπον.

Ὁ οἰκονομικὸς μηχανισμὸς, ἡ δύναμις καὶ ἡ ὑπεροχὴ αὐτῶν τῶν πατριαρχικῶν οἰκογενειῶν ἔγκειται : α) εἰς τὸ ὅτι, διαθέτουνσαι πολλὰς, καὶ δὴ εὐθηνὰς ἐργατικὰς χεῖρας, κατανέμουν αὐτὰς

μὲ ἀκριβῆ ἀναλογίαν εἰς ὅλα τὰ γεωργικὰ ἔργα συμπληρούμενα διὰ τῆς ἀπαραιτήτου κτηνοτροφικῆς καὶ χειροτεχνικῆς ομάδος ἐν-
τός τῆς ἰδίας οἰκογενείας, ἥτις οὕτως ἐπιτυγχάνει μίαν σύνθεσιν
ἐν τῇ ἐπιχειρήσει καὶ ἀποτελεῖ ἓνα συνεργεῖον ἀσυναγώνιστον διὰ
τὴν γεωργοκτηνοτροφικὴν ἐπιχείρησιν ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον θὰ
ἐπεκράτουν αἱ παλαιαὶ καλλιεργητικαὶ μέθοδοι· β) εἰς τὸ ὅτι,
λόγῳ τῆς ὁμαδικῆς καὶ ἀπερισπάστου ἀπὸ φυγοκέντρους βλέψεις
ζωῆς τοῦ κάμνου αἱ οἰκογένειαι αὗται, ἐπιτυγχάνουν τὴν διατή-
ρησιν, ἐμπλούτισιν καὶ μετάδοσιν ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν καὶ ἀπὸ
μητρὸς εἰς κόρην ὅλου τοῦ πυρῆνος τῶν ἐκ παλαιότητος, ἐκ πλή-
ρους ἐπιλογῆς καὶ ἐκ παραδόσεως προερχομένων μονίμων ἐπαγ-
γελματικῶν γνώσεων (γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν, καὶ χειροτεχνι-
κῶν) καὶ γ) εἰς τὸ ὅτι, οἱ νεώτεροι, ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τῶν γερόν-
των, μοιράζοντα, τὰς ἐργασίας καὶ εἰδικεύονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ
μᾶλλον εἰς αὐτάς.

Ο κοινωνικὸς πάλιν μηχανισμὸς, ἡ συνεκτικὴ δύναμις καὶ ἡ
ὑπεροχὴ αὐτῶν τῶν πατριαρχικῶν οἰκογενειῶν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως
τῆς συντηρήσεως καὶ τῆς ἐμμονῆς εἰς τὰς παλαιὰς ἔξεις ἔγκειται
εἰς τὰ αὐτὰ κατ' οὐσίαν δεδομένα, εἰς τὸ ἀπερίσπαστον κυρίως
ἀπὸ νεωτεριστικῶν τάσεις λόγῳ τῆς κολλητικιστικῆς ζωῆς των
των καὶ εἰς τὸ ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὡς καὶ αἱ ἐπαγγελμα-
τικαὶ γνώσεις, κληρονομιοῦνται καὶ αἱ λοιπαὶ οἰκεῖται εἰς τὴν ζωὴν
τῶν πατριῶν λαϊκαὶ παραδόσεις, ἥθη, ἔθιμα, ἔθραϊ, τραγού-
δια, χοροὶ, αἱ θρησκευτικαὶ γενικαὶ καὶ αἱ αἰσθητικαὶ συνήθειαι,
τῶν ὁποίων ζωντανοὶ, αὐστηροὶ καὶ ἀμείλικτοι συχνὰ φορεῖς καὶ
τηροῦνται εἶναι αἱ γυναῖκες, αἱ ἐργατικώταται σλαῦται, αἱ ὁποῖαι
εἶναι περιζήτητοι καὶ πληρώνονται ἀκριβώτατα ὡς νύμφαι ἀπὸ
τοὺς ἐγγχωρίους, Ἑλληνας, Ἀλβανούς, Σλαύους ἢ καὶ βλάχους
χωρικοὺς, ὅσοι ἐμμένουν εἰς τὸ γεωργικὸν ἐπάγγελμα καὶ αἱ
ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν φροθερωτέραν ἀφομοιωτικὴν καὶ ἐκλαν-
τικὴν δύναμιν μέσα εἰς τὰς καθαρῶς ἀγροτικὰς κοινότητας.

Μόνον ἓνα μέλος, τὸ πολὺ, μὲ στοιχειώδεις ἄλλως γραμμάτι-
κὰς γνώσεις, χρειάζεται αὐτὸς ὁ τύπος τῆς οἰκογενείας διὰ νὰ
ἔρχεται μέσον αὐτοῦ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ Κράτος καὶ μὲ τὸν πάντη
ξένον σημερινὸν γύρου πολιτισμὸν διὰ νὰ κρατῇ τοὺς λογαρια-
σμούς, νὰ πηγαίνει στὴν πόλιν, νὰ ἀγοράζῃ τὰ ἀπαραίτητα καὶ
νὰ φέρῃ εἰς τὴν ἀγορὰν τὸ ἐκ τῆς παραγωγῆς πλεονάζον, διὰ μίαν
διηλαδὴ λειτουργίαν, ἥτις, ἐνῶ εἶνε ἡ πλέον σημαντικὴ διὰ τὴν
δικὴν μας συναλλακτικὴν καὶ ἐμπορευματικὴν οἰκονομίαν, εἶνε
στενώτατα περιορισμένη καὶ ὅλως δευτερεύουσα ἐν τῇ κλειστῇ
πατριαρχικῇ οἰκονομίᾳ καὶ οὐδόλως δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ τὸν κύ-

κλον τῶν ἄλλων παραδόσεων, τῶν ἐπαγγελματικῶν, αἰσθητικῶν, γλωσσικῶν κλπ. τῆς πατριαρχικῆς οἰκογενείας.

Ἐπάνω εἰς αὐτὸν τὸν οἰκογενειακόν, οἰκονομικόν καὶ κοινωνικὸν τύπον ὁργανώσεως τῆς ζωῆς αὐτῶν τῶν πληθυσμῶν, τὸ ἰδικόν μας δημοτικὸν σχολεῖον (σύνηθες ἐξωτερικὸν μέσον ἐπεμβάσεως ἐκ μέρους μας) δὲν δύναται νὰ ἐξασκήσῃ καμμίαν ἐπίδρασιν οὐδὲ νὰ εἰσχωρήσῃ, νὰ τὸν ἀποσυνθέσῃ ἢ νὰ τὸν τροποποιήσῃ. Εἶναι φανερόν ὅτι τὸ σχολεῖον μας, τὸ ὁποῖον δὲν δίδει ἐπαγγελματικὰς γνώσεις χρησίμους εἰς τὸν κύκλον τῆς γεωργικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς ἐργασίας τῆς οἰκογενείας ταύτης, δὲν δύναται νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῆς, ἐπειδὴ οὐδένα ὀρίζοντα οὐδὲ προσπτικὴν χρήσιμον ἀνοίγει εἰς αὐτὴν καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἄλλου αἱ ἀφελεῖς, ἀπλαῖ καὶ ἐγκάρδια αἰσθητικαὶ τῆς παραδόσεις, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῆς εἶναι ὑπερεπαρκεῖς εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ζωῆς.

Ἐννοεῖ τις, κατὰ ταῦτα, ὅτι τὸ παιδί, ποῦ τυχόν 1 ο)ο, ἤθελε δέξῃ ἀποφασιστικὴν—πλεονάζουσαν ἐξ ἄλλου καὶ ἄσχετον μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς εἰδικῆς αὐτῆς οἰκονομίας—ἐπίδοσιν εἰς τὰ ἰδικὰ μας γράμματα, τὸ παιδί αὐτὸ θὰ βγῇ ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν οἰκείων του καὶ τελικῶς, θὰ βγῇ καὶ ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν, θὰ γείνη ἀνεξάρτητος, μᾶλλον θὰ κατεβῇ εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν, θὰ γείνη τέλος ἀστός, ἔμπορος, ὑπάλληλος ἢ ἐπιχειρηματίας καὶ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, θὰ γείνη φανατικὸς Ἑλληνα, Βούλγαρος ἢ Σέρβος.

Τὸ ὑπόλοιπον ὅμως σμῆνος τῶν μικρῶν παιδιῶν καὶ κοριτσιῶν (20 συνήθως ἐν μιᾷ πατριαρχικῇ οἰκογενείᾳ) καὶ ἂν πᾶνε εἰς τὸ ἑτερογενὲς καὶ πρακτικῶς ἄχρηστον ἰδικόν μας σχολεῖον ἀκόμη καὶ ἂν μείνουν εἰς αὐτὸ ἢ 4 ἢ 6 ἢ καὶ 8 ἔστω χρόνια, δὲν εἶνε δυνατόν παρὰ νὰ ἀποβάλουν πᾶν ὅ,τι ἐκεῖ ἔμαθαν ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου ἀφ' ἧς ἀποσυρθοῦν ἐξ αὐτοῦ, ἐμπίπτοντα ἐκ νέου εἰς τὸν συνήθη, ὀλιγοπράγμονα, βαθὺν καὶ ἥρεμον, τὸν στηριζόμενον εἰς ζωντανὴν παράδοσιν αἰώνων, κύκλον τῶν ἐργασιῶν, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῆς πολυαρίθμου εἰς μέλη οἰκογενείας των καὶ θὰ συγκολληθοῦν ἐκ νέου ὡς ἀπλᾶ ἀσήμαντα μόρια, χωρὶς ἔχνος ἀτομικῆς ἰδίας συνειδήσεως εἰς τὸ ἀδιάσπαστον σῶμα τῆς σλαβικῆς πατριᾶς καὶ εἰς τὰς οἰκείας αὐτῇ παναρχαίας γλωσσικὰς καὶ λοιπὰς παραδόσεις.

Ἐννοεῖ τις εὐκόλως, κατόπιν αὐτῶν τῶν στοιχειωδῶν ἐξηγήσεων, διατὶ τὸ δημοτικὸν μας σχολεῖον εἶναι ἀνίσχυρον νὰ μεταδώσῃ διὰ τῶν ἱσχυοτάτων ἀποφοίτων αὐτοῦ ἄλλο χρῶμα ἐπὶ ἐκείνου ἀκριβῶς τοῦ πολυπληθοῦς (99 ο)ο) καταλοίπου τῆς νεολαίας, ποῦ ἐμμένει ἐπαγγελματικῶς εἰς τὴν παλαιὰν γεωργοκτηνοτροφι-

κὴν παράδοσιν καὶ κοινωνικῶς ἐντὸς τῆς βαθείας χοάνης τῆς σλαυικῆς πατριᾶς, ἐννοεῖ διατὶ εἰδικῶς τὸ πραγματικὸν γεωργοκτηνοτροφικὸν τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ ἔμεινε πάντοτε σλαυικὸν καὶ διατὶ μέλλει ν' ἀφομοίωσιν καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ τώρα ὅλους ὅσοι ἀκολουθήσουν τὸ αὐτὸ ἐπάγγελμα καὶ τοὺς ἰδίους ὅρους ζωῆς εἰς τὴν ἐγγὺς ὑπαιθρον, ὅπως ἀφομοίωσεν τὰς ἐντὸς τοῦ ὑψηλοῦ τῆς Φλωρίνης εἰσρευσάσας κατὰ τὸ διάστημα τοῦ τελευταίου αἰῶνος ἀλθανοφώνους ἐκ δυσμῶν προελθούσας ἀποικίας (Κότερι, Νερέτη, Νεγκόβανη).

Ἐννοεῖ τις ἀκόμη καὶ διατὶ ὁ τύπος αὐτὸς τῆς ἐπαγγελματικῆς, οἰκονομικῆς καὶ οἰκογενειακῆς ζωῆς ἀναχαίττει μὲν τὸν ἑλλητισμὸν ἀκόμη καὶ ἐκείνων ἐκ τῶν ἐγγχωρίων ποὺ ἐμμόνως ἐπιδιώκουν αὐτόν, ἐνισχύει δὲ τὸν σλαυισμόν τῶν ἀδρανῶν καὶ οὐδετέρων καὶ ἔτι μᾶλλον τέλος κρατύνει τοὺς συνειδητῶς ἐπιμένοντας εἰς τὴν σλαυικὴν ἰδέαν. Τὸ συμπέρασμα αὐτῆς τῆς ἀναλύσεως εἶνε ὅτι τὸ δημοτικὸν μας σχολεῖον, δὲν φέρει ἀποτελεσματὶ ἐπὶ τῶν γνησίων ἀγροτικῶν πληθυσμῶν.

Δὲν μένει κατὰ ταῦτα παρὰ νὰ κάμωμεν ἕνα ἀκόμη βῆμα καὶ νὰ παραμερίσωμεν τὰς σκιὰς τῶν ἀορίστων ἐλπίδων καὶ τὰς ἀμφιβολοὺς λύσεις ἀπὸ τὸν νοῦν μας, φθάνοντες εἰς τὸ θετικὸν συμπέρασμα, ὅτι πρέπει νὰ πλήξωμεν εὐθέως εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ τὸν μηχανισμόν τῆς πατριαρχικῆς συνθέτου γεωργοκτηνοτροφικῆς σλαυικῆς οἰκογενείας καὶ ὅχι τὰ καθ' ἕναστον μέλη αὐτῆς. Ἅτινα ἀντιθέτως δέον νὰ δικαιώσωμεν καὶ νὰ ὑποστηρίξωμεν οἰκονομικῶς ἀλλ' ἐπὶ ἄλλης ὁμῶς κατευθύνσεως καὶ ἐπὶ πάσης ἄλλης βίσεως, ἐντὸς δὲ βεβαίως τοῦ κύκλου τῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν ἐπαγγελμάτων.

Διὰ νὰ δώσωμεν μίαν σταθερὰν, σύμφωνα μὲ τ' ἀνωτέρω, λύσιν εἰς τὰ ζητήματα αὐτά, θὰ πρέπει νὰ λάβωμεν τὰ ἑξῆς μέτρα : α') Νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν εἰς αὐτὰς τὰς οἰκογενείας τὸ νόμιμον τῶν ἀνωμάλων ἀγορῶν αὐτῶντῶν ἀνταλλαξίμων χωραφίων ποὺ διεκδικοῦν ἐν τῇ περιοχῇ τῶν χωριῶν τῶν, γύρω στὰς παλαιὰς θάσεις αὐτῶν καὶ ἐγγὺς τῶν συνόρων. β') Νὰ λάβωμεν συγχρόνως ἕνα μέτρον κοινωνικῆς προστασίας διὰ τοὺς στερομένους ἐπαρχικοὺς γῆς πρὸς τοῦτο θὰ πρέπει νὰ ἀποσπάσωμεν, φλεβοτομοῦντες τοὺς ἰσχυροὺς οἰκογενειακοὺς σλαυικοὺς κορμούς, ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ ζεύγη, ἅτινα στεροῦνται κλήρου, περισσεύοντα ἐν τῇ οἰκογενείᾳ οὕτω δέ, καθ' ἣν στιγμὴν εὐρίσκονται ἐν κρίσει διὰ τοῦτο θέσει, νὰ τὰ ἐγκαταστήσωμεν βαθμιαίως καὶ μάλιστα πλουσιοπαρόχως (μὲ χωράφι, σπίτι, ζευγάρι καὶ πιστώσεις —διότι εἶναι ἄνθρωποι ἐργατικοὶ καὶ θὰ πληρώσουν) νοτιώτερον

καὶ ἡμίλειστα κατὰ μικρὰς ομάδας μέσα σὲ χωριὰ ὅπου ὑπάρχουν ἤδη σχηματισμένοι ἰσχυροὶ γεωργικοὶ πυρήνες ἑλληνικοί. Τὴν λύσιν ταύτην, ἔχω ἀπόλυτον πεποίθησιν, ὅτι, καλῶς καὶ συνετῶς εἰσαγομένην, θὰ τὴν ἀκολουθήσουν εὐχαρίστως πλείστα ἐκ τῶν νεωτέρων συνεσφιγμένων ἐν ταῖς σλαβικαῖς πατριαῖς, ζευγῶν ἄτινα, διὰ διαφόρους λόγους διψοῦν διὰ ἀνεξαρτησίαν καὶ διὰ ἀπόκτησιν προσωπικῶν μέσων καὶ ἐφοδίων πρὸς ἐργασίαν ὡς καὶ ἰδιοκτητοῦ γῆς κατὰ τὸ δυνατόν.

Εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος, ὅτι ἡ λύσις αὕτη καὶ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀμέσως μάλιστα ὡς τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν, θὰ προσελκύσῃ τὴν ψυχολογίαν τῶν Σλαύων χωρικῶν καὶ θὰ ἀποδῇ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ δομιύτερα ἀποσυνθετικὰ μέτρα κατὰ τῆς ἀντιδραστικῆς σλαβικῆς πατριαῖς—ἔπον καὶ δι' ἄλλους λόγους ἤρχισαν ζυμώσεις ἀποσυνθετικαί—ἐπὶ πλέον εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἡ λύσις αὕτη θὰ διοχετεύσῃ πρὸς νέα γεωργικὰ ἐπίσης, ἑλληνικὰ ὅμως, κέντρα ὅλους τοὺς νεαροὺς σλαβικοὺς κλάδους καὶ θὰ τοὺς διασπείρῃ νοτιώτερον μεμονωμένους μακρὰν τῶν ἰσχυρῶν πυρήνων τῶν πατριαρχικῶν σλαβικῶν οἰκογενειῶν καὶ μακρὰν τῶν συνόρων καὶ ὅτι τέλος ἡ λύσις αὕτη θὰ κάμῃ νὰ ἀτονήσῃ τὸ ζήτημα τῶν ἀνωμάτων δι- καιοπραξίῶν ἐν τῇ περιοχῇ διὰ τῆς καλυτέρας ἀποκαταστάσεως τῶν διαφόρων ἀπαιτητῶν, οἵτινες ἐάν, σημειωτέον, δι' ἑλλειψιν τῶν μέσων ζωῆς, μεταναστεύσουν εἰς Ἀμερικὴν ἢ ἄλλαχοῦ τοῦ ἐξωτερικοῦ (ὅπερ εἶνε βεβαίως ἡ πλέον ἀνώδυνος τροπὴ τοῦ ζητήματος) ὅπου ὑπάρχουν ἰσχυραὶ ἐστίαὶ σλαβικῆς (βουλγαρικῆς ἰδίως) προπαγάνδας, θὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα ὡς στοιχεῖα φανατικῶς ἀντιδραστικά.

Προφανὲς καθίσταται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἡ ἀπάντησις πού πρέπει νὰ δοθῇ καὶ εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῶν τεθάντων ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκθέσει ἐρωτημάτων, ὅτι δηλαδὴ ἡ Κυβέρνησίς μας ἔχε συμφέρον νὰ ἀναζητήσῃ γαίαν νοτιώτερον, ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ τῆς ὀλιγοδαπάνου ἄλλως ἀποξηράνσεως τοῦ ἔλους Ρούδνικ, ὅπως ἐν αὐταῖς ἐξοικονομήσῃ τοὺς ἀντιδίκους τῆς ἐν τῷ ζητήματι τῶν ἀνωμάτων ἀγορῶν.

Ἢ ἀσφαλὲς ἐλπίς ἀποκτήσεως ἀρκετῆς ἰδιοκτητοῦ γῆς θὰ κατευνάσῃ τὰ παράπονα τοῦ πληθυσμοῦ, θὰ ἀνοίξῃ ὀρίζοντας αἰσιοδόξους, θὰ δημιουργήσῃ μίαν θεομὴν ψυχολογίαν καὶ θὰ διευκολύνῃ τὴν βαθμιαίαν εἰρηνικὴν ἀραιώσιν τῶν Σλαύων τῆς Λυτικῆς Μακεδονίας διὰ τῆς φλεβοτομῆσεως καὶ ἐξασθενίσεως ἀκριβῶς τῶν πολυπληθῶν καὶ ἰσχυρῶν ὡς ἐκ τοῦτου πατριῶν ὡς καὶ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν ἐπὶ τοῦ λοιποῦ σλαβοῦ πληθυσμοῦ, ὅστις

συγχρόνως καὶ θὰ ἐξελληνίζεται ἐφ' ὅσον κατὰ μικρὰς ομάδας μετατοπίζεται ἐκεῖθεν.

Πρέπει νὰ προσθέσω, ὅτι, ἐφ' ὅσον θὰ ἐγίνετο δεκτὴ κατ' ἀρχὴν ἡ βάσις αὕτη διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος, θὰ ἦτο πολὺ εὐκόλον νὰ εὗρεθῇ μία προσωρινὴ τακτοποίησις τῆς καταστάσεως διὰ τὴν βραχείαν μεταβατικὴν περίοδον ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ περῶσιν ἀκόμη τὸ ζήτημα τῶν ἀνωμάτων ἀγορῶν.

Κ. Δ. Καραβίδας

Ἀθῆναι Ἰανουάριος 1927

Υ.Γ. Εἰς τὸ παρὸν ὑπόμνημα πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐν αὐτῷ ὑποστηριζομένης ἀπόψεως, εἶνε προσηρητέον ὅτι ἕνας πίναξ ἐμφαίνων τὰ ἀποτελέσματα τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἐν τῷ Νομῷ Φλωρίνης κατὰ τὸ ἔτος 1926 (ἐπὶ Κυβερνήσεως Κονδύλη) ὁπότε, χάρις εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀναλογικῆς, ἀπεδείχθη θετικῶς ποία εἶνε ἡ συνειδητὰ ἀντιδραστικὴ σλαυϊκὴ δύναμις ἐν τῇ περιοχῇ ἐκείνῃ, διότι οἱ προπαγανδισμένοι Σλαῦοι ἐψήφισαν χωριστὰ ὡς κομμουνισταὶ καὶ αὐτονομισταί, ὑπὸ τὸ σύμβολον τῶν ἐργατοαγροτοπροσφύγων.

Πίναξ

ἀποτελεσμάτων βουλευτικῶν ἐκλογῶν τοῦ ἔτους
1926 ἐν τῷ νομῷ Φλωρίνης

Τμήματα	Ἐλευθερόφρονες	ἐπαγγελλομένων καὶ παραγωγικῶν τάξεων	Συνεργατικοὶ Ἀγροτικοὶ	ἐργατῶν ἀγορῶν καὶ προσφύγων : κομμουνισ- ταὶ καὶ αὐτονομισταί	Ἀγροτικὸν κόμ- ματος	Λαϊκοὶ	Φιλελεύθεροι	Συνεργαζόμενοι Ἀνεξάρτητοι
Α'. Φλωρίνης	34	4	94	10	13	27	83	27
Β'. Φλωρίνης	43	8	139	25	19	9	108	50
Γ'. Φλωρίνης	52	5	110	39	17	25	132	40
Ἀνω Νεβόλιανη	95	—	25	58	90	55	17	38
Ἀρμενοχώρι	164	1	45	10	53	96	104	16
Κάτω Κότορ	43	2	61	100	67	7	19	8
Νεγκόβανη	50	2	119	20	53	2	57	—
Βέβη (πρώην Μπανί- νιτσης)	167	9	33	12	8	—	381	15
Μελίτη (Βοστεράνη) . .	63	3	319	1	2	4	91	41
Ἰτιά (Βίρμπενη)	87	2	143	21	8	16	91	110

Τμήματα	Ἐλευθερόφρονες	ἐπαγγελματιῶν καὶ παραγωγικῶν τάξεων	Συνεργατικοὶ , Ἀγροτικοὶ	ἐργατῶν, ἀφροτῶν καὶ προσφύγων, κομμουνισ- ταὶ καὶ αὐτονομισταὶ	Ἀγροτικοῦ κόμ- ματος	Λαϊκοὶ	Φιλελευθεροὶ	Συνεργαζόμενοι , Ἀνεξάρτητοι
Μπούφι	134	8	68	34	17	4	95	9
Κάτω Κλεινόν (Κλέστι- να)	14	—	71	44	38	39	108	100
Πολυπλάτανο (Κλαμ- μπούτσιστα)	90	1	127	13	28	49	50	15
Ἀρμένσκον	70	4	76	25	8	1	40	1
* Ἅγιος Γερμανός (Γέρ- μαν)	12	—	263	227	6	—	152	—
* Ὀροβον	9	—	176	13	15	—	23	5
Σόροβιτς	167	5	35	29	55	—	173	—
* Ἅγιος Παντελεήμων (Πάτελι)	7	—	—	—	—	—	—	—
Ἐυνόνερο (ἔξισου)	62	1	—	183	1	5	252	—
Ζέλεντιτς	7	1	17	66	38	6	156	—
Νέβασκα	805	2	14	38	52	—	161	7
Νερέτη	68	1	18	3	—	—	160	31
Ζέλοβον	56	68	114	67	7	20	23	3
Α'. Καστορίας	46	2	279	76	7	4	25	—
Β'. Καστορίας	77	20	69	12	—	59	194	34
Βογατσικό	68	10	115	12	4	40	250	61
Κορρησό	4	4	282	—	8	—	81	1
Μαύροβο	291	12	23	—	46	21	263	—
Κλεισουρά	114	2	117	—	7	10	181	52
* Ἄργος Ὀρεστιάκον . . .	117	73	11	19	1	—	2	—
Λάγκα	200	29	263	2	86	4	170	23
Βουβουτσικό	98	3	41	2	3	1	150	3
Νεστράμι	191	—	17	—	1	19	53	—
Καλέβιστα	217	4	93	13	28	—	114	3
Πετοράκι	175	—	7	4	44	23	233	3
Κωστενέτσι	69	—	121	28	253	40	200	51
Βύσσανη	219	—	69	45	5	—	82	10
Μποδόβιτσα	106	—	21	—	5	1	57	58
Λέχοβο	52	—	158	15	2	11	124	4
Ὀκιλόν	124	—	36	13	—	12	58	1
	3930	284	3789	1278	892	650	4713	769

Παρατηρήσεις: Σημειωτέον, ὅτι αἱ ἄνω 1278 ψῆφοι αἱ δοθεῖσαι πρὸς τὴν κομμουνιστικὴν κατεύθυνσιν, τὴν ἀντιελληνικὴν δηλαδὴ καὶ αὐτονομιστικὴν ἀπὸ χωρικοῦ τυφλῶς φανατικοῦ, ἐὰν κριθοῦν μὲ ἀποψιν ποιοτικὴν καὶ δυναμικὴν, θὰ εὗρεθοῦν προφανῶς ὅτι ἔχουν πολλαπλασίαν ἐκάστη σημασίαν ἐν σχέσει μὲ τὰς δοθείσας εἰς τὰ διάφορα ἄλλα κόμματα· διότι ἐνῶ μερικαὶ ἐκ τῶν τελευταίων εἶναι ψῆφοι δοθεῖσαι ἐκ τῆς

στοιχείον β'.

(Ἀπόσπασμα ἐξ ὑπομνήματός μου πρὸς τὰ ὑπουργεῖα Ἐξωτερικῶν καὶ Γεωργίας).

Ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον Ὑμῶν θέλει λάβει ὑπὸ σήμεϊσιν αὐτάς, φέρω ὑπ' ὄψιν τοῦ τὰς κατωτέρω παρατηρήσεις μου ἐν σχέσει μὲ τὸ ζήτημα τῶν ἀνωμάλων δικαιοπαρξιῶν ἐπὶ ἀκινήτων ἐν τῇ περιοχῇ Φλωρίνης, τὸ ὁποῖον τοπικῶς ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἐνδιαφέρει ζωηρότατα τὰς σλαβογλώσσους ἐκεῖ μειονότητος καὶ ἰδίως τοὺς γεωργοὺς μεταξὺ αὐτῶν, οἵτινες κατέλαβον παρὰ τὸν γνωστὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον, δι' ἀνωμάλων ἀγορῶν ἢ καὶ διὰ καταπατήσεως γαίας πρῶν μυσσυλμανικῶν, ἀνηκούσας δὲ νῦν εἰς τοὺς πρόσφυγας.

Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου εἶχα δώσει καὶ προγενέστερον ὑπόμνημά μὲ τὸν τίτλον : « Ὑπόμνημα περὶ τοῦ καθεστῶτος τῆς γεωκτησίας ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ ἐν σχέσει μὲ τὰς σλαβικὰς μειονότητος... » συνοψίζω δὲ αὐτὸ ἐνταῦθα, ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τῶν νεωτέρων στοιχείων, εἰς τὰς κατωτέρω προτάσεις :

1) Ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, χειριζόμενον τὸ ζήτημα τῶν σλαβοφώνων μειονοτήτων τόσον ἀπέναντι τῆς Κ. Τ. Ε. (ἀρμοδίας διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς προστασίας αὐτῶν) ὅσον καὶ ἀπέναντι τῶν γειτονικῶν κρατῶν (ἐξ αἰτίας τῆς σλαβικῆς προπαγάνδας) ἔχει ν' ἀσκήσῃ μίαν ἐκ τῶν πραγμάτων προκύπτουσιν πρωτοβουλίαν πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν σημείων, τὰ ὁποῖα, μένοντα ἐκκρεμῇ, εἶναι ἐνδεχόμενον εἴτε νὰ δώσουν λαβὴν θορύβου ἐν τῷ ἐξωτερικῷ εἴτε καὶ νὰ παρεμποδίσουν τὴν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ εὐκταίαν γλωσσικὴν, κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν τακτοποίησιν τῶν σλαβικῶν ἐν Μακεδονίᾳ καταλοίπων.

2) Ὅτι ἐν Δυτικῇ ἰδίως Μακεδονίᾳ ὑφίστανται ζωτικά ἀκόμη σλαβικὰ κατάλοιπα, συντηρούμενα ὑπὸ δύο ἰδίως μορφάς :

α) τὴν ὑποκειμενικὴν ὅπου δηλαδὴ δροῦν συνειδητοὶ πράκτορες τῆς σλαβικῆς ιδέας, οἵτινες ἀνεξαριτήτως τῶν λοιπῶν ὄρων, ἐμμένουν μὲ φανατισμὸν εἰς τὰς βλέψεις των β) Τὴν ἀντικειμενικὴν,

χης καὶ ἄλλαι δοθεῖσαι ἐκ δεσμῶν συμφεροντολογικῶν πρὸς τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο κόμμα ἢ καὶ ἀπὸ σχέσεις προσωπικὰς, αἱ ψῆφοι ὅμως τῶν ἀντιδραστικῶν κομμουνιστῶν ἐδόθησαν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ προσωπικὸν ἐκάστου ψηφοφόρου συμφέρον, εἰς ἓνα ὑποψήφιον ὅπως ἄσημον καὶ ἀπὸ ἐπίμονον μόνον προσήλωσιν εἰς ἰδανικὸν ἄκρως ἐπικίνδυνον δι' αὐτοὺς καὶ ἀπαιτοῦν συνεχεῖς θυσίας καὶ εἶναι ψῆφοι δραστικαὶ τόσον ὥστε νὰ δύναται τις νὰ ὑπολογίσῃ ὅτι ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἀκτινοβολεῖ ἐπιρροὴν ἐπὶ 30 καὶ 40 ἀτόμων μεταξὺ τῶν υπολοίπων ἀδρανῶν ἐντοπίων χωρικῶν.

όπου δηλαδή υπάρχουν οί γνωστοί ιδιαίτεροι τύποι κοινωνικήs και οικονομικήs ζωής του πληθυσμοῦ, οἵτινες φέρουν σλαυϊκόν χαρακτήρα, ὅπως π.χ. εἶνε, ἐκτὸς τοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος, ιδίως ὁ θεσμός τῆς πολυσυνθέτου πατριαρχικῆς γεωργικῆς οἰκογενείας, αὐτῆς ταύτης δηλαδή τῆς σλαυϊκῆς Ζάντρουγκας. Ἡ ὑπαρξίς τῆς Ζάντρουγκας ταύτης ἀποτελεῖ, ὡς ἐννοεῖ πᾶς τις, στοιχεῖον ὅλως ἀντικειμενικόν, διότι εἶνε ὁ τύπος τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς ἀκόμη καὶ τῶν ἑλληνικοῦ φρονήματος σλαυογλώσσων πληθυσμῶν, ὅπως π.χ. εἶνε ἡ οἰκογένεια Σαπουντζῆ, ἡ πλουσιωτέρα καὶ φαντακωτέρα ἑλληνικὴ οἰκογένεια ἐν Φλωρίνῃ, ἣτις ὅμως διατηρεῖ τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικόν τῆς Ζάντρουγκας, τὴν ἰδιαιτέραν οἰκογενειακὴν ἐορτὴν (Σλαύαν). Εὐνόητον δὲ εἶνε, ὅτι τὰ ἀντικειμενικὰ ταῦτα στοιχεῖα χρωματίζοντα ὁλόκληρον πληθυσμόν, καὶ τώρα δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἔνδειξις περὶ τῆς προελεύσεως αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἐν ἐναντία τῆς τύχης τροπῇ δι' ἡμᾶς, δύνανται νὰ ἀποτελέσουν βάσιν στερεὰν διὰ τὴν προπαγάνδισιν καὶ τὴν συνειδητὴν προσήλωσιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὸν σλαυϊσμόν. Εὐνόητον δὲ εἶνε, ὅτι ἡ διοίκησίς μας, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς αἰσιον πέρας, πρέπει νὰ μελετήσῃ τὸ σλαυϊκὸν ἐν τῇ χώρῃ ἡμῶν πρόβλημα ὅχι εἰς τὰς συμπτωματικὰς ἐκδηλώσεις του (ὅπως π.χ. εἶνε ἡ χορῆσις τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Φλωρίνης καὶ ἡ διείσδυσις αὐτῆς εἰς τοὺς πρόσφυγας εἴτε ὅπως εἶνε ἡ γνωστὴ δυναμιτιστικὴ ἀπόπειρα ἐν Φλωρίνῃ) ἀλλὰ εἰς τὰς δυναμικὰς αὐτοῦ πηγὰς, ὧν ἡ κυριωτέρα, κατὰ τὰς παρατηρήσεις καὶ τὰ δεδομένα ποῦ ἐκ προσωπικῆς ἐρεῦνης μου συνεκόμισα, εἶνε ἡ πατριαρχικὴ γεωργικὴ οἰκογένεια, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ζωτανὴν κιβωτὸν τῶν σλαυϊκῶν παραδόσεων (γλώσσης, ἡθῶν καὶ ἐθίμων) ὡς καὶ τὴν ἐνεργὸν δύναμιν τῆς ἐξαπλώσεως αὐτῶν, διότι εἶνε οικονομικῶς, ὡς ὄργανον δηλαδή ἐργασίας ἐν τῇ γεωργικῇ καὶ κτηνοτροφικῇ ἐπιχειρήσει, ἰσχυρωτέρα καὶ παραγωγικωτέρα πάσης ἄλλης.

3) Ἡ ἰσχὺς ἡ οικονομικὴ τοῦ οἰκογενειακοῦ αὐτοῦ θεσμοῦ (ἀρίστου, ὡς ἐλέχθη, συνεργείου διὰ τὴν γεωργοκτηνοτροφικὴν ἐκμετάλλευσιν) ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι, λόγῳ τοῦ πολυπληθεῖς τῶν μελῶν του (20 ἕως 60 μελῶν ἐν ἐκάστῃ Ζάντρουγκᾷ) διαθέτει εὐθιμοτάτας ἐργατικὰς χεῖρας διὰ τὰς καθαρῶς γεωργικὰς ἐργασίας (σιτηροκαλλιέργεια κτλ.) ὡς καὶ διὰ τὴν συντήρησιν μικρᾶς κτηνοτροφίας, ἣτις, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰς δημητριακὰς καλλιέργειας, κάμνει μίαν πρότυπον ἐκμετάλλευσιν ἰσχυροτάτην γεωργοοικονομικῶς. Ἡ ἰσχὺς δὲ αὕτη καθίσταται ἐνεργός, ὅταν τὰ

συνεργεῖον αὐτὸ διαθέτῃ ἀρκετὰς ἐκτάσεις γαιῶν, ὅπου ν' ἀσκήσῃ τὴν δραστηριότητά του.

4) Εἶνε, κατὰ ταῦτα, φανερόν, ὅτι εἰάν, ἀναγνωρίζοντες τὰς ἀνωμάλους δικαιοπραξίας ἐπὶ ἀκινήτων, προσπορίσωμεν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς αὐτοὺς γεωργικοὺς σλαβικοὺς πυρῆνας ἐν ᾧ τότῃ κατοικοῦν νέας γαίας, οἱ πυρῆνες οὗτοι, οἱ φορεῖς τῶν σλαβικῶν παραδόσεων καὶ τὸ στήριγμα τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἐν τῇ χώρᾳ μας, θὰ ἐνισχυθοῦν ἔτι μᾶλλον καὶ περισσότερον θὰ ἐπεκταθοῦν.

5) Ἡ δὲ πρότασις αὕτη, ἣν ὑποστηρίζω, ὅπως μὴ ἀναγνωρισθοῦν αἱ ἀγοραί, αἱ αὐξάνουσαι τὴν σλαβικὴν ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν, δέον νὰ ἐφαρμοσθῇ πρακτικῶς εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ ἀδικηθοῦν τὰ ἄτομα, τὰ ὅποια (ἐφ' ὅσον π. χ. εἰς μίαν σύνθετον οἰκογενεῖαν — Ζάντρουγκαν —) περισσεύουν μεταξὺ ἐπὶ ἀπλῶν (γευγῶν τὰ δύο) δύνανται ν' ἀποκατασταθοῦν ἀλλαχοῦ ἐπὶ ἰδίῳ τίτλῳ διὰ νὰ ἀποτελέσουν νέας γεωργικὰς οἰκογενεῖας ὀλιγομελεῖς, κατὰ τὸν ἰδικὸν μας τίπον, ἀποσχιζομένας τοῦ σλαβικοῦ πυρῆνος καὶ ἐγκαθισταμένας πλουσιοπαρόχως ἀλλαχοῦ εἰς χωρὶά μὲ ἐλληνικὸν γεωργικὸν περιβάλλον. Λέγω, δηλαδή, τὰ μὲν ἄτομα νὰ προστατευθοῦν, ἀποκαθιστάμενα χωριστά, ὁ θεσμὸς ὅμως ὁ οἰκογενειακός, ποῦ, ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν του μορφήν, ἀποτελεῖ τὴν σλαβικὴν δύναμιν, νὰ κτυπηθῇ μὲ κάθε τρόπον, πρὸ παντὸς δὲ διὰ παρεμποδίσεως τῆς ἐπὶ νέων γαιῶν ἐπεκτάσεώς του καὶ μάλιστα ἐπὶ γαιῶν παραμεθεορίων ὡς αὐταί ᾤον τὴν νομὴν ἔλαβον οἱ σλαβόφωνοι ἀνωμάλως, διὰ ἀγοραπωλησιῶν παρανόμων.

6) Ἡ ἐργάνωσις τῆς εἰς ἄλλα κέντρα ἀποκαταστάσεως σλαβικῶν κλάδων ἀποσπωμένων ἀπὸ τοὺς κεντρικοὺς τῶν πυρῆνας εἶνε εὐκόλῳ νὰ γείνη, ἀκόμη δέ, καὶ ἂν χορηγηθῇ, ἡ Κυβέρνησις ἔχει καθεὺν εὐχέρειαν νὰ ἀνοίξῃ καὶ παραδώσῃ εἰς τὴν καλλιέργειαν νοτιότερον νέα χωράφια διὰ τῆς ἐκτελέσεως εὐθυνοτήτων σχετικῶς ὑδραυλικῶν ἔργων καὶ ἐκχερσώσεων εἰς τὸ Ροῦδνικ καὶ τὰ πέριξ, ὅπου, ἀφοῦ τοποθετήσῃ πρῶτον ἰσχυροὺς ἐλληνικοὺς γεωργικοὺς πυρῆνας, νὰ παρεμβάλλῃ ἔπειτα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὰς περισσευούσας σήμερον ἐν τοῖς παραμεθεορίοις διαμερίσμασιν σλαβικὰς οἰκογενεῖας μεμονωμένας ὅμως, ἀνὰ ἓν δηλαδή ζεῦγος. Ἡ διευθέτησις αὕτη θὰ χορηγηθῇ, φυσικὰ, πρωτοβουλίαν καὶ δεξιότητα, ἀποτελεῖ ἐν τούτοις ἔργον ἐπιβεβλημένον ἀπὸ βασικὴν ἐθνικὴν πρόβλεψιν καὶ θ' ἀποδείξῃ οὐχ' ἥττον τὴν ἱκανότητα τῆς διοικήσεώς μας, ὅπως μὴ ρυμουλκῆται ἀπὸ τὰ γεγονότα, ἀλλὰ νὰ κατευθύνῃ αὐτά.

Πρὲς, ἐξ ἄλλου νὰ σημειωθῇ, ὅτι παραλλήλως πρὸς τὴν ἀνωτέρω πρότασιν λύσεως τοῦ ζητήματος τῶν ἀνωμάλων δικαιοπρα-

ξιῶν, ἥτις εἶνε σαφὲς πόρισμα ἐμπεριστατωμένης ἐρεῦνης, κατηρτίσθη ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Γεωργίας νομοσχέδιον, τὸ ὁποῖον προκειται νὰ κατατεθῇ, ἀν ἤδη δὲν κατετέθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὸ ὁποῖον γενομένον ὑπὸ τὴν ἐμπνευσιν τῶν ἐνδιαφερομένων κατὰ ἐπαρχίας βουλευτῶν-ῶν, σημειωτέον, οἱ πλείστοι διατηροῦν καὶ δικηγορικὰ γραφεῖα-ἀποβλέπει ὅχι εἰς μίαν οὐσιαστικὴν λύσιν ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ ἱκανοποιήσῃ ἐν τῷ μέτρῳ τῆς ἀντιστοίχου πίεσεως ἄλλους περισσότερον καὶ ἄλλους ὀλιγώτερον, ὅλους ὅμως εἰ δυνατόν τοὺς ἐνδιαφερομένους ψηφοφόρους καὶ πελάτας τοῦ γραφείου, συνάμα δὲ καὶ ἀπαιτητὰς ἐξ ἀνωμάλων δικαιοπραξιῶν.

Τὸ νομοσχέδιον αὐτὸ τὸ προβλέπον περὶ ρυθμίσεως ἀνωμάλων δικαιοπραξιῶν ἐν ταῖς Νέαις Χώραις καθιστᾷ ἀρμοδιότητος μιᾶς σειρᾶς ἐπιτροπῶν κλιμακιδόν ὥς καὶ μίαν τελικὴν τοῦ Ὑπουργοῦ Γεωργίας, προβλέπει ἐπίσης καὶ περὶ τῶν δικαιοπραξιῶν περὶ ἀφοροῦν ἓνα ἐλάχιστον ὅριον ἐκτάσεως, ἕως 10 στρέμματα, αἵτινες κυροῦνται ἀπὸ τῆς ἰσχύος τοῦ νόμου.

Εἰς τὸ ἄρθρον 4ον παράγραφος 3ῃ τοῦ νομοσχεδίου αὐτοῦ προβλέπεται, ὅτι, «ἀν τυχὸν αἱ διεκδικούμεναι γαῖαι διενεμήθησαν ὑπὸ τῆς ἐποικιστικῆς ὑπηρεσίας, δύνανται αὗται ν' ἀνταλλαγοῦν μὲ ἄλλας ἴσης ἀξίας κειμένας δὲ πάντως ἐντὸς τῆς περιφερείας τοῦ ἰδίου χωρίου». Ἐννοεῖται ἄφ' ἑαυτοῦ, ὅτι ἡ κεντρικὴ ἰδέα τῆς ἰδικῆς μου προτάσεως εἶναι εἰς τὸ νὰ λάβουν οἱ ἀπαιτηταὶ ἀκτήμονες σλαυόφωνοι ὅχι δέκα μόνον στρέμματα ἀλλὰ μεγάλους κλήρους γῆς, ὅχι ὅμως ἐντὸς τοῦ ἰδίου χωρίου, ὅπου εὐρίσκεται ἡ ρίζα τῆς οἰκογενείας αὐτῶν.

Ἐκτὸς τούτου τὸ νομοσχέδιον αὐτὸ ἐγκαθιστᾷ γραφειοκρατίαν λαβυρινθώδη, ἀποτελοῦσαν πλῆγμα μὲν διὰ τὴν διοίκησιν, πελατεῖαν δὲ ἀσφαλῆ διὰ τοὺς εἰσηγητὰς αὐτοῦ δικηγόρους.

Ἡ ἰδική μου πρότασις συγκεφαλαιώνεται εἰς τὸ ἐξῆς: ἐπὶ τοῦ παρόντος μὲν νὰ μένουν οἱ σλαυόφωνοι ὅπου εὐρίσκονται καὶ νὰ νέμονται μετὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν ἰδιοκτητῶν γαιῶν προσέτι, ἀλλὰ μὲ τίτλον προσωρινότητος, καὶ ἐκείνας ἐφ' ὧν ἀνωμάλως ἐξετάθησαν, ἐφ' ὅσον τὰς κατέχουν, συντόμως δὲ ἐξ ἄλλου νὰ ὀργανωθῇ, ὑπὸ τὸ ἐκτεθὲν ἀνωτέρω πνεῦμα, τὸ κλάδευμα τῶν ἰσχυρῶν πατριαρχικῶν σλαυικῶν οἰκογενειῶν διὰ τῆς διευκολύνσεως τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς πλουσίας κατὰ τ' ἄλλα ἐγκαταστάσεως τῶν νεωτέρων κλάδων ἐξ αὐτῶν εἰς ἕτερα ἑλληνικὰ γεωργικὰ κέντρα ἔξω τῶν παλαιῶν συνοικισμῶν αὐτῶν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συνθέτων ὡς ἐξηγήθη σλαυικῶν οἰκογενειῶν λέγουν: κοῦτως ἢ ἄλλως, διὰ ψευδοῦς ἢ διὰ πραγματικῆς δικαιοπραξίας, κατέχουσιν τὰς γαίας αὐτάς, τὰς ὁποίας, καίτοι καταλαθόντες αὐτὰς ἀνωμάλως, ζητοῦ-

μεν ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει ὡς νόμιμον κλῆρον γῆς, διότι, καίτοι φερόμεθα ὡς μία οἰκογένεια, πράγματι ἡ οἰκογένειά μας αὕτη ἡ πατριαρχικὴ συναποτελεῖται ἀπὸ πλείστας ἀτομικὰς τοιαύτας, ὧν ἑκάστη δικαιούται εἰς κλῆρον γῆς· μάλιστα, θ' ἀπαντήσῃ ἡ Κυβέρνησις: θὰ δώσωμεν εἰς μίαν ἑκάστην ἐξ αὐτῶν ἀνάλογον κλῆρον γῆς. ἀλλαχοῦ ὅμως, διότι αἱ κατεχόμεναι ὑφ' ὑμῶν γαῖαι ἀνήκουν εἰς τὴν ἀνταλλάξιμον προσφυγικὴν περιουσίαν.

Κ. Δ. Καραβίδας

Ἀθῆναι Ἰανουάριος 1927

στοιχεῖον γ'.

ΑΝΩΜΑΛΟΙ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΑΙ

Στοιχεῖα δοθέντα ἀπὸ τὸν ἐπόπτην ἐποικισμοῦ Φλωρίνης κ.
Παπασπύρου.

1) Ἐν τῇ περιφερείᾳ Φλωρίνης καὶ Ἀμινταίου (Σόροβιτς) διεκδικοῦνται παρὰ διαφόρων ἐντοπίων περὶ τὰς 3.000 στρ. μακεδον. ἢ περὶ τὰς 5.000 στρ. δεκαδικὰ ὡς ἀγορασθέντα κατὰ τὰς ἀνωμάλους δικαιοπραξίας.

2) Ἐκ τῶν ἀνωτέρω, 143 ἐνδιαφερόμενοι κατέχουσιν ἀπόφασιν τῆς πρωτοδικειακῆς Ἐπιτροπῆς τῆς συσταθείσης τὸ 1923, εἰς ἣν καὶ προσέφυγον προσκομίσαντες αὐτῇ πᾶν ἀποδεικτικὸν τῶν ἔγγραφον, ἦτοι ἰδιωτικὸν ὁμόλογον (σενέτι), μισθωτήριον συμβόλαιον, ἐνοικιαστήριον ἢ χρεωστικὸν τοιοῦτον, ἅπερ ἀποτελοῦν τὰς σπουδαιότερας περιπτώσεις. Οἱ 143 οὗτοι, ὧν αἱ ἀγοραπωλησίαι ἐκρίθησαν μὴ εἰκονικαὶ παρὰ τῆς Ἐπιτροπῆς, διεκδικοῦσι 987 μακεδονικὰ στρέμ. ἀγρῶν καὶ 30 1)4 στρ. στρ. ἀμπελών, τὰ 98)100 τῶν ὁποίων ἄλλωστε κατέχουσι σήμερον οἱ ἴδιοι.

Ἡδὴ τὰ δικαιολογητικά μετὰ τῶν ἀποφάσεων ἔχουσιν ὑποβληθῆ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας πρὸς ἐπικύρωσιν. Μέχρι τοῦδε ἐπικυρώθησαν μόνον 5 ἐνδιαφερομένων αἱ ἀγοραπωλησίαι, τῶν ὑπολοίπων ἐκκρεμοῦσιν.

Διὰ τὰ ὑπόλοιπα δὲ περίπου 2.000 μακεδονικὰ στρέμματα οὐδεμίᾳ ἐπίσημος πρᾶξις ἔχει γίνεи μέχρι σήμερον.

3) Ἡ οἰκογενειακὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν ἐντοπίων τῶν διεκδικούντων τὰ ὑπὸ τὸ ἀνώμαλον τοῦτο καθεστῶς εὐρισκόμενα ἀκίνητα, τῶν περισσοτέρων τοῦλάχιστον, εἶναι καλὴ, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ πρὸνχοντες εἶχον τὰ μέσα μὲ τοὺς δικηγόρους νὰ κάμνωσι τοιαύτας εἰκονικὰς, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἀγοραπωλησίας, ἐνῶ οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ἀκτῆμονες φόβῳ συνείχοντο καὶ οὐ

δὲν σχεδὸν κατέλαβον. Τὰ 99)100 τῶν διεκδικούντων ἔχουσι καὶ ἄλλας ἰδιοκτητοὺς γαίας, ἂν μὴ τὰ 100)100, διαφόρου ἑκάστος ἐκτάσεως.

Λεπτομερεστέρων πληροφοριῶν ἡ παροχὴ πρὸς τὸ παρὸν εἶνε ἀδύνατος ἐλλείψει στοιχείων.

Φλώρινα 5-1-1929

στοιχεῖον δ'.

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ Φλωρίνης ἐγκατεστη-
μένων προσφύγων ἐποίκων κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1926.

Περιφέρεια	οικουγενεῖαι	ψυχὰι	ἐξ ὧν Θρᾶκες οἴκ.
Φλωρίνης	671	2705	» 173 »
Ἀρμενοχωρίου	559	1982	» 3 »
Σόροβιτς	689	2641	» 148 »
Τσάλτζιλαρ	1219	4812	» 402 »
Ὀλικὸν	3138	12140	» 726 »

Τοὺς Θρᾶκας ἐσημείωσα ἰδιαιτερώς ὥς ὄντας πραγματικὰ γεωργοὺς καὶ ὥς παρουσιάζοντας συνεπῶς τὴν πιθανότητα ὅτι θὰ δυνηθοῦν ν' ἀντισταθοῦν εἰς τὸν ἐκσλαβισμόν, ὅπως δὲ ὥς ἀποτελοῦντας πυρῆνας, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀκινδύνως θὰ ἠδύναντο νὰ ἐγκατασταθοῦν σλαβικαὶ οἰκογένειαι ἀτομικαὶ ἀποσπώμεναι ἐκ τῶν πατριαρχικῶν τοιούτων.

Στοιχεῖα περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐντοπίων ἐν ταῖς εἰδικῶς σημειουμέναις ἀνωτέρω περιοχαῖς τῆς περιφερείας Φλωρίνης δὲν ἔχω πρόχειρα. Ὁ ὀλικὸς ὅμως ἐντόπιος πληθυσμὸς τοῦ Νομοῦ Φλωρίνης (περιφέρεια Φλωρίνης καὶ περιφέρεια Καστορίας) ἀνήρχετο κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920 εἰς 127941 ψυχάς, κατὰ δὲ τὸ 1925 ὁ πληθυσμὸς οὗτος ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐποίκων προσφύγων ὑπελογίζετο εἰς 175.000 ψυχάς περίπου οἰκοῦντας 230 συν-
οικισμοὺς πλὴν τῶν Μονῶν καὶ τῶν ἄγροικιῶν.

στοιχεῖον ε'.

Ἀπόσπασμα ἐξ ὑπομνήματός μου σχετικῶς μετὰ τὸν ὑπὸ ψήφισιν
νόμον περὶ ἀνωμαλιῶν δικαιοπραξιῶν.

Παράγραφος.....β') ὥς πρὸς τὴν διαφορὸν κατ' ἐπαρχίαν
θέσιν τοῦ ζητήματος.

Αἱ ἀνωμάλως κατεχόμεναι γαῖαι εἶνε ἐντελῶς διαφορετικῆς ποιότητος κατ' ἐπαρχίας· ἐδῶ πρόκειται περὶ γαιῶν ἐκμεταλλευσμένων διὰ δημητριακῶν, ἄλλου διὰ καπνῶν· ἐδῶ ποτιστικῶν, ἄλλου ξηρικών κλπ., ἐπὶ πλέον ἢ χωρητικότης τῆς γῆς καὶ συνεπῶς τὸ σχετικὸν μέγεθος τοῦ κλήρου, τὸ ὅποιον αἱ περιστάσεις καὶ οἱ ὄροι οἱ ἀντικειμενικοὶ ἐπιτρέπουν, παρουσιάζουν μεγίστην ποικιλίαν ἀνὰ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας· καὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ ἐμποδίζουν τὴν διὰ γενικοῦ νομοθετικοῦ μέτρου τακτοποίησιν τοῦ ζητήματος. Ἐπὶ πλέον δὲ ἡ ἀναγνώρισις ἢ μὴ τῶν ἀνωμάλων κατοχῶν ἐπὶ ἀγροτικῶν κτημάτων εἰς ἄλλας ὥρισμένας περιοχὰς ἰδίως ἐν τῇ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ συνδέεται μὲ τὴν ἄσκησιν μιᾶς θετικῆς καὶ διακαίας ἐθνικῆς πολιτικῆς· τοῦτο δὲ ἐπιβάλλει τὴν ἐξεύρεσιν διὰ τὰς περιπτώσεις ταύτας μιᾶς λύσεως εἰδικῆς δι' ἐκάστην περίπτωσιν, λύσεως, ἣτις, χωρὶς νὰ ζημιώῃ οἰκονομικῶς τοὺς κατ' ἀνώμολον τρόπον κατέχοντας ἀγροτικά κτήματα ἐντοπίους, νὰ ἐξυπηρετῇ συγχρόνως καὶ τὴν ἐνδεδειγμένην ἐθνικὴν πολιτικὴν. Οὕτως ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ ἐντόπιοι πρῶην σχισματικοὶ ὁργανωμένοι εἰς πολυπληθεῖς πατριαρχικὰς οἰκογενεῖας κατὰ τὸ σλαβικὸν πρότυπον, ἐπεξετάθησαν ἀνωμάλως εἰς γαίας ἀποδεδειγμένως ἀνηκούσας εἰς μουσουλμάνους μικροκτηματίας· αἱ δὲ γαῖαι αὗται, εὗρισκόμεναι εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς μεθορίου καὶ παραλλήλως τῶν γραμμῶν συγκοινωνίας πρὸς τὴν Ἀλβανίαν καὶ πρὸς τὴν βόρειον Μακεδονίαν εἶχον σκοπίμως καταληφθῇ καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν καὶ ἐπὶ Τουρκίας καὶ ἐποικίσθησαν ἐκάστοτε καὶ σταθερῶς ἐκρατήθησαν δι' ἐθνικῶν χωρικῶν μαζῶν πιστῶν εἰς τὸ καθεστῶς. Ὅπως δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν γαιῶν τῶν παραλλήλως τῆς Ἑγνατίας ὁδοῦ ἀπὸ Καϊλαρίων μέχρι Μοναστηρίου ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀπὸ Πισσαρίου καὶ Ζελόβου ἐξ ἄλλου μέχρι Πρεσπῶν ἡμεῖς εὗρηκαμεν κατὰ τὸ 1912 σταθερῶς ἐγκατεστημένους κατὰ τὸ πλεῖστον Μουσουλμάνους χωρικοὺς μικροῦςδιοκτῆτας· συνεπῶς ἔχομεν τὴν ἀποδείξιν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο περὶ τσιφλικικῶν καὶ κολληγικῶν γαιῶν, ἅς ἐκαλλιέργουν οἱ ἐντόπιοι σλαβόφωνοι καὶ κολλῆγοι ἔχοντες διακαίωμα δουλείας ἐπ' αὐτῶν ἀλλὰ περὶ μικροῦςδιοκτησιῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων, παρὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον, ἐγκατεστάθησαν ἀνωμάλως μερικοὶ ἐντόπιοι σλαβόφωνοι. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶνε ἐνδεδειγμένον ὅπως τὰς προφανῶς Μουσουλμανικὰς ταύτας μικροῦςδιοκτησίας κρατήσωμεν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς προσφυγικῆς περιουσίας καὶ διαθέσωμεν αὐτὰς κατὰ τρόπον ἐξυπηρετοῦντα τὴν ἐθνικὴν τῆς Ἑλλάδος πολιτικὴν. Ἐπειδὴ ὅμως συγχρόνως δὲν πρέπει τὸ παράπαν καὶ νὰ ἀδικηθοῦν οἰκονομικῶς οἱ σλαβόφωνοι ἐντόπιοι, αἱ γαῖαι αὗται πρέπει νὰ μείνουν προσωρινῶς εἰς τὴν

κατοχήν αὐτῶν μέχρις ὅτου καταστῇ δυνατόν νὰ τοὺς δώσωμεν ἄλλας γαίας, τοσούτῳ μᾶλλον καθόσον αἱ σλαυόφωνοι πατριαρχικαὶ αὐταὶ σύνθετοι οἰκογένειαι ἀποτελοῦνται ἀπὸ πολλὰς ἀπλᾶς τοιαύτας, αἵτινες στεροῦνται παντελῶς κτηματικῆς ἰδιοκτησίας καὶ εἶναι δίκαιον ν' ἀποκατασταθῶν, πρὸς ὄφελος ἄλλως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἔστω δὲ καὶ διασπώμεναι, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐγκατασταθῶν ἐν τῷ συνόλῳ των εἰς συνεχεῖς ἐκτάσεις γαιῶν πρᾶγμα προφανῶς πολὺ δύσκολον ἀλλὰ καὶ ἀντίθετον εἰς τὴν Ἐθνικὴν μας πολιτικὴν.

Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους προτείνομεν ὅπως, ἀντὶ τῆς διὰ γενικοῦ μηχανικοῦ νομοθετικοῦ μέτρου ρυθμίσεως τῶν ἀνωμάλων δικαιοπραξιῶν, ἀκολουθηθῇ ἡ ἑξῆς μέθοδος πρὸς ρύθμισιν τούτου: ὑπὸ ἐπιτροπῆς τοπικῆς συγκροτουμένης ἐκασταχοῦ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῶν οἰκείων νομαρχῶν νὰ γείνη μία κατάστασις περιέχουσα συγκεκριμένως τὴν πλέον πρόσφορον διὰ μίαν ἐκάστην περίπτωσιν ἀνωμάλου κατοχῆς λύσιν καὶ αὕτῃ ἡ κατάστασις νὰ κυρωθῇ κατόπιν διὰ τῆς νομίμου ὁδοῦ γινομένη πλέον ὀριστικῇ καὶ ἀμετακλήτως τελεσίδικος. Ἡ δὲ λύσις αὕτη θὰ ἔχῃ καὶ τοῦτο τὸ προσόν, ἕναντι τῆς διὰ τοῦ κατωτέρω νομοσχεδίου διδομένης ὅτι δηλαδὴ θὰ εἶναι ὀριστικὴ καὶ ταχεῖα καὶ θὰ προφυλάξῃ τοὺς ἐνδιαφερομένους ἀπὸ τὸν ἀτελεύτητον λαβύρινθον τῶν πολυπληθῶν ἐπιτροπῶν καὶ ὑποεπιτροπῶν καὶ ἀπὸ τὰς μοιραίας δικηγορικὰς καὶ ἄλλας συναφεῖς δαπάνας, αἱ ὁποῖαι, σημειωτέον, εἰς πολλὰς περιπτώσεις ὑπερέβησαν ἤδη καὶ αὐτὴν τὴν λογικὴν ἀξίαν τῶν διεκδικουμένων κτημάτων, χωρὶς καὶ νὰ ἐπιτευχθῇ ἀκόμη οὐδὲν τὸ ὀριστικὸν εἴτε ὑπὲρ τῶν ἐντοπίων εἴτε ὑπὲρ τῆς προσφυγικῆς περιουσίας.

Κ. Δ. Καραβίδας

Ἀθῆναι Ἰούλιος 1929

στοιχεῖον στ'.

ΣΧΕΔΙΟΝ ΝΟΜΟΥ

«περὶ ρυθμίσεως ἀνωμάλων δικαιοπραξιῶν ἐν ταῖς Νέαις Χώραις καὶ περὶ ἐσωτερικοῦ ἐποικισμοῦ ἀκτημόνων γεωργῶν ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ».

Ἄρθρον πρῶτον.

Ἡ ἐν ταῖς Νέαις Χώραις κατοχὴ τῶν ὑπὸ ἀνόμαλον καθεστὼς ἰδιοκτησίας διατελούντων ἀκινήτων ἀγροτικῶν καὶ ἀστικῶν, συμπεριλαμβανομένων τόσοιων τῶν σήμερον ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τε-

λούντων ὅσον καὶ ἐκείνων, ἅτινα ἐν τῷ μέλλοντι ἤθελον ἀμφισβητηθεῖ ὡς ἀνωμάλως κατεχόμενα, ἀναγνωρίζεται ὡς προσωρινὴ εἰς τοὺς κατέχοντας.

Ἄρθρον δεύτερον

Ἡ προσωρινότης τῆς κατοχῆς ταύτης κυροῦται διὰ τῆς πρὸς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, ὡς διαχειριζομένην τὴν προσφυγικὴν περιουσίαν, καταβολῆς ἑνὸς ἐλαχίστου μισθώματος καθοριζομένου διὰ μὲν τὰ ἀγροτικὰ ἀκίνητα (γαίας) εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ νομίμου τιμήματος ἀπαλλοτριώσεως τοῦ ἐπὶ ἀναλόγων γαιῶν προβλεπόμενου ὑπὸ τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου, διὰ δὲ τὰ λοιπὰ ἀκίνητα ἀστικά ἢ ἀγροτικὰ κατ' ἀναλογίαν τῆς ἀνωτέρω μειώσεως.

Ἄρθρον τρίτον

Ἡ προσωρινὴ αὕτη κατοχὴ παρατείνεται μέχρις οὗ καταστῇ δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ εἰς τοὺς ἐξ ἀνωμάλων δικαιοπραξιῶν δικαιοῦχος πλήρης γεωργικὸς κληρὸς πρὸς ἐσωτερικὸν ἐποικισμὸν τῶν ἐκ τῶν ἐντοπίων κατοίκων ἐπιθυμούντων ὅπως τύχουν τοιούτου.

Διὰ τοὺς ἐξ ἀνωμάλων δικαιοπραξιῶν δικαιοῦχος ἐπὶ τῶν λοιπῶν, πλὴν τῶν γαιῶν, ἀκινήτων, ἡ προσωρινὴ αὕτη κατοχὴ παρατείνεται μέχρι τῆς πλήρους ρευστοποιήσεως τῆς προσφυγικῆς περιουσίας, ὅποτε, ἀναλόγως τῶν τότε προσφυγικῶν ἀναγκῶν, θέλει ρυθμισθεῖ διὰ νεωτέρου μέτρου ἢ τύχῃ τῶν ἀκινήτων τούτων.

Ἄρθρον τέταρτον

Διὰ τὸν σχηματισμὸν ἐπαρκοῦς κεφαλαίου πρὸς ἀγροτικὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ ἀκτιμόνων ἐντοπίων γεωργῶν ὡς καὶ εἰδικῶς τῶν ἐξ ἀνωμάλων δικαιοπραξιῶν δικαιοῦχων ἐν ταῖς Νέαις Χώρας συνιστῶνται παρὰ τοῖς Γεωργικοῖς Ἐπιμελητηρίοις εἰδικαὶ διαχειρίσεις ὑπὸ τύπον χωριστῶν ταμείων, ὧν οἱ πόροι εἶναι οἱ ἑξῆς: α') ἀνάλογον, διὰ Π.Δ. καθορισθόσμενον τμῆμα ἐκ τῶν προσόδων τῶν ἐπιμελητηρίων, β') ἴσον πρὸς τὸν ἀνωτέρω πρῶτον πόρον ποσὸν χορηγηθῆσόμενον ἐκάστοτε ἐκ τοῦ Δημοσίου Ταμείου ὑπὸ τύπον προικοδοτήσεως δι' ἐσωτερικὸν αὐτοεποικισμὸν γεωργικόν· γ') ἴσον ἐπίσης πρὸς τὸν ἀνωτέρω πρῶτον πόρον ποσὸν χορηγοῦμενον ὑπὸ τύπον ἐπίσης προικοδοτήσεως ὑπὸ τοῦ ἀσκοῦντος τὴν Ἀγροτικὴν Πίσσιν Ἰδρύματος εἰς ἐκάστην εἰδικὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ὥρισμένον Γεωργικὸν Ἐπιμελητήριον ἤθελε προτείνει ἀριθμὸν τινα οἰκογενειῶν πρὸς ἐποικι-

σμόν· καὶ δ') ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος θέλει προικοδοτεῖ τοὺς ἐκάστοτε ἐκ τῶν ἐξ ἀνωμάλων δικαιοπραξιῶν δικαιούχους, οὓς τὰ Γ. Ἐπιμελητήρια ἤθελον προτείνει πρὸς ἐποικισμόν διὰ ποσοῦ ἴσου δι' ἕκαστον πρὸς τὸ σύνολον τῶν ἀνωτέρω μισθμάτων, τὰ ὁποῖα κατέβαλεν οὗτος διὰ τὸ ἀνωμάλως ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενον καὶ νεμόμενον ἀκίνητον.

Ἄρθρον πέμπτον

Συγκεντρουμένων παρὰ τοῖς ἑκασταχοῦ Γ. Ἐπιμ. ἀνὰ ἑκαστον ἔτος τῶν ἐκ τῶν ἀνωτέρω τριῶν πρώτων πόρων προκυπτόντων ἐκάστοτε ποσῶν, θέλει καταρτίζεσθαι ὑπ' αὐτῶν πίναξ τῶν ὑποψηφίων ἐποίκων, μεταξὺ τῶν ὁποίων, προτιμωμένων ἐν ταῖς Νέαις Χώρας τῶν ἐξ ἀνωμάλων δικαιοπραξιῶν δικαιούχων, θὰ λαμβάνωνται διὰ κλήρου τόσοι πρὸς ἐποικισμόν δι' ὅσους τὰ συγκεντρωθέντα ποσὰ θὰ εἶναι ἐπαρκῆ διὰ τὴν χορήγησιν ζώων ἀροτήρων, ἐργαλείων, ζωαρχείας, σπορᾶς ὡς καὶ διὰ κατασκευὴν οἰκίας ἀγροτικῆς δι' ἓνα ἕκαστον ἐξ αὐτῶν.

Οἱ οὕτω πως ὑπὸ τῶν Γεωργικῶν Ἐπιμελητηρίων προικοδοτούμενοι ὑποψήφιοι ἔποικοι θὰ δύνανται νὰ ἐγκαθίστανται ὑπὸ τῆς τεταγμένης πρὸς τοῦτο ὑπηρεσίας ὁπουδήποτε τῆς ἐπικρατείας ἤθελον διατεθῇ γαῖαι πρὸς ἐποικισμόν καὶ ὑφ' οὓς ὅρους ἤθελεν καθορισθῇ ἡ διάθεσις τῶν γαιῶν τούτων.

Ἄρθρον ἕκτον

Αἱ κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπον ἀπελευθερούμεναι ἐκάστοτε ἐκ τῆς προσωρινῆς δουλείας ἀνωμάλου κατοχῆς γαῖαι θὰ περιέρχονται εὐθὺς εἰς τὴν προσφυγικὴν περιουσίαν, ἐξ ἧς καθυστερήθησαν καὶ θὰ διατίθενται ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν τῆς περιουσίας ταύτης καὶ τῶν προσφύγων.

Αἰτιολογικαὶ σκέψεις τοῦ ἀνωτέρω σχεδίου Νόμου.

Αὗται εἶνε αἱ ἐξῆς : α') "Οἱ ἡ χωριστὴ διαχείρισις παρὰ τοῖς Γεωργικοῖς Ἐπιμελητηρίοις θὰ ἀποτελέσῃ τρόπον ἀπορροφήσεως ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, δι' ἐσω-εργικοῦ ἐπαρχιακοῦ αὐτοεποικισμοῦ, ὅλων ἐκείνων τῶν περισσευόντων ἐν ταῖς αὖξανομέναις γεωργικαῖς οἰκογενεαῖς ἐργατικῶν στελεχῶν, ἅτινα ἐρχόμενα εἰς τὰς πόλεις, δημιουργοῦν τὸ φαινόμενον τοῦ οὐρμπανισμοῦ· ἡ διαχείρισις αὕτη θ' ἀποτελέσῃ ἓνα εἶδος μετριόφρονος προνοίας διὰ τὰ δημογραφικὰ περισσεύματα καὶ τοὺς ἀέργους τῆς ὑπαίθρου, εἰς τρόπον ὥστε ἐφεξῆς δὲν θὰ καταφερόμεθα μόνον κατὰ τῆς ἐγκαταλειφθεῖς τῶν ἀγρῶν ἀλλὰ καὶ θὰ βοηθῶμεν θετικῶς εἰς τὴν

αὔξησιν τῶν γνησίων γεωργῶν. β') "Οτι ἡ προσωρινὴ κατοχὴ τῶν ἀμφισβητουμένων ἀπὸ τοὺς κατέχοντας, μέχρι τῆς δι' ἄλλου τρόπου προστασίας αὐτῶν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς κειμένης κοινωνικῆς μας νομοθεσίας, ἱκανοποιεῖ πλήρως τὸν θετικὸν νομικὸν κανόνα καὶ τὴν συνείδησιν τοῦ δικαίου. γ') "Οτι τὰ ἴδια αὐτὰ μέτρα ἀφήνουν πλήρη ἐλευθερίαν κινήσεως εἰς μίαν πεφωτισμένην διοίκησιν, ποὺ γνωρίζει τί ἀκριβῶς ζητεῖ, εἰς τρόπον ὥστε, ὑπὸ τὸ προπέτασμα τοῦ δικαίου νομικοῦ κανόνος, νὰ δυνηθῇ νὰ ἐτοιμάσῃ ἀλλαχοῦ γεωργικὴν ἐγκατάστασιν δι' ἐκείνους ἐκ τῶν ἐντοπίων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους θέλει ν' ἀφαιρῇ τ' ἀνωμάλως κατεχόμενα κτήματα· διότι θὰ ἔχῃ τὴν εὐχέρειαν τῆς κατ' ἐπιλογὴν διασπάσεως τῶν παραμεθορίων καὶ δὴ ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ σλαυτικῶν πατριαρχικῶν οἰκογενειῶν ἀποκαθιστῶσα τοὺς νεωτέρους ἀκτήμονας κλάδους ἐξ αὐτῶν εἰς ἄλλα ἑλληνικὰ γεωργικὰ κέντρα καὶ δὴ χωρὶς ζημίαν, δεδομένου ὅτι οἱ σλαῦοι εἶναι γνήσιοι γεωργοὶ καὶ θὰ ἔχουν πλουσίαν ἔμμεσεν ἀπόδοσιν. δ') "Οτι τερματίζεται οὕτως ἡ τόσον μακρὰ καὶ πλήρης περιπετειῶν καὶ σκανδαλίων ἐξωτερικῶν ἀνωμαλία αὕτη ὥς καὶ ἡ διαρροὴ τοῦ χρήματος τῶν δικαιοῦχων πρὸς τοὺς διαφόρους δικηγόρους καὶ πολιτευτὰς τοὺς ὑποσχομένους τὴν διαρκῶς διαψευδομένην κύρωσιν τῶν ἀνωμάτων κατοχῶν.

Ἐπαναλαμβάνω ὅτι τὸ κύριον ποὺ χαρακτηρίζει τὰ προτεινόμενα ἄνω μέτρα εἶναι ὅτι ἐξασφαλίζει ὄχι μόνον τὸ ἀφηρημένον δίκαιον, ἀλλὰ καὶ μίαν πραγματικὴν ἐλαστικότητα διὰ τὴν ἐπιδιώξιν σαφοῦς ἀντικειμενικοῦ σκοποῦ· δὲν εἶναι μέτρα ἀρνητικὰ καὶ κωλυσιεργικά, ὥς τὰ κατατεθειμένα κατὰ καιροὺς νομοσχέδια διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀλλὰ εἶναι μέτρα περιέχοντα νοῦν καὶ σκοπὸν θετικόν, λύσιν τῶν διαφορῶν ἐντοπίων καὶ ἐπείκων, ἱκανοποίησιν τῶν ἀξιώσεων αὐτῶν καὶ συνάμα πρόνοιαν θετικὴν διὰ τὰ ἔθνη καὶ συμφέροντα.

Κ. Δ. Καραβίδας

στοιχεῖον ζ'.

Ἀνώμαλοι δικαιοπραξίαι ἐν ταῖς Νέαις Χώραις.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Διὰ τὴν Γενικὴν Γραμματεῖαν Ὑπουργείου Γεωργίας (ἐπὶ τοῦ παρ' ἐμοῦ προταθέντος σχεδίου νόμου).

Ἐὰν δὲν θέλετε ἢ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλάβητε τὴν πρωτοβουλίαν διὰ τὴν γενικὴν ὁργάνωσιν αὐτοεποικισμοῦ περιφερει-

ακού τῶν περισσεουσῶν γεωργικῶν ἐργατικῶν χειρῶν, ὅποτε θὰ ἐλίετο καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἀνωμάλων δ., ὡς εἶναι τὸ ὑπ' ἐμοῦ προταθὲν σχέδιον νόμου, δύνασθε νὰ κάμετε, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κατωτέρω κεντρικῶν ἰδεῶν, ἄλλο νομοσχέδιον· πάντως καὶ αἱ κατωτέρω ἀρχαὶ ἐξυπηρετοῦν τὸν γενικὸν σκοπὸν τοῦ ἀνέπτυξαι εἰς τὰς ἐκθέσεις μου:

α') Ἀμεσον ἀναγνώρισιν καὶ κύρωσιν ὅλων τῶν ἀνωμάλων δικαιοπραξιῶν ὑπὲρ τῶν ἐντοπίων ἀπαιτητῶν.

β') Ἀμεσον, κατόπιν τούτου, ἀπαλλοτριώσιν τῶν ἰδίων κτημάτων ὑπὲρ τῶν προσφύγων, μεσολαβούσης ἀποζημιώσεως τῶν ἐντοπίων βάσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου.

γ') Διὰ τὴν ἐπιδικασθησομένην ἀποζημίωσιν νὰ ἐκδοθοῦν ὑπὲρ τῶν ἐντοπίων δικαιοῦχων εἰδικαὶ ὁμολογίαι μὲ προνόμιον ἀγορᾶς γαιῶν ἀποκαλυφθησομένων ἐξ ἀποξηράνσεων καὶ ὑδραυλικῶν ἔργων, ὡς εἰς Γενίτσά κλπ. ἐπὶ ὠρισμένῳ τιμήματι.

Δικαιολογητικαὶ σκέψεις.

Καὶ ἡ λύσις αὕτη δημιουργεῖ ἐξ ἴσου ἐπαρκές προπέτασμα, ὅπισθεν τοῦ ὁποῦν ἡ διοίκησις θὰ ἔχῃ ἐλευθέρως χεῖρας διὰ νὰ διαλύσῃ τὰς πατριαρχικὰς σλαυτικὰς οἰκογενείας καὶ νὰ ἐγκαταστήσῃ βαθμὴδὸν τοὺς Σλαῦους τῆς μεθορίου ἀλλαχοῦ. Ἡ λύσις αὕτη ἔχει καὶ τὸ εἰδικὸν προσόν, ὅτι διὰ τῆς τυπικῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἐπιδίκων κτημάτων εἰς τοὺς ἐντοπίους θὰ ἐλαττωθῇ ἀντιστοιχῶς ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα ἀνταλλάξιμος τουρκικὴ περιουσία, συνεπῶς καὶ αἱ τουρκικαὶ ἀπαιτήσεις, ἐν περιπτώσει πραγματικῆς ἐκτιμήσεως.

Κ. Δ. Καραβίδας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΑΘΕΙΑΣ ΓΡΑΜΜΗΣ ΜΟΡΒΑ - ΑΞΙΟΥ ΑΠΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΑΠΟΨΕΩΣ

(Δοκίμιον δημοσιευθὲν κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1928 εἰς τὴν
ἑφημερίδα «Πολιτείαν»).

I

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1927 εἶχα δημοσιεύσει εἰς εἰδικὸν τεύχος ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ πύκνωσις τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν καὶ τα μέσα ἐπιτυχίας αὐτῆς» μελέτην σχετικὴν μὲ τὸ τόσον ἐπικαιρὸν καταστὰν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ζήτημα τῆς ἀναχαιτήσεως τοῦ πρὸς τὰς πόλεις συγκεντρωτικοῦ ρεύματος καὶ τῆς ἀντιθέτου πυκνώσεως τῶν ἀγροτικῶν ἡπειρωτικῶν πληθυσμῶν τῆς Χώρας ὡς καὶ τῶν καταλληλοτέρων μέσων πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς πυκνώσεως ταύτης. Ἀνεπτύχθη ἐκεῖ διὰ μακρῶν ἓνα σύστημα ἀγροτικοῦ αὐτοεποικισμού, στηριγμένου εἰς εἰδικὰ πρὸς τοῦτο περιφερειακὰ ταμεῖα, σύστημα δηλαδή, τὸ ὁποῖον θὰ συνεβιάδιζεν ὡς ἄριστα μὲ μίαν πραγματικὴν ἀποκέντρωσιν τῆς διοικήσεως.

Ἐτονίσθη δὲ τότε ἰδιαιτέρως ἡ ὅλως ἑξαιρετικὴ σημασία ἣν κέκτηται τὸ πρόβλημα τῆς ὀργανώσεως καὶ ἀναπτύξεως τῶν ἡπειρωτικῶν δυνάμεων ἐν Χώρᾳ, ὡς ἡ Ἑλλάς, ὅπου τόσον ἡ μοιραία συγκέντρωσις ὅλου σχεδὸν τοῦ Ἔθνους εἰς εὐρέα σχετικῶς χειρσαῖα ἐδάφη ὅσον καὶ ἡ προφανὴς ἀνάγκη προνοίας πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἰσχυρῶν ἀπὸ βορρᾶ γειτονικῶν γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν λαῶν, ἐπιβάλλουν οὐσιαστικὰς ὀργανικὰς ἐσωτερικὰς ὀργανικὰς μεταβολὰς εἰς τὴν τεχνικὴν τῆς παραγωγῆς μας, εἰς ὅλον τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ μας καὶ εἰς τὴν διανοητικότητα καὶ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν συνεπῶς αὐτοῦ. Πραγματικῶς ἡ Ἑλλάς, ἀποκλεισθεῖσάν τῶν εὐκόλων πρὸς τὴν θάλασσαν ἀποκεντρωτικῶν διεξόδων της, εὐρίσκεται διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ ἱστορίᾳ της, πρὸ τόσον ἐκτεταμένου φαινομένου ἀναγκαστικῆς παλινδρομικῆς κινήσεως τῶν πληθυσμῶν της ἀπὸ τῶν ἄκρων της πρὸς τὰς χειρσαῖας κεντρικὰς περιοχάς· καὶ εἶναι περιττὸν νὰ εἴπω πόσον αὐστηρὰ μέριμνα πρὲπει νὰ καταβληθῇ διὰ τὴν εὐστοχὸν χειραγώγησιν τῆς κινήσεως ταύτης καὶ πόσον ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας, τὰ ἀποτελέσματα θὰ εἶναι εὐχάριστα μὲ ἓνα ἰσχυρὸν ἀντίκτυπον εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ Ἔθνους, καθισταμένον εὐσταθεστέρον καὶ ἰσχυρότερον καὶ συνάμα σοβαρωτέρου, διὰ τῆς ἀνα-

πτύξεως τῶν ὄντως παραγωγικῶν τεχνικῶν ἐπιδόσεων καὶ διὰ τῆς δημιουργίας μεγάλων ἐσωτερικῶν κέντρων γεωργικῶν, κτηνοτροφικῶν καὶ βιομηχανικῶν, προωρισμένων νὰ συγκεράσουν τὰ ἐκ τῶν μικροεμπορικῶν ἐπαγγελμάτων προερχόμενα ἀσταθῆ καὶ ἐπιπόλαια χαρακτηριστικὰ τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Ἐξηγήσῃ τέλος, ὅτι, ἐνῶ καὶ ὅλη ἡ ἄλλη κάτω Ἑλλάς ὡς καὶ ἡ Θεσσαλία, εὐμοιροῦσαι ἀνεκμειαλλεῦτον ἐτι χερσαίου πλούτου, παρέχουν ἀρκετὰ εὐρὺ στάδιον τοποθετήσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πρὸς τὰ ἔσω σιραφέντος ρεύματος, ὅλως ἰδιάζον ὁμως ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ καθαρῶς ἡπειρωτικὴ Χώρα τῶν ὑπὲδων τοῦ Πίνδου καὶ μάλιστα τὰ τμήματα αὐτῆς τὰ ἐπικαθήμενα ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον καθ' ὅλην τὴν γωνιακὴν γραμμὴν τοῦ ροῦ τοῦ Ἀλιάκμονος. Διότι καὶ ἡ Χώρα αὕτη πλουσία εἰς τε γεωργικὰς καὶ κτηνοτροφικὰς ὡς καὶ ὑδραυλικὰς καὶ μεταλλευτικὰς πηγὰς πλούτου, ἀποτελεῖ συγχρόνως τὸ μὲν, ἐθνογραφικῶς, τὴν παλαιοτάτην ἡπειρωτικὴν ἐθνικὴν μας κοιτίδα τὸ δέ, γεωγραφικῶς, τὴν σπονδυλικὴν χερσαίαν στήλην τῶν κάτω τοῦ Σκάδρου τμημάτων τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἀποτελεῖ κατὰ ταῦτα ἰόσον τὴν προσφορωτέραν ἴσως περιοχὴν διὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ καλλιέργειαν προτύπου ἡπειρωτικοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἱκανοῦ ν' ἀκτινοβοληθῇ πολὺ μακρὰν, ὅσον καὶ τὸ κύριον τμῆμα τῆς Χώρας μας δι' οὗ ἐφαπτόμεθα πρὸς τὰ ὁμοιογενῆ αὐτῷ χερσαία πρὸς βορρᾶν τμήματα τῶν γειτόνων, τὰ ὅποια εἶνε ἐκ τούτου ἐπόμενον νὰ ὑποκύψουν εἰς τὰς συνεπείας τῆς ἐκ τῆς ἀλληλεπιδράσεως μοιραίας μεταδόσεως καὶ ἐπιβολῆς τοῦ ἀρτιωτέρου τούτου τύπου πιθανοῦ πολιτισμοῦ μας.

Εἶνε ὁθεν φανερόν, ὅτι ἡ διασάφησις καὶ ἡ καλὴ ὀργάνωσις τῆς ἡπειρωτικῆς καθόλου οἰκονομικῆς μας πολιτικῆς ἔχει σημασίαν, ὄχι μόνον διὰ τὴν ἀσφαλῆ ἰσορροπίαν τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας —μονοσκελῶς ἄχρι τοῦδε στηριζομένης ἐπὶ τοῦ μικροεμπορίου, καὶ τῆς μεταναστεύσεως καὶ τῆς ναυτιλίας—ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μόνην ἀσφαλῆ βάσιν διὰ μίαν εὐστοχον καὶ εἰρηνικὴν πολιτικὴν πρὸς βορρᾶν, ὅπου εὐρυσκόμεθα ἐν ἀνταγωνισμῷ πρὸς ἰσχυροὺς χερσαίους λαοὺς, εἰσδύσαντας εἰς τὰ ἐδάφη μας καὶ διατηρήσαντας ἐντὸς αὐτῶν τοὺς ἰδιάζοντας χαρακτῆρας των, ὄχι τόσον κατόπιν ἀποφασιστικῶν νικῶν ἐν τοῖς ὅπλοις, ἀλλὰ δι' ἄλλας βαθυτέρας καὶ μονίμους ἀδυναμίας τῶν ἡπειρωτικῶν μας ἐστίων, ἐξησθενημένων ἐκ τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν γενικῆς ροπῆς τῶν Ἑλλήνων.

Τὸ μόνον πράγματι ἀποφασιστικὸ εἰς τὰ βόρεια σύνορα ὄπλον μας ἐν εἰρήνῃ εἶνε μία ἰσχυρὰ ἡπειρωτικὴ (γεωργικὴ, κτηνοτροφικὴ καὶ βιομηχανικὴ) ἐν τῇ ἄνω ρηθείσῃ ἐπὶ τοῦ Ἀλιάκμονος περιοχῇ

κοινότης καλῶς καὶ συνειδητῶς ὠργανωμένη. Περαιτέρω δὲ ἡ ἰσχυρὰ κατοχὴ τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἥτις κεῖται ἐπὶ τῆς παλαιᾶς Ἑγνατίας καὶ γειτνιάζει ἐπίσης πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν γεωγραφικὴν γραμμὴν Μοράβα-Ἀξιοῦ—διὰ συμπαγοῦς ἡπειρωτικοῦ πληθυσμοῦ, μέλλει νὰ ἀσκήσῃ μεγάλην ἐπίσης ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὸν εἰρηνικὸν τερματισμὸν ἐνὸς ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα προβλήματα τῆς Χερσονήσου—τοῦ λεγομένου Μακεδονικοῦ—διότι θὰ παρουσιάσῃ μίαν θάσιν δικαίως ἐπιλύσεώς του ἔναντι τῶν τε Ἰταλικῶν καὶ τῶν Ἀλβανικῶν βλέψεων ὅσον καὶ ἐκείνων τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας, μέλλει δὲ ἀκόμη νὰ καλύψῃ ὅπωςδὴποτε ἐπαρκῶς, ἐν περιπτώσει πολέμου, καὶ τὴν Θεσσαλονικὴν ἀπὸ δυσμῶν τοῦλάχιστον,

Θέλω νὰ εἰπῶ, ὅτι ἡ διατήρησις τῶν σημερινῶν πολιτικῶν συνόρων ἐκ τῇ Χερσονήσῳ ἢ καί, ἐν μεταβολῇ τούτων, ἡ ἐξεύρεσις τῆς καλλιτέρας νέας συνοριακῆς γραμμῆς, ἐξαργύεται κατὰ πολὺ καὶ ἐκ τῆς ἰδικῆς μας ἀσφαλοῦς ἐν τῇ ἄνωέρῳ ἡπειρωτικῇ περιοχῇ ἐδραιώσεως.

Τὴν ἀποψὶν μου ταύτην θὰ προσπαθῇσω ν' ἀποδείξω κατωτέρω, διὰ μιᾶς σειρᾶς νέων ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ ἄρθρων μου, συσχετίζων τὰ ὅσα ἐξέθεσα ἤδη περὶ τῆς εἰρημένης ἰδικῆς μας περιοχῆς πρὸς τὰ γενικώτερα προβλήματα ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὸν γειτνιάζοντα αὐτῇ διάδρομον Μοράβα-Ἀξιοῦ καὶ ἀπὸ τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα καὶ ἐπίσης ἀπὸ τὰς διὰ μέσου τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ ἰταλικῆς εισδύσεως ἐκδηλουμένας ἰταλικὰς ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὴν Βαλκανικὴν. Εἶναι ἐν θέμα πάντοτε μὲν ἐξόχως ἐνδιαφέρον ἀλλὰ καὶ ἰδιαζόντως ἐπίκαιρον τώρα λόγῳ συμπτώσεως ζωηρᾶς διπλωματικῆς περὶ τὰς βαλκανικὰς ὑποθέσεις ζυμώσεως.

II

Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἰταλῶν διὰ τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον παρουσιάζει, ὡς διὰ βραχυτάτων θὰ τὸ ἐξηγήσω, πλείονας τῆς μιᾶς κατευθύνσεις. α') Ἀποβλέπουν εἰς τὴν Ἀλβανίαν τοπικῶς ὡς γεωγραφικὸν σημεῖον διὰ τὴν ἐν Ἀδριατικῇ ἐξασφάλισίν των. Τὸ ἐνδιαφέρον των τοῦτο τὸ στηρίζουν εἰς λόγους στρατηγικοὺς ποῦ εἶναι ἀρκετὰ γνωστοί. β') Ἀποβλέπουν εἰς τὴν Ἀλβανίαν ὡς βάσιν διὰ νὰ συνδεθοῦν, κατὰ τὴν κατεύθυνσιν τῆς παλαιᾶς VIA ZENTA, μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Χερσονήσου μας, τῆς Ρουμανίας, τοῦ Δουνάβεως, τῆς Μαύρης Θαλάσσης καὶ τῆς νοτιοδυτικῆς Ρωσσίας, διὰ τοῦ ὑπερβαλκανικοῦ σιδηροδρόμου· τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο τὸ στηρίζουν εἰς λόγους πολιτικούς καὶ στρατηγικοὺς σχετικούς μὲ τὰς τάσεις τῶν σλαβικῶν ὄγκων, ὡς καὶ εἰς λόγους ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς διεισδύσεως εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Ἀ-

νατολήν. Αἱ δύο αὐται ἰταλिकाὶ ἐπιδιώξεις δὲν θίγουν ἢ ἐμμέσως μόνον τὰ ἰδικὰ μας συμφέροντα. Ἄλλ' οἱ Ἴταλοι ἀποβλέπουν ἀκόμη καὶ κατὰ γ') λόγον, εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ὡς βάσιν διὰ νὰ συνδεθοῦν μὲ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸ Αἰγαῖον, ἀποκαθιστῶντες οὕτω τὴν ἐμπορικὴν καὶ πολιτικὴν σημασίαν τῆς παλαιᾶς Ἑγνατίας ὁδοῦ.

Ἄλλ' εἶνε, ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τὸ ἀμέσως θίγον ἡμᾶς συμφέρον τοῦτο, φανερόν, ὅτι ἡ ἑδραία ἐξάπλωσις πολυπληθοῦς, ὁμοιογενοῦς καὶ πλουσίου ἡμετέρου πληθυσμοῦ ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν καὶ ἀφθονούντων ἐπίσης εἰς ὑδραυλικὰς δυνάμεις, καὶ μεταλλεύματα ὑπιδέων τῆς μεταξὺ Καστοριάς, Γρεβενῶν, Κοζάνης, Ἐδέσσης, Φλωρίνης καὶ Πρέσπας προειρημένης ἡπειρωτικῆς περιοχῆς, ἡ ἐνταῦθα, λέγω, ὕπαρξις τοιοῦτου καλῶς ὀργανωμένου πληθυσμοῦ θὰ μεταβάλῃ ἄρδην τὰς συνθήκας τῆς ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἐπικοινωνίας, εἰς ἣν ὑπολογίζει νῦν ἡ Ἰταλία, λίαν ὀρθῶς πράττουσα, ἐφ' ὅσον θεβαίως ἡ ἐνδιάμεσος αὕτη Χώρα διατελεῖ εἰς κατάστασιν ἡμιαγρίας. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν, εἶνε προφανές, ὅτι ἡ Ἰταλία ἐγκαθισταμένη τραπεζιτικῶς ἐν Θεσσαλονίκῃ θὰ δημιουργήσῃ ἐπὶ ἰδίῳ ὀφείλει μίαν αὐξοῦσαν βαθμηδὸν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κατόπιν κίνησιν ἀπὸ τοῦ λιμένος τούτου εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τᾶν Ἀπάλιν. Ἐνῶ, ἀντιθέτως εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν οἱ ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ πληθυσμοὶ μας, στηριζόμενοι εἰς τὰς μεγάλας πηγὰς τοῦ πλούτου τῆς Χώρας καὶ εἰς τὴν ὀφειλομένην ἐκ μέρους τοῦ Κράτους μας συγκοινωνιακὴν ὁργάνωσιν καὶ οἰκονομικὴν χειραγώγησιν, θὰ καταστήσουν τὴν Χώραν λίαν συντόμως ἐν κέτρων μεγάλῃς ἐξαγωγῆς διὰ τὴν πέριξ καὶ τὴν Ἑλληνικὴν τοῦλάχιστον ἀγορὰν ἐντοπίων ἐπεξεργασμένων τελείως προϊόντων, λόγῳ τῆς συσσωρεύσεως πληθώρας πρώτων ὑλῶν ὡς καὶ χειρῶν ἐργατικῶν εὐθηνῶν. Εἶνε δὲ φανερόν, ὅτι ἡ ἐξέλιξις αὕτη θὰ ἀφαιρέσῃ τὰς βάσεις τῆς ἰταλικῆς διεισδύσεως καὶ μεγάλως θὰ χαλαρώσῃ τὸ ἰταλικὸν ἐνδιαφέρον. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν Ἰταλίαν.

Ὡς πρὸς τὸ κεφάλαιον τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος, εἶνε γνωστόν, ὅτι παλαιόθεν ἀντιμάχονται περὶ αὐτὸ ἡ Ἀλβανία, ἡ Ἑλλάς, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Σερβία· εἰς τὴν πάλιν ὅμως ταύτην ἐβάδρουνε καὶ βαρύνει ἀκόμη κι' ἓνας ἄλλος παράγων. Ὁ τοῦ Κομιτάτου τῶν Μακεδονοβουλγάρων, οἵτινες καίτοι μὴ ἔχοντες ἐπίσημον παράστασιν, ἀνέπτυσαν ὅμως δρᾶσιν τοιαύτην, ὥστε ν' ἀφήσουν σφραγίδα ζωηρὰν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Βαλκανίων· πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ, ὅτι, οἱ Βουλγαρομακεδόνες, ἂν καὶ διέπραξαν ὀμότητας ἀπανθρώπους καὶ ἀπεχθεῖς, στηρίζονται ὅμως εἰς βάσιν τόσον ἰστο-

ρικὴν ὅσον καὶ πραγματικὴν· διότι ὅπως αἱ ἐθνικαὶ μας ἐπαναστάσεις τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐπηρεάσθησαν ἀπὸ τὰ σύγχρονα τότε ρεύματα, ἔτσι καὶ κατόπιν αἱ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἰδίου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν διαδοθεῖσαι κοινωνιστικαὶ ἰδέαι ἔσχον τὸν ἀντίκτυπόν των καὶ εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ ἀπετέλεσαν ἓνα εἶδος περιέργου ἀφειρηρίας εἰς τὴν ἀνακίνησιν τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος. Βούλγαροι ἰότε, ἀνεξαρτήτως φυλετικῆς προελεύσεως, ἔλέγοντο κοινῶς ἐν ὅλῃ τῇ Βαλκανικῇ οἱ ἔσχατοι παρῖαι τοῦ τσιφλικικοῦ καθεστώτος, ὅσοι εἰργάζοντο στοὺς κάμπους ὡς κολλῆγοι πραγματικοὶ ὑπὸ τὴν πλέον βαρεῖαν μορφὴν τοῦ συστήματος· οἱ κολλῆγοι τοῦ Μοράβα ἔλέγοντο Βούλγαροι, καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ ἐγχώριοι τοῦ Ἀξιού Μακεδόνες, ἀποτελοῦντες μίγμα ἐκ τῶν ἀρχαίων γηγενῶν καὶ ἐκ σλαυτικῶν καταλοίπων ἐκ τῶν πρώτων μεσαιωνικῶν διεισδύσεων· εἰς τοὺς παρῖας αὐτοὺς, οἱ ὅποιοι ἔμπαιναν εἰς τὸ πλαίσιον τῶν κοινωνιστικῶν ἰδεῶν, ὑπεδείχθη ἀπὸ τοὺς πρώτους κινηματίας τοῦ Κομιτάτου, ὅτι εἶχαν δικαιώματα ἀπάνω εἰς τὰ χωράφια καὶ εἰς τὴν ζωὴν· εἶνε ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀντιθέτως ἡ Ἑλλάς, ἀφ' οὗτου προσήρτισε τὴν Θεσσαλίαν, ἐφήρμοζε μὲ τὰς ἐξώσεις τὸ ἀτεγκτον ρωμαϊκὸν δίκαιον τῆς ἀπολύτου ἰδιοκτησίας εἰς τοὺς κάμπους τῆς, ἂν καὶ ἡ ζωντανὴ παράδοσις ἀνεγνώριζεν εἰς τοὺς καλλιεργητὰς ὠρισμένα δικαιώματα· κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἡ προγονόπληκτος Ἑλλάς ἡσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ ξεδιπλῶνῃ εἰς τοὺς Βαλκανίους καὶ τοὺς Μακεδόνας ἐπιδεικτικῶς τοὺς ἱστορικοὺς παπύρους· ἀλλ' οἱ Μακεδονοβούλγαροι ὠμίλησαν μὲ τὰ πράγματα καὶ μὲ τὰ τότε ἐν ἐξαπλώσει κοινωνιστικὰ ἰδανικά, ἂν καὶ ταῦτα καθὼς ἦτο φυσικὸν ἐν Χώρῃ βαρβάρῳ, ἔλαβον μορφὴν ἀξιώσεων συνοδευμένων μὲ ἀχαρηκτηρίστους ὁμότητες. Ὅπως δὲποτε, τὸ Κομιτάτον στηριχθὲν κατ' ἀρχὰς κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Σόφιας, ἡδυνήθη κατὰ μικρὸν νὰ ἐξελιχθῇ εἰς ὀργάνωσιν μὲ ἰδίαν ὄντοτητα, ἐνισχυθεῖσαν ἔκτοτε ἐκ γεγονότων οὐσιαστικῶν.

Ὅταν ὁ Πάσις καὶ ὁ Βενιζέλος ἔκαμαν τὴν διανομὴν τῆς Χώρας, ἐσκέπτοντο, ὅτι τὰ νέα σύνορα ἔμελλαν νὰ εἶνε ἀπαραβίαστα· οἱ Σέρβοι ὅμως δὲν ἐβράδυναν νὰ παρασυρθοῦν εἰς ἐπικινδύνους ταλαντεύσεις ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου· ἐνῶ ἐξ ἄλλου αἱ ἀκρότητες εἰς ἃς ὑπέπεσε τὸ καθεστὸς τοῦ Σταμπολίνσκου ἐν Βουλγαρίᾳ ἔδωσαν εἰς τοὺς Βουλγαρομακεδόνας νέον ἀπρόβλεπτον ἔδαφος δράσεως· ἔτσι ἀνέλαβαν οὗτοι νέον ρόλον ἐν τε τῇ Βουλγαρίᾳ καὶ τῇ Μακεδονίᾳ, ρόλον ὅστις μέλλει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον νὰ ἐνισχύεται ἐφ' ὅσον οἱ Σέρβοι δὲν ἐπανέλθουν εἰς μίαν οὐσιαστικὴν νομιμοφροσύνην ἔναντι τῶν συμφερόντων τῆς εἰρήνης, ἐγκαταλείποντες τὴν πολιτικὴν τῆς καταπολήσεως τῶν γειτόνων των διὰ τῆς ψευ-

δοῦς πότε πρὸς τὸν ἓνα καὶ πότε πρὸς τὸν ἄλλον ἐξ αὐτῶν προσεγγίσεως καθὼς καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ἀναμίξεως τῶν ξένων εἰς τὴν Χερσονήσον.

Ὅπωσδήποτε, ἐφ' ὅσον ἡ κατάστασις αὕτη τῆς ἀσαφείας δὲν διαλευκανθῇ, θὰ δικαιουταὶ πᾶς τις νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι καὶ ἡ Βουλγαρία ἡμπορεῖ ν' ἀντλή ἐξ ἴσου ἀπὸ τὴν ἰδίαν μὲ τοὺς Σέρβους πηγὴν τὴν ἀξίωσιν ὅπως ἀπορροφήσῃ τοὺς ἄλλους καὶ ὅπως ἡγεμονεύσῃ· θὰ δικαιουταὶ τις ἐπίσης νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι οἱ Βουλγαρομακεδόνες ἐπιδιώκουν ἓνα σκοπὸν, ὅστις δὲν στερεῖται ἐντελῶς οὔτε διαυγείας οὔτε βασιμότητος, ἀπὸ ἁποψιν στρατηγικὴν καὶ πολιτικὴν τοῦλάχιστον. Καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε δύσκολον νὰ ἐξηγηθῇ.

Εἶνε δηλαδὴ εὐνόητον, ὅτι, τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας εὐρούσης, μετὰ ἡμίσειαν χιλιετηρίδα, τὴν ἰδίαν μὲ τὴν Βυζαντινὴν τύχην καὶ ἐφ' ὅσον τὰ διάδοχα ἔθνικα Βαλκανικὰ Κράτη δὲν ἐγκαταλείπουν τὰς ἱστορικὰς του ἑκάστον φιλοδοξίας, ἐφ' ὅσον αἱ μύχαι τῶν Κρατῶν τούτων σκέψεις στρέφονται πρὸς τὴν ἰδίαν ἑνὸς ἑκάστου ἡγεμονίαν ἐπὶ τῶν ἄλλων καὶ ὅχι εἰς τὴν εἰρήνην καὶ τὴν συνεννόησιν, εἶνε, ἐπαναλαμβάνω, εὐνόητον, ὅτι εἰς ὅλο τοῦτο τὸ διάστημα λίαν ὀρθῶς οἱ Βουλγαρομακεδόνες τοῦ Κομιτάτου ἐσκέφθησαν πάντοτε, ὅταν ἀπέβλεψαν κατ' εὐθείαν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τμήματα τῆς Μακεδονίας, τὰ τε σερβικὰ καὶ ἡμέτερα. Ἐπειδὴ πραγματικῶς τὸ κέντρον τοῦ βάρους καὶ τὸ ἀποφασιστικὸν ἐπίμαχον ἀπὸ στρατηγικῆς καὶ πολιτικῆς ἀπόψεως σημεῖον ἐν τῇ Βαλκανικῇ, εἶνε κυρίως τὰ περιμάχητα μεταξὺ Καστοριάς—Φλωρίνης καὶ Κοσσόβου—Νύσσης ἐπὶ τῶν κοινῶν πηγῶν Μοράβα καὶ Ἀξιού ἀναπτυσσόμενα παραλλήλως πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον διάδρομον ἐκτεταμένα ἡπειρωτικὰ ὑψίπεδα· περὶ αὐτὰ ἰδρύνθη κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα τὸ μόνον ὄντως πανσλαβικὸν Κράτος τῆς Βαλκανικῆς ἐν Ἀχρίδι· εἰς αὐτὰ ἐλπίσης ἀναψαν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν οἱ πρῶτοι σλαβικοὶ ἐπαναστατικοὶ σπινθῆρες μὲ τὸ κίνημα τοῦ Ἡλινιεν, τὸ ὁποῖον ἔφερε τοὺς δύο βαλκανικοὺς πολέμους καὶ ὅχι ὀλίγον συνετέλεσε καὶ εἰς τὸν μέγαν πόλεμον. Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον τῶν κοινῶν πηγῶν Μοράβα καὶ Ἀξιού καὶ περὶ τὴν ἐξ αὐτῶν τῶν δύο ποταμῶν σχηματιζομένην ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως εἰς τὸ Αἰγαῖον βαθεῖαν γεωγραφικὴν γραμμὴν συρρέουν καὶ διασταυροῦνται ὅλασαι αἱ κατὰ ξηρὰν μεγάλαι διαβαλκανικαὶ συγκοινωναὶ καὶ ἐκεῖθεν ἀκτινοῦνται αὐταὶ πρὸς ὅλα τὰ σημεία τοῦ ὁρίζοντος ἕως τὰς τρεῖς γύρω μεγάλας θαλάσσας. Καὶ ὁ κατέχων τὸ σημεῖον τοῦτο εἶνε φυσικὸν νὰ ζητήσῃ νὰ ἡγεμονεύσῃ τῆς Χερσονήσου, κατερχόμενος ὡς εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ προαύλιον πρὸς τὴν Ἀδριανήν.

πικήν, τὸ Αἰγαῖον, τὸν Εὐξείνιον καὶ τὸν Δούναβι, ὡς καὶ πρὸς τὴν μεγάλην Πανονικήν πεδιάδα, ἥτις, καὶ αὕτη, δύναται, συγκοινωνιακῶς καὶ οἰκονομικῶς, νὰ θεωρηθῇ ὡς μία ἐπίσης χερσαία θάλασσα.

Εἶνε κατὰ ταῦτα εὐεξηγήτηον διατὶ ὑπὸ τὴν παροῦσαν εὐνοϊκὴν πρὸς τὰς ἱμπεριαλιστικὰς φιλοδοξίας ἀσταθὴ κατὰστασιν τῶν πραγμάτων, οἱ Βουλγαρομακεδόνες ἀποβλέπουν, λίαν δὲ εὐστόχως, εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὡς εἰς ἄρθρον πίστεως καὶ διατὶ ἡ σερβοβουλγαρική εἰρήνη θὰ εἶνε ἀδύνατος καθ' ὅλον τὸν χρόνον, καθ' ὃν αἱ δύο σλανικάι δυνάμεις τῆς Χερσονήσου σχεδιάζουν εἰς βάρος πάντοτε τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ὡς καὶ τῶν ἀπωτέρων κοινῶν βαλκανικῶν συμφερόντων, τὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς κυριαρχίας τῶν ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρω σημείου τῶν κοινῶν πηγῶν Μοράβα καὶ Ἀξιοῦ καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ καθηγεμόνευσιν ἐν τῇ Χερσονήσῳ.

III

Ἀλλὰ ποία εἶνε, ἐνώπιον τῆς καταστάσεως ταύτης, ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος καὶ γενικώτερα ποία εἶνε ἡ πιθανὴ ἐξέλιξις ;

Περιττὸν νὰ εἴπω, ὅτι ἡ πολιτικὴ ποῦ ἠκολούθησεν ἡ Ἑλλὰς ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ εἶνε μία νέα πολιτικὴ συγχρονισμένη μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς εἰρήνης, πλήρης ἰσότητος, νομιμοφροσύνης καὶ συνεσεως καὶ δικαιοσύνης ἄλλως ἔναντι ὅλων τῶν πληθυσμῶν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ὅτι εἶνε μία πολιτικὴ ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τὴν ὁμότητα τῶν παραδόσεων τοῦ παλαιοῦ Μακεδονικοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τῆς βίαιας ἀπορροφήσεως καὶ ἰσοπεδώσεως τῶν συνειδήσεων· φανερόν ἐξ ἄλλου εἶνε, ὅτι ἡ τακτικὴ τῶν Σέρβων ἐν τῇ σερβικῇ Μακεδονίᾳ, τῆς αὐτῆς οὕσα κατὰ βάθος φύσεως μὲ τὴν τοῦ Κομιτάτου, ὅχι μόνον συνεξαρτᾶται ἀλληλοπροφοδοτουμένη μ' ἐκεῖνο, ἀλλὰ καὶ ὀλίγον ἔλειπεν ἐκ τῆς χαμηλῆς ταύτης πηγῆς νὰ μολυνθῇ ἐκ νέου καὶ ἡ ἰδική μας διοίκησις, ὅταν εὐρέθῃ ἀντιμέτωπος τῶν σκευωριῶν τῆς παλαιᾶς μεθόδου, τὴν ὁποίαν ἐνόμισαν, ὅτι εὖρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐφαρμόσουν ἐντὸς τῆς Χώρας μας, ὅταν πρὸς στιγμὴν μετὰ τὴν Ἀσιατικὴν συμφορὰν μας ἐξησθενίσανεν, τόσοι οἱ Σέρβοι ὅσον καὶ οἱ Βουλγαρομακεδόνες.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως αὐτῶν τῶν περιπτώσεων, ἡ πραγματικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἔναντι τοῦ Μακεδονικοῦ προβλήματος, εἶνε ἄλλη. Διότι ἡ Ἑλλὰς κατέχει, ἐν μεγάλῳ μέτρῳ, τὴν κλεῖδα τῆς βαλκανικῆς εἰρήνης ὡς καὶ τὸ μέσον ν' ἀνοίξῃ εἰς τοὺς Βαλκανίους νέους ὀρίζοντας μέλλοντος καλλιτέρου, ἐάν κατορθώσῃ νὰ ἐγκαθιδριθῇ στερεῶς, κατὰ τὰ ἐν τῇ πρώτῃ παραγράφῳ μου προειρη-

μένα, ἐπὶ τοῦ ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῆς πολυτίμου δυτικομακεδονικοῦ τμήματος ἐκ τῆς ἐπιμάχου περιοχῆς τῶν ὑψηπέων, διὰ πληθυσμοῦ ἱκανοῦ νὰ κινητοποιήσῃ ἐν τάχει τὰς πηγὰς τοῦ πλούτου τοῦ τμήματος αὐτοῦ καὶ νὰ τὸ ἐκπολιτίσῃ, διαλύουσα τὰς ἐν αὐτῷ παλαιὰς πρωτογόνους καὶ ἀντιδραστικὰς σλαβικὰς ἐστίας τῆς πατριορχικῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Τὸ γεγονός τοῦτο θὰ ἐξασθενίσῃ τὰς σλαβικὰς ταύτας φωλεάς, θ' ἀμβλύνη τὰς ἐλπίδας καὶ θὰ χαλαρώσῃ, ὡς πρὸς τὸ ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν τοῦλάχιστον κατοχὴν τμήμα τοῦτο τῆς Χώρας, τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Βουλγαρομακεδονικοῦ Κομιτάτου, ὅπως ἐπαναφέρῃ τοὺς πληθυσμοὺς εἰς τὸ αἰμοσταγὲς ἐπίπεδον τοῦ παλαιοῦ φυλετικοῦ ἀνταγωνισμοῦ· θὰ ἐκμηδενίσῃ δὲ ἐπίσης διὰ παντός τὸ ὕψος διὰ τὰς ἐν Ἑλλάδι σλαβικὰς μειονότητας ἐνδιαφέρον καὶ τὰ ἀσπόνδως συμμαχικὰ πρὸς νότον σχέδια τῆς Σερβίας. Καὶ ἀκόμη, ὅπερ τὸ ἐξ ὅλων σπουδαιότερον, μία νέα ἐστία ἐκπολιτισμένης ἔλξεως θὰ δημιουργηθῇ διὰ τοὺς πέραν τῶν συνόρων Μακεδόνας τῆς σερβικῆς κατοχῆς, οἱ ὅποιοι θὰ εὔρουν ταχέως πολλοὺς λόγους διὰ νὰ ἀποβλέψουν πρὸς αὐτὴν τὴν νέαν ἐστίαν. Καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ εἰρήνη θὰ ἔχῃ νὰ κερδίσῃ καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν πού, ἐφ' ὅσον οἱ γείτονες ἀποφασίσουν εἰλικρινῶς νὰ σεβασθοῦν τὸ ὑφιστάμενον κατὰ τὰς συνθήκας ἐδαφικὸν καθεστῶς, ἠθέλαμεν ὅλοι προσανατολισθῇ εἰς μίαν συνεννόησιν καὶ ἀλληλοανοχὴν γονιμον καὶ διὰ τὴν περίπτωσιν πού, κατόπιν νέας σκληρᾶς ἰσως πείρας, τὰ βαλκανικὰ Κράτη Ἀλβανία, Σερβία, Βουλγαρία καὶ Ἑλλάς ἠθέλον συνεννοηθῇ, δι' ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων καὶ διὰ πραγματικῆς παραιτήσεως ὅλων ἀπὸ τοῦ παμμακεδονικοῦ ὄνειρου, νὰ δώσουν νέαν λύσιν καὶ νὰ βάλουν βρειότερον τὰ κοινὰ σύνορα ἐπὶ τοῦ σημείου ἀκριβῶς τῆς διασταυρώσεως τῶν πηγῶν Μοράβα καὶ Ἀξιού.

Ἡ λύσις αὕτη, ἥτις, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ἐνδεχομένης διαταρᾶξεως τῆς παρούσης καταστάσεως, θὰ ἤξιζε νὰ μελετηθῇ καὶ νὰ ἐπιδιωχθῇ μὲ κάθε τρόπον, δὲν στερεῖται οὔτε δικαίων οὔτε συμφερόντων εἰς ὅλους ἐπιχειρημάτων.

Διότι δι' αὐτῆς θ' ἀνοιχθῇ τότε ἓνας νέος τεράστιος ὁρίζων, διότι τὰ βαλκανικὰ Κράτη, ἐμπιστευόμενα οὕτως εἰλικρινῶς καὶ ἀναγκαστικῶς, ἐπὶ τοῦ ἐπιμάχου ἐκείνου σημείου, τὰ νῶτα ἑαυτῶν πρὸς ἄλληλα, θὰ παύσουν νὰ στρέφονται ζηλοτύπως ἀπὸ τῶν ἄκρων τοῦ ἑαυτῶν πρὸς τὸ κέντρον ἐκεῖνο, θὰ παύσουν νὰ ὑποβλέπουν τὸ ἓνα κατὰ τοῦ ἄλλου, θὰ παύσουν διώκοντα τὴν σκιάν—ὅπως ὁ σκύλος τὴν οὐρὰν του—θὰ παύσουν νὰ διαγωνίζονται γύρω ἀπὸ τὴν χίμαιραν τῆς ἡγεμονίας καὶ νὰ κατατρῶγουν τὰ ἴδια ἑαυ-

τῶν σπλάχνα, θὰ στραφοῦν δὲ ἀντιθέτως πρὸς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἑκαστον διεξόδους καὶ πρὸς τὰς ἀνοικτὰς θαλάσσας, ἀλληλοῦπο-
στηριζόμενα πρὸς τὰς νέας ταύτας κατευθύνσεις, αἵτινες ἀποτε-
λοῦν καὶ δι' ἓνα ἑκαστον καὶ δι' ὅλην τὴν Χερσόνησον ζήτημα
ζωῆς. Ὁ νοῦς τῶν Βαλκανικῶν λαῶν ἀπὸ καθουροειδῆς συνεστρα-
μένος πρὸς ἑαυτὸν καὶ συγκεντρωτικὸς θὰ πάρῃ ἓνα ἀντίστροφον
ἀκτινωτὸν καὶ ἀστροειδῆ σχηματισμὸν καὶ θ' ἀποκεντρωθῇ.

Ἡ Σερβία θ' ἀντιληφθῇ τότε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διαυγέ-
στερον, οἷ τι τὸ μέλλον αὐτῆς εἶνε εἰς τὴν ἁδριατικὴν ἔξοδον καὶ
ἐξ ἴσου εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν Πανονικὸν ὠκεανὸν καὶ ὅτι, διὰ τὰ
συγκρατήρη τὰς νέας ἐκεῖ ἐπαρχίας της, ὀφείλει νὰ ἔχῃ τὰ νῶτά
της ἀσφαλῶς στηριγμένα εἰς μίαν τελείως ἀνεπιβούλευτον ἐνδοβαλ-
κανικὴν συνεννόησιν· ἡ Ρουμανία θὰ δυνηθῇ ἐπίσης νὰ διατηρήσῃ
στερεὰ τὰς πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς σύνορά της καὶ θὰ ἴδῃ, ὅτι
εἶνε εἰς κοινὸν ὄφελος τὸ νὰ διευθετήσῃ τὸ ζήτημα τῆς Δοδρου-
τσᾶς μὲ τὴν Βουλγαρίαν, ἥτις, πάλιν, ἐρειδομένη πανταχόθεν ἐπὶ
τοῦ ὠραίου καὶ πλουσίου Αἴμου, θ' ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμούς της
πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ποντικὴν θάλασσαν, ὅπου θὰ εὕρῃ σὺν τῷ
χρόνῳ τὸν μελλοντικὸν αὐτῆς δρόμον· ἡ Ἑλλάς τέλος—ἡ ὁποία
ἐπιζῇ, παρ' ὅλον τὸν πρωτοφανῆ κατακλυσμὸν τῆς ἀναστροφικῆς
καὶ ἀντιφυσιολογικῆς ἐπανόδου τῶν μικρασιατικῶν της πληθυσμῶν
εἰς τὸν ξηρὸν βράχον της,—θ' ἀποκτήσῃ τὸ στήριγμα καὶ τὴν ἵ-
νεσιν ποῦ χρειάζεται διὰ νὰ ἀναδιοργανωθῇ, διὰ πρώτην φορὰν
ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὡς ἡπειρωτικὸν Κράτος καὶ θὰ ἀναπτυχθῇ ἐκ νέου
μὲ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ χρόνου εἰς τὴν ἱστορικὴν τὴν πέραν τοῦ Αἰ-
γαίου ἀκτὴν της. Ἀπαντὰ τὰ βαλκανικὰ Κράτη, ἐὰν δὲν ἀλληλο-
ξοντωθοῦν, ἐντὸς ἡμίσεως αἰῶνος θὰ χρειασθῇ νὰ διανοίξουν νέ-
ους ὁρίζοντας δράσεως εἰς τοὺς πληθυσμούς των ἔξω τῆς μητρὸς
Χερσονήσου.

Καὶ τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτο οὐδόλως θὰ εἶνε ἐνάντιον εἰς τὰ
πραγματικὰ συμφέροντα τῆς νέας Τουρκίας, ἥτις, εἰσερχομένη
εἰς μίαν τοιαύτην βαλκανικὴν συνεννόησιν, θὰ ἀποκτήσῃ καὶ
τὴν ἀσφάλειαν τὴν ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀνάπλασίν της καὶ τὴν
ἐλπίδα ἀπωτέρας διαπλατύνσεώς της πρὸς ἀνατολὰς καὶ ὅχι πλέον
πρὸς δυσμὰς. Ὁ πολιτισμὸς γενικὰ καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κόσμου
θὰ παλινδρομήσῃ πρὸς τὰ παλαιὰ ἔχνη του καὶ θὰ κινήθῃ κατὰ
μικρὸν πρὸς ἀνατολὰς τὴν φορὰν ταύτην. Καὶ εἰς τὴν κίνησιν ταύ-
την τὰ Βαλκάνια καὶ ἡ Τουρκία θὰ ἔχουν νὰ ἀφάρουν σπουδαῖον
ρόλον, ἐφ' ὅσον κατορθώσουν νὰ ἐξηνεύσουν καὶ ν' ἀναστήσουν
ἐπὶ νέας βάσεως ὁλόγυρα εἰς μίαν οὐδετέραν Κωνσταντινούπολιν
τὸ παλαιὸν ἀνατολικὸν Κράτος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.

Οἱ Βαλκανικοὶ λαοί, κατὰ ταῦτα, ἐάν, ἀλληλοκρατούμενοι, ἐπιδιοθοῦν ἐν εἰρήνῃ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἡπειρωτικῆς δυνάμεως αὐτῶν διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως ὅλων τῶν πρώτων ὑλῶν τοῦ πλούτου τῆς χώρας, θὰ δινηθοῦν ἔπειτα νὰ βοηθηθοῦν μεταξύ των καὶ εἰς τὰς θαλασσίας αὐτῶν ἑκαστον διεξόδους, δημιουργοῦντα ἓνα κοινὸν ἰσχυρότατον θαλάσσιον Κράτος. Εἶναι δὲ ἡ θαλασσοκρατορία τὸ κύριον πράγματι ἐνωτικὸν στοιχεῖον διὰ τοὺς λαοὺς τούτους, τῶν ὁποίων ἡ τόσον συχνὰ μελετωμένη Ὅμοσπονδία δὲν φησὶ δινηθῆναι νὰ στηριχθῇ ἀσφαλῶς, παρὰ μόνον εἰς τὴν καθαρῶς πολιτικὴν ταύτην βάσιν.

Ἡ ἀντίληψις, ὅτι ἡ Ὅμοσπονδία εἶνε δυνατὸν νὰ στηριχθῇ εἰς τὰ λεγόμενα περὶ ἀμοιβαίας τῶν λαῶν αὐτῶν συμπληρώσεως, δὲν εἶνε καθόλου βάσιμος καὶ δὲν ἔχει κανένα μέλλον διότι τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ἐκτὸς ἐν μέρει καὶ προσωρινῶς τῆς Ἑλλάδος, ἔχουν ὁμοειδῆ παραγωγὴν καὶ τὸ συμφέρον των εἶνε ὅχι εἰς τὴν πρὸς βλάβην ἀλλήλων δημιουργίαν τεχνητῶν ἐσωτερικῶν ἐν τῇ Χερσονήσῳ ἀγορῶν, ἀλλ' εἰς τὴν θάλασσαν, ἥτις θὰ ὁλοκληρώσῃ τὴν οἰκονομικὴν των ζωὴν καί, μὲ τὸ ἄνοιγμα ὀριζόντων πλατιτέρων, θὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην, ἀποτελοῦσαν τὴν βάσιν τοῦ μέλλοντος.

Ἐπὶ πλέον ὅχι ἡ Θεσσαλονίκη, ἀλλὰ ἡ Κωνσταντινούπολις δέον νὰ θεωρῇται ὡς ἡ ἐπιθυμητὴ μελλοντικὴ πρωτεύουσα τῆς ἐλλειζομένης Βαλκανικῆς Ὅμοσπονδίας, ἥτις θὰ καταστῇ ἐπιτεύξιμος ἀν συμπεριλάβῃ καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ στηριχθῇ εἰς τὰς ἀκτινωτὴν καὶ ἀποκεντρωτικὴν, προσανατολιζομένη εἰς ἄξονα ὅλως διάφορον ἐκείνου, ὅπου περιστρέφεται τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα.

Ἡ προσήλωσις εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἐσωτερικὸν ἄξονα θὰ ὀδηγήσῃ εἰς πόλεμον μοιραῖον, ὅστις θὰ προκληθῇ διὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴν ἀπὸ ἓνα ἐκ τῶν ἀντιπάλων κατοχὴν τῶν ὑψηλῶν, περὶ ὧν ὠμίλησα, τοῦ θεωρητικῶς δηλαδὴ ὑψηλοτέρου κεντρικοῦ τῆς Χερσονήσου σημείου, ὅπου ἐφάπτονται πρὸς ἀλλήλας αἱ ἀντίστροφαι ροαὶ τοῦ Μοράβα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, συναποτελοῦντων τὸν κύριον γεωγραφικὸν διάδρομον ἐν τῇ χώρᾳ, τοῦ σημείου αὐτοῦ, ὅπερ εἶνε συνυφασμένον μὲ τὴν ἰδέαν καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς βίας, ὅπου διεπταυρώθησαν μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰ χέρια οἱ διαδραμόντες τὴν Χερσονήσον λαοὶ καὶ ὅπου ἡσκήθη ἡ κυρία ἐπιρροή καὶ ἡ πίεσις αὐτῶν, καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς αἱματηρᾶς ἱστορίας των, ἐκτὸς ἐκείνων μόνον καθ' ἃς εἶτε τὸ Βυζάντιον εἶτε ἡ Τουρκία εἶγαν πραγματοποιήσῃ τὴν ἐνότητά διὰ τῆς καθυποταγῆς πάντων τῶν ἀντιπάλων. Ὁ μακεδονικὸς πόλος αὐτὸς ἐδημιούργησε πάντοτε

Ένα στενόν και τυφλόν έσωτερικόν έν τοίς Βαλκανίοις ήπειρωτικόν στρόβιλον και ώδήγησεν εις την σύγκρουσιν.

Ενψ ή προέκτασις τής ακτίνος τών βλέψεων και ή περιστροφή προς τās γύρω ύγρας και χερσαίαις θαλάσσαις τών ανοικτών προς βορράν και ανατολάς πεδιάδων και ή μετάθεσις του πόλου εις τόν Βόσπορον, την παλαιάν κλειδα τής θαλασσοκρατορίας, θ' αποκεντρώση και θ' αναπτύξη τās φιλοδοξίας τών Βαλκανικών λαών προς τούς ανοικτούς έξωτερικούς όρίζοντας και θα δημιουργήση επί του πράγματι ένωτικού πεδίου τής θαλάσσης ένα κοινόν τόπον όντως όμαδικών συμφερόντων· θα δημιουργήση έμπιστοσύνην άμοιβαίαν, έξασφαλίζουσα ούτω την πολιτικήν Όμοσπονδιάν και την ειρήνην.

Ταύτα ως προς τó Μακεδονικόν ζήτημα, τó όποιον, ως έχουν σήμεραν τά πράγματα, τροφοδοτεϊ την ιδεάν τής ήγεμονίας και καλλιιεργεϊ την μεταξύ Σερβίας και Βουλγαρίας άσβεστον έχθρότητα, ως και τās βλέψεις άμφοτέρων τών Κρατών τούτων επί του ιδικοϋ μας τμήματος τής Δυτικής Μακεδονίας, ως και επί τής Θεσσαλονίκης.

IV

Ήδη άνωτέρω έσημειώσαμεν την κεντρικήν γεωγραφικήν θέσιν, ήν κατέχει έν τή Χερσονήσφ ό διάδρομος Μοράβα—Άξιου· έξηγήσαμεν δέ ότι ή θέσις αύτη και όλου του διαδρόμου και ιδίως τών, περί τās κοινās πηγάς τών δύο ποταμών, ύψιπέδων από Νύσσης και Σόφιας μέχρις Άχρίδος, Μοναστηρίου και Καστοριάς, κέκτιται μεγίστην σημασίαν στρατηγικήν και πολιτικήν διά την Χερσόνησον, ότι ή θέσις αύτη γεννά εις τόν κατέχοντα αύτήν βλέψεις ήμπεριαλιστικάς και έξαπλωτικάς έναντίον τών γειτονικών λαών και προς τās γύρω θαλάσσαις, ότι επίσης εις αύτήν έγκειται ή πραγματική γεννεσιουργός πηγή του Μακεδονικοϋ ζητήματος, τó όποιον είχε ζήτημα στρατηγικόν και πολιτικόν, οϋδόλωσ δέ οικονομικόν και φυλετικόν.

Και δέν είχε καθόλου κατὰ ταύτα παράδοξον, άν, καθώς έσημειώσαμεν, οι μέν Σέρβοι—κατέχοντες τó κύριον τμήμα τής περιεχής ταύτης από τών στρατηγικώς ευνοϊκωτάτων συνόρων που άπέκτησαν προς την Σόφιαν μέχρι Πρέσπας—δέν ήδυνήθησαν ν' άπαλλαγούν από τόν πειρασμόν που είχε συναφής με τόν κεντρικόν γεωγραφικόν πόλον του ήπειρωτικοϋ κορμου τής Χερσονήσου, οι δέ Βουλγαρομακεδόνες κάλλιστα άντιλαμβανόμενοι ταύτα πάντα δεικνύονται άνένδοτοι εις τó ζήτημα τής διατηρήσεως τών πολυτίμων διά την ήμπεριαλιστικήν πολιτικήν τής Βουλγαρίας έ-

στιῶν καὶ ἱστορικῶν συγχρόνως βάσεών των ἐν τῷ Μακεδονικῷ ἰδίῳ τμήματι τῆς Νοτίου Σερβίας.

Οὕτως ἐχούσης τῆς καταστάσεως, εἶνε φανερόν, ὅτι διὰ μὲν τοὺς Βουλγαρομακεδόνας—οἵτινες χωρὶς πολλὰς θεωρίας ἐξ-ακολουθοῦν νὰ δροῦν, ὅσον ἤμποροῦν, ἐμπράκτως διὰ τοῦ παλαιοῦ τοῦ πρὸ τοῦ 1913 καθιερωθέντος συμμοριτικοῦ καὶ συνωμοτικοῦ αἵματηροῦ συστήματος—δὲν θὰ εἶχε τις δι' αὐτοὺς νὰ ἀσχοληθῇ τοῦλάχιστον ἐγγράφως, ἐπειδὴ ἡ φιλολογία αὕτη τῶν χαρτίνων ἀπαντήσεων εἰς τὴν αἰμοσταγῇ δρᾶσιν των μᾶλλον τοὺς ἐνισχύει εἰς τὸ ἔργον των, τὸ ὁποῖον διὰ τοὺς ἀγνοοῦντας τρίτους παρουσιάζεται εἰσι ὡς βασιζόμενον εἰς μοιραῖά τινα πραγματικὰ ἴσως ἐλαττώματα τῆς παρουσίας διαρρυθμίσεως τῶν συνόρων. Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ ὅμως τοὺς Σέρβους τὸ ζήτημα ἔχει ἄλλην ἀποψιν, ἥτις ἐπιδέχεται, συζητήσιν τοῦλάχιστον ἐφ' ὅσον εἶνε ἀκόμη καιρὸς διὰ νὰ τοὺς ὑπενθυμίῃ τις τὰ καθήκοντά των ἀπέναντι τῆς νομιμοφροσύνης, ἀπέναντι τοῦ κοινοῦ βαλκανικοῦ συμφέροντος καὶ ἀπέναντι τοῦ ἰδίου ἑαυτῶν μέλλοντος. Διότι οἱ γείτονές μας καὶ παλαιοὶ σύμμαχοι—μὴ ἐννοοῦντες νὰ παραιτηθοῦν, ὡς ἐσημείωσα, τοῦ γονατίσαντος ἐντούτοις τὴν Βουλγαρίαν ἀπατηλοῦ ὀνειρ-ου τῆς ἐξουθενώσεως ἡμῶν τῶν ἄλλων συνοίκων—ἔβαλαν ἀλ-ληλοδιαδόχως εἰς ἐνέργειαν ὅλα τὰ μέσα ποῦ ἐκ τῶν περιστάσεων ἐνόμισαν ἐξυπηρετικά τοῦ σκοποῦ των· εἰς μὲν τὸ εἶδος τῆς δρού-σεως τῶν Βουλγαρομακεδόνων ἀπήντησαν ὁργανώσαντες ἐπὶ τοῦ ἰδίου μὲ ἐκείνους συνωμοτικοῦ ἐπιπέδου κατὰ παρεμφερῆ τρόπον τὴν ἐν ταῖς νοτίαις ἐπαρχίαις διοίκησίν των· ὁμοίως ἐπεβουλεύ-θησαν τὴν μοιραίαν ἀλβανικὴν ἀνεξαρτησίαν δώσαντες μὲ τὸν καιρὸν καὶ περισσοτέρας ἐκάστοτε ἀφορμὰς διὰ τὴν ἐπιθυμητὴν ἀνάμειξιν εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν φιλίαν τῆς ὁποίας, πάλιν, ἔδειξαν ὅτι δὲν θὰ ἐδίσταζαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν ἀκόμη καὶ ἐναντίον μας, ἐὰν κατώρθωναν νὰ τὴν ἐξαγοράσουν εὐθηνὰ κάπως, καθὼς ἤλ-πιζαν· ἔκαμαν ἐπίσης ὅ,τι ἤμποροῦσαν διὰ νὰ ἀσκήσουν ἐν τῷ ζη-τήματι Θεσσαλονίκης καθ' ἡμῶν πίεσιν ἔμμεσον καὶ διὰ τῆς Γαλ-λίας, ἥτις, δι' ἄλλους γενικωτέρους λόγους νομίζει εἰς ἑαυτὴν χορήσιμον νὰ κρατήσῃ τοὺς Σέρβους μεταξὺ τῶν ὑπὸ τὴν ἐπι-ροήν της Κρατῶν. Ἀκόμη, ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἐξεμεταλλεύθη-σαν τὸ αἵματηρόν δρᾶμα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐν Βουλγαρίᾳ τὸ ἐπακολουθῆσαν τὴν ἀνατροπὴν τῆς δικτατορίας τῶν ἀγρο-τῶν. οὕς, εὐρισκομένους ἐν τῇ ἐξορίᾳ, ἐπεχείρησαν νὰ ἐκμεταλ-λευθοῦν, μὲ τὴν πλέον ὥμην ἑλλειψιν ἐπιφυλάξεως, πρὸς ἴδιον ὄφελος· εἶνε περὶ τὸν νὰ σημειώσω, ὅτι τὸ ἴδιον ἐλαττήριον τοὺς ὤθησε ν' ἀνακαλύψουν—παρὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τοῦ ἐκ

τῶν συνθηκῶν καθεστῶτος—τὰς σλαβικάς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ νησίδας, εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν ὁποίων ἐθεώρησαν εὐ-
κολον ν' ἀναμιχθῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περὶ μειονοτήτων προβλε-
πομένων ἐγγυήσεων τονίζω δὲ μόνον ἐν συντομίᾳ ὅτι μὲ τὸ ἴδιον
ᾠμότατα ἐγωϊστικὸν μέτρον μετεχειρίσθησαν ἀκόμη καὶ τὰ δύο
εὐρύτερα τῆς Χερσονήσου ἰδανικά, τόσον διπλαδὴ τὸ εἰδικὸν τῆς
ἐνώσεως τῶν ἐν αὐτῇ Νοτιοσλαύων, ἣτις προβλέπει συγχώνευσιν
τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, ὅσον καὶ τὸ γενικὸν τῆς Ὀμοσπον-
διακῆς ἀνασυνθέσεως ὅλων τῶν συνοίκων λαῶν. Πάντοτε δέ, ὁ-
σάκις αἱ μεθ' ἡμῶν συνεννοήσεις ἔβαιναν πρὸς κρίσιμον σημεῖον,
μὲ χαρακτηριστικὴν στερεοτυπίαν ἔρριψαν εἰς τὸ μέσον τὸ τερ-
τίπιν τῆς ἐπὶ θύραις ὀριστικῆς πλέον συμφιλώσεως τῶν μὲ τοὺς
Βουλγάρους, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι οὕτω πως θὰ μᾶς κατεπτόουν. Καὶ
μέχρι τοιοῦτου σημείου ἐπιτυχίας ἔφεραν τὸ σύστημα αὐτὸ τῆς
διπλοπροσωπείας, τῆς μπλόφας καὶ τοῦ βαλκανικοῦ τερτιπίου, ὥστε
κτώρθωσαν νὰ καταλάβουν ἐν Γενεύῃ διὰ τοῦ κ. Νίντσιτς αὐτὴν
ταύτην τὴν προεδρείαν μιᾶς ἐκ τῶν Συνελεύσεων τῆς Κ.Τ.Ε., προε-
δρείαν συμβολίζουσαν ἕνα ἄκρως εἰρηνευτικὸν πνεῦμα καὶ κατώρ-
θωσαν τοῦτο, κατὰ τὴν ἰδίαν ἀκριβῶς στιγμὴν καθ' ἣν ὑπὸ τὴν
ἁθῶν καὶ προβατίνην ἐκείνην τήβεννον τοῦ προέδρου, ἀκόνι-
ζαν τὰ πλέον ἀμείλικτα νύχια ἐναντίον τῶν ἐν τοῖς Βαλκανίοις
συνοίκων αὐτοῖς λαῶν· πῶς νὰ χαρακτηρίσωμεν ὅλα αὐτά; Ἡ
ἀφύπνισις τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ ἡ διόγκωσις
τοῦ στενοῦ ἐγωϊσμοῦ βαίνει παραλλήλως μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς
δυστυχίας εἰς τοὺς λαοὺς καθὼς καὶ εἰς τὰ ἄτομα· καὶ τὸ φαινό-
μενον αὐτὸ τὸ δικαιολογεῖ ἐπαρκῶς ἡ βιολογία. Νομίζω ὅμως, ὅτι
δὲν ὑπάρχουν καὶ τόσοι πολλοὶ τρόποι διὰ νὰ δικαιολογήσουν τὸ
περίεργον βεβαίως φαινόμενον πού παρετηρήθη μὲ τοὺς Σέρβους,
ὅτι δηλαδὴ οὗτοι, καίτοι εὐτυχήσαντες ὑπὲρ πᾶν μέτρον καὶ πέ-
ραν πάσης ἐλπίδος, δὲν κατώρθωσαν ὅμως οὔτε ἐπὶ μίαν στιγμὴν
ν' ἀπαλλαγοῦν τοῦ στενοῦ ἐγωϊσμοῦ των, νὰ ἀποτινάξουν τὴν
ταπεινὴν ἐκείνην βαλκανικὴν κοιτοπονηρίαν πού ὅλοι δυστυχῶς
ἐκκληρονομήσαμε ἐκ τῆς μακραίωνος δουλείας, δὲν εὐρῆκαν τέλος
καμμίαν σκέψιν πραγματικῶς ψυχραῖμον καὶ ἐγκαρδίαν δι' ἐκείνα
τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν κοινὴν δι' ὅλους τοὺς συνοίκους
λαοὺς ὑπόθεσιν.

Ἄλλ' ἐκτὸς ὅλων τούτων τῶν σημείων, ἐπὶ τῶν ὁποίων δύνα-
ταί τις νὰ συζητήσῃ τὴν σερβικὴν τακτικὴν καὶ τὰ ὁποῖα ἄλλως
ἀποτελοῦν ἀρμοδιότητα μᾶλλον τῆς πολιτικῆς, οἱ Σέρβοι ἐπιστή-
μονες ἔχουν διαπλάσει, ὁλόγῳ εἰς τὸ οὐσιῶδες ζήτημα τοῦ δια-
δρόμου Μοράβα—Ἀξιοῦ, καὶ μίαν θεωρίαν, ἣτις δίδει ἀρνετὰ

καὶ χαρακτηριστικὰ ἐπιχειρήματα εὐνοϊκὰ εἰς τὰς ἐξαπλωτικὰς καὶ ἡγεμονικὰς βλέψεις τοῦ τριαδικοῦ γειτονικοῦ Βασιλείου ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς. Εἶνε μάλιστα ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι οἱ Σέρβοι τὰ μὲν στρατηγικὰ καὶ πολιτικὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἡγεμονίας, ὅτινα ἀπορέουν ἐκ τῶν κεντρικῶν περιοχῶν ποὺ κατέχουν καὶ ἄτινα, ὡς ἐξέθεσα ἤδη, εἶνε πολὺ εὐλόγα, οὐδόλως τὰ κυκλοφοροῦν, ἐπειδὴ προφανῶς ταῦτα ἔρχονται εἰς ἄμεσον καὶ ἀπροκάλυπτον σύγκρουσιν μὲ τὸ ὑφιστάμενον καθεστῶς τῶν συνθηκῶν. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον καὶ μὲ τὰ ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς θεωρίας τῶν ἀπορρέοντα ἐπιχειρήματα, ἅτινα δὲν διστάζουν νὰ θαυπεύουν δημοσίᾳ.

Καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ἀπόψεως, περὶ ἧς κατωτέρω, οἱ Σέρβοι θέτουν ὡς ἐξῆς τὸ ζήτημα: Ἀφοῦ δηλαδὴ τονίσουν τὴν πράγματι ἐπίκεντρον θέσιν ποὺ κατέχει, ἀπὸ ἄποψιν γεωγραφικὴν, ἡ βαθεῖα διαδρομικὴ γραμμὴ Μοράβα—Ἀξιοῦ, παρατηροῦν κατόπιν, ὅλως λογικῶς, ὅτι τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄνευ συνεπειῶν συγκοινωνιακῶν, ἀνθρωπογεωγραφικῶν, ἐμπορικῶν καὶ οἰκονομικῶν γενικῶς.

Ἰσχυρίζονται κατὰ ταῦτα, ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς βαθείας αὐτῆς γραμμῆς στηριζομένη συγκοινωνιακὴ ἀρτηρία, ἡ ἀπολήγουσα τὸ μὲν εἰς Θεσσαλονίκην, μέγα θαλάσσιον κέντρον μεταφορῶν, τὸ δὲ εἰς Βελιγράδι, κέντρον μεταφορῶν ἐξ Ἰσσοῦ μέγα, δὲν δύναται παρὰ ἀφ' οὗτου μάλιστα ἐνισχύθῃ διὰ γραμμῆς σιδηροδρομικῆς, νὰ δώσῃ βάσιν εἰς ἐπανάληψιν ἐπὶ τῶν παραλλήλως καὶ γύρω αὐτῆς, περιοχῶν τῶν αὐτῶν ἱστορικῶν φαινομένων, εἰς μεγάλην δηλαδὴ συγκέντρωσιν πληθυσμῶν καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἐνότητα αὐτῶν καὶ τοῦ μεταξὺ αὐτῶν ἐμπορίου· πρακτικῶς δηλαδὴ ἡ ἐνωτικὴ αὕτη ἐπίδρασις θὰ ἔχῃ νὰ τείνῃ εἰς ὁμοιογένειαν καὶ ταυτότητα φυλετικὴν καὶ ἐθνικὴν τῶν πληθυσμῶν ὡς καὶ τῶν οἰκονομικῶν αὐτῶν συμφερόντων.

Μέχρι ποίου σημείου ἡ ἀνείληψις αὕτη εἶνε εὐλόγος καὶ βάσιμος ;

Ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ θὰ δώσωμεν κατωτέρω μίαν σύντομον ἀνάλυσιν ἐξ ἧς θὰ γένη, ὅπως ἐλπίζομεν, φανερόν, ὅτι, ἐνῷ τὰ στρατηγικὰ καὶ πολιτικὰ ἐπιχειρήματα ἔχουν τὸν λόγον τῶν—ὡς τὸν ἐξήγησα ἤδη—ὅλως ἀντιστρόφως συμβαίνει μὲ τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἐνωτικῆς καὶ ἀφομοιωτικῆς ἑλξεως τοῦ διαδρόμου Μοράβα—Ἀξιοῦ.

Παρατηρῶ εὐθὺς ἀμέσως, ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς μεταξὺ Βελιγράδιου—Θεσσαλονίκης γεωγραφικῆς ἐνωτικῆς γραμμῆς στηριζομένην ἡπειρωτικὴν συγκοινωνίαν, ὅτι τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς

τὰ τοπικά, ἀνεξαρτήτως δηλαδή τῆς πιθανῆς δι' αὐτῆς διαμετακομίσεως πρὸς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην ἢ τὴν Μεσόγειον, ὅτι τὰ τοπικά αὐτὰ ἀποτελέσματα εἶνε πολὺ μικρᾶς σημασίας· τὰ ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν προσκλινούσης περιοχῆς τοῦ Ἀξιοῦ κινοῦμενα πρὸς τὴν περιοχὴν Μοράβα ἐμπορεύματα καὶ τὰ ἐντευθεν δημιουργούμενα κοινὰ συμφέροντα εἶνε μηδαμινά· ἐπίσης μηδαμινὰ εἶνε τὰ ἐκ τῆς περιοχῆς Μοράβα μὲ τελικὸν προορισμὸν τὴν περιοχὴν Ἀξιοῦ καὶ τὴν Θεσσαλονίκην κινούμενα ἐμπορεύματα, μάλιστα δὲ εὐθὺς ὥς οἱ αἰφνιδίως συσσωρευθέντες ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ἔποικοί μας γίνουσι παραγωγικοί, αἱ ἑλληνικαὶ αὐταὶ ἐπαρχίαι θὰ ἀποβάλλουν συντόμως καὶ αὐτὴν τὴν μικρὰν σημασίαν, ἣν ἀπέκτησαν ἐκ τυχαίων λόγων, ὥς ἄγορὰ ἐξωτερικῇ διὰ μερικὰ σερβικὰ προϊόντα, ἅτινα εἰσέχθησαν κατὰ τὴν πρώτῃν ἐγκατάστασιν, καὶ τὸν ἐποικισμὸν τῶν προσφύγων. Χαρακτηριστικὴ μόνον ἐνωτικὴ τάσις ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ὑπὸ τὴν κατεχόμεν ἡμᾶς τμήματος τῶν χωρῶν τοῦ Ἀξιοῦ πρὸς τὸ τμήμα τῶν ἰδίων χωρῶν, τὸ προσαρτηθὲν εἰς τὴν Σερβίαν, ἐπειδὴ ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ τοῦ Ἀξιοῦ ἦτο ἐμπορικῶς προσανατολισμένη πρὸς τὴν ἄγορὰν τῆς Θεσσαλονίκης· ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνωτικὴ αὕτη τάσις εἶνε σήμερον λίαν χαλαρά, λόγῳ τοῦ κατωτέρου ἐπιπέδου πολιτισμοῦ καὶ τῆς κλειστῆς γεωργοκτηνοτροφικῆς οἰκονομίας, ὅφ' ἦν διατελεῖ ἡ νότιος βαρδαρική Σερβία· ἐξ ἄλλου παρατηρῶ ἐπίσης, ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ νότιος Σερβία τοῦ Ἀξιοῦ ἐκπολιτισθῇ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν χρειῶν τοῦ πληθυσμοῦ της, ἥτις θὰ συμπέσῃ μὲν ἔντασιν τῆς ἐργασίας καὶ μὲ αὐξήσειν τῆς τε εἰσαγωγῆς καὶ τῆς ἐξαγωγῆς της, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἐνωτικὴ αὕτη τάσις μεταξὺ τῶν δύο χωρισθέντων ὑπὸ τῶν συνόρων τμημάτων τοῦ Ἀξιοῦ θ' αὐξάνη καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἡ ἄγορὰ τῆς Θεσσαλονίκης θὰ ἀποκτᾷ μείζονα σημασίαν δι' ἀμφοτέρω· τοῦτο ὅμως θὰ σημαίνει, τίποτε περισσότερον, τίποτε ὀλιγώτερον, παρὰ ὅτι τὸ ἐκτὸς τῶν Ἑλληνικῶν συνόρων τμήμα τοῦ Ἀξιοῦ θὰ ἀποσπᾶται διαρκῶς ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ Μοράβα εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν ἄποψιν καὶ θὰ προσκολλᾶται εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ στρατηγικὴ βέβαια σημασία τῆς περιοχῆς τῶν κοινῶν πηγῶν Μοράβα—Ἀξιοῦ εἶνε, ὥς τὸ ἐξήγησα, φανερά· ἐν τοῦτοις οἰκονομικῶς ὁ μὲν Μοράβας εἶνε ἐστραμμένος πρὸς βορρᾶν, ὁ δὲ Ἀξιὸς πρὸς νότον· τοῦ μὲν Μοράβα οἰκονομικὸς πόλος εἶνε ὁ μέγας Πανονικὸς ἡπειρωτικὸς ὠκεανὸς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐδημιουργήθησαν μεγάλαι συγκεντρώσεις πληθυσμῶν, ὥς εἶνε ἡ Βιέννη καὶ Βουδαπέστη καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὰς πραγματικὰς ἄγορὰς καταναλώσεως.

καὶ προμηθειῶν διὰ τὰς χώρας τοῦ Μοράβα· συνεπῶς ἡ ἑλκυστικὴ ἑνωτικὴ καὶ ἀφομοιωτικὴ ἐμπορικῶς δύναμις διὰ τὴν περιοχὴν τοῦ Μοράβα δὲν εὐρίσκεται εἰς τὸ σημεῖον τῶν κοινῶν πηγῶν τοῦ μετὰ τὸν Ἀξιόν, ἀλλὰ πρὸς βορρᾶν, τῆς ἐκ τοῦ βορρᾶ τοῦτου πιέσεως ἐφαρμοζομένης ἐπὶ τοῦ Μοράβα διὰ τῆς μεγάλης συγκοινωνιακῆς ἀρτηρίας τοῦ Δουνάβεως καὶ διὰ τῶν θαλασσίων συγκοινωνιῶν, αἵτινες ἀνοίγονται εἰς τὸν μυχὸν τῆς Ἀδριατικῆς. Τοῦ Ἀξιοῦ πάλιν ὁ προσανατολισμὸς καὶ ὁ οἰκονομικῶς συμφέρον πόλος εἶνε εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Μεσόγειον, ἥτις ἐφαρμόζει τὴν τεραστίαν ἑνωτικὴν καὶ ἀφομοιωτικὴν δύναμιν της ἐπὶ τῶν περιοχῶν τοῦ Ἀξιοῦ διὰ τῆς Θεσσαλονίκης.

Πράγματι ἡ ἑλκτικὴ ἑνωτικὴ δύναμις δὲν εὐρίσκεται κατὰ κυριολεξίαν εἰς τὴν τοπικὴν χερσαίαν διαδρομὴν ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Βελιγράδιον, ἀλλ' εἰς τὰς δύο πέραν αὐτῆς τεραστίας ἀντιθέτους μεγάλας ἐστίας δυνάμεως, εἰς τὴν Πανονικὴν κεντρικὴν Εὐρώπην ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὴν Μεσόγειον ἐξ ἄλλου, ἐστίας αἵτινες ἀντηγωνίσθησαν διὰ τὴν ἐπικράτησιν ἀδιάλειπτα ἐν τῇ ἰστορίᾳ· ἐπὶ Βυζαντινῶν ὁ ἀγὼν διεξήχθη μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς ἀφ' ἑνὸς θαλασσοκρατορίας, ἥτις ἐκράτει ὅλου τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἀνατολῆς ὡς καὶ τῆς Βαλκανικῆς διὰ τῶν μεγάλων της κέντρων Κωνσταντινουπόλεως καὶ Θεσσαλονίκης καὶ ἐξ ἄλλου μεταξὺ τῶν γερμανικῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς Πανονίας ἐκχυθέντων καὶ ἐν αὐτῇ ἐχόντων τὴν βάσιν των σλαβικῶν καὶ ἄλλων λαῶν· ἐπὶ Τουρκίας, ἐφ' ὅσον αὕτη ἐνωρὶς παρέδωκε τὰς κλεῖδας τοῦ ἐμπορίου εἰς τὰς θαλασσίας δυτικὰς δυνάμεις, ὁ ἀγὼν διεξήχθη μεταξὺ τῆς θαλασσοκρατείας Ἀγγλίας καὶ τῶν Γερμανῶν ποῦ ἐξηπλώθησαν διὰ τῆς Πανονικῆς πεδιάδος πρὸς νότον. Ὁ παγκόσμιος πόλεμος εἶνε μία μορφή τῆς πάλης ταύτης. Οἱ δὲ Σλαῦοι, οἱ ὅποιοι ἀπωθηθέντες κατὰ μικρὸν ἀπὸ τὰς ἐν Πανονίᾳ εὐρείας ἀνανεωτικὰς βράσεις των, ἐνεσφηνώθησαν καὶ ἀπεκλείσθησαν ἐντὸς τῶν ὑπερβολικὰ κατατετμημένων κεντρικῶν βαλκανικῶν χωρῶν, ἐφαίνοντο ὅτι ἐμελλον μᾶλλον νὰ συντριβοῦν μεταξὺ τῶν ἀντιρρόπων ἀπὸ βορρᾶ καὶ νότου πιέσεων, δὲν ἐπέζησαν δὲ ἢ μόνον χάρις εἰς ὠρισμένας ὁργανικὰς ἀδυναμίας τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου ἠσκήθη ἡ ἀπὸ θαλάσσης πίεσις. Ὅπως δὴποτε, τυχούσης εὐκαιρίας, σημειώονμεν ἐν παροίᾳ, ὅτι τὸ συμφέρον τῆς Σερβίας δὲν εἶνε πρὸς νότον, ὅπου, ὅπισθεν τῶν Ἑλλήνων θὰ εἴρη ἀκαταγωνίστους ἀντιπάλους ἀλλὰ πρὸς βορρᾶν, ὅπου ἔχει νὰ κρατήσῃ τὰς Πανονικὰς βασικὰς ἐπαρχίας της.

Μία γεωγραφικὴ περιοχὴ, διὰ νὰ ἀπαήσῃ πραγματικὴν ἑνω-

τικήν επίδρασιν, πρέπει νὰ δίδῃ βάσιν διὰ τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ πολιτισμοῦ μὲ ἀνάλογον ἀφροωτικήν δύναμιν· καὶ διὰ τὰ ἦσαν βάσιμα τὰ σερβικὰ ἐπιχειρήματα θὰ ἔπρεπεν ἐπὶ τοῦ σημείου τῶν κοινῶν πηγῶν Μοράβα— Ἀξιοῦ, κέντρου τῶν ἡπειρωτικῶν συγκοινωνιῶν τῆς Βαλκανικῆς, νὰ ὑπῆρχε μία εὐρεῖα ἀναπεπταμένη καὶ πλουσία χώρα, ἥτις νὰ χρησιμεύσῃ ὡς βάσις μιᾶς μεγάλης καὶ πλουσίας ἡπειρωτικῆς πρωτευούσης μὲ μεγίστην παραγωγικὴν καὶ ἐξαγωγικὴν ἱκανότητα καὶ μὲ ἀνάλογον εἰσαγωγὴν. Εἰς τὰ πράγματα ὁμως παρατηροῦμεν ὅτι, λόγῳ τῆς πενίας τῆς χώρας, οἱ πληθυσμοὶ τοῦ κέντρου τῆς Χερσοννήσου εὐρίσκονται εἰς πρωτόγονον κατάστασιν, μὲ ἐλαχίστην εἰσαγωγὴν τε καὶ ἐξαγωγὴν καὶ μὲ ἐξ ἴσου βεβαίως μικρὰν ἐνωτικὴν καὶ ἐλκτικὴν δύναμιν. Παρατηροῦμεν ἐπίσης, ὅτι αἱ μεγάλαι συγκεντρώσεις πληθυσμῶν, καθὼς καὶ αἱ ἀγοραὶ ἔγιναν εἰς τὴν Πανονίαν ἀφ' ἐνὸς καὶ εἰς τὰ ἐπιθαλάσσια κέντρα τοῦ Αἰγαίου ἐξ ἄλλου καὶ ὅτι αἱ κεντρικαὶ ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἡπειρωτικαὶ περιοχαί, λόγῳ τῆς μεγάλης κατατμήσεως αὐτῶν, ὑπέκυψαν πάντοτε εἰς τὴν τεραστίαν ἐλκτικὴν δύναμιν τῆς θαλάσσης. Αἱ ἡπειρωτικαὶ αὗται περιοχαὶ τῆς Βαλκανικῆς Σερβίας ἔχουν μεγίστην ὄντως στρατηγικὴν σημασίαν, ὡς καὶ ἀπομονωτικὴν δύναμιν καὶ δύναμιν ἀντιστάσεως ἐπίσης, οὐδεμίαν ὁμως ἔχουν ἐνωτικὴν ἐμπορικὴν καὶ οἰκονομικὴν δύναμιν, οὐδεμίαν τέλος ἀφομοιωτικὴν τοιαύτην.

Ἐννοεῖ τις κατὰ ταῦτα, ὅτι οἱ ἐλκτικοὶ οἰκονομικοὶ πόλοι εὐρίσκονται ὁ μὲν εἰς πρὸς βορρᾶν, ἐκεῖθεν τοῦ Βελιγραδίου, βορείου τέρματος τῆς διαδρομῆς, ὁ δὲ ἕτερος ἐντεῦθεν τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ νοτίου τέρματος. Ἐξ οὗ γίνεται φανερὰ καὶ ἡ μεγάλη, ὅχι ὁμως ἐνωτικὴ ἐμπορικὴ τοπικῶς μεταξὺ Μοράβα καὶ Ἀξιοῦ, ἀλλὰ διαμετακομιστικὴ σημασία ποῦ ἔχει διὰ τὸ διεθνὲς ἐμπόριον ἢ διαδρομὴ αὕτη. Ἐπειδὴ πράγματι ὁ διαμετακομιστικὸς λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης ἐνδιαφέρει πολὺ περισσότερον τὰ Κράτη τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, καὶ τὰ ἐν τῇ Μεσογείῳ κινούμενα συμφέροντα ἀφ' ἐνὸς, ὡς καὶ τὰ μεσευρωπαϊκὰ καὶ βαλτικὰ Κράτη ἐξ ἄλλου παρὰ τὴν Σερβίαν.

Ἡ ἄποψις αὕτη, ἥτις εἶνε συναφὴς ὅχι πλέον μὲ τὴν τοπικὴν τὴν ἐντὸς τοῦ διαδρόμου κίνησιν τοῦ ἐμπορίου, περὶ ἧς διὰ μακρῶν ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω, ἀλλὰ μὲ τὴν γενικὴν διαμετακόμισιν, δὲν διέφυγε προφανῶς καθόλου τοὺς Σέρβους. Ἀντιθέτως δὲ μάλιστα συνέβη· ἀντιλαμβανόμενοι δηλαδὴ οὗτοι, ὅτι ἡ ἐνωτικὴ ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου ἐπίδρασις καὶ ἡ ἐλκτικὴ συνοχὴ τοῦ διαδρόμου Μοράβα—Ἀξιοῦ, καθὼς καὶ ἡ διεισδυτικὴ πρὸς νότον δύναμις τῆς

ἀγροτοβιοτεχνικῆς πολίχνης τοῦ Βελιγραδίου εἶνε ἀσήμαντοι, ὡς ἄλλως ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν στατιστικῶν, ἐπεδίωξαν νὰ προσαρμύσουν ἐν Βελιγραδίῳ τὴν ἐκ τῆς Πανονίας καὶ τῆς λοιπῆς πρὸς βορρᾶν Εὐρώπης πίεσιν τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου καὶ ν' ἀσκήσουν ταύτην ἐφ' ἡμῶν δι' ἴδιον αὐτῶν λογαριασμόν· ἐπέτυχαν δὲ πράγματι εἰς τὰς συμφωνίας των μὲ τὴν Δικτατορίαν Παγκάλου, ὥστε διὰ τὴν ἀπὸ Γευγελῆς εἰς Θεσσαλονίκην διαδρομὴν νὰ ἰσχύουν αἱ ἴδιαι διακομιστικαὶ εὐκολίαι καὶ τὰ ἴδια τιμολόγια, τὰ ὁποῖα αὐτοὶ ἤθελον συμφωνήσῃ διὰ τὰ ὑπὸ διακόμισιν ἀπὸ βορρᾶ διερχόμενα τὴν Σερβίαν ἐμπορεύματα. Οὐδόλως ὅμως ἐσκέφθησαν, ὅτι καὶ ἡ Θεσσαλονίκη εἶνε ἓνα σημεῖον ὅπου αὐτομάτως μάλιστα ἀσκεῖται ἡ τεραστία πίεσις τῶν ἀπὸ θαλάσσης πρὸς βορρᾶν συμφερόντων καὶ οὐ ἐπὶ πολὺ ἰσχυροτέρῳ τίτλῳ καὶ ἡμεῖς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἀξιῶμεν ὅπως οἱ Σέρβοι ἀποδέχωνται τὰ τιμολόγια μας ἐκείθεν τῆς Γευγελῆς μέχρι τῶν βορείων συνόρων των διὰ τὰ διὰ Σερβίας διακομιζόμενα πρὸς τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην ἐμπορεύματα. Ἄλλως ἡ ἀποφῆς τῆς Ἑλλάδος, ἣτις ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπιθυμεῖ νὰ τὸ συζητήσῃ μὲ ὅλα τὰ ἐνδιαφερόμενα διὰ τὴν διακόμισιν Κράτι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ ὅχι μόνον μὲ τὴν Σερβίαν, εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω ἐκτεθεῖσαν παρατήρησιν στηρίζεται.

Καὶ ταῦτα μὲν εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν ἐπὶ τοῦ τοπικοῦ ἐμπορίου ἐνωτικὴν δύναμιν τοῦ διαδρόμου Μοράβα-Ἀξιοῦ. Μᾶς ὑπολείπεται δὲ νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἐντὸς τῆς ἰδίας ταύτης περιοχῆς κίνησιν τῶν πληθυσμῶν καὶ τὴν ἐνωτικὴν ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασιν τῆς χώρας.

V

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀναλύσεων ἐγένετο ἐλπίζομεν ἀρκούντως σαφές, ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς οὐσιώδους ὄντως στρατηγικῆς καὶ πολιτικῆς σημασίας τῶν κεντρικῶν ὑψιπέδων εὐλόγως στηριζομένη ἰμπεριαλιστικὴ ὁπτασία, δὲν δύναται ἐν τούτοις νὰ εὕρῃ οὐδὲν ἔρεισμα εἰς τὴν ὑποθετικὴν ἐνωτικὴν ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων ἐπίδρασιν τῆς γεωγραφικῆς ἐνωτικῆς γραμμῆς Μοράβα-Ἀξιοῦ. Ὁ μὲν Μοράβας εἶνε πρυσανατολισμένος πρὸς βορρᾶν, ὁ δὲ Ἀξιὸς ἀνοίγεται πρὸς νότον, ἡ δὲ συνεκτικὴ τοπικὴ ἐμπορικὴ δύναμις μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀντιθέτως ἀναπτυσσομένων κοιλάδων, εἶνε μηδαμινή.

Ἄλλ' οἱ Σέρβοι τὴν ἀποψίν των περὶ τοῦ διαβαλκανικοῦ ἄξονος Μοράβα-Ἀξιοῦ καὶ τῆς παραλλήλως αὐτοῦ ἀναπτύξεως τοῦ Νοτιοσλαβικοῦ Κράτους πρὸς νότον στηρίζουν ἐπίσης καὶ εἰς τὴν

ένωτικήν, ὡς λέγουν, μεταξὺ τῶν πληθυσμῶν τῶν μοραβοβαρδάρικων χωρῶν ἐπιδρασιν τοῦ γεωγραφικοῦ ἄξονος· καὶ ἡ ἀντίληψις αὕτη τῶν Σέρβων δὲν σημαίνει τίποτε ὀλιγώτερον πράγματι παρὰ ὅτι ἡ ένωτικὴ ἐπίδρασις αὕτη πρέπει νὰ ἔχῃ ὡς ἐπακόλουθον βιολογικὸν τὴν φυλετικὴν ὁμοιογένειαν τῶν περὶ τὸν ἄξονα πληθυσμῶν, ὡς ἐπακόλουθον ἐθνογραφικὸν μίαν ένισίαν ἐδῶ ἐθνότητα, κοινωνικὸν τέλος ἓνα ὁμοιόμορφον πολιτισμὸν καὶ ἀκόμη, ὡς εἶνε φανερόν, νὰ ἔχῃ ὡς ἐπακόλουθον τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἰδίας κυριαρχίας ἀπὸ Βελιγραδίου εἰς Θεσσαλονίκην.

Μέχρι ποίου σημείου αἱ ἀντιλήψεις αὗται εἶνε βάσιμοι;

Ἀπο ἀπόψεως πρῶτον πολιτικῆς καὶ κρατικῆς οὐδέποτε ἐσημειώθη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοιοῦτον Κράτος· καὶ εἶνε γνωστόν, ὅτι οἱ Σλαῦοι οὐδέποτε ἐγένοντο κύριοι τῆς Θεσσαλονίκης, οὐδέποτε τοιούτῃ ἐπάτησαν τὴν θάλασσαν, πράγμα πού ἀποτελεῖ ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ προϋπόθεσιν διὰ τὴν ἐγκαθίδρυσιν μιᾶς βιωσιμου κυριαρχίας ἐν τῇ Βαλκανικῇ, χώρα εὐρισκομένη ἐν τῇ διασταυρώσει τῶν μεγαλειτέρων συγκοινωνιῶν καὶ ὑποκειμένη σταθερῶς εἰς τὰς ἀπὸ θαλάσσης ἐπιρροάς. Ἀνεφέραμεν προηγουμένως τὸ πράγματι πανσλαβικὸν βαλκανικὸν Κράτος τοῦ Σαμουήλ (1005 αἰῶν) τὸ ὁποῖον, στηριχθὲν εἰς Ἀχρίδα, ἐνεκλείσθη ὅλης ἐκείνης τῆς τόσον τονισθείσης ἀνωτέρω συναφοῦς μὲ τὰ κεντρικὰ ὑψίπεδα ἱμπεριαλιστικῆς ὁριῆς καὶ ἀπῆλυσεν ὅλων τῶν ἐκ τῆς θέσεως ἀπρροεόντων στρατηγικῶν πλεονεκτημάτων, τὰ ὁποῖα μάλιστα καὶ ἐξεμεταλλεύθη ἀριστοτεχνικῶς τόσον, ὥστε ὁ Σαμουήλ καὶ ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ὑπῆρξε πράγματι ἓνας μεγάλος κατακτητὴς. Ἄλλ' εἶνε γνωστόν, ὅτι τὸ Κράτος ἐκεῖνο δὲν ἀντέσχεν εἰς τὴν πῆσιν τῶν πραγμάτων οὔτε ἐπὶ μίαν γενεάν· ὁ Σαμουήλ εὐθὺς ἀπέναντί του ἓνα ἰσχυρὸν καὶ ἀκαταπόνητον στρατιώτην, τὸν Βασίλειον Β', ὅστις καὶ τὸν συνέτριψε τελικῶς εἰς τὴν σκληρὰν μάχην τῶν ἐντεῖθεν τοῦ Μελενίκου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Σέρρας στενῶν τοῦ Στρουμῶνος. Ἀνεξαοτήτως ὅμως τῶν προσοπικῶν περιπετειῶν, οἱ Βυζαντινοὶ κατέχοντες τὴν θάλασσαν ἀπὸ τε τῆς ἁδριατικῆς πλευρᾶς καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Αἰγαίου, ὅπως καὶ οἱ Βενετσάνοι ὕστερον, θὰ εἶχαν πάνποτε ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ ἀποπνίξουν τὸ Κράτος τοῦτο εἴτε βιαίως καὶ διὰ μιᾶς, ὡς ἔπραξεν ὁ Βασίλειος, εἴτε καὶ διὰ τῆς μεθόδου τοῦ θανάτου, ὃν ἐπιφέρει ὁ βαθμιαίος μαρασμός. Οἱ Βυζαντινοὶ, κύριοι τῶν κλειδῶν τῆς θαλάσσης, εἶχαν εἰς χεῖράς των ὅλον τὸ ἐμπόριον καὶ τῆς Μικρασίας καὶ ἀκόμη τῆς Βακανικῆς, αὐτῶν τοιούτων δηλαδή τῶν ἀντιπάλων σλαβικῶν λαῶν εἶχαν λοι-

πὸν ὅλην τὴν εὐχέρειαν διαθέτοντες τοὺς ἐντεῦθεν πόρους νὰ κα-
ταπενήσουν τὸν ἀντίπαλον μέχρις ἐξαντλήσεως.

Ἐκτὸς ὁμῶς τῶν ἀνωτέρω αὐτὸς οὗτος ὁ μέγας Σέρβος αν-
θρωπογράφος I. Σχφίγιτς παραδέχεται, ὅτι αἱ κλιματολογικαὶ
ἐπιρροαὶ τῆς Μεσογείου ὡς καὶ ἡ μεσογειακὴ βλάστησις ἐξινεῖ-
ται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ μέχρι Σκοπίων καὶ
ἐπεκεῖνα· ὅτι ἐπίσης μέχρι τοῦ αὐτοῦ σημείου φθάνει καὶ ἡ ἐξά-
πλωσις τῶν μεσογειακῶν φυλῶν, ὁ τύπος τῶν οἰκήσεων καὶ τοῦ
ἐλληνικοῦ καὶ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ· βλέπομεν κατὰ ταῦτα, ὅτι
οἷχι μόνον οἰκονομικῶς, ὡς ἐξηγήσαμεν ἤδη, ἀλλὰ καὶ γεωγραφι-
κῶς καὶ κλιματολογικῶς καὶ βιολογικῶς καὶ ἐθνογραφικῶς καὶ
κοινωνικῶς ἡ περιοχή τοῦ Ἀξιοῦ διαφορίζεται ἰσχυρῶς ἐν σχέ-
σει πρὸς τὴν τοῦ Μοράβα· συμβαίνει δηλαδὴ γὰρ ἀντίθετον πρὸς
τὴν θεωρίαν τῆς ἐνωτικῆς ἐπὶ τῶν πληθυσμῶν ἐπιδράσεως, ἐφ' ἧς
θὰ ἰδύνατο νὰ στηριχθῇ ἡ ἐξαπλωτικὴ βλέψις τῶν Σέρβων πρὸς
νότον.

Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ἐπίπεδον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καθαρὰ φαίνεται τὸ
ἄστογον τῆς ἐνωτικῆς θεωρίας, εἶνε τὸ τῆς κινήσεως τῶν πληθυ-
σμῶν. Πράγματι, ἂν ἐξαιρέσῃ τις τὴν παλαιὰν πρώτην περίοδον
τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Οὐνῶν καὶ ἄλλων βαρβάρων λαῶν, μεταξὺ
τῶν ὁποίων θὰ ὑπῆρξαν καὶ πολλοὶ Σλαῦοι, τὴν περίοδον τῶν ἐπι-
δρομῶν αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἄφησαν ἐν Μακεδονίᾳ πολλὰ σλαβικά
κατάλοιπα, βαθέως ὅμως ἀναμιχθέντα καὶ πολλαχῶς, πλὴν ἐν μέ-
ρει τῆς γλώσσης, συγχωνευθέντα μετὰ τῶν γηγενῶν, εὐδέποτε
ὁμῶς ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἐκείνης ἐποχῆς εὐδεμίαν ἀναφέρει ἡ
ἱστορία κίνησιν καὶ μετοίκησιν πληθυσμῶν εἴτε ἀθρόαν εἴτε βαθ-
μιαίαν ἀπὸ τῶν μοραβικῶν χωρῶν πρὸς τὰς χώρας τοῦ Ἀξιοῦ·
διότι αὐτοὶ οἱ μοραβικοὶ πληθυσμοὶ καὶ οἱ τῶν πέριξ καὶ δυτικῶς
ὑψηλῶν δειναρικῶν περιοχῶν ἐτρέποντο αὐτομάτως κατὰ τὴν κα-
τεῖθυσιν τοῦ κυρίου γεωγραφικοῦ ἀνοίγματος τοῦ Μοράβα, πρὸς
τὴν ἀσυνγκρίτως πλουσιωτέραν ἀνοικτὴν πρὸς βορρᾶν μεγάλην
Πανονικὴν πεδιάδα· οἱ σλαβικοὶ οὗτοι πληθυσμοὶ τῆς Βαλκανικῆς
ἐσχημάτισαν οὕτω, καθὼς ἐνδείκνυται καὶ εἰς αὐτὰς τὰς δημο-
γραφικὰς στατιστικὰς τῆς Σερβίας, ἓνα ρεῦμα κινήσεως παλιν-
δρομικῆς πρὸς τὰς παλαιὰς Πανονικὰς κοιτίδας τῶν ἔξω τοῦ δαι-
δαλώδους καὶ διασπαστικοῦ κορμοῦ τῆς ὀρεινῆς Χερσονήσου, εἰς
τὴν, σημειωτέον, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἰσέλθουν, μεταβαίνοντες ἀπὸ
καλλιτέρας εἰς χειροτέραν χώραν, παρὰ μόνον κατόπιν ἰσχυρᾶς
ἐκ τῶν ὀπισθεν ἀπὸ βορρᾶ πίεσεως ἀσκηθείσης διὰ εἰσβολῆς λαῶν
πολυαριθμικτέρων, οἵτινες διεσάλευσαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀσφά-

λειαυ καὶ κατέστρεψαν τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν ὥς καὶ τὰ μέσα τῆς εἰρηνικῆς ἐργασίας καὶ παραγωγῆς των.

Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν μετὰ τὴν πρώτην βίαιαν ἐπιδρομικὴν ἐπακολογηθεῖσαν μακροαίωνα δευτέραν μέχρι σήμερον περίοδον τῆς Βαλκανικῆς ἱστορίας τὰ ἐν αὐτῇ σημειωθέντα ρεύματα κινήσεως πληθυσμῶν εἶνε τὰ ἑξῆς κυριώτερα : α') Τὰ ρεύματα τοῦ σερβικοῦ ἀγροτικοῦ ἀποικισμού ἐκ τῶν δειναριζῶν καὶ μοραβιζῶν περιοχῶν, τὰ ὅποια, ὑπερβάντα τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Σαῦον, διεχύθησαν πρὸς τὴν Πανονίαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Χριστιανικῆς Αὐστρίας. β') Τὰ ρεύματα τῶν Ἑλληνικῶν πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης ἐξιχθεισῶν ἀγροτικοεμπορικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἀφωρμήθησαν ἐκ τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τῶν ἐπικαθημένων ἐπὶ τοῦ γωνιακοῦ ροῦ τοῦ Ἀλιζμονος (Καστοριά, Κοζάνη, Γρεββενά, Σιάτιστα κτλ., πόλεις αἵτινες ἀπώκησαν τὰς μεγάλας Ἑλληνικὰς κοινότητας Βιέννης, Βουδαπέστης, Τεργέστης κτλ.). γ') Τὰ ρεύματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγροτικοεμπορικοῦ ἀποικισμού πρὸς τὴν Προποντίδα, τὴν Μαύρην Θάλασσαν, τὴν Ἰωνίαν κτλ. δ') Τὰ ρεύματα τοῦ βουλγαρικοῦ καθαρῶς ἀγροτικοῦ (ὑπὸ τύπον κολλήγων) ἀποικισμού πρὸς τὸν Μοράβαν καὶ τὸν Ἑβρον. ε') Τὰ ρεύματα τοῦ ἁλβανικοῦ ἀγροτικοῦ ἀποικισμού πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ Κοσσόβου καὶ τὴν Κάτω Ἑλλάδο. στ') Τὰ ρεύματα τῶν νομαδικῶν καὶ ἡμινομαδικῶν μεταναστεύσεων Ἑλληνικῶν καὶ Ἀλβανικῶν πληθυσμῶν ἐξ Ἠπείρου πρὸς τὰς κάτω κοιλάδας Ἀξιοῦ (πεδιάς Θεσσαλονίκης), Στρυμῶνος, Νέστου καὶ Μαρίτσα, τὰ ὅποια ἔφθασαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἀφῆσαν πολλὰς μονίμους καταστάσας τελικῶς ἀποικίας εἰς τε τὴν Θράκην καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν.

Οὐδὲν οὐδέποτε ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἀναφέρεται, οὐδ' εἰς τὰς σερβικὰς στατιστικάς, ρεῦμα μεταναστεύσεως ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Μοράβα, τοῦ ἐνὸς δηλαδὴ τμήματος τοῦ διαδρόμου, πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ, πρὸς τὸ ἕτερον δηλαδὴ τμήμα τοῦ διαδρόμου, οὐδὲν δηλαδὴ ρεῦμα τὸ ὅποῖον θ' ἀπεδείκνυνε ἐμπράκτως τὴν ἐνωτικὴν ἐπὶ τῆς κινήσεως τῶν πληθυσμῶν ἐπίδρασιν τῆς μεγάλης γεωγραφικῆς ἐνωτικῆς γραμμῆς Μοράβα—Ἀξιοῦ.

Οὐδὲν κατὰ ταῦτα ἐπιχείρημα πραγματικὸν ὑπάρχει, τὸ ὅποῖον ν' ἀποδεικνύῃ τὴν ἐνωτικὴν εἴτε ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων εἴτε ἐπὶ τῶν πληθυσμῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ γενικά αὐτῶν, ἐπίδρασιν τοῦ μεγάλου διαβαλκανικοῦ ἄξονος τῆς γεωγραφικῆς ἐνωτικῆς γραμμῆς Μοράβα—Ἀξιοῦ.

VI

Τὰ Βαλκανικά Κράτη πάσχουν ἀπὸ ἑνα κοινὸν νόσημα, οφειλόμενον εἰς τὴν κοινὴν τουρκικὴν δουλείαν ὑφ' ἣν διετέλεσαν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ποῦ ἐφήρμοσεν ἡ Τουρκία, ἥτις, παραδοθεῖσα ἐξ ἀδυναμίας εἰς τὰς κρατοῦσας τῶν ἀνατολικῶν θαλασσῶν δυτικὰς Δυναμείας καὶ ἐγκαταλείψασα καὶ αὐτὰς τὰς ἐσωτερικὰς ἀγορας τῆς, ὅπως τὰς πλημμυροῦν καὶ τὰς ἐκμυροῦν μὲ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των, παρημποδίσεν οὕτω τὴν ἐγκαιρον τεχνικὴν ἀναμόρφωσιν τῶν Βαλκανικῶν λαῶν καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς δημοθυγίαν ἰσχυρῶν καὶ φωτισμένων γνησίων ἀστικῶν τάξεων· τὸ σφάλμα ἄλλως τοῦτο, τὸ ὅποιον εἶχεν ἤδη ἀρχίσει ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν μὲ τὴν ἐκχώρησιν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἀγοραῖς μιᾶς πραγματικῆς διὰ τὰς παροικίας τῶν δυτικῶν ναυτικῶν δημοκρατιῶν ασυνδοσίας δὲν ἔκαμε παρὰ νὰ τὸ συνεχίσῃ ἀπλῶς ἡ Τουρκία. Ὅπως δὴποτε ἡ τεχνικὴ ἀνάπτυξις καὶ ὁ ἐκπολιτισμὸς τῆς Χώρας καθυστέρησε διὰ τὸν κύριον αὐτὸν λόγον. Ἐνας ἄλλος λόγος ἀντιφυσιολογικῆς ἐξελίξεως προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι τὰ Βαλκάνια εὐρισκόμενα ὑπὸ τὴν πίεσιν καὶ τὴν αἰγίδα συγχρόνως δύο ἰσχυρῶν ἱμπεριαλιστικῶν αὐτοκρατοριῶν, τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ τῆς Ρωσσίας, ἠναγκάσθησαν συχνὰ νὰ προσαρμώσουν, καὶ ἀκόμη ἀφ' ὅτου ἠλευθερώθησαν, τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐσωτερικὴν συγκοινωνικὴν καὶ ἄλλην πολιτικὴν, ὅχι πρὸς τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς Χερσονήσου, ἀλλὰ πρὸς συμφέροντα ξένα.

Ἐν τούτοις τὰ Βαλκανικά Κράτη καὶ ἰδίας ἀστικὰς τάξεις ἀποκτοῦν προσφάτως ἕκαστον καὶ ἐλευθερίας τινὸς ἐν ταῖς κινήσεσιν αὐτῶν ἀπολαμβάνουν, ἀφ' ὅτου ἡ μὲν Τουρκία ἀπεσύρθη εἰς τὴν Ἀσίαν, αἱ δὲ δύο ἀπὸ βορρᾶ πιεστικαὶ αὐτοκρατορίαι ἀπεσυνετέθησαν. Τὰ Κράτη ταῦτα ὥφειλαν ἕκτοτε νὰ ἐπιληφθῶν τῆς εὐκαιρίας διὰ νὰ ἀλληλογνωρισθῶν καλλίτερα καὶ ἰδίως διὰ νὰ ἀναπτύξουν ἐκείνας τὰς συγκοινωνίας, αἱ ὁποῖαι θὰ συντελέσουν εἰς τὴν ἀμοιβαίαν κατανόησιν ταύτην καὶ θὰ τὰ συνδέσουν μεταξὺ των μὲ πραγματικοὺς δεσμοὺς οὐσιαστικῶν κοινῶν συμφερόντων. Ὡφειλαν ἀκόμη ν' ἀντιληφθῶν ὅτι τὸ αἷτιον τῆς κοινῆς δυστυχίας των συγορυφοῦται ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἀκόμη εἰς τὸ ὅτι ἀπώλεσαν τὸ κράτος τῆς θαλάσσης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐν τούτοις, ἀποτελοῦσαν ἰσχυροτάτην ἐνωτικὴν δύναμιν, εὐρίσκεται τὸ μέλλον των καὶ ὅχι εἰς τὰ κεντρικὰ ὑψίπεδα τῆς Χερσονήσου, τὰ ὁποῖα ἔφεραν πάνποτε τὸν πόλεμον ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν κατάκτησιν εἰς τὸ τέλος.

Βεβαίως ἔαν ἑνα ἐκ τῶν Βαλκανίων, ἐκμηδενίζον τὰ ἄλλα, ἐ-

Ξήροχετο κυριαρχικά πρὸς ὅλας τὰς γύρω θαλάσσας καὶ πρὸς τὸν Δούναβιν, τὸ πρᾶγμα θὰ διηκολύνετο, ἔφ' ὅσον τὸ Κράτος αὐτὸ θὰ εἶχε τὴν δύναμιν, ἀντιδρῶν συγχρόνως καὶ κατὰ τῶν ἐμμέσων Ξενικῶν ἐπεμβάσεων. νὰ ἀφαρπάσῃ ἐν μιᾷ στιγμῇ διὰ τῆς ρομφαίας του τὸ κράτος τῆς θαλάσσης ἀπὸ τὰς Δυνάμεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶνε βαλκανικαὶ καὶ αἱ ὁποῖαι ὅμως δὲν ἔχουν καμμίαν διάθεσιν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν λείαν των εἰς οἰονδήποτε ἐκ τῶν φαντασισκοπικῶν βαλκανικῶν ἀδελφοκτόνων ἱμπεριαλισμῶν. Μόνον μία πραγματικὴ ἀλληλεγγύη τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἥτις θὰ δημιουργήσῃ ἐναντίον τῶν Ξενικῶν ὑπούλων ἐπεμβάσεων ὑψηλὸν παγκοσμίου κύρους ἠθικὸν τεῖχος, μόνον ἀκόμη ἡ βαθμιαία τεχνικὴ ἀναγέννησις τῶν Κρατῶν τούτων καὶ ἡ παράλληλος ἐνίσχυσις τῶν ἀστικῶν των τάξεων, μόνον μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ δινηθοῦν τὰ Βαλκάνια, εἰρηνεύοντα καὶ συνεργαζόμενα νὰ κατακτήσουν, καθὼς ἐξήγησα ἀρχῇθεν, τὴν ἀπαραίτητον εἰς τὸ μέλλον αὐτῶν κυριαρχίαν τῶν θαλασσῶν των.

Εἶνε πράγματι λυπηρόν, ὅτι ἡ Σερβία, ἥτις ἐξῆλθεν ὅλων εὐτυχεστέρᾳ ἐκ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἐξαλίσθη ἐν τούτοις περισσότερον καὶ περισσότερον ὅλων ἔχασε τὴν ἰσοροπίαν τῆς σκέψεώς της. ἄφ' οὔτου, διὰ τῆς αἰφνιδίας ἀποσυνθέσεως τῶν ἀπὸ βορρᾶ πιεστικῶν αὐτοκρατοριῶν, εἵχομεν μίαν περίοδον πραγματικῆς ἐλευθερίας κινήσεων καὶ μίαν εὐκαιρίαν συνεννοήσεως, τὴν ὁποίαν ὑπῆρχε μία ἠθικὴ πιθανότης, ὅτι θὰ ἐσέβοντο καὶ αἱ δυτικαὶ Δυνάμεις, ἄφ' οὔτου ἐξέλειπαν οἱ ἀπὸ βορρᾶ ἀντίπαλοί των, μέσα εἰς τὸν φοβερὸν ἀνταγωνισμόν των ὁποίων ἡμεῖς εἴμεθα προσωρισμένοι ν' ἀποτελοῦμεν διαρκῶς ἀπλᾶ παίγνια. Ἐφ' ὅσον οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ρῶσσοι κατέβαιναν ἀπὸ βορρᾶ εἰς τὰς βαλκανικὰς θαλάσσας, εἰς τὰ Στενὰ καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἡ Ἀγγλία δὲν ἠδύνατο παρὰ ν' ἀντιδράσῃ· δὲν θὰ εἶχεν ὅμως κανένα ἠθικὸν λόγον νὰ μᾶς καταπίεσῃ ἂν μετὰ τὸν μέγαν πόλεμον ἐδείχναμεν καθαρά καὶ ἐπίμονα, ὅτι ἐννοοῦσαμεν, εἰρηνεύοντες μεταξὺ μας, νὰ ζήσωμεν ὡς κύριοι ἐν τῷ οἴκῳ μας καὶ ἐν ταῖς θαλάσσαις μας.

Εἶνε δὲ ἀκόμη λυπηρότερον, ὅτι ἡ Σερβία δὲν θέλει ν' ἀντιληφθῇ, ὅτι καὶ ἡ παραμικρὰ ὑποχώρησίς της εἰς τὸ ἱμπεριαλιστικὸν καὶ ἀδελφοκτόνον μακεδονικόν της ὄνειρον, ἀνεξαρτήτως τῶν περὶ τοῦ Ἄξονος εὐκόλως ἀνατρεπομένων θεωριῶν της, θὰ τῆς στοιχίσῃ ἓνα ἄσβεστον μέχρι θανάτου μίσος ἐκ μέρους καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ ἡμῶν, οὔτινες καὶ τὰς ἰδίας ἡμῶν δυνάμεις θὰ ἐξαντλήσωμεν ὅλας διὰ νὰ τὴν καταπολεμήσωμεν καὶ τοὺς ξένους ἐπίσης θὰ εἰσαγάγωμεν, καὶ ἡμεῖς μὲ τὴν σειφάν μας, διὰ νὰ μᾶς στηρίξουν ἔστω καὶ προσωρινῶς, ὅπως οἱ Σέρβοι δὲν ἔλειψαν νὰ

τὸ κάμουν, μὲ τοιοῦτον πνεῦμα ἐκμεταλλευόμενοι ἐναντίον μας καὶ τὴν ἰταλικήν, ἣν ἄλλοτε ἐπεδίωξαν φιλίαν καὶ τὴν γαλλικὴν τώρα.

VII

Ἡ παρούσα μελέτη μου φαίνεται μὲν, δὲν εἶνε ὅμως καθόλου ἀληθές, ὅτι διαπνέεται ἀπὸ ἐχθρότητα κατὰ τῆς Νοτιοσλαβίας. Γεγονὸς μόνον εἶνε, ὅτι ἡ Νοτιοσλαβία, ἐξεληθούσα πολυπληθεστέρα, ἰσχυροτέρα καὶ πλουσιώτερα ἐκ τοῦ μεγάλου πολέμου, ὠφείλεν, ὥς πᾶς τις θ' ἀνέμενε, νὰ δείξῃ ὅτι καὶ βαθύτερα καὶ ἐντονώτερα ἐξ ὅλων ἀντιλαμβάνεται τὰ κοινὰ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ δυστυχίᾳ ὁμοκλήρων ἀδελφῶν της συμφέροντα. Ἐν τούτοις ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες εἴμεθα διαποτισμένοι ἀπὸ μίαν βάσιμον καὶ μὴ ἀποκρυπτέαν ἐναντίον τῶν Σέρβων πικρίαν, ἐπειδὴ οὗτοι καὶ κατὰ τὸν δεύτερον βαλκανικὸν πόλεμον, ὅταν ἐπιεζόμεθα εἰς τὸ Πέτσοβον ἐπρόδωσαν τὴν ἐναντί μας νομιμοφροσύνην καὶ ἔπειτα, ὅταν ἀπετύχαμεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἦλθαν μὲ ὤμον καὶ ἀγέρωχον ὕψος καὶ μᾶς ἐζήτησαν ἐν Θεσσαλονίκῃ πράγματα, τὰ ὅποια δὲν ἐδικαιοῦντο ποσῶς νὰ λάβουν· ἀναγνωρίζομεν, ὅτι αἱ Νοτιοσλαβικαὶ Κυβερνήσεις πιέζονται συνεχῶς ἀπὸ ἀδεσπότους ἀνεπισήμους δυνάμεις καὶ ὁρμᾶς καὶ ὅτι ὀφείλομεν νὰ ἀντιλαμβανώμεθα τὴν δύσκολον ἐσωτερικὴν θέσιν, ἣτις συχνά, ἐξ αἰτίας τῶν τοιούτων ἀδεσπότην παραγόντων, δημιουργεῖται διὰ τὰς Κυβερνήσεις ταύτας. Παρ' ὅλα ὅμως ταῦτα εἶνε χρήσιμον νὰ ἐνθυμούμεθα ὅλοι, ὅτι οἱ Σέρβοι διέπραξαν χονδρὰ καὶ μεγάλα λάθη, ἀπὸ τὰ ὅποια φθινὰ ἕως τώρα τὴν ἐγλύτωσαν· καὶ ὅτι ἡ κατωτέρου εὐδους ἐκείνῃ ἐξυπνάδα, τὴν ὁποίαν οἱ Σέρβοι κατὰ κόρον μετεχειρίσθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀπέναντι καὶ ἡμῶν καὶ τῶν Εὐρωπαίων — ἰδίως τῶν Ἀγγλων — ὅτι ἡ ἐξυπνάδα αὕτη, τῆς ὁποίας ἄλλως πηγὴ εἶνε δυστυχῶς ἡ Ἑλλάς, δὲν μέλλει νὰ χρησιμεύσῃ τελικῶς εἰς τὸ καλὸν τῶν Σέρβων, καθὼς οὔτε εἰς τὸ ἰδικὸν μας καλὸν ἐχρησίμευσεν, ὅταν εὐρέθημεν ἐν κινδύνῳ πραγματικῷ. Ἡ δὲ ἀλήθεια εἶνε, ὅτι οἱ Σέρβοι, λαβόντες κάλλιστα καὶ μέγιστα ἀποκτήματα εἰς ἐδάφη ὥς καὶ ἔξοδον ἀδριατικὴν, πρέπει νὰ θεωρησοῦν ἄρκετὸν δι' ἑαυτοὺς τὸ μέγα ἄλλως ἰδανικὸν τῆς διατηρήσεως τῶν πρὸς βορρᾶν ἐπαρχιῶν των, αἵτινες ἐπαρκοῦν εἰς τοὺς πληθυσμούς των διὰ πάμπολλα ἔτη καὶ αἵτινες διὰ νὰ κρατηθοῦν ἀσφαλῶς, καθιστοῦν ἀναγκαίαν μίαν πραγματικὴν εἰρήνην εἰς τὰ μακεδονικὰ νῶτα τῆς Σερβίας. Καὶ ἡ εἰρήνη πάλιν αὕτη, σταθερὰ σχετικῶς καὶ μὲ τὰ σημερινὰ σίνορα, θὰ εἶναι ἔτι σταθερωτέρα, ἐάν, μὲ κοινὴν τὴν Βαλκανικὴν συνεννόη-

σιν, τὰ σύνορα ταῦτα ὑποχωρήσουν πρὸς βορρᾶν μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ Ἀξιοῦ.

Ἡ παρούσα μελέτη φαίνεται ἐπίσης, ἀλλὰ δὲν εἶνε ὁμῶς καθόλου ἀληθές, ὅτι διαπνέεται ἀπὸ ἓνα στενὸν ἀνατολικὸν σωβινισμόν καὶ ἀπὸ τυφλὸν μῖσος κατὰ τῆς Δυτικῆς βιομηχανικῆς Εὐρώπης. Ἄν ἐν τούτοις ἡ ἀποτυχία τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τουρκίας, ἀποτυχία ἦν καὶ ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη παραδέχεται, ἔχει τέλος πάντων καὶ κάποιον πρακτικὸν νόημα, τοῦτο δέον νὰ συνοψισθῇ εἰς τὸ ἕξῃς κυρίως, εἰς τὸ ὅτι δηλαδὴ οἱ τε Βυζαντινοὶ καὶ οἱ Τούρκοι, ὑποκίψαντες εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν δυτικῶν ναυτικοεμπορικῶν Κρατῶν περὶ ἐγκαθιδρύσεως ἀσυνόρων παροικιῶν, καὶ χάσαντες ὥς ἐκ τούτου τὴν ναυτιλίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν θαλασσίαν ἰσχύιν των, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ βοηθήσουν τὴν Ἀνατολήν, ὥστε αὕτη ἐγκαίρως νὰ ἀναγεννηθῇ ἀπὸ ἄποψιν τεχνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀποβάσας τέλος ἐμπορικὴ ἀποικία τῶν Εὐρωπαίων καὶ παίγνιον εἰς χεῖρας αὐτῶν. Εἶνε φανερόν, ὅτι ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου οἱ Εὐρωπαῖοι ὠφελήθησαν, ὥς ἦτο ἐπόμενον, ὅσον ἠδύναντο περισσότερον.

Ἐκ τοῦ ἰδίου ὁμῶς γεγονότος δύναται πᾶς τις ἐπίσης ευκόλως νὰ ἐννοήσῃ ὅτι καὶ οἱ ἀνατολῖται—οἱ ὁποῖοι εἰς τὴν κρίσιμον ὥραν ἐπροτίμησαν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τοὺς Φράγκους οἱ ὁποῖοι τοὺς ἀφῆρουν τὸ ἐμπόριον καὶ τὸ ψωμὶ ἀπὸ τὰ χεῖρια—εἶνε καὶ οὗτοι ἐπαρκῶς δικαιολογημένοι εἰς τὸ κατὰ τῶν Φράγκων μῖσος αὐτῶν.

Ἐξ ἴσου δὲ πάλιν δικαιολογημένοι εἶνε οἱ ἀνατολῖται εἰς τὰς περὶ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων μελαγχολικὰς καὶ κουραστικὰς ὀνειροπολήσεις των· ἐπειδὴ ἡ Κωνσταντινούπολις, εὐρισκομένη εἰς τὴν κλεῖδα τῶν θαλασσῶν μας, συμβαλίζει δι' ἡμᾶς τὴν ἀνάκτησιν τῆς ἐπὶ τῶν θαλασσῶν μας τούτων κυριαρχίαν μας καὶ τὴν κάρπωσιν ὅλων τῶν ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτῶν ἐμπορίου νομίμων κερδῶν. Τὸ μόνον λάθος ἡμῶν ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι, ἀφοῦ—ἓνας—ἓνας ἐπιχειροῦντες—ἀπετύχαμεν ὅλοι εἰς τὸ δυνεῖρον τοῦτο, βραδύνομεν ἐν τούτοις πολὺ διὰ νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι ἡ ἐπιτυχία ἔγκειται εἰς τὴν συνένωσιν τῶν προσπάθειών μας. Ἡ συνένωσις αὕτη θὰ πραγματοποιηθῇ διὰ τῆς Ἀνατολικῆς, ὥς τὴν περιέγραψα ἂνωτέρω, ὁμοσπονδίας, ἥτις διὰ νὰ ἐπιτύχῃ πρέπει πρὸς δύο κυρίως σκοποὺς νὰ ἀποβλέψῃ: α') εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐξωτερικῆς ἀμύνης, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν οὐσιώδη καὶ ἐπαρκῇ ἄλλως βάσιν συνεννόσεως, ἐφ' ὅσον τὰ περὶ αἰμοιβαίας οἰκονομικῆς συμπληρώσεως, τυγχάνουν, ὥς ἐξήγησα ἤδη, μᾶλλον ἀσύστατα· καὶ β') εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν θαλασσῶν μας, αἵτινες

—ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἱμπεριαλιστικὸν ἐνδοβαλκανικὸν ἄξονα Μοράβα—Αἰβοῦ καὶ πρὸς τὸ μακεδονικὸν ζήτημα—ἀποτελοῦν τὴν μόνην, καὶ τεραστίαν ἄλλως, καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας ἀποδεδειγμένην συνεκτικὴν καὶ ἀφρομοιωτικὴν δύναμιν μεταξὺ ἡμῶν, τὸ πραγματικὸν δὲ ἐπὶ πλέον ἐπίπεδον, ὅπου ἁρμονικῶς συναντῶνται τὰ ἀμοιβαῖα κοινὰ συμφέροντα ὅλων τῶν λαῶν τῆς βαλκανομυρρασιατικῆς Ἀνατολῆς. Περιττὸν ἔξ ἄλλου νὰ προσθέσω, ὅτι οἱ δύο ἀνωτέρω σκοποὶ εἶνε ἐντελῶς νόμιμοι, ἐφ' ὅσον ἤθελαν περιορισθῇ ἐντὸς τῶν γεωγραφικῶν περιοχῶν κατὰ τὰ ὅρια αὐτῶν, τὰ ὅποια διαστέλλουν χαρακτηριστικῶς τὰς ἰδικὰς μας Χώρας ὡς καὶ τὰς θαλάσσας μας ἀπὸ τὰς γειτονικάς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ'.

Περὶ τῆς μορφῆς καὶ τῶν τάσεων τῶν χωρικῶν κινήματων εἰς τὰς γειτονικάς σλαβικάς περιοχὰς
καὶ περὶ

τῆς εἰδικῆς ἐν μέσῳ αὐτῶν θέσεως τῆς Ὁμοσπονδίας Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας (Ἔδρα Θεσσαλονίκη, περίοδος 1923—1928).

(Τὸ παράρτημα τοῦτο ὄν πρόσφατον καὶ χρονολογούμενον ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1930, εἶνε σχετικὸν μὲ τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ἐπιβάλλεται νὰ γείνη ἡ ἐν τῷ κειμένῳ προταθεῖσα ἔρευνα ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῆς Νοτίου Σερβίας καὶ νοτιοδυτικῆς Βουλγαρίας).

Ὡς θὰ παρετηρήθῃ, κατ' ἐπανάληψιν ἐν τῇ μελέτῃ μου ἔκαμα λόγον περὶ τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας καὶ περὶ τοῦ ὁργανωτοῦ αὐτῆς (1924—1928) γεωπόνου Κωνσταντίνου Μαλούχου, ὅστις ἀπέθανεν ἐπὶ κεφαλῇ αὐτῆς κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1928.

Διὰ τοῦ παρόντος ἐξηγῶ εὐφύτερον καὶ τὴν αἰτίαν τῆς παραδόξου βεβαίως ἐκ πρώτης ὄψεως εἰδικῆς ταύτης παρεμβολῆς ὡς καὶ τὸν βαθὺν ρόλον ποὺ διεχειρίσθη ὁ εἰρημένος γεωπόνος εἰς τὰς κρίσιμους ἐκεῖνας περιστάσεις τῆς πλήρους ἀναρχίας, ἥτις, ἂν καὶ δὲν ἐξετραχίλισθη ἐντελῶς πρὸς τὰς ἐσχάτας συνεπείας τῆς, ἐσόθει ὁμως δυνάμει, ἰδίως εἰς τὰς βορείας ἐπαρχίας τῆς χώρας μας, μόνον δ' ἄλλως ἐκ τύχης ὡς καὶ ἐκ τῆς σφύροντος καὶ πατριωτικῆς δράσεως τοῦ Μαλούχου ἀνεχατίσθη ἐν Μακεδονίᾳ.

Ὡς γνωστὸν, κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην, ἐνῷ αἱ κυβερνήσεις τῆς χώρας μας ἦσαν ἀσθενεῖς καὶ ἰδίως ἀπροσανατόλιστοι πρὸς τὰ πράγματα, ἔξ ἄλλου αἱ σχέσεις μας πρὸς τὴν Σερβίαν, ἥς αἱ

δореῖς ἐξωγχοῦντο ἐπικινδύνως, δὲν ἦσαν ὁμαλαί, οἱ κομιτα-
τῆδες εὐρίσκοντο ἐν πλήρει ἀκμῇ, ἡ Βουλγαρία μετὰ τὸν Σταμ-
πολίνσκι εἶχε περιέλθει εἰς ἀναρχίαν καὶ εἶτα εἰς χεῖρας τοῦ Κο-
μιτάτου, οἱ ἄποικοι πρόσφυγες ἀπετέλουν ἀκόμη ἓνα συρφετόν,
οἱ ἐντόπιοι χωρικοὶ ἦσαν κατεπτοημένοι καὶ ἀνάστατοι, ἐπειδὴ ἐ-
πιέζοντο εἰς τὰ μύχια αἰσθηματικῶς καὶ εἰς ζωτικώτατα συμφέ-
ροντά των οἰκονομικὰ ἐκ τῆς εἰσόδους των προσφύγων μέσα εἰς
τὰς οἰκίας των καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς των. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων τῶν
συντελεστῶν τῆς ἀνωμαλίας, πού ἦσαν καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ
φανεροί, ἐσχηματίσθησαν σιγὰ-σιγὰ καὶ ἄλλαι ὀλιγώτερον φανε-
ροὶ καὶ μᾶλλον περιορισμέναι εἰς ἔκτασιν ἀλλὰ ἐντατικώτεραι
εἰς βάθος ἐστὶ ἀνωμαλίας· τοιαῦται ἦσαν οἱ διὰ τῆς ξενικῆς
προπαγάνδας διαμορφωθέντες κομμουνιστικοὶ πυρῆνες τῆς Γ'
Διεθνοῦς, ἡτις διέβλεπε εὐκόλον λείαν καὶ ὑλικὸν καταλλήλῳ
πρὸς ἀνάφλεξιν εἰς τὴν Μακεδονίαν· ἐπίσης ὅχι μικρότερον κίν-
δυνον ἐνέκλειε διὰ τὴν κατάστασιν ἡ τακτικὴ των, ἐκ τῆς ἀπο-
συνθέσεως τῶν παλαιῶν, σχηματισθέντων νέων κοινοβουλευτι-
κῶν μικροκομμάτων ἐν Ἑλλάδι, τὰ ὅποια ἔχοντα ἀνάγκην νὰ
προσελκύσουν τὰς μάζας, ἐπῆγαιναν ὅλα πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ
ἐπέδρων ἐν συνόλῳ ἀναρχικὰ ἐπίσης ἐπὶ τῆς ὅλης καταστάσεως.
Συνέβαινε δὲ ὥστε ἕκαστος ἐκ τῶν νέων ἀρχηγῶν, προσηλωμένος
εἰς τὸ πῶς νὰ μὴ ὑποσκελισθῇ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τῆς εἰρημένης
κατευθύνσεως, ἔχανε βαθμηδὸν τὴν ἀντίληψιν τῆς πραγματικότη-
τος, ἐντὸς τῆς ὁποίας διεμορφώνοντο δυνάμεις καὶ ρεῦματα ἀτο-
μικῶν καὶ ὁμαδικῶν συμφερόντων ἐχθρικῶν καὶ πρὸς ἓνα ἕκα-
καστον τῶν μικροαρχηγῶν τούτων καὶ πρὸς τὸ σύνολον τῆς χώ-
ρας μας.

Καὶ αὐτοὶ μὲν ἦσαν τότε οἱ κύριοι συντελεσταὶ τῆς ἀνωμαλίας
οἵτινες ὅμως ἔκτοτε θὰ ἦτο λάθος νὰ εἴπῃ τις ὅτι ἐκάμφθησαν,
διότι ἀπλῶς, ἀλλάξαντες μόνον μορφήν, συνοχετεύθησαν κυρίως
εἰς τὸ φανερόν καὶ ἐν δράσει ἤδη πολυσύνθετον ρεῦμα τῶν χω-
ρικῶν κινήματων εἰς τε τὰ ἄλλα Βαλκάνια ὥς καὶ ἐν Ἑλλάδι,
ὅπου ἡ λανθάνουσα δυσφορία καὶ αἱ ἀλληλοσυγκρουόμεναι ἀξιώ-
σεις τῶν ἀγροτικῶν μας πληθυσμῶν περιέχουν δυναμικῶς ὅλους
τοὺς παλαιούς κινδύνους· διότι οὔτε οἱ πρόσφυγες ἐροῖζωσαν οἰ-
κονομικῶς ἐπὶ τῆς δοθείσης εἰς αὐτοὺς θάσεως τῆς μικροῦδιοκτη-
σίας καὶ οἱ παλαιοὶ ἐξ ἄλλου σχηματισμοὶ ὥς καὶ γενικὰ ἡ ὁργά-
νωσις τῆς ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς παρὰ τοῖς ἐντοπίοις ἀπο-
συνετέθησαν εἰς τρόπον ὥστε εἰς περίπτωσιν κρίσεως (π.χ. λόγῳ
πτώσεων τιμῶν στὰ γεωργικὰ προϊόντα) δὲν θ' ἀνθέξῃ κανεὶς.

·Θὰ μοι εἴπῃ τις ὅτι ἡ εἰς τὸ μεταξὺ συσταθεῖσα Ἀγροτικὴ

Τράπεζα καὶ αἱ πρόσφατοι παραχωρήσεις τῆς Κυβερνήσεως εἰδικῶς πρὸς τοὺς ἐποίκους γεωργοὺς ἀνακουφίζουν τὴν κατάστασιν καὶ θὰ ἱκανοποιήσουν τὸ πλεῖστον τῶν ἀξιώσεων· τοῦτο ὁμως θὰ εἶνε ματαίᾳ ἐλπίς· οἱ ἔποικοι δὲν θὰ ἱκανοποιηθοῦν εἰς τὴν εὐσίαν καὶ ἂν ἀκόμη πεισθοῦν λογικῶς περὶ τούτου, διότι τοὺς πιέζουν τὰ πράγματα καὶ διότι αἱ παραχωρήσεις ἐγένοντο ἐπὶ κακῆς κατευθύνσεως· διότι ὁ τρόπος ὁργανώσεως τῆς παραγωγῆς δίδει παθητικὰ ἀποτελέσματα, ὁδηγεῖ εἰς ἐλλείμματα ἀνοιγόμενα ὁλοένα περισσότερον καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπιτεινόμενα ἀπὸ τὸ βάρος τῶν γεωργικῶν ἀκριβῶς τῶν ὡς σωστικῶν τῆς καταστάσεως ἐκλαμβανομένων βραχυπροθέσμων πιστώσεων, ἐφ' ὅσον αὗται ἐνεργῶνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως ὁργανώσεως τῆς παραγωγῆς, ὅπως ἐξηγῶ τοῦτο ἀναλυτικῶς καὶ περαιτέρω τῆς παρούσης μελέτης μου καὶ εἰς πρόσφατον συνθετικὸν ἄρθρον μου ἐν τῇ ἐφημερίδι «Πρωΐα» τῆς 17ης Μαρτίου (1). Πράγματι τίποτε ἄλλο δὲν θὰ γείνη, σύμφωνα τοῦλάχιστον μετὰ τὴν ἀνάλυσιν ποῦ ἔκαμα ἐγώ, παρὰ ὅτι, ἐὰν ἡ ὁργάνωσις τῆς παραγωγῆς δὲν μεταβληθῇ εἰς τὴν βάσιν της, ἐπὶ τοῦ ἄξονος τῶν γενικῶν βελτιώσεων καὶ τῆς ὑπερεργασίας καὶ ὅχι τῶν βραχυπροθέσμων πιστώσεων, θὰ καταλήξωμεν νὰ διατρέφαμεν καὶ τοὺς ἀγρότας μὲ δάνεια καὶ μὲ διαρκῆ ἀνοίγματα, ὅπως ἀκριβῶς ἐγένετο ἕως τώρα καὶ μὲ τοὺς ἀστούς καὶ ὅπως θὰ συνεχισθῇ ἕως ὅτου ληφθοῦν θετικὰ μέτρα στροφῆς πραγματικῆς.

Καὶ αὐτὰ μὲν ὡς πρὸς τὴν διαδρομὴν ποὺ ἠκολούθησαν τὰ πράγματα ἀπὸ τοῦ 1923 καὶ ὡς πρὸς τὴν πιθανὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν, ἥτις θὰ γίνεται δυσμενεστέρα σὺν τῷ χρόνῳ, ἐὰν ἡ κατάσταση δὲν ἀντιμετωπισθῇ διὰ μέτρων μονίμων καὶ ὀκνῆς μακροῦς.

Ἐκείνην δὲ τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς (1924-1925) ὁ Μαλούχος παραιτηθεὶς ἀπὸ τῆς θέσεώς του ὡς συμβούλου παρὰ τῇ Ε.Α.Π., ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν Γ. Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας, ἧς αἱ βάσεις εἶχαν μὲν τεθῇ πρότερον στερεαί ὑπ' ἐμοῦ καὶ τοῦ ἰδίου Μαλούχου διὰ τῆς ὁργανώσεως προτύπων τινῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν μεταξὺ τῶν ἐντοπίων κατὰ τὸ 1918-1920 (Ἐπανωμή, Κουλακιά, Κολυνδρός, Νέα Μάλγαρα), ἥτις ὁμως Ὁμοσπονδία μετὰ τὴν μικρασιατικὴν καταστροφὴν καὶ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐποίκων εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας τῶν κομμουνιστικῶν πυρήνων καὶ ἀπετέλεσεν ὄργανον ἐπιτακτικὸν μᾶλλον τῆς ἀναρχίας.

(1) Τὸ ἄρθρον τοῦτο περιελήφθη ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκδόσει μεταξὺ τῶν παραρτημάτων τοῦ «τσιφλικιοῦ».

“Όταν ἡ Όμοσπονδία περιῆλθεν εἰς χεῖρας μας ἐκ νέου ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Μαλοῦχου ὡς διευθυντοῦ, αὕτη οὐδεμίαν συνεταιρικὴν ἐργασίαν ἔκαμνε, ἐβαρύνετο μὲ χρέος χιλιάδων τινων δραχμῶν. ὤφειλε τὰ ἐνοίκια τῶν γραφείων τῆς ἀπὸ ἀρκετῶν μηνῶν, καὶ ἐν μιᾷ λέξει ἀπετέλει ἓνα εἶδος ἀποσυνθετικοῦ πυρῆνος, τῶν ἄκρων ἀγροτικῶν στοιχείων, ὧν ὁ ἐν αὐτῇ ἀριθμὸς ἠῦξανε τόσο περισσότερον ὅσο ὀλιγώτερον ἦτο αὕτη εἰς θέσιν νὰ παράσχη πραγματικὰς ὑπηρεσίας οἰκονομικῆς ἀναδιοργανώσεως εἰς τοὺς συρφετοὺς τῶν γεωργῶν ἐνταπίων καὶ ἐποίκων (1).

(1) Ἴδου μερικοὶ ἀριθμοὶ ποῦ μοῦ ἔστειλε ὁ ἴδιος ὁ Μαλοῦχος ἀπὸ τοῦ 1928 καὶ ποῦ δεῖχνουν τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν τῆς Όμοσπονδίας.

ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Εὐριπίδου 11

Θεσσαλονίκη 12 Μαΐου 1928

Ἀγαπητέ μου Κώστα,

Τὰ στοιχεῖα ποῦ μοῦ ζητᾶς γιὰ τὴν πρόοδο τῆς Όμοσπονδίας ἀπὸ τότε ποῦ τὴν ἀνέλαβα ὡς τὰ σημεῖρα, στὰ γράφω κατωτέρω :

Ἀριθ. Συνεταιρισμῶν τὸ 1924 78

» » σήμερον 180

Ἀριθ. συνεταίρων 1924 7.700

» » σήμερον 14.000

Ἀριθ. ὑπαλλήλων 1924 4

» » σήμερον 17

Εἰσφορὰι συνεταρισμῶν εἰσπραχθεῖσαι ὑπὲρ Όμοσπονδίας.

1924 Δραχ. 44.000

1927 » 321.000

Καλλιεργητικὰ δάνεια ἐδόθησαν ὑπὸ Ἐθνικῆς Τραπεζῆς μέσον Όμοσπονδίας.

Κατὰ τὸ 1927 Δραχ. 35.000.000

Δάνεια Όμοσπονδίας πρὸς συνεταιρισμοὺς.

1924 Δραχ.

1027 » 739.000

Καταθέσεις συνεταρισμῶν εἰς Όμοσπονδίαν.

1924 Δραχ.

1927 » 1.071.000

Διάδοσις χημικῶν λιπασμάτων ἐδόθησαν.

1924

1927 4.422 σάκκοι.

Κίνησις ἐν συνόλῳ ἐμπορευμάτων.

(Λιπάσματα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα, κτλ.)

1924 Δραχ. 63.000

1927 » 1.309.000

Νομίζω ὅτι τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα σοῦ εἶναι ἐπαρκῆ.

Ὁ Μαλοῦχος ἐπεμβὰς ἐκ νέου ὡς διευθυντὴς ἤδη εἰς τὴν ἐκ-
προχιασθεῖσαν ὀργάνωσιν ταύτην, εὐρισκομένην τότε εἰς ἄμεσον
κρίσιν οἰκονομικὴν καὶ καλῶς χρησιμοποίησας τὸ ἀνθηρὸν ἀκόμη
μεταξὺ τῶν χωρικῶν κύρος ἐκ τῆς παλαιᾶς ζωντανῆς καὶ ὠφελί-
μου συνεταιρικῆς μας δράσεως, κατώρθωσε νὰ κάμῃ ταχεῖς τινες
καὶ ἀποφασιστικούς χειρισμούς πρὸς τὰ δεξιὰ, ἀνασυγκεντρῶσας
τὴν διάχυτον δύναμιν ἐπὶ ἀπολύτως οἰκονομικῆς καὶ συνεταιρικῆς
βάσεως κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς πρώην κομμουνιστικάς, ἀναρχικάς
ἢ καὶ ἄρριθιστικάς κατευθύνσεις πρὸς μόνον σκοπὸν εἶχαν εἰσοδὸν
τῶν ἰθύνόντων εἰς τὸ κοινοβούλιον διὰ ἀγροτικῆς βουλευτοποίη-
σεως αὐτῶν.

Ὁ Μαλοῦχος εἰργάσθη μὲ συνέσιν καὶ ἐπῆγεν εἰς βάθος· δὲν
ὑπάρχει λόγος νὰ ἐξιστορήσω ἐδῶ τὰ στάδια τῆς δράσεως ταύ-
της, ἥτις δὲν χρειάζεται εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ παρόντος ὑπομνήμα-
τος· ὅ,τι μᾶς χρειάζεται εἶναι νὰ δείξωμεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς
δράσεως ταύτης, τὸ μέγεθος τῆς συγκροτηθείσης οἰκονομικῆς ду-
νάμεως καὶ ἐπιρροῆς τῆς Ὁμοσπονδίας εἰς τὰς γεωργικὰς μᾶζας
καὶ ἰδίως τὸ πῶς ἐχρησιμοποιήθη ἡ δύναμις αὕτη ὑφ' ἡμῶν ὡς
ἐπίσης καὶ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ λαβόντα χώραν περιστατικά, ἐφ' ὧν
ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου, διότι αὐτὰ κυρίως
ἔχουν βασικὴν σημασίαν διὰ τὸ μέλλον τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς
ἐκεῖ ἑλληνικῆς κυριαρχίας.

Ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτάσεως ἡ Ὁμοσπονδία περιέλαβε ὅλας τὰς
γεωργικὰς ὀργανώσεις ἀπὸ Βερμίου, Αἰκατερίνης καὶ Ἐδέσσης
μέχρι τοῦ Μπέλες καὶ τοῦ Στρυμωνικοῦ κόλπου μετὰ τοῦ Λαγ-
καδᾶ καὶ τῆς Χαλκιδικῆς· ἀπὸ ἀπόψεως συνεταιρικῶν ἐργασιῶν,
ἡ ὁμοσπονδία ἐκίνησε τοὺς μεγαλειτέρους ἐν Μακεδονίᾳ ὄγκους
κεφαλαίων ἂν καὶ δὲν ἦτο κυρίως καπνικὴ περιφέρεια ἀλλὰ μῦ-
λεν δημητριακὴ, συνεπὲς μικροτέρας πιστωτικῆς ἐπιφανείας· ἐχει-
ραγώγησε τὸ ἔργον τῶν πιστώσεων τῆς Ἐθνικῆς εἰς ὅλην τὴν ἀγρο-
τικὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην· ἔδωκε μορφὴν τινὰ συστηματικὴν
καὶ λογικὴν εἰς τὰς οἰκονομικὰς ἀνάγκας καὶ ἀξιώσεις τοῦ ἐποίκου
καὶ τοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ καὶ ὑπεβοήθησε θετικῶς τὸν ἐποι-
κισμὸν εἰς τὸ δημοουργικὸν ἔργον του, πανταχοῦ προηγουμένη αὐ-
τοῦ καὶ διαφωτίζουσα τὴν κατάστασιν καὶ ὀργανώνουσα τὸ ἔμ-
νηχον ὑλικόν.

Μέγα ὡς ἐκ τούτου ἐγένετο τὸ κύρος τῆς Ὁμοσπονδίας ταύ-
της καὶ διαρκῶς ηὔξανετο κορυφωθὲν μετὰ τοῦ 1927 καὶ 1928.

Ἡ ἐπιτυχία τῆς ὁμῶς αὕτη δὲν ἦτο ἄνευ συνεπειῶν, εὐχαρί-
στων καὶ δυσαρέστων συνάμα. Εὐλόητον, ὅτι, ὡς ἐκ τῆς ὁλοῆς
αὐξανοῦσης δυνάμεώς της, δειχθείσης ἐξαφνικὰ εἰς τὸ κατὰ τὴν

ιδίαν εποχήν λαβὸν ῥώραν συλλαλητήριον ἐκ πολλῶν χιλιάδων ἀγροτῶν κατελθόντων εἰς Θεσσαλονίκην, ἐπροκάλεσε τὴν προσοχὴν διαφόρων στοιχείων ἅτινα ἀπεπειράθησαν νὰ στηρίχθωσιν ἐπ' αὐτῆς πρὸς ἰδίους σκοπούς· ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός ἔκαμε ἀφ' ἑνὸς μὲν ν' ἀνοιχθοῦν παράθυρα ὥστε νὰ εἰδωμεν καὶ νὰ μελετήσωμεν καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν στοιχείων τούτων καὶ εἰς ὅλον τὸ βάθος τῶν αὐτοῦς τοῦς σκοπούς, τοῦθ' ὅπερ εὐχαρίστως καὶ εὐτυχῶς βεβαίως μᾶς διεφώτισεν ἐπὶ τῆς καταστάσεως, ἐξ ἄλλου ὁμως ὠδήγησε τὸν Μαλοῦχον εἰς πρόωρον θάνατον ὑποκύψαντα λόγῳ τῆς ἀσθενικῆς ἀφ' ἑνὸς ὑγείας του καὶ τῆς μεγάλης ἐξ ἄλλου πίεσεως ἐπὶ τοῦ ἡθικοῦ του καὶ τῆς ἐντατικῆς γενικᾶ πνευματικῆς καὶ σωματικῆς ἐργασίας, ἥτις ὑπερέβη κατ' ἐπανάληψιν τὰς δυνάμεις του.

Κατωτέρω θὰ ἀναπτύξω ἀφ' ἑνὸς τὰ σημεῖα ἐφ' ὧν διεφωτίσθημεν καὶ ἅτινα εἶνε χρήσιμον νὰ γνωσθοῦν εὐρύτερον, ἅτε ἀφορῶντα αὐτὴν τὴν θέσιν τῆς Ἑλλάδος ἐν ταῖς νέαις χώραις—ἐπειδὴ ὑπ' αὐτὰ σοβοῦν δυνάμεις διαλυτικαί, ἀναφανησόμεναι μὲ νέαν ἔντασιν εἰς πρώτην περίπτωσιν ἐξασθενίσεως τοῦ Κράτους—ἀφ' ἑτέρου δὲ θ' ἀναπτύξω τὰς κατευθύνσεις τὰς ὁποίας ἡμεῖς ἐχαράξαμεν καὶ ἐμπράκτως κατὰ τὸ δυνατόν ἠκολοθησάμεν καὶ ἐφηρμοσάμεν ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκείνης συγχύσεως καὶ τῶν ἀλληλοσυγχρουομένων τῶν ἁτομικῶν ὅσον καὶ ὁμαδικῶν συμφερόντων καὶ τῶν προσθέτων ἐξωτερικῶν προπαγανδῶν. Ἀκριβῶς δὲ θ' ἀναπτύξω τὰς κατευθύνσεις ταύτας μὲ τὴν ἀντίληψιν ὅτι, καὶ ἂν δὲν εἶνε αἱ εὐστοχώτεραι καὶ αἱ μᾶλλον ἐπιβεβλημέναι διὰ νὰ υἱοθετηθοῦν καὶ νὰ ἐφαρμοσθοῦν πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους, ἀποτελοῦν πάντως ἀφορμὴν σοβαρᾶς σκέψεως καὶ βάσιν πρακτικῆς συζητήσεως (1).

(1) Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου καθὼς καὶ ἐπὶ ἐκείνου τοῦ εἶπα ἀνωτέρω, ὅτι δηλαδή «ἐχαράξαμεν κατευθύνσεις» θὰ ἔπρεπε, ἂν ἐπροκειτο περὶ ἀπολύτου κυριολεξίας, νὰ μὴ εἰπῶ ὅτι ἐχαράξαμεν, ἀλλ' ὅτι ἀπλῶς, καθὼς ἐμελετούσαμεν τὰ πράγματα μετὰ ζήλου βεβαίως ἀλλὰ καὶ μὲ εἰλικρινὲς ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, διεπιστώσαμεν ἀπλῶς τὰς κατευθύνσεις πρὸς τὰς ὁποίας ἡ μοιραία ἀνάγκη νὰ ὠθήσῃ τὴν ἐξέλιξιν καὶ θὰ κρίνῃ τὴν παρουσίαν ἢ μὴ τῆς Ἑλλάδος πέραν τοῦ Ἀλιάκμονος· διότι, μὲ τὸν συνωστισμόν ἀθροῦς καὶ ἀσυντάκτου μὴ παραγωγικοῦ πληθυσμοῦ ποῦ ἔγεινε, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ κρατήσωμεν τὴν κατάστασιν χωρὶς ριζικὰ μέτρα· καὶ εἴτε θὰ διασκορπίσωμεν τὸν πληθυσμὸν αὐτὸν ἔξω τὸν ὁρίων διὰ τυχαίας τινας μεταναστεύσεως ἀτομικῆς, εἴτε θὰ κάμωμεν πόλεμον πρὸς ἐπ' ἀντιπῶν του συστηματικὴν εἰς τὰς παλαιὰς βάσεις του εἴτε θ' ἀναγκασθῶμεν νὰ κάμωμεν τέλος ἐκεῖνο ποῦ εἶνε τὸ μᾶλλον ἐνδεδειγμένον, δηλαδή νὰ μελετήσωμεν κατὰ βάθος τὴν καλυτέραν σύνταξιν τοῦ ἐμψύχου τούτου ὕλικου, ὥστε νὰ καταστή παραγωγικὸν διὰ μέσου μορφῶν ὁργανώσεως τῆς παρα-

Θ' ἀρχίσω δὲ ἀπὸ τ' ἀπλούστερά πρὸς τὰ σοβαρότερα καὶ θὰ ἐκθέσω πρῶτον τὰ σημεῖα διαφωτισμοῦ καὶ ἔπειτα τὰς κατευθύνσεις τῆς δικῆς μας δράσεως ὡς καὶ τὸ συντελεσθὲν ἔργον μας, ὡς ἔν τοιούτον εἶνε καὶ ἡ παρούσα ἰδική μου μελέτη.

Πρὸ τούτου ὅμως θὰ παρεμβάλω μίαν μικρὰν παρατήρησιν, τὴν ὁποίαν θεωρῶ ἀναγκαίαν. Καὶ αὕτη εἶνε ὅτι τὰ ὅσα θὰ εἰπῶ εἶνε πράγματα πολὺ ἀπλᾶ, δὲν ἀποτελοῦν καθόλου καμμίαν ἀποκάλυψιν κάποιου μυστηρίου, μάλιστα δὲ λέγω ὅτι εἶνε ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια, κοινόμενα μὲν μὲ τὰ μέτρα τῶν ἐπιδιωκόντων νὰ γείνουσιν θούλεται καὶ γενικὰ τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς ἐπιφανειακὰς καὶ μεγάλας πλὴν παροδικὰς ἐπιτυχίας, φαίνονται ὡς ἀσήμαντα, ὡς ἀπώτερα πάντως τὰ ὅποια ὅμως κοινόμενα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, ἀναγνωρίζονται ἀπὸ ὅλους τοὺς συνετοὺς ἀνθρώπους ὡς βαρύνοντα ἀποφασιστικὰ ἐπὶ τῆς τύχης τῶν λαῶν, πρὸς τὸ ἀγαθὸν μὲν ὅταν λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν, πρὸς τὴν καταστροφὴν δὲ ὅταν ὄχι· εἶνε εἰδικῶς πράγματα ἀπλᾶ, τὰ ὅποια ὅμως ἀποκοτῶν τεραστίαν σημασίαν εἰς τὰς μεταβατικὰς περιόδους ὅπως αὕτη ἡ ἰδική μας. Ἀπὸ πρὶν ἐπίσης λέγω, ὅτι ἡ κυριώτερα γραμμὴ πού ἠκολουθήσαμεν ἦτο νὰ ἐπισπεύσωμεν τὴν διὰ τοῦ νέου ἐποικοῦ καὶ διὰ τοῦ γηγενοῦς ὁμοφύλου ἀνθρωπίνου ὕλικου ἀνασύνθεσιν τοῦ παλαιοῦ, αὐτόρρους βαλκανικοῦ χωριοῦ εἰς τὴν μακεδονικὴν ὑπαιθρον, πρᾶγμα πού διεγνώσαμεν, ὅτι θὰ κατορθοῦτο ἀφ' ἐνὸς διὰ τῆς διαμορφώσεως τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἐπὶ ἀπολύτως οἰκονομικῆς βάσεως καὶ ἐξ ἄλλου διὰ τῆς ἀμέσου ἔπειτα ἀνασυγκροτήσεως τῆς παλαιᾶς χωρικῆς κοινότητος, δι' ἐνὸς εἶδους πλήρους αὐτοδιοικήσεως πού θὰ περιορίζετο κυρίως εἰς τὰ βασικά κύτταρα, εἰς τὰ χωριά, εἰς τὸν πρῶτον δηλαδὴ βαθμὸν καὶ καθόλου πρὸς τὸ παρὸν δὲν θὰ προυχώρει εἰς τὸν δεύτερον εἰς τὴν νομαρχιακὴν δηλαδὴ αὐτοδιοίκησιν, τῶν εὐρυτέρων ζητημάτων τοῦ τόπου περιοχομένων καθ' ὅλην τὴν κρίσιμον μεταβατικὴν περίοδον εἰς ἰσχυροτάτην συγκέντρωσιν. Κυρίως ὁ ἀγὼν συνήφθη περὶ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πλήρους συγκροτήσεως τῆς συνεταιρικῆς κινήσεως ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἐπιπέδου ἀποκλειομένης τῆς πολιτικῆς· ἡ ὑπεράσπισις αὕτη φαίνεται πρᾶγμα ἀπλοῦν, λογικὸν καὶ εὐκόλον, ἀλλ' ὡς θὰ εἶδῃτε δὲν ὑπῆρξε τοιοῦτον ἐν τῇ πράξει καὶ εἶνε ἀκριβῶς τὸ ἔδαφος ὅπου ἔπεσεν ὁ Μαλοῦχος εἰς τὰ πρῶ-

γωγῆς προσφορωτέρων πρὸς τὸν σκοπὸν· πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ μελετηθῇ σοβαρῶς τὸ φυσικὸν περιβάλλον καὶ ἐκ τῶν γηγενῶν μορφῶν ὁργανώσεως τῆς παραγωγῆς ἐκεῖναι πού εἰς ὁμοίας περιστάσεις ἐν τῇ μακρᾷ ἱστορίᾳ τοῦ τόπου ἀπέδωσαν καρπούς.

τα βήματά του. Περαιτέρω θὰ ἐξηγήσω ὅτι οἱ λόγοι τῆς ἀπολύ-
του ἐμμονῆς εἰς τὸ δόγμα τοῦτο δὲν ἦσαν ἀπλῶς θεωρητικοὶ μόνον.

Σημεῖα διαφωτισμοῦ,

1ον. Ἡ πρώτη ἐσωτερικὴ κρίσις ἐν τῇ Ὁμοσπονδίᾳ.

Ὅταν ἡ ὀργάνωσις ἐπῆρε δύναμιν, τὰ κυριώτερα τοπικὰ στε-
λέχη, κυρίως γηγενεῖς (ὡς οἱ Τανούλας, Σλιώμης κλπ.) οἵτινες
μετείχον εἰς τὸ διοικητικὸν καὶ ἐποπτικὸν Συμβούλιόν της, ἐζήτη-
σαν νὰ πατήσουν ἐπὶ τῆς δυνάμεως αὐτῆς διὰ νὰ πολιτευθοῦν ὡς
ἀγροτικοὶ ὑποψήφιοι εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς· ἐγὼ ἤμουν
πάντοτε συμβιβαστικὸς καὶ συνεβούλευσα νὰ δημιουργηθοῦν ἐμ-
μισθοὶ ὀργανικαὶ θέσεις ἐν τῇ Ὁμοσπονδίᾳ διὰ νὰ ἐξοικονομη-
θῶν τὰ ἀνήσυχτα τοπικὰ στοιχεῖα καὶ νὰ προσφέρουν θετικάς
ὑπηρεσίας, συμπληρώνοντα συγχρόνως τὴν μόρφωσίν των, ὥστε νὰ
χρησιμεύσουν κάποτε εἰς μίαν σοβαρὰν εὐρύτεραν προσπάθειαν·
δυστυχῶς ὁ Μαλοῦχος πείσμων καὶ δύσκαμπτος τοὺς ἠρνήθη κα-
τηγορηματικῶς κάθε διευκλύνσιν· τότε ὅμως οὗτοι στηριζόμενοι
εἰς τὸ τυπικὸν τοῦ καταστατικοῦ, ἔλαβαν ἀπόφασιν ἀμέσου παύ-
σεως τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ὁμοσπονδίας· τὸ ὅλον ἔργον ἐβάδιζε
κατὰ ζοημῶν, μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας κατορθώσαμεν νὰ συμβι-
βάσωμεν ἐν Ἀθήναις τὰ πράγματα διὰ μέσου τοῦ παρὰ τῷ ἀρ-
μοδίῳ Ὑπουργεῖῳ Γεωργίας προϋσταμένου τῆς ὑπηρεσίας τῶν
Συνεταιρισμῶν Ἰασμίδη, ὅστις ἀπεδέχθη τελικῶς τὴν κατὰ
παράβασιν τοῦ νόμου καὶ τοῦ καταστατικοῦ ἀνατροπὴν τῆς ἀνω
ἀποφάσεως τῶν Συμβουλίων· ἔτσι ἡ κατάστασις διεσώθη ἐκ τῆς
πρώτης ἐκείνης κρίσεως καὶ ὁ Μαλοῦχος ἐπανῆλθεν εἰς τὰ πράγ-
ματα τῆς Ὁμοσπονδίας· καὶ ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι κατὰ τὴν
στιγμὴν ἐκείνην ὁ κ. Παπαναστασίου, Ὑπουργὸς τότε τῆς Γε-
ωργίας, υἱοθέτησεν ἐν καλῇ πίστει καὶ ὑπεστήριξεν ἐκθίμως τὴν
συνετὴν ταύτην λύσιν.

2ον. Αἱ προτάσεις τῆς κομμουνιστικῆς προπαγάνδας.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τῆς πρώτης λάμψεως τῆς Ὁμοσπον-
δίας, ὁπότε οὐδεὶς ἐκ τῶν ἐν μέσῳ τῶν μαζῶν κινουμένων ἐγνώ-
ριζε τὰ ἀκριβῆ ἐλατήρια τοῦ πλησίον του καὶ ὁπότε γενικῶς οἱ πολ-
λοὶ διέβλεπαν εἰς κάθε κίνησιν προσωπικοὺς κυρίως σκοποὺς βου-
λευτοποίησεως, ἦλθαν εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν μεταξὺ ἄλλων καὶ
προτάσεις περὶ μεταβολῆς αὐτῆς εἰς ὄργανον τῆς κομμουνιστικῆς
προπαγάνδας. Ἡ περίπτωσις αὕτη μᾶς διευκόλυνε διὰ νὰ ἐνημε-
ρωθῶμεν μέχρις ἐνὸς ὁρίου ἐπὶ τῆς σχετικῆς κινήσεως.

3ον. Αἱ προσπάθειαι τῶν κοιμηταζήδων καὶ τῶν μακεδονιζόντων ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς αὐτονομίας.

Ὡς γνωστόν, λόγῳ τῆς ἐκ τῶν ἐποίκων μοιραίας πιέσεως ἐπὶ τῶν ἐντοπίων χωρικῶν, οἱ τελευταῖοι, ὑπερβάλλοντες τὸν ἐκ τῆς εἰσβολῆς τόσου νέου πληθυσμοῦ οἰκονομικὸν δι' αὐτοὺς κίνδυνον, ἤρχισαν βαθμιδὸν νὰ ἐνδίδουν εἰς μεγάλην ἔκτασιν πρὸς μίαν ἀόριστον τοπικὴν αὐτονομιστικὴν κίνησιν, ἥ ὁποία κατὰ τὸ πλεῖστον μὲν ἐξεδιπλῶνετο ὡς δυσαρέσκεια ἐντὸς πάντοτε τοῦ ἐθνικοῦ μας πλαισίου ἐνιαχοῦ ὁμῶς ἐποδηγετεῖτο ὑπὸ ἔμπνευσιν ἄλλοτε σερβικὴν καὶ ἄλλοτε βουλγαρικὴν. Εἶνε ἡ ἐποχὴ ποὺ ὑπεγράφει τὸ πρωτόκολλον Πολίτη-Καλφῶφ. Τὰς τάσεις ταύτας τὰς καλλιεργουμένας καὶ ἐκ τῆς κρατούσης συγχήσεως καὶ ἐκ τοῦ πανικοῦ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἐντοπίων, ὧν ἤρχισε κλονιζομένη ἡ εἰς τὸ Κράτος πεποιθήσις, κατεπολεμήσαμε καὶ δι' ἰσχυρὰς καὶ ἐνθαρρυντικῆς δημοσιογραφίας καὶ συνετρίψαμεν τὴν ὑπὸ σερβικὴν μάσκαν σχετικὴν κίνησιν, ἥτις ἐνεφανίσθη εἰς τὴν περιοχὴν Γουμενίτης· τὴν ἐνέργειαν ταύτην διηύθυνα ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὡς ἰδιώτης περιελθὼν τὴν ὑπαιθρον καὶ συνεργασθεὶς μετὰ τοῦ τότε Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ ἐποικισμοῦ κ. Κλεινία, υἱοθέτησε δὲ ἀμέσως ἔπειτα τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν κατωτέρω ἐνδείξεων (1).

(1) Τὰ παρὰ πόδας τηλεγραφήματα χαρακτηρίζουν τὴν ἐνέργειάν μου ἐπαρκῶς.

ΓΕΝ. ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΥ

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ

Ἐν Θεσσαλονίκῃ

τῇ 15ῃ Δεκεμβρίου 1924

Ἀριθ. Πρωτ. ἐμπιστ. 600

Ἀντίγραφον

Πρὸς

τὸν κ. Κ. Καραβίδαν

Ἐνταῦθα

Ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ κοινοποιήσωμεν ὑμῖν κατωτέρω τὸ ὑπ' ἀριθ. 47338 ἐ. ἔ. τηλεγρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Ρούσσου προσκαλοῦντος ὑμᾶς εἰς Ἀθήνας.

Ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς Ἐποικισμοῦ

Ι. Καραμάνος

Ἀριθ. 47338

Ἀντίγραφον τηλεγραφήματος

Γενικὸν Διευθυντὴν Ἐποικισμοῦ Θεσσαλονίκην

Νεοδιοικητικὸν 1924 Παρακαλέσατε κ. Κ. Καραβίδα ν. ἔλθῃ Ἀθήνας
πρὸς συνεννόησιν.

Ρ ο ὕ σ σ ο ς

18 Δεκεμβρίου 1924

Κ α τ ε π ε ἴ γ ο ν

Ὑπουργὸν Ἐξωτερικῶν

Κύριον Ροῦσσον Ἀθήνας

Νεοδιοικητικὸν 1924 ἐπὶ ὑπ' ἀριθ. 47388 ὑμετέρου ὑποβάλλω κατω-
τέρω ἀπάντησιν κυρίου Καραβίδα.

Καραμάνος

Παρακαλῶ φέρετε ὑπ' ὄψιν κ. Ὑπουργοῦ Ἐξωτερικῶν, ὅτι ἀσθενῶν
συνεπεῖα κοπιώδους περιοδείας Γουμένισαν Ἐνωτίαν ἀδυνατῶ νά κατ-
έλθω πρὸς τὸ παρὸν Ἀθήνας, ὅτι ὁμως ἀποψὶς μου συνίσταται λήψιν πρα-
κτικῶν ὑπὲρ ἐγχωρίου μακεδονικοῦ πληθυσμοῦ μέτρων, ἅτινα καλῶς ἐφαρ-
μοζόμενα θέλουν καταστήσει ἐντελῶς ἀκίνδυνον τὸ ἀνεπικαίρως ὑπογρα-
φὴν πρωτόκολλον Γενεῦης ἀφορῶν μειονότητος σλαβικῆς Στόπ. . . . Πα-
ραλλήλως ὁμως ἐνδείκνυται ἀνένδοτος ἐφαρμογὴ μέτρου ἀναχωρήσεως
τῶν μέχρι τοῦδε προσφυγόντων βουλγαρικῆς ἢ καὶ σερβικῆς ἀρχῆς καὶ
δηλωσάντων μετανάστευσιν ἐκβιαστικῶς, ὅπως ἀναγκασθῶσι τοποθετήσιν
ἐποίκων χωρία των, δεδομένου, ὅτι ἐλαχίστη ὑποχώρησίς μας σημείον
τοῦτο διευκολύνει ἀποσυνθετικὴν ἐντὸς χώρας μας καὶ προσηλυτιστικὴν
προπαγάνδαν φανερά ἀσκουμένην ἰδίως ὑπὸ Σέρβων πρακτόρων, ὧν πα-
ρέμβασιν δυστυχῶς ἔχει ἐγκρίνει Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν Στόπ. Αὐστη-
ρόταται ὁδηγαί κατά τόπους πολιτικῆς στρατιωτικῆς καὶ δὴ ἀστυνομικῆς
ἀρχῆς ἀπέχον ἀναμειγνύονται ἐκτὸς ὑπηρεσίας ἔστω καὶ συζητοῦν σχε-
τικὰ ζητήματα ἀναφερόμενοι μόνον καταλλήλως, ἀφοῦ ἡμεῖς εἰμεθα οἱ
ἀδικοῦντες καὶ αἱ ὕβρεις πλεονάζουν ἐφ' ὅσον ἐπιτυχᾶνομεν σιωπηλῶς
σκοπὸν τοποθετήσεως ἐποίκων Στόπ. Αὐστηρὰ τιμωρία παραδειγματικῶς
κατά τόπους ἐνίων φωνασκῶν προσφύγων ὕβριστικῶς ἀποκαλούντων Βουλ-
γάρους ὅλους ἀδιακρίτως ἑτεροφώνους ἐντοπίους τοιοῦτον μέτρον ἐφαρμο-
σθὲν ὑπ' ἐμοῦ Γουμένισαν ἀπέδωκεν ἅμεσα ἄριστα ἀποτελέσματα Στόπ. Ἀ-
νευ ἐξεραΐσεως ἐφαρμογὴ μέτρου συμπτύξεως πρὸς στέγασιν ἐποίκων εἰς
οἰκίας δηλωσάντων δὴθεν μετανάστευσιν Σερβίαν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ μέ-
τρου τοῦτου Στόπ Ἐξαγγελίαν ἐντοπίους ὅτι ἐγγυήσεις συνθήκης μειονο-
τήτων οὐδὲν ἀπολύτως ἔδαφος παρέχουν πρὸς οἰανδήποτε ἐκμετάλλευσιν
ὑπὲρ οἰκονομικῶν δι' αὐτοὺς ὠφελημάτων ἢ δι' ἀπόκρουσιν ἐποικισμοῦ,
διακήρυξις αὕτη ἀναγκαία καθ' ὅσον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἐπιπέδου δίδει ἐλπί-
δας καὶ ἐργάζεται ξενικὴν σερβικὴν προπαγάνδα διαδίδουσα ἐπικειμένην
διαδρομὴν περιφέρειαν Ἀλεξάνδρου Σερβίας Στόπ Θεριοτάτην περίπτυσιν
καὶ οἰκονομικὴν ἀνακούφισιν ὁλοκλήρου μακεδονικοῦ ἐγχωρίου ἀγροτικοῦ
πληθυσμοῦ δεδομένου, ὅτι ὁμολογουμένως πίσεις λόγῳ πληθῶρας προσ-
φύγων ἐγένετο τοιαύτη οἷαν ἀδύνατον ἀντιληφθῆ τις ἀγνοῶν συνθήκας

υπαίθρου Μακεδονίας Στόπ Ευνόητον εφαρμογή ανωτέρω μέτρων δέον οργανωθῇ μᾶλλον ανεπισημῶς δι' ἔθνοτραπέζης καὶ μὲ παράλληλον ἐπιδείξιν ἀμειλίχτου εὐσταθείας τῆς διοικήσεως, ἵνα μὴ ἐκληφθοῦν ὡς ἐνδείξεις ἀδυναμίας, ἐξ ἄλλου εφαρμογὴ τούτων τυγχάνει ζήτημα ἐκτιμήσεως ἐφαρμοζοντος ἀναλόγως ἐκασταχοῦ ἐνδείξεων ὧν διάγνωσις ἀπαιτεῖ ψυχραιμίαν καὶ δεξιότητα Στόπ Ἀνάγκη σημειωθῇ καλῶς, ὅτι γενικὴ ἀντίληψις πληθυσμοῦ ἀναφορικῶς ἀνακίνησιν ζητήματος μειονοτήτων σήμερον θεωρεῖ τοῦτο ὄχι μέσον εἰρηνεύσεως Βαλκανίων ἀλλ' ἀποσυνθέσεως αὐτῶν καὶ ἐπαναλήψεως παλαιῶν σπαραγμῶν οὓς σημειώσατε φοβούμενοι περισσότερο ὅλων οἱ μέχρι τοῦδε δηλώσαντες μετανάστευσιν Βουλγαρίαν θὰ διατάσουν δι' εἰδικὸν τοῦτον λόγον παραμένουν Στόπ Ἀνωτέρω ἀπόψεις δοκιμασθεῖσαι Γουμένισαν ὑπὸ Γενικοῦ Γραμματέως ἐποικισμοῦ ὑπὸ ἀνωτέρω ὑπαλλήλου διοικήσεως καὶ ἐμοῦ ἀπεδείχθησαν εὐστοχοὶ τῶν κατοίκων ἀποδεχθέντων στεγάσουν πρόσφυγας Στόπ Ἐπὶ τοῦ παρόντος δι' ὀργάνωσιν ἐνεργειῶν τούτων ἄς ἤρχισα ὡς ἰδιώτης οὐδενὸς ὑπαλλήλου ἔχω ἀνάγκην ἄτε συνεργαζόμενος ἀπροσκόπτως μετὰ ὑπαρχουσῶν ὑπηρεσιῶν Γενικῆς Διοικήσεως καὶ Ἐποικισμοῦ, ὅστις ἄλλως ἐν τῇ πράξει ἐξ ἀνάγκης χειριζέται τὰ ζητήματα ὡς χειραγωγῶν προσφυγικὴν ἐγκατάστασιν Στόπ Πιστεύω ἀκραδάντως, ὅτι ἀντενδεδίκνυται ἡ πολιτικὴ συστηματικὴ ἀποδιώξεως γηγενοῦς ἑτεροφώνου πολυτίμου οἰκονομικῶς στοιχείου Στόπ Ἐφαρμογὴ συνθήκης μειονοτήτων ἀναίρεως ἀναζητηθεῖσα διὰ Πρωτοκόλλου σήμερον πρὸ κατευνασμοῦ ἐποικιστικῆς εἰδικῆς ἀνωμαλίας, δέον ἐνεργηθῇ μόνον ὅπου ἀλακύνῃ ἐπίμονος ἀξίωσις ἑτεροφώνου πληθυσμοῦ καὶ ὄχι νὰ ἐκμαίενῃ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς διὰ ἐσπευσμένης ὡς τὸ Πρωτόκολλον προτείνει δημιουργίας εἰδικῶν ὑπηρεσιῶν. αἵτινες, ἔχουσα ἀνάγκην νὰ τραποῦν δι' ἐγγράφων, αὐτομάτως θὰ προκαλέσουν περιπτώσεις ἐφαρμογῆς Στόπ Ἐπὶ τῶν ἀποψέων μου τούτων ἐφ' ὅσον τὸ Ὑπουργεῖον ἠθέλε κατ' ἀρχὴν τὰς εὐρὴ ἀποτελεσματικὰς παρακαλῶ ὅπως εὐαρεστηθῇ γὰ δώσῃ περαιτέρω ὁδηγίας ὡς καὶ ἐὰν θεωρῇ μεταβίβασιν μου Ἀθήνας ἀπαραίτητον».

Κ. Δ. Καραβίδας

Τί σημαίνουν ὅλ' αὐτά;

Σημαίνουν, ὅτι τὸ Πρωτόκολλον Πολίτη-Καλφῶφ ἦτο ἐνέργεια ἀντενδεικνυομένη ἀπολύτως δι' ἡμᾶς ἐκείνην τὴν στιγμήν πῃς ἐκ τοῦ ἐποικισμοῦ προκλήθεισης κρίσεως εἰς τὰ μακεδονικὰ χωρία, ἦτο δέ, γενικωτέρα κρινομένη, μία ἀπὴν ἀπόδειξις τῆς ἀναρχίας ποῦ ἐπεκράτει τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα—διότι, ἐνῶ ἐν Μακεδονίᾳ ἐφημερόζετο πολιτικὴ ἰσχυρὰς πίεσεως ἐπὶ ὅλου τοῦ ἐγχωρίου πληθυσμοῦ, ἡ ἐνέργεια τοῦ κ. Πολίτη ἐστιροῦζετο ἐπὶ ἀντιθέτου βάσεως ἀνατρεπούσης τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεώς του καὶ αὐτὸν τὸν ἐποικισμόν· αὐτὰ συνέβαιναν ἐν τῇ πράξει ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ἡ ἐνέργεια ἐκείνη ἦτο καθ' ἑαυτὴν ὀρθὴ ἢ μὴ· κ' ἐγὼ ἐξ ἄλλου φρονῶ ὅτι θὰ ἦτο μᾶλλον ὀρθὴ ἐὰν ἐγένετο εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν καὶ ἐν συνοχῇ πρὸς τὴν ὅλην πολιτικὴν τοῦ Κράτους· ἀλλ' εἶπα ὅτι δι' ἐκείνην τὴν στιγμήν ὑπῆρχεν ἀντενδείξεις, καὶ τοῦτο διότι καὶ ἡ πραγματικότης καὶ ἡ ψυχολογία ἐν τῇ χώρᾳ ἦτο δυσμενὴς δι' ἡμᾶς. Οἱ πρόσφυγες ξιμπαιναν ἀθρόοι στὰ χωρία τῶν ἐντοπίων χωρικοῶν μακεδόνων καὶ τοὺς ἐπαιρναν τὰ ἀνοιγμένα χωράφια (ὄχι τὰ χέρσα, διότι οἱ ἔποικοι δὲν μποροῦσαν τότε νὰ ὀργώσουν) τοὺς σταύλους, μέρος τῶν σπιτιῶν, τῆς κότες, τὰ τετζερεδία τοὺς κλπ. καὶ ἐπὶ πλέον τοὺς ὕβριζον ὡς Βουλγάρους. Αὐτὸ λοιπὸν ἦτο πίεσις καὶ κίνδυνος πραγματικὸς

καὶ πολλὸν βαρὺς διὰ τοὺς ἐγγωρίους· ἀλλ' ἂν ἀποτιμήσωμεν αὐτὸν τὸν κίνδυνον τὸν θετικὸν ὡς «Α», ὑπῆρχε καὶ ἄλλος, ψυχολογικὸς καὶ δεκαπλάσιος ὁ ὁποῖος ἐδημιουργεῖτο καὶ διὰ τῆς αὐτομάτου ἐξογκώσεως τοῦ πραγματικοῦ ἐν τῇ φαντασίᾳ τῶν χωρικῶν καὶ διὰ τῆς δράσεως τῶν ξένων προπαγανδῶν, Σερβικῆς καὶ Βουλγαρικῆς, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἔλεγαν: «Δηλώστε στὸ προξενεῖο μας, ὅτι ἀνήκετε στὴ δική μας μειονότητα καὶ ὅλη αὐτὴ ἡ τρομερὰ πίεσις θὰ διαλυθῇ καὶ οἱ πρόσφυγες θ' ἀποσυρθοῦν αὐθωρεὶ ἀπὸ τὸ χωριό σας!». Φανερόν δὲ ὅτι πολλοὶ ὀλίγοι θὰ ἀντίσταντο εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦτον ποὺ ἐπρόβαλλεν ἐξ ἀνάγκης ἡ πραγματικότης, ποὺ ἐντέχνως ἐκαλλιέργει ἡ προπαγάνδα καὶ μοιραίως ἤνοιγε τὸ πρωτοκολλὸν Πολίτη, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπισήμως ἀνελαμβάναμε νὰ δεχθῶμε ὡς μειονότητας-προνομιούχους μάλιστα ἔναντι τοῦ ἐγγωρίου πληθυσμοῦ ποὺ ἐδέχετο τοὺς πρόσφυγας—ὅλους τοὺς ὑποκύπτοντας εἰς τὸν πειρασμὸν.

Τότε συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς: κατόπιν ἀδείας τοῦ κ. Ρούσσου εἰσῆλθον εἰς τὸ ἔδαφός μας δύο ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τοῦ σερβικοῦ Ὑπουργείου Ἑξωτερικῶν καὶ ὁ διοικητῆς Ἀστυνομίας Γευγελῆς (καταγόμενος ἐκ Γουμενίτσας) διὰ νὰ προπαγανδίσουν τοὺς πληθυσμοὺς ὑπὲρ τῆς σερβικῆς μειονότητος, ἐπὶ τῇ δῆθεν εὐμενεῖ δι' ἡμᾶς ἀπόψει ὅτι πάντως θὰ ἐκράτουν τοὺς πληθυσμοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ δηλώσουν ὅτι εἶνε Βούλγαροι εἴτε ἀκόμη ὅτι καὶ θὰ τοὺς μετέφερον εἰς τὴν Σερβίαν, ἐνῷ πράγματι οἱ Σέρβοι ἐπεδίωκαν νὰ ἐκμιαεύσουν ἀπὸ τοὺς ἐπτοχμένους χωρικοὺς δηλώσεις ἐκχωρῶντας διὰ νὰ δημιουργήσουν ὀψίμους σερβικὰς ἐστίας ἐντὸς τοῦ ἐδάφους μας. Οὕτω ἐνθυμοῦμαι τὸ ἐξῆς κομμικοτραγικὸν ποὺ συνέβη εἰς Γουμενίτσαν: Τὴν νύχτα εἶχαν προπαγανδίσαι κρυφὰ οἱ κομιτατζήδες, τὸ πρωὶ οἱ Σέρβοι εἰς τὰ ἀνοικτὰ καὶ τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐκατέσμεν τὸν πληθυσμὸν, ὁ ὑπέρροχος Μακεδὼν κ. Κ. Ν. Κλεϊνίας, τότε Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ἑποικισμοῦ, ὁ κ. Ν. Τότσος ἀποσταλμένος τοῦ Γεν. Διοικητοῦ κ. Καναβοῦ καὶ ἐγὼ ὡς ἰδιώτης, ὁ ὁποῖος τοὺς εἶπα: Μείνατε κοντὰ στὸ ἔθνος τὸ ἑλληνικὸ καὶ δεχθῆτε πρόθυμα λογικὰς τινας θυσίας ὑπὲρ τῶν ἐποίκων, διότι μὲ αὐτοὺς ἡ τύχη σας θὰ γίνῃ τελικῶς καλλιτέρα θὰ διαλυθῶν τὰ τσιφλίκια καὶ θὰ πάρετε χωράφια κλπ. Ἐπὶ πλέον τοὺς ἐκάμαμεν συνεταιρισμὸν καὶ τοὺς ἀνοίχθηκαν ἀμέσως πιστώσεις. Συγχρόνως τοὺς εἶπα, ὅτι καὶ ἂν δηλώσετε ὡς Βούλγαροι ἢ καὶ Σέρβοι ἀκόμη, οἱ πρόσφυγες δὲν θὰ σηκωθοῦν ἀπὸ τὰ χωριά σας· καὶ λέγοντας αὐτὰ ἐπῆγα ἀμέσως καὶ ἔβαλα προσφυγὰς εἰς τὰ σπίτια ὅχι μόνον ἐκείνων ποὺ ἦσαν σεσημασμένοι ἀπὸ τὰς τοπικὰς ἀρχὰς καὶ ἐπίεσθησαν ὡς Βούλγαροι, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων ποὺ εἶχαν δηλώσει ὡς Σέρβοι, ἔτι δὲ περισσοτέρους πρόσφυγας ἔβαλα καὶ εἰς τὰ σπίτια καὶ εἰς τὰ χωράφια μεσα σ' ὅλα τὰ χωριά ἐκείνων ποὺ ὡς δῆθεν πιστοὶ βενιζελικοὶ εἶχαν κατορθώσει νὰ κίμουν τὸν ἔξυπνον πατριώτη καὶ ν' ἀποφύγουν τὴν δικαίαν θυσίαν εἰς τὴν κρίσιμον ὥραν τῆς πατρίδος. Ἔτσι ἐπεβάλαμεν τὴν τάξιν καὶ ἐκρατήσαμεν τὸν γηγενῆ πληθυσμὸν εἰς τὰς ἐστίας του. Καὶ τὸν γηγενῆ πληθυσμὸν τὸν ἐκρατήσαμεν διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

α') διότι ἦτο ὁ ἐργατικώτερος ἐξ ὅλων, β) διότι ὁ γηγενὴς αὐτὸς πληθυσμὸς μόνος αὐτὸς κατέχει τὰς ἐκ τῆς πείρας τῶν αἰώνων δεδοκιμασμένας τοπικὰς γεωργικὰς γνώσεις περὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος ὡς καὶ τὰς καλλιεργητικὰς παραδόσεις καὶ ἀποτελεῖ πολίτημον μαγιάν διὰ τοὺς ἐποίκους οἱ ὅποιοι εἶνε ἐντελῶς ἀδύνατον (ἐκτὸς τῶν Θρακῶν) νὰ προκόψουν εἰς τὰς περιοχάς, ὅπου οἱ ἐγγήριοι γεωργοὶ ἐξετοπίσθησαν τελειῶς. Διὰ νὰ προκόψουν πρέπει νὰ ὑποστηριχθοῦν ἐπὶ 10 χρόνια τὸ ὀλιγώτερον διὰ νὰ πατήσουν καλὰ τὸν τόπον, νὰ δοκιμάσουν τὸ ἔνα καὶ τὸ ἄλλο ἕως ὅτου καταλήξουν εἰς τὸ σωστὸ καὶ πάντοτε ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ

4ον. Ἡ κρίσις ἡ προκληθεῖσα ἐκ τῆς παρεμβάσεως
τοῦ κ. Παπαναστασίου.

Ἐνῷ ἡ δύναμις τῆς Ὁμοσπονδίας ἡῤῃστανε, ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως παραλλήλως διενоеῖτο νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν Ἐνωσίν του τὰ σύμβολα τοῦ Ἀγροτισμοῦ. Τότε λοιπὸν (ἄνοιξις τοῦ 1928) διετύπωσε τὴν ἐξῆς κατηγορηματικὴν ἀξίωσιν : « Ἡ μετ' ἐμοῦ ἢ ἐναντίον μου » καὶ εἰς τοῦτο ἐπέμενε, ἂν καὶ θεωρητικῶς ἀνεγνώριζε τὴν ἀνάγκην τῆς συγκρατήσεως τῶν Συνεταιρισμῶν ἔξω τῆς πολιτικῆς· ἀπεφύγαμε ὅσον ἡμπορούσαμεν τὸν κίνδυνον μιᾶς τοιαύτης ἐκτροπῆς καὶ δι' ἄρθρου μου δημοσιευθέντος εἰς τὸ «Φῶς» (1) τῆς Θεσσαλονίκης ὑπεστηρίξαμεν ὅτι αὕτη ἡ τακτικὴ ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἀπροχώρητον καὶ ὅτι παρεμποδίζει τὸ ταχὺ νοικοκίρευμα τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀναρχίαν.

εἶνε πολὺ ἐπιμελεῖς ὡς γεωργοί. γ') διότι γενικὰ ὁ τύπος τοῦ παλαιοῦ γηγενοῦς βαλκανικοῦ γεωργικοῦ χωρίου εἶνε τὸ μόνον ἀσφαλὲς πρότυπον, ὥστε ἀφ' οὗ πρῶτα προσαρμολογῶν εἰς αὐτὸ οἱ ἐποικοὶ (ὡς πρὸς τὸ εἶδος ὀργανώσεως, τὸ εἶδος ἐργασίας καὶ τὸ εἶδος ζωῆς) καὶ ἀφοῦ καλὰ τὸ μελετήσουν καὶ οἱ γεωπόνοι μας καὶ οἱ οἰκονομολόγοι μας καὶ οἱ πολιτικοί μας, νὰ τὸ προαγάγουν ἔπειτα, ἂν μπορέσουν.

Ὅπωςδήποτε ἔδωσα τότε γνώμην, τὴν ἐφήρμοσα ἄλλως τε κιόλας ὁμολογῶν, ὅτι δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ διευθετηθῇ πρῶτα ἡ ἐκ τοῦ ἐποικισμοῦ διακλύμινσις καὶ ἔπειτα νὰ ξεχωρίσουν ὡς μειονότητες ὅσοι ἐκ τῶν γηγενῶν θὰ ἐπέμενον νὰ πράξουν τοῦτο.

(1) Παραθέτω κατωτέρω τὸ ἐν λόγῳ ἄρθρον τῆς 6 Ἀπριλίου 1928.

Περὶ τὸ τρίτον Ἀγροτικὸν Συνέδριον, ἡ θέσις τῶν πολιτικῶν κομμάτων.

« Τώρα ὁπότε ὁ ἐκ τοῦ προσφάτου Πανελληνίου Γ' Ἀγροτικοῦ Συνεδρίου θόρυβος κατεστάλαξεν εἰς τελικὰς ἐντυπώσεις, ἐλπίζω ὅτι τὸ «Φῶς» θὰ ἐπιτρέψῃ καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ διατυπώσωμεν μερικὰς σκέψεις.

Ἕνας λαὸς πεινασμένος δὲν χορταίνει μὲ κραυγὰς, μόνον ἐξαντλεῖται περισσότερον καὶ περισσότερον γίνεται εὐχέριωτος εἰς τοὺς διημαγωγούς, Ἕνας λαὸς πεινασμένος δικαιούται νὰ ζητήσῃ ὅχι ἄρτον, εἴτε δωρεάν εἴτε ἐπὶ πιστώσει, ἀλλ' ἐργασίαν· δικαιούται ἀκόμη καὶ μάλιστα ὀφείλει, νὰ ὑποταχθῇ εἰς μίαν σιδηρεᾶν πειθαρχίαν· καὶ δι' ὅχι πρεσβύτων τυχαρπάστων ἀλλ' ἐκείνων τῶν ιδεῶν καὶ τῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι εἶνε γόνιμοι καὶ ἐγγυῶνται σταθερότητα, δικαιοσύνην καὶ ἰσότητα.

Μία τοιαύτη πειθαρχία ιδεῶν εἶνε καὶ ἡ συνεταιριστικὴ· ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ πεινασμένοι εἶδαν ὅτι ἡ κατάστασις δὲν σώζεται μὲ

τὰ θαλασσοδάνεια, κατέφυγαν καὶ ὁλοένα περισσότερον καταφεύγουν—ἐντρομοὶ καὶ ἀγωνιῶντες καὶ ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς ρακένδυτοι ὑπὸ τὴν συνεταιριστικὴν στέγην· αὐτὸ εἶνε παρήγορον· ὅ,τι εἶνε λυπηρὸν εἶνε τὸ νὰ βλέπωμεν τοὺς ληστὰς τῇ ζπολιτικῇ καὶ ψηφοθηρικῇ δημαγωγίᾳ νὰ καταδιώκουν, ἀνηλεεῖς καὶ τυφλοὶ, τὰ θύματα των καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ὕστατον καταφύγιόν των· βλέπομεν ἀπὸ πολὺν καιρὸν εἰς τὰ κράσπεδα τῶν ἀγροτικῶν συνεταιρικῶν ὁργανώσεων αἱ ὁποῖαι δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν πολιτικὴν νὰ περιφέρονται, ὡς λυκοτσάκαλοι, οἱ ποικίλλοι ψηφοθηροὶ καὶ ἐλεύθεροι σκοπευταὶ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος, προερχόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν ἰδίων συνεταιρικῶν συμβουλίων· αὐτὴ εἶνε ἡ εἰδικὴ ἀγροτικοπολιτικὴ κίνησις, τῆς ὁποίας ἡ ἱστορία εἶνε μία συνεχὴς ἀποτυχία καὶ περὶ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ὁμιλήσῃ τις ἰδιαιτέρως· οὐδεὶς ὅμως ἀνέμενεν ὅτι εἰς τὸ ἄχαρι, μάλιστα καὶ ἐπικίνδυνον τοῦτο ἔργον θὰ κατήρχοντο καὶ σοβαρότερα κόμματα ἔχοντα καὶ ἱστορίαν καὶ ἀξιώσεις σημαντικάς.

Τὸ ὅτι εἰς παλαιότερα ἐδῶ συνέδρια ἐγένετο μόνον ὁχλαγωγία, δὲν εἶνε ἀνεξήγητον, διότι τότε αἱ περιστάσεις ἦσαν ἐντελῶς ἀνάστατοι· ἐδικαιοῦτο ὅμως πᾶς τις νὰ ἐλπίζῃ ὅτι ἓνα συνέδριον Πανελλήνιον συνεταιρικόν, ὅπως τὸ πρόσφατον, ὅπου προσῆλθον καὶ λαῖκοι ἀντιπρόσωποι πολλοὶ καί, ἐκ τῶν περάτων τῆς Ἑλλάδος, οἱ καλύτεροὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ μας δεδοκιμασμένων συνεταιριστῶν, ὅτι ἓνα τοιοῦτον συνέδριον δὲν θὰ ἠκολούθει τὴν ὁδὸν τῶν προηγηθέντων.

Ὁ ἴδιος ὁ κ. Ἀρχηγὸς τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως ἐδήλωσεν ὅτι τὸ συνεταιρικὸν χρώμα δὲν ἐφάνη πουθενά· ἐκ τῆς ἰδίας ὁμῶς πλευρᾶς, τῶν πολιτευτῶν δηλαδὴ τῆς Δημοκρατικῆς Ἐνώσεως, ἀκοίονται καὶ δικαιολογίαι, ὅτι ἠναγκάσθησαν νὰ ὁργανώσουν πολιτικὴν ἐπικράτησιν ἐν τῷ Συνεδρίῳ ἀμυνόμενοι μόνον καὶ μόνον ἐκ φόβου μήπως λάβουν τοῦτο εἰς χεῖράς των οἱ περὶ τὸν κ. Τανοῦλαν αὐτοσχεδιασταὶ ἀγροτικοῦ κόμματος εἴτε μήπως ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τοὺς τορπιλλίσῃ τὴν σχεδιαζομένην Γεωργικὴν.

Ἀλλὰ εἶνε φανερόν ὅτι, ἂν, ἀντὶ νὰ στήσουν παγίδας εἰς τοὺς συνεταιριστάς, ποῦ μακρόθεν ἀπροϋδέαστοι ἦλθον, ἐλκόμενοι ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, καὶ ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην, ἂν, λέγω, ἔκαμναν ἐκκλησίαν εἰς τὰς συνεταιριστικὰς ἀρχὰς καὶ εἰς τὴν ὀρθοπροσύνην τῶν συνέδρων, τότε οὐδεὶς θὰ ἐτόλμα νὰ παρεκκλίνῃ, οὕτω δὲ καὶ ἡ πόλις θὰ ἐτιμᾶτο καὶ τὸ Συνέδριον θὰ ὑψώνετο καὶ οἱ ἴδιοι θὰ ἐξήρχοντο αὐτοῦ περισσότερον ὠφελήμενοι. Δὲν τὸ ἔκαμαν αὐτό· ἔκαμαν ὁμῶς καὶ κατὰ χειρότε-

ρον· ὅτι δηλαδή, καὶ ἐπικρατήσαντες, συνέθεσαν τὸ Προεδρεῖον κατὸ τρόπον τόσον ἀνάξιον ὅχι μόνον τῶν ὑψηλῶν συνεταιρικῶν ἰδωδῶν ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων, ὥστε, προσπεράσαντες τὴν ἰδίαν ἄμυναν, ποῦ ὡς λέγουν ἠναγκάσθησαν νὰ ὀργανώσουν, κατέληξαν εἰς τὸ νὰ καταπνίξουν κατὰ τρόπον θάναυσον τὰς ὑγιεστερας καὶ τὰς μᾶλλον ἀφιλοκερδεῖς συνεταιριστικὰς φωνὰς ποῦ συνέβη νὰ ἐμφανισθοῦν.

Πολὺ καλὰ, θὰ μοῦ ἔλεγε κανεὶς· τὰ βλέπομεν ὅλα· ἀλλὰ τί νὰ κάμωμεν ; Καὶ διατί γκρινιάζετε ματαίως ; » Χωρὶς ἄλλο δὲν ἐπῆρα τὴν πένναν οὔτε διὰ νὰ ὑποστηρίξω τὰς φιλοδοξίας τοῦ κ. Τανοῦλα οὔτε διὰ νὰ παρεμβληθῶ εἰς τὴν ὀμηρικὴν μάχην ποῦ ἔδωσαν οὗτος πρὸς τοὺς τῆς Δ. Ἐνώσεως, οὔτε διὰ νὰ ὑποστηρίξω τὴν τελευταίαν ταύτην, διαθέτουσαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦτου ὅπλα πολὺ ἰσχυρότερα.

Ἀλλὰ τὸ κάμνω διότι διερωτῶμαι μετὰ πολλῶν ἄλλων, ἰδίως ἐκ τῶν συνεταιριστῶν ποῦ ἔφυγαν τόσον ἀπογοητευμένοι, διερωτῶμαι : Ἄρα γε ποῖοι εἶνε οἱ λόγοι οἱ τόσον ἰσχυροί, εἰ ὅποιοι κάμνουν τὴν πολιτικὴν κίνησιν τῆς Χώρας μας τόσον νεφρικὴν, τόσον μειονεκτικὴν καὶ τόσον, ἐπὶ τέλους, ὀδεξίαν ; Διὰ ποίους λόγους, πολιτικοί, καθ' ὅλα τὰ ἄλλα καὶ εὐφυεῖς καὶ ὑπερήφανοι, διαφεύδουν ἐδῶ τώρα τὰς ἐλπίδας μας, κατὰ τρόπον ἀνεπανόρθωτον ; Ἡ ἀπάντησις, μὲ μίαν μὲν λέξιν, συνοψίζεται εἰς τὸ ὅτι ἡ κατάστασις εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ χρειάζεται πολιτικούς νεφρούς, αὐτοπεποίθησιν καὶ ὀρμὴν τόσῃν, ἡ ὁποία δὲν θὰ εἶχε κανένα λόγον νὰ πολιορκῇ, νὰ στήνῃ παγίδας καὶ νὰ ἐπαιτῇ συνάμα γύρω ἀπὸ τὰς συνεταιρικὰς ὀργανώσεις, ἀλλὰ ἡ ὁποία, κάμπτουςα τὰς μικροτέρας ἀποσυνθετικὰς φιλοδοξίας, θὰ ἀπεκαθίστα πειθαρχίαν καὶ τάξιν ἐν μέσῳ τοῦ χάους καὶ θὰ ἀνεπτέρωνε συγχρόνως τὰς ἐλπίδας τῶν καλῶν πολιτῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἔλειψαν ἀκόμη ἐντελῶς ἀπὸ τὴν Χώραν ταύτην.

Ἀλλὰ καὶ μία πλέον ἀναλυτικὴ κάπως ἀπάντησις δὲν θὰ ἐπερίττευν ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ.

Ὅπως καὶ γὰρ ἄλλαι τάξεις, ἔτσι καὶ πειρὸ πολὺ ἡ ἀγροτικὴ, εὐρισκομένη εἰς οἰκονομικὴν κρίσιν καὶ μὲ ἐπιχειρήσεις ὀλισθαινούσας ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, πιεζομένη ἀκόμη καὶ ἐκ τῶν μήπω κοπασαῶν ταλαντεύσεων τοῦ ἐποικισμοῦ νέων πληθυσμῶν, ἔχει ἀνάγκην νὰ ὀδηγηθῇ ὥστε νὰ πιασθῇ ἀπὸ ὑγιεῖς βάσεις καὶ νὰ μὴ παρασύρεται εἰς τὸ νὰ ζητῇ διαρκῶς πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο καὶ νὰ ἐπιβαρύνῃ οὕτω τὸ παθητικόν της μὲ ἀτελεντήτους πιστώσεις, αἱ ὁποῖαι διαρρέουν μέσα ἀπὸ τὰ χέρια της, λόγω κακῆς ὀργανώσεως, ὥστε νὰ ἐπιβαρύνηται μόνον μὲ τοὺς τόκους.

Αὕτῃ εἶνε ἡ πραγματικὴ ὑπόθεσις...καὶ τὸ βάρος εἶνε πολὺ μεγαλύτερον ὥς ἐκ τούτου ἀκριβῶς ἡ θέσις τῶν πολιτικῶν κομμάτων καθίσταται δυσχερεστέρα· εἶνε φανερόν, ὅτι ἡ ὁρμὴ τῶν πιεστικῶν ἀναγκῶν τὰ παρασύρει καὶ ἀθέλητα νὰ ρίψουν εἰς τὴν θάλασσαν μέρος τῆς ἀξιοπρεπείας των. ἐφ' ὅσον, ὄντα πολλά, πιέζονται εἰς τὸ νὰ καταδιώκουν τὰς ψήφους περισσότερον τοῦ δέοντος. Ἀλλὰ δὲν εἶνε μόνον αὐτὸ τὸ κακόν, διότι εἰς αὐτὸν τὸν δρόμον θέτουν ὁλοένα καὶ περισσότερον ἐν ἀμφιβολίᾳ αὐτὸν τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς των.

Καὶ τὸ χαρακτηριστικώτερον εἶνε τὸ ἐξῆς: ὅτι ἐφ' ὅσον ὀλιγοστεύει ὁλοένα καὶ πῶς πολὺ καὶ αὐτὸ τὸ ἡμερήσιον σιτηρέσιον ἐπὶ τοσοῦτον ὁλόκληροι κοινωνικαὶ τάξεις καὶ ὁμάδες μεταβάλλονται εἰς συμμορίας γύρω ἀπὸ τὸν προϋπολογισμόν καὶ γενικὰ ἀπὸ τὸν ὑπάρχοντα οἰκονομικὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας· ὅλα ἔτσι τὰ συντηρητικὰ ἐρείσματα ἐξασθενοῦν καὶ ὅλαι αἱ κορυφαὶ λασπώνονται. Κι' ἐγὼ ἀμφιβάλλω ἂν τὰ πολιτικά μας κόμματα ἀντιλαμβάνονται ποῖαι στροφαὶ καὶ ποῖος χαλινὸς χρειάζεται· βλέπει πᾶς τις μάλιστα, ὅτι ἡ πλειοδοσία ἐπικρατεῖ ὡς μέθοδος. Καὶ εἰς αὐτὸ εἶνε ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος.

Αἱ ἀνάγκαι πιέζουν τὸν λαόν, τὰς τάξεις, τὰς ὁμάδας καὶ τὰ ἄτομα νὰ προσφέρωνται παροδικῶς καὶ ἀλληλοδιαδόχως χάριν στιγμαίων ἐξοικονομήσεων εἰς ὅλας τὰς κομματικὰς ἀγκάλας καὶ οἱ ὑποθετικοὶ ἀρχιγενοὶ αὐτῶν τῶν μπουλονκίων πουλοῦν ἀέρα εἰς βάρος τῆς γενικῆς κακοδαιμονίας τοῦ τόπου· αὐτό, εἶνε προφανές, ὅτι νοθεύει τοὺς χαρακτῆρας· γίνεται ὅμως καὶ ἕνα ἄλλο χειρότερον: παρουσιάζεται δηλαδὴ ἕνας ψευδὴς ἀντικατοπτρισμὸς ἐν-κόλου ἐκλογικῆς ἐπικρατήσεως δι' ὅλα τὰ κόμματα καὶ κομματίδια. Εἶνε δὲ λυπηρὸν νὰ γίνωνται θύματα αὐτῆς τῆς αὐταπάτης καὶ σοβαρὰ κεφάλαια, λανθανόμενα ὡς πρὸς τὰς μεθόδους καὶ εἰσ-ερχόμενα εἰς δρόμους οἱ ὅποιοι εἶνε ἀδιέξοδοι.

Πᾶς τις ὀφείλει νὰ εὐχηθῇ ὅπως τὰ πολιτικά κόμματα δείξουν ἀντογὴν διὰ νὰ σηκώσουν τὸ βάρος τῶν ὑποθέσεων καὶ τῶν εὐγενῶν ἐλπίδων. Ἀλλ' ἀνεξαρκῆτως τούτου ἀναγκαῖον θεωροῦμεν ὑπερόποτε σήμερον νὰ γείνη ἀγὼν ἰδεῶν καὶ ἀγὼν διαφωτισμοῦ· τὰ κόμματα, ἂν δὲν εὖνοοῦν, ἄς μὴ ἐμποδίζουν τοῦλάχιστον τὴν καλλιέργειαν καὶ τὸν σχηματισμὸν ρευμάτων ἰδεολογικῶν ὡς καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ὑπαρόντων, ὅπως ἕνα ἐκ τούτων εἶνε καὶ τὸ συνεταιριστικόν. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄπουαν ταύτην διαμαρτυρούμεθα ἐν-τόνως ἐναντίον ὅλων ὅσοι, διὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον, παρεμπόδισαν τὰς πραγματικὰς συνεταιρικὰς συζητήσεις καὶ τὰς ἀναγκαιὰς λαϊκὰς ἐκινήσεις εἰς τὸ τελευταῖον συνέδριον. Παρατηροῦ-

δον. Αἱ βλέψεις τῶν ἄλλων πολιτικῶν παραγόντων.

Μὲ τοὺς ἰδίους σκοποὺς ἀλλὰ μὲ λεπτότερον τρόπον προσήγγισε τότε τὸν Μαλούχον ἐκ μέρους τῆς ομάδος τῶν προοδευτικῶν καὶ ὁ νῦν φιλελεύθερος βουλευτὴς Θεσσαλονίκης κ. Σαμαράς, ὅστις ἄλλως ἀκόμη θάλλει τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ ἦτο συνάδελφος τοῦ Μαλούχου ἐν τῇ βουλευτικῇ ὑποψηφιότητι, διότι δὲν ἀντελήφθη ὅτι ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος νέος εἶχεν ἀντικειμενικούς τινας, ἐκτεθησομένους περαιτέρω ἐν τῷ παρόντι, λόγους διὰ νὰ μὴ ἀνταλλάσῃ τὴν ταπεινὴν ἐν τῇ δευτέρᾳ γραμμῇ θέσιν τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ὁμοσπονδίας μὲ τὴν θέσιν τοῦ βουλευτοῦ (1).

μεν μάλιστα ὅτι οἱ φέροντες τὰς μικροτέρας εὐθύνας, λύνονται εὐκολώτερον ἐξ αὐτῶν, ὅταν βλέπουν τοὺς φέροντας τὰς μεγαλυτέρας νὰ παραμελοῦν αὐτὰς κατὰ τρόπον τόσον ἀπροκάλυπτον. Διότι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἔμβωμεν ὅλοι εἰς τὴν ἀγέλην. Δὲν μένει, ἐπαναλαμβάνομεν, τίποτε ἄλλο παρὰ ἓνας εὐρὺς διαφωτισμὸς τῆς κοινῆς γνώμης καὶ εὐχόμεθα ὅπως γείνη τοῦτο ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον.

(1) Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ κατωτέρω πρόσφατος ἐπιστολὴ τοῦ κ. Σαμαρά ἡ ὁποία μοῦ ἐστάλη ἐπ' εὐκαιρίᾳ διαλέξεως ποῦ ἔκαμα σχετικῶς μὲ τὸ ἔργον τοῦ Μαλούχου κατὰ τὴν 7ην Μαρτίου ε. ἔ. ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας προσκληθεὶς ἀπὸ τὴν «Ἐνωσιν ὑπὲρ τῆς Αὐτοδιοικήσεως».

Φίλε κ. Καραβίδα,

Δὲν φαντάζεσθε πόσον ἐλυπήθηκα παῦ δὲν ἠμπόρεσα λόγῳ ἀσθενείας νὰ ἔλθω στὴ διάλεξί σας γιὰ τὸν ἀείμνηστο Μαλούχον.

Νομίζω ὅμως, ὅτι κατὰ περισσότερον πρέπει νὰ γείνη ὑπὲρ τῆς μνήμης του.

Πόσο μεγάλο ὑπῆρξε τὸ ἔργον του γιὰ τὸν ἀγροτικὸ κόσμον, πόσο εὐργάσθη καὶ ἐμόχθησεν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ τί κενὸ θυσαναπλήρωτο ἐπέφερεν ὁ πρόωρος καὶ αἰφνίδιος θάνατός του μόνον ὅσοι παρηκολούθησαν τὸ ἔργον του εἶναι εἰς θέσιν νὰ κρίνουν.

Τὸν ἐγνώρισα ἀργά (ἀπὸ τοῦ 1921 ποῦ ἄρχισα νὰ πολιτεύωμαι), τὸν ἐγνώρισα ὅμως πολὺ καλὰ, στενῶς συνειργάσθη καὶ συνεδέσθη μασὺ του καὶ παρηκολούθησα βῆμα πρὸς βῆμα τὸ ἔργον του.

Μοῦ εἶχε κάμει ἰδιαίτερον ἐντύπωσιν ὁ πόνος του γιὰ τὸν ἀγρότη καὶ ἡ πίστις εἰς τὸ ἔργον του. Ὁ ἀγρότης, ἔλεγεν, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πρέπει νὰ προοδεύσῃ, νὰ εὐημερήσῃ, νὰ φθάσῃ στον προορισμόν του, καὶ θὰ γείνη αὐτὸ ὅταν τὸ πιστεύωμεν καὶ ἐργασθῶμεν μὲ θέλησιν. Ὡς σπουδαιότερον μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου ἐθεώρει πρὸ παντός τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συνεταιρικῆς πίστεως, καὶ ἐπροτίμησε νὰ γείνη Διευθυντὴς τῆς Ὁμοσπονδίας Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Θεσ/νίκης θέσιν κατωτέραν καὶ γλιόσχως ἀμειβομένην, ἐνῶ ἠμποροῦσε νὰ καθέξῃ λόγῳ τῆς μεγάλης μορφώσεώς του καὶ τῶν σπανίων προτερημάτων του πολὺ ὑψηλότερα ἀξιώματα.

Εὐργάσθη ἐπὶ ἔτη ὑπερανθρώπως παλαίσας πρὸς τὴν ἀμάθειαν, τὴν ἀδιαφορίαν, τὴν ἀντίδρασιν διαφόρων ἐπιτηδείων καὶ πρὸς μύρια ἄλλα

δον. Ἡ παρέμβασις τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς.

Τὸν ἴδιον καιρὸν ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἥς δεδαίως τὰ συμφέροντα δὲν εἶνε ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει παρὰ κυρίως ἐμπορικά, ἔστειλεν εἰς τὸν Μαλουῦχον ἓνα διορισμὸν μὲ μεγάλον μισθὸν ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ νὰ τὸν ἔχῃ ὡς εἰδικὸν Σύμβουλόν της εἰς τὰ κτηματικὰ ζητήματα. Καὶ αὐτὸ ὁμῶς δὲν ἴσχυσε νὰ κλονίσῃ τὸν Διευθυντὴν τῆς Ὁμοσπονδίας ἀπὸ τὰς βασικὰς του γραμμὰς τῆς ἀπολύτου ἀφοσιώσεως εἰς τὸ ἔργον τῆς Ὁμοσπονδίας (1).

ἐμπόδια. Ἐδοκίμασε πολλὰς πικρίας, ἀλλὰ κατώρθωσε μὲ τὸν χαλύβδινον χαρακτήρα του καὶ τὴν ἀνεξάντλητον ἐπιμονὴν καὶ ὑπομονὴν του νὰ ἀνατρέψῃ πάντα τὰ ἐμπόδια καὶ νὰ νικήσῃ· ἐγγιγάντωσε τὴν ὁμοσπονδίαν ἀνυψώσας αὐτὴν εἰς τὸ ὕψος τοῦ προορισμοῦ της· ὠργάνωσε συστηματικῶς τοὺς συνεταιρισμοὺς μοχθήσας γιὰ νὰ κρατήσῃ αὐτοὺς μακρὰν πάσης πολιτικῆς ἐπιρροῆς καὶ ἀναμίξεως. Τοῖς εἶχε φυτεῦσαι εἰς ἓνα θανμάσιον θερμοκήπιον ποὺ εἶχον ἀρχίσει νὰ βλαστάνουν καὶ ἀναδίδουν πρώτης τάξεως καρπούς. Εἶχε ἐμφυχώσει εἰς τοὺς ἀγρότας τὴν συνεταιρικὴν πίστιν καὶ τοὺς εἶχεν ἐμπνεύσῃ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι μόνον μὲ τὴν ὁμαδικὴν καὶ συστηματικὴν συνεργασίαν των θὰ καλλιτερεύσουν τὴν θέσιν των. Εἶχεν ἀρχίσει συστηματικὴ πλέον ἐργασία πρὸς λύσιν τῶν τοπικῶν ζητημάτων των καὶ ἀντιμετώπισιν τῶν μεγάλων ἀγροτικῶν προβλημάτων. Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη τὸ μεγάλο ἐκεῖνο ἀγροτικὸν συλλαλητήριον ποὺ ἔγινε στὴ Θεσπλίῃ, ἔργον ἀποκλειστικῶς δικό του.

Σεμνότητος, παρ' ὅλα τὰ σπάνια αὐτὰ προσόντα, εἰργάζετο σχεδὸν ἐν ἀφανείᾳ ἀποφεύγων καταλλήλως τὰς ἐπιδείξεις καὶ τοὺς θορύβους περὶ τὸ ὄνομά του.

Εἶχεν ἀποκτήσει τὴν ἀμέριστον συμπάθειαν τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων ἵσκει ἐξαιρετικὴν ἐπιρροήν.

Εἰς τὰς προσπάθειάς μου νὰ τὸν πείσω νὰ πολιτευθῇ ἀντέτασσε πάντοτε ἐπίμονον ἄρνησιν. Εἶμαι βέβαιος ὁμῶς ὅτι τώρα ποῦ διέρχεται τὴν κρισιμωτέραν καμπὴν τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα θὰ ἐξηναγκαζέτο ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν νὰ πολιτευθῇ μὲ ἀσφαλεστάτην τὴν ἐπιτυχίαν του.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω φαντάζεσθε πόσον χρήσιμος θὰ ἦτο σήμερον καὶ πόσον δεδικαιολογημένη ἦτο ἡ ἀνωτέρω κρίσις μου ὅτι ὁ πρόωρος θάνατός του ἀφῆκε κενὸν δυσαναπλήρωτον.

Μετὰ φιλικωτάτων αἰσθημάτων

Μιχ. Σαμαρᾶς

(1). Σχετικῶς μὲ τὴν παρέμβασιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, χαρακτηριστικὴ ἐπίσης εἶνε καὶ ἡ κατωτέρω ὑπεύθυνος ἐπιστολή, ποῦ μοῦ ἀπευθύνει ὁ ἀρμοδιώτατος πάντων κ. Γ. Τραγκάκης, ἄλλοτε διευθυντὴς τῆς γεωργικῆς πίστεως ἐν τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ καὶ νῦν διευθυντὴς τῆς ἰδίας υπηρεσίας ἐν τῇ Ἀγροτικῇ Τραπεζῇ.

Φίλε κ. Καραβίδα,

Προθύμως σὰς παρέχω τὰς πληροφορίας ποῦ μοῦ ἐζητήσατε σχετικῶς μὲ τὴν γνωσθεῖσαν κάποτε πρόσληψιν τοῦ κοινοῦ φίλου μας αεμινήστου Μαλουῦχου ὡς τεχνικοῦ Συμβούλου εἰς τὴν ἐν Θεσπλίῃ ὑπηρεσίαν τῶν ἐξ Ἀνταλλαγῆς Κτημάτων τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, διαχειρίζεται ἡ Ἐθνικὴ

Τράπεζα καὶ ἡ ὁποία πρόσληψις ἐδημιούργησε μίαν ἀκόμη πικρίαν τοῦ ἁμμοῦ φίλου καὶ συναγωνιστοῦ.

Ὅπως γνωρίζετε ὁ Μαλοῦχος ἦτο τότε ἐν Θεσσαλονίκῃ Διευθυντὴς τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας καὶ ἐμπνευστὴς τῆς Συνεταιριστικῆς Ὁργανώσεως ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ἐγὼ εἶχον σταλῇ τότε εἰς Μακεδονίαν ὡς Ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίης ὅπως μετὰ τοῦ ὀρισθέντος ὡς Ἀντιπροσώπου τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως, τότε Γενικοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἐποικισμοῦ κ. Καραμάνου ἐπιλύσωμεν τὰς ὑφισταμένας ἀπειραρίθμους καὶ ἀλύτους διαφοράς ἐπὶ τῶν Μουσουλμανικῶν κτημάτων μεταξύ Ε.Α.Π. καὶ Ἐθνικῆς Τραπεζίης.

Πῶς ἐγένετο ἡ ἐργασία ἐκεῖνη, ποῖον κοινωνικὸν καὶ δίκαιον πνεῦμα ἐπεκρατήσε, καὶ πῶς διεκανονίσθησαν αἱ διαφοραὶ, μαρτυροῦσι τὰ σχετικὰ καὶ ἱστορικῶς ἀναφερόμενα πρωτόκολλα Καραμάνου-Τρακκάκη. Δὲν προσθέτω τίποτε ἄλλο.

Τότε μελετήσας ἐπὶ τόπου τὴν ἀνάγκην τῶν πραγμάτων, εἶχον καταλήξει διὰ τὰ ἐπὶ τῶν ἐξ Ἀνταλλαγῆς ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ βοσκῶν ἀναφυόμενα ἐκάστοτε ζητήματα ἀρμοδιώτατος θὰ ἦτο νὰ ἐκφέρῃ τεχνικὴν γνώμην ὁ μακαρίτης Μαλοῦχος. Τὸν ὑπεδειξα λοιπὸν ὡς τεχνικὸν σύμβουλον.

Ὅσοι ἐγνώρισαν τὰ ψυχικὰ προσόντα τοῦ μεγάλου τούτου φίλου τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν προσφύγων, τὴν λευκὴν ἐντιμότητά του καὶ τὴν ἐπιστημονικότητά του καὶ ὅσοι δύνανται νὰ κρίνουν, θὰ ὁμολογήσουν πόσον ἐπιτυχὴς ἦτο καὶ πόσον κοινωνικὸν ἐνδιαφέρον καὶ πολιτισμένην πνοὴν ἐμπεριείχεν ἡ πρότασίς μας ἐκεῖνη πρὸς τὸν μακαρίτην φίλον μας νὰ δεχθῇ καὶ τὴν θέσιν τοῦ τεχνικοῦ συμβούλου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἐξ Ἀνταλλαγῆς κτημάτων.

Ἀντὶ κανενὸς στενοκεφάλου ὑπαλλήλου ἢ τινὸς στυγνοῦ ἀνθρώπου συλλαμβάνοντος τὴν μίαν μόνον πλευράν τῶν ζητημάτων καὶ παραδέρνοντος τὸ κοινωνικὸν συμφέρον, οἱ ἀγρόται ἢ οἱ κτηνοτρόφοι θὰ εὕρισκον γνωμοδοτοῦντα καὶ ρυθμίζοντα ἐπιστημονικῶς τὰ σχετικὰ καὶ ζωτικώτατα ζητήματά των ποῖον; τὸν ἀνθρώπιν των, τὸν ὁδηγητὴ των, τὸν ἀπόστολον των δικαίων καὶ τῶν ἀναγκῶν των, τὸν Μαλοῦχον.

Ἐὰν ὑπῆρχε ἀγαθὴ καὶ περιεσκεμμένη πρόθεσις καὶ συνήθεια νὰ ζυγίζωμεν οἱ Ἕλληνες τὰς σκέψεις μας πρὶν ἀφίσωμεν τὰ πάθη μας νὰ ἐκκραγοῦν, ἢ τὴν κακότροπον ἐπιπολαιότητά μας νὰ δράσῃ, θὰ ἐχειροκροτοῦν ὅλοι τῶρα ἀκόμη ἐν Μακεδονίᾳ τὴν ὑπόδειξιν ἐκεῖνην.

Ἄλλ' ὁ ἀτυχὴς Μαλοῦχος ἦτο ὅπως εἵπομεν τότε καὶ Διευθυντὴς τῆς Ὁμοσπονδίας Συνεταιρισμῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ἡ ἰδιότης ἐκεῖνη οὔτε κατ' οὐσίαν οὔτε κατὰ τύπους εὕρισκετο εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν προταθεῖσαν θέσιν τοῦ τεχνικοῦ συμβούλου εἰς τὰ Μουσουλμανικὰ κτήματα. Ἀντιθέτως. Ἄλλο τὸ ἔργον, τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τοῦ Μαλοῦχου εἰς τὴν Συνεταιρικὴν Ὁργάνωσιν καὶ εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν τῶν Συνεταιρισμῶν καὶ ἄλλο ἡ ἐπιστημονικὴ γνωμοδότησίς του εἰς ζητήματα διαχειρίσεως τῶν κτημάτων.

Ἦρχισεν ὁμως ὁ σχολιασμὸς ὁ ὁποῖος προσέθεσεν τὸ δηλητήριόν του.

Καὶ ὁ ἀείμνηστος φίλος μας ἐξαιρετικὰ εὐαίσθητος καὶ προσεκτικὸς, μέχρις υπερβολῆς προσεσχον εἰς τὸ νὰ μὴ δώσῃ τὴν εὐκαιρίαν εἰς οὐδένα νὰ τὸν σχολιάσῃ, δὲν ἐπρόφθασεν νομίζω νὰ ἀναλάβῃ κἀν τὰ καθήκοντα

τον. Ἡ δευτέρα ἐσωτερικὴ κρίσις ἐν τῇ Ὁμοσπονδίᾳ.

Ἀρχομένου τοῦ θέρους τοῦ 1928, τὰ ἐπιδιώκοντα τὴν βουλευτοποίησιν ἐσωτερικὰ τοπικὰ στελέχη τῆς ὁργανώσεως ἐπανήλθον εἰς τὰς ἀξιώσεις των περὶ χρησιμοποίησεως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς δυνάμεως τῆς Ὁμοσπονδίας με τοιοῦτον τόνον, ὥστε ἠναγκάσθημεν νὰ λάβωμεν ριζικά τινα μέτρα. Οὕτω, καλέσαντες τότε εἰς Θεσσαλονίκην ὡς σύμβουλόν μας καὶ τὸν παλαίμαχον συνεταιριστὴν καὶ τὴν Διευθυντὴν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης Καλαμῶν κ. Χρ. Τερζάκη, ἀπεφασίσαμεν κατοπιν σκέψεως τὴν διάσπασιν τῆς Ὁμοσπονδίας, εἰς τρόπον ὥστε τὰ μὲν περιφερειακὰ μέρη τῆς ἐν Βεροῖᾳ, Ἐδέσῃ, Κατερίνῃ, Λαγκαδῇ, Χαλκιδικῇ...) νὰ λάβουν ἀνεξαρτησίαν κείμενον ἰδίαν τύχην, ὁ δὲ Μαλοῦχος νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ βασικὸν μῆκος τῆς περιφερείας Θεσσαλονίκης· καὶ τοῦτο τὸ ἐκάμαμεν μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι, ἐλαττωμένου τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐπιφανειακοῦ ὄγκου τῆς Ὁμοσπονδίας ὡς ποσότητος (ἐπεὶ δὲ ἐπηρεάζε μίαν τεραστίαν ἀγροικὴν μάζαν λαοῦ) θὰ ἐμειώναμεν οὕτω ἀναλόγως καὶ τὰς ἐπιθέσεις τῶν ζητούντων νὰ βάλουν τὴν ὁργάνωσιν εἰς τὸ χέρι διὰ πολιτικούς σκοποὺς καὶ ὅτι ἐξ ἄλλου, ὑπὸ τοὺς εὐνοϊκωτέρους αὐτοὺς ὅρους θὰ εὐρίσκαμε τὸν καιρὸν ἐν τῷ στενωτέρῳ τούτῳ χώρῳ νὰ πᾶμε εἰς περισσότερον βάθος, καταρτίζοντες μίαν ἰσχυρὰν οἰκονομικὴν συνεταιρικὴν μονάδα, διὰ τῆς ὁποίας ἐλέγαμεν νὰ δώσωμεν τὸν τύπον τοῦ βιωσίμου ἀγροτικοῦ Ἑλληνικοῦ χωριοῦ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ νὰ ἐπιδιώξωμεν δι' αὐτοῦ τὰς κατωτέρω ἐκτιθεμένας πέραν τούτου βλέψεις τῆς οἰκονομικῆς καὶ ἐθνικῆς πολιτικῆς πού τὰ πράγματα ἐπιβάλλουν εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ κάμῃ ἔναντι τῶν Σλαίων καὶ γενικὰ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Μεσογείῳ.

Ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ μέτρα ταῦτα τὰ ὅποια ὅλοι ἐνεκρίναμεν, ὁ Μαλοῦχος προσέβη καὶ εἰς δύο περαιτέρω ὑποχωρήσεις, τὰς ὁποίας ἐγὼ μὲν δὲν ἐνέκρινα, ἐκεῖνος δὲ ἐθεώρησε μοιραίας· ἦσαν αἱ ἑξῆς : Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸ μεταξὺ, ὡς ἐκ τῆς γενικῆς φρενὸς τῶν τῶν πραγμάτων καὶ τῆς διαδόσεως τῶν ταξικῶν ἰδεῶν ἐν τῇ χώρᾳ μας, ἤρχισε νὰ διαμορφώνεται ἐν τῇ Ὁμοσπονδίᾳ καὶ εἰς τὰς ἀγροτικὰς μάζας ἡ ἀντίληψις περὶ ὑποστηρίξεως τῶν ἀγροτικῶν

τοῦ τεχνικοῦ συμβούλου τῆς Ὑπηρεσίας αὐτῆς. — Μοῦ ἔγραψεν ὅτι ἀρνεῖται. Αὐτὸ εἶναι ὅλο τὸ ζήτημα.

Ἀθῆναι 22 Ἀπριλίου 1930.

Με φιλίαν καὶ τιμὴν.
Γ. Τρακκάκης

συμφερόντων ἐπὶ τῆς βάσεως ἑνὸς ταξικοῦ ἀγῶνος (ἔστω καὶ μὴ πολιτικοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς συνδικαλιστικοῦ) ὁ Μαλούχος ἠναγκάσθη νὰ προσυπογράψῃ τὰ πανταχόθεν διεκδικούμενα τότε μέτρα τῆς ἀμελειήτου δασμολογικῆς προστασίας τῶν γεωργικῶν μας προϊόντων καὶ τῆς αὐτόχρονα ἐπικινδύνου καὶ προώρου ἐκχρηματίσεως τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας διὰ τῆς γενναιοφροנוῦς αὐξήσεως τῶν καλλιεργητικῶν δανείων· ἐδῶ ἐν Ἀθήναις εἰς τὰ μέτρα ταῦτα ἐπρωτοστάτει τότε ὁ κ. Παπαναστασίου καὶ οἱ διάφοροι βουλευται καὶ οἱ προσφυγοπατέρες, οἱ ὅποιοι χωρὶς νὰ συναντήσουν τὴν πρέπουσαν ἄλλως ἀντίστασιν τῆς Ἑθνικῆς, ἐπέτυχαν, χάριν ἄγρας ψήφων, τὴν διόγκωσιν τῶν θανασίμων τούτων δανείων, ἐνῷ ἐγώ, δι' οὓς λόγους ἀναπτύσσω ἐν τῇ μελέτῃ μου, ἐπέμεινα καὶ ἐπιμένω ὅτι ἡ ἐνίσχυσις πρέπει νὰ γείνῃ μόνον διὰ μονίμων τινῶν βελτιώσεων, ἀφηνιομένων τῶν ἀγροτικῶν οἰκογενειῶν νὰ οργανωθοῦν ἐπὶ τῇ βύσει τῆς ὑπερεργασίας καὶ ὅχι τῶν ὁσονδήποτε εὐθηνῶν τόκων τῶν βραχυπροθέσμων δανείων, τὰ ὅποια, ἐνῷ ποσῶς δὲν ἐνισχύουν τὸ μόνιμον γεωργικὸν κεφάλαιον, ἀντιθέτως λυμαίνονται θανασίμως αὐτὸ διὰ τῆς ὑπηρεσίας τῶν τόκων των.

Εἰς αὐτὰ τὰ σημεία ἐν τούτοις ὁ Μαλούχος ἀπεσχίσθη ἀπὸ ἐμέ, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι εὐτὼ ἐλισσόμενος θὰ ἔσωζε τοὺς τελικοὺς σκοπούς. Ὑπεχώρησεν ἀκόρη εἰς τὸ ἔξῃς : Ἐνῷ αὐτὸ συμφωνοῦν μὲ ἐμὲ ἐπῆγε καὶ ἐπρότεινε εἰς τὸν κ. Καφαντάρην (Ὑπουργὸν τότε τῶν Οἰκονομικῶν ἐπὶ οἰκουμένης) τὴν μέσφ τῶν κοινοτήτων εἰσπραξίν τῆς δεκάτης, πρᾶγμα ποὺ ἐζητήσαμεν ὥς ἕνα μέτρον ποὺ θὰ ἀνεξωγόνει τὰς κοινοτικὰς λειτουργίας μέσα στὰ χωριά. ἔπειτα ὁ ἴδιος ὁ Μαλούχος, εὐρεθεὶς πρὸ ἰσχυροῦς κατακραυγῆς τῶν βλαπτομένων εἰς τὴν πολιτικὴν δημοτικότητά των συμβοίλων τῆς οργανώσεως, σχεδὸν ἐγκατέλειψε τὴν θέσιν μας ταύτην (1), τὴν

(1) Εὐνόητον ὅτι τὰς ὑποχωρήσεις αὐτὰς τὰς ἀναφέρω ὅχι ὡς στοιχείον πίπτον εἰς τὸ παθητικὸν τοῦ Μαλούχου ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς ἀλλὰ ὡς στοιχείον χαρακτηριστικὸν τοῦ τρόπου σκέψεώς του, ἐξ οὗ τρόπου, ἔφθασεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, χάριν σωτηρίας τῶν γενικῶν γραμμῶν, ὀφείλει νὰ προβῇ εἰς προσωρινὴν ὑποχώρησιν ἐπὶ σημείων, ποὺ ἐκεῖνος ἐθεώρει δευτερεύοντα ἐπὶ τοῦ ὅλου μετώπου τῶν ἰδεῶν τοῦ ὑπηρετούσαμε καὶ οἱ δύο. Ἄλλως προσθέτω καὶ τὸ ἔξῃς, διὰ νὰ συμπληρώσω τὴν ἀλήθειαν ὥς πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Μαλούχου : Οὗτος σπουδίας τὰ γεωπονικὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν (σχολή τοῦ Πόρτιτσα) ἐν ἐποχῇ ἀκμῆς τῆς θεωρίας τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμου προσεχώρησεν εἰς ταύτην ὁμοῦ μετὰ τοῦ συμπαθητοῦ του κ. Δ. Ἀβράσσογλου, ὅστις ἄλλως διατηρεῖ ἀκόμη τὰς ἰδέας του ὅχι βέβαια ἐν τῇ πράξει, ἀλλ' ὡς δόγμα κοσμοθεωρίας, ἐφ' ἧς πιστεύει· ἐκ τῶν λοιπῶν συμπαθητῶν του κ. κ. Ι. Καραμάνου καὶ Δ. Μαργέτη, οἵτινες ἐπίσης ἔλαβαν τότε ὡς ζωντανοὶ νέοι τὸ μαρξικὸν βάπτισμα, ὁ μὲν πρῶτος εἰσελθὼν εἰς ἄμεσον καὶ συνεχῆ πρακτικὴν δράσιν ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Ὑπουργ. Γεωργίας, δὲν ἔλαβε ἀκόμη τὸν καιρὸν νὰ

ὁποῖαν ἐγὼ ὑπεστήριξα ἀντιθέτως δι' ἄρθρου μου σχετιζοῦ εἰς τὸν («Ἐλεύθερον Λόγον») (1).

ἀνακεφαλαιώσῃ τὰς βασικὰς ἀντιλήψεις του καὶ νὰ δώσῃ θεωρητικὴν μορφήν εἰς τὰς συντηρητικὰς ἀρχὰς ποὺ ἐν τῇ πράξει ἐπιτυχῶς ὑπηρετεῖ, ὁ δὲ κ. Δ. Μαργέτης ἔχει τὸ πόδι του κ' ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ πράξει εἰς πολλὰ ἐπίπεδα.

Ὁ Μαλούχος ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν κομμουνιστικὴν του θεωρίαν ἐν ἣ καὶ ἐνέμεινε, ἕως ὅτου, ἐμπεσὼν κατὰ τὸ 1918 εἰς τὸ ἰδικόν του περιβάλλον, ἐπραγματοποίησε μίαν κοπιώδη ἀλλὰ καὶ σταθερὰν ἐξέλιξιν πρὸς τὰς γηγενεῖς ιδέας τοῦ Ἑλληνικοῦ κοινοτισμοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἀπ' ἐνὸς εἰσήγαγε τὸν ἱστορικὸν ὕλισμὸν ὡς μέθοδον ἐρεῦνης (ὄχι καὶ τὰ πορίσματά του) καὶ ἐξ ἄλλου διὰ τελείας προσαρμογῆς εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς ἐν Ἑλλάδι ἀπέδωκεν πολύτιμον δημιουργικὸν ἔργον· καὶ τὸ ἔργον τοῦτο τὸ ἔκαμε ὄχι κυρίως διότι ἦτο νοῦς γόνιμος εἰς ιδέας ἢ διότι ἐστηρίζετο εἰς ἰσχυρὰν ποταμηρητικότητα ἢ δύναμιν συνθετικὴν, ἀλλὰ διότι ἦτο προικισμένος μετὰ πολὺ σοβαρώτερον διὰ τὴν σημερινὴν ἑλληνικὴν στιγμὴν, ὅτι δηλαδὴ ἦτο ἄνθρωπος μετὰ ἐπιμονὴν καὶ μετὰ ἀκαταδάμαστον χαρακτηρὰ καὶ μετὰ τὸ πλῆρες ἐκεῖνο ἠθικὸν ποῦ ἀπαιτεῖται διὰ νὰ θεσθῇ κανεῖς τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ιδεῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς ὅ,τι συνήθως συμβαίνει, ὥς γνωστόν, μετὰ τοὺς πλείστους οἵτινες ἐκμεταλλεύονται ὑπὲρ ἑαυτῶν μᾶλλον τὰς ιδέας παρὰ ποῦ τὰς ὑπηρετοῦν.

(1) Κατωτέρω παρατίθεται τὸ ἰδικόν μου ἄρθρον εἰς τὸν Ἐλεύθ. Λόγον Ἀθηνῶν καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μαλούχου εἰς τὴν «Μακεδονίαν» τῆς Θεσσαλονίκης ὅπου ἐμφαίνονται χαρακτηριστικῶς αἱ διαφορετικαὶ τάσεις εἰς τὸ ζήτημα τῆς δεκάτης.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΦΟΡΟΥ

Τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ.

Ἐφημερὶς «ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΛΟΓΟΣ» τῆς 26 Ἰουλίου 1927.

(Ἄρθρον τοῦ κ. Κ. Δ. Καραβίδου).

Ἡ μακεδονικὴ ὁμοσπονδία τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἢ ὁποία εἶνε ἄλλως πολὺ συμπαθὴς καὶ διὰ τὸ ὀργανωτικὸν συνεταιρικὸν ἔργον ποὺ κάμνει καὶ διότι ἔσθῃσεν ἐπικαίρως ἰσχυροὺς ἀντικομμουνιστικὰς προμαχῶνας εἰς ὅλα τὰ γεωργικὰ χωριά, ἔλαβεν ἐσχάτως τὴν πρωτοβουλίαν μιᾶς κινήσεως, εἰς ἣν καὶ πολλὰ ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν γεωργικαὶ ὀργανώσεις εἰσέρχονται διαρκῶς καὶ ἐξ ἧς σοβαρὰ δημιουργεῖται ἀνωμαλία καὶ εἰς τὸν προϋπολογισμόν τοῦ Κράτους καὶ γενικώτερον.

«Δασμολογικὴν προστασίαν ὅλων γενικῶς τῶν γεωργικῶν προϊόντων» ἐπαναφορὰν τῆς τρίτης ποιότητος πακέτου καπνοῦ ὀριστικὴν διανομὴν τῶν γαιῶν καὶ χορήγησιν τίτλων ἰδιοκτησίας λύσιν εἰννοικίην διὰ τοὺς μικροπαραγωγοὺς εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἀμβύων

καὶ κατάργησιν τῆς φόρολογίας τῆς δεκάτης (τοῦ διανεμητοῦ νέου κατὰ κοινότητος φόρου ἐπὶ τῆς ἐγγείου προσόδου)»—ἰδού τί ζητεῖ ἡ ρηθεῖσα ὁμοσπονδία.

Πρόκειται, τίποτε ὀλιγώτερον τίποτε περισσότερον, δι' ἐναὶόλο-
κρον πρόγραμμα ἀγροτικῆς πολιτικῆς. Τὸ πρόγραμμα ὁμως τοῦτο εἶνε δύσκολον νὰ ἐφαρμοσθῇ συντόμως, ἂν βέβαια καὶ κατ' ἀρχὴν εἶνε ὀρθόν.

Θὰ σταματήσωμεν διὰ τοῦτο μόνον εἰς τὸ ζήτημα τῆς δεκάτης.

Ἐν κοινότητι ἀνθρώπων ἰδανικῇ, ὅπου κανεὶς οὐδὲ θὰ ἐπιθυμῇ ἀλλ' οὐδὲ καὶ θὰ δύναται νὰ ζημιώσῃ τὸν πλησίον/ἡ δεκάτη εἶνε ὁ πλέον δίκαιος φόρος, ἐπειδὴ πληρώνει καθεὶς μόνον ἂν καὶ ἀπὸ ὅ,τι παραγάγῃ· φαίνεται μάλιστα ἀκόμη πλέον λογικὸς ὁ φόρος αὐτός, ὅταν, πλησιάζων τὸν τύπον τοῦ διανεμητοῦ, λάβῃ τὴν μορ-
φὴν ποὺ ἔχει ἐφέτος, κατανεμόμενος διὰ τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν, ὁπότε ὁ φορολογούμενος ἀπαλλάσσεται καὶ ἀπὸ τὸ ἐνδιήμεσον κέρ-
δος τοῦ ἐνοικιαστοῦ καὶ ἀπὸ τὴν προσωπικὴν πίσειν αὐτοῦ. Μάλι-
στα τὸ σύστημα τοῦτο εἶχεν ὑποστηριχθῇ καὶ ἀπὸ ἡμᾶς ἄλλοτε ὅταν ἀνεπτύσσαμεν τὴν πολιτικὴν τοῦ κοινοτισμοῦ, ἐλπίζοντες, ὅτι ὁ διανεμητὸς φόρος ἐπὶ τῆς ἐγγείου προσόδου θὰ ἠδύνατο ν' ἀποτε-
λέσῃ μίαν ἐκ τῶν δραστικωτέρων κοινοτικῶν λειτουργιῶν.

Ἡ θύελλα ὁμως τῆς ἀντιδράσεως ποὺ ἠγέρθη καὶ τώρα, ἀποδει-
κνύει ὅτι ἡ ἀποψις αὕτη ἔχει πολλοὺς ἀντιπάλους· οἱ γεωργοὶ κραυγάζουν κατὰ τοῦ συστήματος ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ποσοῦ τῶν διακοσίων ἑκατομμυρίων· καὶ διὰ μὲν τὸ σύστημα ἀκούει κανεὶς αὐτοὺς νὰ διατυπώνουν τοὺς πλέον βαρεῖς ὑπαινιγμοὺς κατὰ τῶν κοινοτικῶν τῶν ἀρχῶν, κυρίως ὡς ἀναξιόπιστων, πρᾶγμα ποὺ ἀπο-
δεικνύει, ὅτι ὁ κοινοτικὸς θεσμὸς δὲν ἐπέτυχεν ἕως τώρα νὰ φέρῃ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν χωριῶν πρόσωπα κύρους ἀναμφισβητήτου ἀπὸ ἠθικῆς τοῦλάχιστον ἀπόψεως. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ποσὸν παντὸς ἄλλον βεβαίως ἀρμοδιωτέρα εἶνε νὰ κρίνῃ ἡ ἀρμοδία ὑπηρεσία, κατὰ πόσον οἱ γεωργοὶ εὐρίσκονται εἰς πραγματικὴν ἀδυναμίαν νὰ πληρώσουν καὶ μέχρι ποίου σημείου πρέπει νὰ δεχθοῦν τὸν κουφι-
σμόν. Πρόκειται περὶ ζητήματος πραγματικοῦ, ὑποκειμένου εἰς ἐκ-
τίμησιν. Προφανὲς ὅπωςδήποτε εἶνε, ὅτι ἡ μεγαλειτέρα ἀντίδρα-
σις ἔρχεται ἀπὸ τὰς νέας χώρας καὶ δὴ τὴν Μακεδονίαν, ὅτι ἐκεῖ καὶ ἡ ἀπλὴ ἀνάμνησις τῆς δεκάτης, λόγῳ τοῦ τρόπου τῆς εἰσπρά-
ξεώς της, προκαλεῖ μεγίστην ἀπέχθειαν, ὅτι ὁ οἶνονι διανεμητὸς νέος φόρος ἀπὸ παατικῆς ἀπόψεως θὰ ἐφαρμοσθῇ ἐπὶ τῶν χωρι-
κῶν ὡς ἂν ἦτο αὐτὴ ἡ δεκάτη μὲ ὅλα τὰ δυσάρεστα τῶν προσω-
πικῶν καταθλίψεων.

Ἴσως ἀκόμη θὰ ἔπρεπε νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι, ἀνεξαρ ἥτως τοῦ συνολικοῦ ἀκαθαρίστου ποσοῦ τῆς ἐγγείου προσόδου, ἡ καθαρὰ διαχείρισις τοῦ γεωργοῦ εἶνε πολὺ περιορισμένη, διότι εἰς χεῖρας του δὲν μένουν παρὰ ελάχιστα, ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνεξελέκτου τῆς ἀγροτικῆς πίστεως καὶ τῆς καταθλιπτικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐμπορίου τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἀπέναντι τῶν παραγωγῶν αὐτῶν· τέλος δὲ σημειωτέον ὡς πρὸς τὴ Μακεδονίαν εἰδικῶς ὅτι ἡ γεωργικὴ κρίσις πιθανὸν ὄχι μόνον νὰ φαίνεται ἀλλὰ καὶ νὰ εἶνε πραγματικῶς ὀξυτέρα, διότι ἐκεῖ ἡλαττώθησαν, ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας τῶν προσφύγων, ὄχι μόνον αἱ ἐκτάσεις περὶ πρότερον εἶχε τὴν εὐχέρειαν ὁ γεωργὸς νὰ καλλιεργῇ ἀλλὰ καὶ τὰ καλλιεργητικὰ μέσα ἐν συνόλῳ, τὰ ἰσχυρὰ ἀροτριῶντα ἰδίως τὰ ὁποῖα, πρακτικῶς, παρ' ὅλην τὴν ὑπὸ τοῦ ἐποικισμοῦ εἰσαγωγὴν ἔξωθεν, κατενεμήθησαν εἰς πλείονας, ὁξωϊκὰς ὅμως, γεωργικὰς ἐπιχειρήσεις.

Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως ὅλων τούτων, ἡ ἐξῆς κυρίως παρατήρησις, ὀφειλομένη καὶ εἰς παλαιότεραν πεῖραν καὶ εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀπὸ βορρᾶ ἀντίδρασις κινεῖται τόσον ἐντόνως, κυριαρχεῖ μέσα εἰς τὴν σκέψιν μας, μὴ τυχὸν δηλαδὴ ἡ ἐκεῖ γεωργικὴ κρίσις εἶνε ὡς ἐρρήθη, ὄντως πραγματικὴ καὶ μάλιστα περισσότερον ἀπὸ ὅ, τι ἐπετρέπετο νὰ εἶνε.

Εἰς τὰς βορειότερας ἐπαρχίας, καὶ ἰδίως διὰ τὰς γεωργικὰς τάξεις αὐτῶν, ἐγείναι καὶ γίνονται τεράστια δαπάναι, αἱ ὁποῖαι δὲν πρέπει νὰ διαφεύγουν κανένα οὐδὲ θεθαίως ἀπὸ τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους νὰ παραγνωρίζωνται, ἀκόμη δὲ θὰ ἦτο ἀλλόκοτον νὰ ἐπιτηγχνάνουν κουφισμοὺς φόρων οἱ κραυγάζοντες περισσότερον.

Ἐὰν ὅμως οἱ κραυγάζοντες ἔχουν δίκαιον; Ἰδεὺ τὸ δίλημμα· ἰδοὺ πάντως ζήτημα, διὰ τὸ ὁποῖον τοῦλάχιστον οἱ γεωργοὶ δὲν εἶνε ὑπεύθυνοι· διότι τοῦτο ἀνήκει εἰς τοὺς διαχειριζομένους τὰ γενικὰ προβλήματα τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας καὶ εἰς αὐτῶν τὰς εὐθύναις πίπτει, ἐὰν αἱ γινόμεναι δαπάναι ἀπέδωσαν μόνον μίαν ὀξείαν κρίσιν καὶ ποικίλλην κλίμακα κραυγῶν πόνου καὶ ἀντιδράσεως.

Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὁμιλοῦμεν σήμερον μὲ σκληρότητα διὰ τὰ πρόσωπα, ὅταν αἱ εὐθύναι ἀνέμιχθησαν τόσον πολὺ. Ὁμιλοῦμεν ὅμως διὰ τοὺς μηχανισμοὺς διότι εἰς καλυτέραν ὁργάνωσιν καὶ τὰ κατὰ πρόσωπα θὰ ἀποδώσουν κάτι καλόν.

Δὲν ἀξίζει νὰ ἐπαναπαύεται τις ἐπ' ἄπειρον εἰς τὴν ἐκ τῆς μιχροασιατικῆς καταστροφῆς προελθοῦσαν ἀνωμαλίαν. Διότι καὶ τότε ἀκόμη μᾶς ἀπέμεινεν ἓνα μεγάλο ἐνεργητικόν : πολλοὶ καὶ εὐθηναί

ἐργατικά χεῖρες· πάγιοι πόροι ἀπὸ τὰ ἐξ Ἀμερικῆς εἰσβάσματα· μεγάλα ποσὰ ἐκ τῆς ναυτιλίας καὶ ἄλλα συσσωρευθέντα ἀπὸ τὴν παρουσίαν τῶν σιμαχικῶν στρατῶν. Μία τέλος μεγίστη κίνησις καταθέσεων εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν. Τί ἀπέγειναν ὅλα αὐτὰ ; Μήπως ὑπάρχει κανένα ριζικώτερον ἐλάττωμα τὸ ὁποῖον, ὑπεράνω ὅλων, χρήζει μέτρων εὐρύτερων ;

Ἐὰν ὑπάρχῃ ριζικώτερόν τι μέτρον, τοῦτο εἶνε καιρὸς νὰ ληφθῇ καὶ οἱ ἀρμόδιοι θὰ ἐνισχυθοῦν εἰς τοῦτο ἀπὸ παντοῦ.

Κ. Δ. Καραβίδας

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Η ΔΕΚΑΤΗ ΚΑΙ ΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΙ — ΑΙ ΕΠΕΝΕΚΤΑΙ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

Μία ἐπιστολὴ τοῦ κ. Μαλούχου.

(Πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῆς Προνοίας καὶ προσωρινῶς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν κ. Κύρκον ὁ διευθυντὴς τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν ἀπευθύνει τὴν κατωτέρω φιλικὴν ἀνοικτὴν ἐπιστολήν, εἰς ἀπάντησιν τῶν χθεσινῶν δηλώσεων τοῦ πρώτου πρὸς τὴν «Μακεδονίαν». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν ἐκ καθήκοντος θέτει πολλὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν των, ὁμιλοῦσα περὶ θεωρίας καὶ πράξεως καὶ περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς δεκάτης, αἵτινες θὰ ἔδει ν' ἀποτελέσουν ἀντικείμενον συζητήσεως, ἐφ' ὅσον ἀναμφισβήτητος εἶνε ἡ πρόθεσις τοῦ κ. Καφαντάρη, ὅπως διευκολύνῃ τοὺς ἀγρότας, ὡς καὶ ὁ κ. Ἰωαννίδης ὡμολόγησε τοῦτο εὐθέως. Αἱ λεπτομέρειαι μάλιστα αὗται θὰ ἠδύνατο νὰ συζητηθοῦν ἐν συνεξαρτήσῃ μὲ τὴν δασμολογικὴν προστασίαν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, πειθόμενοι τοῦ κ. Τσαλδάρη νὰ ἴσῃ ἐν τῷ συνόλῳ ἡ μέρος τῶν ἐπιφυλάξεών του καὶ τοῦτο ὄχι μόνον χάριν τῶν ἀγροτῶν, ἀλλὰ καὶ χάριν τοῦ ἰσοζυγίου τοῦ προϋπολογισμοῦ, ὅστις θεθαίως δὲν πρέπει νὰ διαταραχθῇ. Ἴδου ἡ ἐπιστολὴ τοῦ κ. Μαλούχου :)

Κύριε Ὑπουργέ,

Ἐπειδὴ εἰς τὰς τελευταίας καὶ προγενεστέρας δηλώσεις σας πρὸς τὸν τύπον ἀναφέρετε ὅτι τὰ ἐσχάτως ληφθέντα φορολογικὰ μέτρα ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἔτυχον τῆς ἐπιδοκιμασίας μου, ἀναγκάζομαι νὰ ἐκθέσω κατωτέρω λεπτομερῶς ποῖα ἀντιλήψεις μου ἐξετέθησαν ἐνώπιον τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν κ.

Καφανιάρη καὶ ποία ἦτο καὶ ἐξακαλουθεῖ νὰ εἶνε ἡ πεποιθήσις μου ἐπὶ τῆς φορολογίας τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἐκ τῶν κατωτέρω ἐκτεθησομένων θὰ καταφανῇ σαφῶς πόσον ἀπέχουν τὰ ληφθέντα ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν φορολογικὰ μέτρα ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου σκέψιν.

Εἰς τὸν τύπον τῆς Θεσσαλονίκης ἐδημοσιεύθη ἥδη ἐπιστολή μου, ἣτις περιέχει τὴν βραχεῖαν συνομίλιαν, ἣτις ἐγένετο μεταξὺ τοῦ κ. Καφανιάρη καὶ ἐμοῦ κατὰ τὴν εἰς Ἀθήνας μετάβασίν μου. Δὲν θὰ ἐφантаζάμην ὅμως ποτὲ, ὅτι ἡ βραχεῖα αὕτη καὶ ἐπὶ ποδὸς γενομένη συνομιλία μετὰ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, ἦθελε χρησιμεύσει, μόνῃ αὐτῇ, ὥς βάσις διὰ τὸν καταρτισμὸν φορολογικοῦ νομοσχεδίου διὰ τὴν ἀγροτικὴν τάξιν. Διότι ὑποθέτω, ὅτι, ἐὰν τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν ἐπεθύμει πράγματι τὴν συνεργασίαν ἡμῶν διὰ τὸν καταρτισμὸν τοῦ φορολογικοῦ νομοσχεδίου ἔδει νὰ καλέσῃ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς Ὁμοσπονδίας Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας, μετὰ τῆς ὁποίας νὰ ἐπεξεργασθῇ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὸ νομοσχέδιον τοῦτο. Λέγω δὲ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ, καθότι, εἰς τοιαύτης φύσεως μέτρα, αἱ λεπτομέρειαι παίζουσιν πολὺν ρόλον ἀπὸ αὐτὰς τὰς βασικὰς ἀρχάς, αἵτινες διέπουν αὐτά. Καὶ τοῦτο θὰ φανῇ ἔτι σαφέστερον ἐκ τῶν κατωτέρω.

Εἰς τὰς δηλώσεις σας ὑποστηρίζετε, κ. Ὑπουργέ, ὅτι ἡ κατακραυγὴ τῆς γεωργικῆς τάξεως κατὰ τῆς φορολογίας τῆς δεκάτης προήρχετο ἀπὸ τὴν καταπίεσιν τῶν ἐνοικιαστῶν τοῦ φόρου ἢ δεκατιστῶν. Τοῦτο δὲν εἶνε καθ' ἡμᾶς ἀπολύτως ἀκριβές. Διότι, ναὶ μὲν ἡ κατὰ τῆς δεκάτης καταφορὰ προήρχετο ἐν μέρει καὶ ἐκ τοῦ λόγου τούτου, ἀλλ' ὑπῆρχαν καὶ ἄλλοι σοβαρώτεροι λόγοι. Καὶ ἐν πρώτοις ἡ φορολογία αὕτη ἔχει τὸ ἐλάττωμα, ὅτι πλήττει ὅχι μόνον τὴν ἀκαθάριστον πρόσοδον, ἀλλ' αὐτὸν τὸν κύκλον τῶν ἐργασιῶν τοῦ γεωργοῦ μὲ ποσοστὸν βαρύτερον. Φορολογεῖ τὸν σπόρον καὶ δὲν ἀφίνει ἐλάχιστον ὄριον πρὸς συντήρησιν τοῦ γεωργοῦ, ἔπομένως φορολογεῖ ὀλόκληρον τὸ ἡμερομίσθιον αὐτοῦ. Ἐκ τούτου ἔρχεται ὡς συνέπεια ὅτι ἡ φορολογία τῆς δεκάτης πλήττει καὶ τὴν πτωχότεραν τάξιν τῶν γεωργῶν, ἣτις ὅχι μόνον δὲν ἔπρεπε ποσῶς νὰ φορολογῇται, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνισχύεται ὑπὸ τοῦ κράτους. Τὰ ἐλαττώματα ταῦτα τοῦ συστήματος τῆς δεκάτης γίνονται ἀκόμη αἰσθητότερα κατὰ τὰ ἔτη τῆς πλήρους ἢ σχεδὸν πλήρους καταστροφῆς τῆς ἐσοδείας, ὡς εἶνε τὸ ἐφεινὸν ἔτος διὰ τὴν Μακεδονίαν, κατὰ τὸ ὁποῖον κατεστράφησαν τελείως τὰ ὄψιμα προϊόντα, εἰς πολλὰς δὲ περιφερείας καὶ αὐτὰ τὰ πρῶμα. Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα, ὅχι μόνον τίποτε δὲν κερδίζει ὁ γεωργὸς ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησίν του,

ἀλλὰ δὲν εἰσπράττει κἄν τὰ ἡμερομίσθιά του, δύναμαι δὲ νὰ εἶπω ἀνενδοιάστως, ὅτι εἰσπράττει μόνον τὸ ἐν πέμπτῳ ἢ τὸ ἐν δέκατον τῶν ἡμερομισθίων του, πολλάκις δὲ δὲν εἰσπράττει τίποτε ἀπὸ τὴν ἐργασίαν του, ἀλλὰ μόνον τὸν σπόρον.

Γίνεται τώρα καταφανές, ὅτι μὲ τὸ ἐφαρμοσθὲν σύστημα φορολογίας, κατηργήθη μὲν ὁ δεκατιστὴς καὶ ἀντικαιεστάθη ὑπὸ τῆς Κοινότητος, ἀλλ' ὅλα τὰ ἄλλα ἐλαττώματα τοῦ συστήματος παρέμειναν. Ἐπὶ πλέον, τὸ ἐφαρμοσθὲν σύστημα προσθέτει δύο εἰσέτι σοβαρώτατα ἐλαττώματα, τὰ ὅποια δὲν ὑπῆρχον εἰς τὴν προηγουμένην δεκάτην. Πρῶτον : ὅτι ὁ γεωργὸς δὲν ἐξασφαλίζεται, ὅτι θὰ πληρώσῃ μόνον τὸ ποσοστὸν ἐξ τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς του, ὥς συνέβαινε προηγουμένως μὲ τὴν δεκάτην, διότι τὸ ποσὸν τοῦ φόρου δι' ἑκάστην Κοινότητα καθορίζεται ἀπὸ ἐπιτροπὴν, εἰς ἣν τὴν πλειοψηφίαν ἔχουν ἄνθρωποι τελείως ἀναρμόδιοι καὶ ἀδαεῖς τῆς γεωργίας καὶ τῶν τοπικῶν συνθηκῶν τῆς παραγωγῆς. Διὰ τοῦτο παρατηρήθη τὸ φοβερὸν ἀποτέλεσμα ὅτι, μὲ τὴν ἐφετερινὴν καταστροφὴν τῶν προϊόντων, εἰς πλείστας Κοινότητας τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ εἰσπραχθοῦν τὰ καθορισθέντα ὑπὸ τῶν ἐπιτροπῶν ποσά, θὰ φθάσωμεν εἰς ποσοστὸν δέκα, δεκαπέντε καὶ εἴκοσι τοῖς ἑκατόν.

Δεύτερον ἐλάττωμα τοῦ ὑπὸ τοῦ ἐφαρμογῆν συστήματος τῆς φορολογίας εἶνε ὅτι ἡ βεβαίωσις καὶ εἰσπραξις τοῦ φόρου ἀνετέθη εἰς τὰς Κοινότητας. Ἀναγνωρίζω καὶ ἐγώ, ὅτι ἐν τῇ θεωρίᾳ θὰ ἦτο πράγματι ἰδανικὴ πρὸς τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν Κοινοτήτων πρόοδος, νὰ ἀνελάμβανον αὐταὶ τὴν βεβαίωσιν καὶ εἰσπραξίν τῶν φόρων. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς τὰ χάλια εἰς τὰ ὅποια ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εὐρίσκονται αἱ Κοινότητές μας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ λίαν ἐπαχθὲς τῆς φορολογίας προσεκάλεσαν ἀναστάτῳσιν εἰς τὰ χωρία. Ὡστε ἐν τῇ πράξει, ὅχι μόνον δὲν ἦτο ἐπιτυχὴς ἡ ἀνάθεσις εἰς τὰς Κοινότητας τῆς βεβαιώσεως καὶ εἰσπράξεως τοῦ φόρου, ἀλλ' εἰς πλείστας ἐκ τούτων τὸ μέτρον εἶνε τελείως ἀνεφάρμοστον.

Ἐὰν τώρα συνδυάσωμεν τ' ἀπομείναντα ὡς ἄνω παλαιὰ ἐλαττώματα τοῦ παρουσιάζει τὸ νέον φορολογικὸν νομοσχέδιον, θὰ φθάσωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὅχι μόνον ἡ δεκάτη δὲν κατηργήθη, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐχειροτέρευσε, ἡ δὲ δυσφορία τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ εἶνε πλήρως δικαιολογημένη.

Ἐὰν κατὰ τὴν σύνταξιν τοῦ ἐν λόγῳ φορολογικοῦ νομοσχεδίου ἐκαλούμεθα ἵνα γνωματεύσωμεν ἐπ' αὐτοῦ, ἀσφαλῶς θὰ ὑπεδείκνυαμεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν τὰ βασικά ταῦτα ἐλαττώματα τοῦ μέτρου. Ἀλλ' εἰς ἐμὲ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προ-

βλέπω, ὅτι ἀπὸ τὰς ἀνταλλαγείσας εἰς τὸ πόδι ὀλίγας φράσεις μετὰ τοῦ κ. Ὑπουργοῦ, ἥτο δυνατὸν νὰ προκηψῇ τοιοῦτον ἀποτέλεσμα.

Καθίσταται δὴλον ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὅτι πᾶσα φορολογία τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ἐφ' ὅσον δὲν ὀργανοῦμεν τὰς φοροτεχνικὰς ὑπηρεσίας τῶν Οἰκονομικῶν Ἐφορειῶν, πρέπει νὰ βασίζεται εἰς τὰς ἐξῆς ἀρχάς :

1) Γιὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ ποσοῦ τῆς φορολογίας ἐκάστου χωρίου καὶ ἐκάστου φορολογουμένου πρέπει νὰ προηγηθῇ σοβαρὰ ἐπιτόπιος μελέτη ἐκ μέρους ὑπαλλήλων εἰδημόνων.

2) Αἱ Κοινότητες μὲ τὴν σημερινὴν σύνθεσίν των, καὶ οἱ Συνεταιρισμοὶ δὲν δύνανται οὔτε πρέπει ν' ἀναλαμβάνουν τὴν βεβαίωσιν καὶ εἰσπραξίν τοῦ φόρου, ἀλλὰ μόνον νὰ συμβάλλουν εἰς τὴν δικαιότεραν βεβαίωσιν διὰ τῆς χορηγήσεως πληροφοριῶν.

3) Ἡ φορολογία μεταξὺ τῶν κατοίκων ἐκάστου χωρίου δέον νὰ κατανέμεται κατὰ προτίμησιν εἰς τὰ καλλιεργούμενα στρέμματα, διότι ἔστι μόνον δύνανται ν' ἀποφευχθοῦν αἱ μεγάλαι ἀδικίαι.

4) Εἰς ἐκάστον φορολογούμενον γεωργὸν δέον νὰ παραμένουν ἀφορολόγητα ὁ σπόρος καὶ ἐν ἐλάχιστον ποσοστὸν πρὸς συντήρησιν τῆς οἰκογενείας του. Ἐὰν δὲ ἔχῃ πλεόνασμα τότε μόνον πρέπει νὰ φορολογηταὶ τοῦτο. Ἐὰν ἡ φορολογία εἴνε στρεμματικὴ νὰ ἐξαιρεῖται ταύτης ὁρισμένους ἀριθμὸς στρεμμάτων.

5) Γὰ ποσοστὸν τῆς φορολογίας δέον νὰ εἴνε ὅσον τὸ δυνατὸν μικρότερον, δεδομένου ὅτι μὲ τὰ σήμερον ὑπάρχοντα μέσα καλλιεργείας ἢ ἀποδόσεις εἴνε μικρά, καὶ κοικίλλη δὲ ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἀναλόγως τῆς γονιμότητος τῶν ἑδαφῶν καὶ τοῦ ποσοῦ τῆς παραγωγῆς.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω νομίζω ὅτι καθίσταται ἀρκετὰ σαφές πόσον ἀπέχει τὸ τεθὲν εἰς ἐφαρμογὴν νομοσχέδιον ἀπὸ τὰς ἰδέας μου ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἐξέθεσα, ἐν μέρει ἐνώπιον τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν.

Ἴσως θὰ ἀντεῖπῃ τις, ὅτι ἐὰν ἰσχύσουν αἱ ἀνωτέρω ἀρχαί, μὲ τὴν ἐφετεινὴν καταστροφὴν τῆς ἐσοδείας, οἱ γεωργοὶ θὰ μείνουν σχεδὸν ἀφορολόγητοι. Αὐτὸ εἴνε ἀληθὲς κατὰ μέγα μέρος. Ἀλλ' εἴνε ἐξ ἄλλου δίκαιον καὶ ἀνθρωπιστικόν. Διότι ὅταν διὰ τὸν γεωργὸν καθίσταται πρόβλημα ἡ συντήρησις του κατὰ τὸν χειμῶνα, δὲν πρέπει νὰ ζητῆται παρ' αὐτοῦ νὰ δώσῃ ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἔχει.

Ἀφοῦ, κ. Ὑπουργέ, μοῦ ἐκάματε τὴν τιμὴν νὰ λάβητε ὑπ' ὄψιν τὰς γνώμας μου, προκειμένου ν' ἀποφασίσῃτε διὰ τὴν φορολογίαν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, σᾶς δηλῶ ὅτι αἱ γνώμαι μου εἴνε αἱ

Γραμμαὶ κατευθύνουσαι.

Αἱ γραμμαὶ αὗται αἱ κατευθύνουσαι τὴν δράσιν μας εὐκόλως δύνανται νὰ συναχθοῦν ἐκ τῶν ἐξῆς κεντρικῶν παρατηρήσεων πού ἐκάμαμε :

α΄) Ὅτι πρέπει νὰ μελετηθῇ ἡ μορφή ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν τοπικῶν γενικά πόρων, ὥστε ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἀγροτική μάζα τόσον τῶν ἐποίκων ὅσον καὶ τῶν γηγενῶν—οἵτινες ὡς εἶπα μετέστησαν πρὸς τὸ χάος ἀπὸ τὰ παλαιὰ αὐτάρκη πλαίσια τῶν γνωστῶν βαλκανικῶν σχηματισμῶν (τσιφλίκι, πατριὰ, κεφαλοχώρι, κοινότης) — νὰ ριζώσῃ θετικά εἰς τὴν γῆν, μὲ ἐκμεταλλεύσεις δηλαδὴ ἐνεργητικὰς ὥστε νὰ μὴ χρεώνεται ἐφεξῆς, ὡς μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ νὰ ζῇ καὶ νὰ κάμῃ ἀποταμίευσιν ἐντὸς τῆς νέας μορφῆς ὁργανώσεώς της, ἥτις πρέπει νὰ προβλέπῃ, ὡς καὶ αἱ παλαιαὶ μορφαί, τὴν ἐπάρκειαν, τὴν εἰρημίνην ἀποταμίευσιν, τὴν πίστιν, τὴν ἀσφάλειαν κλπ. Διότι ἂν τοῦτο δὲν ἐπιτευχθῇ θὰ ἔχωμεν ἀναρχίαν. Εἶνε δὲ τοῦτο ἐν ἐνδεχόμενον πού πρέπει νὰ τὸ θεωροῦμεν πιθανὸν ἐπὶ τῇ θάσει τῆς ἀρχῆς ὅτι ἐγγύησις ἐπιτυχίας εἶνε ἡ πρόβλεψις ὅχι μόνον περὶ εὐμενοῦς ἀλλὰ καὶ περὶ δυσμενοῦς ἐξε-

άνωτέρω ἐκτιθέμεναι, εἶνε δὲ ἀκόμη καιρὸς νὰ τὰς ἐφαρμόσῃτε. Αἱ ἴδιαι γνώμαι ἐξετέθησαν ὑπ' ἐμοῦ ἐν περιλήψει ἐνώπιον τοῦ κ. Καφανιάρου, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἠρωτήθην ἵνα ἐκθέσω αὐτὰς ἐν λεπτομερείᾳ.

Ἄφου ὅμως ὑπάρχει πάντοτε ὁ καιρὸς διὰ νὰ μετὰβληθῇ τὸ τεθὲν εἰς ἐφαρμογὴν νομοσχέδιον, φρονῶ ὅτι θὰ προσφέρῃτε μεγαλὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν υἱαῖθρον χώραν ἐὰν τροποποιήσῃτε τοῦτο. Πάντως ὅμως σὰς δηλῶ, ὅτι εἰς τὰς ὑποθέσεις τῆς αὐτῆς ἀύσεως αἱ λεπτομερεῖαι παίζουν τὸν μεγαλύτερον ρόλον. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὸ μέλλον οὐδεμίαν δύναμαι νὰ φέρω ἡθικὴν εὐθύνην, ἐὰν δὲν λάβω γνώσιν ὅλων τῶν λεπτομερειῶν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν θὰ ἐθεωρεῖτε πολὺτιμιον τὴν γνώμην εἴτε ἐμοῦ ἀτομικῶς, εἴτε τῆς Ὁμοσπονδίας Συνεταιρισμῶν, σὰς παρακαλῶ νὰ μᾶς καλέσῃτε διὰ νὰ συζητήσωμεν ὅλας τὰς λεπτομερείας.

Θεσσαλονίκη τῇ 1ῃ Αὐγούστου 1927.

Μετὰ πάσης ὑπολήψεως

Κ. Μαλούχης

Διευθυντῆς Ὁμοσπονδίας

Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας

λίξεως. Ἡ ἀναρχία λοιπὸν αὕτη τί θὰ εἶνε ; Θὰ εἶνε πιθανὸν μία μορφή ἐκρήξεως ἐνὸς ἐξ αὐτῶν τῶν χωρικῶν ἀποσυνθετικῶν κινημάτων ποῦ εἶνε, διὰ γενικὸς λόγους, παντοῦ τῆς ἀνατολικῆς Ἑυρώπης ἐνδεχόμενα· ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἰδοὺ πῶς σκέπτομαι : ὅτι ἂν καὶ δὲν ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι βάσις διὰ μόνιμον ταξικὸν ἀγροτικὸν κόμμα—νομίζω ἐν τούτοις ὅτι θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον τὸ νὰ εὐρεθοῦν ἱκαναὶ χεῖρες διὰ νὰ συνοχετεύσουν τὴν ἀναρχίαν εἰς ὁμαλὴν κοίτην, εἰς περίπτωσιν ποῦ τὰ ἡνία ἤθελαν φύγει ἐκ τῶν χειρῶν τῆς παρούσης Κυβερνήσεως ἢ τῆς διαδόχου τῆς. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἐργασία μου ἦτις ἀπὸ τοὺς ἐπιπολαίους θὰ ἡδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς προδοσία τοῦ ἀγροτικοῦ κινήματος ἀπὸ ἓνα παλαίμαχον—περιέχει ἐν τούτοις τὰ κυριώτερα ἐκ τῶν πλαισίων ἐντὸς τῶν ὁποίων θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ διαμορφωθῇ μία ἰσόρροπος κατὰστασις, ὥστε ἐγκαίρως νὰ στερεωθοῦν ἀρκεταὶ ἐνεργητικαὶ γεωργικαὶ ἐκμεταλλεύσεις ἐν τῇ χώρᾳ διὰ νὰ παύσῃ ἡ ἐπ' ἀπειρον χρεώσεις αὐτῆς καὶ ν' ἀποφειχθῇ ἡ ἐκ τούτου ἀναρχία ποῦ θὰ εἶνε μοιραία καθ' ἣν στιγμὴν θὰ λείψουν αἱ πιστώσεις καὶ τὰ πάσης μορφῆς ἐξωτερικὰ δάνεια. Εἶνε δὲ τοῦτο, ἐπαναλαμβάνω, λίαν ἐνδεχόμενον, διότι ἡ Κυβέρνησις ὑπῆρξεν αἰσιόδοξος περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι τὰ πράγματα ἐπέτρεπον· καὶ ἔτσι, ἐνῶ ἐμφορεῖται ἀπὸ εὐλιχρίνειαν καὶ ζήλον ἄνευ προηγούμενου ἐν τῇ ἱστορίᾳ μας, ἐν ταύτοις ἡ δραστηριότης τῆς, ἐπειδὴ εἶνε προσηρμοσμένη ἐπὶ λανθασμένης βάσεως, μέλλει νὰ βλάψῃ τόσον περισσότερον ὅσον μεγαλύτερα καὶ εὐλιχρινεστέρα γίνεται· κατὰ 65 τοὐλάχιστον ο)οῦμαι αἱ μετὰ τὴν ἀναγκαίαν ὑπηρεσίαν τῶν χρεῶν καὶ αἱ μετὰ τὰς διὰ τὰ πολεμικὰ Ὑπουργεῖα γινόμεναι περαιοτέρω δαπάναι τοῦ προϋπολογισμοῦ μας, ἐνῶ διὰ τίποτε μόνιμον δὲν βοηθοῦν, ἐπιτείνον ἀντιθέτως τὴν οἰκονομικὴν ἀποσύνθεσιν καὶ ἐπισπεύδουν τὴν κρίσιν (1).

(1) Τοῦτο φαίνεται ὑπερβολικὸν καὶ ἐν τούτοις πρόκειται περὶ κυριολεξίας, τὴν ὁποῖαν νομίζω ὅτι κάμνω ἀντιληπτὴν ἂν προσθέσω τὰ ἐξῆς : Ὁ προϋπολογισμὸς εἶναι ὡς γνωστόν, ἓνα σύστημα εἰσπράξεως χρημάτων καὶ ἐξ ἴσου ἓνα σύστημα διανομῆς τοιούτων, ὑπ' ἀμφοτέρας δὲ τὰς μορφὰς ταύτας ἐπηρεάζει βαθύτατα τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν· καὶ τὴν μὲν πρώτην μορφήν του, ὡς συστήματος εἰσπράξεως, δὲν τὴν θίγω ἐδῶ, ἂν καὶ πολλοὶ λέγουν ὅτι ἡ φορολογία μας ὑπερέβη τὸ ὅριον τῆς ἀντοχῆς καὶ συνεπὶς τρώγει ἀπὸ τὰ κεφάλαια· μιλῶ ἐδῶ διὰ τὸν προϋπολογισμὸν μας ὡς σύστημα διανομῆς χρημάτων καὶ λέγω ὅτι τὸ σύστημα αὐτὸ ἀποτελεῖ μίαν συστηματικὴν ἀνωμαλίαν καὶ βλάπτει οἰκονομικῶς, ἀνεξαρτήτως δηλαδὴ τοῦ ἠθικοῦ μέρους, ἥτοι ἂν ἡ διανομὴ γίνεται χαριστικῶς ἢ ἐναντι προτφορὰς πραγματικῶν ὑπηρεσιῶν· καὶ ποῖα εἶναι ἡ οἰκονομικὴ βλάβη αὕτη; Ἡ βλάβη εἶναι ὅτι, ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς εὐρισκόμεθα εἰς μοιραίαν ἐπείγουσαν ἀνάγκην νὰ κάμωμεν ριζικὰς μετατροπὰς εἰς τὴν μορ-

Ὡς ἐκ τούτου θὰ ἐξακαλουθήσουν αἱ ἀκαθόριστοι καὶ ἐπικίν-

φὴν ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας μας ἐξ ἄλλου ὁ προϋπολογισμός, προσηρμοσμένος ὦν εἰς τὰς παλαιὰς μορφάς—τροφοδοτεῖ καὶ συντηρεῖ ὁλοκλήρους σχηματισμοὺς παρασιτικῶς χαρτίνους ἢ ἢ καταστάντας καὶ κούφους· τέτοιοι σχηματισμοὶ εἶναι ὁλόκληρα ἐπαγγέλματα μεσοαστικά τὰ ὁποῖα συντηροῦνται ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ· εἶναι μέγας ἀριθμὸς ἀστών ἐποίκων, ἀλλὰ καὶ ἀγροτῶν μικροῦδιοκτητῶν, ὧν αἱ ἐκμεταλλεύσεις εἶναι ἀποδεδειγμένως παθητικά· εἶναι ὅλοι αἱ δαπάναι ποῦνγίνονται διὰ τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν, ἣτις παρέχει ὕλικὸν ποῦ ὄχι μόνον δὲν ὠφελεῖ ἀλλὰ καὶ θετικὰ βλάπτει τὴν μόρφωσιν τῶν νέων· ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τρεφόμενοι ἀποτελοῦν ἐν τούτοις ἓνα ποσὸν ἐργατικῆς δυνάμεως τὸ ὁποῖον ἐνῶ σπαταλᾷ, ἐπιζημιῶς μάλιστα, εἰς τὴν ἄλφα κατεῦθυνσιν καὶ ὑπὸ τὴν παλαιὰν μορφήν ὀργανώσεως, θὰ ἠμποροῦσε πρὸς τὴν βῆτα κατεῦθυνσιν ν' ἀποβῇ παραγωγικόν. Λέγω λοιπὸν ὅτι τὸ σύστημα αὐτὸ διανομῆς χρημάτων βλάπτει καὶ διηθετικῶς, διότι τροφοδοτεῖ σχηματισμοὺς, οἵτινες ὄχι μόνον τίποτε δὲν ἀποδίδουν ἀλλὰ καὶ ρίπτουν σκιάν θανάσιμον ἐπὶ τῶν αὐτημάτων πλὴν τόσον κοπιωδῶς βλαστανουσῶν, ἐκ τῆς πίεσεως τῶν πραγμάτων καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης πρὸς μετατροπὴν, νέων μορφῶν ὀργανώσεως, διότι μὲ μίαν λέξιν διὰ μέσου δανείων, παροχῶν ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ πολλῶν ψευδοτεχνασμάτων ἀναβάλλει τὴν ἐκκαθάρισιν καὶ τὴν ἀναδημιουργίαν.

Ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἡ οἰκονομία μας ὁμοιάζει με τὴν οἰκονομίαν τῶν νικητῶν τοῦ μεγάλου πολέμου, οἵτινες ἐπερίμεναν τὸν χρυσοῦν αἰῶνα ἀπὸ τὰς γερμανικὰς ἐπανορθώσεις, ἐνῶ εἰς ὅλους τοὺς ἐμβαθύναντας εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἐπανορθώσεων ἔγινε φανερόν ὅτι μόνον ἡ διὰ πραγματικοῦς οἰκονομικοῦς λόγους γινομένη μεταφορὰ κεφαλαίων (π. χ. ἐκ Γερμανίας εἰς Γαλλίαν πρὸς πληρωμὴν ἐμπορευμάτων ποῦ πῆγε ἐκ Γαλλίας εἰς Γερμανίαν) μόνον αὕτη εἶναι ἀμοιβαίως ἐπωφελής, ἐνῶ ἡ διὰ πολιτικοῦς λόγους (ἐπανορθώσεις π.χ.) γινομένη μεταφορὰ κεφαλαίων βλάπτει ὄχι μόνον τὴν γερμανικὴν οἰκονομίαν ἀλλὰ καὶ τὴν γαλλικὴν, ὡς διαταρακτικὴ αὐτῆς. Χειρότερα ἔλαθεν ἡ Βουλγαρία, ἣτις διαθέσασα τὸ ἐξωτερικὸν δάνειον ἐν τῷ ἐσωτερικῷ εἰς μορφὰς ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς τῆς μὴ βιωσίμου, τραβᾷ τῶρα τὰ μαλλιά της. Ἄς εὐχηθῶμεν ὅπως αἱ τοποθετήσεις ξένου χρηματος ποῦ κάμνει καὶ παρ' ἡμῖν ἡ Κτηματικὴ Τράπεζα (ποῦ ἀπεσπάσθη ἐκ τῆς Ἑθνικῆς) ἔχουν καλύτερον ὑπολογισθῇ. Βεβαίως εἰς αὐτὰ ἠμπορεῖ κανεὶς, ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως βλέπων τὰ πράγματα, νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ ὅτι ὅπωςδήποτε μὲ τὰ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ποικιλόμορφα δάνεια καὶ μὲ τὰς ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ παροχὰς ἐξοικονομεῖται ἡ περίστασις καὶ κυλᾷ ὁ καιρὸς, πρᾶγμα ποῦ ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει ἐγένετο πάντοτε ἐν Ἑλλάδι. Ἥμπορεῖ ἀκόμη νὰ μοῦ εἰπῇ κανεὶς ὅτι ἡ ἰδία κριτικὴ ἐγένετο καὶ κατὰ τῆς δανειακῆς πολιτικῆς τοῦ Τρικοῦπη, ἀλλὰ τὰ ἔργα του ἐστάθησαν. Καὶ ἐπ' αὐτὸν ὁμοῦ παρατηρῶ, ὡς πρὸς μὲν τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα, ὅτι ἴσχυσε μὲν τοῦτο ἐπιτυχῶς εἰς τὸ παρελθόν ἀλλ' ὅτι ἀκριβῶς ἐδῶ ἔγκειται ἡ βασικὴ μεταβολή, ὅτι ἡ σημασία του θὰ ἐλαττωθῇ εἰς τὸ μέλλον ὡς πρὸς δὲ τὸ δευτέρον παρατηρῶ ὅτι δὲν ἔρπει νὰ ἐνθαρρυνώμεθα ὑπερβολικῶς ἀπὸ τὴν προηγούμενον τοῦ Τρικοῦπη, διότι τὰ ἔργα ἐκεῖνα ἐν τελικῇ ἀναλύσει τὰ ἐπληρώσαμε διὰ τῶν προσθέτων ἐκ τῆς μεταναστεύσεως πόρων, ποῦ ἐπέτρεψαν στὸ λαὸ νὰ βελτιώσῃ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς του ἐν τῇ χώρᾳ καὶ δὲν τὰ ἐπληρώσαμε καθόλου μὲ τὴν ἐκ τῶν ἔργων ἐκείνων ἀνάλογον αὔξησιν τῶν ἐσωτερικῶν πόρων τῆς χώρας μας.

δυνοι εἰς τὸν τόπον ζυμώσεις καὶ ὑποστηρίζω ὅτι κανεῖς ἐκ τῶν ὑπευθύνων διὰ τὴν τύχην τοῦ τόπου τούτου δὲν δικαιούται ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ νὰ παραγνωρίζῃ τὰ ἐκ τῶν τόσων περιπετειῶν προκύψαντα νέα δυναμικὰ ρεύματα ὁλόγυρα εἰς προσωπικὰ καὶ ὁμοδικὰ ταξικὰ συμφέροντα. Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν πρώτην βασικὴν παρατήρησιν ποῦ εἶνε σχετικὴ μὲ τὴν κρίωσιν ἢ μὴ τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ.

β') Ἐρχομαι εἰς τὴν δευτέραν παρατήρησίν μου καὶ σημειώνω ὅτι τὸ νὰ καταστῇ ἐνεργητικὴ ἡ οἰκονομία τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων ἐν Μακεδονίᾳ εἶναι ἓνα πρᾶγμα ἀδύνατον, χωρὶς τὴν ἀπόλυτον ἐμμονὴν εἰς τὴν δογματικὴν γραμμὴν ποῦ ἐπιβάλλει νὰ κρατηθοῦν οἱ τοπικοὶ ἐκεῖ συνεταιρισμοὶ ἔξω τῆς πολιτικῆς· δίδω ἀκόμη ἐδῶ τὴν ἐξηγήσιν ὅτι τὸ δόγμα αὐτό, διὰ νὰ ἀποδῇ χορήσιμον, πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὑπὸ εὐρύτεραν ἔννοιαν· λέγω δηλαδὴ ὅτι, ἐφ' ὅσον τὸ πολίτευμα εἶναι κοινοβουλευτικὸν καὶ ἐφ' ὅσον συνεπῶς ἡ πολιτικὴ τῆς τε ἐκάστοτε Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀντιπάλων τῆς γίνεται δι' ὑποσχέσεων καὶ παροχῶν ἀτομικῶν καὶ ταξικῶν, εἰς ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα οἱ συνεταιρισμοὶ, ποῦ ἤθελαν ἀναμιχθῇ εἰς τὴν πολιτικὴν εἴτε ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως εἴτε ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τῆς ὅχι μόνο δὲν θὰ ἡμπορέσουν εἰς τὴν χορήσιμον αὐτὴν περίστασιν νὰ ἐργασθοῦν θετικὰ, ὑπὲρ τῶν βωμῶν δηλαδὴ καὶ τῶν ἐστιῶν τοῦ ἀγροτοῦ, ὡς μορφαὶ μιᾶς σιδηρᾶς οἰκονομικῆς ὁργανώσεως ποῦ πρόκειται νὰ ὀδηγήσῃ τὸν πληθυσμὸν πειθαναγκαστικῶς εἰς τὴν ὑπερεργασίαν καὶ τὴν ἀποταμίευσιν, ἀλλὰ τοῖναντίον θὰ ἐπιτείνουν τὴν ἐξάρθρωσιν καὶ τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ τὴν ψευδαἰσθησιν, ὅτι εἶνε τάχα δυνατόν δι' ἄλλης εὐκολωτέρας ὁδοῦ νὰ βελτιωθῇ ἡ θέσις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ.

γ') Παρατηρῶ, τέλος, ὅτι καὶ εἰς περίπτωσιν, ποῦ-τηρουμένης τῆς ἀνωτέρω δογματικῆς ἀρχῆς καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπιδιώκοντας τὴν ἐξουσίαν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε Κυβέρνησιν πρὸ παντός-ἤθελε στερεωθῇ ἐνεργητικῶς ἡ οἰκονομία τοῦ τόπου, καὶ πάλιν τοῦτο δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ εἴμεθα ἀσφαλεῖς ἐν Μακεδονίᾳ.

Λέγω δηλαδὴ ὅτι διὰ νὰ εἴμεθα ἀσφαλεῖς ἐν Μακεδονίᾳ, δέον τὸ ταχύτερον νὰ ἐκαταλείψωμεν τὴν ἀμυντικὴν στάσιν ποῦ πολιτικῶς ἀλλὰ καὶ ἰδίως οἰκονομικῶς τηροῦμεν ἔναντι τῶν ἀπὸ βορρᾶ γειτόνων καὶ νὰ ὁργανώσωμεν μίαν θετικὴν τοιαύτην, μὲ ἰσχυρὰν πρωτοβουλίαν κατόπιν καλῶς μελετημένου προγράμματος(1).

(1) Ὑπάρχει ὡς πρὸς τοῦτο ἓνα γεγονός χαρακτηριστικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐξωτερικῆς μας πολιτικῆς τῶν τελευταίων ἐτῶν· καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι ἡ δραστηριότης ποῦ ἀνέπτυξεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου ὁ κ. Πάγκαλος ὅταν ἐγένετο δικτάτωρ. Ἡ δραστηριότης αὕτη διαφεύκει

Καὶ αὐτὸ τὸ λέγω, διότι ἡ Ἑλλὰς καὶ λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως ὡς διαβάσεως, καὶ λόγῳ τῆς προώρου ἐκχρηματισθείσης οἰκονομίας της καὶ τοῦ εἶδους ζωῆς τοῦ λαοῦ της—αἷτια ἅτινα τὴν ἀναγκάζουν νὰ εἰδικοποιήσῃ ἀπολύτως τὴν παραγωγὴν της καὶ τὴν ὁργάνωσιν αὐτῆς πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ μεγίστου κέρδους μὲ τὰς ἐλαχίστας δαπάνας κατ' ἀντίστροφον δηλαδὴ λόγον πρὸς τὴν παλαιὰν οἰκονομίαν τῆς αὐτεπαρκείας—καὶ λόγῳ τοῦ ἀποτόμου ὑπερπληθυσμοῦ της ποῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ κρατηθῇ χωρὶς παρὰλληλον ὁργάνωσιν εἰδικῶν βιομηχανιῶν, ἡ Ἑλλὰς αὕτη διὰ τοὺς λόγους τούτους, δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ὡς Κράτος κλειστῆς οἰκονομίας, μὲ δασμοὺς προστατευτικούς, μὲ ἀντιλήψεις σωβινιστικάς καὶ μὲ δόξαις μηχανικάς. Εἶνε ἀντιθέτως ὑποχρεωμένη ἀπ' αὐτὸν τὸν ὅρον τῆς ὑπάρξεώς της νὰ ἀνοίξῃ τὸ ταχύτερον τὰς πύλας της ἀπὸ τε βορρᾶ πρὸς τοὺς σλαβικούς ὄγκους καὶ ἀπὸ θαλάσσης (1) πρὸς τὴν

εἰς δύο μέρη εἰς τὴν θετικὴν ἀφ' ἐνὸς γραμμὴν ποῦ ἐχάραξεν διὰ τῶν συμφωνιῶν του μὲ τὴν Σερβίαν καὶ μὲ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας προσανατολισμόν του καὶ εἰς τὴν ἀρνητικὴν ἐξ ἄλλου κριτικὴν ποῦ ἔκαμε ἐπὶ τῆς ἑως τότε παθητικῆς καὶ ἀπλῶς ἀμυντικῆς πολιτικῆς της χώρας. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν κριτικὴν ποῦ ἔκαμεν ὅτι ἐκ τύχης εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὴν Θεσσαλονικίην ὅτι ἀνευ πρωτοβολίας εἶναι ἀδύνατον νὰ σταθῶμεν κτλ., ἐπὶ ὧλων αὐτῶν ὁ κάθε συνετὸς ἄνθρωπος πρέπει νὰ συμφωνήσῃ· ἀκόμη θὰ συμφωνήσωμεν καὶ εἰς τὴν ἀποφασιστικὴν μεθ' ἧς εἰσηλθεν εἰς θετικὴν ὁδὸν δράσεως οὐδὲν δὲ πράγματι ἄλλο ἢμπορεῖ ν' ἀμφισβητηθῇ σχετικῶς μὲ τὸν Πάγον καλὸν παρὰ μόνον τὸ ἂν ἡ κατεῦθυνσις δράσεως ποῦ ἐξέλεξεν ἦτο ἢ μᾶλλον ἐνδεδειγμένη ἢ μᾶλλον ἐπιβαλλομένη ἀπὸ τὰ πράγματα.

(1) Τὸ γεγονός ὅτι ἡ χώρα μας ἀποτελεῖ διάβασιν καὶ σταυροδρόμι ἔχει ἐφ' ἡμῶν ὅχι μόνον στρατηγικὰς καὶ πολιτικὰς (εὐχαρίστους καὶ δυσχερεστοὺς) συνεπειὰς ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὰς τοιαύτας. Ἀκριβῶς δὲ ὅταν λέγωμεν ὅτι πρέπει νὰ δώσωμεν γηγενεῖς καθαρῶς ἐλληνικάς μορφὰς ὁργάνωσεως τῆς οἰκονομίας μας, τίποτε ἄλλο δὲν ἐννοοῦμεν παρὰ ὅτι πρέπει νὰ δώσωμεν τὰς μορφὰς ἐκείνας ἀκριβῶς ποῦ ἐπιβάλλονται ἐκ τῆς γεωγραφικῆς μας θέσεως (ὡς σταυροδρομίον, ὡς βάσεως καὶ παρατηρητηρίου καὶ ὡς διακομιστικῆς ἀποθήκης ἐν τῇ κεντρικωτέρᾳ θέσει τῆς Μεσογείου). Εἴμεθα ὡς μία γλῶσσα ξηρᾶς βαθέως εἰσχωρούσης εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ πανταχόθεν ὑποκειμένης εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὰ ἐν αὐτῇ γινόμενα συμφέροντα· δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ὑψώσωμεν τειχὴ, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀφήνωμεν ἀνοικτὰ εἰς τὸ κῆμα διὰ νὰ περνᾷ καὶ νὰ συλλέγωμεν τὸ χρήσιμον ἀπὸ ὅ,τι ἀφίγει, νὰ κάμωμεν τοιαύτην τὴν ὁργάνωσιν τῆς οἰκονομίας μας καὶ τῆς διοικήσεώς μας, προσιτὴν καὶ εὐχολον εἰς ὅλους, ὥστε, τὴν ἐλαχίστην κατὰ τὸ δυνατόν ἐπιβάλλοντες τριβὴν καὶ δυσκολίαν εἰς τὰ ἐντεῦθεν διερχόμενα συμφέροντα, νὰ ἀποκομίζωμεν τὸ μέγιστον κατὰ τὸ δυνατόν ἐκ τῆς διαβάσεως ταύτης κέρδος. Βεβαίως σήμερον στηριζόμεθα εἰς τοὺς ἐμμέσους φόρους καὶ εἰς τὰ τελωνεῖα καὶ τοῦτο εἶναι μία δυσκολία διὰ τὸ ἐντελὲς ἐλεύθερον ἐμπόριον. Ἐφ' ὅσον ὅμως διὰ τῆς ἐδραιώσεως τῆς πίστεώς μας καὶ τῆς τεχνικῆς μορφώσεως καὶ τῆς καλῆς ὁργάνωσεως τοῦ ἐμψύχου ὕλικου μας θὰ δημιουργοῦνται σταθεραὶ καὶ μόνιμοι κερδοφόροι ἐν τῷ ἐδάφει μας ἐργασίαι γεωργικαὶ

ατλαντικήν καὶ τὴν ἀσιατικὴν οἰκονομίαν. Ἄλλ' αὐτὸ θεβαίως δὲν ἵκται νὰ γίνῃ παρὰ ὑπὸ δύο μορφάς, εἴτε δηλαδὴ ἂν ἀφεθῇ εἰς τὴν τύχην νὰ ὑποδουλωθῇ ἀπὸ ξηρᾶς ἢ θαλάσσης ἀπὸ κάποιον ἰσχυρότερον, ὅστις θ' ἀναλάβῃ τότε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ τὴν πειθαναγκάσῃ εἰς ἓν σύστημα ἐργασίας πρὸς ἴδιον αὐτοῦ ὄφελος. εἴτε αὐτὴ ἢ ἰδία θὰ λάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀνασυνθέσεως ἐν ὅψει τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, τοῦ χαρακτηρηστικοῦ τοῦ λαοῦ καὶ κατόπιν ἐπιλογῆς τῶν γηγενῶν μορφῶν ὁργανώσεως—εἰς ἓνα κέντρον ἐργασίας μὲ πολλαπλὰ κύτταρα δυναμικά, τὰ ὅποια, ὅπως ἢ εἰς ὁμοίαν περίπτωσιν εὐρεθεῖσα Ἀγγλία πρὸ δύο αἰώνων, θὰ καταστοῦν ἱκανὰ νὰ ζήσουν ὅχι διὰ τεχνικῆς καὶ μηχανικῆς προστασίας ἀλλὰ ἀποδίδοντα μίαν ἀφθονον καὶ εὐθυνήν παραγωγὴν μὲ κόστος ποῦ θὰ τῆς ἡσφάλιζε καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τὸ πεδίον καταναλώσεως καὶ τῶν γειτονικῶν τοιούτων ὡς πρὸς ὠρισιμένα εἶδη ποῦ θὰ παρήγεν εἰδικώτερα.

«Σύμφωνον» ληθάνον νὰ μοὶ εἴπῃ τις, «ἀλλ' αὐτό, κύριε, εἶνε ἓνα ἐπίσης σχέδιον ὅπως τόσα ἄλλα ἐν Ἑλλάδι».

Ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν θέσιν μας ἔναντι τῶν ἀπὸ βορρᾶ γειτόνων, ἀπαντῶ, δὲν εἶναι ἀπλοῦν σχέδιον ἀλλὰ εἶνε ἓνα πόρισμα στηριγμένον εἰς τὴν ἀνάυσιν ποῦ ἔκαμα ἐν τῇ μελέτῃ μου καθὼς καὶ εἰς τὰς ἀκολούθους προσέτι παρατηρήσεις : Ἐὰν προσέξωμεν τὴν κατάστασιν τῶν βορεινῶν γειτόνων θὰ εἰδῶμεν, ὅτι ἐμπορικῶς ἀκόμη σήμερον καὶ ναυτικῶς δὲν εἴμεθα κατώτεροι αὐτῶν, ἔχομεν ἀντιθέτως ἰσχυροτέρας θετικὰς παραδόσεις· καὶ βιομηχανικῶς ἐπίσης καὶ τεχνικῶς δὲν εἴμεθα κατώτεροι· καὶ ὅτι τὸ μόνον σημεῖον ὅπου ὑστεροῦμεν ἀπέναντί των, τὸ μόνον σημεῖον συνεπῶς ποῦ μᾶς κάνει νὰ εἴμεθα μαζὺ τῶν διστακτικοῦ καὶ νὰ μὴ ἀνοιγώμεθα πρὸς αὐτοὺς, τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶνε τὸ ὅτι αὐτοί, ποσοφύστερον ἡμῶν ὁργανωμένοι ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας καὶ εὐθυνότερον ἡμῶν παράγοντες, φαίνονται εἰς ἡμᾶς ἀλλὰ καὶ εἶνε ὄντως ἐπικίνδυνοι καὶ δὴ ὡς ἱκανοὶ νὰ πλημμυρῇσιν ὅχι μόνον τὰς ἀγοράς μας μὲ τὰ προϊόντα των αὐτὰ ἀλλὰ καὶ τὰς γαίας μας μὲ ὁμόφυλον αὐτοῖς πληθυσμόν, ὅστις, ὡς ἱκανὸς νὰ ζήσῃ ἐπ' αὐτῶν εὐκολώτερον ἀπὸ ἡμᾶς, εἶνε ἐπόμενον ὅτι θὰ μᾶς πάρῃ τὰς γαίας ταύτας ἐφ' ὅσον ἀφεθῶμεν εἰς ἓνα εἰρηρικὸν οἰκονομικὸν ἀνταγωνισμόν μὲ αὐτοὺς βάσει τῶν αἰωνίων οἰκονομικῶν νό-

καὶ βιομηχανικαὶ ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ ἄμεσος φορολογία θὰ καθίσταται εὐκολωτέρα καὶ σκοπιωμέρα. Αὐτὰ διὰ τὴν διαδρομικὴν γεωγραφικὴν μας θέσιν καὶ διὰ τὰς ἀπὸ θαλάσσης πύλας μας. Ἐξηγῶ δὲ ἐν τῷ κειμένῳ ὑπὸ ποίους ὅρους θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀνοίξωμεν καὶ τὰς ἀπὸ βορρᾶ πύλας ἀνευ κινδύνου οἰκονομικοῦ καὶ ἐθνικοῦ.

μιων ποῦ ρυθμίζουν τὰς μετακινήσεις τῶν περιουσιῶν. Ὅ,τι λοιπὸν χρειάζεται εἰς ἡμᾶς εἶνε ἀκριβῶς ἡ δημιουργία ἑλληνικῆς μορφῆς ὁργανώσεως τοῦ ἀγροτικοῦ μας χωριοῦ καὶ εἰδικῶς τοῦ δημητριακοῦ (διότι αὐτοῦ εἶνε τὸ φόρτε τῶν Σλαύων) εἰς τρόπον ὥστε τοῦτο νὰ δύναται νὰ παράγῃ εἰς τὸ ἴδιον τοῦλάχιστον μὲ τοὺς Σλαύους κόστος καὶ νὰ δύναται συνεπῶς νὰ κρατηθῇ εἰς τὰς ἐστίας του. Καὶ ποία εἶναι αὕτη ἡ μορφή ὁργανώσεως ; Ἀκριβῶς αὐτὸ εἶνε τὸ θέμα τῆς μελέτης μου καὶ προσθέτω ἐδῶ ὅτι ἀντὶ νὰ σπεύδωμεν εἰς θανατοποιῖας μεταρρυθμιστικὰς, εἶνε ἐπεῖγον νὰ μελετήσωμεν τὸν τύπον τοῦ ἐντὸς αὐτῶν τούτων τῶν βορείων ἐπαρχιῶν μας ἀκμάσαντος γηγενοῦς βαλκανικοῦ δημητριακοῦ χωριοῦ διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Ἕλληνες ἂν δὲν ἐξετάθισαν ἐκράτησαν πάντως τὰς κυρίας βάσεις των ἔναντι τῶν Σλαύων, τὸν τελευταῖον τοῦλάχιστον αἰῶνα καὶ μάλιστα καὶ γλωσσικὰς τινὰς ἀφομοιώσεις ἐπέτυχον κατ' αὐτῶν ὡς συνέβη εἰς τινὰ χωρία τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Αὐτὸ τὸ χωριὸ πρέπει νὰ μελετήσωμεν καὶ νὰ μὴ τροποποιήσωμεν τὸν τύπον του παρὰ ἀφοῦ ἐντελῶς τὸν κατανοήσωμεν καὶ ἔπειτα ἐξ αὐτοῦ, οὕτω τελείως προσφουὺς ἀπὸ ἀπόψεως ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας, νὰ συνθέσωμεν τὸ πρῶτον κύτταρον μιᾶς αὐτοδιοικουμένης πράγματι καὶ ἰσχυρᾶς ἀγροτικῆς κοινότητος, ἀποτελούσης μονάδα καὶ οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀλλὰ καὶ δικαιοδικὴν καὶ πολιτικὴν ἀκόμη. Αὕτη δὲ ἀκριβῶς ἡ κοινότης ἡ ὁποία θὰ εἶνε ἐφεξῆς ὄχι εὐκόλος λεία εἰς τοὺς Σλαύους ἀλλὰ μία δύναμις οἰκονομικῶς μὲν ἰσόπαλος πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ ἀπόψεως δὲ πολιτισμοῦ πολὺ ζωτικωτέρα, αὕτη ἡ Κοινότης εἶνε τὸ ὄπλον μὲ τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον τὴν ἀπὸ βορρᾶ ἄμυναν θὰ ἀσφαλίσωμεν εἰρηνικῶς ἀλλὰ καὶ τὰς βάσεις τῆς βαλκανικῆς συνεννοήσεως θὰ θέσωμεν στερεάς. Διότι ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει ὅ,τι σκανδαλίζει τοὺς γείτονας καὶ ὅ,τι συνεπῶς ὡς τροφή τῶν ὀρέξεων των ἀπειλεῖ τὴν εἰρήνην τοῦτο εἶνε ἀκριβῶς αὕτη ἡ παλαιὰ μας ἀδυναμία τοῦ νὰ μὴ μποροῦμε νὰ κρατήσωμεν τὴν ὑπαιθρόν μας.

Ἐὰν ὅμως ἐπιτύχωμεν νὰ στερεώσωμεν τὸν ἐθνικὸν μας σχηματισμὸν εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ μὲ μίαν ἰσόπαλον ἀγροτικὴν κοινότητα ἑλληνικὴν ἐκείθεν τοῦ Ὀλύμπου, τότε ἡ εἰρήνη ἡ πραγματικὴ θὰ ἀπεκτήσῃ τὸν κυριώτερον στυλὸν της. Καὶ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἰδανικοῦ αὐτῆς τῆς κοινότητος γι' αὐτὸ εἰργάσθη καὶ ὁ Μακεδῶν καὶ ἐγὼ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀπ' αὐτὸ ἐξηγεῖται καὶ ἡ γοαμὴ τὴν ὁποίαν ἀκολουθήσαμεν καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ ἐδείξαμεν εἰς αὐτήν.

Βεβαίως δὲν ἀγνοῶ ὅτι πρέπει ἀκόμη νὰ κανονισθῇ τὸ ζήτημα τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν ἐν τῇ χώρᾳ μας σλαβικῶν ἐστιῶν καὶ τῶν

ἀντιστοιχῶν μειονοτήτων. Ἀλλὰ περὶ τούτου ἔγραψα ἰδιαίτερος ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτῃ.

Ἐπίσης φανερόν ἐστι διὰ τὴν βαλκανικὴν συνεννόησιν ὑπάρχουν καὶ ἄλλα βασικά ζητήματα πρὸς μελέτην, ὡς κύριαι προϋποθέσεις αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτῶν πρέπει ἰδιαίτερος νὰ γράψω.

Ὅτι ἔχω νὰ προσθέσω ἐδῶ εἰς τὰς εἰδικὰς αὐτὰς προϋποθέσεις εἶναι τὸ ἕξῃς μόνον, ὅτι ἡ κοινότης αὕτη ἡ Ἑλληνικὴ δὲν θὰ εἶναι ποτὲ ἐπαρκῶς στερεά, εὐκίνητος καὶ προσαρμοστικὴ, ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελε λυθῇ τὸ γλωσσικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν ζήτημα ἐν Ἑλλάδι κατὰ τρόπον διευκολύνοντα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀπλῆς γλώσσης καὶ τῆς τεχνικῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ.

Ἀκόμῃ ἔχω νὰ προσθέσω ὡς πρὸς τὴν ὁργάνωσιν τοῦ Κράτους μας ὅτι διὰ νὰ σταθῇ τοῦτο ἰσότημον μὲ τὰ γειτονικά καὶ διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰσφέρων τὸν ἀνάλογον εἰδικὸν ρόλον του εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς κοινῆς εἰρήνης, πρέπει νὰ ἀπλοποιήσῃ τὴν διοίκησίν του εἰς λιτούς τινας καὶ αὐστηροὺς θεσμοὺς καὶ νόμους. ἐπὶ πλέον δὲ νὰ ἀποκτήσῃ πρότυπον δικαστικὸν σῶμα δικάζον κατὰ γενικοὺς νόμους καὶ κατὰ συνείδησιν, ὥστε καθεὶς ἐκ τῶν ἐντοπίων καὶ τῶν ξένων (διότι ἡ χώρα εἶναι εἰς θέσιν διαβάσεως) νὰ εὐρίσκη μὲ τὸν ιαχίτερον καὶ ἀσφαλέστερον τρόπον τὸ δίκαιόν του.

Ἐφ' ὅσον ὅθεν αἱ προϋποθέσεις αὗται, καὶ ἰδίως ἡ ἰσχυρὰ ἀγορτικὴ κοινότης, ἤθελον πάρει σάρκα καὶ ὀστέα, κατοπιν τοῦτου ἡ Ἑλλὰς θὰ εἶναι ὥριμος διὰ νὰ ἀνοίξῃ τὰς ἀπὸ βορρᾶ πύλας τῆς καὶ διὰ τελωνειακῆς ἐνώσεως καὶ διὰ συμβάσεων περὶ ἀμοιβαίας ἐγκαταστάσεως τῶν ὑπηκόων καὶ διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν σιδηροδρόμων καὶ διὰ τοῦ ἀνοίγματος νέων συγκοινωνιῶν καὶ διὰ παντός ἄλλου μέσου ἀκόμῃ καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν πολιτικὴν ὁμοσπονδίαν.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γενικῶν αὐτῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι μᾶς ἐπιτρέπουν μίαν συνθετικὴν καὶ πλήρη κάτοψιν τῆς καταστάσεως, ἀναγκαῖον νομίζομεν νὰ ἐνεργηθῇ περαιτέρω μία εἰδικωτέρα ἔρευνα τῶν τοπικῶν ἀγορῶν καὶ τῶν φυσικῶν καὶ οἰκονομικῶν γενικὰ περιοχῶν τῆς Νοτίας Σερβίας καὶ Νοτιοδυτικῆς Βουλγαρίας, ὅλης δηλαδὴ τῆς χώρας ἡ ὁποία ἀπετέλεσεν ἔκπαιον τὴν οἰκονομικὴν ἐνδοχώραν τῆς Θεσσαλονίκης.

Καὶ ἀφοῦ κάμωμεν αὐτὸ καὶ ἀφοῦ γνωρίσωμεν κατὰ βάθος τὴν κατάστασιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς γειτονικάς αὐτὰς περιοχάς, νομίζομεν ὅτι θὰ δυνηθῶμεν ἔπειτα νὰ καταστρώσωμεν ἐν πρόγραμμα δράσεως θετικῆς, ὄχι ἀμυντικῆς καὶ παθητικῆς, ἀλλὰ μὲ πρωτοβουλίαν δημιουργικὴν πρὸς τοὺς γείτονας πρὸς τοὺς ὁποίους θὰ προτείνωμεν ἐκεῖνα ἀκριβῶς τὰ πράγματα (ὡς πρὸς τὰς συγκοινωνίας, ὡς πρὸς τὰς ἐμπορικὰς συμβάσεις, ὡς πρὸς τὰ σιδηροδρο-

μικὰ τιμολόγια, ὥς πρὸς τὴν λύσιν τοῦ Μακεδονικοῦ προβλήματος καὶ τοῦ τῶν μειονοτήτων κλπ., ὥς πρὸς τὴν ἔξοδον τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ Αἰγαῖον, ὥς πρὸς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐμπορίου, ὥς πρὸς τὰς ἐμπορικὰς καὶ γεωργικὰς πιστώσεις κλπ. τοῦ πληθυσμοῦ) νὰ προτείνωμεν ἐκεῖνα, λέγω, ἀκριβῶς τὰ ἀπλὰ καὶ θετικὰ καὶ σύντομα πράγματα, τὰ ὅποια θὰ εἶνε καὶ ἀμέσως συμφέροντα εἰς τοὺς γειτονικοὺς αὐτοὺς ἀγροτικοὺς πληθυσμοὺς καὶ ἀμέσως ἐπίσης κατανοητὰ καὶ εὐληπτα καὶ εἰς τοὺς πλέον ἀγραμμάτους μεταξὺ αὐτῶν.

Ἐν τούτοις λέγων νὰ λάβῃ ἡ Ἑλλάς ζωντανὴν πρωτοβουλίαν θετικὴν πρὸς βορρᾶν, με τοῦτο ἐννοῶ ὅχι νὰ στείλῃ εἰς τὴν Σόφριαν ἢ τὸ Βελιγράδι τοὺς διπλωμάτας της, διὰ νὰ εἰποῦν αὐτὰ ὅλα εἰς τὰς γειτονικὰς Κυβερνήσεις με γλώσσαν γαλλικὴν, ἀλλὰ διὰ νὰ στείλῃ ἄνδρας με νοῦν, με πείραν καὶ σύνεσιν διὰ νὰ τὰ εἰποῦν κατ' εὐθείαν εἰς τοὺς γειτονικοὺς πληθυσμούς.

Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς εἶνε ὁ κόμπος. Προτείνω ἄρα γε νὰ πᾶμε νὰ ρητορεύσωμε αὐτὰ τὰ φανταστικά ἐκ πρώτης ὄψεως σχέδια εἰς τὰ Σκόπια, εἰς τὴν Ἀχρίδα, εἰς τὴν Σκρόμνιτσαν, εἰς τὴν Φιλιπούπολι ; Ὁχι δά !

Ἀλλὰ ἐσκεπτόμην πάντοτε καὶ σκέπτομαι καὶ τώρα ἀκόμη, ὅτι, ἀφοῦ κάμωμεν τὴν ἔρευναν ποῦ προτείνω εἰς τὰς γειτονικὰς περιοχὰς καὶ διαγνώσωμεν ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν τοῦ Βαλκανικοῦ αὐτοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὰς οὐσιαστικὰς ἀνάγκας ποῦ χρειάζεται διὰ νὰ ἀναπνεύσῃ, θὰ ἡμπορέσωμεν εὐκολώτατα, χρησιμοποιοῦντες ὡς βάσιν τοῦ ἐλιγμοῦ μας καὶ ὡς ἐπίπεδον ἐπαφῆς, μίαν ἰσχυρὰν ἀλλὰ καὶ πεφωτισμένην ὀργάνωσιν ἀγροτικὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὥς ἔειπε νὰ γίνῃ ἡ Ὀμοσπονδία τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν ἐπὶ Μαλούχου, ἐφ' ὅσον αὕτη ἀσφαλῶς καὶ συστηματικῶς κατηρτίζετο ὡς μία ζωντανὴ καὶ ἀποκλειστικὰ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις καὶ ἐφ' ὅσον δὲν θ' ἀνῆκεν εἰς κανὲν ἐκ τῶν ἐν Ἑλλάδι καμμάτων οὔτε καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἀγροτικόν, θὰ ἡμπορέσωμεν, ἐπιναλαμβάνω, ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις, νὰ συζητήσωμεν καὶ νὰ συνεννοηθῶμεν ἀπ' εὐθείας καὶ ἀποτελεσματικῶς με τὸν ἴδιον ἐκεῖνον πληθυσμὸν συγκαλοῦντες τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ὁμοειδῶν ὀργανώσεών του εἰς Θεσσαλονικὴν ἢ μεταβαίνοντες ἡμεῖς ἀκόμη προτιμώτερον παρ' αὐτοῖς διὰ τῶν ἰδικῶν μας.

Ἡ ἀνωτέρω γνώμη μου ὅτι πρὸς αὐτὴν τὴν κατεῖχονσιν πρός περὶ νὰ ἀναλάβωμεν ἄμεσον πρωτοβουλίαν καὶ νὰ δράσωμεν θετικῶς, ἢ γνώμη μου αὕτη εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἐπιδοκιμασθῇ ἀπὸ πάντας ὅσοι με πρακτικὸν τρόπον ἐπρόσεξαν τὰ οὐσιώδη προβλήματα ποῦ ὑπάρχουν εἰς τὰς σχέσεις μας με τοὺς γείτονas Σλαύ-

ους. Διὰ τὰ καταστήσω ἐν τούτοις σαφεστέραν αὐτὴν τὴν γνώμην μου προσθέτω τὰ ἐξῆς: "Ὅτι αἱ περιοχαὶ αὐταὶ ποῦ ἔκπαλαι ἀπετέλεσαν τὴν οἰκονομικὴν ἐνδοχώραν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπόκεινται γεωγραφικῶς μὲν καὶ κλιματολογικῶς (ὥς καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σχφίγις τὸ ὁμολογεῖ) εἰς πλείστας μεσογειακὰς ἐπιδράσεις εἰσδυνούσας ἰδίως διὰ τῶν ἀνοιγμάτων τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τοῦ Ἐβρου (εἶδη καλλιεργείων, πτώσεις βροχῆς κλπ.) κοινωνικῶς δὲ καὶ οἰκονομικῶς ὑπόκεινται ἐπίσης εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Θρακομακεδονικοῦ παραλίου στηριζομένην διάδοσιν πρὸς βορρᾶν τόσον τῶν ἐν:αὐθα οἰκούντων πληθυσμῶν ὅσον καὶ ἐνὸς ὁλοκλήρου καὶ σταθεροῦ συστήματος μορφῶν ὁργανώσεως κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς, τῆς γλώσσης ἐπίσης, τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων κλπ....

Ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ πληθυσμοὶ τῶν περιοχῶν αὐτῶν, εὐρισκόμενοι εἰς τὸ μεταίχμιον τῶν ἀπὸ βορρᾶ Σλαυτικῶν καὶ ἀπὸ νότου ἑλληνικῶν ἐπιδράσεων καὶ εἰς οὐδεμίαν τοιῶτων ὑποκύψαντες ἐντελῶς, ἐστάθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς παλαιὰς πατριαρχικὰς καὶ βυζαντινὰς παραδόσεις καὶ ἀποτελοῦν τοὺς κυρίως φορεῖς καὶ τὰς ἐστίαις τῆς μᾶλλον γηγενοῦς καθαρῶς βαλκανικῆς συνειδήσεως, ἡ ὁποία δηλαδὴ οὔτε ἑλληνικὴ οὔτε σλαυτικὴ εἶνε ἐντελῶς ἀλλὰ εἶνε κυρίως συνειδήσις βαλκανικὴ.

Βεβαίως τὸ γεγονὸς τοῦτο, ἐξ οὗ ἐγεννήθη τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα, κάμνει ὥστε οἱ πληθυσμοὶ αὐτοὶ νὰ ἐκλαμβάνωνται ὡς εὐκόλος λεία εἰς τὰ μάτια τῆς ἄκρας ποῦ ἐπικρατεῖ σήμερον ἐθνικιστικῆς ἀπληστίας καὶ διὰ τοῦτο οἱ πληθυσμοὶ αὐτοὶ ἀποτελοῦν μίαν ἀνοικτὴν πληγὴν καὶ τὸ κύριον ἀσθενὲς σημεῖον τῆς Βαλκανικῆς εἰρήνης. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ὑπερεθνικισμὸς θὰ ἀρχίσῃ νὰ μετριάζεται, θὰ παρουσιασθῇ ὑπὸ νέαν μορφήν, ὡς μία δηλαδὴ θετικὴ ἐνωτικὴ ἐστία εἰς τὸ θάλλος τῆς ὁποίας ἡ ἐνιαία βαλκανικὴ συνειδήσις θὰ ἡμπορέσῃ νὰ ὑψωθῇ καὶ νὰ ἀπλώσῃ ἰσχυροὺς κλώνους καὶ πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς νότον.

Ἀπὸ ἀπόψεως στενῶς οἰκονομικῆς οἱ πληθυσμοὶ αὐτοὶ πίπτουν πίπτουν ὄχι μόνον ἐμπορικῶς εἰς τὴν ἀκτῖνα τῶν ἡμετέρων ἐπιθλασσιῶν ἀγορῶν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τῶν μορφῶν ὁργανώσεως τῆς ἰδίας αὐτῶν παραγωγῆς (συνδυασμοῦ γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας) ἡ εὐημερία αὐτῶν δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξασφαλισθῇ παρὰ μὲ ἐκείνας τὰς μορφὰς ποὺ προσιδιάζουν εἰς τὸ νότιον ἀκριβῶς τιμῆα τῆς Βαλκανικῆς καὶ ποὺ ἡμεῖς διὰ μακρῶν ἐμελετήσαμεν.

Ἐὰν λοιπὸν κατορθώσωμεν νὰ μελετήσωμεν κατὰ βάθος τὸ πρόβλημα τοῦτο τῶν μᾶλλον προσφόρων μορφῶν ὁργανώσεως καὶ νὰ συντάξωμεν ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν τὸν

ἐντὸς τῶν βορείων ἐπαρχιῶν μας ὡς καὶ γενικὰ τὴν τοπικὴν ἐκεῖ οἰκονομίαν, τότε ὅχι μόνον οὐδένα κίνδυνον θὰ ἔχωμεν νὰ ἐκτοπισθῶμεν ἐν τῷ εἰρηνικῷ ἀγῶνι ἀπὸ τοὺς Σλαῦνους μὲ τὸ βαθμιαῖον ἄνοιγμα τῶν συνόρων μας πρὸς αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτως θὰ ἔχωμεν ὅλας τὰς πιθανότητας νὰ εἰδῶμεν ἐπεκτεινομένας τὰς μορφὰς τῆς ὁργανώσεώς μας εἰς τὰς γειτονικάς περιοχὰς τῶν Σλαβικῶν Κρατῶν. Καὶ τὸ δεδομένον τοῦτο εἶνε μεγίστης προφανῶς σημασίας ἐφ' ὅσον τὰ γειτονικά σλαβικά κράτη, πάσχοντα καὶ ἐκ τοῦ παλαιοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος καὶ ἐκ μιᾶς βαθυτέρας ἀνωμαλίας ὀφειλομένης εἰς τὸ ὅτι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἱκανοποιησιν τὰς ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ δικαίας φιλοδοξίας τῶν ἀγροτικῶν τῶν μαζῶν, τὰ Κράτη, λέγω, ταῦτα εἶνε ὑποκείμενα πολὺ περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς εἰς τὴν ἐκρηξιν τῶν παντοῦ σωβουσῶν χωρικῶν δυσαρρεσκειῶν καὶ ἐπαναστατικῶν κινήματων τὰ ὅποια μάλιστα εἶνε φανερόν ὅτι θὰ λάβουν ἐκεῖ πολὺ μεγαλειτέρας διαστάσεις ἢ ὅσων ἔλαβον κατὰ τὸ παρελθόν τὰ κινήματα τοῦ Ράδιτς καὶ τοῦ Σταμπολίνσκυ, καθὼς διὰ μακρῶν ἐξήγησα τοῦτο, ἰδίως διὰ τὴν Βουλγαρίαν ἐν τῇ μελέτῃ μου (ᾧρα θέμα Τσιφλίκυ, ὅπου καὶ ἡ πρότασίς μου περὶ εἰδικῆς συνεννοήσεως μὲ τὴν Βουλγαρίαν διὰ τὰ σιτηρά). (1) Εὐνόητον κατὰ ταῦτα πόσον μεγάλης σημα-

(1) Λεπτομερῶς ἀνελύσαμεν τὰ στοιχεῖα μιᾶς συμφωνίας μας μετὰ τῆς Βουλγαρίας, ὥστε ἐκείνη μὲν ν' ἀναλάβῃ νὰ διευκολύνῃ τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς τοποθέτησιν ὁρισμένων χρησίων αὐτῇ προϊόντων τῆς βιομηχανίας μας (γεωργικῆς καὶ ἀστικῆς)—πράγμα πού συμφερεῖ εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμόν, ἡμεῖς δὲ νὰ συμπληρώσωμεν τὰ κενὰ τῆς σιταρκειᾶς μας κατὰ προτίμησιν μὲ τὸ βουλγαρικὸ σιτάρι μέχρις ὅλου τοῦ ποσοῦ πού θὰ ἠδύνατο ἡ Βουλγαρία νὰ μᾶς προμηθεύσῃ. πρᾶγμα πού, ἐν συνδυασμῷ μὲ τὴν ἑνῶσιν τῶν σιδηροδρόμων εἰς Κούλαν, συμφερεῖ εἰς τὸν πληθυσμόν καὶ τῆς νοτιοδυτικῆς καὶ τῆς βορειοανατολικῆς, τῆς ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως Βουλγαρίας.

Συμπτύσσῃ ἐδῶ τὰ συνεκκινῶντα εἰς αὐτὴν τὴν σύμβασιν ἐπιχειρήματά μου, τὰ ὅποια εἶνε κυρίως δύο : α') ὅτι ἡ σύμβασις αὕτη θὰ μᾶς ἐξασφαλίσῃ μίαν μεγάλην σταθεράν καὶ συμπαγὴ ἀγοράν, ὡς ἡ Βουλγαρικὴ, ἡ πλήρωσις τῶν ἀναγκῶν τῆς ὁποίας θὰ δώσῃ ἐργασίαν μόνιμον εἰς τὸν πλεονάζοντα πληθυσμόν μας· β') ἡ αὕτη σύμβασις εἶνε ἑνας δεσμός καὶ ἀρχὴ οὐσιαστικῆς βαλκανικῆς εἰρήνης, ἐξ ἧς ἡμεῖς, καὶ ἂν τίποτε ἄλλο οἰκονομικὸν ὠφέλημα δὲν λάβωμεν εἰς τὸ νῆρι, οὔτε καὶ τὴν φυσικὴν ἐμπορικὴν ἐνδοχώραν τῆς Θεσσαλονίκης ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ Βουλγαρίᾳ καὶ ἐν τῇ νοτίῳ Σερβίᾳ θὰ λάβωμεν πάντως μίαν σταθεράν καὶ ἀνεπιβόλευτον ἐξασφάλισιν διὰ τὰ Βαλκανικὰ νῶτά μας, ὥστε νὰ δυνηθῶμεν ἀνέτως κι' ἐν πάσῃ ψυχραιμίᾳ καὶ ὑπομονῇ μακρᾷ καὶ γονίμῳ νὰ διαχειρισθῶμεν τὰς σχέσεις μας μὲ τὴν Τουρκίαν καὶ τὰ μικρασιατικὰ μας προβλήματα, ἐμπραγματώνοντες ἐκ νέου τὴν πολιτικὴν τοῦ Φιλίππου Β' ὅστις διὰ τῆς ἀπολύτου παγίωσεως τῶν νώτων αὐτῶν προετοίμασε τὸ ἐπιτυχὲς ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν.

Ὡς πρὸς τὸ β', τὸ περὶ εἰρήνης ἐπιχειρήμά μου, παρατηρῶ ἐδῶ ὅτι ἡ

Βουλγαρία διὰ τοὺς οικονομικοὺς κοινωνικοὺς καὶ πολιτικοὺς λόγους ποῦ ἐξέθεσα ἐν τῇ μελέτῃ μου. εἶνε ἡ μόνη ἀσθενὴς καὶ βατὴ πύλη διὰ τῆς ὁποίας ἡμεῖς θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀναλάβωμεν θετικὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ νὰ δημιουργήσωμεν σταθεροὺς εἰρηνικοὺς δεσμούς τοις ὁποίοις καὶ ἡ Σερβία τελικῶς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ διαφύγῃ. Ἡ Σερβία βλέπουσα τὴν Βουλγαρίαν ἐν ἀδυναμίᾳ μελετᾷ τελικὸν κτύπημα κατ' αὐτῆς, ἐνῷ ἡμεῖς ἀντιθέτως ἔχομεν τὰ μέσα νὰ τῆς προσφέρωμεν εἰς τὴν κρίσιμον ὥραν τῆς πολυτιμῆς καὶ ἀποφασιστικῆς χεῖρας βοηθείας πραγματοποιήσαντες μίαν εὐρύτεραν συνθετικὴν καὶ ἡγετικὴν πολιτικὴν εἰς τὰ Βαλκάνια, ὡς ἐν τῇ ἐκθέσει μου ἀπέδειξα τοῦτο.

Ὡς πρὸς τὸ α' δὲ ἐπιχείρημά μου παρατηρῶ ἐδῶ, ὅτι, χωρὶς νὰ δημιουργῶ πανικόν, ἔδωσα ἐν τῇ μελέτῃ μου πλήρη ἀνύψωσιν τῶν λόγων δι' οὓς ὁ ἀγροτικὸς ἐλοιζισμὸς θὰ διέλθῃ πολλὰς ἀκόμη κρίσεις διὰ νὰ φθάσῃ εἰς ἰσορροπίαν καὶ, ἐνῷ ἠπέδειξα τοὺς σχηματισμοὺς δι' ὧν θὰ ἐπιτευχθῇ αὕτη ἡ ἰσορροπία, διεπίστωσα ἀκόμη ὅτι καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν θὰ ἔχωμεν ἄμεσον περίσσειαν ἐργατικῶν χειρῶν, διὰ τὰς ὁποίας ὁμως ἐτόνισα ὅτι δὲν θὰ εἶνε εἰς βάρος, ἀλλ' εἰς ὄφελος τῆς Ἑλλάδος ἂν καλῶς τὰς χρησιμοποιήσῃ ὅσον τοῦλάχιστον καὶ ἕνας ἱκανὸς πιατέρας εἰς τὸν ὅποιον ὁ Θεὸς ἔχρισε πολλὰ τέκνα. Ἀνέπτυξα εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο μίαν ἐπίμονον γνώμην εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ ἐτῶν μὲ παρεκίνησεν ὁ ἀδελφός μου, ἀντιπλοίαρχος τοῦ Π. Ν. Ι. Καραβίδας, ὅταν, διατελὼν κεντρικὸς λιμεναρχὴς καὶ διοικητὴς τῆς ναυτικῆς ἀμύνης ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ μελετήσῃ πρακτικῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν τὰ προβλήματα τοῦ λιμένος τούτου, ὡς καὶ τὰ προβλήματα τῆς βαλκανικῆς ἀγορᾶς, καταλήξας εἰς τὸ πόρισμα, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἂν ἐπωφεληθῇ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως τῆς εὐκαιρίας τῶν πληθωρικῶν ἐργατικῶν χειρῶν τῆς ὡς καὶ τῆς παραλλήλου προσωρινῆς βιομηχανικῆς γυμνότητος τῆς Βαλκανικῆς καὶ δημιουργήσῃ βιομηχανίαν προσηρμοσμένην εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν γειτονικῶν ἀγορῶν καὶ καταλλήλως καποχυρῶσιν ταύτην διὰ συμβάσεων ἀμοιβαίως ἐπωφελῶν εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ἡ βιομηχανία τῆς αὐτῆς θὰ ἔχῃ κάθε πιθανότητα καὶ νὰ σταθῇ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὰ εἰρήματα καὶ τῆς ἐξωτερικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης ἐν Χερσοννήσῳ.

Ἐξήγησα τὸν τρόπον μὲ τὸν ὅποιον ἡ Ἑλλάς θ' ἀνασχηματισθῇ εἰς μίαν ζωντανήν, ὅχι ἀπλῶς ἱστορικὴν καὶ πολιτικὴν, ἀλλὰ καὶ οἰκονομικὴν ἐθνικὴν κοινότητα, ὥστε διὰ τινα τοῦλάχιστον καιρὸν νὰ σταθῇ ἐξάγουσα ὅχι ἐργατικὰς χεῖρας ἀλλὰ προϊόντα.

Διότι ἄλλως, ἐρωτῶ, τί θὰ κάμετε τοὺς περισεύοντας; Βεβαίως θὰ ὁμοιάσετε μὲ τὸν γονέα, ὅστις, ἀνίκανος νὰ ὀργανώσῃ ἐργασίαν, στέλνει τὰ κορίτσια του ὑπηρέτριες εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὰ ἀγόρια του ὡς τυχοδιώκτας εἰς τὸ ἐξωτερικόν.

Βεβαίως δὲν κλείω τὰ μάτια εἰς τὴν αἰωνόβιον μεταναστευτικὴν λειτουργίαν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Αἰγαίου ἀνθρωποπαραγωγικῶν κυρίως τμημάτων τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἡ ἱστορία βυθίζει κυκλικῶς, ὅχι κατ' εὐθείαν καὶ τώρα εἶνε καιρὸς ἀνασχηματισμοῦ, καιρὸς νὰ λάβωμεν, ἐκ τῆς ἀνάγκης πιεζόμενοι, μίαν βαθύτεραν συνειδήσιν ἀπὸ νέαν πλευράν ἐπὶ τῆς ἱστορίας μας ὅποτε θὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι ἐχάσαμεν τὴν Ἀσίαν διότι ὀργανικὰ δὲν εἰχαμε ὀρμίσαι διὰ νὰ τὴν κρατήσωμε καὶ ὅτι τώρα, ποῦ κανεὶς δὲν σκέπτεται νὰ πολεμήσῃ αὐτὸς διὰ ν' ἀνοίξῃ εἰς ἡμᾶς τὰς πύλας τῆς, πρέπει τώρα νὰ ἐγχειρίσωμεν βαθεῖα τὸ κύτταρον τῆς ἐθνικῆς μας κοινότητος διὰ νὰ δυναμώσῃ καὶ ν' ἀναδώσῃ τὸ ταχύτερον νέους βλαστούς, νέας μορφὰς ὀργανώσεως, διὰ τῶν ὁποίων θὰ δυνηθῶμεν εἰς ὥραν πράγματι κρίσιμον νὰ τοποθετήσωμεν ἐκ νέου μὲ πᾶσαν ἀσφάλειαν τοὺς

σίας θὰ εἶνε τὸ γεγονὸς, ὅτι ἡμεῖς θὰ ἔχωμεν παρασκευάσει καὶ πραγματοποιήσει ἐντὸς τῶν ὁρίων μας ἀλλὰ καὶ προπαγανδίσαι εἰς τὰς γειτνιαζούσας περιοχὰς τὴν πλέον, ὡς ἐγὼ νομίζω, προσφυὰ εἰς τὰ πράγματα λύσιν ἣν ὑπέδειξα ἤδη καὶ πρὸς ἣν μοιραίως θὰ ἐξελιχθῇ ἡ κατὰστασις προκειμένου νὰ κατασταλάξῃ κάπου.

Ἀθῆναι 11 Ἀπριλίου 1930

περισεύοντες εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Τότε δὲ βέβαια καὶ ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἀφρικὴ καὶ ὁ Εὐρῆνος καὶ τὰ Βαλκάνια καὶ ἡ Αἴγυπτος θὰ εἶνε διέξοδοι βαταὶ δι' ἡμᾶς, ὅταν ἡ ἐξάπλωσις μας θὰ στηρίζεται ὅχι εἰς τὴν ἱστορίαν ἀλλ' εἰς τὴν τεχνικὴν μας ὑπεροχὴν, εἰς τὴν χρησιμότητά μας καὶ εἰς τὴν δύναμιν μας.

Ἄλλως τε ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν παρούσαν μορφὴν ἐξελίξεως τῶν πραγμάτων τῆς νοτιανατολικῆς Εὐρώπης ἐπιβάλλει τὴν ἀνάπλαισιν τοῦ ὀργανικοῦ κυττάρου τῆς παραγωγῆς μας ὅχι μόνον διὰ τὴν περιπτώσιν τῆς φυσιολογικῆς ἐν καιρῷ νέας ἐξαπλώσεως μας ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἀμυναν τῶν σημερινῶν ὁρίων τοῦ Κράτους μας. Οὕτω εἶναι ἐπεῖγον νὰ ἀναπλάσωμεν τὸ κυτταρον τῆς ἀγορικῆς μας κοινότητος. ἀσθενοὺς ἔναντι τῶν Σλαύων πλευρᾶς μας, ἀμέσως δ' ἔπειτα ν' ἀνοίξωμεν, ὡς ἐξήγησα, οἱ ἴδιοι τὰ πρὸς αὐτοὺς σύνορα κάμνοντες εἰλικρινῇ συνεννόησιν καὶ εἰρήνην μαζύ τους· διότι ἄλλως, ἐάν ἐμμείνωμεν εἰς τὰ κλειστά σύνορα καὶ εἰς τοὺς δασμούς τωρὰ ἐπὶ τῶν δημοπρατικῶν πού ἀφοροῦν κυρίως Βουλγαρίαν καὶ ἐντὸς ὀλίγου μοιραίως καὶ ἐπὶ τῶν κτηνοτροφικῶν εἰδῶν, πού ἀφοροῦν κυρίως τὴν Σερβίαν, τότε οἱ γείτονές μας θὰ βιάσων τὰ σύνορά μας· ἐάν πάλιν, χωρὶς τὴν ζωντανὴν ἀγορικὴν κοινότητα, τὰ ἀνοίξωμεν μὲ ἐπιπολαίαν πίστιν εἰς τὴν μόδαν τοῦ εἰρητισμοῦ, αὐτοὶ θὰ μᾶς πάρουν τὰ χωράφια μας σύμφωνα μὲ τοῖς οἰκονομικοῦς νόμους οὔτινες μετακινοῦν τὴν ἰδιοκτησίαν τῆς γῆς πρὸς τὰς χεῖρας πού τὴν ἐργάζονται εὐθηνότερον.

Ἡ ἀνάλυσις ἡ δική μου δείχνει πῶς θὰ ἔχοιμε φθινὸν τὸ ψομὶ καὶ τὰς λοιπὰς πρώτας ὕλας καὶ φθινὴν βιομηχανία, ὥστε νὰ κρατήσωμε τὰ παιδιὰ μας ἀπὸ τὴν ξενιτειά, τὰ χωράφια μας ἀπὸ τοὺς Σλαῦους καὶ τὸ καθεστὸς τῆς εἰρήνης ἀπὸ τὸν ὄλεθρον τοῦ πολέμου.

Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἐπιβάλλει, ὅπως καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, τὴν ὀργάνωσιν ἐνὸς κυττάρου πού δουλεῖ με αἰώνιες προσαρμογὰς ἐπάνω εἰς τῆς πραγματικότητας καὶ ἐνὸς Κράτους δυναμικοῦ συνεπῶς γι' αὐτό, ἅμα ἀνασχηματισθῇ τὸ ὀργανικὸν κύτταρον τῆς παραγωγῆς μας, ὅπου ἄλλως τὰ πράγματα μᾶς πιέζουν, θὰ μπορέσωμεν ἀφόβως ν' ἀπαλλαγούμεν ἀπὸ τὸ νομικὸν Κράτος τῆς λατινικῆς προελεύσεως καὶ θὰ στηριχθοῦμε στὸν δυναμικὸν Ἑλληνικὸν πυρῆνα σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχήν: ἀσθενὴς δύναμις-πολλοὶ νόμοι, πολλοὶ τύποι πολλὰ χαρτιά γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἀσφάλειαν· ἀντιθέτως, ἰσχυρὰ δυνάμεις—ὀλίγοι νόμοι, ὀλιγώτεροι τύποι, ἐλάχιστα χαρτιά καὶ νεκρὰ συμβόλαια ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ.

Καὶ αὐτὰ βεβαίως θὰ γείνουν, διότι, κλεισθεΐσης τῆς μεταναστεύσεως, ἡ ἀνάγκη θὰ τὰ ἐπιβάλλῃ, θὰ συμπεσοῦν μάλιστα ἐνδεικτικῶς μὲ τὴν πνευματικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἱεράρχησιν τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας καὶ μὲ τὸ τέλος τῆς ἐν παντὶ ἐπικρατήσεως τῶν ἀναρμοδιῶν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ΄.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΑΣ ΤΟΥ ΒΑΣ. ΝΤΑΦΟΥ ΝΕΔΕΛΚΟΥ ΚΑΤΟΙΚΟΥ ΣΑΚΟΥΛΕΒΟΥ (ΜΑΡΙΑΝΗΣ) ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΦΛΩΡΙΝΗΣ

(Ἡ μελέτη αὕτη ἐγένετο ἐφέτος ἐπίσης ἀπὸ τὸν τεχνικὸν ἐπιθεωρητὴν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος κ. Χρ. Βασματζίδην, ὁ ὁποῖος, χρησιμοποιοῦσας ἐν τῇ μελέτῃ του τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ σύστημα ἐρεῦνης ποῦ ἡ παρούσα ἐργασία μου καθιερώνει, κατῳρίθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν οὐσίαν τῶν προβλημάτων τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας καὶ νὰ δημιουργήσῃ μίαν ὄντως εὐστοχον μέθοδον διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐκτίμησιν τῶν δεδομένων τῆς πραγματικότητος καὶ τὴν ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης σκόπιμον ἀσκήσιν τῆς γεωργικῆς πίστεως ἐκ μέρους τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης. Καὶ τὴν μελέτην του ταύτην τὴν καταχωρῶ μὲ πολλὴν ἱκανοποίησίν μου ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐργασίας μου, ὡς ἀποτελοῦσαν μίαν ζωντανὴν ἐπαλήθευσιν ἀλλὰ συνάμα καὶ πρακτικὴν χρησιμοποίησιν τῶν βασικῶν ἀρχῶν αὐτῆς).

Ὁ Βασ. Ντάφου Νεδέλκος ἀρχηγὸς (ντομάκιν)' (1) τῆς ὁμωνύμου πατριᾶς δι' αἰτήσεώς του ζητεῖ παρὰ τῆς ΑΤΕ. μακροπρόθεσμον δάνειον 60.000 δραχ. δι' ἀγορὰν γαιῶν.

Ἐπειδὴ ὁ σχηματισμὸς τῆς πατριᾶς ἀπαντᾷ εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἰς μεγάλην ἔκτασιν μεταξὺ τῶν ἐντοπίων τῶν σλαβικῆς κυρίως καταγωγῆς χωρικῶν, θεωροῦμεν σκόπιμον νὰ ἐξετάσωμεν ἀναλυτικώτερον τὸν ἐνδιαφέροντα τοῦτον σχηματισμὸν λαμβάνοντες ἀφορμὴν καὶ ἐξετάζοντες τὴν μορφήν ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας, τὸ εἶδος ζωῆς καὶ τὴν ἐν γένει οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς πατριᾶς τοῦ Β. Νταφ. Νεδέλκου.

Τί εἶναι Πατριά.

Πατριὰ εἶναι ἓνας ἀρχέγονος κολλεκτιβιστικὸς σχηματισμὸς, εἶναι μία πατριαρχικὴ οἰκογένεια ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο, τρεῖς, τέσσαρας ἢ καὶ περισσότερους συγγενικοὺς κλάδους, ἀδελφούς, πρωτεξαδέλφους κλπ. κατοικεῖ εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν, ὅλα τὰ μέλη τῆς ἀσχολοῦνται μὲ τὸ αὐτὸ εἶδος ἐργασίας ἢ μὲ συναφεῖς πρὸς αὐτὸ κλάδους ἢ ἰδιοκτησίᾳ τῆς γῆς καὶ τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, καθὼς καὶ ἡ κινητὴ περιουσία ἀνήκουν εἰς τὴν ὁλόκληρα τῆς πατριᾶς ἢ ἐν γένει δὲ λειτουργία αὐτῆς εἶναι κολλεκτιβιστικὴ.

Ἀποτελεῖ δὲ αὕτη μίαν πλήρη οἰκονομικὴν καὶ κοινωνι-

(1) Ντομάκιν—σπιτονοικοκύρης, ἀρχηγὸς τῆς πατριᾶς τσορμπατζῆς.

κὴν μονάδα μὲ κλειστὴν κατὰ τὸ πλεῖστον οἰκονομίαν. Ἀρχηγὸς τῆς πατριᾶς (ντομάκιν) εἶναι ὁ γηραιότερος ἢ ὁ ἰκανώτερος ἀνεξαρτήτως τῆς ἡλικίας του. Ἐπίσης ἀρχηγὸς δύναται νὰ γίνη καὶ γυναῖκα (περίπτωσις σημερινῆς 30μελοῦς πατριᾶς Κάτω Κλεινῶν περιφερείας Φλωρίνης τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς εἶναι ἡ Σταύραινα Πούπινα).

Τὸν σχηματισμὸν τῆς πατριᾶς ἐμελέτησεν εἰς τὰ Βαλκάνια ὁ Σέρβος ἀνθρωπογεωγράφος Τσβίγιτς, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα (Δυτικὴν Μακεδονίαν) ὁ ἐρευνητὴς τῶν γεωοικονομικῶν προβλημάτων τῆς χώρας μας κ. Κ. Δ. Καραβίδας, οὗτινος καὶ ἐφαρμόζω ἐνταῦθα τὴν συστηματικὴν μέθοδον ἐρεύνης.

Α΄.) Οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς πατριᾶς τοῦ Βασ. Ντάφου Νεδέλκου.

Ὁ πατὴρ τοῦ σημερινοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πατριᾶς Ντάσος Νεδέλκος ἦτο ἐγκατεστημένος εἰς τὸ ἀγόνον ὄρεινόν χωρίον Σόιτς τῆς Σερβίας. Ἡ πατριὰ εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε οὗτος εἶχε πρόβατα καὶ περὶ τὰ 70 π. στρέμματα ἀγόνου κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκτάσεως. Λόγῳ ὅμως μερικῆς καταστροφῆς ἐξ ἀσθενειῶν τοῦ ποιμνίου τῶν προβάτων τῆς πατριᾶς ὁ Ντάφος Νεδέλκος ἐγκατέλειψε μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του τὸ χωρίον Σόιτς καὶ μετηνάστευσεν εἰς τὸ εὐφορον πεδινὸν ὑψίπεδον τῆς Φλωρίνης. Κατὰ τὸν διαχωρισμὸν τῶν οὗτοι ἔλαβον ἐκ τῆς πατριᾶς 100 πρόβατα καὶ ἓν ζεῦγος βοῶν. Εἰς τὸ ὑψίπεδον τῆς Φλωρίνης προσελήφθησαν οὗτοι ὡς κολλῆγοι εἰς τὸ μουσουλμανικὸν τσιφλίκι τοῦ χωρίου Σακούλεβο.

Κατὰ τὸ 1903 ἠγόρασαν οὗτοι ἀπὸ τὸν Ὀθωμανὸν ἰδιοκτῆτην 20 παλαιὰ στρέμματα καλλιεργησίμου ἐκτάσεως. Κατάρθωσαν δὲ τότε ἂν καὶ κολλῆγοι νὰ ἐξοικονομήσωσι χρήματα διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν ὡς ἄνω γαιῶν λόγῳ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τοπικῆς ἐπαναστάσεως τῶν χωρικῶν (Ἰλιντεν) (1) κατὰ τῶν ἰδιοκτητῶν

(1) Κατὰ τὸ 1903 τὴν ἡμέραν τοῦ Προφήτου Ἡλίου σλαβιστὶ Ἰλιντεν (διὰ τοῦτο τὸ κίνημα ὀνομάζεται Ἰλιντεν) ἐξεργάγη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, Σέρβων καὶ Ἑλλήνων χωρικῶν ἐπανάστασις κατὰ τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν τσιφλικίων ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος.

Τὸ κίνημα τοῦτο ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἀπέβλεπεν εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ καθεστώτος τῶν τσιφλικίων ὑπὲρ τῶν χωρικῶν. Ἡγέται τοῦ κινήματος τούτου ἦσαν Βούλγαροι Ἐθνικισταὶ καὶ τινες σοσιαλισταί. Οἱ πρῶτοι ἠθέλησαν νὰ προσδώσουν ἐθνικὸν καὶ οὐχὶ οἰκονομικὸν χαρακτῆρα ἢ βαλκανικὸν τοιοῦτον εἰς τὸ κίνημα. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἀπέτυχε καὶ ἡ κατάστασις τῶν τσιφλικίων ἔμεινε ἀμετάβλητος μέχρι τοῦ πρώτου βαλκανικοῦ πολέμου.

φρεουδαρχῶν καὶ τῆς συνεπείᾳ ταύτης μὴ πληρωμῆς ἐκ μέρους τῶν κολλήγων τοῦ ἀναλόγου γεωμόρου εἰς τοὺς μπέηδες. Ἐπίσης λόγω τῆς δράσεως τότε τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν ὑποστηρίξεως τῶν κολλήγων, οἱ μπέηδες ἐξηναγκάζοντο νὰ εἰσπράττωσι ἀπὸ τοὺς κολλήγους των ὀλιγώτερα παρ' ὅσα κανονικῶς συμφώνως πρὸς τὰ ἔθιμα ἐδικαιοῦντο.

Κατὰ τὸ 1905 ὁ Ντάφος Νεδέλκος ἀποσχισθεὶς ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του λόγω ὑπερπληθυσμοῦ τῆς πατριᾶς των ἀπετέλεσε μὲ τὰ πέντε τέκνα του ἰδίαν πατριὰν καὶ ἔλαβε κατὰ τὸν διαχωρισμὸν εἰς τὸ μερίδιόν του 6 τ. στρ., ἐν ζεύγος βοῶν, μίαν βουβάλαν, ἓνα ἵππον καὶ 30 πρόβατα.

Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος ἀπέστειλεν οὗτος εἰς τὴν Ἀμερικὴν δύο ἐκ τῶν τέκνων του ἐξοικονομήσας τὰ ναῦλα αὐτῶν διὰ χρέους.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (1906) καὶ πρὶν ἀκόμη ἀποστείλουν ἐξ Ἀμερικῆς χρήματα τὰ μεταβάντα ἐκεῖ δύο μέλη τῆς πατριᾶς, ὁ Ντομάκιν Ντάφος Νεδέλκος συνεφώνησε νὰ ἐξαγοράσῃ ἀπὸ τὸν Τοῦρκον μπέην 100 π. στρ. καὶ μίαν οἰκίαν ἀντὶ 200 λιρῶν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν εἶχε χρήματα ἀλλ' ἀνέμενε τοιαῦτα ἐξ Ἀμερικῆς ἀπετάθη καὶ ἐζήτησε δάνειον ἀπὸ τὸν ἐκ Φλωρίνης Γρηγόριον Χρήστου Βασιλείου. Οὗτος τοῦ ὑπεσχέθη καὶ ἀνέλαβε συγχρόνως νὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ σχετικοῦ συμβολαίου ἀγοραπωλησίας. Ἐν τούτοις ὅμως τὸ συμβόλαιον τὸ ἔκαμεν οὗτος ἐπ' ὀνόματί του ἐξαπατήσας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸν Ντάφον Νεδέλκον. Ὅταν δὲ ὁ τελευταῖος μετέβη ἀργότερον ἵνα τοῦ πληρώσῃ τὰς 200 λίρας αἰτίνες ἀπεστάλησαν ἐν τῷ μεταξὺ ἐξ Ἀμερικῆς, ὁ ὧς ἄνω Γρηγόριος ἠρνήθη νὰ μεταβιβάσῃ τὴν ἀγορασθεῖσαν ἔκτασιν καὶ τὸ οἶκημα εἰς τὸν εἰρημένον Ντομάκιν διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὑψώθη ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἀξία τῶν γαιῶν.

Τότε ὁ Ντάφος διὰ τῶν 200 λιρῶν ἠγόρασε 25 π. στρέμματα μίαν οἰκίαν καὶ ἐπλήρωσε τὸ χρέος τὸ ὁποῖον συνῆψε διὰ τὴν ἀποστολὴν τῶν δύο ὧς ἄνω μελῶν τῆς πατριᾶς εἰς Ἀμερικὴν.

Τὰ δὲ 100 π. στρέμματα καθὼς καὶ ἕτερα 25 τὰ ὁποῖα ἠγόρασεν ὁ ἐκ Φλωρίνης Γρηγόριος Χρ. Βασιλείου ἐνοικιάσθησαν παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν πατριὰν τοῦ Ντ. Νεδέλκου.

Ἐκτοτε αἱ ἐκτάσεις αὗται καθὼς καὶ τὸ οἶκημα ἐνοικιάζοντα ἀνελλιπῶς ὑπὸ τῆς πατριᾶς τῶν Νεδέλκων. Αὗται δὲ εἶναι αἱ γαῖαι καὶ τὸ οἶκημα ποὺ ζητεῖ νὰ ἀγοράσῃ σήμερον ἡ πατριὰ τοῦ Β. Ντάφον Νεδέλκου.

Κατὰ τὸ 1908 ἐπέστρεψαν τὰ δύο μέλη τῆς πατριᾶς ἐξ Ἀμερικῆς, κατὰ δὲ τὸ 1909 ἀπεστάλησαν εἰς Ἀμερικὴν δι' ἀχρημά-

των, τὰ ὁποῖα ἔφερον τὰ δύο προηγούμενα μέλη ἐξ Ἀμερικῆς, ἑτερα δύο μέλη τῆς πατριᾶς ἐξ ὧν τὸ ἓν ἦτο ἐκ τῶν ἐπιστρεψάντων.

Ταῦτα ἀπέστειλαν ἐκεῖθεν 300 λίρας διὰ τῶν ὁποίων ἠγόρασε ἡ πατριὰ 80 π. στρέμματα.

Τὰ δύο ταῦτα μέλη ἐπέστρεψαν ἐξ Ἀμερικῆς τὸ 1912.

Κατὰ τὸ 1912 ἔπαψαν πλέον νὰ εἶναι οὗτοι κολλῆγοι. Ἡ πατριὰ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀριθμοῦσε 30 ἄτομα καὶ εἶχε τὴν ἐξῆς περιουσίαν :

Ἀγρούς	111 π. στρέμματα
Πρόβατα	100
Βοῦς	6
Βουβάλες	4
Ἴππους	3
Χοίρους	6
Ἀγελάδες	4
Ὄνους	3

Κατὰ τὸ 1914 ἀπεστάλησαν καὶ πάλιν εἰς Ἀμερικὴν ἑτερα δύο μέλη τῆς πατριᾶς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἐπειδὴ τὸ Σακούλεβο εὕρισκετο ἐντὸς τῆς πολεμικῆς ζώνης ἡ πατριὰ κατ' ἀρχὰς ἐξετοπίσθη ἐκεῖθεν, ἀργότερον δὲ ὅταν ἐπέστρεψε πάλιν δὲν ἠδύνατο νὰ καλλιεργήσῃ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Συγχρόνως ὅμως τὰ συμμαχικά στρατεύματα ἐπέταξαν ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ ζῶα τῆς πατριᾶς πλὴν ἑνὸς ζεύγους βοῶν τὸ ὁποῖον ἀπέφυγε τὴν ἐπίταξιν διότι κατὰ τύχην εἰργάζετο ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς ἀγγραείας τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πολέμου ἡ πατριὰ ἠγόρασε διὰ χρημάτων τὰ ὁποῖα ἀπεστάλησαν ὑπὸ τῶν ἐν Ἀμερικῇ δύο μελῶν τῆς τὰ κάτωθι ζῶα καὶ ἀγρούς :

Βουβάλες	2
Βοῦς	4
Ἴππους	2
Ἀγελάδας	4
Πρόβατα	30
Χοίρους	3
Ὄνους	2
Ἀγρούς	10 π. στρέμματα

Δημιουργία πατριᾶς τοῦ Βασιλείου Ντάφου Νεδέλκου.

Κατὰ τὸ 1923 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ντομάζιν Ντάφου Νεδέλκου, ὁ Βασίλειος Ντάφου Νεδέλκος ἀπεσχίσθη ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν πατριὰν λόγῳ ὑπερπληθυσμοῦ καὶ ἀπετέλεσε μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν τέκνων του ἰδίαν πατριὰν.

Κατὰ τὸν διαχωρισμὸν ἔλαβεν εἰς τὸ μερίδιόν του τὴν ἐξῆς περιουσίαν :

Ἀγροὺς	30 π. στρέμματα
Βοῦς	2
Βουβάλες	1
Ἀγελάδας	1
Πρόβατα	5
ὄνους	1
Χοίρους	2

Κατὰ τὸ 1923 ἠγόρασε μὲ χρὸς 5 π. στρέμματα ἀντὶ 105 λιπῶν καὶ τὰ ἐπλήρωσε ἀργότερον ἀπὸ οἰκονομίας.

Τὸ 1924 ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς πατριᾶς εἰς Αὐστραλίαν ἓν μέλος αὐτῆς ὁ Γεώργιος Βασίλ. Νεδέλκος. Οὗτος ἀπέστειλε τὸ 1926 100 λίβρας διὰ τῶν ὁποίων ἡ πατριὰ ἠγόρασε τὰ ἐξῆς ζῶα.

Ἀγελάδας	2
Βοῦς	2
Φορβάδες	2
Πρόβατα	30
Χοίρους	2

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπεστάλη εἰς Ἀμερικὴν ἕτερον μέλος τῆς πατριᾶς ὁ Ἀντώνιος Νεδέλκος μὲ χρήματα τὰ ὁποῖα ἐκέρδισε ὁ ἴδιος ἐργαζόμενος εἰς τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν.

Τὸ 1926 ἐπέστρεψεν ἐξ Αὐστραλίας ὁ Γεώργ. Β. Νεδέλκος διὰ τῶν χρημάτων δὲ πού ἔφερε ἠγοράσθη ὑπὸ τῆς πατριᾶς ἓν οἰκόπεδον, ἓν π. στρέμμα ἀγροῦ ἀντὶ 22.000 δραχ. καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἀμερικὴν ἕτερον μέλος τῆς πατριᾶς ὁ Ροῦσος Β. Νεδέλκος.

Ὁ τελευταῖος οὗτος ἀπέστειλε 35.000 δραχ. διὰ τῶν ὁποίων ἠγόρασε ἡ πατριὰ 25 π. στρέμματα.

Ἐπομένως ἡ πατριὰ ἔχει σήμερον ιδιόκτητα στρέμματα :
 $30 + 5 + 1 + 25 = 61$ καὶ ἓν οἰκόπεδον. Ἐπίσης ἐνοικιάζει αὐτὴ ἀπὸ τὸν Γρηγόριον Χρήστου τὰ 125 π. στρ. καὶ κατοικεῖ ἐπὶ ἐνοικ-

κίω εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Γρηγορίου ἀγορασθὲν οἶκημα τοῦ χωρίου Σοκούλεβο (Μαρίανης).

Σημερινὴ οἰκογενειακὴ σύνθεσις τῆς πατριᾶς καὶ ἐφόδια αὐτῆς.

Ἡ σύνθεσις τῆς πατριᾶς τοῦ Β. Ντάφου Νεδέλκου ἔχει σήμερον ὡς ἑξῆς :

Ντομάκιν.—Βασ. Ντάφου Νεδέλκου.					Τέκνα		Σύνολον ἀτόμων
					Ἀτομα	Ἀρρ. Θηλ.	
1	Οἰκογένεια	Βασ. Νταφ. Νεδέλκου			2		2
2	»	Ἀντων. Β.	»	υἱὸς ἑγγ.	2	2	6
3	»	Γεωργ. Β.	»	»	2	2	6
4	»	Ρούσσου Β.	»	»	2	1	3
4	»	Βόριδος Β.	»	»	2	1	3

Σύνολον ἀτόμων τῆς πατριᾶς..... 20

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω 20 ἀτόμων οἱ Ἀντώνιος καὶ Ροῦσος εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἐκ τῶν λοιπῶν 4 ἄνδρες καὶ 4 γυναῖκες ἐργάζονται εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας. Τὰ πρόβατα βόσκονται ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντωνίου, τὰ μικρὰ παιδιὰ βόσκουν τοὺς χοίρους καὶ τὰς ἀγελάδας, ἡ δὲ γυναῖκα τοῦ ἀρχηγοῦ παραμένει εἰς τὸ σπίτι. Τὰ κεφάλαια τῆς πατριᾶς εἶναι τὰ ἑξῆς :

Ἄγροι	61 π. στρέμματα
Βόες	8
Ἴπποι	2
Φορβάδες	2
ὄνοι	3
Χοῖροι	3
Πρόβατα	105
Κόττες	60
Ἴτιες	200 δένδρα
Κάρρα	2

καὶ διάφορα γεωργικὰ ἐργαλεῖα.

Β.) Οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς πατριᾶς τοῦ Β. Ντάφου Νεδέλκου.

Κατωτέρω θὰ ἐξετάσωμεν τὴν σημερινὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς ὡς ἄνω πατριᾶς.

Ἀκαθάριστος πρόσδοδος ἐκ τῆς γεωργίας.

Σίτο-παλ. στρ. (¹) 40 ἀπόδ.	145 ὁσμάκια	) × 44 ὀκ.	= 6.380 × 6 δρχ.	= 38.280 Δρ
Βριζα πολ. στρ.	20 ἀπόδ.	80 ὁσμάκια	× 40 ὀκ.	3.200 × 3 δρχ. = 9.600 »
Κρεθὴ » »	18 »	100 »	× 37 »	3.700 × 2,5 = 9.250 »
Βρώμη ἀνοιξ.	4 »	50 »	× 20 »	1.000 × 2,5 = 2.500 »
Ἀραβόσ.	22 »	75 »	× 40 »	3.000 × 3 = 9.000 »
Φασόλια εἰς τὰ				
διάμεσα τοῦ ἀραβόσ.	»	6 »	× 50 »	300 × 7 = 2.100 »
Πατάτες π. στ.	2 »	20 »	× 40 »	800 × 2 = 1.600 »
Βίκος »	4 »	15 »	× 50 »	750 × 3 = 2.250 »
Μποστανι »	2 »			= 3.500 »
Χορτολείβαδο	25 »	35 κίρρα	× 300 »	10.500 × 1,5 = 15.750 »
Διάφ. λαχαν.	2 »			2.500 »
Οὐγγύρια (¹)	47	Σύνολον ἀκαθαρίστου προσόδου...		96.330 »
Σύνολον...	186			

Ἀκαθάριστος πρόσδοδος ἀπὸ προβατοτροφίαν.

Πρόβατα 105 ἐξ ὧν γαλάρια 70 καὶ 35 στέρφα καὶ ἄρρενα.

Γαλάρια 70

Τυρὸς

70 γάλαρ. × 10 ὀκ. τυροῦ = 700 ὀκ. × 20 δρχ. 14.000 Δρχ.

Βούτυρο 50 » × 50 » 2.500 »

Μαλλί 100 » × 30 » 3.000 »

Ἄρνια 25 » × 110 » 2.750 »

Ἐκ πωλήσεως παλαιῶν προβάτων 15 × 200 » 3.000 »

Δι' ἀνανέωσιν κρατοῦνται 35

Σύνολον..... 25.250

Ἀκαθάριστος πρόσδοδος 3 ἀγελάδων.

Γάλα ἀπὸ τρεῖς ἀγελάδας κατ' ἔτος καὶ κατὰ μέσον ὄρον ἢ μία συνήθως μένει στέρφα.

1000 ὀκ. γάλα ἦτοι

20 ὀκ. βούτυρο × 50 1.000 Δρχ.

500 ὀκ. γάλα × 4 2.000 »

Κατ' ἔτος καὶ κατὰ μέσον ὄρον ἐκ πολ. ἐνὸς παλαιοῦ βοός

ἢ ἀγελάδος ἢ ταυριῶν καὶ ἀπὸ τὰς 3 ἀγελάδας 5.000 »

8.000

(¹) Παλαιὸ στρέμμα 40 × 40 = 1600.

(²) Ὅσμάκι ὄχος ὠρισμένος, ζυγίζων ἀναλόγως τοῦ εἰδικοῦ βάρους ἐκάστου εἶδους, ἦτοι :

σίτου = 43—45 ὀκ. ἀραβοσίτου 40—42 ὀκ.

κρεθὴς = 34—38 » βίκου 46—50 »

βριζης = 45—42 » φασολίων 46—50 »

βρώμης = 20—25 » πατατῶν 40 »

(³) Οὐγγύρια, καλλιεργημένη ἀγρανάπαυσις.

Ἀκαθάριστος πρόσοδος 3 θηλέων χοίρων.

Ἰξία μικρῶν χοιριδίων,

$3 \times 15 = 45$ χοιρίδια $\times 200$ δρχ. 9.000 Δρχ.

Ἀπὸ πτηνοτροφίαν,

Ἐκ πωλήσεως ὠῶν καὶ ὀρνίθων 4.000 Δρχ.

Ἀκαθάριστος πρόσοδος 2 φορβάδων.

(Κατ' ἔτος καὶ κατὰ μέσον ὅρον 2.000 Δρχ.
(Κάθε τρία ἔτη πωλοῦν 2 πουλάρια $\times 3.000 =$
 $6.000 : 3$ ἔτη $= 2.000$ δρχ.).

Βοηθητικοὶ πόροι,

Ἀπὸ διάφορα ἡμερομίσθια 2 μελῶν τῆς πατριᾶς 4.000 Δρχ.

ἐργάζονται εἰς τὴν σιδ. γραμμῇ, σπάνουν πέτρες, στὸ δρόμο,
θερίζουν χόρτα καὶ συνήθως ἐκτελοῦν κάθε χειρονακτικὴν ἐργασίαν)

Πρόσθετοι πόροι ἐξ Ἀμερικῆς.

Οὗτοι εἶναι ἀκαθόριστοι καὶ χρησιμοποιοῦνται μόνον δι' ἀγορὰν γαιῶν καὶ ζώων.

Ἀνακεφαλαίωσις.

Ἀνακεφαλαιοῦντες ἔχομεν τὴν ἐξῆς κατὰ μέσον ὅρον συνολικὴν ἐτησίαν ἀκαθάριστον πρόσοδον τῆς πατριᾶς τοῦ Βασ. Ντάφου Νεδέλκου,

1) Ἀπὸ γεωργίαν	96.330 Δρχ.
2) Ἀπὸ προβοτοτροφίαν	52.250 »
3) Ἀπὸ ἀγελάδας	8.000 »
4) Ἀπὸ χοιροτροφίαν	9.000 »
5) Ἀπὸ πτηνοτροφίαν	4.000 »
6) Ἀπὸ φορβάδας	2.000 »
7) Ἀπὸ διάφορα ἡμερομίσθια	4.000 »
Σύνολον ἀκαθ. προσόδων...	148.580 »

Ἔξοδα τῆς πατριᾶς τοῦ Β. Νεδέλκου εἰς εἶδη ἰδίας παραγωγῆς εἰς εἶδη ἔξωθεν ἀγοραζόμενα καὶ διάφοροι δαπάναι εἰς χρῆμα.

Κατηγορία δαπάνης	Ἄξια εἰδῶν ἰδίας παραγωγῆς Δραχ.	Ἄξια εἰδῶν ἔξωθεν ἀγοραζομένων ἢ δαπάναι εἰς χρῆμα	Σύνολον δαπάνης Δραχ.
1. Ἑνοίκιον τῶν 125 τ. στρ. εἰς τὸν ἰδιοκτήτην Γρηγόριον Χρήστου Βάσιον.			
σίτον 20 ὄσμ. × 44 ὀκ. = 880 × 6 Δραχ.	5.280		
βριζα 18 ³ / ₄ » × 40 » = 750 × 3 »	2.250		
κριθὴ 18 ³ / ₄ » × 37 » = 694 × 2,5 »	1.735		
ἀραβ. 18 ² / ₄ » × 44 » = 740 × 3 »	2.220		11.485
2. Σπόροι.			
σίτος = 1.100 ὀκ. × 6 Δραχ.	6.600		
κριθὴ = 380 » × 2,5 »	950		
βριζα = 528 » × 3 »	1.584		
ἀραβόσιτος = 220 » × 3 »	660		
βρώμη = 50 » × 3 »	150		
βίκος = 100 » × 3 »	300		
πατάτες = 160 » × 2 »	320		
φασόλια = 15 » × 7 »	105		10.669
3. Διατροφή ζώων ἐργασίας.			
α) ὀκτὼ βοῶν καὶ 3 ἀγελάδων.			
ἀραβόσιτος 5 ὄσμ. × 40 ὀκ. = 200 × 3	600		
βίκος 5 » × 50 » = 250 × 3	750		
βρώμη 5 » × 20 » = 100 × 3	300		
κριθὴ 5 » × 37 » = 185 × 2,5	463		
πύτερον καὶ χόρτο 400 × 2	800		
βοσκή-ἄχυρο 2.500 × 1,5	3.750		6.663
καλαμποκόφυλλα κλπ.			
β) Διατροφή 2 ἵππων, 2 φορβάδων καὶ 3 ὄνων.			
κριθὴ 7 ὄσμ. × 38 = 259 × 2,5	648		
βρώμη 10 » × 20 = 200 × 3	600		
χόρτο 2.900 × 1,5	4.350		5.598
ἄχυρο βοσκή			
Οἱ ἵπποι καὶ αἱ φορβάδες δὲν ζεύνυνται στὸ ἀλέτρι ἀλλὰ χρησιμοποιοῦνται μόνον διὰ τὸν ἀλωνισμόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ διατροφή τους εἶναι ἀνάλογος. Σημειωτέον ὅμως ὅτι στὸ ἀλῶνι τρώνε κατὰ βούλησιν δεμάτια καρποῦ.			
4. Διατροφή παραγωγικῶν ζώων.			
Πρόβατα.			
χόρτο 17 κόρρα × 300 ὀκ. = 5.100 × 1,5	7.650		

Κατηγορία δαπάνης				Ἀξία ειδῶν ιδίας παραγω- γῆς Δραχ.	Ἀξία ειδῶν ἐ- ξωτερικῶν ἀγοραζο- μένων ἢ δαπάναι εἰς χορὴν	Σύνολον δαπάνης Δραχ.
καρπὸ						
βίκο καὶ	500	» =	× 3	1.500		9.150
κριθὴ						
καλαμποκόφυλλα, ἄχυρο βίκου καὶ φασολίων						
Φόρος 105 × 8					840	840
<i>Διατροφή χοίρων.</i>						
3 θηλέων						
450 ὀκ. καρπού ἀραβοσίτου × 3 δρχ.				1.350		
200 » πίττυρα × 2 »				400		
Φόρος 25 × 3					75	
(Τὸν ἀραβόσιτον ἢ τὰ πίττυρα τὰ ἀναμι- γνύουν κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνος μὲ κό- προν ἀγελάδος ἢ βοός. Ἐ τῶν 45 χοιριδίων τὰ 22 πωλοῦνται μετὰ τὴν ἀπογαλιάτωσίν των τὰ δὲ 23 τρώγονται ὑπὸ τῆς πατριᾶς, ἐκ τῶν τε- λευταίων δὲ παχύνονται μόνον δύο).						
<i>Διατροφή παχυνομένων χοίρων.</i>						
2 χοῖροι.						
5,5 ὀσμύκια ἀραβοσίτου × 40 = 260 × 3				780		
6 » πίττυρα × 25 = 150 × 2				300		
Τὰ λοιπὰ 21 βόσκουν καὶ χορηγεῖται πρό- σθετος τροφή μόνον ἀπὸ ἑνα ὀσμύκι ἀραβοσί- του ἵτοι ἔχομεν 21 × 40 ὀκ. = 840 × 32						
				520		5.350
<i>5. Διατροφή πατριᾶς.</i>						
ἀραβόσιτος 49,5 ὀσμ. × 40 = 1.980 × 3				5.940		
βρίζα 49,5 » × 40 = 1.480 × 3				5.910		
σίτος 20 » × 44 = 880 × 6				5.280		
σίτος διὰ πλιγοῦρι 400 × 6				2.400		
<i>χοιρινὸ κρεῖας.</i>						
23 χοιρίδια × 200 δρχ.				4.600		
ἔξοδα διατροφῆς χοιριδίων				4.014		
βούτυρο ἀγελάδος 20 ὀκ. × 50				1.000		
Γάλα ἀγελάδος 500 ὀκ. × 4				2.000		
ἀρνιά 4 × 110				440		
λάδι 30 ὀκ. × 30					900	
ρίζι 30 ὀκ. × 12					360	
πατάτες 400 ὀκ. × 2				800		
φασόλια 150 ὀκ. × 7				1.050		
ζάχαρη 50 × 20					1.000	
καφὲ 6 × 80					480	
τσαΐ τοῦ βουνοῦ. Τὸ μασεύουν τὰ παιδιά						
πιπεριές, κρομμύδια καὶ διάφορα λαχανικὰ				2.500		

Κατηγορία δαπάνης	Ἀξία εἰδῶν ἰδίας παραγωγῆς Δραχ.	Ἀξία εἰδῶν ἐξοφέντων ἀγορασθέντων ἢ δαπάναι εἰς χρῆμα	Σύνολον δαπάνης Δραχ.
τυρὶ 230 ὀκ. × 20	4.600		
σαποῦνι 30 ὀκ. × 20		600	
ἐληὲς 20 × 15		300	
ψάρια		300	
ξύδι 30 × 5		150	
πετρέλαιον 2 δοχεῖα		380	
άλατι 200 × 3		600	
μαλλί 50 ὀκ. × 30	1.500		
Ἀγοφυλακὴ			
1 ὀσμάκι ἀραβοσίτου × 40 × 3	120		
1 » βρίζα × 40 × 3	120		
Καπέλλα, ὑποδήματα, σκευὴ μαγειρικὰ κλπ. καὶ διάφορα μικροπράγματα, ἀσπρόδουχα, ἐπιδιόρθωσις οἰκημάτων, τόκοι δανείων τραπέζης ἢ τοκογλύφων, ἀνανεώσεις γεωργικῶν ἐργαλείων καὶ ἐπιδιόρθωσις αὐτῶν κλπ. καὶ κοινοτικοὶ φόροι.		9.500	
7. Δικηγόροι καὶ γενικὰ ἐξόδα.		8.000	19.840
Σύνολον.....	91.219	23.485	114.704

Ἀνακεφαλαίωσις ἐξόδων.

Ἀνακεφαλαιούμενα κατὰ κατηγορίας τὰ ἐξόδα τῆς πατριᾶς ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

1. Ἐνοίκιον γῆς	11.485		
2. Σπόροι	10.669		
3. Διατροφή ζώων ἐργασίας	12.261		
4. Διατροφή παραγωγικῶν ζώων	14.500	915	
5. Διατροφή πατριᾶς	42.304	5.070	
6. Διάφορα ἄλλα ἐξόδα		17.500	114.704
	91.219	23.485	114.704

Ἐτήσιον περίσσευμα.

Ἐκ τῶν προηγουμένων συνοψίζομεν τὰ ἑξῆς :

1. Ἀκαθάριστος πρόσοδος πατριᾶς		148.580
2. Δαπάναι διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν		
Εἰς εἶδη ἰδίας παραγωγῆς	48.915	
Δαπάναι εἰς χρῆμα	915	49.830

3. Ἔξοδα διατροφῆς τῆς πατριᾶς		
Εἰς εἶδη ἰδίας παραγωγῆς	42.304	
Εἰς εἶδη ἑξωθεν ἀγοραζόμενα	5.070	47.374
4. Διάφορα ἄλλα ἐξοδα εἰς χρῆμα		17.500
		114.704

Ἦτοι ἔχομεν :

Ἀκαθάριστος πρόσοδος	148.580
Ἔξοδα	114.704

Ἐτήσιον περίσσευμα τῆς πατριᾶς 33.884 Δρχ.

Γ.) Σύστημα καλλιιεργείας.

Ἀμειψισπορά. Ἡ πατριὰ τοῦ Β. Ν. Νεδέρκου ἀκολουθεῖ τὴν ἐξῆς ἀμειψισποράν.

- 1) Ἡμίσεια ἀγρανάπαυσις-σίτος.
- 2) Σκαλιστικὸν-σίτος.

1. Ἡμίσεια ἀγρανάπαυσις—σίτος.

Κατὰ τὴν ἀμειψισποράν ταύτην ὁ ἀγρὸς τοῦ σίτου μετὰ τὸν θερισμὸν ἀφήνεται ὡς βοσκή μέχρι τῆς ἀνοίξεως, ὁπότε κατὰ τὸν Μάρτιον δίδεται ἡ πρώτη ἄροσις διὰ σιδηροῦ ἀρότρου. Ἡ 2α ἄροσις δίδεται τὸν Ἀπρίλιον, ἡ 3η τὸν Μάιον, ἡ 4η τὸν Ἰούνιον, ἡ 5η τὸν Ἰούλιον καὶ ἡ 6η εἶναι ἡ τῆς σπορᾶς. Αἱ ἀρόσεις αὗται πλὴν τῆς πρώτης ἥτις γίνεται διὰ σιδηροῦ ἀρότρου καὶ βαθεία, γίνονται ἐλαφραὶ διὰ ξυλίνου ἀρότρου, ὁ ἀριθμὸς δὲ τῶν διαδοχικῶν τούτων ἀρόσεων ποικίλλει ἀναλόγως τοῦ καιροῦ καὶ τῆς καταστάσεως τοῦ ἀγροῦ. Γενικῶς ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι τόσος, ὥστε οὐδέποτε νὰ ἀναπτύσσωνται ζιζάνια εἰς τὸν ἀγραναπαυόμενον ἀγρόν. Τὰς ἀρόσεις ταύτας οὐδέποτε ἀκολουθεῖ σβάρνισμα.

Σβαρνίσματα γίνονται μόνον μετὰ βροχήν.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπροξένησε μεγάλην ἐντύπωσιν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι λαμβάνεται πρόνοια ὥστε τὸ ἔδαφος τοῦ ὑπὸ ἀγρανάπαυσιν ἀγροῦ νὰ μὴ εἶναι ψιλοχωματισμένον ἀλλὰ πάντοτε κεκαλυμμένον ἀπὸ μετρίου μεγέθους σβώλους. Αὐτὸς δὲ εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον δὲν σβαρνίζουν μετὰ τὰς ἀρόσεις τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ θέρους.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν Αὐστραλίαν κατόπιν πολυετῶν ἐπιστημονικῶν πειραμάτων κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ὑπὸ ἀγρανάπαυσιν ἀγρὸς δὲν πρέπει νὰ εἶναι ψιλοχωματισμένος, διότι τότε τὸ ἔδαφος μετὰ τὴν βροχὴν λαμβάνει ὑφὴν πεπατημένην, ἀνέρχεται ἡ ὑγρασία τοῦ ἐδάφους, φυτρῶνουν ἀφθόνως τὰ ζιζάνια.

νια, ὁ ἄγρος ξηραίνεται καὶ ἐπομένως παύει ἡ νιτροποίησης. Ἐνῶ ἔαν ὁ ἄγρος εἶναι κεκαλυμμένος ἀπὸ μετρίους σβώλους τότε οὗτοι μετὰ τὰς βροχὰς τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ θέρους δὲν λυώνουν εὐκόλως καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἄγρου διατηρεῖται ξηρὰ καὶ ἄνευ συνοχῆς μὲ τὸ ὑπέδαφος, τὰ ζιζάνια δὲν φυτρῶνουν, ἡ νιτροποίησης ἐξακολουθεῖ καὶ οὕτω δὲν ἔχομεν ἀνάγκην ἐπαναλήψεως πολλῶν ἀρόσεων. Ἡ ἐφαρμοζομένη αὕτη ἡμίσεια ἀγροανάπαυσις εἶναι ἡ καλλιτέρα ἐκ τῶν λοιπῶν ἀγροαναπαύσεων (πλήρης ἀγροανάπαυσις, ἀκαλλιέργητος ἀγροανάπαυσις, διετῆς ἀγροανάπαυσις) διότι δίδει βοσκὴν τὸν χειμῶνα δὲν ἐξαντλεῖ πολλὴν γῆν ὥς αἱ λοιπαὶ ἀγροαναπαύσεις, εἶναι καλιτέρα ἢ διανομὴ τῶν ἐργασιῶν, δὲν ἐξαντλεῖ τὸ ἔδαφος καὶ πλουτίζει αὐτὸ εἰς χοῦμον καὶ ἄζωτον.

Ἐπίσης οἱ σιτοφόροι ἄγροι λιπαίνονται ἀνελλιπῶς ὑπὸ τῆς πατριῆς διὰ κόπρου· διὰ τοῦτο καὶ αἱ ἀποδόσεις κατὰ β. στρ. ἀνέρχονται κατὰ μέσον ὅρον τοῦλάχιστον εἰς 100 ὀκ. μὲ πλουσιωτάτην μετέπειτα βοσκὴν, ἐνῶ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνέρχονται μόνον εἰς 40—50 ὀκάδας μὲ πτωχὴν μετέπειτα βοσκὴν.

Σημειωτέον ὅτι ἡ αὔξησις τῶν ἀποδόσεων τοῦ σίτου ὀφείλεται καὶ εἰς τὴν χρησιμοποιουμένην ποικιλίαν σίτου κατράντισα ἢ ὁποία εἶναι ποικιλία ὑψηλῶν ἀποδόσεων ἐφ' ὅσον ἐξασφαλισθῇ ἐπαρκὴς ὕγρασία κατὰ τὴν κρίσιμον περίοδον τοῦ σίτου. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται ὑπὸ τῆς πατριῆς διὰ τῆς ἰδεώδους ὄντως καλλιεργείας καὶ λιπάνσεως διὰ κόπρου τοῦ ἐδάφους.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως μυστικὸν τῶν μεγάλων κατὰ στρέμμα ἀποδόσεων τῶν σιτηρῶν εἰς τὰς ἐκμεταλλεύσεις γενικῶς τῶν ἐγχωρίων στανίκῃς καταγωγῆς χωρικῶν περιφερείας Φλωρίνης ἔγκειται ἐκτὸς τῶν ἄλλων εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλας τὰς ἐργασίας τῆς καλλιεργείας τῶν ἄγρῶν σπορᾶς, βοτανίσματος κλπ. οἱ χωρικοὶ οὗτοι, ἱκανότατοι ἐπιστήμονες εἰς τὸ ἔργον των, τὰς ἐκτελοῦν πάντοτε ὁπότεν πρέπει, εἰς τὸν κατάλληλον χρόνον (σὴν ὥρα των) χωρὶς καμμίαν ἀναβολὴν ἢ καθυστέρησιν.

Σκαλιστικὸν—σίτος.

Μὲ τὴν ἀμειψισπορὰν ταύτην ἡ ὁποία κοπρίζεται καλῶς καὶ λαμβάνει ἐπίσης μεγάλας ἀποδόσεις ὅπως καὶ μὲ τὴν ἡμίσειαν ἀγροανάπαυσιν καὶ ἐπὶ πλεόν καὶ μίαν ἐσοδεῖαν ἀραβοσίτου, ἡ διανομὴ τῶν ἐργασιῶν εἰς τὴν ἀμειψισπορὰν ταύτην εἶναι πολὺ καλὴ. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἀκολουθουμένη αὕτη ἀμειψισπορὰ εἶναι καλὴ ἐφ' ὅσον συνοδεύεται ὑπὸ κοπρίσματος, ἄλλως αὕτη προκαλεῖ ἐξάντλησιν τοῦ ἐδάφους εἰς χοῦμον καὶ ἄζωτον. Τὸ τοιοῦτον συμβαίνει ἀκριβῶς μὲ τὰς καλλιεργείας τῶν προσφύγων. Ἐπὶ

τοῦ ζητήματος τοῦτου πειράματα γενόμενα εἰς Ἀμερικὴν ἐπὶ 25ετίαν μὲ ἀμειψισπορὰν ἀραβόσιτος-σίτος ἄνευ κοπρίσματος καὶ λιπάνσεως δι' ἄζωτον, ἠλάττωσαν εἰς τόσον βαθμὸν τὴν παραγωγικότητα τοῦ ἐδάφους ὥστε ἐνῶ ἀρχικῶς ὁ ἀγρὸς ἀπέδιδε 290 ὀκάδας ἀραβοσίτου τὸ β. στρ. εἰς τὸ τέλος ἔδιδε μόνον 120 ὀκάδας.

Γενικῶς ὅλαι αἱ γεωργικαὶ ἐργασίαι ἐκτελοῦνται ὑπὸ τῆς πατριᾶς κατὰ ἰδεώδη τρόπον καὶ πρὸς τὸ παρὸν ἡμεῖς τὸ μόνον ποῦ ἔχομεν νὰ συστήσωμεν εἶναι ἡ εἰσαγωγή τῆς φωσφορικής λιπάνσεως εἰς τὰς ἀμειψισποράς των, ἡ βαθμιαία χρησιμοποίησις τοῦ βελτιωμένου σπόρου σίτου Κολωνίας, καθὼς καὶ ἡ βαθμιαία εἰσαγωγή τῆς ἀμειψισπορᾶς ψυχανθὲς-σίτος, ἐφ' ὅσον συμπληρωθῶσι ὠρισμένοι προϋποθέσεις καὶ ἡ βαθμιαία κατάργησις τῆς ἀμειψισπορᾶς ἡμῖν ἀγροάνευσις σίτος· ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἡ τελευταία αὕτη ἀμειψισπορὰ ψυχανθὲς-σίτος πρέπει πάντοτε νὰ λιπαίνεται διὰ φωσφόρου καὶ καλίου, ἄλλως τὸ ἔδαφος ταχέως ἐξαντλεῖται εἰς φωσφόρον ὁπότε οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη καλλιέργεια ἐπιτυχάνει. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἀμειψισπορὰν ταύτην δὲν ὑπάρχει καλὴ διανομὴ ἐργασίας. Ἄλλο μειονέκτημα τῆς ἀμειψισπορᾶς ταύτης εἶνε ὅτι δὲν ἔχομεν κατάλληλα ψυχανθῇ ἵνα εἰσαγάγωμεν εἰς τὴν ἀμειψισπορὸν ταύτην διότι ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν καλλιεργουμένων ἄλλαι μὲν φοβοῦνται τὸ ψῦχος, ἄλλα δὲ ἀντέχουν μὲν εἰς τὸ ψῦχος ἀλλὰ δὲν ὑποφέρουν τὴν ξηρασίαν.

Ὅπως λοιπὸν βλέπομεν αἱ ἀκολουθοῦμεναι ὑπὸ τῆς πατριᾶς σήμερον ἀμειψισποραὶ εἶναι αἱ καλλίτεραι διὰ τὰς ἐκεῖ συνθήκας.

Ἐὰν μάλιστα εἰς αὐτὰς προστεθῇ καὶ ἡ φωσφορική λιπάνσις τότε τὸ ἐφαρμοζόμενον σύστημα εἶναι ἰδεῶδες.

Ὁ ἁλωνισμὸς γίνεται διὰ τῶν ἵππων καὶ χωρὶς δοκάνην. Δοκάνην δὲν χρησιμοποιοῦν διότι διὰ τῶν ἵππων γίνεται ταχύτερον ὁ ἁλωνισμὸς.

Τοὺς ἵππους καὶ τὰς φορβάδας τὰς συντηροῦν διὰ τὸν ἁλωνισμόν. 3 ἵπποι ἁλωνίζουσιν τὴν ἡμέραν 200 δεμάτια εἰς ἓνα ἁλῶνι (1 π. στρ.—100—150 δεμάτια κριθῆς, 100—120 δεμάτια σίτου, 40 δεμάτια βρώμης, 50—60 δεμάτια σικάλως).

Ὁ θερισιὸς γίνεται μὲ δρεπάνια.

Θερισιτικὰς μηχανὰς ἢ ἄλλας μηχανὰς οὐδόλως μεταχειρίζονται.

Δ'.) Εἶδος ζωῆς τῆς πατριᾶς.

Ὡς παρατηρήσαμεν ἐκ τῆς προηγουμένης ἀναλύσεως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς πατριᾶς τοῦ Β. Νταφ. Νεδέλκου, ἡ οἰκονομία αὐτῆς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κλειστή. Μία δὲ τιαύτη μὴ ἐκχρηματισμένη ἐκμετάλλευσις πρέπει νὰ μελετᾶται ἐν συν-

δυνασμιῶ μετ' τὸ εἶδος ζωῆς ποῦ ἐπιβάλλει ἡ φύσις αὐτῆς τῆς ἐκμεταλλεύσεως.

Τὸ εἶδος τοῦτο ζωῆς δὲν δύναται καὶ δὲν πρέπει κατ' οὐδένα λόγον νὰ ἀνήκῃ εἰς τὰ εἶδη ζωῆς τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, διότι εἰς μίαν τοιαύτην περίπτωσιν ἡ ἐκμετάλλευσις ἀπὸ ἐνεργητικῆς ποῦ εἶναι ὡς παρετηρήσαμεν θὰ μεταβληθῇ ἀμέσως εἰς παθητικὴν καὶ θὰ ὀδηγηθῇ πρὸς χρηματικὸν ἀδιέξοδον, ὡς συμβαίνει γενικῶς μετὰ τὰς ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι δημητριακάς ἐκμεταλλεύσεις τῶν προσφύγων.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους νομίζω ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἔρευνα μιᾶς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως πρέπει πάντοτε νὰ γίνηται ἐν συνδυασμῷ ὄχι μόνον μετὰ τὴν μορφὴν ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας ἐν αὐτῇ ὑλλὰ καὶ μετὰ τὸ εἶδος ζωῆς τῆς ἐνεργούσης τὴν ἐκμετάλλευσιν γεωργικῆς οἰκογενείας.

Δίαιτα τῆς πατριᾶς.

Ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων ἀριθμῶν ἐμφαίνεται ἡ πατριὰ τρώγει κυρίως βρίζαν καὶ ἀραβόσιτον καὶ μόνον 20 ο)ο σίτον, τὸν δὲ ὑπόλοιπον σίτον τὸν πωλεῖ εἰς τὴν ἀγοράν.

Αἱ κυριώτεραι τροφαὶ τῶν εἶναι πιπεριὲς (φρέσκαι, τουρσί, ξηρᾶς) κρέας χοιρινόν, κρομμύδια καὶ τυρί. Εἰς περιπτώσεις ἀφορίας ἢ ἀνάγκης, ἡ πατριὰ περιορίζεται μόνον εἰς τὰ κρομμύδια, πιπεριὲς καὶ λίγο τυρί.

Τὰ ὅλα ἔξοδα τῆς ἑτησίης διατροφῆς τῆς πατριᾶς ἀνέρχονται εἰς 47.374 δραχ. ἐκ τούτων αἱ 42.304 δραχ. ἀντιπροσωπεύουν ἀξίαν εἰδῶν ἰδίας παραγωγῆς καὶ μόνον αἱ 5.070 ἤτοι 11 ο)ο ἀντιπροσωπεύουν ἀξίαν εἰδῶν ἔξωθεν ἀγοραζομένων.

Ἐπὶ τῶν συνολικῶν δαπανῶν τῆς πατριᾶς μόνον τὰ 19 ο)ο εἶναι δαπάναι εἰς χρῆμα τὰ δὲ ὑπόλοιπα 81 ο)ο εἰς εἶδη παραγωγῆς.

Ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτων παρατηροῦμεν πόσον ἐλαχίστη εἶναι ἡ ἐξάρτησις τῆς πατριᾶς τοῦ Β. Ν. Νεδέλκου ἐκ τῆς χρηματικῆς ἀγορᾶς. Ἡ μεγαλυτέρα δαπάνη εἰς χρῆμα γενικῶς ὅλων τῶν πατριῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἶναι ἡ πρὸς τοὺς δικηγόρους πληρωνομένη ἀμοιβή.

Κατοικία κ. λ. π.

Ὅλα τὰ μέλη τῆς πατριᾶς κατοικοῦν εἰς μίαν διόροφον οἰκίαν. Τὸ κάτω πάτωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς ἀποθήκας τῶν σιτηρῶν καὶ τοὺς σταίλους. Εἰς τὸ ἄνω πάτωμα ὑπάρχουν δύο δωμάτια εἰς τὸ ἐν ἀπὸ αὐτὰ ὑπάρχει μία στενόμακρος μεγάλη τράπεζα μετὰ ἀναλόγους μπάγκους εἰς τὴν ὁποίαν τρώγει ἡ πατριὰ. Οἱ ἄνδρες

τρώγουν χωριστά ἀπὸ τῆς γυναῖκος. Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φαγητοῦ χρησιμοποιεῖται ἓνα μόνον μεγάλο πλῆλυ πιάτο καὶ ἂν τὰ ἄτομα εἶναι περισσότερα καὶ δύο. Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ δωματίου ὑπάρχει ὁ ἐργαλειός. Εἰς τὸ ἕτερον δωμάτιον κοιμῶνται ὅλα μαζὺ τὰ μέλη τῆς πατριᾶς, ὡς στρώματα δὲ καὶ σκεπάσματα χρησιμοποιοῦν μάλλινες βελόντζες ἰδίας κατασκευῆς. Οἱ ἄνδρες κοιμοῦνται χωρὶς νὰ ἐκδύνουνται. Γίνεται δὲ τοῦτο διὰ νὰ ἔχουν εὐκολίαν εἰς τὸ πάχνισμα καὶ παρακολούθησιν τῶν ζώων κατὰ τὴν νύκτα. Σημειωτέον δὲ ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς πρέπει νὰ σηκώνωνται καὶ νὰ πηγαίνουν εἰς τὰ ζῶα δύο καὶ τρεῖς φορές, εἰς ἐντάκτους δὲ περιπτώσεις καὶ περισσότερας. Ἐπομένως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκδύθωσιν καὶ νὰ κοιμηθῶσιν.

Διὰ τὰ πρόβατα κατεσκευάσαν οἱ ἴδιοι μὲ ξύλα ἀπὸ τῆς τιτῆς τῶν καὶ ἀπὸ καλάμια ἓνα θαυμάσιον καὶ στερεώτατον προβατοστάσιον τὸ ὁποῖον προφυλάσσει ἐπαρκῶς τὸ ποίμνιον ἀπὸ τὰ ψύχη τοῦ χειμῶνος. Τὸ προβατοστάσιον τοῦτο κατ' ἔτος ἐπιδιορθώνεται καὶ συμπληροῦται.

Δι' ἄχυρῶνας οὐδεμίαν δαπάνην κάμνουν.

Τὰ ἄχυρα κατὰ τὸν χειμῶνα τὰ ἀφήνουν εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐντὸς τῆς περιοχῆς τῆς μάνδρας τῶν. Συσκευάζονται ὅμως ταῦτα εἰς λαμνιά τόσον πολὺ καλὰ ὥστε οὐδεμίαν ἀπολύτως φθοράν ἢ ἀλλοίωσιν ὑφίστανται.

Οἱ χοῖροι ἐνσταυλίζονται εἰς χοιροστάσιον κατασκευασθὲν ὑπὸ τῶν ἰδίων διὰ πλίνθων. Τὸ ὅλον συγκρότημα τοῦ οἰκήματος, σταύλων, λαμνίων, προβατοστασίου, αὐλῆς κλπ. περιβάλλεται ἀπὸ κτιστὸν φράκτην καὶ δίδει εἰς τὸν ἐπισκέπτην τὴν ἐντύπωσιν ἰδιαιτέρου μεμονωμένου συγκροτήματος.

Ντομάκιν (ἀρχηγός).

Ἀρχηγὸς τῆς πατριᾶς εἶναι ὁ πατήρ Β. Ντάφου Νεδέλκος. Οὗτος ἀντιπροσωπεύει τὴν πατριὰν εἰς τὰς συναλλαγὰς τῆς, πωλεῖ καὶ ἀγοράζει μόνον αὐτός, καὶ κατανέμει τὰς ἐργασίας τῆς ἐκμεταλλεύσεως εἰς τὰ μέλη.

Ἡ κινητὴ καὶ ἀκίνητος περιουσία τῆς πατριᾶς ἀνήκει εἰς τὴν ὁλότητα καὶ οὐδὲν μέρος αὐτῆς δύναται νὰ πωλήσῃ τὸ μερίδιόν του ἢ νὰ τὸ ὑποθηκεύσῃ.

Ὅλα τὰ ἐκ τῶν λοιπῶν ἐργασιῶν (πόροι ἐξ Ἀμερικῆς, ἔκτακτα ἡμερομίσθια) κερδιζόμενα χρήματα ὑπὸ τῶν διαφόρων μελῶν τῆς πατριᾶς παραδίδονται εἰς τὸν ἀρχηγόν. Ἡ πατριὰ τῶν Νεδέλκων ἔχει παροπαράδοτον ἔξιν νὰ μὴ κρατῇ ρευστὸν χρήμα ἀλλὰ νὰ ἀγοράζῃ δι' αὐτοῦ πάντοτε ζῶα ἢ ἀγροὺς καὶ ὑπάρχει κατὰ διὰ τὴν περιίπτωσιν παραβάσεως τοῦ ἐθίμου αὐτοῦ.

Τὸ ἔθιμον τοῦτο, τὸ ὁποῖον παρατηρεῖται ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ προλήψεις εἰς τὰς διαφόρους πατριὰς τῆς Δ. Μακεδονίας, ἔχει σκοπὸν νὰ ἀποτρέπῃ τὸν σχηματισμὸν ἰδίας προσωπικῆς περιουσίας ἐκ μέρους τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ εἰς βάρος τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς πατριᾶς, διότι ἡ χρηματικὴ αὕτη περιουσία ευκόλως κορύπτεται καὶ ἐπομένως κατὰ τὸν διαχωρισμὸν δὲν διαμοιράζεται μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς πατριᾶς.

Οἰκογενειακὴ ἐορτὴ (Σλάβα).

Ὡς οἰκογενειακὴν ἐορτὴν (Σλάβαν) ἡ πατριὰ ἔχει τὴν τοῦ Ἁγίου Σωτηρίου. Κατ' αὐτὴν δίδεται μέγα γεῦμα εἰς ὅλους τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται καὶ ἀπὸ διάφορα χωριά, τὸ πῆλτι δὲ κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἁγίου Σωτηρίου εἶναι ἀνοικτὸ δι' ὅλους καὶ δίδονται κεράσματα εἰς ὅλους τοὺς γνωστούς. Σημεωτέον ὅτι καθε πατριὰ τῆς Δ. Μακεδονίας ἔχει καὶ ἰδιαιτέραν οἰκογενειακὴν ἐορτὴν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται σλάβα.

Γάμοι.

Τὰ ἄρρενα τέκνα πάντοτε ὑπανδρεύονται μικρὰ ἀπὸ 15—18 ἐτῶν ἢ καὶ μικρότερα ἀκόμη μὲ κορίτσια πάντοτε μεγαλειέτερα 22—25 ἐτῶν. Αἱ νύμφαι ἀγοράζονται ἀπὸ 15—20 χρ. λίρας καὶ δὲν λαμβάνουν ἀπὸ τὴν πατριάν των οὐδὲν μερίδιον. Ἐκλέγονται δὲ αὐταὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πατριᾶς. Ὁ λόγος τοῦ τόσον προῶρου γάμου τῶν μελῶν τῆς πατριᾶς μὲ μεγαλιέτερα κορίτσια ὀφείλεται εἰς οἰκονομικοὺς λόγους πρὸς ἀπόκτησιν ἐργατικῶν χειρῶν, διότι αἱ γυναῖκες ἐργάζονται εἰς τὰς γεωργικὰς ἐργασίας ὅπως καὶ οἱ ἄνδρες.

Ἐπίσης οὐδὲν ἀνύπανδρον μέλος ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Κατὰ παλαιὸν δὲ ἔθιμον ὁ ἀρχηγὸς τῆς πατριᾶς ὅταν ὁ γαμπρὸς εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἢ εἶναι ἀκόμη ἀνήλικος, δύναται, ἄνευ οὐδεμιᾶς παρεξηγήσεως οὔτε καὶ αὐτῆς τῆς γυναικὸς του, νὰ ὀδηγῇ τὴν νέαν του νύμφην, μέχρις ἐπιστροφῆς ἢ ἐνηλικιώσεως τοῦ γαμπροῦ, εἰς τὴν πολύπειρον κλίνην του. Τὰ περισσότερα ἔκτακτα ἔξοδα τῆς πατριᾶς γίνονται κατὰ τοὺς γάμους τῶν μελῶν αὐτῆς.

Μικρὰ βιοτεχνία.

Ὅλα τὰ ἀπαραίτητα ἐνδύματα καὶ εἶδη ρουχισμοῦ καὶ σκεπάσματα τῆς πατριᾶς κατασκευάζονται ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐκ μαλλίων τῶν προβάτων των. Ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀγοράζονται μόνον κασκέτα τῶν ἀνδρῶν, πανὶ δι' ἀσπρόρουχά τινα καὶ ὑποδήματα διὰ

τὰς φορτὰς. Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐργασίας φοροῦν τσαρούχια ἰδίας κατασκευῆς.

Θέσις τῆς γυναικὸς εἰς τὴν πατριάν.

Ἡ γυναῖκα εἰς τὴν πατριάν ἐξασκεῖ τὴν οἰκιακὴν βιοτεχνίαν, ἐργάζεται εἰς τοὺς ἀγρούς, παράγει παιδιὰ καὶ τέλος ἄνευ μεγάλου κόπου συναγωνίζεται εἰς τὴν τραχυτάτην γεωργικὴν ἐργασίαν τοὺς ἄνδρας.

Ἡ σιωπηλὴ καὶ γερὴ σλαύα γυναῖκα εἶναι ἐκείνη ποῦ κρατεῖ κατὰ τὴν γνώμην μας τὴν παράδοσιν τῆς πατριᾶς. Αὕτῃ ἐπίσης εἶναι τὸ οικονομικὸν στήριγμα τῆς πατριᾶς.

Χαρακτηριστικὸν τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς εἰς τὴν πατριάν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι δύναται αὕτῃ ἐφ' ὅσον εἶναι ἱκανὴ νὰ γίνῃ καὶ ἀρχηγὸς ἀκόμη.

Ἡ σλαύα γυναῖκα τῆς πατριᾶς ἐργάζεται νυχθημερόν καὶ ἀποτελεῖ ἀνεκτίμητον παράγοντα αὐτῆς.

Ε.) Κρίσεις καὶ συμπεράσματα.

Ἐκ τῶν προηγουμένων παρατηρήσαμεν ὅτι ἡ πατριὰ εἶναι μία κοινωνικὴ καὶ οικονομικὴ μονὰς μὲ κλειστὴν κατὰ τὸ πλεῖστον οἰκονομίαν καὶ ὅτι ὁ σχηματισμὸς οὗτος, ὑπὸ τὰς σημερινὰς βεβαίως συνθήκας ἀναπτύξεως τῆς τεχνικῆς τῆς γεωργικῆς μας παραγωγῆς, εἶναι ὁ καταλλήλοτερος καὶ ἀποδοτικώτερος διὰ τὴν γεωργοκτηνοτροφικὴν ἐκμετάλλευσιν εἰς τὰς δημογριακὰς περιοχάς.

Ἐπίσης παρατηροῦμεν ὅτι ἡ πατριὰ λόγῳ τῆς κλειστῆς οἰκονομίας τῆς ὑπερεργασίας καὶ τοῦ λιτοῦ καὶ σταθεροῦ εἵδους ζωῆς, τὸ ὅποion οὐδέποτε νοθεύει διὰ πολυτελειῶν καὶ ματαιοδόξων ἐπιδείξεων ὅχι μόνον παρουσιάζει αὐτεπάρκειαν ἀλλὰ ἔχει καὶ πάλιν περισσεύμα παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν οικονομικὴν κρίσιν, τὴν ὁποίαν αὕτῃ οὐδόλως αἰσθάνεται.

Ἐχει δ' αὕτῃ γενικώτερον τόσον οικονομικὸν βάθος, τόσῃ ἐλαστικότητι προσαρμογῆς καὶ τέλος τόσῃ ἀντοχῇ, ὥστε αἱ ἀντίξοοι ἐξωτερικαὶ συνθήκαι νὰ μὴ δύνανται εὐκόλως νὰ τὴν γονατίσωσι. Χαρακτηριστικὸν παράδειγμα καὶ ἀπόδειξις τούτων εἶναι ἡ οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς πατριᾶς τοῦ Β. Ν. Νεδέλκου, ἡ ὁποία, ἂν καὶ διῆλθε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, ἐν τούτοις ὅμως ἐστάθη ἀρκετὰ καλὰ στὰ πόδια της καὶ διεξεδίκησε σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν μὲ πολυμόχλους ἀγῶνας τὴν ἔκτασιν τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν κατέχει σήμερον.

Ἐπίσης παρατηροῦμεν ὅτι ὁ σχηματισμὸς τῆς πατριᾶς ἐμπεριέχει ἐν ἑαυτῷ ὑπὸ ὑποτυπώδεις μορφὰς τὴν ἀγροτικὴν πίστιν, τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν λύσιν τοῦ δημογραφικοῦ

του προβλήματος. Ἀγροτική πίστις. Τὸ ζήτημα τῆς βραχυ-προσθέμου ἀγροτικῆς πίστεως εἶναι λελυμένον διὰ τὴν πατριάν, καθ' ὅσον λόγῳ τῆς κλειστῆς οἰκονομίας της δὲν ἔχει ἀνάγκην αὕτη χρημάτων διὰ νὰ ἀγοράσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ὅταν δὲ λαμβάνῃ βραχυπρόθεσμα δάνεια ἐκ τῆς Τραπεζῆς, τὰ χρησιμοποιεῖ πάντοτε διὰ τὴν ἀγορὰν ζώων ἢ γαιῶν, οὐδέποτε δὲ διὰ τὴν συντήρησίν της ἢ βελτίωσιν τοῦ εἶδους ζωῆς. Ἐνῷ ἀντιθέτως ἐὰν ἀπὸ τοὺς λοιποὺς παρ' ἡμῖν γεωργοὺς ὡς εἶναι οὗτοι σήμερον ὀργανωμένοι καὶ ὡς ἔχει διαμορφωθῇ ἡ οἰκονομία των περικοπῇ ἡ βραχυπρόθεσμος πίστις ἢ ἡ πίστωση τοῦ μπακάλη ἢ τοῦ τοκογλύφου θὰ λιμοκτονήσουν ἀμέσως. Ἡ μακροπρόθεσμος πίστις ἐξυπηρετεῖται συνήθως εἰς τὴν πατριάν διὰ τῆς πωλήσεως ἐνὸς ἢ περισσοτέρων ζώων ἀναλόγως τῆς παρουσιαζομένης ἀνάγκης.

Τὰ ζῶα τῆς πατριᾶς ἀποτελοῦν τὴν καλλιτέραν καὶ ἀποδοτικωτέραν ἀποταμίεισιν κεφαλαίων των. Ἡ πατριὰ ὅλα τὰ περισσεύματά της τὰ χρησιμοποιεῖ διὰ τὴν ἀγορὰν γαιῶν καὶ ζώων. Συμφώνως ἄλλως τε, ὡς εἴπομεν, πρὸς πατροπαράδοτον αὐστηρὸν ἔθιμον καὶ αὕτη γίνεται ἀναγκαστικὴ ἀποταμίεισις.

Ἐν ἄλλοις λέξεσι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δίδεται πραγματικὸν οἰκονομικὸν βάθος εἰς τὴν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς πατριᾶς καὶ σχηματίζεται ἐνεργητικὸν κεφάλαιον τῆς ἐκμεταλλεύσεως.

Οὕτω ἡ πατριὰ δίδει τὴν ἐντύπωσιν ἐνὸς σχηματισμοῦ βαθύτατα ἐρριζωμένου εἰς τὴν γῆν, μὲ πλούσιον καὶ βαθὺ πολέμαχον ριζικὸν σύστημα καθὼς καὶ μὲ πλουσιωτάτην ὑπέργειον βλάστησιν, ἐνῷ ἀντιθέτως τὸ πλεῖστον τῶν ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων τῶν προσφύγων, τῶν ἀποκατασταθέντων ἀκτημόνων καὶ τινων ἄλλων ἐντοπίων μᾶς δίδουν τὴν ἐντύπωσιν σχηματισμῶν ἄνευ ριζῶν στερεωμένων διὰ προσθέτων πασσάλων καὶ τοῖς ὁποίοις ὁ πρῶτος δυνατὸς ἄνεμος θὰ παρὰσῶρῃ καὶ θὰ καταστρέψῃ.

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἀκόμη τὰ ἑξῆς: Ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς πατριᾶς παρατηροῦμεν ὅτι διὰ νὰ σταθῇ ἡ δημοκρατικὴ ἐκμετάλλευσις, προϋποθέτει εἶδος ζωῆς, τὸ ὁποῖον ἐξασφαλίζει μὲν τὴν υἰεῖαν τῶν μελῶν, ἀλλὰ κατὰ τ' ἄλλα εἶναι κατώτερον καὶ λιτόν, κλειστὴν οἰκονομίαν, ὑπερεργασίαν καὶ ὡς ἀπαραίτητον ἐσωτερικὸν στήριγμα τὴν κτηνοτροφίαν καθὼς καὶ ἀνάλογον ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας. Οἱ ἀποκατασταθέντες ὅμως πρόσφυγες, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν δημοκρατικὴν ἐκμετάλλευσιν, βλέπομεν ὅτι ἔχουσι καὶ φροντίζουν νὰ διάγωσιν ἓνα ἀνώτερον εἶδος ζωῆς, ἡ οἰκονομία τους εἶναι ἐκχρηματισμένη, κτηνοτροφίαν κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν ἔχουσιν οὔτε καὶ ἀνάλογον ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας.

Ἀσφάλις.

Αὕτη εἰς τὴν πατριὰν ἐξασφαλίζεται :

1) Διὰ τῆς ποικίλλης καλλιεργείας καὶ τῆς μὴ ἐπιδόσεως ταύτης εἰς τὴν μονοκαλλιέργειαν.

2) Διὰ τῆς ἀναπτύξεως παραλλήλως πρὸς τὴν γεωργίαν καὶ ἰσχυρᾶς κτηνοτροφίας, ἥτις ἀποτελεῖ τὸ στερεώτερον ἐσωτερικὸν στήριγμα τῆς ὅλης ἐκμεταλλεύσεως.

3) Διὰ τῆς ὑπερεργασίας καὶ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀποταμιεύσεως, περὶ τῆς ὁποίας ἀνεφέρομεν ἄνωτέρω.

4) Διὰ τοῦ ἐθίμου τῆς ἀλληλοβοηθείας μεταξὺ τῶν πατριῶν ἐν περιπτώσει οἰκονομικῶν ἀτυχημάτων μιᾶς πατριᾶς.

5) Τὸ εἶδος ζωῆς δύναται νὰ ὑποχωρήσῃ ἐν περιπτώσει θεομηνίας εἰς τὸ ἐλάχιστον ὅριον συντηρήσεως τῶν μελῶν τῆς πατριᾶς με ἰσχυρὰν πάντοτε ἀντοχὴν δι' ὑπερεργασίας πρὸς ἐπούλωσιν τῶν δημιουργουμένων πληγῶν ἐξ ἀντιξόων περιπτώσεων.

Δημογραφικὸν περίσσευμα.

Τὸ δημογραφικὸν τῆς περισσευμα ἢ πατριὰ τὸ ἀντιμετωπίζει ὡς ἑξῆς :

1) Δι' αὐξήσεως τῆς χωρητικότητος τῆς πατριᾶς διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν. Αἱ γαῖαι αὐταί, ὡς προηγουμένως εἶδομεν, ἀγοράζονται διὰ χρημάτων κερδιζομένων εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἀποστελλομένων μελῶν τῆς πατριᾶς, ἐκ τῶν περισευμάτων τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν τυχόν προσθέτων πόρων. Μετὰ τὴν ἀγορὰν τῶν γαιῶν ἐπανακάμπουσι τὰ ἐξαποσταλέντα εἰς Ἀμερικὴν μέλη, τὰ ὅποια ἐπαναρχίζουν ἀμέσως εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατριᾶς τὴν ἰδίαν ὡς καὶ πρότερον ἐργασίαν καὶ μετὰ τὴν αὐτὴν πειθαρχίαν.

2) Δι' αὐξήσεως τῆς κτηνοτροφίας ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἀνάλογος βοσκή.

3) Διὰ τοῦ λιτοῦ καὶ σταθεροῦ εἶδους ζωῆς, τῆς λιτότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ταχείας προσαρμογῆς εἰς δυσκόλους περιστάσεις.

4) Εἰς περιπτώσεις μεγάλου ὑπερπληθυσμοῦ τὸ δημογραφικὸν περίσσευμα ἀντιμετωπίζεται διὰ διασχίσεως τῆς πατριᾶς καὶ δημιουργίας νέας τοιαύτης ὑπὸ νέον ἀρχηγόν, ὡς συνέβη μετὰ τὴν δημιουργίαν τῆς πατριᾶς τοῦ Β. Ν. Νεδέλκου. Τὰ διασχιζόμενα μέλη λαμβάνουν τὸ μερίδιόν των, ἐγκαθίστανται εἰς τὰς γαίας των καὶ διὰ τῆς ὑπερεργασίας, διὰ κόπων καὶ παντοίων μόχθων ἀγοράζουν νέας γαίας ἐκτοπίζοντες οἰονδήποτε ἄλλον ἔοτω καὶ ἐλάχιστα ὀκνηρόν.

Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Δ. Μακεδονίας

καὶ ὅπου ὑπάρχουν οἱ σχηματισμοὶ τῆς πατριᾶς ὑπάρχει σοβαρὸς κίνδυνος νὰ ἐκτοπισθοῦν βαθμιαίως οἱ πλησίον τοῦ σχηματισμοῦ τούτων ἐγκατασταθέντες πρόσφυγες διὰ τῆς πωλήσεως τῶν κτημάτων των εἰς τὰς πατριᾶς λόγῳ τῆς ὑψηλῆς τιμῆς τὴν ὁποίαν προσφέρουν αἱται, ἐκτὸς ἐὰν οἱ πρόσφυγες ἐξαναγκασθοῦν ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης νὰ ἐφαρμόσουν νέας τεχνικὰς μεθόδους, νὰ ὑπερεργασθοῦν καὶ πρὸ παντὸς νὰ ἀλλάξουν εἶδος ζωῆς.

δ) Διὰ τῆς ἐντατικοποιήσεως τῆς καλλιεργείας.

Ἐφ' ὅσον στενεύει ἡ γῆ αἱ πατρίαι φροντίζουν διὰ τὴν ἔντασιν τῆς καλλιεργείας τῆς. Ἄλλως τε ἡ σιτοκαλλιέργεια αὐτῶν γίνεται κατὰ τρόπον ποῦ θὰ ἐξήλεον πλείστοι ἐπιστήμονες. Φρονοῦμεν δὲ ὅτι ἐὰν ὑπεδεικνύοντο εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς ἀποδεικτικῆς ἐννοεῖται μεθόδου διάφοροι πραγματικαὶ τεχνικαὶ βελτιώσεις, αἱ πατρίαι προθύμως θὰ τὰς ἐνεκολποῦντο καὶ θὰ τὰς ἐφήρμοζον.

Σχέσις πατριᾶς πρὸς συνεταιρισμούς.

Ἡ πατρία παρατηροῦμεν ὅτι οὐδεμίαν ἀπολύτως σχέσιν ἔχει μὲ συνεταιρισμούς οὔτε καὶ παρουσιάζεται διάδοσις τούτων εἰς τὰς περιφερείας τῆς Δ. Μακεδονίας ὅπου εἶναι διαδεδομένος ὁ σχηματισμὸς τῆς πατριᾶς. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ οἰκονομία τῆς πατριᾶς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κλειστὴ καὶ εἰς τὸ ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ σχηματισμὸς τῆς πατριᾶς ἀποτελεῖ τὸν καλλίτερον συνεταιρισμὸν καὶ τὴν καλλιτέραν καὶ ἀποδοτικωτέραν συμφέρωνος πρὸς τὰς τοπικὰς συνθήκας τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν ὑποκειμενικῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος οἰκονομικοκοινωνικῆν ὀργάνωσιν.

Τέλος σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι οἱ ἀγρόται οὗτοι εἶναι οἱ μόνοι ἐν Ἑλλάδι ποῦ ἔχουν σταθερὰν καὶ πραγματικὴν γεωργικὴν συνείδησιν καὶ ὅτι ἀκόμη εἶναι οἱ μόνοι ἐν Ἑλλάδι σιτοκαλλιεργηταί. τῶν ὁποίων ἡ ἐκμετάλλευσις εἶναι ἐνεργητικὴ.

Γενικῶς δὲ τὰ μέλη τῆς πατριᾶς ἐογάζονται τόσον ἐπίπονα καὶ τόσον πολὺ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς των, ὥστε δι' αὐτὰ ἀσφαλῶς δύναται νὰ λεχθῇ, ὅτι ξεκουράζονται μόνον ὅταν πεθαίνουν.

Προτεινομένη ἐνίσχυσις.

Ὡς προηγουμένως ἀνεφέρομεν, ἡ πατρία τοῦ Β. Ν. Νεδέλκον προτίθεται νὰ ἀγοράσῃ τὰ 125 π. στρ. καὶ τὸ οἶκημα, εἰς τὸ ὁποῖον σήμερον κατοικεῖ καὶ τὸ ὁποῖον ἐνοικιάζει ἀπὸ 25ετίας ἡ πατρία τῶν Νεδέλκων παρὰ τοῦ ἐκ Φλωρίνης Γρηγορίου Χρήστου Βασιλείου. Ὁ ἐν λόγῳ ἰδιοκτήτης ζητεῖ διὰ τὰ 125 π. στρ. καὶ τὸ οἶ-

κιμα 1.500 λίρας, ἤτοι 562.500 δρχ., ἤτοι 2.312 δρχ. τὸ β. στρ. εἰς τὸ ποσὸν τῶν 562.500 δρχ. ἀφαιρέσωμεν 100.000 τὸ πολὺ ὡς ἀξίαν τοῦ οἰκήματος μετὰ τοῦ αὐλογύρου, ὁ Β. Ν. Νεδέλκος ἐλπίζει νὰ δεχθῇ ὁ ἰδιοκτήτης νὰ πωλήσῃ τὰ ὡς ἄνω ἀκίνητα μὲ 1.300 λίρας, ἤτοι 487.500 δρχ. Τὸ ποσὸν τοῦτο εἶναι πρόθυμος νὰ πληρώσῃ ἡ πατριὰ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὡς καὶ προηγουμένως ἀνεφέρομεν, ἡ ἀξία τῆς γῆς εἰς τὴν περιφέρειαν Φλωρίνης εἶναι πολὺ ὑψηλὴ ἰσχυρῶς λόγω τῆς διαρκoῦς τάσεως τῆς κατ' ἔκτασιν αὐξήσεως τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων τῶν ἐντοπίων χωρικῶν πρὸς ἀσφαλῆ ἐξοικονόμησιν τῶν δημογραφικῶν περισσευμάτων καὶ τῆς συνεπείᾳ τοῦ λόγου τούτου τοποθετήσεως ὅλων τῶν περισευμάτων τῶν καὶ τῶν ἐξ Ἀμερικῆς πόρων εἰς τὴν ἀγορὰν γαιῶν.

Ἡ πατριὰ ζητεῖ παρὰ τῆς Α.Τ.Ε. 60.000 δρχ. μακροπρόθεσμον δάνειον. Εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο θὰ προσθήσῃ καὶ ἡ ἰδίᾳ ἕνα σημαντικὸν ποσὸν ἐκ τῶν περισευμάτων τῶν, ἕνα ἄλλο δὲ ποσὸν θὰ συμπληρωθῇ ἐξ Ἀμερικῆς. Τὸ ὑπόλοιπον δὲ τὸ ὅποῖον θὰ παραμείνῃ εἰς χρέος θὰ ἐξοφληθῇ ὑπὸ τῆς πατριᾶς βαθμιαίως.

Τὸ εἰς Ἀμερικὴν εὐρισκόμενον μέλος τῆς πατριᾶς Ρούσσος ἔγραψεν εἰς αὐτὴν ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀναλαμβάνει νὰ πληρώσῃ ὅλο τὸ χρέος, διότι ἔχει καλὴν καὶ σταθερὰν θέσιν. Συγχρόνως ἡ πατριὰ μοῦ ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι ἀποφασισμένη ἐν περιπτώσει ἀνάγκης νὰ ἐξαποστείλῃ καὶ ἕτερον υἱὸν εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἢ ἀλλαχοῦ πρὸς ταχεῖαν ἐξοικονόμησιν τῶν ἀπαραιτήτων χρημάτων.

Ἐξ αὐτῶν παρατηροῦμεν ποῖαν μεγάλην αὐτοπεποίθησιν ἔχει ἡ πατριὰ καὶ μὲ ποῖαν σταθερότητα κινητοποιεῖ τὰς δυνάμεις της διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ της.

Καταλήγοντες προτείνομεν τὴν χορήγησιν δεκαετοῦς μακροπρόθεσμου δανείου ἐξήκοντα χιλιάδων δραχμῶν (60.000), ὡς συμπληρωματικὸν ποσὸν διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν 125 π. στρ. καὶ τοῦ οἰκήματος. Ἡ ἐξυπηρέτησις τοῦ δανείου τούτου ὑπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς πατριᾶς εἶναι, ὡς ἐκ τῶν προηγουμένων ἐμφαίνεται πλέον ἢ ἀσφαλές. Ἡ χορήγησις τοῦ δανείου τούτου πρέπει νὰ χορηγηθῇ ἐφ' ὅσον θὰ συνταχθῇ τὸ σχετικὸν συμβόλαιον ἀγοραπωλησίας.

Ὡς ὑποθήκη δύναται νὰ χορηγηθοῦν τὰ 61 παλ. ἰδιόκτητα στρέμματα τῆς πατριᾶς, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ἀνέρχεται τοῦλάχιστον εἰς 200.000 δρχ.

Τέλος δεόν νὰ τονισθῇ ὅτι ἡ ἀγορὰ τῶν γαιῶν τούτων πρέπει..

ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ συμφέροντος καὶ τῆς ἐνότητος τῆς πατριᾶς, ὁπωσδήποτε νὰ πραγματοποιηθῇ ὑπὲρ αὐτῆς, διότι, ἐὰν αἱ ἐκτάσεις αὐταὶ πωληθῶν εἰς τρίτους, τότε κινδυνεύει ὁλόκληρος ἡ ὑπόστασις τῆς πατριᾶς ταύτης, ἡ ὁποία αἰφνιδίως θὰ παραμείνῃ μόνον μὲ 61 παλ. στρέμ. ἀντὶ τῶν 186 π. πτο. ποῦ καλλιεργεῖ σήμερον.

Μάρτιος 1931.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΖΑΝΤΡΟΥΓΚΑΣ

α'.

Ἡ ληστεία τῆς Κλέστινας (χωριοῦ τῆς περιοχῆς Φλωρίνης, καίω ἀπὸ τὸ Μπούφι) περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησα στὸ κείμενο, ἔγινε τραγοῦδι στὴ ντόπια μακεδονοσλαβική διάλεκτο.

Ὡς εἶπα, οἱ λησταὶ ἐπῆγαν κι' ἐλεηλάτησαν τὸν Τοῦρκο μπέη· εἶχαν δὲ ἀρχηγὸ τὸν Παπακωνσταντῖνο ἀπὸ τὸ Μπούφι.

Ἰδοὺ τὸ ἴδιο τὸ τραγοῦδι :

«Μαζεύτηκαν 300 παλληκάρια

ὅλοι Ἕλληνες....

Σεσόμπρα πόσομπρα

τρισταμότσιν (ὅλοι ἀνύπαντροι, παλληκάρια)

σίτε γκρίτσιν (ὅλοι Ἕλληνες).

Ἀπάνω-ἀπάνω κάθεται

ὁ πρωτὸς καπετάνιος

ὁ Παπακωνσταντῖνος

καὶ τοὺς λέγει καὶ τοὺς λέγει :

συντρόφοι, συντρόφοι

μόϊ ντρουζίνι, μιλιμπράκια (ἀγαπητά μου ἀδελφία)

ἀγο νίε σεσομπράμε,

σεσομπράμε ποσομπράμε

(καλῶς ἀνταμωθήκαμε ἐδῶ πέρα·

τὸ βράδυ ποὺ θὰ βαρέσωμε ;)

Τὸ βράδυ θὰ βαρέσωμε ἐδῶ

ἐδῶ κάτου στὴν Κλέστινα

θὰ βαρέσωμε τὸ μπέη τὸν Ἀηδινη.

Τὸν βάρεσαν καὶ τὸν ἔπιασαν τὸν Ἀηδινη.

Βούτηρο ἔκαψαν καὶ τοῦ τῶριξαν στὸ στόμα.

«Ποῦ τᾶχεις δεῖξε μας τὰ γρόσια».

Τρακόσοι νομάτοι μπῆκαν στὸ σπῆτι,

Τρακόσα φέσα χρυσάφι γιομάτα τοῦ πήρανε».

Ὡς βλέπει ὁ ἀναγνώστης τὸ ποίημα ἐκδέτεي τὴν συγκέντρωσιν ποῦ ἔκαμεν ὁ Παπακωνσταντῖνος, τὴν σύσκεψιν ποῦ προηγῆθη καὶ τὴν ἐκτέλεσιν ὥς καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ληστείας, ἀρκετὰ πλούσιον.

Καθώς μ' εἶπαν εἰς τὴν Ἀγία Παρασκευὴ στο σπῆτι τῆς πατριᾶς τῶν Ἰωαννίδηδων, τὸ ποίημα ἀναφέρεται σὲ μιὰ ἐποχὴ πρὶν ἐξήντα χρόνια, ὁπότε τὰ παλληκάρια τοῦ Παπακωνσταντίνου ἐκανῶντο ὅτι εἶνε «Ἕλληνες»—«Γκρίτσιναι». Τὸ τέλος ὁμῶς τοῦ ληστάρχου ἦταν λυπηρόν, διότι οἱ Τοῦρκοι τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν ἐχάλασαν· ἡ δὲ παραδόσις τὸν παριστᾷ ἀνδρειωμένον—δώδεκα πιθαμάδες, λέγει ἦτανε ὑψηλὸς καὶ ἐξ πιθαμάδες ἡ πλάτη του. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δίδω μίαν σύντομον περιγραφὴν τῆς ἐντυπώσεως ἀπὸ τὴν πατριὰν τῶν Ἰωαννίδηδων (Ἀγία Παρασκευὴ Φλωρίνης) ὅπου καὶ ἔμαθα καὶ τὴν ἀνωτέρω παραδόσιν διὰ τὴν ληστείαν τῆς Κλέστινας.

“Ὅταν πήγαμε στο σπῆτι τοὺς ὁ διευθυντὴς τῆς πατριᾶς ἔτυχε ν' ἀπουσιάζῃ στο παζάρι.

Μπαίνοντας συναντήσαμε στὴν αὐλὴ ἓνα ἐκ τῶν ἀδελφῶν Ἰωαννίδη, τὸν ἐπὶ κεφαλῇς τῆς κτηνοτροφίας· ἐστάθη, ἔκαμε πρόθυμη ὑπόκλισι καὶ μᾶς παρηκολούθησε μ' εὐνοϊκὸ γλυκὺ χαμόγελο· ἦταν γερὸς ἄνδρας ὡς 40 χρόνων· δὲν ἐμπῆκε ὁμῶς καθόλου στὸ δωμάτιο τῆς ὑποδοχῆς νὰ μᾶς δώσῃ τὸ χέρι τοῖς μᾶς ἐξήγησαν τὸ πρᾶγμα, ὅτι αὐτὸς εἶνε ξωτάρης—τοσπάνης καὶ δὲν κυκλοφορεῖ μέσα στὰ δωμάτια· ἐκεῖ, ἐν ἀπουσίᾳ τοῦ διευθυντοῦ, μᾶς ὑπεδέχθη ὁ ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ Γεωργικοῦ μέρος τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐπίσης ἡλικιωμένος καὶ σοβαρὸς γεωργός, αὐχημρότερος ὁμῶς ἀπὸ τὸν τοσπάνη, ἂν καὶ πολὺ ὁμιλητικὸς.

Ἐντὸς ὀλίγου δὲ παρήλθαν καὶ μᾶς καλωσῶρισαν διὰ χειραψίας μία ἀτελεῦκτη σειρὰ ἀπὸ λαμπαδωτὰ κατακάθαρα, ξυπόλυτα, ὑψηλὰ καὶ ξανθὰ κορίτσια, ὁ θηλυκὸς πλῆθυσμὸς τῆς οἰκογενείας.

Τὸ πρόσωπο ὁμῶς τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον γιὰ μᾶς ἦταν ὁ παπποῦς τοῦ σπιτιοῦ, ὁ ὁποῖος, ἀποσυρθεὶς ἀπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς πατριᾶς, ἀπελάμβανε ὥραϊα γεράματα ἐν μέσῳ τοῦ πολυπληθοῦς χαριτωμένου σμήνους δροσερῶν ἀγγωνιῶν.

Ἀπ' αὐτὸν μάθαμε πολλὰ πράγματα. Σὲ παρατήρησί μου γιὰτὶ ὁ τοσπάνης δὲν ἦλθε μέσα νὰ χαιρετήσῃ, μᾶς ἔδωκε τὴν ἀπάντησι πὺν ἀνέφερα πρὶν· σὲ ἄλλῃ παρατήρησί μου γιὰτὶ περὶ τῶν κοινῶν ἀποφασίζουν μόνον οἱ ἀρχηγοὶ εἰς δὲ τοὺς νεωτέρους ἀποκλείεται ἀκόμη καὶ τὸ νὰ παρευρεθοῦν μ' ἔδωκε μία ἀπάντησι πολὺ βαθιᾶς σημασίας : «ὅτι κάθε ἡλικία ἔχει τὰ δικά της καὶ πρέπει νὰ περιορίζεται σ' αὐτὰ· δική της χαρά, δική της λύπη, δική της τέχνη, δική της σοφία· κάθε ἡλι-

·κία πρέπει νὰ φροντίζη νὰ μαζεύη τὴν πείρα ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸν κύκλο τῆς ζωῆς τὸν δικό της καὶ εἶνε βλαβερό ν' ἀκοῦνε οἱ νέοι τὰ πράγματα τῶν γερόντων, τὰς δυσκόλους ὑποθέσεις καὶ τὴν γκρίνια τοῦ χωριοῦ καὶ νὰ μπαίνουν σὲ πρόωρη γεροντικὴ σοφία καὶ κακομοιριά». Ἡ γνώμη αὐτὴ τοῦ γέρου εἶνε πολὺ σημαντικὴ καὶ περιέχει τὸ σπέρμα ἐνὸς ὁλοκλήρου εκπαιδευτικοῦ συστήματος· πάντως εἶνε στοὺς ἀντίποδας τοῦ δόκτου μας ποὺ μπάζει τοὺς εἰκοσαεῖς νεανίας στὴ μελέτῃ τοῦ Πλάτωνος καὶ ποὺ, τὸ χειρότερο, τοὺς φορτώνει μὲ λεκτικὴν σοφίαν ἀντὶ τῆς σοφίας τῶν πραγμάτων καὶ τῶν γεγονότων.

Μ' εἶπε κι' ἄλλο, προκειμένου γι' ἄλλα ζητήματα· «αὐτὰ τὰ ξέρουν οἱ γυναῖκες»· πράγματι ὁ κύκλος τῶν γνώσεων τοῦ ἀνδρὸς εἶνε στὴς πατριὲς θετικὸς μὲν, ἀλλὰ πολὺ περιορισμένος. Ἡ ἐγκυκλοπαιδεία τῶν πατριαρχικῶν γνώσεων εἶνε γυναικεία ὑπόθεσις.

Ἀκόμη μ' εἶπε ὅτι τὰ ἑλληνικὰ τᾶχαν γιὰ γιορτινὴ γλῶσσα καὶ τὰ μακεδονικὰ γιὰ γλῶσσα τῆς ἐργασίας. Τὰ βιβλία καὶ τοὺς δασκάλους τοὺς προστατεῖουν ὡς κειμήλια. Κι' ὅποιος ἀπὸ τὴν οἰκογένεια ἔδειχνε ἐπίδοσι στὰ γράμματα γινόταν δάσκαλος κι' ἔμεινε πάλι μέσα στὴν οἰκογένεια, τὸ πολὺ γινόταν καὶ παππᾶς.

Στὴν μεγάλη πολυπληθὴ οἰκογένεια εὗρισκαν κι' ἄλλο συμφέρον, ὅτι δηλαδὴ λόγῳ τῆς πληθύος παρουσίαζε μεῖζονα ἀσφάλειαν.

Καὶ τὸ ἐξῆς δέ : ὅτι οἱ νέοι μόλις πατοῦσαν τὸ 14, 15 ἔπρεπε νὰ ξενιτευθοῦν, ἄλλως δὲν τοὺς πάντρευαν οἱ γονεῖς τους· ἡ ξενιτιά τοὺς ὅμως συνίστατο εἰς τὸ ὅτι ἐμαζεύονταν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἐνὸς ὁδηγοῦ καὶ μεσίτου ἐργατικῶν χειρῶν (συνήθως κι' ἐκμεταλλευτῶν αὐτῶν) καὶ πῆγαιναν κατόπιν πορείας δύο συνήθως ἐβδομάδων στὴ Ρουμανία, ὅπου ἔκαμναν μερικὰ ἡμερομίσθια καὶ γύριζαν στὴν πατρίδα.

Τέλος ὁ γέρος μ' εἶπε κι' ἓνα πλῆθος τραγοῦδια, ἐκ τῶν ὁποίων μεταφέρω ἐδῶ ἓνα ὡς χαρακτηριστικὸν τῆς ἡρωϊκῆς ποιήσεως, ἡ ὁποία πηγάζουσα ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, εἶνε κοινὴ εἰς ὅλα τὰ Βαλκάνια μὲ τὰς παραλλαγὰς μόνον ἐκεῖνας ποὺ ὀφείλονται εἰς τὴν διαφορὰν τῆς ἰδιοσυγκρασίας ὡς καὶ τῆς κοινωνικῆς ὁργανώσεως τῶν νοτιωτέρων κατοίκων τῆς Ἡπείρου, Θεσσαλίας καὶ λοιπῆς Ἑλλάδος ἐν σχέσει μὲ τοὺς κατοίκους τῆς Δειναρικῆς καὶ τῆς μέσης Βαλκανικῆς.

Ἴδου τὸ ποίημα, μὲ συντομία μεταφερομένο στὰ ἑλληνικὰ

«Ὁ Θεὸς νὰ τὸν ξεπαστρένην τὸν Ἀλῆ Πασᾶ,
ὁπῶστείλε χαιρετισμοὺς στὸν Πέτρο Βαραντίνου·
χαιρετίσματα τοῦ λέγει : ἄσπρο χαρτί-μαῦρα γράμματα·
σὲ χαιρετῶ Πέτρε Βαραντίνε·
νὰ μὲ περιμένῃς αὖριο τὸ πρωῒ
μ' ὅλο μου τὸ στρατό

(ἐννοεῖ διάβασιν στρατευμάτων).

ρακὶ σέρτικο νάχῃς ἔτοιμο
καὶ τσέρνο βίνο (μαῦρο κρασί).

Ἔτοιμη νάχῃς τὴν δική σου
τὴν καλὴ νύφη (ἐννοεῖ ὅτι ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸ τῆς πατριᾶς τὸν
Πέτρο, ἐζήτησε ὁ πασᾶς τὴν πιὸ καλὴ, τὴν
πιὸ ὠραῖα ἀπ' ὅλες τῆς νυφάδες τοῦ σπιτιοῦ).

Στὰ χέρια του τὸ πῆρε τὸ γράμμα ὁ Πέτρος·
τὸ διαβάζει· δάκρυα τοῦ τρέχουν·
τὸν βλέπει ἡ δικιά του καλὴ νύφη·
«γιατί διαβάξεις ἄσπρο χαρτί μαῦρα γράμματα καὶ κλαῖς Πέτρο;»
Νύφη, κυρά μου, νύφη
ὁ Πασᾶς μοῦ ζήτησε σέρτικο ρακὶ
καὶ τσέρνο βίνο·

Τοῦστεῖλα ἀπ' ὅλα, μὰ ζητάει κι' ἐσένα.»

Ὁ μικρότερος ἀδελφός μου Παῦλος
κοιμᾶται στὸ παρδαλὸ δωμάτιο (ἐννοεῖ τὸ δωμάτιο τὸ στολισμένον
ποῦ ἔχουν διὰ τοὺς ξένους).

Πάρε ἓνα πιάτο νερὸ
πάρε κλωνάρι βασιλικὸ
νὰ θρέξῃς στὸ παρδαλὸ δωμάτιο
γιὰ νὰ ξυπνήσῃ ὁ ἀδελφός μου Παῦλος .

Πετάχτηκε ὁ Παῦλος ἀπ' τὸν ὕπνο·
τὸ σπαθὶ του ζώστηκε.

Ἐτοίμασε τρεῖς φούρνους ψωμι καὶ κρασί καὶ φαγητό,
θὰ γιοματίσωμε μὲ τὸν ἀδερφό μου
καὶ θὰ δοῦμε μπροστὰ στὸ στρατό».

Φάγαν, ἤπιαν. τᾶλγα καθαλίκεψαν
καὶ χτυπήθηκαν στὸν κάμπο μὲ τὸ στρατό.
Μὰ ἡ τύχη τοὺς χώρισε, τοὺς πῆγε μακριά.
Πῆγαν ὁ ἕνας στὴν Ανατολή ὁ ἄλλος στὴ Δύσι·
ἑκατὸ χιλιάδες ἔχθρους ἔκοψαν.
Χρόνια πέρασαν κι' ἀνταμώθηκαν·
ἡ τύχη καὶ ἡ ὁρμὴ τοὺς πῆγε νὰ χτυπηθοῦνε οἱ δυὸ τους·
«Ἄς δέσωμε τ' ἄλλογα», εἶπαν, πρὶν πιαστοῦν.
«Ἄς νυφτοῦμε, νὰ εἰδωθοῦμε, μήπως γνωριστοῦμε.
Κι' ἂν δὲν γνωριζόμαστε, ξαναπιανόμαστε».
Ἀπὸ τ' ἄλλογα κατέβηκαν καὶ νύφτικαν καὶ γνωρίστηκαν
Φιλήθηκαν τὰ δυὸ ἀδέρφια καὶ
στὸ σπίτι τοὺς γυρίσαν».

β'.

Σχετικῶς μὲ τὴν πρωτοβουλίαν, ποὺ αἱ περιστάσεις καλοῦν
τὴν Ἑλλάδα, περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην χώραν, ν' ἀναλάβῃ
διὰ τὴν ἐξεύρεσιν ἐδάφους ἀλληλοπροσαρμογῆς τῶν οἰκονομικῶν
συμφερόντων εἰς τὰ Βαλκάνια, ἔχω ν' ἀναφέρω ὅτι ἄλλα κράτη,
ἂν καὶ ὀλιγώτερον ἐνδεδειγμένα, ἐν τούτοις ἐνδιαφέρονται πε-
ρισσότερον.

Οὕτω ἡ Πολωνία ἐκίνησε προσφάτως τὸ ζήτημα τῆς γεφυ-
ρώσεως τοῦ Δουνάβεως μὲ τὸν σκοπὸν ὅπως ἀνοίξῃ διαβαλκανι-
κὴν ὁδὸν πρὸς τὸ Αἰγαῖον οἰκονομικώτερον ἀπὸ τὴν διὰ τοῦ Εὐ-
ξείνου καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ γεφύ-
ρωσις τοῦ Δουνάβεως συνεζητήθη μεταξὺ Ρουμανίας καὶ Βουλ-
γαρίας κατὰ τὸ 1909, ἅτινες ὅμως διεφώνησαν ὥς πρὸς τὸ ση-
μεῖον συνδέσεως· ἡ μὲν Βουλγαρία ἤθελε τὸ Ρουτσούκ, ὁπόθεν
τὸ ἐμπόριον θὰ κατευθύνετο εἰς Βάρναν· ἡ δὲ Ρουμανία ἤθελε
σημεῖον κείμενον δυτικώτερα διὰ νὰ μὴ θιγθῇ ὁ ἴδιος αὐτὸς λιμὴν
τῆς Κωνσταντινίδας. Ἐπίσης συνεζητήθη ἐκ νέου τὸ 1914 καὶ πάλιν
χωρὶς νὰ δοθῇ πρακτικὴ λύσις.

Ἡ Πολωνία σήμερον προσφέρει διὰ τὴν γέφυραν τὸ ἥμισυ
τῶν δαπανῶν διὰ νὰ φθάσῃ μὲ τὴν συντομωτέραν ὁδὸν εἰς Θεσ-
σαλονίκην, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ δυνηθῇ νὰ τοποθετήσῃ βιομηχα-
νικὰ προϊόντα τῆς εἰς τὰ Βαλκάνια.

Ἐξ ἄλλου οἱ ἐμπορικὸι κύκλοι τῆς Νοτίου Σερβίας σκέπτον-
ται, καθὼς βλέπομεν εἰς τὰς ἐφημερίδας, νὰ ἐπιδιώξουν τὴν

ἴδρουν ἐλληνοσερβικῆς Τραπεζῆς ὅπως δι' αὐτῆς ἐνισχυθῇ τὸ ἀμοιβαῖον ἐμπόριον, πράγματι ὁμῶς μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ κάμουν οἱ ἴδιοι τὴν ἐμπορικὴν παρακολούθησιν τοῦ ὄγκου τῶν προϊόντων τῶν πού κατέρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ διακομίζονται δι' αὐτῆς. Εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀποβλέπει καὶ ἡ βλέψις τῶν περὶ ἰδρύσεως κοινῆς ἐλληνοσερβικῆς ἀκτοπλοϊκῆς ἐταιρείας. Δὲν κουράζονται νὰ ἐπανέρχονται εἰς τὰ σχέδιά των δι' ὅλων τῶν ὁδῶν πού βρίσκουν ἐμπρὸς τῶν ἀνοικτίας, διότι ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος μένουν ἀκάλυπτοι. Ἐν τοῖτοις ἡ κατάστασις δὲν θὰ καθαρίσῃ κατὰ τρόπον σύμφωνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων παρὰ μόνον διὰ μιᾶς ἀποφασιστικῆς ἐλληνικῆς πρωτοβουλίας εἰς τὰ Βαλκάνια, ἣτις πρέπει καὶ πολιτικῶς νὰ ὑποστηριχθῇ ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς γειτονικοὺς πληθυσμοὺς. Ἄλλως ἡ ὑπάρχουσα ἀναρχία καὶ ὁ σαναφασονισμὸς τῶν Σέρβων θὰ συνεχισθῇ μὲ συγκομιδὴν καχυποψιῶν καὶ σκανδάλων μόνον. Ἄλλ' οὔτε θὰ εἶνε τοῦτο παράλογον ἐφ' ὅσον ἡμεῖς δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ διατυπώσωμεν αἰτήματα πρακτικά. Φέρω τὸ παράδειγμα τοῦ κανονισμοῦ τῶν κοινῶν κοινῶν σιδηροδρομικῶν τιμολογίων, τὸ ὁποῖον αὐθαιρέτως χειρίζονται οἱ Σέρβοι, ἐνῷ τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ χωρὶς μίαν θετικὴν ἐμπορικὴν πολιτικὴν τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰς περιοχὰς τῆς μέσης Βαλκανικῆς.

Οἱ Σέρβοι ζητοῦν εὐνοϊκὰ δι' ἑαυτοὺς τιμολόγια καὶ μάλιστα διὰ περιόδον ἴσην μὲ τὴν διάρκειαν τῆς Ζώνης των, ἐνῷ ἡμεῖς δὲν λαμβάνομεν τίποτε.

4 ON

ΤΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙ

α'.

Περίληψις

Διαστολή τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ Κεφαλοχωριοῦ καὶ καθορισμός αὐτοῦ ὡς τύπου μεταβατικοῦ.

Ἡ Κοινότης εἶνε παναρχαία μορφή ὀργανώσεως τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς· μορφή ὅμως, ἥς τὸ περιεχόμενον παρήλλαξεν εἰς πολ-
λὰς περιστάσεις διὰ μέσου τῶν αἰώνων, γενόμενον πότε εὐρύτε-
ρον καὶ πότε στενότερον, ἄλλοτε οἰκονομικόν-κοινωνικόν καὶ πο-
λιτικόν συγχρόνως, ὡς ἐν ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι· ἄλλοτε μόνον κοινωνι-
κόν, πού εἶνε ἡ περίπτωσις τῶν ἀγγλοσαξωνικῶν Κοινοτήτων·
συχνὰ πολιτικόν κυρίως ὡς συνέβη μὲ πλείστας ἑλληνικάς Κοινό-
τητας ἐπὶ Τουρκοκρατίας· καὶ τέλος ἀπλῶς καὶ μόνον διοικητικόν
καὶ γραφειοκρατικόν, ὡς παρ' ἡμῖν σήμερον συμβαίνει (1).

Ὁ Συνεταιρισμός ἐξ ἄλλου εἶνε μορφή τῆς νεωτέρας χρηματι-
κῆς οἰκονομίας μὲ διαφόρους εἰδικεύσεις. Ἀνεξαρτήτως τοῦ τί
ἡμπορεῖ νὰ συμβῇ εἰς τὸ μέλλον, ὁ Συνεταιρισμός σήμερον δὲν
εἶνε καθόλου κλειστή μορφή· εἶνε, συγκεκριμένως, διὰ τοὺς γε-
ωργακτηνοτροφικοὺς μάλιστα κλάδους, ἕνας μηχανισμός βαθ-
μιαίας ἐνεργητικῆς προσαρμογῆς αὐτῶν εἰς τὸ κεφαλαιο-
κρατικόν καθεστῶς· ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως, ἣν συχνὰ ἀνέφερα
ἄνωτέρω, εἶνε ἕνα εἶδος ἐπανόδου τῶν κλάδων τούτων, ὡς καὶ
τῶν μικροαστικῶν-γενικώτερον ὅλων τῶν μικρῶν ἐκμεταλλεύ-
σεων καὶ τῶν ἰσχυρῶν ἀτομιστικῶν οἰκογενειακῶν σχηματισμῶν—
εἰς τὴν συγκέντρωσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μεγάλας λαϊκὰς μάζας εἶ-
χεν ἀπομακρύνει ὁ ἀτομιστικὸς οἶστρος μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν
τῶν πατριαρχικῶν θεσμῶν, τῶν παλαιῶν δηλαδή μορφῶν συγ-
κεντρώσεως.

Τὸ δὲ Κεφαλοχῶρι (ὁ συνήθης τύπος τῆς κοινότητος τῶν

(1). Εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων τούτων ἡ Κοινότης ἤσκησεν
πάντοτε μερικὰς ἀπαραιτήτους καὶ στερεοτύπους λειτουργίας ποὺ ἐπι-
βάλλει ἡ ὁμαδικὴ ζωὴ· ἐγὼ διέστειλα τὰς ἐν τῷ κειμένῳ κατηγορίας ἐπὶ
τῇ βάσει τοῦ βασικοῦ χαρακτήρος ποὺ ἐπεκράτει κάθε φορά. Δὲν εἶναι
ἀπίθανον ἡ Κοινότης εἰς τὸ μέλλον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρωτόγονον
σύνθετον μορφήν της καὶ νὰ ἀποτελέσῃ ταύτοχρόνως οἰκονομικὴν, κοι-
νωνικὴν καὶ πολιτικὴν μονάδα, ἰδίως εἰς χώρας διατελούσας ὑπὸ εἰδικὰς
εὐνοϊκὰς γεωοικονομικὰς συνθήκας, ὡς συμβαίνει καὶ μὲ τὴν Ἑλλάδα.

ἐλευθέρων χωριστῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας) δὲν ὁμοιάζει καθόλου οὔτε μὲ τὰς νεωτέρας χρηματικὰς συνεταιρικὰς μορφάς, οὔτε μὲ τὰς παλαιότερας πατριαρχικὰς τοιαύτας, ὡς τὸ τσελιγκάτο—τὸ τσιφλίκι—ἡ πατριά, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ κοινότης, ποὺ εἶνε μονάδες οἰκονομικαί, ὁργανικά καὶ πλήρεις.

Τὸ Κεφαλοχώρι εἶνε μεταβατικὸς τύπος ἀπὸ τοῦ ἐνὸς καθεστῶτος εἰς τὸ ἄλλο ἀπὸ τὰς πατριαρχικὰς μορφάς εἰς τὴν ὁργανικὴν καὶ ζωντανὴν ἐλευθέραν κοινότητα. Καὶ ὑπῆρξεν ἕνας κοινὸς τόπος, μᾶλλον ἢ ἦττον οὐδέτερος καὶ ἀχρωμάτιστος, ὅπου συνέρρεαν τὰ κατὰ καιροὺς ἐκ τῶν παλαιότερων σχηματισμῶν διὰ ποικίλλους λόγους ἐκθλιβόμενα καὶ περιπλανώμενα μικρὰ ἢ μεγάλα σμήνη ἐργατικῶν χειρῶν, τὰ ὅποια ὅμως τὸ Κεφαλοχώρι δὲν ἀνεσυνέθεσεν ὑπὸ ἰδίαν ὀριστικὴν μορφήν· κυρίως, ὡς εἶπα, δὲν ἐσχηματίσθη εἰς μονάδα οἰκονομικὴν· ἐκ τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς ἐδῶ δὲν ἐρρυθμίσθησαν παρὰ ἐλάχιστα, συχνὰ δὲ μόνον τὸ τῶν βοσκῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξοικονομήθησαν εἴτε διὰ τῆς ἀγορᾶς κοινοῦ λειβαδίου (ὡς εἶνε ἡ περίπτωσις πολλῶν θρακικῶν κεφαλοχωρίων) εἴτε διὰ τοῦ κοινῆ συμφωνίᾳ καθορισμοῦ συνεχῶν ζωνῶν ἀγραναπαύσεως, ὅπου ἔβοσκον τὰ ποίμνια τῶν κεφαλοχωριτῶν.

Εἶνε λοιπὸν φυσικόν, ὅτι τὸ Κεφαλοχώρι δὲν παρουσιάζει ὡς εἰδικὴ οἰκονομικὴ μονάδα χωριστὸν μέτωπον πρὸς τὰς τέσσαρας βασικὰς ἀπόψεις τῆς ἐρεῦνης μας.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ κάμω ἀναλύσεις ὡς ἐκεῖνας ποὺ ἔκαμα εἰς τὰ προηγούμενα κεφάλαια.

β.

Περίληψις

Χαρακτηριστικὰ τινὰ δεδομένα τῆς ἐξελίξεως τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς ἐν τοῖς κεφαλοχωρίοις.

Θὰ περιγράψω ἀπλῶς χαρακτηριστικὰ τινὰ δεδομένα ἐκ τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς κινήσεως τῶν Κεφαλοχωρίων.

Μάλιστα ἡμποροῦσα καὶ νὰ παραλείψω τὸ θέμα τοῦτο. Τὸ παρεμβάλλω ὅμως ἐδῶ ὡς χρήσιμον εἰς τὴν ὅλην οἰκονομίαν τῆς μελέτης μου ἐξ αἰτίας τῶν ποικίλων οἰκονομικῶν, κοινωνικῶν, ἐθνογραφικῶν καὶ πολιτικῶν συχνὰ ζυμώσεων, ποὺ ἔγιναν εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦτον. Διότι, καίτοι ἀποτυχοῦσαι κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐν τούτοις ἔγιναν ἐδῶ μεγάλαι καὶ λίαν χαρακτηριστικαί

προσπάθειαι πρὸς διαμόρφωσιν νέων λειτουργιῶν καὶ νέων οἰκο-
νομικῶν καὶ κοινωνικῶν ὁργάνων τῆς ὁμαδικῆς ζωῆς πρὸς ἀνα-
στάσασιν ἰδίως τῆς πραγματικῆς ἐλευθέρως καὶ αὐτονόμου κοι-
νότητος.

Πῶς συνέστη τὸ Κεφαλοχώρι ; Πῶς ἐξειλίχθη ;

Ἦδη ἐσημειώσαμεν, ὅτι πρόκειται περὶ πληθυσμοῦ ἐκθλιβέν-
τος ἀπὸ τοὺς παλαίους σχηματισμούς· οὗτος λοιπὸν ἤρχετο καὶ
προσεκάλητο εἰς τὰ Κεφαλοχώρια. Εἶνε ἡ ἐν σικκρῷ ἐπανάληψις
τοῦ προηγουμένου τῆς ἀρχαίας Ρώμης.

Ρωμαεῖοι ἢ ἀπλῶς θίαιοι καὶ ἀνυπάκοοι ἄνδρες ἐσηκόνοντο
συχνά ἀπὸ τὰ τσιφλίκια· ἄλλοι παρόμοιοι τύποι ἐξήρχοντο ἀπὸ
τὰς πατρίδας· ἔχομεν ἐπίσης κατηγορίαν ἄλλην προερχομένην ἀπὸ
ἀτυχήσαντα, ἐκ γενικῆς π.χ. φθορᾶς τῆς κτηνοτροφίας, τσελιγ-
κάτα ἢ ἄλλως διαλυθέντα· ἔχομεν τέλος ἄλλους ποὺ ἔφυγαν ἀπὸ
τὰς πόλεις, εἴτε διότι αὗται κατεστράφησαν εἴτε ἀπὸ ἄλλα πολι-
τικὰ αἰτία.

Ὅλοι αὐτοὶ εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀναζητήσουν κατα-
φύγιον καὶ νὰ πῆξουν νέας ἐστίας.

Προφανῶς αἱ γαῖαι, ὅπου κατέφυγαν, δὲν ἦσαν ἀπὸ τὰς πε-
ρισσότερον εὐφόρους καὶ διὰ τοῦτο περιζητήτους. Κατέφυγαν
συνήθως εἰς ἐκτάσεις τοῦ Δημοσίου τὰς ὁποίας οὐδεὶς ἐνέμετο·
εἴτε κοντὰ στὰ ἔλη, εἴτε στὰ κρᾶσπεδα τῶν βοσκῶν, εἴτε ἐπὶ τῶν
ὄριων μεταξὺ χέρσων καὶ δασωδῶν περιοχῶν εἴτε τέλος εἰς λο-
φώδη ἢ καὶ ὅλως ὄρεινὰ μέρη. Ἐδῶ ἔλαβαν σιωπηρῶς ὑπὸ τὴν
κατοχήν των καὶ βραδύτερον κατὰ πλήρη κυριότητα μερικὰς λω-
ρίδας γῆς, συχνὰ μόνον ὅσον ἐχρειάζετο διὰ νὰ κτήσουν σπίτι
καὶ νὰ ἔχουν ἐλευθέραν αὐλήν (1). Πρῶτοντον τοιούτου χωριοῦ
ὑπῆρξεν ἡ παρὰ τὸν Ἀξιὸν Γιουντζίδα, τῆς ὁποίας τὸ ἱστορικὸν
ἐξέθεσα ἄλλοτε εἰς τὴν «Πολιτικὴν Ἐπιθεώρησιν» τὸ ἡπειρωτι-
κὸν ἐπίσης καὶ ἑνδοξον Σοῦλι εἶνε τῆς αὐτῆς προελεύσεως.

(1) Εἶνε γεγινός, ὅτι μερικὰ κεφαλοχώρια ἀναγόντων τὴν σύστασιν των
εἰς ἐποχὰς πολὺ παλαιάς, ἀπὸ Βυζαντίου ἀκόμη, καθ' ἃς δὲν γνωρίζο-
μεν τοὺς οἰκονομικοὺς ὁρους ὑφ' οὓς συνωκίσθησαν· πάντως καὶ αὐτὰ
ὑπῆχθησαν εἰς τὸν γενικὸν κανόνα, διότι οἱ γειτονικοὶ βέηδες καταπα-
τήσαντες βαθμηδὸν τὰς γαῖας των, τοὺς περιώρισαν καὶ τοὺς ἀπέκλεισαν
μόνον μέσα στὰ χωριά τους, ἐφ' ὅσον καὶ αὐτὰ ἀκόμη δὲν μετέβαλαν εἰς
τσιφλίκια· συνήθως οἱ οὕτω στερηθέντες τῶν γαιῶν των ἐπανήρχοντο εἰς
αὐτὰς καὶ τὰς ἐκαλλιέργουν ἐπὶ μορτῇ πρὸς τοὺς βέηδες.

Ἡ ἐθνολογικὴ σύνθεσις τῶν Κεφαλοχωριῶν καὶ αἱ σχετικαὶ
 ζυμώσεις πού ἐγέναν μέσα εἰς αὐτά.

Ὡς πρὸς τὴν φυλετικὴν των σύνθεσιν καὶ τὴν ἐθνογραφίαν
 των, τὰ χωρία αὐτὰ ἐδέχθησαν ὁμάδας πάσης προελεύσεως καὶ
 δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι εἶνε τὰ κατ' ἐξοχὴν βαλκανικὰ χωρία. Ἡ
 τελικὴ ὅμως ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως μορφὴ των ἐξηγήθη ἀπὸ τὰς
 ζυμώσεις πού ἐπικολούθησαν, αὐταὶ δὲ κυρίως καθωρίσθησαν
 ἐκ τοῦ εἶδους ζωῆς πού ἐπεκράτησε· καὶ ἐπειδὴ τὸ εἶδος ζωῆς, ὡς
 ἐξηγήσα ἤδη, εἶνε συνήθως παράγωγον τοῦ εἶδους ἐργασίας, τε-
 λικῶς ἐκ τοῦ λόγου τούτου καθωρίσθη ἡ ἐπικράτηςις τοῦ ἐνὸς ἢ
 τοῦ ἄλλου ἐθνικοῦ στοιχείου.

Ὅπου ὑπῆρχε χῶρος διὰ βοσκὴν καὶ ὁποσδήποτε καλαὶ γαῖαι
 πρὸς καλλιέργειαν ἢ ὅπου τὰ χωρία αὐτὰ ἐγεινίαζαν πρὸς με-
 γάλα τοιφλίκια, ἐκεῖ οἱ κάτοικοι περιωρίσθησαν εἰς τοὺς γεωργο-
 κτηνοτροφικοὺς ἀποκλειστικῶς κλάδους καὶ κατὰ κανόνα ἐδῶ
 ἐπικράτησε τὸ σλαβικὸν στοιχεῖον, τὸ ὅποῖον καὶ ἀπερρόφησε τὰ
 ἄλλα, συχνὰ μάλιστα καὶ ἡ ἐργασία ὀργανώθη ὑπὸ τὸν σχηματι-
 σμὸν τῆς πατριᾶς, πράγμα πού καὶ περιώρισε πᾶσαν περαιτέρω
 κίνησιν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ χωρίου. Ὅπου πάλιν ἐπρόκειτο περὶ
 ὅλας πενιχρῶν καὶ στενῶν γαιῶν, ἐκεῖ αἱ ἐργασίαι διεφορήθησαν
 τρυμερά, ἔγινε βαθμιαία ἐπὶ κλησις πρὸς τὴν πνευματικὴν δρα-
 σιτηριότητα καὶ αἱ νέαι γενεαὶ περιεβλήθησαν σιγάσιγὰ τὴν πνευ-
 πλίαν τὴν ὁποίαν ἡ ἑλληνικὴ μόρφωσις ἔδιδε διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς
 ζωῆς· ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὰ χωρία αὐτὰ ἐγένετο αἰσθητὴ ἡ
 ἀνάγκη τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ σχολικὴ κίνησις ὑπῆρξεν ἐδῶ πολὺ
 χαρακτηριστικὴ. Εἰς τὰ χωρία αὐτὰ ἐπεβλήθη τὸ ἑλληνικὸν στοι-
 χεῖον καὶ ἀπερρόφησε τὰ ἄλλα· ἐδημιουργήθησαν τοιουτοτρόπως
 χωρία ἑλληνικὰ ἢ βλαχικὰ ἢ καὶ ἑλληνοβλαχικὰ, ἐπειδὴ οἱ Κου-
 τσόβλαχοι τῆς κεντρικῆς ἰδίως Βαλκανικῆς εἶχαν ἐγκαίρως ἐγ-
 κολπωθῇ πλήρως τὴν ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Αὐτὰ τὰ χωρία, ὅπως
 π.χ. τὸ ὑπὲρ τὴν Φλώριναν Πισσοδέρι, ἐκκαλέργησαν μίαν εἰδι-
 κὴν ἑλληνοβαλκανικὴν συνείδησιν καὶ ἐτροφοδότησαν μὲ δασκά-
 λους, ἐμπόρους, ἱερεῖς, τεχνίτας ὅλους τοὺς γύρω καθαρῶς γεωρ-
 γοκτηνοτροφικοὺς συνοικισμοὺς, πού ἐπεκράτει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖ-
 στον τὸ σλαβικὸν στοιχεῖον, δι' οὗς λόγους ἀνέφερα ἤδη ἀπορρο-
 φῆσαν τὰ τυχόν προσκαθήσαντα ἐκεῖ ἄλλα στοιχεῖα (Ἑλληνικά,
 βλαχικά, ἄλβανικά).

Ὅποσδήποτε μέσα σ' αὐτὰ τὰ χωρία ἦλθαν εἰς ἐπαφὴν καὶ

ἀντιμετώπισαν ἀλλήλα τὰ διάφορα εἶδη ζωῆς, ἐπιβληθέντων κατὰ κανόνα ἐκείνων πού περισσότερον προσηρμόζοντο πρὸς τοὺς ἀντικειμενικοὺς ὁρους καὶ πρὸς τὰς ἐργασίας πού εὐνοοῦσε τὸ φυσικὸν περιβάλλον. Ἀλλ' ὄχι σπανίως συνέβη ὥστε τὰ διάφορα εἶδη ζωῆς διεσταυρώθησαν πρὸς ἀλλήλα καὶ παρετέθησαν ἀπλῶς τὸ ἓνα πλησίον τοῦ ἄλλου· εἰς τοῦτο συνετέλεσε κυρίως ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποίαν, δι' εἰδικοὺς λόγους—ὡς π.χ. γειννιάσις πρὸς μεγάλην πόλιν,—πολλαχοῦ ἐξευρεθῆσαν ἀρκετοὶ πρόσθετοι πόροι. Αὐτὰ τὰ χωρία ἔγειναν μικτὰ ἀπὸ ἀπόψεως εἰδῶν ζωῆς καὶ εἶχαν καὶ γεωργοὺς καὶ κτηνοτρόφους καὶ τεχνίτας καὶ ἀγωγιάτας καὶ ἐμπόρους καὶ πολυμελεῖς πατριὰς καὶ ἀτομικὰς οἰκογενεῖας, ἐδημιουργήθη δὲ ἐδῶ σιγὰ-σιγὰ καὶ μικρὰ ἀγορά. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ χωρία καὶ εἰς τὰς μικρὰς ἀγοράς των, πάλιν ὁ ἑλληνισμὸς ἐπεκράτησεν, διότι αὐτὸς ἔδιδε μίαν γενικωτέραν μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν οἱ χωρικοὶ ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ἐπίσημον κυριακάτικον φόρεμα παραλλήλως πρὸς τὴν μητρικὴν των π.χ. γλώσσαν καὶ τὰ λοιπὰ ἴδια αὐτῶν ἔθιμα, τὰ ὁποῖα ἔμεναν δι' οἰκιακὴν χρῆσιν.

Ἐδῶ λοιπὸν εἰς τὰ μικτὰ κεφαλοχώρια, ἡ κίνησις ἐγένετο ζωηροτέρα· λόγφ τοῦ μεγάλου διαφορισμοῦ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τῶν σχετικῶν ἐιδικεύσεων αἱ συναλλαγαὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν· ποικιλλώτεροι δὲ τρόποι, μείζων εὐστροφία, πλουσιώτερον λεξιλόγιον, κατέστησαν πράγματα ἀπαράτητα.

δ'.

Περίληψις

Τὸ *processus* ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου διεμορφώθη ἡ στοιχειώδης *Βαλκανικὴ Κοινότης*.

Ἐδῶ δὲ ἀκρῶς εἶνε πού τὸ πρῶτον ἐνεφανίσθη καὶ ἐλειτούργησεν ὑποτυπωδῶς ὁ θεσμὸς τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν κατοίκων. Ἐπρόκειτο περὶ πραγματικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ἄνθρωποι ἐβγῆκαν καθένας ἀπὸ τὸ καθοῦκι του μουνδιασμένοι ὅπως ἦσαν εἰς τὰ δεσμὰ τῆς αὐστηρεᾶς πειθαρχίας τῶν παλαιῶν πατριαρχικῶν σχηματισμῶν. Οἱ τεχνῖτες, οἱ ἀγωγιάτες, οἱ μικρομπάκάληδες, οἱ ἄεργοι, οἱ περιπλανώμενοι ἀποτέλεσαν τὸν πρῶτον πυρῆνα τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως καὶ τῆς ἀγορᾶς. Ὁ πυρὴν αὐτὸς παρουσιάζετο ὡς οὐδέτερον ἐλεύθερον ἔδαφος, ἔξω τῆς πατριαρχίας καὶ ἔξω τοῦ τσιφλικιοῦ ὅπου ὁ καθεὶς ἦτο—ἢ ἡδύνατο σιγὰ-σιγὰ ν' ἀντιληφθῇ ὅτι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ἦτο—τέλος πάντων καὶ ἓνα ἀπλοῦν ἄτομον μὲ ἰδίαν ἀξιώσει· ἢ παρατήρησις, ἢ σύγκρισις, ἀφύπνισαν τὴν διανοητικὴν λειτουργίαν εἰς τοὺς ζωηροτέ-

ρους, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ ἐνδιαφέρονται καὶ νὰ σχολιάζουν, ἀπὸ τῆς νέας ταύτης βάσεως τοῦ οὐδετέρου ἐδάφους ὅπου ἴσταντο, τὰ διάφορα ἰδιωτικά ἢ κοινά, εἴτε οἰκονομικά εἴτε κοινωνικά, ζητήματα πὺν ἰσχυρότερον ἐφείλκυν τὴν προσοχὴν.

Σιγά-σιγά ἐπλησίασαν οἱ ἐλεύθεροι γεωργοὶ, σιωπηλοὶ μὲν ἀλλὰ μὲ ὀρθάνοιχτα μάτια· οἱ κολληγοὶ ἀντιπαρερχόμενοι μὲ ρεμβὸν βάδισμα ἐκύταζαν, ἐξέφραζαν ὑπουλότητα εἰς τὸ βλέμμα ἀλλὰ εἰς τὸν νοῦν τῶν ἐπεκράτει ἀκύμαντος χαύνωσις· οἱ ὑποτελεῖς τῆς πατριᾶς, ὡς μεγάλοι πάνθηρες, ἄραζαν ἀπὸ μακρυνὰ παρακινήμενοι ἀπὸ ἀμφίβολον περιέργειαν, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο τὸ πρῶτον ἦδη νὰ εὔρεθοῦν ἐν μέσῳ συνανθρώπων τῶν. Ἄλλοι μὲ ἀθωότητα, ἄλλοι μὲ πονηρίαν, ὅλοι ὁμως πολὺ προφυλακτικοί. Δυνατὰ χονδρὰ ἐνστικτα, ἀλλὰ ἀδρανῆ ἀπὸ προαιωνίαν νάρκη, ἀναδεύονταν εἰς τὸ βάθος τῶν συνειδήσεων σὰν κάτω ἀπὸ ἄγνωστον ἕως τότε μακρυνὸν θάλλος, μὲ τραχεῖαν καὶ φρίσσουσαν ἡδυπάθειαν. Θέαμα ἱκανὸν διὰ νὰ προκαλέσῃ βαθὺν ἔλεον, ἄλλοτε ἀπὸ οἴκτον ἄλλοτε ἀπὸ ὀργήν, ἄλλοτε ἀπὸ τρυφεράν καὶ ἀγνήν συγκίνησιν.

Ἐδῶσα συνθετικῶς αὐτὴν τὴν εἰκόνα, ἐπειδὴ δὲν εἶνε ἐδῶ ὁ τόπος διὰ νὰ ἀναλύσω τὸ θέμα τοῦτο ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχολογικῶν ὡς καὶ τῶν οἰκονομικῶν μετατοπίσεων πὺν ἐπροκάλεσε τὸ γεγονὸς τῆς ἐμφανίσεως τοῦ νέου οὐδετέρου κοινωνικοῦ πυρῆνος, τοὔτέστι τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν κατοίκων, τοῦ βασικοῦ τούτου θεμελίου, ὅπου ἐστηρίχθησαν τόσον οἱ κοινοτικοὶ θεσμοὶ, οἱ πέραν τῆς οἰκογενείας ἀναπτυχθέντες, ὅσον καὶ ἡ ἰδιόμορφος ἀστοχωρικὴ κοινωνία τῶν μεσογειακῶν χωρῶν.

Ἐκεῖνο πὺν ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶνε νὰ τόνισω τὸ ὅτι ὑπῆρχαν ἦδη, ὡς ἐξ αὐτοῦ τοῦ νέου καὶ τόσον ποικίλλουν εἶδους ζωῆς, πὺν ἔκαμναν οἱ κεφαλοχωρεῖται, δημιουργημένα καὶ τεθειμένα μερικὰ νέα προβλήματα οἰκονομικά καὶ κοινωνικά τῆς ὁμαδικῆς τῶν ζωῆς, τὰ ὅποια ἔχρηζον ἀμέσου ἀντιμετωπίσεως, διὰ τὰ ὅποια ὁμως ἡ παλαιὰ πατριαρχικὴ ζωὴ δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἀρμόδιον ὄργανον προκειμένου περὶ νέου σχηματισμοῦ ὅπως τὸ κεφαλοχωρεῖται. Ἡ ἀνάγκη τῆς σχολικῆς ὀργανώσεως, ἡ ἀνάγκη τῆς ἀγροτικῆς ἀσφαλείας, ἡ ἀνάγκη ἐξευρέσεως βοσκῶν, ἡ ἀνάγκη κανονισμοῦ τινος διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ρεόντων ὑδάτων κλπ., τοιαῦτα ἦσαν τὰ νέα προβλήματα, τὰ ὅποια προέκυψαν ἀμέσως ἐξ αὐτῶν τῶν πραγματικῶν καὶ ἐχρειάζοντο νὰ γείνουν συνειδητά, νὰ συζη-

τηθοῦν, νὰ ἀποφασισθοῦν καὶ νὰ λάβουν μίαν κατεύθυνσιν, μίαν λύσιν καὶ τέλος μίαν ὑπεύθυνον διαχείρισιν (1).

Ἡ ἀνάγκη, λοιπόν, τῆς ἀντιμετωπίσεως αὐτῶν τῶν πρακτικῶν προβλημάτων τῆς ὁμάδος, αὐτὴ ἡ ἀνάγκη, ἡ ὁποία ἐγένετο αἰσθητὴ καὶ βαθμυδὸν ἐσυνειδητοποιήθη διὰ τῆς συζητήσεως κυρίως μέσα εἰς τὸν νέον κοινωνικὸν πυρῆνα ποὺ ἐσχηματίσθη, αὐτὴ εἶπε ἡ γενεσιουργὸς αἰτία καὶ ἡ τροφὸς τοῦ θεσμοῦ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀπορρευσάντων ἢ καὶ ὁπωσδήποτε δι' αὐτῆς νομιμοποιηθέντων εἰδικῶν καὶ ὑπευθύνων ὀργάνων ποῦ, εἴτε ἐνετάλησαν εἴτε καὶ δι' ἰδίας ἐξουσιαστικῆς πρωτοβουλίας ἐμερίμνησαν διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν ὑποθέσεων, χάριν τῆς γενικῆς ἀλλὰ καὶ χάριν ἀτομικῆς συχνὰ ὠφελείας.

Πρόκειται περὶ ζυμώσεως κρισίμου, ἥς ὁμως ἡ μελέτη δὲν εἶπε τοῦ παρόντος. Σημειῶνω ἁπλῶς, ὅτι ἡ γενικὴ πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Βαλκανικῆς ἐπηρέασε βασικῶς αὐτὰς τὰς ζυμώσεις καὶ προκαθώρισε σχεδὸν τὰς συνεπειὰς αὐτῶν, ὧν κυριώτερα ἦτο ἡ ἐντὸς τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων ἀνεξέλεγκτος ἐπικράτησις τοῦ ἐγκαθέτου φεουδαρχικοῦ παρασίτου, τὸ ὁποῖον λέγεται ντζορμπατζῆς καὶ τὸ ὁποῖον διαχειριζόμενον συνήθως διὰ λογσριασμόν τοῦ τσιφλικούχου τὰ γειτονικά φεουδαρχικά κτήματα, ὧν, λόγῳ στενότητος τῆς ἐλευθέρως γῆς, εἶχαν ἀνάγκην οἱ κεφαλοχωρεῖται—κατ'ὀρθωσε ἐξ αὐτοῦ κυρίως τοῦ λόγου νὰ κρατήσῃ ὑπερέχονσαν θέσιν μέσα στὸ χωριό.

Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὅπου εὐρίσκεται ὁ κύριος κόμβος (2) ὅλων τῶν κοινωνικῶν καὶ ἠθικῶν προβλημάτων τῶν νεωτέρων χωρικῶν κοινωνιῶν τῆς Βαλκανικῆς, τὸ γεγονὸς τοῦτο, εἶπε εὐνόητον, ὅτι

(1) Δι' ἐκεῖνα ἐκ τῶν προβλημάτων τούτων, τὰ ὁποῖα προϋφίσταντο καὶ ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ καθεστώτος, τὸ καθεστὼς ἐκεῖνο εἶχε διαμορφώσει τὰ ἀρμόδια ὄργανα ἐπὶ ὅλων τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ λειτουργιῶν διὰ τὸν καθορισμὸν τῶν βοσκῶν π. χ. καὶ διὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν χανδάκων κλπ. εἰς τὸ τσιφλίκι ἀρμόδιος ἦτο ὁ μπέης ἢ ἀντικαταστάτης του· εἰς τὴν πατριάν καὶ εἰς τὰ ἐκ πατριῶν συνιστάμενα χαλαρὰ ὡς ἐλέχθη καὶ χωρὶς ζωηρὰν κοινοτικὴν ζωὴν χωριά, ἀρμόδιοι διὰ τὰ ἔργα ταῦτα ἦσαν οἱ διευθύνται τῶν πατριῶν.

(2) Οἱ ψιλῶ ὀνόματι ἐλεύθεροι κεφαλοχωρεῖται, λόγῳ ἐλλείψεως ἰδιοκτητίου γῆς ἐπαρκοῦς, ἠναγκάζοντο, ὡς ἐλέχθη, νὰ καλλιεργοῦν, ἐπὶ μορτῇ, τὰ φεουδαρχικά γειτονικά κτήματα, ἀποζῶντες ἐξ αὐτῶν· εἶχον συνεπὶς οἱ τζορμπατζῆδες εἰς χεῖράς των τὸ σπουδαιότερον ἐνεργὸν κεφάλαιον τοῦ τόπου· ἑἴς ἄλλου οἱ τζορμπατζῆδες δὲν εἶχαν ὀργανικὴν ἐπαφὴν μὲ τὸ πλῆθος ἀλλὰ ἤντλουν τὸ κύρος των ἀπὸ τὸν βέην, ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην ἢ ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, τρεῖς ἐξουσίας αἱ ὁποῖαι καὶ αὐταὶ δὲν εἶχαν ὀργανικὴν σχέσιν μὲ τὸν λαόν.

ἐνόθευσε τὴν κίνησιν ποὺ ἐδημιουργήθη γύρω στὰς Γενικὰς Συνελεύσεις τῶν βαλκανικῶν κεφαλοχωρίων, μεταβληθεῖσας βαθμὴν εἰς ἁπλὸν τύπον καὶ ὅτι τελικῶς παρημποδίσε τὴν γνησίαν ἀντίστροφον τῶν ἐλευθέρων κοινοτικῶν θεσμῶν ἐν τῇ χώρᾳ καὶ τὴν ταυτοσίμημον μὲ αὐτοὺς ἀναγέννησιν τῶν Βαλκανικῶν λαῶν καὶ ἰδίως τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἐξηρτάτο ἐφεξῆς ἀπὸ τὴν καλὴν ἢ κακὴν διάθεσιν καὶ ἀπὸ τὴν ἐντιμότητα καὶ τὸν πατριωτισμὸν τῶν ἱεροπρωτοκόμων τὸ νὰ κατευθύνουν πρεπόντως τὴν ὅλην ὁργάνωσιν τῆς χωρικῆς ὁμάδος καὶ τὸ νὰ διαθέσουν μέρος τῶν κοινοτικῶν πόρων καὶ τὰς ἐργατικὰς δυνάμεις τοῦ χωρίου εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων κοινῆς ὠφελείας καὶ νὰ ἐνδιαφεροθῶν εἰς ἀνωτέρους ἐθνικοὺς καὶ πολιτικοὺς σκοποὺς εἴτε καὶ νὰ ἀδιαφοροῦσιν δι' ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ κυτᾶξουν νὰ τὰ ἔχουν καλὰ μὲ τὸν βέην καὶ μὲ τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν, κάμνοντας τὸ πουργί τους. Ὅπως δὲν ἐπρόκειτο πλέον περὶ ὁργανικῆς λειτουργίας ἐλευθέρου θεσμοῦ.

Καὶ αὕτη μὲν ἦτο ἡ ἐξέλιξις τῶν κεφαλοχωρίων ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἐσωτερικῆς κινήσεως εἰς αὐτὰ.

ε'.

Περὶ λήψης

Τὸ πρόβλημα τῆς δημογραφικῆς αὐξήσεως εἰς τὰ Κεφαλοχώρια.

Ἀπὸ ἀπόψεως τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ἐξοικονομήθησαν ἐδῶ αἱ περισσεύουσαι ἐργατικαὶ χεῖρες, ἔχω νὰ παρατηρήσω, ὅτι λόγῳ εἰδικῶν συνθηκῶν, εἰς τὰ Κεφαλοχώρια ἐσχηματίσθη κατὰ περιόδους πολυάριθμο ἀγροτικὸ προλεταριάτο, τὸ ὁποῖον, ἐφ' ὅσον μία ἐσωτερικὴ ἀναδιοργάνωσις τῆς οἰκονομίας τοῦ χωριοῦ δὲν κατέστησεν εὐκολωτέραν τὴν ἐντὸς αὐτοῦ ἀπορρόφησιν καὶ ἐξοικονομήσιν του, διέσπειρεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς πόλεις. Πρὸς τὴν λύσιν ταύτην ἄλλως εἶχε συχνὰ προηγηθῆ ἀρκετὴ προπαρασκευή, διότι, λόγῳ ἰσχυροῦ διαφορισμοῦ τῶν ἐπιτηδευμάτων, μέσα στὰ Κεφαλοχώρια ἐδημιουργήθησαν μερικαὶ ὁλοῦς μὲν βεβαίως στοιχειώδεις τεχνικαὶ πρόοδοι, εἰδικεύσεις καὶ παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἦσαν ἀρκεταὶ διὰ ν' ἀφυπνίσουν τὰ πνεύματα, νὰ δώσουν μίαν ἰδέαν ἔστω περὶ τοῦ νέου εἵδους ζωῆς ὅπου ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθουν οἱ ἐκ τῶν χωρίων τούτων φεύγοντες πρὸς τὰς πόλεις εἰς ἀναζήτησιν πόρων ζωῆς καὶ τύχης καλλιτέρας.

Αὐτὰ ὅπως δὲν ἐνόμισα ὅτι ἦσαν τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα σημεῖα ποὺ ἔπρεπε νὰ διαφωτίσω εἰς τὸ εἰδικὸν θέμα περὶ κεφαλοχωρίου. Τὸ δὲ κύριον ζήτημα, τὴν ἀνάλυσιν δηλαδὴ τοῦ πῶς ἐδῶ

ἦτο σχηματισμένη ἡ οἰκογένεια καὶ εἰς ποῖον εἶδος ἐργασίας καὶ ζωῆς ἐστηρίζετο αὕτη, τὸ ζήτημα τοῦτο τὸ παρέκαμψα· οὐχὶ δὲ ἄνευ λόγου· διότι εἰς τὸ κεφαλογῶρι εὐρίσκομεν εἴτε τὸν σχηματισμὸν τῆς πατριᾶς καὶ τῆς ἡμικολληγικῆς οἰκογενείας, πού, χάριν πόρων προσθέτων, ἐργάζεται σὲ γειτονικὰ τσιφλίκια ἐπὶ ἰδιότητι μωρῶν, εἴτε τὸν ἀναρχικὸν σχηματισμὸν τῆς μικρᾶς προτύπου χωρικῆς οἰκογενείας τῶν ἐλευθέρων μικροῖδιοκτητῶν καλλιερ-γητῶν· σχηματισμὸν ὅστις τόσον ἐπικινδύνως αἰωρεῖται ἀκόμη με-ταξὺ τῶν παλαιῶν μωρφῶν συγγεντρούσεως καὶ τῶν νέων τοιούτων. Ἀλλὰ διὰ μὲν τοὺς δύο πρώτους σχηματισμοὺς ὠμιλήσαμεν· ἤδη, διὰ δὲ τὸν τρίτον θὰ ὠμιλήσωμεν εὐθύς κατωτέρω.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙΟΥ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΤΩΝ ΑΚΤΗΜΟΝΩΝ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙΟΥ ΤΗΣ ΓΙΟΥΝΤΖΙΔΑΣ

(Τὸ παρόρθημα τοῦτο πεοιέχει μικράν ἱστορίαν τῆς ἰδρύσεως καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς Γιουντζίδας, περὶ ἧς ὠμίλησα εἰς τὸ κείμενον. Ἡ μικρὰ αὕτη ἱστορία ἐδημοσιεύθη τὸ 1921 εἰς τὴν «Πολιτικὴν Ἐπιθεώρησιν» καὶ καταχωρῶ αὐτὴν ἐδῶ ὥς μίαν συγκεχυμένην περιήπτωσιν ἐφαρμογῆς τῶν βασικῶν μεθοδικῶν ἀρχῶν τῆς ἐρεῦνης μου).

Ἡ Γιουντζίδα, χωριὸ 250 περίπου οἰκογενειῶν, εὐρίσκεται δυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπὶ τῆς πεδιάδος, ἅμα τῇ διαβάσει τοῦ Ἀξιοῦ.

Προκειμένου νὰ παρουσιάσω τὴν θέσιν εἰς ἣν εὐρίσκονται τὰ ζητήματα τῶν ἀκτημόνων τοῦ χωρίου τούτου, θὰ δώσω προεισαγωγικῶς περίληψιν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τὸ χωριὸ συνωκίσθη, ἐξ οὗ τρόπου καὶ ἐξελίχθησαν ἔκτοτε τὰ πράγματα αὐτοῦ εἰς τὴν σημερινὴν τῶν μορφὴν.

Ἐντεῦθεν τοῦ Ἀξιοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ ἐπὶ τῶν λόφων τοῦ ἐκτυλίσσονται πρὸς τὸν Χορτιάτην ὑπάρχουν πολλὰ χωρία ἐξ ὧν ἀκραιφνῶς ἑλληνόφωνα ἢ Μπῶλτσα, τὸ Λαϊνὰ καὶ ἄλλα. Δυτικῶς τοῦ Ἀξιοῦ, πρὸς τὸ Βέροιον, ὑπάρχει τὸ λεγόμενον Ρουμλούκι (ἑλληνικὸ μέρος), ὅπου εἰς ὁλόκληρον σειρὰν χωρίων εὐρίσκομεν ἐγκατεστημένον ἑκπαλαὶ ἑλληνόφωνον πληθυσμὸν, μεταξὺ τοῦ ὁποίου αἱ γυναῖκες φέρουν ἀκόμη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα ἀπεικονίζον τὴν ἀρχαίαν περιζεφалаίαν.

Ἐπὶ δὲ τῶν καθ' αὐτὸ πεδινῶν ἐκτάσεων, ὅσαι περιλαμβάνονται ἐν ταῖς διακλαδώσεσι τοῦ ποταμοῦ καὶ ὑπόκεινται εἰς τὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ ροῦ αὐτοῦ. καθὼς φαίνεται δὲν ἐγκατεστάθησαν πυκνοὶ πληθυσμοὶ ἢ μόνον σχετικῶς προσφάτως, κατὰ τοὺς δύο ἴσως τελευταίους αἰῶνας. Ἦδη εὐρίσκομεν ἐκεῖ ἐκτὸς ἄλλων μικροτέρων τὸν μέγαν συνοικισμόν τῆς Κουλακιάς, πολυσύνθετον καὶ πολυτάραχον καὶ τὴν Γιουντζίδα, ἀμφοτέρως κεφαλοχώρια.

Ἡ Γιουντζίδα συνωκίσθη ἐπὶ τοποθεσίας, ἥτις ἀνῆκεν εἰς τὸ τουρκικὸν δημόσιον. Μερικοὶ βουκόλοι ἐφύλατταν ἀγέλας βοδιῶν εἰς τὰς γύρω βοσκάς. Αὐτοὶ ἔκτισαν ἐκεῖ καλύβας καὶ ἐμονιμοποιήθησαν ἀνενόητοι πιθανόν τοῦτο δέ, ἐπειδὴ, ὡς ἐρρήθη, ἔκτισαν ἐπὶ τόπου ἀνήκοντος εἰς τὸ δημόσιον, ὀλιγώτερον αὐστη-

ρὸν καὶ ἅπληστον παρὰ οἱ μπέδες, ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν ὁποίων δὲν δύναται τις νὰ «κόψῃ πλῖθες» (νὰ κτίσῃ) χωρὶς ρητὴν συμφωνίαν, ὅτι ἐγκαθίσταται ἐκεῖ ὡς κολλῆγος, ὑπατελὴς τῆς κεκανονισμένης μορτῆς. Οὕτως οἱ παλαιοὶ βοσκοὶ ἐπῆραν σιωπηρῶς, ἀνοχῇ τοῦ τουρκικοῦ δημοσίου, δικαίωμα ἰδιοκτησίας ὅχι βεβαίως ἐπὶ μεγάλῃς ἐκτάσεως ἀλλ' ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἔκτισαν, ἀπέκτησαν δ' οὕτω σπίτι καὶ αὐλόγυρο ἐλεύθερον. Ἦνοιξαν δὲ ἔπειτα καὶ χωράφια καὶ ἐγένοντο γεωργοὶ, πληρώνοντες εἴτε εἰς τὸ δημόσιον, εἴτε εἰς τρίτον πρόσωπον, μεσολαβοῦν ὡς ἐνοικιαστής.

Αὕτῃ ἦτο ἡ πρώτη ἐστία.

Μὲ τὴν πάροδον δ' ἔπειτα τοῦ χρόνου νέοι ἔποικοι προσῆλθον προσερχόμενοι κυρίως ἀπὸ τὰ γύρω, εἴτε ἐπὶ τοῦ Βερμίου, εἴτε πρὸς τὰ Γεννιτσία, καὶ Θεσσαλονίκην, τσιφλίκια ὁπόθεν, δυσήνιοι καὶ δύστροποι, κολλῆγοι αὐτοί, ἠναγκάζοντο ν' ἀποχωρήσουν πρὸς ἀνεύρεσιν νέας τύχης. Καὶ ὄντως εἰς Γιουντζίδαν εὗρισκαν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὀλίγο μέρος νὰ κτίσουν σπίτι ἐλεύθερο, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἓνα ἀφέντην, τὸ τουρκικὸν δημόσιον, ὀλιγώτερον ἐνοχλητικὸν καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διότι τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὑποκείμενον εἰς τὰς ἐπικινδύνους ἰδιοτροπίας τοῦ ποταμίου ρεύματος, ἔμενεν πρότερον ἄνευ ἀποδόσεως.

Οἱ ὅροι ὑφ' οὓς ὁ πληθυσμὸς ἐπυκνώνετο ἦσαν σχετικῶς ὅχι οἱ χεῖριστοι. Βεβαίως ἡ τοποθεσία καὶ ἀνθυγιεινὴ ἦτο καὶ ἐπικίνδυνος, λόγῳ τῆς γειτνιασεως τοῦ ποταμοῦ· ἀλλὰ τὸ μὲν οἱ ἔποικοι ἦσαν ἐκ τῶν ρωμαλεωτέρων, τῶν πλέον τολμηρῶν καὶ φιλελευθέρων ἐξ ὅλης τῆς γύρω περιφερείας· τὸ δὲ ἡ ἀπέραντος γύρω παχεῖα γῆ προσεφέρετο εἰς τοὺς ἐποίκους τούτους πλουσιοπαρόχως διὰ νὰ ἐκλέγουν τὰ εὐφορώτερα αὐτῆς τμήματα, τοῦθ' ὅπερ τοὺς ἔδιδε τὰ μέσα ἀνέτου βιοπορισμοῦ καὶ πλουσίας σιτίσεως. Ἐν συνόλῳ δὲ ὁ πληθυσμὸς, μετὰ τὴν πρώτην φθορὰν ἐκ τῆς βαρύτητος τοῦ κλίματος καὶ τὴν ἐκ τούτου ἐπιλογὴν, ἐγένοντο ἐκάστοτε, ὅσοι ἐπέζησαν τῆς κρίσεως, ἀνώτεροι καὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὸ φρόνημα αὐτῶν.

Πορρῶς ὅθεν προήγετο ὁ συνοικισμὸς, οἱ κολλῆγοι κατὰ φάλαγγας προσέτρεχον ἀπὸ τὰ γύρω πατημένα τσιφλίκια, καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸ Ρουμλοῦκι, σπίτια δὲ ὑψηλὰ καὶ ἀσβεστωμένα ἀνυψοῦντο ἐπὶ τῶν λασπωδῶν θεμελίων τῶν παλαιῶν καλυθῶν, μέσα εἰς τὴν θαρεῖαν ὁμίχλῃ τοῦ κάμπου.

Καλῶς οὕτως βαιόντων τῶν πραγμάτων, ἐπῆλθε γεγονὸς δυσάρεστον, δημιουργήσαν κρίσιν οἰκονομικὴν, μήπω εἰσέτι τερασθείσαν.

Ὁ βαλῆς τῆς Θεσσαλονίκης, ὅταν ὑπεχρεώθη νὰ δεχθῇ Τούρκους πρόσφυγας ἐκ Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, ἄλλεπαλλήλως κατὰ

τὴν δεκαετίαν τὴν ἀπὸ τοῦ 1900—1910, εὐρισκόμενος εἰς ἀνάγκην, ἔστειλε καὶ ἐγκατέστησε πλείστους ἐξ αὐτῶν ἐντελῶς παραπλεύρως τῆς Γιουντζίδας, ἔκτισε δι' αὐτοὺς σπίτια καὶ τοὺς ἔδωκε φυσικὰ τὸ δικαίωμα νὰ καλλιεργῶν κατὰ προτίμησιν ἐπὶ ὅλης τῆς γύρω ἐκτάσεως, ἐφ' ἧς, ὡς ἐρρήθη, εἶχαν ἀπλώσει τὴν ἐνεργητικότητα αὐτῶν οἱ χριστιανοὶ τῆς Γιουντζίδας. Ἐννοεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ, ὅτι ἡ παρουσία τῶν νέων γειτόνων ἀπέβη μοιραίως ὡς ἓνα εἶδος ἀποπνικτικοῦ ἀποκλεισμοῦ διὰ τὸ χωριό, τὸ ὁποῖον περιορίσθη, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ζημιῶν εἰς ζῶα καὶ εἶδη κινήτα, εἰς ὄρια στενώτατα. Ἡ ἀνθοῦσα πρῶην χωρική κτηνοτροφία κατὰ μικρὸν ἔσθυνε, τὰ δὲ καλύτερα χωράφια κατεπατήθησαν ἀδιαμαρτύρητα.

Ἡ Ἑλληνικὴ νίκη τοῦ 1912, συνέπειά τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ ὀλετελὴς ἀποχώρησις τῶν γειτόνων Τούρκων, μήπω λαβόντων τὸν καιρὸν νὰ μονιμοποιηθῶν, ἐφάνη ὡς εὐτυχία θεοπεμπτος διὰ τοὺς Γιουντζαδιώτας. Ἀλλ' ἡ χαρὰ των διεψεύσθη συντομώτατα. Εἰς τὰς οἰκίας, ἃς εἶχε κτίσει τὸ τουρκικὸν δημόσιον καὶ αἵτινες ἔμενον ἤδη κεναί, ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις μετὰ τινὰς μῆνας ἐγκαθίστα πολυπληθεῖς πρόσφυγας ἐκ Θράκης, ὅθεν ἔφευγαν τὸν τουρκικὸν διωγμὸν.

Ἐν περιλήψει, ἡ τύχη τῶν παλαιῶν ἐγκατοίκων οὐδόλως μετεβλήθη, διότι εἰς τὴν θέσιν τῶν Τούρκων ὑπεκατεστάθησαν οἱ νέοι πρόσφυγες, οἵτινες ὀνομάσαντες τὸ χωριὸν των «Νέα Μάλγαρα» εἰς ἀνάμνησιν τῆς πατρίδος των, ἐριζώθησαν ἐδῶ, μοιραίως δὲ ἔκαμαν συνέχειαν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Γιουντζίδας.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἕως ἐπ' ἐσχάτων τύχης τοῦ συνοικισμοῦ.

Ἐννοεῖται, ὅτι, καίτοι ἔκτοτε, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1914, ἡ θέσις τῶν παλαιῶν ἐγκατοίκων ἀπέβαινε ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν δεινότερα, οὐδεὶς ἐκ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀρμοδίων ἐσκέπτετο νὰ λάβῃ μέτρα ἀνάλογα μὲ τὰς περιστάσεις, οὔτε νὰ μελετήσῃ καὶ κατὰ πόσον ἡ κατάστασις ἦτο πράγματι ἀδιαχώρητος καὶ ἀνοικονόμητος.

Κυρίως ἡ περὶ τὴν Γιουντζίδα καὶ τὰ Νέα Μάλγαρα γῆ διεξεδικεῖτο μεταξὺ τριῶν παραγόντων, τῶν γεωργῶν τῶν δύο τοῦτων χωριῶν καὶ τῶν νομάδων κτηνοτρόφων, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ οἰκονομικὴ ἐφορεία Θεσσαλονίκης εἶχε μισθώσει, καθ' ὃ ἰδιοκτῆτης διάδοχος τοῦ τουρκικοῦ δημοσίου, τὰς βοσκὰς ἕως τὰς πρόθυρα τῶν δύο χωριῶν. Καὶ οἱ μὲν Θράκες εὐρῆκαν τρόπον ν' ἀποκρούσουν ἐπαρκῶς τοὺς νομάδας ἀπὸ τῶν καλλιεργειῶν ποῦ τοὺς ἦσαν ἀπαραίτητοι ἀπέμειναν δὲ ὄντως ἀπροστάτετοι καὶ ἀδύνατοι. μόνον οἱ παλαιοὶ ἐγκατοικοὶ.

Ἐὰν ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις ἐπρονόει ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐνοικίασιν τῶν βοσκῶν καὶ ν' ἀπομακρύνῃ οὕτω τοὺς αὐθαιρέτους ἐν πολλοῖς καὶ πλουσίους, καὶ δι' αὐτὸ ἰσχυροὺς παρὰ ταῖς ἀρχαῖς νομάδας, νὰ διαθέσῃ δὲ τὴν γῆν εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τῶν δύο χωρίων, μεσολαβοῦσα φιλοδικαίως μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὑποβοηθοῦσα τοὺς πενεστέρους ἐξ αὐτῶν ὥστε νὰ δυνηθοῦν ν' ἀνοίξουν νέα χωράφια, ἴσως θὰ ἐπήρχετο κάποια λύσις. Πλὴν οὐδὲν τούτων συνέβη· ἡ δὲ κατάστασις ἐξεilίχθη ὡς ἀκολούθως.

Μερικοὶ ἐκ τῶν ἀποστρατευθέντων ἐφέδρων Γιουντζηδιωτῶν, μάλιστα καὶ πρὶν ἢ ἀποστρατευθοῦν ἐρχόμενοι ἐπ' ἀδεία, ὥπλισμένοι δὲ μὲ μεγαλύτερον θάρρος καὶ ἀπέναντι τῶν νομάδων καὶ τῶν Θυρακῶν προσφύγων καὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν, ἡξίωσαν καὶ ἐπέταξαν παρὰ τῶν τελευταίων τούτων, τῇ μερίμνῃ τῶν γεωργικῶν ἰδίᾳ ὑπηρεσιῶν, ν' ἀποσπᾶσιν, ἢ μᾶλλον νὰ κατακτήσιν, 350 παλαιὰ στρέμματα γαιῶν, ἅτινα, πρότερον διατεθειμένα ὡς βοσκή ὑπὸ τῆς ἐφορείας, διετέθησαν ἔκτοτε διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν χωρικῶν. Ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους ἀπέσπασαν ἔπειτα καὶ ἄλλα 250 στρέμματα παλαιά. Αποβλέπουν δέ, καθὼς εἶναι φυσικόν, νὰ ἐπεκταθοῦν καὶ ἐπὶ ἄλλων περιοχῶν.

Ἀλλ' ἤδη, ἀφ' ἧς ἐπρόκειτο νὰ ἔμβουν εἰς τὴν νέαν προσαποκτηθεῖσαν ἔκτασιν, προσέκλυσεν ἐν Γιουντζίδα ἐν ζήτημα, ζήτημα καθαρῶς ἐσωτερικὸν εἰς τὸ χωριό, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ ὁμιλήσω ἐφεξῆς· θὰ ὁμιλήσω δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ διὰ νὰ δείξω πόσα πολλὰ καὶ λεπτὰ ζητήματα ὑπάρχουν μέσα στὰ χωριά, ἀκίνητα καὶ ἀσάλευτα ἀπὸ αἰώνων, καὶ διότι ἡ καλὴ διαχείρησις τοῦ ζητήματος αὐτοῦ θὰ καταστήσῃ εὐχερεστέραν τὴν λύσιν τοῦ ὅλου προβλήματος τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας τῶν Γιουντζιδιωτῶν.

Οἱ Γιουντζιδιώτες ἡμποροῦν νὰ διαιρεθοῦν εἰς δύο κατηγορίας ἀπὸ ἀπόψεως γεωκτησίας· εἰς τοὺς κτηματίας, ποὺ εἶνε ἰδιοκτῆται ἄνω τῶν 15 στρεμμάτων γῆς περίπου 120 οἰκογένειαι, καὶ εἰς τοὺς ἀκτήμονας περίπου 130 οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι εἴτε στεροῦνται παντελῶς ἰδιοκτησίας, εἴτε κατέχει ἕως 5 τὸ πολὺ στρέμματα ἑκάστη.

Οἱ κτηματῖαι, ἐκ τῶν παλαιότερων ἐποίκων, ἐκτὸς τῆς γῆς, ἦν κατὰ μικρὸν εἶχον σιωπηρῶς καταπατήσῃ, εἴτε καὶ ἐξαγοράσει παρὰ τοῦ τουρκικοῦ δημοσίου, ἔλαβον ἤδη τὸν καιρὸν ν' ἀποκτήσιν καὶ μικράν τινα κτηνοτροφίαν καὶ ζευγάρια καὶ γενικῶς ὅλα τὰ ἐφόδια τοῦ καλοῦ γεωργοῦ, δύνανται δὲ ὡς ἐκ τούτου, ἐὰν τοὺς δοθῇ, διπλασίαν καὶ τριπλασίαν ἔτι ἔκτασιν νὰ καλλιεργήσουν καὶ νὰ γονιμοποιήσουν, καθ' ὃ κάτοχοι ὅλων τῶν ἀπαραιτήτων κινητῶν γεωργικῶν κεφαλαίων, τῶν καλλιεργητικῶν λεγομένων.

Οἱ ἀκτήμονες ἐξ ἄλλου, πρόσφατοι ἔποικοι εἴτε καὶ ἐπὶ μακρὸν

στρατευθέντες, συμβαίνει ἐκτὸς τῆς γῆς καὶ κεφαλαίων νὰ εὐρίσκωνται ἐστερημένοι· συμβαίνει δὲ ὥστε, ἐκ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ λόγου, καὶ ἀποκτῶντες γῆν, νὰ μὴ δύνανται νὰ τὴν καλλιεργήσουν.

Διὰ τοὺς ἀνωτέρω λόγους σοβαρὰ διαφωνία προέκυψε μεταξὺ κτηματιῶν καὶ ἀκτημόνων, ἀφ' ἧς ἐπρόκειτο νὰ ἔμβουν, ὡς ἐροῖται, εἰς τὴν νέαν προσαποκτηθεῖσαν ἑκτασιν, προέκυψε δὲ ἡ διαφωνία ὡς εὐνόητον, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ διανομὴ τῆς γῆς ταύτης.

Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι οἱ κτηματῖαι καὶ κατ' ἀρχὴν εἶχον διαφωνήσῃ πρὸς τοὺς ἀκτημόνας, διότι δὲν ἐθεώρουν καὶ τόσον ἀπαραίτητον τὴν ἀπόκτησιν νέας γῆς· κατέχοντες αὐτοὶ ἀρκετὴν ἑκτασιν καὶ συμπληροῦντες τὸν βιοπορισμὸν αὐτῶν διὰ τῆς μικρᾶς χωρικῆς κτηνοτροφίας, δὲν εὗρισκαν κανένα ἐπείγοντα λόγον νὰ καταβάλουν τὸ κῦρὸς των παρὰ ταῖς ἀρχαῖς ὡς νοικοκυραῖοι προεξέχοντες στὸ χωριό, καὶ νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἐπέκτασιν ἐξ ἧς φυσικὸν ἦτο νὰ ἐπωφεληθοῦν καὶ οἱ ἀκτημόνες· ἀντιθέτως μάλιστα ἔβλεπαν ὅτι ἡ κατηγορία αὕτη τῶν ἀκτημόνων ἐὰν συνεκροατεῖτο ἐντὸς τοῦ ἀδιεξόδου κλοιοῦ τῆς πενίας τῆς, ἔμελλε νὰ παρέχῃ πάντοτε εἰς αὐτοὺς εὐθηνούς δούλους καὶ βοσκούς καὶ ἡμερομισθίους γεωργικούς ἐργάτας, παρακεντέδες ἢ ἄλλως γεωργικούς προλεταρίους. Καὶ ἐξ ἀρχῆς ὅθεν οἱ κτηματῖαι πάντες μὲν ἀπροθύμως, πολλοὶ δὲ καὶ δυσμενῶς, παρηκολούθησαν τὰς ἀπεγνωσμένας προσπάθειας τῶν ἀκτημόνων διὰ τὴν ἐπέκτασιν. Ἐπειτα δὲ πάλιν, ὅταν ἡ διοίκησις εἰδοποίησε τὸ χωριό, ὅτι ἡδύνατο νὰ λάβῃ κατοχὴν τῶν παραχωρηθέντων στρεμμάτων, οἱ κτηματῖαι οὗτοι μὴ ἐννοοῦντες νὰ ὑποχωρήσουν αὐτοπροαιρέτως οὔτε βῆμα, παρουσιάζουν μετὰ θορύβου τὸ δεύτερον ἐπιχείρημά των, βαρὺ ὄντως καὶ δεδικαιωμένον ἐκ τῆς πραγματικότητος, κατὰ τῶν ἀκτημόνων· «οἱ ἀκτημόνες οὗτοι, λέγουν, ὁ τάδες καὶ ὁ τάδες, εἶνε σκιτζῆδες, τιποτένιοι (ἀπὸ οἰκονομικῆς πάντοτε ἀπόψεως), ἀποκτήσαντες δὲ γῆν ἐκ τῆς πρώτης διανομῆς τῶν 350 στρεμμάτων, τὴν ἄφηκαν ἀδούλευτον· ἐνῷ ἡμεῖς καὶ τὴν παλαιὰν ἡμῶν περιουσίαν καὶ τὰ ἐκ τῶν 350 στρεμμάτων μερίδια ἐκαλλιεργήσαμεν ἀκρις-ἀκρις, εἴμεθα δ' ἔτιοιμοι, διαθέτοντες ἄλλος τρία καὶ ἄλλος τέσσαρα ζευγάρια, καὶ δολόκληρον τὸν κάμπον νὰ κατασκάψωμεν· δώσατε, ἔλεγον πρὸς τὴν διοίκησιν, τὸ νέον αὐτὸ τεμάχιον γῆς εἰς ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι τὸ ἀξίζομεν· ἐλάτε, προσέθετον εἰς τὸν εἰς Γιορντζῆδες μεταβάντα ἀρμόδιον ὑπάλληλον. μὲ πειθῶ ὁλοὲν αὐξάνουσιν νὰ περάσετε πλούσια τὴ βραδιά σας στὰ σπίτια μας καὶ ἐκεῖ θὰ σᾶς ἀναπτύξωμεν καλύτερα τὸ δίκαιόν μας». Οἱ δὲ ἀκτημόνες τὸ μὲν ἐπιχείρημα ὅτι ἄφηκαν τὴν μερίδα ἀδούλευτον δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἀνατρέψουν, διότι τὸ πρᾶγμα εἶνε γεγονός· οἱ διανοητικώτεροι ὁμῶς μεταξὺ αὐτῶν ἀντέταξαν μετὰ

πικρίας τὸ μέν, ὅτι οἱ κτηματῖαι ὄχι ἰδίαις χερσὶν ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῶν ἀκτημόνων ἀκαλλιέργησαν τὰς μερίδας των, διὰ τῶν ἀκτημόνων, οἵτινες ἐπώλησαν ἐξ ἀνάγκης εἰς αὐτοὺς τὴν ἐργασίαν των καὶ τὸν ἰδρώτα των, τὸ δὲ ὅτι γενικῶς διὰ διαφόρους λόγους στεροῦνται πράγματι τῶν κινητῶν καλλιεργητικῶν κεφαλαίων (σπόρου, ζευγαριῶν. . .). Ἐζήτησαν δὲ πάντοτε νὰ κρατήσουν δι' ἰδίον λογαριασμὸν τὰ νέα 250 στρέμματα, ἅτινα, ὡς ἔλεγον, θὰ εὑρισκαν τρόπον νὰ τὰ καλλιεργήσουν. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἐν Γιουντζίδιᾳ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1920.

Εἰς δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο μεταξὺ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως, οἵτινες εἶχον περιπλακεῖ εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἐπῆλθον ἀμφισβητήσεις ὡς πρὸς τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον ὤφειλε νὰ λάβῃ ἡ ὑπόθεσις τῆς διανομῆς τῶν 250 στρεμμάτων.

Ἄλλοι μὲν ἐφρόνουν ὅτι, τῆς καταστάσεως τῶν ἀκτημόνων ἀποβαινούσης ἀδιορθώτου, ἡ γῆ ὤφειλε νὰ δοθῇ εἰς τοὺς κτηματῖας, οἵτινες, τοῦλάχιστον, παρείχον ἐγγύησιν γονιμοποιήσεως αὐτῆς· ἄλλοι ἔλεγον νὰ διανεμηθῇ ἡ γῆ ἐξ ἴσου εἰς ὅλους καὶ ὅ,τι γίνεῖ τέλος οἱ ἄλλοι εἰσηγηθήσαν τὴν ιδέαν τῆς συνεταιριστικῆς ὀργανώσεως τῶν ἀκτημόνων, ὀργανώσεως ἣτις, καθιστῶσα τοὺς πένητας τούτους ἀλληλεγγύους ἀλλήλοις, ὄχι μόνον τὰ ἀπαραίτητα καλλιεργητικὰ κεφάλαια ἤθελε τοῖς προσπορίσει, ἀλλὰ καί, καλῶς διοικουμένη, ἤθελε ἀποθῇ εἰς χεῖρας αὐτῶν ὅπλον ἀποτελεσματικὸν διὰ τὸ μέλλον των· δι' αὐτοῦ θὰ ἐξεμηνδύνουν τὸν ἐσωτερικὸν ἐν τῷ χωρίῳ ἀνταγωνισμὸν, ποῦ τοὺς ἔκαναν οἱ ἐκμεταλλευταὶ τῆς ἐργασίας των κτηματῖαι· δι' αὐτοῦ δὲ ὄχι μόνον τοὺς νομάδας καὶ τοὺς Θράκας ἐποίκους θὰ ἀπώθουν ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῆς Κυβερνήσεως, ἰσχυροὶ ἐν τῇ ἐνώσει αὐτῶν καὶ ἐν τῇ ὁμοιογενείᾳ καὶ ἐν τῷ ἐπείγοντι τῶν διεκδικήσεων αὐτῶν θὰ ἀπέβαινον παράγων σοβαρῶς ὑπολογίσιμος καὶ σεβαστός.

Ἡ πρότασις αὕτη ἡ τελευταία παρουσίασε δύο κατευθύνσεις λίαν πρακτικὰς διὰ τοὺς ἀκτημόνας· 1ην) συγκροτούμενοι εἰς ὁμάδα ὁμοιογενῆ, νὰ διεκδικήσουν ἀποκλειστικῶς ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰ 250 στρέμματα, 2αν) νὰ ἐφελκύσουν ἕκτοτε, διὰ τῆς καλῆς διαχείρισεως τοῦ ζητήματος τῆς καλλιεργείας τῶν 250 στεμμάτων καὶ τῶν συναφῶν, τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς Τραπεζίης, ἣτις ἐντεταλμένη ἄλλως πρὸς τοῦτο, θὰ τοὺς παρεῖχε τὰ στοιχειώδη καλλιεργητικὰ κεφάλαια. Ὑπεστηρίχθη ὅθεν ἡ πρότασις αὕτη μετὰ θέρμης τόσον ἀπὸ τοὺς ὑπαλλήλους ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς πλέον μορφωμένους μεταξὺ τῶν ἐντοπίων, ἰδίως μεταξὺ τῶν ἐφέδρων τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ τέλος ἐπετεύχθη ἡ σύμπτυξις τοῦ συνεταιρισμοῦ. Μὴ ὁμῶς νομίση τις, ὅτι τοῦτο ἐπετεύχθη συντόμως καὶ ἀκόπως. Ἡ πλειοψηφία τῶν ἀκτημόνων κατ' οὐσίαν δὲν ἠδύνατο ν' ἀντλή-

φθῇ διαυγῶς ἄλλην γνώμην παρὰ τὸ νὰ εἰσορμήσῃ ντρίτα ἑκα-
στος ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ καλλιεργήσῃ ὅπως-ὅπως ἐν τμήμα δι' ἴδιον
λογαριασμόν, τὸ μόνονδὲ ποῦ ἐξήτουν ἀπὸ τὴν διοίκησιν ἦτο μία
ὑπόσχεσις, ὅτι, ἐάν, τυχόν, ἐπερχομένους πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν,
ἀπέκρουον διὰ τῆς βίας τοὺς κτηματίας, οἱ δρᾶσται τῆς βιαιᾶς
ταύτης πράξεως θὰ ἐτύγχανον τῆς εὐνοίας τῆς, τὴν ὁποίαν ἦσαν
πρόθυμοι νὰ ἐξαγοράσουν διὰ δωροδοκίας. Ἐπειτα ἡ ἰδία αὐτὴ
πλειοψηφία λίαν δυσπίστως εἶχε πρὸς τὴν ιδέαν τοῦ συνεταιρισμοῦ.
Τοῦτο δὲ διότι ὁ συνεταιρισμός, δοκιμασθεὶς ἄλλοτε εἰς τὸ χωριό,
κατέληξε εἰς ἀποτυχίαν καὶ εἰς βάρος τῶν πτωχοτέρων μάλιστα.
Κάποιος ἐκ τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι προπαγανδίζουν τοὺς συνε-
ταιρισμούς ὡς τινὰ πανάκειαν καθ' ὅλων τῶν δεινῶν τοῦ ἀγροτικοῦ
κόσμου χωρὶς ν' ἀντιλαμβάνονται τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ πραγμα-
τικὸν δυναμικόν, τὴν ἀνάγκην καὶ τὸν σκοπόν, τῆς συνεταιριστι-
κῆς ιδέας, μεταβάς ἄλλοτε εἰς Γιουντζήδες, ἐπρότεινε μετὰ εὐ-
γλωτίας τὸ πρᾶγμα· μετέβη παρὰ τοῖς πλουσιωτέροις ἐκ τῆς κα-
τηγορίας τῶν κτηματιῶν καὶ τοὺς παρεκίνησε νὰ λάβουν τὴν πρωτο-
βουλίαν ἐνὸς ἔργου σωτηρίου καὶ νὰ καταβάλλουν αὐτοὶ μερίδας
ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρας· τὰ αὐτὰ δὲ ἐπανελάβε καὶ εἰς τοὺς
ἀκτήμονας· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, φαινόμενοι
προοδευτικοί, καὶ διὰ νὰ δοκιμάσουν ἂν τοῦτο δὲν θὰ ἦτο ἴσως καὶ
συμφέρον εἰς αὐτοὺς, συνήνεσαν καὶ κατέβαλον πρᾶγματι ἄρκετὸν
χρῆμα· οἱ δὲ ἀκτήμονες, καθὼς ὁ πνιγμένος ἀπὸ τὰ μαλλιά του,
ἐπιάσθησαν καὶ αὐτοὶ ὅσον ἠδύναντο ἀπὸ τὴν νέαν αὐτὴν ιδέαν·
ὁ ὑπάλληλος φυσικά, εὐχαριστημένος, ἀνεχώρησεν ἔπειτα, οὔτε ἦτο
δυνατὸν νὰ παρακολουθήσῃ τὴν τύχην τοῦ δημιουργήματός του.
Εἰς δὲ τοὺς Γιουντζήδες συνέβη τὸ ἑξῆς : οἱ κτηματῖαι, πληροφο-
ρηθέντες τὰς συνεπειάς, ποῦ εἶχεν ὁ συνεταιρισμός, εἰς ἄλλα γύρω
χωριά, ὅπου εἶχε πρᾶγματι ἐπιτύχει, καὶ ὅτι ἐστρέφετο κυρίως κατ'
αὐτῶν τῶν ιδίων, ὡς τοκογλύφων καὶ ἐκμεταλλευτῶν, διενεώθησαν
νὰ συνωμόσουν κατὰ τοῦ συνεταιρισμοῦ τῶν Γιουντζήδων, οὕτω
δὲ μίαν καλὴν πρωτίαν τὰς μὲν μερίδας αὐτῶν ἀπέσυραν ἐξ αὐτοῦ
ὅλοι ὁμοῦ, τὴν δὲ ιδέαν κατεργαδιούργουν ἔκτοτε ὡς σατανικὴν
καὶ καταστρεπτικὴν τινὰ ἐπινόησιν· οἱ ἀκτήμονες ἐξ ἄλλου, τὰς
μὲν μερίδας, ὅσας ὀλίγας εἶχον καταβάλει, ἔχασαν, ὡς εὐρισκομέ-
νας εἰς χεῖρας κάποιου ἐκ τῶν κτηματιῶν, ὅστις, ὡς εὐπορος καὶ
ἀξιόπιστος συνεπῶς, εἶχε προταθεῖ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ὑπαλλήλου ὡς
ταμίας, πληροφορηθέντες δὲ ὅτι ἡ διοίκησις εἰς ὅλα τὰ χωριά, ὅ-
που ὁ συνεταιρισμός, ἐπιτυχόν, εἶχε φθάσει τὰς πραγματικὰς του
συνεπειάς (ἀξίωσιν καλῆς ἀγροφυλακῆς, ἐκκένωσews τῶν ἐν ἀ-
γροναπαύσει κτημάτων των ὑπὸ τῆς κτηνοτροφίας τῶν τζορμπα-
τζήδων, ἀναζήτησιν εὐθηνῶν κεφαλαίων, πόλεμον θανάσιμον κατὰ

τῶν τοκογλήφων, διεκδίκησιν τῶν δημοσίων κτημάτων καὶ τῶν βεηκῶν τοιούτων, ὁργάνωσιν συνεταιρικῶν παντοπωλείων, ἐξ οὗ πόλεμος τῶν μπακάλιδων κτλ....) πολὺ δυσκόλως ἔλαβε τὸ μέρος αὐτοῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν συσπειρωθεῖσων λαϊκῶν τάξεων, ἐξ ὧν πολλοί, οἱ ζωηρότεροι καὶ ἐνεργητικώτεροι, καὶ κατεδιώχθησαν καὶ ἐφυλακίσθησαν, συγκοφαντηθέντες ὑπὸ τῶν τζορμπατζήδων, διὰ τοὺς λόγους τούτους, οἱ ἀκτήμονες, καταληφθέντες ὑπὸ πανικοῦ, οὐδὲ νὰ ἀκούσουν ἤθελαν περὶ συνεταιρικῆς ὁργανώσεως· πολλοὶ εἶχαν πράγματι πιστεύσει εἰς τὸ κάτι σατανικὸν ποῦ ἴσως ὑπῆρχε εἰς αὐτάς τὰς νέας ἰδέας, οἱ δὲ ἄλλοι ναὶ μὲν δὲν ὑπέστησαν τόσον δραστικῶς τὴν ὑποβολὴν τῶν διπλωματικωτάτων ντζορμπατζήδων, ἀλλά, ἀντιλαμβάνόμενοι τοὺς κινδύνους, οὓς συνεπῆγετο ἡ ὁργάνωσις, ἐγίνοντο ἐξ ἴσου μὲ τοὺς πρώτους σχεδὸν ἀλλόφρονες μὲ τὴν πρότασιν τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ὑπῆρξε μακρὰ, διδακτικωτάτη καὶ λίαν χαρακτηριστικὴ ὄντως ἡ προσπάθεια, ἡ ὁποία κατεβλήθη πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τῆς μεγάλης πλειονοψηφίας τῶν ἀκτημόνων ἕως οὔτου ἐπετεύχθη τέλος ἡ σύμπηξις τοῦ συνεταιρισμοῦ. Ἡ προπαγάνδα τοῦ συνεταιρισμοῦ δὲν ἐπέτυχεν ἢ λίαν βραδέως, τοῦθ' ὅπερ ἄλλως θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς οἰωνὸς καλός, ὅτι δηλαδὴ τὸ πρῶγμα ἐπροχώρει ὄχι διὰ τῆς συναρπαγῆς ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναλυτικῆς πειθοῦς καὶ συνεπῶς βραδέως μὲν ἀλλ' ἀσφαλῶς. Ἐγένετο καταφάνερρον εἰς τοὺς ἀκτήμονας, ὅτι ἡ παρουσία τῶν κεφαλαιούχων κτηματιῶν, οἵτινες τάχα θὰ κατέβαλον τὰς μερίδας καὶ θὰ ἐπροίκιζον τὴν ὁργάνωσιν μὲ κεφάλαια, δὲν ἦτο ποσῶς ἀναγκαῖα· ὅτι ἡ μόνη ἀπόδειξις τῆς ἐπιτυχίας καὶ τῆς εὐρωστίας τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶνε τὸ ἐὰν θὰ δυνηθῇ νὰ προυηθευθῇ κεφάλαια ὄχι ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ μελῶν, τὰ ὁποῖα, ἐὰν εἶχαν τοιαῦτα δὲν θὰ συνεταίριζοντο, ἀλλ' ἔξωθεν· καὶ ὅτι τὸ μόνον μέσον ὅπως ἐπιτευχθῇ τοῦτο, ἡ προμήθεια δηλαδὴ κεφαλαίων ὄχι ντζορμπατζιδικῶν καὶ μπεηκῶν, τόσον ἀκριβὰ πληρωνομένων, ἀλλὰ κεφαλαίων μὲ τόκον εὐθυνόν καὶ ἀνάλογον μὲ τὴν ἀντοχὴν καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν γεωργικῶν μικροκαλλιεργειῶν, εἶνε ἀληθῶς ἡ πενία, ἡ ἔντιμος ὁμῶς, πενία τῶν συνεταίρων, ἡ ἀληθινὴ συνεταιρικὴ συνείδησις αὐτῶν καὶ ἡ ἔμπρακτος ἀπόδειξις τῆς θελήσεώς των, ὅπως ἐργασθοῦν ἐπιμελῶς, ἀφοσιωνόμενοι ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς μικρᾶς αὐτῶν γεωργικῆς ἐργασίας, ὅτι τέλος ταῦτα δὲν ἦσαν κενὰ λόγια, ἀλλ' ὅτι, ἐάν, λαμβάνοντες μικρὸν τι κατ' ἀρχὰς δάνειον ἀπὸ τὴν Τράπεζαν, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἦτο ἀδύνατον, ἔφθανον νὰ φανοῦν συνεπεῖς εἰς τὰς προθεσμίας τῆς ἐπιστροφῆς αὐτοῦ, τοῦτο θὰ ἀπέβαινε ἡ καλυτέρα ἀρχὴ καὶ ἡ καλυτέρα ἐγγύησις διὰ τὸ μέλλον τῆς ὁργανώσεως· τὸ δεύτερον ἔτος θὰ ἠδύνατο νὰ

λάβουν περισσότερα και καθεξῆς μέχρις ὅτου στερεωθοῦν ἀσφαλῶς καὶ ὀριστικῶς. Τέλος ιδρύθη ὁ συνεταιρισμός.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶχαν ἀχθῆ αἱ ὑποθέσεις τῶν ἀκτημόνων τῆς Γιουντζήδας, οἵτινες κατόπιν περιπετειῶν, ἐπέτυχον, λήγοντος τοῦ θέρους τοῦ 1920, νὰ πάρουν κατοχὴν τοῦ πλείστου μέρους τῶν 250 στρεμμάτων. Ἐκτοτε δὲν γνωρίζω τί ἐπηκολούθησε, ἐὰν οἱ ἀκτήμονες ἐκαλλιέργησαν τὰ μερίδιά των εἶτε καὶ ἐὰν τοὺς ἀφηρέθησαν ταῦτα, τοῦθ' ὅπερ δὲν εἶναι καὶ ἀπίθανον. Πάντως νομίζω, ὅτι δύναμαι τὸ ἐξῆς νὰ βεβαιώσω, ὅτι δηλαδή οἱ ἀκτήμονες Γιουντζηδιῶτες καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι δὲν ἀπεκόμισαν, καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν πραγματικὸς ὕλικὸς καρποὺς ἐκ τῆς δρασέως των, καὶ ἐκ τῆς συνεταιρικῆς ὁργανώσεώς των, ἀπερρόφησαν ἐν τούτοις ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ἐχώννευσαν τόσας νέας ἀπόψεις, ἀπόψεις πρακτικὰς καὶ τεχνικὰς καὶ ἀπόψεις δικαίου, ἐπὶ τῆς ὑποθέσεώς των, ὥστε εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπιτύχουν κάποτε κατ' ὀριστικόν· θὰ ἔχῃ δὲ μάλιστα τοῦτο τότε σημασίαν τόσο μείζονα καθ' ὅσον θὰ τὸ ἐπιτύχουν ὅχι ὡς ἀπόρροιαν τῆς μεγαλοφροσύνης, εἴτε ἐλεημοσύνης τοῦ Κράτους, ἀλλὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν προσπαθειῶν, ἃς θέλουν δυνηθῇ νὰ στηρίξουν ἐπὶ βάσεως δικαίας καὶ ἐχούσης ἐπὶ πλεόν ζωντανὰ στοιχεῖα μορφωτικὰ καὶ ἐξελικτικὰ. Ἦδη ἀρχήθεν ἐσημείωσα ὅτι ἡ καλὴ διαχείρισις τοῦ ζητήματος τοῦ μεταξὺ τῶν ἀκτημόνων καὶ κτηματιῶν ἀνταγωνισμοῦ εἶχεν εὐρύτεραν σημασίαν καὶ θὰ ἡδύνατο νὰ δώσῃ τὸν μίτον τῆς ἀσφαλοῦς ἐξελίξεως ὁλοκλήρου τῆς ὑποθέσεως τῆς κτηματικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Γιουντζήδας.

Τὸ ζήτημα τοῦ μεταξὺ κτηματιῶν καὶ ἀκτημόνων ἀνταγωνισμοῦ εἶνε ζήτημα ἐσωτερικὸν τοῦ χωριοῦ καὶ συνεπῶς δύνανται ἐπ' αὐτοῦ νὰ κρίνουν ἀσφαλῶς ὅλοι οἱ κάτοικοι, δύνανται συνεπῶς νὰ λάβουν ἐνσυνειδήτως μέρος, ἀναλόγως τῶν συμφερόντων των. ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἀπόψεως· θ' ἀγωνισθοῦν ὑπὲρ αὐτῆς· θὰ γνωρίζουν δὲ, ἐὰν ποτὲ ὑποκύνουν εἰς τὴν ἐναντίαν λύσιν, ὅλους τοὺς λόγους δι' οὓς ὑπέκνυσαν εἰς αὐτήν· θὰ τοὺς γνωρίζῃ ἐπὶ πλεόν καὶ ὅλο τὸ χωριό. Ἔτσι θὰ διαμορφωθῇ μία διανυγὴς περὶ δικαίου συνειδήσεως ἐπὶ τῶν ζητημάτων τοῦ χωριοῦ. Ὁ συνεταιρισμός, πηχθεὶς ὡς ὅπλον πολεμικὸν πρὸς ὠρισμένους σαφεῖς σκοποὺς, θὰ δώκῃ εἰς ὅλον τὸ χωριό τὴν εὐκαιρίαν νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ πότε, ἐπιτυχανομένων τῶν σκοπῶν τούτων, θὰ πρέπη νὰ σταματήσει εἴτε καὶ νὰ τροποποιήσῃ τὴν δρᾶσίν του· ποῖον εἶναι τὸ κοινόν, τὸ ἀληθὲς κοινόν, συμφέρον ὅλου τοῦ χωριοῦ, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὀφείλει νὰ κῆρῃ καὶ νὰ δεχθῇ συμβιβασμοὺς (χάριν τοῦ μέλλοντος τοῦ χωριοῦ καὶ ὅχι τῶν ντζορμπατζήδων) καὶ ποῖαι εἶνε αἱ πραγματικαὶ ἀξιώσεις τῆς διοικήσεως καὶ τῆς πολιτείας. ποῖαι εἶνε αἱ ἐγγιήσεις τὰς ὁποίας αὐτὴ ὀφείλει νὰ ἐξασφαλίσῃ ὅχι με-

ροληπτοῦσα ὑπὲρ τῶν πλουσιωτέρων, οὔτε ὑπὲρ τῶν ψηφοπρομηθευτῶν, ἀλλὰ μεριμνῶσα περὶ τῶν συμφερόντων ὅλων τῶν κατοίκων.

Ἐξ ὧσων ἀνωτέρω ἐξέθεσα δύναται τις δύο πορίσματα νὰ συναγάγῃ, ἐν ἱστορικόν, περὶ τοῦ πῶς ἐγίνοντο νέα κεφαλοχώρια ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπὶ πλέον δηλαδὴ ἐκείνων, τὰ ὅποια ἔκπαλαι ὑπάρχοντα, διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ ἄγονοι ἢ ἐπικίνδυνοι τόποι, ὅσοι συνέπιπτον νὰ ἀνήκουν εἰς τὸ δημόσιον ἐν γένει οἱ τόποι οἱ ὅποιοι δὲν ἐπωφθαλμιοῦντο ἀπὸ ἄλλον τινά, ἐδέχθησαν κατὰ περιόδους ἐποίκους χριστιανούς, οἵτινες κατέφυγον ἐκεῖ διὰ διαφόρους λόγους. Ἔτερον συμπέρασμα, ἢ μᾶλλον πολλὰ συμπεράσματα δύναται τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τῶν ὅσα ἀνωτέρω ἀνέπτυξα προκειμένου περὶ τοῦ μεταξὺ τῶν κτηματιῶν καὶ ἀκτημόνων τῆς Γιουντζήδας ἀνταγωνισμοῦ καὶ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου τῆς διαμορφώσεως καὶ διευθύνσεως τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τούτου. Εἶνε εὐκταῖον ὅπως ἡ Μακεδονικὴ διοίκησις μας μὴ θεωρήσῃ τὰ ζητήματα ταῦτα ἐντελῶς κατώτερα καὶ ἀνάξια τοῦ ἐνδιαφέροντός της.

50N

Η ΣΤΕΝΗ ΑΤΟΜΙΣΤΙΚΗ ΧΩΡΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΜΙΚΡΟΪΔΙΟΚΤΗΤΩΝ ΚΑΛΑΜΕΡΓΗΤΩΝ ΤΟ ΧΩΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ

α'.

Περίληψις

Γενικαί τινες παρατηρήσεις περί τῆς ἱστορικῆς προελεύσεως
τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας ἰδίως ἐν Ἑλλάδι.

Εἰς τὸ σημερινὸν ἀστικὸν κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς ἡμπορεῖ
κανεὶς νὰ εὕρῃ ἀρκετοὺς περιπετειώδεις κοινωνικοὺς καὶ οἰκονο-
μικοὺς σχηματισμοὺς· ἄλλους ἡρωϊκοὺς καὶ ἐκπολιτιστικοὺς, ὅπως
π.χ. εἶνε οἱ ἀξιοθαύμαστοι βιομηχανικοὶ σχηματισμοὶ ἢ καὶ αἱ με-
γάλαι ἐταιρεῖαι αἱ ἀναπτύξασαι τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον καὶ τὸ
ἀποικιακὸν Κράτος τῆς Μεγάλης Βρετανίας, αἱ ὁποῖαι συγχρό-
νως ἐξυγίαναν καὶ ἐξεπολίτισαν σημαντικὰς περιοχὰς τῆς Ὑδρο-
γείου καὶ ἄλλους πάλιν εὐρισκομένους εἰς τοὺς ἀντίποδας τῶν
πρώτων, αὐτόχρημα ἀνιθίζουσ καὶ παρασιτικούς οἱ ὁποῖοι, κάτω
ἀπὸ τὸν νόμιμον τύπον κρύπτουν τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀπάτην, ὅπως
π.χ. εἶνε αἱ γνωσταὶ ταχυδακτυλουργικαὶ—διὰ νὰ φέρω ἓνα ὀμιέσου
ἀντιλήψεως παράδειγμα—Τράπεζαι, αἱ ὁποῖαι, ἀφοῦ περισυλλέ-
ξουν μὲ τὸ δέλεαρ τῶν ὑψηλῶν τόκων, τὸ χρῆμα τῶν ἀφελῶν.
ἀναγγέλουν μίαν καλὴν προῖαν τὴν πτώχευσίν των.

Δὲν γνωρίζω, ὅμως ἂν ἡ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἱστορία τῆς
ἀνθρωπότητος θὰ δυνηθῇ νὰ ἀναφέρῃ ποτὲ σχηματισμὸν τόσον
ἡρωϊκὸν καὶ ἠθικόν, τόσον ἰδεαλιστικὸν ἀπὸ τε οἰκονομικῆς καὶ κοι-
νωνικῆς ἀπόψεως καὶ συγχρόνως τόσον ἐπίπονον οἰκονομικῶς, τό-
σον τραγικὸν ἠθικῶς καὶ τόσον ἀτυχῇ κοινωνικῶς—δὲν γνωρίζω,
λέγω ἂν ὑπάρχῃ εἰς τὴν ἱστορίαν σχηματισμὸς τόσον περιπετειώ-
δης ὅσον αὐτός ὁ ἐλεύθερος δῆθεν σχηματισμὸς τῆς μικρᾶς γε-
ωργοκτηνοτροφικῆς χωρικῆς οἰκογενείας ὑπὸ τὴν μορφὴν μάλιστα
ποὺ ὑφίσταται οὗτος ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ ἰδίως ἐν Ἑλλάδι.

Διαμορφωθείς οὗτος, παρ' ἡμῖν ἰδίως, ὑπὸ λίαν ἀνωμάλους πε-
ριστάσεις, εὐρεθεὶς δ' εὐθύς ἔπειτα ἐνώπιον τῶν προβλημάτων
μιάς περιόδου μεταβατικῆς ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς βιομηχανικῆς καὶ
ἐμπορικῆς εἰσβολῆς τῶν δυτικῶν οἰκονομιῶν ὡς καὶ ἐνὸς εἴδους
ζωῆς πολὺ πλέον δαπανηροῦ ἐκείνου ὑπὸ τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο καὶ
μόνον ἴσως νὰ φυτοζωήσῃ—παρουσίασε τὸ τραγικὸν θέαμα, καθ' ὃ
ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς τὰ οἰκονομικά του ἐρείσματα διέρρεον, αἱ ἐκ παρὰ—

δόσεως ἐξ ἄλλου βαρύνουσαι αὐτὸν ἠθικαὶ ὑποχρεώσεις τιμῆς καὶ ἀξιοπρεπείας οὐδὲ κατὰ κεραίαν δὲν εἶχαν ὑποχωρήσει. Καὶ ποῖος ἀπὸ ἡμᾶς δὲν γνωρίζει τοιαύτας μοιραίας περιπτώσεις μικρῶν χωρικῶν οἰκογενειῶν, ὅπου οἱ μὲν ἀδελφοὶ ἐπτυσαν αἷμα διὰ τὰ ἐτοιμάσουν διὰ τὰς ἀδελφάς των προῖκα δυσανάλογον μὲ τὴν δυναμικότητα τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῶν πόρων αὐτοῦ, αἱ δὲ ἀδελφαὶ πάλιν ἐμαράνθησαν ἀναμένονσαι ἡμέρας πού ὑπέθεταν καλλιτέρας, πρὸς τὰς ὁποίας ἐν τούτοις λογικῶς δὲν ὤφειλαν ν' ἀποβλέπουν ;

᾽Ωμίλησα περὶ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτοῦ, ὑπὸ τὴν βαλκανικὴν καὶ ἰδιαίτερώς τὴν Ἑλλαδικὴν του μορφὴν. ᾽Οχι δὲ ἄνευ λόγου. Ἡ μικρὰ χωρική οἰκογένεια εἶνε καὶ ἐδῶ παράγωγος τοῦ ἱστορικοῦ ρεύματος τοῦ φιλελευθέρου πολιτικοῦ κατ' ἀρχὰς καὶ κοινῶς νικῶν ἔπειτα καὶ οἰκονομικοῦ ἀτομικισμοῦ· ἐν τούτοις οἱ ὅροι τῆς ἐξελίξεως δὲν ἦσαν ἐν ταῖς χώραις ἡμῶν οἱ ἀπαιτούμενοι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀτομικισμοῦ αὐτοῦ, ὥς συνέβη ἐν τῇ Δύσει· ἐκεῖ αἱ παρῶνλοι τεχνικαὶ πρόοδοι καὶ ἡ μεγάλη ποσοτικὴ ἀτλαντικὴ οἰκονομία ἐξησφάλισαν ἀπεριόριστον ἔδαφος δράσεως καὶ διὰ τὰς πλέον ὀξείας ἀτομικότητος (1) εἰς τὰς καθυστερημένας ὅμως χώρας μας καὶ ἐν τῇ ποιοτικῇ οἰκονομίᾳ τῆς Μεσογείου, παρεσύρθημεν ἀπὸ τὴν ἰδέαν χωρὶς νὰ ἔχωμεν τὰ μέσα· καὶ ὁ ἀπαιτητικὸς καὶ δονκιχωτικὸς ἀτομισμὸς μας, καθὼς ἐστερούμεθα παντελῶς τεχνικῆς μορφώσεως καὶ κεφαλαίων, ὁμοίᾳζε μὲ μηχανήμα μεγάλης οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς καύσεως εἰς περιβάλλον τοῦ ὁποίου ὁ κοινωνικὸς καὶ οἰκονομικὸς οὐρανὸς δὲν ἔστελλε παρὰ ἀσημάντους ψεκάδας δροσιᾶς.

Καὶ ἔπειτα καὶ ἓνα ἄλλο ἐμπόδιον ὑπῆρχε, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ μικρὰ χωρική οἰκογένεια τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἰδίως τῆς Ἑλλάδος

(1) Κατὰ τὸν φεουδαρχικὸν ἀντιατομιστικὸν μεσαίωνα τῆς Δύσεως ἡ σύμβασις ἐργασίας δὲν ἦτο εὐκόλως νὰ διαλυθῇ οὔτε ἀπὸ τὸν ἐργατικὸν οὔτε ἀπὸ τὸν πάτρωνα· ὁ κολληγὸς δὲν ἠδύνατο νὰ σηκωθῇ αὐθαίρετως ἀπὸ τὸ κτήμα, ἀλλ' οὔτε καὶ ὁ φεουδάρχης ἠδύνατο αὐθαίρετως νὰ τὸν ἐκδιώξῃ· τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τῆς κορπορασιόνες. Ὅταν ὅμως ἀνεπτύχθῃ τὸ ἀστικὸ κεφάλαιο παράλληλα μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, — ὅταν δηλαδὴ ἐδημιουργηθῇ χώρος οἰκονομικὸς σχεδὸν ἀπεριόριστος — τότε ἡ παλαιὰ σύμβασις ἐργασίας κατέστη ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἐπιδεκτικὴ διαλύσεως χωρὶς κίνδυνον οὔτε διὰ τὸν πάτρωνα οὔτε διὰ τὸν ἐργατικόν. Τώρα ὅμως ὅπου ὁ οἰκονομικὸς χώρος στενεύει, βλέπομεν καθαρά, ὅτι ὁλόκληρος ἡ κοινωνικὴ λεγομένη πολιτικὴ τείνει ν' ἀποκαταστήσῃ ὑπὸ νέαν μορφὴν τὴν παλαιάν συνθετικὴν καὶ οργανικὴν σταθεράν σύμβασιν ἐργασίας, καθ' ἣν οὔτε ὁ πάτρων θά μπορῇ νὰ παύσῃ τὸν ἐργάτην οὔτε ὁ τελευταῖος θά φεύγῃ ὅποτε θέλει ἀπὸ τὴν ἐργασίαν.

δὲν προῆλθεν ὀργανικῶς διὰ βαθμιαίας τροπῆς ἀπὸ τὸ προηγούμενον πατριαρχικὸν καθεστῶς, ὁπότε καὶ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ αὕτη εἰς τὴν δοκιμασίαν—ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον θὰ περιορίζετο ἐντὸς τῶν ὅρων ποῦ τὴν ἐγέννησαν—ἀλλὰ προῆλθεν ἀνωμάλως, ἐπαναστατικῶς καὶ ἀναρχικῶς. Εἶνε ἐν δεδομένον τὸ ὅποιον καὶ ἀλλὰ—χοῦ τῆς μελέτης μου ἀνέφερα ἂν δὲν κάμω λάθος. Τὸ ὅτι αἱ ἔθνικαὶ Βαλκανικαὶ οἰκονομίαι κατὰ τὸ πλεῖστον συνέστησαν ἐπάνω εἰς ἐρεΐπια καπνίζοντα κατόπιν μακρῶν καὶ σκληρῶν ἀπελευθερωτικῶν πολέμων, οἱ ὅποιοι καὶ τὸν πλοῦτον τῶν χωρῶν μας κατέστρεψαν καὶ τοὺς παλαιότερους σχηματισμοὺς, δι' ὧν τὰ μικρὰ ἔστω κατ'ἀλοιπα θὰ ἠδύναντο νὰ περισυλλεγοῦν καὶ νὰ αὐξηθῶν, ἐντελῶς διέλυσαν ὅλα εἶχαν καταστραφῇ, τὰ οἰκήματα, τὰ δένδρα, τὰ ποίμνια, τὰ ἀροτριῶντα, τὰ φορητὰ ζῶα, τὰ ἐφόδια καὶ ἀναφέρω ὡς πρότυπα παραδείγματα τὰς ἐσκεμμένας καταστροφὰς τοῦ Ἰμβραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς καὶ τὴν τρομερὰν φθορὰν τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν τῇ Σερβικῇ Σουμαδιᾷ. Ἐξ ἄλλου τὰ τσελιγκάτα, περὶ ὧν ἐξηγήσαμεν πῶς ἐνήργησαν ἐπιτυχῇ γεωργικὸν ἐποικισμόν, εἶχαν πολὺ ἐξασθενήσῃ· ἐπίσης αἱ πατριαὶ εἶχαν διαλυθῇ καὶ τὰ διασκορπισθέντα μέλη των ἐρορίζωσαν ἀτομικῶς ὅπου ἔτυχαν νὰ εἰσέλθωσιν κατὰ τὸ πέρας τῶν ἀγῶνων ἐκεῖνων. Μόνον τὰ τσιφλίκια, ὁ δυσμενέστερος δηλαδὴ σχηματισμός, διεσώθησαν εἰς μερικάς περιοχάς, προκαλέσαντα τὰς συνεπειὰς περὶ ὧν ἐκτενῶς ὠμίλησα εἰς τὸ οἰκτεῖον κεφάλαιον.

Ὅπως δὴποτε ἡ μικρὰ οἰκογένεια ἐγκατεστάθη ἐδῶ εἴτε δι' ἀμέσου καταλήψεως μικροῦ κλήρου γῆς εἴτε κατόπιν διὰ τῆς ἀπαλλοτριώσεως. Τὸ δὲ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς ἀναρχίας δημιουργηθὲν ἐμπόδιον τοῦτο, ἐβάρυνεν ἐν Ἑλλάδι ἰδίως πολὺ περισσότερον ἢ ἀλλαχοῦ· διότι καὶ μακρότερος καὶ σκληρότερος ἐγένετο ἐδῶ ὁ πόλεμος καὶ αἱ προηγούμεναι συνθήκαι τῆς τοπικῆς μας οἰκονομίας ἐν ταῖς χερσαίαις περιοχαῖς δὲν ἐστηρίζοντο, διὰ λόγους ἱστορικοὺς καὶ γεωγραφικοὺς, εἰς θάσεις τόσον ἐδραίας ὅσον ἐν ταῖς καθαρῶς σλαβικαῖς χώραις. Ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ περισσότερον ἐκακοπάθησεν ἡ ἑλληνικὴ γεωργικὴ οἰκονομία, οὐδ' ἐξ ἀρχῆς εὐρεθεῖσα εἰς καλὸν δρόμον οὐδὲ βραδύτερον καθοδηγηθεῖσα ἐπαρκῶς, ἄλλως δὲ καὶ σήμερον ἀκόμη ἀμφιρέπουσα καὶ καταδημαγωγούμενη μεταξὺ ὅλως ἀντιθέτων κατευθύνσεων, πράγμα ποῦ δείχνει ὅτι στὴν Ἑλλάδα δὲν εἶνε ἡ καλὴ θέλησις ἐκεῖνο ποῦ κυρίως λείπει, ἀλλὰ ἡ θαθεῖα καὶ σαφὴς συνείδησις τῶν πραγματικῶν δεδομένων τῆς καταστάσεως μας (1). Τὰ πράγματα ἀφέθη-

σαν καὶ εἶνε ἀκόμη ἐκτεθειμένα εἰς τὰς ἄλλοπροσάλλους ἐπιρροὰς τῆς τύχης καὶ τῶν σπασμωδικῶν ἀτομικῶν πρωτοβουλιῶν. Οὕτως εἶνε γνωστόν, ὅτι, ἐνῷ ἡ Ἐθνικὴ μας Τράπεζα ἰδρύθη ἀκριβῶς διὰ τὴν ἀναπτύξιν τὴν γεωργικὴν καὶ τὴν κτηματικὴν πίστιν ἐν τῇ χώρᾳ ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσεν οὔτε τὴν ἐπιληφθῆ καὶ σοβαρῶς τοῦ κυρίου ἔργου της, πρὸς τὸ ὁποῖον μόλις πρὸ 15ετίας περίπου ἀφυπνίσθη, κατόπιν τῆς ψηφίσεως τοῦ περὶ συνεταιρισμῶν νόμου καὶ ὑπὸ περιστάσεις αἱ ὁποῖαι ὅσον τίποτε ἄλλο δείχνουν τὴν ἀσυναρτησίαν, τὴν ἀσυνέπειαν καὶ τὸ ἀπρογραμματίστον τῶν οικονομικῶν μας προσπαθειῶν. Ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα ἂν καὶ διαθέτουσα τὸ ἐκδοτικὸν προνόμιον καὶ ἐπιφορτισμένη διὰ ταῦτα τὴν μεριμνᾷ ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς, εἶνε ἐν τούτοις αὐτὴ ποῦ καὶ θεικὰ συνετέλεσεν εἰς τὸν τρομερὸν λιμὸν τοῦ χρήματος, τὸ ὁποῖον πάνποτε εἰς ὅλας τὰς κρίσεις περιστάσεις τῆς παραγωγῆς διετεθῆ διὰ τῶν τοκογύγων εἴτε καὶ διὰ μέσων τρίτων εὐνοουμένων καὶ ἐγκαθέτων τῆς Τραπεζῆς, ἥς ἐν τούτοις πρῶτον βῆμα ὤφειλε νὰ εἶνε ἡ δημιουργία στερεᾶς βάσεως διὰ τὴν δράσιν της μέσον τῆς ὁργανώσεως τῶν παραγωγῶν. Ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἡ τραγικὴ μικρὰ χωρικὴ οἰκογένειά μας ἔζησε κατατρώγουσα τὰ ἴδια αὐτῆς σπλάχνα, ἕως ὅτου ἐκουφάλισε ἐντελῶς καὶ ἂν ἐπιζῇ σήμερον, τοῦτο ὀφείλεται μόνον καὶ μόνον εἰς τοὺς πόρους, τοὺς ὁποῖους τὰ διασκορπισθέντα εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος ἄτυχα μέλη της γενναιοφρόνως διοχετεύουν πρὸς αὐτὴν ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου. Εἶνε ἐν ζήτημα εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐπανεέλθω καὶ κατωτέρω, ὅταν θ' ἀναπτύξω τὸν φυγόκεντρον χαρακτήρα τῆς οἰκονομίας μας· σημειῶνω ἔδῳ, ὅτι ἡ τόσον ὑμνηθεῖσα μετανάστευσις ἦτο φαινόμενον ἀποσυνθέσεως καὶ ὄχι ἐποικοδομικόν. Διότι δὲν μπορεῖ νὰ εἶνε ἐποικοδομητικὴ ἡ μετανάστευσις ἀπὸ μίαν χώραν ὅπως π.χ. ἡ Μεσσηνία, ἡ ὁποία θὰ ἠμποροῦσε μὲν νὰ κρατήσῃ πολλαπλάσιον πληθυσμὸν ἢ ὁποία ὅμως δὲν ἐδοκίμασε τὰς μεταρρυθμίσεις ποῦ θὰ καθίστων δυνατόν τοῦτο.

Τὰς ἐξηγήσεις ταύτας ἐνόμισα χρησίμους νὰ προτάξω τοῦ

(1) Ὑπενθυμίζω ὅσα ἀλλαχού ἐσημείωσα προκειμένου περὶ τῶν δημοτικῶν μας καλλιιεργειῶν καὶ τῆς σιταρχείας μας, τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζουν διακεκριμένοι παρ' ἡμῖν εἰδικοὶ ἐπιστήμονες καὶ δὴ γεωπόνοι, γηράσαντες ἐν τῷ ξήλῳ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν κοινῶν, μὴ εὐτυχήσαντες ὅμως νὰ ὁλοκληρώσουν τὸ πρόβλημά των, δυσχερέστατον ἄλλως, λόγῳ τοῦ τρομεροῦ οἰκονομικοῦ διαφορισμοῦ τῆς χώρας μας.

παρόντος κεφαλαίου τῆς ἐρεῦνης μου, τὸ ὅποιον ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀπλούστερον μὲν ἐκ πρώτης ὄψεως σχηματισμὸν ἀλλὰ καὶ τὸν μᾶλλον διαφορικὸν ἐν τῇ πράξει καὶ τὸν δυσκολώτερον προκειμένου νὰ μελετηθῇ συστηματικῶς.

β.

Περίληψις

Τυπικὴ μελέτη τοῦ ἀπολύτου κλειστοῦ τύπου μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας. Ὁργάνωσις, μηχανισμός, θεμελιώδεις λειτουργίαι τοῦ τύπου τούτου.

Ὑπάρχει βεβαίως καὶ διὰ τὴν μικρὰν χωρικὴν οἰκογένειαν ἓνας θεωρητικὸς τύπος κλασσικὸς, ὁ ὁποῖος, εἰς δεδομένην στιγμήν χρόνου ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν βαλκανικῶν οἰκονομιῶν, ὑπῆρξε ζωντανὸς καὶ πραγματικὸς. Ὁ τύπος αὐτὸς εἶνε μία ἐπίσης οἰκονομικὴ μονάς, περιέχουσα ὠρισμένον ποσὸν ὁργανωμένης ἐργασίας, μία μονάς προσηρμισμένη καὶ συγκεντρωμένη εἰς τὰς γεωργοκτηνοτροφικὰς ἐκμεταλλεύσεις μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, μὲ τὸν ἴδιον μηχανισμόν, ὅπως καὶ αἱ μονάδες τοῦ πατριαρχικοῦ καθεστώτος· εἶνε δηλαδὴ ἀπολύτως γεωργοκτηνοτροφικὴ, ὡς καὶ ἐκεῖναι, μόνον πού ἡ ἐσωτερικὴ βιοτεχνικὴ διαφόρισις καὶ ἐπάργεια αὐτῆς εἶνε μικροτέρα· εἶνε ἐπίσης σταθερῶς προσανατολισμένη εἰς τὴν αὐτεπάργειαν· συγκεντρώνει τέλος εὐνοϊκώτατα καὶ ἀνθρωπιστικώτατα εἰς τὸ ἴδιον ὑποκείμενον τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας. Εἶναι κατὰ ταῦτα ὁργανωμένη καὶ βασισμένη ἐπὶ τοῦ προτύπου τῆς κλασσικῆς πατριᾶς· διαφέρει ἐν τούτοις ἀπ' αὐτὴν κατὰ τοῦτο, ὅτι εἶνε μικρογραφία μόνον αὐτῆς, διότι εἶνε πολὺ στενωτέρα, ἅτε διαθέτουσα πολὺ μικρότερον ἀριθμὸν ἐργατικῶν χειρῶν. Ἀπὸ δὲ τὴν κολληγικὴν οἰκογένειαν τοῦ τσιφλικιοῦ διαφέρει, καθ' ὃ κατέχουσα ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν καὶ ὑπερέχει εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὑπερεργασίας, εἰς ἓνα οὐσιώδη συντελεστὴν δηλαδή, τοῦ ὁποῖου ἐκείνη στερεῖται. Διαφέρει ἐξ ἄλλου καὶ μειονεκτεῖ ἀμφοτέρων τούτων τῶν πατριαρχικῶν σχηματισμῶν ἢ χωρικὴ οἰκογένεια, καθ' ὅτι, μικρὰ οὖσα εἶνε καὶ ἀτομικονομικὴ, στερεῖται συνεπῶς βάθους πραγματικοῦ καὶ ὅλων τῶν ἀντερεισμάτων τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας (1) αἱ ὁποῖαι

(1) Πολλοὶ τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος αἱ ἐκ τῶν πατριαρχικῶν θεσμῶν προελθοῦσαι τοιαῦται μικραὶ γεωργοκτηνοτροφικαὶ οἰκογένειαι, ἐπρονόησαν νὰ διατηρήσουν τὸ πατροπαράδοτον σύστημα ἀσφαλείσεως διὰ τῆς ντάμκας καὶ ἐδημιούργησαν τὸν τύπον τῆς δημητριακῆς πρωτογόνου κοινότητος, περὶ τῆς ὁποίας ὁμίλησα ἀλλοῦ τῆς παρούσης μελέτης.

σαν καὶ εἶνε ἀκόμη ἐκτεθειμένα εἰς τὰς ἄλλοπρὸςἄλλους ἐπιρροὰς τῆς τύχης καὶ τῶν σπασμωδικῶν ἀτομικῶν πρωτοβουλιῶν. Οὕτως εἶνε γνωστόν, ὅτι, ἐνῷ ἡ Ἑθνικὴ μας Τράπεζα ἰδρύθη ἀκριβῶς διὰ τὴν ἀναπτύξιν τὴν γεωργικὴν καὶ τὴν κτηματικὴν πίστιν ἐν τῇ χώρᾳ ἐπὶ ἓνα σχεδὸν αἰῶνα ἐν τούτοις δὲν κατώρθωσεν οὔτε τὴν ἐπιληφθῆ καὶ σοβαρῶς τοῦ κυρίου ἔργου της, πρὸς τὸ ὅποιον μόλις πρὸ 15ετίας περίπου ἀφυπνίσθη, κατόπιν τῆς ψηφίσεως τοῦ περὶ συνεταιρισμῶν νόμου καὶ ὑπὸ περιστάσεις αἱ ὁποῖαι ὅσον τίποτε ἄλλο δείχνουν τὴν ἀσυναρτησίαν, τὴν ἀσυνέπειαν καὶ τὸ ἀπρογραμματίστον τῶν οἰκονομικῶν μας προσπαθειῶν. Ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα ἂν καὶ διαθέτουσα τὸ ἐκδοτικὸν προνόμιον καὶ ἐπιφορτισμένη διὰ ταῦτα τὴν μεριμνᾷ ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς, εἶνε ἐν τούτοις αὐτὴ ποῦ καὶ θεικὰ συνετέλεσεν εἰς τὸν τρομερὸν λιμὸν τοῦ χρήματος, τὸ ὅποιον πάντοτε εἰς ὅλας τὰς κρίσεις περιστάσεις τῆς παραγωγῆς διετεθῆ διὰ τῶν τοκογύφων εἴτε καὶ διὰ μέσου τρίτων εὐνοουμένων καὶ ἐγκαθέτων τῆς Τραπεζίης, ἥς ἐν τούτοις πρῶτον βῆμα ὤφειλε νὰ εἶνε ἡ δημιουργία στερεᾶς βάσεως διὰ τὴν δράσιν της μέσον τῆς ὁργανώσεως τῶν παραγωγῶν. Ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἡ τραγικὴ μικρὰ χωρικὴ οἰκογένειά μας ἔζησε κατατρώγουσα τὰ ἴδια αὐτῆς σπλάχνα, ἕως ὅτου ἐκουφάλισε ἐντελῶς καὶ ἂν ἐπιζῇ σήμερον, τοῦτο ὀφείλεται μόνον καὶ μόνον εἰς τοὺς πόρους, τοὺς ὁποῖους τὰ διασκορπισθέντα εἰς τὰ τέσσαρα σημεῖα τοῦ ὀρίζοντος ἄτυχα μέλη της γενναιοφρόνως διοχετεύουν πρὸς αὐτὴν ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου. Εἶνε ἐν ζητήματι εἰς τὸ ὅποιον θὰ ἐπανεέλθω καὶ κατωτέρω, ὅταν θ' ἀναπτύξω τὸν φυγόκεντρον χαρακτῆρα τῆς οἰκονομίας μας· σημειῶναι ἔδω, ὅτι ἡ τόσον ὑμνηθῆσα μετανάστευσις ἦτο φαινόμενον ἀποσυνθέσεως καὶ ὄχι ἐποικοδομικόν. Διότι δὲν μπορεῖ νὰ εἶνε ἐποικοδομητικὴ ἡ μετανάστευσις ἀπὸ μίαν χώραν ὅπως π.χ. ἡ Μεσσηνία, ἡ ὁποία θὰ ἠμποροῦσε μὲν νὰ κρατήσῃ πολλαπλάσιον πληθυσμὸν ἢ ὁποία ὅμως δὲν ἐδοκίμασε τὰς μεταρρυθμίσεις ποῦ θὰ καθίστανον δυνατόν τοῦτο.

Τὰς ἐξηγήσεις ταύτας ἐνόμισα χρησίμους νὰ προτάξω τοῦ

(1) Ὑπενθυμίζω ὅσα ἀλλαχού ἐσημείωσα προκειμένου περὶ τῶν δημοτικῶν μας καλλιιεργειῶν καὶ τῆς σιταρχείας μας, τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζουν διακεκριμένοι παρ' ἡμῖν εἰδικοί ἐπιστήμονες καὶ δὴ γεωπόνοι, γηράσαντες ἐν τῷ ζήλῳ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πρὸς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν κοινῶν, μὴ εὐτυχῆσαντες ὅμως νὰ ὁλοκληρώσουν τὸ πρόβλημά των, δυσχερέστατον ἄλλως, λόγῳ τοῦ τρομεροῦ οἰκονομικοῦ διαφορισμοῦ τῆς χώρας μας.

παρόντος κεφαλαίου τῆς ἐρεῦνης μου, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὸν ἀπλούστερον μὲν ἐκ πρώτης ὕψεως σχηματισμὸν ἀλλὰ καὶ τὸν μᾶλλον διαφορικὸν ἐν τῇ πράξει καὶ τὸν δυσκολώτερον προκειμένον νὰ μελετηθῇ συστηματικῶς.

β.

Περίληψις

Τυπικὴ μελέτῃ τοῦ ἀπολύτου κλειστοῦ τύπου μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας. Ὁργάνωσις, μηχανισμός, θεμελιώδεις λειτουργίαι τοῦ τύπου τούτου.

Υπάρχει βεβαίως καὶ διὰ τὴν μικρὰν χωρικὴν οἰκογένειαν ἓνας θεωρητικὸς τύπος κλασσικὸς, ὁ ὁποῖος, εἰς δεδομένην στιγμὴν χρόνου ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν βαλκανικῶν οἰκονομιῶν, ὑπῆρξε ζωντανὸς καὶ πραγματικὸς. Ὁ τύπος αὐτὸς εἶνε μία ἐπίσης οἰκονομικὴ μονάς, περιέχουσα ὠρισμένον ποσὸν ὁργανωμένης ἐργασίας, μία μονὰς προσηρμοσμένη καὶ συγκεντρωμένη εἰς τὰς γεωργοκτηνοτροφικὰς ἐκμεταλλεύσεις μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, μὲ τὸν ἴδιον μηχανισμόν, ὅπως καὶ αἱ μονάδες τοῦ πατριαρχικοῦ καθεστώτος· εἶνε δηλαδὴ ἀπολύτως γεωργοκτηνοτροφικὴ, ὡς καὶ ἐκεῖναι, μόνον πού ἡ ἐσωτερικὴ βιοτεχνικὴ διαφόρισις καὶ ἐπάρκεια αὐτῆς εἶνε μικροτέρα· εἶνε ἐπίσης σταθερῶς προσανατολισμένη εἰς τὴν αὐτεπάρκειαν· συγκεντρώνει τέλος εὐνοϊκώτατα καὶ ἀνθρωπιστικώτατα εἰς τὸ ἴδιον ὑποκείμενον τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς ἐργασίας. Εἶναι κατὰ ταῦτα ὁργανωμένη καὶ βασισμένη ἐπὶ τοῦ προτύπου τῆς κλασσικῆς πατριᾶς· διαφέρει ἐν τούτοις ἀπ' αὐτὴν κατὰ τοῦτο, ὅτι εἶνε μικρογραφία μόνον αὐτῆς, διότι εἶνε πολὺ στενωτέρα, ἅτε διαθέτουσα πολὺ μικρότερον ἀριθμὸν ἐργατικῶν χειρῶν. Ἀπὸ δὲ τὴν κολλητικὴν οἰκογένειαν τοῦ τσιφλικιοῦ διαφέρει, καθ' ὃ κατέχουσα ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν καὶ ὑπερέχει εἰς τὸ ζήτημα τῆς ὑπερεργασίας, εἰς ἓνα οὐσιώδη συντελεστὴν δηλαδή, τοῦ ὁποίου ἐκείνη στερεῖται. Διαφέρει ἐξ ἄλλου καὶ μειονεκτεῖ ἀμφοτέρων τούτων τῶν πατριαρχικῶν σχηματισμῶν ἢ χωρικὴ οἰκογένεια, καθ' ὅτι, μικρὰ οὖσα εἶνε καὶ ἀπομονωμένη, στερεῖται συνεπῶς θάθους πραγματικοῦ καὶ ὅλων τῶν ἀντερεισμάτων τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας (1) αἱ ὁποῖαι

(1) Πολλαχοῦ τῆς Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος αἱ ἐκ τῶν πατριαρχικῶν θεσμῶν προεληθοῦσαι τοιαῦται μικραὶ γεωργοκτηνοτροφικαὶ οἰκογένειαι, ἐπρονόησαν νὰ διατηρήσουν τὸ πατροπαράδοτον σύστημα ἀσφαλίσεως διὰ τῆς ντάμκας καὶ ἐδημιούργησαν τὸν τύπον τῆς δημητριακῆς πρωτογόνου κοινότητος, περὶ τῆς ὁποίας ὁμίλησα ἀλλαχοῦ τῆς παρούσης μελέτης.

ἐπὶ τόσους αἰῶνας κρατοῦν σταθερὰν τὴν συνοχὴν ἐκείνων τῶν σχηματισμῶν. Φανερόν δὲ ὅτι ἡ ἀδυναμία αὕτη εἰς τὸ ζήτημα τῆς συνοχῆς, ὠδήγησεν εἰς μίαν πολὺ ταχέϊαν οἰκονομικὴν διάσπασιν τῆς χωρικῆς οἰκογενείας, εἰς τρόπον ὥστε ἄλλο ἐκ τῶν ὀλίγων μελῶν τῆς εἰς ἄλλο ἔργον ν' ἀσχολῆται, ἐπὶ βλάβῃ τοῦ κυρίου συνεκτικοῦ ἔργου τῆς γεωργοκτηνοτροφικῆς ἐκμεταλλεύσεως, καὶ σχεδὸν νὰ μὴ μένουν παρὰ οἱ ἡθικοὶ μόνον δεσμοὶ ποὺ τὰ ἐνώνουν περὶ τὴν αὐτὴν ἐστίαν.

Ὅπως δὲ ποτε εἰς τὸν κλασικὸν τύπον τῆς χωρικῆς οἰκογενείας ἀνευρίσκομεν τοὺς ἰδίους παλαιοὺς βασικοὺς χαρακτῆρας: Τὸ δυναμικὸν αὐτῆς εἶνε ἡ σκληρὰ ὑπερεργασία καὶ ἡ ἀναγκαιὰ Τὸ δυναμικὸν αὐτῆς εἶνε ἡ σκληρὰ ὑπερεργασία καὶ ἡ ἀναγκαιὰ ἐλαστικότης αὐτῆς μετράται ὅχι ἐπὶ τοῦ ἐπιτοκίου τῶν χρηματικῶν μέσων ποῦ χρησιμοποιεῖ ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προσωπικοῦ παράγοντος, τῆς ἱκανότητός της δηλαδὴ πρὸς ὑπερεργασίαν καὶ τοῦ ἐλαχίστου τῆς συντηρήσεως αὐτῆς· ἀνήκει ἐξ ἄλλου εἰς τὸν κύκλον τῆς κλειστῆς οἰκονομίας κατ' ἀρχήν, διότι ἡ προσπάθειά της εἶνε νὰ παραγάγῃ πρὸς αὐτεπάρεκειαν, ἡ ὁποία πάλιν αὐτεπάρεκειά της ἐγγυᾶται τὴν ἀνεξαρτησίαν της καὶ τὴν ἀσφάλειάν της, ἐπίσης ὡς πρὸς τὸ ἐλάχιστον, πάντως, τῆς τε συντηρήσεώς της ὡς καὶ τῶν ἐφοδίων ποῦ ἀπαιτοῦνται διὰ τὴν συνέχισιν τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἐν περιπτώσει ἀτυχήματος. Παράγει βεβαίως καὶ ὁ κλασσικὸς αὐτὸς τύπος τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας καὶ κάτι πρὸς πώλησιν διὰ τοὺς φόρους καὶ δι' ἐκτάκτους συμπληρωματικὰς ἀνάγκας—ὅπως καὶ ἡ πατριὰ καὶ ὁ κολληγος—ἐν τούτοις τοῦτο εἶνε χαρακτηριστὴρ δευτερεύων καὶ πρόκειται ἀκόμη περὶ σχηματισμοῦ προγράμματος κλειστοῦ.

Υ'.

Περίληψις

Τὸ εἶδος τῆς ζωῆς εἰς τὸν ἀπόλυτον τύπον τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας.

Ἡ γεωγραφικὴ καὶ ἡ ἐθνικὴ διάδοσις τοῦ τύπου τούτου.

Εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτὸν καὶ τὸ εἶδος ζωῆς, αἱ ἀσχολίαι, ἡ δίαίτια, τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, οὐδόλως παραλάσσουν ἀπὸ ἐκεῖνα τοῦ πατριαρχικοῦ καθεστώτος, συνεπῶς δὲν θὰ ἐνδιατρίψω εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο· παρατηρῶ μόνον, ὅτι, λόγῳ τῆς στενότητός της, ἡ ἰκογένεια ἐδῶ διατηρεῖ μὲν τὴν ἡθικὴν συνοχὴν, ἀλλ' ὅμως δὲν παρουσιάζει τὴν πνευματικὴν, ψυχολογικὴν καὶ αἰσθητικὴν κίνησιν τῆς πατριᾶς οὐδ' ἐπαρκεῖ συνεπῶς διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν με-

λῶν της ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως· ἐκ τοῦ λόγου τούτου διεμορφώθησαν ὁμαδικώτεραι ψυχαγωγίαι, συγκεντρώσεις εἰς τὸ χοροστάσι τοῦ χωροῦ, τοπικαὶ πανηγύρεις κλπ. κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Ἀγίου τῶν χωρικῶν ναῶν, ἀλλ' ὁ χαρακτήρ τῶν ψυχαγωγικῶν τούτων ἔμεινε πάντοτε ὁ ἴδιος, ἀμιγῆς δηλαδή ἀγροτικὸς καὶ φυσιολατρικός. Ἐννοεῖται ἀπ' ἐαυτοῦ ὅτι γενικῶς ἡ ἐξασθένεισι αὕτη τῆς οἰκογενείας ἔφερεν ἀντίστοιχον τόνωσιν εἰς τὴν εὐρύτεραν ὁμάδα, τὴν Κοινότητα, τῆς ὁποίας ἡ φυσιогνωμία ἡρξισεν ἤδη ὑπὸ τὸν τύπον τῆς γνωστῆς δημοτριακῆς κοινότητος νὰ διαμορφώνεται καὶ νὰ καθίσταται ζωηρότερα.

Εἰς ὅτι ἀφορᾷ τὴν γεωγραφικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν διάδοσιν τοῦ προτύπου κλασσικοῦ κλειστοῦ μᾶλλον ἢ ἥττον τύπου τῆς μικρᾶς οἰκογενείας, αὕτη πλεονάζει κατὰ τὴν μέσσην ἰδίως καὶ ἀνατολικὴν Βαλκανικὴν, μάλιστα δὲ μεταξὺ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων ἰδιαιτέρως, δεδομένου ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ πρότυπος αὐτάρχεις καὶ πατριαρχικὴ μικρὰ οἰκογένεια ἐκάμφθη λόγῳ τοῦ προῶρου ἰδίως ἐκχρηματισμοῦ τοῦ εἵδους τῆς ζωῆς καὶ παραλύσεως τοῦ τύπου τῆς δημοτριακῆς κοινότητος.

Δ.

Περίληψις

Ἡ σχέσις τοῦ τύπου τούτου πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν.

Ἡ κρίσις τοῦ ἀπολύτου κλειστοῦ τύπου καὶ ἡ εἰσβολὴ τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας εἰς αὐτόν.

Ἡ ἀναζήτησις προσθέτων πόρων εἰς ῥευστὸν χρήμα. Ἡ ἀποστολὴ μελῶν τῆς οἰκογενείας ἔξω αὐτῆς πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν πόρων τούτων.

Ἡ ῥιζοσπαστικὴ πλὴν μὴ ὀργανικὴ λύσις διὰ τῆς συστηματικῆς μεταναστεύσεως.

Ἡ παθητικὴ ἐκκεφαλαιοκράτησις τοῦ τύπου.

Ἐκεῖ ὅπου μεγάλοι δοκιμασίαι ἐπερίμεναν τὸν σχηματισμὸν, εἶνε ἀκριβῶς εἰς τὰ τέσσαρα βασικά σημεῖα τῆς ἐρεῦνης μας· ἡ δημογραφικὴ χωρητικότης—ἡ οἰκονομικὴ καὶ παραγωγικὴ ζωτικότης—αἱ λειτουργίαι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλείας—τέλος αἱ σχέσεις του μετὰ τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν, ἰδού αἱ συμπληγμάδες, τὰς ὁποίας μετὰ ἐξαντλητικοῦ κόπου κατορθώνει νὰ διαφεύγῃ ἡ κλειστή μικρὰ χωρικὴ οἰκογένεια. Εἶνε ἐν τούτοις ἡρωϊσμός εἰς τὸ θέαμα τοῦ ὁποίου ἦτο πεπωμένον νὰ μὴ παραστῇ τις ἐπὶ μακρόν.

Τὸ σκάφος, ἀλλοῦ ἐνωρίτερα καὶ ἀλλοῦ βραδύτερα, ἔκαμε νερὰ καὶ ἡ χρηματικὴ οἰκονομία εἰσώρμησεν ἀκατάσχετος ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ ἰδίως ἀπὸ αὐτὰ τὰ τέσσαρα βασικά σημεῖα τῆς ἐρεῦνης μας, μολονότι ἡ χωρικὴ οἰκογένεια καὶ ἐντατικότερα ὑπερείρ-

γάσθη καὶ τὴν λωρίδα τῆς ἔσφιξε πολὺ βαθιὰ, κινήτοποιήσασα ἔξαντλητικῶς καὶ τὰ δύο τόσον ἔλαστικά δυναμικά τῆς, καὶ τὴν ὑπερεργασίαν δηλαδὴ καὶ τὴν πίεσιν ἐπὶ τῆς εὐζωίας τῆς.

Πράγματι θεωρητικῶς ἡ μικρὰ χωρικὴ οἰκογένεια εἶχεν ἀκόμη, ὡς ἐλέχθη, χαρακτηῖρα ἀντικεφαλαιοκρατικὸν καὶ ἀντιχρηματικόν, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μεγάλῃς καὶ βαθυκόλπου μητρὸς τῆς, τῆς πατριᾶς. Ἦτο ὅμως μοιραῖον νὰ μὴ ἀνθέξῃ εἰς τὴν πίεσιν· ἐπέπρωτο μόνον εἰς αὐτὴν, ἀφοῦ ἔλυσε στὰ πόδια τῆς καὶ διὰ τοῦ μαρτυρίου τῆς ἐξηγόρασε τὸν τίτλον τῆς ὡς ὑστάτου ἐπιγόνου ὡς τελευταίας ἐπάλξεως ἑνὸς παναρχαίου καὶ μεγάλου καθεστώτος, ἐπέπρωτο εἰς αὐτὴν νὰ παραδώσῃ τὴν πορφύραν τῶν παλαιῶν πατριαρχικῶν Καισάρων τῆς μεμονωμένης καὶ κλειστῆς ἀλλ' αὐτάρκους τοπικῆς οἰκονομίας, εἰς δύο νέους χαρακτηριστικωτάτους δυναμικοὺς παραγόντας, εἰς τοὺς ἐμπόρους δηλαδὴ τοῦ χρήματος καὶ τοῦ μεγίστου κέρδους τὸ ὁποῖον ἐπῆρεν ἤδη τὴν θέσιν τοῦ ἰδανικοῦ τῆς αὐτεπαρκείας καὶ εἰς τοὺς ἥρωας ἑνὸς παραφόρου ἰδεαλιστικοῦ ἀτομικισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπῆρε τὴν θέσιν τοῦ πατριαρχικοῦ κολλεκτιβισμοῦ.

Τὰ ἄρρενα τέκνα, συχνὰ ὁ ἴδιος ὁ πατέρας, ὁ ἀρχηγὸς τῆς χωρικῆς αὐτῆς οἰκογενείας, ἔκαμε τὸ μοιραῖον βῆμα κατόπιν σκληρῶν δοκιμασιῶν· ἀφοῦ ἐχρέωσε τὴν περιουσίαν· ἀφοῦ ἔγεινε κατὰ σειρὰν ζωοκλόπος, ληστής, ἀγωγιάτης, ἀγροφύλακας, κραιναρὸς κλητῆρας, πρόεδρος τῆς κοινότητος, ἐλεύθερος δῆθεν πολίτης, φανοκόρος, ἀπόγονος τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, νεκροθάπτης καί, ὅπερ πάντων χειρίστον, ἀφοῦ ἔγεινε ψηφοφόρος διαπραγματευόμενος τὴν ψῆφον τοῦ μὲ τοὺς κομματάρχας καὶ ὁπαδὸς ἐμπιστος τοῦ κ. Ι. Καναβοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων—οἱ ὅποιοι κατὰ βάθος τὰ αὐτὰ δεινὰ ἔπασχον—ἀφοῦ, τέλος, ἔγεινε δικηγόρος καὶ ἐπῆρε τὸ δίπλωμα, τὸν ἄκρον ἄκρον τίτλον τῆς βαλκανικῆς καὶ ἰδίως τῆς ἑλληνικῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας, ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἔφαγε τὴν ἄδικον αὐτὴν ἀτιμίαν μὲ τὴν φοῦχια τοῦ (1), ἔλαβε τέλος τὸν δρόμον τῆς Ἀμερικῆς εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ρευστοῦ χρήματος.

Ἐκεῖ ἔγεινε λοῦστρος, ἔγεινε ἐργάτης ἔγεινε ρωμὸς κατεργάτης· ἔγεινε συχνὰ πλούσιος· ὅποτεδήποτε ἔλυσε τὸ μοιραῖον ζήτημα· ἐκίχησε τὸν θάνατον τοῦ ἀρχαίου θεοῦ τῆς αὐταρκείας· μετὰ καιρὸν ἔφερε στὸ σπῆναι τὸ ποθητὸν χρῆμα· ἔφερε μέσα εἰς τὸ σπῆναι του, αὐτὸ τὸ διπρόσωπον σύμβολον, τὸ σύμβολον τοῦ

(1) Παρ' ἡμῖν τὸ ἐν λογῇ πρόσωπον ἔγεινε κατὰ σειρὰν καὶ τρικουνικὸς καὶ Βενιζελικὸς—ἔκαμε δηλαδὴ, ὅπως τὸ χειρότερον, ἔτσι καὶ τὸ σχετικῶς καλλίτερον ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ· ἀλλὰ ἐπῆγαν ὅλα εἰς μίαν.

πατανᾶ καὶ συγχρόνως τὸ σύμβολον μιᾶς ὑψηλῆς καὶ ἀγερώχου ἀπιστεῦτον νίκης, ὅτι αὐτὸς μόνος, ἀβοήθητος, καλὰ μὲν εἰς χιλίους ἀνέμους ἔξω καὶ τσιφλικιοῦ καὶ πατριᾶς καὶ τσελιγκάτου καὶ τῆς μικρᾶς βασανισμένης οἰκογενείας του, ἔξω δηλαδή πάσης προνοίας, πίστεως, ἀσφαλίσεως καὶ ἐγκαρδιότητος ἐπῆγε καὶ ἐδούλειπε καὶ ἐπρόκοψε στὰ ξένα καὶ ἠμπόρεσε μίαν ἡμέραν νὰ ρίψη κατὰ τοῦ προσώπου τῶν ἀπηνῶν τοκογλύφων καὶ τῶν διδασκάλων τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου τὸ ὀφειλόμενον χρέος του καὶ νὰ σχίσῃ τὰ συμβόλαια, ὅπου ἦτο τυλιγμένη ἡ μικρὰ περιουσία του.

Ἀπὸ ἀπόψεως προσωπικῆς, αὐτὴ ἡ λύσις ἦτο ἐπὶ πλεόν ἓνας ἡρωϊσμός· ἔξ ἐκείνων διὰ τῶν ὁποίων ἡ μικρὰ οἰκογένεια ἐξέπληξε τὸν κόσμον· ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς καὶ οικονομικῆς, ἄλλοι λέγουν ὅτι ἡ μετανάστευσις ὠφέλησε τὰ Βαλκάνια, ἄλλοι ὅτι ὑπῆρξεν ἀντεθνικὴ καὶ ἀντιοικονομικὴ.

Ἀφ' ἧς ἀπόψεως μελετῶμεν ἐδῶ τὸ ζήτημα, ἡ λύσις αὕτη ὑπῆρξεν ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ρήγματα τοῦ παλαιοῦ κλειστοῦ φρουρίου τῆς μικρᾶς οἰκογενείας· ὑπῆρξεν ἡ πρώτη νόθεσις τοῦ κλασσικοῦ ἀμιγροῦς τύπου· ὑπῆρξεν ἓνα εἶδος ἐξακρατοκρατισμοῦ, παθητικοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον· ἡ μικρὰ οἰκογένεια ἔστειλε ἓνα συνήθως μέλος αὐτῆς νὰ προσφέρῃ ὑπηρεσίαν εἰς τὴν κεφαλαιοκρατίαν ἐν τῇ ξένῃ, εἰς ἀμοιβὴν ἐξησφάλισε προσθέτους τινὰς πόρους.

Περίληψις

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ εἰς ῥευστὸν χρῆμα ἐπιτευχθέντος διὰ τῆς μεταναστεύσεως προσθέτου πόρου.

Ποῖαν ἐπίδρασιν εἶχαν αὐτοὶ οἱ πρόσθετοι πόροι εἰς τὸν σχηματισμόν ; ἐπέδρασαν εἰς τὰς θάσεις του, ἥλλαξαν τὸ εἶδος ζωῆς του ἢ ἀπλῶς ἐχωνεύθησαν ἐπὶ τῶν παλαιῶν θάσεων ; διότι, ὡς εἵπομεν, τὸ εἶδος ζωῆς καὶ τὸ εἶδος τοῦ πολιτισμοῦ εἶνε ἐν πολλοῖς παράγωγον τοῦ εἶδους ἐργασίας.

Ἡ ἐπίδρασις αὕτη ὑπῆρξε πολυποικίλος ἐν Ἑλλάδι· θὰ ἐξετάσω τὸ ζήτημα τοῦτο κατωτέρω· λέγω ἐδῶ μόνον, ὅτι οἱ πόροι αὐτοὶ διετέθησαν παρ' ἡμῖν κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς συμπλήρωσιν τῆς ζωαρκειᾶς τῶν ἀπομενόντων ἐδῶ μελῶν τῆς οἰκογενείας· δὲν διετέθησαν καθόλου εἰς τὴν μικρὰν ἐκμετάλλευσιν αὐτῆς, ὡς καὶ ὅπου διετέθησαν, τοῦτο εἰς οὐδὲν ὠφέλησε, λόγῳ τῆς μεγάλῃς παθητικότητος τοῦ πλείστου τῶν ἰδικῶν μας ἐκμεταλλεύσεων, ὡς θὰ δειχθῇ προοιούσης τῆς μελέτης μου· ἐν τῇ σλαβικῇ μικρᾷ οἰκογενείᾳ οἱ πρόσθετοι πόροι δὲν διετέθησαν πρὸς ζωάρκειαν, ἀλλὰ

κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπερροφήθησαν παραγωγικῶς ἐν τῇ ἐκμεταλλεύσει, δι' ἀγορὰν γαιῶν, κτηνῶν λλπ.

Μία ειδικὴ περίπτωσις παρουσιάζεται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο διὰ τοὺς Ἀλβανούς· οὗτοι διατελοῦντες πρὸς νότον μὲν τῆς χώρας ὑπὸ τὸ χωρικὸν καθεστῶς, ἐν τῷ κέντρῳ ὑπὸ τὸ κολλιγικόν· καὶ ἐν τῷ βορρῆῳ τμήματί της ὑπὸ τὸ φυλετικόν, ἔκαμναν εἶδη ζωῆς τόσον διάφορα καὶ συχνὰ πολέμια πρὸς ἄλληλα, ὥστε, συντελούσης καὶ τῆς γεωγραφικῆς διασπάσεως τῆς Ἀλβανίας, θὰ ἦτο πολὺν δύσκολον εἰς αὐτοὺς νὰ εὔρουν τὴν ἀπαραίτητον διὰ τὴν θετικὴν καλλιέργειαν ἐθνικῆς συνειδήσεως βάσιν ἐνότητος· ἡ Ἀμερικὴ, ὅπου ἔζησαν ἐν μεταναστεύσει ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅλοι ὅρους καὶ ἰσοπεδώθησαν πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ δυστυχίᾳ, τοὺς ὠφέλησε κατὰ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ τοὺς ἔδωσε μίαν σταθερὰν βάσιν ἐνότητος, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ Ἀλβανικὴ πολιτικὴ ἀνεξαρτησία πολλὰ ὠφελήθη (1).

ε'

Περίληψις

Ἡ ἐξέλιξις τῆς κρίσεως τοῦ κλειστοῦ τύπου τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας.

Ἄλλαι βαθύτεραι, ἐκτὸς τῆς μεταναστεύσεως, ἐσωτερικαὶ καὶ ὀργανικαὶ ἐν αὐτῇ ζυμώσεις ὀδηγοῦσαι εἰς σειρὰν μορφῶν μεταβατικῶν καὶ εἰς βαθμιαίαν ἐνεργητικὴν ἐκκεφαλαιοκράτησιν.

Ὅπωςδήποτε ἡ ἡρωϊκὴ λύσις τῆς μεταναστεύσεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχη μακρὰν συνέχειαν.

Ἀντιθέτως ἄλλαι μετριοπαθέστεραι ἐκ πρώτης ὕψεως, ζυμώσεις ποὺ ἔγιναν ἐν ταῖς Βαλκανίαις ὁλόγυρα εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς μικρᾶς οἰκογενείας, καὶ ριζικωτέρας συνεπειάς ἔσχον ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν συνεχίζονται μέχρι τελικῆς μεταμορφώσεως αὐτοῦ. Πράγματι αἱ ζυμώσεις αὗται ἐτροποποίησαν τὰ σύστημα τῆς χωρικῆς οἰκογενείας παθητικῶς κατ' ἀρχάς, ὑπάρχουν ὅμως πολλοὶ πιθανότητες ὅτι μὲ τὸν καιρὸν αἱ ζυμώσεις αὗται, ποὺ μᾶς ἔδωσαν σειρὰν μεταβατικῶν τύπων, θὰ ἀποβοῦν εἰς τὸ τέλος ἐνεργητικά, καὶ θ' ἀποδώσουν ἕνα τύπον οἰκογενείας

(1) Καὶ ἡ βουλγαρικὴ καὶ ἡ σερβικὴ ἐθνικὴ ἰδέα εὔρον εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἰσχυρὸν ἔρεισμα καὶ βάσιν ἐνότητος· ἰδίως τὸ μακεδονικὸν κομιτᾶτον ἐπωφελήθη τούτου· ὁργανῶσαν ἐκεῖ ἰσχυρὰν προπαγάνδαν μεταξὺ τῶν μεταναστῶν, ἀπεκέρδισε πολλὰς συνειδήσεις. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ σήμερον μὲ τοὺς ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας μετανάστας μας, οἱ ὅποιοι πηγαίνουν εἰς τὴν Ἀμερικὴν μέσῳ Βουλγαρίας καὶ Σερβίας διὰ γνωστοῦς λόγους, οὓς καὶ ἀλλαχοῦ ἀνέφερα.

τελείως καὶ ἐπωφελῶς προσηρμοσμένον εἰς τὸ κρατοῦν χρηματικὸν καθεστὼς καὶ ἀνασυγκροτημένον μέσα εἰς τοὺς μεγάλους καὶ ἱεροὺς ἐν Ἑλλάδι κοινοτικὸς θεσμούς.

Πρόκειται περὶ τῆς παρακολουθήσεως τοῦ βαθμιαίου ἐκκεφαλαιοκρατισμοῦ τοῦ χωρικοῦ συστήματος καὶ τῆς ἀνασυγκροτήσεως αὐτοῦ εἰς νέας συνθετικὰς μονάδας ὁργανώσεως.

Π ε ρ ί λ η ψ ι ς

Ἡ θεωρητικὴ πρόβλεψις περὶ τῆς ἐξελίξεως.

Αἱ παρατηρήσεις τοῦ κ. Ν. Ἀναγνωστοπούλου περὶ τῆς βαθμιαίας ἐξελίξεως πρὸς τὸν ἐκκεφαλαιοκρατισμόν.

Εἶνε γνωστὴ ἡ θεωρητικὴ πορεία, τὴν ὁποίαν οἱ δογματικοὶ οἰκονομολογοὶ διαγράφουν σχετικῶς μετὰ αὐτὴν τὴν ἐξέλιξιν. Ἡμῶς δὲ νὰ τὴν εὗρη κανεῖς εἰς τὸ πρῶτον τυχὸν ἐγχειρίδιον πολιτικῆς ἢ γεωργικῆς οἰκονομίας. Προτιμῶ ἐδῶ ν' ἀναφερθῶ σχετικῶς εἰς τὴν πραγματείαν (1) τοῦ μηχανικοῦ-γεωπόνου κ. Ν. Η. Ἀναγνωστοπούλου, ἡ ὁποία εὗρίσκεται εἰς μεγάλην συνάφειαν μετὰ τὴν παρούσαν μελέτην μου.

Ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος συζητῶν τὴν ἀγροτικὴν μας μεταρρυθμίσειν, μελετᾷ τὰ διάφορα συστήματα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἡ παρούσα μελέτη μου ἐνδιαφέρεται κυρίως εἰς ἓν μόνον σημεῖον τῶν συστημάτων αὐτῶν, εἰς τὴν ὁργανώσιν δηλαδὴ τῆς ἐργασίας ἐν τῇ ὅλῃ ὁργανώσει τῆς παραγωγῆς. Παραλείπων ἐκ τοῦ ὅλου συστήματος τὴν μελέτην τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος καθὼς καὶ ἐν μέρει τοῦ οἰκονομικοῦ τοιοῦτον, φροντίζω νὰ ἐξαντλήσω τὸ καθαρῶς προσωπικόν, τὸ ὑποκειμενικόν, τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον, τὸ ὅποιον πραγματεύομαι τόσον ὥς πρὸς τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐργατικῆς του δυνάμεως, ὥς πρὸς τὴν οἰκογένειαν—δηλαδὴ—οἰκονομικὴν μονάδα ὅσον καὶ ὥς πρὸς τὸ εἶδος ζωῆς· ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος ἀντιθέτως δίδει ἓνα γενικὸν διάγραμμα περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν συστημάτων τῆς παραγωγῆς, ἀπὸ τῆς κοινωνικῆς ἰδίως πλευρᾶς. Τὸ διάγραμμα ἀκριβῶς αὐτὸ θὰ παρακολουθῆσω ἐδῶ πρὸς στιγμὴν, διότι εἶνε ἴσια-ἴσια ὅτι χρειάζεται διὰ νὰ ἡμπορέσω, στηριζόμενος ἐπάνω εἰς αὐτό, νὰ διαστείλω ἐκεῖνα τὰ δεδομένα τῶν τοπικῶν βαλκανικῶν μας οἰκονομιῶν, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν σοβαρὰν ἀπόκλισιν ἀπὸ τὸν γενικὸν κανόνα τῆς θεωρητικῆς πορείας τῆς ἐξελίξεως καὶ τὰ ὁποῖα συνεπῶς μεγάλην ἔχουν ἀξίαν διὰ τὴν πρακτικὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν.

«Βαθμυδόν, λέγει ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος, διαμορφοῦται ἡ

1) Ἡ «Ἀγροτικὴ Μεταρρυθμίσις» ὑπὸ Ν. Η. Ἀναγνωστοπούλου 1929.

τάξεις τῶν μικροχωρικῶν, αἱ ὁποῖοι ἔχουν γίνει ἰδιοκτῆται μικρῶν τεμαχίων γῆς καλλιεργουμένων μετὰ τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν τῆς οἰκογενείας τῶν, μετὰ τὰ μικρὰ τῶν κεφάλαια, πρὸς παραγωγὴν σχεδὸν ἀποκλειστικὴν τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν αὐτάρκειάν τῶν προϊόντων. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ χωρικὸν σύστημα παραγωγῆς.

»Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἡ δημιουργία τῆς κρατικῆς νομισματικῆς οἰκονομίας ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν μορφῶν ὁργανώσεως τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Ἀλλὰ πρὶν παρουσιασθῶσιν αἱ καθαρῶς κεφαλαιοκρατικαὶ μορφαί, βλέπαμεν νὰ παρουσιάζωνται διάφορα μεταβατικὰ συστήματα μετέχοντα τῶν δύο ἀνωτέρω συστημάτων (ἐννοεῖ τὸ χωρικὸν καὶ τὸ κολληγικόν, περὶ οὗ ἰδιαίτερώς ὁμιλεῖ) καὶ τῶν κεφαλαιοκρατικῶν τοιούτων». Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐξέλιξιν τῆς οἰκογενείας τοῦ κολληγίου, παρατηρεῖ, ὅτι : «αὕτη, στερομένη γαιῶν, ἀποκτᾷ δι' ὠρισμένον χρόνον τὴν κάρπωσιν τοιούτων ἐναντι ἐνοικίου, εἰς χρῆμα ἢ εἶδος (ἀντίσπορον) καὶ ἐκμεταλλεύεται αὐτὰς διὰ προσωπικῆς ἐργασίας καὶ ἰδίων κεφαλαίων, κατὰ τὸ χωρικὸν σύστημα». «Ἄλλοτε πάλιν, λέγει, ὁ καλλιεργητὴς, κάτοχος τῆς ἐργασίας καὶ τῆς γῆς, ἔχει ἀνάγκην καλλιεργητικῶν κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα δανεῖζεται, πληρώνων τόκον». Καὶ αὐτὸ εἶνε ἡ πρώτη ἐξέλιξις τῆς χωρικῆς οἰκογενείας τοῦ καλλιεργητοῦ.

«Μὲ τὸν καιρὸν ὅμως, παρατηρεῖ, ὁ πολιτισμὸς ἐπιφέρει τὴν εἰδίκευσιν τῆς παραγωγῆς κατὰ τὰς διαφόρους χώρας καὶ τὴν αὐξησιν τῶν ἀναγκῶν καὶ δημιουργεῖ εἰς τὸν γεωργὸν καὶ τὴν ἀνάγκην χρημάτων, τὸν κάμνει δὲ οὕτω νὰ παύσῃ πλέον παρὰ τὸν μόνον δι' ἑαυτὸν καὶ νὰ ἀρχίσῃ νὰ παράγῃ διὰ τὴν ἀγοράν. Ὁ συναγωνισμὸς τῶν ξένων χωρῶν ἀναγκάζει τὸν γεωργὸν νὰ τελειοποιῇ τὰς μεθόδους του, διὰ νὰ κατορθώσῃ τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῶν ἐξόδων τῆς. Ἡ παραγωγὴ ἐφεξῆς ἐκφράζεται εἰς χρῆμα καὶ ὄχι εἰς εἶδη. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον κυριαρχοῦν συστήματα παραγωγῆς κεφαλαιοκρατικά, ὧν αἱ πρῶται βαθμίδες εἶνε τὰ προαναφερθέντα μεταβατικὰ τοιαῦτα. Τὰ συστήματα αὐτὰ εἶνε πολυπαίικια. Τὰ χαρακτηριστικά τῶν ὅμως δύνανται νὰ συνοψισθῶσιν ὡς ἐξῆς : Εἰς πρεξοφλεῖ τὰ δικαιώματα τῶν ἄλλων ἐπὶ τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν καρποῦται ὅλην».

«Συνήθως ὁ κύριος τῆς παραγωγῆς ἔχει μόνον τὸ κεφάλαιον, μετὰ τὸ ὁποῖον ἀγοράζει τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν γῆν· ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν ἔχῃ τὸ κεφάλαιον ὁ ἴδιος, ἀγοράζει δὲ μόνον τὴν κάρπωσιν αὐτοῦ πληρώνων τόκον, ὅπως ἀγοράσῃ καὶ τὴν ἐργασίαν καὶ τῆς γῆς τὴν κάρπωσιν, πάλιν κεφαλαιοκρατικὸν εἶνε τὸ σύστημα· διότι

ἐδῶ ὑπάρχει ὁ κύριος χαρακτήρ, ὅτι δηλαδή οἱ παράγοντες τοῦ πλούτου δὲν διανεμονται πλέον τὴν παραγωγὴν των ἀναλόγως τῆς συντελέσεως ἐκάστου εἰς αὐτὴν ἀλλὰ παρουσιάζονται ὡς ἐμπορεύματα».

Ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐρευνᾷ περαιτέρω ποία, ἐν τῇ ἐξελικτικῇ αὐτῇ πορείᾳ ἡ τύχη τοῦ ὀργάνου τῆς ἐργασίας, τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας, ἡ ὁποία ἐν τῷ χωρικῷ συστήματι παράγει δι' ἑαυτὴν εἶνε ὅμως φανερόν, ὅτι ἡ οἰκογένεια αὕτη, θεωρητικῶς τοῦλάχιστον, πρέπει παραλλήλως ν' ἀποσυντεθῇ ὡς οἰκονομικὴ μονάς, ἐκάστου τῶν μελῶν της προλεταριοποιουμένου καὶ μὴ διαθέτοντος ἐφεξῆς τίποτε ἄλλο ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς ἐργασίας του, ἢν πωλεῖ ὡς ἐμπόρευμα, προεξοφλῶν τὰ δικαιώματά του ἐπὶ τῆς ἐξ αὐτῆς παραγωγῆς. Ἐπίσης εἶνε φανερόν ὅτι συνέπεια τῆς ἐσχάτης ταύτης θεωρητικῆς ἐξελίξεως πρέπει νὰ εἶνε καὶ ἡ διάλυσις τῶν χωρικῶν μικροῖδιοκτησιῶν.

στ'.

Περίληψις

Αἱ ἐν τῇ Βαλκανικῇ σημειωθεῖσαι ἀποκλίσεις ἀπὸ τὴν θεωρητικὴν πρόβλεψιν περὶ τῆς ἐξελίξεως.

Ἡ διάφορος πρακτικὴ ἐξέλιξις ἐν μιᾷ ἐκάστη τῶν βαλκανικῶν οἰκονομιῶν.

Ἐν τούτοις ἡ πρακτικὴ πορεία δὲν ὑπῆρξε σύμφωνος μὲ τὴν θεωρητικὴν πρόβλεψιν, ἡ ὁποία συνοψίζεται, διὰ νὰ ἐκφρασθῇ μὲ τοὺς ὅρους πού καθιέρωσα ἐν τῇ μελέτῃ μου, εἰς μίαν πλήρη παθητικὴν ἐκκεφαλαιοκρατίσιν τῶν χωρικῶν σχηματισμῶν καὶ ἐκμεταλλεύσεων καὶ εἰς διάλυσιν συνεπῶς αὐτῶν. Εἰς ὅλα τὰ Βαλκάνια ὠρισμένοι παράγοντες ἐπέφεραν ἰσχυρὰς ἀποκλίσεις· εἶνε ἡ ἐπέμβασις τοῦ ἀστικοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον εὐνοεῖ τὴν διατήρησιν τῆς μικρᾶς οἰκογενείας τοῦ χωρικοῦ μικροῖδιοκτητοῦ· εἶνε οἱ πρόσθετοι αὐτῆς ἔξωθεν πόροι, οἱ ὁποῖοι τὴν ἐπικουροῦν καὶ τὴν στηρίζουν· εἶνε ἡ ὀργάνωσις τῶν συνεταιρισμῶν, οἱ ὁποῖοι βοηθοῦν εἰς μίαν ἐνεργητικὴν προσαρμογὴν τοῦ σχηματισμοῦ τῆς μικρᾶς οἰκογενείας καὶ τῆς μικροῖδιοκτησίας εἰς τὴν κεφαλαιοκρατίαν, διότι οἱ συνεταιρισμοὶ προμηθεύουν εὐθηνὴν πίστιν καὶ τελειοποιούμενοι ἐγγυῶνται μέχρις ἐνὸς ὁρίου καὶ τὴν ἀσφάλειαν. Βεβαίως αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦν φραγμὸν ἱκανόν ν' ἀνακόψῃ ὀριστικῶς τὸ μοιραῖον ρεῦμα τῆς κεφαλαιοκρατικῆς συγκεντρώσεως, τῶν ἀπολύτων εἰδικεύσεων καὶ τῆς ἀπανταχοῦ εἰσχωρήσεως τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς· ὅμως ἀναχαιτίζουν προσωρινῶς τὸ ρεῦμα τοῦτο καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν προστατεύουν καὶ ἀντακουφίζουν τὴν ἡρωϊκὴν

μικρὰν οἰκογένειαν ἀπὸ τοὺς κινδύνους τῆς ρωμαντικῆς ἐλευθερίας της ἢ ὅποια τὴν ἀπεμόνωνσεν ἐντελῶς· ἐξ ἄλλου δίδουν καὶ ῥὸν δι' ἐνίχνευσιν καλλιτέρων μορφῶν προσαρμογῆς, ἀποικιμένου εἰς τοὺς ἰθύνοντας ἐκάστην ἐθνικὴν οἰκονομίαν νὰ συντομεύσουν κατὰ τὸ δυνατόν τὴν κρίσιμον αὐτὴν μεταβατικὴν περίοδον καὶ τὴν ὀριστικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς συγκεντρώσεως, τῆς μορφῆς διηλαδὴ ὑφ' ἣν θὰ γείνη αὕτη, ἂν θὰ εἶνε ἐκ νέου φεουδαρχικὴ εἴτε κοινοτικὴ εἴτε καθαρῶς καπιταλιστικὴ. Εἰς τὸ τέλος τῆς μελέτης μου, προκείμενου περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ ὑπὸ μελέτην σχηματισμοῦ, θὰ ἐκθέσω σχετικῶς τὴν γνώμην μου.

Ἐδῶ σημειῶνω ὅτι, ἐνῶ οἱ ἀνωτέρω ἀνασχετικοὶ παράγοντες ἐνεφανίσθησαν πανταχοῦ εἰς τὰ Βαλκάνια, ἐν τούτοις εἰς τὰς λεπτομερείας ἐν ἐκάστη τῶν βαλκανικῶν οἰκονομιῶν βλέπομεν ὅτι καὶ ἐν σχέσει μὲ τὴν γενικὴν θεωρητικὴν πορείαν σημειώνεται πολὺ διαφορετικὴ ἀπόκλισις καὶ ἐν σχέσει μὲ τοὺς ἀνωτέρω παράγοντας διάφορος ἀπέβη ἢ σημασία ἐνὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν.

Ἀκριβῶς δὲ εἰς τὰς διαφορὰς αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν ψυχὴν τῆς μελέτης μου, ἐπικαλοῦμαι τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου.

Περίληψις

Ἡ πρακτικὴ πορεία τῆς ἐξελίξεως ἐν Βουλγαρίᾳ.

Καὶ σχετικῶς μὲν μὲ τὴν Βουλγορίαν, διὰ μακρῶν ἀνωτέρω περιεγράψαμεν τὰς περιπετείας τῆς ἐκ τῶν κολλήγων προελθούσης μικρᾶς χωρικῆς βουλγαρικῆς οἰκογενείας, ἢ ὅποια, ἐμμένουσα εἰς τὸ παλαιὸν εἶδος ζωῆς, ἀνθίσταται ἡρωϊκῶς ἐναντίον τῆς κυριαρχικῆς εἰσβολῆς τῆς ἐξανδραποδιστικῆς χρηματικῆς οἰκονομίας καὶ προκλεῖ ἀπὸ ἐτῶν τώρα μίαν βαθεῖαν καὶ αἱματηρὰν κρίσιν, ἣς τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε πολὺ μακρὰν ἀκόμη καὶ ἐντελῶς ἀπροεμάντευτον.

Περίληψις

Ἡ πρακτικὴ πορεία τῆς ἐξελίξεως ἐν Σερβίᾳ.

Σχετικῶς μὲ τὴν Σερβίαν πάλιν, ἰδίως τὴν γειτονικὴν μας νότιον, ἐξηγήσαμεν ἐπίσης ἀνωτέρω, ὅτι αὕτη μεταβαίνει πολὺ βραδέως ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς πατριᾶς εἰς τὸν τῆς μικρᾶς οἰκογενείας. Πράττειται περὶ πληθυσμῶν, ὅπου ἡ βασικὴ ψυχολογία δὲν εἶνε κυρίως γεωργικὴ ὡς ἐν Βουλγαρίᾳ ἀλλὰ ποιμενικὴ μᾶλλον εἶνε συνεπῶς φανερόν, ὅτι ἐδῶ ἡ κρίσις εἶνε ἀκόμη εἰς τὰ πρῶτα βήματά της καὶ εἶνε μάλιστα ἄγνωστον ἀκόμη ὅποιαν μορφήν θὰ λάβῃ, διότι τοῦτο θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὴν ὀριστικὴν

κατεύθυνσιν πού θά πάρουν αἱ συγκοινωναίαι τῆς νοτίου Σερβίας καὶ ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἰδικήν μας πολιτικὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Περίληψις

Ἡ πρακτικὴ πορεία τῆς ἐξελίξεως ἐν Ἑλλάδι.

Ὅμως τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐγένοντο τόσον ἀπλᾶ. Παρ' ἡμῖν αἱ ζυμώσεις αὗται τῆς μεταβατικῆς περιόδου ἐπροκάλεσαν πολὺν σοβαρὰς ἀλλοιώσεις ἐν αὐτῷ τῷ σώματι τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας καὶ προσέθεσαν εἰς αὐτὴν γνωρίσματα ἐξόχως χαρακτηριστικά, ὧν ἡ μελέτη εἶνε ἀπαραίτητος, προκειμένου νὰ σχηματίσῃ κανεὶς σαφεῖ ἀντίληψιν περὶ τῆς καταστάσεως. Διὰ ταῦτα κυρίως εἰς τὰς ἐν Ἑλλάδι ζυμώσεις θά φέρω ἐφεξῆς τὸν λόγον, ἀφοῦ ἤδη ἐξέθεσα ἐν συντομίᾳ τὴν ἐθνικὴν διάδοσιν τοῦ ὑπὸ μελέτην σχηματισμοῦ εἰς τὰς γειτονικάς σλαβικάς οἰκονομίας καὶ ἀφοῦ ἔδωσα τοὺς κυριώτερους χαρακτῆρας ὑπὸ τοὺς ὁποίους οὗτος διαφορίζεται ἐν Σερβίᾳ καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ.

Ὅπως ὅμως διάφορον, ὡς εἶπα, εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν γνωρίσμα τῆς ἐξελίξεως παρ' ἡμῖν.

Πράγματι ἐδῶ αἱ ζυμώσεις τῆς μεταβατικῆς περιόδου καθόλου δυστυχῶς δὲν ἔφεραν εἰς μίαν ὠφέλιμον ἐκκεφαλαιοκράτησιν, ἔστω καὶ μερικὴν ἀλλὰ σταθεράν. Ἡ ἐπίδρασις τῶν κυρίως ἐπὶ τῆς ἐξῆς κατευθύνσεως ἐξεδηλώθη : εἰς τὴν διάλυσιν τῆς χωρικῆς οἰκογενείας ὡς μονάδος οἰκονομικῆς εἰς τὸν διασκορπισμὸν τῶν μελῶν τῆς· εἰς τὴν διασπάθισιν τοῦ μικροῦ γεωργικοῦ κεφαλαίου καὶ τῶν ὀλίγων ἐπιτυχῶν ἐκμεταλλεύσεων ὧν οἱ ἀρχηγοὶ δὲ εἶχαν συνειδησιν γεωργικὴν εἰς τὴν, διὰ τῆς μεθόδου τῶν ἀντισοικονομικῶν καλλιεργητικῶν δανείων, φαικίδευσιν τῶν κερδῶν πού αἱ βελτιωμέναι πολεμικαὶ τιμαὶ τῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν προϊόντων ἔδωσαν εἰς τοὺς γεωργοὺς μας· εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν καθεὶς ἰδέας περὶ τῆς ὀφειλομένης προνοίας καὶ ἀποταμιεύσεως καὶ ἀσφαλείας τῆς ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων τῶν χωρικῶν· εἰς τὴν διὰ τῆς πολιτικῆς καταδημαγωγῆσιν τῶν χωρικῶν καὶ εἰς τὴν ὑποδούλωσιν αὐτῶν εἰς τὸ τυφλὸν κεφάλαιον. Ἡ ἐπίδρασις δὲ αὕτη τῆς μεταβατικῆς περιόδου θά εἶνε τελικῶς καταστρεπτικὴ, ἐὰν ἡ σχεδιαζομένη Γεωργικὴ Τράπεζα εἰσέλθῃ εἰς τὴν δράσιν ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἰχνῶν, χωρὶς ἀκριβῆ ἀντίληψιν τῶν εἰδικῶν χαρακτήρων τῆς οἰκονομίας μας.

ζ'.

Περὶ λήψης.

Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ιδιομόρφου ἐξελίξεως τοῦ σχηματισμοῦ τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας ἐν Ἑλλάδι. Οἱ δημιουργηθέντες εἰδικοί πρόθεσμοι πόροι.

Ὁ δὲ κυριώτερος χαρακτήρ τῆς οἰκονομίας μας εἶνε ἓνα ὅλως εἰδικὸν δεδομένον, τὸ ὁποῖον, ἂν καὶ ἔσωσεν ἐκαστοτε δι' ἀνεξάντλητων προσωρινῶν διευθετήσεων τὴν κατάστασιν, ὠφέλιμον κατὰ τοῦτο γενόμενον, ἔβλαψεν ἐξ ἄλλου ταύτην, διότι παρημιπόδισε τὴν ἔγκαιρον πλήρη ἔκρηξιν τῆς κρίσεως καὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐπὶ θάσεων στερεωτέρων· τὸ δεδομένον αὐτὸ εἶνε οἱ περιοδικοὶ καὶ ἔκτακτοι εἰδικοί πόροι τῶν χωρικῶν μας ἐκμεταλλεύσεων· οἱ πόροι αὐτοὶ εἶνε δύο εἰδῶν, εἶνε πόροι δημιουργούμενοι ἐμμέσως ἐν τῷ ἔσωτερικῷ διὰ τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ ἐκ τῆς κατανομῆς τῆς γενικῆς προσόδου τῶν ἀδήλων πόρων, πού συμπληρώνουν τὸ παθητικὸν μας ἰσοζύγιον τῶν ἐξωτερικῶν μας συναλλαγῶν μὲ διαφόρους ἀσταθεῖς ἐργασίας τοῦ ποδαριοῦ· εἶνε ἐπίσης ἔκτακτοι πόροι ἄμεσοι, πού ἔχει ἀπ' εὐθείας ἡ κάθε σχεδὸν ἐκμετάλλευσις ἀπὸ μέλος τῆς οἰκογενείας ἐργαζόμενον ἔξω αὐτῆς, συνήθως εἰς Ἀμερικὴν. Οἱ πόροι αὐτοὶ εἶνε κυρίως πού συντηροῦν τὰς ἀντιοικονομικὰς παθητικὰς ἐκμεταλλεύσεις εἰς πλείστας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐμποδίζουν τὴν ἐκκαθάρισιν καὶ τὴν εἰδίκευσιν καὶ τὴν ἐνεργητικὴν ἐκ κεφαλαιοκρατίσιν κάτω ἀπὸ τοὺς μᾶλλον ἐνδεδειγμένους ἐκ τῶν γεωοικονομικῶν μας ὅρων συνθετικούς νέους σχηματισμούς· εἶνε οἱ ἴδιοι πού παρεμποδίζουν τὴν συντόμευσιν τῆς ἐπικινδύνου μεταβατικῆς περιόδου τοῦ χωρικοῦ μας συστήματος· εἶνε τέλος αὐτοί, πού τροφοδοτοῦν τὸν ἀναρχικὸν μας ἀτομικισμὸν καὶ τὸν ψεύτικον, τὸν ἀρρωστημένον ἐγωϊσμὸν τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τίποτε μὲν δὲν διστάζουν διὰ νὰ ἐπιτύχουν ἐν τῷ κρυπτῷ πλάγια βοηθήματα, ἐξευτελιστικὰς θέσεις ἰδίως καὶ παροχὰς ἀπὸ τὸ Κράτος (1), ἀνθίστανται δὲ εἰς ἓνα ἀποφασιστικὸν καὶ γό-

(1) Ἐνδιαφέρει νὰ παρατηρηθῇ ὡς πρὸς τὰς ἐκ τοῦ Κράτους ἐπιτυγχανομένας παροχὰς, ὅτι τὸ Κράτος ἐνῶ μὲ τὸ ἓνα χέρι μοιράζει δημαγωγικῶς χρήματα (ἀποζημιώσεις, ψυχικαὶ ὁδوناί, ψευδοθέσεις,...) μὲ τὸ ἄλλο τὰ ξαναπέρνει δι' ἀπεινοῦς φορολογίας. Εἰς δὲ τὸ μεταξὺ εἶνε λυπηρὸν ὅτι οὐδὲ οἱ ἰδιῶται κάμουν καλυτέραν χρῆσιν τῶν οὕτω δημαγωγικῶς κυκλοφορουμένων ὑπὸ τοῦ Κράτους χρημάτων τούτων, ἀλλὰ εἴτε φτωχοῦν μὲ ψευτομισθοὺς εἴτε κοροϊδεύουν τὸν ἑαυτὸν τοὺς ὀργανοῦντες κούφους μικροεπιχειρήσεις παρασιτικές. Σπάνια θὰ βροῦμε μεταξὺ τῶν συγχρόνων ἐλλήνων ἄνδρας, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ μὲ ἓναν ἢ ἄλλον τρόπο, ἔστω καὶ ἄδικον, ἔπιασαν χρήματα στὰ χέρια τοὺς, ἔδειξαν ἔπειτα μιὰ ὀρθή

νιμον ἀξιοπρεπῇ ὁμαδικὸν κανόνα οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς πειθαρχίας, ἡ ὁποία καὶ τὰ οἰκονομικά μας θὰ ἐξεκαθαρίξει καὶ θὰ ἐξυγίαινε καὶ τοὺς μεγάλους δυναμικοὺς θησαυροὺς τῶν ἀτομικῶν μας ἱκανοτήτων θ' ἀτηλευθέρωνεν ἀπὸ μυρίας εὐτελεῖς ταιλαιπωρίας, ἀποδίδουσα αὐτοὺς εἰς πράγματι ἐλευθέρων καὶ γόνιμον ἀνωτέραν δράσιν. Αὐτῷ πάντως εἶνε ὁ βασικὸς χαρακτηρ τῆς οἰκονομίας μας, ὁ ὁποῖος, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐσημείωσα, κἀμνει αὐτὴν μᾶλλον βάσιν ἀναρχικῶν ἐξορμήσεων παρὰ κέντρον συστηματικῆς ἐργασίας.

η'.

Περίληψις.

Περὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἐλατηρίων ποὺ συντηροῦν τὴν ἀναρχικὴν Ἑλληνικὴν ἀμορφίαν.

Αἱ δύο μέθοδοι τοῦ καθορισμοῦ τῶν δεδομένων τούτων : Ἡ περιγραφικὴ καὶ ἡ ἀναλυτικὴ.

Καθορισμός τῶν ἐλατηρίων τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς ἐξελικτικῆς πορείας ἐν Ἑλλάδι διὰ τῆς περιγραφικῆς μεθόδου.

Κρίνω ὅτι δὲν εἶνε ἀνάξιον τοῦ κόπου τὸ ν' ἀπεικονίσω τὰ ἐσωτερικὰ ἐλατήρια αὐτῆς τῆς ἀναρχικῆς ἀμορφίας, ἡ ὁποία οὔτε ξεκαθαρίζει ἀλλ' οὔτε καὶ καταρρέει, συντηρεῖται δὲ ἀπλῶς ὡς ἓνα ἀτελείωτον χάος, πολλὰ ὑποσχόμενον καὶ τίποτε μὴ ἀποδίδον.

"Ἄλλως δὲν μὲν λείπουν τὰ μέσα διὰ νὰ ἐπιτύχω τοῦτο κατὰ τὸ δυνατόν· θὰ μεταχειρισθῶ ἀλληλοδιαδόχως καὶ τὴν μέθοδον τῆς περιγραφῆς τῶν διαφόρων εἰδικῶν ἐν Ἑλλάδι βαθμίδων ἐξελίξεως τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τὴν μέθοδον τῆς ἀναλύσεως αὐτοῦ κατὰ τὰ τέσσαρα βασικά σημεῖα τῆς ἐρεῦνης μας.

Πρῶτον, περιγραφικῶς : ποία εἶνε ἡ ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας ἕως ὅτου φθάσει εἰς αὐτὸ ποὺ ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν σήμερον ; Θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι συνέβη καὶ εἰς τὸν τόπον μας, ἀκριβῶς ὅ,τι συνήθως παρατηρήθη ἀλλαχοῦ ; ὅτι δηλαδή ἡ ἀστικὴ κεφαλαιουκρατία—ὅπως συχνὰ τὸ ἔγραψα—διέσπασε κ' ἐδῶ τὰς εἰδικὰς γεωργικὰς συνθέσεις εἰς ὄφελος τῆς βιομηχανίας, ἀποσπάσασα ἀπ' αὐτὰς πρῶτον μὲν τὰ ἐργατικά χέρια, αὐτὴν τευτέστι τὴν δύναμιν των, ἔπειτα δὲ καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν προϊόντων των, διαλύσασα ἔξ ἄλλου τὰς βιοτεχνίας των ὡς καὶ τὰς ἀποταμιευτικὰς καὶ ἀσφαλιστικὰς των μορφὰς καὶ συγχρόνως διαδόσασα πρὸς χρῆσιν τῶν γεωργῶν τὰς φευγαλέας καὶ ἀπατηλὰς ιδέας περὶ ἀτομιστικῆς ἐλευθερίας, ἐνῶ

ἀντίληψι τῶν πραγμάτων, ἐπιδοθέντες στὴν ὀργάνωσι μιᾶς ἀληθινὰ παραγωγικῆς ἐργασίας μέσα στὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος.

ἡ ἰδίᾳ κατειργάζετο τὴν πλεον σιδηρᾶν συγκέντρωσιν—ὅτι, ὅμως, εἰς προτέρους χρόνους ἴσχυσε κάποτε καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ γενικὸς κανὼν, ὅτι πάντοτε, ὡς οἱ ἄλλοι κλάδοι, οὕτω καὶ ἡ γεωργία τῆς ἐπρόκοιπε διὰ τῆς συγκεντρώσεως καὶ ὅτι ποτὲ αὐτὴ δὲν ἐστηρίχθη ἐπὶ πολὺ εἰς τόσον ἰσχνὴν βάσιν οἷα ἡ μικρὰ ἀτομικὴ χωρικὴ οἰκογένεια; Ὑπῆρξε ὁρᾶ γε τοιαύτη ἀκριβῶς ἢ ἐξέλιξις; Εἰς αὐτὰ κατηγορηματικῶς ἀπαντῶ ὅτι δὲν ἦτο ἀκριβῶς ἔτσι· ἀπαντῶ ὅτι ἐδῶ ποτὲ δὲν ἴσχυσε πλήρως αὐτὸς ὁ γενικὸς κανὼν λέγω δέ, ὅτι πάντοτε ἡμεῖς εἰχομεν μὲν γεωργικὰ προϊόντα, ποτὲ ὅμως δὲν εἰχομεν γεωργίαν ὀργανωμένην ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς πόρων· ἐξήσαμεν συχνὰ ἐκ τῆς γεωργικῆς μας ἐργασίας, ποτὲ ὅμως δὲν ἐπλουτίσαμεν ἐξ αὐτῆς. Καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ ἰδιομορφία μας καὶ ἡ δυσκολία τοῦ θέματός μας.

Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς χώρας, τὰ εἶδη τῆς παραγωγῆς, ὁ διαμελισμὸς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἱστορικοῦ πολιτισμοῦ μας, ἔκαμαν αὐτὴν τὴν ἐξαίρεσιν ἀπὸ τὸν γενικὸν κανόνα.

Παρ' ἡμῖν ἡ πατριὰ δὲν ἐστάθη ποτὲ οὐδὲ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐπὶ πολὺν καιρὸν, ὑποκύνθασα εἰς τὰς διαβρωτικὰς δυνάμεις πού ἦδη περιέγραφα πραγματευόμενος τὴν διάδοσιν αὐτῆς. Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὰς σλαβικὰς πατριάς πού διεδόθησαν μέχρι Ταινάρου κατὰ τὸν μεσαῖωνα· ἡ διάλυσίς των συνεβάδισε μὲ τὸν γοργὸν ἐξελληνισμόν τῶν σλαβικῶν πληθυσμῶν πού ἤλθαν ἐδῶ.

Ἄλλ' οὔτε ὁ κλασσικὸς καὶ πρότυπος, πού ἀνωτέρω περιέγραψα, τύπος τῆς μικρᾶς, ἐπὶ τῶν ἰχνῶν τῆς πατριάς διαμορφωθείσης, χωρικῆς οἰκογενείας ὑπῆρξε ποτὲ ἐπὶ πολὺ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μία πραγματικότης παρ' ἡμῖν ὡς συμβαίνει ἐν Βουλγαρίᾳ. Δὲν μπορούμε νὰ τὴν φαντασθοῦμε χωρὶς συγχρόνως νὰ τὴν εἰδοῦμε πορθουμένην καὶ διαρρέουσαν καὶ κατὰ τὰ τέσσαρα βασικὰ σημεῖα πού ἀποτελοῦν στήριγμα εἰς κάθε οἰκονομικὴν μονάδα. Ποτὲ ἡ χωρικὴ οἰκογένεια παρ' ἡμῖν δὲν ἐπῆγε σὲ βάθος καὶ ποτὲ δὲν διετήρησε σταθερὸν αὐτὸν τὸν βασικὸν χαρακτῆρα τῆς ὡς μονάδος ὅχι μόνον ἠθικῆς ἀλλὰ κυρίως οἰκονομικῆς ὡς μιᾶς δηλαδὴ μορφῆς ὀργανώσεως τῆς ἐργασίας ἐν τῇ γεωργο-κτηνοτροφικῇ ἐκμεταλλείᾳ· ὅπου ὅλα τὰ μέλη εἶνε συσπειρωμένα περὶ τὸ αὐτὸ ἐπάγγελμα, ἀνάλογα εἰς ἀριθμὸν μὲ τὰς ἀνάγκας του.

Ἐξ ἄλλου εἶδομεν ὅτι ἡ ἐν ἐνεργείᾳ σήμερον ἐδῶ μικρὰ χωρικὴ οἰκογένεια ἐγκατεστάθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπαναστατικῶς καὶ

αναρχικῶς, ὅχι ὀργανικά ὡς ἀπόσπασμα ἐκ πατριᾶς, ὅχι διὰ αὐτοδυνάμειν προαγωγῆς τῶν κολλήγων μας εἰς ἰδιοκτῆτας.

Διὰ τοῦτο τῆς ἔλλειψε σχεδὸν ἐξ ἀρχῆς τὸ ἀπαραίτητον διὰ τοὺς κλειστοὺς καὶ ἡμικλειστοὺς σχηματισμοὺς ἐσωτερικὸν στήριγμα τῆς σοβαρᾶς οἰκιακῆς βιοτεχνίας· ἔπειτα δι' ἔλλειψιν ἐπαρκῶν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ λόγῳ τῆς ἀποσυνθέσεως τῆς δημητριακῆς μας κοινότητος, δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὰ δύο ἄλλα τοιῦλάχιστον στοιχεῖα τῆς συνθέσεως, μικρὰν δηλαδὴ γεωργίαν συνδυασμένην μὲ μικρὰν κτηνοτροφίαν· ἔμεινε λοιπὸν μὲ ἓνα μόνον ἐκ τῶν τριῶν παραγωγικῶν δυναμικῶν στοιχείων της, εἴτε τὸ βιοτεχνικόν, εἴτε τὸ γεωργικόν, εἴτε τὸ κτηνοτροφικόν· ἡ δὲ ἔξασθένεισις αὕτη τοῦ δυναμισμού της τὴν παρέλυσεν καὶ εἰς τὰ τρία ἄλλα σημεῖα, οὐδὲ χωρητικότητα δηλαδὴ διετήρησε ἀλλ' ἤρχισε ν' ἀπωθῇ τὰ μέλη της ἐκ τῆς βάσεώς της εἰς περιφερειακὴν ἀναζήτησιν πόρων· οὐδὲ πρόβλεψιν διὰ πίστιν καὶ ἀσφάλειαν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ οὐδὲ τὴν ἀνεξαρτησίαν της νὰ διατηρήσῃ, συντόμως ὑποκύψασα εἰς τὴν κεφαλαιοκρατικὴν εἰσβολὴν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω λόγους καὶ ἀπὸ τὸν ἀναρχικὸν ἀτομισμὸν της καὶ ἀπὸ μανίαν νεωτερισμοῦ καὶ μμηΐσεως καὶ μεταβαλοῦσα ἐν τῷ μέτρῳ τοῦτω καὶ τὸ εἶδος ζωῆς της, τοῦθ' ὅπερ ἠὔξησεν ἀποτόμως τὰς ἀνάγκας της χωρὶς νὰ γείνῃ συγχρόνως τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς πόρους της.

Περὶ ληψις.

Ὁ ἐξελικτικὸς σταθμὸς τῶν σχετικῶν εἰδικεύσεων.

Βλέπομεν λοιπὸν πῶς ἡ παρ' ἡμῖν μικρὰ χωρική οἰκογένεια ἐξέφυγεν ἀπὸ τὴν παλαιὰν βάσιν της καὶ πῶς πρὸς στιγμὴν ἔπενεν εἰς τὸ χάος· ἐν τούτοις δὲν ἄργησεν νὰ εἵρῃ συντόμως μίαν νέαν βάσιν ἰσορροπίας· αὕτη εἶνε ἡ βάσις τῆς σχετικῆς εἰδικεύσεως μὲ ὑπερπαραγωγὴν ἀπὸ ἓνα εἶδος διὰ τὴν ἀγορὰν τόσου ποσοῦ, ὅσον ἀπαιτεῖτο διὰ νὰ κερδηθῇ τὸ ἀπαιτούμενον χρῆμα πρὸς κάλυψιν τῶν δημιουργηθεῖσων συμπληρωματικῶν ἀναγκῶν· ἡ θάλασσα αὕτη εὐρέθη ἐνκόλως, διότι ὑπεδεικνύετο ἀπὸ αὐτὴν τὴν χώραν ἢ ὅποια εἶνε εἰδικευμένη ἐκ φύσεως εἰς μερικά ἐκλεκτὰ εἶδη: σταφίδα, σῦκα, ἔλαια, ἐλαίαις, κουκούλια, κρασιά, καπνόν, ζῶα εἰς μερικά μέρη, ὀπώρας, καρπούς, σίτον εἰς ὀλίγας ἐπίσης περιοχάς, κηπευτικά εἶδη, φυτὰ κτηνοτροφικά.

Ἡ μικρὰ οἰκογένεια λοιπὸν ἤσκησεν αὐτὰς τὰς σχετικὰς εἰδικεύσεις διατηροῦσα συγχρόνως τὸν προσανατολισμὸν της εἰς τὸ νὰ παράγῃ καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀπαραίτητα εἶδη τὰ πρὸς αὐτάρκειαν

της μόνον ἀναγκαῖα, ἢ τοῦλάχιστον τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὸ πλεῖστον τῆς ἔτησίας παραγωγικῆς περιόδου. Οὕτω πως δὲ ἐκάλυπτε τὰς εἰς εἶδη καὶ χρῆμα ἀνάγκας τῆς, τὰς ὁποίας καὶ ἄλλοι, ἐκτὸς τῶν ὀργανικῶν, καὶ πρόσθετοι λόγοι τῆς ἐδημιούργησαν, ὅπως π.χ. ἡ δημοσιονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον ἐξήτει τοὺς φόρους εἰς χρῆμα· ὅπως ἐπίσης ἡ ἐθνικὴ ἐξωτερικὴ ἀλυτρωτικὴ πολιτικὴ τοῦ Κράτους, ἡ ὁποία βαθέως ἐπηρρέασε τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν, ἐπιβαλοῦσα τὴν ἔντασιν τῶν προσπαθειῶν καὶ βεβιασμένως ἐκχρηματίσασα αὐτήν· ὅπως τέλος ὁ γενικὸς προσανατολισμὸς τῆς παιδείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας, ὁ ὁποῖος δὲν ἱκανοποιεῖται μὲ τὸ γεωργικὸν καὶ χωρικὸν εἶδος ζωῆς, ὁ ὁποῖος δὲν παραδέχεται αὐτὸ καθόλου ὡς σκοπὸν, ἀλλὰ μόνον θέλει αὐτὸ ὡς προσωρινὴν ἀναγκαστικὴν καὶ περιφρονητέαν βάσιν, πρὸς μεταπήδησιν εἰς ἀνώτερα ἐπίπεδα καὶ ὁ ὁποῖος συνεπῶς ἐπιβάλλει τὴν σπασμαδικὴν καὶ ληστρικὴν ἀπομύζησιν τῶν γεωργικῶν καὶ χωρικῶν πόρων, τὴν ἄμεσον καὶ συνεχῆ τροπὴν αὐτῶν εἰς τὸ ποῦν-τὸν χρῆμα καὶ τὴν διάθεσιν αὐτοῦ εἰς τὴν σπουδὴν ἰδίως τῶν τέκνων τῆς οἰκογενείας καὶ τὴν ἐξαπόλυσιν αὐτῶν πρὸς ἀναζήτησιν τυχῆς πέραν τοῦ ὀρίζοντος ποτὲ ἔπιτρέπει τὸ πατρικὸν ἐπάγγελμα.

Ὅπως δὴποτε αὐτὸς ὁ σταθμὸς τῶν σχετικῶν εἰδικεύσεων, ὑπὸ τοὺς ὅρους ποὺ περιέγραψα, ἀπεδείχθη ὅχι καὶ τόσον δυσάρεστος, ἐφ' ὅσον τὸ εἶδος ζωῆς διετηρήθη ἐντὸς τῶν παλαιῶν συντηρητικῶν ὁρίων· κατέστη δὲ δυνατόν νὰ κρατηθῇ ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐπιτυχῶς πολλαχοῦ νὰ κρατῆται ἀκόμη κυρίως δι' ἓνα βασικὸν λόγον, ὅτι δηλαδὴ αἱ εἰδικεύσεις αὐταὶ ἡσκήθησαν δι' αὐτοπροσώπου σκληρᾶς ἐργασίας τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, μὲ ἀπόλυτον ὑπερεργασίαν, καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τῶν ἰδίων μικρῶν αὐτῆς κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα ἡ οἰκογένεια μὲ αὐστηρὰν οἰκονομίαν ἀπεταμίευεν διὰ προσωπικοῦ θησαυρισμοῦ.

Ὑπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ὅρους ἡ μεταβατικὴ αὕτη μορφή ποὺ συνδυάζει τὰς σχετικὰς εἰδικεύσεις μὲ τὴν προσπάθειαν σχετικῆς τοῦλάχιστον αὐτεπαρκείας, μὲ τὴν ἀπόλυτον ὑπερεργασίαν καὶ μὲ τὴν ἐμμονήν εἰς τὸ παλαιὸν εἶδος ζωῆς—ὕπ' αὐτοὺς λέγω τοὺς ὅρους ἡ μορφή αὕτη ἔκαμε τὸν δρόμον τῆς ἀρετῆς καλὰ.

Περὶ αὐτὴν τὴν μορφήν εἰλίχθη ἡ οἰκονομία μας ἕως προσφάτως καὶ αὕτη εἶνε ποῦ, ἐν συνδυασμῷ μὲ προσθέτους τινὰς πολυμόρφους εἰδικοὺς πόρους, λαδώνει τὰ ἐσωτερικὰ ἐλατήρια τῆς ἀναρχικῆς ἀμορφίας μας, ἡ ὁποία ὡς ἐλέχθη, οὔτε σουλου-

πώνεται ἀλλ' οὔτε καὶ καταρρέει (1)· θὰ προσπαθῇσω νὰ ἐμβα-
θύνω περισσότερον εὐθύς ἀμέσως εἰς τὸ θέμα αὐτό.

Περὶ ληψις.

Περὶ τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς μορφῆς τῶν σχετικῶν εἰδικευ-
σεων καὶ τῆς μορφῆς τῶν ἀπολύτων εἰδικεύσεων καὶ τοῦ θε-
τικοῦ ἐκκεφαλαιοκρατισμοῦ.

Πρὸ τούτου ὅμως εἶνε ἐπάναγκες νὰ διαστείλω μὲ τὸν πλεόν
σαφῇ τρόπον αὐτὴν τὴν μορφήν ἀπὸ μίαν ἄλλην ἐντελῶς τελευ-
ταίαν, πρὸς τὴν ὅποιαν αὕτη διαρρέει καὶ παρασύρεται ἀσυνα-
σθήτως ὁλοένα καὶ περισσότερον. Ἡ νέα μορφή εἶνε ἡ ἰδία ἡ
ἀνωτέρω μὲ δύο ἀνελπισθήτους καὶ εὐχαρίστους ἴσως κρινομένας
ἐκ πρώτης ὕψεως μεταβολάς, σοβαροτάτας ὅμως καὶ θεμελιώδεις
καὶ οὐσίαν καὶ ἐπὶ πλεόν εἰς ἄκρον ἐπικινδύνους· αὐταὶ εἶνε αἱ
ἑξῆς : πρώτη ἡ διὰ τῶν πιστωτικῶν ἰδία συνεταιρισμῶν εἰσόδος
τῆς ἀνωτέρω περιγραφείσης μορφῆς εἰς τὸν κύκλον δράσεως τῆς
γεωργικῆς πίστεως πὺν ὠργάνωσεν ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ἡ ἐκ
τούτου ἐπεκτεινομένη συνήθεια τῶν βραχυπροθέσμων καλλιεργη-
τικῶν δανείων πρὸς τὰ ὅποια μὲ ἐπιπολαίαν ἀπλησίαν ἐρρίφθη-
σαν οἱ ἀγρόται μας καὶ ἡ συνεπὴς πρὸς τοῦτο παραμέλησις τῆς
παλαιᾶς μορφῆς ἀποταμιεύσεως τῆς οἰκογενείας, πὺν ἐπρονοοῦσε
διὰ τὴν ἐξ ἰδίων πόρων ἐξεύρεσιν τῶν ἐτησίων καλλιεργητικῶν
κεφαλαίων (2). Δευτέρα εἶνε ἡ χαλάρωσις τῆς αὐτοπροσώπου ἐρ-
γασίας καὶ ἡ διὰ τῶν καλλιεργητικῶν ἰδίως ἐκμιαλιστικῶν δα-
νείων προαγομένη πρόσληψις ἡμερομισθίων ἐργατῶν, πρᾶγμα

(1) Βεβαίως ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἐχρησιμοποιοῦν αὐτὰς τὰς ὄχι καὶ τόσο
πλουσίας ἀλλὰ ἐξόχως δυναμικὰς γεωοικονομικὰς βάσεις καὶ τὰς σχετικὰς
εἰδικεύσεις των, ὅπου αὕτη ἡ φύσις τῆς χώρας μας τοὺς ὀδηγεῖ, ἐὰν,
ἐπαναλαμβάνω οἱ Ἕλληνες ἐχρησιμοποιοῦν τὰς δυνάμεις των αὐτὰς ὄχι
ἀρνητικῶς εἰς τὴν ἀναρχικὴν ψευτοσυντήρησιν τοῦ ματαίου καὶ ἀναγώ-
γου ψευτογεωῖσμοῦ τοῦ ἑκαστος, ἀλλὰ θετικῶς εἰς τὴν διὰ καταλλήλου
παιδείας ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνικότητός των καὶ τῆς τεχνικῆς των καὶ
εἰς ἀνασυγκρότησιν τῶν πατροπαραδότων κοινοτικῶν τῶν ὁμαδικῶν θε-
σμῶν, βεβαίως οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ θὰ ἠμποροῦσαν εὐκολώτατα νὰ ἀνα-
πτύξουν ἰσχυρὰς κοινωνικὰς βιομηχανίας μὲ τὰς πολυτίμους πρώτας ὕλας
ποῦ παράγουν καὶ μὲ τὰ ἰδικὰ των προσωπικὰ κεφάλαια καὶ νὰ πραγ-
ματοποιήσουν ἔτσι ἓνα γηγενὴ καὶ γνήσιον πολιτισμόν. Δυστυχῶς ἡ πρὸς
τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἀφύπνισις χρειάζεται μεγάλους κόπους, τὸ ζήτημα
τοῦτο ἄλλως δὲν εἶναι ἀντικείμενον τῆς παρούσης μελέτης ἡ ὅποια ἀπο-
βλέπει νὰ δώσῃ κυρίως ἀκριβεῖς ἀναλύσεις τῶν σημερινῶν πραγματικῶν
δεδομένων.

(2) Τοῦτο ἦτο ἀναμφιβόλως τὸ καλλίτερον σύστημα καὶ δὲν ἐχρειάζετο
παρὰ ὁ μακροτέρας διαρκείας δανεισμὸς διὰ βελτιώσεις. Καὶ ἄλλου ἔγρα-
ψα διὰ τὸν δυσανάλογον βραχυπρόθεσμον δανεισμόν μας ἐν σχέσει μὲ
τὴν βουλγαρικὴν ἀγροτικὴν τάξιν.

πού μεταβάλλει ἄρδην τὸ εἶδος ζωῆς τῆς οἰκογενείας καὶ μεταμορφώνει τοὺς ἀπλοὺς ἐργατικούς γεωργοὺς εἰς ψευδοκτηματίας· Ἐφιστῶ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου μου, ὅτι μὲ τὰς δύο αὐτὰς μεταβολὰς ἡ παλαιὰ μορφή νοθεύεται εἰς αὐτὰς τὰς ρίζας τῆς καὶ δημιουργεῖται πράγματι μία νέα τοιαύτη· εἶνε ἀκριβῶς ἐκείνη πού τοσάκις ὑπηνίχθην μορφή τῆς ἀπολύτου εἰδικεύσεως, ἡ ὁποία δὲν εἶνε πλέον μία μικτὴ αὐτεπαρκῆς μεταβατικὴ ἐκμετάλλευσις ἀλλὰ ἀληθινὴ ἐπιχείρησις κεφαλαιοκρατικὴ παράγουσα ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἀγορὰν καὶ ἐπιδιώκουσα ὅχι ἓνα ποσὸν χρήματος ἀκριβοπληρωμένου πλὴν ἀπαραιτήτου διὰ τὰς προσθέτους ἀνάγκας, ἀλλὰ τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν δι' αὐτὴν δαπανῶν· εἶνε ἡ μορφή τῆς ὁποίας ἡ ἀντοχή δὲν μετρεῖται πλέον ἐπὶ τοῦ ὁρίου τῆς δυνατῆς ὑπερεργασίας ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς λιτότητος ἀφ' ἑτέρου τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἐπιτοκίου τοῦ χρήματος διὰ τοῦ ὁποίου αὕτη ἐργάζεται, συχνὰ μάλιστα καὶ χωρὶς τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Αὕτη εἶνε ἡ μορφή ἡ ὁποία δὲν θὰ ἡμπορέσῃ μὲ κανένα τρόπον νὰ σταθῇ χωρὶς τὴν ἐπιλογὴν τῶν κλάδων καὶ τῶν εἰδικεύσεων πού θὰ ἡδύναντο νὰ σταθοῦν καὶ νὰ προκόψουν δι' αὐτῆς καὶ χωρὶς οὐσιαστικὴν ἐνεργητικὴν ἐκκεφαλαιοκρατήσιν τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας καὶ χωρὶς εὐρύτερους τινὰς σχηματισμοὺς οἱ ὅποιοι θὰ θὰ τὴν καλύψουν εἰς τὰ τέσσαρα βασικά σημεῖα τῆς ἐρεῦνης μας εἰς τὴν χωρητικότητα δηλαδή, εἰς τὴν δυναμικότητα, εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀσφάλειάν της καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς κατοχυρώσεως τῆς ἐλευθερίας της ἀπέναντι τῶν ἐξανδραποδιστικῶν τάσεων τοῦ καπιταλιστικοῦ κεφαλαίου. Περαιτέρω τῆς μελέτης μου θὰ ἀναλύσω τὸ θέμα αὐτό.

Δὲν ἔκαμα πρὸς τὸ παρὸν παρὰ νὰ διαστείλω ἀπὸ τὴν νέαν αὐτὴν μετατροπὴν τὴν παλαιὰν μορφήν, περὶ ἧς ὁμίλουν πρότερον καὶ εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐπιμείνω ἀκόμη.

8'.

Περίληψις:

Συστηματικὸς καθορισμὸς τῶν προσθέτων πόρων καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν εἰς τὸν μηχανισμόν καὶ εἰς τὸ εἶδος τῆς τῶν ἡμιαυτεπαρκῶν μορφῶν.

Ὅ,τι πρέπει κυρίως νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐδῶ εἶνε τὸ νὰ προσδιορίσωμεν ρητῶς τὰς κυριωτέρας κατηγορίας τῶν συνδυασμένων εἰς τὴν εἰρημένην ἡμιαυτεπαρκῆ μορφήν προσθέτων πόρων καὶ νὰ καθορίσωμεν τόσον τὰς συνεπείας ἐνὸς ἐκάστου ἐξ

αὐτῶν ἐπάνω εἰς τὴν μορφήν καὶ εἰς τὸ συμφρῆς αὐτῇ εἶδος ζῶης, ὅσον καὶ τὸ μέλλον αὐτῶν. Διότι ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν πόρων τούτων ἀπλῶς εἰσῆλθον καὶ ἐχωνεύθησαν εἰς τὸ ὑφιστάμενον σύστημα χωρὶς νὰ τὸ μεταβάλλουν, ὅπως π.χ. συνέβη ἄλλοτε εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ Τσελιγκάτου, ὅπου ὁ πρόσθετος ἐκ τῆς διακομιστικῆς ἐργασίας ποὺ ἔκαιναν οἱ νομάδες πόρος δὲν μετέβαλε τὸ εἶδος ζῶης· ἄλλοι πάλιν ἀντιθέτως βέπεδρσαν ἐπὶ τῆς μορφῆς καὶ εὐσιωδῶς ἐτροποποίησαν τὸ ὅλον σύστημα, ἔδωσαν δὲ ἀκριβῶς αὐτοὶ καὶ τὸν γενικὸν ιδιόμορφον ἀναρχικὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν ὅλην οἰκονομίαν μας. Ἐπίσης ἄλλοι ἐξ αὐτῶν ἔχουν μέλλον καὶ ἄλλοι ὄχι.

Περίληψις.

Πρόσθετοι πόροι ἐπιτυγχανόμενοι ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ἑλλάδος : αἱ σχετικαὶ εἰδικεύσεις.

Ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἡμαυτεπαρκῶν μορφῶν.

Οὕτω ἔχομεν μερικὰς κατηγορίας προσθέτων πόρων, ποὺ δημιουργοῦνται φυσιολογικῶς ἢ καὶ ἐκμαιεύονται ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἔχομεν ἄλλους ποὺ προέρχονται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Ἡ κυριωτέρα κατηγορία προσθέτων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ πόρων διὰ τὴν χωρικὴν οἰκονομίαν, ὑφ' ἣν μορφήν τὴν παρουσιάσαμεν ἀνωτέρω, εἶνε οἱ ἐκ τῶν σχετικῶν εἰδικεύσεων εἰς ὧς, ἀκολουθοῦσα τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος καὶ ἐν γένει τοὺς δυναμικοὺς γεωοικονομικοὺς ὅρους τῆς χώρας, ἐπεδόθη αὕτη (σταφίς, καπνὰ, λάδια καὶ ἄλλα ἐκλεκτὰ γεωργικὰ εἶδη) (1)· οἱ πόροι αὐτοὶ οἱ ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν γεωργικῶν εἰδῶν μας εἶνε πράγματι οἱ πλέον ὀργανικοὶ καὶ οἱ πλέον νόμιμοι καὶ ἔχουν τὸ μεγαλύτερον μέλλον ποὺ ἡμπορεῖ νὰ φαντασθῇ κανεὶς, ἐὰν μίᾳ ἐπιμελεστέρα εἰδίκευσις ὀργανωθῇ γύρω σ' αὐτοὺς καὶ ἂν εἰς τὰ εἶδη αὐτὰ, εἰς τὴν ἐιδικωτέραν καλλιέργειάν των καὶ εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν κατὰ κοινότητα ἀποδοθῇ ὅλη ἡ ἐργασία ποὺ σήμερον σπαταλεῖται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ καὶ ὅλη ἡ ἀποταμίευσις τῶν χω-

(1) Εἰς τὴν ἡμαυτεπαρκῇ (καὶ περισσότερον βέβαια εἰς τὴν καθ'αυτὴ αὐτεπαρκῇ) μορφήν οἱ ἐκ τῶν εἰδῶν τούτων πόροι, ὅσον μεγάλοι καὶ ἂν εἶνε, λογίζονται ὡς πρόσθετοι, διότι ἡ βᾶσις τῆς οἰκονομίας δὲν εἶνε εἰς αὐτούς· ἐνῶ εἰς τὴν μορφήν τῶν ἀπολύτων εἰδικεύσεων, ποὺ στηρίζονται ἀκριβῶς ἐπάνω εἰς αὐτὰ τὰ ἴδια εἶδη, οἱ ἐξ αὐτῶν πόροι εἶνε οἱ κύριοι καὶ βασικοὶ ἀντιθέτως δὲ ὡς πρόσθετοι λογίζονται ἐκεῖνοι ποὺ πρὶν ἐστήριζαν τὴν αὐτεπάρκειαν τῶν χρεωδῶν, ποὺ ὁ γεωργὸς ἐφρόντιζε νὰ παράγῃ μόνος του διὰ προσωπικῆς ὑπερεργασίας.

ρικῶν μας καὶ ὅλη γενικὰ ἢ πιστωτικὴ ἐνίσχυσις πού δύναται νὰ παράσχη ἢ οἰκονομία μας. Αὐτοὶ ἐξ ἄλλου οἱ πόροι ἐπέδρασαν βαθέως εἰς τὸ εἶδος ζωῆς, διότι χάρις σ' αὐτοὺς οἱ χωρικοὶ μας ἄρρησαν μερικὰς ἄλλας ἐπιπονωτέρας καὶ οὐχ ἥττον ἀγονωτέρας καλλιιεργείας· ἐπίσης ἐξ αἰτίας τῶν νέων αὐτῶν ἐπιδόσεων μετεβλήθη καὶ προήχθη ἡ τεχνικὴ καὶ ἡ ὁργάνωσις τῶν χωρικῶν μας, ὥς καὶ γενικὰ τὸ σύστημα τῆς καλλιεργείας. Ἐννοεῖται, ὅτι καὶ ἐν ἐλλείψει τῶν μέσων πρὸς ἐντατικὴν εἰδίκευσιν, ὁπότε ὁ σχηματισμὸς αὐτὸς θὰ ἐγκαταλείψη μερικὰς ἀπὸ τὰς πρὸς ἐπάσκειαν καλλιεργείας καὶ θὰ μετατοπισθῇ ἀπὸ τὴν χωρικὴν βάσιν του, μετατρεπόμενος εἰς συνθετώτερον καὶ εἰς ἓνα γνήσιον ἀστοχωρικὸν καὶ κατὰ τοὺς πόρους καὶ κατὰ τὸ εἶδος ζωῆς σχηματισμὸν, καὶ ἐν ἐλλείψει τούτων, ἔργον συνέσεως βεβαίως θὰ ἦτο τὸ νὰ διατηρηθῇ καὶ καλύτερα νὰ στηριχθῇ ἐν Ἑλλάδι ὁ σχηματισμὸς αὐτός, μὲ τὸν ὅρον ὅτι θὰ ἐμμείνη εἰς τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας καὶ εἰς τὸ εἶδος ζωῆς, ὅτι θὰ ἀπόσχη ἀπὸ ὑπερβολικὸν δανεισμὸν καὶ ὅτι μέτρα θὰ ληφθοῦν ὅπως μελλοντικῶς τοῦλάχιστον ὁργανωθῇ ἡ βιομηχανικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν ἐκλεκτῶν πρώτων ὑλῶν μας κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα ἐπὶ τόπον καὶ συνεχῇ ἐργασίαν καὶ νέους προσθέτους πόρους διὰ τοὺς χωρικοὺς μας.

Περίληψις.

Οἱ ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους ἐπιτυχανόμενοι πρόσθετοι πόροι.

Ἡ ἐπίδρασις τούτων.

Ἄλλη κατηγορία προσθέτων πόρων εἶνε αὐτοὶ οἱ πόροι πού ἐκμιαστεύονται ἐκ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους. Εἶνε πράγματι γνωστὸν, ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν προϋπολογισμῶν τῶν ἀνατολικῶν Κρατῶν καὶ ἰδιαιτέρως τῆς Ἑλλάδος διατίθεται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς ποικίλλας πρὸς τοὺς πολίτας παροχάς, ὧν καὶ οἱ χωρικοὶ μετέχουν κατὰ σημαντικὸν ἐπίσης ποσοστὸν· δὲν ὑπάρχει σχεδὸν χωρικὴ οἰκογένεια πού νὰ μὴ διεκδικηθῇ δι' ἓνα τοῦλάχιστον ἐκ τῶν μελῶν τῆς κάποιαν μικρὰν ἔστω θέσιν, οἱ ἐξ ἧς πόροι συμπληρῶνουν τὰ ἰσχνὰ ἔσοδά της, διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ ἠθικὴ ἐνότης τῆς οἰκογενείας μας εἶνε ἀκόμη πολὺ ἰσχυρά, ὅσον καὶ ἂν αὕτη ὁλοένα τείνη νὰ διαλυθῇ ὡς οἰκονομικὴ παραγωγικὴ μονάς. Οἱ πόροι οὗτοι εἶνε μᾶλλον ἐπιζήμιοι καὶ εἰς τὸ εἶδος ζωῆς καὶ εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ, πρώτον, διότι εἶνε πάντοτε σχεδὸν μηδαμινοὶ ὥστε νὰ ἀποτελοῦν μᾶλλον αὐταπάτην περὶ κάποιας ἐνισχύσεως παρὰ ἀληθινὴν βοήθειαν· ἐξ ἄλλου ἐκείνο ἐκ

τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας, ποὺ ἔχει θέσιν δημοσίαν ἢ καὶ ἀποβλέπει ἔστω εἰς τοιαύτην, θεωρεῖ ταπεινωτικὸν νὰ ἐργασθῇ εἰς τὴν γεωργίαν καὶ νὰ μετάρχη τοῦ εἰς αὐτὴν ἀρμολύοντος εἵδους ζωῆς (1). καὶ ἔτσι συνήθως διημερεύει εἰς τὰ καφενεῖα ἢ εἰς τοὺς προθαλάμους τῶν κομματαρχῶν. Ἐξ ἄλλου οἱ πόροι αὐτοὶ εἶνε ἐπιζητῆμοι, διότι ταπεινῶνουν καὶ ἐξετελείζουσιν τὸ φρόνημα τῶν πολιτῶν ποὺ τοὺς ἀποκοτῶν ἀντὶ τῆς ψήφου των. Σημειωτέον δέ, ὅτι δὲν κάμνω ἡθικολογίαν λέγων τὰ ἀνωτέρω. Ἐξ ἄλλου καθόλου δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι τὸ Κράτος πρέπει νὰ κυττάξῃ τὴν δου-

(1) Τὸ αὐτὸ φαινόμενον παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν μεσοαστικὴν τάξιν με τὰς γυναῖκες ποὺ πέρνουν μιὰ μισθωτὴ θέσιν (δακτυλογράφοι, μικρο-υπῆλληλοι κλπ.), με τὴν βλέψιν νὰ εἰσφέρουν προῖκον τινα πόρον εἰς τὴν οἰκονομίαν τῆς μεσοαστικῆς οἰκογενείας. Αὐτὲς οἱ γυναῖκες θεωροῦν ταπεινωτικὸν τὸ νὰ καταπιαστούν πειὰ ἔστω καὶ στοιχειώδεις σπιτικές δουλειάς, ἂν καὶ αὐτὲς οἱ δουλειές εἶναι προφανῶς πλέον ὑγιεινές πλέον τιμητικές καὶ πλέον εὐγενεῖς ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ κάμνουν χάριν τοῦ μισθοῦ εἰς ἓνα οἰονδήποτε γραφεῖο. Τὸ δὲ πλέον δυσάρεστο εἶναι ὅτι ἡ πρόληψις αὕτη μεταδιδόμενη εἰς τὰ ὑπόλοιπα θηλυκὰ ποὺ μένουν σὺ σπῆτι, συντελεῖ ὅσον τίποτε ἄλλο—περισσότερο καὶ ἀπὸ τὴν φτώχεια, εἰς τὴν κατὰπτωσιν τοῦ ἡθικοῦ τῶν τελευταίων αὐτῶν θηλυκῶν καὶ εἰς τὸν μαρasmus αὐτῶν. Ἐπέρχεται ἐκ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἓνας ἔντονος πνευματικὸς καὶ ἡθικὸς διαφορισμὸς μέσα στὴν οἰκογένεια, ὁ ὁποῖος τελικῶς τὴν ἀποσυνθέτει. Ὑποθέτω ὅτι ὁ καθένας μπορεῖ νὰ ἀριθμήσῃ πολλὰ προσωπικῶς γνωστὰ τοῦ μικροαστικὰ σπῆτια, ποὺ κατεστράφησαν, ἀναστατωθέντα ἀπὸ τὸν ὑπερμηνόν κατ' οὐσίαν καὶ εἰς περιττὰ ἄλλως τε λοῦσα σπαταλῶμενον πρόσθετον ἐκ τοῦ μισθοῦ πόρον τῶν κοριτσιῶν ποὺ ἐβγήκαν ἀπὸ τὸ σπῆτι χάριν αὐτοῦ. Ὅμιλῶ δὲ βεβαίως περὶ οἰκογενειῶν μικροαστικῶν διότι ὅλως διάφορος εἶνε ἡ θέσις τῶν προλεταριακῶν οἰκογενειῶν, ὧν αἱ γυναῖκες ἐπῆγαν ὅχι εἰς τὴν ἀδρανῆ καὶ παθητικὴν θέσιν τοῦ γραφείου ἀλλ' εἰς τὴν ἐνεργητικὴν καὶ δημιουργικὴν ἐργασίαν τοῦ ἐργοστασίου. Τὸ ἐργοστάσιον δὲν δημιουργεῖ ὅπως τὸ Γραφεῖον τὴν ψευδῇ ἐντύπωσιν, ὅτι ἐξυψώνει τὴν κοινωνικὴν θέσιν καὶ τροποποιεῖ καὶ βελτιώνει τὸ εἶδος ζωῆς τοῦ εἰσερχομένου εἰς αὐτό. Τὸ Γραφεῖον ἀπομακρύνει τὸν μικροαστὸν ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν οὐμάδα εἰς ἣν ἀνήκει τὸν ἀπομονώνει καὶ τὸν παρασύρει εἰς νόθον εἶδος ζωῆς, συντρίβον συγχρόνως τὴν δημιουργικὴν πρωτοβουλίαν καὶ αὐτοπεποίθησιν αὐτοῦ. Τὸ ἐργοστάσιον ἀντιθέτως ἀποκαθαίρει καὶ χαλυβδώνει τὴν ἀτομικὴ ἀξιοπρέπεια καὶ πρωτοβουλία, συγχρόνως δὲ στερεώνει τὴν ἐπαγγελματικὴν καὶ ταξικὴν συνείδησιν τῆς προλεταριακῆς οἰκογενείας καὶ δὲν μεταβάλλει καὶ δὲν διαφθείρει τὸ προλεταριακὸ εἶδος ζωῆς διὰ τῆς εἰς αὐτὸ προσθήκης περιττῶν ἐξόδων καὶ δαπανῶν. Ὁ μισθὸς μιᾶς δακτυλογράφου, μιᾶς μικροῦπαλλήλου πηγαίνει κατὰ τὸ πλεῖστον σὲ μεταξωτὲς κάλτσες καὶ ὁ νοῦς τῆς εἶνε εἰς τὰ σύνεφα καὶ εἰς τὴν ἄγαν γαμβροῦ. Ὁ μισθὸς τῆς προλεταριακῆς γυναικὸς πηγαίνει εἰς ἐνίσχυσιν καὶ ἐξυγιάνσιν τῆς διαίτης καὶ ὁ νοῦς τῆς ὅχι μόνον δὲν πέρνει ἀερα ἀλλὰ μᾶλλον ριζώνει εἰς τὸ ἀσφαλὲς καὶ μετριώφρον ἔδαφος τῆς ἐπαγγελματικῆς συνειδήσεως. Εἶναι μία γυναῖκα ποὺ φορεῖ τὴν μπλούζα τῆς ἐργασίας καὶ συμμερίζεται πλάι-πλάι τοὺς μόχθους τοῦ ἀνδρὸς ἀπάνω σὲ προσπάθεια ἀμέσως δημιουργικὴν.

λεία του καὶ ν' ἀδιαφορῇ διὰ τοὺς πολίτας του, ἂν ἔχουν ἢ ὄχι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον. Ἀντιθέτως λέγω, ὅτι τὸ Κράτος δὲν μπορεῖ νὰ εἶνε μόνον ἀστυνομικὸν Κράτος, ἀλλὰ ὅτι πρέπει πρωτίστως νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν ἄν-τον ζωὴν τῶν πολιτῶν. Πρὸς τοῦτο ὅμως πρέπει νὰ δημιουργῇ καὶ νὰ δίδῃ εἰς αὐτοὺς ἐργασίαν παραγωγικὴν καὶ ὄχι ἀπλῶς θέσεις γραφειοκρατίας ἢ ἀργομισθίας. Χρειαζόμεθα Κράτος βιολογικόν, ὄχι ἀπλῶς Κράτος δικαίου, ὄχι ἀπλῶς Κράτος διοικητικὸν καὶ γραφειοκρατικόν. Ἀκόμη λέγω ὅτι καὶ ἡ Κοινότης δέον νὰ εἶνε ὄχι διοικητικὸς μηχανισμός, ἀλλὰ ὁργανισμὸς βιολογικὸς καὶ νὰ δίδῃ ἐργασίαν εἰς τὰ μέλη της. Ὑπενθυμίζω ὡς πρὸς τοῦτο τὰ ὅσα ἀνωτέρω ἔγραψα περὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως, ὅτι δὲν ἦταν ἀπλῶς πόλις δικαίου ἀλλὰ πόλις-συνεταιρισμὸς καὶ ὅτι ἡ πρόοδός της ἐπετεύχθη μόνον χάρις σ' αὐτὸν τὸν βιολογικὸν δυναμισμόν της. Ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηναίων πιστοποιεῖ τοῦτο. Χάρις εἰς τὸν Θεμιστοκλῆ, ὁ ὁποῖος ὁλοκλήρωσε τὰς βιολογικὰς της λειτουργίας, στρέψας αὐτὴν πρὸς τὴν θάλασσαν ἀφοῦ ἤδη εἶχαν ἀπομυζηθῇ ἐντατικῶς πάντες οἱ ἐκ τῆς γεωργίας καὶ οἱ ἐκ τῆς βιοτεχνίας πόροι καὶ δημιουργήσας τὸ ναυτικὸν αὐτῆς καὶ τὸ ἐμπόριον τοῦ Πειραιῶς, ἡ πόλις ἠϋξήθη, ἐνίκησε καὶ ἐδοξάσθη ἀφ' ὅτου πάλιν ὁ Περικλῆς, μεταβάλλων τὸ βιολογικὸν Κράτος εἰς Κράτος δικαίου καὶ νοθεύων τὴν παλαιὰν τραχείαν Δημοκρατίαν, ἐνέδωκεν εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσῃ δικαιώματα παρασιτικά εἰς ὅλους τοὺς πολίτας, ἀδιαφόρως ἂν προσέφεραν ἢ ὄχι παραγωγικὴν ἐργασίαν. ἡ πόλις ἐπῆρε τὴν κατῆφορον. Φρονῶ, ὅτι ἡ Κοινότης δικαιούται ν' ἀσκήῃ ἑλεγχον ἐπὶ τοῦ ποσοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ τῆς ἐργασίας τῶν μελῶν της καὶ ὅτι ἐξ ἄλλου ὑποχρεοῦται νὰ δίδῃ ἐργασίαν εἰς τὰ μὴ ἔχοντα τοιαύτην μέλη της, καθοδηγοῦσα κατὰ τοῦτο καὶ κατευθύνουσα τὴν παραγωγικὴν προσπάθειαν τῆς οἰκίας, ἀναπτύσσουσα δηλαδὴ διὰ τῶν κοινῶν πόρων ἢ καὶ δημιουργοῦσα ὥρισμένους κλάδους ἐργασίας ὠφελίμου καὶ ἀντιθέτως περιορίζουσα ἄλλους.

Περὶ ἐλεγχῶν.

Πρόσθετοι πόροι ἐκ τοῦ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἀσκουμένου τυχодиωτισμοῦ μὲ τῆς δουλιᾶς τοῦ ποδαριοῦ.
Αἱ ἐκ τῶν πόρων τούτων ἐπιδράσεις.

Τρίτη κατηγορία πόρων εἶνε οἱ προερχόμενοι ἐκ τοῦ ἐντατικῶς ἀσκουμένου ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τυχодиωτισμοῦ, εἰς ὃν ἐκ τῆς φτώχειας της προσφορωτάτη τυγχάνει ἡ ἐλληνικὴ ἀγορά. Εἶνε πόροι ἀπὸ δουλιᾶς τοῦ ποδαριοῦ αἱ ὁποῖαι ἀποδίδουν ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἓνα μέρος τοῦλάχιστον τῶν ἐπιτηδείων πρὸς τὸ ζῆν καὶ

πρὸς τὰς ὁποίας ρέπουν ὄχι μόνον οἱ μικροαστοὶ τῶν πόλεων μας ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ χωρικοὶ μας. Μερικὲς τοιοῦτου εἶδους τυχοδιωκτικὲς δουλειῆς τοῦ ποδαριοῦ ἀνέφερα ἀνωτέρω ὅταν ἐξέθεσα τὴν πορείαν πού ἠκολούθησαν οἱ χωρικοὶ μας ἕως ὅτου φθάσουν εἰς τὴν μετανάστευσιν· ἔγειναν, ὥς εἶπα, κανδυλανάπται, ἐκίτροποι ἐνοριακοί, μπράβοι τῶν κομματαρχῶν, ρήτορες, παπάδες ἀκόμη— ἐπειδὴ ἔτσι τὰ ἔφερε ἡ κατὰρα, ὥς εὐστοχώτατα διέγνωσεν ὁ πονηρὸς ρωμῖός—ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἐδόθησαν εἰς ὅλα αὐτὰ μὲ ἴσην εὐχέρειαν καὶ ἐξ ἴσου εὐχερῶς τὰ ἐγκατέλειψαν· οὐδενὸς ἐκ τῶν ἔργων τούτων ἔλαβαν τὴν σφραγίδα καὶ εἰς τίποτε δὲν ἔστρωσαν τελικῶς καὶ ὀριστικῶς· τὰ ἔκαμαν ὅλα καὶ εἰς τίποτε δὲν κατεστάλαξαν, ποτὲ δὲν διεμορφώθησαν συνείδησιν καὶ φιλοδοξίαν ἐπαγγελματικὴν, πού εἶνε ἡ κυριωτέρα ἀγκυρὰ εἰς τὸ πέλαγος τῆς ζωῆς.

Ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πόροι ἀνήκοντες εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τυχοδιωκτικῶν καὶ ἐκμαιευνόμενοι ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς ἀγορᾶς μας. Ἦδη ἀνωτέρω ὠμίλησα περὶ ἐκείνου τοῦ μέρους τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματός μας πού προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀδήλους πόρους τοὺς συμπληρώνοντας τὸ ἰσοζύγιον τῶν ἐξωτερικῶν μας συναλλαγῶν· ἡ κατανομή τῶν πόρων αὐτῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ γίνεται, λόγῳ ἑλλείψεως ὀργανώσεως, (1) κατὰ τρόπον ἀνώμαλον καὶ ἀναρχικόν, ἀντιοικονομικόν καὶ ἀντιπαραγωγικόν· καὶ τοῦτο ἀκριβῶς εἶνε πού ἐκτρέφει τὸν τυχοδιωκτισμόν. Ὁ ναυτικὸς πού γυρίζει γιὰ ἓνα μῆνα στὸ χωριό του, ὁ πλούσιος πού εἰσπράττει εἰσοδήματα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ζῇ ἐδῶ, ὁ ἔξ Ἀμερικῆς ἐπανακάμπτων, ὁ ἀθῶος περιηγητής—ὅλοι αὐτοὶ κυκλοφοροῦν ἓνα σεβαστὸν ποσὸν χρήματος· δὲν ὑπάρχει ὅμως ὀργανωμένος δέκτης καὶ ρυθμικὸς διοχετευτής αὐτοῦ τοῦ χρήματος, ὥστε ἔξ αὐτοῦ νομίμως νὰ ὠφελοῦνται οἱ ἀσχολούμενοι εἰς στροφὰ ἔργα παραγωγικά· ὁμοιάζομεν μὲ ληστὰς ἐνεδρεύοντας, οἱ ὅποιοι προσποιοῦνται ἄλλοι ὅτι ζευγαρίζουν εἰς τὰ χωράφια, ἄλλοι ὅτι εἶνε ὑπάλληλοι, ἄλλοι ὅτι εἶνε σοβαροὶ πολιτικοί· μόλις ὅμως ἐμφανισθῇ τὸ θῆμα, οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἀφήνουν ὑγείας εἰς τὴν ψεύτικη δουλειά τους καὶ ὁρμοῦν κατ' ἐπάνω του διὰ νὰ τὸ μαδῇσουν καὶ ὅποιος πῆρε-πῆρε. Τοῦτο προφανῶς φέρει μεγίστην διαταραχὴν καὶ σπατάλην προσπαθείας εἰς ὅλο τὸ σύστημα τῆς ἐργασίας. Ὅταν ὑπάρχουν συχναὶ τοιαῦται πιθανότητες, κανεὶς δὲν τὸ πέρνει ἀπόφασιν νὰ στρωθῇ καὶ νὰ εἰδικευθῇ εἰς

(1) Ἀναφέρω ὑποδειγματικῶς τοὺς ἐκ τοῦ τουρισμοῦ προερχομένους τοιοῦτους πόρους διὰ τὴν συστηματοποίησιν τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ γείνη τώρα προσπάθεια.

ιόνιμον ἔργον καὶ εἰς σταθερὸν εἶδος ζωῆς. Καὶ αὐτὸ ἐννοοῦμεν ὅταν λέγωμεν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐνότης τῆς οἰκογενείας, ὡς μονάδος ἀφροσιωμένης εἰς σταθερὸν ἔργον, χαλαρῶνεται καὶ ὅλοι οἱ σχηματισμοὶ μας νοθεύονται καὶ διαρρέουν. Αὐτὸ ἐπίσης μᾶς διδίδει νὰ ἐννοήσωμεν διατὶ μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ μας στερεεῖται εἰδικότητος καὶ διατὶ ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρ εἶνε ἀπὸ ἡθικῆς ἀπόψεως τόσον εὐπλαστος ἀλλὰ βεβαίως καὶ τόσον διαρροϊκὸς καὶ τόσον ἐπικίνδυνος. Αὐτὸ ἐξ ἄλλου εἶνε ἐκεῖνο πὺν μᾶς βοηθεῖ, ὥστε ἐνῶ κακῶς προσανατολισμένοι καὶ ὀλίγαι καὶ πενιχρόταται-οὐτιδαναι αὐτόχρομα εἶνε αἱ ἐργασίαι πὺν ἔχομεν ὀργανώσει ἐπάνω εἰς τοὺς βράχους μας, κατορθώνομεν ἐν τούτοις νὰ ἐξοικονομοῦμεν τὰς περιστάσεις, φυτοζωοῦντες βεβαίως κατὰ τὸ πλεῖστον ἀλλ' ὁποσδήποτε ὑπάρχοντες. Παρουσιάζομεν ἓνα μικροσκοπικὸν ἐπικέντρον, ἀλλ' ἡ διακλάδωσις του, ἥτις τοῦ φέρει σημαντικὸς τυχοδιωκτικὸς πόρους, εἶνε πολὺ μεγάλῃ. Ὁ σχηματισμὸς μας εἶνε ὑπερβολικὰ ὀκταποειδής. Παρ' ὅλο τοῦτο, ἐπειδὴ ἐδῶ κάμνομεν, ὡς συχνὰ ἐτονίσσαμεν, ὄχι τὴν ἡθικολογίαν ἀλλὰ τὴν μορφολογίαν καὶ τὴν βιολογίαν τῆς κοινωνίας μας, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι, ἐκ τῶν τυχοδιωκτικῶν αὐτῶν πόρων, δὲν στεροῦνται μέλλοντος ἐκεῖνοι τοῦλάχιστον, οἱ ὅποιοι προσέρχονται ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν τῆς οἰκονομίας μας· ἀρκεῖ νὰ ὀργανωθοῦν κάπως καὶ νὰ ρυθμισθοῦν διὰ νὰ μὴ γίνεταί πολλακίς μεγάλη φασαρία—καὶ σκοτωμοὶ συχνά—διὰ τὸ τίποτε, ὅπως κάμνουν οἱ φοβεροὶ βαρκαρηδες τῶν λιμένων μας.

Π ε ρ ῖ λ η ψ ι ς.

Ἑκτακτοὶ πόροι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἡμιαυτεπαρκτοῦς χωρικῆς οἰκογενείας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Πόροι ἐκ τῆς μεταναστεύσεως καὶ ἐπιδράσεις αὐτῶν εἰς τὸν μηχανισμόν καὶ εἰς τὸ εἶδος ζωῆς τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας.

Ἑκτακτοὶ δὲ πόροι τῆς χωρικῆς μας οἰκογενείας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἶνε κυρίως οἱ ἐξ Ἀμερικῆς προερχόμενοι. Αἱ πλεῖσται τῶν ἐν Ἑλλάδι χωρικῶν οἰκογενειῶν ἔχουν ἢ τοῦλάχιστον εἶχαν ἄλλοτε ἓνα ἢ καὶ περισσότερα ἐκ τῶν μελῶν των εἰς τὴν Ἀμερικήν. Καὶ οἱ πόροι αὐτοὶ ἦσαν καὶ εἶνε ἀκόμη σημαντικοί. Εἶνε ὅμως ἀξιοπαρατήρητον ὅτι δὲν διετέθησαν ἐν τῇ χώρᾳ μας ὁμοιομόρφως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ οὔτε παραγωγικῶς· μέρος ἐξ αὐτῶν, ὅσον εἶχε κατατεθῇ εἰς τὰ ἰδικὰ μας πιστωτικὰ ἰδρύματα, τὸ ἔπαιξαν οἱ τραπεζίται μας εἰς τὰ χρηματιστήρια· ἄλλο μέρος ἐτοποθετήθη ἐπωφελῶς ἀπὸ τὰς κατόχους τοῦ οἰκογενείας,

ὅσαι τυχὸν εἶχαν ἐπίδοσιν εἰς σχετικὰς φυσικὰς εἰδικεύσεις καὶ εἵχομεν τότε μίαν περίπτωσιν ὁμοίαν μὲ τὴν τῆς πατριᾶς, ἡ ὁποία ἐγονιμοποίησε τὸ ἐξ Ἀμερικῆς χρῆμα· πάντως σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσηιν ὁ ἐξ Ἀμερικῆς πόρος εἶχεν ἐπάνω εἰς τὴν μορφήν εἰς τὸ σύστημα καλλιιεργείας καὶ εἰς τὸ εἶδος ζωῆς τὰς αὐτὰς ἐπιδράσεις ποῦ εἶχαν καὶ αἱ σχετικαὶ εἰδικεύσεις. Ἄλλο πάλιν μέρος διετέθη ἁπλῶς πρὸς ζωάρκειαν τῶν εἰς τὸ χωρίον ἀπομεινάντων μελῶν τῆς οἰκογενείας γονέων καὶ συζύγων· αὐτὸ δὲν ἤσκησε καμμίαν ἐπίδρασιν εἰς τὴν μορφήν τῆς οἰκογενείας. Ἐξ ἄλλου εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις κάποιο ποσοστὸν διετέθη διὰ τὴν βελτίωσιν τοῦ εἶδους ζωῆς, τῆς διαίτης καὶ τῆς παραστάσεως τῶν γυναικῶν ἰδίως αἱ ὁποῖαι ἐξευρωπαϊσθήσαν κατὰ τὸ ἔνδυμα. Ἐπίσης ἐνδιαφέρον εἶνε καὶ τὸ ἐξῆς ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν μεταναστῶν, ἐπανελθόντες, διέθεσαν τὰ δολλάρια τῶν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὅχι μιᾶς ἀρμοζούσης εἰδικεύσεως ἀλλ' εἰς τὰς παλαιὰς παροπαροδοτούς καλλιιεργείας, ποῦ ἐγένοντο διὰ νὰ δώσουν ὅχι πρόσδοτον κερδοφόρον ἀλλ' αὐτεπάρκειαν ἁπλῇ· δὲν ἐχρειάζετο μεγάλη σοφία διὰ νὰ μαντεύσῃ τις ὅτι θὰ ἀπετύγγαναν· οὕτω, ἀφοῦ ἔφαγαν ὅ,τι ἔφεραν εἰς ἐκμεταλλεύσεις φύσει παθητικὰς ἐξαναγύρισαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν διὰ νὰ ἐπαναλάβουν ἴσως τὸ ἴδιον αὐτοῦ πείραμα ἀργότερα. Αὕτη εἶνε ἡ συνέπεια, ὅταν ἡ οἰκονομία μιᾶς χώρας ἀφήνεται εἰς τὴν τύχην της, καὶ ὅταν τὸ Κράτος δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐκπληρώσῃ μίαν ἀποστολὴν δημιουργικὴν, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς τὸ νὰ ἐλλοχεύῃ καὶ αὐτὸ ἐπίσης πρὸς εἰσπραξίν φόρων ὅπου ἡμπορέσῃ, εἰς τὴν διανομὴν θέσεων ρουσφετολογικῶν καὶ εἰς τὴν στείραν γενικῶς γραφειοκρατίαν. Τέλος πρέπει νὰ σημειώσω καὶ ὅτι ἓνα μέρος ἐξ αὐτοῦ τοῦ χρήματος διετέθη εἰς ἔργα ἐπιδείξεως, εἴτε εἰς ἰδιωτικὰ σπίτια δυσανάλογα μὲ τὴν τοπικὴν οἰκονομίαν καὶ ἄχρηστα εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν χωρικῶν, εἴτε εἰς κοινοτικὰ κτίρια, πλατείας, καμπαναριά κλπ. Ἐλάχιστα δυστυχῶς διετέθησαν διὰ σχολεῖα. Ἐὰν ὑπῆρχε πρόβλεψις καὶ εἰδικοὶ ἐν τῇ χώρᾳ τοπικοὶ ὀργανισμοὶ πρὸς συγκέντρωσιν τῶν ἐκτάκτων αὐτῶν πόρων καὶ πρὸς ἐξυπηρέτησιν παραγωγικῶν σκοπῶν (ἀναδασώσεις, ἀποξηράνσεις, δρόμοι) εἴτε καὶ ἂν αἱ Κοινότητες ἦσαν ζωνταναὶ καὶ ἐλειτούργουν δημιουργικά, οἱ ἐξ Ἀμερικῆς πόροι, καλῶς καὶ ἐπικερδῶς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ διατιθέμενοι, θὰ ἦσαν πράγματι ἱκανοὶ νὰ φέρουν ἀληθινὴν ἀναγέννησιν εἰς τὰς ἐπαρχίας μας καὶ τὰ ἀκριβὰ παραγωγικὰ δάνεια θὰ ἐπεριτίτευαν. Τοῦτο πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψει ἐκεῖνοι ποὺ θὰ ἀσκήσουν ἐπιρροὴν εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς σχεδιαζομένης Γεωργικῆς Τραπέζης. Πάντως οἱ ἐξ Ἀμερικῆς πόροι εἶχαν σημα-

τικήν ἡθικήν ἐπιδόρασιν εἰς τὴν χωρικήν οἰκογένειαν μικροτέραν ὅμως οἰκονομικὴν τοιαύτην διὰ τὴν ὀργάνωσίν της. Ἰδίως μὲ αὐτοὺς ἐξεχρεώθησαν αἱ μικραὶ ἰδιοκτησίαι τῶν χωρικῶν ἀπὸ τοῦς τοκογλύφους. Τὸ μέλλον τῶν ἐξ Ἀμερικῆς ἀμέσων πόρων διὰ τὰς χωρικὰς οἰκογενείας περιορίζεται, ὡς γνωστόν, ἐκ γενικωτέρων λόγων.

Περίληψις.

Πρόσθετοι πόροι προερχόμενοι ἐκ τῆς εἰδικεύσεως εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν ἐργατικῶν χειρῶν.
Αἱ ἐκ τῶν πόρων τούτων ἐπιδόσεις...

Τέλος ἔχω νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ἐπὶ μιᾷ ἄλλῃς ὅλως ἰδιορρυθμίου κατηγορίας προσθέτων πόρων. Πρόκειται περὶ τῆς σπουδαίας εἰδικεύσεως ποὺ ἰδίως εἰς τὰ ὄρεινὰ διαμερίσματα τῆς χώρας μας ἤσκησαν πολλαὶ ἑλληνικαὶ χωρικαὶ οἰκογενεαὶ, αἱ ὁποῖαι, ἀντὶ ἐπιδόσεως π.χ. εἰς δενδροκαλλιέργειαν ἢ κτηνοτροφίαν, ἔκαμαν ἀντιθέτως μίαν συστηματικὴν ὑπερπαραγωγὴν ἐργατικῶν χειρῶν ἔκαμαν δηλαδὴ παιδιὰ καὶ ἀφροῦ ἔβαλαν ὅλας τὰς δυνάμεις των διὰ νὰ τὰ ξεστήσουν, καταχρεώσαντες συχνὰ τὰς ἰσχνὰς περιουσίας των, τὰ ἐξαπέλυσαν ἔπειτα ἔξω τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ χωριοῦ πρὸς ἀνέυρεσιν ἐργασίας, ἐξ ἧς ἐπέτυχαν εἰς βραχὺ ἢ μακρὸν διάστημα σημαντικοὺς προσθέτους πόρους. Ἡ εἰδίκευσις αὕτη καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς πόροι ἔχουν πολὺ μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἑλληνικὴν χωρικὴν οἰκονομίαν καὶ διὰ τὸ ὅλον σύστημά μας ἐν γένει καὶ εἶνε αὐτοί, ποὺ κυρίως δίδουν εἰς τὸ σύστημά μας τοῦτο τὸν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς μελέτης μου ὑποδειχθέντα κύριον χαρακτήρα του ὡς βάσεως ἐξορμήσεως μᾶλλον παρὰ ὡς κέντρου ἐργασίας. Ἐννοεῖται ὅτι αὐτὸ τὸ φαινόμενον παρατηρεῖται ὅχι μόνον εἰς οἰκογενείας ὧν ἡ χωρικὴ ἐπίκεντρος ἐκμετάλλευσις εἶνε παθητικὴ ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὀργανώσει ἐργασίας ἐνεργητικὰς καὶ αἱ ὁποῖαι οὐχ ἦττον ἐπεδόθησαν καὶ εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν ἐργατικῶν χειρῶν, προωρισμένων διὰ τὴν ἄνω περιγραφεῖσαν οἰκονομικὴν λειτουργίαν. Χαρακτηριστικωτέρα ὅμως, εἶνε ἡ περίπτωσις τῶν οἰκογενειῶν μὲ τὰς παθητικὰς ἐπικέντρους ἐκμεταλλεύσεις τῶν ὀρεινῶν ἰδίως περιοχῶν μας.

Θὰ σταματήσω ἐπὶ μικρὸν εἰς τὸ θέμα αὐτό, ἐπειδὴ τὸ κρίνω καὶ πολὺ σοβαρὸν καὶ πολὺ χαρακτηριστικόν· καὶ ἐπειδὴ ὅχι ἄνευ λόγου ἰσχυρίζομαι, ὅτι ἡ πιστοποίησις καὶ ἡ ἀνάλυσις αὐτοῦ τοῦ φαινομένου, τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις δίδει τὴν κυριωτέραν κλεῖδα τοῦ ἐσωτερικοῦ μηχανισμοῦ τῆς οἰκονομίας μας, εἶνε ἐκ τῶν κυριω-

τέρων πρωτοτύπων στοιχείων, πού ἡ παρούσα μελέτη εἰσάγει εἰς τὴν ἔρευναν τῶν τοπικῶν μας συνθηκῶν.

Τὶ ἔκαμναν αὐταὶ αἱ οἰκογένειαι ; Λοιπὸν, οὐδ' ἀπεπειράθησαν νὰ ὀργανώσουν ἐνεργητικὰς ἐκμεταλλεύσεις καὶ νὰ ἀναζητήσουν εἰδικεύσεις ἀρμοζούσας· πιεζόμενοι ἀπὸ ἀμέσους καὶ σκληρὰς ἀνάγκας, ἐπεδόθησαν μὲ καταπληκτικὴν ὑπερεργασίαν εἰς τὴν ἐπάρκειαν τῶν ἀπολύτως στοιχειωδῶν· ἐξύλωσαν τὸ ἔδαφος, ἔρριψαν κάτω τὰ δένδρα καὶ ἔκαμαν ληστρικὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ἐδάφους γιὰ μερικὰ καντάρια σιτάρι· ἔθρεψαν μερικὰ ζῶα γιὰ γάλα· ἔπειτα ἔζησαν μὲ λάχανα· ἔτσι ἐξαπέλυσαν ἐντὸς ὀλίγου τὸ πρῶτο παιδί, τὸ ὁποῖον ἐβοήθησε εἰς τὸ μέγαλωμα τῶν ἄλλων μὲ τὰς οἰκονομίας του· αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ φαντασθῇ κανεὶς ἐπαναλαμβανόμενον πολλὰς φορὰς καὶ εἰς μεγάλην ἀκτίνα, ἰδίως εἰς τὰς ὀρεινὰς περιοχάς.

Πολὺ σοβαραὶ εἶνε αἱ συνέπειαι αὐτοῦ τοῦ βασικοῦ στοιχείου πού δίδομεν μὲ αὐτὰς τὰς ὀλίγας λέξεις.

Εἶνε πρῶτον, ὅτι αἱ περιοχαὶ αὐταὶ δὲν ἀνεῦρον ποτὲ τὰς πραγματικὰς καλλιεργητικὰς εἰδικότητάς των· ὁ Καποδίστριας εἶχε παρατηρήσει τὸ οὐσιώδες αὐτὸ δεδομένον καὶ ἐσκέφθη νὰ ἀποσύρῃ τοὺς πληθυσμοὺς εἰς καταλληλοτέρας θάσεις· ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀπέβησαν ἰσχυρότερα ἀπὸ τὴν θέλησίν του. Καὶ εἶνε περίεργον, ὅτι αὐταὶ αἱ οἰκογένειαι, ὅσον ἐνισχύονται ἀπὸ τοὺς οὕτω βραδύτερον δημιουργουμένους ἔξωθεν πόρους τόσο καὶ ἔτι μᾶλλον ἀπέχουν τοῦ νὰ ἐπωφεληθοῦν τούτων διὰ ν' ἀναπτύξουν πρωτοβουλίαν πρὸς ὀργάνωσιν μιᾶς προσφόρου ἐργασίας εἰς τὸν τόπον των· ἄλλως καὶ οἱ ἴδιοι καὶ τὰ χωράφια τοὺς ναρκώνονται τόπον των· ἄλλως καὶ οἱ ἴδιοι καὶ τὰ χωράφια τοὺς ναρκώνονται καὶ χερσώνονται ἀπὸ τὴν ὑπερχόπωσιν ἕως ὅτου μετὰ καιρὸν ἡ ἄλλη γενεὰ ἐπαναλάβει τὰ ἴδια μάταια παλαιὰ ἔργα εἰς τὰ ἴδια χωράφια.

Ἄλλη συνέπεια εἶνε, ὅτι εἰς αὐτὰ τὰ μέρη τὸ ἐπιτόκιον εἶνε μᾶλλον ψυχολογικὸν καὶ κανονίζεται ὅχι ἀναλόγως τῆς ἀποδόσεως τῶν τοπικῶν ἐκμεταλλεύσεων δι' ἃς ἄλλως δὲν προορίζεται τὸ λαμβανόμενον δάνειον, ἀλλὰ ἀναλόγως τῆς ἀνάγκης πού πιέζει τὸν χωρικόν, εἶνε δὲ διὰ τοῦτο πολὺ ὑψηλόν (1). Ἔτσι τὰ ἐπιτόκια

(1) Κάτι ἀνάλογον συμβαίνει μὲ τὰ μέλη τῆς πατριᾶς πού πρόκειται νὰ φύγουν εἰς τὴν Ἀμερικὴν· ἐνῶ προκειμένου διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν οὐδέποτε δανεῖζονται ἀλλὰ καὶ ἂν δανεισθοῦν ζητοῦν νὰ εὔρουν δάνειον μὲ μικρὸν τόκον, προκειμένου ὅμως διὰ τὸ ταξεῖδι τῆς Ἀμερικῆς δανεῖζονται συχνὰ 100 %.

ἐπῆγαν εἰς πολλὰς περιοχὰς πολὺ ὑψηλότερα ἀπὸ ὅ,τι ἡ τοπικὴ οἰκονομία ἐπέτρεπε. Εἶνε δὲ περιέργον ὅτι αὐταὶ ἀκριθῶς αἱ χωρικαὶ οἰκογένειαι, εἰς τὰς ἡμέρας τῶν παχειῶν ἀγελῶν φθάνουν εἰς τὴν ἀντίθετον ἔντασιν, κυκλοφοροῦν δηλαδὴ τὸ χοῦμα, ὅταν τὸ ἔχουν, μὲ τόσῃν εὐκολίᾳ μὲ ὅσῃν δυσκολίᾳ καὶ ἀκρίβειαν τὸ εὗραν ὅταν τὸ ἐχρειάζοντο· κατὰ βάθος τὸ περιφρονοῦν καὶ τὸ ὑποτιμοῦν καὶ εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν καὶ εἰς τὴν ἄλλην. Τὸ ἀντικειμενικὸν ὁμῶς ἀποτελέσμα αὐτῆς τῆς ψυχολογίας (ποὺ εἶνε ἡ ψυχολογία τῆς βάσεως ἐξορμήσεως καὶ ὄχι τοῦ κέντρου ἐργασίας) εἶνε ὅτι δημιουργεῖται σιγὰ-σιγὰ μία εἰδικὴ ἀφύσικη καὶ πλαστὴ ἀγορά, ὅπου οἱ χωρικοὶ πωλοῦν καὶ ἀγοράζουν ὄχι προϊόντα τοπικῶς παραχθέντα ἀλλὰ εἴτε πωλοῦν τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας ποὺ ἔκαμαν οἱ ἴδιοι ἢ τὰ παιδιά τους εἰς τὸ παρελθὸν ἔξω καὶ μακρὰν τοῦ χωριοῦ, εἴτε προεξοφλοῦν τὸ προϊόν ἐργασίας ποὺ σχεδιάζουν νὰ κάμουν εἰς τὸ μέλλον, ὅταν θὰ πᾶνε οἱ ἴδιοι ἢ θὰ στείλουν τὰ παιδιά τους εἰς τὴν ξηνητιά.

Τὰ δεδομένα δὲ αὐτὰ πρέπει πολὺ νὰ τὰ προσέξουν ἐκεῖνοι ποὺ ἔχουν ἀρμοδιότητα εἰς τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας καὶ γενικὰ εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς χρηματαγορᾶς μᾶς μετὰ τὴν ἀφίξιν ἰδίᾳ τῶν προσφύγων καὶ τὸν ἐποικισμὸν αὐτῶν.

Θὰ εἶνε θεβαίως ἄλλο ζήτημα ἂν ἐγκαταλειφθοῦν τὰ χωριά—βάσεις ἐξορμήσεως· ἐὰν ὁμῶς μέινουν ἐκεῖ οἱ πληθυσμοὶ καὶ ἐφ' ὅσον οἱ ἔξωθεν πόροι τῶν θὰ ἐλαττώνωνται ἴσως, πρέπει ἐπὶ τοσοῦτον καὶ νὰ γείνη ἐδῶ μεγάλη ἐπιλογὴ τῶν ἐργασιῶν ποὺ θὰ ἐγκριθοῦν πρὸς χρηματοδότησιν. Θὰ χρειασθῇ νὰ ἐκμαιευθοῦν ἀληθινὰ εἰδικεύσεις, αἱ ὁποῖαι νὰ ὑποστηριχθοῦν μὲ ὅλῳ διαφορικοῦς τόκους μὲ τὴν βᾶσιν ὅτι, ὅπως ἡ ἐντατικὴ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἀμειψθῇ ἐδῶ ἀνεπαρκῶς, οὕτω καὶ τὸ κεφάλαιον δέον ν' ἀρκεσθῇ εἰς μικρότερον τόκον. Ὅπωςδήποτε, ἂν ἐνεργηθῇ δανεισμὸς ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς σημερινῆς κατανομῆς τῶν καλλιεργειῶν καὶ τῆς παρούσης μορφῆς ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ ἂν, μὲ τὰς σημερινὰς συγκοινωνίας τῶν ὄρεινῶν μερῶν καὶ τὴν εἰδικὴν ψυχολογίαν τῶν κατοίκων αὐτῶν, ἀνοιχθοῦν πιστώσεις εὐκόλῳ μὲ τόκους ἔστω καὶ μετρίους—πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καλῶς, ὅτι τοῦτο θὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς μίαν συνειδητὴν ἐξόντωσιν τῶν ὄρεινῶν ἰδίως πληθυσμῶν μας, διὰ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς ὀλίγης γῆς αὐτῶν εἰς τὸ ἄτεγκτον κεφάλαιον, τὸ ὁποῖον δὲν χαρίζει κά-στανα.

Φρονῶ, ὅτι, ἐφ' ὅσον κριθῇ ἀναγκαῖον διὰ τοὺς πληθυσμοὺς αὐτῶν ἰδίᾳ τῶν ὄρεινῶν περιοχῶν νὰ παραμείνουν εἰς τὰς θέσεις των καὶ ἐφ' ὅσον θὰ πρόκειται συνάμα ὄχι νὰ ἰδρῶσωμεν ἐκεῖ πρυ-

ταίρια, ἀλλὰ νὰ ὀργανώσωμεν μίαν ἐνεργητικὴν οἰκονομίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος, φρονῶ ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν θὰ χρειασθῇ προσαρμογὴ τῆς συγκοινωνιακῆς καὶ τῆς πιστωτικῆς αὐτοῦ πολιτικῆς τοιαύτης, ὥστε νὰ διευκολυνθῇ ἐγκαιρῶς ἡ προετοιμασμένη ἐκμαίεσις σχετικῶν τινῶν τοῦλάχιστον εἰδικεύσεων καὶ ἡ παράλληλος ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὴν δουλικὴν πίεσιν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς ἀμέσου ἀντεπαρκειᾶς, εἰς ἣν εἶνε ὑποκειμεναι ὅλαι αἱ ἐργατικαὶ δυνάμεις τοῦ πληθυσμοῦ, αἱ ὁποῖαι πρέπει μὲ μεγάλην οἰκονομίαν νὰ περιπλασθοῦν, νὰ ὀργανωθοῦν πειθαρχικῶς καὶ νὰ διοχετευθοῦν εἰς νέας μᾶλλον ἀποδοτικὰς ἐκμεταλλεύσεις.

Ἐπειτα δὲ δὲν θέλω νὰ λείψω ἀπὸ τοῦ νὰ παρατηρήσω καὶ τὸ ἐξῆς : ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶνε μακρὰν ὁ καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον ἀντικειμενικοὶ καὶ ὄχι μάλιστα καὶ τόσον ἀβάσιμοι λόγοι θὰ κάμουν αὐτοὺς τοὺς πληθυσμοὺς νὰ ζητήσουν καθαρὰ καὶ ξάστερα τὴν δωρεὰν διατροφὴν τῶν διὰ τὸ πλεῖστον τοῦλάχιστον τοῦ ἔτους. Ἴδου τί ἔγραφε σχετικῶς πρὸ ὀλίγων μηνῶν ἡ πολὺ μεγάλῃς ἐπαρχιακῆς ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι ἰδίως διαδόσεως ἐβδομαδιαία ἐφημερὶς «Ρουμελιώτης» :

«Δὲν νομίζει, γράφει, ἡ Κυβέρνησις ὅτι ἔχει ἐξόχως ἱερὰν καὶ ἐθνικὴν ὑποχρέωσιν μέρος τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐκδοθέντος ἐν Λονδίῳ παραγωγικοῦ δανείου τῶν 4.000.000 λιρῶν νὰ διαθέσῃ πρὸς ἄμεσον—ἐπὶ ταῖς ἐφορταῖς—ἀνακούφισιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν δυστυχοῦντων πολυτέκνων ἀτόρων οἰκογενειῶν τῆς χώρας ; Ἐὰν τὸ δάνειον πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσῃ παραγωγικοὺς σκοποὺς, ἀλλὰ τί παραγωγικώτερος σκοπὸς ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον πραγματοποιοῦν αἱ Ἕλληνες οἱ παραγωγοὶ Ἑλληνοπαίδων οἱ παραγωγοὶ νέας ζωῆς Ἑλληνικῆς, ἣτις εἶνε τὸ πρῶτιστον ἐθνικὸν κεφάλαιον, οἱ αὐξάνοντες τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος τίμιοι καὶ γνήσιοι καὶ ἀληθῶς φιλοπάτριδες αὐτοὶ Ἕλληνες ;

«Αὐτοὶ οἱ παραγωγοὶ τέκνων καὶ μάλιστα οἱ ἄποροι δὲν πρέπει νὰ ἐνισχυθοῦν καὶ ἐνθαρρυνθοῦν ἀπὸ τὸ Κράτος εἰς τὸ ἐθνικώτατον ἔργον τῶν, ὥστε νὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ συντηρήσουν τὰ Ἑλληνόπουλα τοῦ γεννοβολοῦν ; Ὅπως φορολογεῖτε τοὺς ἀγάμους καὶ ἀτέκνους, οὕτω ὀφείλετε νὰ βοηθήσητε τοὺς ἀπόρους πολυτέκνους Ἕλληνας, μεταξὺ τῶν ὁποίων πλεῖστοι εἶνε καὶ οἱ Τσολιάδες.

»Εἰς τὴν Πολύδροσον τοῦ Παρνασσοῦ, διὰ νὰ ἀναφέρωμεν μίαν ἐκ τῶν πολλῶν περιπτώσεων, ὑπάρχουν ὑπερτριάνοντα πολύτεκνοι οἰκογενειάρχαι. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν μερικοὶ κυριολεκτικῶς πενόμενοι, ὥς ὁ Α. Κούσουλας ἐργατικὸς μὲ 9 παιδιὰ, ὁ Χ. Τσι-

μάρας υλοτόμος με 7 και άλλοι, εις τούτον μάλιστα οί δασικοί δὲν ἐπιτρέπουν οὔτε νὰ ἐργασθῇ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ νόμου. Τί θέλουν λοιπόν, ποῖον νὰ υλοτομήσῃ ;

»Εἰς τὴν μέριμνάν της ἡ Κυβέρνησις περὶ προστασίας τῶν γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων ὀφείλει νὰ προστατεύσῃ τὸν ἀρχι-παραγωγὸν τῶν νέων γενεῶν τῶν γεωργοκτηνοτρόφων καὶ ἰδιαιτέρως τῶν πολυτέκνων ἀρχιπαραγωγῶν τῆς Ἑθνικῆς Ζωῆς καὶ δυνάμεως. Θεομιμνήσκω τοὺς μετ' ἐνδοκίμησιν ἀπὸ τὸ παραγωγικὸν δάνειον !»

«Ἀρρητ' ἀθέμιτα», θὰ εἰπῇ, ἀκούων αὐτὰς τὰς ἀπαιτήσεις, ἕνας σχολαστικὸς οἰκονομολόγος.

Εἰς ἐμὲ θὰ ἐπιτραπῇ νὰ ἐπιμείνω εἰς μίαν μᾶλλον προσεκτικὴν ἐκτίμησιν αὐτοῦ τοῦ δεδομένου.

Πρόκειται πράγματι περὶ μᾶς τυχαίας, πολὺ χαρακτηριστικῆς ὅμως προειδοποιήσεως, χρησιμωτάτης διὰ τὴν πρόγνωσην τῶν καιρῶν.

Βεβαίως ἡ Κυβέρνησις, ἢ ἡ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, δύναται κάλλιστα νὰ κλείσουν τὰ αὐτιά τοὺς καὶ νὰ ἀδιαφορήσουν ἂν ὄχι καὶ νὰ γελάσουν μετ' αὐτὰς τὰς ἀξιώσεις.

Ἐν τούτοις ἡ διοίκησις τῶν λαῶν δὲν γίνεται μετ' αὐτὸν τῶν τρόπων· γίνεται μετ' αὐτὴν πρόβλεψιν καὶ μετ' αὐτὴν καθοδήγησιν. Ἐπαναλαμβάνω δὲ ὅτι ὁ ρόλος ποὺ ἡ ἱστορικὴ στιγμή ἐπιβάλλει σήμερον εἰς τὸ Κράτος μας καὶ εἰς τοὺς διανοητικοὺς αὐτοῦ ἄνδρας εἶνε ρόλος βιολογικὸς, ὄχι δικονομικός· εἶνε καιρὸς νὰ παύσουν αἱ βουλὰί μας τὴν ὑπερβολικὴν νομοποιεῖν των καὶ οἱ λόγιοί μας τὰ καλαμπούρια. Πάντως, λέγω, ὅτι δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ περιμένωμεν ὅτι μετ' ἀστυνομικὰ καὶ μετ' διοικητικὰ μέτρα θὰ σταματήσῃ ὀριστικῶς ἡ ἀνωμαλία, ἡ θυσία ἐκδήλωσις πιεστικῶν βασικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς καὶ ἡ ληστεία ἐν μέσῳ (ἐπληθυνσμῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπαρκοῦν εἰς ἑαυτοὺς καὶ οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀνάγκην νὰ ὀδηγηθῶν εἰς παραγωγικὴν ἐργασίαν καὶ ὄχι εἰς τὴν ἐξορίαν.

Ταῦτα περιγραφικῶς διὰ τὴν μεταβατικὴν μορφήν τῆς χωρικῆς μας μικρᾶς οἰκογενείας, τῆς στηριζομένης μὲν ἀκόμη εἰς τὴν χάσιν τῆς παλαιᾶς πατροπαροδότου αὐτεπαρκειᾶς—ἢ ὅποια ὥς ἐξηγήθη ἤδη ἐπιβάλλει σειρὰν παθητικῶν καθ' ἑαυτὰς καλλιέργειων, ἰδίως διημετριακῶν—δημοουργησάσης δ' ἐξ ἄλλου ἕνα ὁλόκληρον κύκλον σχετικῶν εἰδικεύσεων καὶ συμπληρωματικῶν τῶν ἀναγκῶν τῆς προσθέτων πόρων, ὧν περιγραφάμεν τοὺς κυριωτέρους γενικῶς, ἀναλυτικώτερον δὲ μάλιστα τοὺς πόρους τοὺς ἐκ τῆς εἰδικεύσεως τῆς ἐπιιδιδομένης εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν ἐργατικῶν χειρῶν.

Περίληψις.

Ἑκτακτοὶ πόροι τῆς ἡμιαυτεπαρκοῦς χωρικῆς οἰκογενείας δημιουργηθέντες διὰ τοῦ συστήματος τῶν βραχυπροθέσμων καλλιεργητικῶν δανείων,
Αἱ ἐκ τῶν πόρων τούτων ἐπιδράσεις καὶ συνέπειαι.

Ἦδη επικαλοῦμαι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστου εἰς ἓνα νέον δεδομένον τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἡ ἐξέλιξις καὶ τὸ ὁποῖον ὑπηνίχθην ἀνωτέρω πρόκειται περὶ τοῦ δανεισμοῦ, ἰδίως καλλιεργητικῶν βραχυπροθέσμων δανείων, ἐκ μέρους τοῦ πιστωτικοῦ ἰδρύματος τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, εἰς ὃ κατέφυγεν ὁ σχηματισμὸς τῆς χωρικῆς οἰκογενείας· πράγματι ὁ δανεισμὸς αὐτὸς εἶνε ἓνας ἀκόμῃ, οἷονεὶ πρόσθετος καὶ αὐτὸς, πόρος—διότι, εἰς τὴν πραγματικότητα, ἔτσι χρησιμοποιεῖται, ὥς συμπληρωματικὸν δηλαδὴ βοήθημα καὶ ὄχι διὰ τὴν καλλιέργειαν· ὑπηνίχθην ἤδη τὸ πρόβλημα πὺν γεννᾶται ἐκ τοῦ νέου τούτου πόρου· διότι αὐτὸ δὲν εἶνε κατ' οὐσίαν τίποτε ἄλλο παρὰ μία σοβαρωτάτη μεταλλαγή, ἡ ὁποία ἀνοίγει ἀνεπιφυλάκτως πλέον τὰς πύλας τοῦ σχηματισμοῦ εἰς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν καὶ ἡ ὁποία ὁδηγεῖ αὐτὸν εἴτε εἰς τὴν καταστροφὴν εἴτε εἰς τὴν τελικὴν φάσιν τῆς ἐξελίξεώς του, εἰς τὴν πλήρη δηλαδὴ ἐκκεφαλαιοκρατίσιν καὶ εἰς τὴν αὐστηράν συνεπῶς συσπείρωσίν του ἐπὶ τῶν ἀπολύτων εἰδικεύσεων.

Ἐσημείωσα ἤδη, ὅτι δὲν θὰ ἦτο διμάρσεστον, ἂν, εἰς μερικὰ τοῦλάχιστον μέρη, ἐνεμέναμεν εἰς τὸν παρόντα συνδυασμὸν τῆς αὐτεπαρκείας καὶ τῶν σχετικῶν εἰδικεύσεων· μὲ τοὺς ὅρους δὲ πὺν ἐξέθεσα ἤδη, θὰ εἶχομεν μίαν χωρικὴν οἰκογένειαν, ἡ ὁποία καὶ εὐκολίας χρηματικὰς θὰ ἀπελάμβανε καὶ συγχρόνως θὰ ἔκαμνεν ἡ ἰδία τοῦλάχιστον ἓνα ποσὸν ἐκ τοῦ ἀπαραίτητου εἰς αὐτὴν οἴτου καὶ ἐκ τῶν ἄλλων χρειωδῶν, πρᾶγμα πὺν θὰ τῆς ἐπέτρεπε νὰ κάμῃ οἰκονομίαν καὶ ἀποταμίευσιν σοβαράν, ἀπαραίτητον νὰ τῆς ἐξασφαλίσῃ ἐκ τῶν ἰδίων τῆς πόρων τὰ μέσα τῆς τελικῆς μετατροπῆς τῆς πρὸς μίαν ἀσφαλῆ ἐκκεφαλαιοκρατίσιν καὶ πλήρη ἐκμετάλλευσιν τῶν πολυτίμων πρώτων ὑλῶν τῆς χώρας μας.

Ἀγνοῶ ἂν τοῦτο θὰ κατορθωθῇ.

Εἶμαι ἐν τούτοις ὑποχρεωμένος νὰ παρακολουθῶ τὸν σχηματισμὸν μας καὶ εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ταύτην ἐξέλιξιν, χρησιμοποιῶν ἐφεξῆς, ἀντὶ τῆς περιγραφικῆς, τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον τῆς ἐρεῦνης τῶν δεδομένων πὺν παρουσιάζει ἡ πορεία τῆς ἐξελίξεως ταύτης. Εὐνόητον ὅτι πρόκειται περὶ ριζικῆς μεταμορφώσεως.

Ἡ μικρὰ οἰκογένεια, τὸ εἶπα ἤδη, θὰ καταφύγῃ καὶ θὰ σπειρωθῇ εἴτε διὰ τῶν ἰδίων τῆς ἀποταμιευμάτων εἴτε διὰ θανείων εἰς τὰς ἐντατικὰς καὶ βασίμους οικονομικῶς ἀπολύτους εἰδικεύσεις διὰ τὰς ὁποίας θὰ πρέπει νὰ διαφυλαχθῇ καὶ τὸ παραμικρὸν ποσὸν ἐργατικῆς δυνάμεως καὶ ἡ τελευταία δραχμὴ ὥστε ἡ οἰκονομία μας παύουσα τὸν τυχοδιωκτισμὸν νὰ εὗρῃ τὸν προορισμὸν τῆς. Δὲν θὰ πρόκειται πλέον περὶ ἐκμεταλλεύσεως ἀλλὰ περὶ ἐπιχειρήσεως. Μόνον ἔτσι ἡ οἰκονομία μας θὰ ἀντιμετωπίσῃ ὑπὸ ἴσους ὅρους τὸ κεφάλαιον, τὰς δολερὰς εὐκολίας καὶ τὰς ἀπαιτητικὰς ἀξιώσεις τοῦ χρήματος ποὺ τῆς εἶνε τώρα πλέον εἰς αὐτὴν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀπαραίτητον, μόνον ἔτσι θὰ δυνηθῇ νὰ φέρῃ ἐπικερδῶς τὸ προῖον τῶν κόπων τῆς εἰς τὴν ἀγοράν· μόνον ἔτσι θ' ἀντεπεξέλθῃ καὶ κατὰ τοῦ συναγωνισμοῦ τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς. Θὰ ἐλαττώσῃ τὰ ἔξοδα παραγωγῆς εἰς τὸ ἐλάχιστον καὶ θὰ ἐπιδιώξῃ τὸ μέγιστον δυνατὸν κέρδος· καὶ θὰ ἐπιδιώξῃ διὰ νέων εὐρύτερων ὁμαδικῶν σχηματισμῶν—εἰς τὴν πειθαρχίαν τῶν ὁποίων θὰ εἰσέλθῃ συντόμως—νὰ προσαρμολογῇ ἐπιφελῶς καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν χρηματογοράν καὶ εἰς τὸ διεθνὲς ἐμπόριον.

Θὰ προσπαθῶ λοιπὸν νὰ κάμω μίαν σύντομον ἀνάλυσιν τοῦ σχηματισμοῦ μας ὅπως ἐνδείκνυται ὅτι τείνει νὰ διαμορφωθῇ.

Ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος εἰς τὴν ἄνω σημειωθεῖσαν μελέτην του ἐπιθυμεῖ νὰ βαθίσωμεν πρὸς τὰς συνεργατικὰς ἐκμεταλλεύσεις τῶν μικροῖδιοκτησιῶν καὶ βαθμιαίως πρὸς τὴν συνεταιρικὴν ἰδιοκτησίαν. Αὐτὸ εἶνε μία θεωρητικὴ ἀποψις, ποὺ κυκλοφορεῖ φιλολογικῶς σχεδὸν μεταξὺ τῶν σοσιαλοικονομολόγων ὥς εὐχὴ περὶ βελτιώσεως τῆς ζωῆς τῶν χωρικῶν· τὸ πῶς ὅμως καὶ ὑπὸ ποίαν μορφήν σὲ κάθε τόπον θὰ ἦτο δυνατὴ αὕτῃ ἡ βελτίωσις τοῦτο χρειάζεται εἰδικὴν ἀνάλυσιν.

Ἀλλὰ δὲν πηγαίνω τόσον μακρὰ.

Θὰ μελετήσω τὸ παρὸν καὶ τὸ ἄμεσον αὖριον αὐτῆς τῆς κρίσιμου καμπῆς ποῦ διαγράφεται βαθμηδὸν εἰς κάθε ἐργασίαν μας καὶ εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς.

Ἡ μικροῖδιοκτησία ἐπὶ τοῦ παρόντος ἂν καὶ φοβερὰ κλυδωνιζομένη στέκεται εἰς τὰ πόδια τῆς ἀκόμῃ· εἶνε φανερόν ὅτι διατηρεῖ τὸ κύριον δυναμικόν τῆς, τὴν ὑπερεργασίαν τῆς, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ σάνιδα σωτηρίας. ἀρκεῖ αὕτῃ ἡ ὑπερεργασία νὰ μὴ σπαταληθῇ στενὰ καὶ ἀποκλειστικὰ μόνον διὰ τὴν σιτάροκειαν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρωθῇ, ὥς εἶπα, εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν ἐντατικωτέρας σχετικὰς καὶ ἀπολύτους εἰδικεύσεις προσανατολισμένας εἰς μικρὸν κόστος καὶ εἰς τὴν ἐπιδιώξιν τοῦ μεγίστου κέρδους. Ἐκ παραλλήλου τὸ εἶδος ζωῆς θὰ ριθμισθῇ παρ' ὅλην τὴν ἐντατικὴν

ὑπερεργασίαν ἐπὶ ἀνετωτέρου ἐπιπέδου· καὶ ὁ πολιτισμός μας ἐπίσης θὰ γείνη πλουσιώτερος, συνθετώτερος.

Μεγάλοι ὅμως μεταβολαὶ εἶνε φυσικαὶ καὶ εἰς τὰ τέσσαρα βασικά σημεῖα τῆς ἐρεῖνης μας.

Ι΄.

Π ε ρ ῖ λ η ψ ι ς.

Μελέτη τῆς τελευταίας ἐξελικτικῆς μορφῆς τοῦ σχηματισμοῦ τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας μὲ τὰς ἀπολύτους εἰδικεύσεις ἀπὸ τῆς ἀποψεως τῶν τεσσάρων βασικῶν σημείων τῆς ἐρεῖνης μας διὰ τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου. Ἡ χωρητικότης αὐτῆς.

Ὑπὸ τινα ἔποψιν ἡ οἰκογένεια συσπειρουμένη γύρω εἰς τὰς εἰδικεύσεις καὶ γύρω εἰς τὴν τοπικῶς ὁργανωθησομένην βιομηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν προϊόντων μας θὰ συγκροτήσῃ ἐπὶ τόπου περισσότερα μέλη της, θ' ἀναπτύξῃ τὴν χωρητικότητά της καὶ θὰ ἐπανεύρῃ τὴν ἐνότητά της ὡς μονάδος οἰκονομικῆς, ἐντεταγμένης ὅμως καὶ εἰς πλατυτέρας μονάδας εἴτε κοινοτικάς ἢ διὰ τοῦτων ὁργανωθῇ ἡ χωρικὴ βιομηχανία, ὡς ἐγὼ ὑποστηρίζω, εἴτε καθαρῶς κεφαλαιοκρατικάς. Ἐκ παραλλήλου ἐν τοῦτοις λόγοις τῶν ἐπὶ μᾶλλον ἀναπτυχθισομένων εἰδικεύσεων, ἡ μικρὰ ἀγορὰ τοῦ χωριοῦ θὰ τονωθῇ· εἰσαγωγή, ἐξαγωγή καὶ ζωνοὶ συναλλαγῶν, θὰ εὐρύνουν τὸν κύκλον καὶ τὰ ἐπίπεδα ἀπασχολήσεως διὰ τὰ ἄρρενα ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ θήλεα μέλη τῆς οἰκογενείας, τὰ ὅποια θὰ δύνανται καὶ ἐκτὸς αὐτῆς νὰ εὐρυνέργασίαν ἐντὸς τοῦ χωριοῦ. Ἡ ἡθικὴ δὲ ἐν μιᾷ λέξει καὶ ἡ οἰκονομικὴ συνοχὴ τῆς οἰκογενείας ἢ ἡ τελικὴ διαφορὰ αὐτῆς θὰ ἐξαρθῇ κυρίως ἐκ τῆς εὐστοχίας τῶν εἰδικεύσεων, αἵτινες θὰ καθορίσουν τὴν ἔκτασιν τῶν ἐντὸς τοῦ χωρίου ἀναπτυχθισομένων ἐργασιῶν καὶ σινεπῶς τὴν χωρητικότητα τόσον τοῦ χωριοῦ ὅσον καὶ τῆς οἰκογενείας. Πάντως, καὶ λόγῳ τῆς φυσικῆς αὐξήσεως τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας καὶ λόγῳ τῆς ζητήσεως ἐργατικῶν χειρῶν, εἶνε φυσικόν, ὅτι θὰ δημιουργηθῇ σημαντικὸν ἀγροτικὸν προλεταριάτον. Ἄλλως τε δὲ δὲν πρέπει καὶ νὰ παραβλέπωμεν τὰς δυσκολίας τῆς πραγματικότητος· πρόκειται περὶ μικρῶν κλήρων, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν πρώτην γενεάν θὰ κατανεμηθῶν ἔτι μᾶλλον καὶ θὰ κοριοστοποιηθῶν· θὰ χορειασθῇ μεγάλη τεχνικὴ βελτίωσις καὶ ἔντασις τῆς καλλιιεργείας καὶ ἐπιτυχῆς ἐπιλογὴ τῶν εἰδικεύσεων διὰ νὰ σταθοῦν. Πρόκειται πάντως περὶ πλήθους μικρῶν οἰκογενειῶν καὶ ἀντιστοίχως περὶ πλήθους μικροῦδιοκτησιῶν ἀγροτικῶν ποὺ σήμερον εὐρίσκονται γορὶς πόνοραμμα κατευθύνσεως, χωρὶς ἐποπτείας, χωρὶς ἐπαρκῆ καὶ ἐπίκαιρα ἐφόδια, ποὺ εὐρίσκονται ἐξ ἄλλου ὑπὸ τὴν

διαρκή απειλήν τοῦ ἀσταθεστέρου κλίματος πού ἡμπορεῖ νά ὑπάρξῃ καί πού δι' αὐτό θά περάσουν ἀπό μεγάλην κρίσιν ἔως ὅτου ὀρθοποδήσουν συνασπίζόμενοι ἐπὶ ὑγιoῦς βάσεως.

Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν χωρητικότητα (1) τοῦ σχηματισμοῦ ὑπὸ τὴν νέαν μορφήν του.

Περίληψις.

Ἡ δυναμικότης τῆς τελευταίας ἐξελικτικῆς μορφῆς τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας.

Ἡ δυναμικότης αὐτοῦ ἐφ' ὅσον ὁ σχηματισμὸς ἤθελε προσανατολισθῇ εἰς ἐπιτυχὴ ἐπιχείρησιν, καὶ ἐφ' ὅσον δὲν αποκλείεται νὰ ἐπωφεληθῇ καὶ ἐκ τῆς ὁργανώσεως τῶν προσφυῶν εἰς τὴν ἀγοράν μας ἀδήλων πόρων πού περιέγραψα, θὰ ἀποβῇ προφανῶς μεΐζων. ἂν ὅχι ἐκείνης τῆς πατριᾶς, ἀλλὰ τοῦλάχιστον τῆς τελευταίας μεταβατικῆς, ἐξ ἧς ἀπέρρευσεν, μορφῆς. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁ σχηματισμὸς θὰ γείνῃ, ὡς ἐκ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος καὶ τοῦ καπιταλισμοῦ ὑφ' ὃν ζῶμεν, ἀτομιστικώτερος καὶ συνεπῶς πλεον ἐγωϊστικός· καὶ εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ πέραν ἐνὸς ὁρίου ἀνάπτυξις τοῦ ἀτόμου γίνεται πάντοτε εἰς βάρος τοῦ εἶδους. Τὸ πρῶτον πού παρατηρεῖται εἶνε ἡ βελτίωσις τοῦ τρόπου τοῦ ζῆν, τοῦτο ὅμως γίνεται συνήθως εἰς βάρος τῆς

(1) Πιστεύω ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἔχει ἐπαρκῶς ἐξοικειωθεῖ μὲ τὸ πρῶτότυπον τῶν ὄρων: «χωρητικότητα» «δυναμικότης»... δι' ὧν ἐξαρχακτῆρισα συνοπτικῶς τὰς τέσσαρας βασικὰς ἀπόψεις τῆς ἐρεῦνης ἣν ἐπεχείρησα δι' ἕνα ἕκαστον τῶν ὑπὸ μελέτην σχηματισμῶν.

Ἦδη νομίζω ἐπὶκαιρὸν νὰ προσθέσω ὅτι ἡ σημασία τῆς χωρητικότητος ἐνὸς οἰκογενειακοῦ σχηματισμοῦ — οἰκονομικῆς μονάδος εἶνε πολὺ μεγάλη. Εἶναι πολὺ σοβαρὸν δηλαδὴ ζήτημα τὸ ἂν μία δεδομένη Ἀ' οἰκονομικὴ μονάς, π.χ. μία οἰκογένεια κτηνοτρόφου, σιτηροκαλλιεργητοῦ, τεχνίτου κλπ. ἔχει οἰκονομικήν, ἐπὶ τῆς ἐργασίας της στηριζομένην, ἀντοχήν τοσαύτην ὥστε νὰ ἡμπορῇ νὰ συγκρατῇ ἐντὸς αὐτῆς καὶ ἐπάνω εἰς τὴν ἰδίαν ἐργασίαν μέσα εἰς τὸ ἴδιο χωριὸ ὅλα τὰ μέλη της· διότι τοῦτο εἶνε ὁρος ἀπαραίτητος διὰ νὰ μείνουν εἰς τὴν ἰδίαν ἐργασίαν καὶ διὰ νὰ συνεχίσουν αὐτὴν ἀπὸ μιάς γεννεᾶς εἰς ἄλλην τὰ ἱκανώτερα καὶ εἰ δυνατόν τὰ πρῶτα ἄρρενα μέλη τῆς οἰκογενείας — δημιουργοῦντα τοιοῦτοτρόπως μέσα εἰς τὴν οἰκογένειαν μίαν μόνιμον παράδοσιν καὶ συνείδησιν ἐπαγγελματικὴν διὰ τῆς συσσωρεύσεως ζωτανῆς πείρας, γνώσεων ἐδικῶν τοῦ ἐδάφους, τῆς τοπικῆς ἀγορᾶς κλπ. Εἶνε πολὺ δίσκολον νὰ ἐπιτευχθῇ τὸ μέγιστον τῆς παραγωγικῆς ἀποδόσεως καὶ ἡ μεγίστη δυνατὴ οἰκονομία δυνάμεων ἐν τῇ ἐθνικῇ οἰκονομίᾳ, ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ Γεωργοῦ γένεται Ἱατρός, ὁ υἱὸς τοῦ Ἱατροῦ γεωπόνος καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἑμποροῦ Ναύαρχος, διότι ἔτσι ὁ καθένας ἀρχίζει ὅλα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ μέγιστον τῆς δυνάμεως σπαταλᾶται ματαιῶς εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς προσαρμογῆς, ὥστε δὲν μένει τίποτε διὰ περαιτέρω δημιουργικὴν ἐργασίαν.

ἀποταμίσεως (1). Ἄλλως φρονῶ, ὅτι διὰ τὴν σημερινὴν ἑλληνικὴν γενεάν θὰ εἶνε μέγα τι, ἂν κατορθώσῃ νὰ διαθρέψῃ ἐντίμως καὶ νὰ περισώσῃ ἑαυτήν, ἀφήνουσα τὰς μεγαλειτέρας οἰκονομικὰς φιλοδοξίας διὰ τὸ μέλλον. Οὐχ ἦιτον δὲ παρατηρῶ, ὅτι λόγῳ τῆς φύσεως τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέρχεται ἡ μικρὴ μας οἰκογένεια, αὕτη, ἀναγκαζομένη νὰ ἐνταχθῇ εἰς εὐρυτέρας μονάδας οἰκονομικὰς, θὰ ἐπωφεληθῇ τῶν γενικῶν ἐκ τούτων ἐγγυήσεων, πίστεως, ἀσφαλίσεως κλπ., τὰς ὁποίας ποῖν ὀφείλει νὰ ἀναζητήσῃ σπασμωδικῶς διὰ τῶν ἀτομικῶν της μέσων καὶ τοιςυτοτόπως ὁ δυναμισμὸς καὶ ἡ ἀντοχὴ της αὐτῇ ξιπῇ. Πάντως πρέπει νὰ ληφθῇ πρόνοια διὰ τὴν ἐπιμελῆ περισυλλογὴν καὶ τοῦ μικροτέρου περισσεύματος τῆς γεωργικῆς διαχειρίσεως καὶ διὰ τὴν τοποθέτησιν αὐτοῦ εἰς ὀργανισμοὺς εἰδικῶς ἐπιμελουμένους τὴν συστηματικὴν κεφαλαιοποίησιν καὶ τὸν σχηματισμὸν γεωργικοῦ κεφαλαίου ἰσχυροῦ. Ἀλλὰ πῶς θὰ γείνη αὐτό ; θὰ γείνη ἐκ τῶν κάτω καὶ ἐξελικτικῶς κατὰ ομάδας καὶ κατὰ χωρὶά μία τοπικὴ κεφαλαιοποίησις μὲ μορφὴν μικρῶν τοπικῶν κοινοτικῶν Τραπεζῶν ἢ ἐκ τῶν ἄνω καὶ ἀποτόμως ἢ καὶ ἐκ τῶν δύο ὁμοῦ κατευθύνσεων ;

Π ε ρ ῖ λ η ψ ι ς :

Γενικαί τινες παρατηρήσεις περὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ἐν Ἑλλάδι.

Τὸ ζήτημα τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς.

Εὐνόητον, ὅτι ἐφθάσαμεν ἐδῶ εἰς ἓνα πολὺ σοβαρὸν ζήτημα, ἀμέσῳ δὲ ἐπικαιρότητος. Ἡ Κυβέρνησις συζητεῖ καὶ οἱ ἀγρόται τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἐκδηλώνονται συγκεχυμένως διὰ τῶν ὀργανώσεων των, φαίνεται ὅτι ἀπαιτοῦν τὴν ἴδρυσιν ἑνὸς ἀνεξαρτήτου ὀργανισμοῦ τραπεζιτικοῦ, ὁ ὁποῖος ν' ἀναλάβῃ, ὅπως θὰ ἦτο πρέπον τοῦλάχιστον, τὸ ἀνωτέρω ἔργον τῆς βαθμιαίας περισυλ-

(1) Παρ' ἡμῖν ὡς καὶ ἀλλαχοῦ τῆς μελέτης μου παρατήρησα, γίνεται εἰς βάρος καὶ αὐτῆς τῆς τρεχούσης καλλιέργειας· αὐξάνομεν τὰς ἀνάγκας μας γοργώτερα ἢ τοὺς πόρους μας· Τὰ περισσότερα καλλιεργητικά δάνεια πηγαίνουν δι' ἱκανοποιήσιν προσθέτων ἀνέσεων, δὲν πηγαίνουν καθόλου στὰ χωράφια. Τὸ ἀντίθετο συμβαίνει στὰς σλανικὰς χωρικὰς οἰκογενεάς· αὐξάνουν πρῶτα τοὺς πόρους των καὶ ἔπειτα τὰς ἀνάγκας των, βραδύτατα δὲ καὶ μετὰ μεγάλης περισκέψεως. Διὰ νὰ κατορθωθῇ παρ' ἡμῖν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ γενικοῦ νόμου, ὅτι τὸ περισσότερον χρήμα πρέπει νὰ τοποθετῇται εἰς τὴν ἐπιχείρησιν, θὰ χρειασθῇ ἡ δημιουργία γεωργικῆς συνειδήσεως καὶ ἓνα εἶδος παραγωγικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ, ποῦ ἐργάζεται διὰ νὰ παράγῃ καὶ ὄχι διὰ νὰ ζῇ. Εἶνε θέμα ποῦ χρήζει συζητήσεως.

λογῆς τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ τῆς τελευταίας δεκάρας καὶ τῆς ὀργανώσεως τοῦ γεωργικοῦ κεφαλαίου, ν' ἀναλάβῃ δὲ ἀμέσως τοῦθ' ὅπερ κυρίως ζητοῦν οἱ ἐνδιαφερόμενοι καὶ τὸ φινανσάρισμα τῆς γεωργίας μας ἐκ τῶν ἄνω διὰ κεφαλαίων ἄλλοθεν ἔξασφαλιζομένων. Ἡ Κυβέρνησις ὑπεσχέθη ἐνάμισυ δισεκατομμύριον αἱ γεωργικαὶ ὀργανώσεις διεκδικοῦν ὠρισμένους μονίμους πόρους ἰδίᾳ ἐκ καταθέσεων νομικῶν προσώπων ἀγροτικῆς μᾶλλον φύσεως, μικροτέρους τόκους, συμμετοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς, πλήρη αὐτονομίαν αὐτῆς καὶ ἄλλα τινὰ δευτερεύοντα αἰτήματα· ἐξ ἄλλου ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, ποῦ ἤσκει ἕως τῶρα τὴν γεωργικὴν πίστιν, τηρεῖ μίαν στάσιν ἡ ὁποία καλύπτεται μὲν τυπικῶς, ἡ ὁποία ὅμως δείχνει ὅτι οἱ ἀσκήσαντες ἕως τῶρα τὸ ἔργον τοῦτο ἢ δὲν ἠμπόρεσαν ν' ἀποκτήσουν σαφῆ πείραν ἐπὶ αὐτοῦ, ἢ ὅτι δὲν κρίνουν ὠφέλιμον νὰ ῥίψουν τὰ δεδομένα τῆς πείρας τῶν εἰς μίαν σοβαρὰν καὶ διαφωτιστικὴν δημοσίαν συζήτησιν.

Ἀπὸ ὅ,τι ἠμπορῶ νὰ κρίνω, κάμνω μίαν παρατήρησιν κατηγορηματικὴν, ὅτι δηλαδή τὸ ζήτημα τῆς Γεωργικῆς μας Τραπεζῆς δὲν ἐτέθη ἐπὶ τῆς πραγματικῆς αὐτοῦ βάσεως, τοῦτο δὲ ἀπὸ ἄλλους μὲν σκοπῶς ἴσως, ἀπὸ δὲ τὰς γεωργικὰς ὀργανώσεις ἐξ ἀγνοίας ἀσφαλῶς, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ὀργανώσεων τούτων δὲν προῆλθον ἀπὸ γνησίαν καὶ φυσιολογικὴν ζύμωσιν, ὥστε νὰ ἔχουν τὴν πραγματικὴν πείραν ἐπὶ τοῦ θέματος ποῦ χειρίζονται καὶ ποῦ ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀσφαλῆ χειραγώγησιν μιᾶς μεγάλης προσπάθειας μόλις ἀρχομένης. Ἐγὼ νομίζω ὅτι τὸ ἐκ τῶν ἄνω φινανσάρισμα θὰ πρέπη νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν ἐκτέλεσιν γενικῶν τιμῶν βελτιώσεων κατὰ χωριὰ καὶ κατὰ περιοχάς, καὶ ὅτι τὸ ζήτημα ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν ἀποταμίευσιν, κεφαλαιοποίησιν καὶ διοργάνωσιν τοῦ τοπικοῦ κεφαλαίου μὲ λαϊκοὺς τοπικοὺς σχηματισμοὺς ποῦ θὰ ἐνσαρκώνουν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν συνείδησιν ἐκάστης χωρικῆς περιοχῆς. Ἐν τούτοις τὸ ζήτημα δὲν ἐτέθη καθόλου ἀπὸ κανένα ἐπ' αὐτῆς τῆς βάσεως· καὶ γι' αὐτὸ εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ παρακολουθήσωμεν καὶ ἡμεῖς ὅφ' ἣν μορφήν ἐτέθη καὶ συζητεῖται ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερομένους, ἂν πρέπη δηλαδή ἢ ὄχι νὰ ἰδρυθῇ ἀμέσως ἡ Γεωργικὴ Τράπεζα.

Καὶ κανεὶς μὲν θεαίῳ δὲν ἠμπορεῖ ν' ἀρνηθῇ, ὅτι σύμφωνα μὲ τὸν νόμον τῆς εἰδικεύσεως, ἓνας ὀργανισμὸς ποῦ θὰ ἐπιδοθῇ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν γεωργικὴν πίστιν, θὰ ἠμπορέσῃ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν βάθος καὶ ἀνάπτυξιν πραγματικὴν. Αὐτὸ εἶνε εἰς μὲν ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἀμέσου ἰδοῦσεως τῆς Γεωργικῆς Τρα-

κρίσης, ἔστω καὶ μὲ μικρότερα κεφάλαια. Ἐν ὅσον λοιπὸν προ-
κειται διὰ μίαν εἰδικὴν καὶ χωριστὴν διαχείρισιν, τὰ λογιστικά,
τὰ διοικητικά καὶ τὰ ὀργανωτικά πλεονεκτήματα αὐτῆς ὑπερ-
πᾶσαν ἄλλην λύσιν εἶνε ἀναμφισβήτητα. Εἶνε φανερὸν ἐπίσης ὅτι
ἡ Τράπεζα αὕτη, καλῶς διοικουμένη, θὰ συγκεντρῶσῃ τοὺς το-
πικοὺς εἴτε ἰδιωτικῆς προελεύσεως, εἴτε ἐξ ἰδρυμάτων δημοσίου
δικαίου, γεωργικοὺς μᾶλλον καὶ κοινοτικοὺς πόρους καὶ ὅτι ἐπὶ
πλέον θὰ τονώσῃ ἀπὸ εἰδικῆς τοῦλάχιστον ἀπόψεως τοὺς ἀγρό-
τας μας.

Δὲν εἶνε ὁμῶς καθόλου τὸ ἴδιον ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς,
κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς κατευθύνσεως τῆς γεωργικῆς μας οἰκο-
νομίας καὶ τῆς ὅλης ἐθνικῆς μας τοιαύτης γενικῶς.

Ὁ δὲ κυριότερος λόγος εἶνε προφανής—εἶνε δηλαδὴ τὸ ὅτι
μοιραίως αὕτη ἡ κίνησις περὶ τὴν Γεωργικὴν Τράπεζαν, γινο-
μένη ἐκ τῶν ἄνω χωρὶς ὕλικὴν ἄμεσον ὀργανικὴν συμμετοχὴν τῶν
ἀγροτῶν καὶ χωρὶς ὕλικὴν εὐθύνην, ἡ κίνησις αὕτη εἶνε φανερὸν
ὅτι θὰ καλλιεργήσῃ εἰς τὰς μεγάλας ἀγροτικὰς μας μάζας μίαν
ἰδεολογίαν ἀρνητικὴν καὶ θ' ἀνοίξῃ καὶ θὰ ἐκθρέψῃ ἕνα μάταιον,
στεῖρον καὶ ἐπικίνδυνον ταξικὸν ἀγῶνα, ἀπάδοντα εἰς τὰς εἰδι-
κὰς, κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς μας συνθήκας· τοῦτο θὰ εἶνε, τὸ
ὀλιγώτερον, μία τρομερὰ σπατάλη δυνάμεων· δὲν βλέπω δὲ νὰ
ἡμπορῇ τοῦτο νὰ ὠφελήσῃ εἰς τίποτε ἄλλο ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ πλου-
τίσῃ τὴν διαλεκτικὴν μας καὶ τὴν ρητορικὴν καὶ γλωσσικὴν μας
ἀνθισιν.

Αἱ οἰκονομικαὶ ὁμῶς καὶ κοινωνικαὶ μας συνθήκαι ἀπάδουν
εἰς τοῦτο, ὥς ἐρρήθη.

Δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι εὐπρόσδεκτον πρέπει νὰ εἶνε κάθε τι ποῦ
θὰ βοηθήσῃ τὸν σχηματισμὸν ἐπαγγελματικῆς συνειδήσεως παρ'
ἡμῖν καὶ ποῦ θὰ συγκρατήσῃ τὸ γεωργικὸν κεφάλαιον ἐπάνω εἰς
τὸν προορισμὸν του.

Ἰσχυρίζομαι ὁμῶς ὅτι καθόλου μεγάλα πράγματα δὲν ἔχει νὰ
ὠφελήθῃ οἰκονομικῶς ἡ γεωργικὴ μας τάξις μὲ τὸ νὰ ὑφαρπάσῃ
ἕνα ἰδιαίτερον, πάντως πενιχρόν, τμῆμα ἐκ τοῦ συνόλου τῶν
χορηματικῶν μέσων ποῦ διαθέτει ἡ οἰκονομία μας καὶ νὰ χάσῃ τὸν
καιρὸν τῆς ἐπιμένουσα εἰς τὴν διαστολὴν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ ὅλον
ἐθνικὸν κεφάλαιον καὶ ἐπαυξάνουσα ἔστω αὐτὸ πέραν πάσης ἐλ-
πίδος. Τοῦτο δὲ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἡ φύσις αὐτῆς τῆς γεωργι-
κῆς μας οἰκονομίας ὥς καὶ ἡ θέσις αὐτῆς ἐν τῇ ὅλῃ ἐθνικῇ τοι-
αύτῃ, τῆς δίδει δικαίωμα καὶ πρωτοκαθεδρίαν καὶ γνώμην ἐπὶ
τῆς διαχειρίσεως τοῦ συνόλου καὶ ὅχι ἐπὶ ἐνὸς μέρους μόνον,
ὅσονδῆποτε σοβαροῦ καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀκριβῶς ἐγ-

κειται τὸ κύριον ζήτημα, ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης λύσεως τοῦ ὁποῖου θὰ ἐξαρτηθῇ καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ἐξέλιξις τῆς χωρικῆς μας κοινωνίας μέσα εἰς τὸν ὅλον κρατικὸν καὶ ἐθνικὸν οργανισμόν μας.

Ἡ Γεωργικὴ μας οἰκονομία εἶνε τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ μὴ μπορῇ οὔτε νὰ διασταλῇ ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ὑπάρξῃ χωριστὰ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς κλάδους τῆς οἰκονομικῆς μας ζωῆς, ἀπὸ τὴν βιομηχανίαν δηλαδὴ καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ἡ Γεωργικὴ μας ἐκμετάλλευσις, λόγῳ τῆς φύσεως τῶν προϊόντων της (οἶνοι, κουκούλια, καπνὰ, ἔλαια,...) καὶ τώρα καὶ ἔτι μᾶλλον ὅταν λάβῃ τὰς πραγματικὰς διαστάσεις της διὰ τῶν ἀπολύτων εἰδικεύσεων καὶ διὰ τῆς τοπικῆς βιομηχανικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κυριωτέρων προϊόντων μας θὰ ἔχῃ πάντοτε ἓνα χαρακτηριστὴρὰ πολὺ περισσότερον βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν παρὰ στενῶς γεωργικόν, ἓνα χαρακτηριστὴρὰ ποὺ ἐγὼ ἐνδεικτικῶς τὸν ὀνομάζω «ἀστοχωρικόν». Ἐξ ἄλλου ἐξήγησα ἤδη, ὅτι δὲν ἵμπορεῖ νὰ προχωρήσῃ χωρὶς ἓνα πλήρη ἐνεργητικὸν ἐκκεφαλαιοκρατισμόν, πράγμα ποὺ πρακτικῶς σημαίνει ὅτι ἡ ἀστοχωρικὴ γεωργία μας δὲν ἔχει συμφέρον νὰ δημιουργήσῃ εἰδικοὺς ὁροὺς διὰ τὸ γεωργικὸν της κεφάλαιον (ποὺ εἶνε ἄλλως ἐκ τῆς φύσεως του ἀδύνατον ὡς εἶπα ν' ἀπομονωθῇ) ἀλλὰ πρέπει, ἐν συνδυασμῷ μὲ τοὺς ἄλλους ἐθνικοὺς μας κλάδους, νὰ προσαρμόσῃ ὁλόκληρον τὴν χρηματικὴν μας ἀγορὰν εἰς τὰς ἀνάγκας ἀναπτύξεως τῆς παραγωγῆς μας καὶ εἰς τὸ τοπικὸν μας εἶδος ζωῆς καὶ πολιτισμοῦ.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ γεωργικὴ μας τάξις εὐρίσκεται εἰς τὸ δίλημμα : ἢ τὸ πᾶν ἢ τίποτε.

Τίποτε δὲν ἐπέτυχεν ἕως τώρα καὶ οἱ δῆθεν πολιτικοὶ ἡγέταις της ἐγγελοιοποιήθησαν, διότι, ὡς ἦτο ὀργανωμένη, πολὺ ὀλιγώτερα ἐπορίζετο, συνεπῶς δὲ καὶ ἐξηρατάτο πολὺ ὀλιγώτερον, ἐκ τῶν βασικῶν ἐπικέντρων ἐκμεταλλεύσεών της εἰς ἃς μόνον ἐκυριάρχει ἀπολύτως, καὶ πολὺ περισσότερα ἐπορίζετο, συνεπῶς δὲ καὶ ἐξηρατάτο πολὺ περισσότερον ἐκ τῶν ποικίλων προσθέτων πόρων της, ὧν ὅμως τὴν κεντρικὴν διαχείρισιν εἶχαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι βεβαίως δὲν εἶνε δὲ καὶ τόσον γενναιοφρόνες διὰ νὰ τὰ παρέχουν χωρὶς κάποιον ἀντάλλαγμα· προχειρότερον δὲ τοιοῦτον ἀντάλλαγμα διδόμενον ἀντὶ πινακίου φακῆς, εἶνε ἡ ψῆφος τῶν ἀγορῶν. Τὸ πᾶν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὸ μέλλον ἐὰν ἐγκαταλείψῃ τὸν ταξικὸν χαβάν καὶ ἀναλάβῃ καὶ τὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν ἐνθύντην περὶ τῶν ὅλων.

Ὑποθέτω νὰ εἶμαι σαφής. Ἐν τούτοις, ἐὰν δείξω ποὺ διαφέρει καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ δική μας γεωργικὴ οἰκονομία.

ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν π. χ., θὰ γείνω πολὺ, ὥς ἐλπίζω, σαφέστερος.

Τὸ εἶδος τῶν ἐκμεταλλεύσεων ἐν τῇ βουλγαρικῇ γεωργίᾳ (σιτηρά, ζῶα κλπ.) καὶ τὸ παράγωγον τούτων εἶδος ζωῆς τῶν ἀγροτῶν της, εἶναι οἱ λόγοι οἱ ὅποιοι βασικῶς ἐκεῖ καὶ ζηλοτύπως διαφορίζουν τὴν ἀγροτικὴν τάξιν καὶ ἀγερώχως, ἀλλὰ καὶ ἐπιπόνως, τὴν ἀπομονώνουν ἀπὸ τὰς ἄλλας. Αὐτοὶ οἱ λόγοι ἐπιβάλλουν τὸν τύπον τῶν ἀποκεντρωτικῶς κατοικημένων χωρίων, κρατοῦν ἐπίσης τοὺς ἀγρότας κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου εἰς τὴν ὑπαιθρον πλησίον τῶν ἐργασιῶν των. Αὐτοὶ ἐπίσης οἱ λόγοι καθὼς καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῶν προϊόντων των καθιστοῦν εἰς αὐτοὺς ἀδύνατον τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν παρακολούθησιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν προϊόντων των τούτων.

Ἀντιθέτως συμβαίνει εἰς ἡμᾶς: καὶ τὰ πολυτελῆ εἶδη τῶν προϊόντων μας καὶ τὸ εἶδος ζωῆς μας καὶ ἡ παιδεία μας καὶ ὁ ἱστορικὸς πολιτισμὸς μας κάμουν, ὥστε οἱ ἰδικοὶ μας λεγόμενοι ἀγρόται νὰ εἶναι περισσότερον ἄστοι ἀπὸ τοὺς λεγομένους βουλγάρους ἄστους(1).

Γελῶς δὲ βεβαίως ἡγέτης τῶν ἀγροτῶν μας θὰ ἦτο ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος χάριν ἐνὸς ματαίου ταξικοῦ ἐγωῖσμοῦ, θὰ τοὺς ἐσήκωνε ἀπὸ τὸ τραπέζι τοῦ γάμου καὶ τοὺς ἔστειλε γιὰ παλιούρια.

Οἱ ἀγρόται μας, καθὼς καὶ κάθε φρόνιμος Ἕλληνα, πρέπει, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τὸν ἀτομικὸν ἢ τὸν δῆθεν ταξικὸν ἐγωῖσμόν των, νὰ ζητήσουν, ὅλως ἀντικειμενικῶς δέ, τὸν σαφέστερον καθορισμὸν τῆς ἀποστολῆς καὶ τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐκδοτικοῦ μας κυρίως ἰδρύματος, τοῦ κλειδιοῦ τῆς χρηματαγοράς μας, εἰς τρόπον ὥστε ἡ κατανομή τῶν πιστώσεων μεταξὺ παραγωγῶν καὶ κα-

(1). Πρὸ παντὸς διὰ τὴν γεωργικὴν παραγωγὴν τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος ἀληθεύει περισσότερον ἢ ἀνωτέρω παρατήρησις. Ἐδῶ πράγματι ὥς ἐκ τοῦ εἶδους τῶν καλλιιεργειῶν μας καὶ τοῦ εἶδους τῶν πολυτελῶν προϊόντων μας, ἡ ἀστικὴ ἀγορὰ εἶνε κάτι τὸ φυσικὸν καὶ διὰ τὸ μικρότερο χωρίο. Τοῦτο καθιστᾷ εὐκολωτέραν μίαν σχετικὴν ἐμπορικὴν ὁργάνωσιν τῶν ἀγροτῶν μας, ὥστε νὰ δυνηθοῦν μέχρις ἐνὸς σημείου τοῦλάχιστον οἱ ἴδιοι νὰ φέρουν διὰ λογαριασμὸν των τὰ προϊόντα των εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ νὰ ὠφεληθοῦν ἐκ τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ βιομηχανικὴ τῶν ἐκμετάλλευσιν ὑπὸ τῶν ἰδίων δὲν εἶνε ἀδύνατος. Ὡς γνωστὸν ἐκ τῶν βιομηχανιῶν ἄλλαι ἔχουν συμφέρον νὰ ἐγκατασταθοῦν ἐγγὺς τῆς θαλάσσης, ἄλλαι ἐγγὺς τῆς κινητηρίου δυνάμεως, εἴτε ὅπου ὑπάρχουν κεφάλαια καὶ ἐργατικαὶ χεῖρες καὶ ὁργάνωσις ἐμπορικὴ, εἴτε τέλος ἐγγὺς τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς τῆς πρώτης των ὕλης. Τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας μας εἶνε προσφύεστατα διὰ νὰ στηρίξουν ἀποκεντρωμένας γεωργικὰς βιομηχανίας, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἄλλως θὰ σταματήσῃ καὶ τὸ οὐρμπανιστικὸν ρεῦμα καὶ θὰ κρατήσῃ μεγάλον πληθυσμὸν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν.

ταναλωτῶν, μεταξύ γεωργίας, ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας νὰ γίνε-
ται ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς συνθετικῆς ἐθνικοοικονομικῆς πολιτικῆς
ἐξυπηρετοῦσης ὄχι τοὺς ἐπιτηδείους ἀλλὰ τὸν θεμελιώδη σκοπὸν
τοῦ Κράτους μας, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι Κράτος βιολογικὸν
καὶ παραγωγικὸν κυρίως.

Δὲν βλέπω τί θὰ ὠφεληθοῦν μία ἐκάστη τῶν τάξεων μας, οἱ
ἀγρόται μας ἢ οἱ ἔμποροί μας ἢ οἱ βιομήχανοί μας, ἐὰν διαθέτουν
μὲν ἐνάμισυ ἔστω δισεκατομμύριον, εὗρεθοῦν ὅμως εἰς τὴν κρί-
σιμον ὥραν ὀλιγώτερον ὁργανωμένοι ἢ ὀλιγώτερον σχετικῶς χρη-
ματοδοτημένοι ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των(1).

Αὐτὰ εἶχα νὰ παρατηρήσω διὰ τὴν Γεωργικὴν Τραπέζαν κατ'
ἀρχήν.

Κατωτέρω δὲ θὰ δώσω μερικὰ στοιχεῖα ποὺ τὰ νομίζω χρή-
σιμα διὰ μίαν πεφωτισμένην ἀσκήσιν τῆς ἀγροτικῆς μας πίστεως,
ἀδιαφόρως τοῦ ποῦτος θὰ εἶναι ὁ ἀσκῶν αὐτήν, εἴτε δηλαδὴ μέ-
νουν τὰ πράγματα ὥς ἔχουν εἴτε πραγματοποιηθῇ ἡ ἴδρυσις τῆς
Γεωργικῆς Τραπέζης.

(1) Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1928, τὴν ἀνοιξιν, ἔγινε ἐνα, δὲν ἐνθυ-
μοῦμαι τρίτον ἢ τέταρτον πανελλήνιον Ἀγροτικὸν Συνέδριον ἐν Θεσσα-
λονίκῃ. Ἐκεῖ συνεζητήθη διὰ μακρῶν ἀλλὰ πολὺν δημαγωγικῶς τὸ ζήτημα
τῆς Γεωργικῆς Τραπέζης. Ἐδημοσίευσά τότε ἐν ἄρθρον εἰς τὴν ἐν Θεσ-
σαλονίκῃ ἐφημερίδα «Φῶς», τῆς 13ης Ἀπριλίου 1928, ὅπου ἀνέπτυξα
συντόμως τὴν θέσιν τοῦ ἐκδοτικοῦ μας ἰδρύματος ἀπέναντι τῆς γεωργι-
κῆς παραγωγῆς τῆς Ἑλλάδος. Παραθέτω κατωτέρω τὸ ἄρθρον τοῦτο.

Περὶ τὸ ζήτημα τῆς Γεωργικῆς Τραπέζης.

Μερικαὶ προεισαγωγικαὶ παρατηρήσεις.

Τὸ ζήτημα τῆς Διοικήσεως τῆς σχεδιαζομένης Ἀγροτικῆς Τρα-
πέζης ἀναλύεται εἰς δύο, τὸ μὲν δηλαδὴ ἀναφέρεται εἰς τὸν κατα-
στατικὸν ἰδρυτικὸν νόμον καὶ τὸν ὁργανισμὸν αὐτῆς, τὸ δὲ εἰς
τὰ πρόσωπα· εἶνε καὶ τοῦτο ἐνα ζήτημα βασικόν, δὲν εἶνε ὅμως ἐκ
τῶν πρώτων ποὺ θὰ εἶχε τις νὰ μελετήσῃ.

Κυρίως καὶ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐνδιαφέρει νὰ διασαφηνισθῇ ἀφ'
ἐνὸς τὸ ζήτημα τοῦ ποσοῦ τῶν κεφαλαίων ποῦ θὰ χρειασθοῦν εἰς
τὴν ἀγροτικὴν πίστιν ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ζήτημα τοῦ τόκου μὲ τὸν
ὁποῖον αἱ γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις θὰ κάμουν χρῆσιν αὐτῶν τῶν
κεφαλαίων.

Θὰ ἐκθέσω προεισαγωγικῶς τὰ δύο αὐτὰ θέματα μὲ τὴν δυ-
νατὴν συντομίαν καὶ σαφήνειαν.

Τὸ ζήτημα τοῦ ποσοῦ τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων ποὺ διατί-
θενται διὰ τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν μιᾶς χώρας δὲν εἶνε αὐτο-

τελές, ἀλλὰ ἀποτελεῖ μέρος μόνον τοῦ μείζονος προβλήματος τοῦ συνολικοῦ ποσοῦ τοῦ χαρτονομίσματος, ποῦ διατίθεται ἀπὸ τὴν ἀσχοῦσαν τὴν ἐκδοτικὴν λειτουργίαν Τράπεζαν διὰ τὴν κίνησιν τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἐν γένει.

Τὸ ποσὸν τοῦτο τοῦ χαρτονομίσματος μὲ ποῖον μέτρον, μὲ ποῖαν ἀναλογίαν, καθορίζεται καὶ κυκλοφορεῖται ἐκάστοτε ; Θὰ ἐλεγέ τις ὅτι τυπικῶς τὸ ποσὸν αὐτὸ πρέπει νὰ εὐρίσκεται εἰς ἁρμοδίαν ἀναλογίαν 30 ἢ 40 π.χ. ο)ο ἐπὶ τοῦ ἐν τοῖς ταμείοις τῆς ἐκδοτικῆς ἐναποθηκευμένου χρυσοῦ. Τοῦτο ὅμως εἶνε ἕνα ἐντελῶς τυπικὸν καὶ νομικὸν κατὰ συνθήκην μέτρον, καὶ ἡμπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς λάθη, διότι τὸ ποσὸν τοῦ χρυσοῦ δὲν κάμνει τὸν πλοῦτον τῶν ἐθνῶν. Ἐπίσης εἶνε λάθος νὰ πέρνωμεν, διὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ χαρτονομίσματος, ὡς βάσιν τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων καὶ νὰ λέγωμεν τόσαι δραχμαὶ χρειάζονται κατ' ἄτομον· ἀκόμη δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ ὑπολογίζωμεν ἐπὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας ἢ τῶν ἄνευ προσόδων ἀκινήτων.

Θὰ εἴμεθα μᾶλλον ἐγγὺς στὰ πράγματα ἐὰν εἴπωμεν ὅτι τὸ χαρτονόμισμα δέον νὰ εἶνε ἀνάλωγον κυρίως πρὸς τὴν ὀργανωμένην ἐργατικὴν καὶ παραγωγικὴν δύναμιν τῆς χώρας καὶ πρὸς τὰς ἐντεῦθεν δημιουργουμένας ἀξίας εἰς ἐμπορεύματα, εἰς προϊόντα γενικῶς καὶ εἰς πᾶν εἶδος ποῦ εἶνε ἀντικείμενον τῆς συναλλαγῆς· τὸ χαρτονόμισμα δὲν εἶνε κατ' οὐσίαν παρὰ τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου αἱ διάφοροι αὐταὶ ἀξίαι, τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας κινούνται οἰκονομικῶς καὶ ἔρχονται εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀγορὰν τῆς χώρας καὶ γίνονται ἀντικείμενον τῆς συναλλαγῆς.

Ἡ πίστις εἶνε μηχανισμὸς διὰ τοῦ ὁποίου ἡ κίνησις αὕτη τῶν προϊόντων καὶ γενικὰ ἡ διαπραγματεύσις τῆς ἐργασίας γίνεται εὐκολωτέρα καὶ τὸ ἴδιον ἰσχύει βεβαίως καὶ διὰ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφάς.

Ἐδῶ λοιπὸν ἔχομεν τὸ πρόπλασμα τῆς ἀπαντήσεως ποῦ πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὸ ἐρώτημα: ποῖα χρηματικὰ ποσὰ πρέπει νὰ διατεθοῦν εἰς τὴν ἀγροτικὴν πίστιν τῆς χώρας μας ; μὲ ἄλλους λόγους: πόσα κεφάλαια δέον νὰ ἐξασφαλισθοῦν εἰς τὴν Γεωργικὴν μας Τράπεζαν διὰ νὰ εἶνε αὕτη βιώσιμος ; Ἡ ἀπάντησις δὲ εἰς αὐτὸ θὰ εἶνε, κατὰ τ' ἀνωτέρω, ἡ ἐξῆς : ὅτι δέον νὰ ἐξασφαλισθοῦν ποσὰ ἀνάλογα μὲ τὴν εἰς ἐργασίαν δυναμικότητα τῆς ἀγροτικῆς τάξεως, μὲ τὰς ἀξίας ἐν συνόλῳ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, πρὸς διευκολύνειν δηλαδὴ αὐτῆς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς στιγμῆς ποῦ ὑπὸ εὐνοϊκούς ὁρους τιμῆς διὰ τοὺς γεωργοὺς θὰ παραδώσῃ τὰ προϊ-

όντα της εἰς τὴν κατανώλωσιν μέσον τοῦ ἐμπορίου ἢ καὶ ἀπ' εὐθείας.

Ἴδου τὸ ἐπίπεδον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔπρεπε καὶ ἐπεριμέναμεν νὰ γείνη ἡ συζήτησις διὰ τὰ ἀπαιτούμενα εἰς τὴν Γεωργικὴν Τράπεζαν κεφάλαια· διότι βεβαίως ἡ παρατήρησις, ὅτι ἡ ἄσκησις τῆς γεωργικῆς πίστεως ἀπαιτεῖ ἴδιον ὄργανον, εἰδικὸν ἴδρυμα, δὲν χρειάζεται πολλὴν σοφίαν διὰ νὰ γείνη· εἶνε ἐπίσης φανερόν ὅτι παρουσιάζεται ἐπικαιρότης διὰ τὴν ἴδρυσιν, ἐφ' ὅσον μὲ τὴν κατάρτισιν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, εἶνε ὅλως δίκαιον τὸ νὰ ἐξασφαλισθῇ καὶ διὰ τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας ἓνα ἀνάλογον μερίδιον ἐκ τῆς κληρονομίας ἢ καὶ ἐκ τῶν λαφύρων. Ταῦτα εἶνε εὐνόητα.

Ἄλλὰ ποῖα, ἐπαναλαμβάνω, εἶνε τὰ ἀπαιτούμενα ποσά; μὲ ποῖον μέτρον θὰ γείνη ἡ δικαία κατανομή τῶν ἐνισχύσεων καὶ τῆς πίστεως μεταξὺ τῶν διαφόρων κλάδων τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας :

Ἡ ἐθνικὴ Τράπεζα ἔχει κάμει μίαν σοβαρὰν ἐργασίαν καὶ συνεκέντρωσε κάποιαν πείραν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀποτιμῆσεως τῆς βασίμου πιστωτικῆς ἐπιφανείας πὺν παρουσιάζει ἡ γεωργικὴ ἐργασία καὶ ἡ γεωργικὴ παραγωγή καὶ ἐχορήγησε σχεδὸν ἕως ἓνα δισεκατομμύριον δραχμῶν. Δὲν ὑπάρχει ὁμως κανεὶς ἄνθρωπος ἐχέφρων ὁ ὁποῖος νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα ἔκαμε ἢ ἠδύνατο νὰ κάμῃ τι πλέον ἀπὸ ἀπλὴν κροῦσιν καὶ στοιχειώδη ἀναγνώρισιν τοῦ ἐδάφους· τοῦτο δὲ τὸ μὲν διότι δὲν ἀνοίχτηκε πράγματι παρὰ μόνον ἀφ' ὅτου ἡ τιμὴ τῶν γεωργικῶν προϊόντων εἶχε ἀρχίσει νὰ βελτιώνεται πράγμα ὅλως συμπτωματικόν· τὸ δὲ ἐξἄλλου, διότι οὐδόλως ἀπεδείχθη ὅτι ἡ ἐνέργεια αὕτη ἢ ἕως τώρα ἄφησεν ἢ δύναται νὰ ἀφήσῃ μόνιμα ἀποτελέσματα ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς γεωργικῆς παρ' ἡμῖν ἐπιχειρήσεως, καθιστῶσα αὐτὸ εἰςχυρότερον καὶ ἰσχυρότερον διὰ μιᾶς οἰκονομικῶς ἐπωφελοῦς ἀπορροφῆσεως κεφαλαίων· διότι εἶνε ἐνδεχόμενον αἱ τρέχουσαι αὐτὰι βραχυπρόθεσμοι πιστωτικαὶ ἐνκολαί νὰ ἀποτελοῦν μόνον ἓνα ἀπλὸ παιγνίδι ἐπάνω εἰς τὸ ἡμερομίσθιον τοῦ γεωργοῦ χωρὶς οὐσιαστικὸν ἀντίκτυπον ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιχείρησιν. Οἰκονομικῶς ἐξεταζομένη ἡ ἀξιοπιστία τῆς γεωργικῆς παρ' ἡμῖν ἐπιχειρήσεως δὲν ἀπεδείχθη ποσῶς, δὲν ἀπεδείχθη δηλαδὴ ἂν εἶνε ὀρθὸν νὰ διατίθενται κεφάλαια εἰς τὴν ἐπιχείρησιν χωρὶς τοῦτο ν' ἀποτελῇ κίνδυνον διὰ τὸ μέλλον αὐτῆς τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ διὰ βρῶσιν τοῦ ἡμερομισθίου καὶ τῆς ὑγείας τοῦ ἐργαζομένου πληθυσμοῦ. Ἀφοῦ καθαρισθοῦν αὐτά, θὰ πρέπῃ ἔπειτα νὰ εὐ-

ρεθοῖν κεφάλαια διὰ ἐφ' ἅπαξ προικοδότησιν τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς, ἡ ὁποία ἔκτοτε δὲν θὰ ἔχῃ κανένα λόγον νὰ δανεῖζεται ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν, ἀλλὰ θὰ χρειασθῇ νὰ εὐρεθῇ εἰς θέσιν ὥστε νὰ ἐμφανίσῃ χαρτοφυλάκιον ἀπολύτως ἀξιόπιστον ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἐκδοτικὴν, τῆς ὁποίας ἡ Γεωργικὴ θὰ εἶναι ὁ κυριώτερος ὀφθαλμός, καὶ τῆς ὁποίας Ἐκδοτικῆς τὸ λεπτότερον ἔργον θὰ εἶνε ἡ καλοῦργιασμένη χρηματοδότησις τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως.

Συναφὲς μὲ αὐτὰ εἶνε καὶ τὸ ἄλλο ζήτημα τοῦ τόκου τῶν γεωργικῶν δανείων. Ὡς βάσις πρέπει νὰ ληφθῇ τὸ ὅτι πτωχὴ χώρα δὲν δύναται νὰ δίδῃ πλουσίαν ράνταν, ὅτι πενιχρὰ ἐπιχειρήσεις δὲν δύναται νὰ δανεῖζεται ἀκινδύνως ἐπὶ μακρὸν μὲ ἀκριβὸν τόκον. δὲν δύναται ὁ πωλητὴς νὰ ζῇ καλλίτερα ἀπὸ τὸν καταναλωτὴν. Μᾶς λέγουν ὅτι ὁ τόκος τῆς Γεωργικῆς δέον νὰ εἶνε ὁ ἴδιος ὁ ἀγοραῖος διὰ νὰ δύναιτο αὕτη νὰ τραβᾷ ἀπεριορίστως ἀπὸ τὴν ἀγορὰν χρῆμα μέχρι τοῦ κόρου· ἀλλὰ αὐτὸ εἶνε ἓνας λόγος, εἶνε φαῦλος κύκλος, διότι τὸ πρόβλημα εἶνε πάντοτε εἰς τὴν ἐξακριβῶσιν τοῦ τόκου πέραν τοῦ ὁποίου ἡ γεωργικὴ ἐπιχειρήσις δὲν δύναται νὰ δανεῖζεται ἄνευ κινδύνου, πρόκειται δι' αὐτὸ κατ' ἀρχὴν καὶ εἶνε ἄλλο ζήτημα ἡ ἐκλογὴ τῆς δανειστικῆς πηγῆς.

Θὰ χρειασθῇ ἴσως νὰ ἐπιδιωχθῇ, ὡς βασικὴ προσπάθεια, ἡ αὖξισις τῶν ἀποδόσεων εἴτε ἡ καλυτέρα ὁργάνωσις τῆς πωλήσεως ὥστε νὰ ἀντέχῃ τις εἰς βαρὺν τόκον· εἴτε θὰ χρειασθῇ ἡ ἐξασφάλισις δανεισμοῦ μὲ τόκον μειωμένον.

Ἡ διενκρίνησις τῶν βασικῶν αὐτῶν προβλημάτων δὲν ἐγένετο καθόλου, ἡ ἔως τώρα συζήτησις περὶ τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς δὲν εἰσῆλθεν καν εἰς αὐτὰ τὰ θέματα.

Καὶ διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς δικαίως θὰ ἡδύνато πᾶς τις νὰ μειδιάσῃ μὲ τοὺς κελαιδισμοὺς ποὺ οἱ ἀνόητοι τέτυγες κάμνουν νὰ ἀκούονται ἀκατάπανστα γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ ζήτημα.

Πρὸ ἐτῶν εἶχε ριφθεῖ ἐδῶ μία σειρὰ ἰδεῶν αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀνάλογοι μὲ τὰ τότε πράγματα· τώρα ὁμως ἡ κατάστασις ἀπέχει πολὺ καὶ μεγάλῃ πείρα συνεκομίσθη· εὐρίσκομεν ἐν τούτοις εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν συνεταιρικὴν ἀγορὰν ὑπεράγαν ἀναμασημένας τὰς ἰδίας ἐκείνας παλαιὰς ἰδέας, καθαντὸ γεμάτας σιέλων. Δὲν ἀποκρύπτομεν ὅτι ἐπεριμέναμεν ζύμωσιν ἰδεῶν βαθυτέρων καὶ ὅτι εἰς τὸ κέντρον τοῦτο τῆς Θεσσαλονίκης εὐρισκόμενον ἐγγύτερον τοῦ δράματος θὰ ἀνεδεικνύοντο πνευματικαὶ ἡγήτορες ἄξιοι τῶν περιστάσεων. Ἡ δυστοκία ὁμως αὕτη καθιστᾷ ὅπως καὶ τόσα ἄλλα συμπτώματα, ἐξόχως ἐπὶκαιρον μίαν εὐρείαν διαφωτιστικὴν προσπάθειαν, ὥστε ὁ καθένας νὰ ἀντιληφθῇ εὐκόλα

Περίληψις

Ἡ ὁργάνωσις τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλίσεως ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐξελικτικῇ μορφῇ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς μικρᾶς χωρικῆς οἰκογενείας.
Σχέσεις τοῦ σχηματισμοῦ τούτου πρὸς τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν.

Πρὸς τοῦτο συνεχίζων τὴν ἀνάλυσιν τοῦ σχηματισμοῦ, ἔρχομαι εἰς τὸ τρίτον βασικὸν σημεῖον (πίστις καὶ ἀσφάλεια) καὶ εἰς τὸ τέταρτον ἐπίσης (σχέσεις τοῦ σχηματισμοῦ μετὰ τὴν χρηματικὴν οἰκονομίαν), δύο σημεῖα ἅτινα ὡς συμπίπτοντα ἐδῶ θὰ τὰ μελετήσω ἀπὸ κοινοῦ.

Πράγματι ζήτημα καθορισμοῦ σχέσεων ἐφεξῆς δὲν γεννᾶται, διότι ἤδη πρόκειται περὶ σχηματισμοῦ ὅχι ἁλλοτρίου ὥς ἦσαν οἱ πατριαρχικοὶ κλειστοὶ τοιοῦτοι, ἀλλὰ σχηματισμοῦ ἀποτελοῦντος πηροδαῖον παράγοντα αὐτῆς ταύτης τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας. Αἱ μορφαὶ ἐξ ἄλλου δι' ὧν ἀσχεῖται ἡ πίστις καὶ ὁργανώσονται ἡ ἀσφάλειαι τῶν ἐκχρηματισμένων γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων, εἶνε γινωσταί, εἶνε οἱ πολυποίκιλοι συνεταιρισμοί. Ἡ θεικὴ ἐκκεφαλαιοκράτης ἐνὸς σχηματισμοῦ εἶνε ταυτόσημος καὶ μετὰ τὴν παρῶν μετατροπὴν ἢ ἀχρήστευσιν ὅλων τῶν παλαιῶν συστημάτων ἀποταμιεύσεως καὶ ἀσφαλείας καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν διὰ τῶν συνεταιρισμῶν ποῦ προσιδιάζουσιν εἰς τὸ νέον καθεστῶς. Τὴν ἄποψιν ταύτην τὴν ἀνέλυσα ἤδη ἀρκετὰ καὶ διὰ τοῦτο δὲν θὰ τὴν συζητήσω πλέον θεωρητικῶς (1). Οὔτε ἐξ ἄλλου περὶ τῆς

ὅτι αἱ περιστάσεις χρειάζονται πολὺ ἰσχυροὺς ὄμους καὶ ὅτι ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν δυσχερῶν περιστάσεων ἡ δημαγωγία τοῦ πεινῶντος πλήθους καὶ ἡ τυφλὴ ψηφοθηρία δὲν ταυτίζεται μετὰ τὴν πεφωτισμένην καὶ ἐπίμονον αὐστηρὰν καθοδήγησιν τοῦ λαοῦ πρὸς μέλλον καλῆτερον.

(1) Τὰ ἐξῆς μόνον προσθέτω ἐδῶ πρὸς πλήρη διασάφισιν τῶν ὧν ἔγραψα εἰς τὰ γενικά δεδομένα τῆς παρούσης μελέτης ὡς πρὸς τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ μετὰ τὴν ἐκκεφαλαιοκράτησιν: "Ὅτι ἡ προϊοῦσα ἐκκεφαλαιοκράτης τῶν σχηματισμῶν τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας εἰς τὰς καθυστερημένας χώρας ἦτις συμβαδίζει μετὰ μίαν, παραλλήλως ἐπίσης προϊοῦσαν, ἀτονίαν τῶν παλαιῶν μορφῶν ἀποταμιεύσεως καὶ τῶν πάσης φύσεως ἀσφαλειῶν, ἐνδεικνύεται σαφῶς ἀπὸ τὴν μεγάλῃν κρίσιν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν συχνά, ἡ ὅποια ἐκ τῶν μετατροπῶν τούτων δημιουργεῖται.

Ἡ διευθέτησις τῆς καταστάσεως ταύτης ἔγκειται εἰς τὴν ἀνασυγκέντρωσιν ὧπως εἶπα καὶ εἰς τὴν ὑπαγωγὴν καὶ τῶν ἐλευθέρων παραγωγῶν καὶ τῶν μικροῖδιοκτησιῶν κάτω ἀπὸ εὐρύτερας μορφᾶς ὁργανώσεως.

Τοῦτο δὲ διότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἔχουσιν μὲν μίαν ὠρισμένην ἱκανότητα πρὸς ἐργασίαν, δὲν ἔχουσιν ὅμως ὅλοι καὶ τὴν ἱκανότητα διὰ νὰ ὁργανώσων ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας μίαν ἐπιχείρησιν καὶ πολὺ ὀλιγώτερον τὴν ἀπαραίτητη διὰ τὸ μέλλον των πρόβλεψιν καὶ ἀποταμιεύσιν. Ἐξ ἄλλου

παρατηρήθη συχνά ὅτι ἀκριβῶς οἱ πλέον δραστήριοι καὶ οἱ πλέον ἀποδοτικοὶ καὶ δημιουργικοὶ ἄνθρωποι τῆς ἐργασίας εἶνε καὶ οἱ πλέον ἀμελεῖς εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀποταμιεύσεως κλπ...

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὅλοι οἱ πολιτισμοὶ ἐστηρίχθησαν τὸ μὲν, ὡς εἶπα, εἰς τὴν ὑπερεργασίαν τῶν ἀτόμων τὸ δὲ εἰς τὴν συγκέντρωσιν τὴν ἀτομικὴν κατ' ἀρχὰς καὶ εἰς τὴν κοινωνικοποίησιν τελικῶς ὅλων τῶν γενικωτέρας φύσεως λειτουργειῶν τῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν παραγωγὴν. Οἱ πολιτισμοὶ αὗτοὶ ἐγγυήθησαν ἔναντι τῆς ὑπερεργασίας τὰ ὁποιαίτητα τῆς ζωῆς εἰς ὅλους τοὺς ἐργαζομένους, ὠργάνωσαν δὲ καὶ μετὰ τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην μορφήν τὴν πρόβλεψιν καὶ τὴν ἀποταμίευσιν, τοῦ ἀπαιτεῖ ἢ ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Εἶνε εὐνόητον ὅθεν ἐκεῖνο τοῦ ἐσημείωσα εἰς τὰ γενικά δεδομένα τῆς παρουσίας μελέτης, ὅτι δηλαδὴ τὸ κεφάλαιον, ὅπως ἐν τῇ βιομηχανικῇ παραγωγῇ μετέχει θετικῶς τῶν ἐκ τῶν διαφορῶν κινδύνων αὐτῆς ζημιῶν εἴτε εἰς τὰ πρόσωπα εἴτε εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις σύμφωνα μὲ τὸ δίκαιον τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, οὕτω πρέπει νὰ μετέχει τούτων καὶ ἐν τῇ ἐκκεφαλαιοκρατημένῃ γεωργικῇ παραγωγῇ.

Ἄν ἐν τῇ πράξει δὲν συμβαίνει τοῦτο, ἡ διαφορὰ ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ παρουσίᾳ ἀστικῇ περιόδῳ ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ ἐπέτυχε τὴν ὁλοκληρώσιν τῆς ἐνωρίτερα καὶ γοργῶς τείνει πρὸς τὴν σύνθυσίν τῆς διὰ τῆς συγκεντρώσεως ὡς συνέβη ὑπὸ διαφορῶν μορφᾶς πάντοτε ἐν τῇ ιστορίᾳ—ἐνῶ ἡ ἀγροτικὴ παραγωγὴ ἰδίως εἰς τὰς καθυστερημένας, ὡς ἡ τῶν Βαλκανίων, περιοχὰς εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῆς μεταβατικῆς κρίσεως μέχρι τῆς ὀριστικῆς ἐκκαθαρίσεως καὶ τῆς προαγωγῆς εἰς τὸ κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς.

Ὑπάρχουν μερικά διδάγματα, ὧν ἡ ἀξία δὲν κατανοεῖται πλήρως παρὰ μόνον ὅταν τὰ ὑποσθῇ κανεὶς ἐν τῇ πράξει.

Οὕτω ἡ ἀστικὴ κοινωνία, ἡ μεγαλουργήσασα εἰς τὰ πρῶτα βήματά της διὰ τοῦ ἀκράτου οἰκονομικοῦ ἀτομικισμοῦ καὶ τοῦ *laissez-faire*, ὅταν ἤλθε ἡ στιγμή νὰ συντεθῇ καὶ νὰ ὁλοκληρωθῇ, ἀφήνει αὐτὸ τὸ δόγμα καὶ σιγὰ σιγὰ ἀναπτύσσει τὸ κοινωνικὸν δίκαιον τῶν ἀσφαλίσεων. Συγχρόνως γίνεται φανερόν ὅτι ἡ ἀνακάλυψις τοῦ Μάρξ περὶ ὑπεραξίας δὲν εἶνε ἄλλο τι παρὰ ἡ ἐν τῷ κεφαλαιοκρατικῷ καθεστῶτι ἐκδήλωσις τοῦ σταθεροῦ νόμου τῆς ὑπερεργασίας, ἥτις εἶνε εἰς τὰ θεμέλια παντὸς πολιτισμοῦ, εἴτε γεωργικοῦ εἴτε βιομηχανικοῦ. Ἀπαξ τοῦτο ἔγινε σαφές, ἐκεῖνο ποῦ ἐνδιαφέρει τώρα εἶνε τὸ νὰ ὑπάρξῃ διὰ τοὺς ἐργαζομένους μία σταθερὰ ἐγγύησις, ὅτι θὰ ἔχουν πάντοτε τὸ ἀπαραίτητον τῆς ζωῆς, ἐνοούμενον βεβαίως μὲ ὅσον τὸ δυνανὸν πλεῖονα εὐρύτητα· εἶνε ἐνδιαφέρον ἐξ ἄλλου ὅπως τὰ ἐκ τῆς ὑπερεργασίας καὶ ὑπεραξίας περιθώρια μὴ διαρπάζονται ἀτομικῶς εἴτε ὑπὸ τῶν ἐργατῶν εἴτε ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν ἢ καὶ διαχειριστῶν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς ἄλλ' ὅπως συσσωρεύονται ὑπὲρ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου εἰς εὐρύτερους ὁργανισμοὺς ἱκανοὺς νὰ φροντίσουν καὶ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ τὴν σταθερὰν πρόνοιαν διὰ τὴν ἀποταμίευσιν καὶ διὰ τὰς ἀναγκαῖας κοινωνικὰς ἀσφαλίσεις. Ταῦτα εἶνε ἐπακόλουθα τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ εἶδος τοῦ πολιτισμοῦ μας καὶ τὸ σύστημα τῆς παραγωγῆς μας κἀμνει ὥστε ἡ ἀποταμίευσις καὶ τὸ σύστημα τῆς παραγωγῆς μας κἀμνει ὥστε ἡ ἀποταμίευσις καὶ ἡ πρόνοια νὰ μὴ ἡμπορῇ πέραν ἐνὸς σημείου νὰ εἶνε ἀτομικὴ ἄλλα ὁμαδική.

Πρόκειται περὶ πραγμάτων γνωστῶν. Ἐδῶ δὲ δὲν κάμνομεν παρὰ νὰ τονίζωμεν ὅτι αἱ λειτουργίαι αὗται αἱ ἀναγκαῖαι εἶνε καιρὸς νὰ ἐπεκταθῶν καὶ εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς γεωργίας μας καὶ εἰς τὰς μάζας τὰς ἐργαζομένας ἐν τῷ κλάδῳ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς καὶ τοῦτο δὲ τόσον περισσό-

συνεταιριστικῆς ιδέας καὶ τῶν πρακτικῶν εφαρμογῶν τῆς ἐν τῇ γεωργικῇ οἰκονομίᾳ θὰ ὁμιλήσω, διότι αὐταὶ καὶ γνωσταὶ εἶνε καὶ διάφοροι ἐπίσης κατὰ διάφορα Κράτη, διαφόρου οὔσης ἐκασταχοῦ τῆς οἰκονομίας ἣτις πρόκειται νὰ ἐξυπηρετηθῇ.

Ἐκεῖνο ποῦ θὰ κάμω ἐδῶ, εἶνε τὸ νὰ καθορίσω πρακτικῶς τὴν θέσιν τοῦ ἐν μεταμορφώσει εὐρυσκοιμένου σχηματισμοῦ τῆς χωρικῆς μας οἰκογενείας ἔναντι τῶν γεωργικῶν πιστώσεων τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς ἢ τῶν μελλοντικῶν τοιούτων τῆς Γεωργικῆς.

Δύο κυρίως σημεῖα παρουσιάζουν σοβαρὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν διαχειριστὴν τῶν πιστώσεων : ἡ χωρικὴ οἰκογένεια ποῦ ἐπεδόθη εἰς τὰς σχετικὰς εἰδικεύσεις ὅσας ἐνεδείκνυε καὶ εὐνοοῦσε τὸ ἔδαφός μας· καὶ ἡ χωρικὴ οἰκογένεια ποῦ ἦτο εἰδικευμένη εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν ἐργατικῶν χειρῶν μόνον.

Τὶ πολιτικὴν θὰ κάμῃ τὸ πιστωτικὸν ἴδρυμα ἐν προκειμένῳ ;

Διὰ τὴν δευτέραν περιπτῶσιν ἤδη ὁμιλήσαμεν συνοπτικῶς ἀνωτέρω. Προσθέτω μόνον ἐδῶ, ὅτι, ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως,

τερον ὅσον αἱ λειτουργίαι αὐταὶ τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ γενικὰ τῆς ἀσφαλίσεως πρὸ παντὸς μὲ τοῖς κλάδους τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εἶνε συμφυεῖς· ἂν ἐφάνησαν πρὸς στιγμὴν ἀτονίσασαι τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν γνωστὴν ἀποσυνθετικὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀστικῶν ἰδεολογιῶν τῆς βιομηχανίας ἐπὶ τῆς γεωργίας· εἰς πάσας ὁμῶς τὰς ἄλλας περιόδους, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀμέσως προηγουμένην τῆς παρούσης περίδου τῆς πατριαρχικῆς κλειστῆς οἰκονομίας ἐν τοῖς Βαλκανίοις, π. χ., ἦσαν ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ, μόνον ποῦ παρουσιάζοντο ὑπὸ ἄλλας μορφάς, τὰς ὁποίας ἐπαρκῶς ἀνέλυσα ὅταν ἐμελέτησα ἀνωτέρω τοὺς κλειστοὺς σχηματισμοὺς τοῦ τσελιγκάτου, τοῦ τσιφλικιοῦ, τῆς Πατριᾶς κλπ. Ἐπαναλαμβάνω λοιπὸν ὅτι ἐν τῇ ἐκκεφαλαιοκρατομένη γεωργίᾳ τὸ χρῆμα δὲν εἶνε ἓνας οὐδέτερος παράγων παρακολουθῶν τὴν γεωργίαν χάριν τῶν τόκων ἀλλὰ εἶνε συντελεστὴς θετικὸς καὶ μετέχει τῆς εὐθύνης· καὶ ἡ εὐθύνη αὕτη δὲν ἀπορρέει ἐκ τοῦ δανειστικοῦ συμβολαίου, ἀλλὰ εἶνε γενική, διότι τὸ ἐθνικὸν κεφάλαιον, ὅπως δημιουργεῖται ἐκ τῆς ἐργασίας ὅλου τοῦ λαοῦ οὕτω πρέπει καὶ νὰ καλύπτῃ πάσας τὰς ἀπαραιτήτους ἀνάγκας αὐτοῦ, τοῦτε βιομηχανικοῦ δηλαδὴ ἐργάτου ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ· τοῦτο δὲ ὅχι βάσει τῆς ἐλεημοσύνης ἢ τῆς γενναιοδωρίας, ἀλλὰ βάσει παγίου μηχανισμοῦ, ὅπως εἶνε τὸ δίκαιον τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, ἀσκούμενον τόσον κατὰ ὁμάδας καὶ κατὰ κοινότητος ὅσον καὶ ὑπὸ ὁργανισμῶν εὐρύτερων εἰς ὅσους κλάδους ἐπιβάλλει τοῦτο ἡ ὁργάνωσις τῆς παραγωγῆς· ἐξ ἄλλου ἐδῶ ἐγκείται καὶ τὸ λεπτὸν σημεῖον τῆς ὑποθέσεως. Διότι ἐν μιᾷ ἀναρχικῇ καὶ ἀποσυντεθιμένῃ ἀτομιστικῇ κοινωνίᾳ τὸ ἐκ τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης δημιουργούμενον δίκαιον ἐκλαμβάνεται ὡς δικαίωμα τοῦ καθενὸς ἀεργου, ἢ παρασίτου ἀστικοῦ ἢ ἀγροτικοῦ στοιχείου. Ἐνῶ τὸ κοινωνικὸν δίκαιον εἶναι φρυσικὸν προῖόν τῶν κοινωνιῶν ὅπου ἡ παραγωγικὴ προσπάθεια τοῦ ἔθνους εἶνε συστηματικὰ ὁργανωμένη καὶ τροφοδοτεῖται ἀπὸ δύο κυρίως πηγάς, ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ καθῆκον τοῦ καθενὸς πρὸς παραγωγικὴν ἐργασίαν εἶνε ἱερὸν καὶ ἀπὸ τὸν ἠθικὸν καὶ ἀκέραιον χαρακτῆρα τῶν ἀποτελούντων τὴν ὁμάδα ἀτόμων.

θεωρῶ πάντοτε ἐξεταστέον περαιτέρω τὸ ζήτημα, ἂν συμφέρῃ νὰ μείνουν εἰς τὴν θέσιν των αἱ παραγωγικαὶ ἐργατικῶν χειρῶν ἐστὶν αὗται μὲ παράλληλον ὀργάνωσιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐποικισμοῦ τῶν περισσευουσῶν ἐργατικῶν χειρῶν καὶ μὲ ἐν καιρῷ ἀνασυζήτησιν τοῦ ζητήματος τῆς Μικρασίας διὰ τὴν περίπτωσιν ἐνδεχομένοι περαιτέρω ὑπερπληθυσμοῦ.

Διὰ τὴν πρώτην φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ φινανσαρισθοῦν μὲν αἱ σχετικαὶ εἰδικεύσεις τῆς προκειμένου νὰ λάβουν ἀπόλυτον μορφήν· ἐκ τῶν ἄλλων ὅμως τῶν πρὸς αὐτεπάροκειαν γινομένων πρὶν καλλιιεργειῶν, πού μιὰ—μιὰ λαμβανομένη εἶναι παθητικαὶ χωρὶς τοὺς προσθέτους πόρους, φρονῶ ὅτι αὗται πρέπει εἴτε νὰ ἐξακολουθήσῃν νὰ ἐκτελοῦνται μὲ τὴν παλαιὰν ὑπερεργασίαν, εἴτε νὰ ἐκκαθαρισθοῦν καὶ νὰ ἐγκαταλειφθοῦν αἱ περισσότεραι, ἐν συνδυασμῷ βεβαίως καὶ μὲ μίαν γενικωτέραν μεταρρύθμισιν καὶ τῶν καθυστερημένων καλλιεργητικῶν συστημάτων. Ἐὰν δηλαδὴ παλαιόθεν μία οἰκογένεια σταφιδοπαραγωγῷ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐκαλλιέργει διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν τῆς καὶ ὀλίγο σιτᾶρι διὰ ἰδίαν χρῆσιν τῆς, ἡ οἰκογένεια αὕτη πρέπει νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον αὐτὸ χωρὶς νὰ πιστωθῇ διὰ τοῦτο. Πρέπει δηλαδὴ νὰ γείνῃ παρακολούθησις τῶν πιστώσεων, ὥστε νὰ διατεθοῦν αὗται εἰς τὰς ἀπαραίτητους μεταρρυθμίσεις τῶν καλλιεργειῶν πού ἀντέχουν εἰς τὰς πιστώσεις καὶ εἰς τὴν ἐκκεφαλαιοκράτησιν καὶ ὅχι νὰ διατίθενται ὡς μέχρι τοῦδε ἐγένετο, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ πιστοῦχου, ὁ ὁποῖος ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ ἐγκατέλειπε αὐτὰς τὰς ἰδιοχείρους καλλιεργείας πού ἐν τούτοις τοῦ ἔδιδαν μεγάλο μέρος τοῦ ψωμοῦ του. Τὰ δάνεια δὲν πρέπει νὰ δίδωνται ἐφ' ὅσον φθείρουν μόνον καὶ ἀλλοιώνουν τὸ εἶδος ζωῆς, χωρὶς ν' αὐξάνουν τὴν παραγωγὴν. Ἴσως διὰ τὴν παρακολούθησιν ταύτην ὄργανον κατάλληλον θὰ ἦσαν μερικὰ τοῦλάχιστον ἐκ τῶν Γεωργικῶν Γραφείων τοῦ Ἐποικισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐνεργήσαντα τὴν τοποθέτησιν τοῦ προσφυγικοῦ δανείου μεταξὺ τῶν ἐποίκων μὲ δικτατορικὰ δικαιώματα, ἔσχον πολλὰς ἐνκαιρίας ν' ἀποκτήσουν πείραν τοῦ πῶς δέον νὰ γίνετι ἡ παρακολούθησις τῶν πιστούχων. Ἐπαναλαμβάνω δὲ ἐδῶ, ὅτι εἶνε λίαν ἐπικίνδυνον πρᾶγμα διὰ τὸ μέλλον τῆς γεωργίας μας καὶ διὰ τὸ ὑπάρχον πενιχρὸν Γεωργικὸν μας Κεφάλαιον ἡ ἐπέκτασις τοῦ δανεισμοῦ μὲ τὸν ἴδιον μάλιστα ὑψηλὸν τόκον καὶ εἰς τὰς παθητικὰς εἴτε ἐκμεταλλεύσεις εἴτε καὶ γενικῶς περιοχάς (1). Περὶ δὲ τῶν δια-

(1) Ὑπενθυμίζω τὰ ὅσα ἀνωτέρω ἐσημείωσα σχετικῶς μὲ ἐπανελθόντας μετανάστας, οἱ ὁποῖοι ἔχασαν ὅλα ὅσα ἔφεραν ἐξ Ἀμερικῆς εἰς τὰς παθητικὰς βασικὰς ἐκμεταλλεύσεις πού εὐρέθηκαν ἐκ παραδόσεως, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἦταν δι' αὐτάρκειαν, ὅχι διὰ κέρδος.

φορικῶν τόκων ὠμίλησα ἤδη ὅταν ἐπραγματευόμην τὴν δευτέραν περίπτωσιν, τὸν κυρίως δηλαδή τύπον ἐξορμήσεως. Οὗτοι πρέπει νὰ ὀρισθοῦν διαφορετικοὶ κατὰ προϊόντα (πολυτελῆ ἢ μὴ) καὶ κατὰ περιοχάς (παθητικὰς ἢ μὴ).

Σχετικῶς μὲ τὴν κεκτημένην πείραν ὡς πρὸς τὸν μηχανισμόν τοῦ δανεισμοῦ, ἔγεινε φανερόν, ὅτι αἱ διατυπώσεις αὐτοῦ ἦσαν ἕως τώρα πολὺ γραφειοκρατικαὶ καὶ συνεπῶς δαπανηραὶ καὶ ἐκνευριστικαί, ἐξαντλητικαὶ ἐντελῶς διὰ τὸν πιστοῦχον.

Θὰ ἦτο δὲ περαιτέρω χρήσιμον νὰ κάμῃ κανεὶς τὴν πλέον δρυμεῖαν κριτικὴν τῆς ποσοτικῆς δανειακῆς πολιτικῆς, ἡ ὁποία ἐν τούτοις εἶνε εἰς τὴν ἡμερησίαν διάταξιν καὶ φαίνεται ν' ἀποτελῇ τὸ κύριον ζήτημα, ἂν καὶ ὑπάρχουν ἄλλα πολὺ σοβαρώτερα, πού πρέπει νὰ κανονισθοῦν ἐκ τῶν προτέρων διὰ νὰ λάβῃ τὸ ἴδρυμα τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς τὰς πρεπούσας ἐδραίας βάσεις(1).

(1) "Ἄν καὶ θὰ ἦσαν πολὺ ἐνδιαφέρουσαι καὶ χρήσιμοι ἀντικειμενικῶς ἐν τούτοις μένουν εἰς τὸ σκότος αἱ συζητήσεις πού ἐγείναν ἐσχάτως, σχετικῶς μὲ τὴν ἴδρυσιν τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς, μεταξύ τῆς Κυβερνήσεως—τῆς διοικήσεως τῆς Ἑθνικῆς καὶ τοῦ κ. Μυλωνά. Ἦκουσα, ὅτι, ἐκτὸς τῶν ἄλλων κύριον ἐπίσης θέμα ἐφ' οὗ διετυπώθησαν ἀντίθετοι γνώμαι εἶναι καὶ τὸ τῆς ἐποπτείας τῶν Συνεταιρισμῶν, ἂν αὕτη θὰ ἀσκήται ἀπὸ τὴν Τράπεζαν ἢ ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας. Γνωρίζω ὅτι ἀρμοδιώτατοι μεταξύ τῶν εἰδικῶν συνεταιριστῶν ἐξεφράσθησαν ἐναντίον τῆς ἐξασκήσεως τῆς ἐποπτείας ἀπὸ τὴν Τράπεζαν. Ἔχουν κατ' ἀρχὴν δίκαιον. Ἀλλὰ θὰ ἐπερίμενε κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς νὰ θέσουν ὄχι τὸ μέρος ἀλλὰ τὸ ὅλον ζήτημα τῆς συνεταιρικῆς πολιτικῆς, διότι βεβαίως δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ διαφωνῇ κανεὶς ἐπὶ τοῦ ποῖος θὰ ἐφαρμώσῃ μίαν πολιτικὴν ἀκόμη ἀκαθόριστην. Ἄλλως ἔχω πείραν τοῦ πῶς διεχειρίσθῃ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας διὰ τῶν ὑπηρεσιῶν του ἓνα πολὺ σπουδαῖον συνεταιρικόν ζήτημα ἀρχῆς, πού προέκυψεν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ μακαρίτη Μαλούχου, τότε διευθυντοῦ τῆς Ὀμοσπονδίας τῶν Γεωργικῶν συνεταιρισμῶν Μακεδονίας. Δὲν γνωρίζω δὲ βεβαίως ἂν καὶ ἡ Τράπεζα θὰ ἔκανε τίποτε καλλίτερον. Αἱ ὑπηρεσίαι εἴτε τοῦ Ὑπουργείου εἴτε τῆς Τραπεζῆς εἶναι ἀχρηστοί, ἐπιζήμιοι μάλιστα, ἐφόσον λείπει ἡ κατευθύνουσα γραμμὴ. Καλλίτερον ἀπ' ὅλα θὰ ἦτο νὰ ἴδῃ κανεὶς ποιοὶ ἕως τώρα εἰργάσθησαν καὶ ἔδειξαν ἀποτελέσματα ἱκανοποιητικὰ καὶ εἰς αὐτοὺς νὰ δοθοῦν τὰ μέσα πρὸς συνέχισιν τῆς δράσεώς των χωρὶς νὰ δημιουργοῦνται πολυτελεῖς ὑπηρεσίαι γραφειοκρατικαί. Ἄλλως τε, ὅπως ἤδη παρετήρησα, ἀνεπεξέργαστος καὶ ἀσαφής εἶναι ὅχι μόνον ἡ συνεταιρικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ καθόλου γεωργικὴ πολιτικὴ ἐν τῇ χώρᾳ μας. Τοῦτο δὲ ἀκριβῶς εἶναι πού δίδει εἰς μὲν τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν τὸ δικαίωμα νὰ καυχᾶται, ὅτι μέγα τι κατώρθωσε ἐν προκειμένῳ—ἐνῷ δὲν ἔκαμεν ἢ νὰ παρακολουθήσῃ ἀπλῶς διὰ τῶν πιστώσεών της τὴν γεωργίαν μας εἰς τὰς ἡμέρας τῶν καλῶν τιμῶν καὶ τῶν παρειῶν ἀγελάδων—εἰς πάντα δὲ οἰονδήποτε τολμηρὸν ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ἴδρυσιν κόμματος ἀγροτικοῦ, ῥίπτοντας εἰς τὰς ἀγροτικὰς μάζας ὡς δόλωμα κτυπητὰς τινὰς ὑποσχέσεις, πρὸς ἃς οἱ γεωργοὶ εἶναι φύσει ἄπληστοι (δασμολογικὴ προστασία, διανομαὶ γαιῶν, ἀνεξάρτητος Γεωργικὴ Τράπεζα μὲ πολλὰ ἑκατομύρια) ἐνῷ εἶναι φανε-

Διὰ μακρῶν ἀλλαγῶν τῆς μελέτης μου ἀνέπτυξα τὴν παρατήρησιν, ὅτι ὁ βραχείας προθεσμίας δανεισμός τῆς γεωργίας κατείνε ὑπερβολικὸς καὶ δυσανάλογος καὶ πρὸς τὰς πραγματικὰς καλλιεργητικὰς ἀνάγκας αὐτῆς καὶ πρὸς τὸ ὅλον γεωργικὸν μας κεφάλαιον. Ὡς γνωστὸν τὸ σπουδαιότερον μέρος τοῦ καλλιεργητικοῦ κεφαλαίου εἶνε ἡ ἐργασία, τὴν ὁποίαν ἡ μικρὰ οἰκογένεια πρέπει, λόγῳ τῶν γενικῶν συνθηκῶν τῆς, νὰ παρέχῃ αὐτοπροσώπως· ἐνῶ τὸ ἀντίθετον παρ' ἡμῖν συμβαίνει, ὅτι δηλαδή ἡ ὑπερβολὴ τοῦ καλλιεργητικοῦ δανεισμοῦ ὠθεῖ εἰς τὴν πρόσληψιν ἐργατῶν ποὺ ἀντικαθιστοῦν ἐπιζημίως τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας· τοῦτο ἀποτελεῖ ἐπικίνδυνον νόθευσιν τοῦ εἵδους ζωῆς, παρεμποδίζει ἐπίσης τὴν κανονικὴν κατανομὴν τῶν ἐργατικῶν χειρῶν, αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ διατίθενται εἰς ἐργασίας ποὺ ἔχουν ἀπόδοσιν καὶ ὅχι ν' ἀντικαθιστοῦν τοὺς ἐλαφρᾶ τῇ καρδίᾳ ξεκοκαλίζοντας τὸ καλλιεργητικὸν δάνειόν των εἰς τὰ καφενεῖα. Εἶνε γεγονός, ὅτι, εἰς μερικὰς γεωργικὰς περιφερείας παραγοῦσας ἐκλεκτὰ εἶδη, τὸ γεωργικὸν ἡμερομίσθιον εἶνε μεγαλύτερον τοῦ ἐργατικοῦ τῆς βιομηχανίας. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐνδείκνυται ὅπως, ἐκεῖ ὅπου ἐκτελοῦνται π.χ. ἔργα καὶ δημιουργοῦνται πόροι πρόσθετοι, μὴ δίδονται παρὰ μικραὶ γεωργικαὶ πιστώ-

ρὸν ὅτι οἱ ἀγρόται τῆς Ἑλλάδος λόγῳ εἰδικῶν συνθηκῶν ἔχουν συμφέρον νὰ κάμουν ὅχι ταξικὴν, ὡς ἐξήγησα ἤδη, ἀλλὰ συνθετικὴν πολιτικὴν, ὡς κύριοι ἐντὸς τοῦ οἴκου των φέροντες καὶ τὰς εὐθύνas αὐτοῦ καὶ ὅχι ὡς παρείσακτοι, καιροφυλακτοῦντες νὰ ἰδιοποιηθοῦν ὅ,τι πέσῃ στὰ χεῖρά τους.

Εἶναι δυσάρεστον ὅτι τὸν πειρασμὸν αὐτὸν ὑπέστησαν καὶ σοβαροὶ παράγοντες ἐκ τοῦ πολιτικοῦ κόσμου τῆς χώρας. Αὐτὸς ὁ κ. Παπαναστασίου περιεπλάκη εἰς τὸν λαβύρινθον τοῦτον ὡς μοῦ ἐδόθη εὐκαιρία νὰ τὸ ὑπτιληφθῶ κατὰ τὸ προαναφερθὲν Γεωργικὸν Συνέδριον τοῦ 1928 ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ἐπειδὴ εἶχα ἀνάμειξιν ἄμεσον εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας, ἐφ' ὅσον ἔζη ὁ Διευθυντὴς τῆς μακαρίτης Μαλοῦχος, εἶχα παραστή, προσκληθεῖς, εἰς τὸ Συνέδριον αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἔφερε μάλιστα καὶ τὸν τίτλον τοῦ Συνεδρίου τῶν συνεταιριστῶν τῆς Ἑλλάδος. Προσεπάθησα τότε ν' ἀσκήσω ἐπηρεοὺν ὅπως αἱ συζητήσεις κρατηθοῦν εἰς τὸ Συνεταιρικὸν ἐπίπεδον, διὰ νὰ διαφωτισθῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ κοινὴ γνώμη· εἰδικὸς εἰσηγητὴς ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦτου εἶχεν ὀρισθῇ ὁ γεωπόνος Π. Κεφαλλέλης· δυστυχῶς οἱ ἐγκάθετοι τῶν κομμάτων καὶ οἱ ψηφοθηροὶ τὸν ἀπεδοκίμασαν, κατὰ τρόπον πρόστυχον ἐντελῶς, πρᾶγμα ποὺ ἔφερε τὸν φωτισμένον ἀλλὰ νευρικὸν καὶ ἀτυχή ἐκείνον ἄνθρωπον εἰς τὸν τάφον.

Ὁ κ. Παπαναστασίου ὑπῆρξεν θεατὴς ὅλης αὐτῆς τῆς ἀθλιότητος καὶ δὲν τὴν ἀνεχάϊτσεν, ἀν καὶ ἠδύνατο· κριτικὴν δὲ ἐπὶ τοῦ γεγονότος τοῦτου ἀκριβῶς περιεῖχεν ἓνα δοκίμιον ἄρθρον τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσα ἀμέσως τότε ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὴν ἐφημερίδα «Φῶς» τῆς 6ης Ἀπριλίου 1928 καὶ τὸ ὁποῖον κατεχώρησα εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην ἐν ὑποσημειώσει τοῦ Γ' παραρτήματος τῆς «Πατριᾶς».

σεις. Πολύ ενδιαφέρουσα εἶνε ἡ ἱστορία τῆς ἀναπτύξεως τοῦ δανεισμοῦ ἐκ μέρους τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης· αὕτη ἐπετεύχθη χάρις εἰς τὰς βελτιωθείσας τιμὰς τῶν γεωργικῶν προϊόντων· κατέληξεν ὅμως ὁ δανεισμός αὐτός ν' ἀποτελῇ ἐτήσιαν φαλκίδευσιν τῆς γεωργικῆς προσόδου, ἥτις ἐπιβαρύνεται καὶ μὲ τὰς ἄλλας ἀνοήτους καὶ ἐπιπολαίας δοσοληψίας τῶν γεωργῶν μας, τὰς ὁποίας οὗτοι ἐσυνέχισαν παραλλήλως μὲ τὸν ἐκ τῆς Τραπέζης δανεισμόν. Μὲ μίαν δὲ λέξιν, ὑποστηρίζω, ὅτι δὲν εἶνε εἰς τὸ συμφέρον τῆς γεωργίας μας, ἐκτὸς εἰς τὴν περίπτωσιν ἀπολύτων τινῶν εἰδικεῦσεών της, νὰ δανεῖζηται ὑπερβολικὰ ποσὰ καὶ μάλιστα νὰ τὰ χρησιμοποιοῖ δι' ἄλλας ἀνάγκας της, τὰς ὁποίας μόνον δι' οἰκονομιῶν πρέπει ν' ἀντιμετωπίζῃ, ὅχι διὰ δανείων.

Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν πολιτικὴν ἐπὶ τῶν βραχυπροθέσμων ἀκριβῶς δανείων πρέπει νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι τὸ πλεῖστον αὐτῶν, δὲν εἶνε εἰς τὴν θέσιν των διδόμενα ὡς καλλιεργητικὰ ἐννεάμηνα ἢ δωδεκάμηνα· διὰ τὴν καλλιέργειαν πρέπει νὰ παρέχεται ἐπικουρία εἰς εἶδη μόνον, (π.χ. λιπάσματα, σπόροι) ὅχι εἰς χοῦμα. Δάνειον εἰς χοῦμα δέον νὰ δίδηται εἰς τοὺς παραγωγοὺς πολὺ βραχυτέρας προθεσμίας ἀκριβῶς κατὰ τὴν συγκομιδὴν καὶ ὀλίγον μετ' αὐτήν, καὶ μόνον τότε πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τῆς κυκλοφορίας τῶν γεωργικῶν προϊόντων, οὕτως ὥστε ὁ παραγωγὸς νὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ περιμείνῃ καλλιτέραν καὶ δικαιοτέραν τιμήν.

Πρακτικῶς τὰ δάνεια τῆς Ἑθνικῆς δὲν ἐπῆγαν εἰς τὴν καλλιέργειαν ἀλλὰ ἐχρησιμοποιήθησαν ἀπὸ τὸ πλεῖστον τῶν γεωργῶν μας διὰ νὰ προστατευθοῦν ἀκριβῶς εἰς ἅς περιστάσεις ἡναγκάζοντο νὰ καταφύγουν εἰς τοὺς τοκογλύφους (πληρωμὴ φόρων, ἀσθένεια, γάμος, σιτοδεία, βελτίωσιν εἵδους ζωῆς ἀπαραίτητα κλπ.). εἶνε δὲ ἐπάναγκες εἰς τὸ πιστωτικὸν ἴδρυμα νὰ μελετήσῃ τὴν περίπτωσιν ταύτην μὲ ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν ὅπως ἰδιάζουσαν ὅπως δῆποτε τὸ εἶδος ζωῆς δέον νὰ βελτιωθῇ χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ὑπερβῇ τὸ ὅριον τῆς λιτότητος καὶ τῆς τοπικότητος (τοπικοῦ χρώματος) ποὺ ἰδιάζει εἰς χώρας ὡς ἡ Ἑλλάς. Ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ καλλιεργηθῇ ἡ ἰδέα τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ τῶν ἀμέσων καταθέσεων τῶν γεωργῶν εἰς τὸ πιστωτικὸν τῶν ἱδρυμάτων· αἱ δὲ εὐκολαὶ δέον νὰ εἶνε μεγαλειότεραι δι' ἐκείνους ποὺ θ' ἀποταμιεύσوين παρὰ τῇ Τραπέζῃ ἔστω καὶ μικρὰ κατ' ἀρχὰς ποσὰ.

Εἶνε δὲ ἐντελῶς διάφορον τὸ ζήτημα τῶν μακρῶς καὶ μέσης διάρκειας πιστώσεων, τῶν προοριζομένων ἰδίως διὰ τὰς μικρὰς βελτιώσεις· ἐὰν ὁργανωθῇ καλῶς ἡ ἐποπτεία καὶ ἡ παρακολούθησις, τὰ δάνεια ταῦτα, ἀντιθέτως πρὸς τὰ βραχυπρόθεσμα, πρέπει

ν' ἀκολουθήσουν μίαν βαθμιαίως ἀνιούσαν κλίμακα. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ φανταζόμεθα ὅτι θ' ἀπαιτηθοῦν τεράστια ποσά. Ἐκάστη οἰκονομία, καὶ ἰδίως καθυστερημένη τεχνικῶς ὡς ἡ ἰδική μας γεωργικὴ, δὲν δύναται ν' ἀπορροφήσῃ παραγωγικῶς μεγάλα κεφάλαια διὰ μιᾶς. Ὁ ἐποικισμὸς μόνον ἀπὸ τὴν ἀνάγκην δικαιο-λογεῖται, ῥίψας εἰς τὴν ἀγορὰν τόσα μεγάλα ποσά, εἰς τόσον βρα-χὺ διάστημα χρόνου. Κι' ἔπειτα εἶνε καὶ τὸ ἐξῆς : ὅτι μία μικρὰ βελτίωσις, ὅταν ἐνεργηθῇ ἐπιτυχῶς, θὰ φέρῃ ἡ ἴδια καὶ εἰς ἑαυ-τὴν καὶ εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν μίαν ἀνάλογον ἄνεσιν, κατὰ τὸ ρητὸν ὅτι ἡ φτώχεια φέρει φτώχεια καὶ ὁ πλοῦτος πλοῦτον.

Εἰς αὐτὰς τὰς παρατηρήσεις περιέλαβα ὅσα εἶχα νὰ σημειώσω, προκειμένου περὶ τοῦ πρακτικοῦ καθορισμοῦ τῆς θέσεως τοῦ ἐν τῇ τελικῇ του, ἐπὶ τοῦ παρόντος, μεταμορφώσῃ ἐξελισσόμενον σχημα-τισμοῦ τῆς χωρικῆς μας οἰκογενείας τῶν μικροῖδιοκτητῶν ἔναντι τῶν γεωργικῶν πιστώσεων τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς. ἔννοεῖται ὡς εἶπα, ὅτι αὗται ἰσχύουν καὶ δι' οἰονδήποτε ἄλλον ὄργανισμόν, ὁ ὁποῖος ἤθελεν ἐπιφορτισθῇ τὴν συνέχισιν τοῦ ἔργου τῆς Ἑθνικῆς.

Μὲ τὰς αὐτὰς δὲ παρατηρήσεις κλείω ἐδῶ καὶ τὴν ἀναλυτικὴν μελέτην τοῦ σχηματισμοῦ κατὰ τὰ τέσσαρα κύρια σημεία τῆς ἐ-ρεῦνῆς μου. Μία νέα ἐργασία θὰ χρειασθῇ νὰ γίνῃ ἐπὶ τῶν αὐ-τῶν τεσσάρων σημείων ἐφ' ὅσον παραλλήλως ἡ γεωργικὴ μας οἰ-κονομία θέλει προσαρμοζέσθαι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς τὸ κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς καὶ τοῦτο διὰ νὰ καθορισθοῦν καλύ-τερον αἱ μορφαὶ μὲ τὰς ὁποίας θὰ κινήθουν αἱ κύρια βασικαὶ λειτουργίαι καθὲ οἰκονομικοῦ ὀργανισμοῦ. Ὅ,τι εἶπα ἐγὼ ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς τὰ ἄμεσα δεδομένα τῆς παρούσης μόνον περιόδου ἀπὸ τῆς ἀναμίξεως τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς εἰς τὴν χρη-ματοδότησιν τῶν συνεταιρικῶν ὁργανώσεων τῆς γεωργίας μας μέχρι σήμερον καὶ μέχρι τῆς τελικῆς χρηματικῆς μορφῆς, πρὸς ἣν γοργῶς θαίνει ἡ κατάστασις.

Ὅμιολογῶ, ὅτι αἱ τελευταῖαι ἀναλύσεις ποὺ ἔδωσα, ὅφειλε νὰ στηρίζονται εἰς πολὺ περισσότερα στοιχεῖα. Δυστυχῶς οὔτε οἱ ἐν ἁμέσῳ δρᾶσαι διατελοῦντες συνεταιρισταὶ ἐδημοσίευσαν μελέτας συστηματικὰς, ἐκτὸς τοῦ κ. Χρ. Τερζάκη, Γενικοῦ Διευθυντοῦ τῆς Κεντρικῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς ἐν Καλάμαις, ὅστις εἰς πρόσφα-τον μελέτην του ἔδωκε μερικὰ στοιχεῖα ἐκ τῆς πείρας του (1).

Οἷτε δὲ καὶ ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα νομίζει, ὡς φαίνεται, καθῆκον τῆς νὰ φέρῃ εἰς φῶς μίαν πραγματικὴν ἔκθεσιν τῶν δεδομένων

(1) Βλέπε Χρήστου : Τερζάκη « Ἀγροτικὴ Συνεταιρικὴ Ὁργάνωσις οἱ συνεταιρισμοὶ τοῦ Α' βαθμοῦ (μελέτη ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν τόμος Α' 1928) ».

ἐφ' ὧν ἐθάσισε τὸ ἐφαρμοσθὲν πρόγραμμα τῆς καὶ τῆς πείρας ποὺ ἐντεῦθεν φυσικὸν ἦτο νὰ συγκομίσῃ (1).

Εγὼ εἶχα ἀρχίσει σχετικῶς μὲ τὰ προβλήματα τῆς μικρᾶς χωρικῆς μας οἰκογενείας μίαν ἔρευναν, τὴν ὁποίαν ὁμως ἐσταμάτησα πρὶν ἢ φθάσει νὰ λάβῃ στοιχειώδη τινὰ μορφήν καὶ νὰ ὀργανωθῇ, διότι ἐπέσθην ἐκ τῶν πρώτων βημάτων μου, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία σοβαρὰ προεργασία καὶ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ βαδίσω ἐπὶ ἐδάφους ἐντελῶς παρθένου, πρᾶγμα ποῦ θ' ἀπῆτει ἐκ μέρους μου κόπους καὶ δαπάνας δυσαναλόγους μὲ τὴν ἀντοχὴν μου πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον. Δὲν παρασιωπῶ ἐξ ἄλλου τὴν σχετικὴν μὲ τὸ θέμα μου συζήτησιν, ἣτις, ἀρξαμένη ἀφ' οὗτου, ἐπὶ Οἰκουμενικῆς, ὁ γ. Παπαναστασίου ἐθεσε τὸ ζήτημα τῆς ἰδρύσεως ἀνεξαρτήτου Γεωργικῆς Τραπέζης, συνεχίζεται ἀκόμη σήμερον· παρατηρῶ ἐν τούτοις ὅτι ἡ συζήτησις αὕτη φέρει ἐκατέρωθεν χαρακτῆρα μᾶλλον

(1) Ἦδη κατὰ κόρον ἐτόνισα, ὅτι ἀπότινος ὁ δανεισμός τῆς Τραπέζης ταύτης ἤρχισε ν' ἀποτελῇ διὰ τὴν Γεωργίαν βάρος δυσανάλογον πρὸς τὴν ἐξ αὐτοῦ ὠφέλειαν· ὠφέλειτο ἴσως τοῦτο εἰς τὸ ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα εἰς ὁρισμένα μόνον ἐπίπεδα, τὰ μᾶλλον ἐμπορικὰ καὶ τὰ μᾶλλον ἀσφαλῆ, ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰ προβλήματα τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας, ἐνῶ τὰ ἄλλα, τὰ τῶν βασικῶν μικρῶν βελτιώσεων τὰ καὶ μᾶλλον ἐπισημὰ ὅχι μόνον δὲν τὰ ἀντιμετώπισεν—βεβαίως δὲ δὲν ἦτο τοῦτο καθήκον της—ὁμως οὐδὲ τὰ ἐμελέτησε ἅν, πρᾶγμα ποῦ, ἐάν τὸ ἔκαμνεν, θὰ τῆς ἐδίδε τὴν ἀπαραίτητον συνθετικὴν ἀντίληψιν τῆς καταστάσεως, ἴσως δὲ καὶ θὰ τὴν ἐβοήθη νὰ ἐργασθῇ μᾶλλον ἀποτελεσματικὰ καὶ εἰς τὰ ἐπίπεδα ποὺ εἰργάσθη. Μία συνέπεια αὐτοῦ τοῦ συμπτωματικοῦ δανεισμοῦ, εἶναι τὸ ὅτι οἱ γεωργοὶ μας ἔπαυσαν κάθε ἀποταμίευσιν, κάθε οἰκονομίαν καὶ πρόβλεψιν οὔτε διὰ μικρὰ ποσὰ de roulement· παρημέλησαν κάθε εἶδος ἀσφαλίσεως. Ὅταν ἡ τελευταία παγωνιά ἐθεσεν ἐν κινδύνῳ τὴν ἐφετηνὴν ἐσοδείαν σταφίδος εἰς μερικὰς περιοχὰς τῆς Δυτικῆς Πελοποννήσου, οἱ πλείστοι ἐκ τῶν δοκιμασθέντων, συνηθισμένοι νὰ ζοῦν μὲ πιστώσεις ἐπὶ τῆς ἡρτημένης ἐσοδείας, ἐῤῥέθησαν ἐντελῶς ἀπένταροι καὶ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς περιοχῆς ἐσταμάτησεν ἐντελῶς.

Ἀνεξαρτήτως τούτου θὰ περιμένωμεν πάντοτε τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν νὰ δώσῃ μίαν ἐμπεριστατωμένην ἐξήγησιν τῆς περιπετείας τῶν Κερυραϊκῶν τῆς πιστώσεων ὅχι ἀπὸ τῆς δικαστικῆς πλευρᾶς ἀλλὰ ἀπὸ τῆς οὐσιαστικῆς.

Ἀκόμη καὶ μίαν ἄλλην περιέργειαν ἔχομεν ἐπὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ χορηγήσεις τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης Τραπέζης ἐσημείωσαν μίαν προϊούσαν αὔξησιν κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν· βεβαίως κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν ἀποτομὴν βελτιώσιν τῶν τιμῶν ὁ αὐξανόμενος δανεισμός ἐβασίζετο κάπου· ἔπειτα ὅμως· μήπως παρετήρησε αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, ἐκτός τῶν καπνῶν· ἢ ὕψωσιν τῶν τιμῶν· ἢ ὀργάνωσιν τοῦ ἐμπορίου τῶν προϊόντων εὐνοϊκὴν διὰ τοὺς παραγωγούς· τίποτε ἐξ ὅλων αὐτῶν δὲν συνέβη· καὶ δὲν θὰ εἶναι παράδοξον, ἂν ὁλόκληρον τὸ κοινὸν τῶν ἀνανεώσεων αἰ τῶν παρατάσεων εἰς καμμίαν κρίσιμον περιόδον ἐκμηδενισθῇ εἰς χεῖρας τῶν πιστούχων, πρὸς μεγάλην ζημίαν καὶ αὐτῶν καὶ τῆς Τραπέζης.

πολεμικόν και διὰ τοῦτο περισσότερον περιπλέκει παρὰ πού διασαφηνίζει τὰ πράγματα.

Τὸ ἐπ' ἔμοι ἓνα μόνον σημαντικόν δεδομένον συνεχόμισα ἀπὸ τὴν εἰς δοκιμαστικὴν μόνον κροῦσιν τοῦ ἐδάφους, ὡς ἐλέχθη, περιουσιθεῖσαν ἐρευνάν μου· πρόκειται περὶ ἑνὸς τελευταίου, τοῦ κατ' ἐξοχὴν δὲ νόθου, γεωργοοικονομικοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἐν παλαιᾷ Ἑλλάδι κυρίως διαδεδομένης μιζομικροαστοχωρικῆς οἰκογενείας τῶν λεγομένων παρ' ἡμῖν κτηματιῶν, οἵτινες ἀσκοῦν ἐξειδικεύσεις τινὰς (ιδίως σταφιδοκαλλιεργείας) διὰ ἡμερομισθίων ἐργατῶν καὶ πιστώσεων ἐκ μέρους τῆς Τραπεζῆς.

Εἰς τὸ κατωτέρω κεφάλαιον θὰ δώσω ἐν συντομίᾳ τοὺς χαρακτηρισ αὐτοῦ τοῦ νέου δεδομένου. Συγχρόνως δὲ θὰ παραθέσω καὶ τὰ ὑπόλοιπα ὀλίγα στοιχεῖα ποῦ ἀπέδωσεν ἡ ρηθεῖσα ειδικὴ ἐρευνά μου.

Κλείων δὲ ἐδῶ τὸ κεφάλαιον τῆς μικροχωρικῆς οἰκογενείας, θὰ προσθέσω δύο μόνον ἀκόμη λέξεις σχετικῶς μὲ τὸ καὶ ἀνωτέρω θιχθὲν ζήτημα τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ τοῦ σχηματισμοῦ.

Οὗτω ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται, ὅτι ἡ ἐξέλιξις παρέχει ὅλας τὰς ἐνδείξεις περὶ τῆς συντόμου, ιδίως ἐν Ἑλλάδι, λόγῳ τῆς φύσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἀγορᾶς, διαρροῆς τόσον τῆς οἰκονομικῆς συνοχῆς τῆς μικρᾶς οἰκογενείας, λαμβανομένης δηλαδὴ ὡς μονάδος παραγωγικῆς, ὅσον καὶ τῆς ἠθικῆς τοιαύτης.

Ἐν τούτοις ἀνέφερα ἤδη τοὺς ἰδιαιτέρους λόγους, τοὺς γεωοικονομικοὺς τοὺς κοινωνικοὺς καὶ πολιτικούς, οἱ ὁποῖοι ἐπιδροῦν εὐνοϊκὰ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς μικροῦδιοκτησίας καὶ τῆς μικρᾶς συνεπῶς χωρικῆς οἰκογενείας, ἐφ' ὅσον αὕτη στηριζομένη εἰς τὴν πραγματικὴν ταύτην βάσιν μὲ συνεχῇ ὑπερεργασίαν καὶ ἐν συνδυασμῷ μὲ ἄλλα ἀντερείσματα (εὐρύτεροι σχηματισμοὶ συνεταιρισμοὶ κ.λπ.) θὰ ἠδύνατο νὰ διασωθῇ ἀπὸ τὴν παροῦσαν κρίσιν περὶ ὁδὸν καὶ νὰ εὐρύνῃ περαιτέρω τὰς βάσεις τῆς ἐπιδιδομένη εἰς τὴν βιομηχανίαν τῶν πρώτων ὑλῶν μας καὶ ἀναπλάσσομένη μέσα εἰς τοὺς κοινοτικούς μας θεσμούς.

Εἰς περίπτωσιν πάλιν διαλύσεως, εἶνε ἐνόητον, ὅτι αὕτη θὰ ὀδηγήσῃ τὰ ἐν οἰκονομικῇ διασπορᾷ μέλη τῆς οἰκογενείας νὰ προσκολληθοῦν ἕκαστον χωριστὰ εἰς ἄλλας βάσεις εἴτε εἰς τὰς μεγάλας ἀστικὰς τὰς τυχὸν ἀναπτυχθησομένας βιομηχανίας ὡς προλετάριοι εἴτε ὡς κολλῆγοι εἰς τὴν τυχὸν ἀνασχηματισθησομένην μεγάλην ἰδιοκτησίαν, ἀναλόγως ἐν μιᾷ λέξει τῶν εὐρύτερων μορφῶν ὁργανώσεως ποῦ θὰ ἐπικρατήσουν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'.

(Περιλαμβάνει άνοικτὴν ἐπιστολὴν σχετικὴν μὲ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς καὶ ἀπευθυνθεῖσαν ἐκ Κομοτινῆς τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1929 πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς Τραπεζῆς ταύτης κ. Γ. Τρακάκη).

Φίλε κ. Τρακάκη,

Μ' εὐνόητο ἐνδιαφέρον παρακολουθῶ τὰς περιπετείας ὅπου δοκιμάζεται ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματά της ἡ νεοσύστατη Ἀγροτικὴ Τράπεζα καὶ ἂπ' αὐτὸ τὸ λόγο σου γράφω.

Ἵσως τὸ περιεχόμενον τῆς παρουσίας θὰ μπορούσε νὰ διατυπωθῇ καὶ δημοσίᾳ νὰ ἐκτεθῇ μὲ τὴν μορφήν μᾶλλον μελέτης μὲ τὸν μακροσκελὴ κάπως, μὰ χρησίμimon τίτλο: «περὶ τῶν κρισίμων προβλημάτων ποῦ ὑπάρχουν στὸ ἔργο τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων ποῦ εἶνε ἀναγκαῖο νὰ γείνουν ἀπὸ τὴν Τράπεζα αὐτὴ εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς γεωργικῆς πίστεως ἐν σχέσει μὲ τὸ σύστημα ποῦ στὸ ἴδιο θέμα ἔχει ἐφαρμοσθῇ ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴ».

Τὰ ζητήματα αὐτὰ ὅμως δὲν εἶναι καιρὸς ἀκόμη νάλθουν στὴ δημοσιότητα καὶ νὰ κριθοῦν ἀποφασιστικὰ ἀπὸ τὸ Κοινόν. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἡ σκέψεις μου πέρνουν τὸν τύπο ἐπιστολῆς.

Τὴν ἐπιστολὴν πάλι αὐτὴ θὰ μπορούσα νὰ τὴν ἀπευθύνω καὶ πρὸς οἰονδήποτε ἄλλον ἂπ' τοὺς κυρίους ποῦ ἔχουν ἀρμοδιότητα θετικὴ στὴν Ὄργάνωσιν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς. Μὰ ἂπ' αὐτοὺς ὅλους μού φάνηκε πῶς ἐσὺ πῶς πολλὸ εἶσαι ὁ ἀρμοδιώτερος γιὰ ν' ἀντιληφθῇς τὰς ἀπόψεις ποῦ ὑποστηρίζω καὶ νὰ ἐμβαθύνῃς σ' αὐτές, ἔστω καὶ ἂν δὲν τῆς παραδεχτῇς.

Πράγματι σκέπτομαι πῶς δὲν εἶνε ἀπίθανο νάχῃς ὀδηγηθῇ καὶ ἀπὸ μελέτη ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πρακτικὴν πείρα σου πῶς πολλὸ στῆς ἴδιες ἀπόψεις ποῦ ἴσως βρῖσκονται στὰ νοῦ σου, εἴτε ὀλοτελα κατασταλαγμένες εἴτε ἐν ζυμώσει ἔστω. Βέβαια καὶ σ' αὐτὴ ἀκόμη τὴν περίπτωσιν δὲν μπορεῖ νὰ ἐλπίζῃ κανεὶς πῶς αὐτὲς ἢ ἀπόψεις θὰ πάρουν ἄμεση κιόλας ἐφαρμογὴ γιὰτὶ εἶναι πολλοὶ ποῦ ἀκόμα θὰ πρέπη νὰ ὁμοφωνήσουν. μολαταῦτα μία γνώμη δίνει ἐνίσχυσι προστιθεμένη στὴν ὁμοιά της. Ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ἀντίθετο συμβαίνει, νάχῃς δηλαδὴ ἀπόψεις διαφορετικῆς, πάλιν δὲν θὰ σὲ βιάνη καὶ τῶν δικῶν μου ἢ συζητήσις, μάλιστα ὅταν ἡ συζήτησις αὐτὴ

γείνη ψύχραιμα κι' άνετα μέσα στο νοῦ σου καὶ ὅταν μὲ τὸν καιρὸ πάρη ἔκτασι μεγαλύτερη καὶ γίνη δημοσία.

Κι' αὐτὰ μὲν τὰ παραπάνω ἀποτελοῦν μίαν εἰσαγωγή, ποῦ κι' ἂν δὲν ὠφελῇ, δὲν βλάπτει ὅμως, τοῦλάχιστον ἐξηγεῖται γιὰ μένα ποῦ διαθέτω χρόνο περίσσιο περιφερόμενος ἐδῶ.

Ἡ δὲ ἀπόψεις μου εἶναι ἢ ἀκόλουθες.

α) Λέω γιὰ τὴν κρίσι πὺν δημιουργήθηκε γύρῳ στὸ ζήτημα τῶν τόκων μὲ τοὺς ὁποίους θὰ δανείξῃ ἡ Τράπεζα, πῶς μοῦ φαίνεται σὰ νὰ μὴν εἶναι καὶ τόσο δικαιολογημένη ἀπὸ τὰ πράγματα, πάντως μοῦ φαίνεται πῶς αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ οὐσιῶδες καί, πολὺ φυσικά, καταπλήσσομαι νὰ βλέπω, πῶς μένουν στὸ σκότος τὰ ὅσα θεωρῶ πλέον οὐσιώδη γιὰ τὸ ἔργο τῆς Ἀγροτικῆς.

Γιατὶ νομίζω ἴσια-ἴσια πῶς οἱ βασικοὶ κλάδοι τῆς οἰκονομίας μας (ιδίως οἱ τῶν πολυτίμων εἰδικῶν προϊόντων τῆς γεωργίας μας) ὅπου κυρίως πρόκειται νὰ ἐργασθῇ ἡ Ἀγροτικὴ, νομίζω πῶς οἱ κλάδοι αὐτοὶ δὲν θὰ μπορέσουν νὰ στερεωθοῦν πραγματικά μὲ ἄλλο τρόπο παρὰ μόνον ἂν, βγαίνοντας ἀπ' τὴν ἀμφίβολη θέσι τους, ὁργανωθοῦν σὲ συστηματικὲς γεωργικὲς ἐπιχειρήσεις μέσα στὸ κυρίαρχο σημερινὸ χρηματικὸ καθεστῶς, ὥστε νὰ μποροῦν ἐν ἀνάγκῃ νὰ ἀνθεξοῦν στὸν κοινὸ τρεχούμενο τόκο τῆς Ἑλληνικῆς χρηματαγορᾶς πὺν ἄλλως, σὲ χώρα πτωχή, φυσιολογικά ἐπιβάλλεται νάνε πάντα χαμηλός.

Λέω γιὰ τοῦτο πῶς θάνε λάθος μεγάλο ἂν ἡ Τράπεζα ἀποβλέψῃ, σὰν σὲ κύριον σκοπὸ της, εἰς τὸ νὰ προμηθεύσῃ πιστώσεις εὐθιγνές—ἐνῶ πραγματικά τὸ πρῶτο μέλημά της πρέπει νάνε ὅχι αὐτὴ ἡ παροχὴ εὐκολιῶν στὴν ἀγροτικὴ τάξι, ἀλλὰ ἡ ὁργανώσις τοῦ γεωργικοῦ κεφαλαίου τῆς χώρας μας καὶ ἡ ἐν ἀνάγκῃ θιαίᾳ κατ' ἀρχὰς ἐπιβολὴ καὶ βαθμιαία ἔπειτα συστηματοποίησις τῆς γεωργικῆς ἀποταμιεύσεως. Διίσχυρίζομαι δὲ ὅτι ἀκριθῶς λόγῳ τῶν εἰδικῶν προϊόντων μας, μιὰ γεωργικὴ ἐπιχείρησις, καλῶς ὁργανωμένη ἀπάνω σ' αὐτά, καὶ δυνατὸ καὶ ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἀχθῇ εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδο μὲ τῆς ἄλλες ἐπιχειρήσεις τῆς χώρας μας, βιομηχανικὲς καὶ ἐμπορικὲς, σὲ τρόπο πὺν νὰ μπορῇ καὶ ἐργατικά χέρια πολλὰ νὰ κρατῇ στὴν ὑπαίθρο καὶ κεφάλαια νὰ προσελκύνῃ ἀπὸ τὴν πιάτσα, χωρὶς νὰ ἔξαρτᾷ τὴν τύχη της ἀπὸ τὴν εἰδικὴ προστασία τῶν δημαγωγικῶν χαμηλῶν τόκων. Βεβαίως δὲν ἐννοῶ πῶς αὐτὸ θὰ κατορθωθῇ παντοῦ μὲ τῆς δημητριακὲς καλλιέργειες: ἐπαναλαμβάνω ὅτι ὁμῶς γιὰ τὴν κτηνοτροφία μας σὲ πολλὰς περιοχὰς καὶ ιδίως γιὰ τὰ πολυτελῆ προϊόντα εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι εἰδικευμένη ἡ χώρα καὶ γιὰ τὰ ἄλλα τὰ πῖο πολύτιμα ἀκόμη εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι

ἐκ φύσεως προωρισμένη νὰ εἰδικευθῇ ἀπόλυτα, (1) σὲ ἄλλο ἄλλη περιοχὴ τῆς χώρας, πραγματοποιώντας ἕνα γερὸ ἐκπολιτισμὸν, ἐφ' ὅσον θὰ ἔχωμε μακρὰν εἰρήνην καὶ ἐφ' ὅσον πρὶν ἀπ' ὅλα ἤθελεν ἐπιτύχη ἡ τεχνικὴ μεταρρυθμίσις στὴ γεωπονία μας. Ἀλλὰ δὲν θὰ μὴ στὴς λεπταμέρειες αὐτοῦ τοῦ θέματος ποὺ θὰ μᾶς τραβοῦσε πολὺ μακρυνά. Περιορίζομαι μόνον νὰ πῶ, πῶς, ἂν ἀπλοποιηθοῦν αἱ διατυπώσεις τοῦ δανεισμοῦ σὲ τρόπο ποῦ νὰ οἰκονομηθοῦν ὑπὲρ τῆς γεωργίας τὰ ὅσα ἕως τώρα διέρρεαν μεταξὺ τῆς θυρίδος τῆς Ἑθνικῆς ἕως τὰ θυλάκια τῶν πιστούχων της, οἱ τελευταῖοι αὐτοί, τοῦλάχιστον οἱ περισσότεροι, θὰ μπορέσουν ἄνετα νὰ πληρώσουν τὸν ἀγοραῖο τόκο, πάντως δὲ ἕνα τόκο ἀκόμα πιὸ μεγάλο καὶ ἀπὸ τὸν μεγαλύτερο ποῦ ἕως τώρα ἔχουν τολμήσῃ νὰ προτείνουν δημοσίᾳ οἱ δημαγωγικοὶ προστάται τῶν γεωργῶν, τόκο ποῦ ἔξ ἄλλου, σημειωτέον, δὲν μπορεῖ παρὰ νᾶνε μικρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ ἐν συνόλῳ θὰ πληρώνουν οἱ ἀνοργάνωτοι γεωργοὶ μας, ἐφ' ὅσον ἐπικρατεῖ τὸ καθεστὼς τῆς προστασίας καὶ ἐλπίζω πῶς μὲ τὸν φαινομενικὰ μόνον, ὅπως ἐξήγησα, μεγαλύτερον αὐτὸν τόκο. οἱ γεωργοὶ τῆς Ἑλλάδος, θὰ μπορέσουν νὰ γίνουν ἀνεξάρτητοι καὶ ν' ἀπαλλαχθοῦν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν εὐκολιῶν καὶ τῆς φθοροποιᾶς προστασίας, ποῦ μετέβαλαν τὴν ἐλεύθερην πολιτικὴν ψῆφον σ' ἕνα ὄργανο καταστροφῆς μέσα στὰ ὑποδουλωμένα χέρια τῶν ἄγροτῶν μας καὶ ποῦ μὲ μιὰ λέξι κατασχύνουν τοὺς πολίτας τῆς Ἑλλάδος.

Παρακάτω θὰ ὁμιλήσω γὰρ τῆς μεταρρυθμίσεως ποὺν πρέπει νὰ γείνουν στὸ σύστημα δανεισμοῦ τῆς Ἑθνικῆς καὶ θὰ ἐξηγηθῶ πιὸ καθαρά. Λέω μόνον ἐδῶ, πῶς, ὅποιος ἐπιμένει στὸ μικρὸν τόκο, θέτοντας σ' αὐτὸ ζήτημα ἀρχῆς, αὐτὸς εἴτε δὲν ἔχει χωνέψῃ καλὰ

(1) Καπνὸς, σταφίδα, οἶνοι, ἔλαιον, ἐλαῖα. σηροτροφία, βαμβάκι, κτηνοτροφικὰ φυτὰ (ἰδίως στὰς περιοχὰς τῶν μεγάλων ὑδραυλικῶν ἔργων) δεινδροκομία κ.λ.π. Ὅλα αὐτὰ τὰ προϊόντα δίδουν ὡς πρῶτες ὕλεις βάσι γὰρ τὴν παράλληλῃ ὀργάνωσιν μιᾶς ἀποκεντρωμένης ἰσχυρᾶς βιομηχανίας ἢ ὁποία μάλιστα εἶνε προωρισμένη νὰ μαλᾷ τὴν πάλιν τῶν τάξεων ἐν Ἑλλάδι καὶ νὰ δώσῃ χαρακτηριστικὴ κοινωνικὴ ἰδιομορφίαν στὴ χώρα μας· διότι εἶνε εὐνόητον ὅτι, ἐφ' ὅσον ἡ ἐξέλιξις θὰ βαδίζῃ ἐπὶ τῆς ἀνωτέρας γοαμῆς, παράλληλως θὰ συμβαίνει ὥστε εἰς τὰ ἀστικά συμφέροντα αὐτῆς τῆς ἀποκεντρωμένης γεωργικῆς βιομηχανίας θὰ μετέχουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ γεωργοί, οἱ ὅποιοι θὰ ἀπολαμβάνουν ἐκ τοῦ προϊόντος αὐτῶν κέρδη ὄχι μόνον ὡς παραγωγοὶ ἀλλὰ καὶ ὡς βιομήχανοι καὶ ὡς ἔμποροι αὐτοῦ. Πρότυπον παραδείγμα μιᾶς τοιαύτης ἐξελίξεως ἀποτελεῖ τὸ ἐν Ἀττικῇ παλαιὸν γεωργικὸν (δημητριακὸν μάλιστα) χωριὸν «Μαρκόπουλον» ἄλλως τε τὰ σπέρματα αὐτῆς τῆς ἐξελίξεως τὰ βρισκομένης ἀπὸ τώρα ἂν μὲ προσοχὴ μελετήσῃ ἀναλυτικὰ τοὺς πόρους τῶν χωρικῶν οἰκογενειῶν τῆς Δυτικῆς Πελοποννήσου καὶ πολλῶν ἄλλων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος.

τὸ κύριο πρόβλημα τῆς γεωργίας μας οὐδὲ ἐσκέφθηκε τὴν μέθοδο· μετὴν ὅποιαν αὐτὴ θὰ προκόψῃ, εἴτε παραμελώντας τὰ οὐσιώδη καὶ κυνηγώντας στιγμιαίως εὐάρεστες στὸ λαὸ ἐντυπώσεις κάνει τὸ σκόπιμο κακὸ νὰ βάλλῃ τὴν Τράπεζα σὲ δρόμο στραβὸ ἀπλῶς καὶ μόνο γιὰ νὰ συγκρατήσῃ μίαν ἀπατηλὴ ἐμπιστοσύνη καὶ γιὰ νὰ στομώσῃ ὅπωςδήποτε μετὲ τέτοιου τυφλοῦ κί ἐπιζήμιου οὗτο λαὸ ἐπιχειρήματα τοὺς δημαγωγοὺς ποὺ ὠχυρώθησαν στὸ αἶτημα τοῦ φθινοῦ τόκου.

β) Βρίσκω πὼς γιὰ τὴν Ἀγροτικὴ Τράπεζα ἕνας ὅρος τῆς πραγματικῆς τῆς ἐπιτυχίας μετὰ ἀποτέλεσμα πράγματι ὠφέλιμο στὸ γεωργικὸ λαὸ, εἶναι τὸ νὰ ἀποφύγῃ ἀπ' ἀρχῆς ὅχι μόνο τὸ σύστημα μετὰ τὸ ὅποιον ἡ Ἐθνικὴ ἐργάστηκε στὴν γεωργικὴ πίστι ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχολογίαν μετὴν ὅποιαν ἔγεινε ἐκεῖνη ἡ ἐργασία. Λέω δὲ καὶ γενικώτερα ὅτι ἡ Ἀγροτικὴ μιὰ ποῦ ἔγεινε—πρόωρα βέβαια—πρέπει πάντως νὰ φροντίσῃ ν' ἀποκρούσῃ σύντομα κάθε ἐπίδρασι τῆς Ἐθνικῆς.

Παραπάνω ἔγραψα ὅτι ὁ περιορισμὸς τῆς Ἀγροτικῆς δὲν εἶναι τὸ νὰ κἀνῃ εὐκολίες μετὰ τὸ ἀζημίωτο ἢ ἔστω καὶ μετὰ κίνδυνον ποῦ θὰ τὸν ἔστεργε ἀπὸ γενναιοψυχία δῆθεν ἢ ἀπὸ τὴ φύσιν τῆς ὡς ἰδρύματος κοινῆς ὠφελείας. Εἶπα ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς εἶναι ἡ περισυλλογὴ καὶ ἡ ὁργάνωσις τοῦ γεωργικοῦ κεφαλαίου. Γι' αὐτὸ ἡ Ἀγροτικὴ δὲν ἔχει λόγον νὰ σπεύδῃ μετὰ τὸν τρόπον τῶν Κοινοβουλευτικῶν Κυβερνήσεων, ὅπου ἀκούονται παράπονα, ὀδηγουμένη ἔτσι ἀπὸ τὰς ἱαχάς, διὰ νὰ παρᾶσχῃ βοήθειαν πρόχειρον· πρέπει νὰ προνοῇ καὶ νὰ προηγήται τῶν κραυγῶν, ἢ ὁποῖες τῆς περισσότερες φορὲς σημαίνουν ὅτι ἐκεῖ χρειάζεται ὅχι βοήθεια πρόχειρη ἀλλὰ ὅτι ὑπάρχει κατὰ τὸ βαθύτερον ἐλαττωματικὸ στὴν ὁργάνωσιν τῆς παραγωγῆς, ποῦ χρειάζεται διόρθωσι στὴν ἴδια ρίζαν τοῦ, ἴσια-ἴσια γιὰ νὰ μὴ γείνῃ μεγαλύτερον.

Γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν περιορισμὸν τῆς ἡ Ἀγροτικὴ λέω θετικὰ ἐδῶπὼς τῆς χρειάζεται—ἔστω καὶ μετὰ περιορισμὸν στὸν ἀριθμὸ τῶν πιστούχων τῆς καὶ στὴν ἔκτασιν τῆς δράσεώς της—νὰ ἀποφασίσῃ νὰ στηριχθῇ σὲ ὠρισμένους μόνιμους κατηγορηματικὰς ἀρχάς, ἢ ὁποῖες, μετὰ μίαν μὲν φράσιν θὰ μπορούσαν νὰ περιληφθοῦν ὅλες μαζὺ εἰς τὸ αἶτημα περὶ ἐκκαθαρίσεως καὶ ἀναδιοργανώσεως τῶν Συνεταιρισμῶν, ποῦ ἀνῶμαλα καὶ ἐπικίνδυνα δημιουργήθηκαν ἀπάνω στὴν λανθασμένη βάσιν τοῦ πιστωτικοῦ συστήματος τῆς Ἐθνικῆς, ἀναλυτικὰ δὲ διατυπώνονται ὡς ἑξῆς : 1) Γενίκευσις βαθμιαία σὲ ὅλην τὴν χώρα τῆς ἀρχῆς, ὅτι ἡ Τράπεζα δὲν πιστώνει παρὰ μόνον τοὺς συν)σμένους ἀγρότας, καὶ ὅτι οἱ γεωργικοὶ συν)σμοὶ ποῦ θέλουν νὰ συναλλάσσωνται μετὰ τὴν Τράπεζαν πρέπει νὰνε ἀπεριό-

πιστης ευθύνης, τουλάχιστον για τούς πιστωτικούς των λογαριασμούς. 2ον) Έπιβολή δια νόμου τῆς ἀρχῆς ὅτι ἐπὶ πλέον κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ πιστοῦχος τῆς Ἀγροτικῆς, ἂν δὲν ἔχει ἀποδείξιν, ὅτι, ἐκτὸς τῆς μερίδος του, ἐπραγματοποίησε ταχτικά κάθε χρόνο μίαν ἐλάχιστην ἔστω, εἰς εἶδος εἴτε εἰς χρῆμα, ἀποταμίευσιν κατατεθειμένην εἴτε στὸ συν)σμό του, εἴτε στὴν Τράπεζα τὴν ἴδια, κι' αὐτὴ ἡ ἀποταμίευσις πρέπει νάχη ἐνεργηθῇ πρωτόβουλα ἀπὸ τὸν ἴδιο, καὶ εἰς τὸν καιρὸν τῆς συγκομιδῆς τῶν προϊόντων του μὲ μορφή καταθέσεως κι' ὅχι νὰ προέρχεται π.χ. ἀπὸ κρατήσεις τῇ στιγμῇ ποῦ πέρνει τὸ δάνειο εἴτε ἀπὸ τὸ μερίδιό του στὰ κέρδη τοῦ συνεταιρισμοῦ ποῦ τ' ἄφησε τυχὸν ἐκεῖ εἰς πίστωσίν του (1). 3ον) Περιορισμὸς τῶν καλιεργητικῶν δανείων, τὰ ὁποῖα ἄλλως πρέπει νὰ δίδωνται κατὰ τὸ δυνατόν εἰς εἶδος καὶ παράλληλη ἀνάπτυξις τοῦ συστήματος τῶν τρεχουμένων λογαριασμῶν στῆς περιοχὲς ὅπου ἡ Τράπεζα θὰ πετύχῃ νὰ πιάσῃ βαθεῖς ρίζες καὶ νὰ στηριχθῇ σὲ ἀληθινούς συνεταιρισμούς. 4ον) Τὰ βραχεῖας καὶ μέσης προθεσμίας δάνεια ἀπὸ τὴν Τράπεζα πρέπει νὰ δίδωνται ὅχι στὰ ἄτομα ὅπως κατ' οὐσίαν ἔκανε ἡ Ἐθνικὴ ἀλλὰ μέσον τοῦ Συνεταιρισμοῦ μὲ βάσι τὴν ἀλληλέγγυα προσωπικὴ ευθύνη κι' ὅχι μὲ τὸ σύστημα τοῦ ἐνεχειρογράφου, ποῦ εἶναι σὲ ἀντίφασιν πρὸς τὴν συνεταιρικὴν ἰδέαν καὶ πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν προορισμὸ

(1) Φανερό πὼς μὲ τὴν ιδιοσυγκρασίαν τοῦ λαοῦ μας ποῦ τείνει μοιραία (καὶ ὅχι λανθασμένα) στὴν ἀστικοποίησιν καὶ αὐτῆς τῆς γεωργίας μας, καθὼς καὶ μὲ τὸ εἶδος τῆς γεωργικῆς μας οἰκονομίας, ποῦ ὁλοένα περιορίζεται στῆς εἰδικὲς πολυτελεῖς μονοκαλλιέργειες—δὲν μπορεῖ νὰ εὐσταθῇ ἡ ἀγροτικὴ μας κοινωνία χωρὶς σιδηρὰ ὄργανωσις τῆς ἀποταμίεως τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀσφαλίσεως. Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ γεωργικὸ πιστωτικὸ ἴδρυμα ποῦ δὲν βάλῃ ὡς βάσιν τῆς ὁργανώσεως τῶν ἀγροτῶν, μὲ τοὺς ὁποίους θὰ ἐργασθῇ, αὐτὴ τῇ βίαιῃ ἐν ἀνάγκῃ ἀποταμίευσιν καὶ τοῦτο ὅχι τόσο γιὰ τὸ ποσὸν τῶν καθαρῶς γεωργικῶν καταθέσεων μὰ γιὰ τὸ λόγον ὅτι μόνον ἐτσι θὰ ἐπιτευχθῇ μιά ἀληθινὴ συνεταιρικὴ ὁργάνωσις καὶ μία ἀκοίμητη συνεπῶς ψυχολογικὴ ἀφοσίωσις καὶ ἀνάλογο ἐνδιαφέρον στὸ συνεταιρισμὸ καὶ στὴν Τράπεζαν. Καὶ δὲν κρύβω ὅτι βλέποντας νὰ γίνεται λόγος γιὰ ὅλα τ' ἄλλα ποῦνε δευτερευόντα ἐκτὸς αὐτοῦ ποῦ τὸ βρῖσκω οὐσιώδες ἐσχηματῖσα τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ ζήτημα τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς ἔπρεπε σὲ χεῖρα ἀνέμπειρα.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴδιαν τὴν ἀποψιν βλέποντας τὸ πρᾶγμα, φθάνω στὸ συμπέρασμα ὅτι κι' ἕνα ἀκόμη μικρὸ εἰδικὸ ὑπὲρ τῆς Τραπεζῆς φόρο στὴ γεωργικὴ παραγωγὴ ἔπρεπε νὰ βάλῃ τὸ Κράτος σὲ ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸς ὁ φόρος ἔχει τὸν λόγον του ἀπὸ τὴν ἀποψιν ποῦ ἀνέφερα ἀκόμη κι' ἂν πολὺ περισσότερα ἦσαν τὰ ἄλλοθεν κεφάλαια τῆς Ἀγροτικῆς. Θὰ ἔπρεπε μάλιστα αὐτὸ τὸ ἐκ φόρου κεφάλαιον νὰ μὴ διατεθῇ σὲ ἐλάττωσι τῶν τόκων ἀλλὰ στὴν ἐκτέλεσιν μικρῶν ἔργων βελτιώσεως σὲ κάθε περιοχῇ διότι ὅ,τι λείπει δὲν εἶνε μία ἐπαρκὲς χρηματικὴ διαχείρισις στὰ χεῖρια κάθε ἀγρότου μὰ ἡ παραμέλησις τῶν μικρῶν ἔργων (χαντάκια νερὰ...) ποῦ ὀφείλεται στὴν ἀποσύνθεσιν κάθε ομαδικῆς ὁργανώσεως στὴν ἀγροτικὴν μας κοινωνίαν.

μᾶς Τραπέζης γεωργικῆς πίστεως καὶ ποὺ πρέπει βαθμὴδὸν νὰ ἐγκαταλειφθῇ (1). ὅν) Ἀνάπτυξις ἐκ μέρους τῆς Τραπέζης εἰδικοῦ κλάδου πρὸς ἐκτέλεσιν μικρῶν ἔργων ἐν συνεργασίᾳ μὲ τοὺς Συνεταιρισμοὺς καὶ μὲ τὰς κοινότητες καὶ μὲ προσωπικὴ ἐργασία εἰς τρόπον ὥστε τὸ περισσότερον χρῆμα τῆς Τραπέζης νὰ πέσῃ σ' αὐτὰ τὰ ἔργα τῶν μικρῶν βελτιώσεων μὲ τὴν γενικὴν ἔννοια τοῦ ὅρου. 6ον) Ἐνέργεια συστηματικῆς γεωργικῆς ἔρευνας ὥστε ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς, καὶ ὅχι στὸν βρόντο, ἐννοῶ ἐπὶ τῇ βάσει μιᾶς ὑπεύθυνης ἔρευνας νὰ ὁργανωθῇ ὁ εἰδικὸς κλάδος τῶν μικρῶν ἔργων ποὶ ὑπέδειξα στὴν παραπάνω πέμπτη ἀρχή (2).

Ἀπ' αὐτὲς τῆς ἀρχῆς τῆς περιλαμβανόμενες στὴ δευτέρη ἀποψη μου, ποὺ ἀφορᾷ τῆς διαφορετικῆς κατευθύνσεις τῆς Ἀγροτικῆς ἐν γένει μὲ τὸ σύστημα ποὺ ἀκολουθοῦσε ἡ Ἐθνικὴ, ἀπ' αὐτὲς τῆς ἀρχῆς ἄλλες μὲν εἶναι αὐτονόητες καὶ ἄλλες σύντομα θὰ τῆς διασαφηνίσω ἀμέσως παρακάτω.

Ὁ κεντρικὸς ἰσχυρισμὸς μου εἶναι πὼς τὸ βασικὸ γεωργικὸ μας πρόβλημα ἀπὸ τὴν κοινωνικοοικονομικὴν ὁργανωτικὴν τοῦ ἀποψι (3) δὲν εἶναι τόσο ἡ προμήθεια πολλῶν καὶ εὐθηγῶν πιστώσεων

(1) Εὐνόητο πὼς αὐτὸ εἶναι πράγμα πολὺ δύσκολο καὶ ἐπικίνδυνον καὶ δὲν μπορεῖ παρά νὰ συμβαδίσῃ μὲ τὴν ἐκκαθάρισι τῶν Συνεταιρισμῶν. Καὶ ὁ μακαρίτης φίλος μας Κ. Μαλοῦχος αὐτὴ τὴ δυσκολία εἶχε ὑπ' ὄψει του, ὅταν, πρὸς μεγάλην ἐκπλήξι πολλῶν, ἐκηρύχθη ἐνάντιον στὴν ἴδρυσιν τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ποὺ εἰσέτασε ὁ κ. Παπαναστασίου· ὁ Μαλοῦχος εἶπε τότε πὼς ἡ ἴδρυσιν ἦταν πρόωγη καὶ τὸ ἔδαφος ὄχι ἐκκαθαρισμένο, ἴσως ἐκεῖνος νὰ συνεμερίζετο ἀκόμη καὶ μερικοὺς ἄλλους ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς λόγους ἀντιδράσεως ποὺ διευπλώθησαν ἀπὸ τοὺς κύκλους τῆς Ἐθνικῆς, γιατί εἶναι εὐνόητο πὼς καθένας καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπὲρ καὶ ἀπὸ τοὺς κατὰ εἶχε καὶ τὴν ἰδικήν του ἀποψιν. Ἐγὼ εἶχα ἐπιμείνη ἀρχήθην σ' αὐτὸν τὸν μοναδικὸ λόγον ποὺ ἀνέφερα, ἤδη, ἐπειδὴ προέβλεπα ὅτι σύντομα οἱ (Συν)σμοὶ θὰ ἐφθάναν μόνοι τους στὸ ἀπροχώρητο καὶ ἔλεγα πὼς τότε ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ κινηθῇ καὶ τὸ ζήτημα τῆς Ἀγροτικῆς Τραπέζης ὥστε νὰ συμπίσῃ μὲ τὸν καθαρισμὸ καὶ μὲ τὴν ἀναδιοργάνωσιν.

(2) Σημειωτέον ὅτι τὸ πιστωτικὸ γενικὰ ἔργο ὅπου θὰ ἐπιδιοθῇ ἡ Τράπεζα εἶναι ἀντικείμενον ἄλλης μελέτης· ἐδῶ δὲν ἔθιξα τὸ ζήτημα παρά μόνο ὅσο σχετίζεται, ἀπὸ κοινωνικοοικονομικὴν ἀποψιν, μὲ τὴν ὁργάνωσιν τῶν ἀγροτῶν καὶ μὲ τὴν δημιουργίαν ἐδραίας ἐμφύχου ἐπιφανείας ἢ ὁποία, ἐκτὸς τοῦ ὕλικου παρόγοντος, εἶναι ἀναγκαῖα γὰ νὰ ἐπεκταθῇ γόνιμα ἀπάνω σ' αὐτὴ τὸ οἰκονομικὸ ἔργο τῆς Τραπέζης. Σημειῶνω ἐξ ἄλλου ὅτι καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν κοινωνικοοικονομικὴν ἀποψιν, γὰ νάμει πληρὴς, ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ τὴν συνεταιρικὴν ὁργάνωσιν νὰ ἐξέθετα τὴν σκέψιν μου ὡς πρὸς τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν ὁργάνωσιν τῆς γεωργικῆς οἰκογενείας καὶ ὡς πρὸς τὸ εἶδος ζωῆς αὐτῆς. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ τόπος γιὰ τόσην ἀνάλυσιν.

(3) Αὐτὴ ἡ ἀποψιν, ὅπως καὶ πρὶν εἶπα, εἶναι μιὰ μόνη· ὑπάρχει ἀκόμα τὸ ζήτημα τῶν μεταρρυθμίσεων ποὺ χρειάζονται στὰ εἶδη καλλιεργείων, στὰς μεθόδους καλλιεργείας καὶ στὴ γεωπονικὴν γενικὰ τεχνικὴν, ποὺ εἶναι ἔργο τῶν εἰδικῶν γεωπόνων· ὑπάρχει ἀκόμη ἓνα ὅλως εἰδικὸ ζήτημα, τὸ

αἰδῶς ἢ πάλιν κατὰ τῆς τοκογλυφίας, γιατί αὐτὰ εἶναι φαινόμενα πικράγωγα. Τὸ βασικὸ πρόβλημα εἶναι ἡ ἐπάνοδος στοῦ αἰώνιο πνεῦμα τῆς ἀποταμιεύσεως καὶ ἡ περισυλλογή, διαμόρφωσις καὶ σταθεροποίησις ἐνὸς ἰσχυροῦ καὶ εὐπλάστου ἀφυπνισμένου γεωργικοῦ κεφαλαίου, προσπάθειες δηλαδή πού συμπίπτουν πρακτικὰ μὲ αὐτὸ πού λέμε διαμόρφωσι συνειδήσεως γεωργικῆς.

Ἡ συνείδησις τοῦ ἀγροτικοῦ μας πληθυσμοῦ εἶναι ἐκ παραδόσεως προσανατολισμένη σὲ φιλοδοξίες ἄλλες, ἔξω τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλεύσεων· καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο πάντοτε μόνον ἀπὸ ἀνάγκη καὶ μόνο ἓνα μικρὸ μέρος τῆς γεωργικῆς προσόδου ξαναγυρίζει, πάντοτε μὲ δυσθυμία, πρὸς τὴν πηγὴν ὅθεν προῆλθε γιὰ νὰ τοποθετηθῇ στὴ γεωργία στὴν ἐλληνικὴ γῆ καὶ στὴν ἐλληνικὴ κτηνοτροφία. Καὶ γιὰ τὸν ἴδιο συνεπῶς λόγο οἱ γεωργοὶ μας μὲ τόσο ἐλαφρὰν καρδιά ἐνεκοιλώθησαν διὰ μέσου τῶν ψευτοσυνεταιρισμῶν τῶν τὰς πιστώσεις τοῦ ποδαριοῦ πού ἔδωσε ἡ Ἑθνικὴ, καὶ πάλιν ἀπ' αὐτοῦ ἐξηγεῖται γιατί ἡ τοκογλυφία λυμαίνεται μὲ χέρ-για ἐλεύθερα ἓνα μεγάλο μέρος τῶν γεωργῶν μας, ἐκεῖνο ἀκριβῶς πού κάθε φορὰ ὑφίσταται μὲ τὴ σειρὰ του τῆς συνέπειες τῆς ληστρικῆς καὶ ἀγνώμονος πρὸς τὴν λεγομένη μητέρα γεωργία διαγωγῆς του καὶ γενικὰ τῶν ιδίων αὐτοῦ λαθῶν (1). Ἐνα χωριὸ μ-πορεῖ νὰ σταθῇ χωρὶς νὰ εἶναι ἐξ ἀνάγκης ὅλοι ἰδιοκτῆτες, ἐφ' ὅσον ἡ γῆ θὰ ἐστένευε ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπεται περαιτέρω κατὰ-τμησις τῶν κλήρων· μ-πορεῖ ἐπίσης νὰ σταθῇ χωρὶς νὰ πέρνουν ὅλοι στὰ χέρια τους καὶ νὰ διαχειρίζονται μεγάλες πιστώσεις· ἀρ-κεῖ νὰ ὑπάρχῃ μέσα στοῦ χωριοῦ συνείδησις γεωργικῆς καὶ ὀργανω-μένο κεφάλαιο καθαρὰ γεωργικὸ ἐργαζόμενο στῆς ντόπιες ζων-τανὲς γεωργικὲς ἐπιχειρήσεις—γιατὶ τότε τὸ χωριὸ αὐτὸ εἶναι σὲ δρόμο καλὸ καὶ ὅλοι, κι' ἂν σήμερα δὲν εὐτυχοῦν, θάχουν ὅμως τὴν βάσιμη ἐλπίδα νὰ εἰδοῦν ἡμέρες καλύτερες.

Ὅσο γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀποταμιεύσεως, τὸ ξαναλέω, πὼς ἀπ' ὅλες τῆς καθυστερημένες χώρες, τῶν ὁποίων ἀπὸ λόγους γενικω-τέρους τὰ παλαιὰ ὀργανικὰ συστήματα γεωργικῆς παραγωγῆς ἔπεσαν σὲ μαρασμὸ κι' ἀποσύνθεσι, πιὸ πολὺ μέσα σ' ὅλη τὴν Ἀ-νατολή, ἢ ἀποσύνθεσις αὐτὴ καὶ ἡ αὐτοεγκατάλειψις ἔχει προχω-ρήσει εἰδικὰ στὴν Ἑλληνικὴ γεωργικὴ τάξι πού ἤδη, ἐνῶ ἀπέμαθε

τῆς λήψεως δηλαδή στοῦ ἐπίπεδο τοῦ ἐμπορίου μέτρων εὐνοϊκῶν γιὰ τοὺς παραγωγοὺς κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς ἐισόδου τῶν γεωργικῶν προϊόντων στὴν ἐθνικὴ καὶ διεθνῇ ἀγορά.

(1) Ὅταν μὲν πετυχαίνει ἡ ἐσοδεία, ἡ περίσσια πρόσδοδος διατίθεται γιὰ τὸ ἀνοιγμα μαγαζιοῦ εἴτε γιὰ τὸ γιὸ πούπαιε στὴν Ἀθήνα νὰ σπουδάσῃ Δικηγόρος· κι' ὅταν ἡ ἐσοδεία εἶναι κακὴ, τὸ κτήμα φορτῶνεται μὲ χρέος στὸν τοκογλύφο.

ὅλες τῆς παλαιᾶς πατροπαράδοτες μορφῆς ἀποταμιεύσεως, σὲ καμμία ἐξ ἄλλου νέαν μορφήν δὲν στέργει νὰ μπῇ καὶ νὰ πειθαρχήσῃ, ἐκδοτὴ ἔτσι γενεμένη σὲ μιὰ μόνιμη ἀναρχία. Εἶναι ἐν τούτοις γνωστὸ πὼς ὅλα ἀνεξαίρετως τὰ παλαιότερα καθεστῶτα ὁργανώσεως τῆς γεωργοκτηνοτροφικῆς παραγωγῆς (Τσελιγκάτο, Πατριὰ-Ζάντρουγκα, Τσιφλίκι, Κεφαλοχώρι, Κοινότητες) εἶχαν προβλέψει καὶ εἶχαν ἀντιμετωπίσει μὲ ἄλλες μὲν μορφές, ὁλότελα ριζικὰ ὅμως ὅλα τὰ προβλήματα ὁργανώσεως, ὅπως εἶναι ἡ ἀποταμίευσις, ἡ πίστις, ἡ ἀσφάλεισις.

Ἐξ ὅ,τι ἀφορᾷ εἰδικῶς τὸ πιστωτικὸ σύστημα τῆς Ἑθνικῆς, κανεῖς ἄλλος βέβαια πρὶν καλὰ ἀπὸ ἐσὲ δὲν εἶναι κάτοχος τοῦ μηχανισμοῦ του καὶ κανεῖς συνεπῶς καλύτερα δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ σύστημα αὐτὸ πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθῇ· μάλιστα ἔχω πεποίθησις, πὼς, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ πού ἤθελες ἐγκλωπθῇ τὴν ἀνήσυχον καὶ πολυμερῆ συνείδησιν τῆς Ἀγροτικῆς Τράπεζης, θὰ εἶσαι ὁ πρῶτος πού θὰ ἐκέρχονες τὴν κατὰ τὴν τοῦ παλαιοῦ συστήματος καὶ πού θ' ἀπέκρουες καὶ τὸν παραιμιζότερον δεσμόν μὲ τὴν Ἑθνικὴν, καὶ αὐτὴ τὴν πρὶν μικρὴν ἐπίδρασίν της ἀπάνω στὸ νέο ἔργον (1).

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ περιορίζομαι νὰ πῶ μόνον περιληπτικὰ ὅ,τι σκέπτομαι. Λέω, λοιπὸν πὼς τὸ ἔργον ποῦ ἔγινε ἐκ μέρους τῆς Ἑθνικῆς στὴ γεωργικὴ πίστι συνοψίζεται ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει σὲ μιὰ ἐμπορικὴ καὶ μὲ κάθε τρόπο ἀσφαλισμένη τοποθέτησι μεγάλου μέρους τῶν κεφαλαίων της ἀπάνω στὴ γεωργικὴ παραγωγή καὶ εὐθείας (2)· καὶ τὸ ὅτι μὲν ἔκαμε αὐτὴ τὴν τοποθέτησιν ἐκ

(1) Εὐνόητο πὼς ἂν ἐπιμένω τόσο ἔντονα σ' αὐτὴ τὴν ἀπόσχισιν, δὲν τὸ κάνω μὲ τὸ στεῖρον καὶ ὀχλαγωγικὸ πνεῦμα πού ἀρνεῖται κάθε ἀγαθὴ πρόθεσιν στὴν Ἑθνικὴ Τράπεζα, μὰ διότι ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα, μιὰ πού ἀνοίξε, θὰ διατρέχῃ ὁλοένα τὸν κίνδυνον νὰ πέσῃ ἔξω καὶ νὰ γελοιοποιηθῇ, ἂν δὲν ἀπορροφήσῃ ἀπάνω της ὅλην τὴν ἰκμάδα τῶν ὁργάνων πού τὴν ἐξυπηρετοῦν καὶ ἂν οἱ ἐπικεφαλῆς αὐτῆς δὲν δοῦν τὴν κατάστασιν μὲ νέα μάτια. Ἐξηγήσαίδη τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἐπροβλέπαμε μπροστὰ στὸ δρόμον τῆς ἀγροτικῆς μας κοινωνίας, ὅπως μάλιστα διαμορφώθηκε μὲ τὴν ἀφίξιν τῶν προσφύγων, μιὰ βαθιὰ καὶ βιαιότατη κρίσις, πού θὰ παρέσυρε ὅχι μόνον τὸ σύστημα τῆς Ἑθνικῆς, ἀλλὰ καὶ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸν ὅλον μηχανισμόν τῆς κοινωνίας μας, ἡ ὁποία, ὄντας κοινωνία μεταναστῶν καὶ ἐμπόρων, θὰ ἔπρεπε νὰ μετατραπῇ σὲ κοινωνία παραγωγῶν. Ὁ κ. Παπαναστασίου τὸ πρῶτον, ὕστερα ὁ κ. Πρόεδρος τῆς παρουσίας Κυβερνήσεως ἦλθον νὰ παρεμβάλουν στὴν ἐξέλιξιν τοὺς μηχανισμούς ποῦ, αὐτοὶ νομίζουν ἐξυπηρετικούς τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Ἀλλ' οἱ μηχανισμοὶ αὐτοὶ θάνε προφανῶς βραχύβιοι μέσα στὴ μεταβατικὴ αὐτὴ περίοδον. Κ' ἐμεῖς, χωρὶς ν' ἀνοίγωμε ἄσκοπον μετωποπρὸς τὴν Ἑθνικὴν, ἐκδέτομε ἀπλῶς τῆς σκέψεως μας.

(2) Ἡ τοποθέτησις αὐτὴ παρακολούθησε τὴν ἀνιούσαν τῶν τιμῶν τῶν

τοῦ ἀσφαλοῦς, αὐτὸ εἶναι φυσικό, καὶ ἀνόητο θάταν νὰ ζητήσῃ κανεὶς τὸ ἐναντίο. Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ὅμως ἔχει προσορισμὸ ὅχι ἀπλῶς νὰ φινανσάρῃ ποσοτικὰ τὴν γεωργικὴ παραγωγὴ ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ νὰ τὸ κάμῃ μέσον τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ καὶ μόνον δὲ ἀφοῦ τὸν ὁργανώσῃ, στῆς βάσεις του, ὅπως εἶπα, δηλαδὴ στῆς τόσο παραμελημένες πλὴν θανάσιμα ἀπαραίτητες λειτουργίαι τῆς ἀποταμιεύσεως, τῆς πίστεως, τῆς ἀσφαλίσεως καὶ γενικὰ στὴ λειτουργία τοῦ συνειδητοῦ σχηματισμοῦ ἐνὸς ἰσχυροῦ εὐστρόφου αἰσιοδόξου καὶ ἐργατικοῦ γεωργικοῦ κεφαλαίου.

Ἄλλο σημεῖον τρωτὸ τὸ σύστημα τῆς Ἑθνικῆς εἶναι τὸ ὅτι ἐκεῖνη ὠργάνωσε τὴν τοποθέτησι τῶν χρημάτων της ὑπὸ τὴν ἐντυπωτικὴ μορφή κάποιας προστασίας πρὸς τοὺς γεωργούς, παρεχομένης μάλιστα ἀπὸ κέντρο πού δὲν συνέχεται ὁργανικὰ μὲ αὐτὸ τὸ σῶμα τῆς γεωργίας μας, μὰ πού τὴν ἐποπτεύει ἀφ' ὑψηλοῦ, σὰν ἕνας καλοπροαίρετος καὶ γενναίφρων τρίτος.

Σὰς λέω λοιπὸν πὼς αὐτὸ τὸ ἀφ' ὑψηλοῦ ἔβλαψε περισσότερον παρὰ πού ὠφέλησε. Σὰς λέω μάλιστα πὼς ὅσο πιὸ πολὺ μεγάλη καὶ πιὸ πολὺ νομιμόφρων εἶναι αὐτὴ ἡ προστασία, ἄλλο τόσο εἶνε καὶ πιὸ πολὺ βλαβερὴ. Ὅσο-δήποτε χρῆμα καὶ ὅσο-δήποτε μάλιστα φτηνὰ καὶ ἂν κυκλοφορηθῇ μέσα στὴ γεωργίαν μας μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, προσωρινὰ δηλαδὴ καὶ ὡς ἕνα εἶδος ὑψηλόφρονος εὐκολίας, ποτὲ δὲν θὰ ἐπιτευχθῇ τὸ ποθητὸ πῆξημο, τὸ ὠρῖμασμα καὶ ἡ ἄρτια διαμόρφωσις τῶν σήμερα ἀποσυντεθειμένων—ἡθικά, οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ—σχηματισμῶν τῆς γεωργικῆς μας παραγωγῆς, τῆς γεωργικῆς δηλαδὴ οἰκογενείας, τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῆς γεωργικῆς ἐπιχειρήσεως μὲ μιὰ λέξει ὡς καὶ τῶν ἀγροτικῶν κοινοτήτων. Μάλιστα τὸ ἀντίθετο εἶχε συμβῇ μὲ τὸ σύστημα τῆς Ἑθνικῆς, ὅτι δηλαδὴ χωρὶς καμμιὰ ὁργανικὴν, τῆς πιὸ πολλὰς φορὲς, ἀνάγκη καὶ σκοπιμότητα ἀφαιρέθηκε κάθε τόσο ἀπὸ τὴν καθ' αὐτὸ γεωργικὴν μας πρόσοδο—πρὸς ἀποκλειστικὸ ὄφελος τῆς Ἑθνικῆς ὡς καὶ τῶν κλικῶν πού, ἂν καὶ μὴ ὄντες γεωργοί, διοικοῦσαν τοὺς Συνεταιρισμούς—ἕνα ποσὸν ἴσο πρὸς τοὺς τόκους τῶν χρημάτων πού ἐδάνεισε ἡ Ἑθνικὴ ἠὺξημένο ἀκόμη μὲ τὰ πρὸς πού διέρρευσαν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐξ αἰτίας τῶν πολλῶν διατυπώσεων καὶ τῶν προειρημένων κλικῶν (1).

γεωργικῶν προϊόντων (1915-1928) καὶ δὲν ἔφερε καμμιὰ ὁργανικὴ βελτίωσι στὴν ὁργάνωσι τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς οὔτε στὴ διαμόρφωσι τοῦ γεωργικοῦ κεφαλαίου.

(1) Γι' αὐτὸ τὸ λόγον πορεῖ κανεὶς βάσιμα νὰ προβλέψῃ πὼς ἡ γεωργία μας εὐθὺς πού θὰ πισωστραφῇ στῆς πραγματικὰς βάσεις της καὶ θὰ ὁργανωθῇ ἀπ' αὐτὰς - πράγμα πού θὰ φέρῃ βέβαια μιὰ μεγάλη κρίσι-
θὰ βρεθῇ τότε αὐτὴ ἡ γεωργία μας πολὺ σύντομα, ἰδίως ὅταν πέσουν ἡ

Προσθέτω ακόμα, ὡς ἐκ περισσοῦ, κι' ἓνα ἄλλο δεδομένο, πού πού ἀφορᾷ τοὺς μικροὺς σχετικὰ τόκους μὲ τοὺς ὁποίους δάνειζε ἡ Ἐθνικὴ. Ἀνεξάρτητα δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ὅτι τὰ δάνεια τῆς Ἐθνικῆς ἔφθαναν στὴ παραγωγὴ (ἂν ἔφταναν οὐσιαστικά) πολὺ περισσότερο θεβαρυμένα λόγῳ τῆς κακῆς ὀργανώσεως τῶν Συνεταιρισμῶν καὶ τοῦ δανειστικοῦ συστήματος τῆς Τραπεζῆς αὐτῆς, μπορεῖ κανεὶς ἐπὶ πλέον νὰ ἰσχυρισθῇ πὼς καὶ μὲ πῶ μικροὺς ἀκόμα τόκους μπορούσε εἰδικὰ ἡ Ἐθνικὴ νὰ τοποθετήσῃ, χωρὶς ζημία γι' αὐτήν, τὰ χρήματά της στὴ γεωργίᾳ μας, γιατί ἦταν μιὰ Τράπεζα πού διέθετε τὸ ἐκδοτικὸ προνόμιο, πού διεμοίραζε τὰς πιστώσεις μεταξὺ ἐμπορίου καὶ παραγωγῆς κατὰ τὴν ἰδική της κυρίαρχο ἀντίληψιν, πού εἶχε μεγάλο κύρος ἀπάνω στοῦ Κράτους καὶ στοῦ Κοινόν, πού εἶχε συνεπῶς πλατύτατη εὐχέρεια στῆς κινήσεις της καὶ πού, τέλος, ἔκανε ἐκ παραλλήλου καὶ ἄλλες ἐργασίες, εἰς τὸ ἐπίπεδο τῶν ὁποίων ἐμμέσως ἐπραγματοποιούσε μὲ τὸ παραπίνα σὲ κέρδος ὅλη τὴ διαφορὰ τῶν τόκων, διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως μιᾶς τόσον ὀγκώδους μάζας λαοῦ καὶ μιᾶς τόσο μεγάλης παραγωγῆς μέσα στοῦ πλαίσιο τῶν συναλλαγῶν της.

Λέω, τέλος, πὼς ὄχι σὲ ἄλλα—ὅπως π.χ. ἡ ἀτομιστικὴ ὑπερβολὴ τοῦ λαοῦ καὶ ἡ δῆθεν ἀνικανότητά του νὰ ὀργανωθῇ παραγωγικὰ καὶ συνεταιρικὰ—ἀλλὰ πὼς εἰς τὰ ἀνωτέρω αἰτία, στοῦ σύστημα δηλαδὴ τῆς ἀφ' ὑψηλοῦ μηχανικῆς καὶ ὄχι ὀργανικῆς ἀσκήσεως τῆς γεωργικῆς πίστεως πού παρείχετο, ὡς εἶδος γενναϊόφρονος εὐκολίας πρὸς τοὺς ἀγρότας—σ' αὐτό, ἐπαναλαμβάνω, τὸ σύστημα ὀφείλεται καὶ τὸ ἀπογοητευτικὸ γεγονός, ὅτι σχεδὸν παντοῦ ὅλα τὰ ἀγαθὰ στοιχεῖα ἐκτοπίστηκαν ἀπὸ τῆς διοικήσεις τῶν Συνεταιρισμῶν καὶ τῶν ἐνώσεών των· ὀφείλεται δὲ ἀκόμα καὶ στοῦ ὅτι ἡ μάζα τοῦ ἀγροτικοῦ λαοῦ, διαφυγοῦσα, βαθμηδὸν ἀπὸ τὴν εἰδικὴ ἐπιτροπὴ τῶν γνησίων συνεταιριστῶν καὶ τῶν ἐμπνευσμένων διανοητικῶν ἀνδρῶν τοῦ Ἑθνους μας, παραδίδεται ὁλοένα καὶ περισσότερο εἰς τὰ χεῖρα τῶν τυχοδιωκτῶν καὶ τῶν πολιτικάντηδων, οἱ ὁποῖοι ταυτίζονται τὴν ὀργάνωσιν τῆς γεωργικῆς πίστεως μὲ τὴν ὀργάνωσιν κόμματος γεωργικοῦ καὶ οἱ ὁποῖοι φανερὰ μεταπιδοῦν ἀπὸ τὴν δουλιὰ (;) τοῦ προέδρου ἢ συμβούλου μιᾶς ἐνώσεως Συνεταιρισμῶν εἰς τὴν δουλιὰ (;) τοῦ ὑποψηφίου βουλευτοῦ ἢ γεροϋσιαστοῦ. Αὐτὰ ὅλα τὰ παράξενα βρῖσκω ὅτι γίνονται ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ γεωργικὴ πίστις, ὅπως τὴν ἔκανε ἡ Ἐθνικὴ, παρουσιαζότανε πολὺ λογικὰ στὰ μάτια τῶν ἀγροτῶν σὰν ἓνας ξένος

τιμὲς τῶν γεωργικῶν προϊόντων, σὲ ἀδυναμία νὰ πληρώσῃ αὐτὸ τὸ ποσὸν πού πῆρε τὴ συνήθεια νὰ δανείζεται ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ. Καθὼς δὲ πάνε τὰ πράγματα φαίνεται πὼς ἡ Ἀγροτικὴ θὰ πληρώσῃ τὰ σπασμένα.

μη οργανικά προσαρμοσμένος στη γεωργική μας οικονομία μηχανισμός, μέσον τοῦ ὁποῖου μόλα ταῦτα μπορούσαν νὰ πετυχαίνουν διάφορες εὐκολίες στην ἐργασία τους ἢ ἀκόμα καὶ νὰ προβαίνουν σὲ ἀντίθετες πρὸς τὸ ἐπάγγελμά τους μεταβολὲς στὸ εἶδος ζωῆς τους, πέρνοντας δανεικὰ εὐκόλα ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν, χωρὶς οἱ ἴδιοι νὰ δίνουν τίποτε ἐξ ἰδίων καὶ χωρὶς καμμιά περαιτέρω ὀργανωτικὴ εὐθύνη νὰ ἀναλαμβάνουν, ἐκτὸς βέβαια τῆς ἀστικῆς εὐθύνης γιὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ δανείου, πού ἐξ ἄλλου καὶ γι' αὐτὸ ἀκόμα ἐσκέπτοντο τὴ διέξοδο τῆς ἀνανεώσεως. Καὶ ἔτσι, σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ λογικώτατο τρόπο τοῦ βλέπειν τῶν χωρικῶν μας, τίποτε τὸ ἐκπληκτικὸ ἂν συστηματικὰ βάλλουν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὀργανώσεώς τους ὄχι πραγματικὸς συνεπαγγελματίας ἀπὸ τὴν γεωργικὴν τοὺς κοινότητα, τέτοιους, πού νὰ ξέρουν τί χρειάζεται νὰ παροῦν καὶ τί νὰ δώσουν, ἀλλὰ τοὺς θρασυτέρους καὶ τοὺς ἱκανωτέρους εἰς τὸ ἐξάλτειν τὸ παρτικόν (ἐκ τοῦ πέρνειν) ἔνστικτον καὶ εἰς τὸ ἐκμαιοῦν διὰ ἰαχῶν καὶ ἀπειλῶν ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλείτερα δάνεια ἀπὸ τὴν ὑψηλόφρονα προστάτριαν. Μὲ ὅμοιον ἄλλως τε τρόπο δημιουργήθηκαν καὶ οἱ προσφυγοπατέρες· τὸ Κράτος καὶ ὁ Ἑποικισμὸς δὲν εἶχαν πρόγραμμα θετικὸ· καθένας πέτυχε νὰ ἐγκατασταθῇ ὅπου κι' ὅπως νόμιζε πὼς σύμφερνε σ' αὐτὸν καὶ σὴν ὁμάδα του· ἡ ὑπηρεσία ἀκολούθησαν τὴν κοινὴ χάραγην, κι' ἔτσι ἐπεβλήθησαν οἱ ἔχοντες δυνατώτερη φωνή.

Γι' αὐτοὺς δὲ ἴσα-ἴσα ὅλους τοῦ εὐλόγου λέω, πὼς χρειάζεται ριζικὴ ἀπομάκρυνσις καὶ ἀπὸ τὸ σύστημα καὶ ἀπὸ τὴν ψυχολογία τῆς Ἑθνικῆς καὶ γι' αὐτὸ πιστεύω πὼς τὸ μέτρο αὐτὸ θάνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἐνεργητικά, πού θὰ προκαλέσουν τὴν ἐκκαθάρισιν τῶν Συνεταιρισμῶν καὶ θὰ τοὺς προφυλάξουν ἀπὸ τῆς περιπλοκῆς τῆς πολιτικῆς.

Δὲν θεωρῶ τὴν πολιτικὴν ὡς ἔγκλημα, κάθε ἄλλο. Λέω μόνον πὼς ἄλλος ὁ δρόμος πού πρέπει νὰ πάρῃ ἢ ἐξέλξη τῆς συνεταιρικῆς ὀργανώσεως κι' ἄλλος ὁ δρόμος πού φέρνει σὴν πολιτικὴ μ' ἐπιτυχία ὑποκειμενικὴ καὶ ἀντικειμενικὴ. Καὶ εὐτύχημα μεγάλο θεωρῶ τὸ νὰ βρεθοῦν ἄνδρες ἱκανοὶ νὰ παρουσιάσουν τὴν εἰδικὴν πολιτικὴν θέσιν τῆς γεωργικῆς μας κοινωνίας μέσα στὸ ὅλο ἔθνος πολιτικὸ μας πλαίσιο μὲ ἔντονη σταθερότητα, ἀλλὰ μὲ τρόπο πού νὰ μὴ βλάβῃ τὴν οἰκονομικὴ τῆς ἀναδιοργάνωσι. Γιὰ τοῦτο ἵποστηρίζω πὼς δὲν συμφέρει στοὺς χωρικοὺς μας ἡ δημιουργία κόμματος γεωργικοῦ διὰ μέσου τῆς μεταβολῆς τῶν Συνεταιρισμῶν σὲ πολιτικὰ πρακτορεῖα πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτό. Τὸ δὲ καθάρισμα τῆς πολιτικῆς συγχήσεως πρέπει νὰ γείνη μὲ ἄμεση δράσιν καὶ κατὰ μέτωπο.

Τὰ ἑξῆς εἰδικώτερα σημειῶνω γι' αὐτὸ τὸ θέμα: Ὁλὴ ἡ πολιτικὴ ἀτμόσφαιρα ἔχει διαποτισθῇ ἀπὸ ἓνα δυνατὸ μυστικιστικόν. ἰδίως στὴν νέα Ἑλλάδα, ρεῖμα πού ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν περὶ τοῦ κατορθωτοῦ ὁργανώσεως ἑνὸς κόμματος καθαρὰ γεωργικοῦ. Αὐτὸ δὲν φαίνεται νάχη πιάσει σοβαρὰ στὸν ἀγροτικὸ λαόν. ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις πρὸ πάντων στὴ νέα Ἑλλάδα κι' ἂν δὲν ἐκδηλώνεται ἀκόμα θετικά, ὅμως ἔχασε τὴν συντηρητικότητά κι' ἔγεινε ἐπιρροεπὴς στοὺς νεωτερισμούς· καὶ συνέβη αὐτὸ διότι ὁ ἀγροτικὸς αὐτὸς λαὸς δὲν ἔχει πιά δεσμούς, ρίζες καὶ παραδόσεις, ἔρριξε δὲ κάτω καὶ τὴν παλιὰ ὁργάνωσιν τῶν ἐντοπίων μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν φεουδαρχικῶν σχηματισμῶν—δεδομένου ὅτι γενικά ὁ πρόσφατος μικροϊδιοκτικὴς ντόπιος ἢ πρόσφυγας θὰ βρῆσκειται σὲ ἀναρχία ὅσο νὰ μῆνι σὲ νέες πέραν τῆς μικρᾶς οἰκογενείας τοῦ οργανικῆς μορφῆς (ἀποταμιευτικῆς, πιστωτικῆς, ασφαλιστικῆς) καὶ νὰ βρῇ σ' αὐτὲς νέο ἔρεισμα πού θάνε συγχρόνως καὶ νέος συντηρητικὸς δεσμός. Καὶ αὐτὰ μὲν γιὰ τὸ λαὸ ποῦνε ἀκόμα μᾶλλον μετεωροῦς.

Μιά ὅμως ὠρισμένη κατηγορία νέων καὶ τοπικῶν παραγόντων μέσα στὰ χωριά ἔχει γίνῃ ὁλοένα πῶ ἔξαλλῃ ἀπ' τὴν ἐλπίδα τοῦ γεωργικοῦ κόμματος πού καὶ ἐπαναστατικὴ πρόσοψιν ἔχει καὶ δυνατότητες προσωπικῆς σταδιοδρομίας παρουσιάζει. Κι' αὐτοὶ εἶναι πού, ἀκολουθῶντας τὴν τακτικὴν τῶν προσφυγοπατέρων καὶ μὴ βρῆσκοντας θετικὸ φραγμὸ ἀπὸ καμμιά ὁργάνωσιν μυαλωμένη μέσα στο Κράτος, στὸν ἐπαιτισμὸ καὶ στὴν Τροάπεζα, χρησιμοποιοῦν ὡς μέσον δράσεως ἀπάνω στὸν ἀγροτικὸ λαὸ τὴν ἀπεριόριστη πλειοδοσία καὶ τὴν ἔξαρσιν τοῦ παρτικοῦ ἐντρίκτου, τοῦ ὁποῖου ἡ ἀνάπτυξι συνεβάδισε μὲ τὴν παράλληλῃ ἀποσύνθεσιν τῶν παλαιῶν ὁργανωτικῶν μορφῶν, πού σπινθίζονταν στὴν πρόβλεψιν, στὴν οἰκονομία καὶ στὴν δυνατὴ αὐτάρκεια. Σ' αὐτὴ τὴ θύελλα παρεσύρθηκαν καὶ οἱ Συνεταιρισμοὶ καὶ ἀντὶς μέσα μιᾶς νέας οἰκονομικῆς ὁργανώσεως τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ ἔγειναν ὅπλα μάχης πρὸς σκοποὺς πού δὲν ἔχουν κανένα θετικὸ οἰκονομικὸ περιεχόμενο. Νεμίζω πὼς στὸ χειρισμὸ αὐτοῦ τοῦ προβλήματος θὰ παιχτῇ ἡ τύχη καὶ τοῦ ἔως τώρα ἐποικιστικοῦ ἔργου καὶ τῆς Ἀγροτικῆς Τροάξεως, καὶ ἂν δὲν βρῆσκατε τὰ κότσια σας γερὰ πρέπει νὰ τοαθηχτῇτε ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν αὐτή. Μιλῶ δὲ ἐδῶ ἀναφορικὰ μὲ τὴν Ἀγροτικὴν μόνον, γιατί αὐτὴ ἡ θύελλα θάχη καὶ πῶς πέρα ἀντίκτυπο ὅχι μόνον στὸ ἔργο τῆς παρουσίας Κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ γενικά στὴν πολιτικὴ καὶ στὴν ἴδια τὴν Δημοκρατία ἴσως.

γ) Ἡ τρίτῃ αὐτὴ ἀποψὶς μου ἔρχεται σὰν συνέπεια τῶν προηγουμένων καὶ ἀφορᾷ τὸ πρόσωπον τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ τμήματος

Συνεταιρισμῶν στήν Ἀγροτική κ. Ν. Γερακάρη. Εἶναι ἓνα πρόσωπο φιλικό μου, θαρρῶ μάλιστα πὼς κι' ἐκ μέρους του ὑπάρχει ἀγαθὴ ἰδέα γιὰ τὸν ὑπογραφόμενον ἐδῶ πάντως ἐγὼ ἐκτιμῶ τὴν τιμιότητά του καὶ τὴν ζηλευτὴν ἐνεργητικότητα καὶ αἰσιοδοξία του. Βρίσκω ὅμως πὼς οὔτε ἔχει οὔτε κι' εὐκαιρία εἶναι τώρα γιὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀπαραίτητη πείρα καὶ εἰδικότητα ποὺ χρειάζεται γιὰ τὸ ἔργο αὐτό. Νομίζω πὼς δὲν εἶναι ἀπλῶς ζήτημα καλῆς θελήσεως καὶ δραστηριότητος ἢ ἐκκαθάρσις καὶ ἀναδιοργάνωσις τῶν Συνεταιρισμῶν οὔτε ἀκόμα ὅτι εἶναι ζήτημα κηρύγματος καὶ διδασκαλίας, παρὰ μᾶλλον εἶναι ὑπόθεσις μακροῦς μελέτης καὶ ἐμπειρίας ἀπὸ τὸ χαρακτηῖρα τοῦ λαοῦ καὶ ἀπὸ τὰ διάφορα λεπτομερειακὰ ζητήματα ποὺ παρουσιάζει ἡ συνεταιρικὴ κίνησις. Ὑποθέτω πὼς ὁ κ. Μιχόπουλος θάνε ὁ καλύτερος γι' αὐτὴ τὴ δουλειά, ἂν μάλιστα καλῶντας τὸν στήν Ἀγροτικὴ τοῦ δώσετε ἐξουσία νὰ πάρῃ μαζί του γιὰ βοηθό του, κι' ἔναν τῆς ἐκλογῆς του κάπως νεώτερον μεταξύ τῶν συνεταιρικῶν ἐποπτῶν του ποὺ ἔχει στήν ὑπηρεσία του.

δ) Ἡ Ἀγροτικὴ πρέπει τὸ ταχύτερον ὅχι μὲ διαγωνισμό ἀλλὰ κρίνοντες ἀπὸ τὴν ὥς τώρα δοᾶσι τοῦ καθενός, νὰ διαλέξῃ μετὰξὺ τῶν πιὸ ἱκανῶν γεωπόνων τοὺς ἀπαραιτήτους στὸ ἔργο της καὶ νὰ προχωρήσῃ γοργὰ σ' αὐτό.

ε) Ἡ δὲ τελευταία ἄποψίς μου ποὺ εἶχα νὰ σοῦ γράψω εἶνε ἓνα εἶδος προσωπικῆς δυσαρέστου ἐντυπώσεως ἀπὸ τὴν βραδύτητα ποὺ παρατηρεῖται στήν ὁργάνωσι τῆς Τραπέζης καὶ ἀπὸ τὸ σκότος ποὺ επικρατεῖ ὡς πρὸς τοὺς λόγους τῆς καθυστερήσεως, τόσω μᾶλλον ποὺ διαδίδεται ὅτι ἡ διαφωνίης προέκυψαν ὄχι γύρω στὰ κατ' οὐσίαν ἐπίμαχα καὶ ἀνερεύνητα, προγραμματικά θέματα ἀλλὰ σὲ δευτερεύοντα, ὅπως οἱ διορισμοὶ προσώπων, οἱ μισθοὶ (ποῦ βέβαια δὲν πρέπει νᾶνε ἡγεμονικοὶ) καὶ ὅπως οἱ λόγοι ποῦ ἔχουν τὴν Κυβέρνησι νὰ ὑποβάλλῃ τὸν νέον νόμον της, λόγοι οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ προέκυπτον ἂν τὸ Συμβούλιο τῆς Τραπέζης κατηρτίζετο ὅσο ἔπρεπε καλὰ καὶ ἂν διελευκαίνετο πιὸ πολὺ τὸ ζήτημα τοῦ προορισμοῦ καὶ τῆς μεθόδου δράσεως τῆς Τραπέζης.

Αὐτὰ εἶχα νὰ σοῦ γράψω, φίλτατέ μου Τρακάκη, ἀφοῦ ἤδη ἐξ ἀρχῆς σοῦ ἐξήγησα τὸ λόγο ποῦ προτίμησα νὰ γράψω σὲ σένα. ἂν καὶ βέβαια θὰ μπορούσα, ἐν ἀνάγκῃ, ὅλα τὰ παραπάνω νὰ τ' ἀπευθύνω καὶ στὸν ἴδιον ἔστω τὸν ἑαυτὸν μου καὶ νὰ τὰ διαβάζω μόνος μου περιφερόμενος στοὺς ἐξοχικοὺς περιπάτους τῆς Κομοτινῆς.

Μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι πολὺ σύντομα ἄνδρες σοβαροὶ καὶ εὐγενεῖς

θὰ προβοῦν εἰς τὸν στίβο γιὰ νὰ διαφωτίσουν μὲ δημόσιαν συζητησι αὐτὰ τὰ μεροδεμένα προβλήματα,

Σὲ χαιρετῶ πολὺ φιλικὰ
Κ. Δ. Καραβίδας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'.

(Τὸ παρόρτημα αὐτὸ περιλαμβάνει μιὰ ἐντελὴς πρόσφατη κι' ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος, τῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζίης, ἀνταλλαγὴ ἐπιστολῶν μὲ τὸν ἴδιον κύριον Γ. Τρακάκη. Πρόκειται περὶ τριῶν νέων στοιχείων, μιᾶς ἐπιστολῆς ἰδικῆς μου, μιᾶς ἀπαντήσεως τοῦ κ. Τρακάκη καὶ τῆς ἀνταπαντήσεώς μου).

I

Φίλε κύριε Τρακάκη

Ἐπειδὴ ἀποβλέπω ν' ἀναμιχθῶ συντόμως κάπως ἐνεργότερον εἰς τὰ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζίης, νομίζω σκόπιμον νὰ γνωρίζῃς ἀπὸ πρὶν τῆς σχετικῆς πρὸς ἐμὲ, ἢ ὁποῖες, γνωστῆς ἀναλυτικὰ ἀπὸ τὰ βιβλία μου, εἶναι ἐν περιλήψει ἡ ἐξῆς: ὅτι μὲ τὸσον πληθυσμὸ πού μαζεύτηκε ἐδῶ, τὸ ὑπάρχον πάλωμα δὲν φτάνει ὅπως καὶ ἂν τὸ βάλετε καὶ θὰ χρειασθῇ νὰ μακρύνῃ πραγματικά· καὶ τοῦτο θὰ γείνῃ ὅχι διὰ διανομῆς πιστώσεων ἢ καὶ δωρεάν παραχῶν ἀπὸ τὸ Κράτος ἢ ἀπὸ τὴν Τράπεζα, οὔτε διὰ δασμολογικῆς προστασίας τῶν διημιτριακῶν· ἀλλὰ θὰ γείνῃ διὰ δημιουργίας πλειόνων ἀξιῶν μὲ ἔντονη ὑπερεργασία, πού κι' αὕτη πάλι δὲν εἶναι κατορθωτὴ ἄλλοιῶς παρὰ μὲ τὴν ὁλοκλήρωσι τῶν συνεταιρικῶν λειτουργιῶν (ὅχι μόνον τῆς πίστεως) μέσα εἰς τὰ κοινοτικά πλαίσια, πού εἶνε ἐνδεδειγμένα διὰ τὴν πιὸ συνθετικὴ καὶ πιὸ πυκνὴ ἀνασύνταξι τοῦ χωρικοῦ πληθυσμοῦ· προϋπόθεσις δὲ αὐτοῦ εἶναι ἡ ὁργανικὴ ἐκκαθάρισις τῶν ἐν ἐνεργείᾳ συνεταιρισμῶν καὶ ὁ ἐξαγνισμὸς τῆς πίστεως αὐτῶν, ἡ ὁποία θὰ ἐγγυᾶται διὰ μικροῦς μὲν ἀλλ' ἀσφαλεῖς τόκους.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, βρίσκω ὅτι ὑπεραρκοῦν τὰ κεφάλαια τῆς Ἀγροτικῆς, ὅτι δηλαδὴ ταῦτα εἶνε ἐπαρκῆ διὰ τὴν ἐν τῷ δέοντι διευκόλυνσιν τῶν νῦν παραγομένων ἀξιῶν καὶ ὅτι πρὸς παραγωγὴν περισσοτέρων δὲν χρειάζονται νέα κεφάλαια ἀλλὰ ἓνα προσφορώτερον σύστημα ὁργανώσεως τόσο τῆς ἐργασίας ὅσο καὶ τῆς χρηματοδοτήσεως αὐτῆς.

Ἰσχυοίξομαι δὲ ὅτι μὲ τὸ ἔως τώρα πιστωτικὸ σύστημα τῆς Ἐθνικῆς δὲν δημιουργήθησαν νέες ἀξίεις (ἡ παραγωγὴ σὲ πλεῖστα ἐπίπεδα ἡλαττώθη παρ' ὅλη τὴν αὔξησι τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ)

—ἀλλ' ὅτι, ἀντιθέτως, ἔγεινε μιὰ ἀπλὴ φαλκίδευσις τῶν ὑπαρχουσῶν ἀξιών καὶ νόμισις ἀπὸ τὴν Τράπεζα ἑνὸς μέρους τῶν ἐκ τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν κερδῶν, ὅσα ἐπιτεύχθησαν ἐκ τύχης κατὰ τὴν περίοδο ἀνόδου τῶν τιμῶν, μέρους ἄλλως πού ἢ Τράπεζα πολὺ θὰ κινδυνεύσῃ νὰ τὸ χάσῃ τώρα μὲ τὴν πτώσειν αὐτῶν.

Ἡ δική μου ἰδέα εἶναι ὅτι μὲ τοὺς σχηματισμοὺς τοὺς κοινοτικούς, τοὺς ὀλοκληρωμένους καὶ ἀποκεντρωμένους, ὅπου ἢ Τράπεζα δὲν θὰ μπαίνει σὲ τόσες λεπτομέρειες καὶ δὲν θ' ἀναλαμβάνῃ καὶ τόσες εὐθύνες ὅπως ὡς τώρα μὲ βραχυπρόθεσμα δάνεια, ἀλλ' ὅπου θὰ βοηθήσῃ μόνο τὰ γενικὰ μικρὰ ἔργα βελτιώσεως σὰν πλαίσια εὐνοϊκώτερα, ὥστε ἐντὸς αὐτῶν νὰμποροῦν νὰ προκόψουν ὅσοι ὑπερεργασθοῦν, μὲ τοὺς σχηματισμοὺς, λέγω, αὐτοὺς καὶ μικρότερος δανεισμός ἀπὸ τὴν Τράπεζα θὰ χρειασθῇ καὶ περισσότερες ἀξίες θὰ παραχθοῦν, ἄλλες μὲν γιὰ τὸ ἐμπόριο καὶ τὴν ἀγορὰ καὶ ἄλλες πρὸς αὐτεπάρκειαν μὲ τὴν ὑπερεργασίαν τῶν χωρικῶν· δὲν θ' ἀρχῶνται δὲ στὴν ἀγορὰ διὰ τῆς βίας καὶ τῆς διημαγωγίας νὰ γυρεύουν ὑψηλὰς τιμὰς ὅλες ἢ παραγόμενες ἀξίες, ἀλλὰ μόνο ὅσες ἀντέχουν νὰλθουν εἰς αὐτὴν καὶ νὰ συναγωνισθοῦν.

Ἡ δική μου ὁμως ἰδέα γιὰ νὰ γείνῃ πρᾶξις, χρειάζεται: γοργή (ὄχι σιγὰ-σιγὰ) ἀλλαγὴ κατευθύνσεως κατὰ τὸ ἀνωτέρω ἐκτεθὲν πνεῦμα· πιὸ πεφωτισμένη καὶ πιὸ αὐστηρὰ χρησιμοποίησις τῶν γεωπόνων, ὥστε νὰ ἐπιτύχωμε τῆς πιὸ βάσιμης τεχνικῆς διαγνώσεως καὶ νὰ συνθῶσωμε ἔπειτα θετικὰς ἐνδείξεις περὶ τῶν πιὸ ἀποδοτικῶν ὁμαδικῶν κατὰ χωριὰ βελτιώσεων πού θὰ ὑποστηρίχθοῦν οἰκονομικῶς (νερό, μετατροπὲς καλλιεργειῶν...)—δὲν εἶνε δὲ βέβαια ἔργο τοῦ τυχόντος ἢ σύνθεσις αὐτῇ· ἐπίσης θὰ χρειασθῇ νὰ μπαίνουν κατὰ χωριὰ ὅλοι οἱ ἐνδιαφερόμενοι σὲ ἕνα ἐνιαῖο κοινοτικό συνεταιρισμὸ καὶ μὲ ἀπεριόριστι εὐθύνη—πρᾶγμα πού μοιραῖα προϋποθέτει, ὡς εἶπα, τὴν ἐκκαθάρισιν καὶ τὸν ἐξαγνισμό τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῆς ὅλης πιστωτικῆς ἐπιφανείας τῶν χωρικῶν ἐκμεταλλεύσεων, ὥστε ν' ἀνοικοδομηθῇ ἡ πίστις σὲ αὐτὰς τῆς χωρικῆς ἐργασίας ἐπὶ νέων πιὸ ὑγιῶν βάσεων, πού θὰ παρέχουν πιὸ μικροὺς ἀλλὰ καὶ τοὺς πιὸ ἀσφαλῆς τόκους—πού εἶνε ἄλλως τε αὐτοὶ οἱ πολὺ μικροὶ τόκοι, οἱ μόνον πούμπορεῖ ἀκινδύνως κι' ἐπωφελῶς γι' αὐτὴν νὰ πληρώσῃ ἡ γεωργικὴ παραγωγή μας, ὅπως ἄλλως τε καὶ ἡ βιομηχανία μας, ἀφοῦ ὁ τόπος εἶνε φτωχός· τοῦτο ἄλλως τε εἶνε εὐνόητο, ὅτι, ὅσο μικρότερος καὶ δυσπρόσιτώτερος εἶνε ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας, τόσο μεγαλύτερη ὑπερεργασία χρειάζεται καὶ τόσο αὐστηρότερη ἐπιμέλεια στὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς πίστεως τῆς χώρας ταύτης, ὥστε

νά μπορῇ νά δανείζεται μὲ μικροὺς τόκους, ὅσους εἶναι ἱκανὴ νά πληρώσῃ χωρὶς κίνδυνο γι' αὐτὴ τὴν ἴδια πρὸ παντός. Εἶνε εὐνόητο, ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νά ζῇ ἀκινδύνως σ' ἐπίπεδο ἀπολύτως ἀνώτερο ἀπὸ ἐκείνους μεθ' ὧν συναλλάσσεται· καὶ ὅτι ὅπου ἡ ἐργασία φορεῖ γουρουντσάρουχα, τὸ κεφάλαιο δὲν μπορεῖ νά φορεῖ μεταξωτά.

Καὶ αὐτὰ ὅλα μποροῦν, ἀκόμη, πρέπει δὲ καὶ νά γείνουν ἐγκαίρως τώρα, πού εἶνε ἀκριβὴ μια εὐστάθεια στὰ πολιτικὰ καὶ στὰ κοινobουλευτικὰ πράγματα καὶ πού ἔχουν πιθανότητα νά πιάσουν τόπο, ὅσο ὑπάρχει ὁμαλότης γενικῇ. Διότι ἀργότερα θὰ γείνουν μὲν ἴσως—εἶνε ἄλλως τε μοιραῖα—ἀλλὰ θὰ γείνουν ἀφοῦ περάσωμε ἀπὸ ἀναρχία καὶ θύελλα καὶ ἀφοῦ πέσῃ καὶ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα καὶ ἀφοῦ καὶ σὺ ὁ ἴδιος κακοπάθῃς καὶ ἠθικὰ καὶ ὑλικὰ. Ἐνῶ τὸ πιὸ συνετὸ εἶναι νά ἐγκολπωθῇς ἀπὸ τώρα τὰς ὁρθὰς ἰδέας καὶ ν' ἀποκερδηθῇς ὑπὲρ αὐτῶν—ὡς καὶ ἐγὼ ἐπιθυμῶ—καὶ ἐγκάρδια νά ἐργασθῇς στὴν ἐφαρμογὴ τους, μὰ πού εἶσαι καὶ τόσο πελειαμένος. Μάλιστα σοῦ συσταίνω πρὸς τοῦτο νά παραιτηθῇς καὶ νά τραδηχθῇς ὁλότελα καὶ ὑλικὰ καὶ πνευματικὰ ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ καὶ νά βάλῃς ὅλη τὴ δύναμί σου σ' αὐτὰ πού σοῦ γράφω καὶ πού κι' ὁ ἴδιος θὰ τάχῃς ἀπὸ μόνος σου νοιώσει καὶ ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὸ τελευταῖο βιβλίο μου θὰ τὰ διέγνωσες ἐπαρκῶς, ἂν καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίο εἶναι θεωρητικό. Δοθεῖσῃς δὲ ἐδῶ εὐκαιρίας, σοῦ λέω καὶ τοῦτο: ὑπάρχει θεωρία πού εἶναι κοινὴ ἀρλούμπια καὶ θεωρία πού βγαίνει ὡς σύνθεσις ἀπὸ μιὰ πραγματικότητα καὶ πού, τυχόν ἀμελουμένη, γίνεται λίαν ἐκδικητικὴ, ὅπως λέει κι' ὁ καϊμένος ὁ Ἀνδρεάδης γιὰ τὴν ἐπιστήμη του. Καὶ ἡ κατόπιν μελέτης τῶν πραγμάτων θεωρία πού ἐσύνθεσα ἐγὼ, ἐπιβάλλει μιὰ πολὺ γοργὴ στροφὴ· ἐκτὸς ἂν πιά ἐγὼ σφάλλω ριζικὰ στὴ διάγνωσί μου, ὁπότε ἔχεις καὶ συμφέρον ἀτομικὸ καὶ πρὸς τὴν Τράπεζα καθῆκον νά διαφωτίσῃς καὶ ἐμὲ καὶ τὴν κατάστασι καὶ τὸν γέρο-Γόντικα, πού στὸ βάθος εἶναι μᾶλλον μὲ τὰς δικὰς μου ἀόψεις, ἐπειδὴ εἶναι γέρος πονηρὸς πού ξέρει καὶ τὸν τόπο καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ πείρα πιὸ καλὰ καὶ ἀπὸ ἐσὲ καὶ ἀπὸ ἐμέ, ἔστω κι' ἂν δὲν ἔχῃ τραπεζιτικὴ πρακτικὴ, ὥστε νά καταστρώσῃ σύστημα γονιμοποιήσεως τῶν πιὸ ἐνδομύχων πεποιθήσεών του.

Αὐτὰ εἶνε ἐν συντεμίᾳ ὅσα ὑποστηρίζω· καὶ δὲν νομίζω πὼς χορήζουν εὐρυτέρας ἀναλυτικῆς ἀποδείξεως, γιατί πιστεύω νάχῃς εἰδεῖ ἀπὸ τῆς πρακτικῆς, καίτοι βραδείας, συνέπειες ὅτι ἡ ἀγροτολογικὴ τοῦ κ. Κοριζῆ ἔφτασε στὸ τέλος τῆς κι' ἔδωκε καὶ τὸν καλὸ καὶ τὸν κακὸ καρπὸ τῆς· καὶ εἶναι σωστὸ νά τοῦ εἰπῇς ὅτι ἡ πρότασίς του γιὰ τὸ κριθόψωμο (ὅχι πού εἶνε ἄσχημο ὡς ψωμί)

ἀλλά, ὡς πρότασις οἰκονομική, ἀποτελεῖ φαῦλον κύκλο καὶ θά βγῇ ἓνα μέτρο σκάροτο· ἅμα φᾶμε ἑμεῖς τὴν ἀναλογία τοῦ κριθαριοῦ καὶ ἀνεθῇ ἡ τιμὴ του, τότε, σὲ τυχὸν κατὰ χειμῶνα, θά ψοφήσουν τὰ ζῶα καὶ πάντως θά μειωθῇ ἡ κτηνοτροφία καὶ τὰ εἶδη τῆς πιὸ πολὺ θ' ἀκριβήνουν· ἐνῶ ἑμεῖς πᾶμε ν' αὐξήσωμε καὶ νὰ φτηνῇ-νωμε καὶ τὴ γεωργία καὶ τὴν κτηνοτροφία· νὰ φτηνῇνωμε τὰ πρῶτα ὕλικά τῆς ζωῆς καὶ τὸ ἡμερομίσθιο καὶ τῆς ἄλλες ντόπιες· πρῶτες ὕλεις· καὶ ὀνειροπολοῦμε μιὰ γεροῇ γεωργία ὅχι γιὰ νὰ κολαζέψωμε τὴν ἀγροτική τάξι ἀλλὰ γιὰ ν' ἀλληλοπλέξωμε μ' αὐτὴν μιὰ παράλληλη βιομηχανία (μορφῆς καὶ κοινωνικῆς—τῶν ἰδι-ων τῶν γεωργῶν—καὶ καπιταλιστικῆς) ἱκανὴ ν' ἀπορροφήσῃ τὸν περισσὸς πληθυσμὸς. Ἀλλὰ σοῦ λέω καὶ τοῦτο: τὸ βλέπεις τὸ κρι-θάρι στὰ σακκιά καὶ τὴν πράσινη χλόη στὸ βουνό; Λοιπόν, ἀντὶ νὰ φᾶμε τὸ κριθάρι καὶ τὴ χλόη, θά δώσωμε αὐτὲς τῆς ὕλης στὰ ζῶα, καὶ ἔπειτα θά φᾶμε αὐτὰ πού κάμουν συγκεντρωμένη ἀνώ-τερη ἀξία. Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ εἰπωθοῦν αὐτὲς ἡ ἀλήθειες ὅχι ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι ἀλλὰ ἀπὸ τὴν Τράπεζα, πού μάλιστα πρέπει καὶ νὰ καλύπτῃ τὴν ἐκάστοτε Κυβέρνησι σὲ ὅσα σκληρὰ ἀλλὰ ὀρθὰ ἤθελε κάμει καὶ ὅχι νὰ προτείνῃ στὴν Κυβέρνησι μέτρα ἀρεστά στὸ λαὸ ἀλλ' ἀντιοικονομικά, μὲ μόνη βλέψῃ τὴν ἐξοικονόμησι τῶν περιστάσεων· γιατί ἡ Τράπεζα εἶνε γιὰ νὰ κάνῃ ὅχι ἐξοινομήσι, ἀλλὰ βαθὺ καὶ συνεχὲς ἔργο οἰκονομικό. Κι' ἑμεῖς ἀποβλέπομε σὲ ἓναν χωρικὸ πληθυσμὸ μὲ ἰσχυρὴ ἀγοραστικὴ δύναμι ὅχι δι' ὑπερ-τιμῆσεως τῶν ἀξιῶν τῆς μικρᾶς ἡμερινῆς παραγωγῆς του ἀλλὰ δι' αὐξήσεως αὐτῆς μέσῳ μιᾶς πιὸ πρόσφορης ὁργανώσεως ὅλων τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς μας· καὶ ἐπιμένομε σὲ ἓνα τέ-τοιο σύστημα, ὥστε, περιορίζοντας τὸ μὲν κεφάλαιο στὸ δικό του κύκλο, τοὺς δὲ χωριάτες βάλλοντάς τους στὰ στενά, νὰ ἀναγκά-σωμε καὶ τὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος νὰ ἱεροχωρηθοῦν καὶ νὰ βαθύ-νουν πιὸ πολὺ τὸ ρόλο τους καὶ νὰ βγάλουν ἀπὸ τὴν μυῖνα ξύγκι· μὲ μόνη τὴ διαφορὰ, ὡς πρὸς τοὺς χωριάτες, ὅτι τὸ ξύγκι, πού θά βγάλουν αὐτοί, θά τὸ κρατοῦν ὅλο οἱ ἴδιοι (ὑπὸ μορφὴν τονώ-σεως τῶν λειτουργιῶν τῆς χωρικῆς καὶ τοπικῆς ἀποταμιεύσεως καὶ ἀμέσῃ κεφαλαιοποιήσεως μέσα στὰ ἴδια παραγωγικά ἐπίπεδά τους) καὶ νὰ μὴ τὸ μοιράζωνται μὲ ἄλλους οὔτε μὲ τὴν Τράπεζα, ἡ ὁποία δὲν θ' ἀνακατείνεται χρηματικὰ παρὰ μόνον ἐπικοινωνίως καὶ μόνο ὅπου δὲν θὰ ὑπάρχῃ καμμιά ἄλλη λίσσις, ἡ ὁποία θά ἐπεμ-βαίνει ὅμως ἀντίθετα σὲ ὅλο τὸ ὁργανωτικὸ ἐπίπεδο καὶ θά βαθύνῃ μὲ τὴν σειρά τῆς καὶ αὐτὴ τὸν ὑψηλὸ δημιουργικὸ ρόλο τῆς, τὸν κα-θαρὰ κοινωνικὸ καὶ τὸν καθαρὰ οἰκονομικόν.

Καὶ αὐτὰ δὲν εἶναι θεωρία μόνον, κύριε Τραγκάκη· σημαίνουν

πρακτικά ὅτι τὸ σύστημα ποῦ ἀναπτύσσω ἐδῶ δὲν εἶναι τὸ ἴδιον μετὰ τὸ ἔως τώρα κρατήσαν ἐμπορικό καὶ τοκογλυφικό πνεῦμα: σίγουρη τοποθέτησι δεμένη μηχανικά μετὰ συμβόλαια καὶ μετὰ ἐνεχειρογράφα—πολλὰ καὶ γοργὰ κέρδη· συνοψίζεται ἀντίθετα σὲ ἄλλο δόγμα, πρὸ ὀργανικό, πρὸ οἰκονομικό, ποῦ βγιάει ἀπὸ τὸ παραγωγικό καὶ ἐντατικό πνεῦμα ποῦ ζωντανεύει καὶ χαλυδώνει τὴν οἰκονομικὴ ἠθικὴ καὶ τὴν καθαρὴ προσωπικὴ πίστι, γεμάτο πείσμα καὶ ἐγκαρτέρησιν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς: ριψοκίνδυνη, ἄγρυπνη καὶ ἐντατικὴ ὑπερεργασία, ἀναπτυγμένη εἰς τὸ διηνεκές καὶ ἀποβλέπουσα σὲ μικρὰ ἀλλὰ ἀσφαλῆ, στερεὰ ὑπολογισμένα καὶ ἀνένδοτα ἐπιδιωκόμενα κέρδη.

Θεωρίες, πάλι, θὰ μοῦ πῇ κανεῖς· ἀλλὰ σ' αὐτὸ ἀπάνω ἔχω ν' ἀπαντήσω ὅτι ἡ στενῶς τραπεζιτικὴ καὶ μαθηματικὴ λογικὴ ὁμοιάζει πολὺ μετὰ τὴν φθινὴν καὶ τυφλὴν λογικὴν τῆς ἐν ἀποσυνθέσει εὐρισκομένης ὀχλικῆς δημοκρατίας· κι' ὅπως αὕτη δίδει λογικοφανῆ διαλεκτικά ἐπιχειρήματα γιὰ τῆς πρὸ ἀντιδημοκρατικῆς, τῆς πρὸ ἀντικοινωνικῆς, τῆς πρὸ διαλυτικῆς, ἄμυαλες καὶ ἀσύστατες ἀτομικῆς καὶ ταξικῆς ἀπαιτήσεως—ἔτσι κι' ἡ στενὴ τραπεζικὴ λογικὴ δίνει σοβαροφανῆ, καὶ ἀπὸ λογιστικῆς ἄποψι προσωρινῶς μόνον ἀκριβῆ, ἐπιχειρήματα γιὰ τὰ πρὸ ἀντιοικονομικὰ μέτρα. Ἡ λογικὴ ὅμως τῶν δικῶν μου ἀπίψεων, καίτοι ἐκ πρώτης ὄψεως φαινομένη μᾶλλον περίπλοκη καὶ μᾶλλον ἀπίθανη, εἶνε ἐν τούτοις ἄλλο τόσο πρὸ βαθιά, πρὸ συγκροτημένη, πρὸ ὀργανικὴ καὶ πρὸ σίγουρη. Καὶ ἡ ἄμεση τώρα καὶ ἡ κατοπινὴ ἐπέμβασίς μου στὴν ἀγροπολιτικὴ καὶ στὴν Τράπεζα διέπεται ἀπὸ μιὰ τέτοια λογικὴ ἀπόλυτα ἐγγυημένη, ὅτι δὲν θὰ βγῇ ποτὲ ἀπὸ τὰ ὀργανικά καὶ πράγματι οἰκονομικά πλαίσια καὶ ὅτι ἡ πρακτικὴ ἀσκησίς της θ' ἀποβῇ εἰς τὸ ἀναμφισβήτητο συμφέρον καὶ τῆς Τραπεζῆς καὶ τῆς χώρας.

Περὶ τὸ ἐξ ἄλλου κρίνω νὰ ἀναλύσω ὅτι ἔγραψα καὶ ἄλλοτε καὶ ὅτι εἶνε ἀφ' ἑαυτοῦ φανερό, τὸ ὅτι δηλαδή, ἰσχυρίζομενος πῶς τὰ κεφάλαια τῆς Τραπεζῆς εἶνε ἀρκετὰ—εἶναι περὶ οἷα, ἀποβλέπω ὅχι εἰς ὅλα ἀλλὰ εἰς ἐκεῖνα μόνον τὰ ἐπίπεδα δράσεώς της ποῦ εἶνε ἐνδεδειγμένα γι' αὐτήν· ἡ πέραν τούτων πολυπραγμοσύνη, ἣν διεκδικοῦν ὑπὲρ τῆς Τραπεζῆς οἱ δημοζόποι καὶ οἱ ἀνόητοι ὥς καὶ ἡ φιλοδοξία ὅπως αὕτη ἐπέμβῃ, ὀργανώσῃ ἄνωθεν καὶ καλὴν ὁλόκληρον τὸν χρηματικὸ κύκλον τῶν συναλλαγῶν τοῦ ἀγροτικού πληθυσμοῦ—τοῦτο καὶ κολοσσιαῖα κεφάλαια ἀπαιτεῖ καὶ πολὺ πρὸ στερεὰν ὀργάνωσιν καὶ ἐκ τῶν κάτω καὶ ἐκ τῶν ἄνω προϋποθέτει· ἡ ἀνάμειξις τῆς Τραπεζῆς—ὅταν μάλιστα δὲν ἔχει ἀρκετὰ χρηματικά καὶ ὀργανωτικά κότσια—σὲ συναλλαγὰς αὐτὸς

χρημα ἐμπορικῆς, μὲ τὸ δικαίωμα μάλιστα τῆς πρωτοπραξίας, τοῦτο δημιουργεῖ περιπλοκὴν ἐπικίνδυνη καὶ γι' αὐτὴν καὶ διὰ κείνους ποὺ ἀποβλέπει τάχα νὰ ὠφελήσῃ, ἐνῶ πράγματι τοὺς ἀποκόπτει ὅλες τῆς ἄλλες οἰκονομικῆς ρίζες. Τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς λέγω ἐγώ· νὰ μὴ πάγῃ σὲ ἔκτασι ἀλλὰ σὲ βάθος· καὶ, ἀφοῦ διαγνώσθωιν σίγουρα τὰ ἐνδεδειγμένα σημεῖα ἐπεμβάσεως καὶ ἡ πῶ πρόσφορες μορφῆς ὁργανώσεως τῶν παραγωγῶν—νὰ βάλῃ ἐδῶ ὅλο τὸ βάρος της, προσανατολίζουσα ὑγιέστερα τὸν πληθυσμὸ καὶ κινητοποιήσῃ τὰς λανθανούσας ἡθικὰς καὶ οἰκονομικὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ τῆς χώρας, πράγμα πού, χωρὶς καμμιὰ πρωτοπραξία θὰ προσελκύσῃ μεγάλη καὶ φθηνότατα κεφάλαια καὶ στὴν Τράπεζα τὴν ἴδια ἀλλὰ καὶ ἀπ' εὐθείας θὰ μπάσῃ τὸ τοπικὸ χρῆμα εἰς τοὺς μικροτέρους, τοὺς ἀποκεντρωμένους κοινοτικούς καὶ συνεταιρικούς σχηματισμούς, ὧν ἡ ταχεῖα καὶ σιδηρὰ διαμόρφωσις πρέπει ν' ἀποτελῇ τὴν κυριώτερη φιλοδοξία τῆς Τραπεζῆς καὶ θὰ εἶναι πράγματι ἀσφαλὴς ἔνδειξις καλῆς θεμελιώσεως καὶ τοῦ ἰδιοῦ της μέλλοντος καὶ τῶν πληθυσμῶν ποὺ ἐτάχθῃ νὰ ἐξυπηρετήσῃ.

Μὲ μιὰ λέξι ἰσχυρίζομαι ὅτι, παρὰ τὸν στενὰ τραπεζιτικό, ὁ ὁργανωτικὸς ρόλος τῆς Τραπεζῆς εἶναι ὁ πῶ σοβαρός, ὁ ὁποῖος ἄλλως θὰ κρίνῃ καὶ αὐτὴ τὴν στενὰ τραπεζιτικὴ τύχη της.

Σὲ χαιρετῶ φιλικὰ

Κ. Δ. Καραβίδα

Ἀθῆναι 5[6]1931

II

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἀθῆναι 12[6]31

Πρὸς τὸν κ. Κώστα Καραβίδα

Φαναριωτῶν 8.

Φίλτατε Κώστα,

Ἐδιάβασα τὸ γράμμα σου καὶ τὰ λοιπά. Ὅπως πάντοτε εἶσαι καινοτόμος καὶ εἶναι πρὸς τιμὴν σου, ἀλλὰ παραμελεῖς μίαν πραγματικότητα ποὺ δέρνει τὸν δυστυχεμένον τὸν ἀγροτικὸν κόσμον καὶ τὴν ὁποίαν δὲν μπορεῖ νὰ παραμελήσῃ καὶ ἡ Ἀγροτικὴ καὶ νὰ κυττάξῃ μόνον τὴν κατὰ βάθος πολιτικὴν καὶ τὴν ὁργάνωσιν

τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐπαρκείας τῆς ἀγροτικῆς τάξεως χωρὶς με-
γαλα δάνεια, ἀλλὰ μὲ ἐκμετάλλουσιν καὶ ρύθμισιν τῆς γεωργικῆς
καὶ κτηνοτροφικῆς ἐπιχειρήσεως ἐπάνω εἰς νέας βάσεις μετὰ ἐπι-
τελικὴν μελέτην. Ἐγὼ χωρὶς νὰ ἀποκρούω ἢ νὰ ἀρνοῖμαι τὴν ση-
μασίαν τῆς κατὰ βάθος ὁργανώσεως τῆς παραγωγῆς—καὶ τὸ κά-
νομεν καὶ αὐτὸ σήμερον εἰς τὴν Ἀγροτικὴν καὶ μὲ τὰς κατὰ περι-
φερείαν γεωργοοικονομικὰς μελέτας καὶ μὲ τὸν καθορισμὸν τῶν
κατευθύνσεων καὶ τῶν ἐπιδόσεων τῶν ἀγροτῶν ἐκάστης περιφε-
ρείας **ἐπάνω σὲ νέο ποιοῦ μελετημένον πρόγραμμα καὶ νέας**
τάσεις—ὑποστηρίζω, προσέχων καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα, ὅτι δὲν
μποροῦμε ἄνευ σοβαρωτάτων διαταραχῶν καὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ
τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἀγροτῶν νὰ ἀρνηθoῦμε μίαν πρωτὰν νὰ
δίδωμε τὰ παντὸς εἶδους καλλιεργητικὰ ἢ κτηνοτροφικὰ δάνεια,
τὰ ὅποια δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ δάνεια συντηρήσεως τῆς γε-
ωργικῆς οἰκογενείας. Ἄν μίαν ἐποχὴν τὰ ἀρνηθῇς αὐτὰ τὰ δάνεια
οἱ χωριάτες θὰ λιμοκτονήσουν καὶ θὰ τὰ σπᾶσουν εἰς τὰς πόλεις.
Καλὸν βέβαια θὰ ἦτο νὰ εἶχαν οἱ χωριάτες ὅλοι περισσεύματα ἀπὸ
τὴν ἐπιχειρήσιν των, ἢ μᾶλλον καλὸν θὰ ἦτο ἡ γεωργικὴ ἐπιχεί-
ρησις νὰ **ἦτο ἥδη κατὰ τὸ βάθος** αὐτῆς ὀργανωμένη ὥστε νὰ ἴ-
σχυε περισεύματα καὶ νὰ μὴ ἴσκειτο ἡ κομπογιαννῆτικὴ αὐτῇ
τακτικῇ—ὅπως τὴν θεωρεῖς τακτικὴ τῶν καλλιεργητικῶν δανείων·
ἀλλ' ἀφοῦ δὲν ἀφήνει, καὶ ἀφοῦ οἱ χωριάτες μετὰ τὴν διάθεσιν
τῆς ἐσοδείας των καὶ τὴν πληρωμὴν τῶν δανείων των δὲν ἔχουν
νὰ συντηρηθoῦν καὶ νὰ καλλιεργήσουν ἐκ νέου τί θέλεις νὰ γείνη;
Ἐγὼ λοιπὸν ὁ ὅποιος δὲν εἶμαι πολὺ θεωρητικὸς οὔτε εἶμαι ὅμως
ἀπλοῦς τραπεζιτικὸς τοῦ μπεζαχτᾶ ἢ τῆς πείρας, ὑποστηρίζω, χρό-
νια τώρα καὶ εἰς τὴν Ἀγροτικὴν τὸ ἐθέσαμεν ἀπ' ἀρχῆς εἰς ἐφαρ-
μογὴν καὶ εἰς πρόγραμμα σταθερὸν, ὅτι θὰ μελετῶμεν καὶ
θὰ καθορίζωμεν τὰς συνθήκας τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς οἰκονομ-
ικῆς ζωῆς ἐκάστης περιφερείας καὶ τῶν γεωργικῶν οἰκογενειῶν
τῆς καὶ τοῦ ἐπικρατεστέρου εἶδους τῆς παραγωγῆς τῆς καὶ θὰ
ρυθμίζωμεν τὰς κατευθύνσεις ποὺ ἐνδείκνυνται. Τὸ πρᾶγμα θέλει
συζήτησιν καὶ εὐχαρίστως θὰ σ' ἔβλεπον ἕνα ἀπόγευμα τὸ γραφεῖο
μου (5 1) 2 μ.μ.) νὰ σὲ διαφωτίσω ἐπὶ τούτων. Διάβασε καὶ τὴν
ἐκθεσὶν ποὺ σοῦ στέλλω. Μοῦ γράφεις ὅτι μὲ μίαν ἀναρχίαν θὰ κα-
κοπάθω. Δὲν καταλαβαίνω διατί; Ἄν πρόκειται νὰ χάσω τὴν θέ-
σιν ποὺ ἔχω μὲ μίαν ἀναρχίαν δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ γείνη ἀ-
ναρχία ἢ νὰ τὸ γράψῃς. Τὴν χαρίζω ἀπὸ τώρα. Ἄν πρόκειται νὰ
διωχθῶ δὲν ἔκαμα κανένα ἔγκλημα διὰ νὰ διωχθῶ. Πῶς θὰ κα-
κοπάθω λοιπὸν ἠθικὰ καὶ ὕλικά; Ἐκτὸς ἐὰν δίκαιοι καὶ παράνο-
μοι ἀναποφρεύκτως πρόκειται νὰ κακοπάθουν καὶ τότε ἂν εἶναι ἔτσι.

νὰ μουντζώσουμε τὸ ταχύτερο τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ τὴν ἀφήσουμε ἀπὸ τώρα εἰς τοὺς ἀνάρχους νὰ τὴν χαίρουνται.

Θὰ ἤθελα καὶ ἐπὶ τούτων νὰ ἤκουα τὰς σκέψεις σου.

Μετ' ἀγάπης

(ὑπογραφή) Γ. Τραγκάκη

III

Φίλτατέ μου κ. Τραγκάκη,

Ἔλαβα τὸ γράμμα σου τῆς 12ης τρέχοντος.

Μοῦ γράφεις πῶς μοῦ στέλλεις μιὰ ἐκθεσι, τὴν περιμένω.

Ὅσο γιὰ τὴν πολιτικὴ τῆς Τραπεζίης, ἔγινε παρανόησις· δὲν εἶπα νὰ κόψετε ἀμέσως τὰ καλλιεργητικὰ χωρὶς ἀντιστάθμισιαν· ἀλλὰ εἶπα: ἰδοὺ μέτρα μὲ τὰ ὅποια τὰ χωριά μας θὰ ξανάθρουν ἀμέσως τὴν ὀργανικὴν τοὺς ἐνότητα καὶ μίαν μείζονα αὐτεπάρκειαν διὰ τοῦ πειθαναγκαστικοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῆς ὑπερεργασίας τῶν χωρικῶν μας, ὑπερεργασίας ὅμως τῆς ὁποίας τὸ προϊόν θὰ μένῃ ὅλο στὰ χέρια τοὺς καὶ δὲν θὰ τὸ μοιράζωνται οὔτε μὲ τὴν Τράπεζαν οὔτε καὶ μὲ κανέναν ἄλλο. Συγκεκριμένως δὲ ἐπρότεινα διὰ τὴν Θρακομακεδονίαν τὸν ἀμεσο ἀνασχηματισμὸ τῆς βοσκήσεως ντάμκας πρὸς τόνωσιν τοῦ σκέλους τῆς κτηνοτροφίας κατὰ τὸ πρότυπὸ τοῦ παλαιοῦ Βαλκανικοῦ δημητριακοῦ κεφαλοχωριοῦ, τὸ ὅποion ἀποσυνέθεσαν οἱ πρόσφυγες καὶ τὰ μονιμοποιηθέντα καλλιεργητικὰ δάνεια· ἐπρότεινα ἐπίσης τὴν ἐκτέλεσιν ἀμέσων προχείρων καὶ εὐκόλων γενικῶν βελτιώσεων κατὰ χωριά βάσει μελετῶν, ὧν ἔδωσα ἐγὼ τὸ πρότυπον, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ πλάισιον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου, ὁ θέλων νὰ ἐργασθῇ ἐντατικά, θὰ μπορῇ νὰ δημιουργήσῃ μείζονας πόρους. Καὶ εἶπα ὅτι, ὅπου θὰ εἶμαι εἰς θέσιν νὰ κάμω αὐτὰ (καὶ ἐγὼ προσωπικῶς εἶμαι εἰς θέσιν νὰ τὰ κάμω ἀμέσως καὶ προτύπως εἰς πολλὰ χωριά), ἐκεῖ θὰ κόψω ἀμέσως σύρριζα τὰ καλλιεργητικά. Δὲν συμφωνῶ διηλαδὴ στὴν συνέχισιν ἀφ' ἐνὸς τῆς παλαιᾶς πολιτικῆς τοῦ κ. Κορυζῆ καὶ ἐξ ἄλλου νὰ γίνεται καὶ ἡ μελέτη γιὰ τὸ μέλλον. Ἐπειδὴ ἐγὼ δὲν φιλοδοξῶ νὰ δώσωμε ἐμεῖς κατευθύνσεις στὰ χωριά—γιατί αὐτὸ εἶναι ἔργο τεράστιον καὶ προϋποθέτει συστηματικὴν προεργασίαν δεκάδων ἑτῶν, ἄλλως θὰ κάμωμε σπασμωδικὰς ἐπιπολαιότητας ὥς αὐτὲς ποὺ ἔγιναν καὶ ποὺ ἀφήνουν πολλαπλὰς καὶ ἔμμεσας μετὰ χρόνια συνέπειας ὥστε νὰ μὴ εἶναι εὐκόλος ὁ καταλογισμὸς προσωπικῶν εὐθυνῶν. Ξέρεις δὲ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ δὲν εἶναι κατὰ μὲ εὐθείαν καὶ ἀμεσον ἀπόδοσιν, ἀλλὰ εἶναι κατὰ ὀργανικὸν καὶ μὲ συνέχειαν καὶ ὑφὴν περίπλοκη: ἰσχυρίζομαι ἀπλῶς ὅτι τὰ χωριά

θὰ εὔρουν μόνα τους τὴ δική τους βάσι ἰσορροπίας ἅμα ἐμεῖς πά-
νημε νὰ τὰ διαβουκολῶμεν μὲ ἐκμηνυστικά δάνεια καὶ μὲ ὑποσχέ-
σεις ἀνέφικτες.

Ὅσο γιὰ τὸ ζωντάνευμα τῶν χωριῶν δὲν ἔχω τὴν ἀξίωσι νὰ
μπῇς ἀμέσως στὸ πνεῦμα μου γιατί καὶ ἐγὼ ἔπαθα πολλές γράφες
ἕως ὅτου κατασταλάξω αὐτοῦ. Σοῦ συσταίνω νὰ ξαναδῇς προσε-
κτικά τὸ ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ βιβλίου μου ποῦ σοῦστεῖλα (παράρ-
τημα Γ'. Ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀσφαλίσεως στὸ Τσιφλίκι). Ἀκόμα
σοῦ συσταίνω νὰ δῇς μὲ προσοχὴ τὴν τελευταίαν (ποῦ θὰ σᾶς
στείλῃ αὐτὲς τὶς ἡμέρες) μελέτη τοῦ τεχνικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς
Τραπεζῆς σας στὴ Θεσσαλονίκη κ. Χρ. Βασιματζίδη, ὁ ὁποῖος ἔ-
καμε σύγκρισι μετὰξὺ θροακίων καὶ καυκασίων οἰκογενειῶν καὶ ὁ
ὁποῖος ἐφήρμοσε τὶς γενικὲς ἀρχές, ποῦ ἐγὼ συνθετικά διετύπωσα,
καὶ τῆς ἐπιλήθηνσε ὑποδειγματικά σὲ θέματα συγκεκριμένα (γεωορ-
γοοικονομικὴ ἔρευνα τῶν συνοικισμῶν Μεγάλης Βυῦσης καὶ Βα-
πτιστῆς-περιφέρεια Κιλκίς). Ἐπ' αὐτῶν τῶν δοκουμένων τοῦ
κ. Βασιματζίδη ποῦ ρίχνουν νέον δυνατὸν φῶς στὸ πεδῖον δρά-
σεως τῆς Τραπεζῆς καὶ εἶναι ἱκανὰ ν' ἀνανεώσουν τὴν πρακτικὴν
τῆς μὲ φρέσκο ζωντανὸ πνεῦμα, ἐπ' αὐτῶν, λοιπόν, καὶ σὲ ὅποια
ἄλλα σημεῖα ἐσὺ θέλεις εἶμαι πρόθυμος νὰ συζητήσω μαζί σου καὶ
θᾶλλω εἰς πρώτην εὐκαιρίαν μὲ τὸν Τεοζάκην. Ἐκ παραλλήλου
ποῖο ὠφέλιμο κρίνω νὰ φέρετε στὸ Συμβούλιον τῆς Τραπεζῆς καὶ
τὶς προτάσεις τὶς δικές μου καὶ τὰ δοκούμενα τοῦ κ. Βασιμα-
τζίδη ὡς εἰδικὲς ἀποδείξεις τοῦ βασίμου αὐτῶν τῶν προτάσεών
μου.

Ἡ δὲ τελευταία παράγραφος τῆς ἐπιστολῆς σου εἶναι κομμάτι
νευρική καὶ ἀδικαιολόγητη ὑπεράσπισίς σου ἀέναντι σ' ἐμέ· ἀλλὰ
ἐγὼ δὲν φαντάζομαι ὅτι μέσα στὴν ἐπερχομένη ἀναρχία θὰ ὑπάρ-
ξουν ἄνθρωποι νὰ λάβουν προσωπικά ἐναντίον ἐσοῦ μέτρα, ὥστε
νὰ χάσῃς τὴν θέσιν σου καὶ τὸ μισθό σου εἰδικὰ ἐσὺ· ἀλλὰ θὰ κα-
κοπάθῃς ὕλικά καὶ ἡθικά ὡς σοῦ ἔγραψα μαζί μὲ τὸ σύνολον· ἔτσι
ὅ,τι μὲν ὕλικὸ ἀπόκτημα ἔχεις θὰ χάσῃ τὴν ἀξίαν του καὶ θὰ ἐξα-
ναιμισθῇ· καὶ ἔπειτα, καθὼς εἶσαι καὶ ἀρεκτὰ εὐστοροφος καὶ ψημέ-
νος στὴν ζωὴ, ὅχι μόνον δὲν θὰ σηκωθῇς νὰ φύγῃς ἀπὸ τὴν Ἑλ-
λάδα, ὅπως ἀπὸ ὑπερβολὴ λές, ἀλλὰ θὰ κυττάξῃς νὰ τὰ βολτάρῃς·
ἄλλως τε ἡ πτώσις δὲν θᾶλλῃ ἀθρόα ὡς ἐχθρὸς φανερὸς ἐναντίον
σου προσωπικά, ὥστε νὰ σὲ ἀναγκάσῃ νὰ λάβῃς ἀνάλογα μέτρα,
ἀλλὰ θὰ προχωρῇ βαθμὴδὸν καὶ σ' αὐτὴ τὴν πτῶσι μὲσα μοιραίως
θὰ κάνῃς καὶ σὺ πολλὰς ἡθικὰς ἀβασίεις.

Διαφορετικὴ πάλι εἶναι ἡ δική μου περίπτωσις· στὰ 1918—1920
μὲ δύναμι συμπτυκνωμένη καὶ ἀποφασιστικὴ καὶ μὲ κίνδυνον ἄλλως
τε τῆς θέσεώς μου καὶ τῆς ζωῆς μου ἐκτύπησα τὴν ἐπιρρομένην ὁ-

φρὸν τῶν φεουδαρχικῶν Ἰζορμπατζίδων (ὅλων βενίζελικῶν τότε, μετὸ ντοβλέτι δηλαδὴ) μέσα στὰ μεγαλείτερα χωρικά κέντρα τῆς Μακεδονίας (Ἐπανωμὴ κι' ἄλλου) κι' ἔκαμα τόπο στὸ Μαλοῦχο νὰ στερεώσῃ τοὺς συνεταιρισμούς του· πρόσεξε ὁμως, γιατί ὅπου ἐγὼ ἔβαλα τὸ χέρι μου, οἱ συνεταιρισμοὶ ἐθεμελιώθησαν ὅχι σὲ βάσι οἰκονομικὴ μόνον διὰ παροχῆς χρηματικῶν εὐκολιῶν ἀντιτοκογλυφικῶν ποῦ, μαζὺ μετὸ ἀγαθὸ ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τῶν φτωχῶν, τέμνουν κιόλας καὶ διαμελίζουν τὸ χωριό, ἀλλὰ σὲ πανηγυρικὴ καὶ σκληρὴ ἡθικὴ καθαίρει τῆς βαναύσου καὶ ἰδιοτελοῦς ντζορμπαντζικῆς παραφυσάδος· καὶ οἱ χωρικοὶ προσανατολίσθησαν ἀνασυνθετικὰ, ἀφοῦ ἐπῆραν στὸ χέρι τοὺς πόρους τῆς φεουδαρχίας, πρὸς τὴν ἀποταμίευσιν, πρὸς τὴν κεφαλαιοποίησιν (διὰ μετατροπῶν δεινδροκομικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν-ἔβαλαν δένδρα καὶ αὖξισαν τὸ χωρικὸ ποίμνιό τους) καὶ πρὸς τὴν ὀλοκληρώσιν τῆς κοινοτικῆς οἰκονομικῆς μονάδος στὴ θέσι τοῦ παλαιοῦ, ἐπίσης ὀλοκληρωμένου στὸ εἶδος του, τσιφλικιοῦ· δὲν προσανατολίσθησαν πρὸς τὰ καλλιεργητικὰ δάνεια πεῦ ἔφεραν ἀποσύνθεσι καὶ στίς οἰκογενειακὰς καὶ στίς κοινωνικὰς μονάδας. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ θετικὸ ἔργο μου, ὁ κ. Κορυζῆς (συντελούσης καὶ τῆς Διοικήσεως καὶ τῶν Βουλευτῶν) μετ' ἀπόλυτα καλὴ βέβαια πίστι καὶ μετ' γενναῖα ψυχὴ, ἀλλὰ μετ' ἑλλειπὴ γνῶσιν τῆς πραγματικότητος (ποῦ παραδόξως ἐν τούτοις καὶ σὺν ἐπικαλεῖσαι), τὸ ἐπῆρε (ἐννοεῖς δὲ τὴ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ δημοσυργικοῦ καθαρμοῦ ποῦ μετ' κίνδυνον κι' ἐκ τῶν ἰδικῶν μου θυσιάζοντας ἔκαμα ἐγὼ καὶ τοῦ διαχειριστικοῦ ποῦ ἔκαμε ἐκ τοῦ ἀσφαλτοῦς ἐκεῖνος) τὸ ἐπῆρε λέγω καὶ τὸ ἔβαλε σὲ ἄλλο δρόμο.

Αὐτὸ τὸ ἔργο μου ἔρχομαι τώρα νὰ ξαναφέρω στὸ δρόμο του ἐγὼ ὁ ἴδιος πεῦ καὶ τὸ ἄρχισα κι' ὅλας· ἔκτοτε ἔκαμα καὶ ἕνα πνευματικὸ ἔργο μέσα στὸν τόπο μας· αὐτὰ λοιπὸν ζητῶ τώρα νὰ σώσω ἐπεμβαίνοντας καὶ στὴν Τράπεζα καὶ στὴν πολιτικὴ ἀνχορειασθῇ· κι' εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ κ. Κορυζῆς, κατάφορτος ἄλλως ἀπὸ δόξαν ἥδη, θὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ μερικὰ σκάρτα στοιχεῖα τῆς δόξης του καὶ θὰ μοῦ ἀφήσῃ τὸ πεδίον οἰκειοθελῶς ἐλεύθερον, μάλιστα ἀφοῦ ἐγὼ τίποτα προσωπικὸ δὲν ἔχω μαζὺ του. Ἀφοῦ ἄλλως τε ἀκόμη ἐγὼ, λόγῳ ἰδιοσυγκρασίας, ὅχι μόνον δὲν μπορῶ νὰ μοιτζώσω καὶ νὰ φύγω ἀπὸ ἐδῶ ὅπου ἐθυσίασα τὴ νεότητά μου, ἀλλὰ ἐξ ἀνάγκης φέρομαι πρὸς ἀγῶνα σκληρόν, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ὁρθόν νὰ μὴ εὐρεθῶ ὑπὸ ἀνίσους ὁρους, ἀπλῶς διὰ νὰ μὴ μειωθῇ τοῦ κ. Κορυζῆ ἡ φήμη ὡς ὁργανωτοῦ τῆς γεωργικῆς πίστεως.

Ἄλλως τε, ἀγαπητέ μου, τὸ παρελθὸν δείχνει τὸ μέλλον τοῦ

καθενός. Θυμᾶσαι τὸν πόλεμον ποῦ ἔκανα κατὰ τῆς Ε. Α. Π. καὶ τῆς τότε Κυβερνήσεως Μιχαλακοπούλου ἐπιμένοντας νὰ γείνη κατὶ καλλίτερον ἢ αὐτὸ ποῦ ἔγινε στὸν λειψὸ ἐποικισμό, ποῦ μόλις τώρα ἀρχίζουν ἢ συνέπειές του ἤμασταν καὶ τότε σὲ παραμονὰς ἀναρχίας, ἡ ὁποία ὅμως ἔφερε στὴ μέσῃ τὸν ἐπιπόλοιο ἐκεῖνο δικτάτορα κι' ἔφερε τὴν μοχθηρὴ καὶ συκοφαντικὴ μήνυσιν τοῦ συνταγματάρχου Σπυρίδωνος ποῦ ἔρριξε τόσο ἄδικα στὴ φυλακὴ τὸν Καραμᾶνο, ποῦ ὁρμᾷ πάντα τυφλὰ μέσα στὰ ὅλα. Τότε λοιπὸν ἡ μὲν Ἑθνικὴ δὲν παρημέλησε οὔτε τὰ πρὸ ἁλλοπρόσαλλα θελήματα τῆς Δικτατορίας, ἐσὺ δὲ οὔτε τὰ ἐμούντζωσες οὔτε ἔφυγες, ὅπως μοῦ γράφεις πῶς θὰ κάνης τώρα· ἐγὼ ὅμως γιὰ νὰ ἔχω τὴν συνείδησί μου ἐλευθέρᾳ ἐσηκώθηκα ἀπὸ τὴν Ναύπακτο καὶ πῆγα στὴ Θεσσαλονίκη καὶ μὲ ὅλας ὅσας δυνάμεις διέθετα τὰ θάλα κατὰστηθα μὲ τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ καμιὰ θυσία δὲν παρέλειψα γιὰ νὰ ὑποστηρίξω τὸ δίκιον τοῦ φίλου μου ποῦ ἐκινδύνευεν ὄχι ἡ τσέπη του ἀλλὰ τὸ ἴδιον τὸ κεφάλιν του· οἱ στρατιωτικοὶ πάλιν μὲ βάλαν στὸ φρέσκο κι' ἂν δὲν βρισκόταν ἐκεῖ ὅλως ἐκ τύχης ὁ ἀδελφός μου Διοικητὴς τῆς ναυτικῆς βάσεως νὰ μοῦ πάρῃ τὸ μέρος κι' ἂν ὁ ἴδιος ὕστερα δὲν ἔβγαινε ἀπὸ τὴ μέσῃ μὲ τὸ χέρι του τὸν δικτάτορα, ἐγὼ θὰ εἶχα συντριβῇ καὶ πνευματικῶς καὶ σωματικῶς.

Ὑπάρχει λοιπὸν μιὰ διαφορὰ, ὅτι ἐγὼ οὔτε εὐστροφία διαδέτω οὔτε στὴ φυλακὴ ἀντέχω. Καὶ γι' αὐτὸ λαμβάνω μέτρα τώρα συνεπώτερα, ὥστε νὰ ὀργανώσω μέσα στὰ χωριὰ ἱσχυρὰ χαρακώματα ἀπρόσβλητα ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν καὶ πιστεύω ὅτι τοῦλάχιστον οἱ φίλοι μου δὲν θὰ μοῦ μποῦν στὴ μύτη, ἀλλ' ὅτι ἀντιθέτως θὰ ἀναγνωρίσουν τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ δίκαιον καὶ θὰ ἐργασθοῦν ἐγκαρδίως ὑπὲρ αὐτοῦ.

Σοῦ ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἡ δική μου δρᾶσις στὰ πράγματα (1918—1920) ἦτο ἡ ἐξῆς: ὅτι ἐκτύπησα τοὺς Τσορμπατζίδες ὄχι μὲ ἀόριστο διαλυτικὸ μῖσος παντοῦ, ἀλλὰ μόνο εἰς τὰ σημεῖα ὅπου αὐτοὶ ἀσκοῦσαν τὴν μοιραία καὶ ἀναγκασία ἄλλως ὑπεροχὴ τους κατὰ τρόπον ἐκδήλως ἀντίθετο πρὸς τὸ συμφέρον τῆς κοινοτικῆς ομάδος, π.χ., διότι διοικοῦντες τὴν κοινότητα ἐσφετερίζοντο ἀλληλοδιαδόχως τοὺς ἐκ τῆς βοσκῆς συνήθεις ἐπὶ Τουρκίας κοινοτικούς πόρους καὶ δὲν ἔχτισαν τὸ σχολεῖο, διότι, ἐπίσης βάλλοντες τοὺς μπράβους των ὡς ἀγροφύλακας, ἔκαναν ἀσύδοτες ἀγροξήμιες εἰς βάρος τῶν μικρῶν γεωργῶν. Δηλαδή ἐκινητοποίησα ὄχι ἓνα συμπτωματικὸ οἰκονομικὸ νόμον—ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ποῦ ἡ Ἑθνικὴ ἦτο εἰς θέσιν νὰ παρέχῃ πρὸς φθινῆς πιστώσεις—ἀλλὰ ἓνα ἠθικὸ κοινωνικὸ, ἀνθρώπινον καὶ αἰώνιον νόμον. Καὶ δὲν ἀποσύνθεσα

τὰ χωριὰ μὲ καλλιέργεια τῶν ταξικῶν ἢ ἀτομικῶν στιγμιαίων συμφερόντων, ὅπως οἱ κομμουνισταὶ καὶ ἡ Τράπεζα, ἀλλὰ τὰ ἐσύνθεσα μὲ σύστημα πού καθαρά χωρίζει τὸ πραγματικὸ σταθερὸ κοινὸ συμφέρον ἀπὸ τὸ ψεύτικο καὶ ὑποκριτικόν.

Ὅπως δὴποτε θὰ ἔλθω νὰ τὰ ποῦμε καὶ προφορικά.

Φιλικὰ σὲ χαιρετῶ

Κ. Δ. Καραβίδας

Ἀθῆναι 15[6]1931

Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΙΞΟΜΙΚΡΟΑΣΤΟ- ΧΩΡΙΚΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Εἰς τὸ προηγούμενον ὄν θέμα, τὸ σχετικὸν μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς μικρᾶς ἀτομιστικῆς οἰκογενείας τῶν ἐλευθέρων μικροῖδιοκτητῶν χωρικῶν ἰδίως τῆς Ἑλλάδος, ἐξηγήσαμεν ὅτι ὁ σχηματισμὸς οὗτος, ποῦ μοιραίως τείνει πρὸς ἐκκεφαλαιοκρατίην πρέπει νὰ τύχη πολλῆς μερίμνης διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν σχεδὸν ἀρξαμένην ἤδη παθητικὴν ὑποδούλωσιν εἰς τὸ κεφάλαιον καὶ τὴν ἀναπόφευκτον διάλυσιν του· ἐξηγήσαμεν τοὺς ὁρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους, μεταβαίνων, ἀπὸ τὰς σχετικὰς εἰς τὰς ἀπολύτους εἰδικεύσεις καὶ εἰς τὰς τοπικὰς βιομηχανίας, ὁ σχηματισμὸς οὗτος θὰ ἐπιτύχῃ δι' ἴδιόν του λογαριασμὸν ἐκκεφαλαιοκρατίην θετικὴν, ἐξελισσόμενος εἰς τὴν πρότυπον ἀστοχωρικὴν οἰκογένειαν, ἣ ὁποία ἐξ ἀνάγκης θὰ χρειασθῇ νὰ ὑποταχθῇ καὶ εἰς εὐρύτερας ὀργανικὰς μονάδας, ἀποκειμένου μόνον νὰ μελετηθῇ καὶ νὰ κριθῇ ἂν αἱ μονάδες αὗται θὰ εἶνε μορφῆς καθαρῶς καπιταλιστικῆς μὲ ὅλην τὴν παρομαρτοῦσαν συγκέντρωσιν τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς καὶ τῶν γεωργοβιομηχανικῶν μας ἐπιχειρήσεων (οἶνοποιίας κλπ.) εἰς ὀλίγας χεῖρας καὶ τὴν ἡμιπρολεταριοποίησιν τῶν μικροῖδιοκτητῶν μας ἢ θὰ εἶνε μορφῆς μᾶλλον κοινοτικῆς (τύπου Ἀμπελακίων, Μαρκοπούλου κλπ.) βάσει τῶν πατροπαράδοτων κοινοτικῶν μας θεσμῶν. Τὸ μέλλον θὰ δείξῃ. Πρὸς τὸ παρὸν ἔχομεν νὰ μελετήσωμεν τὸν ἀνωτέρω τύπον τῆς μιξοαστοχωρικῆς οἰκογενείας, μακράν, ὥς εὐνόητον, ἀπεχούσης ἀπὸ τὸν θετικὸν καὶ γόνιμον γνήσιον ἀστοχωρικὸν τύπον, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ εἶνε παράσιτος τῆς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως, ὥς αὕτη ἡ μιξοαστοχωρικὴ οἰκογένεια τῶν ἀστῶν κτηματιῶν, ἀλλὰ ἀντιθέτως θὰ βαθύνη καὶ θὰ πλατήνη αὐτήν, θὰ ὑψώσῃ τὸ τεχνικὸν ἐπίπεδον καὶ θὰ καταστήσῃ ἐνεργοὺς ὅλας τὰς δυνατότητας τῶν γεωργικῶν μας κλάδων εἰς τε τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν προϊόντων αὐτῆς.

* Ἄν θέλομεν νὰ κυριολεκτήσωμεν, πρέπει νὰ εἰπωμεν σαφῶς, ὅτι ὁ τύπος αὐτῆς τῆς μιξοαστοχωρικῆς οἰκογενείας ὅλως ἀντιθέτως δὲν ἀποτελεῖ ἓνα πραγματικὸν γεωργοοικονομικὸν σχηματισμόν.

Πρόκειται περὶ παρασίτου, περὶ μιᾶς βδέλλας, ἣ ὁποία εἶνε προσηρμοσμένη πρὸ παντὸς εἰς τὰς καλλιέργειας τῶν σχετικῶν εἰ-

δικεύσεων, τῶν πολυτελῶν δηλαδή καὶ σχεδὸν μονοπωλιακῶν μεσογειακῶν προϊόντων. Εἶνε ἡ οἰκογένεια τοῦ μικροαστοῦ, τοῦ μικροπόρου, τοῦ μικροεπαγγελματίου, τοῦ γιατροῦ, τοῦ δικηγόρου, ὁ ὁποῖος, ἐργαζόμενος ὁ ἴδιος μὲ ἄλλο ἐπάγγελμα εἰς τὴν μικρὰν τοπικὴν ἀγορὰν, κάμνει καὶ ἓνα εἶδος ληστρικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κτημάτων του.

Λέγω δὲ ὅτι ἡ προσαρμογὴ εἶνε παρασιτικὴ διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους : διότι ἡ οἰκογένεια αὕτη τοῦ ψευδοκτηματίου δὲν ἐργάζεται προσωπικῶς εἰς τὸ κτῆμα, ἀλλὰ καλλιεργεῖ δι' ἐργατῶν ἡμερομισθίων· διότι, ἐνῶ ἐνεργεῖ οὕτως δηλαδὴ κεφαλαιοκρατικὰ, ἐν τούτοις, ἅτε μὴ ὦν ἀφοσιωμένος ὁ ἴδιος μὲ ὅλας τὰς ἱκανότητάς του εἰς τὸ ἔργον τοῦ καλλιεργητοῦ, οὐδὲ τὸ τεχνικὸν ἐπίπεδον ἀνιψῶναι οὐδὲ ἱκανὸς ἐστάθῃ ὅπως θετικῶς ἐκκεφαλαιοκρατήσῃ τὴν καλλιεργεῖαν εἰς ὅλα τὰ σημεία ποὺ εἶνε ἀπαραίτητον νὰ γείνῃ τοῦτο. Οὕτως οἱ ψευτοαστοκτηματῖαι οὕτε βελτιώσεις κάμουν, οὕτε ἐντατικὰ μέσα καλλιεργείας μεταχειρίζονται, οὕτε ἐπιμελοῦνται τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἐλάττωσιν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς—ἀντιθέτως τὸ αὐξάνουν· γενικῶς δὲ τὰ κτήματά των εὐρίσκονται εἰς πολὺ χειρότεραν κατάστασιν ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν αὐτοκαλλιεργητῶν μικροχωρικῶν. Πρόκειται περὶ μιᾶς οἰκονομικῆς κατηγορίας ποὺ ὁμοιάζει μὲ τὴν παράσιτον τῆς φεουδαρχίας τάξιν τῶν τζορπατζήδων, ἀφοῦ καὶ αἱ δύο αὗται κατηγορίαι δὲν ἤκησαν κανένα ἡγετικὸν οἰκονομικὰ ἀστικὸ ρόλο· ἀντιθέτως ἡ γνησίᾳ ἀστοχωρικὴ κεινότης ὅπου, ἐπὶ τῶν αὐτῶν δεδομένων, ἐλειτούργησεν, ἐκάλυψε τοὺς πῶ δραστικοὺς ἡγετικοὺς ρόλους, ἀντιθέτως, ἐπαναλαμβάνω, πρὸς αὐτοὺς τοὺς ψευδοκτηματίας μας καὶ ψευτοαστοὺς συγχρόνως.

Ἐν τούτοις εἶνε αὐτοὶ ἀκριβῶς οἱ ὁποῖοι κατορθώνουν νὰ ἡγοῦνται κατὰ τὸ πλεῖστον τῶν συνεργατικῶν ὁργανώσεων τῶν χωρικῶν, εἰς ἃς δίδουν τὸν τόνον καὶ τὴν κατεύθυνσιν, νοθεύοντες οὕτω τὴν κατάστασιν, ὥστε νὰ μὴ δύναται αὕτη νὰ ἐκδηλωθῇ ὑπὸ τὴν πραγματικὴν τῆς μορφὴν, ὡς ἀπήχησις δηλαδὴ τῶν θετικῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν συμφερόντων τῆς μεγάλῃς μάζῃς τῶν χωρικῶν αὐτοκαλλιεργητῶν ποὺ βασίζουν τὴν ἐκμετάλλευσιν των κυρίως εἰς τὴν προσωπικὴν των ἐργασίαν.

Εἶνε αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ὀχλαγωγοῦν τὰ πραγματικὰ συμφέροντα τῆς γεωργίας· ἐπιμένουν παρὰ τῷ πιστωτικῷ ἰδρύματι διὰ μεγάλα δάνεια, τὰ ὁποῖα ὅμως αὐτοὶ δὲν βάλλουν εἰς τὴν γεωργίαν ἀλλὰ τοποθετοῦν εἰς ἄλλας μικροαστικὰς ἐργασίας, ποὺ προφανῶς εἶνε εἰς θέσιν νὰ πληρώσουν μείζονα τόκον, τόσον πάντως ὅσον δὲν δύναται νὰ βαστάσῃ ὁ αὐτοκαλλιεργητής· ἐκτρέπουν ἐπίσης καὶ

τὸ ζήτημα τῆς χρονικῆς διαρκείας τῶν δανείων εἰς βάρος τοῦ αὐτοκαλλιεργητοῦ ἐπιχειρηματίου, ὁ ὁποῖος, στερούμενος ἰδίας πρωτοβουλίας καὶ ἀντιπροσωπεύσεως, τοὺς παρακολουθεῖ παθητικῶς καὶ εἰς τὰς τρεῖς αὐτὰς νόθους λύσεις, εἰς τὸ ποσοστὸν τοῦ δανείου. εἰς τὸν τόκον αὐτοῦ, εἰς τὴν προθεσίαν του τέλος.

Τοιοιουτρόπως παρεμποδίζουν ἐπικινδύνως τὴν φυσιολογικὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς (πιστώσεις, τόκοι, ἡμερομίσθια κλπ.). Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἀγορὰν παρεμβαίνουν δυσμενῶς διὰ τὰ συμφέροντα καὶ τῆς μεγάλης μάξης τῶν χωρικῶν μας, οἱ ὁποῖοι εἶνε εἰδικευμένοι εἰς τὰ πολυτελῆ προϊόντα καὶ τῆς ἐθνικῆς μας καθόλου οἰκονομίας.

Ὡς εἵπομεν, λόγῳ κακῆς διαχειρίσεως, αὐξάνουν τὸ κόστος τῆς ἰδίας αὐτῶν παραγωγῆς· καὶ ἐκ τούτου λοιπὸν τοῦ λόγου καὶ ἐκ τῆς ἀνυπομονησίας των πρὸς τὸ ταχὺ καὶ ἀκόρεστον μείζον κέρδος—ἅτε ἔχοντες ἀνάγκην ὡς ἐκ τοῦ εἶδους τῆς ζωῆς των περισσοτέρων εἰσοδημάτων—διηνεκῶς πιέζουν διὰ τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν τὴν ἐξωτερικὴν.... ἀγορὰν, ἢ ὁποία ὅμως, ὅσον καὶ ἂν μερικὰ προϊόντα μας εἶνε φύσει μονοπωλημένα ὑπὲρ ἡμῶν, θὰ ἀναγκαστῇ εἰς τὸ τέλος νὰ τὰ ἀντικαταστήσῃ δι' ἄλλων. πρᾶγμα ποὺ θ' ἀποτελέσῃ συμφορὰν· καὶ αὕτῃ ἡ συμφορὰ θὰ βαρύνῃ κυρίως τὴν ὅλην οἰκονομίαν μας καὶ ἐξ ἴσου τοὺς χωρικοὺς μας ποὺ τείνουν εἰς εἰδικευμένας μονοκαλλιεργείας, ἐλάχιστα δὲ αὐτοὺς τοὺς ψευδοκτηματίας, οἱ ὁποῖοι τοὺς κυριότερους των πόρους πραγματοποιοῦν ἀπὸ τὴν ἀγορὰν καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν καλλιεργοῦν ἀλλ' ἐκμεταλλεύονται μόνον τὰ κτήματα των διὰ ν' αὐξάνουν τὴν πιστωτικὴν των ἐπιφάνειαν. Εὐνόητον ὅτι ὑπὸ τοιαύτην ἡγεσίαν ἢ γεωργικὴ μας οἰκονομία θὰ ὀδηγηθῇ εἰς τὸ βάρανθρον. Φοβοῦμαι δέ, ὅτι αἱ κακαὶ συνέπειαι τῶν ἀπαιτητικῶν τιμῶν ἤρχισαν ἤδη νὰ ἐπισκιάζουν τὸ ἄστρον τοῦ Αὐτονόμου σταφιδικοῦ ὀργανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θ' ἀναγκασθῇ πολὺ σύντομα νὰ καταβιβάσῃ ἀποτόμως τὰς τιμὰς τῆς σταφίδος εἰς κατώτερα ἐπίπεδα.

Πάντως αὐτοὶ οἱ κύριοι οἱ ὁποῖοι ἐπιμένουν νὰ παίξουν τὴν γεωργικὴν μας παραγωγὴν εἰς τὸ Χρηματιστήριον πρέπει νὰ πεισθοῦν, ὅτι, παρὰ τὴν φυσικὴν βεβαίως ἐν τῷ χρηματικῷ καθεστῶτι ἐπιδίωξιν τοῦ μεγίστου κέρδους, κυρίως ἢ ἐπιμελὲς καλλιέργεια ἢ ἐντιμος συσκευασία, ἢ σταθερὰ παραγωγὴ, ἢ μετρία καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἀκύμαντος τιμῆ, τέλος ἢ πραγματικὴ ἐλάττωσις τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς—μόνον αὐτὰ εἶνε τὰ μέσα δι' ὧν συγκρατεῖται μία καλὴ πελατεία ἐν τῷ ἐξωτερικῷ.

Εἶνε δεδομένον, ὅτι, ὅσον αὐξάνει ἡ παραγωγὴ ἐνὸς προϊόντος

τόσον τοῦτο ἔχει ἀνάγκην εὐρυτέρας, καὶ συνεπῶς λαϊκωτέρας ἀγορᾶς διὰ νὰ τοποθετηθῇ· ἡ διάδοσις ὅμως τοῦ προϊόντος εἰς στρώματα λαϊκώτερα ἐπιβάλλει συγκατάβασιν εἰς τὰς τιμὰς.

Εὐνόητον λοιπόν, ὅτι ἡ ἐξασφάλισις σταθερᾶς ἐξωτερικῆς τοποθετήσεως τῶν προϊόντων μας καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἀγορὰς καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὰς γειτονικὰς σλανϊκὰς ὥς καὶ εἰς τὴν ρωσικὴν, αἱ ὁποῖαι δὲν ἡμποροῦν νὰ πληρώσουν ἀριστοκρατικὰς τιμὰς, προϋποθέτει μίαν πραγματικὴν προσαρμογὴν τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς μας πρὸς αὐτὸν τὸν γενικὸν νόμον, ὁ ὁποῖος περιληπτικὰ ἡμπορεῖ νὰ διατυπωθῇ ὥς ἑξῆς : «ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν ὁ πωλητὴς ἐνὸς προϊόντος νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ μακρὸν εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον ζωῆς, νὰ εἶνε ὑπερβολικὰ πλουσιώτερος καὶ νὰ ἐργάζεται ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν ἀγοραστὴν τοῦ προϊόντος τούτου».

Κατὰ ταῦτα τὸ καλλίτερον μέτρον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν εὐρυτέρας διαδόσεως τῶν προϊόντων μας καὶ ἰδίᾳ κατακτήσεως τῶν γειτονικῶν μας ἀγορῶν καὶ ἐξασφαλίσεως τῆς εἰρήνης εἰς τὰ Βαλκάνια, τὸ καλλίτερον, λέγω, τὸ ἀποτελεσματικώτερον πρὸς τοῦτο μέτρον εἶνε τὸ νὰ στηρίξωμεν τὴν παραγωγικὴν μας προσπάθειαν εἰς τὴν εἰδίκευσιν ἐνὸς ἐκάστου ἐξ ἡμῶν καὶ εἰς τὴν προσωπικὴν καὶ συνεχῆ ὑπερεργασίαν πάντων τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν. Αὕτῃ ἡ ὑπερεργασία εἶνε πού θὰ αὐξήσῃ τὴν ποσότητα τῆς παραγωγῆς μας καὶ θὰ ἐλαττώσῃ τὸ κόστος αὐτῆς. Αὕτῃ θὰ ἐνεργοποιήσῃ πολλὰς ἤδη παθητικὰς ἐκμεταλλεύσεις μας. Αὕτῃ τέλος θὰ μᾶς ἐξασφαλίσῃ μίαν πλούσιαν καὶ ἀσφαλῆ χρηματοδότησιν, ὅχι ληστρικὴν ἀλλὰ εὐθηνὴν καὶ μονίμως συνδεδεμένην καὶ ἀλληλέγγυον με τοὺς παραγωγούς. Μόνον αὕτῃ θὰ ἀφήσῃ περιθώρια καὶ θὰ φέρῃ πλοῦτον, ἄνεσιν καὶ πλουτισμὸν εἰς τὸν τόπον μας.

Οὐδόλως ἐν τούτοις εἶνε πιθανόν ὅτι θὰ φθάσωμεν συντόμως εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ἐφ' ὅσον ἡ μὲν ἡγεσία τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς χεῖρας ψευδοκτηματιῶν τῆς κατηγορίας πού ἀνωτέρω περιέγραψα καὶ ἐφόσον τὸ Κράτος δὲν καθορίζει μίαν σαφεῆ συνεταιρικὴν καὶ γεωργοοικονομικὴν γενικωτέραν πολιτικὴν.

Οἱ συνεταιρισμοὶ δὲν ἀποβλέπουν κυρίως εἰς τὴν κατανομήν τῶν πιστώσεων· ἔχουν εὐρυτέρους σκοπούς· ἡ δὲ καθοδήγησίς των πρὸς αὐτοὺς τοὺς σκοπούς, θὰ δείξῃ ἀμέσως ὅτι ἡ σημερινὴ ἡγεσία τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν εἶνε νόθος, ἅτε ἔχουσα συμφέροντα ἀντίθετα. Ἡ κίνησις πού ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ὑποστηριχθῇ, εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία θὰ ἐκκαθαρίσῃ καὶ θὰ καταστήσῃ πράγματι καὶ σταθερὰ ἐνεργητικὸς τοὺς γεωργικοὺς μας κλάδους, ὅχι ἐκείνη ἡ ὁποία θὰ πλουτίσῃ τοὺς ἀνυπομόνους ρωμοὺς ἀπὸ ὥρας εἰς

ἄλλην οὔτε ἐκείνη πού θά βουλευτοποιήσῃ ἄλλους ἀφελεῖς καὶ μοροφιλοδόξους.

Σωστική καὶ γεωργοοικονομικὴ καὶ ἐθνικὴ πολιτικὴ ἐν Ἑλλάδι δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἶνε ἄλλη παρὰ αὐτὴ μόνον, ἡ ὁποία θά ἐπιτύχῃ νὰ ἀναδείξῃ τοὺς πραγματικοὺς ἐνεργητικοὺς κλάδους καὶ συνάμα θά ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπαραίτητον εἰς τὸ κλίμα καὶ τὴν οἰκονομίαν μας λιτότητα· ἡ ὁποία θ' ἀντισταθῇ ἀποτελεσματικῶς κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ τυχοδιωκτισμοῦ, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐσωτερικὴ χρηματογορὰ μας νὰ προσαρμοσθῇ μονίμως εἰς τοὺς κλάδους τούτους καὶ μόνον· ἡ ὁποία θά ὑποβιάσῃ τὰ ἐπιτόκια ἐν τῷ μέτρῳ ποῦ ἀπαιτεῖται διὰ νὰ ἀποδοῦν ταῦτα ἐξυπηρετικὰ τῆς παραγωγῆς καὶ ὅχι ληστρικὰ παρὰ αὐτῆς· θά εἶνε ἐκείνη μόνον, ἡ ὁποία θά κρατήσῃ ἀκριβῶς τόσον χαμηλὰ αὐτὰ τὰ ἐπιτόκια, ὥστε αἱ γεωργικαὶ μας ἐπιχειρήσεις νὰ δύνανται νὰ δανείζωνται ἐλευθέρως καὶ ἀκινδύνως ἀπὸ τὴν ἀγοράν· ἐκείνη ἡ ὁποία θά δείξῃ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις μας αὐτὰς ὅτι ὁ μόνος τρόπος διὰ ν' ἀποκτήσουν ἀνεξάρτητον Γεωργικὴν Τράπεζαν εἶναι τὸ νὰ καταστοῦν ἱκαναὶ νὰ κάμουν ἀποταμίευσιν· ἀκριβῶς παρὰ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν Τραπεζῇ· ἐκείνη τέλος ἡ ὁποία θά καταστήσῃ τὴν Τράπεζαν ταύτην ἱκανὴν διὰ νὰ συναγωνίζεταί τὰς ἄλλας νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὸ ἐκδοτικὸν ἴδρυμα καὶ νὰ χαλιναγωγῇ τὴν ἀγοράν, ἱκανὴν διὰ νὰ κάμνῃ τὰς ἀναμφισβητήτως ἀσφαλεστέρας τοποθετήσεις καὶ διὰ νὰ κατοχυρώσῃ τὰ συμφέροντα τῆς γεωργικῆς τάξεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰσορροπίας τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας καὶ ὅχι τῆς ἀποσυνθέσεως αὐτῆς.

Θὰ μοῦ εἰπῇτε, ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ ἐν μέρει φαῦλον κύκλον ἀπὸ τοῦ νὰ τύχῃ κανεὶς ἐμπιστοσύνης ἀφοῦ γείνῃ ἱκανὸς ἕως τὸ νὰ γείνῃ ἱκανὸς ἀφοῦ τύχῃ πρότερον ἐμπιστοσύνης.

Ἐν τούτοις ἡ φύσις τῶν προϊόντων μας καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς χώρας μας εἶνε τόσον ἰσχυροὶ συντελεσταὶ ὥστε νὰ δώσουν εἰς τὴν γεωργικὴν μας ἐπιχείρησιν, ἐὰν αὕτη βεβαίως τύχῃ καλῶν ἡγετῶν, μίαν πραγματικὴν δύναμιν μαχητικὴν καὶ ἰσορροπητικὴν ἀπέναντι τῶν λοιπῶν ἐμπορικῶν, τραπεζιτικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων πού δουλεύουν ἐν Ἑλλάδι.

Αὐτὰς ὅπωςδὴποτε τὰς παρατηρήσεις εἶχα νὰ κάμω σχετικῶς μὲ τὸν μισομικροαστοχωρικὸν σχηματισμόν, πού ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖον συστηματικὸν θέμα τῆς παρούσης μελέτης μου.

Κατωτέρω παραθέτω καὶ μερικὰ ἀκόμη δεδομένα ἐκ τῆς ἐρεῦνης πού ἔκαμα.

ΑΚΟΜΗ ΜΕΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΜΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Μελετῶν τὰ δεδομένα τῆς πείρας ἐπὶ τοῦ σταφιδικοῦ ζητήματος ἐσημείωσα μερικὰς χαρακτηριστικὰς παρατηρήσεις τῆς ἐπὶ τοῦ διαβοήτου τούτου πελοποννησιακοῦ ζητήματος Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1915.

Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη διακρίνει τρεῖς κατηγορίας σταφιδοπαραγωγῶν.

«Ἡ πρώτη, λέγει ἡ ἐπιτροπὴ, εἶνε ἡ χρησιμοποιοῦσα διὰ τὴν καλλιέργειαν ἡμερομισθίους ἐργάτας· αὕτη ἀστικὴ οὐσα ἢ διώκουσα τὸ ἀστικὸν εἶδος ζωῆς θὰ πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ κάποτε.

«Ἄν ἡ παραγωγή τῆς εἶνε κατὰ στρέμμα 500 λίτρα καὶ αἱ καλλιεργητικαὶ δαπάναι δρ. 60, ἡ πρόσοδος τῆς κατὰ στρέμμα μόλις θὰ φθάνῃ τὰς 15 δραχ., ἥτοι 4—5 ο)ο ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τῆς, διότι ἡ ἀξία στρέμματος παραγωγικῆς ἱκανότητος 500 λίτρων κυμαίνεται μεταξὺ 300—400 δραχ.

«Ἐν τούτοις ἡ κατηγορία αὕτη εἶνε ἐπίμονος καὶ δὲν σκέπτεται νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν τῆς.

«Ἀναμένει διαρκῶς τὴν ὑψωσιν τῶν τιμῶν καὶ κατακραυγάζει ὅλους. Κυβερνήσεις, βουλευταί, δημόχους, ἐμπόρους, διότι δὲν λαμβάνουσι μέτρα ὑπὲρ τῆς σταφίδος καὶ δὲν πείθουσι τοὺς καταναλωτὰς Ἀγγλοὺς, Ὁλλανδοὺς καὶ λοιποὺς νὰ πληρῶσωμεν ὅσα εἶνε αὐτῇ ἀπαραίτητα.

«Ἡ δευτέρα ἦτο ἡ καλλιεργοῦσα διὰ ἐμφυτευτῶν κολλήγων, ἐκλειποῦσα ἤδη ὥς ἐκ τῆς ἀπαλλοτριώσεως.

«Ἡ τρίτη, καὶ πολυαριθμωτέρα εὐτυχῶς, ἀποτελεῖται ἀπὸ μικροὺς ἰδιοκτῆτας, οἵτινες καλλιεργοῦσι οἱ ἴδιοι μετὰ τῶν γυναικῶν, θυγατέρων καὶ τέκνων ταν. Δι' αὐτοὺς ἡ σταφιδοφυτεία εἶνε ἀπόκλιμα πολύτιμον. Ἀσφαλίζει εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην καὶ τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του ἐργασίαν καὶ μάλιστα διηνεκῇ. Τὰ ἔξοδα καλλιεργείας δὲν ὑπερβαίνουν δι' αὐτοὺς εἰς μετρητὰ τὰς δρ. 10 κατὰ στρέμμα. Τὸ θεῖον, ὁ χαλκὸς, κλπ., εἶνε ἡ μόνη εἰς μετρητὰ δαπάνη καλλιεργείας. Τὰ λοιπὰ εἶνε ἐργασία, ἥτις δὲν θὰ εὑρίσκε καμμίαν χρησιμοποίησιν ἢ θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο ἐν μέρει μόνον ἂν ἐλλείπεν ἡ φυτεία.

«Ἡ καλλιέργεια παρὰ τῆς τάξεως ταύτης γίνεται καλυτέρα καὶ

διὰ τοῦτο ἡ ἀπόδοσις εἶνε πάντοτε κατὰ πολὺ ἀνωτέρα τῶν 500 λιτρῶν κατὰ στρέμμα, φθάνουσα τὰς 700 καὶ 900.

«Τὴν τάξιν ταύτην δὲν ἐνδιαφέρει τόσον ἡ τιμὴ τῆς σταφίδος, ἀρκεῖ νὰ εἶνε τοιαύτη ὥστε ν' ἀσφαλίσῃ αὐτῇ καλὸν καὶ ἱκανοποιητικὸν ἡμερομίσθιον.

«Εἰς τὴν τάξιν ταύτην τῶν ἐργαζομένων ἀνήκει τὸ μέλλον τῆς σταφίδος καὶ εἰς ταύτην θὰ περιέλθῃ κατ' ἀνάγκην ἡ σταφιδο-παραγωγή».

Αἱ παρατηρήσεις αὗται τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ 1915 περιέχουν σπουδαία στοιχεῖα ἀληθείας· καὶ πρέπει νὰ ληφθοῦν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν ἐκ μέρους τοῦ Σταφιδικοῦ Ὁργανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐσυνήθισε νὰ πολιτεύεται ὑπὸ τὴν πίεσιν καὶ κατὰ τὰ συμφέροντα τῶν σταφιδοπαραγωγῶν τῆς πρώτης κατηγορίας καὶ ὅχι ἐκείνην τῆς τρίτης.

Εγὼ ἐπιμένω εἰς τὴν παρατήρησίν μου, ὅτι πολλοὶ ἐκαλλιέργησαν τὴν σταφίδα, ὡς καὶ ἄλλα τῆς αὐτῆς φύσεως εἶδη, ἀκόμη καὶ ἄνευ κέρδους—ἐπωφελοῦμενοι ἀπλῶς τῆς εὐρείας πιστωτικῆς ἐπιφανείας πού παρουσιάζει τὸ εἶδος τοῦτο διὰ νὰ χρησιμοποιήσωσι τὰ τοιοῦτω τρόπῳ λαμβανόμενα δάνεια εἰς ἄλλας ἐργασίας των πλέον ἐπικερδεῖς (εἰς μικροεμπόρια, ἐργολαβίας κλπ....). Ὁ κ. Καραμάνος, ὁ ὁποῖος εἰργάσθη ἄλλοτε εἰς τὴν Δυτικὴν Πελοπόννησον μὲν ἔλεγε πρὸ τινος, ὅτι τοῦ εἶχε κάμει ἐντύπωσιν πῶς μερικοὶ ἐκαλλιέργουν σταφίδα, ἣν ἐχρησιμοποιοῦσαν μόνον ὡς τροφήν τῶν χοίρων των. Εὐρῆκε ἐν τούτοις πλήρη ἐξήγησιν τῆς ἀπορίας του, εἰς τὴν ἄποψιν ποῦ ὑποστηρίζω ἀνωτέρω.

* *

Ἐπίσης στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὸ θέμα μου εὗρον εἰς τὸ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθὲν ἔργον τοῦ Χρ. Τερζάκη.

Οὗτος ἐν σ. 18—19, ὑποστηρίζων ὅτι εἶνε ἐπιβλαβὴς ἡ ἀπὸ κοινοῦ ἴδρυσις μιτῶν συνεταιρισμῶν, κάμνει ἀνάλυσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του. «Ἡ ὑπαίθρος λέγει, ἀποτελεῖται περίπου κατὰ τὰ 4/6 ἀπὸ μικροῖδιοκτῆτας, τὸ ὑπόλοιπον 2/6 συμπληροῦν μεγαλοκτηματῖαι, τοιοῦτοι τῆς μέσης τάξεως χρηματισταί, μεταπωληταί γεωργικῶν προϊόντων, παντοπῶλαι, ἔμποροι ὑφασμάτων καὶ λοιπῶν εἰδῶν, δικολάβοι, κουρεῖς, τεχνῖται κλπ. οἱ ὅποιοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔχουν καὶ κτήματα παρέρως».

«Οἱ κατὰ τὰ 4/6 μικροῖδιοκτῆται τῆς γῆς, οἱ πραγματικοὶ ἀγρόται, ὅλας των τὰς δυνάμεις σωματικὰς καὶ πνευματικὰς συγκεντρώνουν καὶ καταναλίσκουν εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν αὐ-

ξησιν τῆς παραγωγῆς ἔχουν κοινοὺς τοὺς πόθους καὶ τοὺς πόρους, κοινούς τοὺς κινδύνους καὶ τὸ συμφέρον». Συμπεραίνει δὲ ὅτι αὐτοὶ πρέπει νὰ συνασπίζωνται εἰς ἰδιαίτερον συνεταιρισμόν.

Ἡ παρατήρησις αὕτη τοῦ κ. Τερζάκη ἐπικουρεῖ εἰς ὅσα ἔγραψα ὅτι ἐπὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης τῶν μικροῖδιοκτητῶν δύναται τις νὰ βασισθῇ ὡς ἐπὶ πραγματικῆς οἰκονομικῆς μονάδος ἐν τῇ ὀργάνώσει τῆς ἐργασίας.

Ἐπίσης παραθέτω τὰς ἐν τῇ σελίδι 43—44 σκέψεις τοῦ ἰδίου αἱ ὁποῖαι ἐπιμαρτυροῦν ὅσα ἔγραψα περὶ τοῦ ὅτι ἡ ἀληθὴς γεωργικὴ συνείδησις τῆς πατριᾶς καὶ τῶν λοιπῶν πραγματικῶν γεωργικῶν σχηματισμῶν ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτοι ὅλα τὰ χρηματικά διαθέσιμά των τοποθετοῦν ἀμέσως εἰς τὴν ἐργασίαν των. Ἴδου τί λέγει ὁ κ. Τερζάκης : Ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος ἀγρότης, ὁ πραγματικὸς ἐργάτης τῆς γῆς, ὅστις διαρκῶς σκέπτεται νὰ ζήσῃ αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του μὲ τὸ ἴδιον τὸ ἀγροτικόν του ἐπάγγελμα—αὐτὸς ὁ ἀγρότης ποτὲ δὲν κρατεῖ ἐπὶ μακρὸν εἰς ρευστὸν χρῆμα τὰς οἰκονομίας του, ἀλλὰ ἀμέσως, τὴν κάθε οἰκονομίαν του τὴν προορίζει διὰ τὴν βελτίωσιν καὶ ἀγορὰν καὶ ἄλλου κτήματος. Ὁ ἀγρότης δὲν θὰ συναντήσωμεν νὰ μὴ χρησιμοποιοῇ τὰς οἰκονομίας του εἰς ἀγορὰς καὶ βελτιώσεις πρὸς αὔξησιν τῆς παραγωγῆς του ἢ θὰ μεταβληθῇ εἰς ἀστὸν ἢ ἡ παράλειψις του αὕτη θὰ σημαίνῃ ὅτι ἡ περιφέρεια εἶνε κεκορεσμένη πλέον καὶ δὲν μπορεῖ νὰ δώσῃ ἔδαφος ἐπεκτάσεως τῶν ἀγροτικῶν ἐργασιῶν».

Ἐν δὲ τῇ σελίδι 52 καὶ ἐφεξῆς γράφει τὰ ἑξῆς :

«Ὁ δανεισμὸς κατέστη ἐκεῖ ὑποχρεωτικὸς καὶ πολλάκις τὸν προέβαλλον ὡς ἀπειλὴν διαταράξεως τῆς δημοσίας τάξεως πρὸς ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους διὰ μεγαλείτερον δανεισμόν. Ὑπάρχουν περιφέρειαι ποὺ διὰ δανείων λαμβάνουν τὴν ἀξίαν ὅλης τῆς ἡορτημένης ἐσοδείας των, τῆς ὁποίας δὲν ἔγινε ἀκόμη ἡ συγκομιδὴ καὶ εἶνε ἐκτεθειμένη εἰς ἀσθενείας καὶ θεομηνίας. Ὁ δανεισμὸς εἶναι κατάστασις παγία ἐκεῖ καὶ ἀνάγκη ἐπικίνδυνος διὰ τὴν δανειζομένην αὐτὴν τάξιν, καὶ ἐπιβάλλεται ἐπείγοντως νὰ ληφθοῦν μελετημένα ριζικὰ μέτρα. Ποῖα τὰ αἷτια ἐν ἐκτάσει, δὲν εἶνε ἔργον τῆς παρούσης μελέτης, μόνον σημειώνομεν ὅτι ἡ ἔλλειψις αὐτοτελοῦς ἐπαγγελματικῆς συνειδήσεως τῆς μικροαγροτικῆς τάξεως, ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν, τὸ πολυδάπανον τοῦ εἶδους ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἤρχισαν νὰ διάγουν κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἐπιφανῶν τοῦ τόπου, ὡς ἀρέσκονταί τινες νὰ ἀποκαλοῦνται ποὺ τὴν ἐδανείσθησαν ἐκ τῶν μεγαλουπόλεων, χωρὶς μέτρον καὶ ἰσολογισμόν δαπάνης ἀπάνου εἰς τὰ μέσα ποὺ διαθέτουν, ἡ ἔλλειψις προνοητικότητος, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ κάμουν ὥστε

νὰ χαθῇ ἡ οἰκονομικὴ ἰσορροποία καὶ νὰ ἀπειλεῖται ἐκτροχιασμός διαρκῶς.

« Ἰσως ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ ροπὴ τοῦ δανεισμοῦ πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν ὀφείλεται εἰς ἄλλους συντελεστάς, δηλαδὴ εἰς τὰς ἀσφυνκτικῶς βαρείας φορολογίας τοῦ Κράτους, εἰς τὴν ἀκρίβειαν ἐπομένως τῆς ζωῆς. Ὅχι ! Διότι ἡ ἐκ τούτου κρίσις εἶνε γενικὴ, εἶνε καὶ ἐκτὸς τῶν νόρμων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἴσως ἡ κατάστασις τὴν ὁποίαν ἀφήνει ἡ Ἀμερικὴ νὰ δυσχεραίνεται, νὰ ἐπισπεύσῃ ὥς ἰσχυρίζονται πολλοί, τὴν κατάρρευσιν τοῦ μέχρι θεμελίων διαρραγέντος ἀστικοῦ καθεστώτος. Ἐξετάζω τὸν Ἑλληνικὸν Ἀγροτικὸν Λαὸν κατὰ περιφερείας, καὶ εὗρισκω ὅτι αἱ σταφιδικαὶ περιφέρειαι κατὰ μεγάλην πλειονοψηφίαν ἄνευ τοῦ δανεισμοῦ δὲν δύνανται νὰ κινηθοῦν καὶ δὲν ἔχουν πρόγραμμα καὶ προβλέψεις μὲ νοῦν διὰ νὰ δημιουργήσουν μίαν θετικὴν κατάστασιν. Προχωρεῖ ἡ πλειονοψημία μὲ ἀφροσύνην στὸ σκότος, χωρὶς μελέτη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας περιφερείας, τὴν ζωὴν τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἐπιχειρήσω ἐδῶ νὰ παραβάλω διὰ νὰ συγκρίνω τὴν κατάστασιν, ἀρκοῦμενος μόνον νὰ παραθέσω ἓνα ἔγγραφο πρὸς ἔλαβα ὡς Διευθυντῆς τῆς Κεντρικῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς ἀπὸ πρόεδρον συνεταιρισμοῦ καὶ διδάσκαλον κοινότητος τοῦ τέως Δήμου Ἀλαγωνίας.

Τὸ ἔγγραφο ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἑξῆς: « Τὴν ὑπ' ἀριθ. 845 ἐγκυκλίον Σας, ὅπως ἐν γενικῇ Συνελεύσει διδάξωμεν οἰκονομίαν καὶ ἐργασίαν ἐλάβομεν. Δὲν εὗρισκομεν σκόπιμον νὰ ἀπασχολήσωμεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου τὴν Συνέλευσιν, διότι τὸ αἶσθημα αὐτό, τὸ ἔχουν ὅλα τὰ χωριά μας πολὺ ἀνεπτυγμένον. Ὁ χωρικός ἐδῶ δὲν σπαταλᾷ καὶ μίαν πεντάρα· ἐὰν ἐξοδεύσῃ θὰ ὑπολογίσῃ καλὰ τὸ σκοπὸ, ὅλα τὰ κανονίζει μὲ μέτρο γιὰ νὰ μὴ ἐξευτελισθῇ τὴν ἄλλην ἡμέρα καὶ γυρεύει δανεικὰ. Γι' αὐτὸ τόσα χρόνια ὁ Συνεταιρισμός μας οὔτε ἐδάνεισε, οὔτε ἐδανείσθη.

« Οἱ χωρικοὶ τοῦ Δήμου μας εἶνε πολὺ προνοητικοί· ὅ,τι θέλει τὸ σπῆτι τοὺς τὸ παράγουν μόνοι τοὺς, τὰ σκόρδα τοὺς, τὰ φασόλια τοὺς, τὸ παστό τοὺς, τῆς κότες τοὺς, τὰ αὐγά τοὺς, τὸ γάλα τοὺς, τὸ κατσίκι τοὺς τὸ λαμπριάτικὸ τοὺς τὸ ἔχουν ἀπὸ τῆ γίδα τοὺς, καὶ τὸ ἀλεῦρι τοὺς ἢ τὸ σιτάρι τοὺς τὸ ἀγοράζουν καὶ τὸ ἐναποθηκεύουν γιὰτὶ δὲν κάνουν ἀρκετό. Ἡ μάνα ἀπὸ μικρὰ τοῦ εἶνε τὰ κορίτσια τῆς τὰ ρίχνει στὴ δουλειά, ἀρχίζει καὶ τοὺς φτιάχνει τὴ προῖκα, σὲ χρήσιμα εἶδη ρουχικά μὲ μέτρο, ἀφοῦ εἶνε ἔθιμο, ὅλη ἡ φαμίλια ἐργάζεται μὲ ὁμόνοια καὶ ἀξεσυναίριστα.

« Γιὰ τὴν ἐργασία φεύγουν πρὶν ξημερώσει ἐπειδὴ ὁ Ἀλαγώνιος δὲν ἔχει ἐδάφη εὐφορὰ πάνου στὰ βουνὰ εἰς τὸν Ταύγετο ἐργάζεται καὶ παράγει λίγα κερὰσια, λίγα καρύδια, κάστανα, πα-

τάτες καὶ ξύλα ἀπὸ τὸ βουνὸ κατεβάζουν πέντε ὥρες κακὸ δρόμο καὶ πουλοῦνε στὴ Καλαμάτα καὶ στὴ Σπάρτη.

«Ἡ ζωὴ τους εἰς ἀφαιρέσητε τὴν ὑπερβολικὴ ἐργασία μέσα εἰς τὰ κατσάβραχα δὲν εἶνε στέρημένη, ζοῦν μὲ μέτρο.

Κύριε Διευθυντά, ἐγὼ ὁ Πρόεδρος ἔκαμα πέντε χρόνια διδάσκαλος σὲ σταφιδικὴ περιφέρεια καὶ τώρα ποῦ εἶμαι ἐδῶ βλέπω ποιά διαφορὰ ὑπάρχει. Ἐκεῖ δὲν εἶνε ἐργατικοὶ ὅπως ἐδῶ. Ἔχουν εὐφορώτατα ἐδάφη καὶ ἐν τούτοις τὴν πατάτα, τὰ λαχανικά, τὴν ντομάτα, ὅλα, καὶ αὐτὰ τὰ κρεμμύδια, τ' ἀγοράζουν. Οἱ περικοσσότεροι δὲν ἔχουν τὴν γίδα τους, δὲν ἔχουν τὴν κόττα τους, δὲν ἔχουν αὐγὸ. Μονάχα τοὺς βλέπεις μὲ ἐξωτερικὴ πολυτέλεια πολυτέλεια καὶ ἐπίδειξι στὰ πανηγύρια, εἶνε σπάταλοι, δὲν κάνουν προὑπολογισμό, δὲν ἔχουν μέτρο. Σοῦ προσφέρουν στοῦ σπῆτι τους λικὲρ τῆς μόδας καὶ γλυκὸ ἀγοραστό, τῶν πόλεων σὲ κεντητὰ σερβίτσια εὐρωπαϊκὰ μὲ ἀσημοπερασμένα κοταλοπήρουν, ποῦ ἀξίωσαν μαζὺ μὲ τὰ ἄλλα ἐπιδεικτικὰ πράγματα νὰ πάρῃ προικιὸ ἢ νύφη γιὰ νὰ φανοῦν ὅτι εἶνε ἐξευγενισμένοι. Ἀκολουθοῦν τὴν μόδα τῶν πόλεων βλέπετε ἄδρας καὶ γυναῖκες νὰ μιμοῦνται εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τὰς ἐκφαλισμένας ροπὰς τῶν μεγάλων πόλεων, αἵτινες ἐπεκτείνονται ὥσάν φθοροποιὸς ἐπιδημία, νὰ ἀντιγράφουν τῆς μόδες ποῦ ἐμφανίζονται ἢ κοκότες τῶν Παρισίων, ποῦ ἐπιδεικνύονται γιὰ νὰ προσελκύσουν ἐκεῖ τοὺς φαύλους καὶ τοὺς ἐκφυλοὺς ἀριστοκράτας καὶ πλουτοκράτας, νὰ τοὺς διαθέσουν τὰ ἐμπορεύματά τους, ποῦ αἱ ἴδιαι εἶνε καὶ ἐμπόρευμα καὶ παρὰ τῆς τριαι. Διὰ τοῦτο χάνεται σὺν τῷ χρόνῳ ἡ γραφικὴ Ἑλληνικὴ ἐνδυμασία ποῦ εἰς τὴν ἀπλὴ καὶ φυσικὴ ζωὴ μας, παρουσίαζεν ἀγγελικὴ τὴ μορφὴ τῆς ἀπροσποίητης χωριατοπούλας.

»Σ' ἓνα χωριὸ ποῦ εἶμουν μὲ διακόσια πεντήκοντα σπήτια εἰργάζοντο δώδεκα μαγαζιά καὶ εἰσέπραττον κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς μου τουλάχιστον τέσσαρες χιλιάδες δραχμὲς τὴν ἡμέρα, ἐλειτουργοῦν ἀκόμη δύο χαρτοπαίγνια. Ἐνας μοῦ ἔλεγεν ὅτι εἰσέπραττε τετρακόσιες δραχμὲς τὴν ἡμέρα ἀπὸ καφέδες καὶ τσιγάρα. Τὴν ἡμέρα τοῦ δανεισμοῦ τὴν περίμεναν στοῦ Συνεταιρισμοῦ σὰν Λαμπρὴ καὶ δὲν ἄκουγες δημοσίᾳ ἄλλα παράπονα, παρὰ μόνον ὅτι πῆραν λίγα. Ἐνῶ ὁ Ἀλαγώνιος γιὰ νὰ τοῦ εἰπῇ ὅτι χρωστάει εἶναι σὰν νὰ τὸν γυρίζῃς μοντζουρωμένον εἰς τὸ χωριό. Σᾶς παρουσιάσω ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ σᾶς κατατοπίσω πλήρως στὴν κατὰστασι τῆς περιφερείας μας καὶ γιὰ νὰ ἰδῆτε πόσον ζοῦμε διαπορενκώτερα καὶ καλλίτερα ἀπ τῆς σταφιδικῆς περιφέρειας».

Εἰς τὸ ἔγγραφο τοῦτο, λέγει ὁ κ. Τερζάκης. ἀπῆντησα διὰ

προσωπικῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Πρόεδρον, ἡ ὁποία εἶχεν ἐν περιλήψει ὡς ἑξῆς.

«Ἡ ἐγκύκλιος ποὺ ἐστάλη ὑπὸ τῆς ὑπηρεσίας ἦτο γενικὴ. Ἡ προνοητικότης, ἡ οἰκονομία καὶ ἡ ἐργατικότης τῶν Ἀλαγωνίων εἶναι γνωστὰ καὶ εἶναι τίτλοι τιμῆς δι' αὐτούς. Ἡ ἀγροτικὴ Ἑλλάς ἐὰν σᾶς μιμηθῇ θὰ ἐξασφαλίσῃ μέλλον εὐτυχέστερον.

»Πάντοτε νὰ ἀγρυπνῆτε νὰ μὴ σᾶς δηλητηριάσουν τὴν φυσικὴν σας ζωὴν οἱ ξένοι, οἱ κατ' ἔτος παραθερίζοντες κάτοικοι τῶν πόλεων. Εἶναι ἀνάγκη τὰς ὠρισμένας περιφερείας τῆς χώρας μας νὰ τὰς ἔχωμε ὡς ὑπόδειγμα γιὰ ἐκείνους ποὺ λένε ὅτι δὲν διατηροῦνται στὴν ἐποχὴ μας αἱ ἰδέαι αὐταὶ καὶ ὅτι ὁ πολιτισμὸς εἶναι ὁ ἐκφανλισμὸς τῶν πόλεων ποὺ μᾶς εἰσήγαγον ἔξωθεν καὶ τὸν μεταδίδουν καὶ εἰς τὰ χωριά.

»Ζηλεύω τὴν θέσιν σας ὡς διδασκάλου στὸ χωριό. Τὸ πᾶν στὰ χεῖρια τοῦ φιλοσοφημένου διδασκάλου εἶναι. Λιδάξατε τὴν φυσικὴν αὐτὴν ζωὴν, ὑμνήσατέ την, ἀνυψώσατέ την στὴ συνείδησι τοῦ χωριοῦ. Βγάλτε του τὴν ἰδέαν ὅτι εἶναι κατὰστασις ἀνάγκης, διδάξατέ του μόνον ἀνάλογον πρὸς τὰς φυσικὰς του δυνάμεις ἐργασίαν καὶ παρουσιάσατε τὸ βάθος, τὴν σάπια κατὰστασι τῶν πόλεων ποὺ γαργαλίζει τοὺς πάντας ἡ ψευτιά, ἡ ζωὴ τῆς ἐπιφανείας. Ἐργασθῆτε νὰ τοὺς ἀνυψώσετε εἰς τὴν συνείδησιν τῶν ἰδίων, νὰ τοὺς κινήσετε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησίν των πρὸς τὸ ἐπάγγελμαί τους, νὰ πιστεύσουν συνειδητῶς, ὅτι ἡ ὑπαιθρος εἶναι ὁ Παράδεισος ποὺ θὰ μείνουν οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι αἱ πόλεις εἶναι τόπος κολάσεως γιὰ τὰ παρασιτικὰ ἐπαγγέλματα, γιὰ τοὺς ἄφρονας.

»Αἱ σταφιδικαὶ περιφέρειαι θὰ διατρέξουν κρίσιν καὶ κινδύνους μέχρις ὅτου καὶ τὸ εἶδος τοῦτο πέσῃ εἰς τοὺς πραγματικοὺς ἀγρότας, εἰς τοὺς αὐτοκαλλιεργητὰς καὶ ἀπομακρυνθοῦν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν συμβάλλουν εἰς τὴν παραγωγὴν, ἀλλὰ ζοῦν εἰς βάρος αὐτῆς καὶ γίνονται παράδειγμα ἀμελετήτου καὶ ἀλογίστου ζωῆς ποὺ δὲν προσαρμόζει εἰς τοὺς οἰκονομικοὺς καὶ φυσικοὺς ὅρους τῆς ἀγροτικῆς κοινωνίας. Τότε καὶ οἱ καλλιεργηταὶ τῆς σταφίδος θὰ τρομάζουν τὴν δουλείαν τοῦ χρέους».

Αὕτη ἐν συνόψει λέγει πάλιν ὁ κ. Τερζάκης ἦτο ἡ ἀπάντησις πρὸς τὸν διδασκαλον τῆς κοινότητος τῆς Ἀλαγωνίας, ὅστις ἦτο καὶ πρόεδρος τοῦ Συνεταιρισμοῦ. Ἀκόμη πολλὰ ἄλλα παραδείγματα ἔχομεν ποὺ μαρτυροῦν ὅτι, ἡ πιστωτικὴ ἀνάγκη ἔχει ἐξαιρετικῶς πρωτεύουσαν θέσιν εἰς τοὺς Συνεταιρισμοὺς τῆς Πελοποννήσου. Ἐπομένως ἡ ὀνομασία τοῦ συνεταιρισμοῦ ὡς Σταφιδικοῦ,

σημαίνει σήμερον ὅτι εἶναι Πιστωτικὸς Συνεταιρισμὸς σὲ σταφιδικὴ περιφέρεια.

«Ὁ τίτλος τῶν τοιούτων συνεταιρισμῶν ὡς σταφιδικῶν, ἐνῶ εἶναι πιστωτικοὶ μόνον, ἐπέτρεψε τὴν εἰς αὐτοὺς συμμετοχὴν ὅλων ἐκείνων πού ἔχουν ὡς περιουσίαν σταφιδαμπέλους, ἀδιάφορον ἂν ἔχουν κύριον ἐπάγγελμα τὴν γεωργίαν. Ἐδῶ διεφήμισαν τὴν ὀργάνωσιν τοῦ εἶδους καὶ ὄχι τῆς ἀγροτικῆς πίστεως τῆς σταφιδικῆς τάξεως. Διὰ τοῦτο εἰς πολλὰς περιφερείας ἡγοῦνται ἐκεῖνοι πού αἱ συνθῆκαι τῆς ἀγροτικῆς Ἑλλάδος ἐπιβάλλουν νὰ ἐκτοπισθοῦν, καὶ τὴν γῆν πού δὲν ἤμποροῦν νὰ τὴν παρακολουθήσουν, νὰ τὴν προαγάγουν καὶ νὰ τὴν καταστήσουν προσοδοφόρον, νὰ τὴν ἀφήσουν εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος καλλιεργητάς τῆς σταφίδος, εἰς τοὺς πραγματικοὺς ἐργάτας αὐτῆς. Οἱ ἐκ κληρονομίας ἐργολάβοι οὗτοι τῆς γῆς, οἱ ἐπιχειρηματαίαι καὶ ἐπὶ τῆς σταφιδοκαλλιεργείας, ἐπιβάλλεται νὰ παραμερίσουν καὶ νὰ δημιουργηθῇ συνειδήσεις, ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἔχουν καμμίαν ἐπαγγελματικὴν συγγένειαν μετὰ τῶν αὐτοκαλλιεργητῶν καὶ τῶν μικροῖδιοκτητῶν, ἀλλὰ τοῦναντίον εἶναι τὰ ἐμπόδια τῆς ἐπαγγελματικῆς τῶν ἐπεκτάσεως, προόδου καὶ ἀλληλεγγύου ὀργανώσεως.

«Τώρα εὐρήκαμεν γενικευμένην μίαν τοιαύτην κατάστασιν, μὲ τοὺς ὀργανισμοὺς στὰ χέρια τῆς τάξεως αὐτῆς, χωρὶς οὐσιαστικῶς νὰ συμμετέχῃ ἐν τῇ διοικήσει καὶ ἡ αὐτοκαλλιεργητῆς, ἐπομένως παραμερίζεται καὶ εἰς τὴν κατανομὴν τῆς πίστεως, διότι δὲν ὑπολογίζεται ὡς ἴσος. Ἀπάνω στὴν κατάστασιν αὐτὴν ἐστάθηκα ὡς μελετητῆς ἐπὶ μακρὸν καὶ ἀπεμακρύνθην μὲ τὴν γνώμην ὅτι ὡς ἔχει, οὔτε συμφέρον, οὔτε εὐκόλον εἶναι νὰ τὴν ἀνατρέψωμεν, ἀλλὰ ἐπιβάλλεται ἵνα οἱ μελετηταὶ τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς χώρας μας, οἱ φανατισμένοι συνεταιρισταὶ καὶ συνειδητοὶ συνεταῖροι, νὰ καλλιεργήσουν μέσα στοὺς Συνεταιρισμοὺς συνείδησιν τάξεως καὶ μικρὸν κατὰ μικρὸν νὰ ἐκτοπισθοῦν τὰ ξένα πρὸς αὐτὴν στοιχεῖα».

Υἱοθετῶν πλήρως αὐτὰς τὰς σκέψεις τοῦ συγγραφέως παρατηρῶ μόνον, ὅτι ὁ τρόπος τῆς σκέψεως τοῦ ἐξ Ἀλαγονίας ἀλληλογράφου του εἶναι μᾶλλον ἠθικολογικὸς καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως συνιστᾷ εἰς τὸν ἀναγνώστην μου νὰ κάμῃ μίαν μικρὰν ἀβαρίαν τοῦ ἱστορικοῦ φόρτου καὶ νὰ κρατήσῃ ὡς δεδομένον χρήσιμον πρὸς μόρφωσιν γνώμης μόνον τὸ γεγονὸς πού ἐξ ἀντικειμένου πιστοποιεῖται ὡς πραγματικὸν φαινόμενον τῆς κοινωνικῆς βιολογίας.

Μὲ τὸν κ. Τεοῤῥάκην διατηρῶ παλαιούς φιλικούς δεσμούς· τὸν παρεκάλεσα λοιπὸν νὰ μαζέψῃ στοιχεῖα, ὥστε νὰ ἡμπορέσῃ νὰ

δώση ἀπαντήσεις ἐπὶ τοῦ ἀκολουθοῦντος ἐρωτηματολογίου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἐπιχειρηματολογίαν θὰ ἔδιδε πλέον στρωτὴν μορφήν καὶ σπουδαῖον στοιχεῖον θ' ἀπετέλει διὰ τὴν παροῦσαν μελέτην. Δυστυχῶς δὲν κατέστη δυνατόν νὰ φέρῃ ἀκόμη ἕως τώρα εἰς πέρας αὐτὴν τὴν ἐργασίαν. Ἴδου τὸ ἐρωτηματολόγιον :

«Περιοχαὶ σταφιδικαὶ ἐν Πελοποννήσῳ.

«α') Τύπος κτηματίου ποῦ ζῇ εἰς ἀστικὸν κέντρον, καλλιεργεῖ δὲ τὸ κτῆμα του εἴτεδιὰ ἐνοικιαστοῦ εἴτε διὰ ἡμερομισθίων ἐργατῶν.

»β') Τύπος κτηματίου ποῦ ζῇ εἰς τὸ χωριό, ὅπου καὶ τὸ κτῆμα του, ὁ ὁποῖος δέ, ἔχων ἕτερον ἐπάγγελμα τακτικὸν (μπακάλης, κουρεὺς κλπ.) ὁ ἴδιος μὲν μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἐλάχιστα ἀναμιγνύεται προσωπικῶς εἰς τὴν καλλιέργειάν του, ἐνεργεῖ δὲ ταύτην δι' ἡμερομισθίων ἐργατῶν.

»γ') Τύπος μικροκτηματίου αὐτοκαλλιεργητοῦ, ποῦ ἔχει κυρίαν βάσιν ζωῆς τὴν καλλιέργειαν μὲ πυρῆνα τὴν σταφιδοφυτείαν.

»Ερωτήσεις ἐπὶ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου τύπου : Ἐὰν καὶ πόση ἐπιτυγχάνεται πρόσοδος ἀπὸ τὸ κτῆμα, ἐφ' ὅσον γίνεται διὰ ξένων χειρῶν; μέχρι ποίου σημείου ἡ πρόσοδος αὕτη ἱκανοποιεῖ καὶ τὸν ἰδιοκτήτην καὶ τὸν ἐργάτην (ἐνοικιαστήν ἢ μισθωτὴν;) πόσο κατὰ ἐποχὰς εἶναι τὸ μεροκάματο; Κυρίως δὲ ἐπάνω σὲ ποιὸν τύπο, σ' αὐτοὺς τοὺς δύο, ἢ στὸν τρίτον εἶναι ρυθμισμένο τὸ ποσὸν καὶ ὁ τόκος τῶν πιστώσεων ποῦ χορηγεῖ ἡ Τράπεζα;

»Ερωτήσεις ἐπὶ τοῦ τρίτου τύπου : πόση ἡ μέση ἔκτασις τῶν κτημάτων του καὶ ἰδίως τῆς σταφίδαμπέλου; ποῖα ἄλλα εἶδη καλλιεργεῖ ἐκτὸς τῆς σταφίδος καὶ ἂν καλλιεργῇ ταῦτα διὰ τὴν ἀγορὰν ἢ πρὸς ἰδίαν χρῆσιν; Μέχρι ποίου ποσοῦ φθάνει ὁ δανεισμός του ἀπὸ τὴν ὀργανωμένην γεωργικὴν πίστιν; Αὐτὸς ὁ τύπος πιστώνεται ἴσως καὶ ἀπὸ ιδιώτας καὶ ἀπὸ τὸν μπακάλη καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει, ὁ μπακάλης ἐξοφλεῖται κατὰ μῆνα, κατὰ ἑξάμηνον ἢ εἰς τὸ τέλος τοῦ καλλιεργητικοῦ ἔτους; τότε ἀκριβῶς λαμβάνει ἀνάγκην χρημάτων, πότε εἰσπράττει τὸ δάνειον ἀπὸ τὸν συνεταιρισμό, πότε συνήθως τὸ ἐπιστρέφει καὶ μὲ ποῖον τόκον ἐν συνόλῳ ἐπιβαρύνεται τὸ μέσον τοῦ συνεταιρισμοῦ λαμβανόμενον δάνειον; Χρειάζεται κατὰ τὴν κρίσιμη περίοδον τῆς ἐντατικῆς καλλιέργειας προσθέτους ἐργατικὰς χεῖρας καὶ τί ἡμερομισθιο πληρώνει; Ποίαν χρηματικὴν κίνησιν παρουσιάζει ἡ ἐπιχειρήσις του; ποίας εἰς μετρητὰ καλλιεργητικὰς δαπάνας; ποίας εἰς χρῆμα προσόδους (ἐκτὸς τῶν εἰς εἶδος, π.χ. ὀλίγο σιτάρι); ποίας εἰς χρῆμα οἰκιακὰς δαπάνας ἐτησίως; πόσα μέλη ἐργαζόμενα κατὰ

τὴν γνώμην σας πρέπει νὰ διαθέτῃ αὐτὸς ὁ τύπος οἰκογενείας διὰ νὰ ἡμπορῇ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰς εἰς ἐργασίαν ἀνάγκας τῆς ἐπιχειρήσεώς του ;»

Ὅπως προεῖπα, ἐν τούτοις, εἰς τὸ ἐρωτηματολόγιον αὐτὸ δὲν κατέστη δυστυχῶς ἀκόμη δυνατὸν νὰ καταστρωθῇ μία ἀπάντησις.

* *
*

Ἐκτὸς τοῦ κ. Τερζάκη, ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος, εἰς τὸ ἐπίσης προμνησθὲν βιβλίον του, πραγματευόμενος τὸ ζήτημα τῆς ὀργάνωσεως τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς γαιοκτησίας, λέγει τὰ ἐξῆς ἐν σελίδι 46 : «Εἰς τὴν Πελοπόννησον τέλος καὶ τὰς πλείστας τῶν νήσων ἐπικρατεῖ ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία ἐκμεταλλευομένη ἀλλαχοῦ μὲν ὑπὸ μορφὴν μικροχωρικῆς καλλιιεργείας ἀλλαχοῦ δὲ ὑπὸ ὅλας τὰς μεταβατικὰς μορφὰς καὶ τὰς μικτὰς κεφαλαιοκρατικὰς τοιαύτας». Ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ παρητήρησα, διέρχεται, ὡς ἐκ τοῦ σκοποῦ τῆς μελέτης του, μὲ πολὺ γοργὸν βᾶδισμα τὰ θέματα ταῦτα, ὥστε νὰ μὴ παρέχῃ περισσοτέρας λεπτομερείας. Ἐν τούτοις πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ διάδοσις τῆς μικροῖδιοκτησίας ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν λοιπὴν παλαιὰν Ἑλλάδα πυκνοτάτη, μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι πρόκειται περὶ βάσεως πολὺ πλέον πενιχρᾶς, ἀπὸ ἐκείνην ποὺ εὐρίσκομεν εἰς τὴν Πελο-

* *
*

Παρεμβάλλω ἐπίσης ἐδῶ τὰς παρατηρήσεις ποὺ ὅλως τυχαίως μοῦ ἔκαμε ἓνας παλαιὸς ννικοκύρης ἐκ Μεσσηνίας ὁ γέρω-Στροῦμπος, ἐπειδὴ αὐται, καίτοι διατυπωμέναι δογματικά, περιέχουν ἀληθείας χρησίμους εἰς τὴν μελέτην μου.

Ἴδου πῶς σκέπτεται ὁ Στροῦμπος : «Ἡ νέα γενεὰ δὲν πάει καλὰ γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους. α') Διότι δὲν ἐργάζονται πολλὰ χέρια, ἐπειδὴ οἱ υἱοί, γραμματιζόμενοι, ἀποφεύγουν νὰ συνεχίσουν τὸ πατρικὸ ἔργο. β') Αἱ διατιμήσεις θανατώνουν τὴν πρωτοβουλία τῶν ἱκανῶν γεωργῶν· ὁ ἐργαζόμενος παραγωγὸς πρέπει νὰ ἀφεθῇ διὰ νὰ πωλήσῃ ὅσο μπορεῖ ἀκριβώτερα, βλέποντας δὲ τὴν προκοπὴν του καὶ ὁ ἄλλος, ὁ τεμπέλης, νὰ πάγῃ νὰ ἐργασθῇ, νὰ κάμῃ περιθόλι κλπ. ἄλλως τε, πῶς διατιμοῦν μὲν τὸ προϊόν τοῦ γεωργοῦ, ὅχι ὁμως καὶ τὸ ἡμερομίσθιο τοῦ γεωργοεργάτου, ὅχι καὶ τὸ λίπασμα ποὺ ἀγοράζει ὁ παραγωγός. γ') Ἐπὶ πλέον ὁ νοικοκύρης δουλεύει 6 ὥρες τὸ πρωὶ καὶ 6 τὸ ἀπόγευμα 12 ὥρες, ἐνῶ ὁ ἐργάτης μόνον 8. δ') Ἡ πολυτέλεια, ποὺ εἰσχωρεῖ παντοῦ παραπάνω ἀπὸ ὅ,τι κάθε ἐπάγγελμα μπορεῖ νὰ σηκώσῃ. ε') Αἱ νέαι καὶ καταστρεπτικαὶ συνήθειαι τῶν γυναικῶν, ποὺ βγαίνουν καὶ γυρίζουν μὲ τὸ

τσαντάκι (εἰς τὸ περιεχόμενον τοῦ ὁποίου ὁ γέρος βάλλει μεγάλην περιέργεια). στ') Τὰ σωματεῖα, τὰ ὅποια γυρεῦουν ὅλα νὰ πέρουν προσωπικὰς παροχὰς καὶ ἐπαγγελματικὰς, ἐνῶ αὐταὶ αἱ ὀργανώσεις πρέπει νάνε, ὅπως παλαιά, σύλλογος ἐμπορικός, σύλλογος ἐργατικός, σύλλογος μουσικός κλπ. μὲ διάφορα μὲν ὀνόματα ἀλλὰ μὲ σκοπὸν μόνον ἐθνικό. ζ') Τέλος αὐτὰ τὰ ὅποια νομοθετοῦν περὶ κοινωνικῶν ἀσφαλειῶν εἶναι ὅλα μπόσικα πράγματα. Τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας, τὸ σύστημα μὲ τὸ ὅποιον κάθε χώρα παράγει, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιον ζῇ—αὐτὰ καθορίζουν καὶ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὸ μέλλον τοῦ καθενὸς ποὺ ἐργάζεται· δὲν πρέπει νὰ νομίζετε ὅτι ὑπάρχει μία ἀφηρημένη ἔννοια καὶ ἓνας φυσικὸς κανόνας περὶ κοινωνικοῦ δικαίου, κοινωνικῆς προνοίας καὶ ἀσφαλείας. Ἄλλες χώρες τὰ σηκώνουν ὅλ' αὐτὰ, ἄλλες μερικά, ἄλλες κανένα».

Ὁ Στροῦμπος εἶναι ἄνθρωπος τῆς προηγουμένης γενεᾶς, ποὺ ἦταν ἐποχὴ προσωπικὴ καὶ δὲν εἶχε ξεκαθαρίσει μερικὰς γενικὰς ὁρχάς. Γι' αὐτὸ ἐκφράζεται γιὰ ὅλα πολὺ συντηρητικά.

Ἐν τούτοις αὐτὰ ποὺ λέει ἔχουν σημασία· ἐγὼ συμμερίζομαι ἀπολύτως τὴν ἐναντίον τῶν διατιμήσεων γνώμη του· ἢ διατίμησις εἶναι ἓνα θλιβερὸ κατὰλοιπο τῆς πολεμικῆς περιόδου. Μπορῶ νὰ πῶ, ὅτι σὲ κάθε σελίδα τῆς μελέτης μου ὑπάρχει καὶ ἀπὸ ἓνα τοῦλάχιστον ἄμεσον ἢ ἔμμεσον ἐπιχείρημα κατὰ τῶν διατιμήσεων. Προσθέτω κι' ἓνα ἀκόμη : ὅτι τὸ ἀγῶγι ξυπνᾷ τὸν ἀγωγιάτη. Κλάδος παραγωγῆς σταθερὰ κερδοφόρος, ὅσον βαρὺ εἶδος ζωῆς κι' ἂν συνεπάγεται, δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ πυκνωθῇ τελικῶς ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερομένους. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ γεωργία μας καὶ ἡ ὑπαιθρὸς μας θὰ κρατήσῃ ἀπάνω τῆς κόσμον, εὐθὺς ὡς ἀποκτήσῃ θέλγητρον καὶ ἐλκτικὴν οἰκονομικὴν δύναμιν.

* *

Ὁ κ. Σωτηρίου, ὁ ὀργανωτὴς τῆς συνεταιρικῆς κινήσεως εἰς τὸ Μαρκόπουλον, ἄνθρωπος συνετὸς καὶ πεπειραμένος μοῦ συνώψισε τὴν γνώμην του, σχετικῶς μὲ τὸ θέμα μου, ὡς ἑξῆς : Εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅλα εἶναι ρευστά· κάθε δὲ οἰκογένεια ὡς τύπος οἰκονομικός, ἂν μελετηθῇ μὲ προσοχὴν, θὰ ἰδῇτε ὅτι ἀποτελεῖ καὶ ἰδίαν περίπτωσιν».

Αὐτὴ ἡ παρατήρησις εἶναι κατὰ βάθος σωστή· εἶναι ἐπίσης ἐπιβεβαιωτικὴ τοῦ οἰκονομικοῦ διαφορισμοῦ περὶ τοῦ ὁποίου ὠμίλησα καὶ ὁ ὁποῖος ἐπιβάλλει διαφορικὴν ἐπίσης ρύθμισιν τῶν δύο ἐλαστικωτέρων σχετικῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς· τῆς ἐργασίας δηλαδή, ποὺ πρέπει νὰ εἶναι ἐντατικωτέρα εἰς τὰ δύσκολα μέρη

καὶ τοῦ κεφαλαίου πὺν πρέπει ν' ἀρξῇται εἰς μικρὸν σχετικῶς τό-
κον εἰς τὰ ἴδια ταῦτα μέρη.

Πρόκειται περὶ ἀναρχίας εἰς τοὺς ὅρους τῆς παραγωγῆς· ἀναρ-
χίας ἢ ὁποῖα δημιουργεῖ ἀνομοιότητος ὅχι μόνον ἀπὸ περιοχῆς εἰς
περιοχὴν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καὶ ἀπὸ μιᾶ οἰκογένεια
στὴν ἄλλη.

Ἡ ἐρευνά μου ἀπέδωσε θετικὰ στοιχεῖα χαρακτηριστικὰ τῆς
ἀναρχίας ταύτης.

Εἰς τοὺς κάτωθι πίνακας βλέπει κανεὶς ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ τὸ
ἔξις πρωτότυπον, ὅτι δηλαδὴ, κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν νομο-
γεωπόνων τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς κατ' ὅκῃν ἐλαίου εἶναι εἰς
τὸ Ἡράκλειον π.χ. ὑπερδιπλάσιον σχετικῶς μὲ τὴν Κύμην. Μὲ
τοὺς ὅρους αὐτοὺς θεβαίως ἢ ρύθμισις τοῦ τόκου καὶ ἢ προσαρ-
μογὴ αὐτοῦ ὥστε νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν παραγωγὴν καὶ γενικώτερον
ἢ ρύθμισις τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς εἶναι πρᾶγμα δυσκολώτατον.

Κόστος παραγωγῆς τῆς ὁκάς τοῦ ἐλαίου κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν Νομογεωπόνων.

Κύμη	10	δραχ.
Μυτιλήνη	16.22	»
Κέρκυρα	7.18	»
Ἡράκλειον	20.85	»

Κόστος καλλιεργείας τῆς ἀμπέλου κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν Νομογεωπόνων.

	Ἑξοδα	Ἑσοδα	Κέρδη
Κύμη	1410	400×2.90	—250
Ἡράκλειον	1320	400×3.40	40
Χανιά	746	300×3	154
Ἀχαΐα	1169	400×5	731

Κόστος παραγωγῆς τοῦ καπνοῦ κατὰ τὰς στατιστικὰς τῶν Γραφείων προστασίας τοῦ προϊόντος τούτου.

Θεσσαλονίκη

	Ἑξοδα	Ἑσοδα	Κέρδη
Μπασμάς.....	1880—2080	1750—4500	—130 ἔως 2620
Μπασήμπαλη...	1795—1990	2275—2055	480 — 1260
Καβάλλα.....	3365	3850	515
Πράβι.....	6000	6936	936
Δράμα.....	5200	7500	2300

	Ἑξοδα	Ἑσοδα	Κέρδη
Νιγρίτα.....	6875	9926	3051
Σέρραι.....	8200	10670	2470
Σιδηρόκαστρον..	2350	2759	409
Νέστος.....	3220	3885.75	685.75
Ἀλεξανδρούπολις	3150	2618	-532
Διδυμότειχον....	1590	1660	70

Βόλος

Σαρή.....	1294.15	1120	-174.45
Μαῦρο.....	»	1300	5.85
Σμύρνης.....	»	1302	7.85
Ζίχνα.....	»	1518	213.85
Πρωσοτσάνη.....	»	1230	-64.15

Εἰς δραχμὰς ἔξοδα καλλιεργείας δημητριακῶν κατὰ στρέμμα καὶ συνήθης τιμὴ πωλήσεως ὑπὸ παραγωγῶν

Μακεδονίαν

	Ἐνοίκιον γῆς	Ὁργώματα σβαρνίσματα	Σπόρος 12-8			
Σίτος.....	50	200	96			
Συγκομιδὴ θέρμα	Τὸ ὅλον	Ἀπόδοσις	Τιμὴ ὁκάς	Ἑσοδα Δραχ.		
115	461	80 ὁκ.	6.50	520	{ καὶ τὸ σχετικὸ ἄχυρο	
Σίκαλη.....	Ἑξοδα	Δραχ.	432	Ἑσοδα	Δραχ.	412.50
Κριθὴ.....	»	»	415	»	»	480.—
Βρώμη.....	»	»	415	»	»	468.—
Ξηρὰ φασόλια.....	»	»	620	»	»	840.—
Κουκιὰ.....	»	»	530	»	»	650.—
Ρεβίθια.....	»	»	456	»	»	640.—

Καρδίτσα

Καλλιέργεια σίτου καὶ ἀραβοσίτου ἐν ἀμοιφοσπορᾷ

Ἀραβόσιτος ἔξοδα Δραχ.	601.50	{ Δι' ἐνοίκιον ἀγροῦ λογαριάζει 200 ἐνῶ στῆ Θεσσαλονικὴ δρ. 50 δη- λαδὴ μία κολοσισία διαφορὰ.
Σίτος.....	536.—	

Λάρισαν

Σίτος ἔξοδα δραχ. 405 ἔσοδα δραχ. 400, ἥτοι καλλιέργεια παθητικὴ.

Εἰς τοὺς πίνακας αὐτοὺς παρατηροῦμεν κτυπητὰς διαφορὰς κό-
στους παραγωγῆς εἰς τὰ οὐσιωδέστερα προϊόντα ἐν Χώρᾳ στενω-
τάτῃ, ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτάσεως. Πρόκειται περὶ μεγάλης ποικιλίας
ἐδαφῶν, κλιμάτων, ἐπιτοκίων, κατανομῆς ἐργατικῶν χειρῶν καὶ
κεφαλῶν, εἰδῶν ζωῆς, τὰ ὅποια ἐξηγοῦν αὐτὰς τὰς διαφορὰς
καὶ τὰς ἀνωμαλίας τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς. Μόνον διὰ τελείαν

συγκοινωνιακοῦ δικτύου καὶ μὲ μελετημένην διεύθυνσιν τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπέζης θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ περιορισθοῦν αὐταὶ αἰ ἀνωμαλίαι.

* *

Υπάρχει καὶ ἓνα ἄλλο ζήτημα, τὸ ὁποῖον ὡς μὴ ἀνήκον εἰς τὸ πλαίσιον τῆς μελέτης μου θὰ θίξω ἐδῶ μόνον περιληπτικῶς.

Ἡ μελέτη μου, ὡς ἐξ ἀρχῆς ὑπέδειξα τοῦτο, ἀφορᾷ μόνον εἰς τὴν μορφολογικὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐργασίας ἐν τῇ γεωργικῇ μας παραγωγῇ, εἰς ἓνα δηλαδὴ μόνον συντελεστήν, τὸν προσωπικόν, δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν ὅλην ὁργάνωσιν τῆς παραγωγῆς. Ἐὰν ἀπέβλεπα εἰς τὸ ὅλον τοῦτο, θὰ ἔπρεπε ἐκ τῶν πρώτων νὰ μελετήσω τὸ φυσικογεωγραφικόν καὶ τὸ κλιματολογικόν περιβάλλον, τὴν σύστασιν τοῦ ἐδάφους κτλ.... καὶ νὰ ἐκθέσω τὰς δυνατότητας ποὺ εἶναι πιθαναί, θὰ ἔπρεπε ἀκόμη νὰ μελετήσω τὸ ζήτημα τῆς γαιοκτησίας καὶ τὰ συστήματα τῆς καλλιέργειας. Ἐν τούτοις αὐτὰ ἀνήκουν εἰς τὴν ειδικότητα τῶν φυσικογεωγράφων καὶ τῶν γεωπόνων.

Τὸ ἐπ' ἐμοὶ ἐφρόντισα νὰ κρατηθῶ ἐπάνω εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς κοινωνικῆς μορφολογίας καὶ νὰ ἐμβαθύνω εἰς αὐτὸ ὡς πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ εἶδος ζωῆς.

Μίαν παρέκκλινσιν ἔκαμα, ὅταν ἀνέφερα τὸ ἀπολύτως διαπιστωμένον γεγονός, ὅτι τὰ ὑψίπεδα Φλωρίνης, Καίλαριων κλπ. λόγῳ τοῦ κλίματος τῆς περιοχῆς εἶναι εὐνοϊκὰ διὰ τὸ σιτάρι, τὸ ὁποῖον καὶ σήμερα στέκεται ἐκεῖ καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ ἡμπορέσῃ νὰ σταθῇ ὡς εἰδίκευοις, ἐφ' ὅσον εἰς τοῦτο θὰ συντρέχουν καὶ οἱ λοιποὶ κοινωνικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ ὄροι.

Θὰ κάμω ἀκόμη ἐδῶ μίαν μικρὰν παρέκκλινσιν εἰς τὴν ὁποίαν παρακινεῖται ἀπὸ μερικὰς μελέτας ποὺ ἔκαμα ἐσχάτως σχετικῶς μὲ τοὺς εἰδικοὺς ὄρους τοῦ ξηρικοῦ ἐδάφους, ποὺ εἶναι ἄλλως οἱ ὄροι ὅλης σχεδὸν τῆς Μεσογείου· παρακινεῖται ἐπίσης ἀπὸ τὰς ἐρεῦνας ποὺ κάμνει ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου τὸ Γεωργικὸν Γραφεῖον Χαλκιδικῆς, τὸ ὁποῖον ἀνέπτυξε τὰ τελευταῖα ἔτη πολλὰς καὶ ἐπιτυχεῖς πρωτοβουλίας, τόσον ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ τεχνικοῦ ἐπιπέδου.

Μὲ προσοχὴν ἐμελέτησα τὸ βιβλίον τοῦ Μπερνάρ «Le Dray Farming et ses applications dans l' Afrique du nord» ὡς καὶ ἄλλας ἐργασίας τοῦ αὐτοῦ εἵδους.

Ἔσχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ τεχνικὴ ἐπὶ τῶν μεσογειακῶν ξηρικών ἐδαφῶν, θὰ εἶχε πολὺ μείζονα ἀνάπτυξιν, ἐὰν τὸ κέντρον καὶ τῆς γεωπονικῆς, ὡς καὶ τῶν ἄλλων, ἐπιστήμης εὐρίσκετο εἰς τὴν Μεσόγειον. Ἡ γεωπονικὴ εἶναι μία ἐμπειρία μᾶλλον, ἢ γεωργικὴ.

χημεία εὐρίσκεται εἰς τὰ σπάργανά της καὶ εἶναι φυσικὸν νὰ ἔχη ἀκόμη χαρακτηρὰ μᾶλλον τοπικόν. Διὰ ταῦτα οἱ γεωπόνοι μας, λαμβάνοντες τὴν μόρφωσίν των εἰς τὴν δυτικὴν καὶ βόρειον Εὐρώπην, ἐν φυσικῷ περιβάλλοντι ὅλως διαφορετικῷ τοῦ μεσογειακοῦ, ἔρχονται ἐδῶ μὲ γνώσεις αἱ ὅποιαι μὲ μεγάλον κόπον θὰ εὕρισκαν μίαν χρησιμότητα, μεταμορφωνόμεναι καὶ προσαρμοζόμεναι εἰς τὰς ἰδικὰς μας συνθήκας, πράγμα ὅμως ποὺ δὲν εἶναι ἔργον τοῦ καθενὸς νὰ τὸ ἐπιτύχῃ, ποὺ ἀπαιτεῖ ἄλλως ὑπομονητικὴν ὑποστήριξιν καὶ δαπάνην ἐκ μέρους τοῦ Κράτους.

Ἀντιθέτως αἱ ἔρουναι ποὺ γίνονται εἰς τὰ ξηρικά ἐδάφη τῆς Βορείου Ἀφρικῆς καὶ εἰς τὰς δυτικὰς περιοχὰς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, εἶναι προφανές ὅτι ἔχουν μεγάλην χρησιμότητα δι' ἡμᾶς. Ἐκ τῶν μελετῶν αὐτῶν ὁ καθεὶς ἡμπορεῖ νὰ κάμῃ τὴν σκέψιν, ὅτι, μὲ καταλληλοτέραν τεχνικὴν, τὰ ἐδάφη μας θὰ εἶχαν νὰ παρουσιάσουν καταπληκτικὰς δυνατότητας. Μήπως ἐδῶ δὲν ἀνεπτύχθησαν οἱ μεγαλύτεροι πολιτισμοί, ὁλόγυρα εἰς τὴν Μεσόγειον; Φαίνεται ὅτι ἡ τεχνικὴ ἥτο ἄλλοτε πλέον ἀνεπτυγμένη ἐν τῇ Μεσογείῳ, διότι ἄλλως πῶς θὰ ἡμποροῦσεν αὕτη νὰ βαστάσῃ καὶ νὰ θρέψῃ τόσον μεγάλους ὄγκους πληθυσμῶν καὶ ν' ἀφήσῃ μάλιστα καὶ τὰ περιθώρια τοῦ πλούτου, ποὺ ἐπέτρεψαν τὴν ἀνθισιν πολιτισμῶν αὐτόχρημα πολυτελῶν καὶ ἀριστοκρατικῶν;

Καὶ ἀλλαχοῦ, ἂν δὲν ἀπατῶμαι, ἐσημείωσα τὴν ἐκ τῶν μελετῶν αὐτῶν ἐντύπωσίν μου, ὅτι ἐν Ἑλλάδι τὸ ἔδαφος εἶναι πλούσιον ἀρκετά, ὥστε νὰ μὴ εἶναι τὰ λιπάσματα τὸ σπουδαιότερον ποὺ χρειάζεται καὶ ὅτι τοῦ λείπει μόνον ἡ κατάλληλος ἀναλογία ὑγρασίας, ὅτι συνεπῶς τὸ πρόβλημα εἶναι πῶς νὰ συντηρηθῇ ἐντὸς τοῦ ἐδάφους ἡ ἀναλογία αὕτη τῆς ὑγρασίας. Ἐπίσης ἐσημείωσα ὅτι ἡ Ἑλλὰς, πλημμυρισθεῖσα ἀπὸ βορειότερους λαούς, ποὺ δὲν ἐκράτησαν τὴν συνέχειαν τῶν τοπικῶν εἰδικεύσεων, ἐπανῆλθεν εἰς καλλιέργειαν πρωτογόνους· ὅτι ὅμως σιγὰ-σιγὰ δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ εὕρῃ ἐκ νέου τὰς παλαιὰς εἰδικεύσεις της,—ὅπως ἡ δενδροκαλλιέργεια, ποὺ εἶναι πλέον προσηρμοσμένη εἰς τὸ ξηρὸν ἔδαφος—πράγμα εἰς τὸ ὅποιον ἄλλως τὴν ὠθεῖ ἡ ὑπεραύξησις τοῦ πληθυσμοῦ της ὅπως ἀκριβῶς συνέβη καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ὅποτε ἡ ἐλαία, ἡ ἄμπελος κτλ. ἐπολλαπλασιάσθησαν παραλλήλως μὲ τὸν πληθυσμόν. Τὸ ἴδιον γίνεται τώρα ἐν Ἀττικῇ, ὅπου τὰ δημητριακὰ μὲ τὰ ὅποια ἔξοϋσαν οἱ Ἀλβανοὶ ἔποικοι ἐγκαταλείπονται βαθυμυδὸν πρὸ τῶν δενδροδῶν καλλιεργιῶν (1).

(1) Σχετικῶς μὲ τὸ θέμα τοῦτο, τὸ κύριον σημεῖον εἶναι νὰ δοθῇ ἔστω καὶ μία προσέγγις περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Οἱ τελευταῖοι σχετικοὶ ὑπολογισμοὶ βασισμένοι ἐπὶ τῶν πληροφοριῶν ποὺ ὑπάρ-

Σχετικῶς μὲ τὴν Χαλκιδικήν, ἡ ὁποία ἔχει τὸ μᾶλλον μεσογειακὸν κλίμα ἐκ τῶν βορείων περιοχῶν τοῦ Κράτους, ὑπῆρχε ἡ γνώμη, ὅτι λόγῳ ἐλλείψεως ὑγρασίας καὶ τοῦ λιθοῦ δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ κρατήσῃ τὰ ἀνοιξιάτικα· τὸ Γραφεῖον ἐν τούτοις εἰσήγαγεν ἐπιτυχῶς ἀνοιξιάτικες καλλιέργειες, γλυκάνισο, σισάμι, ἀφιόνι, καπνά, μπουστάνια· κυρίως ἐδοκίμασε τὸ μέτρον τῆς βαθείας ἀρώσεως, τὸ ὁποῖον ἀπέδωσε καρποὺς καλοῦς. Ἐνῶ ὥς γνωστὸν, ἡ Χαλκιδική, λόγῳ τοῦ κοινωνικοῦ της καθεστῶτος, γεμάτη ἀπὸ ἀγιορητικὰ κολληγικὰ μετόχια, περιορίζετο πρὶν εἰς ἐκτατικὰς δημιουργια-

χουν περὶ τῶν στρατῶν καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐνδείξεων, ἀναβιβάζουν τὸν πληθυσμὸν τῆς κυρίως Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἀρχαιότητα εἰς τοὺς ἀριθμοὺς ποὺ ἔδωσεν ἡ ὑπογραφὴ τοῦ 1907 μὲ ἐπὶ πλέον 200,000 ψυχῶν.

Κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου, χώρας ἡ ὁποία καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἦτο κυρίως ἀγροτική, διότι βεβαίως ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ ἂν ἦτο πολὺ μεγάλος, ἐστηρίζετο ὅμως καὶ εἰς πολλοὺς προσθέτους πόρους ἐκ τοῦ ἐμπορίου τοῦ ἐκ τῆς βιοτεχνίας τοῦ καὶ ἐκ τῆς πολιτικῆς ἡγεμονίας του.

Ἐὰν ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου ἦτο πράγματι μείζων τοῦ σημερινοῦ τότε θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχεν δημιουργήσει τότε ἐκ τῆς γεωργίας του πόρους πολὺ μείζονας ἢ σήμερον. Ἐγὼ κρίνω ἐκ τῆς μεγάλης κοινωνικῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς κινήσεως ποὺ ἐσημειώθη τότε εἰς τὴν χώραν καὶ ἐκ τοῦ ὑψηλοῦ πολιτισμοῦ ποὺ ἐδημιουργήθη, ὑποστηρίζω ὅτι ἐπρόκειτο πράγματι περὶ πυκνοτάτου πληθυσμοῦ.

Ἐνας μεγάλος πολιτισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε θαῦμα οὔτε προῖον ἀποκαλύψεως μυστηριώδους· οἱ πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ σχηματισμοὶ τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος, διανοητικοὶ ἄνδρες ὡς ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης καὶ ἀργότερον ὁ Φιλοποίμην, ἔργα τέχνης ὡς ἐκεῖνα τῶν Ἑλλήνων προϋποθέτουν μεγάλας καὶ ὀξυτάτας καὶ πολὺ μακρὰς ζυμώσεις καὶ μεταμορφώσεις οικονομικὰς κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς, ἔχομεν δὲ πράγματι ἀπῆλθιν τοιούταν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἀπὸ τοῦ 8ου μέχρι τοῦ 5ου· πάλιν δὲ αἱ ζυμώσεις αὗται δὲν μπορούσαν νὰ προκληθοῦν αὐθαρέτως προϋποθέτουν πολὺ μεγάλην πυκνότητα πληθυσμοῦ ἐξόχως ζωηροῦ καὶ ἐξελιγμένου· εἰς τὰς πατριαρχικὰς π.χ. περιοχὰς τῆς μέσης Βαλκανικῆς, ὅπου ὁ κοινωνικὸς ὀρίζων τερματίζεται εἰς τὸν φράχτην τῆς πατρίας, δὲν μπορεῖ νὰ ἐμφανισθοῦν μορφαὶ καὶ ν' ἀνθίσουν ἰδέαι ὡς ἐκεῖναι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ πληθυσμὸς ἦτο πυκνὸς καὶ ἐφ' ὅσον εἶχε ἀνάγκην νὰ ζήσῃ τοῦτο ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν, ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἔζησαν μὲ τὰς ἐκτατικὰς δημιουργικὰς καλλιέργειας, ἀλλ' ὅτι ἐπέτυχαν τὰς μᾶλλον ἀποδοτικὰς εἰδικεύσεις καὶ ὅτι πάλιν εἰς τὰς εἰδικεύσεις ταύτας εἰργάσθησαν μὲ πολὺ προοδευμένην τεχνικὴν. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἡ σημερινὴ γεωργικὴ τεχνικὴ τῆς Μεσογείου ὑπολείπεται τῆς τῶν ἀρχαίων. Ζητήματα στοιχειώδη ἀκόμη δὲν εὔρουν τὴν λύσιν των. Οὕτω γίνεται λόγος περὶ προσκλήσεως ξένων κλαδευτῶν διὰ τοὺς ἐλαιώνας μας. Ἄλλοι ὅμως εἰδικοί λέγουν, ὅτι ἡ ἐλαία ἐν Ἑλλάδι δὲν πρέπει νὰ κλαδεύεται.

ὑποθέτω ὅτι εἰς μίαν ἀνοικτὴν καὶ δροσερὰν πεδιάδα πρέπει νὰ κλαδεύετο, ὅχι ὅμως καὶ εἰς μίαν στενὴν κοιλάδα βαλλομένην ἀπὸ τὴν συνεχῆ ἀντανάκλασιν τῆς θερμότητος ἐκ τῶν πέριξ γυνῶν βουνῶν.

κὰς καλλιεργείας, κυρίως δὲ ἀπετέλει βροσκήν χειμερινήν συχνά-
ζομένην ἐπὶ αἰῶνας ἀπὸ τὰ νομαδικὰ ποίμνια.

Τὸ Γραφεῖον Χαλκιδικῆς ἐνεργεῖ καὶ μίαν σειρὰν ἄλλων τεχνι-
κῶν δοκιμῶν.

Ανῆκει εἰς αὐτὸ τὸ ἴδιον, εὐθὺς ὥς ἤθελε καταλήξει εἰς πορί-
σματα θάσιμα, νὰ τὰ φέρῃ ὑπὸ συζήτησιν μεταξὺ τῶν εἰδικῶν, διὰ
νὰ διαφωτισθῶμεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἄλλοι.

* *

Θὰ καταχωρίσω ἐπίσης καὶ μερικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἐπῆρα ὁ
ἴδιος ἀπὸ ἐντοπίους καὶ πρόσφυγας καλλιεργητὰς ἐν Χαλκιδικῇ.
σχετικῶς μὲ τὰς καλλιεργείας τῶν, τὰ ἔξοδά τῶν, καὶ τὰ ἔσοδά
τῶν καὶ τὸ εἶδος ζωῆς πού κάμουν. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι τὰ
ἀκόλουθα :

Ἄπ. Μαργαρίτης

(Οἰκιογένεια ἐπταμελὴς ἐν Ἀγίῳ Μάμαντι).

Ὁ Μαργαρίτης εἶναι ἓνας περιποιητικός, ἁπλὸς καὶ ἐγκάρδιος
καὶ συγχρόνως πονηροῦτσικος ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τῶν χω-
ρικῶν τῆς Χαλκιδικῆς· δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἀπορωτέρων, εἶναι μέσης
εὐπορίας νοικοκύρης καὶ ἐξ ἐκείνων πού κατορθώνουν νὰ συνδυά-
ζουν τὸν πραγματικὸ ἐργάτη τῆς γῆς καὶ συγχρόνως τὸν ἄνθρωπο
πού κυριαρχεῖ στὴ μικροσκοπικὴ ἀγορὰ τοῦ χωριοῦ· ὑπάρχει ἓνα
εἶδος σβελτάδας τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ καὶ στὴν ἐργασία του
καὶ στὴ διαλεκτικὴ του· μπορῶ νὰ πῶ πῶς αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἀμ-
φίστομης ἐπιδεξιότητος εἶναι πού διακρίνει τὸν τύπο τοῦ Μακε-
δόνος χωρικοῦ τόσον ἀπὸ τὸν βορειότερον βούλγαρον γεωργὸν πού
ἔχει συγκεντρωμένη τὴν εὐχέρειά του μόνο στὸ χωράφι του καὶ
πού μπαίνει στὸ καφενεῖο τοῦ χωριοῦ του μὲ τὴν δειλία τοῦ παρει-
σάκτου ὅσον καὶ ἀπὸ τὸν νοτιώτερον Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος ἅπαξ γε-
νθεῖς τὰ ἀγαθὰ τῆς ἀγοραίας ζωῆς, μὲ πολὺ κακὸ κέφι ξαναγυρίζει
στὸ χωράφι. Στὴν Μακεδονία καὶ ἰδίως στὴ Χαλκιδικὴ εὐρῆκα ἀν-
τιθέτως τύπους πού δουλεύουν μὲ ἴσην ἐγκαρδιότητα καὶ τὸ χω-
ράφι τῶν καὶ τὸ καφενεῖο, κρατοῦμενοι ἐπὶ τοῦ μεταίχμιον τούτου
μὲ πρότυπον καὶ ἀξιολίμητον εὐστάθειαν, χάριν καὶ κομψότητα.

Ὁ Μαργαρίτης κατέστη ἀδύνατον νὰ ὑποταχθῇ σὲ συστηματικὸ
ἐρωτηματολόγιον.

Ἰσχυρίζεται δέ, δίχως ἄλλο ἀνθαιρέτως σὲ πολλὰ σημεῖα, τὰ
ἑξῆς :

α) Διὰ τὰς δαπάνας του : ζωάρκεια τῆς οἰκογενείας του εἰς
σῆτον ὁκάδα 1500.

Διὰ τροφήν δύο αλόγων μετὰ τὰ ὅποια ὀργώνει, 1500 ὀκ. βρώμη.
Διὰ τέσσαρα μεγάλα ζῶα καὶ δύο γαῖδουράκια ἓνα ποσὸν ἀκα-
θόριστον, διότι αὐτὰ τρώγουν ὅσο βροῦνε.

Ἐπίσης ἓνα ἀκαθόριστον ποσὸν ἀχύρον.

Διὰ τροφίμα τῆς οἰκογενείας 25 χιλ. δρ.

Διὰ ρουχισμὸν, παπούτσια κλπ. 5 χιλ. δρ.

Κρασί 500 ὀκάδας.

Οὔζο 15 ὀκάδας.

Διὰ ἐπισκευὰς σταύλων καὶ κατοικίας 3 χιλ. δρ.

50 ἡμερομίσθια φθινοπωρινὰ διὰ ὀργώματα καὶ σπορὰν πρὸς
50 δρ. ἕκαστον.

30 ἡμερομίσθια ἀνοιξιάτικα πρὸς 60 δρ. ἕκαστον.

Τὰ ἡμερομίσθια τῶν 3 ἐργαζομένων μελῶν τῆς οἰκογενείας του
τὰ ὑπολογίζει εἰς 18 χιλ. δρ. ἑτησίως

Δι' ἀπόσβεσιν γεωργικῶν ἐργαλείων ποσὸν ἀκαθόριστον.

Διὰ ἐνοίκιον τῆς γῆς 120 δρ. τὸ στρέμμα.

Διὰ ἔξοδα λεβεντιάς 500 δρ. καὶ ἐννοεῖ τοιαῦτα τὰ ἀποκλειστι-
κῶς προσωπικά του διὰ ἰδιαιτέρας διασκεδάσεις μετὰ τοὺς φίλους
του, ἐκτὸς τῶν δαπανῶν φιλοξενείας ποὺ κάμνει στὸ σπίτι του.

β') διὰ τὰ εἰσοδήματά του, ἐπὶ κλήρου γῆς ἐξ 150 στρ.

Εἰς περίπτωσιν κακῆς χρονιάς

ἀπὸ 37 τουρδικὰ στρέμματα σιτάρι ὀκ. 2.000	Δραχ. 12.000
ἀπὸ 20 » » βρώμη ὀκ. 1.100	» 4.500
ἀπὸ 12 » » κριθάρι ὀκ. 1.400	» 5.600

Σύνολον 22.100

Εἰς περίπτωσιν καλῆς χρονιάς ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἐκτάσεων,

ἀπὸ 4000 ὀκ. σιτάρι	Δραχ. 24.000
ἀπὸ 2000 ὀκ. βρώμη	» 9.000
ἀπὸ 2500 ὀκ. κριθάρι	» 10.000
ἀπὸ 500 ὀκ. ρόβι	» 2.500
ἀπὸ 500 ὀκ. καλαμπόκι	» 2.500
ἀπὸ 500 ὀκ. σουσάμι	» 2.600

Σύνολον δραχ. 50.500

Ὁ Μαργαρίτης ὑπολογίζει καὶ διὰ τὰ 35 πρόβατά του (ἐξ ὧν
20 γαλάρια κατὰ μέσον ὄρον) τὴν ἐξῆς κίνησιν:

α') Έξοδα

Διὰ φόρον δημοσίου (ντζελέπι) 8 δραχ. κατὰ κεφαλὴν Δρ.	280
Διὰ φόρον κοινοτικὸν 15 δραχ. κατὰ κεφαλὴν	» 525
Διὰ λειβαδιάτικα 15 δραχ. κατὰ κεφαλὴν	» 525
Διὰ 150 ὀκ. ξηρὸ καρπὸ (κριθάρι, πρὸς 25 δράμια παρ' ἡμέραν δι' ἕκαστον)	» 450
Διὰ φυλακτικὰ πρὸς 6 δρ. τὸν μῆνα κατὰ κεφαλὴν	» 2.200

Σύνολον 3.980

β') Έσοδα

Ἐπὶ 20 γαλαρίων πρὸς 4 ὀκ. τὸ ἐλάχιστον τυρὶ Δραχ.	4000
Ἀπὸ 10 ἀρνιά πωλούμενα πρὸς 150 δραχ.	» 1500
Ἀπὸ μαλλὶ ἐπὶ μέσον ὄρου μιᾶς ὀκᾶς τὸ καθένα	» 2100

Σύνολον δραχ. 7600

Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ χωρικοῦ Μαργαρίτη· λέγω ἰσχυρισμοί, διότι καὶ ὁ ἴδιος ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα διετύπωσε τοὺς λογαριασμοὺς του, ὁ ἴδιος δ' ἐξ ἄλλου τοὺς ἔθεσεν ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ κατὰ θετικὸν τρόπον, ὅταν, συνοψίζων, μοῦ εἶπεν ὅτι τὸ πραγματικὸν εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν ἐν τῇ γεωργίᾳ τοῦλάχιστον τῆς περιφερείας του εἶναι ὅτι τόσον ἢ καλλιεργητικὴ ὅσον καὶ ἡ στενότερον οἰκιακὴ οἰκονομία τοῦ γεωργοῦ εἶναι ἐξόχως ἐλαστικὴ καὶ ὅτι ὁ γεωργὸς καθὼς καὶ τὰ ζῶα του τρώγουν, ὅ,τι ἔχουν καὶ ὅσο ἔχουν.

Ἀνέπτυξα ἤδη θεωρητικῶς τὴν παρατήρησιν ταύτην περὶ τῆς προσωπικῆς τῆς ὑποκειμενικῆς ἐλαστικότητος ὡς κυρίας βάσεως τῶν ἐκμεταλλεύσεων, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὸ κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς καὶ αἱ ὁποῖαι στηρίζονται κυρίως εἰς τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν καὶ εἰς τὸ αὐταρκες εἶδος ζωῆς τῆς ἀγροτικῆς οἰκογενείας. Ὑπὸ τοὺς ὅρους αὐτοὺς κρίνω περιττὸν τὸ νὰ προσπαθῇσω νὰ δώσω τὴν μορφήν τοῦ ἰσολογισμοῦ εἰς τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ Μαργαρίτη.

Προσθέτω μόνον ὡς πρὸς τὸ εἶδος ζωῆς τῆς οἰκογενείας τοῦ Μαργαρίτη, ὅτι ἐνῶ ἡ ἀτομικὴ παράστασις τῶν μελῶν αὐτῆς δείχνει ὅτι τρέφονται καὶ διαιτῶνται μὲ ἐπάρκειαν τοῦ ἀπαραιτήτου διὰ τὴν ὑγίαν των, ἡ κατοικία αὐτῶν ἀντιθέτως εἶναι πενιχρά, εἶναι ἀπὸ πληθιά καὶ πολὺ χαμηλὴ καὶ ἐσωτερικὰ σχεδὸν γυμνὴ ἀπὸ ἐπίπλωσιν, πράγματι εἶναι ὁ τύπος χαμηλῆς οἰκίας τοῦ κολλήγου, ἢ ὁποία ἐπικρατεῖ ἀκόμη εἰς τὸ πλεῖστον τῶν χωρικῶν τῆς Χαλ-

κιδικῆς πού διετέλουν ὑπὸ τὸ ἰδιόρρυθμον τιμαριωτικὸν καθεστῶς τῶν ἁγιοριτικῶν μετοχίων.

Ἐνόμισα ἐνδιαφέρον νὰ σημειώσω τὸ πρᾶγμα αὐτὸ καὶ προσθέτω ὅτι τὸ εὐρίσκω πολὺ λογικόν· ἀντιθέτως εὐρίσκω πολὺ ριψοκίνδυνον τὴν τάσιν πολλῶν πρῶν κολλήγων, κατοικημένων ἐπίσης εἰς χαμηλὰ τιμαριωτικὰ σπίτια, οἱ ὅποιοι, παρακινούμενοι ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, σπεύδουν εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἀποκαταστάσεως αὐτῶν νὰ σιγῶσουν δίπατα σπίτια, χωρὶς νὰ ἐξασφαλίσουν πρῶτα τὰ ἀπαραίτητα πρὸς τοῦτο ἔσοδα. Τὸ χωράφι φτιάχνει σπίτι, ἀντιθέτως τὸ σπίτι τρώγει τὸ χωράφι· ἡ ἀλλαγὴ τοῦ συστήματος οἰκίσεως συνεπάγεται προσθέτους δαπάνας καὶ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν παράστασιν αὐτοῦ καὶ διὰ τὴν ἐπίπλωσίν του, τέλος δέ, ἐπειδὴ ἡ μία ἀλλαγὴ τραβᾷ μαζὶ τῆς τὴν ἄλλην, βλέπομεν ἐντὸς ὀλίγου μεταβολὰς καὶ εἰς τὸν τρόπον τοῦ ἐνδύεσθαι καὶ εἰς τὸ ὅλον εἶδος ζωῆς τῆς χωρικῆς οἰκογενείας. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ ὑγιεστερά κατοικία εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα προόδου ποῦ ἔχουν νὰ κάμουν οἱ ἀπελεύθεροι κολλήγοι. Τονίζω ὅμως ὅτι τοῦτο ἀπειλεῖ νὰ φέρῃ διαταραχὴν εἰς τὰ οἰκονομικὰ τῶν χωρικῶν τούτων καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν δανείων τῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς πρέπει κατόπιν ἐπισταμένης μελέτης νὰ καταλήξῃ εἰς ὠρισμένον εἶδος δανείου διὰ τὴν περὶπτωσιν ταύτην.

* *
*

Χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα μοῦ ἔδωσεν ἐπίσης ὁ Ἀθανάσιος Παλαμίδας ἀπὸ τὰ Καλύβια τοῦ Πολυγύρου.

Ὁ Παλαμίδας εἶναι ἐπίσης τύπος ὅπως καὶ ὁ προηγηθεὶς Μαργαρίτης.

Εἰς τὴν νεότητά του ἔκαμεμίαν ζωὴν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν Τούρκων βέηδων, ἐπειδὴ ἐκκληρονόμησε περιουσίαν πατρικὴν.

Ἐδάμαζεν ἄλογα καὶ γυναῖκες.

Ὅταν ἡ Χαλκιδικὴ περιῆλθεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν κατοχὴν, ἐχορημάτισεν ἓνα καιρὸν ὡς ὑποδιοικητής. Ἀφ' οὗτου ὅμως οἱ παλαιοελλαδιτικῆς προελεύσεως κάτοχοι διπλωμάτων τῆς Νομικῆς ἢ καὶ οἱ ἔχοντες πολιτικὴν ὑποστήριξιν εὐρῆκαν ἐνδιαφέρον εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὑποδιοικητοῦ, ὁ Παλαμίδας ἐξαναγύρισε εἰς τὸν Πολύγυρον καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατέληξεν εἰς τὸ κτῆμά του εἰς τὰ Καλύβια τοῦ Πολυγύρου.

Αὐτοῦ ἀσχολεῖται εἰς τὴν γεωργίαν καὶ ἐπὶ πλέον, κάμνων κατὰ τοῦτο ἀπλήχρῃσιν τῶν ἐν Ἀθήναις συζητήσεων περὶ τῆς θέσεως τῆς γεωργίας ἐν τῇ χώρᾳ μας, ἀσχολεῖται καὶ αὐτὸς εἰς τὸ νὰ λογαριάζῃ τὰ ἔσοδα καὶ τὰ ἔξοδα μιᾶς γεωργικῆς οἰκογενείας καὶ καταστρώνει τοιοῦτοτρόπως ἱσολογισμούς, οἱ ὅποιοι, καίτοι καὶ αὐτοὶ δὲν

εἶναι ὀλιγώτερον φανταστικοὶ τοῦ λογαριασμοῦ τοῦ Μαργαρίτη, παρουσιάζουν ἐνδιαφέρον καὶ ἀποτελοῦν στοιχεῖον χρήσιμον δι' ἐκείνον πού θά ἤθελε νὰ μελετήσῃ τὸ γεωργικὸν ζήτημα τῆς Χαλκιδικῆς, τοὺς πόρους καὶ τὸ εἶδος ζωῆς αὐτῆς ὡς καὶ ἄλλων περιφερειῶν, πού τυχὸν παρουσιάζουν χαρακτηριστικὰς μὲ αὐτὴν ἀναλογία.

Ὁ Παλαμίδας ὑπολογίζει ἐπὶ οἰκογενείας μὲ 4—5 μέλη.

Ὅριζι τρία γεύματα διὰ κάθε οἰκογένειαν ἡμερησίως καὶ προβλέπει οὕτω διὰ 3X365 γεύματα τὸ ὅλον διὰ κάθε οἰκογένειαν.

Τρέφει δὲ τοὺς χωρικοὺς του ὡς ἑξῆς :

Ἐπὶ 52 ἐβδομάδων τοὺς δίδει ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος κρέας, ἅπαξ ἰχθεῖς νωπούς, ἅπαξ ἐπίσης κρέας πουλιοῦ ἢ κυνήγι, τὰ τελευταῖα ὅμως γεύματα τὰ ἔχουν ἐξ ἰδίων των καὶ δὲν τὰ ἀγοράζουν.

Τρεῖς τῆς ἐβδομάδος ὄσπρια ἐκ τῆς ἀγορᾶς (φασόλια μπιζέλια) ἦτοι 150 γεύματα, ἐπίσης 100 γεύματα ἀπὸ ὄσπρια ἐκ τῆς ἰδίας των ὅμως παραγωγῆς (φακαῖς, ρεβύθια, κουκιά).

Ἀλμυροὺς ἰχθεῖς (μπακαλιάρους, σαρδέλλες) 30 γεύματα.

Λάδι ὀκτάδες 30 (συνήθως ἐξ ἰδίας παραγωγῆς κατὰ 80 ο)ο).

Λίπος χοίριον ἰδίας παραγωγῆς 15 ὀκτάδες καὶ παστὸν κρέας ἰδίας παραγωγῆς 20 ὀκτάδες.

Ἐλαίας 50 ὀκτάδες ἰδίας παραγωγῆς.

Τυρὸς 30 ὀκτάδες (δύο τενεκέδες) ἐκ τῆς ἀγορᾶς.

Γάλα 120 ὀκτάδες ἰδίας παραγωγῆς. Ἐνίοτε ἀγοράζουν γιαιοῦρι.

Ὁρυζα 10 ὀκτάδες.

Μακαρόνια 50 ὀκτάδες.

Τραχανᾶ ἰδίας παραγωγῆς 10 ὀκτάδες.

Ζάχαρι 15 ὀκτάδες, καφὲ 2 ὀκτάδες, τσάι 150 δράμα, λαχανικά 100 ὀκτάδες, τομάτες, καλοκύθια 100 ὀκτάδες, πράσα κλπ. ἐξ ὧν ἀγοράζουν συνήθως τὰ μισά.

Φρούτα ἰδίας παραγωγῆς καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ ἀγοραστά (1).

Φωτισμός, ἓνα ἢ καὶ ἐνάμισυ κιβώτιον πετρελαίου.

Σαποῦνι, ἰδίας παραγωγῆς.

(1) Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸν τὸ ὅτι ὁ πληθυσμὸς μιᾶς περιοχῆς θεωρεῖ τὰ φρούτα ἀπαραίτητα εἰς τὴν διαίτάν του καὶ μάλιστα εἶναι πράγμα σημαντικὸν τὸ ὅτι μία χωρική οἰκογένεια δαπανᾷ χρήμα ρευστὸν διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει ἰδίαν παραγωγὴν. Τοῦτο εἶναι δεῖγμα ὑγείων παραδόσεων καὶ πολιτισμοῦ. Εἶναι ἀξιοπαρατηρήτον, ὅτι σὲ πολλὰ ἄλβανικά χωριά τῆς περιφερείας Θηβῶν καὶ ἰδίως τοῦ Κιθαῖρῶνος ἡ χρῆσις τῶν φρούτων εἰς τὴν διαίταν εἶναι ἄγνωστος. Σημεῖα τινὰ χαρακτηριστικὰ τῆς διανοητικότητος τῶν χωρικῶν αὐτῶν δύνανται νὰ ἐξηγηθῶν ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῶν φρούτων ἐν τῇ διαίτῃ των, ἀπαραιτήτων ἐν τούτοις τόσον πολὺ εἰς τὸ ἐλληνικὸν κλίμα.

Ψιλικά, λαμπόγιαλα κλπ.

Ψωμί, ἡ πενταμελὴς οἰκογένεια χρειάζεται 60 ὀκάδες σιτάρι κατὰ μῆνα, ἥτοι περὶ τὰς 750 ὀκάδες ἐτησίως.

Περίθαλψις ἱατρικὴ ἕως 300 δρ. ἐτησίως.

Συντήρησις κατοικίας 500 δρ. ἐτησίως.

Ὁ ἴδιος ὁ Παλαμίδας κατέστρωσε καὶ ἕναν ἄλλον λογαριασμὸ τοπικῆς πληροφοριακῆς σημασίας διὰ τὴν Χαλκιδικήν, εἰδικῶς δὲ διὰ τὰ κεφαλοχώρια, τὰ ὁποῖα σημειωτέον δὲν κατέχουν τὰς καλλιτέρας γαίας.

Ἐπὶ μιᾷ μικρᾷ ἀγροτικῆς οἰκογενείας ἐκ 3—5 μελῶν, κατὰ κανόνα τὸ ἓνα μέλος, πολὺ συχνὰ καὶ δεύτερον, εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσφέρουν ἐργασίαν.

Ἡ οἰκογένεια αὕτῃ διὰ τὴν ζήσιν μὲ τὸ παρὸν σύστημα καλλιεργείας χρειάζεται 85—90 στρέμματα παλαιὰ (τῶν 1200 τ.μ.) καὶ αὐτὰ δὲ ἂν δὲν ἔχῃ δικὰ του, τὰ καλλιεργεῖ μὲ ἐνοίκιον, ἀποδίδουσα 12—20 ὀκάδες κατὰ στρέμμα ὡς ἐνοίκιον γῆς.

Αὐτὰ τὰ 85—90 στρέμματα τὰ κατανέμει ὡς ἑξῆς : 30 στρέμματα χέρσα, ὅπου θὰ σηκώσῃ νιάματα διὰ τὴν καλλιεργήσῃ τὸ ἐρχόμενον ἔτος· 30 στρέμματα νιάματα ἀπὸ τὸ προηγούμενον ἔτος, εἰς αὐτὰ σπέρνει σιτάρι μὲ 4 ἀρώσεις (ἀλέτρια)· 25 στρ. καλαμιές, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξ ἡμισείας, μὲ ἓνα ἀλέτρι, θὰ ρίξῃ κριθάρι καὶ βρώμη—ἐπίσης θὰ βάλλῃ ἓνα στρέμμα σίκαλι.

Ἀκόμη χρειάζεται 3 βώδια καὶ 1 ἀγελάδα ἢ 2 καὶ 2, ἓνα ὑποζύγιον, συνήθως φοράδα ἢ ὄνον. Σημειωτέον ἄλλως ὅτι οἱ χωρικοὶ ἤρχισαν νὰ συνηθίζουν καὶ τὰ τετράτροχα βαριά ἀμάξια, ἐπίσης χρησιμοποιοῦν μετὰ τῶν ἐγχωρίων καὶ εὐρωπαϊκὰ ἄροτρα.

Ὁ συνήθης σπόρος σίτου εἶναι ἢ θρασταμινὸ ἢ τσιγκανιώτικο, ἀμφότεραι ποικιλίαι μακεδονικαί. Ρίχνουν 12—16 ὀκάδες σιτάρι στὸ στρέμμα καὶ θεωροῦν χωρὶς λίπασμα, ὡς ἐπιτυχίαν μίαν ἀπόδοσιν τὸ ἓνα ἑπτὰ διὰ τὸ σιτάρι καὶ τὸ ἓνα ὀκτὼ ἕως δέκα διὰ τὸ κριθάρι.

Δι' αὐτὰς τὰς καλλιεργείας ἔχουν δαπάνας ἀγροφυλακῆς τοῦλάχιστον 500 δραχ. ἐκάστῃ ἐπιχειρήσει. ἐπίσης ἔχουν δαπάνας προσθέτους κατὰ τὸν θερισμὸν καὶ τὸν ἄλωνισμὸν.

Ὁ γεωργὸς θὰ ἔχῃ ἀκόμα κατὰ τὸ πλεῖστον ἓνα στρέμμα ἀμπέλι καὶ θὰ βάλλῃ ἓνα ἕως δύο κουτιά κονκοῦλι. Ἐπίσης θὰ ἔχῃ 30—40 ρίζες ἐλαιόδενδρα καὶ θὰ βάλλῃ ἓνα στρέμμα ὄσπρια.

Ὁ γεωργὸς αὐτὸς ἔχει ἀκόμη δικιές του ὄρνιθες, χοῖρον, καὶ σιγὰ-σιγὰ τώρα ἄρχισαν νὰ κάμουν καὶ πρόβατα καὶ ἐπὶ πλεόν ἔχει τὴν εὐχέρεϊαν νὰ πραγματοποιῇ ἕως 60 ἡμερομίσθια ἐξωτικὰ ἐτησίως.

Ἐξ ἄλλου επιβαρύνεται μὲ τὴν δεκάτην 3—6 ο)ο καὶ δι' ἔξοδα οἰκιακὰ (τροφίμα, ὑποδήματα, κλπ.) τὰ ὅποια ὑπολογίζει εἰς 7000 προστιθεμένων καὶ 1500 διὰ δαπάνας ἐκτάκτους (ἐορτὰς, γάμους.....)

Ἐπὶ τῇ θάσει αὐτῶν τῶν εἰσοδημάτων καὶ αὐτῶν τῶν δαπανῶν ὁ Παλαμίδας παρουσιάζει ἕναν γεωργὸν τοῦ ὁποίου ἡ κίνησις δὲν ἡμπορεῖ μὲν νὰ ὑπολογισθῇ εἰς χρῆμα, ὁ ὅποιος ὅμως εἶναι αὐτάρκης.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Παλαμίδας δὲν προβλέπει διὰ κτίσιμον σπιτιοῦ διότι δι' αὐτὸ ἐχρειάσθησαν ἐκάστοτε νὰ δημιουργηθοῦν πρόσθετοι πόροι.

Σχετικῶς μὲ τὸν δανεισμὸν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ἔχομεν μίαν περιφέρειαν ὅπου τὸ δοκιμαστικῶς ἀνοιχθὲν ὑποκατάστημα τῆς Ἐθνικῆς ἐν Πολυγύρῳ ἔκλεισε καὶ ὅπου οἱ χωρικοὶ εἶναι τυλιγμένοι μὲ τὰς τοπικὰς πιστώσεις τῶν μπακάληδων εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε νὰ μὴ χωρῇ ἡ παρεμβολὴ τρίτου παράγοντος. Σημειῶνω ἐπίσης ὡς πρὸς τὰς ἐκτάκτους δαπάνας δι' ἐορτὰς κλπ., ὅτι ὅπως καὶ εἰς τὰ πατριαρχικά χωριά καὶ ἐδῶ καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ὅπου δὲν εἰσῆλθεν ἡ χρηματικὴ οἰκονομία, ἡ ψυχαγωγία τῶν χωρικῶν καὶ αἱ σχετικαὶ δαπάναι συνεπῶς ἔχουν στιλιζαρισθῇ ἐκ παραδόσεως εἰς σταθερὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους καὶ κατὰ τρόπον μόνιμον: Χριστούγεννα, Πάσχα, ἀποκριά....., τοπικαὶ πανηγύρεις κλπ., εἰς τρόπον ὥστε ἡμποροῦν νὰ ὑπολογισθοῦν ἀσφαλῶς. Μόνον τὰ ἔξοδα διὰ τοὺς γάμους εἶναι κατὰ τὸ ἔκτακτον τὸ ὁποῖον τρομάζει καὶ γονατίζει συχνὰ τὴν οἰκονομίαν τῶν χωρικῶν μας. Ἡ ψυχαγωγία ὅμως καθὼς εἶπα περιορίζεται εἰς ὠρισμένας ἐποχὰς τὸ δὲ ὑπόλοιπον τοῦ χρόνου διατίθεται εἰς τὴν ἐργασίαν ὁπότε τὸ χωρίον εἶναι αἰσθητικῶς καὶ ψυχολογικῶς ἐν νάρκῃ. Καὶ ἡ παραμικρὰ δὲ παρέκκλισις ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτὸν θεωρεῖται εἰς τὰ πραγματικά χωριά μας ὡς εἰσαγωγὴ καινῶν δαιμονίων καὶ ὡς διαφθορὰ τῶν ὕγιων ἐθίμων, τὰ ὅποια μόνον ἐγγυῶνται τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ πηθισμοῦ εἰς τὴν ἐργασίαν.

Τέλος παρατηρῶ ἐκ νέου ὡς πρὸς τὸ οὐσιῶδες ζήτημα τοῦ χωρικοῦ ἰσολογισμοῦ, ὅτι, μὲ τοὺς ὑπάρχοντας οἰκονομικοὺς ὁρους ὅφ' οὓς διατελοῦν αἱ μὴ ἐντελῶς ἐκχρηματισμένα ἐκμεταλλεύσεις, οὐδόλως εἶναι δυνατόν νὰ γείνη λόγος περὶ μαθηματικοῦ ἰσολογισμοῦ. Ὅπως διὰ μακρῶν τὸ ἐξήγησα εἰς τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς μελέτης μου ἡ ἐλαστικότης ἐδῶ ἐγκεῖται ὅχι εἰς τὸ κεφάλαιον ἀλλὰ εἰς τὴν ὑπερεργασίαν καὶ εἰς τὸ εἶδος ζωῆς, διότι δι' αὐτῶν κινεῖται ἡ ἐκμετάλλευσις καὶ ὅχι διὰ τοῦ χρήματος· ὥστε πρακτικῶς δὲν δύναται νὰ γείνη λόγος παρὰ περὶ ἐνὸς περιθωρίου μιᾶς μεγίστης

καὶ μιᾶς ἐλαχίστης παραγωγῆς εἰς εἶδη καταναλώσεως, εἰς εἶδη ἐπίσης ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπιτυγχάνεται μία σχετικὴ ἐπάρκεια· ἡ χρηματικὴ διαχείρισις εἶναι συχνὰ ἓνα μικρὸν τμήμα τῆς ὅλης κινήσεως καὶ ὅχι σπανίως αὕτη βαίνει ἀντιθέτως μὲ τὴν εἰς εἶδη ἐπάρκειαν, συχνὰ δηλαδὴ ἓνας χωρικὸς πράγματι αὐτάρκης εἰς ζωάρκειαν, σχεδὸν πλούσιος, συμβαίνει, λόγῳ μεγάλης ἀκίνητοποιήσεως, νὰ ἔχῃ χρηματικὴν δυσχέρειαν μείζονα ἐνὸς ἄλλου μὲ πολὺ μικροτέραν πραγματικὴν κίνησιν.

Τὸ οὐσιῶδες εἶναι νὰ εἶναι ἡ οἰκογένεια ἐπαρκής· ἡ δὲ περίπτωσις ἀνεπαρκειᾶς ἐνδείκνυται ὅχι διὰ τοῦ ἐλλειμματικοῦ χρηματικοῦ ἰσοζυγίου ἀλλὰ διὰ ἄλλων γεγονότων περισσότερον ἀπτόων, ὅποια εἶναι ἄφ' ἐνὸς μὲν τὸ χαμηλὸν ἐλίπεδον τῶν ἀγροτικῶν ἡμερομισθίων καὶ ἡ διαρροὴ τῶν ἐργατικῶν χειρῶν τοῦ χωριοῦ ἔξω τῶν ὁρίων αὐτοῦ.

Αὐτὰ ἔχουν πρακτικὴν σημασίαν καὶ εἶναι σπουδαῖον νὰ κατανοηθῇ ὅτι αὐτοὶ οἱ λογαριασμοὶ τοὺς ὁποίους στέλλουν τὰ γεωπονικὰ γραφεῖα ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας καὶ τοὺς ὁποίους παρουσιάζουν οἱ ρήτορες τῶν συλλαλητηρίων περὶ τοῦ κόστους τῶν διαφόρων προϊόντων μας εἰς τίποτε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χρησιμεύσουν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον δέον νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν κατανομὴν τῶν πιστώσεων τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς. Χρησιμεύει νὰ ἐννοηθῇ, ὅτι, προκειμένου περὶ γεωργικῶν προϊόντων πρώτης ἀνάγκης, τὰ ὅποια δύναται τις νὰ προμηθευθῇ ἀπὸ πολλὰς πηγὰς, αἱ τιμαὶ καθορίζονται ὅχι ἀπὸ τὸ ὑψηλότερον κόστος τῆς παραγωγῆς ἀλλ' ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσαν πραγματικὴν ζήτησιν αὐτῶν.

Ἐξ ἄλλου ἡ κατανομὴ τῶν γεωργικῶν πιστώσεων πρέπει νὰ γείνη κατὰ περιοχὰς καὶ κατ' εἶδος ἐν ἐκάστη περιοχῇ, τοῦτο δὲ καθ' ὅλην τὴν περίοδον ἕως ὅτου ἐκκαθαρισθῇ τὸ ἔδαφος καὶ δημιουργηθῇ πείρα πρακτικὴ. Θὰ εἶναι ἐπικίνδυνον νὰ πιστωθῇ ἡ μεγάλη τυχὸν περιουσία ἐνὸς ἀγρότου ἢ ἐνὸς χωρικοῦ ἐν συνόλῳ· διὰ νὰ δοθῇ πίστις πρέπει τὸ πιστωθησόμενον εἶδος ἐκμεταλλεύσεως λ.χ. ἡ καλλιέργεια σίτου ἢ ἓνα κοπάδι προβάτων, νὰ παράγεται ἀπὸ τὸν ἀγρότην εἰς ποσὸν πέραν τῶν ἀναγκῶν του καὶ ἐπὶ πλεόν νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὸ χωριὸν ἢ ἐγγὺς αὐτοῦ ἀγορὰ εἰς τὴν ὁποίαν τὸ περισσεύον νὰ ἡμπορῇ εὐκόλῃ νὰ διατεθῇ καὶ νὰ ρευστοποιηθῇ· διότι ἄλλως ἡ πίστωσις θὰ ὀδηγήσῃ τὸν πιστοῦχον ἀργὰ ἢ γρήγορα εἰς τὴν καταστροφὴν· διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν ἀκριβῶς λέγομεν ὅτι ἡ ἀσκησις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ἀπαιτεῖ συνθέτους ἱκανότητας, ἐφ' ὅσον βεβαίως πρόκειται νὰ βγῇ αὕτη ἀπὸ τὴν στενῶς τραπεζιτικὴν πεπατημένην ποῦ ἐδημιούργησεν ἡ Ἑθνικὴ· τὸ ἀνοιγμα τῶν νέων πιστώσεων πρέπει νὰ συμβαδίσῃ μὲ τὸ ἀνοιγ-

μα συγκοινωνιῶν καὶ μὲ τὴν δημιουργίαν ἀγορῶν καὶ ἐμπορικῶν ἀσθηριῶν. Οὕτω π.χ. αἱ πιστώσεις πρέπει νὰ συμβαδίσουν εἰς τὴν ὁρεινὴν ἐπαρχίαν Δωρίδος μαζῇ : α') μὲ τὸ ἀνοιγμα τοῦ ἀμαξη- τοῦ δρόμου διὰ τοῦ Μόρνου ἀπὸ Ναυπάκτου πρὸς Ρέσσειν-Λιδω- ρίσι· Ἀμφισσαν, ὁπότε ὠρισμένα νεκρὰ προϊόντα τῆς περιφερείας π.χ. φρούτα, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀξιοποιηθοῦν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Πατρῶν ἢ τοῦ Πειραιῶς-Ἀθηνῶν. β') Μὲ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς σιτηροκαλλιεργείας ἐν τῇ περιοχῇ. γ') Μὲ τὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ τοπικοῦ ποιμνίου καὶ τῆς παλαιᾶς κτηνοτροφικῆς ἐπιδόσεως. δ') Μὲ τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἀγρίων δένδρων (μηλεῶν, ἀπιδιῶν, ἐλαίας). Δηλαδή θὰ πρέπει νὰ συμπέσουν: τὸ ἀνοιγμα τοῦ δρόμου, ἡ ἐγκατάλειψις πολλῶν παλαιῶν ἐπιδόσεων (ὧν τὴν οἰκονομικὴν θέσιν ἀνέπτυξα εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς μικρᾶς ἑλληνικῆς οἰκογε- νείας) ἢ πίστωσις νέων καὶ ἡ ὁργάνωσις τῆς ἀγορᾶς.

Αὐτοί, καὶ ὅχι οἱ λογαριασμοὶ τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ τελωνειακὴ προστασία, αὐτοὶ εἶναι οἱ ὅροι ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων θὰ δυνηθῇ ἡ Ἀγροτικὴ νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμὸν της, χωρὶς νὰ ἐπιβαρύνῃ τὴν ἑλληνικὴν γεωργίαν μὲ τὰ στενῶς τρα- πεζιτικά καὶ τυφλὰ ἀπὸ ἀπόψεως παραγωγικῆς πολιτικῆς δάνεια τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίης, τὰ ὅποια ἐφαλκίδευσαν μόνον τὴν γεωρ- γικὴν πρόσοδον, εἰς τὰς καλὰς τῆς ἡμέρας, χωρὶς ποσῶς νὰ ἀνοί- ξουν νέους πόρους παραγωγικοὺς διὰ τὴν χώραν μας (1).

(1) Δὲν λανθάνει βεβαίως τὸν ἀναγνώστην ὅτι καὶ πρὶν ἔθιξα κατ'ἐπα- νάληψιν τὸ ζήτημα τοῦ ἔργου τῆς Ἐθνικῆς ἐν τῇ Γεωργικῇ πίστει. Ἄλλες τόσες δὲ βεβαίως φορὲς θὰ ἔπρεπε νὰ δώσω τὴν ἐξήγησιν, ὅτι, κάμνων τὴν ἀνατομίαν ἐνὸς σοβαρωτάτου ζητήματος διὰ τὴν χώραν μας, δὲν διέ- φυγα ποτὲ τὴν λύπην, ὅτι, μὲ τὰς διαπιστώσεις αὐτάς, μοιραίως θίγω τὴν καθ' ἑαυτὴν ἀξίειπαινον πρωτοβουλίαν τοῦ κ. Κορυζῆ καὶ ἄλλων ὁργάνων τῆς Ἐθνικῆς τὰ ὅποια ἔκαμαν ὅ,τι ἐκ τῆς θέσεώς των ἦτο δυνατόν νὰ κάμουν καὶ τὰ ὅποια ὅχι ἀδίκως, ἐλλείψει ἀνθρώπων μὲ δύο μάτια, κυριαρ- χοῦν καὶ σήμερα μὲ ἓνα ἔστω μάτι εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν κατευθύνσεων τῆς Ἀγροτικῆς. Ὁμολογῶ χωρὶς ἐπιφύλαξιν, ὅτι, μὲ τὴν κρατούσαν ἐν Ἑλλάδι χαώδη ἀρρυθμίαν, καὶ τὸ ἓνα μάτι εἶναι πολὺ καὶ εἶναι μάλιστα ἀξιοθαύμαστον ἔτσι ὅπως τὸ βλέπομε ὅλοι προσηλωμένον ἐπάνω εἰς τὴν κλίνην τῆς ἀσθενοῦς γεωργίας μας μὲ τὴν ἐντιμον μὲν ἀλλὰ καὶ δικαίως ἔμφορον καὶ διστακτικὴν ἀφοσίωσιν του. Ὁ κ. Κορυζῆς δὲν μορεῖ παρά νὰ διαισθάνεται τοῦλάχιστον ὅτι κατὰ τὸ ἀσυναίσθητως σάπιο καὶ συγ- χρόνως κατὰ τὸ συνειδητὰ κατεργάριζο ὑπάρχει εἰς τὴν ἑλληνικὴν γεωρ- γίαν, καθὼς ἄλλως καὶ εἰς ὅλες τῆς ἄλλες ἑλληνικῆς δουλιές, ποὺ στηρίζονται περισσότερο στὴν πνευματικὴ εὐστροφία καὶ στὴν ἱκανότητα ποὺ βολεῖται τὰ ἀβόλευτα παρὰ σὲ σταθερὸ καὶ ἐπαρκὲς ποσὸν καλῶς ρυθμισμένης ἐρ- γασίας· ἐγὼ τὸν δικαιολογῶ πλήρως, ἀν, ἐνῶ μὲ τὸ ἓνα μάτι του ἐκδηλῶ- νει τὴν πολὺ (καθὼς εἶμαι βέβαιος) βράσιμον ἀνησυχίαν του ὅτι κάποια χρο- νιά θὰ ρθῇ ποὺ δὲν θὰ μαζέψῃ οὔτε πεντάρα ἀπὸ τὸ δισεκατομμύριον ποῦ μὲ τόλμην ῥίχνει στὴ γεωργίαν μας, συγχρόνως, μὲ τὸ ἄλλο μάτι του ἐκφρά-

* *

Κατωτέρω καταχωρῶ ἀκόμη μερικά στοιχεῖα πού ἀφοροῦν τὸν κύκλον τῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς οἰκονομικῆς κινήσεως μιᾶς οἰκογενείας προσφυγικῆς ἐγκατεστημένης ἐν Χαλκιδικῇ.

Ἡ οἰκογένεια εἶναι τοῦ Ἑλ. Τσιτσοπούλου, ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιον, τὴν μητέρα του, τὴν γυναῖκα καὶ τὴν πεθερά του καὶ ἕνα ὄρφανὸ ἀνήψι του, εἶναι δὲ ἐγκατεστημένη εἰς τὸ Ρωσικὸ μετόχι, συνοικισμὸ προσφυγικὸν ἐκ 220 οἰκογενειῶν.

Ὁ κλῆρος τοῦ Τσιτσοπούλου εἶναι 36 στρέμματα· ὡς ὁ ἴδιος λέγει, προσωπικῶς αὐτὸς δὲν κατέβαλε παρὰ ἐλαχίστην ἐργασίαν, διότι ἀσχολεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ κοινοτικά, ἔχει ὁμως ὀργανωμένην τὴν ἐκμετάλλευσίν του ὡς ἐξῆς:

Κατὰ τὸ 1927 ἔσπειρε 17 στρέμματα σῖτον καὶ ἐσώδευε 950 ὀκάδες, ἐξ ὧν κρατήσας τὰς 700 δι' ἰδίαν χρῆσιν ἐπώλησε τὰς 200 εἰς τὸν Πολύγυρο κατὰ Ἰούλιον πρὸς 6.90 δραχ. τὴν ὀκᾶν καὶ εἰσέπραξε περὶ τὰς 1400 δραχ., ἐξώδευε δὲ διὰ σπορὰν 165 ὀκ. πρὸς 7.20 δραχ. τὸ ὅλον	1000 Δραχ.
διὰ μεροκάματα ζευγαρίσματος	750 »
διὰ θειρισμὸν πρὸς 40 δραχ. τὸ στρέμμα ἥτις ὁμως	
δαπάνη εἶναι πλέον τοῦ κανονικοῦ	900 »
δι' ἀλώνισμα	300 »
διὰ τέσσαρα σακιά λίπασμα	650 »

ἦτοι τὸ ὅλον ἔξοδα 3600 »

ἐπὶ συνόλῳ εἰσοδήματος περὶ τὰς 6 χ. δραχ. ἐὰν ὑπολογισθῇ καὶ

ζειῖνα εἰλικρινῇ (τὸν ὅποιον καὶ ἐγὼ συμμερίζομαι) θαυμασμόν του πρὸς τὸ ἔργον του, καὶ πρὸς τὸν ἑαυτὸν του συνεπῶς, ἀκόμη δὲ καὶ πρὸς τοὺς πιστούς του, ἴσως, διὰ τὸ πράγματι ἀξιοσπούδαστον γεγονός, ὅτι ἔως τώρα ἐκεῖνος καὶ οἱ πιστοῦχοι, ἔστω καὶ μὲ κάποιαν γκρίνια, κατώρθωσαν ὁμως πράγματι νὰ ἀποφύγουν τὸ μοιραῖο θαλάσσωμα.

Αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς θέσεως πού ἔχει ὁ κ. Κορυζῆς ἔναντι τῆς ὑποθέσεως τῆς Ἀγροτικῆς πίστεως.

Εἶμαι ὁμως βέβαιος πῶς καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἅμα ὡς τοποθετηθῇ σὲ μιὰ θέση πλήρως ἀντικειμενικὴν ἀπέναντι τῆς πραγματικότητος, δὲν θὰ δι-στάσῃ καθόλου νὰ συνομολογήσῃ μαζὴ μας, ὅτι ἴσα-ἴσα ἐκεῖνο τὸ ἔργον διὰ τὸ ὅποιον Ἑθνικὴ Τράπεζα ἠδυνήθη νὰ καυχῇθῇ μέσα στοῖ μοι-ραῖον δι' ὅπερ δὲν εὐθύνεται ἄλλως τε, ἡμίφως περιέχει ὅλα τὰ στοιχεῖα πού ἀποδεικνύουν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἀθέλητον σφάλμα τῆς ὅτι παρημποδίσε τὴν δημιουργίαν πραγματικοῦ γεωργικοῦ ἐν Ἑλλάδι κεφαλαίου κατὰ τὰς μοναδικὰς ἱσως πού παρουσιάσθησαν καλὰς ἡμέρας τῆς γεωργίας μας ἐξ ἄλλου δὲ τὴν τραγικὴν ἀπὸ τὴν χώραν μας σπάνιν τῆς πραγματικῆς πείρας ἢ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητος διὰ νὰ χαλιναγωγῇ τοὺς ἐπιπολαίους ἐνθουσιασμοὺς καὶ διὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ εἰς τὸ σύνολόν του τὸ πρόβλημα τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας.

τὸ σιτάρι (700 ὀκ.) πού ἐκράτησε διὰ οἰκογενειακὴν του χοῖσιν. Σημειωτέον ὅτι ἀφ' ἐνὸς δὲν ὑπολογίζεται ὡς ἔσοδον τὸ ἄχυρο κτλ. ἔξ ἄλλου δὲ παραλείπεται ἡ χρέωσις τοῦ χωραφιοῦ μὲ τὰ ἔξοδα τοῦ ἀνοίγματος, τὸ ὁποῖον ἐγείνε εἰς θαθεῖαν ἄρωσιν διὰ τοῦ βεν-ζιναρότρου πρὸς δραχ. 63 κατὰ στρέμμα.

νῆβαλε 7 στρ. καπνὸ καὶ ἐδαπάνησε σχετικῶς πολλὰ,

διὰ καλλιέργειαν δραχ. 5000.

καὶ ἐπῆρε 200 ὀκ. καπνὸ περὶ τὰς 7000 δραχ.
ἔσπειρε δύο στρ. ἀφιόνι μὲ δαπάνην 500 δραχ.

καὶ εἰσέπραξε 1500 δραχ.

ἔβαλε ἀνὰ δύο στρ. ρόβι καὶ φακὶ ἀλλὰ χάλασαν
ἔσπειρε δύο στρέμ. κριθάρι μὲ δαπάνην 300 δραχ.

καὶ ἐπῆρε 300 ὀκ. ἥτοι περίπου 1000 δραχ.

ἔβαλε 4 στρ. θρώμη καὶ ἐξώδεψε 450 δραχ.

καὶ ἐσώδεψε 200 ὀκ. ἥτοι περίπου 700

Ὡς πρόεδρος τοῦ συνεταιρισμοῦ ἐπραγματοποιούσε ἓνα πρόσθε-
τον πόρον περὶ τὰς 1000 δραχ. μηνιαίως.

Ἔχει δύο ἀγελάδες ὧν ἡ μία τῆς πεθερᾶς του, 30 ὀκ. γάλα ἡμερησίως. Ἔβαλε μπιστάνι, κρουῦδια, σκόρδα, κουνιά, ροβίθια, Αὐτὰ εἶναι τὰ ἔσοδά του καὶ τὰ ἔξοδά του καὶ λέγει ὅτι τοῦ ἀρ-κοῦν ὅταν ἐπιτυγχάνουν ὡς 20 χ. δρ. διὰ τὰ περάσουν τὴ χρονιά.

Σημειωτέον ὅτι ὁ Τσιτσόπουλος εἶχε χρηματικὰς εὐκολίας, διότι διαχειρίζεται πάντοτε χρήματα τοῦ χωριοῦ, ἐπὶ πλέον εἶχε καὶ τὰς 1000 δραχ. μηνιαίως, εἰς τρόπον ὥστε εἶναι φυσικὸν νὰ μὴ ἔβαλε χρέος στὸ μπαζάλη, εἰς τρόπον ὥστε ἐκράτησεν ἀφαλκίδετον ὅλην τὴν πρόσσοδόν του. Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ παραλείψω ὅτι, παρ' ὅλα αὐτὰ, ἡ ὅλη παρὰστασις του ἦτο κατωτέρα ἀπὸ τὴν παρὰστα-σιν ἐνὸς κοινοῦ ἐντοπίου καλλιεργητοῦ, πρᾶγμα πού σημαίνει ὅτι οἱ ἐντόπιοι πραγματοποιοῦν μεγαλυτέραν κίνησιν οἰκονομικὴν. Ὡς πρὸς τὴν γενικὴν οἰκονομίαν τοῦ χωριοῦ του λέγει ὅτι τοῦτο ἔβαλε δάνειον εἰς τὴν Τράπεζαν διὰ μὲν τὰ σιτηρὰ δραχ. 151.000 διὰ δὲ τὰ καπνὰ 86 χιλ. δραχ. ἀμφότερα δὲ ἐξωφλήθησαν ἐγκαίρως ἀπὸ τὰς εἰσπραξείας πού τὸ χωριὸ εἶχε ἐκ τοῦ καπνοῦ, 10 χ. ὀκτά-δων. Ἐν τούτοις εὐθὺς ἀμέσως οἱ χωρικοὶ ἀνανέωσαν τὸ δάνειον τῶν σιτηρῶν καὶ ἐπῆραν ἀκόμη μαζὴ μὲ τὰς 151 χιλ. δραχ. καὶ ἄλλας 25 χιλ. δραχ.

Ἐκ τῆς λεπτομερείας ταύτης ἐμφαίνεται ὅτι χωρὶς τὴν πρόσθε-τον καλιέργειαν τοῦ καπνοῦ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν οἰκονομικὴν ἀναπνοὴν των. Εἶναι θέμα τὸ ὁποῖον ἐξηγησα ἀνω-τέρω εἰς τὸ θεωρητικὸν μέρος παρατηρήσας, ὅτι κάθε γεωργικὴ

οικογένεια κάμνει ἐκτὸς τῆς πρὸς ἐπάφκειαν καὶ μίαν πρόσθετον καλιέργειαν μὲ ἐιδικὴν πιστωτικὴν ἐπιφάνειαν διὰ νὰ πορίζεται ρευστὸν χρῆμα.

* *

Ἰδοὺ περαιτέρω ἡ κίνησις μιᾶς κτηνοτροφικῆς οἰκογενείας ἀπο τὴν Χαλκιδικὴν ἐπίσης.

Ἀπόστολος Λεγγέρης.

Εἶναι ἐγχώριος καταγόμενος ἐκ Βάθδου καὶ ἐγκατεστημένος εἰς τὸ Ντομπορλού, οἰκογένεια τετραμελὴς.

Ἐχει 300 κεφάλια γίδια, ἐξ ὧν τὰ μισὰ λογίζονται στεῖρα.

Δαπανᾷ : 10 δραχ. κατὰ κεφαλὴ τὸ χρόνον γιὰ κοινοτικὸ φόρο βοσκῆς (1).

Ἐπίσης 10 δραχ. φόρο τοῦ δημοσίου.

Ἐπίσης 60—70 κατὰ κεφαλὴν τὸ χρόνον διὰ φυλακτικά, διατηρῶν δύο τσοπάνηδες.

Ἀκόμη δαπανᾷ διὰ 6 σκύλλους 500 ὀκ. κριθάρι πρὸς δραχ. 4 τὴν ὀκᾶ.

Τέλος 500 ὀκ. διὰ τροφὴ τῶν ζώων πρὸς 4 ἐπίσης δραχ. τὴν ὀκᾶ.

Καὶ ἂν σπεῖρη καὶ κανένα γρασίδι θάνε δικό του, ἀλλὰ δὲν λογαριάζει τὸν κόπο τῆς σπορᾶς.

Ἦτοι δαπανᾷ περὶ τὰς 30 χιλ. δραχ. ἐτησίως.

Ἔσοδεύει : Ἀπὸ 150 γαλάρια ἔχει 150 κατσίκια, ἐξ ὧν τὰ μὲν 75 μένουں στὴ στάνη δι' αὐξήσιν αὐτῆς καὶ εἰς ἀντικατάστασιν φθειρομένων, τὰ δὲ 75 τὰ πωλεῖ πρὸς 150 δραχ. ἕκαστον.

Ἀπὸ μαλλὶ (6 γίδια δίδουν περὶ τὴν μίαν ὀκᾶν) πρὸς δραχ. 30 τὴν ὀκᾶ ἦτοι 300 γίδια τοῦ δίδουν 5 δραχ. ἕκαστον.

Ἀπὸ γάλα κατὰ τὸν λογαριασμὸ τοῦ μπατσιοῦ ὀκάδες 2824 ἀπὸ 4 δραχ. τὴν ὀκᾶ. Ἐχει δὲ καὶ μετὰ τὸ μπατσιοὺ πού εἶνε τριῶν μηνῶν διαρκείας καὶ ἓνα μῆνα ἀκόμη ἕως 1000 ὀκάδες, τὸ ὁποῖον τὸ κάμνει ὁ ἴδιος τυρὶ μὲ ἔσοδον ὡς 5000 δραχ. Ἦτοι περίπου ἔχει ἔσοδα περὶ τὰς 30000 δραχ. ὅσα καὶ ἔξοδα, λέγει δὲ ὅτι κέρδος πραγματοποιεῖ κάθε χρονιά πού θὰ κατορθώσῃ νὰ διασώσῃ καὶ νὰ πωλήσῃ μερικὰ ἀπὸ τὰ 75 ἀρνιά τὰ ὁποῖα λογαριάζει κατ' ἔτος εἰς ἀντικατάστασιν φθειρομένων κλπ. ἀπὸ λίκρο, ψόφο, φαρμάκιωμα.

Ὁ Λεγγέρης λογαριάζει διὰ ἔξοδα τῆς οἰκογενείας του τὰ

(1) Παρατηρῶ ὅτι ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὸ πλεῖστον τῶν πατριαρχικῶν χωρικῶν κοινοτήτων, εἰς τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας, αἵτινες λειτουργοὺν ἐντονώτερα, δι' οὗς λόγους ἀνέπτυξα εἰς τὸ θεωρητικὸν μέρος, ὑπάρχει πάντοτε φόρος τῶν ζώων διὰ τὴν κοινοτικὴν βοσκήν.

300 δρ. κάθε κεφάλι θὰ ἔχη 90 χιλ. δραχ. κ' ἂν τὸ τοκίσῃ πρὸς 10 ο/ο θὰ ἔχη 9 χιλ. δραχ. εἰσόδημα χωρὶς τοῦ κινδύνου πού διατρέχει κάθε φορὰ ἀπὸ αἰφνιδίαν φθορὰν τοῦ κοπαδιοῦ συμπεραίνει δὲ τοιουτοτρόπως ὅτι ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά του θγαίνει μάλ-
λον ζημιωμένος. Ἐν τούτοις πρόκειται περὶ προφανοῦς ὑπερβολῆς τοῦτο δὲ διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους : διότι ἔχει ὑπερβάλλει τὰς δαπά-
νας, διότι ἔχει ἐκ τοῦ ποιμνίου καὶ λανθάνοντα εἰσοδήματα, μόνον δὲ ὁ ρουχισμὸς πού ἔκαμαν τὰ κορίτσια του χάρις στὸ κοπάδι ἀξι-
ζει πολλὰς χιλιάδας δραχμὰς, ἐπὶ πλέον ὁμολογεῖ ὅτι ὁ ἴδιος δὲν
πηγαίνει κατὰ πόδι στὰ γίδια ἀλλὰ διευθύνει τὴν ἐκμετάλλευσιν
ἀφ' ὑψηλοῦ.

Ὁ Λεγγέρης ἔχει καὶ δέκα στρέμματα χωράφι, δὲν τὰ καλλιεργ-
εῖ ὅμως ὁ ἴδιος ἀλλὰ βάλλει ἐργάτας· δαπανᾷ διὰ ὀργώματα 50
δραχ. τὸ στρέμμα (δύο ὀργώματα) ἦτοι 1000 δραχ., βάλλει σι-
τάρι καὶ κριθάρι 10 ὀκ. τὸ στρέμμα ἦτοι 100 ὀκ. σπόρο, θερίζει
καὶ ἀλωνίζει χωρὶς δαπάνην· ἐπειδὴ δὲ τὸ χωράφι κοπρίζεται ἔχει
σπουδαίαν ἐσοδείαν καὶ εἰς καρπὸν καὶ εἰς ἄχυρον ἀνὰ χιλίας
ὀκάδας.

Ἔβαλε δὲ καὶ καπνὸν καὶ ἐπῆρε 80 ὀκ. ἀπὸ 30 δραχ. τὴν ὀκᾶν
δραχ. 2400, ἔξ ὧν ἐξώδευσε 1000 διὰ καλλιέργειαν.

Ὁ Λεγγέρης λογαριάζει διὰ ἔξοδα τῆς οἰκογενείας του τὰ
ἐξῆς κονδύλια :

Ἐκτὸς τῶν 1000 ὀκ. σίτου ἰδικοῦ του ἀγοράζει καὶ ἄλλας 1000 ἀπὸ 6 1)2 δραχ.	6500 Δραχ.
Πετρέλαιον 300 δρ., λάδι 1000, σαποῦνι, 400 δρ. ὄσπρια ὡς 50 ὀκ. πρὸς 20 δρ. τὴν ὀκᾶν περίπου δρ. 1000, ρακιά, ρίζι, μακαρόνια, ζάχαρι 3000 δρ.	5700 »
Διὰ κρέας 500 δρ., λαχανικά καὶ φροῦτα 1500 δρ., ἱατρικὴ περίθαλψις 500 δρ., διάφορα δέκατα φό- ρων 358 δρ., ἔξοδα. λεβεντιᾶς (προσωπικὰ τοῦ Λεγγέρη διὰ μεταβάσεις εἰς πόλιν, δωροδοκίας κλπ.) 2000 δραχ.	4858 Δραχ.
Παπούτσια δύο ζεύγη τὸ χρόνον κάθε μέλους τῆς οἰκογενείας 2000 δρ., ἐσώρουχα 150 δρ. ἑκα- στος κατ' ἔτος 650 δραχ., φορέματα δραχ. 1000 ἑκαστος 4000 δρ.	6650 Δραχ.

ὅλικὸν 23708 Δραχ.

Κατὰ ταῦτα 24000 δρ. περίπου εἶναι τὸ ὅλικόν διὰ συντήρησιν
τῆς οἰκογενείας του.

Αὐτὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα πού συνέλεξα ἐν Χαλκιδικῇ τὸν περασμένον χειῶνα τοῦ 1928.

* *
*

Ὡς καὶ πρὶν ἐσημείωσα, ἡ ἔρευνά μου ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Ἑλλάδος ἀπέχει πολὺ ἀκόμη ἀπὸ τοῦ νὰ ὁλοκληρωθῇ.

Πρὸς τὸ παρὸν εὐρίσκω χρήσιμον νὰ δώσω ἀκόμη στοιχεῖα τινὰ σχετικῶς μὲ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ θέσιν τῶν ἐποίκων προσφύγων γεωργῶν ἐν παραβολῇ πρὸς τοὺς ἐντοπίους.

Τὸ ζήτημα τοῦτο διαφωτίζεται ἀρκετὰ ἀπὸ μίαν δημοσίαν συζήτησιν πού διεξήχθη εἰς τὰς στήλας τοῦ «Οἰκονομικοῦ Ταχυδρόμου» τὸ 1927 μεταξὺ τοῦ κ. Μ. Γερακάρη, Γεν. Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Ε.Α.Π. καὶ τοῦ ἀειμνήστου Κ. Μαλούχου, διευθυντοῦ τότε τῆς Ὁμοσπονδίας Γεωργ. Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας καὶ ὁμοδιωτάτου νὰ ἔχη γνώμην ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

Καταχωρῶ τὰ ἄρθρα τῶν ἰδίων. Πρόκειται περὶ μιᾶς ἀνταποκρίσεως τοῦ κ. Χαμουδοπούλου ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Οἰκονομ. Ταχυδρόμου» ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐν τῇ ἐν λόγῳ ἀνταποκρίσει περιεῖχeto συνέντευξις συνοψίζουσα τὰς γνώμας τοῦ Μαλούχου ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας ἐν Μακεδονίᾳ, ἣν οὗτος συνεσχέτιζε μὲ τὸ ἔργον τοῦ Ἐποικισμοῦ. Καταχωρῶ λοιπὸν πρῶτην ταύτην λαμβάνων αὐτὴν ἐκ τοῦ «Οἰκονομικοῦ Ταχυδρόμου» τῆς 19ης Δεκεμβρίου 1926. Ὁ εἰρημένος ἀνωτέρω κ. Μ. Γερακάρης ἔδωκεν ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 16ης Ἰανουαρίου 1927 ἀπάντησιν ἀμφισβητοῦσαν τὰς γνώμας τοῦ Μαλούχου· αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν καταχωρῶ, δευτέραν κατὰ σειράν· τελευταίαν δὲ καταχωρῶ τὴν ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 27ης Φεβρουαρίου δημοσιευθεῖσαν ἀνταπάντησιν τοῦ Μαλούχου, οὗ καὶ υἱοθετῶ τὰς ἐπὶ τοῦ θέματος ἀντιλήψεις εἰς τὰ σημεία εἰδικῶς πού ἀποτελοῦν κριτικὴν τῆς πολιτικῆς τῆς Ε.Α.Π. Υἱοθετῶ ἀκόμη τὸ μέρος τῶν γνωμῶν τοῦ Μαλούχου πού ἀναφέρεται εἰς τὴν προσωπικὴν συμβολὴν τοῦ κ. Ι. Καραμάνου εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἐποικισμοῦ, πιστεύω δὲ ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ τελευταῖος οὗτος θὰ εἶναι εἰλικρινῶς ἱκανοποιημένος εἰς τὸν ἄνευ λυρισμοῦ μετριοπαθεῖ ἔπαινον τῆς συμπαθητικῆς προσωπικῆς του δραστηριότητος, ἣτις ἔφθασε καὶ ὑπερέβη μὲ προφανῇ αὐταπάρνησιν ὅλα τὰ ὅρια τῆς ἀντοχῆς του ἐπάνω εἰς ἓν ἔργον δυσχερέστατον καὶ πολὺπλοκον, τὸ ὁποῖον ἐξ ἄλλου, ἀντικειμενικῶς λαμβανόμενον ὥς σύστημα καὶ ὥς ἐφαρμογὴ, προσήκει νὰ ὑποστῇ λεπτομερεῖ καὶ αὐστηρὰν κριτικὴν, ἣτις μόνη εἶναι προσωρισμένη νὰ ἀποδώσῃ τὰ δικαίως ἀναμενόμενα πολύτιμα καὶ ἀποφασιστικὰ διδάγματα.

Ὅπωςδὴποτε κατωτέρω βλέπει τις τὰ εἰρημένα δημοσιεύματα.

Ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία ἐν Μακεδονίᾳ

Ποῖα τὰ αἷτια.—Τὸ προσφυγικὸν δάνειον καὶ ἡ χρησιμοποίησίς του.—Ἡ κακὴ πολιτικὴ τοῦ Κράτους.—

Ποῖα τὰ μέσα τῆς θεραπείας

Συνέντευξις τοῦ κ. Χαμουδοπούλου μετὰ τὸν κ. Κ. Μαλοῦχον διευθυντὴν τῆς ὁμοσπονδίας τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν Μακεδονίας).

Γενικαὶ παρατηρήσεις

Μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν ἦτο φυσικὸν νὰ ἐπέλθῃ διατάραξις εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἰσορροπίαν τοῦ τόπου, κυρίως λόγω τῆς ἀθροῦς εἰσόδου ἐνὸς καὶ πλέον ἑκατομμυρίου προσφύγων καὶ τῆς ἀποχωρήσεως 450.000 περίπου Μουσουλμάνων. Τὸ διπλοῦν τοῦτο κῆμα τῆς μεταναστεύσεως πληθυσμῶν δυσαναλόγως μεγάλων ἐν σχέσει μετὰ τὸν ὀλίγον πληθυσμὸν τῆς χώρας, εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἐλάττωσιν τῆς παραγωγῆς (ιδίως τῆς γεωργικῆς), διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι οἱ Μουσουλμάνοι, ἐκτὸς ἐλαχίστων, ἦσαν ἀγρόται καὶ καλοὶ παραγωγοὶ πλούτου. Ἐξ ἄλλου οἱ ἀντ' αὐτῶν ἐγκατασταθέντες εἰς τὴν ὑπαιθρον πρόσφυγες, ἂν καὶ εἶναι περισσότεροι κατ' ἀριθμὸν (600.000), δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀποδώσουν παραγωγικῶς τόσον ὅσον ἀπέδιδον οἱ ἀποδημῆσαντες Μουσουλμάνοι, εἰμὴ μετὰ παρέλευσιν δεκαετίας τοιῦλάχιστον. Ἐπομένως ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ ἠλαττώθη σημαντικῶς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη, θὰ φθάσῃ δὲ εἰς τὸ προπολεμικόν της στάδιον μετὰ παρέλευσιν δεκάδος καὶ πλέον ἐτῶν.

Ἀντιθέτως ἡ κατανάλωσις ἠῤῥξησε καταπληκτικῶς μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν, διότι ὄχι μόνον ὁ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς ἦτο περισσότερος, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀστικὸς τοιοῦτος ἠῤῥξήθη δυσαναλόγως, καθόσον εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα 400—500.000 ἀστικοῦ προσφυγικοῦ πληθυσμοῦ. Ἐκ τῆς ὡς ἀνωτέρω ἐπελθούσης διαταραχῆς τῆς οἰκονομικῆς ἰσορροπίας, διὰ τῆς ἐλαττώσεως ἀφ' ἐνὸς τῆς παραγωγῆς καὶ διὰ τῆς αὐξήσεως ἀφ' ἑτέρου τῆς καταναλώσεως, ἔπρεπε νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κρίσις ἔπρεπε νὰ εἶχεν ἐνσκήψῃ ἀμέσως μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν. Διότι ἡ ἐλάττωσις τῆς παραγωγῆς ἄνευ ἀντιστοίχου ἐλαττώσεως τῆς καταναλώσεως καὶ ἡ αὐξήσις τῆς καταναλώσεως ἄνευ παραλλήλου αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, φέρουν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν, ἥτις ἐκδηλοῦται διὰ τῆς ὑπερμέτρου ἐξαγωγῆς συναλλάγματος. Ἀλλ' ἡ οἰκονομικὴ κρίσις δὲν ἐξεδηλώθη εἰς τὸν τόπον μας ἀμέσως μετὰ τὴν καταστροφὴν. Ἀντιθέτως μάλιστα, μετὰ τὴν ἀθροῦς εἰσόδον τῶν προσφύγων καὶ πρὸ τῆς ἀναχωρή-

σεως τῶν Μουσουλμάνων, παρατηρήθη ἑξαιρετικὴ κίνησις τοῦ ἐμπορίου, ζήτησις τῶν ἐγχωρίων γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν προϊόντων, ὡς καὶ τῶν τοιούτων τοῦ ἑξωτερικοῦ, τὸ δὲ συνάλλαγμα δὲν ὑψώθη ἀναλόγως πρὸς τὴν πληθωρικὴν κίνησιν τῆς ἀγορᾶς. Ἡ φαινομενικὴ αὕτη εὐημερία τῆς ἀγορᾶς ἐξελήφθη ὑπὸ πολλῶν ὡς ἑξαιρετικὴ οἰκονομικὴ εὐρωστία τοῦ τόπου, ὅστις, ὡς ἔλεγον, οὐδένα ἰπέστη οἰκονομικὸν κλονισμόν ἐκ τῆς καταστροφῆς. Τὰ αἷτια ὅμως τοῦ γεγονότος τούτου εἶναι ὅλως διάφορα. Ἐν πρώτοις πλεῖστοι ἐκ τῶν προσφύγων ἀπεκόμισαν μικρὰ ἢ μεγάλα ἀποθέματα τουρκικῶν λιγῶν, ἅτινα κατηνάλισκον ἐλθόντες ἐνταῦθα. Ἐξ ἄλλου οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἐπρόκειτο ὁσονούτω νὰ μεταναστεύουν, ἤρχισαν καταναλίσκοντες τὰ εἰς χρυσᾶς λίρας ἀποθέματά των. Τέλος τὸ κράτος διένειμεν ἀθρόως εἰς τοὺς πρόσφυγας ἐπιδόματα καὶ ζωαρκείας, ἅτινα ἐχρησιμοποιοῦντο ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν κατανάλωσιν.

Τὸ προσφυγικὸν δάνειον καὶ ἡ χρησιμοποίησις του

Ἴδου τί μοῦ λέγει ὁ κ. Μαλοῦχος :

Ἡ φυσιολογικὴ ἀντιμετώπισις τῆς δημιουργηθείσης μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν καταστάσεως ἡτοξίναμφισβητήτως ἢ προσπάθεια πρὸς σύναψιν ἑξωτερικοῦ δανείου. Τὸ ἑξωτερικὸν δάνειον, ἀνεξαρτήτως τῆς χρησιμοποίησεώς του διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν προσφύγων, ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθῇ ταύτοχρόνως καὶ ὡς ρυθμιστὴς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς χώρας. Ἐπεβάλλετο ὁθεν φυσιολογικῶς ἡ ρυθμιστικὴ χρησιμοποίησις τοῦ προσφυγικοῦ δανείου, κατὰ μὲν τὰ πρῶτα ἔτη ἀφθονωτέρα κατὰ δὲ τὰ ἐπόμενα περισσότερον φειδωλή. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε ν' ἀποφευχθῇ ἐπιμελῶς πᾶσα χρησιμοποίησις τοῦ δανείου, ἥτις δὲν θὰ ἦτο κατ' ἄμεσον τρόπον παραγωγικὴ. Ἀπὸ τῆς ἀνάγκης ταύτης ὁ ἀγροτικὸς ἐποικισμὸς, ὅστις θὰ εἶχε μεγαλυτέρας πιθανότητας παραγωγικῆς ἀποδόσεως, ἔδει κυρίως ν' ἀναζητήσῃ τὸ ἔδαφος τῆς μεζονος χρησιμοποίησεως τοῦ προσφυγικοῦ δανείου. Δυστυχῶς ὅμως ἐπεκράτησαν ἄλλαι σκέψεις εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ἀποκαταστάσεως προσφύγων. Ἐρρίξωσεν ἐκεῖ ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψις, ὅτι τὸ προσφυγικὸν δάνειον ἔπρεπε νὰ ἐξοδευθῇ ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον, διότι ἐπιστεύθη, ὅτι ὅσον ταχύτερον ἐξωδεύετο τὸ δάνειον, τοσοῦτον ταχύτερον θὰ ἀποκαθίσταντο καὶ οἱ πρόσφυγες. Καὶ οὕτω ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιλήψεων τούτων κατηργήθη πρόγραμμα καὶ προϋπολογισμὸς διὰ τὴν διάθεσιν τοῦ δανείου ἐντὸς ἐνὸς καὶ μόνου ἔτους. Ἐκτὸς ὅμως τούτου, μέγιστον μέρος τοῦ δανείου διετέθη δι' ἀνέγερσιν ἀστικῶν σινοικισμῶν ἐν Ἀ-

θήναις, χωρὶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἐστερεῖτο τῆς ἀπαιτούμενης βιομηχανίας, οὔτε εἶχε τὰς πιθανότητας νὰ διημιουργήσῃ σημαντικὰς βιομηχανίας, ὅπως καταστήσῃ παραγωγικὸν τὸν προσφυγικὸν πληθυσμόν. Ἐξήχθησαν τέλος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν μεγάλα ποσὰ συναλλάγματος διὰ τὸν ταχύτερον ἐφοδιασμόν μὲ ὕλην στεγάσεως καὶ ἀγροτικὰ ἐφόδια, τὰ ὅποια κατὰ μέγα μέρος θὰ ἠδύναντο νὰ παραχθοῦν ἐπὶ τόπο, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ βία τῆς ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἀποικοταστάσεως τῶν προσφύγων.

Δὲν εἶμαι ἐξ ἐκείνων, ἐξηκολούθησεν ὁ κ. Μαλοῦχος, ποὺ θ' ἀρνηθῶν τὸ μέγεθος τῆς συντελεσθείσης παραγωγικῆς ἐργασίας διὰ τοῦ προσφυγικοῦ δανείου, ἢ τὴν καλὴν διάθεσιν τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀναλαβόντων νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸ πολύμοχθον τοῦτο ἔργον. Ἀλλὰ δέον νὰ τονισθοῦν τὰ σφάλματα εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ δανείου, ἵνα μὴ ἐπαναληφθοῦν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς συνάψεως συμπληρωματικοῦ δανείου.

Ἀποτέλεσμα τῶν ἐσφαλμένων ἀντιλήψεων τῆς Ε.Α.Π. ὑπῆρξεν ὅτι τὸ δάνειον δὲν ἐχρησιμοποιήθη ρυθμιστικῶς διὰ τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν τῆς χώρας, ἀλλὰ διαταρακτικῶς δι' αὐτήν.

Τὸ ξένον κεφάλαιον ἔρρευσεν ἄφθονον κατὰ τὰ ἔτη 1924 καὶ 1925 καὶ ἐδημιούργησε μίαν νέαν φαινομενικὴν οἰκονομικὴν εὐρωστίαν. Ἡ καταναλώσις ἠϋξήσεν ἔτι περισσότερον κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα, καὶ ἡ εἰσαγωγή τῶν εἰδῶν καταναλώσεως ἠϋξήθη καταπληκτικῶς. Σπάνις κεφαλαίων οὐδόλως ἐδημιουργήθη κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα, διότι τὸ ξένον κεφάλαιον ἀνεπλήρωσε τὰ κενά, αὕτη ἡ τιμὴ τοῦ συναλλάγματος ἐσημείωσε σημαντικὴν αὔξισιν. Εἶναι ἐξ ὅλλου φανερόν ὅτι μὲ τὴν βίαν, μὲ τὴν ὁποίαν διετέθη τὸ δάνειον, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ σπαταληθῇ μέγα μέρος αὐτοῦ. Τὸ δὲ χειρότερον ὅλων εἶναι, ὅτι ἡ προσφυγικὴ ἀποκατάστασις τῶν ἀγροτῶν δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς συντελεσθεῖσα ἄνευ τῆς συνάψεως νέου δανείου 5—8 ἐκατομμυρίων λιρῶν.

Καὶ οὕτως ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τοῦ 1925 καὶ εἰς τὸ 1926, ὅποτε ἐξαντληθέντος τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ προσφυγικοῦ δανείου ἔπεσεν ἡ λεοντή καὶ ἐφάνη ἡ οἰκονομικὴ Ἑλλάς οἷα ἦτο εἰς τὴν πραγματικότητι, ἀδύνατος καὶ ἐξηντλημένη οἰκονομικῶς, πάσχουσα ἀπὸ τὸ νόσημα τῆς ἀνισορροπίας μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως. Ἡ ἐκτραγείσα οἰκονομικὴ κρίσις κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1925 καὶ τὸ 1926 δὲν εἶναι παρὰ ὁ ἀντίκτυπος τῆς μυζρασιατικῆς καταστροφῆς, τῆς εισόδου ἐνὸς ἐκατομμυρίου καταναλωτῶν καὶ τῆς ἐξόδου 450.000 παραγωγῶν. Ἡ σημερινὴ ἀπραξία τοῦ ἐμπορίου σημαίνει ἐξάντλησιν τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως τῶν προσφύγων καὶ ἰδίως τῶν ἀγροτῶν. Τὰ κομποδέματά των ἐξηντλήθη-

σαν πρό πολλοῦ. Τὸ ξένον δάνειον ἐξηντλήθη ἐπίσης. Ἡ παραγωγή των δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν διατροφήν των καὶ διὰ τὴν ἐν γένει κάλυψιν τῶν βιωτικῶν των ἀναγκῶν. Οἱ ἄστοι πρόσφυγες ἐγκατασταθέντες μὴ παραγωγικῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ὡς μικροὶ μεταπράται, δὲν ἔχουν πλέον εἰς ποῖον νὰ πωλήσουν τὸ ἐμπόρευσμά των. Οἱ ἴδιοι ἔπαυσαν σχεδὸν νὰ καταναλίσκουν διότι δὲν ἔχουν τὰ μέσα νὰ προμηθευθοῦν τὰ ἀπαραίτητα. Ἡ λεγομένη «χορηματικὴ στενότης» δὲν εἶναι παρὰ στενότης κεφαλαίων. Τὰ κεφάλαια, τὰ ἀποταμιεύματα ἐξήχθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀπὸ τοῦ 1922 καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσήχθησαν εἶδη καταναλώσεως.

Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Μακεδονίας

Μία παρακολούθησις ἐκ τοῦ σύνεγγυς τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Μακεδονίας θὰ ἐπειθὲν ἀπολύτως περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀνωτέρω. Ἡ Μακεδονία ὑπῆρξε τὸ κυριώτερον θέατρον τῆς μεταναστεύσεως καὶ ἐγκαταστάσεως πληθυσμῶν. Καὶ ἐπομένως δέον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον διὰ τὴν διάγνωσιν τῆς οἰκονομικῆς νόσου. Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν ἔφυγαν οἱ περισσότεροι τοιςαῖοι πληθυσμοὶ καὶ εἰς αὐτὴν ἐγκατεστάθησαν αἱ μεγαλύτεραι προσφυγικαὶ μᾶζαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐπαρχία αὕτη ὑπέστη περισσώτερον τὰς συνεπειὰς τῶς ὡς ἄνω ἐκτεθέντων σφαλμάτων. Κατὰ τὰ ἔτη 1924 καὶ 1925 ἡ Μακεδονία εἶδε μίαν οἰκονομικὴν λάμψιν ἐντελῶς ἐξαιρετικὴν. Κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐκδαπανήσεως τοῦ προσφυγικοῦ δανείου κάθε εἶδους οἰκονομικὴ ἐπιχείρησις ἤνθησεν εἰς αὐτήν. Ἀλλ' αὕτη εἶναι καὶ ἡ διερχομένη σήμερον τὴν ὀξυτέραν οἰκονομικὴν κρίσιν. Τὸ συντελεσθὲν ἔργον τοῦ ἀγροτικοῦ ἐποικισμοῦ εἶναι καὶ πάλιν, τονίζω, μέγα. Ἀλλὰ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν πλήρη οἰκονομικὴν του ἀπόδοσιν. Ἡ γεωργικὴ παραγωγή τῶν ἀγροτῶν προσφύγων εἶναι ἀκόμη τόσον μικρά, ὥστε δὲν δύναται νὰ καλύψῃ τὰς στοιχειώδεις βιωτικὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Καὶ εἶναι ἔκδηλος ἡ ἀνάγκη τῆς περαιτέρω ἐνισχύσεώς των. Χωρὶς νὰ εἶναι τις ὑπερβολικὸς, δύναται νὰ εἴπῃ ὅτι σήμερον οἱ πρόσφυγες πεινοῦν κατὰ μέγιστον μέρος. Ἰδίως δὲ ἡ τάξις τῶν σιτοπαραγωγῶν. Μόνον οἱ καταποταγωγοὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εὐρίσκονται εἰς κάπως καλύτεραν οἰκονομικὴν κατάστασιν.

Δὲν θὰ ἤμην ὅμως ἐλιζοινης ἐὰν δὲν ἀνέφερα ἐκ παραλλήλου καὶ τοὺς ἄλλους λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἀγρόται τῆς Μακεδονίας, καὶ ἰδιαιτέρως οἱ πρόσφυγες, εὐρίσκονται εἰς ἀθλίαν οἰκονομικὴν κατάστασιν. Τινὰ μὲν τῶν αἰτίων τούτων ὀφείλονται εἰς ἀφροσύμᾳς τελείως ἀντικειμενικᾶς, διὰ τὴν ἄρσιν τῶν ὁποίων οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τὸ Κράτος. Ἀλλὰ ὅμως αἷτια, τὰ καὶ σπουδαιό-

τερα, τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας τῶν ἀγροτῶν ὀφείλονται εἰς τὴν κακὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους.

Ποῖα τὰ αἷτια τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας τῶν ἀγροτῶν.—

Ἡ ἐγκληματικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους

Ἐν πρώτοις εἶχομεν τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς ἐσοδείας πρωϊμῶν καὶ ὀψιμῶν προϊόντων τοῦ ἔτους 1924 ἐπισυμβᾶσαν λόγῳ τῆς ξηρασίας. Ἐπειτα ἦλθεν ἡ καταστροφὴ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τῆς ἐσοδείας τῶν ὀψιμῶν προϊόντων τοῦ 1925. Μόνον κατὰ τὸ τρέχον ἔτος 1926 τὰ πλεῖστα μέρη τῆς Μακεδονίας εἶχον σχετικῶς καλὴν ἐσοδείαν, ἐὰν ἐξαίρεσωμεν τὰς πλημμυροπαθεῖς περιφερείας.

Ὡς δευτέρον λόγον τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας τῶν ἀγροτῶν ἀναφέρομεν τὴν λόγῳ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν νέων πληθυσμῶν ἐλάττωσιν τῆς ἐκτάσεως τοῦ γεωργικοῦ κλήρου, ἥτις εἰς πολλὰς περιφερείας ἐφθασεν εἰς τὸ ἀπροχώρητον, μὴ δυναμένης, κατὰ κανόνα, μιᾶς γεωργικῆς οἰκογενείας νὰ συντηρηθῇ καλῶς μὲ τὴν παρᾶχωρηθεῖσαν ἔκτασιν γῆς.

Τρίτος, ἀλλὰ καὶ κυριώτερος λόγος τῆς οἰκονομικῆς ἀνεχείας εἶναι ἡ χαμηλὴ τιμὴ τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἐν σχέσει μὲ τὰ τιμὰριθμα τῆς ζωῆς. Ἡ κριθὴ ἐφέτος ἐπωλήθη εἰς τὰ χωρία τῆς Μακεδονίας πρὸς δρ. 2.50 κατ' ὀκᾶν, ὁ δὲ βάμβαξ πρὸς δραχ. 8.50 κατ' ὀκᾶν. Αἱ τιμαὶ τῶν λαχανικῶν καὶ μπουστανίων ἐξηυτελίσθησαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Θεσσαλονίκης, ὥστε δὲν συνέφερεν ἡ μεταφορὰ των εἰς τὴν πόλιν. Χιλιάδες ὀκάδες λαχανικῶν καὶ μπουστανίων ἐσάπισαν εἰς τοὺς ἀγρούς. Ἡ ὑποτίμησις αὕτη τῶν γεωργικῶν προϊόντων ὀφείλεται ἐν μέρει εἰς τὴν ἔκπτωσιν τῶν τιμῶν τῆς διεθνοῦς μεταπολεμικῆς ἀγορᾶς. Ὀφείλεται ὁμῶς πρὸ παντὸς εἰς τὴν ὀλεθρίαν καταναλωτικὴν πολιτικὴν ποὺ μετέρχεται συστηματικῶς τὸ Κράτος. Τὰ πλεῖστα τῶν γεωργικῶν προϊόντων οὐδεμιᾶς ἀπολαμβάνουν δασμολογικῆς προστασίας, ἐνῶ ἐξ ἄλλου τὰ βιομηχανοποίητα εἶδη, τὰ ὁποῖα καταναλίσκονται ὑπὸ τοῦ γεωργοῦ, ἀπολαμβάνουν ὑπερόγκου δασμολογικῆς προστασίας. Ἀφίνονται δὲ ἀδασμολόγητα τὰ γεωργικὰ προϊόντα μὲ τὴν ἀκατανόητον δικαιολογίαν ὅτι εἶναι εἶδη πρώτης ἀνάγκης, καὶ πρέπει οἱ ἄνθρωποι τῶν πόλεων νὰ καταναλίσκουν εὐθηνά, ὥσάν νὰ εἴμεθα κράτος ἀποτελούμενον μόνον ἀπὸ καταναλωτὰς καὶ οὐχὶ ἀπὸ παραγωγούς. Ἄλλη δικαιολογία εἶναι, ὅτι τὰ γεωργικὰ προϊόντα χρησιμοποιεῖται ὡς πρώτη ὕλη διὰ τὴν βιομηχανίαν, ὥσάν ἡ γεωργικὴ παραγωγὴ νὰ μὴ εἶχεν ἀνάγκην προστασίας, καὶ νὰ μὴ ἀπετέλει τὸν σημαντικώτερον κλάδον τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Τέλος τὸ Κράτος συνέτεινεν εἰς τὴν ὑποτίμησιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ

τὴν δυστυχίαν τῶν ἀγροτῶν δι' ἀνοήτων καὶ ἀκατανοήτων μέτρων, ὥς εἶναι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς ἐξαγωγῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἀκόμη!!! τῶν λαχανικῶν καὶ φρούτων, διὰ νὰ τρώγουν εὐθηνότερα οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω μέτρων καὶ τῆς ἐγκληματικῆς ἀκηδεΐας τοῦ κράτους κατορθώθη ὥστε οἱ ἀγρόται τῆς Μακεδονίας, καὶ ἰδιαίτερώς οἱ πρόσφυγες, νὰ εὐρίσκονται σήμερον εἰς ἀθλίαν οἰκονομικὴν κατάστασιν.

Ἐὰν λοιπὸν εἰς τὸν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα κυριώτερον λόγον τῆς ἔλλειπου ἐγκαταστάσεως τῶν ἀγροτῶν προσφύγων, ὅστις ἐγκτεταί εἰς τὴν πρόωρον ἐξάντλησιν καὶ κακὴν διάθεσιν τοῦ προσφυγικοῦ δανείου, προστεθοῦν καὶ οἱ τελευταῖοι σοβαροὶ λόγοι τῆς γενικῆς καχεξίας τῶν ἀγροτῶν τῆς Μακεδονίας, θὰ ἔχωμεν ἐνώπιόν μας τὴν ἀληθὴ διάνγνωσιν τῆς οἰκονομικῆς νόσου. Ματαίως οἱ ἄνθρωποι τῶν πόλεων προσπαθοῦν ν' ἀνεύρουν ἀλλαχοῦ τοὺς λόγους τῆς κρίσεως. Πρέπει νὰ στρέψουν τὰ βλέμματα εἰς τὴν ὑπαιθρον. Οἱ ἀγρόται ἐπαυσαν πλέον νὰ καταναλίσκουν, διότι δὲν τοὺς ἔμεινε πλέον ἱκμὰς οἰκονομικῆς ζωτικότητος. Καὶ ἐφ' ὅσον οἱ ἀγρόται δυστυχοῦν, εἶναι φυσικὸν νὰ δυστυχίσουν καὶ αἱ πόλεις. Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης διέρχεται ἐμπορικῶς κρίσιν ὀξυτάτην, ἀκριβῶς διότι δὲν ζωογονοῦν πλέον αὐτὴν οἱ ἀγρόται τῆς Μακεδονίας.

Ποῖα τὰ μέτρα τῆς θεραπείας τόνωσις πρὸ παντὸς τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς

Τὰ μέτρα τῆς θεραπείας τοῦ παρατηρουμένου κακοῦ, ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Μαλοῦχος, εἶναι κατὰ τὴν γνώμην μου τὰ ἑξῆς:

Πρῶτον ἡ χώρα μας ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ τυνώσῃ τὴν παραγωγὴν της καὶ πρὸ παντὸς τὴν γεωργικὴν τοιαύτην. Ἐχει ἐπίσης ἀνάγκην νὰ περιορίσῃ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τὴν κατανάλωσιν τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰ ἀπαραίτητα εἶδη. Δὲν δυνάμεθα διαρκῶς νὰ κάμνωμεν καταναλωτικὴν πολιτικὴν, διότι αὐτὸ ἤρχισεν ἤδη νὰ ξεσπᾷ ἐπικινδύνως εἰς βάρος καὶ τῶν ἰδίων κατοίκων, οἵτινες προστατεύονται ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ταύτης. Ἐπείγει ἡ λήψις προστατευτικῶν ὑπὲρ τῆς παραγωγῆς μέτρων καὶ δὴ τῆς γεωργικῆς τοιαύτης. Πρῶτον μέλημα τοῦ Κράτους πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀναθεώρησις τοῦ δασμολογίου, θεσπιζομένης λογικῆς προστασίας εἰς τὰ γεωργικὰ εἶδη, ἰδίως τὰ τῆς πρώτης ἀνάγκης (σιτηρὰ, ὅσπρια, βάμβαξ, λαχανικὰ κλπ.) ἀντίστοιχος ἐλάττωσις τῶν ὑπερδόγων δασμῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. Διὰ τῆς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἀναθεωρήσεως τοῦ δασμολογίου, ἀψ' ἑνὸς θὰ τονώσωμεν τὴν παραγωγὴν τῶν γεωργικῶν προϊόντων καὶ ἰδιαι-

τέρως τῶν εἰδῶν τῆς πρώτης ἀνάγκης, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἐνισχύσωμεν τὴν οἰκονομικὴν θέσιν τῶν ἀγροτῶν.

Δεύτερον πρέπει νὰ ἀρθοῦν ὅλα τὰ μέτρα τὰ εὐνοοῦντα τοὺς καταναλωτὰς καὶ τοὺς ἀεργούς τῶν πόλεων εἰς βάρος τῆς παραγωγῆς, ἥτοι διατιμήσεις, ἀπαγορεύσεις ἐξαγωγῆς τῶν λαχανικῶν καὶ τοῦ ἐλαίου, ἐνοικιστάσια οἰκιῶν καὶ βοσκῶν κλπ. ὡς τελείως ἀνεπισημονικά καὶ ὀλέθρια διὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ τόπου.

Τρίτον πρέπει, εἰς περίπτωσιν συνάψεως συμπληρωματικοῦ προσφυγικοῦ δανείου, νὰ γίνῃ λελογισμένη χοῆσις αὐτοῦ, ρυθμιστικῆ τῆς δημιουργηθείσης εἰς τὴν χώραν ἀνισορροπίας. Τὸ δάνειον δὲν πρέπει νὰ ἐξοδευθῇ ὁλόκληρον ἐντὸς ἐνὸς ἔτους, ἀλλὰ νὰ διατεθῇ ἐπὶ σειρὰν ἔτων. Ἐκ τοῦ νέου δανείου δὲν πρέπει νὰ διατεθῇ οὐδὲ λεπτόν εἰς δαπάνας μὴ παραγωγικάς, ἥτοι ἀστικoὺς συνοικισμοὺς Ἀθηνῶν, Πειραιῶς, Θεσσαλονίκης (ἀπορῶ δὲ πῶς ὁ κ. Πάλλης προτείνει εἰς τὸ «Ἐλεύθερον Βῆμα» νὰ διατεθοῦν τρία ἑκατομμύρια λιρῶν στεφλινῶν δι' ἀστικὴν στέγασιν 35.000 οἰκογενειῶν). Τὸ νέον δάνειον δέον νὰ διατεθῇ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος εἰς τὸν ἀγροτικὸν ἐποικισμόν ὑπὸ τύπον μακροπροθέσμων πιστωτικῶν ἐνισχύσεων τῶν ἀγροτῶν, μὲ λελογισμένην παρακολούθησιν τῆς χρήσεως τῶν χρημάτων τούτων. Διὰ τὴν ἀστικὴν ἀποκατάστασιν δέον νὰ μελετηθῇ τὸ δυνατόν τῆς δημιουργίας νέων βιομηχανιῶν, διὰ τῆς χορηγήσεως κεφαλαίων εἰς ἰδιώτας, καὶ ἡ ἐκτέλεσις δημοσίων ἔργων πρὸς παροχὴν ἐργασίας εἰς τοὺς ἀστοὺς.

Τέταρτον, τέλος, ἐπιβάλλεται ἡ ὑπὸ πάντων ζητηθεῖσα ἐπιβολὴ αἵματηρῶν οἰκονομιῶν εἰς τὸν προϋπολογισμόν τοῦ Κράτους, διὰ τὴν ἰσοσκέλισιν αὐτοῦ, καὶ διὰ τὴν ἐλάφρυνσιν τῶν παραγωγικῶν τάξεων ἐκ τῶν ἐπαχθῶν φόρων.

Μόνον διὰ τῆς ὡς ἄνω διαγραφομένης οἰκονομικῆς πολιτικῆς δυνάμεθα νὰ ἐλπίζωμεν εἰς ἓνα καλύτερον οἰκονομικὸν μέλλον.

(Αὕτη ἦτο ἡ συνέντευξις τοῦ κ. Μαλούχου. Εἰς αὐτὰ δὲ ὁ εἰρημένος κ. Μ. Γερακάκης ἀπήντησε διὰ τοῦ κατωτέρω ἄρθρου).

Οἱ ἀγρόται πρόσφυγες καὶ ἡ παραγωγή.

Ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ οἰκονομικὴ δυσπραγία ἐν Μακεδονίᾳ» ἐδημοσιεῖθη πρὸ δεκαπενθημέρου εἰς τὸν «Οἰκονομικὸν Ταχυδρόμον» μακρὰ ἀνταπόκρισις ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐκθέτουσα σκέψεις τοῦ δευθεντοῦ τῆς Ὁμοσπονδίας τῶν Συνεταιρισμῶν Μακεδονίας κ. Κ. Μαλούχου. Ἡ ἀνταπόκρισις αὕτη ἐνέπνευσε καὶ ἄρθρα τινὰ ἡμερησίας ἐφημερίδος.

Ὁ κ. Μαλούχος ὑποστηρίζει μεταξὺ ἄλλων, ὅτι ἡ γεωργικὴ παραγωγή ἡλαττώθη σημαντικῶς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρ-

κων, καὶ ὅτι ὑπῆρξεν ἐσφαλμένη καὶ καταστρεπτικὴ οἰκονομικῶς διὰ τὸν τόπον ἡ ἀρχή, ἣν ἠκολούθησεν ἡ Ε.Α.Π., διαχειρισθεῖσα τὸ προσφυγικὸν δάνειον, νὰ διαθέσῃ τὸ ταχύτερον τὰ κεφάλαιά της διὰ τὴν ἀγροτικὴν ἐγκατάστασιν. Κατὰ τὸν κ. Μαλοῦχον ἡ οἰκονομικὴ κρίσις, ἣν διέρχεται ὁ τόπος, ὀφείλεται κυρίως εἰς τὰ δύο ταῦτα αἷτια.

Διαφωνοῦντες ριζικῶς πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ταύτας, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ τὰς ἀνασκευάσωμεν διὰ τοῦ παρόντος.

Εἶναι βεβαίως ἐκτὸς συζητήσεως ὅτι μετὰ τὴν ἀπότομον ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν ἐπῆλθε διατάραξις εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἰσορροπίαν τοῦ τόπου, ἰδίᾳ μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, τοῦτο δὲ διότι, ἐνῶ ἡ παραγωγή ἔμεινε, κατὰ τὰ δύο τοῦλάχιστον πρώτα ἔτη (1922—1923) ἡ αὐτὴ ἠῦξεν τεραστίως ἡ κατανάλωσις. Ἡ αὔξησις ὅμως τῆς καταναλώσεως τότε δὲν προῆλθε τόσον ἕνεκα τῆς ἀνάγκης νὰ καλυφθῶσι συνήθεις καὶ τακτικαὶ χρεαῖαι τοῦ μεταναστεύσαντος εἰς Ἑλλάδα πληθυσμοῦ, ἀλλὰ κυρίως ἕνεκα τῆς ἀνάγκης νὰ καλυφθῶσιν ἔκτακτοι χρεαῖαι οἰκίσεως, ἀμφιέσεως καὶ κλινικοστροφικῆς ἐνὸς καὶ πλέον ἑκατομμυρίου νέων κατοίκων.

Ἄμεσος συνέπεια τῆς μεγάλης ταύτης καταναλώσεως ἦτο ἡ τεραστία ἐμπορικὴ κίνησις, ἣτις παρετηρήθη τότε.

Ἡ κίνησις αὕτη τοῦ ἐμπορίου ἐσταμάτησεν ἀπὸ πολλοῦ ὄχι διότι ὡς φρονεῖ ὁ κ. Μαλοῦχος, ἡλαττώθη ἡ παραγωγή κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ καταναλωτικὴ δύναμις τῶν ἀγροτῶν ἰδίᾳ προσφύγων, ἀλλὰ διότι ἀπλούστατα θεραπευθεῖσων τῶν πρώτων κεφαλαιωδῶν χρειῶν τῶν προσφύγων, ἀποφεύγουσιν οὗτοι σήμερον τὴν περιττὴν πλέον αὐτοῖς μεγάλην κατανάλωσιν καὶ ἀρχίζουσι τὴν ἀποταμίευσιν ὑπὸ τὴν μορφὴν ἰδίᾳ τῆς αὐξήσεως τῶν γεωργικῶν κεφαλαίων (ἀγορὰ ζώων, βελτιώσεις τῆς γῆς κτλ.). Οἱ ἔμποροι καὶ πιστωτικὰ ἱδρύματα κακῶς ἐκτιμήσαντες τὰς ὑπαρχούσας τότε μεγάλας ἀνάγκας, ἐπίστευσαν πρὸς στιγμὴν ὅτι ἡ Ἑλλάς καὶ εἰδικώτερον αἱ Ἀθῆναι μετεμορφώθησαν ὀριστικῶς εἰς καταναλωτικὸν κέντρον... ἴσον πρὸς τοὺς Παρισίους.

Ἠνοίχθησαν οὕτω εἰς τὰς πλέον ἐπικινδύνους περιπετείας φυνισκὰ καὶ νομικὰ πρόσωπα, ἐχορηγήθησαν ἀφειδῶς καὶ πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις πιστώσεις, ἐγένοντο τὰ πλέον τρελλὰ παιγνίδια ἐπὶ τοῦ συναλλάγματος καὶ ἐθεμελιόυντο τρία τέσσαρα νέα ντάνσιγκ ἐβδομαδιαίως διὰ τοὺς ἀποτόμους ἐκ τῆς κινήσεως ταύτης πλουτεῖντας.

Ἐμμεθα σύμφωνοι μετὰ τοῦ κ. Μαλούχου εἰς τὸ ὅτι «τὰ κεφάλαια τὰ ἀποταμιευτικὰ ἐξήχθησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἀπὸ τοῦ 1922 καὶ ἀντ' αὐτῶν εἰσῆχθησαν εἶδη καταναλώσεως», τοῦτο ὅμως ἦτο ἄμε-

σος συνέπεια τῆς ἐπελθούσης καταστροφῆς, ἥτις ἐδημιούργησεν ἀποτόμως τεραστίας εἰς ὄγκον χρείας. Δὲν συνέβαλεν εἰς τὴν φυγάδευσιν τῶν κεφαλαίων τούτων οὔτε τὸ προσφυγικὸν δάνειον, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ὑλιγιώδους κινήσεως δὲν εἶχε συναφθῇ, ἢ ἐλάχιστα ἀργότερα εἶχε διατεθῇ, οὔτε ἡ ἐλάττωσις τῆς παραγωγῆς τοῦ τόπου. Καὶ εἶναι μὲν γεγονὸς ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ προσφυγικὸς κόσμος εὐρίσκετο ἐν κινήσει καὶ δὲν εἶχεν ἀρχίσει παραγωγικὴν ἐνασχόλησιν, ἀλλ' εἶναι ἐπίσης γεγονὸς ὅτι δὲν εἶχον φύγει ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι, τῶν ὁποίων ἐπὶ τούτοις ὑπερτιμᾶται (καθ' ἡμᾶς) ἡ παραγωγικότης.

Ἐρωτᾶται ἡδὴ: Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Τούρκων ἡλαττώθη ὄντως ἡ παραγωγή τοῦ τόπου; Ἡμεῖς διαφωνοῦντες πρὸς τὸν κ. Μαλοῦχον δίδομεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρώτημα, νομίζομεν δὲ—παρατηρήσεις τινὲς ἀποδεικνύουν σαφῶς—ὅτι ἡ παραγωγή ἠϋξήσε.

α') Τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν περιφέρειαν (π. χ. τὴν Μακεδονίαν, διαιτῶνται σήμερον πολλοὶ περισσότεροι πρόσφυγες ἢ ὅσοι Τοῦρκοι ἔμενον προηγουμένως, εὐρίσκονται δὲ οὗτοι σήμερον εἰς ἀσυγκρίτως καλυτέραν κατάστασιν ἀπὸ τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὐρίσκοντο οἱ ἴδιοι πρὸ 2—3 ἐτῶν (ἄθροισμα ρακενδύτων, πειναλέων καὶ ἀσθενικῶν ὁργανισμῶν) καὶ ζοῦν—τὸ σπουδαιότερον—πολὺ καλυτέρον ἀπὸ ὅ,τι ἐζοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἦσαν λιτοδίαιτοι, ὅχι τόσον ἐξ ἀποταμιευτικῆς ἀντιλήψεως, ἀλλ' ἐξ ἐλλείψεως ἐνδιαφέροντος διὰ μεῖζον κέρδος, οὕτινος δὲν ἤξευραν ἡ δὲν θὰ ἠὲ χαριστοῦντο νὰ κάμουν χρῆσιν.

Πῶς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τοῦτο, παρὰ μόνον μὲ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς τοῦ τόπου; Διότι τὸ δάνειον, τὸ ὁποῖον διετέθη διὰ ζωάρκειαν τῶν προσφύγων (8 ὀκάδες σίτου μηνιαίως διὰ τοὺς 12 ἢ 18 πρῶτους μῆνας τῆς ἐγκαταστάσεως), δὲν ἦτο προφανῶς δυνατὸν νὰ δημιουργήσῃ τὴν ζωὴν αὐτὴν.

β') Ὀλόκληροι περιφέρεται, ἄλλοτε χρησιμοποιούμεναι μόνον διὰ βοσκήν, σήμερον κατοικοῦνται καὶ καλλιεργοῦνται. Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ ἡ αὔξησις τῆς καλλιεργουμένης ἐπιφανείας, μήπως θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ἡ καλλιέργεια γίνεται ὀλιγότερον ἐντατικὴ σήμερον καὶ δι' αὐτὸ μᾶς δίδει παραγωγὴν μικροτέραν; Δὲν νομίζομεν ὅτι ἡ καλλιέργεια τὴν ὁποίαν ἐνεργοῦσι σήμερον οἱ πρόσφυγες, ὑπολείπεται εἰς ἔντασιν ἀπὸ τὴν καλλιέργειαν, ἣν ἔκαμνον οἱ Τοῦρκοι. Ἐνα βλέμμα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν μόνον τῆς καπνοκαλλιερθείας νομίζομεν ὅτι πείθει περὶ τοῦ ἀντιθέτου. Παράλείπομεν τὰς ποικίλας νέας καλλιερθείας, παραλείπομεν τοὺς κήπους οἵτινες ἐπλημμύρισαν τὴν στερομένην ἄλλο-

τε κηπικῶν προϊόντων Θεσσαλονίκην, παραλείπομεν τὴν γενιζευθεῖσαν χάρις εἰς τοὺς πρόσφυγας χρῆσιν χημικῶν λιπασμάτων, καὶ τόσας ἄλλας βελτιώσεις διὰ τὴν αὕξησιν τῆς παραγωγῆς.

Παραεπιπτόντως σημειοῦμεν, ὅτι ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς τῶν προσφύγων διὰ τὰ εἶδη τὰ ὑποκείμενα μόνον εἰς δεκάτην, ἔφθασε κατὰ τὸ ἔτος 1925—1926 εἰς 900 ἑκατομμύρια δραχμὰς (πλὴν τῆς ἀξίας τοῦ καπνοῦ καὶ ὅλων τῶν προϊόντων, ἅτινα δὲν ὑπόκεινται εἰς δεκατισμόν).

Ἦδη ἔρχεται πρὸς συζήτησιν τὸ ζήτημα, ἐὰν ὀρθῶς ἡ ἐσφαλμένως ἡ Ε.Α.Π. ἔθεσε καὶ ἠκολούθησε τὴν ἀρχὴν νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ ταχύτερον τὸ προσφυγικὸν δάνειον ἔστω καὶ μὲ τοὺς κινδύνους, οὓς κατ' ἀνάγκην ἐνεῖχεν ἡ ταχύτης ἐνεργείας.

Ἡ ἐγκατάστασις τῶν ἀγροτῶν προσφύγων, ἐφ' ὅσον δι' αὐτοὺς κυρίως ἡσχολήθη ἡ Ε.Α.Π. ἔδει νὰ γίνῃ τὸ ταχύτερον, ἔστω καὶ μὲ ὑλικὰς θυσίας. Τὸ κέρδος τῆς ταχύτερας ἐγκαταστάσεως θὰ ἦτο ἀσυγκρίτως μεγαλειότερον. Ἐπιβράδυναις τῆς ἐγκαταστάσεως θὰ εἶχεν ὡς ἀναγκαίαν συνέπειαν τὴν ἔξιν τῆς καταναγκαστικῆς ἀργίας καὶ τὴν ἔτι πλεον ἐπιζημίαν ἔξιν τῆς παρασιτικῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰς τὰ κέντρα τῶν πόλεων συγκεντρώσεως. Ὅντως παρατηρήθη ὅτι ὅπου ἔμειναν ἔστω καὶ διὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα εἰς πόλεις ἀγρόται, ἀπωλέσθησαν οὗτοι διὰ τὴν γεωργίαν, ἡ ἀπασχόλησις δὲ τούτων εἰς ἀλλότρια τῶν γνώσεων, τῶν συνηθειῶν καὶ τῆς πείρας ἐπαγγέλματα ὑπεβίβασεν εἰς πολὺ χαμηλὸν ἐπίπεδον τὴν παραγωγικὴν αὐτῶν ἱκανότητα.

Ἐὰν τις εἰς ταῦτα ἀντείπῃ ὅτι ἡ ταχεῖα «ἐγκατάστασις» θὰ εἴχεν ἀναπόφευκτα σφάλματα, ἀπαντῶμεν ὅτι τὰ σφάλματα δὲν θὰ ἦσαν πάντοτε ἀνεπίδεκτα διορθώσεων.

Οὕτως ἀνεπαρκῆς τυχὸν κλῆρος ἔνεκα συμφορικῆς ἐγκαταστάσεως ἐπιδέχεται αὕξησιν δι' ἀπομακρύνσεως ἐλαχίστου ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν. Ἡ ἀκαταλληλότης τῆς ἐπιχειρηθείσης τυχὸν καλλιεργείας διορθοῦται διὰ τῆς ἐκλογῆς καταλληλοτέρας τοιαύτης κτλ. Ἐλάχιστα παρουσιάσθησαν εὐτυχῶς κρούσματα σιβαρωτέρων ζημιῶν, π.χ. ἡ ἐγκατάλειψις συνοικισμῶν, καὶ τὰ κρούσματα ταῦτα ὑπῆρξαν ἐν ποσοστὸν ἐκμηδενιζόμενον, νομίζομεν, κατ' ἀντιπαράστασιν πρὸς τὰς πολὺν πολλαπλασίας βιωσίμους καὶ εὐδοκίμους ἐγκαταστάσεις.

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν, καὶ μία διάφορος τακτικὴ, δηλαδὴ βραδεῖα ἐγκαταστάσις μετὰ προηγουμένην βαθεῖαν ἐπιστημονικὴν μελέτην καὶ περισσὴν περίσκεψιν ποῖα ἀποτελέσματα ἠδύνατο νὰ ἔχῃ;

Πρῶτον θὰ ἐξεφύλιζεν ἡθικῶς καὶ θὰ ἐξήντλει σημαντικῶς τοὺς πρόσφυγας ἀργοὺς καὶ παρασίτους εἰς τὰς πόλεις, διότι βε-

Φαίως δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συγκρατηθῶσι χωρὶς στέγην, ἐφόδια καὶ ζωάρκειαν εἰς τοὺς ἀγροὺς μέχρις οὗτο περατώσουν οἱ ἀρμόδιοι τὰς μελέτας των. Δεύτερον, ἐὰν τυχὸν ἀπεφασίζετο ἡ ὁπωσδήποτε συντήρησις των ἐπὶ 8—10 ἔτη, θὰ ἐξητιμίζετο πρὸς συντήρησιν μόνον, ἐνωρίτερον μάλιστα, τὸ προσφυγικὸν δάνειον, ἢ, ἐὰν τὰς δαπάνας ἀνελάμβανε τὸ Κράτος, θὰ ἐξητιμίζετο ἰσόποσον χρημα, ὅπερ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ διὰ τὴν καθόλου οἰκονομίαν τοῦ τόπου. Μὴ λησιμονῶμεν ὅτι μὲ τὸ κατηγορηθὲν σύστημα τῆς ταχύτητος μόλις κατωρθώθη ἐντὸς τριῶν ἐτῶν (1924, 1925, 1926) νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ 8)10 περίπου τοῦ δανείου (διότι τὸ ὑπόλοιπον ὑπάρχει εἰς τὰ ταμεῖα, ἔστω καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς ἀνειλημμένας ὑποχρεώσεις).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συμπεραίνομεν ὅτι μία μεμψίμοιρος διάθεσις ἀπορρέουσα ὁμῶς ἀπὸ μίαν ζωηράν καὶ ἐπαινετὴν ἐπιθυμίαν βελτιώσεων (τὰς ὁποίας δὲν εἴμεθα βεβαίως ἡμεῖς, οἵτινες θὰ τὰς κρίνωμεν περιττάς) παρέστυρε τοὺς ἀρθρογράφους μέχρι τῶν νὰ ὑποτιμήσουν μίαν μεγάλην ἀλήθειαν, ὅτι μετὰ τὴν ἔλευσιν τῶν προσφύγων ἡ παραγωγὴ τοῦ τόπου ἠϋξήθη καὶ ὅτι ἡ κατὰ τὰ 9)10 λύσις τοῦ ἀγροτικοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος ὀφείλεται εἰς τὴν βασικὴν ἀρχὴν τῆς Ε.Α.Π., νὰ διαθέσῃ τὸ ταχύτερον τὸ δάνειον διὰ τοὺς πρόσφυγας, δι' οὗς τοῦτο προωρίζετο.

Μίνως Μ. Γερακάρης

Ἡ γεωργικὴ μας παραγωγὴ καὶ ἡ χρησιμοποίησις τοῦ προσφυγικοῦ Δανείου.

(Εἶνε ἡ ἀνταπάντησις τοῦ Μαλούχου).

Ὁ κ. Γερακάρης, ἀνώτερος ὑπάλληλος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀποκαταστάσεως Προσφύγων, δι' ἄρθρου του ἀπήντησεν εἰς τὰς ἐκτεθείσας παρ' ἐμοῦ γνώμας εἰς ἀνταπόκρισιν ἐκ Θεσσαλονίκης τοῦ «Οἰκονομικοῦ Ταχυδρόμου», ἀναφερομένην εἰς τὸν τρόπον τῆς διαθέσεως τοῦ προσφυγικοῦ δανείου καὶ γενικώτερον εἰς τὰ αἷτια τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, ἣν διέρχεται ἡ χώρα μας. Δὲν κρίνω ἄσκοπον ν' ἀποκρουσθῶν αἱ ἐσφαλμέναι, κατ' ἐμὴν γνώμην, ἀντιλήψεις τοῦ κ. Γερακάρη, καθόσον αὐταί, ὡς ἀπηχοῦσαι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ γνώμας τῆς Ε.Α.Π. εἶναι ἄκρως ἐπικίνδυναι διὰ τὴν μέλλουσαν διαχείρισιν τοῦ νέου προσφυγικοῦ δανείου. Ἄλλως τε ἡ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου συζήτησις, διεξαγομένη ἐπὶ βάσεως τελείως ἀντικειμενικῆς καὶ ἀπροσώπου, δύναται νὰ εἶναι διαφωτιστικὴ δι' ὅλους τοὺς παρακολουθοῦντας καὶ μελετῶντας τὰ οἰκονομικὰ ἡμῶν ζητήματα.

Αἱ ἰδέαι αἱ ἐκτεθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ εἰς τὴν ὥς ἄνω ἀνταπόκρισιν ἀναφέρονται εἰς τὰ γενικά αἷτια τῆς οἰκονομικῆς κρίσεως. Ἀναφέρεται εἰς αὐτὴν ὥς κυριώτερον αἷτιον τῆς κρίσεως ἢ μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν δημιουργηθεῖσα ἀνισορροπία μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως. Ἡ ἀνισορροπία αὕτη θὰ ἡδύνατο κατὰ τὸ μέγιστον μέρος νὰ θεραπευθῇ διὰ λελογισμένης χρησιμοποίησεως τοῦ προσφυγικοῦ δανείου. Ὁ κ. Γερακάρης παραδέχεται ὅτι ὑπῆρξεν ἀνισορροπία κατὰ τὰ ἔτη 1922 καὶ 1923, διότι ἡ μὲν παραγωγή ἔμεινεν ἡ αὕτη, ἡ δὲ καταναλώσις ἠῤῥξησε τεραστίως. Διὰ τὰ κατόπιν ὅμως ἔτη οὗτος ἰσχυρίζεται ὅτι ἠῤῥξησεν ἡ παραγωγή εἰς σημεῖον, ὥστε νὰ εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἦσαν ἐνταῦθα οἱ ἀποδημήσαντες Μουσουλμᾶνοι. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν εἶναι γνωστόν, ὅτι λείπουν τελείως ἀπὸ τὸν τόπον μας τὰ στατιστικά στοιχεῖα τῆς παραγωγῆς, θὰ δύναται βεβαίως ὁ καθείς νὰ ἐξαγγέλλῃ ἀτιμωρητὶ λαγούς μὲ πετραχήλια. Δυστυχῶς λοιπὸν δὲν δυνάμεθα δι' ἀριθμῶν νὰ συζητήσωμεν. Ὑπάρχουν ὅμως ὠρισμένα στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα, δι' ἐκείνους πού παρακολουθεῖν τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν τοῦ τόπου, εἶναι ἀδιαμφισβήτητα τεκμήρια περὶ τῆς οἰκονομικῆς μας καταστάσεως.

Διὰ ν' ἀνατρέψῃ ὁ κ. Γερακάρης τὸ ἐπιχείρημά μου, ὅτι καὶ σήμερον ὑφίσταται ἀνισορροπία μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῇ ὅτι οἱ ἀγρόται πρόσφυγες παράγουν τόσα, ὥστε ἡ παραγωγή των νὰ ἐξαρκῇ καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας καταναλώσεως τῶν ἀστῶν προσφύγων. Διότι εἶναι γεγονὸς μὴ ἀμφισβητούμενον ὑπὸ οὐδενός, ὅτι οἱ ἀστοὶ πρόσφυγες δὲν ἔγιναν παραγωγικοὶ κατὰ μέγιστον μέρος. Ὅτι ὁ μεταπρατισμὸς, πού κυριαρχεῖ ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον μέσα εἰς τὰς πόλεις μας, ἀποτελεῖ μίαν νοσηρὰν ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως κατάστασιν, ἐνδεικτικὴν τῆς μὴ ἀπορροφήσεως τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων. Ὅτι ἡ ἀνεργία, ἣτις παρατηρεῖται ἰδίως ἀπὸ ἐνὸς ἔτους καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὰς πόλεις, εἶναι μία ἐπὶ πλέον ἀπόδειξις τῶν ἀνωτέρω.

Τέλος ἀρκετὴν ἀπόδειξιν τῆς ὑπαρχούσης ἀνισορροπίας μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως ἀποτελεῖ ἡ καταπληκτικὴ ἀνισοσχέλεια τοῦ ἐμπορικοῦ μας ἰσοζυγίου, καὶ ἡ ἐν τῷ τόπῳ μεγίστη σπάνις κεφαλαίων, ἡ ἀναβιβάσασα τὸ ἐπιτόκιον εἰς 25 καὶ 30 τοῖς ἑκατόν.

Εἶναι λοιπὸν ἀναμφισβήτητον ὅτι καὶ σήμερον ὑφίσταται μεγάλη ἀνισορροπία μεταξὺ παραγωγῆς καὶ καταναλώσεως, ἐννοουμένου τοῦ πράγματος γενικῶς, ἥτοι λαμβανομένης συλλήβδην τῆς ἀγροτικῆς καὶ βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι οἱ ἀστοὶ πρόσφυγες δὲν ἀπερροφήθησαν εἰσέτι ἀπὸ τὴν

οικονομικὴν ζωὴν τῶν πόλεων. Ἀλλὰ ἐκ τῶν κατωτέρω θὰ γίνη καταφανές ὅτι ἡ παραγωγή καὶ αὐτῶν τῶν ἀγροτῶν προσφύγων δὲν ἐξαρκεῖ οὔτε διὰ τὴν κάλυψιν τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν κατανάλωσews τῶν ἰδίων. Ἐπίσης ὅτι μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἀγροτῶν προσφύγων ἠλαττώθη καὶ ἡ παραγωγή τῶν ἐντοπίων ἀγροτῶν.

Ὁ κ. Γερακάρης φέρει πρὸς ἀπόδειξιν τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς τὸ γεγονός, ὅτι εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν περιφέρειαν (π.χ. τὴν Μακεδονίαν) διαιτῶνται σήμερον πολλοὶ περισσότεροὶ πρόσφυγες ἢ ὅσοι Τοῦρκοι ἔμενον προηγουμένως. Ἰσχυρίζεται ἐπίσης ὅτι οὗτοι ζοῦν πολὺ καλύτερον ἀπὸ ὅ,τι ἐξοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἦσαν λιτοδίαιτοι κτλ. Πληροφορῶ λοιπὸν τὸν κ. Γερακάρην, ὑπευθύνως καὶ ὑπὸ τὴν ἰδιότητά μου ὡς εὐρισκομένου ἐπὶ κεφαλῇ τῶν ἀγροτικῶν ὁργανώσεων, ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν ἀγροτῶν προσφύγων θὰ ἦσαν πολὺ εὐτυχεῖς ἐὰν εἶχον ἔστω καὶ τὸ ἐν τέταρτον τῶν ἀγαθῶν ποὺ εἶχον οἱ ἀναχωρήσαντες Τοῦρκοι. Θὰ ἦσαν πανευτυχεῖς ἐὰν εἶχον ἔστω καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ τὴν εὐζωίαν τῶν μεταναστευσάντων Μουσουλμάνων. Πληροφορῶ ἐπίσης αὐτὸν ὅτι οἱ ἐντόπιοι ἀγρόται θὰ ἦσαν πολὺ εὐτυχεῖς σήμερον ἐὰν ἀπλῶς ἐκάλυπτον τὰς ἀνάγκας τῶν χωρὶς νὰ χρεώνωνται κάθε χρόνον περισσότερα χρήματα εἰς τὰς Τραπεζὰς καὶ εἰς τοὺς τοκογλύφους.

Πῶς ὁ κ. Γερακάρης δύναται σοβαρῶς νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ καλλιέργεια τῶν προσφύγων εἶναι σήμερον περισσότερον ἐντατικὴ ἀφ' ὅ,τι ἦτο ἄλλοτε τῶν Μουσουλμάνων, ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐκάστη οἰκογένεια προσφυγικὴ διαθέτει ἐν μόνον ἢ δύο ἀροτριῶντα κτήνη, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἐντόπιοι καὶ οἱ Τοῦρκοι εἶχον τέσσαρα ἢ ἕξ ἢ ὀκτὼ ἀροτριῶντα, καὶ παράλληλον ἀνεπτυγμένην ἀγελαδοτροφίαν; Πῶς ὑποστηρίζει τοῦτο, ἐφ' ὅσον εἶναι γνωστὸν ὅτι μέγα μέρος τῶν ἐγκατασταθέντων προσφύγων ἔχει τελείαν ἔλλειψιν καὶ στοιχειωδῶν ἔτι γεωργικῶν γνώσεων, ἰδίως δὲ τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὸ ἔδαφος τῆς Μακεδονίας; Ὅτι ἐπίσης μέρος τῶν ἀγροτικῶς ἐγκατασταθέντων προσφύγων ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀστικoὺς καὶ ἡμιαστικoὺς πληθυσμούς;

Αἱ νέαι καλλιέργειαι αἱ εἰσαχθεῖσαι ὑπὸ τῶν προσφύγων, εἶναι κυρίως ἡ ἀμπελοουργία καὶ σηροτροφία, αἵτινες, ὡς γνωστόν, δὲν ἀπέδωσαν ἀκόμη τοὺς καρποὺς των. Ἡ ἐξαιρετικὴ κρίσις καὶ ἡ λιμοκτονία, ποὺ μαστίζει σήμερον τοὺς λαχανοκηπουροὺς, ἐξουδετερώνουν δυστυχῶς τὰ καλὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐντατικῆς καλλιεργείας τῶν λαχανοκῆπων. Μόνον ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἀπέβη πράγματι ἐπωφελὴς διὰ τοὺς ἀσκήσαντας αὐτὴν πρόσφυγας. Ἡ ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ κ. Γερακάρη γε-

νίκευσις τῆς χρήσεως τῶν χημικῶν λιπασμάτων εἶναι τελείως φανταστική. Οὔτε ἡ χρῆσις τῶν λιπασμάτων ὀφείλεται εἰς τοὺς πρόσφυγας, ὡς ἀναφέρει οὗτος. Ἡ χρῆσις αὐτῶν εἶναι ἀκόμη τόσον περιορισμένη εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὥστε δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ σοβαρᾶς τινος αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς ἐκ τοῦ λόγου τούτου. Μόλις φθάνει ἐτησίως τοὺς 10 μέχρι 15 χιλιάδας σάκκους δι' ὁλόκληρον τὴν Μακεδονίαν, ποσὸν ἐντελῶς μηδαμινόν.

Πολλάκις ἐκ τῶν στατιστικῶν ἀριθμῶν καὶ ἐκ τῶν φαινομενικῶν πραγμάτων παθαίνομεν αὐταπάτην. Διότι εἶναι γνωστὸν, ὅτι εἰς πλείστας περιφερείας ἐγκατεστάθησαν πάρα πολλοὶ πρόσφυγες, ἐκ τοῦ λόγου δὲ τούτου ἐδημιουργήθη μεγάλη στενότης γῆς. Ἐκ τούτου ὅμως δὲν ἐπεται ὅτι ἡ γῆ αὕτη καλλιεργεῖται ἐξ ὁλοκλήρου, οὔτε ὅτι ἀποδίδει περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ἀπέδιδε προηγουμένως. Διότι ἐμειώθη μὲν ὁ κλῆρος ὑπερβολικά, ὁ δὲ καλῶς ἐφωδιασμένος γεωργὸς δὲν ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του γῆν ἀρκετὴν πρὸς καλλιέργειαν. Ἀλλὰ πλείστοι ὅσοι κλῆροι παραμένουν ἀκαλλιέργητοι, εἴτε διότι οἱ κάτοχοι αὐτῶν πρόσφυγες δὲν ἔχουν ἐπαρκῆ γεωργικὰ ἐφόδια, ἵνα τοὺς καλλιεργήσουν, εἴτε διότι οὗτοι εἶναι ἄστοι ἢ ὀκνηροὶ καὶ δὲν τοὺς καλλιεργοῦν. Καὶ ἐνοικιάζονται μὲν πολλοὶ ἐκ τῶν κλήρων τούτων εἰς τοὺς καλῶς ἐφωδιασμένους γεωργοὺς, ἄλλοι ὅμως παραμένουν ἀκαλλιέργητοι. Βλέπομεν ἐπίσης εἰς τὰς στατιστικὰς τοῦ ἐποικισμού καλλιέργειαν μεγάλων ἐκτάσεων. Ἄλλ' ἢ ἀπόδοσις τῶν ἐκτάσεων τούτων εἶναι πολλάκις πενιχροτάτη, εἴτε δι' ἔλλειψιν ἐπαρκῶν γεωργικῶν ἐφοδίων, εἴτε δι' ἔλλειψιν γεωργικῶν γνώσεων τῶν προσφύγων. Τοῦτο δύναται τις νὰ διαπιστώσῃ εὐκόλως εἰς πλεῖστα χωρία κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγκομιδῆς, κάμνων σύγκρισιν μεταξὺ τῶν θημωνιῶν τῶν ἐντοπίων καὶ τῶν προσφύγων τοῦ αὐτοῦ χωρίου, οἵτινες λαμβάνουν τὸν αὐτὸν κλῆρον γῆς. Ἡ παραγωγὴ τῶν ἐντοπίων εἶναι πολλάκις πενταπλασίᾳ τῆς τῶν προσφύγων. Διότι οἱ ἐντόπιοι ἔχουν περισσότερα ἀροτριῶντα καὶ ἐν γένει γεωργικὰ ἐφόδια, ἀλλ' εἶναι καὶ καλύτερα κατηρητισμένοι ἀπὸ ἀπόψεως γεωργικῶν γνώσεων καὶ προσαρμογῆς εἰς τὰς τοπικὰς συνθήκας. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ εἰς τὴν ποιοτικὴν ἀπόδοσιν τοῦ καπνοῦ. Τὰ καπνὰ τῶν ἐντοπίων παλαιῶν καπνοπαραγωγῶν πωλοῦνται πολλάκις εἰς τιμὴν διπλασίαν τῶν τοιούτων τῶν προσφύγων. Διότι οἱ ἐντόπιοι γνωρίζουν καλῶς νὰ καλλιεργοῦν, νὰ συσκευάζουν καὶ ἐπεξεργάζωνται τὰ καπνὰ των, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς πρόσφυγας, οἵτινες εἰς πλείστας περιπτώσεις ἔγιναν καπνοπαραγωγοὶ μετὰ τὴν ἔλυσίν των εἰς Μακεδονίαν. Πρέπει νὰ ληφθῇ ἐπίσης ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν ἐντοπίων εὐρίσκεται ἡλαττωμένη, λόγῳ τῆς ἀφαιρέσεως παρ'

αὐτῶν σημαντικῶν ἐκτάσεων, πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων.

Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι εἰς τοὺς ἀνωτέρω κανόνας ὑπάρχουν καὶ ἐξαιρέσεις. Παραδέχομαι ἐπίσης ὅτι ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἡ κατάστασις τῶν περισσotέρων προσφύγων βελτιοῦται, ἡ παραγωγή των αὐξάνει, καὶ γίνεται καλύτερον ἡ προσαρμογὴ των εἰς τὸ ἔδαφος καὶ εἰς τὸ περιβάλλον. Ἀλλ' ἀπέχομεν πολὺ ἀπὸ τοῦ σημείου, εἰς τὸ ὁποῖον διὰ τῆς φαντασίας του ἔφθασεν ἡδη ὁ κ. Γερακάρης. Εἰς τὸ σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον οἱ πρόσφυγες, διὰ τῆς παραγωγῆς των, θὰ καλύπτουν τὰς ἀνάγκας των, θὰ φθάσουν εἰς τὸ σημεῖον εὐζωΐας τῶν ἐντοπίων ἢ τῶν ἀναχωρησάντων Μουσουλμάνων, θὰ ἔχουν δὲ καὶ περίσσευμα παραγωγῆς, ὥστε νὰ ἰσοζυγίζεται ἡ ἑλλειψις παραγωγικότητος τῶν ἀστῶν προσφύγων ἢ νὰ δοθῇ εἰς τοὺς ἀστούς ἐμπορικὴ ἐργασία ἐκ τῆς μεγαλυτέρας καταναλωτικῆς ἰκανότητος τῶν ἀγροτῶν.

Αὕτῃ ἄλλως τε ἡ πενιχροτάτη ἀπόδοσις τῆς τόσον διατυμπανισθείσης εἰσπράξεως τῶν χρεῶν τῶν προσφύγων, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε πείσει τὸν κ. Γερακάρην περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἀνωτέρω ἀναφερομένων. Διότι τὰ εἰσπραχθέντα κατὰ τὸ ἔτος 1926 παρὰ τῶν προσφύγων χρηματικὰ ποσὰ εἰς Μακεδονίαν, εἶναι ζήτημα ἐὰν καλύπτουν τὰς δαπάνας μισθοδοσίας προσωπικοῦ καὶ κινήσεως τῶν ὑπαλλήλων, δεδομένου ὅτι ἐτέθη πρὸς τοῦτο εἰς κίνησιν ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ προσωπικὸν τοῦ ἐποικισμοῦ Μακεδονίας.

Ὁ κ. Γερακάρης λέγει, ὅτι «ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς τῶν προσφύγων διὰ τὰ εἶδη τὰ ὑποκείμενα μόνον εἰς δεκάτην, ἔφθασε κατὰ τὸ ἔτος 1926 εἰς 900 ἑκατομμύρια δραχμιάς, πλὴν τοῦ καπνοῦ καὶ τῶν ἄλλων μὴ δεκατιζομένων προϊόντων». Ἀμφισβητῶ ἐν πρώτοις τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου καθότι αἱ πλείσται περιφέρειαι ἐνοικιάσεως τῆς δεκάτης εἶνε μικταὶ ἐξ ἐντοπίων καὶ προσφύγων, εἶναι δὲ δυσκολώτατον νὰ διαχωρισθῇ ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς τῶν προσφύγων ἀπὸ τὴν τῶν ἐντοπίων. Στατιστικὰ δεδομένα θὰ ἠδύναντο νὰ ἐξαχθοῦν μόνον ἀπὸ τὴν λεπτομερεῇ ἐξονύχισιν τῶν βιβλίων τῶν δεκατιστῶν. Ἀλλὰ τοιαύτη στατιστικὴ ἐργασία δὲν ἔγινε. Ἐὰν λοιπὸν ἡ παραγωγή τῶν προσφύγων ὑπελογίσθῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀναλογίας ἀριθμοῦ οἰκογενειῶν ἐντοπίων καὶ προσφύγων, οἱ ὑπολογισμοὶ πόρρω ἀπέχουν ἀπὸ τοῦ νὰ πλησιάζουν τὴν ἀλήθειαν, διὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀνέφερα ἀνωτέρω τῆς ἀσυγκρίτως μεγαλυτέρας παραγωγικότητος τῶν ἐντοπίων. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐδεχόμεν ὡς ἀκριβῆ τὸν ἀριθμὸν τῶν 900 ἑκατομμυρίων, πάλιν τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἔρχεται νὰ δικαιώσῃ τὴν ἂποψίν μου, διότι εἰς 160 χιλιάδας οἰκογενείας προσφύγων ἀναλογεῖ παραγω-

γὴ κατὰ οἰκογένειαν δραχμῶν 5.600, ἥτοι ἀναγομένων τούτων εἰς σῆτον, ὀκτάδες 850. Δὲν φαντάζομαι δὲ ἡ παραγωγή αὕτη νὰ θεωρῇται ἱκανοποιητικὴ ὑπὸ οὐδενός.

Ἔρχομαι τώρα εἰς τὸ δεύτερον θέμα, τὸ ὁποῖον πραγματεύεται ἡ ἀπάντησις τοῦ κ. Γερακάρη, ἥτοι τὸ σκόπιμον ἢ μὴ τῆς ταχείας ἐκδανήσεως τοῦ προσφυγικοῦ δανείου ὑπὸ τῆς Ε.Α.Π. Ὁ κ. Γερακάρης ἀπαντᾷ διὰ τοῦ ἄρθρου του εἰς ἐπιχειρήματα τὰ ὁποῖα ἐγὼ δὲν ἔφερον. Οὐδέποτε εἶπον ὅτι ἔπρεπε οἱ ἀγρόται πρόσφυγες νὰ παραμείνουν μέσα εἰς τὰς πόλεις καὶ νὰ λαμβάνουν ἐπιδόματα μέχρις ὅτου ἐγκατασταθοῦν. Ἄλλως τε αὐτὸ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ διὰ τοὺς ἐκ Μικρασίας (παράλια), Θράκης καὶ Πόντου πρόσφυγας. Οὗτοι πολὺ πρὸ τῆς συνάψεως τοῦ προσφυγικοῦ δανείου εἶχον λάβει μόνοι των τὴν ἄγουσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ χωρία. Ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τῶν ἀποδιδομένων μοι ὑπὸ τοῦ κ. Γερακάρη ὑπεστήριξα. Γράφω εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν ἀνταπόκρισίν μου τὰ ἑξῆς : «Ἐπιστεῦνθι ἀπὸ τὴν Ε.Α.Π. ὅτι, ὅσον τατερον ἐξωδεύετο τὸ δάνειον, τοσοῦτον ταχύτερον θὰ ἀποκαθίσταντο καὶ οἱ πρόσφυγες». Τὸ αὐτὸ, ὡς βλέπω, ἐξακολουθεῖ πιστεύων ὁ κ. Γερακάρης, καθότι δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐγκατασταθοῦν ὅλοι συγχρόνως οἱ ἀγρόται πρόσφυγες χωρὶς νὰ ἐξοδευθῇ τόσον ταχέως τὸ δάνειον.

Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται τὸ ἐσφαλμένον ὅσον καὶ ἐπικίνδυνον τῶν ἰδεῶν πού ἐπικρατοῦν εἰς τὴν Ε.Α.Π. Διὰ τοὺς ἔχοντας βαθυτέραν γνῶσιν τῶν μεθόδων τοῦ ἀγροτικοῦ ἐποικισμού ἀλλὰ καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ὑπαίθρου Μακεδονίας εἶναι καταφανές, ὅτι ὅσονδήποτε χρῆμα καὶ ἂν ἐξοδευθῇ εἰς μίαν ὠρισμένην περίοδον χρόνου (π.χ. ἐντὸς ἐνὸς ἔτους), ὁ ἀγροτικὸς ἐποικισμὸς δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια μιᾶς ὠρισμένης ἀποδόσεως. Ἐὰν π.χ. μὲ χρηματικὸν ποσὸν Α ἔχωμεν ἐποικιστικὴν ἀπόδοσιν Β ἐντὸς ἐνὸς ἔτους, μὲ χρηματικὸν ποσὸν δεκαπλάσιον δὲν δυνάμεθα ποτὲ νὰ ἔχωμεν ἀπόδοσιν δεκαπλάσιαν. Τὸ πολὺ μπορεῖ νὰ ἔχωμεν ἀπόδοσιν διπλασίαν ἢ τριπλασίαν. Τὸ θέμα τοῦτο εἶναι πολὺπλοκον, καὶ οἱ λόγοι τῆς τοιαύτης δυσαναλογίας ἀποδόσεως τοῦ ἐποικιστικοῦ ἔργου ἐν σχέσει μὲ τὸ δαπανώμενον χρῆμα εἶναι πολλαπλά. Πρὸ διετίας ἐπραγματεύθην τὸ θέμα τοῦτο διὰ μακρῶν εἰς σειρὰν ἄρθρων μου, δὲν εἶναι δὲ τοῦ παρόντος νὰ τὸ ἀναπτύξω ἐκ νέου. Θὰ φέρω ὅμως ἐν πρακτικὸν παράδειγμα. ἵνα γίνουν τὰ ἐπιχειρήματά μου ἀντιληπτά.

Ἔχομεν προσφυγικὰ χωρία εἰς τὴν Μακεδονίαν, τῶν ὁποίων οἱ πρόσφυγες ἔχουν χρεωθῇ μὲ 50 καὶ 70 χιλιάδας δραχμὰς κατὰ οἰκογένειαν. Τὸ ποσὸν τοῦτο τοῦ χρέους εἶναι ὑπέρογκον διὰ μίαν

γεωργικὴν οἰκογένειαν. Ἐν τούτοις θὰ ἐσκέπτετο κανεὶς ὅτι οἱ πρόσφυγες οὗτοι, ἀφοῦ ἐχρεώθησαν μὲ τόσον μεγάλη ποσά, ἔπρεπε νὰ εἶναι πλήρως ἀποκατεστημένοι καὶ νὰ μὴ ἔχουν ἀνάγκην ἄλλης μερίμνης ἐκ μέρους τῆς Ε.Α.Π. ἢ τοῦ Κράτους. Ἀντιθέτως ὁμως συμβαίνει. Σήμερον τὰ χωριά ταῦτα ἔχουν ἐπιτακτικὰς ἀνάγκας ἐποικισμοῦ νὰ ἱκανοποιήσουν. Διότι συνέβη νὰ ἔχουν σπίτια πού στοιχίζουν 30 χιλιάδας δραχμᾶς, ἀντὶ τῶν 10—12 χιλιάδων πού θὰ ἔπρεπε νὰ στοιχίζουν. Συμβαίνει ὥστε νὰ ἔλαβον ἓν μόνον ἀροτριῶν ἢ δύο, ἀντὶ νὰ λάβουν τέσσαρα ἢ πέντε, αὐτὰ δὲ τ' ἀροτριῶντα πού ἔλαβον πολλάκις ἐψόφησαν. Συμβαίνει ἐπίσης νὰ ἔχουν χρεωθῇ μὲ πολλὰ ἄλλα πράγματα εἰς ὑπερβολικὰς τιμὰς ἢ καὶ νὰ ἐξήτησαν καὶ ἔλαβον ἐφόδια ἢ ζωαρκείας περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε νὰ λάβουν. Διὰ τοὺς ἀνωτέρω ἀκριβῶς λόγους οἱ πρόσφυγες οὗτοι δὲν δύνανται νὰ θεωροῦνται σήμερον ὡς ἀποκατεστημένοι. Καὶ ἔχουν ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ ἐνισχυθοῦν ἔστω καὶ μὲ μικρὰ πράγματα διὰ νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Τὰ μικρὰ ὁμως αὐτὰ, τὰ ὁποῖα εἰς πλείστας περιστάσεις θὰ ἔσωζαν τὴν κατάστασιν δὲν ὑπάρχουν σήμερον εἰς τὰ ταμεῖα. Διότι τὰ χρήματα ἐξοδεύθησαν ἀφειδῶς εἰς τὴν ἐποχὴν, ὅπου ἔπρεπε νὰ ἐξοδεύωνται μὲ περισσότεραν φειδῶ. Θὰ ἠδύναντο δηλαδὴ, δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ἀγρότας πρόσφυγας, νὰ εἶχον ἐξοδευθῇ ὀλιγώτερα τότε, ὥστε νὰ ὑπάρχουν σήμερον περισσεύματα, ἵνα δίδεται ἐνίσχυσις ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἀνάγκη νὰ δοθῇ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω φρονῶ ὅτι ἔγινα ἀρετὰ σαφῆς, ὥστε νὰ μὴ νομίζῃ ὁ κ. Γερακάρης ὅτι ἤμην τυχὸν κεκηρυγμένος ὑπὲρ τῆς διαμονῆς τῶν ἀγροτῶν προσφύγων εἰς τὰς πόλεις.

Ἡ Ἐπιτροπὴ Ἀποκαταστάσεως, κατὰ τὴν διαχείρισιν τοῦ προσφυγικοῦ δανείου ὑπέπεσε, κατ' ἐμὲ, εἰς τὰ ἑξῆς κυρίως σφάλματα :

1) Ἐπίστευσεν ὅτι ἠδύναντο ὁ ἐποικισμὸς τῶν προσφύγων νὰ γίνῃ ἐντὸς ἐνὸς ἔτους, καὶ πρὸς τοῦτο ἔθεσεν ὡς πρόγραμμα νὰ ἐξοδείσῃ τὸ δάνειον ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ τούτου διαστήματος. Καὶ τὸ μὲν χρῆμα κατορθώθη ὥστε νὰ ἐξοδευθῇ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα. Ὁ ἀγροτικὸς ὁμως ἐποικισμὸς δὲν ἐτελείωσε κατὰ τὸ ἴδιον χρονικὸν διάστημα. 2) Ἐξώδευσε πολὺ χρῆμα διὰ τὴν στέγασιν τῶν ἀστῶν προσφύγων καὶ δὴ εἰς κέντρα μὴ παραγωγικὰ (Ἀθήναι, Πειραιεύς, Ἐλευσίς), ἐνῶ τὸ δάνειον ἐπεβάλλετο νὰ ἐξοδευθῇ διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀγροτῶν καὶ διὰ χρησιμοποίησιν αὐστηρῶς παραγωγικὴν. 3) Ἐδωκε μεγίστην σημασίαν εἰς τὴν στέγασιν τῶν ἀγροτῶν προσφύγων, θέσασα εἰς δευτέραν μοῖραν τὸν ἐφοδιασμὸν αὐτῶν, ἐνῶ ἔπρεπεν ἀντιστρόφως

νὰ γίνη. Τὰ σπίτια τῶν ἀγροτῶν κατ' οὐδένα λόγον ἔπρεπε νὰ στοιχίσουν ἄνω τῶν 10 χιλιάδων δραχμῶν, μὲ τιμὴν λίρας 300, ἐνῷ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἐστοίχισαν 20—35 χιλιάδας. (Ντεχάτεγκε. ἄσκοποι προσωρινὰ ἐπενδύσεις κτλ.). 4) Ἐξήγαγε τεράστια ποσὰ συναλλάγματος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ προμήθειαν ὑλικῶν, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύνατο νὰ κατασκευασθοῦν ἐντὸς τῆς χώρας (κεραμίδια, κάρρα κτλ.) καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἀστῶν προσφύγων, τοὺς ὁποίους ἐμερίμνησε μόνον νὰ στεγάσῃ. 5) Ἐκ τῆς βίας τῆς ταχυτέρας ἐξοδεύσεως τοῦ χρήματος ἐσπατάλησε μοιραίως πολλὰ χρήματα, ἔνεκα τῆς ἐπελθούσης ὑψώσεως ὅλων τῶν τιμῶν, τῆς ἐσπευσμένης συνάψεως συμβάσεων κτλ.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ κυριώτεροι λόγοι τῆς διαταράξεως τῆς οικονομικῆς ζωῆς τοῦ τόπου, πού ἐπῆλθεν ἐκ τοῦ προσφυγικοῦ δανείου, ὡς ἀνέφερα εἰς τὴν ἀνταπόκρισίν μου. Εἰς ταύτην οὐδόλως εἶχα θέσει ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ ἐπικρίνω τὸ ἔργον τοῦ ἐποικισμοῦ, τὸ ὁποῖον, παρ' ὅλα τὰ ἀνωτέρω σφάλματα τῆς Ε.Α.Π., εἶναι ἐν τούτοις κολοσσιαῖον, καὶ περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὸν τόπον μας, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τοὺς ἐργασθέντας ὑπερανθρώπως εἰς τὴν Γενικὴν Διεύθυνσιν Ἐποικισμοῦ Μακεδονίας καὶ δὴ εἰς τὸν Γενικὸν Διευθυντὴν αὐτῆς κ. Καραμάνον. Ὡς ἀντικειμενικὸν σκοπὸν τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντων εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν ἀνταπόκρισιν, εἶχον θέσει τὴν διαφώτισιν τῶν ἐνδιαφερομένων εἰς τὰ οἰκονομικὰ ἡμῶν πράγματα ἐπὶ τῶν βαθυτέρων αἰτίων τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς κρίσεως ἣν διέρχεται ἡ χώρα μας. Διὰ τοῦτο ἀνέφερα ὅλα τὰ αἷτια τῆς ἐπικρατούσης εἰς τὴν ὑπαιθρον Μακεδονίαν οἰκονομικῆς δυσπραγίας. Δὲν θὰ ἠδυνάμην ὅμως ν' ἀποσιωπῇσω τὸ κυριώτερον αἷτιον τῆς σημερινῆς οἰκονομικῆς κρίσεως, πού εἶναι, κατ' ἐμέ, ἡ πρόωρος ἐκδαπάνησις τοῦ προσφυγικοῦ δανείου, Διότι ἐὰν δὲν θέσωμεν τὸν δάκτυλον εἰς τὴν πληγὴν, δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀναμένωμεν τὴν ἐπούλωσιν αὐτῆς. Ἐὰν δὲν διαγνώσωμεν τὴν κυριωτέραν αἷτιαν τῆς οἰκονομικῆς νόσου, ματαίως θὰ ἀναζητῶμεν τὰ φάρμακα διὰ τὴν θεραπείαν της. Εἶνε ἀνάγκη μερικὰ πράγματα νὰ λεχθοῦν τώρα, πού δὲν ἔχει ἀκόμη συναφθῇ τὸ νέον προσφυγικὸν δάνειον, ἵνα μὴ ἐπαναληφθοῦν τὰ ἴδια σφάλματα πού ἐγιναν κατὰ τὴν διαχείρισιν τοῦ πρώτου δανείου. Διότι τώρα πού τὰ ταμεῖα εἶναι κενά, εἴμεθα νηφαλιώτεροι καὶ δίδομεν μεγαλυτέραν προσοχὴν εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα, ὅταν ἐγράφησαν πρὸ διετίας μὲ τὰ ταμεῖα πλήρη, δὲν ἠξιώθησαν εὐρυτέρας συζητήσεως καὶ ἀντικειμενικῆς ἐξετάσεως.

Κ. Μαλοῦχος

*
* *

Με τὴν ἰδίαν τέλος βλέπιν ὅπως παράσχω ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα, ἔστω καὶ μὴ συστηματικῶς κατεταγμένα, στοιχεῖα, συμβάλλοντα ὅμως εἰς ἐπαλήθευσιν τῶν βασικῶν παρατηρήσεων ποῦ ἀνέπτυξα ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐκθέσει μου, ἐπισυνάπτω εἰς τὸ τέλος αὐτῆς ὡς παραρτήματα μερικὰς ἰδικὰς μου μικρὰς ἐπὶ εἰδικῶν σχετικῶν θεμάτων πραγματείας :

α') Τὰ βαθύτερα αἰτία τῆς ληστείας καὶ ἡ θεραπεία αὐτῶν. (Εἶναι γραμμὴν ὑπὸ τύπον δύο ἄρθρων ὧν τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Πρωϊαν» τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1928 ἀναφέρεται δὲ εἰς τὰς περιγραφείσας ἀνωτέρω παιδητικὰς περιοχὰς αἱ ὁποῖαι εἶναι εἰδικευμένοι εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν ἀνθρωπίνου ὕλικου).

β') Ἡ παροῦσα θέσις τοῦ ἀγροτικοῦ Ἑποικισμού ἐν ταῖς Νέαις Χώραις. Εἶναι γραμμὴν κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1928.

Ἐκτὸς αὐτῶν προστίθενται ὡς παραρτήματα καὶ ἄλλαι ἐπίσης ἐπὶ εἰδικῶν θεμάτων μικραὶ πραγματεῖαι καὶ τελικῶς μία σειρὰ παρατηρήσεων μεμονωμένων, αἵτινες περιέχουν ποικίλας ἀπάνσεις, μὴ εὐρούσας θέσιν πρόσφορον ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ κειμένου.

*
* *

Ἔχει ἴσως ὁ ἀναγνώστης τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ παροῦσα μελέτη ἐκορέσθη ἤδη καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς ἀναλύσεως τῶν γενικῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν ἐβάσισα αὐτὴν καὶ ἂς κατ' ἐπανάληψιν καὶ ὅσον τὸ δυνατόν συστηματικώτερα διετύπωσα καὶ ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας ἐπίσης, διὰ τῶν ὁποίων ἐφρόντισα νὰ κάμω ἐπαλήθευσιν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ;

Δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι μία τοιαύτη ἐντύπωσις δὲν θὰ ἦτο παράλογος.

Θὰ μοὶ ἐπιτραπῇ ἐν τούτοις ν' ἀναφερθῶ ἀκόμη δι' ὀλίγων εἰς ἓνα λίαν σημαντικὸν ἄρθρον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ Μεσόγειος» ἐδημοσίευσεν ὁ πρῶην Ὑπουργὸς κ. Ἀν. Χακυριάκος εἰς εἰδικὸν περιοδικὸν τῆς ἐν Λιέγγη Βελγικῆς Ἐταιρείας «Μελετῶν καὶ ἑξαπλώσεως» καὶ τὸ ὁποῖον ἀνεδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸν «Οἰκονομολόγον» Ἀθηνῶν.

Τὸ ἄρθρον τοῦτο εἶναι σημαντικὸν καὶ διὰ μερικὰς ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ διατυπωμένων ἰδεῶν καὶ πρὸ παντὸς διὰ τὴν ἐκδηλον εὐρυτέραν συνθετικὴν προσπάθειαν ποῦ τὸ χαρακτηρίζει.

Κατὰ πρῶτον παρατηρεῖ «ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἀρχαιότης ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν ἤδη χρόνων ἐδημιούργησε, παράλληλα μὲ τὴν γεωργίαν, μίαν πολὺ σοβαρὰν βιομηχανίαν, τὴν ναυπηγικὴν καὶ ὅτι οὕτως διὰ τῆς βιομηχανίας τῶν πλοίων καὶ τῆς ἐπιδόσεως εἰς τὴν ναυτι-

λίαν οἱ Ἕλληνες ἔθεσαν τὰς βάσεις καὶ ἐξησφάλισαν τὰ μέσα τοῦ πολιτισμοῦ των».

Ἀναφέρει «ὅτι ὁ Σόλων εἶχε νομοθετικῶς ἐπιβάλλει εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ διδάσκουν μίαν τέχνην εἰς τὰ τέκνα των».

Παρατηρεῖ ἐπίσης, «ὅτι ἡ μεσαιωνικὴ Ἑλλάς ἔδωσε νέαν ὥθησιν εἰς τὴν ναυτιλίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ὅτι δὲν κατέπεσε πράγματι παρὰ μόνον ὅταν εἶχεν ἀπωθηθεῖ ἀπὸ τῶν ἐπιπέδων τούτων».

Συμπεραίνει δὲ «ὅτι καὶ ἡ σημερινὴ Ἑλλάς δὲν ἔχει ἄλλο τι νὰ ἐπιδιώξῃ παρὰ πῶς νὰ καταστῇ τὸ κλειδί τῆς Μεσογείου, ἐπωφελουμένη ὡς διαμετακομιστὴς καὶ ὡς παραγωγὸς τῆς θέσεώς της, ἣτις εἶναι ὁ κυριώτερος σταθμὸς τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας».

«Ὅτι ἐπίσης πρέπει νὰ ἀναπτύξωμεν στενὰς ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ἀλβανίας, Σερβίας, Βουλγαρίας, καὶ Τουρκίας, πρᾶγμα πού ὡς λέγει, θὰ δημιουργήσῃ τὴν Βαλκανικὴν συνείδησιν».

Δὲν ὑπάρχει κανεὶς πού νὰ μὴ εἶναι σύμφωνος εἰς αὐτά.

Ἡ πραγματοποιήσις των ὁμῶς ἐξαρτᾶται τόσον ἐκ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ὁ καθεὶς σκέπτεται ὅσον καὶ ἐκ τῆς μεθόδου μὲ τὴν ὁποίαν θὰ ἐνεργήσῃ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τῆς Ἑλλάδος.

Πρῶτον, ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς σκέψεως, εἶναι ἀχαρακτήριστος αὕτῃ ἡ ρωμέϊκη ἐπιμονὴ νὰ θέλωμεν νὰ περῶμε τοὺς ἄλλους λαοὺς γιὰ χαζοὺς καὶ νὰ τ' ἀποδίδωμε ὅλα στὴν ἐξυπνάδα μας· ἡ εὐφυΐα, λέγει ὁ κ. Χατζηκυριαῆκος, τοῦ Ἑλλήνος (ὁδηγουμένη ἀσφαλῶς καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγκην) . . . ἐχαρακτήρισε τὸν τεχνίτην ἰσοτίμον μὲ τὸν Μάντιν καὶ τὸν Ἰατρόν, πρόσωπα τῶν ὁποίων τὸ κῦρος εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς ἀρχαίων κοινωνίας εἶναι ἀπερίγραπτον». Δὲν θὰ ἦτο λογικώτερον καὶ πλέον σύμφωνον μὲ τὴν ἀλήθειαν νὰ ἔβαλε τὴν εὐφυΐαν ἐντὸς παρενθέσεως καὶ τὴν ἀνάγκην ἐκτὸς αὐτῆς, ὡς κύριον παράγοντα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, ὡς καὶ πάσης προόδου ; ΓΙΑΤΙ αὐτὸς ὁ χωριάτικος καὶ χορτάτος ἄλλως τε, αὐτοθαιμιασμός, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες εἴμαστε ὅλοι πεινασμένοι ; Οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοι, τοὐλάχιστον ἐκεῖνοι πού ἔκαμαν τὴν δόξαν τοῦ ἔθνους, δὲν ἦσαν καθόλου ἔξυπνοι· ἦσαν μόνον ἐργατικοί, ἐπιδέξιοι καὶ ἰσορροποὶ ἄνθρωποι, πού ἐζητοῦσαν νὰ ζήσουν μὲ ἀξιοπρέπεια καὶ μὲ χαρὰ. Ἀπὸ ἰδανικά δὲν εἶχαν οὔτε ἴχνος· ἦσαν γεμάτοι ζωὴ καὶ πραγματοποιηταὶ ἐν τῷ μέτρῳ τοῦ δυνατοῦ· μόνον οἱ ἀνίκανοι καὶ οἱ ξεπεσμένοι ἔχουν ἰδανικά· ὅπωςδὴποτε ποτὲ δὲν πιστεῦω νὰ τοὺς πέρασε στὸ νοῦ νὰ ἐκπολιτίσουν τὸν κόσμον καὶ νὰ τὸν σώσουν.

Κι' ἔπειτα, ὡς πρὸς τὴν μέθοδο καὶ τὴν πορεία πού ἠκολούθησαν τὰ πράγματα ὁ κ. Χατζηκυριάκος κάμει τὸ ἀκατανόητο γιὰ ἄνθρωπο τῆς πράξεως καὶ τῆς ἐργασίας λάθος νὰ νομίζει ὅτι, ὡς γράφει : « Ἡ γεωργικὴ ζωὴ δὲν συνεκράτησεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τοὺς ἀγροῦς τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ».

Ἀλλὰ πρὸς θεοῦ, ὅλη ἐκείνη ἡ πολιτικὴ φασαρία πού προηγήθη εἰς τοὺς τελευταίους πρὸ τῶν κλασσικῶν χρόνων αἰώνας καὶ ὅλαι αἱ τότε μεταπολιτεῦσεις δὲν εἶναι ἀπήχησις τῶν μεγάλων ζυμώσεων καὶ τῶν ἐξελικτικῶν ἀναγκῶν μιᾶς ζωτικῆς καὶ ἀνθηρᾶς καὶ πεφωτισμένης ἀγροτικῆς κοινωνίας ;

Εἶναι γεγονὸς ὅτι οἱ πρόγονοι δὲν ἐπῆγαν πέραν ἀπὸ τὴν γεωργία παρὰ μόνον ὅταν, ὑπερπληθυνθέντες ἐξ αὐτῆς ἀκριβῶς, εἶχαν ἐξαντλήσει κάθε προσπάθεια, κάθε κοινωνικοοικονομικὸ συνδυασμὸ καὶ κάθε τεχνικὴ πρόοδος γιὰ νὰ ζήσουν ἀπ' αὐτή. Καὶ πάλι δὲν ἐβγήκαν ἀπὸ αὐτὴ ἀναρχικά καὶ τυχοδιωκτικά ὅπως ἡμεῖς, ἀλλὰ ὁργανικά μὲ πειθαρχία καὶ τάξι. Κι' ἔτσι μόνον ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενο τοῦ ὁμαδικοῦ καὶ ἐπιτυχοῦς ἀγροτικοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποικισμού πού ἔκαμαν σὲ ὅλες τῆς προσιτῆς χώρες τῆς Μεσογείου.

Εἶναι λυπηρὸν αὐτὸ πού συμβαίνει εἰς ἡμᾶς, ὅτι δηλαδὴ ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι πού ἔχουμε ἐκ παραδόσεως καὶ πού ἀνάγεται ὄχι στὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῶν ἀρχαίων ἀλλὰ στὴν ἐποχὴ πού οἱ πρόγονοι εἶχαν ξεπέσει, δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ ἰδοῦμε τὸ τί καὶ γιατί γίνεται σήμερον καὶ πάλιν ὅτι ἡ σημερινὴ πραγματικὴ ἀναρχία, μέσα στὴν ὁποίαν ζοῦμε, στρεβλώνει τὸν νοῦν μας καὶ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ εἰδοῦμε τὸ τί ἀκριβῶς ἔγινε στὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ γιατί ἔγινε ἔτσι ὡς ἔγινε ἀπὸ τοὺς ἐνδόξους καὶ εὐφυεῖς προγόνους μας καὶ ὄχι ἄλλιῶς. Ὅπως δὴποτε οἱ πρόγονοι αὐτοὶ δὲν ἦσαν τόσο ἐξυπνοὶ, ὥστε νὰ πᾶνε στὴν Ἀσία, χωρὶς νὰ ξεύρουν ἀκριβῶς τὸν λόγον τοῦ ἐπικινδύνου ταξιδίου, οὔτε καὶ νὰ φύγουν ἀπὸ ἐκεῖ χωρὶς λόγον οὐσιαστικόν.

Εἶναι δὲ γεγονὸς ἐπίσης, ὅτι καὶ σήμερον ἡ Ἑλληνικὴ βιομηχανία ἔχει ἀπόλυτη ἀνάγκη πρῶτα-πρῶτα μιᾶς εὐρείας ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς καὶ μιᾶς πληθωρικῆς ἀγροτικῆς μᾶζης μὲ μεγάλην καταναλωτικὴν δύναμιν. Καὶ πάλιν δὲ ὅλο μαζὺ τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος, τὸ βιομηχανικὸ καὶ τὸ ἀγροτικὸ καὶ τὸ ἐμπορικόν, ἔχει συμφέρον εἰς τὴν ταχεῖαν ὑψώσιν τῆς στάθμης τοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἰς τὴν αὔξησιν τῶν χρειῶν καὶ τῆς εὐμαρείας τῶν γειτονικῶν σλαβικῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς, πού εἶναι μᾶλλον ἀγροτικοὶ λαοί.

Ἀλλὰ κι' ἂν ἀφήσωμε τὸ τελευταῖον αὐτό, πού εἶναι ἐν τούτοις ἡ μόνη δικαία καὶ πρακτικὴ βάσις τῆς ἐμπορικῆς μας πολιτικῆς

πρὸς τοὺς Σλαύους, ἐρωτῶ : πῶς θ' ἀνοίξετε τὰς πύλας τῆς χώρας μας σ' αὐτοὺς τοὺς Σλαύους μὲ συμβάσεις ἰσοτελεῖς καὶ τιμίας χωρὶς ἰσχυροὺς καὶ προτύπους, χειρσαίους καὶ ἐνεργητικοὺς ἀγροτικούς σχηματισμοὺς, ἐπὶ τῶν ὁποίων νὰ δεχθῇτε τὴν φυσικὴν ὀρμητικὴν τῶν πίεσιν καὶ τὴν ἀφομοιωτικὴν τῶν δυνάμιν ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ἐπιπέδου ; Ἡ μήπως σκέπτεσθε νὰ περιορισθῇτε μόνον μέσα στὰς πόλεις καὶ νὰ ἀφήσετε τὰς Ἑλληνικὰς χώρας εἰς τὴν τύχην τῶν ὅπως ἔκαμαν καὶ οἱ Βυζαντινοί ;

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὄχι μόνον τώρα ἀλλὰ καὶ πάντοτε ἡ Ἑλλὰς εἶχε τὴν εὐχέρεια ν' ἀποκτήσῃ μίαν πολὺ ἰσχυρὰν βιομηχανίαν, πρόσφορον διὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ ὅλους τοὺς γείτονas.

Τὸ σφάλμα ὅμως ἦτο ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὴ ἐργατικὴ δύναμις ἐντὸς τῆς χώρας, ἀκόμη δὲ ὅτι καὶ ἡ ὑπάρχουσα διετίθετο κακῶς ἡ χώρα ἔστελνε τὰ τέκνα τῆς εἰς τὴν μετανάστευσιν καὶ ἔστατάλα ἐκεῖ ἀντὶ πινακίου φακῆς τὰς ἀδρότερας ἐργατικὰς τῆς δυνάμεις.

Ἡ λύσις λοιπὸν εἶναι ἐδῶ : νὰ κρατήσετε ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας ὅλον τὸν πληθυσμὸ καὶ νὰ τὸν αὐξήσετε μάλιστα, ὥστε νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ ἀθρόα προσφορὰ ἐργασίας καὶ πολὺ χαμηλὰ ἐργατικὰ ἡμερομίσθια καὶ φτήνια ἐργασίας· συγχρόνως ὅμως πρέπει νὰ σπάσετε τοὺς τόκους, συγκεντροῦντες τὸ Ἑλληνικὸν κεφάλαιον ὁλόκληρον εἰς ἐργασίας δημιουργικὰς ἐντὸς τῆς χώρας· καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ δὲν εἶναι δύσκολον : ἡ συγκέντρωσις τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ ἐπάνω εἰς τὸν δρόμον τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς προκοπῆς, ἡ πληθωρικὴ συνεπῶς παραγωγὴ πραγματικῶν ἀξιῶν, θὰ σᾶς δώσῃ ἓνα μεγάλο κάλυμμα πολὺ ἀσφαλέστερον ἀπὸ τὸν χρυσὸν καὶ θὰ ἐπιτρέψῃ μίαν ἀπεριόριστον ἀλλὰ καὶ ὑγιᾶ πληθωρικὴν χρηματικὴν ἄνεσιν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ χώρα μας, ἀντὶ πλανήτων μεταναστῶν, θὰ δυνηθῇ νὰ στείλῃ εἰς τὸ ἔξωτερον καὶ δὴ εἰς τοὺς γείτονas πολλὰ καὶ εὐθηνὰ βιομηχανικὰ καὶ γεωργικὰ προϊόντα ἀπ' ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἡ χώρα φύσει εἶναι εἰδικευμένη ἀλλὰ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ κοστίζουν εὐθηνὰ διὰ νὰ ἡμποροῦν καὶ οἱ φτωχοὶ νὰ τ' ἀγοράζουν.

Πρέπει ν' ἀποβλέψετε εἰς τὴν δημιουργίαν πόλεων ὄχι μόνον παρασιτικῶν, ἐμπορικῶν καὶ διοικητικῶν, ἀλλὰ καὶ γεωργικῶν καὶ βιομηχανικῶν.

Ἐνῷ ἐσεῖς δὲν κάμνετε, ἔτσι : ἀφήνετε τὴν Ἑλληνικὴν ὑπαίθρο νὰ ξεφτίξῃ καὶ νὰ ἀποσυντίθεται μὲ τὴν ἀντίληψιν, ὅτι ἡ φτώχεια καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ πλάνητος λαοῦ θὰ φέρῃ εἰς ἐσᾶς πλοῦτον.

Ἐπὶ πλεόν ἐπιμένετε εἰς μίαν ἀπρογραμμάτιστον βιομηχανικὴν προστασίαν μὲ τὴν ματαίαν ἐλπίδα, ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ δυ-

νηθῆτε νὰ τοποθετήσετε τὰ ἀκριβά προϊόντα σας εἰς τοὺς πτωχοὺς γείτονας.

Ἐνῶ τὰ πράγματα εἶναι ὅλως διαφορετικά.

Μόνον ἡ ἀύξησης τῆς ἐργασίας καὶ ἡ παράλληλος ὑποβίβασις τοῦ τόκου καὶ ἡ εὐθηνολάτῃ παραγωγῇ· μόνον ἐπίσης ὁ ἐλικορινθὺς ἐκ μέρους σας ἐναγκαλισμὸς τῆς γεωργίας μας καὶ τῶν γεωργικῶν μας βιομηχανιῶν, πρᾶγμα ποὺ ἀπαιτεῖ νὰ θέσετε τὰ κεφάλαιά σας καὶ τὴν πίστιν ὅλως ἀφιλοκερδῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Γεωργίας, μόνον αὐτὰ ἐγγυῶνται τὴν καλλιτέραν αὖριον.

«Εἰς μίαν κοινωνίαν, ἡ ὁποία εὐτυχεῖ, εἶπεν ὁ Θουκυδίδης, ἔχουν καὶ τὰ μέλη αὐτῆς τὴν ἐλπίδα νὰ εὐτυχήσουν κάποτε μαζὺ της· ἐνῶ εἰς μίαν κοινωνίαν δυστυχῇ, καὶ ἂν κανεὶς εἶναι εὐτυχής, ἀδύνατον ὅμως νὰ τὴν γλυτώσῃ μέχρι τέλους».(1)

(1) Μία ἀναλυτικὴ ἔκθεσις τῶν δογματικῶν αὐτῶν παρατηρήσεων, ἃς διατύπωσα ἐπὶ τοῦ ἄρθρου τοῦ κ. Χατζηκυριάκου, δὲν ἵμμορεῖ νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μία νέα μακρὰ μελέτη περὶ τῆς μορφῆς εἴτε κοινοτικῆς εἴτε στενὰ καπιταλιστικῆς, ποὺ θὰ λάβῃ παρ' ἡμῖν ἡ μοιραία συγκέντρωσις, ἐὰν ἡ οἰκονομία της ἐξελιχθῇ με φυσιολογικὴν καὶ πεφωτισμένην καθοδήγησιν. Τοῦτοῦτως τὸ ζήτημα ὑπερβαίνει τὸν σκοπὸν καὶ τὰ πλαίσια τῆς παρούσης ἐργασίας μου. Ἐπίσης θὰ πρέπει νὰ ἐρευνηθῇ τὸ ζήτημα τῆς τύχης τῆς μικροῦδιοκτησίας τῶν χωρικῶν μας μέσα εἰς τὴν νέαν συγκεντρωτικὴν μορφήν.

Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον ζήτημα, κάμνω τὴν σκέψιν, ὅτι ἡ μικροῦδιοκτησία ἵμμορεῖ καὶ νὰ σταθῇ· δοθέντος ὅτι τὸ κέντρον τοῦ βάρους τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς μετεφέρθη εἰς τὰς κινητὰς ἀξίας, ἡ συγκέντρωσις θὰ στραφῇ ὀλιγότερον πρὸς τὴν γῆν καὶ περισσότερον εἰς αὐτὰς τὰς ἀξίας, καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον. Συνεπῶς ἡ χωρικὴ μας κοινωνία τὸ ἐξῆς ἄμεσον πρόβλημα ἔχει ἐνώπιόν της: τὸ νὰ διαμορφώσῃ δηλαδὴ συνθέτους σχηματισμοὺς διὰ τῶν ὁποίων νὰ συγκεντρώσῃ τὸ προσωπικὸν κεφάλαιόν της καὶ νὰ ὀργανώσῃ δι' ἴδιον λογαριασμὸν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν προϊόντων της.

Ἡ συνεταιριστικὴ καὶ ἡ κοινοτικὴ πολιτικὴ ποὺ θὰ κάμῃ ἡ Ἑλλάς, θὰ δώσῃ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο.

Εἰδικωτέραν ἀνάλυσιν τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος ἀπόψεών μου ἔκαμα εἰς δύο ἐκδόσεις μου τοῦ 1930, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν συνέχειαν καὶ ἓνα εἶδος ὀργανικοῦ πορίσματος τῆς παρούσης μελέτης μου, χρονολογουμένης ἀπὸ τοῦ 1929. Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐκδόσεις μου φέρουν τὸν τίτλον: «ἡ Δημοκρατία καὶ ἡ Αὐτοδιοικήσις ἐν Ἑλλάδι» καὶ «Σοσιαλισμὸς καὶ Κοινοτισμός». Περίληψιν τῶν ἀπόψεων αὐτῶν εὐρίσκει τις εἰς τὸ πρῶτον ἀκριβῶς ἐκ τῶν κατωτέρω ἐρχομένων παραρημάτων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ 6ΟΥ ΚΑΙ 7ΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΜΟΥ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'.

Περὶ τῆς ἐνδεδειγμένης κοινοτικῆς καὶ συνεταιριστικῆς πολιτικῆς.

(Ὡς εὐνόητον ὁλόκληρος ἡ ἀνάλυσις ποὺ δίδω ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ μου συγκλίνει πρὸς αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ δύο οὐσιώδη καὶ τελικὰ θέματα, περὶ τῶν ὁποίων ἐντούτοις θὰ πραγματευθῶ εἰς ἕτερον τόμον. Χαρακτηριστικῶς δίδω ἐδῶ τὰ κατωτέρω πρόσφατα (1930 καὶ 1931) στοιχεία ὅπου ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐκθέτω τὰς ἀπόψεις ποὺ ὑποστηρίζω ἐπὶ τῆς κοινοτικῆς πολιτικῆς· εἶναι δύο ἐπιστολαί, ἡ μὲν πρώτη δημοσιευθεῖσα εἰς τὴν ἔφημερίδα «Κοινότης» ἀπευθύνεται πρὸς τὸ σωματεῖον «Ἐνωσις ὑπὲρ τῆς Αὐτοδιοικήσεως», ἡ δὲ δευτέρα δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ περιοδικὸν «Πειθαρχία» ἀπευθύνεται πρὸς κάποιον διοικητικὸν ὑπάλληλον τῆς νομαρχίας Εὐβοίας. Καὶ αἱ δύο φέρουν τὸν γενικὸν τίτλον διοίκησις καὶ αὐτοδιοίκησις.

I

Πρὸς τὴν ἔνωσιν ὑπὲρ τῆς αὐτοδιοικήσεως

Κύριε,

Ὁ ἀξιότιμος Πρόεδρος σας καὶ κοινὸς φίλος κ. Ἀλ. Σδῶλος μὲ εἶχε καλέσει νὰ κάμω μίαν ὁμιλίαν διὰ τὸ ἔργον τοῦ Ντίνου Μαλούχου ὡς πρὸς τὴν κοινοτικὴν αὐτοδιοίκησιν, ὁμιλίαν ἢ ὁποῖα θ' ἀπετέλει—κατὰ τὴν ἀντίληψιν καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ κ. Προέδρου σας—διὰ μὲν τὸν Μαλούχον ἕνα πνευματικὸν μνημόσυνον καὶ ἰδίως τιμὴν διὰ τὸν σταθερὸν χαρακτήρα του, διὰ δὲ τὴν Ἐνωσίν σας μίαν ἔκθεσιν ἀντικειμενικὴν τῶν ἀπόψεων ποὺ εἶχαμε ἄλλοτε ἀναπτύξει σχετικῶς μὲ τὸ θέμα τοῦτο διὰ τοῦ περιοδικοῦ «Κοινότης» (1922—1924) τόσον ὁ Μαλούχος ὅσον καὶ ἐγώ.

Ἐμείνα σύμφωνος καὶ ἔκαμα εὐχαρίστως τὴν ὁμιλίαν, ἀφοῦ ὅμως ἀπὸ πρὶν εἶχα ἐξηγήσει εἰς τὸν κ. Πρόεδρόν σας, ὅτι τὴν πρόσκλησίν του εἰς τὴν σειρὰν τῶν ὁμιλητῶν σας τὴν ἐθεώρησα ὡς ἕνα εἶδος ἀληθῆς ἀνοχῆς πρὸς τὰς κατηγορηματικάς καὶ ἀνεπίδέκτους συμβιβαστικὰς ἐξοικονομήσεως ἀρχὰς ποὺ ὑποστηρίζω διὰ τὴν αὐτοδιοίκησιν· εἶναι δὲ αἱ ἀρχαί μου αὗται ἀντίθετοι ἀντικρὺς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς, ἣν καὶ ὑμεῖς ὑποβοηθεῖτε, νομαρχιακῆς αὐτοδιοικήσεως ὑπὸ οἰονδήποτε τύπον πρὶν ἢ καθορισθῇ σαφῶς ἡ πολιτικὴ τοῦ Κράτους ἀπέναντι τοῦ βασικοῦ οἴκου.

νομικοῦ κοινωνικοῦ καὶ διοικητικοῦ κυττάρου, ὅσον εἶναι ἡ ἀπλῆ κοινότης, τὸ χωριό.

Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην ἤξευρε πολὺ καλὰ ὁ κ. Πρόεδρος σας διότι καὶ συνειργάσθη εἰς τὸ εἰρημένον περιοδικὸν «Κοινότης» καὶ ὑπεστήριξε τὰς ἀνωτέρω ἀρχάς μου, ἡ τοῦλάχιστον τοὺς ἔδω-σε, δι' ἄρθρου του δημοσιευθέντος εἰς τὸ ἴδιον ἐκεῖνο περιοδικόν, βάσιν θεωρητικὴν ἐκ τῆς ἐπιστήμης ἢ ἔστω ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ κοινῶς θεωρεῖται ὡς ἐπιστήμη ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πάροδος τοῦ χρόνου ἀμβλύνει τὴν μνήμην καὶ ἐπειδὴ αἱ περιστάσεις τοῦ τόπου μας εἶναι δύσκολοι—τόσον ὥστε ἐγὼ νὰ θεωρῶ τὰς μεταρρυθμίσεις ποῦ ἐπιχειροῦνται σήμερον ὡς τὰς τελευταίας μιᾶς μακρᾶς σειρᾶς ἐπιπολαιότητων ποῦ ἔγιναν εἰς βάρος τοῦ τόπου μας—καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχα τὸν καιρὸν ν' ἀναπτύξω ἐπαρκῶς κατὰ τὴν διάλεξίν μου τὴν περὶ ἧς πρόκειται ἀντίθεσιν—διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἔκρινα πρέπον νὰ σᾶς κοινοποιήσω τὴν συνημμένην μελέτην μου, ὅπου θὰ ἰδῇτε ἀνάλυσιν τῶν ἀρχῶν ποῦ ὑποστηρίζω (1).

Τὴν δὲ κοινοποίησιν τὴν κάμνω καὶ διότι νομίζω, ὅτι, ἐπὶ τοῦ κατηφορικοῦ δυστυχῶς πεδίου ὅπου εὐρίσκονται σήμερον τὰ πράγματα τῆς χώρας, ἡ ἀξιότιμος ἑνωσίς σας ἔχει καὶ τώρα καὶ μεῖζον ἔτι θ' ἀποκτήσῃ κύρος, ὅπερ καὶ εὐχέρεϊαν διὰ νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθὸν θὰ τῆς δώσῃ καὶ μὲ εὐθύνας ἄλλως τε θὰ τὴν βαρύνῃ.

Ἐγὼ ὑποστηρίζω ὅτι ἡ αὐτοδιοίκησις πρέπει νὰ εἶναι πλήρης· ὅτι ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος πρέπει νὰ περιλάβῃ τὰ στενῶς κοινοτικά, τὰ ἐντὸς τοῦ χωριοῦ, μόνον ζητήματα καὶ ὅτι διὰ τὰ εὐρύτερα πρέπει σήμερον μὲ κάθε τρόπον νὰ διευκολυνθῇ ὁ σχηματισμὸς σταθερῶς ἰσχυρᾶς καὶ πεφωτισμένης κεντρικῆς ἐξουσίας· καὶ τοῦτο, τοῦλάχιστον ἕως ὅτου διέλθῃ ἡ χώρα ἀπὸ αὐτὴν τὴν μεταβατικὴν περίοδον τῶν μετατροπῶν, ποῦ ἀπὸ τὴν νέα σύνθεσι τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐπιβάλλεται νὰ γίνουν μὲ προσοχὴν καὶ μὲ σύστημα. Εἰς τὴν συνημμένην μελέτην μου ἀναλύω ἐπαρκῶς τὸ θέμα αὐτὸ τῶν μετατροπῶν. Μόνον δὲ τὸ πόρισμά μου σᾶς τονίζω ἔδω, ὅτι δηλαδὴ ἡ οἰαδήποτε αὐτοδιοίκησις δευτέρου βαθμοῦ πρὶν ἢ καθορισθῇ ὡς εἶπα ἡ βασικὴ κοινοτικὴ πολιτικὴ καὶ πρὶν ἢ δώσῃ αὕτη καρπὸς, θὰ φθείρῃ ἀνεπανορθώτως καὶ τὸ περὶ αὐτοδιοικήσεως σύνθημα, ὡς μίαν ἀξίαν δημιουργικὴν, ὅτι θὰ ἐπιτείνῃ τὴν οἰκονομικὴν καὶ πνευματικὴν ἀναρχίαν καὶ ὅτι ἐν μιᾷ λέξει θ' ἀποτελέσῃ βαρύτερον κατὰ τοῦ τόπου μας ἔγκλημα· ἀλη-

(1) Πρόκειται περὶ τοῦ τεύχους μου «Ἡ Δημοκρατία καὶ ἡ Αὐτοδιοίκησις ἐν Ἑλλάδι» τὸ ὅποιον ἐδημοσίευσα κατὰ τὸ 1930.

ὥς αὐτὸ εἶναι κρίσις βαρεῖα· ἀλλὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι μὲ προσεκτικὴν μελέτην τῆς ἀναλύσεως ποῦ συνάπτω ἐδῶ, δὲν θὰ παραδεχθῇτε μὲν ἴσως τὴν γνώμην μου θὰ τὴν κατανοήσετε ὅμως.

Ὑποστηρίζω δὲ ἐπὶ πλέον ὅτι ἐὰν ἀφήσετε νὰ συντελεσθῇ τὸ κακὸν χωρὶς ν' ἀντιδράσετε πάσῃ δυνάμει, τοῦτο θ' ἀποτελέσῃ οὐχ ἥττον μέγα καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ σας ἔγκλημα· διότι θεβαίως ἔργον τῶν πνευματικῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἀντιστοίχων σωματείων ἐνὸς λαοῦ, εἰς τὰς κρίσεις μάλιστα περιστάσεις αὐτοῦ, εἶναι ὄχι νὰ προσκολλῶνται μετὰ σπουδῆς εἰς κενοὺς τύπους παρασυρόμενοι εἰς τὸ ρεῦμα, ἀλλὰ τὸ ν' ἀκροασθοῦν προσεκτικώτατα τὰ ζωικά αἰτήματα, τὰ ὅποια ἄλλως εἶναι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνάγκην διατυπωμένα εἰς τὸ βάθος τῶν πραγμάτων, νὰ συζητήσουν καλῇ τῇ πίστει καὶ τὴν περὶ ἀπίθανον ἴσως ἐκ πρώτης ὄψεως ἀντίρρησην κι' ἔπειτα νὰ δίδουν γνώμας. Ἡ κατάστασις δὲ εἶναι τοιαύτη ὥστε πρέπει νὰ ἔχετε μίαν πεποιθήσιν καὶ δέκα ἀμφιβολίας διὰ τὰς γνώμας σας.

Ἐπιτρέψατέ μου καὶ τὰ ἐξῆς τελευταῖον νὰ προσθέσω : ὅτι δηλαδὴ ἂν καὶ εὐκόλα θὰ ἡδυνάμην νὰ καλύψω τὴν δεξιότητα τῶν ἀντιρρήσεών μου εἰς φράσεις μαλακωτέρας, δὲν τὸ κάμνω ὅμως· καὶ δὲν τὸ κάμνω ὄχι διότι εὗρισκω μίαν ρωμαντικὴν ἡδονὴν εἰς τὴν παραβίασιν τῶν τύπων ἀλλὰ διότι νομίζω, ὅτι, εἰς δυσκόλους μάλιστα ὡς ἡ παροῦσα στιγμὰς, τὸ μόνον ποῦ ἐπιβάλλεται νὰ τηρητὰ πάντοτε ὅταν τις συζητῇ τὰ κοινά, εἶναι τὸ νὰ ἴσταται ἐπὶ αὐστηρῶς ἀντικειμενικοῦ ἐπιπέδου καί, ὅτι, τούτου δοθέντος, αἱ ἰδέαι πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθεραι νὰ πέρνουν οἰανδήποτε ἔκφρασι ἢ γκριμάτσαν τοὺς ταιριάζει καλύτερα.

Ἐξ ἄλλου τὴν προσθήκην αὐτὴν τὴν τελευταίαν δὲν τὴν ἔκαμα διὰ κανένα θεβαίως ἀπὸ ἐσᾶς, ἄνδρας πολιτισμένους πολὺ περισσότερο ἢ ὅσο χρειάζεται γιὰ νὰ βλέπετε ὅτι ἡ ἀντίρρησίς μου κατὰ τῆς νομαρχιακῆς αὐτοδιοικήσεως στέκεται ὁλότελα ἐπὶ ἀντικειμενικοῦ ἐπιπέδου· τὴν ἔκαμα ὅμως διότι τὸ σκεπασμένο γάλα εἶναι καλύτερο καὶ διότι ἡ ἀλήθεια ἐν Ἑλλάδι ἀπετέλεσε πάντοτε πρόκλησιν καὶ σκάνδαλον διὰ τοὺς πλείστους ἐκ τῶν συμπολιτῶν μας. ὁσάκις ἐβγήκε εἰς τοὺς δρόμους μὲ ἀκάλυπτο πρόσωπο.

Ὅπωςδήποτε, καὶ ἂν τυχὸν ὑπάρχῃ ἐδῶ καὶ τὸ παράτυπον, πιστεύω πῶς ἐσεῖς θὰ χαρῇτε βλέποντάς με πρόθυμον νὰ σᾶς ζητήσω συγγνώμην, πλὴν ὄχι διὰ τὴν τραχύτητα τῆς φράσεώς μου (ὡς θὰ ἀξίωναν πολλοὶ ἐκ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων) ἀλλὰ διότι θὰ ἡδύνατο ἴσως ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων νὰ θεωρηθῇ, ὅτι τυχὸν σᾶς ἠποπτεύθην πῶς μπορούσατε, παραβλέποντας τὴν πίεσιν τῶν

γεγονότων καὶ τὰς ἰδέας πὺν ἐκθέτω, νὰ παρεξηγήσετε τὰς τραγείας ἐκφράσεως μὲ τὰς ὁποίας ἐξ ἀνάγκης κάνω τοῦτο

Μετὰ τιμῆς

Κ. Δ. Καραβίδας

II

Ἀξιότιμε κύριε Τσίκα,

Ἐδιάβασα μὲ προσοχή τὸ λόγο, πὺν ὁ δικηγόρος κ. Παπαδημητρίου, γραμματεὺς τῆς Ἐνώσεως τῶν Κοινοτήτων Ἀττικῆς, ἀπήγγειλε εἰς τὸ συνέδριον τῶν κοινοτήτων τούτων καὶ ἐδημοσίευσε ἔπειτα στὴν ἐφημερίδα «Κοινοῦτης» διαβάζω αὐτὴ τὴ στιγμὴ καὶ τὸ δικό σας ἄρθρον, τὸ εἰς ἀπάντησιν τοῦ κ. Παπαδημητρίου δημοσιευθὲν στὴν ἴδια ἐφημερίδα. Ἀμέσως ἀμέσως βλέπα ὅτι ἐκεῖνος μὲν καταγγέλλει ὠρισμένας πράξεις γραφειοκρατικῆς κωλυσιεργίας τοῦ κέντρου (νομαρχίας ἢ ὑπουργείων), πὺν ἐματὰίωσαν ὀρθότατες ἀποφάσεις κοινοτήτων καὶ ζητεῖ, ὡς ἐκ τούτου, νὰ δοθῇ ἀπόλυτη ἐλευθερία στίς κοινότητες· σεῖς πάλιν ὑποστηρίζετε πὺς «χωρὶς διοικητικὴ ἐποπτεία καὶ ἔλεγχος τῆς νομιμότητος τῶν πράξεων τῶν αἰρετῶν συμβουλίων τῶν κοινοτήτων, θὰ ἐβλέπομεν νὰ διεφθειρόντο διὰ τῆς συναλλαγῆς οἱ χαρακτήρες ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον. Διὰ νὰ πεισθῇ δὲ προσθέτετε, ὁ κ. Παπαδημητρίου ποῖον φαινόμενον παρουσιάζει ἡ στατιστικὴ τῶν ποινικῶν δικαστηρίων τοῦ κράτους διὰ πράξεις πλαστογραφίας καὶ καταχρήσεως τῶν κοινοτικῶν ἀρχόντων, ἃς ἐρωτήση καὶ ἃς μάθῃ».

Βλέπω σοβαρὰ ἐπιχειρήματα μετὰξὺ σας· φορῶ, λοιπὸν, καὶ ἐγὼ τὰ γυαλιά μου, ξαναδιαβάζω τὰ δυὸ αὐτὰ κείμενα καὶ ἡ προσοχή μου ἐντείνεται νὰ διακρίνω στὸ βάθος τῆς σκέψεώς σας : Ὑπάρχουν ἄρα γε ἀντικειμενικὰ δεδομένα πὺν χωρίζουν τὴ σκέψιν σας ἢ μήπως ἡ διαφορὰ σας περιορίζεται μόνον σὲ προσωπικὲς σας ἀπόψεις καὶ μόνον στίς λέξεις ;

Κι' ἐπειδὴ μοῦ φαίνεται πὺς μᾶλλον περὶ λέξεων πρόκειται, θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε, ἐλπίζω, νὰ θέσω ὑπ' ὄψει σας μερικά πράγματα, διὰ νὰ δοκιμάσωμε ἐπάνω σ' αὐτὰ ἂν θὰ συμφωνήσετε, ἢ ἂν καὶ πάλιν θὰ διαφωνήσετε.

Ἴδου τὰ πράγματα.

Ἐδῶ πάρα ἔξω ὑπάρχει ἓνα χωριὸ «Α»· ἐμεῖς, ταξειδεύοντας, στεκόμαστε ἐκεῖ. ἀνοίγουμε τὰ μάτια μας καὶ βλέπουμε γύρω μας : κοτόπουλα, σπίτια, ἀνθρώπους, καφενεῖα, σκυλλιά, γαῖδαρους, κάρρα κλπ.· βλέπουμε ἓνα ὑψηλὸ καμπαναριὸ καὶ μιὰ πλάκα,

σαντες πρὸς τοῦτο τὴν ἀπαραίτητον ἀνώνυμον ἑταιρείαν· ἔχουμε τέλος ἄλλους πού, ὄντας πρὶν λησταί, ἔβαλαν ὕστερα τὸ χρῆμα τους καὶ ὠργάνωσαν ζωεμπόριο καὶ χατάπιζο.

Φυσικά ὡς εἶπα ἤδη, ἐδῶ ὅλα εἶναι κατὰ παράταξιν, χωρὶς σύνδεσιν, χωρὶς ἱεραρχίαν, χωρὶς ἐνδεδεχέαν, ὅπως θάλεγε ὁ Ἀριστοτέλης· ἀλλὰ καὶ ὅταν παρουσιάζεται εὐκαιρία ἢ καὶ ἀνάγκη ὁργανώσεως μιᾶς ἐνδεδεχείας οἰκονομικῆς, ἠθικῆς ἢ πνευματικῆς, ὁ καθένας κι' ὅλοι μαζί κáμνουν τὸ πᾶν γιὰ νὰ τὴν διαφύγουν, γιὰ νὰ τὴν ἀποσυνθέσουν. Ὁ ἔχων χρήματα δὲν κυττάει ἂν θὰ μπορούσε νὰ ὁργανωθῇ μιὰ δουλειὰ γόνιμη καὶ αὐτὴν νὰ πιστώσῃ καὶ νὰ ἐνισχύσῃ, ὥστε καὶ ὁ πτωχὸς νὰ προκόψῃ καὶ ὁ πλούσιος νὰ πάρῃ δίκαιον καὶ σίγουρον τόκο—ἀλλὰ κυττάει καὶ ψάχνει μὲ τὸ γυαλὶ νὰ ἰδῇ ποίος ἐκ τῶν κτηματιῶν τοῦ χωριοῦ του συμβαίνει νᾶνε συγχρόνως καὶ τεμπέλης καὶ σπάταλος καὶ αὐτὸν δανεῖζει καὶ τὸν δένει μὲ συμβόλαια γιὰ νὰ τοῦ πάρῃ τὰ κτήματα (1). Κανεῖς ἐξ ἄλλου δὲν θέλει ν' ἀναγνωρίσῃ σὲ κανέναν οὔτε ἠθικὴν, οὔτε πνευματικὴν ὑπεροχὴν· τὸ μῖσος καὶ ὁ φθόνος τοὺς ἔχει ὅλους διαποτίσει καὶ ὅλοι μασοῦν τὴν ἐγωῖστικὴν ἀτομιστικὴν ψευτοελευθερίαν τους, πού οἱ πρόγονοί τους τοὺς ἄφησαν ἀγνή καὶ βαμμένη μὲ αἷμα καὶ αὐτοὶ τὴν ἔκαμαν μικρόψυχη καὶ μοχθηρὴ, φορτωμένη μὲ λάσπη.

Αὐτὰ βλέπουμε στὸ χωριὸ «Α»· ἔπειτα τυχαίνει ἐκείνη τὴ μέρα νᾶχῃ κι' ἡ νομαρχία προκηρύξῃ κοινοτικὰς ἐκλογάς· βλέπουμε, λοιπόν, ἀκόμη τότε καὶ τὸ ἔξης: ἔὰν μὲν δὲν ὑπάρχῃ εὐχέρεια πραγματοποιήσεως κοινοτικῶν πόρων, οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ οἱ ἀναρχικοὶ βάλλουν τὸν πιὸ χειρότερον, τὸν πιὸ ἀξιοκαταφρόνητον ἀνάμεσό τους καὶ τὸν κάνουν ἐμπαικτικῶς πρόεδρο, ὁ ὁποῖος, ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν δάσκαλο καὶ γραμματέα, ξεροψήνονται ὑπὸ τὸ καυστικὸν βάρος τοῦ ἀξιώματος, ἀλλὰ καὶ τῶν χαρτιῶν, πού τὸ Κράτος τοὺς βομβαρδίζει ἀδιακόπως μ' αὐτὰ (ἐφορεία, ταμεῖο, νομαρχία, στρατολογία). Ἐὰν πάλιν τύχῃ νὰ ὑπάρχῃ εὐχέρεια πόρων, τότε οἱ τυχόν μωροφιλόδοξοι, εἴτε οἱ κλέφτες τοῦ χωριοῦ, ὁργανώνουν ἀντίπαλες κλίκες καὶ διεξάγουν πεισματώδη ἐκλογικὴ μάχη γιὰ τὸ κοινοτικὸ ἀξίωμα.

Ἀπέναντι, λοιπόν, αὐτοῦ τοῦ χωριοῦ, πού εἶναι τὸ πιὸ σύνθηδες παρ' ἡμῖν καὶ πού πιστὰ καὶ σύντομα ἐσκιτσάρισα ἐδῶ, ὁ ρόλος ὁ

(1) Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶνε τὸ κλασικὸ πνεῦμα τῆς τοκογλυφίας· ὁ στόχος τοῦ τοκογλύφου ὑπῆρξε πάντα νὰ πάρῃ τελικὰ τὸ κτήμα κι' ὄχι τόκο· ἔστω καὶ ὑψηλὸν ἀπὸ μιὰ ἐπιτυχῇ οἰκονομικῶς ἀντικειμενικῇ προσπάθεια τοῦ δανειζομένου.

δικός σας, ὡς διοικητικοῦ ὑπαλλήλου, κύριε Τσίκα, εἶναι ἀπὸ τὰ πράγματα ἐνδεδειγμένος· πρῶτο, εἶναι φανερό ὅτι τὸ ἔλος, ποὺ ἐκτείνεται πιὸ κάτω ἀπὸ τὴν ὠραία παλαιὰ κρήνη, πρέπει νὰ στεγνωθῇ· ἔπειτα, ὑπάρχουν καὶ τόσα ἄλλα ὠραία ἔργα κοινοτικοῦ πολιτισμοῦ γιὰ νὰ γίνουν· ὑγιεινὴ, νοσοκομεῖα πρὸς ἐπιχορήγησιν, πτωχοκομεῖα, ἐφημερίδες ἢ περιοδικὰ διὰ συνδρομήν, σχολικὰ κτίρια λαμπρὰ πρὸς ἀνέγερσιν, εὐρεῖες πλατεῖες πρὸς διάνοιξιν καὶ τόσα ἄλλα· ἐσεῖς, λοιπόν, βλέποντας ὅτι ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ ἀνάγκες τοῦ χρησίμου μὲν γενικῶς καὶ λαμποῦ (χανεῖς δὲν φέγει τὸν Ἡρακλέα), πλὴν μὴ ὁργανικοῦ, μὴ ἐνδελεχοῦς καὶ ἐπιφανειακοῦ καὶ συμπτωματοῦ, ἐν μιᾷ λέξει, ψευτοπολιτισμοῦ τοῦτου—βλέποντας, ἐξ ἄλλου, ὅτι ὁπωσδήποτε μέσα στοῦ χωριοῦ γίνεται ἀρκετὴ ἀνάγκη (ἀδιάφορο ἂν οἱ πόροι τῶν κατοίκων εἶνε γιγενεῖς ἢ θύραθεν), βάλλετε τοὺς πιὸ πρόχειρους φόρους, ὅπως ἀκριβῶς κάνει καὶ τὸ πρωτόγονο κράτος, ποὺ βάλλει φόρους στὴν κατανάλωσι, δημιουργεῖτε ἔτσι, οὕτως ἢ ἄλλως, τὸ καθεστὼς τῆς ἐμμέσου κυρίως φορολογίας καὶ δῆ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, κατὰ ποσοστὰ ἐπὶ τῶν δημοσίων φόρων, μεθ' ὧν καὶ τὰ κοινοτικά ταῦτα ποσοστὰ συνεισπράττονται. Καλὰ ὡς ἐδῶ· ἔπειτα, ἀφοῦ μαζευτῇ τὸ χρήμα, φανερό ὅτι πρέπει νὰ γίνουν τὰ κοινοτικά ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ· μὲ θιασαστὸ λοιπὸν ζῆλο ἰδρώετε ἀφ' ἐνὸς ν' ἀποσπάσετε τὰ ποσοστὰ ἀπὸ τὸ Δημόσιο, ἐξ ἄλλου γιὰ νὰ κάμετε τὰ ἔργα· ἄλλος κόμπος ὅμως ἐδῶ· διότι ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητος, δι' οὗ θὰ ἐργασθῇτε, εἶναι, ὡς εἶπαμε, εἴτε ὁ χαμένος ἀνθρωπάκος τοῦ χωριοῦ, εἴτε ὁ κατέργαρος μωροφιλόδοξος καὶ κλέφτης· χαρτιά, λοιπὸν καὶ κόντρα χαρτιά, προῦπολογισμοί, ἀπολογισμοί, ἐγκρίσεις, ἀπορρίψεις, σειρὰ ὅλη προληπτικῶν ἐλέγχων, ποὺ πολὺ σωστά γίνονται ἐδῶ μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ὅλοι, ἐκτὸς ἀπὸ σᾶς, εἶνε παμπόνηροι κλέφτες, ποὺ συνωμοτοῦν κατὰ τοῦ ἀποταμιευμένου κοινοτικοῦ χρηματός, ὅπως καὶ συμβαίνει κατὰ τὸ πλεῖστον.

Τώρα, ἐδῶ στὴν ἀκμὴ τῆς εὐλογίης ἀγωνίας σας, ἔρχεται ὁ κ. Παπαδημητρίου καὶ διαμαρτύρεται διὰ τὴν γραφειοκρατικὴ κωλυσιεργία σας, χωρὶς ἐξ ἄλλου καὶ ν' ἀναγνωρίξῃ κὰν τοὺς κόπους σας· ἐγὼ ὅμως ἐδῶ δίδω ὅχι σὲ κείνον, ἀλλὰ σὲ σᾶς ὁλόκληρο τὸ δίκιο· γιατί σ' αὐτὴ τὴν κοινότητα «Α», ὅπου, λόγῳ τῆς ἀναρχίας τῆς, οὐδεὶς ἄλλος ὁργανικὸς καὶ ζωντανὸς τρόπος ἐλέγχου μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ, ὅπου ἐπίσης οἱ φόροι καὶ μπαίνουν στὰ κουφά, ἐν ἀγνοίᾳ τῶν χωρικῶν (ποσοστὰ ἐπὶ τῶν δημοσίων φόρων), καὶ εἰσπράττονται ἐπίσης λαθραίως (μετὰ τῶν δημοσίων συνεισπραξίς, ἔξω δηλαδή τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως καὶ τοῦ ἐλέγχου τῶν χωρικῶν—ὅ ἐστι τρέχα γύρευε), ὅπου τέλος αὐτὰ τὰ χρήματα

διατίθενται διασπαθιζόμενα δι' ἀγαθὰ μὲν πλὴν συχνὰ οὐχὶ ἀμέ-
σου οὐχὶ ὀργανικῆς ἐξελικτικῆς ἀνάγκης κοινοτικά ἔργα πολιτι-
σμοῦ— σ' αὐτῇ, λέω, τὴν κοινότητα, ὁ γραφειοκρατικὸς ἔλεγχος
ὁ δικὸς σας, ὡς καὶ ἡ ἰδρωμένη, ἂν καὶ παραγνωρισμένη ἐν τού-
τοις, δική σας πρωτοβουλία, εἶναι ἀναμφισβήτητα ἀπαραίτητοι
συντελεσταί· τόσο μᾶλλον, πού χωρὶς ἐσᾶς τοὺς διοικητικούς ὑπαλ-
λήλους ἢ ἀναρχία τοῦ ἀναρχικοῦ χωριοῦ «Α» θὰ ἐνταθῇ ἀκόμα
περισσότερο. Ἐγὼ μάλιστα, ὑπ' αὐτοὺς τοὺς ὅρους καὶ ἐφ' ὅσον
στο χωριὸ «Α» δὲν εἶναι εὐκόλο ἀπὸ πουνθενά ἄλλου νὰ προκύψῃ
μία πρωτοβουλία, μὲ συνέχεια καὶ μὲ παράδοσι, γιὰ τὴν ὀργάνωσι
τῆς πτωσδὴποτε ἀναγκαίως στοιχειώδους διοικήσεως καὶ γιὰ τὴν
ἐκτέλεσι τῶν ἀγαπητῶν σας «κοινοτικῶν ἔργων»—θὰ ἐπρότεινα
γιὰ τὸ χωριὸ «Α» τὸ ἑξῆς: νὰ κάτσετε δηλαδὴ ἐσεῖς ὁ ἴδιος νὰ
ξεκαθαρίσετε, εἰ δυνατόν, στὸ κεφάλι σας ποῖο ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ
ἔργα πού ὄνειροπολεῖτε μὲ ἀγωνία γιὰ τὸν ἐκπολιτισμὸ τοῦ χω-
ριοῦ, ποῖο, λέω, ἀπ' ὅλα εἶναι μὲ τὴ σειρὰ τὸ πιὸ ἀπαραίτητο στὸ
χωριὸ αὐτὸ (κι' ἐδῶ εἶναι τὸ μόνον σημεῖο ὅπου τώρα σφάλλεσθε,
ὠθώντας ἀορίστως τοὺς χωριάτες εἰς τὴν ἐκτέλεσι ἔργων)· κι' ἂν
βοῇτε, π.χ., πὼς αὐτὸ εἶναι τὸ στέγνωμα τοῦ ἔλους—τότε νὰ σᾶς
βάλωμε ἐσᾶς τὸν ἴδιον, χωρὶς περιστροφῆς καὶ ἐκλογῆς, ἀλλὰ φα-
σιστικά διωρισμένον ἔμμισθον δικτάτορα ἐξ ὀνόματος μιᾶς πεφω-
τισμένης κυβερνήσεως μέσα στὸ χωριό, νὰ μαζέψετε ὅλους
τοὺς δυνατοὺς πόρους καὶ ὅλη τὴν ἐργατικὴ δύναμι, νὰ βάλετε
τοὺς ἀνᾶρχικους αὐτοὺς χωρικούς ἐμπρός, νὰ τοὺς ἀλλάξετε τὸ
γάιδαρο καὶ νὰ ξεράνετε ὅλα τὰ ἔλη, ἕως τὸν ὕστερο θρόμβο τῆς
λάσπης. Ὡστε δίκιο ἔχετε ἕως ἐδῶ καὶ μὴ διστάσετε καθόλου νὰ
τὰ πῆτε τοῦ κ. Παπαδημητρίου ἔξω ἀπὸ τὰ δόντια ὅλα αὐτὰ καὶ
ὅσα πιὸ χειρότερα ξέρετε, ἀσφαλῶς, ὡς ἐκ τῆς ὑπηρεσίας σας.

Ἐλᾶτε, ὅμως, τώρα, κύριε Τσίκα, νὰ συνεχίσωμε τὸ ταξείδι
μας εἰς τὸ χωριὸ «Β». Μπαίνουμε, λοιπόν, κι' ἐδῶ, ἀνοίγουμε ἄλλη
μιά φορὰ τὰ μάτια μας, σφίγγουμε καλὰ τὸ νοῦ μας καὶ παρατη-
ροῦμε καὶ βλέπουμε καὶ σκεπτόμεθα.

Ἐδῶ τὸ χωριὸ «Β», πεδινὸ καὶ κλεισμένον βορειοανατολικά ἀπὸ
μιά σειρὰ χαμηλοὺς γιγλόφους, ἦταν παλαιὰ τσιφλίκι· κι' ὁ μπέης
ἔβανε τότε συχνὰ βιαίως ἐδῶ τοὺς χωριάτες νὰ κάμουν ὡς ἀγγα-
ρεῖαν ὅλα τὰ γενικά ἔργα πού ἐπροστάτευαν ἐν συνόλῳ τὸ κτῆμα
καὶ τὴν παραγωγή του, ιδίως ἔκαμναν τὰ μεγάλα χαντάκια (κε-
φαλάσκηδες) πού ἐμάζευαν τὰ νερά τῶν χειμάρρων καὶ τὰ διηύ-
θυναν ἔξω ἀπὸ τὰ καλλιεργήσιμα μέρι· ἀκόμα δὲ ὁ μπέης δὲν
τοὺς ἄφηνε νὰ καλλιεργοῦν ὅπου θέλαν, ἀλλὰ τοὺς καθώριζε ἀπὸ
πρὶν κάθε χρόνον δύο συνεχεῖς περιοχῆς πού θὰ καλλιεργοῦσαν, τὴ

μιά, στή σειρά, χειμωνιάτικα, τὴν ἄλλη, στή σειρά ἐπίσης, ἀνοι-
 ξιάτικα· ἔτσι ὁ μπέης κράταγε ἐλεύθερη κάθε χρόνο μιὰ τρίτη
 συνεχῇ περιοχὴ, ἐλεύθερη ἀπὸ σπαρτιά, κι' ἐκεῖ ἔμπαζε τὸν τσέ-
 λιγκα μὲ τὰ πρόβατα· καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ μπέης ἄρμεγε καὶ
 τοὺς χωριάτες καὶ τοὺς τσοπάνηδες, σίγουρος ἔτσι πῶς, ἂν δὲν
 πιάσῃ τίποτα ἀπὸ τὸν ἕνα, θὰ πιάσῃ κάτι ἀπ' τὸν ἄλλο, ὥστε
 τοῦλάχιστο νὰ μὴν τοῦ λείψῃ τὸ τακτικό του· καὶ ἡ δου-
 λειὰ αὐτὴ βάσταξε χρόνια. Κάποτε ὅμως γίνηκε ἐπανά-
 στασις, οἱ χωριάτες διῶξαν, σκότωσαν τὸ μπέη, πέταξαν
 ἔξω καὶ τοὺς δικούς του ὅλους καί, βάλλοντας ἔπειτα στὴ
 μοιρασιὰ τὸ τσιφλίκι, κάθησαν ἀφεντάδες μέσα. Χαρούμενοι, λοι-
 πόν, πᾶνε σπέρνουν δεξιά ἀριστερά, παντοῦ ἀπὸ ἀπληστία νὰ πα-
 τήσουν ὅσο μπορούσε καθένας πὶο πολλὴ γῆς, τόσο μάλιστα ποί,
 ἀπὸ τὸν ἴδιο λόγο, ἀπὸ τὴν ἀπληστία, δὲν ἔβαλαν οὔτε τὸν τσέ-
 λιγκα στὴ βοσκή, πὺν ἄλλωστε τὴν εἶχαν ἐδῶ κι' ἐκεῖ θρουμματίσει
 καὶ σπεῖρει· ἀκόμα, ἐπειδὴ κύτταζαν ὁ καθένας μόνο μπρὸς στὴ
 μύτη του, ξέχασαν νὰ ἀνοίξουν καὶ τὰ τακτικά μεγάλα χαντάκια
 πὺν μακρυνά-μακρυνά περιλάμβαναν ἀπὸ κάτω κι' ἐκάλυπταν ὅλο τὸ
 κτήμα καὶ τὸ προστάτευαν ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀνοιξιάτικους καὶ
 φθινοπωρινούς ἀποτόμους χειμάρρους. Ὡ! τοῦ θαύματος ὅμως!
 Ἐκείνῃ τῇ χρονίᾳ, ἡ τύχη τᾶφερε καὶ κάτι δυνατὲς βρογὲς ἀνοι-
 ξιάτικες ἔφεραν τὰ νερά ὅλα μαζί κάτω μὲ πολλὰ κοτρώνια καὶ
 μετέβαλαν τὸν σπαρμένο κάμπο σὲ ποταμιὰ· ἀκόμα μαῦρος λίθας
 καίει τὰ σπαρτά καὶ οἱ χωριάτες δὲν μπάζουν οὔτε σπυρί· πεῖνα
 καὶ τῶν γονέων, λοιπόν, καὶ μεγάλῃ συλλογῇ ἔπιασε τοὺς νεαροὺς
 τούτους ἐλευθέρους νοικοκυραίους. Ἔτσι τὸ φθινόπωρο τὸ ἄλλο,
 φρονιμώτεροι πιά, μὲ ἀρχηγούς σεβάσιμους τοὺς πὶο γέρους κάθε
 οἰκογένειας, ἐπῆραν πρῶτα-πρῶτα τὰ τσαπιά καὶ πῆγαν ἀπάνω
 ὅλοι μαζί στοὺς μεγάλους κεφαλάρηδες καὶ τοὺς ἔσκαψαν βαθειά,
 ὅπως παλιὰ μὲ τὴν ἀγγάρεια, ξώρρισαν μάλιστα καὶ τὸ χείμαρρο
 νὰ μὴν ξαναφουσκώσῃ· ἔπειτα, ἀμέσως, ἄρχισαν τὴν καλλιέργεια
 καὶ ὄχι πιά ἀναρχικά, ὅπως τὸν πρῶτο χρόνο, ὅπου δηλαδὴ ἤθελε
 ὁ καθένας στὴν πλατειὰ ἀκόμα τότε περιοχὴ τοῦ χωριοῦ, ἀλλά,
 κατὰ τὰ παλαιὰ ἔθιμα, ὅπως στὴ σειρά ὅλους μαζί τοὺς ἔβανε βι-
 αίως ὁ μπέης· τὸ δὲ ἄλλο μέρος, κατὰ τὴ παλαιὰ ἐπίσης συνήθεια,
 τὸ νοίκιασαν στὸν τσέλιγκα· κι' ἔτσι, στὸ τέλος, τὸν ἄλλο χρόνο
 καὶ ἀπὸ τὰ χωράφια ἐσώδειψαν καοπὸ ὅ,τι ἔδωσε ὁ καυμένος ὁ
 Θεὸς κι' ἀπὸ τὸν τσέλιγκα πῆραν καὶ μοίρασαν τὸ νοῖκι σὲ χρῆμα
 καὶ σὲ εἶδος, πληρώσαν μάλιστα ἀπ' αὐτὸ πρὶν τῆς μοιρασιᾶς καί
 ὅ,τι ἄλλες κοινὲς ἀνάγκες εἶχε τὸ χωριό, τὸν ἀγοροφύλακα, τὸ νε-
 ροφόρο κλπ· τί βλέπουμε λοιπόν ἐδῶ; Βλέπουμε ὅτι, σὲ δεδομένη

στιγμή, στην άκμή της πρώτης αναρχίας, με τή σύμπτωσι τῆς κακῆς σοδειᾶς, ὅλοι αὐτοί οἱ χωριάτες βρέθηκαν σέ μιᾶ ἐνιαία γραμμῇ ὑπὸ τὸ πέλμα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὅλοι ἀνάγκης, τῆς πείνας δηλαδὴ πὺν προῆλθε ἀπὸ ὁμαδικό τους λάθος· καὶ ὅτι, ἀπὸ τὴν ἴδια πίεσι ἔπειτα—ὄχι δηλαδὴ ἀπὸ καλὴ τους καρδιά—μπῆκαν στὸν ἴσιο δρόμο καὶ κατέληξαν στὸ ἴδιο ὅλοι συμπέρασμα καὶ βρῆκαν καὶ καθιέρωσαν μὲ κοινὴ πιά συνειδητὴ θέλησι ἓνα καθεστώς, ὅμοιο μὲ τὸ παλαιό, πὺν εἶναι, ἂν καλὰ τὸ σκεφθῆς, κύριε Τσίκα, αὐτὴ ἡ βᾶσις καὶ ἡ ψυχὴ τῆς κοινότητος, ἡ καθ'αὐτὸ συνέιδησις αὐτῆς· ἡ κοινότης λοιπὸν ἐδῶ εἶναι ὅτι οἱ χωριάτες κατέλαβαν ὅτι, ἐπὶ ποιῶν φρικώδους πείνης, ναὶ μὲν θὰ ἔχῃ ὁ καθεὶς τὸ χωράφι του, ὅμως δὲν μπορεῖ καὶ νὰ τὸ καλλιεργῇ ὅποτε καὶ ὅπως καὶ μὲ ὅ,τι θέλει, ἀλλὰ ὅτι πῶς συμφερότερο εἶναι σ' αὐτὸν νὰ ἐνεργῇ ὅλα αὐτά, νὰ δουλεύῃ ἐπίσης καὶ στὸ μεγάλο κεφαλᾶρι πολὺ πρόθυμα, ὥστερα ἀπὸ κοινὴ συνεννόησι καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν πρεσβυτέρων, πὺν ἴσια ἴσια κάθε οἰκογένεια εἶχε ἓναν τέτοιον σεβαστότερον μέσα στὺς κόλπους τῆς· ἡ κοινότης δηλαδὴ ἐδῶ εἶναι ἀφ' ἐνὸς ἡ κοινὴ συμφωνία πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ βιοπορισμοῦ μὲ τὸ καλύτερο σύστημα ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἐξ ἄλλου ἡ ἱεράρχησις κάτω ἀπὸ τὴν φυσικώτερη, τὴν ὀργανικώτερη, τὴν πρώτη-πρῶτη ἐξουσία μέσα στίς ἀνθρώπινες ὁμάδες, τοὺς σεβαστότερους δηλαδὴ ἀπὸ κάθε οἰκογένεια συγγενειακῇ. Ἐννοεῖται δὲ καὶ τὸ πῶς οὐσιαστικό, ὅτι ἡ κοινότης αὐτὴ ἔχει καὶ πόρον τὸ ἐκ τῆς ἐνοικιάσεως τῆς βοσκῆς κοινὸ ἔσοδο, πὺν δὲν εἶναι ἀπὸ φόρο πὺν μπαίνει καὶ εἰσπράττεται μηχανικά, παρὰ τὴν θέλησιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τῶν χωρικῶν, συχνὰ λαθραίως, ἀλλὰ πὺν προέρχεται καὶ αὐτόματα δημιουργεῖται ὡς κοινὸς πόρος ἀπὸ ἀνώτερη ὀργανικὴ ἄμεση ἀνάγκη προσαρμοσμένη εἰς τὸ σύστημα τῆς καλύτερης ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς καὶ ὄχι εἰς τὴν κυκλοφορίαν καὶ τὴν κατανομὴ τοῦ πλούτου (φορολογία κλπ.).

Αὐτὰ στὴν ἀρχή· ἔπειτα, τούτων οὕτως ἐχόντων, κύριε Τσίκα, καὶ τῶν ἐκ τῆς βοσκῆς κοινοτικῶν πόρων εἰσπραττομένων τακτικά, ὑπὸ τὴν ἄμεσον δέ, σημειῶστε το καλὰ, ἀντίληψιν καὶ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον ὅλων τῶν χωρικῶν, συνέβη ὥστε, λόγω καὶ τῆς αὐξήσεως τῶν γειτονικῶν Ἀθηνῶν ὡς καὶ τῆς τιμῆς τῶν γαλακτερῶν καὶ τοῦ ἐνοικίου ἐκ βοσκῆς στὴν κοινότητα «Β» συνεπῶς, σιγὰ-σιγὰ ὁ πόρος αὐτὸς ἔγινε μεγάλος. 200, 300, 400, 500 τέλος χιλιάδες δραχμῆς τὸ χρόνο· τότε μερικοὶ νεώτεροι κι' ἐπιπόλαιοι καραφάνταλοι χωριάτες, παίρνοντας τὸ εὔκολο αὐτὸ χρῆμα, τῶβαλαν στίς κοιμπούρες ἀντὶ γιὰ στράτσο, κι' ἐτουφέκαγαν μὲ χιλιάδικα, ἄλλοι ἔχτιζαν φανταχτερά ἐξωτερικῶς σπίτια καὶ ἔσωθεν γιομᾶτα

ψύλλους και κουτσουλιές, άλλοι τέλος από ψευτοπαλληκαριά σκότωσαν στο μεθύσι απάνω και πήγαν στη φυλακή. Έσείς πάλιν από την νομαρχία, σωστά βέβαια από την άποψή σας, σκεφθήκατε κατά τον ίδιο καιρό: αν αυτό το χρέυμα της ιδιόμορφης χωριάτικης κοινότητας, που οι ανόητοι αυτοί το βάλλουν στα κουμπούρια, το μαζέψουμε εμείς και το βάλουμε στο ταμείο της δικής μας, της νομαρχιακής κοινότητας, ιδού ότι κάνουμε χίλια αγαθά έργα κοινοτικού πολιτισμού σ' αυτό το άθλιο χωριό «Β», νοσοκομεία, κρεμαστούς κήπους, βιβλιοθήκες, πλατείες, ηλεκτρικό φως.

Οι γεροντότεροι όμως και οι σωφρονέστεροι, βλέποντας εκ παραλλήλου πως μαζή με τους κοινοτικούς πόρους, πλήθαινε κι' ο πληθυσμός, αγόρια και κορίτσια, σηκώθηκαν κι' είπαν: αδέρφια, μην παίρνει ο νους σας άέρα: βάλτε άμπελι 20 ρίζες, βάλτε έληδες πέντε ρίζες για κάθε κορίτσι σας, για κάθε αγόρι σας: μάλιστα προτείνουμε για τη δουλειά αυτή να ξεχωρίσωμε τον τάδε και τον τάδε λοφίσκο του χωριού μας για νάχουμε τα δένδρα μας όλα μαζί, να τα φυλάμε ευκολώτερα: έτσι είπαν κι' επεβλήθησαν οι όλοινοι στους πολλούς και τόκαμαν ακριβώς έτσι μ' έννοείτε, κύριε Τσίκα, ότι έδω μπήκε τώρα και το δεύτερο πάτωμα στο κοινοτικό οικόδομημα.

Και μιὰ κι' έγινε ή άρχή αυτή ή καλή, ή χωριάτικη κοινότης «Β» πρόκοψε και θέριεψε. Γιατί, με το μέγαλωμα των άμπελιών και των παιδιών, και ή ανάγκες μεγάλωναν και οι άρμοι έοφίγγαν: και τότε οι άρχηγοί με την φρόνησι κι' ένας από όλους, πού, εκτός της φρονήσεως, επρόβλεπε και το δικό του το προσωπικό και του χωριού του το συμφέρον από πολύ μακρυνά και που συνδύαζε ακόμη και τιμή και μεγαλοφνία, αλλά και πονηριά τρομερή, μάζεψε τους μούστους κι' επί των ιδίων παλαιών οικονομικών βάσεων επέτυχε την δεύτερη μετατροπή, έκαμε δηλαδή μεγάλο κοινοτικό εργοστάσιο οίνοποιίας κι' έτσι πλάτυνε και βάθυνε τις ρίζες και τη συνείδησι του χωριού και την έδесе καλά και ανέδειξε μιάν πρότυπη και ζωντανή κοινότητα, ή οποία, φυσικά, όταν ήλθε ή πραγματική ώρα του σωστού πολιτισμού, έκαμε εκ του ασφαλούς πιά περισσεύματος των κοινοτικών πόρων και πλατείες και δρόμους και καμπαναριά και γηροκομεία, έφερε δε και το ηλεκτρικό και μάλιστα ως δύναμι κινητήρια του εργοστασίου, απ' όπου παίρνουν και οι χωριάτες φως και όχι χάριν γούστου και επιφανειακού ψευτοπολιτισμού. Και όλα αυτά έγιναν, δόξα τω θεώ, χωρίς έσείς να ιδρώσετε καθόλου, κύριε Τσίκα.

Άλλά προσέξτε, παρακαλώ: γιατί μ' αυτό το τελευταίο δέν-

θέλω καθόλου νά πῶ πῶς ἐσεῖς καί τὸ κράτος δὲν ἔχετε θέσι σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεσι· ἀντίθετα, λέω πῶς ἔχετε καὶ παράχετε καὶ θέσι καὶ ρόλο· καὶ δὲν ἔχω καμμιά δυσκολία καὶ νά σᾶς τὸν ὑποδείξω μιὰ ἄλλη φορὰ, ἀφοῦ πρῶτα ὅμως εἰδοῦμε μὴ τυχὸν ἔχετε σεῖς ἢ ὁ κ. Παπαδημητρίου ἀντίρρησηι πουθενά σὲ ὅσα εἶπα ἕως ἐδῶ.

Μόνο ἀπὸ τῶρα σᾶς ἐξηγῶ ποιὰ ἡ διαφορὰ ἀπὸ τὴν «Α» ὡς τὴν «Β» κοινότητα. Εἰς τὴν πρώτη τὸ Κράτος ἐπεμβαίνει ὀργανωτικά καὶ κατευθυντικά, ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω, δημιουργεῖ δηλαδή προορισμοὺς κοινοτικούς, καὶ λειτουργίες καὶ ὄργανα, διαθέτει καὶ τοὺς πιὸ πολλοὺς πόρους τῆς κοινότητος, πολλές φορὲς πρωθύτερα καὶ ἐπιβλαβῶς· ἀλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει· ἐγὼ παραδέχομαι ὅτι σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι ἔχετε μὲ τὸ μέρος σας τὸ δίκιο ἔναντι τοῦ κ. Παπαδημητρίου· προσθέτω μάλιστα ὅτι τὸ νά βγάνη κανεῖς δικηγορικοὺς λόγους καὶ τὸ νά διεκδικῇ ἀπὸ σᾶς ἐλευθερίας λαϊκὰς καὶ κοινοτικάς ἀνω σ' αὐτὴ τὴ βάσι τῆς φτιαχτῆς «Α» κοινότητος, τοῦτο εἶναι μασκαραλίκι πού τὸ βαρεθῆκαμε πιά. Ἀντίθετα ὅμως στὴ δεύτερη κοινότητα, τὴ ζωντανή, αὐτοφυῆ καὶ οργανική, ἡ κυρία προϋπόθεσις τῆς ὑπάρξεώς της καὶ ἐξελίξεώς της δὲν εἶναι ἡ δική σας ἀγαθὴ καὶ κατὰ πολλὰ ἀξιότιμη πρωτοβουλία, ἀλλὰ εἶναι τὸ νά μορῇ νά συγκεντρῶνῃ κάθε φορὰ ἡ ἴδια, μὲ ἀπόλυτα δική της πρωτοβουλία, ὅλους τοὺς πόρους της καὶ ὅλες τίς δυνάμεις της σ' ἐκεῖνο τὸ μοναδικὸ σημεῖο, ὅπου αἰσθάνεται ὀργανικὴν πρὸς τοῦτο ἀνάγκην· καὶ σ' αὐτὴ συνεπῶς τὴν περίπτωσι ἡ κοινότης ἐδῶ πρέπει νάχη ἀπόλυτη ἐλευθερία νά ἀνοίγῃ ἡ ἴδια νέους προσανατολισμοὺς, νά δημιουργῇ λειτουργίας καὶ ὄργανα καὶ νά διαθέτῃ τοὺς πόρους μέχρι πεντάρας καὶ νά κινῆται σὰν γνήσιο κύτταρο ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω γιατί κανεῖς ἄλλος δὲν μπορεῖ καλλίτερα ἀπὸ τὸ χωρὶ αὐτὸ νά ἔξῃ τί τοῦ χρειάζεται κάθε φορὰ· καὶ ποτὲ ἐδῶ δὲν ἐπιτρέπεται στὸ κράτος νά δημιουργῇ λειτουργίες καὶ ὄργανα καὶ νά διαθέτῃ τοὺς πόρους τοὺς κοινοτικούς κατὰ τὴ δική του ἀντίληψιν μέσα στὸ χωροῖο καὶ νά τὸ προσανατολίξῃ ἐπεμβαῖνον ἐκ τῶν ἔσω πρὸς τὰ ἔξω. Μπορεῖ μόνο ἀπὸ ἔξω πρὸς τὰ ἔσω νά ἀνακατωθῇ, περιορίζοντας ἕνα υπερτροφικὸ τυχὸν ὄργανο ὑπαρχούσης λειτουργίας κατὰ τὸ γενικώτερο συμφέρον.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'.

Τὰ βαθύτερα αἷτια τῆς ληστείας καὶ ἡ θεραπεία αὐτῶν.

(Μελέτη ἀναφερομένη εἰς τὰ προβλήματα τῶν περιγραφεισῶν ἐν τῷ κειμένῳ ὀρεινῶν καὶ παθητικῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν, τῶν εἰδικειμένων εἰς τὴν ὑπερπαραγωγὴν ἀνθρώπινου μόνον ὕλικου. Εἶναι εἰς δύο ἄρθρα, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Πρωΐαν» τῆς 15ης Σεπτεμβρίου 1928).

1ον

Ἡ Ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ ἡ ληστρικὴ γονιμότης της.

Διὰ νὰ κρίνῃ κανεὶς φαινόμενα κοινωνικά, ἐνδημικά μάλιστα σχεδόν, ὅπως ὁ ληστοτροφικὸς χαρακτήρ τῆς ὀρεινῆς Ἑλλάδος, χρειάζεται ν' ἀναζητήσῃ τὰ οὐσιώδη αἷτια καὶ γενικὰ τὴν πραγματικὴν γεννεολογίαν των· ἀκόμη δὲ πρέπει, ἂν εἶναι δυνατόν, νὰ τὰ μελετήσῃ εἰς ἐκείνας τὰς περιόδους τῆς δρασέως των πού συμβαίνει νὰ παρουσιάζονται μὲ χαρακτῆρας ἐντονωτέρους.

.. Ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Ὀθωνος καὶ διὰ πολὺν κατόπιν καιρὸν ἐπὶ Γεωργίου, ἰδίως, λέγω, κατ' αὐτὰς τὰς περιόδους, ἡ παρ' ἡμῖν ληστεία προσφέρεται πρὸς μελέτην μὲ χαρακτηριστικά ὄντως ἀνάγλυφα. Καί, λέγοντας ἀνάγλυφα χαρακτηριστικά, δὲν ἐννοῶ καθόλου τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ σύστημα τῶν ληστειῶν, οὐδὲ τὰ μυθιστορηματικά σχετικὰ ἐπεισόδια, οὐδὲ τὸ κοινωνικὸν των χρῶμα, οὐδ' ἐξ ἄλλου τ' ἀντίστοιχα μέτρα τῆς καταδιώξεως τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀργανώσει τὸ Κράτος· κυρίως θ' ἀναφερθῶ, καθὼς εἶπα, εἰς τὰ οὐσιώδη ληστογεννεσιουργικὰ αἷτια.

Κατὰ τὰς περιόδους λοιπὸν αὐτὰς παρατηρήθησαν εἰς τὴν ὀρεινὴν, τὴν Στερεὰν πρὸ παντὸς Ἑλλάδα, δύο φαινόμενα τὰ ὁποῖα διεσταύρωσαν ἀλλήλα καὶ ἔσχον περιεργοτάτας συνεπείας μία τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἐπίτασις τῆς ληστείας. Καὶ τὸ ἐν μὲν ἐξ αὐτῶν ἦτο ἡ ἐξασθένεισις τῆς οἰκονομίας τῶν ὀρεινῶν αὐτῶν περιοχῶν τὸ δὲ ἄλλο ἡ ἔντασις τῶν δημογραφικῶν περισσευμάτων τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς ἰδίας περιοχάς.

Τὸ φαινόμενον τῆς οἰκονομικῆς ἐξασθένεισεως ὠφείλετο εἰς τὴν ἐκ τῆς σπάνιος ἰδίως ρευστοῦ χρήματος ὑψώσιν τοῦ τόκου μέχρι σημείου διαθροατικοῦ αὐτῶν τῶν ριζῶν τῶν μικρῶν χωρικῶν γεωργοκτηνοτροφικῶν μας ἐκμεταλλεύσεων· ὠφείλετο εἰς τὴν ἐξασθένησιν τῆς γῆς καὶ εἰς τὴν μείωσιν τῆς ἀποδόσεως τῆς τε καθαρῶς γεωργικῆς καὶ τῆς κτηνοτροφικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ὀρεινῶν χωρικῶν οἰκογενειῶν· ὠφείλετο τέλος εἰς τὴν παραλλήλως

τῇ ἐξασθενήσει τῶν κλάδων τούτων σημειωθείσαν βαθμιαίαν διάλυσιν καὶ τῶν λοιπῶν βιοτεχνιῶν, μικροχειροτεχνιῶν, δι' ὧν ἐν τούτοις οἱ ὀρεινοὶ πληθυσμοὶ συνεπλήρωναν τὸν πορισμὸν τῶν πρὸς τὴν ζωὴν ἐπιτηδείων· δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ χώρος νὰ ἀναλύσω αὐτὸ τὸ γεγονός, πῶς δηλαδὴ συνέπεσε καὶ αὐτὴ ἡ διάλυσις τῶν βιοτεχνιῶν, πού ἐκορύφωσε ἔτσι τὴν κρίσιν τῆς οἰκονομίας τῶν ὀρεινῶν πληθυσμῶν· λέγω μόνον ὅτι πολὺ συνετέλεσεν εἰς τοῦτο ἡ καταπλημμύρησις τῆς ἑλληνικῆς ἀγορᾶς ἀπὸ ἀντίστοιχα εὐθηνὰ εὐρωπαϊκῆς προελεύσεως βιομηχανήματα, τὰ ὁποῖα ἐξετόπισαν τὰ παλαιὰ ἐγχώρια προϊόντα τῆς βιοτεχνίας καὶ ἀνέτρεψαν ὀριστικῶς τὴν παλαιὰν σχεδὸν κλειστὴν οἰκονομίαν τῶν ὀρεινῶν τιμημάτων καὶ γενικὰ τὴν ἰσορροπίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς.

Τὸ δὲ ἕτερον πάλιν φαινόμενον συνίστατο εἰς ἀπλὴν ἔντασιν, ὡς εἶπα, τῆς δημογραφικῆς κινήσεως, ἣτις παρουσίασε πάντοτε μεγάλη ἢ μικρὰ περισσεύματα εἰς τὰ ὀρεινὰ τμήματα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ κατεύθυνσις πού ἠκολούθησαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ ἡ τύχη τῶν περισσευιάτων αὐτῶν πιεζομένων καὶ ἀπὸ τὸ περιγραφέν ἀνωτέρω πρῶτο φαινόμενον τῆς ἐξασθενήσεως τῆς χωρικῆς οἰκονομίας, αὐτὴ ἡ τύχη τῶν εἰρημένων πλεονασμάτων εἶναι πού ἐχρωμάτισε ζωηρὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς καὶ ἐτροφοδότησε, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὰς ληστρικὰς περιπετείας, ὡς πρὸς τὰς ὁποίας ἡμπορεῖ τις ἀναμφισβητήτως νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἐνστίκτου ληστρικοῦ μὲ ἰδιάζουσιν κοινωνικὴν ὑφὴν ὅχι ὅμως καθόλου περὶ ἐνστίκτου ἐγκληματικοῦ ἐν τῇ χώρᾳ. Δύναται τις μάλιστα ἀντιθέτως νὰ παρατηρήσῃ ὅτι τὰ ὑψηλότερα σημεῖα τοῦ αὐθορμήτου ἀνθρωπισμοῦ συμπύπτουν ἐν Ἑλλάδι μὲ τὰ κατακόρυφα τῶν ληστοτρόφων περιοχῶν.

Ἀλλὰ δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ ὁμιλήσω διὰ τὴν, λίαν ἐνδιαφέρονσαν ἄλλως τε, αἰσθητικὴν καὶ κοινωνικὴν πλευρὰν τῆς ἑλληνικῆς ληστείας, διὰ τὴν θέσιν πού ἔλαβαν οἱ χωρικοὶ ἔναντι αὐτῆς ὡς καὶ ἔναντι τοῦ δικέκοντος Κράτους, διὰ τὰ σχετικὰ ἔθνη, ἔθιμα, παραδόσεις κλπ.

Περιορίζομαι εἰς τὸ ζήτημα τῶν κατευθύνσεων πού ἔλαβαν ἐν τῷ ἄνῳ τῆς ζαῆς τὰ εἰρημένα δημογραφικὰ περισσεύματα, ἐκ τὸς δηλαδὴ τοῦ μικροῦ τμήματος τοῦ πληθυσμοῦ πού ὑπῆρξεν ὁ τυχερός, ὃς εἰπόμεν, κληρονομίαν τῶν ἰσχυρῶν πέρις τῆς ἐξήσθηνμένης πατροπαράδοτου χωρικῆς οἰκονομίας. Θὰ ἡμπορούσαμεν ἀκόμη τρία τμήματα νὰ διακρίνωμεν : α') ἐν τμήμα ἐξ ἐκείνων πού ἀπεδήμησαν πρὸς βιοπορισμὸν ἀρχικῶς μὲν εἰς τὰς γύρω χαμηλὰς περιοχὰς καὶ μικρὰς πόλεις, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν μερικοί, βραδύτερον δὲ καὶ ἔξω τῆς χώρας εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, εἰς τὴν Ροιμανίαν, τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Μικρασίαν, τὴν

Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν τέλος. β') Ἐτερον τμήμα, ἐξ ἐκείνων ποὺ προσήλθον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κράτους, εἰς τὸν στρατὸν ἰδίως καὶ εἰς τὴν χωροφυλακὴν οἱ ἐκ Στερεᾶς Ἑλλάδος, διότι αἱ ἀντίστοιχοι ἐκ Πελοποννήσου ὁμάδες διεπότησαν τοὺς πολιτικούς καὶ ἰδίως τὸν δικαστικὸν κλάδον, εἰδικευθέντες εἰς τὸ νὰ δικάζουν τοὺς ἄλλους Ἕλληνας σύμφωνα μὲ τὸν ρωμαϊκὸν καὶ τὸν βαυαρικὸν νόμον· καὶ γ') Τὸ τελευταῖον τμήμα ἐξ ἐκείνων ποὺ ἐστρατολογήθησαν εἰς τὸ ληστρικὸν πάνθεον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ἐπρεπε νὰ ἐπιμείνω εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ διότι ἔχει σημασίαν κεφαλαιώδη, δεδομένου ὅτι συχνὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ οἰκογένεια ἀνέδειξεν ἓνα γεωργόν, ἓνα ἐπίσκοπον, ἓνα ἀρχηγὸν τῆς χωροφυλακῆς καὶ ἓνα τέλος ληστὴν ἐξ ἴσου ἔνδοξον. Καὶ παρατηρήθη ὅτι οἱ ζωηρότεροι ἐκ τῶν νέων αὐτῶν, εἰσελθόντες εἰς ἀντιθέτους δρόμους, οἱ μὲν εἰς τὴν χωροφυλακὴν, οἱ δὲ εἰς τὴν ληστείαν, συνεζόρησαν τὰς ἀντιπάλους παρατάξεις, ὧν οἱ ἀγῶνες θὰ καταλάθουν πολλὰς καὶ χαρακτηριστικὰς σελίδας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεώρους Ἑλλάδος. Ἡ τύχη δὲ συχνὰ καὶ μόνη αὐτὴ ὠδήγησεν ἔξω τοῦ κοινωνικοῦ πλαισίου τὴν ἑτέραν, οὐδόλως δὲ χειρότεραν τῶν ἄλλων, μερίδα τοῦ περισσεύοντος πληθυσμοῦ, ὃ ὁποῖος οὐδέποτε ἐγνώρισε πραγματικὴν, πατρικὴν καὶ πεφωτισμένην συγχρόνως διοίκησιν· διότι ἂν ὑπῆρχεν ἡ μέριμνα προπαρασκευῆς εὐρυτέρων πλαισίων μὲ ἀνάλογον χωρητικότητα δι' ὅλας τὰς ὁμάδας τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ κατανομή καὶ ἡ εἰκὼν θὰ ἦτο βέβαια πολὺ διαφορετικὴ.

Ἐάν τις ἔχῃ ἓνα χωράφι, φροντίζει διαρκῶς καὶ ἀγωνίζεται νὰ περισυλλέξῃ συχνὰ καὶ πολὺ μακρόθεν, μὲ αὐλᾶκια βαθειὰ καὶ τὰ ἰσχνότερα ρεῖθρα τοῦ νεροῦ διὰ νὰ τὸ κάμῃ ποτιστικόν· ἄλλ' οἱ ἐντεταλμένοι τὴν μέριμναν τοῦ ἀγροῦ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας δὲν κάμνουν τὸ ἴδιο προκειμένου νὰ διοχετεύσουν εἰς ἐργασίας παραγωγικὰς τὰς καλυτέρας φλέβας τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Ἐν τούτοις αἱ ληστρικαὶ περιοχαὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἶναι αἱ ἰδίαι ποὺ δι' ἰδίων δυνάμεων ἐπώκησαν γεωργικῶς τὰς χαμηλὰς περιοχὰς τοῦ Ἀχελώου καὶ τῆς Τριχωνίας ὅπως τὸ ἴδιον οἱ Γορτύνιοι ἐπώκησαν τὴν Ἠλείαν. Λειτουργούσης τῆς προηγουμένης Βουλῆς, ἡμεῖς εἶχαμεν δημοσιεύσει μίαν συστηματικὴν μελέτην προτείνοντες τὴν ἴδρυσιν περιφερειακῶν ταμείων αὐτοεποικισμοῦ μὲ τοπικοὺς πόρους πρὸς χειραγώγησιν καὶ ἐποίκισιν δι' ἰσχυρὰς τραπεζιτικῆς πιστωτικῆς ὑποστηρίξεως ὅλων τῶν περισσευόντων ὀρεινῶν πληθυσμῶν, οἱ ὅποιοι φεύγουν πρὸς τὰς πόλεις καὶ τὸ ἐξωτερικὸν μόνον καὶ μόνον δι' ἄλλειψιν ἐπαρκοῦς καὶ πατρικῆς πιστωτικῆς ὑποστηρίξεως ἥτις ἀπαιτεῖται διὰ νὰ συστηθῇ μία ἀρχαρία μι-

κρογεωργική επιχείρησις. Ἀφοῦ τὸ κυριώτερον φαινόμενον τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς πατρίδος μας εἶναι αὐτὸ τὸ δημογραφικόν, ἐνομίσαμεν πρέπον ν' ἀσχοληθῶμεν εἰς αὐτό, δίδοντες δείγματα δραστηριότητος ἐπιστημονικῶς προσηρμοσμένης εἰς τὰς τοπικὰς συνθήκας τῆς χώρας· ὅμως ἡ παρελθούσα Βουλὴ, ὅπως καὶ τόσαι ἄλλαι προηγούμεναι, δὲν εἶχε καιρὸν οὐδ' ἡ ἰδία νὰ σκεφθῇ αὐτὰ τὰ πράγματα, οὐδ' ἀπὸ ἄλλους προτεινόμενα νὰ τὰ ἐγκολπωθῇ.

Ἐν τούτοις σήμερον ὑπέρποτε ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι αἱ ὀρεῖναι πένονται κυριολεκτικὰ, διότι εἰς τὴν παλαιάν, ἥδη περιγραφεῖσαν, ἀτονίαν τῆς χωρικῆς οἰκονομίας προσετέθησαν καὶ ἄλλα δεινά, ὧν κυριώτερα εἶναι ἀφ' ἑνὸς ἡ μείωσις τοῦ ἐξ Ἀμερικῆς προσθέτου βιοποριστικοῦ πόρου καὶ ἐξ ἄλλου ἡ ἐλάττωσις αὐτῆς τῆς ἐργατικότητος τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἰδίως τῶν γυναικῶν, ἡ δίψα τῆς ὑπερτάς προσόδους πολυτελείας κλπ. Ἐπὶ πλέον ἡ ληστεία ὡς δυνατὴ φωτιά ἀγκαλιάζει καὶ φλέγει ὁλόκληρον τὸν ὀρεινὸν κορμὸν τῆς χώρας ἐκ παραλλήλου μὲ τὸν πυρετὸν τῆς πείνης.

Δὲν κρίνω κἄν ἀπαραίτητον νὰ κάμω ἐδῶ τὴν κριτικὴν τῶν οἰκονομικῶν μέτρων καὶ τῶν μέτρων τῆς ὁμότητος τῶν ἐκτελέσεων, οὐδ' ἐπίσης σκοπεύω νὰ μειώσω τὴν σημασίαν τῶν καταδιωκτικῶν μέτρων. Ὁ πνιγμένος εἶναι φυσικὸν νὰ πλάνεται ἀπὸ τὰ μαλιά του. Ἐν τούτοις ὡς πρὸς τὰς ἐκτελέσεις πρέπει νὰ ἔχῃ τις ὑπ' ὄψιν του ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἔχει πλέον τὴν παλαιάν εὐαισθησίαν καὶ εἶναι ἐξοικειωμένος μὲ ὅσον δήποτε ὠμὰ μέτρα, ὡς αἱ ἐκτελέσεις· οὐδ' οἱ λησταὶ συνελπῶς θὰ πτοηθοῦν ἀπ' αὐτά. Ὡς πρὸς τὰ ἄλλα δὲν πρέπει κανεὶς ν' αὐταπατάται ἐλπίζων ὑπερβολικὴν ἀπόδοσιν τῶν μέτρων τούτων παραλληλίζων αὐτὰ μὲ ἐκεῖνα τοῦ κλασσικοῦ γενομένου Ὑπουργοῦ Δημητράκοπούλου· ποτὲ δὲν θὰ ἐξηγηθῇ ἐπαρκῶς ὅτι ἐκεῖνα τὰ μέτρα ἦσαν μηχανικὰ καὶ δὲν ἀπέδωκαν μόνιμους καρπούς· ἐξ ἄλλου ἡ ζωοκλοπὴ καὶ ἡ ληστεία ἐσταμάτησαν, διότι οἱ ζωοκλόποι καὶ οἱ λησταί, ὡς καὶ οἱ ὑπομήφριοι τοιοῦτοι, ἐφ' ὅσον διέφυγαν τὴν σύλληψιν, εἴτε ἐπῆγαν ἀμέσως εἰς Ἀμερικὴν, εἴτε συντόμως ἐστρατεύθησαν εἰς τοὺς διηνεκεῖς πολέμους, ἀσχοληθέντες εἰς ἄλλα ἔργα ὅπου οὐχ' ἦττον εὖρον καὶ πόρον ζωῆς. Ὁ πόλεμος ἐξέτρεψε τότε ἐκ τῆς φυσικῆς κοίτης τῶν ὅλα τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα τῆς Ἑλλάδος. Δὲν δύναται ὅμως τις μὲ μέτρα ἔκτακτα ἢ μηχανικὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ μόνιμον κοινωνικὸν φαινόμενον, ὡς τὸ δημογραφικόν, τὸ βασικώτερον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἐὰν πρόκειται νὰ ἔχωμεν εἰρήνην μόνιμον τώρα, θὰ χρειασθῇ εἴτε μεγάλο τιμῆμα ἐξ ἡμῶν, ληστῶν καὶ μὴ, νὰ μεταναστεύσῃ ἔξω τῆς χώρας εἴτε νὰ ρυθμισθοῦν εἰς τὴν βάσιν τῶν αἰ οἰκονομικαὶ λειτουργίαι τῆς ζωῆς τῆς χώρας. Διότι δὲν δύναται κανεὶς νουνεχῆς ἄνθρωπος

ν' ἀρνηθῇ ὅτι τὸ νῦν κρατοῦν ληστρικὸν καθεστὼς π.χ. τῆς Ἡπείρου εἶναι πάντως οἰκονομικώτερον διὰ τὸν ἡπειρωτικὸν λαὸν ἀποοιονδήποτε χωροφυλακιστικὸν ἢ δικονομικὸν αὐτοσχεδίασμα.

2ον

Ἡ ληστεία καὶ τὸ Κράτος.

Εἰς προηγούμενον ἄρθρον μας ἐπροσπαθήσαμεν νὰ δώσωμεν μὲ γενικὰς γραμμὰς μίαν ἀνάλυσιν τῶν βασικῶν αἰτίων, πού εὐρίσκονται πίσω ἀπὸ τὸ φαινόμενον τῆς ζωοκλοπῆς καὶ τῆς ληστείας ἐν τῇ χώρᾳ μας· ὡς τὸ σπουδαιότερον ἀπ' αὐτὰ τὰ αἷτια ἀνεφέραμεν τὸ δημογραφικὸν ζήτημα, πού κατὰ περιόδους παρουσιάζει μίαν ἔντονον φλεγμονὴν εἰς τὰς ὀρεινὰς ἰδίως περιφερείας, μίαν ὑπεραύξησιν δηλαδὴ, ἐν σχέσει μὲ τοὺς ὀργανωμένους πόρους, πρᾶγμα πού εἶναι εὐχάριστον μὲν διὰ Κράτη πού ἔχουν πρόνοιαν, δυσάριστον δὲ δι' ὅσα βαδίζουν εἰς τὸ μοιραῖον.

Ἴσως δὲν θὰ ἦτο ἄσκοπον, οὔτε ἄκαιρον πάντως, νὰ ἐπιμείνωμεν περισσότερον εἰς μερικὰ σημεῖα ἐπάνω σ' αὐτὴν τὴν ἀποψίν μας, τοῦτο δὲ ἀκριβῶς ἐπειδὴ ὑπολογίζομεν ὅτι τὰ ἀπλὰ ἀστυνομικὰ καὶ δικαστικὰ μέτρα πού ἐτέθησαν ἐν ἐνεργείᾳ, δὲν θὰ ἐπαρκέσουν εἰς τὸν σκοπὸν, δι' ὃν προορίζονται.

Πρέπει νὰ τονισθῇ ἐδῶ, ὅτι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν δικονομικὴν διαφορὰν μεταξὺ ζωοκλοπῆς καὶ ληστείας, ἀπὸ ἀπόψεως οὐσίας, ἡ μὲν ζωοκλοπὴ ἀπετέλεσε πάντοτε ἀπλούστατα μίαν ἔνδειξιν, ὅτι ἡ οἰκονομία τῆς ἐπαρχίας ἔπαυσε νὰ λειτουργῇ κανονικά, ὅτι ἡ ἰσορροπία τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς τοῦ πλούτου μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀπαιτητῶν ἀνετράπη, ὅτι τέλος μία θεμελιώδης ἀνωμαλία δημιουργεῖται· ἡ δὲ ληστεία πάλιν εἰς τὰ μέρη μας δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ὅπως θὰ ὑπέθετέ τις, μία ἐπίτασις αὐτῆς τῆς ἀνωμαλίας· ὑπῆρξεν ἀντιθέτως πάντοτε ἓνα φαινόμενον ὀργανώσεως τῆς ἀνωμαλίας, μιᾶς κατὰ κυριολεξίαν προσαρμογῆς αὐτῆς εἰς τοὺς ἀντικειμενικοὺς ὅρους τῆς ζωῆς, εἰς τὰς οἰκονομικὰς ἠθικὰς καὶ αἰσθητικὰς ἀνάγκας τῶν πολλῶν· ὁ ληστής ἐπεμβαίνει εἰς τὰ ἐπιτηδεύματα, δημιουργεῖ νέα τοιαῦτα ἐπικερδῇ διὰ μέγα μέρος τῶν πολιτῶν, τὸν ἀπαραίτητον δηλαδὴ πρόσθετον πόρον καὶ τοῦτο τὸ ἐπιτυχάνει διὰ μιᾶς νέας κατανομῆς τοῦ εἰσοδήματος τῆς ἐπαρχίας μεταξὺ τῶν παλαιῶν δικαιούχων καὶ τῶν πλεονασμάτων τῆς δημογραφίας τῶν νέων δηλαδὴ ἄεργων ἐργατικῶν χειρῶν· ἡ πρόνοια διὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἀνῆκεν εἰς τὸ Κράτος· ἐν ἀπουσίᾳ ὅμως τοῦ γάτου, οἱ ποντικοὶ χορεύουν· οὐδ' εἶναι παράδοξον ἂν πολλάκις οἱ ἡμέτεροι ἀπλοῖκοι ὀρεσίβιοι Ρωμαῖοι ποντικοὶ ὀργα-

νώνουν τὰ πράγματα μὲ ἀκριβέστερον αἶσθημα δικαιοσύνης καὶ ἰσορροπίας, διότι ὁ μὲν λαὸς στηρίζεται εἰς τὸ ἰσχυρὸν πρακτικὸν ἔνστικτό του, πού βρῖσκει εὐκόλα τὸν δρόμον τοῦ ἐλάσσονος κόπου, τὸ δὲ Κράτος προσπαθεῖ νὰ ἐπέμβῃ μὲ ξενικοὺς δικονομικοὺς ἀσυναρτήτους μηχανισμούς, οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι καθόλου γνήσια καὶ νόμιμα προϊόντα τῆς οἰκονομίας τοῦ τόπου.

Κανεῖς π.χ. δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἀρνηθῇ ὅτι τὸ σύστημα τῆς ἐνεργείας τῶν Κομπαίων κατὰ τὴν πρόσφατον ληστείαν Μελαῖ καὶ Μυλωνᾶ καὶ ἰδίως ὅτι ὁ τρόπος τῆς κατανομῆς τῶν ἐκ Θεοῦ ὑπὸ μορφήν ἐκτάκτου προσόδου, σταλέντων λύτρων εἰς τοὺς διαφόρους τροχοὺς τῆς ὀργανώσεως ἱκανοποίησε τὸ δημόσιον αἶσθημα καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας τοῦ λαοῦ τῆς Ἑπείρου περισσότερον ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τοῦ Κράτους.

Ἡ ὀργάνωσις αὕτη τῆς ληστείας, ὅπου εὐρίσκει τις ἐπίσης ἀσφάλειαν, δικαιοσύνην καὶ πίστιν πρωτότυπον, κατ' οὐσίαν δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ὀργάνωσιν καὶ πάσης ἄλλης ἐξουσίας πολιτικῆς ἢ οἰκονομικῆς. Εἰς τὸν ὑφιστάμενον δὲ τὰ βάρη τῶν ὀργανισμῶν αὐτῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀπαγορεύσωμεν ὅπως ἐνδομύχως τοῦλάχιστον ἀποκλῖνῃ ὑπὲρ τοῦ εὐθυνότερου, τοῦ πλέον αὐθορμήτου καὶ τοῦ πλέον ἀνθρωπιστικοῦ. Καὶ εἶναι, ἐπαναλαμβάνω, φανερόν εἰς τὸ ζωντανὸν παράδειγμα τῆς Ἑπείρου, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἀνωμαλίας καὶ ἐξαιρέσεως, ἀλλὰ περὶ καθεστῶτος, τὸ ὁποῖον ἱκανοποιεῖ ὠρισμένας ἀναγκαίας λειτουργίας καὶ τὸ ὁποῖον ἔχει προδήλον ἀπόδοσιν κοινωνικὴν, οἰκονομικὴν καὶ αἰσθητικὴν, τὴν ὁποῖαν τὸ μέγα ληστοτροφικὸν τμήμα τοῦ λαοῦ ἀναγνωρίζει ἐμπράκτως.

Ὁ ληστής δὲν εἶναι πλέον εἰς τὰ πρῶτα βήματά του, δὲν εἶναι ὁ ζωοκλόπος πού ἀφαιρεῖ τὸ πρόβατο καὶ τὸν ἰδρῶτα τοῦ πτωχοῦ· τώρα πληρώνει ἄδρᾶ τὸ πρόβατο· κι' ἐπειδὴ πλέον ἀσκεῖ ἱμῆριον, πέρνει ἀπὸ τὸν ἔχοντα καὶ δίδει εἰς τὸν μὴ ἔχοντα· εἶναι, κατ' οὐσίαν, ἡ πρόνοια, ἡ ὁποία προμηθεύει ὄχι δωρεὰν τὴν ζωάρκειαν εἰς τὸν καθένα, ἀλλὰ ἐργασίαν ληστρικῶς νόμιμον εἰς τὸν δικαιούμενον νὰ ἐργασθῇ καὶ νὰ ζήσῃ χρησιμοποιοῦν π.χ. κατασκόπους, ἀγωγιάτες, τροφοδότας κλπ· δὲν ὑπάρχει ἀπόστασις ἀπὸ αὐτὴν τὴν λειτουργίαν πού ἀσκεῖ, ἐλλείψει ἄλλου, ὁ ληστής εἰς τὴν ὑπαίθυνον ἕως ἐκείνην πού πληροῖ τὸ Κράτος διὰ τὰ δημογραφικὰ περισεύματα τῶν ἀστικῶν κέντρων διὰ τῶν ὑπηρεσιῶν του ἐξευρέσεως ἐργασίας ἢ τῶν ἀσφαλειῶν ἀνεργείας κτλ.

Νόμιμος, συνεπὴς πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς χώρας καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Κράτους, ὡς προνοίας, καὶ ἀνακουφιστικῆ διὰ τὸν λαὸν ἐνέργεια θὰ ᾔτο ἔαν ἡ Κυβέρνησις, ἀνταποκρινομένη εἰς μίαν τοι-

αὐτὴν λειτουργίαν ἀναγκαίαν καὶ γόνιμον, ὠργάνωνε τὴν περι-
συλλογὴν τῶν περισσεουσῶν ἐργατικῶν χειρῶν τῆς ὑπαίθρου καὶ
τὴν ἐγκατάστασιν των εἰς πλεόν πρόσφορον κατὰ τὸ δυνατόν ἐρ-
γασίαν ἐν αὐτῇ. Ἐν βιομηχανικὸν Κράτος ἀστικόν, ὅπως ἡ Ἀγ-
γλία ἢ τὸ Βέλγιον, εἶναι εἰς τὸν ρόλον τοῦ ὅταν ὀργανώνη αὐτὰς
τὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν βάσιν εἰς τὴν πηγὴν τῆς ἀνωμαλίας, ἐκεῖ
δηλαδή ὅπου κι' ἐμφανίζεται ἡ ἀνεργία καὶ ἡ ἀνάγκη· ἀντιθέτως
εἶναι μία μωρία δι' ἡμᾶς, ποὺ θέλομεν τοῦλάχιστον νὰ λεγώμεθα
χώρα γεωργικὴ, εἶναι μία κωμικὴ ἀντιγραφὴ ὅταν εἰσάγωμεν ἐρ-
γατικούς νόμους διὰ νὰ πυκνώσωμεν ἔτι μᾶλλον τὸν πληθυσμὸν
τῶν πόλεων δημιουργοῦντες διαφόρους ἀσφαλείας καὶ ἀνισότητα
μεταξὺ τοῦ ἀστικοῦ καὶ τοῦ ἀγροτικοῦ προλεταριάτου, ἐνῶ ἐξ ἄλ-
λου ἀφήνομεν τὴν ὑπαίθρον ἀκατοίκητον καὶ τὰ ἀγνότερα δημο-
γραφικὰ περισεύματα, τὸ ἄνθος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας, εἰς
τὸ δῖλημμα διὰ νὰ ἐλλέξουν ἀνοδήγητα μεταξὺ τῆς ληστείας, τῆς
μεταναστεύσεως καὶ τῆς τυφλῆς συσσωρεύσεως εἰς τὰς πόλεις.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτό· διότι τὸ Κράτος κάμνει κατὰ χει-
ρότερον: «Ἡ ζωοκλοπὴ καὶ ἡ ληστεία ὕψωσε κεφαλὴν», κατὰ τὴν
παλαιὰν κλασικὴν φράσιν τῆς χωροφυλακῆς· καὶ ἡ Κυβέρνησις
ἀμέσως κινητοποιεῖ τὰ πλεόν ἄγωνα τῶν ὀργάνων της, τὸ Ὑπουρ-
γεῖον Ἑσωτερικῶν καὶ τῆς Δικαιοσύνης, ὀργανώνει καὶ ἐξαπο-
λύει ἀποσπάσματα καὶ ἐγκαθιδρύει δικαστήρια· αὐτὸ ἔγινε πάν-
τοτε· ἀλλ' αὐτὸ εἶναι τὸ πολὺ ἐπίδειξις δεξιότητος, ἐπίδειξις νεύ-
ρων ἐκ μέρους μιᾶς Κυβερνήσεως, δὲν εἶναι ἀπόδειξις ὅτι ὑπάρχει
εἰς αὐτὴν ἐγκεφάλος· αὐτὸ πράγματι δὲν εἶναι παρὰ ὀργάνωσις
καὶ κήρυξις τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Εἰς μιάν ὀρεινὴν καὶ πτωχὴν ἐπαρχίαν βλέπομεν πολλοὺς σκύλ-
λους ἀρπαγμένους γιὰ ἓνα μικρὸ κομμάτι κρέας· δὲν νομίζομεν ὅτι
ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν ὑπάρξεως ἐγκεφάλου, ὅταν, ἐνῶ τὸ ποσὸν τοῦ
κρέατος μένει τὸ αὐτό, τὸ Κράτος ἐξαπολύει ἐκεῖ καὶ νέους ἀπαι-
τητάς, τοὺς πειναλέους χωροφύλακας καὶ τοὺς εὐζώνους τῆς Ρού-
μελῆς καί, ὅπερ χειρότερον, τοὺς τραγικὰ σοβαροὺς ἀλλὰ κι' ἐξ
ἴσου πεινασμένους πελοποννησίους δικαστικούς. Τοῦτο δὲν εἶναι
κατὰ βάθος παρὰ μία ἐπίσημος παρακίνησις τῶν τριῶν αὐτῶν πει-
ναλέων—ὄλων ἀξίων καλυτέρας τύχης στοιχείων—τῶν ληστῶν,
τῶν χωροφυλάκων καὶ τῶν εἰσαγγελέων εἰς ἐμφύλιον σπαραγμὸν
γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμί.

Πόσον, ἀλήθεια, ἀναξιοπρεπεῖς δοκιμασίας ἐπεφύλασεν εἰς
τοὺς Ἕλληνας ὁ διακεκριμένος αὐτὸς φίλος τῆς Ἑλλάδος, ὁ
Θεός! Ἀφοῦ ἐμεσουρανῆσαμεν, ἢ τὸ ὑπεθέσαμεν ἔστω· ἀφοῦ ἐπη-
κολούθησαν γεγονότα πρωτοφανῶς συνταρακτικά, ἱκανὰ νὰ ἀφυ-

πνίσουν καὶ τὰ πλέον νωθρὰ μυαλά—ἐπέπρωτο εἰς ἡμᾶς νὰ ἐπανεέλθωμεν πλησίστοι εἰς τὸν παλαιόν, τὸν γνώριμον καθ' ὅλον τὸν 19ον αἰῶνα, τὸν πλέον ἄγονον καὶ ἐπικίνδυνον τρόπον ζωῆς ποὺ ἐγνωρίσαμεν εἰς τὴν ὠραίαν χώραν μας, εἰς τὸν ἐμφύλιον δηλαδὴ μεταξὺ τῶν ἀεργῶν τέκνων τοῦ λαοῦ πόλεμον, τὸν ἐπισήμως ὀργανωμένον ἀπὸ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ Κράτος, τὸ ὅποιον ἐν τούτοις εἰς χώρας ὡς ἡ ἰδική μας μόνον ὡς συνεχῆς πρόνοια θὰ ἐδικαιολόγει τὴν ὑπαρξίν του.

Πόσον πικρὰ εἶναι αὕτῃ ἡ εἰρωνία τῆς τύχης ὅταν τὸ πρόβλημα π. χ. τῆς ἐγκαταστάσεως τηλεφώνων εἰς τὴν ὑπαιθρον καὶ τὸ τῆς μονιμοποιήσεως τῶν νομάδων Σαρακατσαναίων τίθενται ἐμπρὸς μας ὅχι ὑπὸ τὴν φυσικὴν των μορφήν, ὡς αἰτήματα βασικά μιᾶς προδήλου οἰκονομικῆς προόδου, ἀλλὰ ὡς μέσα ὀργανώσεως τοῦ ἐμφυλίου καταδιωκτικοῦ τῆς ληστείας πολέμου!!!

Ἀκούει τις νὰ λέγεται συχνὰ τώρα, ὅτι τὸ μαχαίρι ἔφθασεν εἰς τὸ κόκκαλο καὶ πρέπει νὰ γείνη κατ'ἑξῆς; ἀλλὰ ἄραγε πιστεύουν ὅλοι ἐπαρκῶς εἰς τοῦτο ἢ ἀλληλοεμπαίζονται ;

Πολλοί, ὁλοένα καὶ περισσότεροι, ἐννοοῦν σιγὰ-σιγὰ, ὅτι, ὅπως εἰς κάθε χώραν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπίσης ὑπάρχουν εἰδικαὶ συνθῆκαι γεωγραφικαί, κλιματολογικαί, οἰκονομικαὶ καὶ κοινωνικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἀκόμη· ἀλλὰ ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἐξηγηθοῦν μία πρὸς μίαν αἱ εἰδικαὶ αὐταὶ συνθῆκαι διὰ νὰ μὴ λέγωμεν ἀπλῶς φράσεις γενεὰς περιεχομένον· καὶ διότι ἡ διευκρίνησις αὕτη πρέπει νὰ εἶναι εἰς τὴν βάσιν κάθε σκέψεως καὶ κάθε δαπάνης.

Φανερόν, ὅτι, χρημάτων μὴ ἀφθονούντων, δὲν πρέπει νὰ διατεθῇ οὔτε πεντάρα εἰς μὴ βασικοὺς σκοποὺς· δὲν λέγει κανεὶς νὰ διαλυθοῦν τὰ ἀποσπάσματα καὶ νὰ μείνουν ἀδίωκτοι οἱ λησταί· λέγομεν ὅμως ὅτι ἡ ληστεία εἶναι πρόβλημα βασικὸν διὰ τὴν χώραν, ὅτι εἶναι ἓνας τρόπος ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς, τὰς κεντρικὰς ἐπαρχίας μας καὶ ὅτι δὲν θὰ ὑποχωρήσῃ φυσιολογικὰ—καὶ ἂν πρὸς στιγμὴν κατασταλῇ—παρὰ τότε μόνον ὅταν τὰ γενεσιουργικά αἰτία τῆς ἀντιμετωπισθοῦν πρακτικῶς καὶ ἐπωφελῶς διὰ τὸν λαόν.

Πρέπει νὰ τονισθῇ καὶ πάλιν, ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι τοῦ Δημητράκο-ποιῦλου ἦσαν ὅλως τυχαῖαι καὶ χωρὶς βάθος οὐδὲ συνεπείας μονίμους· καὶ εἶναι καιρὸς νὰ ἐξηγηθῇ ὅτι τὰ Ὑπουργεῖα Ἑσωτερικῶν καὶ Δικαιοσύνης δὲν εἶναι αἱ προσήκουσαι εἰς τὴν περίστασιν ἀρμοδιότητες ποὺ ἔπρεπε νὰ κινηθοῦν καὶ διὰ τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ γείνουν δαπάναι. Τὰ εἰδικὰ ἐν Ἠπείρῳ καὶ Δυτικῇ Μακεδονίᾳ προβλήματα τῆς ἐργασίας, τοῦ ἡμερομισθίου, τῶν τοπικῶν ἀγορῶν, τῆς διοικήσεως, τῆς συγκοινωνίας, τοῦ ἐποικισμοῦ καὶ τοῦ

ἐπιτοκίου, ἰδοὺ πού εἶναι ἡ βάσις τοῦ προβλήματος. Εἶμαι βέβαιος ὅτι προσφυῆς εἰς τὰ ζητήματα αὐτὰ διοίκησις θὰ κάμῃ τὸν ληστρικὸν ὀργασμὸν νὰ ἀτονήσῃ, διότι ὁ λαὸς εἶναι εὐφυῆς καὶ γνωρίζει νὰ εὐρίσκη ἀμέσως τὸν εὐθηνότερον δρόμον.

Διὰ τὸ εἰδικὸν θέμα τῆς Δικαιοσύνης ἐν Ἑλλάδι, θὰ ἤξιζε νὰ ὠμιλοῦσε κανεὶς ἰδιαιτέρως· λέγομεν ὅμως ὅτι καὶ τὰ δύο Ὑπουργεῖα, Ἑσωτερικῶν καὶ Δικαιοσύνης, ὅταν δὲν ὀδηγοῦνται καὶ δὲν ἐξυπηρετοῦν ἓνα ἀνώτερον συνθετικὸν πνεῦμα, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἐπίσημοι βάσεις ὀργανώσεως τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἴσως ἡ καλὴ των ἐμφάνισις νὰ ἐξυπηρετῇ τὴν πυγμὴν, τὸ κῦρος καὶ τὴν ἐντυπωσιακὴν παράστασιν τοῦ Κράτους· ὅμως ἡ ἐντυπωσιακὴ παράστασις αὕτη τοῦ Κράτους καὶ ἡ στροφὴ καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας δὲν εἶναι προβλήματα ταυτόσημα. Κάθε ἄλλο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ'.

Ἡ παρούσα θέσις τοῦ Ἀγροτικοῦ Ἐποικισμού ἐν ταῖς νέαις χώραις.

(Μελέτη χρονολογούμενη ἀπὸ τοῦ Μαρτίου 1928)

Ὑπάρχουν μερικαὶ πρακτικαὶ παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι, διὰ τῆς πείρας τοῦ ἀγροτικοῦ ἐποικισμοῦ συγκομισθεῖσαι, εἶναι τώρα ἐπικαιρον νὰ ἐξαρθοῦν καὶ νὰ ἐπισύρουν τὴν πρέπουσαν προσοχὴν.

Εἰς τὰς ἐκθέσεις τῆς Ε.Α.Π. βλέπομεν πολὺ συχνὰ τὴν κατηγορηματικὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι πραγματικὴ, ὡς ἐκ τῆς παρουσίας τῶν ἀγροτῶν ἐποίκων, μεταβολὴ ἐπῆλθε τόσον εἰς τὴν ἐθνικὴν σύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν νέων πρὸς βορρᾶν ἐπαρχιῶν μας ὅσον καὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ παραγωγικὴν ὀργάνωσιν αὐτοῦ.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος τῆς διαβεβαιώσεως περιέχει ἓνα σταθερὸν στοιχεῖον ἀντικειμενικότητος, τὸ ὅτι δηλαδὴ ποσοτικῶς ἡ ἀναλογία τῶν ἐθνικῶν ομάδων δίδει σχεδὸν τὸ σύνολον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων· ἐν ἄλλῃ δὲ πάντως μελέτῃ θὰ εἶχαν θέσιν λεπτομερειακαὶ τινες παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο.

Σχετικῶς μὲ τὸ ἄλλο θέμα, τὰς προόδους δηλαδή, πού, ὡς ἐκ τῆς παρουσίας τῶν ἀγροτῶν ἐποίκων, ἐπετεύχθησαν ἐν τῇ οἰκονομικῇ καὶ παραγωγικῇ ὀργάνωσει τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ καὶ πού εἶναι καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦ παρόντος ἄρθρου, τοῦτο πᾶς τις θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἀποτελεῖ πολὺ λεπτὸν ζήτημα.

Προτιμῶμεν διὰ παραδειγμάτων ἐκ τῆς πράξεως νὰ δοκιμάωμεν τὸ θέμα μας, ποία δηλαδή ἡ ἐπελθοῦσα μεταβολὴ εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ τὴν παραγωγικὴν ὁργάνωσιν.

Παράδειγμα 1ον.

Πέραν τοῦ ποταμοῦ Νέστου, πρὸς τὰ βουλγαρικὰ σύνορα, ὑπάρχει μία ἀπὸ τὰς καλὰς μακεδονικὰς γεωγραφικὰς περιοχάς, με λαμπρὸν κλίμα, νερὰ πολλά, ἔδαφος πλούσιον, κατ'ἀλλήλον διὰ καλλιέργειαν ἐξαιρετικῆς ποιότητος ὁπωροφόρων καὶ διὰ καπνὰ ἐπίσης καλὰ. Ἡ Ε.Α.Π. ὑπολογίζει θεωρητικῶς, ὅτι εἰς αὐτὴν τὴν χώραν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ζήσουν 15.000 οἰκογένειαι ἐποίκων.

Ἰδοὺ ὅμως πῶς ἔχουν τὰ πραγματικὰ δεδομένα : πρὸ τῆς ἀνταλλαγῆς κατοικοῦσαν ἐκεῖ, ἐπὶ ἑκατὸν δέκα χωρίων, περὶ τὰς 50.000 Τοῦρκοι χωρικοί· οὗτοι, μετὰ τὰ ὑπάρχοντα μέσα καὶ συστήματα καλλιέργειας ἐν Μακεδονίᾳ, ἐζοῦσαν αὐτάρκεις, στηριγμένοι δηλαδή θετικῶς εἰς ἐνεργητικὴν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς περιοχῆς· ἐννοεῖ πᾶς τις ὅμως ὅτι τὸ κατώρθωσαν ὅχι ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνοις, ἀλλὰ μετὰ τοὺς γνωστοὺς βαρεῖς ὅρους ἐργασίας πού εἶναι συναφεῖς μετὰ τὸ ὑφιστάμενον γεωργοοικονομικὸν καθεστῶς, δηλαδή : ὥραι ἐργάσιμοι περισσότεραι, πολὺ ἐξ ἄλλου ὀλιγώτεραι, εἰς τὸ ἐλάχιστον περιορισμέναι, χρεῖαι, ἱκανοποιήσις μετὰ μικρόν, ἐνίοτε ἴσως καὶ μετὰ ἀρνητικόν, ἡμερομίσθιον. Ἀκόμη οἱ πληθυσμοὶ ἐκεῖνοι, δι' ἔλλειψιν συγκοινωνιῶν, ἤρχοντο σὲ ἐξαγωγήν συνεπῶς καὶ σὲ εἰσαγωγήν, πραγματικὰ μηδαμινὴν, συχνὰ μεταφέροντες ἐπ' ὅμοιον τὰ ἀπαραίτητα ἐκ Δράμας, τοῦ ἐμπορίου ὄντος, κατὰ τὰ εἰρημένα, ὅλως ἀσημάντου, ἅτε τῆς τοπικῆς οἰκονομίας ἀρκούσης εἰς αὐτὴν ἐν τῇ λιτότητί της.

Οἱ πληθυσμοὶ αὗτοι μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ἀπεχώρησαν ἐξ ὁλοκλήρου καὶ ἄφησαν χιλιάδας λαμπρῶν οἰκημάτων, πρᾶγμα λίαν σημαντικόν, διότι ἠνθόλυνε τὴν εὐθηνότεραν πού ἐγένεν ἐγκατάστασιν ἐποίκων.

Πράγματι, ἐπῆγαν εἰς τὴν θέσιν τῶν παλαιῶν κατοίκων περὶ τὰς τρεῖς χιλιάδας οἰκογενεῖας πρόσφυγες, δηλαδή ὅχι πλέον τῶν 15.000 ψυχῶν μόνον. Ποῖον ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῶν προσπαθειῶν τοῦ νέου ἐποικισμοῦ;

Ἦτο δυσάρεστον· διότι πλέον τοῦ ἡμίσεως τῶν ἐποίκων διέτρεψαν συντόμως πρὸς τὸ βαθύτερον καὶ πρὸς τὰς πόλεις Δράμας καὶ Καβάλας, ἂν καὶ ἀπελάμβανον πιστωτικῆς ὑποστηρίξεως, τὴν ὑποῖαν οὐδὲ νὰ φαντασθοῦν κάποτε θὰ ἐτολμοῦσαν οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς περιοχῆς. Μετὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν διεπιστώθη, ὅτι, ἐνῶ τὰ μέσα συγκοινωνίας ἔμειναν τὰ ἴδια καὶ ἐνῶ ὁ πληθυσμὸς ἦτο ὀλι-

γώτερος, ἢ τιμὴ τοῦ σίτου ἠϋξήθη ἐν τῇ περιοχῇ εἰς τὸ διπλάσιον καὶ πλεον ἐν σχέσει μὲ τὴν τιμὴν Δράμας· ἐπίσης τὰ καπνὰ τῆς περιοχῆς δὲν δύνανται νὰ ἔλθουν πλεον εἰς τὴν ἀγοράν, διότι οἱ ἔμποροι δὲν εὐρίσκουν κανέν συμφέρον νὰ τὰ παραλάβουν ἐπιδεδωμένα μὲ ἕνα ὑπέρογκον κόστος μεταφορικόν. Φυσικόν, ὅτι ἠγέρθη κραυγὴ πόνου ἐν τῇ χώρᾳ, ἣτις ἐγκαταλείπεται βαθμηδόν.

Ὅλα αὐτὰ σημαίνουν, ὅτι ἡ γεωργικὴ ἐπιχειρήσις ἐκεῖ κατέστη αἰφνιδίως, ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἐποίκων, παθητικὴ καὶ συνεπῶς ἀκράτητος ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, δυσεποίκιστος συνεπῶς καὶ ἡ χώρα, ἐκτὸς ἂν ὁ ἐποικισμὸς ἀναλάβῃ νὰ τρέφῃ διὰ παντὸς τοὺς νέους τούτους ἀκρίτας.

Τὰ αἷτια τοῦ γεγονότος αὐτοῦ δὲν εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθοῦν· ἡ καθαρῶς παραγωγικὴ ἐργασία τῶν προσφύγων εἶναι μικροτέρα, γίνεται δὲ ἐπὶ πλεον καὶ διὰ ὀλιγωτέρων χειρῶν ἢ πρὶν ἐν σχέσει μὲ ἐκάστην οἰκογένειαν· τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο εἶναι λίαν σημαντικόν, διότι καὶ ὀλιγαριθμότεραι εἰς μέλη εἶναι αἱ προσφυγικαὶ οἰκογένειαι ἕκασται καὶ ἐξ ἄλλου μερικὰ ἐκ τῶν μελῶν αὐτῶν δὲν ἐργάζονται εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν, ἐξ οὗ συνέπεται ὅτι ἡ οἰκογένεια, ὡς ὄργανον τῆς ἐργασίας θεωρουμένη, εἶναι πολὺ μικροτέρας ἀποδόσεως καὶ συνεπῶς εἶναι ὄργανον μειονεκτικόν οἰκονομικῶς ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρῶτον καθεστῶς πού ὑπῆρχεν ὅταν ἡ χώρα κατείχετο ἀπὸ τοὺς Τουρκικοὺς πληθυσμοὺς. Εἰς τοὺς ἐκτεθέντας δυσμενεῖς ὅρους, ὑπὸ τοὺς ὁποῖους προσφέρεται ὀλιγωτέρα ἐργασία, πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἀντιθέτως αἱ χρεῖαι τῶν ἐποίκων προσφύγων εἶναι περισσότεραι καὶ ἕνας ἕκαστος ἐξ αὐτῶν ἔχει ἀξίωσιν νὰ ἐπιτυγχάνῃ εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν του ἡμερομίσθιον πολὺ μεγαλειότερον.

Οὕτως ἐχοῦσης τῆς καταστάσεως, οἱ μὲν πρόσφυγες ἐπιτακτικῶς καὶ μὲ αὐξοῦσαν ὄρεξιν ζητοῦν παγίαν ζωάρκειαν καὶ πιστώσεις, μίαν τυφλὴν δηλαδὴ ἐπιβάρυνσιν τῆς καταστάσεώς των, διασπάθισιν συνεπῶς τελικὴν τοῦ προσφυγικοῦ δανείου καὶ ὑποδούλωσιν τῆς χώρας εἰς τοὺς ξένους δανειστά μας.

Οἱ δὲ προχειρολόγοι πάλιν ἔχουν ἐτοίμην ἀνὰ μίαν πανάκειαν διὰ κάθε ζήτημα· ἕνας δρόμος, σὰς λέγουν, ἀπὸ Ζυρνόβου εἰς Μπόροβον καὶ ἄλλος ἀπὸ Δράμας εἰς Ὁσενίτσαν καὶ τὰ πάντα διευθετοῦνται· εἶναι λύσεις λίαν μονομερεῖς ἀπὸ οἰκονομικῆς βεβαίως ἀπόψεως, διότι δὲν ἀρνοῦμαι, ὅτι κατὰ τὰ ἄλλα καὶ γραφικότητα ἔχουν αὐταὶ καὶ ἀρετὸν ἔδαφος πρὸς δημαγωγίαν παρουσιάζουν.

Εἶναι ὅμως γεγονὸς ὅτι οἰκονομικαὶ χρεῖαι μεγαλιέτεραι δὲν δύνανται νὰ ικανοποιηθοῦν ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει παρὰ διὰ περισσοτέρας πραγματικῆς ἐργασίας, διαθετούσης συγχρόνως καὶ τελει-

ἄτερα τεχνικὰ μέσα καὶ ἀκόμη μὲ ἔμφυχον ὕλικόν ὁμαδικὰ ὀργανωμένον κατὰ τρόπον προσφνέστερον πρὸς τὴν ἐπιχείρησιν. Ἐπὶ πλέον δὲ πρέπει νὰ ἔχῃ τις κατὰ νοῦν ὅτι ἕνας ὠρισμένος γεωγραφικὸς ντετερμινισμὸς περιορίζει εἰς κάποιον σημεῖον τὴν δυνατότητα τῆς ἐπιθυμητῆς γοργῆς προαγωγῆς εἰς τὴν χώραν· ὑπάρχουν ὅροι ἀντικειμενικοὶ ἐν ἑκάστη φυσικῇ γεωγραφικῇ περιοχῇ πού δὲν ἐπιτρέπουν ἄνεσιν καὶ εὐζωίαν πέραν ἐνὸς ὁρίου, χωρὶς τὴν καταβολὴν ἡρωϊκῆς δημιουργικῆς προσπάθειας ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου ἐν συνδυασμῷ μὲ πάροδον μακροῦ χρόνου. Ἔτσι θεληματικὰ πρέπει τις νὰ συγκατατεθῇ εἰς ἕνα κατώτερον ἐπίπεδον εὐζωίας ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀνάγκης ταύτης, διότι ἄλλως εἶναι δύσκολον νὰ διατηρήσῃ τὸ γνήσιον ἠθικόν πού ἀπαιτεῖται εἰς μίαν εὐθείαν πραγματικὴν πάλιν πρὸς τοὺς δυσμενεῖς ὅρους τῆς φύσεως.

Βλέπομεν λοιπόν ὅτι ἔρχεται ὥρα πού καὶ εἰς τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν ἡ ἰσχὺς τῶν τεχνασμάτων καταπίπτει, ὅπως ἀκριβῶς συνέβη καὶ μὲ τὴν φανταστέρην ἐπιφανειακὴν λάμψιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀφ' ὅτου ὁ δάγκειος ἦλθε ν' ἀποδείξῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον πού ἐξαπατούσαμεν, ὅτι κάτω ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ φούμαρα ὑπῆρχε μία συχαμερὴ ἀθλιότης.

Ἐννοοῦμεν, λοιπόν, ὅτι, ἐφ' ὅσον δυστροποῦμεν εἰς τοὺς ὕλικους κόπους, ἐρωτοτροποῦντες πρὸς τὴν παλαιὰν σειρῆνα τῆς εὐφύιας μας καὶ τοῦ τεχνάσματος καὶ ἐφ' ὅσον δὲν στέργομεν μὲ ἐπισημότητα καὶ μὲ γενναιοφροσύνην εἰς τὴν μακρὰν σκληρὰν προσπάθειαν καὶ ἀφοσίωσιν πού ἀπαιτεῖ ἡ δημιουργία εἰς κάθε εἶδος ἔργον, θὰ εἶναι εἰς ἡμᾶς πάντοτε ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχωμεν, τοῦλάχιστον ὥς γεωργοί, νὰ ἀξιοποιήσωμεν δηλαδὴ πραγματικὰ τὴν γεωργικὴν μας ἐπιχείρησιν καὶ νὰ ἐκπολιτίσωμεν τὴν χώραν.

Παράδειγμα 2ον.

Θὰ σημειώσω ἐπίσης ἐκεῖνο πού γίνεται εἰς τὴν περιοχὴν Κιλκίς καὶ πού ἔχει λάβει ἐπισημότερον χαρακτῆρα, ἀφοῦ ὠργανώθῃ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἐποικισμόν.

Εἰς τὸ πλεῖστον τμήμα καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἡ ἐπιχείρησις, ὑπὸ τὴν καθαρῶς γεωργικὴν της μορφήν, ἀπεδείχθη ἐξ ἴσου παθητικῇ. Καὶ ὁ ἐποικισμὸς πρὸ τοῦ ἀδιεξόδου κατέφυγεν εἰς ἕνα μέτρον πού εἶναι ἡρωϊκόν μὲν ἂν κριθῇ ἀπὸ τὴν ἄποψιν τῆς ἐπιμονῆς πρὸς συγκράτησιν τῶν πληθυσμῶν εἰς τὰς γεωργικὰς μονίμους βάσεις των, πράγματι ὅμως μαχαίρι δίκοπο.

Οὕτως ὁ ἐποικισμὸς, πρὸ τῆς ἀνεπαρκείας τῆς ιδιωτικῆς προσπάθειας τῶν ἐποίκων, ἀνέλαβε νὰ ὀδηγήσῃ αὐτοὺς ἀναγκαστικῶς εἰς μίαν πρόσθετον καλλιέργειαν καπνοῦ ἐπὶ ἐδάφους σημειωτέον

οὐχὶ προσφόρου ὅτε παράγοντος κακὴν ποιότητα· ὠργάνωσε δὲ τὴν ἐπιχείρησιν ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς παροχῆς μακροτέρων τρεχουσῶν πιστώσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ἐπ' ὀνόματί του συγκεντρώσεως καὶ ἀποθηκεύσεως τῆς παραγωγῆς. Εἶναι, ἐπαναλαμβάνω, μέτρον ἡρωϊκόν· συνεπάγεται ὅμως πρακτικὰ ὅλους τοὺς κινδύνους μιᾶς ἐπισφαλοῦς τραπεζιτικῆς πιστώσεως, ἀκόμη δὲ καὶ ἐκείνους τῆς σαθρᾶς ἐμπορικῆς ἐπιχειρήσεως· διότι δὲν εἶναι ἐπίθανον τὰ καπνὰ αὐτὰ νὰ μείνουν τελικῶς ἀπώλητα. Ἐξ ἄλλου φανερόν εἶναι ὅτι τὸ σύστημα αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ συνεχισθῇ ἐπ' ἄπειρον, διότι στηρίζεται εἰς τὴν ἀντιοικονομικὴν παροχὴν μακρῶν καὶ ἀτόκων πιστώσεων.

Βλέπομεν ὅθεν καὶ εἰς τὸ παράδειγμα αὐτὸ καθαρά ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς συγκρατήσεως τῶν ἐποίκων εἰς τὰς ἐστίας των καθίσταται δυσχερὲς χωρὶς τὴν ἀνάμιξιν κάποιου ἄλλου πάλιν τεχνάσματος, τοῦ τόσον διηλαδὴ ἐπικινδύνου καπνικοῦ χρηματιστηρίου.

Ἀλλὰ ἡ γεωργικὴ οἰκονομία μιᾶς χώρας δὲν μπορεῖ νὰ στηριχθῇ εἰς τὸ γελοῖον καπνικὸ τέρτσο-τίρο, ὅταν μάλιστα αὐτὸ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπλὴν πιθανότητα παρουσιάζει καὶ διὰ προσωρινὴν μόνον καὶ μόνον ἀνακούφισιν τῶν ἐποίκων, ἐν συνόλῳ δὲ βλάπτει συνεχῶς καὶ θετικῶς τὰ μέγιστα καὶ τὴν ὅλην ἐθνικὴν οἰκονομίαν καὶ ἔτι μᾶλλον τὴν καπνικὴν τοιαύτην, ἀφοῦ συνεπάγεται ἐπέκτασιν τῆς καλλιιεργείας τοῦ καπνοῦ ἐπὶ ἑδαφῶν παραγόντων κατωτάτην ποιότητα ἐκ τοῦ εἴδους τούτου.

Παράδειγμα 3ον.

Ἐπικαλοῦμαι ἐπίσης τὴν προσοχὴν τοῦ ἐνδιαφερομένου ἀναγνώστου εἰς αὐτὸ ποῦ συμβαίνει πολλαχοῦ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὅπου οἱ πρόσφυγες, ὅσοι μὲν περιορίσθησαν μὲ καρδίαν καθαρὰν καὶ ἀνεπίβουλον εἰς τὴν πραγματικὴν γεωργίαν, καθίστανται κατὰ μικρὸν ὑποτελεῖς ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ ὀργανικῆς ἀπόψεως εἰς τοὺς ἐντοπίους Σλαβοφώνους, ἐφόσον ἐπῆγαν σὲ χωριὰ ὅπου αὐτοὶ ἔχουν τὰς βάσεις των καὶ εἶναι προωρισμένοι νὰ ἰσοπεδοθοῦν καὶ ἀπορροφηθοῦν ἐντὸς τοῦ κατωτέρου ἐπιπέδου ζωῆς καὶ ἐντὸς τοῦ πατριαρχικοῦ συστήματος ἐργασίας τῶν τελευταίων τούτων· ὅσοι δὲ πάλιν διέφυγαν τὸ ἐπίπεδον ἐκεῖνο, δὲν τὸ κατώρθωσαν πράγματι παρὰ διὰ τεχνάσματος καὶ ἀδικίας κατὰ τῆς ἐργαζομένης γεωργικῆς μάξης τῶν τε ἐντοπίων καὶ τῶν ἐποίκων, ἐπέκταθέντες ἐπὶ μεγαλειτέρων μεριδιῶν ἀνταλλαξίμου ἀστικῆς καὶ γεωργικῆς περιουσίας, ἣν ἐκμισθώνουν εἰς τοὺς ἐργαζομένους χωρικοὺς, αὐτοὶ καθήμενοι εἰς τὰ καφενεῖα δι' ὃ καὶ ἐγένοντο βαυῦττα μισητοὶ εἰς αὐτοὺς.

Πρόδημα είναι τὰ ἐκ τῶν παραδειγμάτων αὐτῶν ἀπορρέοντα συμπεράσματα εἰς ἓν κυρίως συνοψιζόμενα: ὅτι δηλαδή οἱ ἔποικοι πρόσφυγες δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ φέρουν καμμίαν σοβαρὰν βελτίωσιν εἰς τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν τῆς χώρας, ὅτι οὐδὲ ἀπλῶς οἱ ἴδιοι θὰ δυνηθοῦν νὰ σταθοῦν ἐν τῇ ὑπαίθρῳ, τοῦλάχιστον ὡς γεωργοί, ἐὰν δὲν προσαρμοσθοῦν εἰς τὸ λιτότατον ἐπίπεδον ζωῆς τῆς γεωργικῆς μάξης τῶν ἐγχωρίων γεωργῶν (1) τοῦτο εἶναι τέρας μοιραῖον, τὸ ὅτι δηλαδή καὶ ἡ εὐζωΐα θὰ μειωθῇ καὶ οὐδεὶς τόκος θὰ πληρωθῇ, ἐκτὸς βεβαίως ἂν διὰ συντόνου προσπάθειας ἦτελάν ἐπιτευχθῇ ριζικαὶ μεταρρυθμίσεις εἰς τε τὸ φυσικὸν καὶ εἰς τὸ οἰκονομικὸν καὶ εἰς τὸ κοινωνικὸν περιβάλλον τῆς χώρας. Ἀληθῶς μία οὐσιώδης καὶ αὕτη ἄλλως μεγίστη μεταξὺ πασῶν μεταβολῇ ἐπῆλθεν ἐκ τῆς παρουσίας τῶν ἀγροτῶν ἐποίκων, τὸ ὅτι δηλαδή ἐξ αἰτίας τῶν μαζῶν αὐτῶν ἐτέθη ὑπὸ μορφὴν ἀπείρως ὀξυτέραν τὸ ἀπὸ μακροῦ προϋφιστάμενον πρόβλημα τῆς δημιουργίας μιᾶς γνησίας ἀγροτικῆς ἡπειρωτικῆς ἐστίας βασισμένης σὲ ἐνεργητικὰ οἰκονομικά.

Ἐγείναν ἐδῶ προσπάθειαι καὶ δοκιμαὶ μὲ μοιραίαν σοβαρότητα· πλὴν δὲν πρέπει νὰ ἀποσιωπηθῇ ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ ἐπωφεληθῶμεν ἐξ αὐτῶν ἐλάχιστα ἢ οὐδόλως. Κυρίως δὲ ἀπὸ τὴν ἀκαταληψίαν τῆς εὐθύνης πηγάζει ὁ κίνδυνος αὐτός.

Ὅταν ἦλθαν οἱ πρόσφυγες, ὑπῆρξαν ἐδῶ ἄνδρες ποὺ ἐπέμεναν εἰς δύο βασικά σημεία: ὅτι ἔπρεπε νὰ κοπῇ ἀμέσως καὶ ριζικὰ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς μας κάθε ἐλπίς ἐπανόδου εἰς τὰς πατρίδας τῶν· ἐν τούτοις ἡ ἐπανάστασις ἐκυμαίνετο ἐπὶ μακρὸν μεταξὺ εἰρήνης καὶ πολέμου, τὴν ὁπτασίαν τοῦ ὁποίου δὲν ἀπέβαλεν πολὺ καιρὸν ἔπειτα· ἐντεῦθεν ἡ καὶ σήμερον σημειούμενη ψυχικὴ ἀστάθεια τῶν ἐποίκων, μειονέκτημα μέγιστον διὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ νὰ ριζώσουν ἐργαζόμενοι· ὅτι, δεύτερον, ἔπρεπε νὰ γείνη ἀμέσως τότε ἡ οἰκονομολογικῶς προσφευστέρα κατὰ τὸ δυνατόν κατανομή τῶν νέων μαζῶν εἰς τὰ διάφορα τμήματα τῆς χώρας, ποὺ παρουσίαζαν βάθος οἰκονομικὴν ὁμῶς ἔγινε συσσωρεύσεις περὶ τὴν πτωτεύουσαν· καὶ ὁ κύριος Δοξιάδης, ὁ τότε ὑπεύθυνος διὰ τὴν κατανομήν, ἡσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ ἀραδιάξῃ καλαμπούρια εἰς τὸν κ. Μοργκεντάου· ἀργότερα συνέλαβε τὴν περὶ βελτιώσεως τῆς διασταυρουμένης τώρα ράτσας μας θεωρίαν του, τὴν ὁποίαν κηρύσσει σήμερον ἀνά

(1) Ὡς εἶνε εὐνόητον δὲν ὑποστηρίζω βέβαια, ὅτι πρέπει νὰ μείνουν διὰ παντός εἰς αὐτὸ τὸ ἐπίπεδον, ὑποστηρίζω ὁμῶς, ὅτι δὲν μποροῦν νὰ γάμουν ἄλλως παρὰ ν' ἀρχίσουν ἀπὸ αὐτοῦ ἀκριβῶς τὸ ἐπίπεδον ἐφ' οὗ ἐξῆλθον οἱ πρῶτοι κάτοικοι. Τὰ ἄλλα εἰς τὴν οἰκονομίαν εἶνε ἀδύνατα. Κανένα τέχνασμα δὲν μπορεῖ νὰ πιάσῃ ἐκτὸς βεβαίως τὸ περὶ Ἀγροτῶν.

τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἐπανόρθωσιν· τῶν τότε λαθῶν τῆς συσσωρεύσεως! Ἀλλὰ μὲ αὐτὴν τὴν ἀσυδοσίαν καὶ τὴν πομπολιγολογίαν δὲν διορθώνεται κατάστασις ποῦ ἀπαιτεῖ κότσια.

Μόνον δὲ ὡς παράδειγμα προχειρότερον ἐφέραμεν τὴν ἀσυδοσίαν τοῦ κ. Δοξιάδη. Διὰ δὲ τὴν δριμύτητα αὐτῶν τῶν πορισμάτων πρέπει κανεῖς νὰ τὴν πάρῃ ἀπὸ τὴν ἀγαθὴν, τὴν νομιμόφρονά πλευράν της.

Οἱ Μαυρομιχαλαῖοι ποῦ διοικοῦσαν πρὸ τοῦ 1821 τὴν σχεδὸν ἀνεξάρτητον Μάνην δὲν ἐπλήρωναν εἰς τὸν κυρίαρχον παρὰ μόνον μικρὸν ἀριθμὸν χρυσῶν νομισμάτων καὶ αὐτὰ δὲ τὰ προσέφεραν πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ σουλτανικοῦ ταμείου μίαν φορὰν τὸ ἔτος εἰς τὸ ἄκρον μακρᾶς, γυμνῆς καὶ τέλεια τροχισμένης σπάθης· πρέπει νὰ σημειώσω, λοιπόν, ὅτι ἡ προκλητικῶς συμβολικὴ αὕτη δοσοληψία δὲν ὠφείλετο εἰς αὐθαιρεσίαν ἢ παλλικαριὰν ἐπιδεικτικὴν ἀπέρρεεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἦτο πρακτικῶς ἀναγκαία κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Κᾶτι δὲ παρόμοιον συμβαίνει καὶ μὲ ἡμᾶς ἐδῶ τώρα. οἱ ὅποιοι—ἂν ὁ παραλληλισμὸς ἐπιτρέπεται—μὲ ἵψος ἐξαιρετικῶς δριμὺ καὶ σαρκαστικόν, ἐπιθετικὸν ἴσως, προσφέρομεν μερικάς, πολὺ πενιχράς προφανῶς, πρακτικὰς παρατηρήσεις εἰς τὸ μέγα ζήτημα τοῦ ἐποικισμοῦ. Ἡ ὀξύτης αὕτη εἶναι περισσότερον εἰς τὴν φύσιν τοῦ θέματος παρὰ εἰς τὴν πρόθεσιν τοῦ γράφοντος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ'.

Αἱ περιπέτειαι τοῦ ἐποικισμοῦ τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς Δυτικῆς Θράκης.

Παρατηρήσεις τοῦ κ. Χρήστου Παπάζογλου πρώην βουλευτοῦ Ἑβρου.

Ἐὰν σχηματίσωμεν ἓνα τρίγωνον, ἥ μία πλευρὰ τοῦ ὁποίου ἀρχίζει ἀπὸ ἓνα σημεῖον πρὸς Δυσμὰς τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τελειώνει εἰς ἀπόστασιν 50 περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου, αἱ δὲ ἑτεραι δύο πλευραὶ του ἐνοῦνται εἰς τὴν Ἀλεξανδρούπολιν, περιλαμβάνομεν σχεδὸν ὅλην τὴν ὀρεινὴν ἐκείνην περιοχὴν, ἣτις ἄλλοτε κατοικεῖτο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Βουλγάρων καὶ Τούρκων, τώρα δὲ κατοικεῖται ὑπὸ ἐλαχίστων Τούρκων καὶ ἰσαριθμῶν προσφύγων.

Ἡ περιοχὴ αὕτη, ὥς εἶπον, εἶναι ὀρεινὴ καὶ ἐξόχως δασώδης, τῶν ἐν αὐτῇ σποραδικῶς καλλιεργουμένων μικροεκτάσεων μὴ ὑ-

περβαίνουσιν τὰ 50) ο τῆς ἐπιφανείας τῆς. Τὰ καλύπτοντα αὐτὴν δάση ἀποτελοῦνται ἰδίως ἐκ δρυὸς μικροσώμου συναντᾶται ὅμως καὶ ἡ πύκη, ἡ ὀξυὰ καὶ ὁ πρίνος, ὕδατα ἡ περιφέρεια ἔχει ἐλάχιστα παρὰ τὰς συνεχεῖς καὶ ἀφθόνους βροχάς, καὶ τοῦτο λόγῳ τῆς μεγάλης κλίσεως τοῦ ἐδάφους. Διαρρέεται ὅμως ὑπὸ πλείστον, μικροῦ ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μήκους χειμάρρων, οἱ περισσότεροι τῶν ὁποίων κατὰ τὸ θέρος ξηραίνονται. Τοιαύτη ἐν ὀλίγοις ἡ φύσις τῆς περιοχῆς αὐτῆς.

Οἱ κάτοικοι τῆς περιφερείας αὐτῆς τόσον οἱ Βούλγαροι ὅσον καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἐγκατεσπαρμένοι εἰς 70 περίπου μικρὰ χωρία ἢ εἰς μεμονωμένας καλύβας ἀπεχούσας ἀπ' ἀλλήλων ἐνίοτε καὶ πλέον τοῦ χιλιομέτρου, ἀπέζων ἐκ μικρᾶς τιнос σιτοκαλλιέργειας, ἐκ τῆς καπνοκαλλιέργειας ἐπεκταθείσης ἐκεῖ κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ τρέχοντος αἰῶνος, ἐκ τῆς μελισσοκομίας, ὀπωροκαλλιέργειας, μικρᾶς τινος σηροτροφίας, ἐκ τῆς κτηνοτροφίας καὶ ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πέριξ πλουσιωτάτων δασῶν διὰ τῆς κατασκευῆς ξυλανθράκων, καρροξύλειας, οἰκοδομησίμου ξυλείας καὶ τῆς κατασκευῆς ξυλίνων γεωργικῶν ἐργαλείων, τῶν ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης ἐκμεταλλεύσεως πόρων ὑντιστοιχοῦντων πρὸς τὰ 50)100 τοῦ ὀλικοῦ εἰσοδημάτων των.

Ἀπὸ ἀπόψεως ἰδιοσυγκρασίας καὶ σωματικῆς διασκευῆς οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι τῆς περιφερείας αὐτῆς ὁμοιάζον ὑπερβολικὰ τοὺς Βουλγάρους συγκατοίκους των, ὡς ζῶντες μετ' αὐτῶν ὑπὸ τὰς ἰδίας ἀκριβῶς συνθήκας καὶ μὴ ἐπηρρεαζόμενοι ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν ἔνθεν καὶ ἔνθεν πεδινῶν περιοχῶν, μετὰ τῶν ὁποίων εἰς ἐλάχιστην ἤρχοντο ἐπαφὴν καὶ ἐπιμυξίαν. Καὶ ἦσαν σωματικῶς μὲν εὐσταλεῖς, ὑγιεστάτοι καὶ μετρίου ἀναστήματος, ἠθικῶς δὲ εὐγενεῖς καὶ μειλίχιοι, ταυτοχρόνως ὅμως θαρραλέοι καὶ ἐργατικώτατοι. Ὁ βίος των ἦτο λιτὸς καὶ ἀπέριττος, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ στερεῖται ἐνὸς ἰδιότυπου πολιτισμοῦ ἀναλόγου πρὸς τὸ περιβάλλον των, καὶ τὰ μέσα τῆς ζωῆς των. Διεκρίνοντο διὰ τὸ ψυχραῖμον καὶ σταθερὸν τοῦ χαρακτῆρός των, πιθανώτατα δὲ οἱ Τοῦρκοι τῆς περιοχῆς αὐτῆς νὰ ἦσαν Χριστιανοὶ αὐτόχθονες ἐξισλαμισθέντες κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Διὰ τῶν ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν τούτων προσόντων των οἱ κάτοικοι τῆς περιφερείας ταύτης κατῴρωσαν νὰ ἔχουν ἀκμαία οἰκονομικά, τὰ ὅποια ἠῦξανον συνεχῶς. Οὐδέποτε ὅμως ἐσκέφθησαν νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰ χωρία των καὶ ὅταν ἀκόμη ἡ οἰκονομικὴ των κατάστασις ἀνῆλθεν εἰς ἐπίπεδον ἀνώτερον καὶ αὐτῶν τῶν πέριξ πεδινῶν τοιοῦτων.

Οἱ Βούλγαροι κάτοικοι τοῦ βορείου τμήματος τοῦ ριθέντος τριγώνου, τῶν ὁποίων τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα ἀφυπνίσθη, ὡς καὶ ἄλλα-

χοῦ, μετὰ τὸ σχίσμα, ἐνισχυθέντες σπουδαίως μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς καπνοκαλλιεργείας, κατώρθωσαν νὰ διεισδύσουν νοτιώτερον ἐκτεινόμενοι ἀστραπιαίως διὰ συνεχῶν ἀλμάτων πάντοτε διὰ τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς, πολλαπλασιάζοντες τοὺς συνοικισμοὺς των, καὶ νὰ φθάσουν καὶ μέχρι αὐτῆς τῆς Ἀλεξανδρουπόλεως, ἔνθα καὶ ἰδιαίτεραν συνοικίαν ἵδρυσαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρέχοντος αἰῶνος. Οὕτω ἡ Βουλγαρία οὐσιαστικῶς ἐπραγματοποιεῖ τὴν φυλετικὴν τῆς ἔξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ τοῦ ὀρεινοῦ τούτου τριγώνου. Ἐν τούτοις δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ Βούλγαροι καὶ ἐν Ἀλεξανδρουπόλει ἐγκατασταθέντες δὲν ἀπέβαλον τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα των τοῦ γεωργοῦ, κατέβαλλον δὲ πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως μὴ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ παρουσία των εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου.

Μετὰ τὰ τελευταῖα πολεμικὰ γεγονότα, οἱ μὲν Βούλγαροι τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἀντηλλάγησαν, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν Τούρκων ἐτράπησαν πρὸς τὴν Τουρκίαν, οὐχὶ δι' ἔλλειψιν ἀσφαλείας ἀλλ' ἐκ λόγων καθαρῶς αἰσθηματικῶν. Ἐμείνει λοιπὸν ὁλόκληρος ἡ περιοχὴ αὕτη σχεδὸν ἀκατοίκητος. Οἱ ἐναπομείναντες ἐλάχιστοι Τούρκοι διετήρησαν μὲν καὶ μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ὁργάνωσιν τῶν ἐκμεταλλεύσεών των καὶ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς των, ἀλλὰ φυσικά, ἀφ' ἑνὸς μὲν, διαρκουσῶν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, ἔστερήθησαν ὅλων τῶν ἀποθεμάτων των καὶ τῶν βοηθητικῶν τῶν ζώων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔστερήθησαν τῶν μεγάλων πόρων, τοὺς ὁποίους ἀπεκόμιζον ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πέριξ δασῶν καὶ οἴτινες, ὥς ἐλέχθη, ἀντιπροσώπευον τὰ 50) 100 τοῦ ὅλου ποσοῦ τῶν εἰσοδημάτων των. Συνεπεία τούτων ἡ οἰκονομικὴ των κατάστασις καὶ ἡ κοινωνικὴ των ἐμφάνισις δὲν εἶναι πλέον οἷα ἦσαν πρὸ τοῦ πολέμου, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν κατάστασιν ἐκείνην ἰδίως λόγῳ τῶν νέων συνθηκῶν ποῦ ἐδημιούργησεν ἡ ἀλλαγὴ τοῦ πολιτικοῦ καθεστώτος.

Ἡ ἐποικιστικὴ ὑπηρεσία τῆς Θράκης εὐθύς ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς εἰσροῆς τῶν προσφύγων λίαν ἀξιεπαίνως ἀπέβλεψεν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν προσφύγων καὶ εἰς τὴν κενωθεῖσαν αὐτὴν περιφέρειαν καὶ ἀπεπειράθη νὰ πραγματοποιήσῃ τοῦτο εἰς μερικὰ χωρία εὐρισκόμενα παρὰ τὰς πλευρὰς τοῦ τριγώνου. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρά τῆς αὐτῆς ἀπέτυχεν, οἱ δὲ ἐγκατασταθέντες πρόσφυγες ταχέως ἐγκατέλειψαν τοὺς συνοικισμοὺς των ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι αἱ γαῖαι τῶν ἦσαν ἄγονοι. Μόλις τελευταίως καὶ διὰ μεγάλων θυσιῶν κατωρθώθη ἡ ἐγκατάστασις ἐλαχίστων οἰκογενειῶν εἰς τινὰ χωρία γειτνιάζοντα πρὸς τὴν Ἀλεξανδρουπόλιν, ἀλλ' ἡ ἐπὶ πολὺ διαμονὴ καὶ τῶν οἰκογενειῶν τούτων εἰς τὰ ὀρεινὰ ταῦτα χωρία εἶναι προβληματικὴ διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους :

1) Διότι οἱ ἐν τῇ περιφερείᾳ ἐγκατασταθέντες πρόσφυγες δὲν προέρχονται ἐξ ὀρεινῶν περιοχῶν ἀναλόγων πρὸς αὐτήν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν παραλίων τῆς Μαύρης Θαλάσσης.

2) Διότι καὶ οἱ πρόσφυγες κατέχονται, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ταχυπλουτισμοῦ, ὅστις εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατος εἰς τὰς ὀρεινὰς περιφερείας, ὅπου ἡ ζωὴ εἶναι σκληρά, ἡ ἐργασία βαρυτάτη καὶ ἡ ἀπόκτησις σχετικῆς εὐμαρίας ἀπαιτεῖ συστηματικούς, ἐπιμόνους καὶ μακροχρονίους κόπους. Ὅλα αἱ βλέψεις τῶν στρέφονται πρὸς τὰς πεδιάδας, ὅπου θὰ ᾔτο δυνατόν νὰ ζήσουν εὐκολώτερον, ὅπως καὶ εἰς τὴν πατρίδα τῶν. ἀλλ' ὅπου, καὶ αὐτοὶ γνωρίζουν ἤδη κατόπιν τῶν ἐπανειλημμένων περιπλανήσεων τῶν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐγκατασταθοῦν, λόγῳ τῆς στενότητος τῆς γῆς.

3) Διότι αἱ συνθῆκαι καὶ οἱ ὅροι ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοτε ἠῤδο-
κίμησαν οἱ ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτῇ κάτοικοι ἥλλαξαν οὐσιωδῶς
ὑπὸ τὴν νέαν διοίκησιν.

Ὁ ἀνεποικισμὸς τῆς περιοχῆς αὐτῆς θὰ ᾔτο ἐφικτὸς, κατὰ τὴν γνώμην μου, μόνον διὰ τῶν γηγενῶν Θρακῶν, λαμβανομένων ἐκ τῶν περιφερειῶν ἐκείνων ὅπου ἀνέκαθεν ὑπῆρχε στενότης τῆς γῆς ἢ ὅπου ἡ χάραξις τῶν συνόρων ἐπέφερεν ἀλλοίωσιν τοῦ γεωργικοῦ κλήρου. Οἱ γηγενεῖς, γινώσται τῆς ἄλλοτε εὐημερίας τῶν Βουλγάρων καὶ Τούρκων κατοίκων τῆς περιφερείας αὐτῆς, μετὰ μεγαλυτέρας τολμῆς καὶ αὐτοπεποιθήσεως θὰ ἐγκαθίσταντο ἐκεῖ ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς ἐνισχύσεως τῶν κατὰ τὸ ἴδιον μέτρον ποῦ ἐνισχύθησαν καὶ οἱ πρόσφυγες, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς μεταβολῆς τῆς δασικῆς μας νομοθεσίας κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα εἰς αὐτοὺς νὰ ἀπολαμβάνουν καὶ τῶν οὐσιωδεστάτων πόρων τῆς δασικῆς ἐκμεταλλεύσεως κατὰ τρόπον παραπλήσιον πρὸς τὸν ἰσχύσαντα προπολεμικῶς.

Χρῖστος Π. Παπάζογλου

Σημείωσις: Αἱ λεπτομερεῖς αὐται πληροφορίες τὰς ὁποίας μᾶς δίδει ὁ κ. Παπάζογλου, πρώην βουλευτῆς Ἑβρου, αποτελοῦν μίαν νέαν ἐπιβεβαίωσιν τῶν γενικῶν παρατηρήσεων ἃς ἔκαμα ἐν τῷ κειμένῳ τῆς μελέτης μου καὶ καθ' ἃς ἐκάστη φυσικὴ περιοχὴ ἐπιβάλλει, ἀναλόγως τῶν πηγῶν τοῦ πλούτου τῆς, καὶ ὠρισμένον σύστημα ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας καὶ ὠρισμένον εἶδος ζωῆς: οἱ δὲ πληθυσμοὶ οἱ ὅποιοι, διὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον λόγον, δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ συμμορφωθοῦν με τοὺς ὁρους τούτους, οἱ πληθυσμοὶ οὗτοι εἶνε ἀδύνατον νὰ ζιζώσουν καὶ νὰ προκόψουν εἰς αὐτὰς τὰς φυσικὰς περιοχάς, ὅσον καὶ ἂν ὑποστηριχθοῦν πιστωτικῶς. Τὸ μόνον ποῦ γίνεται εἶνε ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐκκαθαρίσεως καὶ τῆς ἀποτυχίας. Τοῦτο ἰσχύει καὶ διὰ τὰ ἄλλα παραμεθόρια. Ἡ Ἑλλάς δὲν χρειάζεται Ἀζόριτας, χρειάζεται παραγωγούς καὶ συνετοὺς νυκοκυραίους, αὐτὴ δὲ πρέπει πάντως νὰ ᾔνη ἐξ ἄλλου εἰς θέσιν νὰ κρατήσῃ τὰ σύνορά

της διὰ τοῦ οργανωμένου στρατοῦ της. Ὁ καθείς εἰς τὸ ἔργον του. Νομίζω ὅτι διὰ τὸν ἐποικισμὸν τῶν ὀρεινῶν μεθοριῶν τούτων καλοὶ θὰ ἦσαν, ἐκτὸς τῶν Θρακῶν ποῦ λέγει ὁ κ. Παπάζογλου, καὶ χωρικοὶ ἐκ τῆς ὀρεινῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅσοι στεροῦνται ἐν τῇ πατρίδι τῶν κλήρου γῆς καὶ μέσων ὑπάρξεως.

Τὰ στοιχεῖα ποῦ μᾶς δίδει ὁ κ. Παπάζογλου ἐπιμαρτυροῦν καὶ τὴν ἄλλην ἀρχήν, ὅτι αἱ σχετικαὶ εἰδικεύσεις, ὅπως ἐν προκειμένῳ ἡ τῆς καπνοκαλλιεργείας, ἀποτελοῦν κολοσσιαίας σημασίας συμπληρωματικὸν πόρον διὰ τοὺς ἀγρότας οἱ ὅποιοι ἔχουν οργανώσει τὴν ὅλην ἐργασίαν τῶν πρὸς αὐτεπάρκειαν καὶ χρειάζονται ἕνα ἀκόμη πρόσθετον εἰς χρῆμα πόρον διὰ πρόσθετα ἔξοδά των (κτίσιμον οἰκίας, ἀγορὰ ζώων κλπ.). Εἶνε φυσικὸν ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπέτυχον νὰ ἐξαπλωθοῦν εἰς τὴν περιοχὴν διότι καὶ οἱ ἴδιοι εἰργάζοντο ἐντατικῶς καὶ παρήγον διὰ τῆς ὑπερεργασίας τῶν πάντα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ζωάρκειαν καὶ πρόσθετον ἐπὶ πλέον πόρον ἐπραγματοποιούσαν ἐκ τῶν καπνῶν. Εὐνόητον ὅμως ὅτι ἂν δὲν παρήγον οἱ ἴδιοι ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα χρειώδη, ὁ καπνὸς δὲν θὰ ἐπῆρχει διὰ νὰ τοὺς προμηθεύῃ ὅλα αὐτὰ ἐκ τῆς ἀγορᾶς.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε΄.

Η ἀγροτικὴ Τράπεζα καὶ τὰ περιφερειακὰ ὅργανα αὐτῆς.

Εἰς τὸ κείμενον τῆς συμβάσεως μεταξὺ τοῦ Ἑλλ. Δημοσίου καὶ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ παραγράφῳ τοῦ ἄρθρου 31 ἀναγράφεται, ὅτι «ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα δικαιούται νὰ κάμῃ χρῆσιν τῶν ὑποκαταστημάτων τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, κατόπιν κοινῆς συμφωνίας καθοριζούσης τὴν ἀμοιβὴν αὐτῆς».

Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω τί σημαίνει τὸ «δικαιούται» εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ὑποθέσεως ταύτης θὰ εἰαίριαζε καλύτερα νὰ ἐλεγε: «δύνανται...» καὶ τοῦτο διὰ νὰ εἶναι πρὸ προῶγμα σαφέστερον, ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἀγροτικὴ δύναται καὶ νὰ κάμῃ ἀλλὰ καὶ νὰ μὴν κάμῃ χρῆσιν τῶν ὑποκαταστημάτων τῆς Ἑθνικῆς.

Ὅπωςδήποτε κατ' ἀρχὴν τὸ ζήτημα εἶναι ἐδῶ βαλμένο καλὰ ἀπέκειται δὲ εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἀγροτικῆς νὰ μελετήσῃ τῶρα μὲ τὴν πρέπουσαν ἐπιμέλειαν τὸ ζήτημα εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματίσῃ τὴν ὀρθωτέραν ἐπὶ τοῦ προκειμένου γνώμην, ἂν δηλαδὴ τὴν συμφέρον νὰ χρησιμοποιήσῃ κανὲν ἄλλο προσφωρότερον ποῦ ἴσως ὑπάρχει ὄργανον εἴτε καὶ ν' ἀποβλέπῃ εἰς τὴν ταχέαν δημιουργίαν νέου ἰδικοῦ τῆς ὁργάνου διὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως.

Σκέπτομαι, ὅτι τὰ Γεωργικὰ Γραφεῖα, ὅπου ἐπέτυχαν ταῦτα, ἐκεῖ ὑπάρχει ἔνδειξις καὶ διὰ νὰ ἀναλάβουν ἀκριβῶς αὐτὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς πίστεως. Λέγω δὲ ὅτι τοῦτο ἐνδείκνυται ὅχι μόνον διὰ

τὰ μέρη ὅπου ἡ Ἑθνικὴ δὲν ἔχει ὑποκατάστημα ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μέρη ἀκόμη ὅπου ἔχει τοιοῦτον· ἀρκεῖ, ὅπως εἶπα, νὰ πρόκειται περὶ Γεωργικοῦ Γραφείου, τὸ ὁποῖον ἐπέτυχεν εἰς τὸ ἔργον του.

Ἡ σκέψις μου δὲ αὕτῃ στηρίζεται σὲ δεδομένα ἀντικειμενικὰ ἐπὶ πλέον δὲ ἀπλᾶ καὶ σαφῆ.

Πράγματι, τί ἐννοοῦμεν ὅταν λέμε ὅτι ἓνα Γεωργικὸ Γραφεῖο ἐπέτυχε; μοῦ φαίνεται πῶς αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ Γραφεῖο ἔκαμε ἐγκατάστασιν μικροεκμεταλλεύσεων καὶ ἐπιχειρήσεων γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν μὲ ἀρκετὴν ζωτικότητα, ὥστε νὰ σταθοῦν καὶ νὰ ἐξελιχθοῦν. Σημαίνει ὅτι τὸ Γραφεῖον ἔκαμε μίαν εὐστοχον διάγνωσιν τῶν ἐδαφολογικῶν καὶ τῶν κλιματολογικῶν, τῶν οικονομικῶν καὶ τῶν κοινωνικῶν ὄρων τοῦ περιβάλλοντος καὶ ὅτι ἐπραγματοποίησε μίαν δοκιμὴν ἐπιτυχῇ καὶ συνεχόμισεν ἐπομένως ὅλην ἐκείνην τὴν πολὺτιμον πείραν περὶ τοῦ χειρισμοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων, πείραν ἣ ὁποία νὰ μεταδοθῇ μὲν εἰς ἄλλους θὰ ἦτο δύσκολον, νὰ ἀνασυλλεγῇ δὲ διὰ τυχὸν ἀναθέσεως τοῦ ἰδίου ἔργου εἰς ὄργανον ποῦ θὰ ἐκινουῖσε πάλιν ἐξ ἀρχῆς, θὰ ἦτο καὶ δαπανηρὸν καὶ ἀνόητον βεβαίως.

Καὶ αὐτὰ μὲν λοιπόν, ἐν περιλήψει, ἐννοοῦμεν, ὅταν λέγωμεν ὅτι ἓνα Γεωργικὸν γραφεῖον ἐπέτυχεν εἰς τὸ ἔργον του.

Νομίζω δὲ ἐξ ἄλλου, ὅτι τούτου δοθέντος, δὲν θὰ ὑπῆρχαν μεγάλαι ἀντιρρήσεις διὰ νὰ συμφωνήσωμεν ὅτι τὸ οὕτω πως καθορισθὲν ἐπιτυχὲς ἔργον τίποτε ἄλλο, ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει δὲν εἶναι παρὰ μία ἐπιτυχὴς ἀσκήσις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως εἰς μίαν δεδομένην περιφέρειαν.

Δὲν θὰ ὑπῆρχε δὲ ἴσια-ἴσια ἀντίρρησης διὰ νὰ διαπιστώσωμεν ὅτι ἐδῶ μὲ τὸ Γεωργικὸν Γραφεῖον ἐφ' ὅσον τοῦτο ἔκαμε καλὰ τὴν δουλίαν τοῦ ἔχομεν ἓνα ὄργανον προσφορώτατον διὰ νὰ προσανατολίσῃ καὶ νὰ διοχετεύσῃ ὅσον τὸ δυνατόν καλύτερα καὶ ἀσφαλέστερα καὶ τὴν καλὴν θέλησιν καὶ τὸ χρῆμα τῆς ἀρτισυστάτου Ἀγροτικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.

Ὁργανον δὲ δημιουργηθὲν καὶ ἐμπληρωθὲν ἀπὸ ἐμπειρίαν ἐκ τῆς ἀσκήσεως μιᾶς λειτουργίας δὲν πρέπει νὰ καταργῆται οὐδὲ ν' ἀντικαθίσταται ἀπὸ ἄλλο· πρέπει ἀντιθέτως, νὰ χρησιμοποιῆται ἐντατικῶς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μέχρις ἐξαντλήσεως πάσης δυνατῆς ἐξ αὐτοῦ ἀφελείας· εἶναι δὲ τοῦτο ἐπιβεβλημένον τόσον περὶ σσότερον παρ' ἡμῖν ὅσα μεγαλύτερα εἶναι καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ ὑπάρξῃ κάποια παράδοσις εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν σοβαρωτέρων τοιῶχιστον ἐκ τῶν λειτουργιῶν τῆς ὁμαδικῆς μας ζωῆς.

Ἀληθινὰ δὲν βλέπω ἄλλον καλύτερον τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἡ νεοσύστατος Τραπέζα θὰ κατώρθωνε νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ὑπαρχού-

σης πείρας, ἐφ' ὅσον εἰς τὸ πρόσωπον ἐνὸς καλοῦ προϊσταμένου ἐνὸς ἐπιτυχόντος Γεωργικοῦ Γραφείου θὰ εὑρίσκεν συγκεντρωμένα ὅλα καὶ ἐφόδια ποῦ τῆς εἶναι ἀπαραίτητα εἰς τὸ ἔργον τῆς. Εἰδίκευσιν γεωπονικὴν, λογιστικὴν καὶ διαχειριστικὴν πείραν, διοικητικὴν ἐξάσκησιν καὶ ἱκανότητα, ἐμπράκτως ἀποδειχθεῖσαν γνώσιν τῶν εἰδικῶν τοπικῶν συνθηκῶν, ἐπιβολὴν ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὕλικου, ἐντοπίου καὶ ἐποίκου, κερδισθεῖσαν διὰ τῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀσκήσεως ἐξουσίας σοβαρᾶς καὶ δημιουργικῆς, μιᾶς ἐξουσίας ἣτις πράγματι ὑπερέβη συχνὰ κατὰ πολὺ τὰ ὅρια πάσης ἄλλης ἐν τῇ ὑπαίθρῳ καὶ ἥτις, ὅπου ἔπεσε σὲ καλὰ χέρια, ἀπέβη γονιμωτάτη καὶ σωτηρία διὰ τὸν τόπον.

Θὰ ἀντέλεγε κανεὶς, ἴσως ὅτι ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐμμέσως μόνον τὸ συσσωρευθὲν ἐν τῇ πρακτικῇ τοῦ ἐποικισμοῦ κεφάλαιον τοῦτο τῆς πείρας εἴτε διὰ τῆς προσλήψεως τῶν ἀναδεχθέντων εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὡς τεχνικῶν συμβούλων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς εἴτε διὰ τοῦ σχηματισμοῦ παρὰ τοῖς ἐκασταχοῦ ὑποκαταστήμασι τῆς Ἑθνικῆς ἐνὸς τοπικοῦ γνωμοδοτικοῦ συμβουλίου εἰς ὃ θὰ μετεῖχον καὶ οἱ προϊστάμενοι τῶν Γεωργικῶν Γραφείων.

Ἄλλ' ἐγὼ ὑποστηρίζω ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀπ' αὐτό, λέγω δηλαδή ὅτι ἡ Ἀγροτικὴ θὰ εἶχε συμφέρον μᾶλλον νὰ τοποθετήσῃ ἓνα λογιστὴ ἢ καὶ ἓνα παρατηρητὴν ἐκ μέρους τῆς Ἑθνικῆς παρὰ τῷ προϊσταμένῳ τοῦ Γεωργικοῦ Γραφείου παρὰ νὰ ἐπικαλεῖται περιοδικῶς τὰς γνώμας καὶ τὴν πείραν τοῦ τελευταίου τούτου διὰ μέσου τοῦ τοπικοῦ συμβουλίου· δὲν πηγαίνει τὸ ὅρος πρὸς τὸν προφήτην ἀλλ' αὐτὸς πρὸς τὸ ὅρος. Ἡ Ἀγροτικὴ ἔχει συμφέρον νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν τύχην τῆς εἰς τὰς ἱκανωτέρας ποῦ ὑπάρχουν χεῖρας ἀπ' εὐθείας· καὶ ἔχει συμφέρον πασιφανὲς ὅχι εἰς τὸ νὰ κάμῃ ἓνα εὐθυγραμμισμένον ὄργανισμὸν λογικῶς ὀρθὸν ἀλλὰ δυσκίνητον, γραφειοκρατικὸν καὶ ἄγονον ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ δοκιμάσῃ κατὰ περιοχάς, μεταξὺ τῶν ἐνδεδειγμένων ὀργάνων διὰ τὴν ἀσκήσιν τῆς πίστεως, δηλαδή μεταξὺ τῶν ὑποκαταστημάτων τῆς Ἑθνικῆς, τῶν Ἑνώσεων τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν καὶ τῶν Γεωργικῶν Γραφείων, ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ὄργανον δράσεως, τὸ ὁποῖον συγκεντρώνει τὴν οὐσιαστικωτέραν πείραν καὶ τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται εἰς τὰς ἱκανωτέρας χεῖρας.

Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἡ Ἀγροτικὴ θὰ συνεμερίζετο τὴν γεωρικὴν καὶ προγραμματικὴν ταύτην ἀρχὴν ἐπαναλαμβάνω, ὅτι τὸ Γεωργικὸν Γραφεῖον, ἐφ' ὅσον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἔργον συντελεσθὲν ἐπιτυχῶς, πρέπει νὰ κριθῇ ὡς τὸ καταλληλότερον· καταλληλότερον δὲ καὶ διὰ τὴν κατανομήν τῶν πιστώσεων καὶ διὰ τὴν παρακολού-

θησιν αὐτῶν εἰς χεῖρας τῶν πιστούχων, πρᾶγμα ποῦ εἶναι καὶ ἐπιβλημένο ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του ἓνα ἔργον πολὺ λεπτὸν καὶ πολὺ ἐπικίνδυνον καὶ διὰ τὰς πιστώσεις καὶ διὰ τοὺς πιστούχους. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, τὸ Γεωργικὸν Γραφεῖον εὐκολώτερα καὶ οἰκονομικώτερα παντὸς ἄλλου θὰ προσηρμόζετο εἰς τὸ ἔργον του, διότι δὲν θὰ εἶχε παρὰ νὰ ἐπεκτείνῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐντοπίων τὸ μέχρι τοῦδε ἐπιτυχῶς συντελεσθὲν ὑπὲρ τῶν προσφύγων ἐποίκων σύστημα τῆς δράσεώς του, ὁλοκληρωνόμενον καὶ μεταρρυθμιζόμενον ἐν τῷ δέοντι.

Λέγω, δὲ ὅτι κατ' ἀρχὴν τοῦτο θὰ ἦτο καὶ τὸ μᾶλλον εὐκταῖον καὶ ἐλπίζω ὅτι ἡ Ἀγροτικὴ, ἐφ' ὅσον διαθέτει ἀνοικτοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπάνω εἰς τὰ προβλήματα ποῦ ὀρθώνονται ἐνώπιόν της, ὅχι μόνον ἀντίρρησην δὲν θὰ ἔχῃ διὰ τὸν συνδυασμὸν αὐτὸν ἀλλὰ ὅτι καὶ θὰ τὸν ἐγκολπωθῇ ὡς δῶρον ἀπὸ θεοῦ ὅπου βεβαίως ὑπάρχουν οἱ ἀνωτέρω ἐκτεθέντες εὐνοϊκοὶ ὅροι.

Λέγω ὅτι θὰ τὸ ἐγκολπωθῇ εὐχαρίστως, διότι βεβαίως, δὲν πιστεύω ὅτι θὰ ἦτο κάτι τὸ πλέον ἐπιθυμητὸν τὸ νὰ κρατήσωμεν ἐν ἀποσινθέσει τὴν διαχείρησιν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, ἄλλα μὲν τμήματα αὐτῆς ἀναθέτοντες εἰς τὰ Γεωργικὰ Γραφεῖα καὶ ἄλλα πάλιν εἰς τὸ Ὑποκατάστημα τῆς Ἑθνικῆς καὶ ἄλλα εἰς ἄλλους, εἰς τρόπον ὥστε κανὲν ἐκ τῶν ὀργάνων αὐτῶν νὰ μὴ ἔχῃ κῦρος καὶ ἀποτελεσματικὴν ἀρμοδιότητα· δὲν λέγω, εἰς τὴν ἀνάγκην ἀσφαλῶς, καὶ αὐτὸ δὲν ἀποκλείεται, μάλιστα παραδέχομαι ὅτι θὰ συμβῇ εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐπαρχιῶν. Ἰσχυρίζομαι ὅμως ὅτι ἡ λύσις αὕτη, ὑπὸ τὰς σημερινὰς κρίσιμους περιστάσεις, πρέπει νὰ ὑποχωρήσῃ ἐκεῖ ὅπου τὸ Γεωργικὸν Γραφεῖον θὰ ἦτο ἱκανὸν ν' ἀναλάβῃ εὐθύνην.

Ἐνα ἄλλο σημεῖον πρέπει νὰ διασαφίσω, τὸ ὅτι δηλαδὴ τὴν πρότασιν αὐτὴν τῆς χρησιμοποίησεως τῶν Γεωργικῶν Γραφείων εἰς τὴν ἀγροτικὴν πίστιν τὴν κάμνω πρὸς τὸ συμφέρον ὅχι τῶν γεωπόνων ἀλλὰ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς. Ἄλλοι ἐκ τῶν γεωπόνων ἔχουν τάσιν εἰς τὰς ἐργαστηριακὰς ἐρεῦνας, ἄλλοι εἰς τὴν τεχνικὴν, ἄλλοι εἰς τὴν δικηγορίαν, ἄλλοι εἰς τὰ οἰκονομικά, κὶ ὁ καθείς θὰ πάρῃ τὸν δικό του δρόμον. Ἡ δὲ πρότασις μου εἶναι προὐδὸν μελέτης περὶ τοῦ ποῖος ὁ καλύτερος τρόπος διὰ νὰ προσαρμοσθῇ ἡ Ἀγροτικὴ εὐστοχώτερα καὶ οἰκονομικώτερα εἰς τὸ ἔργον της.

Εἶναι θέμα πολὺ εὐρὺν, διὰ τὸ ὅποιον δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ χῶρος κατάλληλος.

Ἐφερα δὲ τὸ ζήτημα τῶν ἐπιτυχόντων Γεωργικῶν Γραφείων ὡς μίαν μόνον περίπτωσιν ἐνὸς γενικωτέρου κανόνος, τὸν ὅποιον καὶ ἀνωτέρω ὑπηνίχθην, ὅτι δηλαδὴ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα ἔχει

συμφέρον νὰ καταπιασθῇ τὸ ταχύτερον μὲ τὸ ἐργον τῆς δοκιμά-
ζουσα τὸ ἔδαφος ἐν πνεύματι ἀναζητήσεως τοῦ καλυτέρου δρόμου
καὶ ὄχι μὲ τὴν ἀντίληψιν ὅτι κατέχει ἐκ τῶν προτέρων τὰς ἀρί-
στας λύσεις. Καὶ τὸ λέγω αὐτὸ ἐπειδὴ ἔχω κάμει τὴν παρατηρή-
σιν ὅτι ἡ ἀγροτικὴ πείρα τῆς Ἑθνικῆς εἶναι καὶ ἀσαφὴς καὶ ἀνε-
παρκὴς καθὼς πιστεύω καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἀρμόδιοι νὰ τὸ παραδέ-
χωνται.

Ἀθῆναι 1929

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΣΤ'.

Περὶ τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀγροτικῆς πίστεως εἰς Χαλκιδικήν.

Ἀσημέϊωμα τοῦ προϊσταμένου τοῦ Γεωργικοῦ Γραφείου Χαλκιδικῆς
κ. κρ. Βασματσίση).

Ἡ καρποφόρος ἐξάσκησις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως πρὸς βελ-
τιώσιν τῆς γεωργίας καὶ βαθμιαίαν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς προ-
ϋποθέτει σαφῇ καὶ ἐμπεριστατωμένην γνῶσιν τῶν ἀντικειμενικῶν
συνθηκῶν τῆς γεωργικῆς περιφερείας εἰς ἣν αὕτη θὰ ἐξασκηθῇ.

Προϋποθέτει δηλονότι :

1) Τὸ τί πρέπει νὰ ἐφαρμοσθῇ βαθμιαίως καὶ ἐντὸς καθορι-
σμένου χρονικοῦ διαστήματος ἀπὸ ἀπόψεως πρακτικῆς γεωργικῆς
τεχνικῆς.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δέον νὰ ἔχη συντελεσθῇ ἡ γεωργικὴ
ἔρευνα τῆς περιφερείας εἰς ἣν θὰ ἐξασκηθῇ ἡ ἀγροτικὴ πίστις.

Παραλλήλως δὲ πρὸς τὴν γεωργικὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἔρευναν
τῆς οἰκονομικῆς σκοπιμότητος αὐτῆς δέον νὰ προϋπολογισθῇ, εἰ
δυνατὸν, κατὰ χωρίον ἢ ἀπαιτουμένη δαπάνη κατ' ἔτος διὰ μίαν
καθορισμένην χρονικὴν περίοδον καὶ τὸ εἶδος τῶν χορηγηθησομέ-
νων δανείων ἥτοι βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα ἢ μακροπρό-
θεσμα.

2) Μέχρι ποίου ἀνωτάτου ὁρίου δύναται νὰ προωθηθῇ ἡ ἐφαρ-
μογὴ τῶν μεθόδων βελτιώσεως, ἥτις ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ποικίλων
συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος τῆς γεωργικῆς περιφερείας π. χ.
συγκοινωνίας, κέντρων καταναλώσεως, ἀγροσφαλείας, διανοητι-
κοῦ ἐπιπέδου κλπ.

3) Σαφεστάτη γνῶσις ὅχι μόνον τοῦ βαθμοῦ τῆς ὑποκειμενικῆς
δυνατότητος τῆς ἐφαρμογῆς παρὰ τῶν χωρικῶν τῶν προτεινομέ-
νων μέτρων βελτιώσεως ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντικειμενικῶν οἰκονομικῶν
συνθηκῶν τῆς ἐπικρατούσης μικρᾶς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως

τῆς περιφερείας καθὼς καὶ μέχρι ποίου σημείου δύναται αὕτη νὰ ἀποροφήσῃ καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐπωφελῶς τὰ δεδομένα κεφάλαια ὥστε καὶ παραγωγικὰ νὰ ἀποθῶσι ταῦτα καὶ ἡ ἐπιστροφή τοῦτων νὰ εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλὴς καὶ εὐχερὴς χωρὶς ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς ταύτης νὰ κλονίζεται ἡ οἰκονομικὴ ὑπόστασις τοῦ γεωργοῦ ἢ νὰ θίγεται τὸ μόνιμον κεφάλαιόν του.

4) Σκληρότης ἀπόλυτος κατὰ τὴν διάθεσιν τῶν κεφαλαίων τῆς ἀγροτικῆς πίστεως.

Οὕτω βάσει τῶν ὡς ἄνω συγκεκριμένων στοιχείων στηρίζομένων ἐπὶ ἀριθμῶν ἐξαχθέντων δι' εὐσυνειδήτου ἐργασίας καὶ καλῆς αὐτοπροσώπου πείρας δύναται νὰ καταρτισθῇ τὸ πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν ἐνὸς ὑποκαταστήματος τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, τὸ ὁποῖον ἐφαρμοζόμενον μετ' αὐστηρότητος καὶ πειθαρχίας δύναται ἐντὸς μιᾶς πενταετίας νὰ προσφέρῃ θετικωτάτας καὶ λίαν ἐπωφελεῖς ὑπηρεσίας.

Βεβαίως ἡ γενίκευσις τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὡς ἄνω προτεινομένων εἶναι δύσκολος προϋποθέτει μακρὸν χρόνον καὶ πολὺ καὶ ἐμπειρον προσωπικόν.

Ἐκεῖ ὅμως ὅπου ὑπάρχουσιν αἱ ὡς ἄνω προϋποθέσεις ὅπου δηλαδή ἡ γεωργοοικονομικὴ ἔρευνα ἔχει ἤδη συντελεσθῇ καὶ ὅπου ὑπάρχει πρόσωπον συγκεντρῶνον τὰ στοιχεῖα ἀτομικῆς πείρας, θεωροῦμεν σκόπιμον καὶ ἐπωφελῆ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ προσώπου τοῦτου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς, ὅτι ὄργανον δημιουργηθὲν καὶ ἐπιτυχὸν ἐν τῇ ἐνασχήσει μιᾶς δεδομένης λειτουργίας δὲν πρέπει νὰ ἀντικαθίσταται ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιητῇ μέχρις ὅτου ἀποδώσῃ καὶ τὴν τελευταίαν του ἱκμάδα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

α'.

Εἰς τὸ κείμενον ἐξέθεσα τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους τὰ δοκοιμένα μου τὰ σχετικὰ μὲ τὰς γεωργικὰς ἐργασίας τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου δὲν εἶναι ἀρκετά· ὁ κυριώτερος δὲ λόγος εἶναι, ὅτι, λόγῳ τοῦ μεγάλου διαφορισμοῦ αὐτῶν τῶν συνθηκῶν τῆς ὑπαίθρου ὀλίγοι εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἔχουν ἔγκυρον γνώμην ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν.

Τὴν τελευταίαν στιγμὴν λαμβάνω ἐπὶ παλαιοῦ μου ἐρωτηματολογίου καταχωρημένου ἐν τῷ κειμένῳ, μίαν σύντομον ἀπάντησιν ἐκ μέρους τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς Καλαμῶν κ. Χρ. Τριζάκη, τὴν ὁποίαν καὶ καταχωρῶ κατωτέρω μὲ τὴν παρατή-

ρησιν ὅτι αὕτη ἐπιθεβαιώνει πλήρως τὰς παρατηρήσεις ποῦ ἐξέ-
θεσα εἰς τὸ κείμενον, ὅτι ὁ ἐκ μέρους τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς δα-
νεισμός ὑπῆρξεν ἀπλῶς ἐπικουρικός καὶ ὅτι ἡ ἐξάρτησις τοῦ γεωρ-
γοῦ ἀπὸ τὸν μπακάλην κλπ. συνεχίζεται ἀκόμη καὶ εἰς τὴν καλύ-
τερα πάσης ἄλλης περιοχῆς ὁργανωμένην Μεσσηνίαν. Ἰδοὺ τί
μοῦ γράφει ὁ κ. Τερζάκης :

Καλάμαι 14)8)29.

Ἀγαπητὲ Κώστα,

Ἀργησα ἀλλὰ ἐπὶ τέλους σοῦ στέλλω τὶς πληροφορίες ποῦ μοῦ
ἐξήτησες μὲ τὸ γράμμα σου καὶ μοῦ εἶπες προφορικῶς στὴν
Ἀθήνα.

Σύμφωνα μὲ τὰ ἐρωτήματα ποῦ μοῦ ἔθεσες παραθέτω τὰς ἀπαν-
τήσεις ὡς κάτωθι :

Μία οἰκογένεια ἀγροτικὴ ἔχει (στὸν τόπο μας κατὰ μέσον ὄρο)

Σταφίδα στρέμματα 9

Ἀμπέλι » 4

Συκιές » 5

Ἑλαιόδενδρα » 2

Περιβόλι ἢ χωράφι 2 1)2

Δάνειον ἀπὸ τὸν Συνεταιρισμὸν λαμβάνει δραχ. 5.000

Δάνειον ἀπὸ ἔμπορον καὶ μπακάλην λαμβάνει δραχ. 5.000

10.000

Ὁ μπακάλης πληρώνεται δις τὸν Ἀπρίλιον ἀπὸ τὸ δάνειον τοῦ
συνεταιρισμοῦ καὶ τὸν Σεπτέμβριον ἀπὸ τὸ εἰσόδημα.

Εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τόκον καὶ λοιπὰς ἐπιβαρύνσεις 12 ο)ο.

Εἰς τὸν μπακάλην τόκον καὶ ἄλλαι ἀφαιμάξεις 30—40 ο)ο.

Ἀνάγκη δανείου ὁ χωρικός λαμβάνει δύο μῆνας μετὰ τὴν συγ-
κομιδὴν ἦτοι τὸν Νοέμβριον-Δεκέμβριον.

Τὰ πρῶτα δάνεια τὰ παίρνει ἀπὸ τὸν μπακάλην ἀπὸ δὲ τὸν
Συνεταιρισμὸν ἀρχίζει κυρίως νὰ πέρνῃ ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον,
μόνον λιπάσματα παίρνει ἀπὸ τὸν Συνεταιρισμὸν ἀπὸ τὸν Ὀκτώ-
βριον.

Ἐργατικά κάθε χρόνον πληρώνει 2000—3000 δρ. παίρνοντάς
κυρίως ἀπὸ τὸ δάνειον τοῦ Συνεταιρισμοῦ (1).

(1) Αὐτὸ εἶνε στοιχεῖον πολὺ σημαντικόν διότι ἐπαληθεύει τὴν γνώμην
μου, ὅτι τὰ δάνεια τῆς Τραπεζῆς ἐχρησίσμευσαν ὅχι εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς
καλλιιεργείας ἀλλ' εἰς τὴν συνήθειαν τῆς προσλήψεως ἡμερομισθίων ἐργα-
τῶν—ἀντὶ ἐντατικῆς χρησιμοποιοῦσεως τῆς ἀναγκαίας ὑπερεργασίας ὅλων
τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας—εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν καφενοβίων ψευτο-
κτηματιῶν καὶ εἰς τὴν ἐπιβάρυνσιν τοῦ εἵδους ζωῆς τῶν χωρικῶν μὲ
προσθῆτους δαπάνας ἐκ τοῦ πονηροῦ.

Τοὺς ἐργάτας τοὺς πληρώνει ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς τῆς δουλιᾶς ἀπὸ 25 ἕως 100 δρ. μὲ τὰ ἔξοδα διατροφῆς ἀπὸ 50—149.

Ἀπὸ εἰσόδημα εἰσπράττει καθαρά (ἐκτὸς ὑλικὰ καλλιεργείας)

Ἀπὸ σταφίδες 12.000

Ἀπὸ ἄλλα 3.000

15.000

Ἀπὸ αὐτὰ πληρώνει τὰ χρέη 10.000

Διάφορα ψώνια διὰ πανηγύρια τῆς ἐποχῆς 2.000

Ἐξοδα μέχρι Ὀκτωβρίου-Νοεμβρίου 3.000

15.000

Ὡστε ἀπὸ 2-3 μῆνες μετὰ τὴν ἐσοδεία ζητᾷ πιστώσεις.

Τὰ ἐργαζόμενα μέλη μιᾶς οἰκογενείας εἶναι συνήθως ὁ ἄνδρας, ὁ νοικοκύρης καὶ ἡ νοικοκυρά.

Τὰ παιδιά συμπληρώνουν τῖς μικροδουλιές καὶ τὰ κορίτσια τὰ τοῦ σπιτιοῦ καὶ συνήθως καὶ στὰ χτήματα.

Αὐτὰ μοῦ λένε οἱ στατιστικῆς γιὰ τὸν μέσον καλλιεργητὴ ποῦ ἔχει δικὰ του χτήματα δηλαδή.

Μὲ ἀγάπη

Χρ. Τερζάκης

β'.

Ἀναφερόμενος εἰς τὰς παρατηρήσεις ποὺ ἐδημοσίευσα σχετικῶς μὲ τὰ βαθύτερα αἷτια τῆς ληστείας, ἔχω τὴν εὐκαιρίαν νὰ φέρω, ὡς παράδειγμα πρὸς τὴν ἐπαλήθευσιν αὐτῶν τὸ γεγονός, ὅτι καί-τοι δὲν παρῆλθεν ἡ ἐλάχιστος χρόνος ἀφ' οὗτοῦ ἐφημερίσθησαν ἐναντίον τῆς δρακόντεια μέτρα, ἐν τούτοις αὕτη κάμνει πάλιν τὴν ἐμφάνισίν της μὲ τόλμην καὶ ἐπιμονήν, ἡ ὁποία τελικῶς θ' ἀναγκά-σῃ τοὺς ἄρμοδιους νὰ εἰδοῦν τὸ ζήτημα πράγματι βαθύτερα, συμ-πληροῦντες τὰ μέτρα τῆς μηχανικῆς πίεσεως καὶ τῆς διώξεως διὰ μέτρων ἀντιμετωπίσεως τῶν ἀληθινῶν γενεσιουργικῶν αἰτίων.

Δὲν πρέπει ν' αὐταπατάται τις, ἀναπαυόμενος εἰς τὸ προηγού-μενον τῆς διοικήσεως τοῦ 1910—1915. Τότε μαζὺ μὲ τὴν ἐκ τῆς διώξεως πίεσιν τῆς ληστείας, ἦσαν ἀνοικταὶ ὁλόκληροι λεωφόροι ὅπου τὸ ληστρικὸν δύλικόν εὐρῆκεν ἔδαφος ὑποχωρήσεως· οἱ μὲν παλαιοὶ λησταὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν οἱ δὲ ἐκ τῶν πραγμά-των πιεζόμενοι νὰ γείνουν τοιοῦτοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ πᾶνε ἔως ἐκεῖ διότι ἐπεστρατεύθησαν καὶ προσεκολλήθησαν εἰς τὴν ἐπιμε-λητείαν τοῦ στρατοῦ.

γ'.

Ἡ σημασίαι τῆς πανταχόθεν ἀκουομένης ἐπικλήσεως ὑπὲρ τῶν αὐτονόμων ὁργανισμῶν, περὶ ἧς ὠμίλησα εἰς τὸ κείμενον, εἶναι

μὲν βεβαίως χαρακτηριστικὴ τῆς ἀνάγκης τῆς συγκεντρώσεως, ὡς ἐξήγησα ταύτην, ἀπὸ ἀπόψεως ὅμως ὁργανώσεως, ὡς σύστημα, δὲν εἶναι καὶ τόσον εὐχάριστον πρᾶγμα. Ἡ συγκέντρωσις, ὡς ἀναγκαία ἐκ τῶν πραγμάτων, δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ τὴν γείνη· δὲν ὑπάρχει ὅμως ἀνάγκη νὰ γείνη μὲ τὸ σύστημα τῆς ἀποσυνθέσεως τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους· αὐτὸ εἶναι ἓνα παλαιὸν καταδικασμένον σύστημα τοῦ νὰ διατίθεται καὶ εἰς πόρος καὶ νὰ ὁργανώνεται καὶ ἓνα εἰδικὸν ταμεῖον διὰ ἐκάστην ἀνάγκην. Ὁ προϋπολογισμὸς τῶν δαπανῶν πρέπει νὰ εἶναι ἐνιαῖος καὶ ὁργανικὸς, διὰ τὴν μὴ διαφεύγουν χρήματα εἰς πολλαπλὰ γενικὰ ἔξοδα.

δ'.

Ἄλλην μίαν φερόν θὰ ἐπαναλάβω, ὅτι ἡ κριτικὴ ποῦ ἔκαμα ἐπὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς δὲν ἀποτελεῖ οὔτε πολεμικὴν κατ' αὐτῆς οὔτε ἓνα εἶδος πολιτικῆς ἀπὸ τὰ συνήθη. Ἐκαμα ἀπλῶς μίαν ἀνατομίαν τῆς καταστάσεως καὶ αὕτῃ μὲ ὠδήγησεν εἰς τὸ νὰ ἀνοίξω αὐτάς τὰς ὁχι βέβαια ἐνθουσιώδεις ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς. Ὁμολογῶ μάλιστα ὅτι ἀκριβῶς ὁ φόβος ὅτι θὰ ἔδιδα ὅπλα εἰς ἀσκόπους φρωνασιᾶς μὲ ἔκαμε νὰ περιορίσω τὸ ἔργον τοῦτο τῆς κριτικῆς εἰς οὐσιώδη τινα μόνον σκιερὰ σημεῖα, τὰ ὅποια ἄλλως, ὡς ἐξήγησα, βαρύνουν ὅχι τὰ τόσον φιλοτίμως ἐργασθέντα πρόσωπα ἀλλὰ τὸν ὅλον ρυθμὸν τῆς ἐλληνικῆς οἰκονομίας.

ε'.

Ἀναφερόμενος εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ Ἐποικισμοῦ ποῦ ἔκαμεν, ἐν τῇ καταχωρηθείσῃ ἐν τῷ κειμένῳ ἀπαντήσῃ του πρὸς τὸν κ. Γεραζιέρην ἐν τῷ «Οἰκονομικῷ Ταχυδρόμῳ», ὁ ἀείμνηστος Μαλοῦχος, σημειῶν ὅτι ἔτι μᾶλλον ἐκείνου ὑπερθεματίζω εἰς τὴν γνώμην, ὅτι ἐν Ἑλλάδι παρ' ὅλα τὰ λεγόμενα, δὲν παρουσιάσθῃ ἀκόμη πραγματικὴ στενότης γῆς· ἡ στενότης εἶναι σχετικὴ μόνον, δημιουργουμένη περισσότερον ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τῆς ἀσκουμένης κοινωνικῆς πολιτικῆς (ἐξασφάλις μιᾶς ἐλαχίστης βάσεως ἰδιοκτῆτου γῆς εἰς ὅλους τοὺς ἀγρότας) παρὰ ἀπὸ τὰς ἀνάγκας μιᾶς πραγματικῆς οἰκονομικῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς γεωργίας μας. Ἡμπορῶ νὰ εἰπῶ ὅτι ἐπὶ χωριοῦ 400 οἰκογενειῶν μὲ κυρίαν ἐπίδοσιν τὴν γεωργίαν (εἰς τὸ ὅποιον δηλαδὴ δὲν ὑπάρχει τοπικὴ ἀγορὰ οὔτε καὶ εὐρίσκεται τοῦτο σὲ διάβασιν συγκοινωνιακὴν διὰ τὴν νὰ πραγματοποιῇ ἐντεῦθεν προσθέτους πόρους)—λέγω, ὅτι σὲ ἓνα τέτοιο στενῶς γεωργικὸ χωριὸ 400 οἰκογενειῶν, ἂν οἱ 170 μικροῖδιοκτῆται ὁργανώσουν καλῶς τὴν ἐργασίαν των ὡς ἔμπειροι διευθύνται ἐπιχειρήσεων, μὲ ἀπολύτους δηλαδὴ εἰδικεύσεις (αἱ

ὅποια ὡς εὐνόητον, χρειάζονται ἀδιακόπως ἐργατικάς χεῖρας προσθέτους) καὶ μὲ συνδυασμὸν κτηνοτροφίας, αἱ ἄλλαι 230 οἰκογενεῖαι θὰ ἠμπορέσουν λαμπρὰ νὰ ζήσουν ἐντὸς τοῦ περιθωτίου τῶν σοβαρῶν καὶ καλῶς ὁργανωμένων 170 ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων. Φανερὸν δὲ ὅτι, ὅπως σὲ μία πόλι δὲν μπορεῖ ὅλοι νὰ εἶναι διευθυνταὶ ἐπιχειρήσεων ἀστικῶν—ἔτσι καὶ στὴν ὑπαιθρο δὲν μπορεῖ νάνε ὅλοι ἀρχηγοὶ ἀγροτικῶν τοιούτων. Μόνον ἡ παιδεία μας πρέπει νὰ μεταβλήθῃ, ὥστε νὰ μὴ συνεχισθῇ αὕτη ἡ περὶ ἧς ὠμίλησα ἐν τῷ κειμένῳ τόσον ὑπονομευτικὴ διὰ τὴν γεωργίαν ἀρνητικὴ ἐπιλογή, ἣτις ἀφαιρεῖ ἐκ τῶν ἀγροτικῶν ἐπιδόσεων τοὺς ἱκανωτέρους νέους καὶ τοὺς παρασύρει εἰς τὸν καιάδαν τῶν σπουδῶν, τῆς ψευτομορφώσεως καὶ τῆς γραφειοκρατείας. Οἰκονομικῶς καὶ κοινωνικῶς εἶναι συμφερωτέρα ἡ ὁργάνωσις ἐντατικῶν καλλιεργείων ἐπὶ τῶν ὑπαρχουσῶν ἐκτάσεων παρὰ ἡ ἀπληστος ἐξάπλωσις εἰς νέας γαίας, ἀποδιδομένας μάλιστα εἰς τὴν γεωργίαν διὰ τοῦ δαπανηροῦ συστήματος τῆς διὰ ἑταιρειῶν μεγάλων ἐκτελέσεως ἔργων εἰς εὐρείαν κλίμακα. Ἡ ἐξελικτικὴ ἐκτέλεσις τῶν μικρῶν κατ' ἀρχὰς ἔργων δι' ὁργανώσεως αὐτῶν τούτων τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ διὰ προσωπικῆς αὐτῶν ἐργασίας εἶναι οἰκονομικῶς πλέον συμφέρονσα. Βεβαίως τὰ μεγάλα ἔργα παρουσιάζουν τὸ προσόν ὅτι εἰσάγουν χοῦμα, ὅπερ ἀνακουφίζει τὴν ἀγορὰν ἀλλ' αὐτὸ εἶναι γὰρ προσωρινὸν μόνον καὶ ἀκριβοπληρώνεται.

ζ.

Ἀναφερόμενος εἰς τὸ ἐν τῷ κειμένῳ μελετηθὲν γεγονός ὅτι ἡ πεδινὴ ἐνδοχώρα τοῦ μακεδονοθρακικοῦ παραλίου εἶναι οἰκονομικὸν παράρτημα τοῦ ὀρεινοῦ δυτικοῦ τμήματος, ὅπερ ἰδίως ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἀκτίνος δράσεως τοῦ νομαδισμοῦ, παρατηρῶ ὅτι τοιαῦται μονάδες οἰκονομικαὶ ἀποτελοῦνται ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τοῦ ὄρους καὶ τῆς πεδιάδος (ἀλπικαὶ βοσκαὶ καὶ πεδινὰ τοιαῦται) ἀπαντῶνται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ πολιτικὴ τῆς παραχωρήσεως τῶν μοναστηριακῶν πεδινῶν βοσκῶν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς κοινότητας τῶν γεωργῶν συχνὰ δὲ καὶ τῶν ἀστῶν τοῦ κάμπου, παραμελουμένων τῶν δικαιωμάτων τῶν ὀρεινῶν κοινοτήτων ποὺ στέλλουν ἐκεῖ τὰ ποιμένα τῶν τῶν χειμῶνα ὡς καὶ τῆς οἰκονομικῆς γενικῆς ἐνότητος τῆς περιοχῆς, θέμα περὶ οὗ ὠμίλησα ἀλλαχοῦ τῆς παρούσης μελέτης, ἡ πολιτικὴ αὕτη εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Ἡμεῖς ὑπὴρξαμεν ἐκ τῶν πρώτων θιασῶται τῆς ἀποδόσεως τῶν βοσκῶν εἰς τὰς κοινότητας τῶν χωρικῶν ποὺ δίδουν εἰς αὐτὰς ἀξίαν, ἀλλὰ δὲν συνεστήσαμεν τὴν ἄνευ μελέτης διὰ μονοκονδυλιάς λύσιν τοῦ ζητήματος. Παράτονα δ' ἐπὶ τοῦ προεπιμε-

νου υπεβλήθησαν άφθονα εις τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἑσωτερικῶν καὶ κρίνω περιττὸν νὰ φέρω συγκεκριμένα παραδείγματα.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ σημειῶνω, ὅτι τὰ τιμαριωτικῶς κατ' οὐσίαν ὁργανωμένα μοναστηριακὰ κτήματα δὲν ἐσχηματίσθησαν αὐθαίρετως ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει κάποιας οἰκονομικῆς ἐνότητος τῶν κτημάτων ἐξ ὧν ἀπετελέσθησαν συγκροτηθέντα εἰς μονάδα οἰκονομικὴν ἐξυπηρετοῦσαν διὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν μοναστηρίων ὁμαδικὰς κοινοτικὰς λειτουργίας ἀναγκαίας εἰς ἐκάστην περιοχὴν, ἐφ' ὅσον τότε ἔλειπαν αἱ κοινότητες καὶ οἱ λοιποὶ ὁργανισμοὶ δημοσίου δικαίου ποὺ ἀσκοῦν σήμερον αὐτὰς τὰς λειτουργίας. Οὕτω πῶς καὶ τὰ μοναστήρια ἤνωσαν ὑπὸ ἐνιαίαν διεύθυνσιν καὶ τὰς πεδινὰς μετὰ τῶν ὄρεινῶν βοσκῶν ἐκάστης περιοχῆς. Βεβαίως τώρα τὰ μοναστήρια, δὲν ἐξυπηρετοῦν κοινωνικὸν τινα ἄμεσον προορισμόν, καὶ εἶναι δίκαιον νὰ περιορισθοῦν ἐν τούτοις ἡ οἰκονομικὴ μονὰς τῶν κτημάτων τῶν δέον νὰ ληφθῇ καὶ νὰ μελετηθῇ ὡς τοιαύτη πρὶν ἢ διασπασθῇ ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ. Δύναται ἐκεῖ π.χ. νὰ λειτουργήσῃ σκολαὶ ἀγροτικαὶ κλπ.

η'.

Ἀναφερόμενος εἰς τὸ θέμα τῶν γενικῶν μέτρων ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀνασύνθεσιν τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας καὶ διὰ τὸν σαφέστερον καθορισμόν τῆς σημερινῆς θέσεως αὐτῆς ἐν Ἀνατολῇ, συνοψίζω αὐτὰ εἰς τὰ ἑξῆς αἰτήματα : α) μελέτη τῆς πρὸς δημιουργίαν βιομηχανίας οἰκονομικῆς δυνατότητος ποὺ παρουσιάζουν αἱ πρῶται ἕλαι τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν γειτονικῶν χωρῶν, β') μελέτη λεπτομερῆς τοῦ προβλήματος τῆς δημογραφίας ἐν ταῖς ἰδίαις περιοχαῖς, γ') μελέτη τῆς φύσεως καὶ τῆς κινήσεως τῶν κεφαλαίων εἰς τὰς ἰδίας αὐτὰς χώρας, δ') μεταρρυθμῖσις τῆς ἐλληνικῆς παιδείας, ε') ἀναδιοργάνωσις τῆς ἐλληνικῆς ἀγροτικῆς εἰδικῶς τῆς δημητριακῆς κοινότητος ὡς καὶ τῆς ἀστοχωρικῆς τοιαύτης ἐν συνδυασμῷ μὲ μίαν σαφῇ συνεταιρικὴν πολιτικὴν, στ') ἀναδιοργάνωσις τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης διακομιστικῶς, ἐμπορικῶς, τραπεζιτικῶς, καὶ βιομηχανικῶς, ζ') μελέτην νέου τρόπου ἀμοιβαίας ἐπωφελοῦς εἰσόδσεως εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ τὴν Τουρκίαν, η') σαφῇ καθορισμόν τῶν βιωσίμων γεωργικῶν καὶ λοιπῶν καθαρῶς ἀστικῶν βιομηχανιῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ συστηματικὴ ἐνίσχυσις αὐτῶν μέχρις ἀποφασιστικῆς στερεώσεως αὐτῶν, θ') κατεΐθυσιν γενικὴ πρὸς τὸ ἀπολύτως ἐλεύθερον ἐμπόριον ἐν Ἑλλάδι, πρὸς τὰ χαμηλὰ ἡμερομίσθια, πρὸς τοὺς ἐλαχίστους δυνατοὺς τόκους καὶ ἐν μιᾷ λέξει πρὸς τὴν φθίναν, ἢ ὅποια μόνη ἡμπορεῖ νὰ δώσῃ δύναμιν ;ξαγωγικὴν καὶ εἰς τὰ γεωργικὰ καὶ εἰς τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα μας.

8ον

ΕΠΙΜΕΤΡΑΙΕΙΣ ΤΗΝ ΟΛΗΝ ΜΕΛΕΤΗΝ

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Α'.

“Οχι μετανάστευσιν ἀλλὰ νοικοκύρευσιν.

‘Η ὀργάνωσις τῆς δημητριακῆς Κοινότητος. — ‘Η ἀσφάλισις καὶ ἡ χωρητικότης αὐτῆς.

“Τὸ ἐπίμετρον τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ μίαν ὑποδειγματικὴν ἐφαρμογὴν τῶν γενικῶν μεθοδολογικῶν ἀρχῶν τῆς μελέτης μου ἐπὶ τῆς εἰδικῆς μορφῆς ὀργάνωσης τῆς δημητριακῆς κοινότητος περὶ ἧς κατ’ ἐπανάληψιν ὠμίλησα εἰς τὸ κείμενον. Ἔχει δημοσιευθεῖ εἰς τὴν ἐφημερίδα «Πρωΐαν» τῆς 25ης, 26ης καὶ 27ης Μαΐου 1930).

I

Ὑποστηρίζεται ἐσχάτως ἀπὸ πολλοὺς, ὅτι ἐν Ἑλλάδι ἐφθάσαμεν ἤδη εἰς ἀδιαχώρητον στενότητα τόσοις τῆς γῆς, ὅσον καὶ τῶν ἀστικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ὅτι συνεπῶς πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν μίαν διέξοδον τοῦ πλεονάζοντος πληθυσμοῦ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ Κράτους, ν’ ἀνοίξωμεν τὴν μεταναστευτικὴν βαλβίδα, ὅπως γραφικῶς μὲ νέον τρόπον διετύπωσε τὸ παλαιὸν τοῦτο ἐφεύρημα ὁ κ. Ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἑξωτερικῶν Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος.

Ἄλλοι, ἐν τοῖτοις, εὐρίσκουν ὅτι μεγάλαι μὲν βεβαίως δυσχέρειαι ὑπάρχουν διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνασύνθεσιν τοῦ πληθυσμοῦ ἐντὸς τῶν ἐστιῶν τοῦ σημερινοῦ κράτους μας· μάλιστα δὲν ἀρνοῦνται ὅτι ἴσως καὶ ἀνυπερέβλητοι ν’ ἀποβοῦν αὐταὶ αἱ δυσχέρειαι ἂν ἢ κατὰστασις δὲν διαγνωσθῇ καλῶς· ἰσχυρίζονται ὅμως ὅτι ἀντικειμενικῶς καμμία ἀπολύτως στενότης οὔτε τῆς γῆς, οὔτε ἄλλης ὑπάρχει καὶ ὅτι συνεπῶς ἡ μετανάστευσις δὲν εἶναι τὸ πρῶτον πρᾶγμα ποῦ ἔχομεν νὰ σκεφθῶμεν· καὶ τὰ ἐξῆς δὲ περαιτέρω διαπιστώνουν· ὅτι ἡ μετανάστευσις δὲν ἐξαρτᾶται πλέον ἀπὸ τὴν θέλησίν μας, διότι τὴν βαλβίδα τὴν ἐκλείσαν ἄλλοι ποῦ καθόλου δὲν φαίνονται διατεθειμένοι νὰ τὴν ἀνοίξουν· ὅτι συνεπῶς θὰ ὑποχρεωθῶμεν, θέλομεν δὲν θέλομεν, νὰ νοικοκυρεῖσωμεν τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ κάμωμεν εἰς τὸν τόπον τοῦτον κάτι σταθερόν τὸ ὅποιον καὶ τὸν σημερινὸν πληθυσμὸν θὰ ἀναχωνεῖσθαι ἐπωφελῶς καὶ τὴν πιθανὴν νὰ παρουσιασθῇ βραδύτερον φυσιολογικὴν καὶ σινηθῇ παρ’ ἡμῖν ἀνάγκην ἐξόδου· ἐνὸς μέρους αὐτοῦ νὰ διευκολύνῃ, πρᾶγμα ποῦ,

καὶ ἂν ὑπῆρχε διέξοδος ἀνοικτῇ, θὰ ἦτο σήμερον ἀδύνατον νὰ γίνῃ μὲ μόνιμον ἐπιτυχίαν, ἐφόσον ὁ πληθυσμός μας ζῇ ἐδῶ ἐν ἀναρχίᾳ, στερούμενος καὶ τῆς στοιχειωδεστερᾶς τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀγωγῆς καὶ ἐφόσον μὲ τὰ ἀρνητικὰ αὐτὰ ἐφόδια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ πούθενά. Λέγουν δὲ ἴσια-ἴσια, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ὁ ὁποῖος ἀπὸ μακροῦ ἔχει χάσει τὴν γνησίαν μνήμην τῆς γηγενοῦς ἐμπειρίας κι' ἔχει ἀποστερηθῇ τῶν πειθαρχιῶν τῆς δημιουργικῆς ἀγωγῆς του, ὑπὸ τὴν πίεσιν ἀκριβῶς τῆς παρούσης ἀνάγκης, θὰ ἐπανεύρῃ τώρα ταύτην, ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς σκυθρωπῆς ἀναρχίας εἰς τὴν χαρωπὴν καὶ ἱεραρχημένην ἑλληνικὴν ὁμάδα, εἰς τὴν οἰκονομικὴν πρῶτον καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν συγχρόνως ἐθνικὴν μας κοινότητα. Διότι, ἰσχυρίζονται, ἡ ἀναρχία δὲν εἶναι μόνον τὸ τελικὸν καὶ θορυβῶδες κατάντημα, ὁπότεν ὅλοι ἐναντίον ὅλων ἐξέρχονται εἰς τοὺς δρόμους μὲ τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας· ἀλλὰ εἶναι κυρίως τὸ ὅμοιον μὲ σαράκι σατανικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον χάριν στιγμιαίων παθῶν καὶ μερικῶν συμφερόντων τέμνει καὶ διαμελίζει τὰ μόνιμα καὶ συνεχῇ συμφέροντα τόσον τῶν ἀτόμων, ὅσον καὶ τῶν ὁμᾶδων καὶ τῶν ἐθνῶν· ἐνῶ, ἀντιθέτως, ἡ ἱεράρχησις εἶναι, ὡς εὐνόητον, ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν ὀργανικὴν συνοχὴν καὶ εἰς ἐκείνους τοὺς παραγωγικοὺς σχηματισμοὺς, ἐκείνας τὰς γηγενεῖς μορφὰς ὀργανώσεως, ὑπὸ τὰς ὁποίας, παλαιόθεν ἐπιβεβλημένος ἀπὸ τὸ φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν μας περιβάλλον, ἐγνώρισε ἐδῶ κάθε σκυλὶ τὸν ἀφέντη του καὶ ἐξεπολιτίσθη ὁ τόπος μας, μὲ αὐτὰς καὶ μόνας, ὡς αἰς ἐπέτυχε τοῦτο ἐν τῇ μακρᾷ ἱστορίᾳ μας.

Τὰς ἀντιλήψεις ταύτας συμμεριζόμενος κι' ἐγώ, εὐρίσκω ὅτι ὄχι διὰ τῆς μεταναστεύσεως, ἀλλὰ διὰ μακρᾶς καὶ κοπιώδους, δημιουργικῆς ὅμως αὐτὴν τὴν φορὰν, κρίσεως, θὰ φθάσωμεν εἰς ἀνασφουρηλάτισιν τῆς ὁμαδικῆς μας συνοχῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς μας κοινότητος μέσα σὲ ὀργανικὰ πλαίσια ὑψηλῆς οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς ἱεραρχίας, ὅπου ἡ σημερινὴ μηχανικὴ εὐφυΐα μας καὶ τὰ ἀτελείωτα ἐφευρημάτά της δὲν θάχουν θέσιν οὔτε εἰς τὰ σκουπίδια. Λέγω δὲ ὅτι ὄχι ἀπὸ καλὴ της καρδιά, ἀλλὰ ὅτι μοιραίως ἡ γενεὰ αὕτη θὰ μαθητεύσῃ εἰς τὸ νοικοκύρευμα τῆς Ἑλλάδος κάτω ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς γηγενοῦς ἐμπειρίας καὶ ὑπὸ τοὺς ἥχους ἐνὸς πάρα πολὺ ἀντιπαθητικοῦ κατ' ἀρχὰς ἄσματος, τὸ ὁποῖον ὅμως θὰ ἀποβαίνει γλυκύτερον σιγὰ-σιγὰ, διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἑμερσον, εἶναι τὸ ἄσμα τῆς ἀνάγκης. Εἶμαι μάλιστα ἀκραδάντως πεπεισμένος ὅτι καὶ ὁ εὐφρέστερος ἐκ τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων ἐντελῶς ματαίως ἐν τῇ παρουσίᾳ στιγμῇ τοῦλάχιστον θὰ προσπαθήσῃ νὰ διαφύγῃ τὸν κλοιὸν τῶν πραγμάτων.

Καὶ αὐτὰ θὰ προσπαθήσω νὰ ἀποδείξω ἐδῶ ὅχι μὲ διαλε-

κτικὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ μὲ θετικὴν ἀνάλυσιν τοῦ προβλήματος καὶ μὲ πιστὴν ἀπεικόνισιν τῆς πραγματικότητος ποὺ θ' ἀντιμετωπίζωμεν.

Πρὸς τοῦτο εἶναι χρήσιμον ἐξ ἀρχῆς νὰ διαπιστωθῇ ὅτι ἡ Ἑλλάς, χώρα ἐξηρητιμένη λόγῳ τῆς εἰδικῆς παραγωγῆς της ἐκ τῆς διεθνoῦς ἀγορᾶς, δὲν πρέπει νὰ σκεφθῇ ὅπως αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι, αἱ ὁποῖαι κάλλιστα ἠμποροῦν νὰ ἀδιαφορήσουν διὰ τὸ ὑψηλὸν κόστος τῆς παραγωγῆς των—ἀφοῦ, ἀποτελοῦσαι ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει οἰκονομίαν κλειστήν, ἅτε ἐπὶ τόπου παράγουσαι καὶ ἐπὶ τόπου καταναλίσκουσαι τὸ πλεῖστον τῆς παραγωγῆς των, ἔχουν καθε εὐχέρειαν ὡς χώρα πλουσία νὰ σταθοῦν εἰς ὑψηλὸν ἐπίπεδον εὐεξίας· ἀντιθέτως ἡ Ἑλλάς ὡς χώρα ἀνοικτὴ οἰκονομικῶς καὶ ἐξηρητιμένη—ἡ δὲ ἐξάρτησις δὲν πρέπει νὰ μᾶς τρομάξῃ, διότι ἀπὸ παθητικῆς ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ἐνεργητικὴ—, ἡ Ἑλλάς αὕτη τὸ πρῶτον ποὺ ἔχει νὰ σκεφθῇ εἶναι τὸ πῶς θὰ παραγάγῃ ὅσον τὸ δυνατόν εὐθηνότερα, ὥστε νὰ ἐξαπλώσῃ τὰ προϊόντα της εἰς ὅσον τὸ δυνατόν λαϊκώτερα καὶ πολυπληθέστερα συνεπῶς στρώματα ἐν τῇ διεθνῇ ἀγορᾷ. Ὁμοιάζει κατὰ τοῦτο ἡ Ἑλλάς ἐν μικρῷ μᾶλλον μὲ τὴν Ἀγγλίαν, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἐθεμελίωσε καλῶς τὰ πρῶτα κύτταρα τῆς ὀργανώσεώς της καὶ ἤρχισε νὰ δουλεύῃ μὲ αὐτά, ἐσταδιοδρόμησεν ἀνέτως ἔπειτα μὲ τὸ ἐλεύθερον ἐμπόριον, μὲ τὸν ἀσφαλέστερον τοὔτέστι τρόπον, ἀντιμετωπίσασα κατὰστηθα τὸ πεπρωμένον της, τελείως προσαρμοσθεῖσα εἰς τὴν γεωγραφικὴν της θέσιν καὶ εἰς τὴν ἐκ τῶν πρώτων ἡλῶν της ἐνδεδειγμένην εἰδίκευσίν της καὶ στηριχθεῖσα κυρίως ὅχι εἰς τεχνητὰ μέσα, ἀλλ' εἰς τὴν ἀριότητα τῆς ὀργανώσεώς της καὶ εἰς τὴν στερεὰν καὶ εὐθηνὴν ἐργασίαν καὶ τὰ παράγωγα αὐτῆς προϊόντα ποὺ ἐξάγει εἰς τὴν διεθνῇ ἀγορὰν καὶ ποὺ εἰς αὐτὰ κυρίως στηρίζει τὴν πολιτικὴν της δύναμιν καὶ τὴν θαλασσοκρατίαν της.

Ὡς πρὸς τὴν ἰδικὴν μας πάλιν θέσιν, σήμερον, δὲν παρέλκει νὰ τονίσω ἀρχικῶς κατὰ ποὺ φαίνεται εὐνόητον χωρὶς καὶ νὰ εἶναι, τὸ ὅτι δηλαδή ἡ σπουδαιότερα πρώτη ὕλη μιᾶς χώρας, μὲ τὴν παροῦσαν ἐξέλιξιν τῆς τεχνικῆς, δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ ὁ νοῦς· ἔπειτα ἔρχεται τὸ πλῆθος, ἡ ὑγεία καὶ ἡ τεχνικὴ κατάρτισις τῶν ἐργαζομένων της χειρῶν· κατόπιν εἶναι ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κλίματος, ὡς καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις ποὺ καθορίζουν ἐν ἐκάστη τεχνικῇ βαθμίδι τὴν Α ἢ Β εἰδίκευσιν τῆς χώρας· τέλος δὲ ἔρχεται μὲ ἴσην πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους σημασίαν ὁ κοινωνικὸς παράγων, τὸ εἶδος δηλαδή ζωῆς τοῦ λαοῦ καὶ πρὸ παντὸς ὁ σχηματισμὸς, ἡ μορφή ὀργανώσεως τῆς ἐργατικῆς δυνάμεώς του, ἡ μορφή μὲ

τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς αὐτὸς κάμνει τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πόρων του, ἱεραρχούμενος καὶ συμπυκνούμενος εἰς τὰ πλαίσια τῆς μορφῆς ταύτης.

Τὸ δὲ ζήτημα τίθεται πρακτικῶς ὡς ἑξῆς: ὑπάρχουν ἢ δὲν ὑπάρχουν γηγενεῖς, ἥτοι ἀπολύτως ἐκ τῆς παραδόσεως ἐγγυημένοι καὶ ἐκ τῆς ἀνθρώπογεωγραφικῆς καὶ γεωοικονομικῆς πείρας τοῦ τόπου δεοσκιμασμένοι σχηματισμοὶ ἰσχυροὶ καὶ σταθεροὶ καὶ τοιαύτης δὲ χωρητικότητος, ὥστε ὑπ' αὐτοὺς νὰ οἰκονομηθῶμεν ὅλοι: Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἐρώτημα ἀπαντῶ με τὸν κατηγορηματικώτερον τρόπον, ὅτι τοιοῦτοι σχηματισμοὶ ὑπάρχουν καὶ πάρα ὑπάρχουν καὶ εἶναι ἱκανοὶ μάλιστα νὰ μᾶς ἀσφαλίσουν καὶ τὴν ζωάρκειάν μας ἐν πλήρει ἀνέσει καὶ τὸν ἰδιάζοντα γηγενῆ πολιτισμόν μας, χωρὶς καὶ νὰ χρειασθῇ καὶ τόσον ραγδαία ἐξέλιξις τῆς ἀπείρου ἀλλωστε δυνατότητος ἐγκλειούσης βαθυτέρας καὶ ἐπιστημονικωτέρας μελέτης καὶ γνώσεως τοῦ γεωφυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς χώρας μας. Καὶ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶναι βέβαιον καὶ διὰ τοὺς πλείστους ἄλλους λόγους ποὺ θὰ ἐκθέσω ἐδῶ καὶ δι' ἓνα κυριώτατον, διότι δηλαδή, πολλοὶ ὅπως ἐγίναμεν καὶ ὅπως δὲν δυνάμεθα νὰ βγοῦμε ἀπὸ τὰ σύνορά μας, ἢ θεία ἀνάγκη θὰ ἀφυπνίσῃ καὶ θὰ κινήτοποιήσῃ τὴν σπουδαιότεραν πρώτην ὕλην μας, τὸν δημιουργικὸν νοῦν μας δηλαδή, ποὺ θ' ἀποδειχθῇ κατὰ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὴν διαλεκτικὴν ἐξυπνάδαν μας.

Ἐξ ἄλλου, ἐδῶ δὲν θὰ χρειασθῇ καὶ νὰ ὁμιλήσω δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς σχηματισμοὺς· θὰ ὑπεραρκέσῃ νὰ δείξω ἐκείνους μόνον ποὺ ἐγγιῶνται τὴν πλουσίαν καὶ εὐθηνὴν παραγωγὴν τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ ὡς τοιούτους σημειώνω: τὴν ἀνάγκην, ἥτις θὰ διεγείρῃ τὸν νοῦν (ζητῶ συγγνώμην διὰ τὴν ἐπανάληψιν τῆς χρησίμου ἐν τούτοις κοινοτυπίας ταύτης) καὶ τὴν φυσικὰ γόνιμον ἐλληνικὴν οἰκογένειαν, ἥτις θ' αὐξήσῃ τὰς ἐργατικὰς χεῖρας· ἐπὶ πλεόν δὲ ὑποδεικνύω ἐκείνους εἰδικῶς τοὺς σχηματισμοὺς, οἱ ὁποῖοι θὰ μᾶς δώσουν ἐφθνὸ τὸ ψωμί καὶ τὸ κρέας, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς πρώτας ὕλας ἐκ τῶν πολυτίμων γεωργικῶν μας εἰδῶν, βάσεως ἐντοπίας διὰ τὰς γεωργικὰς μας βιομηχανίας, ἀπολειπομένων μόνον τῶν διὰ τὴν ἀπαραίτητον μηχανουργικὴν βαρεῖαν βιομηχανίαν ἀναγκαιουσῶν πρώτων ὑλῶν, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὰς με ἀρκετὰ χαμηλὸν κόστος θὰ φέρωμεν ἀπ' ἑξῶ χάρις εἰς τὴν προνομιούχον γεωγραφικὴν θέσιν μας καὶ χάρις εἰς τὴν πρὸς χαμηλὰ ἐπίπεδα κόστους ἐξελισσομένην ἀτλαντικὴν ποσοτικὴν οἰκονομίαν, ἥτις παράγει τὰς ὕλας ταύτας.

Ἐὰν ἀκόμη ὑποδειχθῇ με ποῖον προσανατολισμὸν πρέπει νὰ γίνωιν αἱ ἐμπορικαὶ μας συμβάσεις διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν προΐ-

όντων μας, τῶν τε βιομηχανικῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολυτίμων γεωργικῶν, ὡς καὶ τῶν τῆς παραγωγῆς των γεωργικῆς βιομηχανίας τὴν ὑπερπαραγωγὴν τῶν ὁποίων κακῶς τρομάζουν μερικοί, νομίζω ὅτι αὐτὰ θ' ἄρκοῦν διὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὴν ἀναζητήσιν τῆς μεταναστευτικῆς βαλβίδος· νομίζω δ' ἀκόμη ὅτι αὐτὰ τὰ ἴδια θὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀκόμη καὶ ἀπὸ κατὰ πολὺ φοβερώτερον, ἀπὸ τὴν ἐπιπολαίαν δηλαδὴ καὶ ἐπικατάρατον εὐφυΐαν μας καὶ ἀπὸ τὸν μεγαλύτερον ἐξ ὅλων ἐχθρόν μας, τὸ κυριώτερον προϊόν αὐτῆς, πὺ εἶναι ὁ κούφιος καὶ ψεύτικος καὶ πιθηκίστικος πολιτισμός, ὁ παρὰ φύσιν ἐπικαθῆσας ἀπὸ ἐτῶν εἰς τὰ στήθη τοῦ λαοῦ.

Καὶ ἐν πρώτοις διὰ τὰ δημητριακὰ καὶ διὰ τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα θὰ ὁμιλήσω, διότι αὐτῶν ἡ φθνήναι θὰ φέρῃ καὶ ὅλων τῶν λοιπῶν.

Ἀλλὰ, ξεύρω! Ξεύρω ὅτι ἓνας ἔξυπνος δημαγωγὸς τῆς ἀγροτικῆς θὰ μοῦ εἰπῇ: «Σὺς ἑκατάλαβα, κύριε! Θέλετε νὰ ξαναβάλετε ἀφέντη σὲ κάθε σκυλὶ καὶ θέλετε νὰ ξαναπᾶμε ντροπιασμένοι νὰ προσκυνήσωμε τοὺς παλαιοὺς τσιφλικάδες καὶ τοὺς τσελιγκάδες πὺ μόλις διεφύγαμε ἀπὸ τὰ νύχια τοὺς· θέλετε νὰ ξανακάμετε τὸ τσιφλίκι καὶ τὸν νομαδισμό διὰ νὰ δουλεύουν οἱ σκλάβοι κολῆγγοι καὶ νὰ ἔχετε σεῖς φθινὸ ψωμὶ καὶ κρέας, ὅπως σᾶς διαβουζοῦν οἱ μεγαλοκτηματῖαι μὲ τὰ φούμαρα περὶ μεγάλης μηχανικῆς καλλιεργείας!»

Ἄλλ' ὅχι δά· διότι ἐγὼ οὔτε παραδέχομαι ὅτι μπορεῖ νὰ ἔχωμεν ἐν Ἑλλάδι φθινὰ προϊόντα μὲ τὴν ἀπολύτως ἐκχρηματισμένην μηχανικὴν καλλιέργειαν χωρὶς τὸν συντελεστὴν τῆς ἀτομικῆς ὑπερεργασίας πὺ ἡ μικροῖδιοκτησία ἐγγυᾶται, οὔτε ἀγνοῶ ὅτι ἡ δημογραφικὴ χωρητικότης τοῦ τσιφλικιοῦ εἶναι πολὺ μικρὰ· ἐξ ἄλλου δὲν τρέφω καμμίαν μνησικακίαν διὰ νὰ ὑποστηρίξω τὴν νόθον ἱστορικὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ φεουδαρχία ἤτο ἀείποτε τόσον ὅσον προσφάτως ἀπέβη τυραννική, ἀφοῦ εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀκμῆς τῆς ὅταν ὁ ἰδιοκτήτης ἐξοῦσε μέσα εἰς τὸ κτήμα ὁ ἴδιος καὶ ὁ ἴδιος τὸ διηύθυνεν, ἀπέδωσε μὲ τὴν σειρὰν τῆς καὶ αὐτὴ ἓνα τόσον μεγάλον πολιτισμὸν ὅπως ὁ μεσαιωνικὸς καὶ ἀφοῦ, πρὸ παντὸς εἶναι αὐτὴ ἡ φεουδαρχία πὺ ἐγαλοῦχσε μὲ γερὸν αἷμα τοὺς ἰσχυροὺς λαοὺς τῆς Δύσεως καὶ γενναιόδωρα τοὺς ἐπροίκισε μὲ ὅλας τὰς μεγάλας δυνατότητας, ὅσας οὗτοι ἐπραγματοποίησαν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὅταν ἡ προωδεύσασα τεχνικὴ κατέστησε δυνατὴν τὴν ἀτομιστικὴν ἀστικὴν καὶ τὴν ποσοτικὴν βιομηχανικὴν οἰκονομίαν.

Συγκεκριμένως λέγω ὅτι δὲν πρόκειται ἐδῶ τώρα περὶ ἐπα-

νόδου εἰς τὸ τσιφλίκι. Τὸ ἐξῆς δὲ λέγω: ὅπως οἱ Σλαῦοι τῆς Βαλκανικῆς ἔδωσαν ὡς προτύπους οἰκονομικάς μονάδας αὐτὸ τὸ τσιφλίκι καὶ τὴν ζάντρουγκαν (πατριὰν), ἔτσι καὶ οἱ Ἕλληνες, ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυγκρασίας των καὶ τῆς γεωοικονομίας τῆς χώρας των, ἀπέδωσαν, ἀφοῦ ὑπερέβησαν διὰ ἰδίας δυνάμεως πολὺ πρὸ τῆς προσφάτου ἀπαλλοτριώσεως τοὺς πρωτογόνους σλαβικούς σχηματισμούς, ἀπέδωσαν ὡς ὑπερτάτην γεωοικονομικὴν μας καρποφορίαν δύο ἄλλους τυπικούς ἑλληνικούς σχηματισμούς, οἱ ὅποιοι ἐκτὸς τοῦ αἰωνοβίου τσελιγκάτου, εἶναι οἱ δύο τεραστίας δημογραφικῆς χωρητικότητος καὶ ἀπεριορίστων ἐκπολιτιστικῶν δυνατοτήτων κλασσικοὶ τύποι τῆς γηγενοῦς παρ' ἡμῖν κοινότητος, εἶναι ἡ καθαρῶς ἀγροτικὴ κοινότης, δηλαδή ἡ δημητριακὴ, περὶ ἧς θὰ ὁμιλήσω ἔδῳ, καὶ ἡ, περὶ ἧς περαιτέρω, μικτὴ χωρικοαστικὴ κοινότης, ἡ ἐπιδοθεῖσα εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς τῶν πολυτελῶν λεγομένων εἰδικῶν προϊόντων μας (καπνοῦ, σταφίδος, ἐλαίου κλπ.). Ἐκατέρα τούτων εἶναι ἐπὶ ἰδίας, ὅλως διαφόρου, οἰκονομικῆς βάσεως συγκροτημένη, ὅμως καὶ αἱ δύο οὐδεμίαν σχετίζουσιν μὲ τὴν νεκρὰν καὶ γραφειοκρατικὴν κοινότητα τοῦ ΔΝΖ' νόμου, τὴν διοικητικὴν δηλαδή κοινότητα καὶ τὴν ἀναρχικὴν συσσώρευσιν παντὸς ρυθμοῦ σπιτιῶν καὶ πάσης φύσεως ἀνθρώπων, ὅπως κατήντησαν πολλὰ ἑλληνικὰ χωριά· εἶναι δηλαδή ἑκατέρα ἐξ αὐτῶν μία πραγματικὰ οἰκονομικὴ μονὰς σύνθετη καὶ ἀορίστα, αἰσθητικῶς γεμάτη δρόσον καὶ χάριν ὡς κόρη Ταναγραία, πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς γεμάτη σοφίαν, δύναμιν καὶ ἐπάρκειαν ὡς Παλλὰς Ἀθηνᾶ, κοινωνικῶς ἀπόλυτα ἱεραρχημένη καὶ παραγωγικῶς, τέλος, γονιμωτάτη καὶ εἰς ἀνθρώπους καὶ εἰς προϊόντα. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται νὰ ἐμφανίσω τὰς μορφὰς αὐτὰς ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴν, τὴν ἠθικὴν ἢ καὶ τὴν ἐκπολιτιστικὴν πλευρὰν των.

Θὰ ἐξηγήσω ἔδῳ ἑκατέρας τῶν μορφῶν τούτων τὴν οἰκονομικὴν μόνον ὀργάνωσιν καὶ πειθαρχίαν, κάτω ἀπὸ τὴν ὁποίαν, κάτω ἀπὸ αὐτὴν καὶ ὄχι ἄλλην, ἐπιμένω ὅτι θὰ ἱεραρχηθῇ ἐξ ἀνάγκης ἦδη ὁ πληθυσμὸς μας καὶ ὅτι τὸ κάθε σκυλὶ θὰ εὕρῃ ἀφέντην ἐν τῷ πλαισίῳ της, καὶ ἡ κάθε ἐργασία θὰ εὕρῃ τοὺς φυσικούς της ἄρχηγούς, τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους, τοὺς κατὰ τὸ δυνατόν δηλαδή ἀρίστους καὶ ἱκανωτάτους νὰ φέρουν αὐτὴν εἰς πέρας καὶ ὅχι τοὺς εὐνοούμενους τῆς κοινοβουλευτικῆς συναλλαγῆς, οὔτε τοὺς ἐφωδιασμένους μὲ διπλώματα ψευδοκλασσικῆς ἢ ξενικῆς καὶ πιθηκικῆς σοφίας.

Οἱ ὄροι ποὺ πρέπει νὰ πληροῖ μία στερεὰ οἰκονομικὴ μονὰς εἶναι τὸ νὰ ἡμπορῇ νὰ συντηρῇ καὶ ἐν τῷ ἀπαρατήτῳ διὰ τὴν ἀνέκτον κίνησίν της μέτρῳ νὰ αὐξάνῃ τὸ ἐμπνηχον ὕλικόν της καὶ

ιδίως τὴν ἐργατικὴν αὐτοῦ δύναμιν (τὸ ἐλάχιστον τῆς συντηρήσεως), ὡς καὶ τὰ λοιπὰ κεφάλαια αὐτῆς τόσον τὰ ἀκίνητοποιημένα ὅσον καὶ τὰ ἄλλα· ἐπὶ πλέον δὲ πρέπει νὰ ἔχῃ μονίμους ἀποταμειωτικὰς πιστωτικὰς καὶ ἀσφαλιστικὰς πρὸ παντὸς λειτουργίας. Εἶναι δ' ἐξ αὐτῶν σπουδαιότατη ἡ ἀσφαλιστικὴ κυρίως λειτουργία, ἡ ὁποία ἐν γενικωτέρᾳ ἐννοίᾳ δὲν εἶναι παρὰ ἡ πρόνοια διὰ τὴν ἀπὸ παντὸς κινδύνου ἢ διαρροῆς ἀσφάλισιν τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας ποὺ καταβάλλουν τὰ μέλη τῆς μονάδος· διότι ἐφόσον ἡ οἰκονομικὴ αὕτη μονὰς ἔχει ἐπιδοθῇ εἰς ἐργασίαν καλῶς ὑπολογισμένην καὶ ἐφόσον καὶ τὸ προϊόν αὐτῆς εἶναι ἐπίσης ἡσφαλισμένον, αὕτη δὲν ἡμπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἀπολύτως στερεά.

Οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τοὺς κλάδους τῆς ἀστικῆς οἰκονομίας γνωρίζουν καλῶς τὰς ὁργανικὰς λειτουργίας ποὺ ἀντιστοιχοῦν εἰς τοὺς ἀνωτέρω ὅρους· δυσκολώτερον ὅμως εἶναι τὸ ἐπίπεδον τῆς γεωργικῆς οἰκονομίας, δι' ἣν ἀποτελοῦν μέγαν κίνδυνον ὅσοι, ἐνῶ οὐδὲ τῆς ἀστικῆς τὸν μηχανισμόν γνωρίζουν ἐπαρκῶς, φιλοδοξοῦν νὰ βελτιώσουν τὴν γεωργικὴν, ὅπου μὲ ὅλως διάφορον τρόπον εἶναι ρυθμισμένοι αἱ ἀνωτέρω λειτουργίαι καὶ ὅπου ἡ ἐπιπολαία ἀνάμιξις τῶν χρηματικῶν μεθόδων ὠδήγησε παντοῦ εἰς παθητικὴν ἐκκεφαλαιοκρατίην τῶν ἀγροτικῶν μορφῶν ὁργανώσεως, εἰς παράλυσιν δηλαδὴ καὶ εἰς διάλυσιν τῶν ἀγροτικῶν ἐστιῶν καὶ εἰς τὴν μετανάστευσιν συνελπῶς. Εἶνε δὲ ἡ κυριώτερα διαφορὰ ὅτι εἰς μὲν τοὺς ἀγροτικούς κλάδους βάσις ἐλιγμοῦ εἶναι ἡ ἄμεσος ὑπερεργασία, εἰς δὲ τοὺς ἀστικούς τὸ χρηματικὸν κεφάλαιον, τὸ ὅποιον καὶ αὐτὸ ἐμμέσως δὲν εἶναι παρὰ ὑπερεργασία, τὸ ὅποιον ὅμως εἰς ἑξῆρας τρίτων περιελθόν, ἀπαιτεῖ τόκον, ὅστις ἀκριβῶς καὶ ὀδηγεῖ εἰς παθητικὴν ἐκκεφαλαιοκρατίην τῶν ἀγροτικῶν κλάδων καὶ ἐπιβαρύνει τὰ προϊόντα των, ὅταν τοῦτο παρεισδύῃ ἐν αὐτοῖς χωρὶς ἀνάγκην ἀπόλυτον.

Ἡ δὲ δημητριακὴ μας κοινότης, ἰδίως ἡ τῶν πεδινῶν περιοχῶν τῆς μεγάλης λεγομένης καλλιεργείας ὡς ἐν Θράκῃ, Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ, πληροῖ, ὡς ὄργανον τῆς παραγωγῆς θεωρουμένη, πάντας τοὺς ἀνωτέρω ὅρους μιᾶς στερεᾶς οἰκονομικῆς μονάδος, τοὺς πληροῖ μάλιστα ὅλως ὁργανικὰ καὶ οἰονεῖ αὐτόματα, ἔξω δηλαδὴ τοῦ ἐν τῇ ἀστικῇ ἀγορᾷ κρατοῦντος χρηματικοῦ πλαισίου.

Ἐγὼ δὲ ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς ὅρους θὰ ἐκθέσω ἐδῶ ὑποδειγματικὰ μόνον τὸ σύστημα ἀσφαλίσεως τῆς δημητριακῆς κοινότητος, διότι ἡ ἀσφάλισις εἶναι ποὺ κυρίως ἔχει μεγίστην σχέσιν μετὰ τὴν δημογραφίαν τοῦ σχηματισμοῦ τούτου καὶ διότι αὕτη εἶναι ποὺ, ἐγγνωμένη τὸ ὅριον συντηρήσεως καὶ τὴν δυνατότητα συνεχίσεως τῆς παραγωγικῆς προσπάθειας, κάμνει εἰς τοὺς οἰκονομι-

κοὺς ὁργανισμοὺς τὴν συνοχὴν των, τὴν εὐλυσίαν των, τὴν τόλμην των, τὴν μαχητικότητά των καὶ τὴν συναγωνιστικὴν των δύναμιν.

Ἡ δημητριακὴ λοιπὸν οἰκονομία καὶ εἰδικῶς ἡ ἀσφάλις αὐτῆς ἐλίσσεται βάσει δύο παραλλήλων συστημάτων ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς, διὰ τῆς γεωργικῆς καὶ διὰ τῆς κτηνοτροφικῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτῆς, ἥτοι βάσει ὁργανικοῦ συνδυασμοῦ ἀφ' ἑνὸς τῶν ἐκ τῆς ποικίλης δημητριακῆς καλλιέργειας πόρων καὶ ἑξ ἄλλου τῶν ἐκ τῆς βοσκῆς τοιούτων.

Καὶ διὰ τὰ γίνη καταφανὲς αὐτὸς ὁ συνδυασμὸς, θὰ τὸν ἐπιδείξω ὄχι στατικά, ἀλλὰ δυναμικά, ἐν κινήσει, εἰς τὴν κρίσιμον διηλεκτὴ στιγμὴν τῆς τροπῆς, δι' ἧς ἡ ὁργάνωσις τῆς δημητριακῆς μας οἰκονομίας μεθίσταται ἀπὸ τὸν τσιφλικικὸν σχηματισμὸν εἰς τὸν τῆς κοινότητος τῶν μικροῖδιοκτητῶν.

Ἰδοὺ πῶς ἔχει ὁ μηχανισμὸς: εἰς τὸ τσιφλίκι ὁ μὲν κολλῆγος ἔχει ἡσφαλισμένα τὰ ἀροτριῶντα του, τὸν σπόρον, τὴν οἰκίαν του, αὐτὴν τὴν ζωάρχειάν του εἰς τὸ ὄριον συντηρήσεως παρὰ τῷ τσιφλικούχῳ, ὁ ὅποιος τοῦ ἀποκαθιστᾷ πάντα ταῦτα κατ' ἔθιμον καὶ ἑξ ἰδίου ἄλλωστε συμφέροντος· ἐπίσης ὁ κολλῆγος ἔτρεφεν εἰς τὸ κτήμα ἕνα ἀριθμὸν μεγάλων ζώων ἐλευθέρων μορτῆς, ἑξ ὧν εἰς δύσκολον στιγμὴν ἐπώλει εἰς τὴν ἀγοράν· ὁ δὲ τσιφλικούχος ἀντασφαλίζει καὶ τὸν κολλῆγον καὶ τὸ ὅλον τῆς οἰκονομικῆς μονάδος ὄχι εἰς ὁργανισμὸν κεφαλαιοκρατικὸν ἔξω αὐτῆς, ἀλλὰ ὡς ἑξῆς: διαιρῶν τὴν ὅλην ἔκτασιν τοῦ κτήματος εἰς τέσσερες-πέντε ζώνας συνεχεῖς (πλάτες ἢ ντάμκες) διαθέτει αὐτάς διὰ μεράν, διὰ χορτολείβαδο, διὰ χειμερινὴν καλλιέργειαν, διὰ ἔαρινήν καλλιέργειαν καὶ διὰ βοσκὴν, τὰς μὲν δύο πρῶτας μονίμως, τὰς δὲ ἄλλας ἐναλλάξ βάσει τῆς ἀγροναπαύσεως, καὶ ἔτσι, ἐφόσον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀτονίσουν ὅλοι μαζί οἱ πόροι οὗτοι, κατ' ὁρθὴν νὰ ἔχη τοὐλάχιστον τὸ ὄριον συντηρήσεως τῆς μονάδος, συχνὰ δὲ καὶ πολὺ περισσότερα εἰσοδήματα. Ἡ ἀσφάλις δηλαδή τοῦ τσιφλικικοῦ σχηματισμοῦ ἐστηρίζετο: α') εἰς διαφορισμὸν τοπικὸν (ζῶνι ὑποκειμένη ἢ μὴ εἰς τὸν λίβαν π. χ. ἢ εἰς πλήμμυραν)· β') εἰς διαφορισμὸν κατ' εἶδος καλλιέργειας (ποικίλη καλλιέργεια ἔαρινων, χειμερινῶν) καὶ γ') εἰς διαφορισμὸν κατὰ σύστημα ἐκμεταλλεύσεως, διότι παράλληλα μὲ τὸν ἐκ τῆς καλλιέργειας εἶχε ἀσφαλῆ καὶ τὸν ἐκ τῆς βοσκῆς πόρον.

Αὐτὸς εἶναι ὁ μηχανισμὸς.

II

Εἰς τὸ προηγούμενον ἐξήγησα τὸν μηχανισμὸν, μὲ τὸν ὅποιον ἐγίνετο εἰς τὸ τσιφλίκι ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς γῆς τῆς κτηματικῆς

αὐτοῦ περιοχῆς, ὥστε δλόκληρος ἡ οἰκονομικὴ μονὰς νὰ ἔχῃ θετικὴν ἀσφάλειαν πρὸς πλήρωσιν τοῦ κυριωτέρου ὅρου τῆς εὐσταθείας πάσης παραγωγικῆς μονάδος.

Τώρα, παντοῦ ὅπου οἱ κολλήγοι παίρνουν μικροῖδιοκτησίας κατὰ τρόπον ὀργανικόν, ἰδίᾳ δηλαδὴ δυναμει ἢ διὰ καλῶς μελετημένης ἀπαλλοτριώσεως, ἰδοὺ τί γίνεται: Εἰς τὴν θέσιν μὲν τοῦ τσιφλικούχου, τοῦ ὀργανωτοῦ, δηλαδὴ τοῦ διευθυντοῦ καὶ κυριάρχου δὲν μπαίνει οὔτε ὁ φρέσκος ἀέρας, οὔτε τὸ Κράτος, οὔτε ἡ Τραπεζα, οὔτε ὁ βουλευτής, οὔτε κανεὶς ἄλλος ἀναρμόδιος, ἀλλὰ μπαίνουν οἱ ἴδιοι, οἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμενοι ποῦ πρέπει νὰ εἶναι καὶ οἱ μόνοι ὑπεύθυνοι, χωρὶς καμμίαν ὑπεκφυγὴν, μπαίνει δηλαδὴ καὶ ἓνας ἕκαστος ἐκ τῶν παλαιῶν κολλήγων, ἀναλόγως τῆς δυναμικότητός του καὶ ὅλο τὸ χωριὸ μαζί, δηλαδὴ ἡ κοινότης τῶν μικροῖδιοκτητῶν, ἡ πραγματικὴ ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει κυρίαρχος καὶ ὑπεύθυνος· ἡ δὲ δημοτριακὴ κοινότης ἐχειρίσθη τὰ ζητήματά της μετὰ μεγάλης συνέσεως καὶ ἔκαμε παντοῦ ὥστε νὰ ἐπιβιώσουν ἐκ τοῦ παλαιοῦ σχηματισμοῦ εἰς τὸν νέον ὅλα τὰ χρήσιμα στηρίγματα (ὅπως π. χ. ὑποδειγματικῶς συνέβη εἰς τὰ ἀλθανόφωνα δημοτριακὰ χωριά τῆς Ἀττικῆς). Κυρίως ὡς βάσις ὀργανώσεως τῆς ἐκμεταλλεύσεως διετηρήθησαν διὰ τῆς ἀγροαπαύσεως ἡ κτηνοτροφικὴς ντάμκες, αἱ συνεχεῖς δηλαδὴ καὶ διὰ τὴν βοσκὴν προοριζόμεναι ζῶναι, ἥτοι ἐκρατήθη ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ ὁ ἐκ τῆς κτηνοτροφίας κύριος ἀσφαλιστικὸς πόρος, εἴτε μέσον τῆς νομαδικῆς τοιαύτης, εἴτε καὶ μέσον τῆς χωρικῆς, διότι πολλαχοῦ οἱ μικροῖδιοκτῆται χωρικοὶ ἀπέκτησαν ποίμνιον, ὅπερ εἶναι δηλωτικὸν οἰκονομικῆς ἀνόδου ἀναμφισβητήτου· ἐκρατήθη ὁ ὀργανικὸς, ἐπαναλαμβάνω, πόρος οὗτος, ἄνευ τοῦ ὁποίου πονθενὰ τὰ ἐκ κολλήγων προσελθόντα δημοτριακὰ χωριά δὲν ἠδυνήθησαν τελικῶς νὰ κρατηθοῦν οὔτε ἐν Ἑλλάδι, οὔτε ἐν τῇ λοιπῇ Βαλκανικῇ, ἐκτὸς βεβαίως ἂν ἡμεῖς ἀναλάβωμεν τώρα νὰ διατηρήσωμεν ταῦτα διὰ τῶν δανείων τῆς Τραπεζῆς καὶ διὰ τῶν προστατευτικῶν δασμῶν, ὅποτε ὅμως ἡ ζωὴ θὰ εἶναι παρ' ἡμῖν διαρκῶς ἀκριβή, καὶ ποτὲ δὲν θὰ μπορέσωμεν νὰ προσφέρωμεν εἰς τὸ ἑξωτερικὸν εὐθηνά· οὔτε τὰ πολυτελῆ οὔτε τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα μας. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τούτου, συνεχίζων τὴν περιγραφὴν μου προσθέτω ὅτι ἡ ντάμκες διετηρήθησαν ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν περίφημον μορφήν τῶν ἀνεπισήμων κοινοτικῶν συνιδιοκτησιῶν, αἵτινες συνίστανται εἰς τὸ ὅτι κανεὶς χωρὶς κοινὴν ἀπόφασιν δὲν δικαιούται νὰ καλλιεργήσῃ ὅποτε καὶ ὅπως αὐτὸς θέλει τὸ ἐν τῇ διὰ βοσκὴν ὀρισθείσῃ συνεχεῖ ζωῇ τμῆμα τῆς ἰδιοκτησίας του καὶ νὰ διακόψῃ οὕτω τὴν ὁμοιόμορφον συνέχειαν τῆς ζώνης ταύτης, μειώνων ἀναλό-

γως τὴν καταλλήλότητά της διὰ βοσκήν καὶ τὸν ἐξ αὐτῆς συνε-
πῶς κοινὸν ἀσφαλιστικὸν πόρον καὶ αἵτινες συνιδιοκτησίαι εἶναι
παλαιότατη πραγματώσις τῆς νέας ἀρχῆς τῆς μετὰ τῶσων κακα-
ρισμάτων εἰσαγομένης ἐδῶ ἐκ τοῦ γερμανικοῦ συντάγματος, τῆς
ἀρχῆς δηλαδὴ ὅτι ἡ ιδιοκτησία δὲν εἶναι ἀπόλυτος, ἀλλὰ εἶναι λει-
τουργία κοινωνικὴ προσηρμοσμένη εἰς τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος.

Αὕτῃ λοιπὸν εἶναι ἡ δημητριακὴ κοινότης· ἡ δὲ ἐν αὐτῇ ἰσορ-
ροπία ἐπετυγχάνετο διὰ ὀργανικῆς ἀλληλοανοχῆς καὶ ἀλληλοβοι-
θείας τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, τῶν ἐν διαρκεί μάχῃ κοι-
νῶς λογιζομένων κλάδων τούτων ἀνακριθῶς δέ, ὥς τοῦτο εἶναι
ἄλλωστε εὐνόητον· διότι τὸ κακὸν διαδίδεται περισσότερον τοῦ ἀ-
γαθοῦ καὶ ὅλος ὁ κόσμος γνωρίζει καλύτερα τὰς μεταξὺ γεωρ-
γίας καὶ κτηνοτροφίας διαφορὰς παρὰ τοὺς μεταξὺ αὐτῶν δε-
σμούς. Οὕτω οἱ μὲν κτηνοτρόφοι εἰλικρινῶς ἀναγνωρίζουν ὅτι
λόγῳ τῶν μοιραίων ἀγροζημιῶν παραμένουν εἰς τὸ χωρὶ μόνον
κατ' ἀνοχὴν τῶν γεωργῶν ὥς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, τῶν ζημιῶν
ἐπανορθουμένων ὅχι μηχανικά, διὰ τοῦ εἰρηνοδίκου, ἀλλὰ ὀργα-
νικά, διὰ θετικῆς συνεννόσεως ἀποκρυσταλλωθείσης εἰς ὠρι-
σμένα ἔθιμα, ἅτινα καὶ ἀποτελοῦν ἄλλως αὐτὴν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν
συνείδησιν τῆς δημητριακῆς κοινότητος. Ὁ γεωργὸς δὲ ἐκτὸς τοῦ
ἀμέσου ἐκ τοῦ ἐνοικίου τῆς βοσκῆς πόρου, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὰ σπαρτά
του εἰς ὠρισμένην περιόδον τῆς βλαστήσεως ὠφελοῦνται ἐκ τῆς
βοσκίσεως, ἀντλεῖ ἐμμέσως καὶ πλείστα ὅσα ἄλλα στηρίγματα καὶ
πόρους προσθέτους ἐκ τῆς ἐν τῇ κοινότητι ὑπάρξεως τῶν ποιμνί-
ων, ἅτινα εἶναι οἰκονομικῶς ἰσοδύναμα πρὸς ἰσάριθμα ἐργαστά-
σια λειτουργοῦντα ἐν τῇ κοινοτικῇ περιοχῇ. Κατ' ἔθιμον καὶ ὥς
θετικὴν παροχὴν ἔναντι τῆς ἀνοχῆς ὁ κτηνοτρόφος κοιμίζει τὸ
ποίμνιόν του χάριν λιπάνσεως εἰς τὰ χωράφια ὅλων κατὰ σειρὰν
τῶν γεωργῶν, πρᾶγμα, πού, ἄπαξ τὸ σατανικὸν πνεῦμα διαμελίσῃ
τὴν κοινότητα, οὐδεὶς εἰρηνοδίκης καὶ οὐδὲν κοινοβούλιον δύναται
να τοῦ τὸ ἐπιβάλῃ ἐπίσης, ἐπειδὴ ἡ γυναῖκα τοῦ κτηνοτρόφου
ὀργανώνει καὶ βιοτεχνίαν μαλλίνων, μοιράζει διὰ γνέσιμο καὶ διὰ
ῥάφια μαλλιά εἰς πλείστας γυναῖκας γεωργῶν καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ
ἐπίσης πρόσθετον πόρον καὶ ἀσφάλισιν διὰ τὰς γεωργικὰς οἰκο-
γενείας· κατ' ἔθιμον δὲ καὶ τὸ Πάσχα καὶ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου
καὶ τῆς Ἀναλήψεως ὁ κτηνοτρόφος χορηγεῖ τυρὶ εἰς τοὺς γεωρ-
γοὺς ἄνευ ἀμοιβῆς, καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ πραγματώσιν τῆς οἰκονο-
μικῆς μονάδος τῆς κοινότητος· ὅταν παντρεύεται κορίτσι πτωχοῦ
γεωργοῦ, ὁ στοιχειώδης γοῖκος μαλλίνων χορηγεῖται ἀπὸ τὰς γι-
ναῖκας τῶν κτηνοτρόφων. Ὁ χώρος δὲν μοῦ ἐπιτρέπει τὴν ἀνα-
λυτικὴν ἐμπραγμάτων τῆς κοινοτικῆς αὐτῆς μονάδος· δύο ὅμως

παραδείγματα ἀμοιβαίας πλήρους κατανοήσεως ἀρκοῦν διὰ νὰ στιλιζάρουν πλήρως καὶ ἀναγλύφως τὴν δημητριακὴν κοινότητα: ὅταν σ' ἔνα χωριὸ ἀπὸ βαρὺν χειμῶνα ἐκινδύνευσαν τὰ ποίμνια, οἱ γεωργοὶ δι' εἰσφορᾶς καρποῦ τὰ ἔσωσαν μὲ χειρονομίαν ποῦ εἶνε ὄχι μόνον οἰκονομική, ἀλλὰ καὶ καθαρῶς βιολογική, δηλαδή ὀργανική καὶ πλατυτάτη· καὶ ὅταν πάλιν εἶχαν καταστραφῇ αἱ ἐσοδεῖαι, οἱ κτηνοτρόφοι ἐπώλησαν μέρος τοῦ ποιμνίου καὶ ἐξήσφαλλαν ζωάρκειαν καὶ σπόρον εἰς τοὺς γεωργούς. Ὁ δὲ ἔχων νοῦν διὰ νὰ κατανοῇ τὸν εἰρμὸν τῆς ζωῆς, θὰ παραδεχθῇ πρόθυμα ὅτι αὐταὶ αἱ χειρονομίαι δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ρωμαντικὸν ἀλλὰ εἶνε πράξεις ὑπαγορευμέναι ἀπὸ ἓνα πραγματικὸν καὶ σταθερὸν κοινὸν συμφέρον.

Ἡ ἀσφάλις λοιπὸν ἐδῶ, ποῦ στηρίζεται εἰς ἓνα τοιοῦτον συνδυασμὸν, δὲν εἶνε μηχανική ἀλλὰ ὀργανική· δὲν εἶναι εἰς χρῆμα, ἀλλ' εἰς εἶδος καὶ εἰς ἀδιάκοπον ἀλληλοπαροχὴν ὑπηρεσιῶν ἀμοιβαίων· εἶναι σειρὰ στηριγμάτων, εἶναι ἀναρίθμητα νήματα ποῦ ἐμπραγματώνουν διὰ μυρίων δεσμῶν τὸ κοινὸν συμφέρον. Ἐδῶ ἡ ἀσφάλις δὲν γίνεται, ἀλλ' οὔτε καὶ συμφέρει νὰ γίνῃ δι' ἐπεκτάσεως π.χ. τοῦ ἀσφαλιστικοῦ Ταμεῖου Χαλᾶζης καὶ εἰς τὰ δημητριακά, διότι τὸ μὲν Ταμεῖον τοῦτο κάμνει ἀσφάλισιν μηχανικὴν καὶ δαπανηράν καὶ μὲ τεράστια γενικὰ ἔξοδα, ἐνῶ ἐδῶ τοῦτο γίνεται ὄχι μόνον αὐτομάτως, ὄχι μόνον χωρὶς ἔξοδα γενικά, ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπον ποῦ καὶ θετικὰ πολλαπλασιάζει τὴν πρόσδοτον, διότι ἀσφαλίζει ὄχι διὰ τῆς ἀφαιρέσεως μέρους τῆς προσόδου, ἀλλὰ διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ αὐτῆς μέσφ τῆς συνεχοῦς ἐργασίας καὶ ἐν μιᾷ λέξει δι' ἐνὸς συστήματος ἀρίστης ἐκμεταλλεύσεως κάθε σπιθαμῆς σπιθαμῆς γῆς καὶ κάθε ἐργατικῆς χειρὸς καθ' ὅλους τοὺς τρόπους καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους, πρᾶγμα ποῦ δίδει εἰς τὴν κοινότητα μέγα οἰκονομικὸν βᾶθος καὶ πολλαπλασίαν χωρητικότητα εἰς πληθυσμόν.

Ἡ δὲ κοινοτικὴ αὕτη οἰκονομικὴ μονὰς δὲν εἶναι ὄνειρον, ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ σήμερον ἀκόμη, ἰδίως δὲ εἰς τὴν βόρειον δημητριακὴν Ἑλλάδα, ἥτις, ἂν καλῶς καὶ προσεκτικῶς συνδυασθῇ μὲ τὴν κάταν, τὴν μὴ δημητριακὴν, τὴν μᾶλλον ἐκχρηματισμένην, θὰ ὀλοκληρώσῃ καὶ θὰ στερεώσῃ ἐπαρκῶς τὴν μεγάλην οἰκονομικὴν μονάδα τῆς ἐθνικῆς μας κοινότητος· μὲ τοῦτο δὲ ἐννοῶ ὄχι ὅτι θὰ ἔχωμεν ἐπάρκειαν σιτηρῶν, ἀλλὰ ὅτι θὰ ἔχωμεν τὴν βάσιν τῆς εὐθηνίας αὐτῶν, ὡς καὶ τὴν διὰ προσφουὺς ὀργανώσεως τῆς ἐσωτερικῆς μας ἀγορᾶς ἀλληλοπροσαρμογὴν τῶν συμφερόντων τῆς βορείας καὶ νοτίας Ἑλλάδος.

Πράγματι δὲ ἡ ζωντανὴ δημητριακὴ κοινότης μας ἀπὸ πον-

θενά ἄλλου δὲν κινδυνεύει παρὰ ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν μας μόνον, ἥτις διεμέλισε καὶ πρότερον ταύτην, ὅπου οἱ τοπικοὶ ὄροι τὴν εἶχαν δημιουργήσει ἐν Παλαιᾷ Ἑλλάδι.

Ὁ Ἀρμενόπουλος καὶ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον τῆς πλήρους κυριότητος, ὁ εἰρηνοδίκης καὶ ὁ δικολάβος καὶ ὁ περὶ βοσζῶν νόμος, ἡ συγκεντρωτικὴ διοίκησις, τὸ κακῶς προσανατολισμένον σχολεῖον, οἱ ἐκ τοῦ Κράτους συναλλακτικοὶ καὶ οἱ ἐκ τῆς μεταναστεύ-ἀναρχικοὶ πόροι, ἡ τοκογλυφία, ἡ εἰσβολὴ τῶν βιομηχανικῶν εἰδῶν εἰς τὰς τοπικὰς ἀγοράς, ὁ κοινοβουλευτισμὸς καὶ τὰ πρόσφατα καλλιεργητικὰ δάνεια τοῦ τραπεζιτικοῦ κεφαλαίου καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, συντελεσται ἔσθυσαν τὸ τοπικὸν χρῶμα καὶ ἐξεχρημάτισαν προώρως καὶ παθητικῶς καὶ ἀπέκοψαν τὰ συνεκτικὰ νήματα καὶ διέβρωσαν τὴν δημοκρατικὴν κοινότητα ὅπου ὑπῆρχεν ἐν Παλαιᾷ Ἑλλάδι καὶ ἔτσι διεσκόρπισαν τὸν πληθυσμὸν τῆς πρὸς τὰς πόλεις καὶ πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. μεταβαλόντες καὶ τὴν ζωικὴν κοινότητα εἰς μηχανικὴν παράθεσιν σπιτιῶν καὶ ἀνθρώπων. Καὶ ἂν μὲν τοῦτο ἐγένετο σκοπίμως πρὸς ἄγρην εὐθιγῶν ἐργατῶν δι' οἰανδήποτε λ. χ. ἀστικὴν μας βιομηχανίαν ἢ πρὸς διάσπασιν τῶν ξενικῶν χωρικῶν πληθυσμῶν τῆς χώρας μας, τοῦτο θὰ ἦτο νοητόν. Τὸ ὅτι ὅμως γίνεται αὐτό, ἂν καὶ τὸ ἀντίθετον διακαῶς ἐπιθυμοῦμεν, διὰ νὰ μείνουν οἱ ἀγρόται εἰς τὴν ὑπαιθρον, αὐτὸ βεβαίως εἶναι ἀκατανόητον.

Τὸ πράγματι ὅμως τερατῶδες εἶναι τὸ ὅτι, ἐνῶ οἱ ἀνωτέρω παλαιοὶ διαλυτικοὶ συντελεσται ἐξαπελύθησαν ἀκάθεκτοι καὶ κατὰ τῆς βορείου δημοκρατικῆς καὶ κτηνοτροφικῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ γίνεται ἐπὶ πλέον καὶ τὸ ἐξῆς: καὶ σημειῶνω πρῶτα τὸ λογικὸν καὶ ὀρθὸν ποῦ γίνεται, διότι καὶ αὐτό, ὡς ὅλως ἀπροσδόκητον μέσα εἰς τὰ τόσα συστηματικῶς ἀνόητα, ἀποβαίνει ἐξ ἴσου τερατῶδες· αὐτὸ δὲ εἶναι ἡ μόλις τὰ τελευταῖα ἔτη σκιαγραφούμενῃ ἀγαθῇ ἔμπνευσις πρὸς ὀργάνωσιν τῆς συγκεντρώσεως τῶν σιτηρῶν, πρῶγμα τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ εἶχε πρὸ ἐτῶν πραγματοποιηθῇ ὡς πρῶτον βῆμα πρὸς ρύθμισιν τῆς ἐσωτερικῆς μας ἀγορᾶς, πρὸς ἣν ἄλλως σχετίζεται καὶ ἡ ἀγαθωτάτη μὲν πρόθεσις περὶ ἐλαττώσεως τοῦ κόστους τῶν μεταφορῶν, ἥτις ὅμως, ἀπαιτοῦσα σοβαρό-τάτην καὶ ὀλοκληρωτικὴν προεργασίαν, προφανῇ διὰ χώραν τόσον ὡς ἡ Ἑλὰς πολλαπλῶς διαφορισμένην, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ μὲ τὰ στοιχεῖα ποῦ ὑπάρχουν σήμερον ὑπ' ὀψιν τῶν ὑπορῶσιν τοῦ Κράτους, τυχὸν δὲ ἐπιχειρουμένη ἐπιπολαίως, ὡς συνήθως γίνεται παρ' ἡμῖν, βλάβην μᾶλλον καὶ ἐπίτασιν τῆς ἀναρχίας θὰ φέρῃ παρὰ ἀνακούφισιν. Ἰδοὺ ὅμως καὶ ἡ ἀντίθετος ἡ καὶ θετικῶς δηλαδὴ τερατώδης ὕψις τοῦ νομίσματος. Οὕτω μὲ

τὴν πάντῃ δικαιολογημένην ἐπιθυμίαν πρὸς ἄσκησιν κοινωνικῆς πολιτικῆς καὶ πρὸς ἀποκατάστασιν ἐλευθέρων μικροῖδιοκτητῶν εἰς τὰς δημοτριακὰς περιοχάς, ἐκάματε τὸ βασικὸν λάθος ν' ἀγνοήσετε ὅλας τὰς ἀναγκαίας λειτουργίας τῆς δημοτριακῆς κοινότητος ὡς ὄργανου τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ ἐπιμείνετε, μετὰ τυφλὸν καὶ ἀπαράδειγματιστον ἐν τῇ γεωργικῇ οἰκονομίᾳ τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν φανατισμόν, εἰς τὴν δημιουργίαν μεμονωμένων καὶ ἀναρχικῶν στενῶς γεωργικῶν (διὰ σιτηροκαλλιέργειαν δηλαδὴ μόνον) οἰκογενειῶν μὲ κλήρους χαρτίνους ἐντελῶς ἔτσι, ἀποκαταστήσαντες ὅχι κοινότητας, ἐντὸς τῶν ὁποίων καὶ μόνον μὲ καλὴν ὁργάνωσιν θὰ μπορέσουν νὰ στρογγυλενθοῦν καὶ νὰ σταθοῦν αἱ μικροῖδιοκτησίαι, ἀλλὰ οἰκογενείας ἀναιμικὰς καὶ μικροσκοπικὰς, ἐκὺς τσουρέψατε καὶ ἐθρυματίσατε τὰς εἰς τὴν δημοτριακὴν οἰκονομίαν ἀπαραιτήτους ἐκτάσεις βοσκῆς, ἃς ἐκρατήσατε ὑπὲρ τοῦ ἰδιοκτήτου ἢ τοῦ Κράτους. Ἡ κοινωνικὴ ὅμως πολιτικὴ τῆς ἀποκαταστάσεως μικροῖδιοκτητῶν θὰ ἦτο καὶ οἰκονομικῶς ὀρθή ἀλλὰ καὶ κοινωνικῶς ὁμαλὴ καὶ βιώσιμος, μόνον ἐφόσον θὰ ἐξησφαλίζετο καὶ ἐπαρκὲς βοσκὴ καὶ ἐφ' ὅσον θὰ ὑπῆρχε τρόπος νὰ παρακαμφθῇ ἡ δημαγωγικὴ ἐπιμονὴ εἰς τὴν γνώμην ὅτι δὲν πρέπει νὰ μείνῃ Ἑλλὴν χωρὶς κλῆρον γῆς. Καὶ βεβαίως, ἐὰν ἐπιμένετε, ἀναγνωρίζω ὅτι μὲ αὐτοὺς τοὺς ὅρους ὑπάρχει στενότης γῆς, ἀλλὰ ὑπάρχει ἀπὸ κοινωνικὴν μόνον, ὅχι καὶ ἀπὸ οἰκονομικὴν ἄποψιν.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτό. Διότι ἀφοῦ ἔτσι ἐτοποθετήσατε τοὺς χαρτίνους γεωμετρικοὺς κλήρους εἰς τὸ κενόν, τοὺς ἐξεθέσατε περαιτέρω εἰς τὴν ἀδιάκοπον καὶ ἀνηλεῆ θύελλαν μιᾶς ἄνευ χαλινοῦ δημαγωγίας, ἡ ὁποία, μακρὰν τοῦ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς νέους μικροῖδιοκτητὰς ὅτι δὲν εἶχον παρὰ νὰ ῥιζώσουν δι' ἰδίας δυνάμειος ἐργαζόμενοι εἰς βάθος, συσπειρούμενοι δηλαδὴ περὶ τὴν κοινότητά των καὶ διατηροῦντες κατὰ τὸ δυνατόν τὸν πόρον τῆς κτηνοτροφίας, ἀντιθέτως τοὺς ἐπῆρε τὸν νοῦν μὲ φανταστικὰς ὁλως ὑποσχέσεις: ὅτι θὰ εἶχαν παρὰ τὸ πλευρόν των τὸ Κράτος ἐπ' ἄπειρον καὶ ὅτι θὰ ἠδύναντο νὰ συγκρατηθοῦν μὲ τὰς ἐκ μέρους τῇ Τραπεζίης παρεχομένας ἀποσυνθετικὰς καὶ θανασιμούς ἐνδολίας τῶν καλλιεργητικῶν δανείων καὶ ὑπὸ τὰ τεῖχη τῶν προστατευτικῶν δασμῶν, τοὺς ὁποίους, ἅπαξ ἐμπήκατε εἰς τὸν κακὸν δρόμον, μοιραίως τώρα θὰ ἀναγκασθῇτε νὰ ἐπεκτείνετε εἰς ὅλα τὰ δημοτριακὰ καὶ ἐντὸς ὀλίγου καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, ἕως οὔτου καταστήσετε ἀκρατήτους ἀμφοτέρους τοὺς κλάδους τοῦτοῦ.

Πρὸς τί δὲ τοῦτο; ἀπλῶς καὶ μόνον διότι ἐπιμένετε νὰ πολιτεύεσθε μὲ ὑποσχέσεις, διότι ἐπιμένετε εἰς τὴν τρέφουσαν, ἀλλὰ

καὶ μοιραίως φθείρουσαν τὸν κοινοβουλευτισμὸν συγζέντρωσιν, διότι ἐπιμένετε ν' ἀγνοῇτε τὴν φυσικὴν λύσιν ποὺ θὰ παρῆγεν ἡ δημοκρατικὴ κοινότης καὶ διὰ τὰ ἐξασφαλίσετε εἰς τὴν Τράπεζαν τὴν ὑπηρεσίαν τῶν καλλιεργητικῶν τῆς δανείων, τὰ ὅποια, ἅπαξ τὰ ἤνοιξεν, εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην διαρκῶς νὰ τὰ ἀνανεώσῃ καὶ οὐδόλως δύναται νὰ τὰ διακόψῃ χωρὶς ζημίαν τῆς· ἀλλὰ θὰ ἦτο προτιμότερον εἰς τὴν ἐθνικὴν μας οἰκονομίαν νὰ ἐξοφλήσῃ αὐτὴ ἅπαξ διὰ παντὸς αὐτὴ τὰ δάνεια· ἐν ἀνάγκῃ, ἀντὶ τῆς δασμοδωτοῦ γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας, θὰ ἦτο ἀκόμη ἴσως ἐπωφελέστερον καὶ νὰ διαλύσωμεν τὴν μικρὰν ἐσωτερικὴν δημοκρατικὴν ἀγοράν μας καὶ νὰ σταματήσωμεν τὴν οὕτω γινομένην εἰς αὐτοὺς τοὺς κλάδους σπατάλην ἐργασίας καὶ χρήματος ὑπὸ τὴν πτέρυγα τῶν δανείων καὶ τῶν δασμῶν, οἵτινες ἀκριβαίνουν καὶ ὅλην τὴν λοιπὴν παραγωγὴν τῆς Χώρας καὶ ἀδύνατον καθιστοῦν τὴν συγζέντρωσιν μας εἰς τοὺς λοιποὺς κλάδους, ὅπου ἡ Χώρα μας ἔχει εἰδικότητα καὶ θὰ μπορούσε νὰ παραγάγῃ εὐθηνά, διότι οὐδεμία, βεβαίως, χώρα, οὐδ' αὐτοὶ οἱ βράχοι στεροῦνται οἰκονομικῆς εἰδικεύσεως. Δὲν ὑπάρχει, ἐν τοῖτοις, λόγος διὰ νὰ φθάσῃ κανεὶς ἕως αὐτοῦ, ἀφοῦ ὁλόκληροι περιοχαί, ἰδίως εἰς τὰς βορείας ἐπαρχίας μας, ἡμποροῦν νὰ ἔχουν ἀκριβῶς τὴν πατροπαράδοτον δημοκρατικὴν εἰδίκευσίν των, ἐφόσον ὁργανωθοῦν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς δημοκρατικῆς κοινότητος καὶ ὅχι τῆς δημαγωγίας.

Ἄν δὲ ἡ εἰδίκευσις αὕτη φαίνεται σήμερον ἀκράτητος, τοῦτο δὲν εἶναι παρὰ διότι τὰ ἀνωτέρω βασικά λάθη καὶ αἱ δημαγωγικαὶ ὑποσχέσεις κατέστρεψαν τὴν αὐτοπεποίθησιν καὶ τὴν κοινοτικὴν συνείδησιν καὶ ἔβγαλαν τὴν ἐλπίδα τῶν χωρικῶν ἀπὸ τὸ παλαιὸν σύστημα τῆς ὁργανώσεως καὶ τῆς ζωντανῆς καὶ οἰκονομικῶς γενίμου ἀλληλοανοχῆς· ἔτσι οἱ χωρικοὶ ἐκῆρυξαν πόλεμον κατὰ τῆς κτηνοτροφίας καὶ ἀφοῦ διέσπασαν τίς ντάμκες ἐπῆγε καθεὶς καὶ ἐκαλλιέργησεν ὅπου ἤθελε, κατέστησαν δὲ οὕτω ἀπὸ σκοποῦ τοῦ μεγάλωτόν τε ἦτο λόγῳ τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ τῆς κατατιμήσεως τῆς γῆς εἰς μικροὺς καὶ πολυμερεῖς κλήρους.

Ἄλλὰ δὲν ἔχετε κανένα δικαίωμα νὰ παίξετε ἐν οὐ παικτοῖς καὶ νὰ ρισκινδυνεύετε τὸ μέλλον τοῦ τόπου τούτου. Διότι μὲ αὐτὴν τὴν, κατόπιν τοῦ ἀνωτέρω ἀσκοποῦ θαλασσωμάτων νέαν πάλιν ἀνακάλυψίν σας, ὅτι ἀκόμη καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν ἐπῆγαν πρόσφυγες, αἰφνιδίως ἐστένευσεν ἡ γῆ καὶ δὲν χωρεῖ οὔτε τοὺς γεωργοὺς, οὔτε τοὺς κτηνοτρόφους, καὶ μὲ τὴν συνέχισιν τῆς ἐξυπνάδας αὐτῆς διὰ τῶν δῆθεν σωστικῶν πιστώσεων καὶ δασμῶν—προσέξατε, διότι μὲ ὅλα αὐτὰ ἰδοὺ τί κάμετε· ἀκριβαίνετε καὶ τὸ ψωμὶ καὶ τὸ

κρέας καὶ ὅλας τὰς γεωργοκτηνοτροφικὰς μᾶς πρώτας ὕλας καὶ ἀποκαίετε ἐπίσης ἀπὸ τὴν ἀγορὰν μᾶς τοὺς γειτονικοὺς μᾶς γεωργοκτηνοτροφικοὺς σλανῖκους λαοὺς, μὲ ἑλαφρὰν καρδίαν καταστρέφοντες τὴν μόνην θετικὴν βάσιν τῆς μετ' αὐτῶν συνεννόησεως καὶ τῆς εἰρήνης, παραλύετε δὲ οὕτω καὶ τὴν ἐκείνων καὶ τὴν ἰδικὴν μᾶς εἰδικότητα καὶ καθιστᾶτε ἀνέφικτον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας μᾶς λόγω τῆς τεχνικῆς ἀκριθείας τῆς ζωῆς μᾶς καὶ ἐν μιᾷ λέξει προετοιμάζετε μίαν μοιραίαν ἐξέλιξιν, ἥτις τὰ μὲν χωράφια τῶν βορείων δημητριακῶν ἐπαρχιῶν μᾶς θὰ φέρῃ ἀργὰ ἢ γρήγορα, διὰ πολέμου εἴτε καὶ αὐτομάτως, εἰς τὰ χέρια τῶν Σλαύων—οἱ ὅποιοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὰ ἐργασθοῦν εὐθηνότερον—, τὸν δὲ ἑλληνικὸν λαὸν εἰς τὸν διασκορπισμὸν καὶ τοὺς τοιγκάνικους δρόμους τῆς ἀναρχικῆς μεταναστεύσεως. Διὰ τοῦτο, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς στενότητος τῶν βοσκῶν καὶ τῆς ἐκ ταύτης προελθούσης ἀκριθείας καὶ ἀναρχίας καὶ πρὸς πρόληψιν τῶν ἀνωτέρω ἀναποδράστων καὶ ὀλεθρίων συνεπειῶν, πρέπει ἐκ τῶν ἐπιθυμητῶν συμβάσεων πρώτην-πρώτην νὰ ἐπιδιώξετε μίαν σύμβασιν, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐξασφαλισθοῦν διὰ μέγα μέρος τῆς ἱερᾶς νομαδικῆς μᾶς κτηνοτροφίας αἱ προαιωνίως ἀπὸ τὰ τσελιγκάτα μᾶς συχναζόμεναι εὐθηνὰ καὶ μεγάλαι χειμερινὰι βοσκαὶ τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης· ἔτσι θὰ μετριασθῇ ἡ σχετικὴ στενότης πού ὑφίσταται διὰ τὰς χειμερινὰς μᾶς, ὡς γνωστόν, μόνον βοσκὰς· ἔτσι θὰ δημιουργηθῇ ἰσορροπία, ἡ δημητριακὴ κοινότης θὰ ἀναπνεύσῃ καὶ αὐτομάτως θὰ συγκροτηθῇ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πραγμάτων ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς χωρικοὺς καὶ ἐπὶ πλεόν θὰ ἐμπλουτισθῇ ἀντιστοιχῶς καὶ ἡ χωρική μᾶς στατικὴ κτηνοτροφία, ἀπαραίτητος διὰ τὴν συνθετικὴν ὁλοκλήρωσιν τῆς οἰκονομικῆς μονάδος τῆς δημητριακῆς κοινότητος.

Ἀλλὰ καὶ χωρὶς αὐτὴν τὴν σύμβασιν, λέγω ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιά στενότης γῆς. Ἀκόμη ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως, ἐκ τοῦ ὅτι δηλαδή οὐδεμία ὑπάρχει στενότης, παρατηρῶ ὅτι καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ περιώνυμα ἔργα πού ἐκτελοῦνται πρὸς ἀποκάλυψιν νέας γῆς, δὲν θὰ ἦσαν καὶ τόσον ἐπειγόντως ἀπαραίτητα, ἐὰν ἐμμέσως δὲν ἐχρησίμευαν, χάρις εἰς τὰ πρὸς ἐκτέλεσίν των συναπτόμενα εἰς τὸ ἐξωτερικὸν δάνεια, διὰ νὰ εἰσάγεται ὑπὸ τὴν λογικοφανῆ ταύτην μορφήν ξένον χρήμα εἰς τὸν τόπον, ἐκ τῆς ἀναλώσεως τῶν ὁποίου συντηρεῖται καὶ ὁ πληθυσμὸς καὶ ὁ προϋπολογισμὸς συντηρεῖται ἐννοῶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα ὅτι τὸ μὴ χεῖρον εἶναι βέλτιστον, ἐφ' ὅσον, μυαλοῦ μὴ ὑπάρχοντος, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συντηρηθῶμεν ἔστω καὶ διὰ δανείων ἀκριβῶν καὶ ἀσκόπων, ἔστω καὶ ἐν τῇ ἀναρχίᾳ—κληρονομία παλαιῶν ἁμαρτιῶν—, ἕως ὅτου ἐξυπνήσωμεν.

Ἐπαναλαμβάνω ὅτι δὲν ἵπάρχει καμμιά στενότης γῆς, εἶμαι δὲ ἔτοιμος, μὲ ἀτάραχον συνείδησιν, νὰ ρίψω εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων ὅλα αὐτὰ τὰ διὰ μικρὰ παιδιὰ ἢ δι' ἀρχαρίους τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης κομπογιαννίτες πηλίκᾳ τῆς διαιρέσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν στρεμμάτων διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκογενειῶν, καθὼς τὸ ἴδιο πρέπει νὰ κάμῃ καὶ ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα μὲ τὸ γινόμενον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἰκογενειῶν ἐπὶ τὸ εἰκοσασχιλιόδοξα-μον δάνειον, τὸ δῆθεν ἀπαραίτητον δι' ἐκάστην τούτων.

Ὁ πλοῦτος τῶν ἐθνῶν δὲν γίνεται μὲ πυθαγορείους πολλαπλασιασμοὺς καὶ διαιρέσεις, ἀλλὰ μὲ νοὺν καὶ μὲ ἐργασίαν· δὲν γίνεται μόνον μὲ χωράφια καὶ μὲ χρήματα, ἀλλὰ μὲ ὀργάνωσιν ὄλων τῶν μέσων τῆς χώρας καὶ μὲ πειθάρχησιν τοῦ ἐμψύχου πρὸ παντὸς ὕλικου αὐτῆς κάτω ἀπὸ ἐκείνους τοὺς σχηματισμοὺς, τοὺς ὁποῖους τὸ ἀνθρωπογεωγραφικὸν περιβάλλον ἐπέβαλε καὶ ἡ προαιώνιος πεῖρα ἀπέδειξεν εἰς τοὺς μᾶλλον προσφυεῖς διὰ τὴν τεχνικὴν, διὰ τὴν κοινωνικὴν καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀγωγὴν τοῦ λαοῦ.

Τὸ πρῶτο ἅπ' ὅλα εἶναι ὁ προσφυὴς σχηματισμὸς καὶ ἡ σιδηρᾷ ὑπὸ τὴν πειθαρχίαν αὐτοῦ συνοχή. Ξεύρω πολὺ καλὰ τὸν ἀρχαρίον νόμον τῆς διαφορετικῆς κατὰ τόπους καὶ μὴ ἀναλόγου ἀποδόσεως τῆς γῆς, περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὁποῖου ὡς πρὸς τὸ θέμα μου θὰ ὁμιλήσω διὰ μακρῶν περαιτέρω. Ἀλλὰ ξεύρω πολὺ καλύτερα ὅτι εἴκοσι ἄνθρωποι μὲ συνοχήν καὶ ὑπὸ καλὴν ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν ἐργαζόμενοι πενήντα, ὥς εἴπωμεν, στρέμματα ἀγόνου καὶ ἀχαρίστου γῆς, ἡμποροῦν νὰ ἀποδώσουν ὕλικὸν πλοῦτον (ἀλλὰ καὶ ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν πολιτισμὸν) κατὰ πολὺ περισσότερον παρὰ τὸ τετραπλάσιον τοῦ πλούτου ὅσον ἀποδίδουν πέντε π. χ. ἄνθρωποι ἄνετα καὶ ἀναρχικὰ ἀπασχολούμενοι εἰς πενήντα ἐπίσης στρέμματα ὅσονδήποτε πλουσίας καὶ γενναιοδωρόν γῆς.

III

Παρατήρησα ἤδη ὅτι τὸ πρῶτον ἅπ' ὅλα—περισσότερον καὶ ἀπὸ τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους—εἶναι ὁ προσφυὴς σχηματισμὸς, ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶναι ὀργανωμένη μία ἐκμετάλλευσις· ὅτι εἴκοσι ἄνθρωποι μὲ συνοχήν καὶ ὑπὸ καλὴν ὀργάνωσιν καὶ διοίκησιν ἐργαζόμενοι πενήντα στρέμματα ἀγόνου γῆς ἡμποροῦν νὰ ἀποδώσουν πολὺ περισσότερα τοῦ τετραπλάσιον τῶν ὅσον ἀποδίδουν πέντε ἄνθρωποι ἐργαζόμενοι πενήντα ἐπίσης στρέμματα εὐφόρου γῆς καὶ ὅτι ἡμποροῦν κάλλιστα οἱ εἴκοσι νὰ πραγματοποιήσουν πολὺ ἀνωτέραν στάθμην πολιτισμοῦ ἐπὶ ἰσοτόσου ἐκτάσεως γῆς, ἢ καὶ κατωτέρας, ὡς εἶπα, ποιότητος.

Θὰ φέρω πρὸς τοῦτο ἓνα παράδειγμα, ἂν χρειάζεται : Ὡς γνωστόν, ὁ διὰ νόμων γενόμενος ἐποικισμὸς ὤρτισεν ἐν Δυτικῇ Θράκῃ ἓνα κλῆρον γῆς 60—70 στρεμμάτων εἰς τὰς δημοτριακὰς περιοχὰς τῆς διὰ κάθε μικρὰν ἀτομιστικὴν οἰκογενεῖαν ἐποίκων χωρικῶν ἔχω λοιπὸν νὰ δώσω πίνακα ὁλόκληρον μεγάλων συνθέτων πατριαρχικῶν δημοτριακῶν οἰκογενειῶν προσφύγων ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης προσφυῶς ὀργανωμένων ὑπὸ τὴν ἀγαθὴν, ἐμπειρον καὶ δεδοκιμασμένην διοίκησιν ἀρίστων οἰκογενειακῶν ἀρχηγῶν, οἵτινες ἐπροτίμησαν νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλοι μαζὺ ὡς πληθεῖς δημοτριακοκτηνοτροφικὸν συνεργεῖον μᾶλλον εἰς ἓνα μόνον κλῆρον (60 στρ.) πραγματικὸν παρὰ νὰ διασκορπισθοῦν ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ εἰς τοὺς πέντε χαρτίνους κλήρους τοῦ τοὺς ἀναλογοῦσαν ἑάν, σύμφωνα μὲ τὸ σύστημα τοῦ ἐποικισμοῦ, διεσπῶντο κατὰ ἀτομικὰς οἰκογενείας. Καὶ ἔχω καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι αὐτοὶ μὲν, ποὺ ἔστρεψαν τὰ νῶτα πρὸς τοὺς ἐποικιστικοὺς νόμους, ἐπιδθέντες εἰς σιωπὴν ἐργασίαν, ἐθριάμβευσαν καὶ εἶναι εἰς θέσιν πλείᾳ χωράφια ἀκόμη καὶ μὲ ἐνοίκιον νὰ καλλιεργήσουν χωρὶς ζήμιαν γῆν, ἀλλὰ καὶ ν' ἀγοράσουν τοιαῦτα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι τοῦ ἐκινήγησαν τοὺς πολλοὺς κλήρους καὶ ἐκραύγασαν διὰ τὴν στενότητά των φοροῦν τῆς πείνας καὶ ἀκόμη κραυγάζουν. Ἀναφέρω ἀκόμη τὸ ὀφθαλμοφανὲς γεγονός, ὅτι ὁλόκληροι τοιοῦτοι οἰκογενεακοὶ δημοτριακοὶ σχηματισμοί, ἄρτια οἰκονομικαὶ μονάδες, ζοῦν καὶ πλουτίζουν ἐν Δυτικῇ Μακεδονίᾳ, χωρὶς νὰ ἐξαεζῶνται ἀπὸ καμμίαν οὐδαμῶθεν προστασίαν, χωρὶς νὰ εἶναι εἰς καμμίαν ἐπαφὴν οὔτε μὲ τὸν ἐποικισμόν, οὔτε μὲ τὴν Τράπεζαν, οὔτε μὲ τοὺς πολιτικοὺς, οὔτε μὲ τὸ Κράτος, χωρὶς γὰρ νὰ ἔχουν ἰδιόκτητον γῆν, ἀλλ' ἐπ' ἐνοικίῳ λαμβάνοντες ἀπὸ τοὺς ἔχοντας καὶ τόσον προσφυῶς ἐκμεταλλευόμενοι αὐτὴν διὰ καταλλήλων καλλιεργειῶν καὶ κτηνοτροφίας, ὥστε εἶναι εἰς θέσιν καὶ ὑψηλὸν ἐνοίκιον γῆς νὰ πληρώσουν καὶ πολὺ ὑψηλότεραν πέραι τούτου νὰ πραγματοποιοῦν δι' ἑαυτοὺς καθαρὰν πρόσοδον ἐν σχέσει μὲ τοὺς ἐκεῖ ἐποικισθέντας πρόσφυγας. Διεξάγεται ἐκεῖ, ἀπὸ αἰῶνων συνεχιζόμενος, ἓνας εἰρηνικός, οὐχ ἥττον ἐξοντωτικός ἐν τούτοις, ἀγὼν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Σλαύων καὶ εἶναι φανερόν ὅτι θὰ ἐπιβληθοῦν τελικῶς καὶ θὰ κρατήσουν τὴν γῆν ὅχι οἱ γνωρίζοντες τὴν ρητορικὴν, τὴν προπαίδειαν καὶ τὴν ἀναρχίαν, ἀλλὰ οἱ γνωρίζοντες τὴν ἐργασίαν, τὴν σιωπὴν καὶ τὴν πειθαρχίαν.

Σήμερα, ἐν τούτοις, αὐτὰ τὰ πράγματα ἔρχονται νὰ μᾶς ἀφυπνίσουν διὰ νὰ τινάξωμεν ἀπὸ πάνω μας τὰ ράκη τῆς ἐξυπνάδας μας καὶ νὰ ἔμβωμεν εἰς τὸν εὐθὺν δρόμον. Ἐφόσον ἡ μεταναστευ-

τική δικλείς ἔκλεισεν ἀπὸ ἄλλους, οὐχὶ τόσον προθύμους νὰ τὴν ἀνοίξουν, θ' ἀναγκασθῶν πράγματι νὰ πᾶμε εἰς βάθος.

Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ λαοῦ τούτου, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πραγμάτων θ' ἀντιληφθῶν ὅτι εἰς τὰς παλαιὰς κοινοτικάς καὶ γηγενεῖς ἀποκεντρωτικάς μορφὰς ὁργανώσεως πρέπει νὰ ἐπανέλθωμεν—ἀποπλύοντες ὅλον τὸν πιθηκικὸν πολιτισμὸν μας καὶ τὴν δι' ἡρωϊκοῦ ὄντως πλὴν ματαίου καὶ οἰκτροῦ κόπου συσσωρευθεῖσαν ἡρωϊκοῦ ὄντως πλὴν ματαίου καὶ οἰκτροῦ κόπου συσσωρευθεῖσαν παπαγαλίστικην σοφίαν—, ὅχι μόνον διότι τοῦτο ἐπιβάλλει ἡ γεωοικονομικὴ ἐμπειρία καὶ ἡ οἰκονομικὴ σωτηρία καὶ ἡ κοινωνικὴ γαλήνη τοῦ τόπου μας, ἀλλὰ καὶ διότι πρὸς αὐτὸν τὸν δρόμον μᾶς ὠθεῖ γενικώτερα οἰκονομικῶς καὶ πολιτικῶς καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις μας, ἡ γειτονικὴ πρὸς τοὺς Σλαύους καὶ ἡ καθόλου κατάστασις τοῦ κόσμου.

Δὲν ἔχομεν πράγματι κανένα συμφέρον νὰ κλείσωμεν τὰ σύνορά μας εἰς τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἐξησφαλισμένην δι' ἡμᾶς εὐθνην γεωοργοκτηνοτροφικὴν παραγωγὴν τῶν Σλαύων, διὰ νὰ φθάσωμεν τελικῶς εἰς νέον πόλεμον μὲ αὐτούς· ἀντιθέτως εἶναι φανερόν τὸ συμφέρον μας ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ νὰ ἀναζωογονήσωμεν εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας μας τὴν δημητριακὴν μας κοινότητα ὥστε νὰ παραγάγῃ αὕτη ἐξ ἴσου μὲ τὴν σλαυικὴν εὐθηνά (ἔτσι μόνον ἄλλως θὰ κρητήσωμεν τὴν Μακεδονίαν), ἐξ ἄλλου δὲ εἰς τὸ ν' ἀνοίξωμεν τὴν ἀγορὰν μας εἰς τοὺς Σλαύους δι' ὅ,τι ἀπαιτεῖται ἀκόμη πρὸς συμπλήρωσιν τῆς εἰς δημητριακὰ καὶ κτηνοτροφικὰ ζωαρκείας μας, ἀρχόμενοι πρὸς τοῦτο δι' ἀμέσου συμβάσεως μὲ τὴν Βουλγαρίαν καὶ συγχρόνως εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσωμεν, κατὰ τὸ δυνατόν, τὰς βαλκανικάς ταύτας ἀγορὰς ὡς πεδία καταναλώσεως διὰ τὴν βιομηχανίαν μας, ἥτις ὑπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὁρους, μὲ εὐθηνὰς διηλαθὴ τὰς πρώτας ὕλας, καὶ βεβαίως θ' ἀποκτήσῃ ἀσφαλὴ ἐντὸς ὀλίγου πραγματικὴν συναγωνιστικὴν δύναμιν. Μὰ τὸν Θεόν, μόνον σύγχρονοι καθαροὶ λεξιπαλαιστικοὶ καὶ οὐχ ἥττον ἑξυπνοὶ (ἂ! σ' αὐτὸ δὲν τοὺς τρώγω τὸ δίκην) Ἕλληνοὶ ἐγκέφαλοι θὰμποροῦσαν νὰ ὁμιλοῦν περὶ μεταναστεύσεως καὶ περὶ προσφορᾶς τῶν σαρκῶν τοῦ λαοῦ τούτου εἰς τὴν διεθνή ἀγορὰν εἴτε εἰς μισθοφορίαν, εἴτε εἰς προλεταριοποίησιν ἐν ξέναις χώραις καὶ νὰ κλείουν τὰ μάτια ἐμπρὸς εἰς τὸν δρόμον τοῦ ἀληθινοῦ νοικοκυρεύματος τῆς Ἑλλάδος, προδίδοντες συγχρόνως καὶ τὸν ἐκ φύσεως ὠρισμένον ἡγετικὸν ὁλὸν τῆς πατρίδος μας καὶ λειποτακτοῦντες ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἀνάγκην, ἥτις θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς ἀποφασιστικὴν πρωτοβουλίαν διὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Βαλκανικῆς καὶ τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς.

.. Ἀνεξαρτήτως, ἐν τούτοις, τῆς θέσεως τοῦ θὰ πάρουν ἔναντι τῆς καταστάσεως ταύτης οἱ ἰθύνοντες τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐκείνο τοῦ πρὸ παντός ἔχει σημασίαν εἶναι τὸ ἑξῆς : ὅτι δηλαδή ὁ ἴδιος ὁ ἐργατικὸς λαὸς πρὸ τοῦ ἀπροχωρήτου τῆς ἐξωτερικῆς μεταναστεύσεως καὶ ἐφόσον συγχρόνως ἡ παλαιὰ τῶν ψευτοαστικῶν μας κέντρων χωρητικότης, ἥτις ἠρῆμωσε τὴν ὑπαιθρόν μας, στενεύει καὶ ἐκλείπει, ὁ ἴδιος ὁ λαὸς μας θὰ εὕρῃ μόνος του, βάσει τοῦ νόμου τοῦ ἐλάσσονος κόπου, τὸν τρόπον νὰ ἀνοίξη τὴν θύραν πρὸς τὰ μέσα καὶ ὅχι πρὸς τὰ ἔξω, θὰ εὕρῃ δηλαδή τὸν τρόπον διὰ νὰ ἐπανέλθῃ καὶ νὰ ἱεραρχηθῇ εἰς τοὺς παλαιοὺς γηγενεῖς ὁργανικοὺς σχηματισμοὺς του.

Ἡ ἐπάνοδος εἰς τὸν κοινοτικὸν σχηματισμὸν καὶ εἰς τὸ τοπικὸν χρώμα θὰ εἶναι ἡ κυριώτερά ἔνδειξις ὅτι εὐρήκαμεν πράγματι τὸν εὐθὺν δρόμον.

Καὶ διὰ μὲν τὴν δημοκρατικὴν κοινότητα ὠμίησα ἥδη. Ταῦτο-σμον ὅμως εἶναι τὸ ζήτημα τοῦ τοπικοῦ χρώματος τοῦ θὰ πάρῃ τύσον ἐν συνόλῳ ἡ ἐθνικὴ μας βιομηχανία, ὅσον καὶ ἡ περιφερειακὴ βιοτεχνία καὶ τοῦ θὰ ἐπιρροαίῃ βασικὰ συνεπῶς καὶ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς μας, τὴν ἀμφίεσίν μας, τὴν αἰσθητικὴν μας κλπ. Πραγματικὰ δὲν ἠμποροῦμεν ἡμεῖς νὰ εἴμεθα βασιλικώτεροι τοῦ βασιλέως καὶ νὰ ἐξευρωπαῖσθωμεν ἐνωρίτερον αὐτῶν τῶν Εὐρωπαίων· εἰς τὰ χωριὰ τῆς Γαλλίας, τῆς Ἑλβετίας, τῆς Οὐγγαρίας καὶ ὅλης τῆς μέσης Εὐρώπης καὶ αὐτῆς τῆς Ἀγγλίας ἡ παράδοσις καὶ τὸ τοπικὸν χρώμα—συνεπῶς καὶ ἡ ἀντίστασις τῶν τοπικῶν ἀγορῶν—εἶναι πολὺ ἐντονωτέρα παρὰ ἐδῶ, ὅπως μορῇ ὁ καθεὶς νὰ τὸ ἰδῇ εἰς τὰς κατοικίας των, εἰς τὴν ἀμφίεσίν των, εἰς τὰ ἔπιπλά των, εἰς τὰ σκεύη των, εἰς τὰ ἡθι καὶ ἐθιμὰ των, ὡς καὶ εἰς τὴν τοπικὴν των ἄλλως διοίκησιν. Πράγματι ἡ ἐσπευσμένη ἰδική μας πρόοδος πραγματικὰ δὲν εἶναι παρὰ ὀπισθοχώρησις· εἶναι διάλυσις τῆς οἰκονομίας μας ἐπὶ φθορᾷ τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ὑγείας μας, εἶναι μία πρότυπος παθητικὴ ἐκχρημάτισις τῆς πολυπαθοῦς οἰκονομίας μας, ἥτις, ἀμαχητὶ ἐκπορθηθεῖσα ἀπὸ τὴν βιομηχανικὴν πλήμμυραν τῆς Δύσεως καὶ ἐκστᾶσα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν της, φυσικὸν ἦτο νὰ καταλήξῃ εἰς τὸν διασκορπισμὸν καὶ τὴν μετανάστευσιν, ἥτις, ὅμως, ὑπὸ τὴν ἀντίθετον πίεσιν ἐθνοραιομένη τῶρα, οὐδόλως παράδοξον ὅτι θὰ παλινδρομήσῃ ὑπὸ πνεῦμα ἀνασυγκολλήσεως, ἀναίεραρχήσεως καὶ πραγματικῆς προόδου πρὸς τοὺς παλαιοὺς γηγενεῖς σχηματισμοὺς της.

Βεβαίως ὁ δρόμος θὰ εἶναι δύσκολος καὶ ὁ λαὸς θὰ ὑποστῇ χειμασμὸν δεινόν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν δοκιμασίαν ταύτην τοῦλάχιστον θὰ περάσῃ ὅχι εἰς μάτην· διότι εἰς τὸ τέλος τοῦ δρόμου αὐτοῦ θὰ

τοῦ χαμογελάσει ἡ παλαιά του κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπίνη καὶ πλήρως γηγενὴς συνείδησίς του, ἡ ὁποία, ἂν καὶ τόσον περιεφρονήθη, δὲν ἐσθυσεν ὁμῶς κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν πατρικῶν ἐλληνικῶν σπιτιῶν καὶ ἐν μέσῳ τῶν τόσον θαναύσως ἐπὶ μακρὸν ἀναρχηθέντων ἐλληνικῶν χωριῶν.

Καὶ ἡ συνείδησις αὕτη ἡ γηγενὴς, ἥτις δὲν εἶναι αὐθαίρετον, οὐδὲ τυχαῖόν τι, ἀλλὰ συνάρτησις συντελεστῶν φυσικογεωγραφικῶν καὶ φυλετικῶν, γεωοικονομικῶν καὶ γεωπολιτικῶν, κοινωνικῶν καὶ ἱστορικῶν, θ' ἀποκαλυφθῇ εἰς σᾶς, ὃ χωρικοὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅχι ἀθρόα καὶ διὰ μιᾶς ἀλλ' ὑπὸ σειρὰν μερῶν, αἵτινες, καθόλου καὶ αὐταὶ τυχαῖαι, θ' ἀποτελοῦν ὀργανικὴν ἀλληλουχίαν καὶ ἐνδελέχειαν ζωντανήν.

Πρῶτα-πρῶτα θ' ἀντιμετωπίσετε ἐν τῇ οὐσίᾳ του τὸ πρόβλημα τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν ἐλευθέρων μικροῖδιοκτητῶν ὅχι εἰς τὸν αἶρα καὶ ὅχι ἐπάνω σὲ βαρέλι ἀπὸ μαροῦτι (μὲ τὰς κοινοβουλευτικὰς ὑποσχέσεις, μὲ τὰ δάνεια τῇ Στραπέζῃ καὶ μὲ τοὺς δασμοὺς...), ἀλλὰ ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ αὐτόνομον δημοκρατικὴν κοινότητα, ἡ ὁποία θὰ εἶναι μία ζωντανὴ καὶ ἀκεραία οἰκονομικὴ μονάς μὲ ἰδίᾳ ἐσωτερικᾶς λειτουργίας ρυθμιζούσας ὀργανικῶς ὅλους τοὺς οἰκονομικοὺς ὅρους τῆς ὑπάρξεώς της, τὴν ἀποταμίευσιν, τὴν πίστιν, τὴν ἀσφάλειαν.

Ἐπειτα θὰ διεκδικήσετε διὰ λογαριασμὸν τῆς κοινότητός σας ὅλα τὰ ὅρια τῆς παλαιᾶς οἰκονομικῆς μονάδος τοῦ τσιφλικιοῦ, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ γειτονικοῦ δάσους, ὡς καὶ τῆς βοσκῆς, ποῦ, ἀντικονομικῶς ἐξαιρεθέντα τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ἀφῆρηθησαν ἀπὸ τὸ κτήμα καὶ ὅπου μόνον ἐν τούτοις οἱ χωρικοὶ θὰ εὑρουν ὅλους τοὺς προσθέτους ἀσφαλιστικούς πόρους τοὺς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς κοινότηκῆς τῶς μονάδος.

Ἐπειτα θὰ κορυφωθῇ πολὺν διὰ τὰ ὀργανώσετε ὅχι μίαν ληστροικὴν τῆς γῆς ἐπιχείρησιν τοῦ ποδαριοῦ μὲ σχολὸν τὴν ἀπολαυτὴν ἐν τῷ ἐλαχίστῳ δυνατῷ χρόνῳ τοῦ μεγίστου κέρδους ποῦ θὰ σᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ φύγετε σεῖς ἢ νὰ στείετε τὰ παιδιὰ σας εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ μίαν σταθερὰν καὶ ζηλότιπον ἐκμετάλλευσιν ὅπου θὰ ἀκίνητοποιήσετε διαρκῶς καὶ τὸ παραμικρότερον κέρδος, ὡς ἐγκάρδιον ἀφιέρωμα ἐπάνω εἰς τὸ ἀνθρώπινον καὶ ὠραῖον σῶμα τῆς κοινοτικῆς ταύτης δημοκρατικῆς μονάδος, ἡ ὁποία μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον διαρκῶς θὰ πλαταίνει καὶ θὰ γιγαντοῦται καὶ θὰ κρατῇ ὁλόγυρα εἰς αὐτὴν ὁλοένα καὶ περισσότερον πληθυσμόν.

Καὶ αὐτὰ θὰ τὰ κάμετε μόνοι σας, χωρὶς νὰ ἔχετε ἀπὸ πίσω σας τὴν πίεσιν κανενός, ὁ ὁποῖος θέλει καὶ καλὰ νὰ σᾶς φυτέψῃ εἰς

τούς μπακλαβαδοποιημένους κλήρους. Καὶ θὰ τὸ κάμετε, διότι μέσα ἀπὸ τὴν ἀνάγκην καὶ ἀπὸ σᾶς τοὺς ἰδίους θὰ ἐκθλιβῇ ὅλη ἡ συγκολλητικὴ οὐσία ποῦ θ' ἀπαιτηθῇ πρὸς τοῦτο. Βεβαίως δὲν πρέπει νὰ σᾶς λείβουν αἱ ὕλικαὶ ἀνέσεις, τὰς ὁποίας σήμερον βλέπετε ἀπὸ μακρὰν εἰς τὴν πόλιν καὶ δυσφορεῖτε· ἀλλὰ καὶ αὐτὰς θὰ τὰς δημιουργήσετε μόνοι σας διὰ τῆς ἐργασίας καὶ μάλιστα ὑπὸ τὴν μορφὴν ἐνὸς καθαρῶς τοπικοῦ καὶ γηγενοῦς χρώματος· δὲν παραγνωρίζω, ἐξ ἄλλου, τὴν ἀξίωσιν πολλῶν ἰσχυρῶν καὶ φιλοτίμων ἀνδρῶν μεταξὺ ὑμῶν, οἱ ὅποιοι, ἐκτὸς τῶν ὕλικῶν, φυσικὸν εἶναι νὰ ἔχετε καὶ ἀνωτέρας φιλοδοξίας· ἀλλ' ὅσον ἡ κοινότης σας θ' ἀνακτᾷ σιγὰ-σιγὰ τὴν φυσιογνωμίαν της καὶ θὰ γεμίζουν αἱ παρειαὶ της καὶ αἱ λαγῶνες της, πρᾶγμα ποῦ θὰ συμπίπτῃ μὲ τὴν ἐμπραγμάτων μίαν οὐσιαστικῆς καὶ πλήρους αὐτοδιοικήσεως αὐτῆς, τόσον ἐπίσης περισσότερον καὶ θὰ καθίσταται αὕτη πλέον σκανδαλιστικὴ καὶ πλέον ποθητὴ καὶ οἱ ἴδιοι θὰ σταθμίσετε τὰ πράγματα, σεῖς οἱ φιλότιμοι καὶ φιλόδοξοι καὶ θὰ δῆτε ὅτι, προκειμένου νᾶνε κανεῖς ἔσχατος εἰς τὴν πόλιν, καλύτερα νᾶναι πρῶτος εἰς τὸ χωριό του. Βεβαίως σήμερα οἱ πρῶτοι τῶν χωριῶν εἶναι σκύβαλα τοῦ τελευταίου χωροφύλακος, ἀλλὰ τότε δὲν θᾶναι ἔτσι, διότι τότε ἡ κοινότης θὰ βάλλῃ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς τοὺς πράγματι πρῶτους καὶ τοὺς ἀρίστους καὶ ὄχι τοὺς σημερινοὺς χαρτίνους τοιοῦτους τοῦ ΔΝΖ' νόμου.

Καθ' ὅλον δὲ τοῦτο τὸ διάστημα ὁ πληθυσμὸς θ' αὐξάνῃ μαζὺ μὲ τὴν χωρητικότητα τοῦ χωριοῦ.

Βεβαίως θὰ ἔλθουν καὶ δύσκολοι στιγμαί· θὰ περάσετε ἀπὸ κρίσεις ἐσωτερικὰς, αἱ ὁποῖαι ὅμως θᾶναι κρίσεις τονωτικαὶ καὶ θ' ἀναπτύξουν τὴν ἐσωτερικὴν ἀγωγὴν σας καὶ θὰ σᾶς ἐξανθρωπίσουν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον· ἰδίως πολὺ θὰ κουρασθῇτε ἕως ὅτου ὁ καθένας ἀναγνωρίσῃ τὸν καλύτερόν του καὶ ἕως ὅτου τὸ κάθε σκυλὶ εὕρῃ τὸν ἀφέντη του καὶ ἕως ὅτου βάλετε ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ἀρίστους καὶ εἰς κάθε ἔργον τὸν μᾶλλον ἀρμόδιον.

Ὅταν, καὶ μὲ αὐτὴν τὴν τελειοποίησιν τοῦ κοινοτικοῦ μηχανισμοῦ, πάλιν θὰ πληθύνετε περισσότερον, τότε θὰ σκεφθῇτε νὰ κινητοποιήσετε βαθύτερα τὸν νοῦν σας· θ' ἀναλάβετε μόνοι σας τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν παιδιῶν σας μὲ τρόπον ὥστε νὰ μὴ περιφρονήσουν τὸ ἔργον σας ἀφοῦ παιδευθοῦν, ἀλλὰ νὰ τελειοποιήσουν καὶ νὰ αὐξήσουν τὴν ἐξ αὐτοῦ πρόσοδον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν θὰ ψάξετε καὶ θὰ βρῇτε διὰ νὰ φέρετε εἰς τὸ χωριό σας δασκάλους εἰδικούς καὶ θὰ τοὺς ἀκριβοπληρώσετε, διότι καὶ αὐτοὶ θὰ σᾶς παρέχουν πράγματα ἀξίας θετικῆς, ὄχι προϊόντα τῆς παλαιᾶς τιμωρυχίας, οὔτε περιττώματα ἀπὸ τὰ

ἀρχαῖα ἀποξηραμένα κανάλια τῆς ἱστορίας ἢ ἀπὸ τοὺς βρωμεροὺς ὄχετοὺς τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ κοινοτικὸν σχολεῖον σας θὰ εἶναι ὡς ἓνα δυνατό τρυπάνι, τὸ ὁποῖον θὰ φέρῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοὺς βαθυτέρους θησαυροὺς καὶ τῆς γῆς σας καὶ τοῦ πνεύματός σας.

Σε ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα οἱ πλούσιοι μεταξὺ ὑμῶν καταστάντες, ὡς ἀσκήσαντες, κατ' ἀξίαν ἄλλως, προνομιούχα συγκεντρωτικὰ ἐπαγγέλματα μέσα στὸ χωριό σας, θὰ σκέπτονται καὶ' ἑαυτοὺς ὡς ἐξῆς : «Σ' αὐτὸ τὸ χωριὸ ἐπλουτίσαμε ἐκ τῆς ἐργασίας μας βέβαια, ἀλλὰ κι' ἐκ τῆς ὑπερεργασίας τῶν συμπολιτῶν μας· καὶ καλὴ μὲν ἴσως θῶταν ἡ ἀσυδοσία μας καὶ ἡ θρασύτης τοῦ πλούτου μᾶς γαργαλίζει ὅταν ἐμπρὸς μας περνοῦν οἱ πτωχότεροι· ἐπειδὴ ὁμως αὐτοὶ εἶναι οἱ πιὸ πολλοὶ κι' ἐπειδὴ τὸ χωριὸ εἶναι αὐτόνομον, ὥστε μὲ καμμίαν ἔξωθεν παρείσακτον δύναμιν δὲν μπορούμε νὰ συγκαλύψωμε καὶ νὰ ἐπιβάλωμε τὴν θρασυτήτά μας, ἐπειδὴ εἶναι ἀναγκαῖον σὺν τῷ πλούτῳ, καὶ πρὸς διατήρησιν αὐτῶς τε αὐτοῦ, νὰ ἔχωμεν καὶ ἓνα νομιμόφρον ἠθικὸν κῦρος μέσα στὸ χωριό, καλὸν διὰ ταῦτα θεωροῦμεν νὰ φαινώμεθα κάποτε καὶ πραγματικὰ γενναϊόδωροι, ἀλλὰ καὶ εἴμεθα πράγματι τοιοῦτοι, διότι καὶ τὸ σκεπασμένο γάλα εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὸ ξέσκεπο καὶ διότι ἐπὶ τέλους δὲν εἶνε καὶ τόσο ἀσχημο πρᾶγμα ἡ φιλοτιμία, τὸ νὰ αἰσθάνεσαι δηλαδὴ, ὅτι οἱ συγχωριανοί σου ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας σοῦ διαφυλάσσουν χωριστὴν θέσιν ἐν τῇ συνειδήσει των, ὡσὰν εἰς ἓνα πρόθυμον κάτοπτρον, τὸ ὁποῖον κολακεύει καὶ τοὺς ὀλιγώτερον ὠραίους».

Δίχως ἄλλο μὲ τὸν καιρὸν καὶ ὅλ' αὐτὰ θ' ἀποδοῦν ἀνεπαρκῆ.

Νέα κρίσις τότε εἰς τὸ χωριό σας. Τότε λοιπὸν θ' ἀναγκασθῇτε νὰ λάβετε περισσότερον γενναίας ἀποφάσεις. Ἄλλοι θὰ λέγουν νὰ τροποποιήσετε ἢ καὶ ν' ἀντικαταστήσετε τὸν κλάδον τῆς γεωργίας, ἄλλοι τὸν τῆς κτηνοτροφίας μὲ ἄλλον πλέον προσοδοφόρον· ἄλλοι θὰ λέγουν νὰ θγοῦν μερικοὶ ἀπὸ τὸ χωριὸ εἰς ἀναζήτησιν τύχης. Ἀλλὰ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν θὰ κάμετε μὲ πολλὴν σύνεσιν τὴν μετατροπὴν τοῦ σχηματισμοῦ τῆς δημοτριακῆς κοινότητος εἰς ἓνα ἄλλον μᾶλλον ἀποδοτικὸν καὶ ἐξ ἴσου ἄρτιον, καὶ ἐξ ἴσου ἱεραρχημένον, ἀλλ' ἐπὶ ἄλλης μόνον βάσεως, π. χ. θὰ κάμετε καὶ ἓνα μέρος δεινδροκομίαν κλπ. Ἐλς τὴν δευτέραν περίπτωσιν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς θὰ θγοῦν ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ θὰ μεταναστεύσουν εἴτε εἰς τὴν πόλιν εἴτε εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐκτὸς ἂν προτιμήσετε νὰ κάμετε πόλεμον διὰ τὴν Μικρασίαν π. χ.— ὅτι δῆποτε ὁμως ἀπ' αὐτὰ κι' ἂν συμβῇ ἡ ἐπιτυχία σας θὰ εἶναι ἀπολύτως ἐξηρησμένη, διότι, καλῶς ἐξηρησμένοι ὅπως θὰ εἶ-

σθε εἰς τὴν συνοχὴν καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν καταλληλοτέρων διὰ κάθε ἔργον διευθυντῶν, καὶ εἰς τὴν πειθαρχίαν, θὰ ἠμπορέσετε εἰς τὴν κρίσιμον ὥραν νὰ φερθῆτε ὡς ἄνθρωποι καὶ ὡς ἄνδρες — ὅχι ὡς γύφτοι. Ἄλλως τε ἐν τῷ μεταξύ θὰ ἔχετε ὑψώσει πολὺ περισσότερο καὶ τὴν οἰκονομικὴν σας ἀγωγὴν καὶ τὰς τεχνικὰς σας γνώσεις· κι' ἔτσι, ὅπου κι' ἂν σὰς φέρῃ ἡ τύχη, θὰ εἰσθε συγχρόνως καὶ χρήσιμοι ἀλλὰ καὶ ἐπίφοβοι.

Καὶ αὐτὰ ὅλα, ἐπαναλαμβάνω, θὰ τὰ συνηθίσετε ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐκ πείρας ζωντανῆς, ὅχι ἀπὸ καλῆ σας καρδιά καὶ ἀπὸ ἐξυπνάδα.

Περαιτέρω θὰ μελετήσω καὶ αὐτὰς τὰς θετικὰς πιθανότητας, τὴν μετατροπὴν δηλαδή τῆς δημοτριακῆς κοινότητος εἰς ἄλλους σχηματισμοὺς χωρητικώτερους, ὡς καὶ τὴν ἐνδεχομένην τελικὴν μετανάστευσιν.

Βεβαίως ὑπάρχουν πολλοί, οἱ ὁποῖοι πιθανὸν νὰ ἐκλάβουν ὅτι ἡ ἀνωτέρω ἀνάλυσις ἐμπνέεται ὅχι ἀπὸ τὰ πράγματα, ἀλλὰ ἀπὸ κάποιαν σκληρότητα πρὸς τὸ δημοτριακὸν τμήμα τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ μας, εἰς τὸ ὁποῖον μὲ τόσην ἐπιμονὴν ἀμφισβητῶ τὰς δολερὰς εὐκολίας τοῦ ἐπιπολαίου ἐκχρηματισμοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀκριβές. Ἡ ἀνάλυσις μου στηρίζεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ δημοτριακὴ κοινότης, ὅπως τὴν περιέγραψα, δὲν ἔχει μὲν τὰ εἰδικὰ καὶ ἐπιφανειακῶς λαμπρὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ, ἔχει ὅμως πολιτισμὸν ἰδικόν της, ἰδίως μορφῆς, ἡ ὁποία ἄλλως τε μορφὴ εἰς τὸν ἔχοντα μάτια διὰ νὰ βλέπῃ δὲν θὰ ἔχῃ ἀνάγκην καμμιᾶς συγκαταβάσεως διὰ νὰ ἐπιβληθῇ. Ἐξ ἄλλου, ἂν ὑπάρχῃ εἰς τὴν ἀνάλυσίν μου κάποια πνοὴ πέραν τῆς ἀπλῆς περιγραφῆς, αὕτη δὲν προέρχεται παρὰ ἀπὸ τὴν ἀνησυχίαν τοῦ πῶς θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ συγκρατηθοῦν ἐλεύθεροι αἱ μικροῦ ἰδιοκτησίαι καὶ ὁ ἀγροτικός μας πληθυσμὸς ἀπὸ τοὺς πολλοὺς ἔχθρους των—ὡς οἱ τοκογλύφοι, τὸ τραπεζικὸν κεφάλαιον, ἡ σλαβικὴ εἰσβολὴ καὶ ἡ ἀντιφυσιολογικὴ μετανάστευσις· προέρχεται ἐπὶ πλέον ἀπὸ τὴν ἀνησυχίαν περὶ τοῦ πῶς ἡ δημοτριακὴ μας κοινότης θὰ ἠμπορήσῃ νὰ διασωθῇ καὶ νὰ ξανανθίσῃ, ὡς κιβωτὸς ἐπιγγεγμένη τὴν ἀναξωγόνησιν καὶ τὴν ἀνάπλασιν τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας, ὑπεράνω τοῦ ἄνευ προηγουμένου κατακλυσμοῦ τοῦτου τῆς διημαγωγίας, ποῦ ἀπὸ καιρὸν λιμαίνεται, ὅπως καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους, ἔτσι καὶ τοὺς ἀγροτικούς μας κλάδους καὶ τοῦ ἀπειλεῖ νὰ παρασύρῃ πᾶν ὅ,τι μένει ἀκόμη ἔρθιον ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ ν' ἀποκόψῃ τὰς βορείας δημοτριακὰς κυρίως ἐπαρχίας τοῦ Ἑλλάτος καὶ ὁρίσειν ὡς νὰ καταποντίσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἴσια-

τοια τὴν στιγμήν καθ' ἣν εἰς τὸν ὀρίζοντά της ἐφάνησαν ἐλπίδες ἐνὸς μέλλοντος καλυτέρου.

Ἄλλ' ἴσως μοι εἴπουν : « Τὴν κοινότητα, τὴν ἀναζωογόνησιν, τὴν ἀνάπλασιν...! μὴ ! μὴ !...ἀφηρημένα καὶ μακρυνὰ πράγματα· ἐνῶ ἡμεῖς κόμνομεν προστασίαν τῆς παραγωγῆς καὶ ἔχμεν πρόγραμμα διὰ σιτάρκειαν ! »

Ἄλλο καὶ ἐγὼ τοὺς ἀπαντῶ, ὅτι ἡ ἐξέλιξις ἐν Ἑλλάδι θάνατον σκληρὰ, ὥστε σύντομα δὲν θὰ ἰσχύρῃ διαθέσεις διὰ τοιαύτας ψευδοθετικὰς μεγαλαυχίας εἰς κανίνα, οὔτε διὰ τὰς ἀκούσας οὔτε διὰ τὰς λέγει.

Καί, θετικά διατυπώνων τὸ πόρισμα τῶν ἀνωτέρω ἀναλύσεων, λέγω : σιτάρκειαν μὲν δὲν θὰ μᾶς δώσῃ ἡ δημοτριακὴ κοινότης, ἥς χαρακτηριστικὸν ὑπῆρξε πάντοτε ὡς πρὸς τὰ ἐμπορεύματα ἡ χαλαρὰ μᾶλλον συμμετοχὴ τῆς εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀγοράν. Ὅτι ὁμως αὕτη θὰ ἡμπορέσῃ καὶ τὸν τόνον τῆς εὐθηνίας νὰ μᾶς δώσῃ καὶ νὰ κρατήσῃ εἰς τὸ πλαίσιον τῆς πολὺ περισσότερον πληθυσμὸν ἀπὸ τὰ σημερινὰ ἀναρχικὰ χωριά μας· ὅτι δὲ καὶ καλύτερα θὰ θρέψῃ καὶ θὰ μορφώσῃ αὐτὸν τὸν πληθυσμὸν· καὶ τὸ πιθανὸν πάλιν περισσεύμα τῆς εἰς ἐργατικὰς χεῖρας, θὰ περιέχῃ ὅχι κάτι σὰν τοὺς σημερινούς ψευτομορφωμένους νέους, ὅχι γύφτους καὶ τιχοδιώκτας, ὅχι ψηφοφόρους τῶν εὐφυῶν καὶ ἐγκυκλοπαιδικῶν αὐτῶν κυρίων, ὅπως ὁ κύριος Ἀνδρέας ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, αὐτῶν λέγω τῶν κυρίων, ποῦ τόσον καταδεκτικὰ κουράζονται εἰς τὴν ἐφεύρεσιν βαλβίδος μεταναστευτικῆς διὰ τὴν πολυθλασισμένην ἑλληνικὴν γενεάν ταύτην, τὴν ὁποίαν οὐδὲ συμπονοῦν οὐδὲ σέβονται ἀλλὰ ἄνδρας ρωμαλέους, νουνεγεῖς, ἱεραρχημένους καὶ δυναμικά δι' ὅ,τι δῆποτε ἱκανούς· λέγω συνεπῶς χωρὶς δισταγμόν, ὅτι ὁ σχηματισμὸς τῆς δημοτριακῆς κοινότητος θὰ ἐπανορθώσῃ τὰ λάθη τοῦ κάμουν τὴν ἐντύπωσιν τῆς στενότητος καὶ θὰ μᾶς δώσῃ εὐστύθειαν οἰκονομικὴν, ἔρμα κοινωνικόν, ἀσφαλῆ δεξαμενὴν δι' ἀνανέωσιν φυσιολογικὴν τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, δυναμισμόν ὅχι νευρικόν, ἀλλὰ οὐσιαστικόν, πληρότητα δὲ ἐπὶ πλέον καὶ ἀσφάλειαν καὶ εἰρήνην εἰς τὰ πρὸς τοὺς Σλαίους ὅρια τοῦ Κρόιτους.

Εἰς ὧλιν δὲ σειρὰν ἄρθρων ἀπόκειται νὰ διαπραγματευθῶ τὸ θέμα μου ἐν σχέσει μὲ τὰς μονάδας παραγωγῆς, ποῦ στηρίζονται εἰς τὰ πολυτελῆ μας προϊόντα, ὡς καὶ μὲ τὴν βιομηχανικὴν μας κοινότητα ἀφ' ἐνὸς καὶ τὰς ἐμπορικὰς μας συμβάσεις ἐξ ἄλλου, δηλαδή μὲ τὴν ἀσφαλῆ τοποθέτησιν τῶν προϊόντων μας.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Β΄.

Περὶ τῆς ἀστογεωργικῆς Κωμοπόλεως τοῦ Σουφλίου.

(Εἶνε ἔρευνα τὴν ὁποίαν ἐνήργησεν ὁ γεωπόνος κ. Χρ. Βασματζίδης, ἐφαρμόσας τὰς ἰδίας γενικὰς μεθοδολογικὰς ἀρχὰς τῆς μελέτης μου εἰς τὴν πρότυπον ἀστοχωρικὴν κοινότητα τοῦ Σουφλίου τῆς Δυτικῆς Θράκης).

Κατωτέρω θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐρευνήσωμεν τὴν ἐν γένει οἰκονομίαν τῆς ὥς ἄνω Ἀστογεωργικῆς Κωμοπόλεως καὶ ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἀποδείξωμεν τὰ κατὰ τὴν κρίσιν μας κατὰλληλα συνθετικὰ συμπεράσματα.

Πάντως ὅμως ὁφείλωμεν νὰ τονίσωμεν ὅτι ἡ σημερινὴ γεωργοοικονομία ἐνός οἰουδήποτε χωρίου εἶναι ἀρκετὰ πολὺπλοκος, πολυειδῶς δυσχερὴς συχνὰ δὲ ὁ ἐρευνητὴς ὁ προσπαθὼν νὰ τὴν κατανοήσῃ δύναται νὰ περιπλεχθῇ εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν ἐν δράσει παραγόντων, πολλάκις δὲ ἡ παραγνώρισις ἢ ἡ ἄγνοια ἐνός ἐκ τῶν γεωργοοικονομικῶν παραγόντων, ὅστις εἶναι στενῶς συνυφασμένος καὶ ἀλλοεξαρτημένος μὲ τὸ ὅλον σύμπλεγμα τῆς οἰκονομίας τῆς γεωργικῆς οἰκογενείας ἢ ὁλοκλήρου τοῦ χωρίου εἶναι δυνατόν νὰ σπρώξῃ εἰς μονομέρειαν ἢ εἰς ἐσφαλμένον συνθετικὸν συμπέρασμα.

Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ ἐρευνητοῦ καθίσταται ἀκόμη δυσκολώτερον διότι παρ' ἡμῖν ὄχι μόνον κάθε χωρίον ἔχει καὶ τὰς ἰδιαιτέρας του γεωργοοικονομικὰς συνθήκας, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χωρίου κάθε γεωργικὴ οἰκογένεια ἔχει καὶ αὐτὴ τὰς ἰδιαιτέρας της γεωργοοικονομικὰς συνθήκας.

Ὅταν λοιπὸν τὸ προφανὲς μιᾶς ἀπόψεως ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀπόλυτον ἀλλ' ἀντιθέτως εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπαρκές, εἶναι φανερόν ὅτι τὰ συνθετικὰ συμπεράσματα τῆς ὅλης μελέτης θὰ ἀντανακλοῦν ἀρκετὰ τὸ ὑποκειμενικὸν στοιχεῖον τοῦ ἐρευνητοῦ, καὶ τοῦτο τοσοῦτον μᾶλλον περισσότερον καθ' ὅσον ὥς γνωστὸν ἡ ἐξαγωγή συμπερασμάτων εἰς τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα ἐμφανίζει ἐξαιρετικὰ μεγάλην ἐλαστικότητα.

Ἱστορικὸν τῆς κωμοπόλεως Σουφλίου.

Τὸ ἱστορικὸν τοῦ Σουφλίου ἔχει ὡς ἐξῆς κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν παράδοσιν: Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν, ἐπὶ Τουρκοκρατίας μίᾳ ὁρᾷς Ἡπειρωτοαλβανῶν, πιθανῶς καταγομένη ἀπὸ τὰ πέριξ τοῦ Σουλίου, εὗρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην διὰ πολιτικούς λόγους νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα της.

Οὔτοι κατ' ἀρχάς κατέφυγον καὶ συνέπηξαν τὰς ἐστίας των εἰς τὰ πλησίον τοῦ σημερινοῦ Σουφλίου λοφώδη, ὄρεινὰ καὶ πτωχὰ μέρη τὰ ὅποια λόγῳ τῆς ἀφορίας των δὲν κατείχοντο παρ' οὐδενός. Ἐπειδὴ δὲ οὔτοι ἦσαν βίαιοι καὶ ἐπικίνδυνοι ἄνδρες ὀνομάσθη ὑπὸ τῶν περιοίκων ὁ καταυλισμὸς τούτων Κακοσοῦλι. Τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο φέρει καὶ σήμερον ἡ τοποθεσία αὕτη.

Κατόπιν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον κατώρθωσαν οὔτοι ὡς ἰσχυρότεροι καὶ θαρραλεώτεροι νὰ ἐκδιώξωσι διὰ τῆς βίας ἐκ τοῦ εὐφρόρου κάμπου τοὺς κατοίκους αὐτοῦ καὶ οὕτω ἐγκατεστήθισαν εἰς τὸ σημερινὸν Σουφλί.

Πράγματι δὲ εὐκόλως παρατηρεῖ τις καὶ σήμερον ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Σουφλίου διαφέρουν οὐσιωδῶς καθ' ὅλα ἀπὸ τοὺς περιοίκους καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς λοιποὺς γεωργοὺς τῆς Δ. Θράκης. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν τελείως διάφορον καταγωγὴν των.

Γενικὰ περὶ Σουφλίου.

Ἡ κομόπολις Σουφλίου εἶναι πρωτεύουσα τῆς ὑποδιοικήσεως Σουφλίου τοῦ νομοῦ Ἑβρου καὶ ἀποτελεῖ τὸ οἰκονομικὸν κέντρον τῆς περιφερείας ταύτης.

Αὕτη ἔχει τὰς ἑξῆς ἀρχάς καὶ ἰδρύματα :

- 1) Ἑπαρχον.
- 2) Ὑποδιοίκησιν χωροφυλακῆς.
- 3) Εἰρηνοδικεῖον.
- 4) Οἰκονομικὴν Ἐφορείαν.
- 5) Δημόσιον Ταμεῖον.
- 6) Δασαρχεῖον.
- 7) Επιμελητεῖαν σιροτροφίας.
- 8) Ἑδραν παραμεθορίου λόχου.
- 9) Διεύθυνσιν μονοπωλείου ἁλατος καὶ πυρείων.
- 10) Ὑποκατάστημα Ἑθνικῆς Τραπεζῆς.
- 11) Ὑποκατάστημα Τραπεζῆς Ἀθηνῶν καὶ
- 12) Δημαρχεῖον.

Προπολεμικῶς ἡ Ὑποδιοίκησις Σουφλίου ἐπεξετείνετο πέραν τοῦ Ἑβρου, εἶχε πλουσιώτατον χίντερολαντ καὶ περιελάμβανε διοικητικῶς καὶ οἰκονομικῶς περὶ τὰς 55—60.000 κατοίκους ἢ δὲ κομόπολις τοῦ Σουφλίου ἀριθμοῦσε τότε περὶ τοὺς 12.000 κατοίκους. Σήμερον ὅμως μετὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ πέραν τοῦ Ἑβρου τμήματος καὶ τὴν μετανάστευσιν τῶν Βουλγάρων καὶ πλείστων Τούρκων ἐγκατεστημένων εἰς τὰ παρὰ τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα ὄρεινὰ μέρη τῆς περιφερείας Σουφλίου καὶ τῆς μὴ ἐποικίσεως

τούτων διὰ προσφύγων, ἡ μὲν Ὑποδιοίκησις Σουφλίου ἔχει πληθυσμὸν μόνον 26.240 κατοίκων· ἡ κωμόπολις δὲ Σουφλίου ἡ ὁποία σημειωτέον ἐγκατελείφθη λόγῳ τοῦ δευτέρου Βαλκανικοῦ πολέμου καὶ ἐπανεποικίσθη ὑπὸ τῶν ἰδίων κατοίκων τὸ 1920 ἀριθμῇ σήμερον λόγῳ τῆς κατὰ τὴν μετανάστευσιν φθορᾶς 1700 οἰκογενείας καὶ ἄτομα 7.750.

Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι σήμερον τὸ Σουφλί ἀφ' ἑνὸς ἔχασε σημαντικωτάτην καὶ πλουσιωτάτην οἰκονομικὴν περιφέρειαν τὴν πέραν τοῦ Ἑβρου τοιαύτην, ἀφ' ἑτέρου ὅμως καὶ ἡ εἰς αὐτὸ ἀπομείνασα περιφέρεια ἰδίως τῶν ὀρεινῶν συνοικισμῶν ἐξεκενάνθη χωρὶς νὰ ἐποικισθῇ διὰ νέων κατοίκων καὶ ἐπομένως νέων πελατῶν τοῦ Σουφλίου. Συγχρόνως ὅμως μετὰ τὸν πόλεμον μετετράπη τοῦτο εἰς παραμεθόριον ὑφιστάμενον, οὕτω τὰ πλεῖστα τῶν μειονεκτημάτων τῆς παραμεθορίου ζώνης.

Ἐκτὸς τούτων ὅμως τὸ Σουφλί ὑπέστη κατὰ τὸν πόλεμον καὶ σημαντικὴν μείωσιν τῆς γεωργικῆς κτηματικῆς του περιουσίας. Οὕτω προπολεμικῶς ἡ κωμόπολις Σουφλίου εἶχε τὴν ἑξῆς κτηματικὴν περιουσίαν:

- 1) Μορεῶνες 16.000 β. στρέμ.
- 2) Ἀμπελοι 6.000—7.000 β. στρέμ.
- 3) Ἀγροὶ 4.500 β. στρέμ.

Σήμερον ἡ γεωργικὴ κτηματικὴ περιουσία τοῦ Σουφλίου ἔχει ὡς ἑξῆς:

- 1) Μορεῶνες 9.000 β. στρέμ.

Τὰ ὑπόλοιπα 7.000 β. στρέμ. παρέμειναν κατὰ τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας διασχάραξιν τῶν συνόρων μας εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθιν τοῦ Ἑβρου.

- 2) Ἀμπελῶνες. Αὗται κατεστράφησαν ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῆς φριλλοξήρας. Ἐφυτεύθησαν ὅμως μέχρι σήμερον ὑπὸ τῶν Σουφλιωτῶν περὶ τὰ 1.300 β. στρέμ. δι' ἀμερικανικῶν κλημάτων.

- 3) Ἀγροὶ 2.500 β. στρέμ.

Τὰ ὑπόλοιπα 2.000 παρέμειναν πέραν τοῦ Ἑβρου.

Σύνθεσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς κωμοπόλεως Σουφλίου.

Ἡ κωμόπολις Σουφλίου ἔχει 1.700 οἰκογενείας ἀριθμούσας ἐν συνόλῳ 7.750 ἄτομα.

Αἱ οἰκογένειαι αὗται κατανέμονται εἰς τὰς ἑξῆς ὡς ἐκ τοῦ κατωτέρου πίνακος ἐμφαίνεται κατηγορίας.

Πίναξ Α'.

"Εμφαίνων τὰς διαφόρους κατηγορίας τοῦ πληθυσμοῦ Σουφλίου

Αὐτ. ἀριθ.	Κ α τ η γ ο ρ ί α	Ἀριθμὸς οἰκογενειῶν	Κατεχόμενα β. στρέμ.	Παρατηρήσεις
1	Μεγαλέμποροι καὶ μεγαλο- βιομήχανοι.	37	ἀπὸ 20—50 καὶ τινες μέ- χρι 100	
2	Ἐμποιοι καὶ ἐπαγγελμα- τίαι καλῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως.	55	" "	
3	Διάφοροι ἐπαγγελματίαι ἀν- αυτάρκεις ἐκ τοῦ ἐπαγ- γέλματός των.	173	" "	
4	Ἐπαγγελματίαι ἀστογεωρ- γοὶ Οὔτοι ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν γεωργίαν ἰδίως ση- ροτροφίαν καὶ ἀμπελουρ- γίαν καθ' ὅσον οἱ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος των πόροι δὲν ἐπαρκοῦσι πρὸς συν- τήρησίν των.....	200	5—15	Τὰς βαρείας ἐργασίας ἢτοι ἀσώσεις, πρωτο- καψίματα ἀμπέλων τὰς ἐκτελοῦν δι' ἡμερσαι- σθίων ἐργατῶν τὰς δὲ λοιπὰς ἐλφροτέρας ἐρ- γασίας τῆς σηροτρο- φίας καὶ ἀμπέλου δι' αὐτοπροσώπου ἐργα- σίας.
	Σύνολον διαφόρων ἐπαγ- γελματιῶν.....	465		
5	Κυρίως γεωργοὶ Ζευγαρά- τοι	710	5—15—20	
6	Ἀγροεργάται, ἀκτῆμονες ἔχοντες 1—5 β. στρέμμ. χῆρες κλπ.....	500	1—5	
7	Κτηνοτρόφοι	25		
	Σύνολον	1.235		
	Λοιπαὶ οἰκογενεῖαι	465		
	Σύνολον οἰκογενειῶν Κω- μοπόλεως Σουφλίου....	1.700		

Πίναξ Β'.

Εμφαίνων τὸν ἀριθμὸν τῶν διαφορῶν ἐπαγγελματιῶν
τῆς Κωμοπόλεως Σουφλίου.

Αὐτ. ἀριθ.	Εἶδος ἐπαγγέλματος	Ἀριθμὸς ἐπαγγελματιῶν	Παρατη- ρήσεις
1	Ἀλευροπῶλαι	2	
2	Ἀλευρέμποροι	2	
3	Ἀεριούχων ποτῶν	1	
4	Ἀλανιοπῶλαι	2	
5	Ἀγγειοπλάσται	2	
6	Ἀσβεστοποιοὶ	3	
7	Ἀρτοποιοὶ	14	
8	Ἀγγειοπῶλαι	1	
8	Ἀνθρακεῖς	1	
10	Βαφεῖς	3	
11	Βαρελοποιοὶ	2	
12	Βιβλιοχαρτοπῶλαι	3	
13	Γαλακτοπῶται	2	
14	Δερματοπῶλαι	2	
15	Δικηγόροι	2	
16	Δικολάβοι	2	
17	Ἐμποροι	13	
18	Ἐμποροβιομήχανοι	9	
19	Ἐμποροι Δημητριακῶν	1	
20	Ἐμπορομεσίται	4	
21	Ἐνοικιασταὶ δημ. προσόδων	2	
22	Ἐργολάβοι	3	
23	Ἐπιδιορθωταὶ μηχανῶν	1	
24	Ἐπιπλοποιοὶ	2	
25	Ἐμποροι ψιλικῶν	2	
26	Ζαχαροπλάσται	3	
27	Ζωγράφοι ἀγιογράφοι	1	
28	Ζωέμποροι	1	
29	Ἴατροι	4	
30	Καφεπῶλαι	50	
31	Κουλουροποιοὶ	8	
32	Κουρεῖς	10	
33	Κεραμοποιοὶ	1	
34	Καλτσοποιοὶ	1	
35	Καλαθοποιοὶ	1	
36	Καθεκλοποιοὶ	1	
37	Κρεοπῶλαι	16	
38	Καραγωγεῖς	16	
39	Κασιτερωταὶ	2	
40	Καρροποιοὶ	33	
41	Καπνοπῶλαι	1	

Αριθ. ἀριθ.	Εἶδος ἐπαγγέλματος	Ἀριθμὸς ἐπαγγελματιῶν	Παρατηρήσεις
42	Καπνέμποροι	1	
43	Λαχανοπῶλαι	13	
44	Λαναρισταί	3	
45	Μαῖται	1	
46	Μεταπράται	1	
47	Μυλωθροί	11	
48	Ξυλουργοί	8	
49	Ξενοδόχοι	3	
50	Ὀδοντοῖατροί	1	
51	Ὀπωροπῶλαι	2	
52	Ὀργανοπαῖκται	3	
53	Ὀπλοδιωρθωταί	1	
54	Παντοπῶλαι	61	
55	Πιλοπῶλαι	2	
56	Παραγγελιοδόχοι	1	
57	Πλανόδιοι	9	
58	Πανδοχεῖς	1	
59	Πεταλωταί	5	
60	Ραπτομηχανῶν ἔμποροι	2	
61	Ράπτται	19	
62	Σιδηρουργοί	25	
63	Σιδηροπῶλαι	2	
64	Σιτοκαθαρισταί	ἀκαθόριστ. ἀριθ.	
65	Σχοινοποιοί	2	
66	Σαραθροποιοί	3	
67	Σαγματοποιοί	3	
68	Συμβολαιογράφοι	1	
69	Υαλοπῶλαι	4	
70	Υποδηματοποιοί	30	
71	Υλοτόμοι	9	
72	Υφασματοπῶλαι	11	
73	Φαρμακοποιοί	2	
74	Φοραιοεκφορτωταί	2	
75	Φανοποιοί	2	
76	Φωτογράφος	1	
77	Χημικός	1	
78	Χαλβιδοποιοί	2	
79	Ψαθοποιοί	3	
80	Ὡρολογιοποιοί	2	
		465	

Βιομηχανία Σουφλίου

Ἡ κομόπολις Σουφλίου ἔχει τὰς ἑξῆς βιομηχανίας :

1) Ἐν μεταξουργεῖον ἀποκλειστικῆς ἰδιοκτησίας Β. καὶ Ε. Τζιβρὲ καὶ Υἱῶν, μὲ 94 ἀνέμας.

2) Δεύτερον μεταξουργεῖον ἰδιοκτησίας Ἀζαριά καὶ Πάπα, ὧν ὁ μὲν πρῶτος εἶναι ἐγκατεστημένος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὁ δὲ δεύτερος ἐν Μιλάνῳ, μὲ 85 ἀνέμας. Τοῦτο ἔχει ἐνοικιασθῇ ἤδη ὑπὸ τῶν Β. καὶ Ε. Τζιβρὲ καὶ Υἱῶν, καὶ λειτουργεῖ διὰ λογαριασμὸν τοὺς.

3) Τρίτον μεταξουργεῖον μὲ 28 ἀνέμας τοῦ ἐκ Προύσης Παναγιώτου Χατζῆ Σάββα. Καὶ τὸ μεταξουργεῖον τοῦτο τελευταίως περιῆλθεν οὐσιαστικῶς εἰς χεῖρας τῶν ὡς ἄνω Ἰσραηλιτῶν.

4) Ἐν μεταξοϋφαντουργεῖον ἰδρυθὲν τὸ 1927 μὲ 8 κατ' ἀρχὰς ἰστὰς ἀτράκτους καὶ συμπληρωθὲν τὸ ἐπόμενον ἔτος δι' ἐτέρων 8, μὲ βαφεῖον καὶ σιδηρωτήριο. Εἶναι τῆς ἀποκλειστικῆς κυριότητος τῶν Β. καὶ Ε. Τζιβρὲ καὶ Υἱῶν.

Συνεπῶς ὁλόκληρος ἡ μεταξοβιομηχανία Σουφλίου εὐρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Β. καὶ Ε. Τζιβρὲ καὶ Υἱῶν. Ἡ διεύθυνσις, ἡ διαχείρισις καὶ ἡ ἐπιβλεψις τῆς ὅλης ἐργασίας τῆς ὡς ἄνω μεταξοβιομηχανίας Σουφλίου διεξάγεται ἀποκλειστικῶς ἀπὸ μέλη τῆς οἰκογενείας, γονεῖς καὶ υἱοὺς, Τζιβρέ.

Ἡ μέση ἐτήσια παραγωγή τῶν ὡς ἄνω ἐργοστασίων ἔχει ὡς ἑξῆς :

1) Τῶν τριῶν μεταξουργείων. Παραγωγή μετὰξις (soie grege) 250—350 μπάλες τῶν 60 χιλιογρ. καὶ περὶ τὰς 120—150 μπάλες frisons (κατωτέρα μέταξα). Γίνεται δὲ ἀναπλήνσις 270—300.000 χιλιογρ. νωπῶν κουκουλίων (90—100 000, ξηρῶν.

2) Τοῦ μεταξοϋφαντουργείου ἡ μέση ἐτήσια παραγωγή μεταξωτῶν ὑφασμάτων ἀνέρχεται εἰς 75.000 περίπου μέτρα τῶν ἑξῆς κατηγοριῶν: Foulard, Crep de chine, Crep georgette, Crep satin, ἅτινα τοποθετοῦνται εὐχερῶς εἰς τὰς ἀγορὰς τοῦ σρωτικοῦ Ἀθηνῶν, Θεσσαλονίκης, Βόλου, Πατρῶν, Καβάλλας, Ξάνθης, Δράμας, Κομοτινῆς κλπ., ἡ δὲ μέταξα πωλεῖται εἰς Ἀθήνας εἰς τὰ μεταξουργεῖα τῆς Χρυσαλίδος καὶ ἐριουργίας καὶ Ναθανάηλ, ἐπίσης αὕτη ἀποστέλλεται εἰς Λυῶν καὶ Μιλάνον.

Τὰ ὡς ἄνω ἐργοστάσια προμηθεύονται τὰ ζουκοῦλια τῶν ἀπὸ τὰς ἑξῆς ἀγορὰς καὶ οὐχὶ μόνον ἀπὸ τὴν ἀγορὰν Σουφλίου, ἵνα ἐπιτυγχάνωσι οἰκονομικωτέρας τιμᾶς :

- 1) Σουφλίου
- 2) Ὀρεστιάδος
- 3) Διδυμοτείχου
- 4) Ἐδέσσης.

Ἐφέτος δὲ εἰσήγαγον οὗτοι καὶ περὶ τὰ 16,000 χ)γρ. ξηρῶν κονκουλίων ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, ὁπόθεν τὰ ἐπυρομηθεύθησαν μὲ μικροτέραν τιμὴν.

Τὰ ὡς ἄνω ἐργοστάσια ἀπασχολοῦν περὶ τὰς 470 ἐργατρίδας, ἐξ ὧν 430 ἐκ Σουφλίου καὶ 40 ἐκ Κορνοφωλιᾶς, ὧν τὸ ἡμερομίσθιον κυμαίνεται ἀπὸ 18—35 δραχ. ἀναλόγως τῆς πείρας καὶ τῆς ἡλικίας ἐκάστης ἐργατρίδας, 30 ἐργάτας ὧν τὸ ἡμερομίσθιον κυμαίνεται μετὰ τῶν 40—50 δραχ., 3 ἐπιστάτας, 1 τεχνίτην βαφέα, 1 τεχνίτην ὑφαντουργόν, 1 τεχνίτην σιδερωτήν.

Τὰ ὑπὸ τῶν ὡς ἄνω ἐργοστασίων πληρωνόμενα ἑτησίως ἡμερομίσθια καὶ μισθοὶ ἐπιστατῶν καὶ τεχνιτῶν ἀνέρχονται περίπου εἰς δραχ. 3.700.000—4.000.000 δραχ.

Οὕτω μία οἰκογένεια ἔχουσα εἰς τὸ ὡς ἄνω ἐργοστάσιον μίαν ἐργάτιδα, ἔχει ἐκ τούτου πρόσθετον πόρον.

Αἱ ἐργάσιμοι ἡμέραι τοῦ ἐργοστασίου εἶναι 280 περίπου, τὸ δὲ μέσον ἡμερομίσθιον δραχ. 25 περίπου.

Ἡμερομ. 250· ὑπολογίζομεν 250 δι' ἀπουσίας λόγῳ

ἀσθενείας κλπ. $\times 25 \text{ δραχ.} =$

δραχ. 6.250

Οἰκογένειαι τινες συμβαίνει νὰ ἔχουν καὶ δύο ἐργατρίδας εἰς τὸ ἐργοστάσιον : τότε οἱ ἐκ τούτων πρόσθετοι πόροι εἶναι $250 \times 43 (18 + 25) =$

» 10.750

Σημειωτέον δὲ ὅτι μόλις μία ἐργάτρια ἀρραβωνιασθῇ ἢ ὑπανδρευθῇ παύει νὰ ἐργάζεται εἰς τὰ ἐργοστάσια παραμένουσα πλέον εἰς τὸν οἶκόν της, χωρὶς, ἐννοεῖται, νὰ χρησιμοποιηθῇ πλέον ἐκεῖ τὴν κτηθεῖσαν εἰδικεισὶν της εἰς οἰκιακὴν βιοτεχνίαν τῆς μετάξης.

Β'. Καρροποιῖα

Ἡ βιομηχανία τῆς Καρροποιῖας ἀνέκαθεν ἤκμαζεν ἐν Σουφλίῳ. Αὕτη κατασκευάζει κυρίως βωδάμαξα, τὰ ὅποια φημίζονται διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν στερεότητά των καθ' ἅπασαν τὴν Δυτικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Θυράκην, οἱ γεωργοὶ δὲ τῶν περιοχῶν τούτων ἐπυρομηθεύοντο τὰ κάρρα των πάντοτε ἀπὸ τὸ Σουφλί.

Ἄλλοτε ἐλειτούργουν ἐν Σουφλίῳ περὶ τὰ 60 μικρὰ καρροποιεῖα, ἀνάλογα σιδηρουργεῖα καὶ δύο μηχανοκίνητα ἐργοστάσια, ἐξ

ὧν τὸ ἐν λίαν σημαντικὸν μὲ κεφάλαιον 500.000 δρχ. καὶ γύρον ἐργασιῶν κατὰ τὸ 1928 2.000.000 δρχ.

Ἡδη ἐκτὸς τῶν ὡς ἄνω δύο ἐργοστασίων παρέμειναν καὶ περὶ τὰ 12 μόνον μικρὰ καρροποιεῖα, ἅτινα καθημερινῶς ἐλαττοῦνται λόγῳ ἐλλείψεως ἐργασίας καὶ τοῦ παντελοῦς ἀποκλεισμοῦ τῆς Τουρκικῆς ἀγορᾶς.

Ἐκ τῆς βιομηχανίας ταύτης ἐξοικονομοῦντο ἄλλοτε περὶ τὰς 200 οἰκογενεῖας.

Γ. Σησαμοελαιοτριβεῖα

Τὸ Σουφλί ἔχει 12 Σησαμοελαιοτριβεῖα, ἐξ ὧν δύο μηχανοκίνητα καὶ 10 ἵπποκίνητα μὲ συνολικὴν παραγωγὴν σησαμελαίου 70—80.000 ὀκάδας.

Ἐκ τῆς βιομηχανίας ταύτης ἀποζῶσι περὶ τὰς 35 οἰκογενεῖας καθὼς καὶ διάφοροι ἄλλοι εἰσπράττοντες διάφορα ποσὰ διὰ μεταφορὰν σησάμου, μεταφορὰν καὶ πώλησιν καισοξύλων κλπ.

Δ. Ἀλευροβιομηχανία

Εἰς Σουφλί ὑπάρχει ἓνας μεγάλος κλινδρόμυλος τοῦ Ν. Γκαργκίνα ἀλεστικότητος 12—15 τόννων. Οὗτος ἄλλοτε εἰσήγαγε σιτηρὰ ἐκ Βουλγαρίας καὶ Οὐγγαρίας, ἥδη εἰσάγει ἐκ Ρωσίας καὶ προμηθεύεται ἐπίσης ποσότητας τινὰς καὶ ἐκ τῆς ἀγορᾶς τοῦ Ν. Ἐβρου.

Ε. Ἡλεκτροφωτισμὸς

Ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1928 ἡ κομόπολις Σουφλίου ἠλεκτροφωτίζεται. Τὸ ρεῦμα εἶναι τριφασικὸν ἐναλλασσόμενον. Ὡς κινητηρίους δυνάμεις ἔχει δύο μηχανὰς 60 ἵππων δυνάμεως ἐκάστη καὶ δύο δυναμὸ μεθ' ὧν ἐξαρτημάτων.

Ζ.

Εἰς τὸ Σουφλί ὑπάρχει ἐπίσης ἓν χυτήριο τοῦ Θεοδ. Κάλφρα ἐξ Ἀδριανουπόλεως. Τοῦτο ἐπιδιορθώνει μηχανὰς, κατασκευάζει διάφορα ἀνταλλακτικὰ κλπ. προσφέρων οὕτω σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὰς περὶ τὸ Σουφλί μικροεγκαταστάσεις μηχανῶν.

Μικρὰ οἰκιακὴ Βιοτεχνία

Ἡ πλειονότης τῶν κατοίκων Σουφλίου ἐνδύεται ἀπὸ σαγιάκια τῶν ὁποίων ἡ ὕφανσις γίνεται ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τοὺς ἐγγχωροὺς ἀργαλειούς.

Τὸ μαλλὶ ἀγοράζεται ἐκ τῆς ἀγορᾶς, ἡ δὲ κατεργασία καὶ νηματοποιήσις τούτου γίνεται ὑπὸ τῶν ἰδίων γυναικῶν.

Ἡ οἰκιακὴ βιοτεχνία μετάξης, ἐκτὸς 2—3 οἰκογενειῶν, σχεδὸν εἶναι ἀσήμαντος καὶ λίαν περιορισμένη. Ἐλάχιστα γυναῖκες κατασκευάζουν χονδροειδῆ τινα μεταξωτὰ ὑφάσματα καθὼς καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἐκ τῶν διατρήτων κουκουλιῶν τῆς σποροποταγωγῆς.

Δάση καὶ δασικὰ προϊόντα

Ὁλόκληρος ἡ βορειοδυτικὴ πλευρὰ τῆς Ὑποδιοικήσεως Σουφλίου ἢ συνορεύουσα μὲ τὴν Βουλγαρίαν εἶναι κεκαλυμμένη ἀπὸ δάση, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀρκετοὺς προσθέτους πόρους προσπορίζονται οἱ κάτοικοι Σουφλίου διὰ τῆς μεταφορᾶς καυσοξύλων, παρασκευῆς ξυλανθράκων, κατασκευῆς ξυλείας δι' ἁμαξοποιίαν κλπ.

Μεταλλεῖα

Αἱ ὁρεῖναι περιοχαὶ τῆς ἐπαρχίας Σουφλίου εἶναι πλούσιαι εἰς διάφορα μεταλλεύματα.

Ἡδη ἤρχισεν ἡ δοκιμαστικὴ ἐκμετάλλευσις ἐνὸς μεταλλείου χρυσίου, τὸ ὁποῖον ἀπέχει περὶ τὰ 15 χιλιόμετρα, ἀπὸ τοῦ Σουφλίου.

Ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας πλείστοι κάτοικοι τοῦ Σουφλίου θὰ εὐρώσιν εἰς αὐτὸ ἀρκετὴν ἐργασίαν.

ΓΕΩΡΓΙΑ

Ἡ γεωργία τοῦ Σουφλίου εἶχε πρὸ πολλοῦ ἀποκτήσει τὰς ἀρμοζούσας συμφώνως πρὸς τὸ περιβάλλον της εἰδικεύσεις. Συνίσταντο δὲ αὗται εἰς τὴν παραγωγὴν ἐκλεκτῶν κουκουλιῶν καὶ ὀνομαστῶν οἶνων.

Αἱ γεωργικαὶ οἰκογένειαι Σουφλίου ἤσκησαν καὶ ἀσκοῦν λίαν ἐπιτυχῶς τὰς εἰδικεύσεις ταύτας, δι' αὐτοπροσώπου ἐργασίας τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας καθὼς ἐπίσης καὶ διὰ τῶν ἰδίων κεφαλαίων. ἀρχικῆς ἐγκαταστάσεως σηροτροφείων, φυτεύσεως μορεώνων κλπ. κτηθέντων δι' ὑπερεργασίας, ἀποταμιεύσεως καὶ αὐστηρῶν οἰκονομιῶν, διατηρήσασαι συγχρόνως τὸν προσανατολισμὸν τῶν εἰς τὸ νὰ παράγῃσι τὰ πλεῖστα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀπαραίτητα διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν γεωργικῶν προϊόντων πρὸς αὐτάρκειάν των. Συγχρόνως δὲ διετήρησαν μέχρι τοῦδε τὸ παλαιὸν εἶδος ζωῆς.

Περὶ αὐτὴν τὴν μορφήν ἐξακολουθεῖ νὰ ἐλίσσεται ἤδη ἡ οἰκονομία τοῦ Σουφλίου ἐν συνδυασμῷ μὲ προσθέτους τινὰς πολυμόρφους πόρους καὶ προσπαθοῦσα νὰ εὕρῃ τὸν σημερινὸν ἀρμόζοντα δρόμον τῆς τόσοσιν ὥς πρὸς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐσωτερικῶν

κῶν πόρων της ὅσον καὶ τῶν ἐξωτερικῶν.

Οἱ διάφοροι κλάδοι τῆς γεωργίας Σουφλίου ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

Ἀμπελουργία

Ἡ ἀμπελοφυτεία Σουφλίου κατελάμβανε προπολεμικῶς περὶ τὰς 6.000—7.000 β. στρ. ἔκτασιν μὲ ἀπόδοσιν 600 ὄκ. σταφυλίων κατὰ μέσον ὕρον καὶ κατὰ β. στρ. Ἐπικρατοῦσα ποικιλία σταφυλῶν ἦτο ἡ οἰνοποιήσιμος ἐγγῶριος ποικιλία γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «καραλαχανᾶς» ἢ ἄλλως τουρκιστὶ «παπᾶς καρασῆ», ὀψίμου ὥριμάνσεως, τοῦ τρυγητοῦ λαμβάνοντος χώραν συνήθως ἀπὸ τὰς ἀρχὰς μέχρι τῶν μέσων τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου.

Ἐκ τῶν ἀμπελῶνων τούτων μέχρι τοῦ 1909 καὶ πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς φυλλοξήρας παρήγοντο περὶ τὰ 4.000.000 ὀκάδων σταφυλῶν διατεθειμένων κατὰ 95 ο)ο εἰς τὴν οἰνοποίησιν καὶ κατὰ 5 ο)ο εἰς κατασκευὴν πετμεζίου καὶ διαφόρων ἄλλων σταφυλοπτήτων κλπ.

Ἡ ἀπόδοσις τῶν σταφυλῶν εἰς οἶνον ἦτο 50 ο)ο περίπου, μὲ βαθμὸν οἰνοπνεύματος 14—15, μὲ μικρὰν ποσότητα τανίνης καὶ μὲ ὕψωμα ἐκλεκτόν.

Κατὰ τὰ ἔτη 1880—1898 ἐγένετο, ἐκτὸς τῆς ἐπιτοπίου καταναλώσεως, καὶ μεγάλη ἐξαγωγή οἶνων Σουφλίου μὲ πολὺ καλὰς τιμὰς εἰς τὴν Γαλλίαν ὅπου αἱ ἄμπελοι αὐτῆς κατεστράφησαν τότε ὑπὸ τῆς φυλλοξήρας.

Ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῆς οἰνοποιίας (τῶν στεμφύλων) παρασκευάζετο ἐπιτοπίως :

1) Οἰνόπνευμα δι' ἀμβύκων συνήθως 16—18 βαθμῶν καταναλισκόμενον ἐπιτοπίως.

2) Τρυγία.

Καὶ τὸ μὲν οἰνόπνευμα ἐπωλεῖτο πρὸς 2—2.50 χρυσὰ γρόσια, ἡ δὲ τρυγία πρὸς 6—10 γρόσια χρ. κατ' ὀκᾶν.

Σημειωτέον ὅτι δοκιμαὶ γενόμεναι τότε πρὸς παραγωγὴν τρυγίας ἐπὶ τῶν ὑπολειμμάτων τῶν περιφερειῶν Γανοχώρας, 40 Ἐκκλησιῶν, Καλλιπόλεως κλπ. ἀπέτυχον ὥς ἐκ τῆς ἰσχνῆς ἀποδόσεως καὶ πτωχῆς εἰς ὀξέα περιοριστικότητος τῆς τρυγίας.

Αἱ ἀποδόσεις τῶν διαφόρων προϊόντων τῆς ἀμπέλου εἶχον ὡς ἑξῆς :

Σταφυλαὶ 4.000.000 ὄκ.

1) Οἶνος 50 ο)ο 2.000.000 »

2) Οὔζο 7 ο)ο 280.000 »

3) Τρυγία 2 ο)ο 80.000 »

Τὰ ἐκ τῶν προϊόντων τούτων ἔσοδα τῶν κατοίκων Σουφλίου εἶχον ὡς ἑξῆς:

Ἐκ πωλήσεως 2.000.000 ὀκ. οἴνου $\times 1$ χρ. γρ. = 2.000.000 γ.χ.

Ἐκ πωλήσεως 280.000 » οὔζου $\times 2$ » » = 560.000 »

Ἐκ πωλήσεως 80.000 » τρυγίας $\times 8$ » » = 640.000 »

Ἐν ὅλῳ γρόσια χρυσὰ

3.200.000

Δεδομένου δὲ ὅτι τότε ἡ παραγωγή καὶ ἡ ἀξία κουκουλιῶν εἶχε: 400.000 χλιούγραμμα νωπῶν κουκουλιῶν πρὸς 13—14 γρόσια χρυσὰ τὸ χιλ. = 5.200.000—5.600.000 γρ. χρ., ἡ ἀμπελος ἀπέφερε τότε πλεόν τοῦ ἡμίσεως τοῦ εἰσοδήματος τῶν κουκουλιῶν.

Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ γεωργικὴ οἰκογένεια εἶχε εὐζωΐαν ἀρκετὴν χρησιμοποιοῦσα ἀφθόνως καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ ἔτους τὸ παρασκευαζόμενον πετρέξι καὶ τὰ διάφορα ἄλλα σταφυλόπηκτα.

Σήμερον μετὰ τὴν ἐκ τῆς φυλλοξήρας καταστροφὴν τῶν ἀμπέλων αἱ ὑπ' αὐτῶν καταλαμβάνομεναι ἐκτάσεις παραμένουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χέρσαι καθ' ὅσον πρόκειται περὶ ἀγόνων ἀμμοαργυλωδῶν κυρίως ἑδαφῶν, ψαμμιτικῆς προελεύσεως, ἐπὶ τῶν ὁποίων αἱ λοιπαὶ καλλιέργειαι τυγχάνουσιν οἰκονομικῶς ἀσύμφοροι.

Ὁ Γεωργικὸς Σύνσμος Σουφλίου ἀπὸ τὸ 1922 ἤρχισε νὰ καταβάλλῃ προσπάθειας πρὸς ἀνασύστασιν τῶν ἀμπελώνων. Ἰδρυσε τότε ἓν μικρὸν φυτώριον ἀμερικανικῶν ἀμπέλων, τὸ ὁποῖον ὅμως κατεστράφη ὑπὸ τῶν συγκεντρωθέντων τότε ἐκεῖ μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων. Βραδύτερον πάλιν τὸ ἐπανίδρυσεν, ἐννοεῖται, ὅμως ὅτι πρόκειται περὶ προσπάθειας καὶ οὐχὶ περὶ φυτωρίου, τὸ ὁποῖον θὰ ἠδύνατο νὰ τὰς ἐξυπηρετήσῃ σοβαρῶς. Ἐπίσης ὁ Συνεταιρισμὸς ἐπρομηθεύθη καὶ ἀσβεστόμετρον. Οὕτω βαθμηδὸν οἱ κάτοικοι Σουφλίου ἤρχισαν νὰ ἐπανιδρύωσι τὰς ἀμπέλους τῶν φυτεύσαντες μέχρι σήμερον περὶ τὰ 1.300 β. στρ. δι' ἀμερικανικῶν ὑποκειμένων.

Τὰ πλεῖστα τῶν κλημμάτων τούτων ἦσαν ἐμβολιασμένα καὶ τὰ ἐπρομηθεύθησαν ἐκ Βουλγαρίας. Ἦδη ὅμως ὁπότε ἤρχισεν ἡ καρποφορία τῶν ἀναγκάζονται νὰ καταστρέφωσι τὰ παλαιὰ ἐμβόλια ὡς τελείως ἀκατάλληλα καὶ νὰ τὰ ἀντικαθιστῶσιν ὅλοι, κυρίως διὰ τῆς ἐγγχωρίου ποικιλίας τοῦ καρολαχανᾶ ἢ διαφόρων ἐκλεκτῶν ἐγγχωρίου ποικιλίας ἐπιτραπεζίων σταφυλῶν.

Σημειοῦμεν ἐπίσης ἐνταῦθα ὅτι οἱ κάτοικοι Σουφλίου ἀπὸ τὸ 1922 ἤρχισαν νὰ ζητῶσιν ἐντόνως δι' ἐπανειλημμένων ὑπονημάτων καὶ ἀναφορῶν τῶν πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν καὶ τὸ

Κράτος μακροπρόθεσμον δάνειον πρὸς ἀνασύστασιν τῶν ἀμπέλων των.

Οὕτω ἔχει τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀμπελοφυτείας τοῦ Σουφλίου.

Τέλος ὡς χαρακτηριστικὸν ὑποκειμενικὸν στοιχεῖον σημειοῦμεν ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν γεωργικὸν ἔτος οἱ Σουφλιῶται εἶχον ἐλαχίστας ζημίας εἰς τὰς ἀμπέλους των ἐκ τοῦ περionoσπόρου, ἐνῶ εἰς Ἀλεξανδρούπολιν κλπ. αἱ ζημίαι ἦσαν σημαντικά. Τοῦτο ὁφείλεται εἰς τὴν καλὴν καὶ ἔγκαιρον καταπολέμησιν τῆς ἀσθενείας ἐκ μέρους τῶν Σουφλιωτῶν.

ΣΗΡΟΤΡΟΦΙΑ

Ἡ κωμόπολις Σουφλίου ἔχει περὶ τὰς 9.000 β. στρ. μωρεῶνων. αἵτινες εὐρίσκονται εἰς τὰς πεδινὰς παρὰ τὸν Ἑβρον τοποθεσίας αἵτινες συνήθως πλημμυρίζουσι κατ' ἔτος μέχρι τῶν ἀρχῶν ἀνοιξέως.

Τὸ Σουφλί ἐκτρέφει σήμερον κατ' ἔτος καὶ κατὰ μέσον ὄρον περὶ τὰς 5.000—5.500 κυτῖα τῶν 25 γραμμαρίων, ἡ ἐτησία δὲ μέση ἀπόδοσις νωπῶν κουκουλίων ἀνέρχεται εἰς 180—200.000 χιλιόγραμμα.

Ἡ προπολεμικὴ μέση ἐτησία ἀπόδοσις νωπῶν κουκουλίων Σουφλίου ἦτο διπλασία τῆς σημερινῆς, ἥτοι ἀνήρχετο εἰς τὰ 400.000 χιλιόγραμμα περίπου. Σημειωτέον ὅτι τὰ Κουκούλια Σουφλίου (συνήθως ἐκτρέφεται ἡ κιτρίνη φυλὴ) ἔχουν διεθνή φήμην, διότι καὶ καλλιτέραν ἀλλὰ καὶ μεγαλυτέραν ἀπόδοσιν μετάξις ἔχουσι διὰ τοῦτο καὶ πάντοτε τιμῶνται μερικὰς δραχμὰς ἐπὶ πλεον τῶν ἄλλων κατὰ χιλιόγραμμον.

Συνήθως ἡ ἀπόδοσις εἰς μέταξαν τῶν λευκῶν Κουκουλίων Βαγδάτης εἶναι: 11—12 χιλγ. νωπῶν κουκουλίων = 1 χιλγ. μετάξις. ἐνῶ τοῦ Σουφλίου 9,5—10 χιλιόγραμμα νωπῶν κουκουλίων = 1 χιλγ. μετάξις. Ἦτοι ἡ ἀπόδοσις τῶν κουκουλίων Σουφλίου εἶναι οἷα καὶ ἡ τῶν εὐγενεστέρων Ἰταλικῶν καὶ Γαλλικῶν κουκουλίων τῆς κιτρίνης φυλῆς. Ἡ φυλὴ αὕτη εὐδοκίμει θαιμιάσια εἰς Σουφλί, ἀλλὰ ἐκκαλίζεται μετὰ τὸ πρῶτον ἔτος, διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται ἡ κατ' ἔτος εἰσαγωγή ἐκ τοῦ ἑξωτερικοῦ σπόρου τῆς κιτρίνης φυλῆς.

Ἡ μέση ἐκτροφή κουκουλίων κατὰ οἰκογένειαν ἐν Σουφλίῳ εἶναι σήμερον περὶ τὰ 4 περίπου κυτῖα, ὀλίγοι οἰκογενεῖαι ἐκτρέφουν περὶ τὰ 8—15 κυτῖα καὶ περὶ τὰς 500 οἰκογενείας ἐκτρέφουν ἀπὸ 1—3 κυτῖα. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ Σουφλιῶται, οἰοδήποτε ἄλλο ἐπάγγελμα καὶ ἂν ἐξασκῶσιν ἀσχο-

λοῦνται καὶ μὲ τὴν σηροτροφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν προσφέρουσι τὴν προσωπικὴν των ἐργασίαν αἱ οἰκογένειαι αὐτῶν. Τοὺς μωρεῶνας των οὗτοι καλλιεργοῦσιν εἴτε πληρώνοντες ἡμερομίσθια εἰς τοὺς γεωργοὺς εἴτε ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τῆς καλλιέργειας καὶ σπορᾶς τῶν ἐκτάσεων των μωρεῶνων διὰ λογ)σμόν των γεωργῶν.

Τὰ ἐκ τῆς σηροτροφίας ἔσοδα μιᾶς οἰκογενείας ἐκτροφούσης 4 κυτία ἔχουν ὡς ἑξῆς περίπου κατὰ τὰς τελευταίας διαφόρους περιόδους:

Αἱ μέσαι τιμαὶ κατὰ τὴν πενταετίαν ταύτην τῶν ναπῶν κουκου-
λῶν κατὰ χιλιόγραμμον εἶχον ὡς ἑξῆς:

	Λευκά Βαγδάτης	Κίτρινα
Τὸ 1925 τὸ χιλιόγρ. δραχ.	60	65.
» 1926 » » »	65 —	69. —
» 1927 » » »	50. —	55. —
» 1928 » » »	47.50	49 —
» 1929 » » »	40-50. —	44-55. —
» 1930 » » »	30. —	34. —

ἡ δὲ μέση τιμὴ ξηρῶν λευκῶν κουκουλίῶν κατὰ τὸ 1929 ἦτο δραχ. 140 τὸ χιλιόγρ., τὸ δὲ 1930 δραχ. 72.

Ἔσοδα σηροτροφίας τῆς τελευταίας πενταετίας 1925-1929.

1) Ἐκτροφὴ 4 κυτίων

4 κυτία $\times$ 45 χιλγ. = 180 χιλγ. $\times$ 55 δραχ. = 9.900 Δραχ.

2) Προπολεμικὰ ἔσοδα κατὰ προσέγγισιν.

Ἐκτροφὴ 8 κυτίων

8 κυτία $\times$ 45 χιλγ. = 360 χιλγ. $\times$ 14 γρόσια χρυσὰ = 50 λίρες χρ. ἥτοι δραχ. 18.750 »

3) Σημερινὰ ἔσοδα

4 κυτία $\times$ 45 = 180 χιλγ. $\times$ 30 = δραχ. 5.400 »

4) Ἐὰν δὲν ἀφαιροῦντο ἀπὸ τὸ Σουφλί αἱ πέραν τοῦ Ἐβρου ἐκτάσεις, τὰ ἐκ τῆς σηροτροφίας ἔσοδα μιᾶς οἰκογενείας τῶν ὡς ἄνω κατηγοριῶν θὰ εἶχον σήμερον ὡς ἑξῆς:

8 κυτία $\times$ 45 = 360 $\times$ 30 δραχ. 10.800 »

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν παρατηροῦμεν ὅτι ἀπὸ δραχ. 18.750 ποὺ ἦτο τὸ μέσον ἐτήσιον προπολεμικὸν εἰσόδημα μιᾶς οἰκογενείας Σουφλίου ἐκ τῆς σηροτροφίας, κατῆλθε κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν εἰς τὸ ἥμισυ σχεδόν, ἥτοι εἰς 9.900 δραχ. περίπου, λόγῳ κυρίως τοῦ περιορισμοῦ τοῦ κλήρου των, ὅτι τὸ εἰσόδημα τοῦτο

κατήλθε σήμερον λόγω τῆς σημαντικῆς πτώσεως τῆς τιμῆς τῶν κουκουλιῶν εἰς 5.400 δραχ. μόνον, ἥτοι εἰς τὸ ἥμιον τῶν ἐσόδων τῆς τελευταίας πενταετίας καὶ εἰς τὸ ἕν τέταρτον περίπου τῶν προπολεμικῶν ἐσόδων, ἐνῶ παρατηροῦμεν ὅτι ἐὰν δὲν συνετελεῖτο ἡ ἐλάττωσις τοῦ κλήρου διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν πέραν τοῦ Ἐχρῶν μωρεῶνων, ἡ ἐτησία ἀκαθάριστος πρόσοδος ἐκ τῆς σηροτροφίας ἐκάστης οἰκογενείας θὰ ἦτο σήμερον καὶ μετὰ τὴν πώσιν τῆς τιμῆς τῶν κουκουλιῶν 10.800 δραχ., ἥτοι περισσότερον τοῦ ἡμίσεως τοῦ προπολεμικοῦ εἰσοδήματος, εἰσόδημα βεβαίως οὐχὶ εὐκαταφρόνητον διὰ τὰς οἰκογενείας, αἵτινες ἐργάζονται αὐτοπροσώπως χωρὶς νὰ πληρῶνῳσι πρόσθετα ἡμερομίσθια.

Κατωτέρω παραθέτομεν λ) τὸν τῆς ἐκτροφῆς 4 κυτίων κουκουλιῶν. Ὑπολογίζομεν 1 1) 2 β. στρ. μωρεῶνας δι' ἐκτροφὴν 4 κυτίων καὶ παραγωγὴν 45 χιλ. νωπῶν κουκουλιῶν κατὰ κυτίον.

Ἐξοδα

40 ἡμερομίσθια γυναικὸς × 30 δραχ. =	1200 Δραχ.
15 ἡμερομίσθια βοηθοῦ γυναικὸς × 25 δραχ. =	375 »
25 ἡμερομίσθια ἀνδρὸς × 50 δραχ. =	1.200 »
Ἀξία 4 κυτίων μεταξοσπόρου × 60 δραχ. =	240 »
Φθορὰ ἐπιπλοσκευῶν σηροτροφείου	250 »
Ἐξοδα ἀπολυμάνσεως κλπ.	50 »
Φόρος 4.20 ο)ο ἐπὶ τῆς ἀξίας	226 »
Μεταφορὰ φύλλων, μεταφορὰ κουκουλιῶν πρὸς πώλησιν, καθάρισμα σηροτροφείου κλπ., μεταφορὰ κλαδίου κλπ. συμπεριλαμβάνονται εἰς τὰ 25 ἡμερομίσθια ἀνδρὸς.	
Ἡμερομίσθια ζώου	300 »

Σύνολον 3.891 Δραχ.

Τὰ ἔξοδα καλλιέργειας τοῦ μωρεῶνος καλύπτονται ἐκ τῶν ἐσόδων τῶν προερχομένων ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐνδιαμέσου μεταξὺ τῶν μωρεωδένδρων χώρου.

Οὕτω ἔχομεν καλλιργητικὰ ἔξοδα τῶν 6 β. στρ. μωρεωδένδρων :

4 ὁργώματα × 2 ἡμερ. διὰ τὰ 6 β. στρ. =	8
ἡμ. × 100 δραχ.	800 Δραχ.
Συμπληρωματικὸ σκάψιμο πέριξ τῶν μωρεοδένδρων μετὰ τὰς ἀρόσεις 4 ἡμερ. × 40 =	160 »
Καθάρισμα μωρεοδένδρων 5 × 40 δραχ. =	200 »

Ἀξία σπόρων

2 β. στρ. φασόλια $\times 4 = 8 \times 6 =$	48	»
2 β. στρ. ἀραβοσίτου $\times 4 = 8 \times 3$	24	»
2 β. στρ. βίκου καὶ κριθῆς $\times 10 \times 3$ δραχ. =	30	»
Ἀγροφυλακιάτικα 6 β. στρ. $\times 8$ δραχ. =	48	»
Συγκομιδὴ 12 ἡμ. $\times 25$ καὶ μεταφορὰ	300	»

Σύνολον 1.610 Δραχ.

Ἔσοδα τῶν ὡς ἄνω 6 β. στρ.

2 β. στρ. φασόλια $\times 40$ ὀκ. = 80×5 δραχ. =	400	Δραχ.
2 β. στρ. ἀραβοσίτου $\times 80$ ὀκ. = 160×3 δραχ. =	480	»
2 β. στρ. βίκου $\times 250$ ὀκ. = 500 ὀκ. $\times 1$ δραχ. =	500	»

Σύνολον 1.460 Δραχ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν παρατηροῦμεν ὅτι τὰ καλλιεργητικὰ ἔσοδα τῶν μωρεοδένδρων τοῦ Σουφλίου λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς συχνῆς λιπάνσεως τούτων κατὰ τὰς πλημμύρας διὰ τῆς ὑλῆος τοῦ Ἑβρου ποταμοῦ, ἐξοικονομοῦνται περίπου ἀπὸ τὰ ἔσοδα τῆς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐνδιαμέσου χώρου τῶν μωρεοδένδρων.

Ἐννοεῖται ὁμως ὅτι ὑπάρχουσι καὶ τμήματα τινὰ μωρεῶνων ἀμειώδους συστάσεως μὴ ἀποδίδοντα ἱκανοποιητικὰς ἐσοδείας.

Ἔσοδα

Ἐκ πωλήσεως κοικουλίων

4 κυτία $\times 45 = 180 \times 30$ δραχ. =	5.400	Δραχ.
---	-------	-------

Ἐκ πωλήσεως διαφόρων γεωργικῶν προϊόντων
προερχομένων ἐκ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐδά-
φους τῶν μωρεῶνων δραχ.

1.460 »

Σύνολον 6.860 Δραχ.

Ἦτοι ἔχομεν σύνολον ἀκαθαρίστην προσόδου ἐκ τῶν 6 β. στρ. μωρεῶνος Σουφλίου δραχ. ἐν συνόλῳ 6.860 καὶ κατὰ β. στρέμματα 1.145 δραχ.

Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἀναφερομένης δαπάνας δὲν περιλαμβάνομεν τοκοχρεωλύσια σηροτροφείου, σηροτροφικῶν ἐργαλείων, ἐνοίκιον καὶ τοκοχρεωλύσιον μωρεῶνος κλπ. καθόσον τὰ κεφάλαια ταῦτα ἀπεκτιθήσαν διὰ μακροχρονίου ὑπερεργασίας καὶ αὐστηρᾶς οἰκονομίας τῶν οἰκογενειῶν τούτων. Εὐνόητον δὲ εἶναι ὅτι ἐὰν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην λείψῃ ὁ παράγων τῆς προσωπικῆς ἐργασίας καὶ τῆς ὑπάξεως τῶν ἀρχικῶν κεφαλαίων ἐγκαταστάσεως

ἀνευ οὐδεμιᾶς ἐπιβαρύνσεως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σταθῇ οἰκονομικῶς ἡ σιροτροφία ὡς ἐπιχειρήσεις.

Πάντως ὅμως διὰ τοὺς κατοίκους τῆς κωμοπόλεως Σουφλίου ἡ σιροτροφία ἀνεξαρκήτως ἐνθαρρυντικῶν ἢ μὴ τιμῶν τῶν κοινωτικῶν, εἶναι ἡ μόνη συμφέρουσα γεωργικὴ ἐκμετάλλευσις τοσούτων ἀπὸ ἀντικειμενικῆς ὅσον καὶ ὑποκειμενικῆς ἀπόψεως, διότι ἐὰν ληφθῇ ἐπίσης ὑπ' ὄψει καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι λόγῳ τῶν συχνῶν πλημμυρῶν ἡ μωρεοφυτευμένη ἔκτασις τοῦ Σουφλίου κατακλυζομένη συχνὰ ὀλόκληρος ἀποβαίνει ἀκατάλληλος διὰ χειμερινὰς καλλιέργειας κλπ. ὅτι ἐκ τῆς σιροτροφίας προσπορίζονται καὶ ἄλλους ἐκτάκτους πόρους ὡς ἡμερομίσθια εἰς τὰ ἐργοστάσια μεταξοβιομηχανίας καὶ τὴν μεταξοποροπαραγωγὴν σαφῶς ἐννοεῖται ὅτι ἡ εἰδίκευσις αὕτη εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα διὰ τὸ Σουφλί.

Ἄλλοι ἐκ τῆς γεωργίας πόροι

Προηγουμένως εἶπομεν ὅτι οἱ γεωργοὶ Σουφλίου ἐκτὸς τῶν δύο ἀρχικῶν εἰδικεύσεών των διετήρησαν καὶ τὸν προσανατολισμὸν των εἰς τὸ νὰ παράγῃ καὶ πλεῖστα ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀπαράτητα διὰ τὰς ἀνάγκας των γεωργικὰ προϊόντα πρὸς αὐτάρκειάν των.

Τὰ γεωργικὰ ταῦτα προϊόντα εἶναι τὰ ἑξῆς :

Σίτος	2.000 β. στρέμ. × 50 ὀκ. =	100.000 × 6.50 =	650.000 δρχ.
Σίκαλις	300 » × 70 » =	21.000 × 3. — =	63.000 »
Σησάμι	800 » × 30 » =	24.000 × 7. — =	188.000 »
Ἀραβόσιτος	1.000 » × 75 » =	75.000 × 3 =	225.000 »
Κοκκάρι	100 » × 500 » =	50.000 × 5 =	250.000 »
Φασόλια ξηρὰ ἄσπρα	750 » × 40 » =	30.000 × 6 =	180.000 »
Λοιπὰ ὄσπρια	1000 » × 40 » =	40.000 × 5 =	200.000 »
Σανὸ βίκου καὶ κριθῆς	3000 β. στρέμ. × 200 » =	600.000 × 1 =	600.000 »
			Σύνολον δρχ. 2.356.000

Ἐπειδὴ εἰς τὴν περιφέρειαν Σουφλίου δὲν ὑπάρχει ἐπαρκὲς βοσκήσιμος ἔκτασις διὰ τὰ ζῶα ἐργασίας, τὴν περισσοτέραν ἀναγκαιοῦσαν τροφήν τὴν παράγουν καλλιεργοῦντες σανὸν βίκον διὰ τοὺς βόας καὶ κριθὴν διὰ τοὺς ἵππους.

Ἐπίσης εἰς Σουφλί ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς ζῶα ἐργασίας καὶ παραγωγῆς.

Βόες	375
Ἀγελάδες	278
Ἴπποι	217
Ἡμίονοι	21
ὄνοι	795

Πρόβατα 1850
Αἴγες 2210
Ὅρνιθοειδῇ 5000.

Ἡ Πιτηνοτροφία ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἐπαρκῶς ἀνεπτυγμένη· τοῦτο δὲ εἶναι φυσικὸν διότι αὕτη μόνον εἰς τὰς δημητριακὰς περικοχίας εἶναι δυνατόν καὶ συμφέρει οἰκονομικῶς ἐνῶ ἀλλαχοῦ ὅπου θὰ παρίσταται ἀνάγκη διατηρήσεως τούτων δι' ἀγορᾶς τροφῶν ἀποβαίνει ὁσήμερος.

Ἐπίσης καλλιεργεῖται ἀσήμαντος ποσότης καπνοῦ καὶ θάμβακος. Ὁ τελευταῖος χρησιμοποιεῖται διὰ τὰς οἰκιακὰς ἀνάγκας.

Ἐκτὸς τούτων καθε οἰκογένεια ἔχει ἐπάρκειαν χλωρῶν καὶ ξηρῶν κορυμμιῶν, σκόρδων, σπανακίου, ἐπίσης φυτεῖει ὀλίγον μπιστάνι καὶ ἔχει διάφορα φρούτα, κορόμηλα, ροδάκινα, ἀχλάδια, ἀμύγδαλα, καρύδια κλπ. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ χειμῶνος πλείσται οἰκογένειαι τρώγουσι ψωμί μὲ ξηρὰ φρούτα.

Ἐπίσης τὸ πλείστον τῶν οἰκογενειῶν κατέχει ἀπὸ μίαν ἢ δύο μαλτέζικας αἶγας.

Γενικῶς ἡ ἐκ τῆς γεωργίας ἀκαθάριστος πρόσοδος μιᾶς γεωργικῆς οἰκογενείας δύναται κατὰ μέσον ὅρον νὰ ὑπολογισθῇ ὡς ἑξῆς :

Μέσος γεωργικὸς κλῆρος β. στρ. 17, ἐξ ὧν		
6 β. στρέμ. μωρεοδένδρα		
10	»	ἀγροὶ
καὶ 1	»	ἄμπελος
1)	Ἀκαθάριστος πρόσοδος σηροτροφίας	5.400 Δραχ.
2)	Ἀκαθάριστος πρόσοδος ἐκ τῆς καλλιεργείας τοῦ μεταξὺ τῶν μωρεοδένδρων χώρου	1.460 »
3)	Ἀκαθάριστος πρόσοδος ἐκ τῆς καλλιεργείας τῶν 10 β. στρ. ἀργῶν.	
Φακή 1 β. στρ.	$\times 40 \text{ ὀκ.} \times 5 =$	200 »
Ρεβύθι 1 β. στρ.	$\times 40 \text{ ὀκ.} \times 5 =$	200 »
Σηγάμι 2 β. στρ.	$\times 30 \text{ ὀκ.} \times 7 =$	420 »
Σῖτος 4 β. στρ.	$\times 50 \text{ ὀκ.} \times 6.50 =$	1300 »
Κοκκάρι 1) 2 στρ.	$\times 250 \text{ ὀκ.} \times 5 =$	1250 »
Κρομμύδια, σκόρδα 1 β. στρ.		300 »
Ἀμπελος 1 β. στρ.	$\times 500 \text{ ὀκ.} \times 3 =$	1500 »

Σύνολον 12.030 Δραχ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηροῦμεν ὅτι μία γεωργικὴ οἰκογένεια τοῦ Σουφλίου ἔχει ἓνα πλῆθος ποικιλίας γεωργικῶν προϊόντων τῶν ὁποίων ὅσον ἀσήμαντος καὶ ἐὰν φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως

ή ποσότης μέχρι τοῦ σημείου πολλάκις ὥστε νά μὴ ληφθῶσι ὑπ' ὄψει, ἐν τοῦτοις παίζει σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὴν ἐν γένει οἰκιακὴν οἰκονομίαν τῆς γεωργικῆς οἰκογενείας.

Οὕτω παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ τῆς ἐσοδείας τῶν 60 ὀκ. σησάμου ἐξοικονομεῖται ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας τοῦ γεωργοῦ ἀρκετὸν σιγαμέλαιον (2 β. στρ. σησάμου $\times 30 = 60$ ὀκ. σησάμου $= 20$ ὀκ. καθαρὸς περίπου σιγαμελαίου ἀφαιρουμένων ὅλων τῶν ἐξόδων ἐκθλίψεως κλπ.).

Ἐπίσης ἐξοικονομοῦνται πλήρως τὰ ὄσπρια, διάφορα εἶδη λαχανικῶν, ξηροὶ καρποὶ κλπ.

Ἐπίσης τὸ πλεῖστον τῶν οἰκογενειῶν Σουφλίου ἀπὸ τὸ θέρους παρασκευάζει διὰ τὸν χειμῶνα ἐπαρκῆ ὀπωσδήποτε ποσότητα τραχανᾶ καὶ διάφορα ἄλλα ζυμαρικά.

Ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι ἡ ἀκαθάριστος ἐκ τῆς γεωργίας πρόσσοδος τῶν γεωργῶν Σουφλίου ἀνέρχεται σήμερον εἰς 12.030 δρ.

Βεβαίως τὸ ποσὸν τοῦτο εἶναι τελείως ἀνεπαρκὲς διὰ τὴν συντήρησιν μιᾶς οἰκογενείας καθὼς καὶ τῶν ζώων τῆς δεδομένου ὅτι μία γεωργικὴ οἰκογένεια ἔχει ἀνάγκην σήμερον τοῦλάχιστον 18.000 δραχ. ἐτησίως.

Παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως οὐδεμία διαρροὴ Σουφλιωτῶν παρατηρεῖται καὶ ἐλάχιστοι εἶναι σήμερον οἱ ξενιτευθέντες πρὸς εὗρεσιν πόρου ζωῆς. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὸ Σουφλί κατορθώνουν νὰ εὐρίσκωσι ἐκτὸς τῶν ἐκ τῆς γεωργίας πόρων καὶ διαφόρους ἄλλους προσθέτους πελυμόρφους πόρους ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῖς συμπληρώνουν ἄλλοτε ἐπαρκῶς καὶ ἄλλοτε ἀνεπαρκῶς τὰ σημαντικὰ ἐλλείμματά των.

Πρόσθετοι πόροι.

Κατωτέρω θὰ προσπαθῇσωμεν νὰ περιγράψωμεν τὰς κυριωτέρας κατηγορίας προσθέτων πόρων αἵτινες συμπληρώνουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὴν ἡμιαυτάρκη σήμερον γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς κωμοπόλεως Σουφλίου.

Πρόσθετοι πόροι ἐκ τῆς βιομηχανίας τῆς μετάξης.

Οἱ ἐκ τῆς βιομηχανίας ταύτης πρόσθετοι πόροι εἶναι σημαντικώτατοι διὰ τὰς οἰκογενείας τοῦ Σουφλίου.

Εἰς τὴν μεταξοβιομηχανίαν ἐργάζονται κατὰ πλειοψηφίαν τὰ κορίτσια τῆς 6ης κατηγορίας τῶν ἀγροτοεργατῶν καὶ ἔπονται τῶν λοιπῶν δύο κατηγοριῶν τῆς 4ης καὶ 5ης.

Τὰ συνολικῶς κατ' ἔτος πληρωνόμενα ἡμερομίσθια παρὰ τῶν

ἐργοστασίων τῆς μεταξοβιομηχανίας ἀνέρχονται εἰς 3.500.000—4.000.000 δραχ.

Μία οἰκογενεὶα δὲ ἔχουσα ἓν τέκνον εἰς τὸ ἐργοστάσιον εἰσπράττει κατ' ἔτος ὡς ἡμερομίσθια τὸ ἐξῆς ποσόν :

Ἡμέραι ἐργασίας τοῦ ἐργοστασίου 280. Ὑπολογίζομεν ὅτι μία ἐργάτρια θὰ ἐργασθῇ 250 ἡμέρας $\times$ 25 δραχ. κ. μ. ὁ. = δραχ. 6250.

Δεδομένον δὲ ὅτι εἰς τὰ ἐργοστάσια ταῦτα ἐργάζονται περὶ τὰς 430 ἐργάτριες καὶ 20 ἐργάται κάτοικοι Σουφλίου ἔπεται ὅτι ἡ κωμόπολις αὕτη ἔχει ἐκ τῆς βιομηχανίας ταύτης προσθέτους πόρους 2.800.000—3.000.000 δραχ.

Οἱ πρόσθετοι οὗτοι πόροι δὲν ἀλλοιώνουν τὸ εἶδος ζωῆς τῆς 6ης κατηγορίας τῶν ἀγροτοεργατῶν ἐπιφέρουν ὅμως ἀλλοίωσιν καὶ ἀνησυχίαν εἰς τὰς 4ην καὶ 5ην κατηγορίας, διότι αἱ ἐργάτιδες τῆς 6ης κατηγορίας χρησιμοποιοῦν τὰ ἡμερομίσθιά των πρὸς διατροφὴν τῆς οἰκογενείας των, αἱ λοιπαὶ ὅμως τὸ περισσότερον μέρος τῶν ἡμερομισθίων των ζητοῦν πάντοτε νὰ τὸ δαπανήσουν διὰ τὴν μόδαν, τὴν παράστασιν των καὶ τὸν ἐξευρωπαϊσμόν τοῦ ἐνδύματος. Οἱ πρόσθετοι οὗτοι πόροι εἶναι προφανὲς ὅτι βλάπτουν καὶ θὰ ἦτο προτιμώτερον αἱ ἐργάτιδες αὗται νὰ ἐργάζωνται, ἐὰν ὑπῆρχε ἐργασία εἰς τὴν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς οἰκογενείας των παρὰ εἰς τὰ ἐργοστάσια, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀλλοιώνουν βαθμὴδὸν τὸ εἶδος τῆς ζωῆς τῆς οἰκογενείας, προκαλοῦν καθημερινῶς γκρίνια καὶ γίνονται πρόξενοι μεγάλου κακοῦ.

2) Ἄλλο εἶδος προσθέτων πόρων ἰδίως διὰ τοὺς ζευγαράτους γεωργοὺς εἶναι οἱ ἐξῆς.

α) Ὅργωνουν ἐπὶ ἡμερομισθίῳ ἢ ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν γαιῶν τῶν μωρεώνων, τοὺς μωρεῶνας τῶν στερουμένων ζώων ἐργασίας.

β) Ἐνεργοῦν διαφόρους μεταφορὰς διὰ τῶν κάρρων, τῶν ἐμπορευμάτων καὶ γεωργικῶν προϊόντων ἀπὸ τὸ Σουφλί εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τὴν περιφέρειαν εἰς τὸ Σουφλί, μεταφορὰν φύλλων τῶν μὴ ἐχόντων ζῶα κλπ.

Ἐπίσης μεταφέρουν ξυλάνθρακας. ξύλα ἀπὸ τὸ δάσος τὰ ὅποια πωλοῦσι κλπ. Οἱ ἐκ τῶν διαφόρων μεταφορῶν πρόσθετοι οὗτοι πόροι εἶναι ἀρκετὰ σημαντικοὶ καθ' ὅσον λόγῳ μὴ ὑπάρξεως δημοσίων ὁδῶν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ κυκλοφορία φορτηγῶν αὐτοκινήτων.

Οἱ πρόσθετοι οὗτοι ἐκ τῆς μεταφορᾶς πόροι ἐπιτρέπουν τὴν ἀρίστην συντήρησιν καὶ διατροφὴν τῶν ζώων ἐργασίας εἰς τὸ

Σουφλί όπου λόγω στενότητας γῆς δὲν ὑπάρχουσι οὔτε ἐπαρκεῖς βοσκησιμοὶ ἐκτασεῖς, οὔτε ἐπαρκεῖς ἐκ τῆς καλλιεργείας τροφαί.

Τὶ τυχόν διὰδοσις ἀργότερον καὶ ἐκεῖ τῶν φορτηγῶν αὐτοκινήτων θὰ ἐλαττώσῃ τὰ ἐσοδα τῶν γεωργικῶν οἰκογενειῶν ἀρκετά, χωρὶς ὅμως παραλλήλως νὰ συντελεσῇ εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐθνικοῦ πλουτοῦ ἢ τουλάχιστον εἰς τὸν πλουτισμὸν ἔστω ἰδιωτῶν τινῶν. Ὅλα τα ἐκ τῶν αὐτοκινήτων κέρδη φεύγουν πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ θενζίνας, ἀνταλλακτικά, αὐτοκίνητα κλπ. εἰς ἡμᾶς δὲ ἀπομένουν μόνον τὰ ἡμερομίσθια τῶν σωφέρον.

Τὸ ζήτημα τοῦτο τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φορτηγῶν αὐτοκινήτων εἰς ὠρισμένα μέρη τοῦ Κράτους ὡς π.χ. εἰς Ἀντικὴν Μακεδονίαν κλπ. θὰ ἔπρεπε νὰ μελετηθῇ μετὰ τῆς ἀρμοζούσης προσοχῆς, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ οἱ γεωργοὶ μας θὰ εὐρισκον ἐργασίαν καὶ ἡ γεωργία θὰ εἶχε καλὰ καὶ γερά ζῶα ὡς τοῦτο συμβαίνει σήμερον εἰς τὸ Σουφλί καὶ συνέβαινε ἄλλοτε καὶ εἰς Δ. Μακεδονίαν, χωρὶς νὰ παραβλάπτεται ἡ κανονικὴ διεξαγωγή τοῦ ἐμπορίου. Ὡρισμένος δὲ ἀριθμὸς φορτηγῶν αὐτοκινήτων δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς ἐπείγουσας μεταφοράς.

γ) Ἐπίσης οἱ γεωργοὶ ἐνοικιάζουν ἀπὸ τρίτους τοὺς ἀγρούς των καὶ προσπορίζονται οὕτω διὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτῶν καὶ ἄλλους προσθέτους πόρους.

Γενικῶς τὸ σύνολον τῶν προσθέτων τούτων πόρων ποικίλει περὶ κατ' οἰκογένειαν καὶ δύναται νὰ ὑπολογισθῇ χονδρικῶς κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἐνδιαφερομένων ὡς ἑξῆς περίπου κατ' ἔτος καὶ κατὰ μέσον ὄρον :

15 ἀρόσεις × 100 δραχ.	δραχ. 1.500
22 διάφοροι μεταφοραὶ × 100 δραχ.	» 2.200
πώλησις ξύλων 5 × 200	» 1.000

Σύνολον δραχ. » 4.700

3) Ἄλλα εἶδη προσθέτων πόρων κυρίως διὰ τοὺς ἀγροτοεργάτας εἶναι τὰ ἑξῆς:

α') Παρασκευὴ ξυλανθράκων. Εἰς τὰ ὄρεινά μέρη τοῦ Σουφλίου παρασκευάζονται κατ' ἔτος περὶ τὰ 1.000.000 περίπου ὀκτάδων ξυλανθράκων ὑπὸ διαφόρων ἐπιχειρηματιῶν. Εἰς τὰ καμίνια ταῦτα ἐργάζονται ἀρκετοὶ κάτοικοι τοῦ Σουφλίου προσπορίζόμενοι ἀρκετά ὅπωςδήποτε ἡμερομίσθια κατ' ἔτος.

β') Σιτοκαθαρισταί. Εἰς τὸ Σουφλί ὑπάρχει μία μερὶς ἐργατῶν, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται σιτοκαθαρισταί. Οὗτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀλωνισμοῦ περιέρχονται τὰ διάφορα σιτοπαραγωγὰ χωρία Ὁρεστιάδος—Διδιμοτείου μεθ' ἑνὸς σιτοκαθαριστηρίου

ἡ μιᾷ ἐκκοκιστικῆς μηχανῆς ἀραβοσίτου καὶ καθαρίζουν τὸν σῖτον τῶν χωρικῶν ἢ ἐκκοκίζουν τὸν ἀραβόσιτόν των λαμβάνοντες ὅσα κατωρῶσουν ἐπὶ τοῖς ο)ο. Πλείστοι ἐκ τούτων διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐξοικονομοῦν τὸν ἐτήσιον ἄρτον των.

γ') Τέλος οὗτοι ἐργάζονται εἰς διαφόρους χειρονακτικὰς ἐργασίας, φορτεεκφορτώσεις σιδηροδρόμου, ἐργάται εἰς σησαμοφαιστοτριβεῖα καὶ διάφορα ἄλλα ἐργοστάσια, σκάψιμο ἀμπέλων τῶν ἐπαγγελλομένων εἰς τὸ ψήσιμο τῶν σουφλίων κλπ.

Ἐπίσης οἱ γυναῖκες των ἢ τὰ τέκνα των ἐργάζονται κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐκτροφῆς τῶν μεταξοσκωλήκων εἰς τὰς ἐκτροφὰς τῶν διαφόρων ἀστῶν ἢ ἐπαγγελλομένων Σουφλίου.

4) Ἄλλος πρόσθετος πόρος εἶναι ὁ ἐκ τῆς μεταξοποροπαραγωγῆς τοιοῦτος. Κατὰ τοὺς τρεῖς μῆνας Ἰούλιον, Αὐγούστον καὶ Σεπτέμβριον ἐργάζονται περὶ τὰς 100—150 ἐργατρίες εἰς τὴν σποροπαραγωγὴν τῆς μεταξοποροπαραγωγῆς ἐπιχειρηματιῶν. Τὸ σύνολον δὲ τῶν ἐν Σουφλίῳ παραγομένων κυτίων μεταξοπόρου ἀνέρχεται εἰς 10.000 περίπου.

5) Μετανάσται. Οἱ ἐκ Σουφλίου εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἢ ἄλλοι εἰς τὸ ἐξωτερικὸν εἶναι ἐλάχιστοι καὶ συνεπῶς οἱ ἐκ τούτων διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ξένου συναλλάγματος πρόσθετοι πόροι τῶν Σουφλιωτῶν εἶναι ἐντελῶς ἀνάξιοι λόγου.

6) Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω προσθέτων πόρων οἱ κάτοικοι τῆς κομποπόλεως Σουφλίου εἰσέπραξαν κατὰ τὴν τελευταίαν τριετίαν περὶ τὰς 13—15.000.000 δρχ. εἰς ὁμολογίας τῶν πολεμοπαθῶν καὶ ὡς ἀποζημιώσεις τῶν πέραν τοῦ Ἑβρου εἰς τὴν Τουρκίαν ἐπιδικασθέντων κατὰ τὴν χάραξιν τῶν συνόρων κτημάτων των.

Τὸ σημαντικώτατον τοῦτο ποσὸν εἶναι ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι ἐξητμήσθη σχεδὸν χωρὶς νὰ τοποθετηθῇ μέρος τοῦλάχιστον τοῦτου εἰς τὰς ἐκμεταλλεύσεις των. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι δι' αὐτῶν ἐπληρώθησαν χρεὶα δημιουργηθέντα συνεπείᾳ τῆς ἐκ τῶν πολέμων καταστροφῆς των, ἀλλὰ ἐξηνεμίσθησαν ὑπὸ μορφὴν βαρυντάτων τόκων διαφόρων χρεῶν, ἅτινα ἐδημιουργήθησαν διὰ τῶν ἀφθόνων πιστώσεων, τὰς ὁποίας ἤνοιξαν οἱ ἔμποροι εἰς τοὺς κατοικοὺς Σουφλίου ἐν ἀναμονῇ τῆς εἰσπράξεως τῶν ὁμολογιῶν.

Ἄλλο πάλιν μέρος διετέθη εἰς τοὺς διαφόρους δικηγόρους, δικολάβους καὶ αἰδουρογραμοὺς διὰ τὰς ὑπηρεσίας των πρὸς τοὺς δικαιοῦχους καὶ τὴν ἐξαργύρωσιν τούτων ὑπὸ τῶν τελευταίων.

Ἄλλο πάλιν ποσὸν διετέθη πρὸς ζωάρεϊαν καὶ κάλυψιν τοῦ ἐκ τῆς γεωργίας ἐλλείμματός των, ἄλλο ἐπίσης ποσὸν διετέθη διὰ τὴν πρόσκαιρον βελτίωσιν τοῦ εἶδους ζωῆς καὶ τῆς καλλιτέρας

παραστάσεως τῶν γυναικῶν καὶ τέλος ἄλλο ποσὸν κρατεῖται εἰς τὸ κομπόδεμα τῶν χωρικῶν.

Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι ἓνα τόσον σημαντικώτατον ποσὸν χρημάτων ἐξιγνεύσθη χωρὶς νὰ ἀφίση ἔστω καὶ ἓν μικρὸν δημιουργικὸν σημεῖον.

Ἐὰν ὅμως ὑπῆρχε πρόβλεψις, ἐὰν εἰς τὸ Σουφλί ὁ Συνεταιρισμὸς ἢ ὁ Ἄημος ἦσαν ζωντανοὶ καὶ φωτισμένοι ὀργανισμοὶ καὶ ἐλειτούργουν δημιουργικὰ πρὸς ἐξυτηρέτησιν τῶν τοπικῶν παραγωγικῶν σκοπῶν, τότε ἀσφαλῶς τὸ πλεῖστον τῶν εἰσπραχθειῶν ἀποζημιώσεων θὰ διειτίθετο καὶ θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο παραγωγικῶς ὁπότε καὶ θὰ ἔφερε ἀληθινὴν ἀναγέννησιν εἰς τὴν φθίνουσαν κωμὴν τοῦ Σουφλίου.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἐλλείψεως καταλλήλων ὀργανισμῶν ἔλειπεν ἀκόμη ἡ βαθεῖα καὶ σαφὴς γνῶσις τῶν δεδομένων τῆς καταστάσεως καθὼς καὶ τοῦ δρόμου πού ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσῃ τις.

Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι ἐκεῖνο πού δὲν μᾶς ἀφίνει νὰ προχωρήσωμεν ἔμπρὸς καὶ νὰ βελτιώσωμεν τὴν κατάστασίν μας δὲν εἶναι τόσον ἡ ἔλλειψις κεφαλαίων ἀλλὰ ἡ ἔλλειψις τῆς σαφοῦς καὶ ξεκαθαρισμένης γνώσεως τοῦ τί πρέπει νὰ γίνη καὶ ἡ ἔλλειψις καταλλήλων συμφῶνως πρὸς τὰς τοπικὰς μας συνθήκας ζωντανῶν ὀργανισμῶν.

Τὰ πρόγματα εἶναι ἀφημένα παρ' ἡμῖν εἰς τὴν τύχην των καὶ εἰς τὰς ἀτομικὰς πρωτοβουλίας. Ἐκεῖνο λοιπὸν πού μᾶς λείπει δὲν εἶναι τὰ κεφάλαια ἀλλὰ τὰ κεφάλια.

Κατωτέρω παραθέτομεν τὰ συνολικὰ ἔσοδα τῆς 5ης καὶ 6ης κατηγορίας τῶν οἰκογενειῶν Σουφλίου καθὼς καὶ ἀναλυτικὸν πίνακα τῶν ἐξόδων μιᾶς οἰκογενείας.

Ἀπὸ κοινοῦλῖα:

1 1/2 κυτίου × 45 = 67,5 χιλγ. × 30 δραχ. 2.025 δραχ.

120 ἡμερομίσθια ἐτησίως ἀνδρὸς × 40 δραχ. 4.800 »

Ἡμερομίσθια γυναικῶν, ἐργοστάσια κλπ.

250 ἡμερομ. × 25 δραχ. 6.250 »

Διάφορα γεωργικὰ προϊόντα, κρεμμύδια,

σπανάκια κλπ. 300 »

Σύνολον. 13.375 »

Τὸ σύνολον τῶν ἐσόδων τούτων πραγματοποιεῖται μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ ἐργάζεται καὶ ἓν μέλος τῆς οἰκογενείας εἰς τὸ ἐργοστάσιον. Ἐν ἀρνητικῇ περιπτώσει τὸ εἰσόδημα τῆς οἰκογενείας

ταύτης πρίπτει ἀμέσως εἰς τὰς 7.125 δραχ. Καὶ γενικῶς τὰ ἔσοδα τῆς κατηγορίας ταύτης εἶναι πολὺ ἀκαθόριστα καὶ ἐλαστικά.

Ἔσοδα μιᾶς οἰκογενείας τῆς 5ης κατηγορίας τῶν γεωργῶν ζευγαριάτων.

Ἀπὸ γεωργίαν ἐν γένει εἰς χρῆμα καὶ εἶδος	12.030 δραχ.
Πρόσθετοι πόροι	4.700 »

Σύνολον	16.730 »
---------	----------

Καὶ 6250 ἡμερομίσθια ἐκ μεταξοβιομηχανίας	22.980 »
---	----------

Εἰς τὰ ἐργοστάσια κατὰ πλειονοψηφίαν ἐργάζονται τὰ κορίτσια τῆς VI κατηγορίας. Αἱ ἐκ τῆς κατηγορίας δὲ τῶν γεωργῶν ἐργαζόμεναι εἰς τὰ ἐργοστάσια δὲν ξοδεύουσι τὰ λαμβανόμενα ἡμερομίσθια διὰ τὰς ἐν γένει ἀνάγκας τῆς οἰκογενείας, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸν ἀτομικὸν στολισμὸν τῶν.

Πάντως πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι καὶ τῆς κατηγορίας ταύτης οἱ πόροι διαφέρουν οὐσιωδῶς κατ' οἰκογένειαν καὶ κατ' ἔτος καὶ πρέπει νὰ ὑπολογίζονται ἀπὸ 10.000—14.000 δραχ.

Πάντως πρέπει νὰ ὑπολογίσωμεν ὅτι τὰ 20 ο)ο τῶν γεωργῶν ἔγουν ἀσφαλῶς γενικὰ ἔσοδα ἐτησίως εἰς χρῆμα καὶ εἶδος ἄνω τῶν 16.000 δραχ.

Ἐπίσης τὰ ἐτήσια ἔσοδα τῶν ἀστογεωργικῶν ἐπαγγελματιῶν IV κατηγορίας εἶναι τελείως ἀκαθόριστα καὶ συνεπείᾳ τῶν γενικῶν ὁρῶν μικρὰ, δυνάμενα νὰ ὑπολογισθῶσιν ἀπὸ 10—13.000 δραχ. ἐτησίως περίπου.

Ἀναλυτικὸς Πίναξ

ἐτησίων ἐξόδων μιᾶς πενταμελοῦς οἰκογενείας Σουφλίου

Ψωμί 200 ὀκ. κατ' ἄτομον × 5 = 1000 ὀκ. (70 ^ο σίτος, 15 ^ο Σίκαλις καὶ 15 ^ο ἀραβόσιτος)	5.700 δραχ.
Σησαμέλαιον 25 ὀκ. × 20	500 »
Πετρέλαιον 2 δοχεῖα	360 »
Ζάχαρ 20 ὀκ. × 20 δραχ.	400 »
Ὅσπρια 100 ὀκ. × 6 δραχ.	600 »
Ἐλῆς 20 ὀκ. × 15 δραχ.	300 »
Κρέας 24 ὀκ. × 25 δραχ.	600 »
Τυρὶ 20 ὀκ. × 20 δραχ.	400 »
Ἀλάτι καὶ διὰ τὰ ζῶα 30 × 3	90 »
Καφέ, τσάϊ, κονιάκ, λουκούμια	150 »
Φρούτα ἰδίας παραγωγῆς, τραχανά ἰδίας παραγωγῆς γά-	

λα ιδίας παραγωγῆς. Τὰ ὡς ἄνω τρία εἶδη δὲν συμπερι- λαμβάνονται εἰς τὰ ἔσοδα.	
Σαποῦνι 15 δκ. × 20 δραχ	300 δρχ.
Υποδήματα κατὰ διετίαν 5 × 200 250 ἐτησίᾳ δαπάνῃ ἐπι- διορθώσεων	750 »
Ἔξοδα ρουχισμοῦ ἐτησίως.	750 »
» σχολείου καὶ ἐκκλησίας.	100 »
Σπίρια, λαμπογαλῖα, λάμπες.	100 »
Ξύρισμα ἀπαξ τῆς εβδομάδος 48 × 5 δραχ.	240 »
Γατρὸς καὶ Φάρμακα	300 »
Τόκοι δανείου τραπέζης καὶ διάφορα δικαίωμ. συνεταιρισμ.	550 »
Γενικά ἔξοδα καφερείου, καπνίσματος, οὔζο, ἔξοδα πανηγύ- ρεων, ἔξοδα ἐορτῶν κλπ.	2.000 »
Ἔξοδα συντηρήσεως ἐνὸς ζεύγους ζώων ἐργασίας.	3.000 »
Τὰ ζῶα ἐργασίας τὰ θρέφουν καλὰ διότι δι' αὐτῶν ἐκτε- λοῦν καὶ μεταφορὰς ἐπὶ πληρωμῇ.	
Ἔξοδα συντηρήσεως οἰκίματος καὶ σηροτροφίου.	300 »

Σύνολον ἐτησίων δαπανῶν δραχ. 18.190

Οἱ ὡς ἄνω ἀριθμοὶ μᾶς ἐδόθησαν παρὰ διαφόρων γεωργῶν Σουφλίου. Πάντως ὅμως οἱ ἴδιοι γεωργοὶ μᾶς ἐδήλωσαν ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι εἶναι ἐξόχως ἐλαστικοί, ὅτι ποικίλουν σημαντικῶς εἰς καθ' ἑοικωμένην οἰκονομίαν καὶ ὅτι τὸ πραγματικὸν γεγονὸς εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῶν λογαριασμῶν τῆς οἰκιακῆς γεωργικῆς οἰκονομίας εἶναι ὅτι αὕτη καὶ τὰ ζῶα τῆς τρώγουν ὅ,τι ἔχουν καὶ ὅσο ἔχουν.

Παρατηροῦμεν δηλαδὴ ὅτι διὰ νὰ σταθῇ παρ' ἡμῖν ἡ μικρὰ γεωργικὴ ἐκμετάλλευσις χρειάζεται ἐκτὸς τοῦ παράγοντος τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τῆς οἰκογενείας καὶ μεγάλην ἐλαστικότητα τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας τῶν γεωργῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηροῦμεν ὅτι μέρος τῶν γεωργῶν, οἱ ἀγοροεργαταὶ καὶ οἱ ἀστογεωργοί, ἦτοι αἱ IV, V καὶ VI κατηγορίαι ἔχουν ἐλαστικότητα εἰς τὰ ἔσοδά τους καὶ διάφορον κατ' ἑ-
τος ἔλλειμμα καὶ ὅτι τοῦτο καλύπτεται ἢ διὰ τοῦ ὑποσιτισμοῦ τῶν ἐκ τῶν γεωγῶν, ἐπίσης παρατηροῦμεν ὅτι ἐὰν δὲν ὑπῆρχον οἱ διάφοροι πρόσθετοι πόροι ἰδίως δὲ οἱ ἐκ τῆς μεταξοβιομηχανίας τοιοῦτοι, ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῶν Σουφλιωτῶν θὰ ἦτο ἀρκετὰ δύσκολος.

Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης εἶναι ὅτι παρ' ὅλην τὴν ἐπικρατοῦσαν κρείσιν καὶ τὴν στενότητα τῆς γῆς δὲν παρατηρεῖται διαρροὴ τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως Σουφλίου. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν πολυμυρρίαν τῶν προσθέτων πόρων, εἰς τὴν εἰδίκευσιν τῆς γεωργίας των καὶ εἰς τὸ λιτοδίαιτον εἶδος τῆς ζωῆς των.

Β'. Συμπεράσματα και προτεινόμενοι ενισχύσεις.

1ον) Ὁργάνωσις παραμεθορίου ἑβδομαδιαίας ἀγορᾶς.

Ἐκ τῶν προηγούμενων ἀναφερθέντων στοιχείων παρατηροῦμεν ὅτι ἡ υγιὲς οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῆς κομποπόλεως Σουφλίου ὡς οἰκονομικὸν ἀστικὸν κέντρον μεταπολεμικῶς ἐσταμάτησε λόγω τῆς ἀπωλείας τοῦ πέραν τοῦ Ἑβρου εὐρυτάτου καὶ πλουσιωτάτου Hinterland, ἔχει δὲ ὡς ἐκ τούτου σήμερον αὕτη ἓνα νοσηρὸν ὑπερπληθυσμὸν ἐπαγγελματιῶν καὶ περιορίσθη εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς μικρᾶς καὶ μόνον περιοχῆς τῆς ὑποδιοικήσεως Σουφλίου τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀπὸ 52—60.000 ποὺ ἦσαν προπολεμικῶς εἶναι σήμερον μόνον 26.240.

Ἐν τοῦτοις ὅμως ἡ κομποπολις Σουφλίου προὐρίσται λόγω τῶν δυναμικῶν σημερινῶν ὁρῶν τῆς θέσεώς της νὰ εἶναι τὸ ἐμπορικὸν κέντρον καὶ τῆς πέραν τοῦ Ἑβρου τέως περιοχῆς του καὶ ἔχει τὸ τοπικὸν πλεονέκτημα τῆς φυσικῆς ἐξυπηρετήσεως τῶν ἀναγκῶν τῶν πέραν τοῦ Ἑβρου τουρκικῶν χωρίων.

Οὕτω διὰ τὴν πέραν τοῦ Ἑβρου τουρκικὴν περιοχὴν τῆς τέως ὑποδιοικήσεως Σουφλίου σήμερον, ὡς οἰκονομικὸν κέντρον εἶναι ἡ ἀγορὰ τοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ, ἡ ὁποία ἀπέχει ἀπὸ τὰ περισσότερα χωρία περὶ τὰς 10—20 ὥρας μετ' ἐπιστροφῆς χωρὶς νὰ ἀποτελῇ αὕτη καὶ σοβαρὰν ἀγορὰν διὰ τὴν εὐχερῇ πώλησιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων τῶν χωρικῶν. Ἐνῶ ἀπὸ τὸ Σουφλί ἡ ἀπόστασις πικίλλει ἀπὸ 1) 2—4 ἢ 5 ὥρας μόνον, τὸ δὲ Οὐζοῦν Κιοπροῦ δὲν δύναται ἐμπορικῶς νὰ συναγωνισθῇ τὸ Σουφλί.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἐξῆς γεγονός, τὸ ὁποῖον ἔγινε πρὸ ἡμερῶν.

Κάποιος χωρικὸς ἀπὸ τὸ Ἐντέ-Κιοϊόν μετέφερε διὰ κάρρου, τὸ ὁποῖον ἐνοικίασεν, ἓν φορτίον σικάλεως εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ. Ἐκεῖ δὲν εὐρέθη ἀγοραστῆς.

Ὁ δὲ ἀγωγιάντης παρὰ τὰς παρακλήσεις τοῦ ενδιαφερομένου χωρικοῦ, δὲν ἐδέχετο ὡς ἀγώγιον νὰ λάβῃ ὁλόκληρον τὸ φορτίον τῆς σικάλεως (περὶ τὰς 300 περίπου δκάδ.).

Τὸ γεγονός τοῦτο δίδει μίαν μικρὰν ἰδέαν τῶν δυσκολιῶν τῆς ἀγορᾶς τοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ διὰ τὰ πέραν τοῦ Ἑβρου Τουρκικὰ χωρία τῆς τέως ὑποδιοικήσεως Σουφλίου.

Πρέπει ἐπομένως νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ταχύτερα ὁργάνωσις ἑβδομαδιαίας παραμεθορίου ἀγορᾶς, εἰς τὸ Σουφλί. Τοιαύτη ἐλειτούργησε κατὰ τὸ 1925, ἔπειτα ὅμως κατηργήθη τῇ ἀντιδράσει τῶν ἐμπόρων τοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ.

Ἦδη ὅμως τὴν ἐπανάδουσιν τῆς παραμεθορίου ταύτης ἀγορᾶς

ἐζητήσαν οἱ ἐνδιαφερόμενοι Τούρκοι χωρικοὶ ἀποστείλαντες πρὸς τοῦτο καὶ ἀρμοδίαν ἐπιτροπὴν εἰς τὸν Μουσταφὰ Κεμάλ παστάν, ὅταν οὗτος τελευταίως μετέβη εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ὁ ὁποῖος ὑπεσχέθη, ὥς διεδόθη, ὅτι θὰ διατάξῃ τὴν ἴδρυσιν τελωνείου εἰς Ἐντέκιοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς λειτουργίας τῆς παραμεθορίου ταύτης ἀγορᾶς. Εἰς ἀνάλογα διαθήματα προσέβη καὶ ὁ Δῆμος Σουφλίου πρὸς τὰ ἡμέτερα Ὑπουργεῖα Ἐξωτερικῶν καὶ Οἰκονομικῶν πρὸς ἴδρυσιν τελωνείου ἐν Σουφλίῳ.

Καὶ ἡ μὲν Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐπανάδρυσε πράγματι τὸ τελωνεῖον Ἐντέκιοῦ ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1931. Τοῦτο τὸ ἐγνώρισεν εἰς τὸν Δῆμον Σουφλίου τὸ ἡμέτερον Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 589 ἐγγράφου του. Τὸ ἡμέτερον ὁμῶς Ὑπουργεῖον Οἰκονομικῶν δὲν προσέβη ἀκόμη εἰς τὴν ἴδρυσιν τελωνείου εἰς τὴν κωμόπολιν Σουφλίου.

Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι πρέπει τὸ ταχύτερον μὲν νὰ ἰδρυνθῇ τὸ τελωνεῖον Σουφλίου καὶ νὰ ἀρχίσῃ ἡ λειτουργία τῆς παραμεθορίου ταύτης ἀγορᾶς. Συγχρόνως ὁμῶς λόγῳ τῆς σοβαρότητος τῆς ἀγορᾶς ταύτης διὰ τὸ Σουφλί πρέπει νὰ ἀποσταλῇ ἐκεῖ ὄχι μόνον ἓνας φωτισμένος τελώνης ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριστος τῶν ἐπάρχων, ἵνα ὀργανωθῇ ὅσον τὸ δυνατόν καλλίτερον ἡ ἀγορὰ αὕτη καὶ ἐξιλιχθῇ βαθμυδὸν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ἐπὶ τὰ βελτίω. Σημειωτέον ὅτι τὸ 1925 κατὰ τὴν ἐξάμηνον διάρκειαν τῆς ἀγορᾶς ταύτης ἐπωλήθησαν εἰς τοὺς Τούρκους περὶ τὰ 400—500 κάρρα τοῦ Σουφλίου.

Ἐπὶ τοῦ προκειμένου φρονοῦμεν ὅτι ἡ Α.Τ.Ε. πρέπει νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, παρὰ τοῦ ὁποίου νὰ ζητήσῃ τὴν ταχύτεραν ἴδρυσιν τοῦ Τελωνείου Σουφλίου καθὼς καὶ τὴν καλλιτέραν ὀργάνωσιν τῆς παραμεθορίου ταύτης ἀγορᾶς.

2ον

Ἐνισχυσις γεωργικῶν κλάδων.

Προηγουμένως παρατηρήσαμεν ὅτι ἡ γεωργία τῆς κωμοπόλεως Σουφλίου ἔλαβε τὰς ἐκ τῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντός της ἐνδyeικνουμένας εἰδικεύσεις, ὅτι δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν μονομέρειαν ἐνὸς προϊόντος καὶ ὅτι μεταπολεμικῶς ἔγασε τὴν ἰσορροπίαν της λόγῳ τῆς καταστροφῆς ἐκ τῆς φυλλοξήρας τῶν ἀμπελώνων της, τοῦ σημαντικοῦ περιορισμοῦ τῶν ἐκτάσεων τῶν μωρεώνων καὶ τῆς μεγάλης πτώσεως τῆς τιμῆς τῶν κοινοκυλίων.

Ἦδη ζητεῖ αὕτη νὰ εὕρῃ βάσεις ἰσορροπίας. Κατωτέρω θὰ

παραθέσωμεν τὰς ἀπόψεις μας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἔχοντες ἐπ' ὄψει τὸ δυνατόν ἢ μὴ τῆς ταχύτητος τῆς προσαρμογῆς πρὸς τὰς νέας συνθήκας, καθὼς καὶ τὴν ἱκανότητα τῶν κατοίκων ὡς πρὸς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν πηγῶν παραγωγῆς καὶ τὴν δυνατότητα τῆς συνδρομῆς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζίης τῆς Ἑλλάδος διὰ κεφαλαίων ἢ καὶ τεχνικῆς καθοδηγήσεως.

Πρέπει ἐπίσης νὰ τονίσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ γεωργικὴ ἐπιχειρήσις τοῦ Σουφλίου λόγῳ τῆς φύσεως τῶν προϊόντων της, κοινούλια, ὀνομαστὰ κρασιά, ἔχει καὶ πρέπει νὰ ἔχη χαρακτηρὰ πολὺ περισσότερον βιομηχανικὸν καὶ ἐμπορικὸν παρὰ στενῶς γεωργικόν. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι τὸ μέλλον τῆς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως Σουφλίου καὶ ἡ χωρητικότης τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κωμοπόλεως Σουφλίου θὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τῆς προσαρμογῆς ἢ μὴ εἰς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην.

3ον

Χρηματοδότησις τῆς Α.Τ.Ε. διὰ τὴν ἀνασύστασιν τῶν ἀμπελώνων Σουφλίου.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς παρούσης ἐκθέσεως περιεγράψαμεν τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀμπελοφυτείας Σουφλίου. Ἦδη θὰ ἐξετάσωμεν τὴν σκοπιμότητα ἢ μὴ τῆς ἀνασυστάσεως μέρους τούτων καὶ τῆς χρηματοδοτήσεως τῆς βελτιώσεως ταύτης ὑπὸ τῆς Α.Τ.Ε. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ ἐγχώριος οἰνοπαραγωγὴ καθὼς καὶ ἡ μεσογειακὴ τοιαύτη διέρχεται σοβαρὰν κρίσιν, καὶ ὅτι ἡ κρίσις αὕτη φαίνεται ὅτι δὲν πρόκειται νὰ ὑπερπηδηθῇ ταχέως ἐκτὸς ἐὰν καταργηθῇ ἡ Ἀμερικανικὴ ἀπαγόρευσις τῶν ποτῶν καὶ ἐλαττωθῶν οἱ διάφοροι τελωνειακοὶ δασμοὶ τῶν διαφόρων κρατῶν ἐπιτρεπομένης οὕτω τῆς μεγαλυτέρας διαδόσεως τῶν κρασιῶν.

Ἡ κρίσις αὕτη ἔχει πραγματικῶς σημασίαν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν οἰνοπαραγωγὴν. Διὰ τὰς συνθήκας ὅμως τοῦ Νομοῦ Ἐβρου καὶ διὰ τὴν οἰνοπαραγωγὴν καὶ παραγωγὴν ἐπιτραπεζίων σταφυλῶν τοῦ τμήματος τούτου τῆς χώρας μας ἡ κατάστασις εἶναι τελείως διάφορος.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ τελωνείου Ἀλεξανδρουπόλεως αἱ κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν εἰσαχθεῖσαι ποσότητες οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν διὰ τοῦ λιμένος Ἀλεξανδρουπόλεως ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

Οινόπνευμα καθαρὸν μετατρεπόμενον ἐπιτοπίως εἰς οὔζον κατ' ἀναλογίαν 1 οἴνου πν. X 3 ὕδατος		Οἶνος	Διάφορα ἄλλα ποσά
Εἰς χιλιόγραμμα		Εἰς χιλιόγραμμα	Εἰς χιλιόγρ.
1295	400.000	1.005.678	232.794
1926	440.000	1.000.000	160.000
1927	379.365	767.084	150.876
1928	407.455	1.231.888	218.711
1929	373.000	1.030.322	174.740
1930	581.000	885.878	

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν βλέπομεν ὅτι σήμερον ὁ Νομὸς Ἑβρου, ὅστις ἀριθμεῖ 129.657 κατοίκους καθὼς καὶ μέρος τοῦ Νομοῦ Ροδόλης, διότι ἐκ τῶν ὡς ἄνω εἰσαγομένων ποσοτήτων μία παρτίδα ἀπορροφᾶται παρ' αὐτοῦ, καταναλίσκει περὶ τὸ 1.000.000 χιλ. οἴνου καὶ 1.200.000 χιλ. οὔζου (400.000×3).

Λαμβανόμενον δὲ ὑπ' ὄψει ὅτι εἰς ὁλόκληρον τὸν Νομὸν Ἑβρου αἱ μεχοὶ τοῦδε φυτευθεῖσαι ἀμπελοὶ ἀνέρχονται εἰς 3.000 β. στρ., ἐξ ὧν τὰ 1.300 β. στρ. εὐρίσκονται εἰς Σουφλί καὶ ὅτι διὰ τὴν παραγωγὴν 1.000.000 ὀκάδων οἴνου ἀπαιτοῦνται περὶ τὰ 4.500 β. στρ. ἀμπελῶν, βλέπομεν ὅτι ὡς ἔχει σήμερον ἡ ἐπιτόπιος ἀγορὰ, ὑπάρχει περιθώριον συστάσεως ἀμπελῶν εἰς τὸν Νομὸν Ἑβρου τόσον πρὸς παραγωγὴν οἴνου ὅσον καὶ ἐπιτραπεζίων σταφυλῶν.

Ἄλλως τε ἡ κατανάλωσις οἴνου δὲν πρόκειται νὰ παραμείνῃ εἰς τὸν Ν. Ἑβρου καὶ εἰς τὸ μέλλον ἐὰν ἀναπτυχθῇ ἡ οἰνοπαραγωγὴ Σουφλίου τόσον μικρά.

Διότι σήμερον τὰ μεγάλα βάθη τῶν μεταφορικῶν μέσων, ἰδίως αἱ φορτοεφορτώσεις τοῦ λιμένος Ἀλεξανδρουπόλεως καὶ τὸ τιμολόγιον μεταφορᾶς τῶν Ἀνατολικῶν σιδηροδρόμων ὑψώνουν εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τῆς χώρας μας σημαντικὰ τὰς τιμὰς τοῦ οἴνου, ὥστε νὰ γίνεται οὗτος ἀπροσπέλαστος εἰς τὰ βαλάντια τῶν χωρικῶν. Ἐπίσης δὲν γίνεται εἰς τὰς λοιπὰς τάξεις ἐπαρκὴς κατανάλωσις λόγῳ τῆς αἰσχίστης ποιότητος τῶν ἀποστελλομένων ἐκεῖ οἴνων, οἱ ὅποιοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι τεχνικὰ κατασκευάσματα.

Ἐνῷ ἀπεναντίας ἡ οἰνοπαραγωγὴ Σουφλίου θὰ δώσῃ εἰς τὴν ἀγορὰν ὅχι μόνον εὐθηνώτερον ἀλλὰ καὶ ἀσυγκρίτως καλλίτερον καὶ πρὸ παντὸς γνήσιον οἶνον.

Μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν κατανάλωσιν τῶν οἴνων Σουφλίου ἔχει ἐπίσης ἡ παλαιὰ καλὴ φήμη τούτων.

Ἐκτὸς τούτου ὁ Σουφλιώτης ἀμπελουργὸς θὰ μεταφέρει καὶ θὰ πωλῇ ὁ ἴδιος τὰς σταφυλάς του εἰς τὰ διάφορα χωρία τῆς πε-

ριφρεΐας Διδυμοτείχου, Ὀρεστιάδος καὶ Σουφλίου ἐπ' ἀνταλλαγῇ μὲ σίτον καὶ μὲ διάφορα ἄλλα γεωργικὰ προϊόντα ἐξοικονομῶν οὕτω τὸ πλείστον τοῦ ἐτησίου ἄρτου του. Ἐπίσης αἱ ἀμπελοι τῆς Α. Θράκης κατεστράφησαν, ἡ δὲ ἀνασυστάσις των εἶναι προβληματικὴ παρὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων γεωργῶν, οἵτινες ἀσχολοῦνται ἀνέκαθεν καθῶς καὶ σήμερον μόνον μὲ τὰ δημητριακὰ. Ἐπομένως δὲν ἀποκλείεται καὶ ἡ ἐκεῖ κατανάλωσις τῶν ἀμπελοφυτικῶν προϊόντων Σουφλίου.

Σημαντικὴ ἐπίσης κατανάλωσις οὕζο καὶ σταφυλῶν θὰ γίνεταί εἰς τὴν παραμεθόριον ἀγορὰν Σουφλίου ἐὰν αὕτη θὰ συνεχισθῇ ἀπροσκόπτως. Ἐπίσης τὸ Σουφλί δύναται νὰ παραγάγῃ κατὰ 7 ἡμέρας πρωϊμότερον τὸ Χαφούζ-ἀλῆ ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, ἐπομένως δὲν ἀποκλείεται ἀργότερον καὶ ἡ ἀποστολὴ τῶν ἐπιτραπέζιων τούτων σταφυλῶν εἰς τὰς ἀγορὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ, εἰς ἃς ἀποστέλλει σήμερον ἡ Βουλγαρία, μέσον Σβίλγκραντ.

Ἄλλος σοβαρὸς λόγος ὑπὲρ τῆς ἀνασυστάσεως τῶν ἀμπελῶνων Σουφλίου εἶναι ὁ ἐξῆς:

Ἡ κωμόπολις Σουφλίου ἔχει μεγίστην στενότητα γῆς. Αἱ ἐκτάσεις τῆς παλαιᾶς ἀμπελοφυτεΐας Σουφλίου εἶναι ἀκατάλληλαι δι' ἄλλας καλλιεργείας, τέλος οἱ κάτοικοι Σουφλίου, οἱ ὅποιοι εἶναι πολὺ καλοὶ ἀμπελοφυτοὶ καὶ καλλίτεροι οἰνοποιοί, στεροῦνται ἐπαρκῶν πεδίων ἐργασίας καὶ δρᾶσεως λόγῳ τῆς στενότητος γῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως ἄλλων συνεχῶν ἐργασιῶν. Ἐπομένως ὅσον δήποτε εὐθιγὰ καὶ ἂν εἶναι τὰ προϊόντα τῆς ἀμπελῶν, οὗτοι πάντα θὰ ἔχουν συμφέρον νὰ φυτεύσουν τὰς ἐκτάσεις των ἐκείνας δι' ἀμπελῶν ἐφ' ὅσον θὰ τὰς καλλιεργοῦν αὐτοπροσώπως καὶ δὲν θὰ εὐρίσκωσιν ἐντὸς τοῦ χωρίου μεγαλείτερα ἡμερομίσθια εἰς ἄλλας ἐργασίας.

Τέλος εἰς τὰς περιφερείας Ὀρεστιάδος, Διδυμοτείχου καὶ Ἀλεξανδρουπόλεως δὲν πρόκειται νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ εἰς τὸ μέλλον σοβαρῶς ἡ ἀμπελοφυτεία καθ' ὅσον οἱ κάτοικοι αὐτῶν δὲν γνωρίζουσι περὶ αὐτῆς, οἱ πλείστοι δὲ τούτων ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὰ δημητριακὰ καὶ τὴν κτηνοτροφίαν.

Τέλος οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως Σουφλίου ἔχουσι ὅλας τὰς ἀπαιτήτους γνώσεις καὶ ἱκανότητας, ὥστε οἱ ἴδιοι καὶ μὲ τὴν προσωπικὴν ἐργασίαν τῶν οἰκογενειῶν των νὰ κάμωσι καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἐκ τῆς ἀμπελοφυτείας προϊόντων των.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων προκύπτει ὅτι τόσον οὐ ὑποκειμενικοὶ ὅσον καὶ οἱ ἀντικειμενικοὶ ὅροι εἶναι λίαν κατάλληλοι διὰ

τὴν ἀνασύστασιν τῶν ἀμπελώνων Σουφλίου καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἰσηγοίμεθα τὴν χρηματοδότησιν τούτων.

Αἱ ἄμπελοι Σουφλίου θὰ ἀνασυσταθοῦν, ὡς εἴπομεν, εἰς τὰς παλαιὰς αὐτῶν τοποθεσίας. Αὗται εἶναι αἱ κατωτέρω, εἰς τὰς ὁποίας προσαρμοζονται αἱ κάτωθι ἀναφερόμεναι ποικιλίαι ἀμερικανικῶν κλημάτων κατὰ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Ἀμπελουργίας κ. Π. Παπαδοπούλου.

1) Κιοῦ Ντερε	προσαρμοζομένη ποικιλία	1202
2) Λέλεκας	» »	Lot & 1202
3) Μυγδαλιές	» »	420A
4) Μπαντιὰ Καλύβα	» »	1202
5) Τρανὴ πέτρα	» »	420A Lot &
6) Μόρσα	» »	420A & 3309
7) Πέλτε ἀνέμια	» »	420A Lot & 3309
8) Διαβόλου Ρέμμα	» »	41B, 420A Lot &
9) Λαγόγερος	» »	41B, 420A
10) Καρδακᾶς	» »	47B,
11) Καρακάξα	» »	41B,
12) Καλπὰνι Πηγάδι	» »	1202
13) Μεντίλ	» »	1202 & 41B
14) Μπεξὴ Τσαρντάκ	» »	41B,
15) Γιαμάς	» »	420A Lot &
16) Ἀρπατζάνια	» »	Lot & 3309

Ἐμβόλια δὲ δεόν ἀπαραιτήτως νὰ χρησιμοποιηθῶσιν ἢ οἰνοποιήσιμος ἐγγχωρία ποικιλία Καραλαχανᾶς, ὅστις εὐτυχῶς ὑπάρχει ἀκόμη, ὡς ἐπιτραπέζια δὲ τὰ δυνάμενα νὰ μεταφερθῶσιν εἰς μακρινὰς ἀποστάσεις καὶ κυρίως τὸ χαφουῆ ἀλλή καὶ τὸ ραζακί. Ἐπίσης θὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ τὸ Τσαούς, τὸ ὁποῖον εἰς ὠρισμένας τοποθεσίας ὠριμάζει ἀρκετὰ προῖτως.

Τί ποσὸν δανείου πρέπει νὰ χορηγηθῇ κατὰ Β. στρέμμα ἄμπελου;

Κατωτέρω παραθέτομεν ἀναλυτικὸν πίνακα ἐξόδων συστάσεως ἐνὸς β. στρ. ἄμπελου Σουφλίου.

Ἔξοδα πρώτου ἔτους.

Στορεμμάτισμα 25 ἡμερ. $\times 40$	1.000 δρχ.
Τὰ ἐδάφη Σουφλίου εἶνε γενικῶς εὐζωλοδούλευτα.	
Χάραξις καὶ φύτευσις 5 ἡμερ. ἀνδρῶν $\times 40 = 200$	
2 ἡμερομ. γυναικῶν $\times 25 = 50$	250 »
1ον, 2ον καὶ 3ον τσάπισμα 6 1)2 ἡμ. $\times 40$ δρχ.	260 »
Κοπή ἐπιφανειῶν ριζιδίων 1)2 $\times 40$	20 »
1ον δικέλισμα τέλη φθινοπώρου 4 $\times 40$	160 »
Ἀξία κλημάτων ἀπλῶν ἐρρίζων 500 $\times 1,20$	600 »
Ἐμβολιασμὸς καὶ σκέπασμα 500 κλημ. $\times 0,60$	300 »
Συμπλήρωσις ἐλλειπόντων ἀγρίων λόγω ἐνδεχομένης ἀπτυχίας δι' ἐμβολιασμένων 150)ο 75 $\times 2,50$	187.50»
Φύτευσις αὐτῶν 1 $\times 40$	40 »

Σύνολον ἐξόδων 1ου ἔτους 2.817.50 »

Ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου οἱ ἐνδιαφερόμενοι συνεταῖροι ἀμπελοποιοὶ ζητοῦν τὰς 2.000 δρχ. μόνον ὡς μεσοπρόθεσμον δάνειον καθ' ὅσον τὴν ὅλην ἐργασίαν οἱ περισσότεροι θὰ τὴν κάμουν προσοπικῶς, ἄλλοι δὲ ὡς ὠρισμένοι ἀστογεωργοὶ ἐπαγγελματῆαι θὰ πληρώσουν μόνον τὸ στορεμμάτισμα, τὰς δὲ ὑπολοίπους ἐργασίας θὰ τὰς ἐνεργήσουν διὰ τῆς προσωπικῆς τῶν ἐργασίας.

Ἐπίσης αἱ μέθοδοι τῆς καρποφορίας ἀπαραίτητοι ἐργασίαι καὶ περιποιήσεις τῶν ἀμπελώνων θὰ γίνωνται διὰ τῆς αὐτοπροσώπου οἰκογενειακῆς ἐργασίας τῶν ἐνδιαφερομένων καὶ οὐχὶ δι' ἡμερομισθίων, πράγμα τὸ ὁποῖον φυσικὰ οὐδόλως θὰ συνέφερε.

Λογαριασμὸς ἐνὸς β. στρέμματος ἀμπέλου

Ἔσοδα κατ' ἔτος καὶ κατὰ μέσον ὄρον.

Ἐκ πωλήσεως σταφυλῶν	
500 ὀκ. σταφυλὴ 50 ο)ο οἶνοι $= 250$ ὀκ. $\times 4$ δρ.	1.000 δρχ.
Οὕξο 10 ο)ο ἐπὶ τοῦ ὑπολοίπου	
50 ο)ο $= 25$ ὀκ. $\times 30$ δρχ.	750 »

1.750 »

Ἐκ πωλήσεως σταφυλῶν

500 ὀκ. $\times 3$ δρχ. 1.500 δρχ.

Ἐξοδα

Ξελάκωμα 2×40 δρχ.	80 δρχ.
1ον δικέλισμα βαθὺ 4×40	160 »
2ον δικέλισμα 2×40	80 »
Δευτερώματα 3×40	120 »
Κλάδευμα 1×40	40 »
Καταπολέμησις ἀσθενειῶν	250 »
Ἀσφάλειαι	60 »
Συγκομιδὴ $1 \times 4 \times 1 \times 25$	45 »
Μεταφορὰ	50 »
	885 »
Πάτημα 1×25	25 »
Τράβηγμα 1×25	25 »
Ἀδειασμα τριποῦρου κ.τ.τ. 2×25	50 »
Τράβηγμα οὔζου 2×40	80 »
Καύσιμος ὕλη καὶ γλικάνισο	40 »
Τοχορροφώλισιον τῶν 2.000 δρχ.	272 »
	1.377 »
Ἦτοι ἔχομεν	

Ἐὰν δὲν οἰνοποιήσωμεν τὰς σταφυλάς.

Ἔσοδα	1.500 δρχ.
Ἐξοδα 885×272	1.157 »
	343 »

Ἐὰν οἰνοποιήσωμεν τὰς σταφυλάς.

Ἔσοδα	1.750 δρχ.
Ἐξοδα	1.377 »
	393 »

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατηροῦμεν 1) ὅτι ἡ οἰκογένεια Σουφλίου τῶν 4, 5 καὶ 6 κατηγορίας, ἐὰν φυτεύσῃ 3 β. στρ. Ἀμπέλου θὰ ἔχῃ ἐπὶ πλέον ἀκαθάριστον κατ' ἔτος πρόσοδον 4500—5250 δρχ. καθ' ἑκάστην καὶ τὸ ἐτήσιον πετμεῖζι τῆς μὲ διάφορα ἄλλα ζαχαρόπηκτα.

2) Ὅτι ἡ Ἀμπελοργία Σουφλίου θὰ δυνηθῇ νὰ τραβήξῃ τὸν

δρόμον της μόνον διὰ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας καὶ ἄνευ ἄλλης ἐπιβαρύνσεως τῶν ἀμπελώνων των ἢ ἐργαλείων οἰνοποιίας.

Ταῦτα πάντα πρέπει νὰ γίνωσι διὰ τῆς οἰκονομίας καὶ προσωπικῆς ἐργασίας τῶν ἐνδιαφερομένων, καὶ

3) Ὅτι ἐκ τῆς ἀκαθαρίστου κατὰ β. στρ. προσόδου σαφῶς φαίνεται ὅτι τὸ ἐτήσιον χρεωλύσιον τῶν 272 δρχ. κατὰ β. στρ. εὐκόλως θὰ πληρῶνεται ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερομένους.

Ἑ Ἀξία ἐνὸς β. στρέμματος ἀμπέλου εἰς Σουφλί.

Μέχρι τινὸς καὶ πρὶν ἀκόμη ἀρχίσει ἡ ἀνασύστασις τῶν ἀμπελώνων Σουφλίου ἡ ἀξία 1 β. στρ. εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀμπελοφυτείας ἦτο μικρά. Ἦδη ὅμως ὁπότε ἤρχισεν ἡ τακτικὴ ἀνασύστασις τῶν ἀμπελώνων ταῦτα ὑπερτιμήθησαν. Οὕτω σήμερον ἡ ἀξία 1 β. στρ. εἰς τὰς ἐκεῖ τοποθεσίας κυμαίνεται ἀναλόγως τῆς θέσεώς τευ ἀπὸ 500—1.500 δρχ. Ἐν β. στρ. ἀμπέλου ἔχει ἀξίαν 5.000 περίπου δρχ.

Κατὰ ταῦτα καταλήγοντες προτείνομεν νὰ χορηγηθῇ εἰς τὰ μέλη τοῦ γεωργικοῦ Πιστωτικοῦ Συνεταιρισμοῦ Σουφλίου μακροπρόθεσμον δάνειον 2.000 δρχ. κατὰ β. στρ. ἀμπέλου ὀκταετοῦς προθεσμίας.

Τοῦ δανείου τούτου αἱ τοκοχρεωλντικαὶ δόσεις πρέπει νὰ ἀρχίσουν ἀπὸ τὸ τέταρτον ἔτος, κατὰ δὲ τὴν πρώτην τετραετίαν νὰ πληρῶνεται μόνον ὁ τόκος αὐτοῦ.

Ἐπίσης δάνειον πρέπει νὰ δοθῇ μόνον εἰς τὰς 4, 5 καὶ 6 κατηγορίας οἰκογενειῶν, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τοιαύτας.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ὑποκαταστήματος Ἑθνοτραπέζης Σουφλίου ἤλεγξε λεπτομερῶς τὸν ὑπὸ τοῦ Γ. Π. Συνεταιρισμοῦ Σουφλίου ὑποβληθέντα κατάλογον καὶ μᾶς ἐδήλωσεν ὅτι πράγματι οὗτοι ἀνήκουν εἰς τὰς ἄνω κατηγορίας.

Τὰ ὡς ἄνω μέλη θὰ φυτεύσουν 429 β. στρ. ἐπομένως δέον νὰ χορηγηθοῦν δάνεια 858.000 δρχ. εὐνόητον ὅτι τὸ δάνειον πρέπει νὰ χορηγηθῇ εἰς δύο δόσεις σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἐργασίας καὶ κατόπιν αὐστηρᾶς παρακολουθήσεως τῆς ὑπηρεσίας Α.Τ.Ε.

Ὁ καθορισμὸς τῆς προσαρμοζομένης ποικιλίας πρέπει νὰ γίνῃ διὰ τὴν ἔκτασιν ἐνὸς ἐκάστου συνεταίρου ὑπὸ τοῦ ἐπιθεωρητοῦ κ. Π. Παπαδοπούλου. Ἡ προμήθεια τῶν κλημάτων καλὸν εἶναι νὰ γίνῃ παρὰ τῶν Κρατικῶν φυτωρίων ἐὰν ἔχουν τὰς ἀπαιτουμένας ποσότητας κλημάτων, ἂν ὅχι πρέπει νὰ διαταχθῇ ὁ κ. Π. Παπαδόπουλος ὅπως ἐλέγχῃ τὰ ὑπὸ τῶν διαφόρων προμηθευτῶν χορηγηθισόμενα κλήματα.

Σηροτροφία καὶ βιοτεχνία τῆς μετάξης.

Ἡ σηροτροφία διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ πλήρως τὰς ἐξασκούσας αὐτὴν γεωργικὰς οἰκογενεῖας πρέπει νὰ συνδυάξῃ τὴν μωρεοκαλλιέργειαν, τὴν οἰκιακὴν μεταξουργίαν καὶ τὴν βιοτεχνίαν τῆς μεταξοῦφαντουργίας.

Τὸ ἀπαραίτητον ἐσωτερικὸν στήριγμα τῆς εἰδικευμένης αὐτῆς γεωργικῆς ἐκμεταλλεύσεως εἶναι ἡ οἰκιακὴ βιοτεχνία τῆς μετάξης. Ὅπως εἰς τὴν διημιτριακὴν γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν τὸ ἐσωτερικὸν ἀπαραίτητον οἰκονομικὸν στήριγμά της εἶναι ἡ μικρὰ κτηνοτροφία, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι διὰ τὴν κουκουλοπαρὰγωγὴν εἶναι ἡ οἰκιακὴ βιοτεχνία τῆς μετάξης.

Ἄλλως τε προηγουμένως εἶδομεν τί μεγάλην σημασίαν ἔχουν διὰ τὸ Σουφλί οἱ ἐκ τῆς μεταξοβιομηχανίας πρόσθετοι πόροι, οἱ ὅποιοι ἐὰν ἔλειπον, θὰ ἐδιημιουργεῖτο ἐκεῖ διαλυτικὴ οἰκονομικὴ κρίσις.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐκ τοῦ συνολικοῦ μέσου ἔτησίου ποσοῦ κουκουλοπαρὰγωγῆς τῆς Ἑλλάδος τῶν 2.000.000 περίπου ὀκάδων χλωρῶν κουκουλίων, αἱ 1.200.000 ὀκ. νηματοποιοῦνται καὶ βιομηχανοποιοῦνται ἐν τῷ τόπῳ, αἱ ἕτεραι δὲ 800.000 ὀκ. ὑπὸ μορφὴν ξηρῶν κουκουλίων ἐξάγονται εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν. Ἐπίσης εἰς τὰς αὐτὰς χώρας ἐξάγεται κατ' ἔτος ἀρκετὴ ἀναπνυσμένη μέταξα.

Οἱ κατωτέρω ἀναφερόμενοι ἀριθμοὶ μᾶς δεῖκνουν τὴν κίνησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλληνικῆς μεταξοβιομηχανίας.

Ἔτη	Κατανάλωσις ξηρῶν κουкул. εἰς χιλ.	Παραγωγή μετά- ξης εἰς χιλ.	Μέση τιμὴ με- τάξης κατὰ χιλ.
1921	140.000	35.000	250
1922	224.000	56.000	540
1923	230.000	57.000	780
1924	230.000	57.500	690
1925	350.000	87.500	650
1926	400.000	100.000	720

Ἐκ τῆς παραχθείσης ταύτης Ἑλληνικῆς μετάξης αἱ κάτωθι ποσότητες ἐξήχθησαν εἰς Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, αἱ δὲ ὑπόλοιποι ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν μεταξοῦφαντουργείων.

Ἔτη	χιλγ.
1921	10.260
1922	7.880

1923	24.860
1924	25.630
1925	49.000
1926	48.840

Ἡ παραγωγή Ἑλληνικῶν μεταξωτῶν ὑφασμάτων ὑπὸ τῶν 6 Ἑλληνικῶν μηχανικῶν μεταξοϋφαντουργείων ἀνῆλθεν :

Κατὰ τὸ 1926 εἰς 7.400,000 πήχεις

» 1927 εἰς 236.837.300 »

Συγχρόνως ἡ ἐξαγωγή Ἑλληνικοῦ συναλλάγματος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διὰ τὴν ἀγορὰν ἐκεῖθεν διαφόρων μεταξωτῶν ἀνῆλθεν :

Κατὰ τὸ 1926 εἰς 149.557.785 Δραχ.

» 1928 εἰς 236.837.300 »

Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ μεταξοϋφαντουργία τοῦ βιομηχανοῦ Ναθαναὴλ καὶ Σίας, ἰδρυθεῖσα πρὸ πενταετίας διὰ 100δραχμῶν μετοχῶν, ἔφθασε σήμερον εἰς τὸ σημεῖον ὥστε αἱ μετοχαὶ τῆς νὰ τιμῶνται εἰς τὸ Χρηματιστήριον ἀντὶ 400 δραχ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν συνάγομεν τὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

1ον) Ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ μεταξοβιομηχανία ἀκολουθεῖ τὴν ἀνιούσαν κλίμακα.

2ον) Ὅτι ὑπάρχει ἀκόμη σημαντικὸν περιθώριον ἀναπτύξεως αὐτῆς, διότι οὔτε ὁλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν παραγωγὴν κουκουλίων καταναλίσκει, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰς καταναλωτικὰς ἀνάγκας τῆς χώρας καλύπτει.

Ἐπομένως τὸ μεγαλείτερον σημερινὸν πρόβλημα μιᾶς βιομηχανίας δηλαδὴ ἡ ἀγορὰ καταναλώσεως εἶναι λελυμένον παρ' ἡμῖν τοσοῦτον μᾶλλον καθόσον αὕτη προστατεύεται προνομιακῶς παρὰ τοῦ Κράτους, καὶ ἡ πρώτη ὕλη παράγεται παρ' ἡμῖν.

Ἐπομένως ἡ οἰκιακὴ βιοτεχνία ἐν Σουφλίῳ εἴτε διὰ τῆς παραγωγῆς μετάξης εἴτε διὰ τῆς ὑφάνσεως μεταξωτῶν ὑφασμάτων διὰ τῶν οἰκιακῶν ἐργαλειῶν δέν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ἐπιτύχη, σημειωτέον δὲ ἐπίσης ὅτι εἰς τὸ Σουφλί καὶ αἱ γυναῖκες ἔχουν εὐδικηνθῇ εἰς τὰ ἐκεῖ ἐργοστάσια ἀλλὰ καὶ τὰ μετάξια καὶ μεταξωτὰ τοῦ Σουφλίου ἔχουν ἤδη ἀρκετὰ καλὴν φήμην.

Τὰ ἐκ τῆς βιοτεχνίας ταύτης κέρδη ὑπολογίζονται περίπου ὡς ἑξῆς :

1ον) Ἀξία κουκουλίων καὶ μετάξης

(Χρηματιστήριον Μιλάνου 12 Σεπτεμβρίου 1930)

α) Κουκούλια ξηρὰ (ἀποδόσεως 4) 1) λιρέτται 19.25

β) Ἀξία 4 χιλγ. ξηρῶν κουκουλίων

(4 γιλγ. παράγουν 1 ὁκᾶν μετάξης)

× 19.25 λιρέττες =

77

Παραγωγή 1 χιλ. μετάξης

Ἄξια αὐτοῦ λιρέτ.

138

Ἄρα ἔχομεν κέρδος ἐπὶ 4 χιλ. ξηρῶν κουκουλίων λιρέττες 61 ἥτοι 244 δραχ.

Τὰ ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου ἔξοδα ἀποσβέσεως μηχανημάτων κτλ. εἶναι μικρά, ἐνῶ ἀπεναντίας τὸ μεγαλειότερον ποσοστὸν ἀποτελεῖ τὴν ἀξίαν τῶν ἡμερομισθίων.

2ον) Ἐπίσης κατωτέρω παραθέτομεν τοὺς λογαριασμοὺς τῆς χήρας Τουλουβῆ ἥτις ἔξασκεῖ κατ' οἶκον ἐν Σουφλίῳ τὴν βιοτεχνίαν τῆς μεταξοῦφαντουργίας διὰ προτογόνων μέσων.

Αὕτη ἔχει πρωτόγονον ἀναπνηστήριον καὶ ἐπομένως θὰ ἔχῃ μικροτέραν ἀπόδοσιν μετάξης, ἀπασχολεῖ δὲ δύο μικρὰ κορίτσια ὡς βοηθοὺς.

Κατὰ τὰς καλοκαιρινὰς ἡμέρας δύναται νὰ ὑφάνῃ μὲ τὸν ἐργαλειό της 1—1 1/2 μέτρα τὴν ἡμέραν πλάτος 0,70—0,80 μ.

Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς της 1 κομματί 6 μέτρων ὑφάσματος ἔχει τὸ ἔξις κόστος :

Ἄξια κουκουλίων, καυσίμιον ὕλης, ἐργατικά βοηθητικῶν κοριτσιῶν δραχ. 900. Τὰ 6 ταῦτα μέτρα τὰ πωλεῖ περὶ τὰς 1.500 δραχ. ἥτοι παραμένει εἰς αὐτὴν καθαρὸν κέρδος 600 δραχ. Ἡ ὡς ἄνω χήρα λέγει ὅτι μὲ τὰ μέσα ποὺ διαθέτει δὲν μπορεῖ νὰ κἀμῃ παραπάνω ἀπὸ 12 μέτρα τὸν μῆνα ἥτοι ἔχει αὕτη κατὰ μῆνα ἔσοδα ἀπὸ τὴν οἰκιακὴν ταύτην βιοτεχνίαν δραχ. 1.200 τὸν μῆνα καὶ ἐπομένως ἐτησίως 14.400 ποσὸν ἐξαιρετικὰ σημαντικὸν διὰ οἰανδήποτε οἰκογένειαν ἐννοεῖται ὅτι τὰ ἔσοδα μιᾶς πολυμελεστεράς οἰκογενείας θὰ εἶναι μεγαλύτερα καθόσον αὕτη δὲν θὰ πληρῶνῃ βοηθητικά ἡμερομίσθια.

Ἡ ὡς ἄνω χήρα ἰσχυρίζεται ὅτι μὲ νέον ἀναπνηστήριον, κλωστήριον, καὶ ἐργαλεῖον θὰ δυνηθῇ νὰ διπλασιάσῃ τὴν ἀπόδοσιν της καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀγορᾶς τούτων ζητεῖ μακροπρόθεσμον δάνειον δραχ. 15—20.000.

Ὁ εἰδικὸς μεταξοπαραγωγὸς καὶ ἰδιοκτῆτης ἑνὸς τῶν μεταξουργίων Σουφλίου κ. Παν. Χατζῆ-Σάβας μᾶς ἔδωκε τοὺς ἔξις ἀριθμοὺς ἀπὸ τὸ ἐργαστάσιόν του :

4 χλμ. ξηρὰ κουκούλια = 1 χλμ. μετάξης

Ἀναπήνησις 4 χιλ. ξηρῶν κουκουλίων

Ἐργατικά, καυσίμος ὕλη καὶ ἀπόσβεσις μηχανημάτων δραχ.

160

Ἐκ τοῦ ποσοῦ τῶν ἐξόδων ἀφαιρεῖται ἡ ἀξία τῆς

κατωτέρας μετάξης (frisons)	
Ἀξία 4 χιλγ. ξηρ. κουκούλιων $\times$ 90	360 Δραχ.
	520 »
Ἐκ πωλήσεως	
1 χιλ. μετάξης δραχ.	620
ἴτοι κέρδος τοῦ βιομηχάνου κατ' ὁκῶν μετάξης	
620—520	100 Δραχ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀριθμῶν σαφῶς καταφαίνεται ἡ σπουδαιοτάτη σημασία τῆς βιοτεχνίας τῆς μετάξης. Διὰ τοῦτο ἡμεῖς προτείνομεν τὸ ἐξῆς :

1ον) Νὰ ἐκλεγοῦν μετὰ μεγάλης προσοχῆς πρὸς τὸ παρὸν δέκα μόνον οἰκογένειαι Σουφλίου δυνάμεναι νὰ ὀργανώσουν ἐπιτυχῶς τὴν βιοτεχνίαν τῇ παραγωγῇ μετάξης καὶ ὑφάνσεως δι' ἐργαλειῶν κατ' οἶκον.

2ον) Νὰ προμηθευθῇ καὶ νὰ χορηγήσῃ ἡ Α.Τ.Ε. εἰς αὐτάς

1) Ἐν ἀναπληστήριον

2) Ἐν κλωστήριον

καὶ 3) Ἀργαλειὸν καὶ 2 προυβὲ διὰ τὰς 10 οἰκογενείας. Τὰ ὡς ἄνω ἐργαλεῖα πρέπει νὰ παραγγελθοῦν εἰς Ἱταλίαν ὅπου κατασκευάζονται πολὺ καλοῦ συστήματος τοιαῦτα. Ἡ σηροτροφικὴ ὑπηρεσία τοῦ Ὑπ. Γεωργίας ἴσως θὰ ἐξηγῇ ἐπ' αὐτοῦ ἐνδιαφερούσας πληροφορίες.

3ον) Τὰς οἰκογενείας ταύτας πρέπει κατ' ἀρχὰς νὰ τὰς παρακολουθήσῃ ἡ Α.Τ.Ε. ἐνισχύουσα αὐτάς τόσον ὑλικῶς ὅσον καὶ ἠθικῶς διὰ τῆς ἀπονομῆς κατ' ἔτος εἰς 2—3 οἰκογενείας χρηματικῶν βραβείων.

Ἐπίσης συνεννοουμένη ἡ Α.Τ.Ε. μὲ τὰ μεταξοῦφαντουργεῖα Ἀθηνῶν θὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν ἔγκαιρον πώλησιν τῆς μετάξης καθῶς καὶ τὴν μεταβίβασιν παραγγελιῶν διὰ τὴν παραγωγὴν ἐνιαιίου τίτλου μετάξης συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐργοστασίου.

Κυρίως ὅμως ἡ βιοτεχνία αὕτη πρέπει ν' ἀσχοληθῇ μὲ τὴν ὑφανσιν διαφόρων ἐγχωρίων μεταξωτῶν διὰ τὰ ὁποῖα ὑπάρχει σοβαρὰ κατανάλωσις. Ἐπίσης ἀρκετὰ ἐνισχυτικὸν εἶναι καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχει ἤδη εἰς τὴν ἀγορὰν ἡ καλὴ φήμη τῶν μεταξωτῶν Σουφλίου.

Κατ' αὐτὸν τρόπον διὰ δέκα ἀργαλειῶν καὶ τῶν συναφῶν ἐξαρτημάτων τῶν ὁποίων ἡἀξία δὲν φανταζόμεθα ἐν συνόλῳ δι' ὅλα νὰ ὑπερβαίνει τὸ πολὺ τὰς 200.000 δραχ. θὰ ἀρχίσῃ μία προσπά-

θεια ή οποία ἀσφαλῶς σὺν τῷ χρόνῳ θὰ προσφέρῃ μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τοὺς σηροτρόφους Σουφλίου.

Ἄλλη λύσις καὶ καλλιτέρα ἴσως, μὴ ἀποκλείουσα ὅμως καὶ τὴν προαναφερθεῖσαν, εἶναι ἡ ἰδρύσις ἐργοστασίου εἴτε παρὰ ιδιωτῶν κεφαλαιούχων εἴτε παρὰ τοῦ Συνεταιρισμοῦ τῇ οἰκονομικῇ ἀρωγῇ τῆς Α.Τ.Ε. Κατὰ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἡ ἀπόδοσις ἐπὶ τῆς ο.ο. τῆς μετάξις θὰ εἶναι μεγαλειτέρα ἀλλὰ κυρίως θὰ ὑπάρξῃ ἐνιαία ποιότης τοιαύτης καὶ ἐπομένως εὐχερεστέρα τοποθέτησις εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀπόκτησις σταθερᾶς φήμης.

Καὶ οἱ μὲν κεφαλαιῶχοι ἀσφαλῶς θὰ διστάζουν σήμερον λόγῳ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ Σουφλί εὐρίσκεται εἰς τὴν παραμεθόριον.

Κατὰ τὴν γνώμην μας ὅμως πρέπει νὰ μελετηθῇ τὸ ζήτημα τοῦτο λεπτομερῶς παρὰ τῆς Α.Τ.Ε. καὶ ἐν συνεννοήσει μὲ τὰ διάφορα μεταξοῦφαντουργεῖα Ἀθηνῶν νὰ ἰδρῦσῃ εἰς Σουφλίον ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν ἐκεῖ Γ. Πιστωτικὸν Συνεταιρισμὸν ἐν μικρὸν κατ' ἀρχὰς μὲ 30 ἔστω ἀνέμας μεταξοουργεῖον καὶ νὰ ἀποκλείσῃ τελείως πρὸς τὸ παρὸν τὸ μεταξοῦφαντουργεῖον. Ἐν τοιοῦτον ἐργοστάσιον θὰ δύναται ἐτησίως νὰ ἀναπληρῇ περὶ τὰς 36.000 χιλ. νωπὰ κονκούλια καὶ νὰ παράγῃ περὶ τὰς 3.000 χιλμ. μετάξις ἡ ὁποία ὑποθέτωμεν ὅτι θὰ δύναται εὐχερῶς νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν ἐγγύριον μεταξοῦφαντουργίαν.

Τὸ ἐργοστάσιον τοῦτο, τοῦ ὁποίου αἱ ἀρχικαὶ ἐγκαταστάσεις πλὴν τοῦ οἰκήματος δὲν θὰ στοιχίσουν κατὰ τοὺς εἰδικοὺς ἄνω τῶν 350—500.000 δραχ. περίπου, δύναται νὰ γίνῃ κατ' ἀρχὰς μὲ μετοχὰς καὶ νὰ διευθύνεται ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον παρ' ὑπαλλήλου τῆς Α.Τ.Ε. πληρωνομένου ὅμως ἀπὸ τὴν ἐπιχείρησιν μέχρις ὅτου καταλλήλως ὁργανωμένον παραχωρηθῇ εἰς τὸν Γ. Συνεταιρισμὸν διὰ βαθμιαίας πωλήσεως εἰς αὐτὸν τῶν μετοχῶν.

Ἡ βιομηχανία αὕτη δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ σταθῇ καὶ διότι δι' ἐπαρκοῦς προνομιούχου δασμολογικῆς προστασίας ὑποστηρίζεται, καὶ κατ' ἐξοχὴν βασίζεται ἐπὶ τῆς ἐγγυρίου παραγωγῆς καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν τῆς περιφερείας ἐκεῖ καὶ τῶν ποιοτικοπολιτιστικῶν συνθηκῶν τῆς χώρας μας.

Αἱ παρομοίαι φύσεως βιομηχαναὶ ἰδρυνόμεναι εἰς τὰς ἐπαρχίας ὅπου ὑπάρχει ἡ ἐγγύριος παραγωγή καὶ αἱ λοιπαὶ εἰδικαὶ συνθηκαὶ ἀσφαλῶς πρόκειται νὰ μετριάσουν κατὰ πολὺ τὰ ἐκ τῆς στενότητος τῆς γῆς καὶ τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων προσερχόμενα κακά.

Εἰδικῶς δὲ διὰ τὴν μεταξοῦφαντουργίαν μας φρονοῦμεν ὅτι ἀργότερον καὶ ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς θὰ δυνάμεθα νὰ βασιζόμεθα

π. χ. εἰς Αἴγυπτον καὶ ἀλλαχοῦ, λόγῳ τῶν μικρῶν παρ' ἡμῖν ἡμερομισθίων.

Ἄλλαι πιθαναὶ ἐνισχύσεις.

1ον

Μακροχρόνιος ἐνοικίασις τῶν πέραν τοῦ Ἑβρου μωρεώνων.

Εἰς τὰ προηγούμενα παρατηρήσαμεν ὅτι μία ἀπὸ τὰς αἰτίας τῆς οικονομικῆς ἀνωμαλίας τοῦ Σουφλίου εἶναι καὶ ἡ μεγάλη στενότης γῆς ὀφειλομένη εἰς τὴν περικοπὴν 7000 β. στρ. μωρεώνων καὶ 2000 β. στρ. γαιῶν κατὰ τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας διαχάραξιν τῶν συνόρων μας καὶ τὰ ὅποια παρέμειναν εἰς τὴν ἀντίπεραν ὀχθὴν τοῦ Ἑβρου.

Αἱ ἐκτάσεις αὗται, ὡς ἐπληροφορήθημεν, παραμένουν χέρσαι καὶ ἀκαλλιέργητοι ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐκμεταλλεύσεως οὔτε καὶ διενεμήθησαν εἰς τοὺς χωρικοὺς, ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ περίοικοι ἔχουν κατὰλληλα σηροτροφεῖα κλπ. πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν μωρεώνων τούτων.

Νομίζομεν λοιπὸν ὅτι, ἐφόσον διὰ τοὺς Τούρκους αἱ ἐκτάσεις αὗται δὲν ἀποδίδουν καμμίαν πρόσοδον, συγχρόνως δὲ θὰ ἐλαττωθῇ ἡ ἀξία αὐτῶν συνεπεία τῆς ἀσφαλοῦς καταστροφῆς τῶν μωρεοδένδρων, ἔχουν οὗτοι κάθε συμφέρον νὰ τὰς ἐνοικιάσουν εἰς τοὺς Σουφλιώτας, οἵτινες ἔχουσι ὅλα τὰ μέσα πρὸς οικονομικὴν ἐκμετάλλευσιν τούτων. Ἐπίσης καὶ οἱ Σουφλιῶται ἐφόσον τὸ ἐνοίκιον δὲν θὰ ᾔτο σημαντικὸν ἔχουν ἐπίσης κάθε συμφέρον νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἐνοικίαν ταύτην.

Διὰ τοῦτο δὲν θὰ ᾔτο ἄσκοπον ἤδη μετὰ τὴν σύναψιν τῶν ἐλληνοτουρκικῶν συμφωνιῶν νὰ γίνῃ μία σχετικὴ ἀπόπειρα πρὸς τὴν κατεῖθυσιν ταύτην μέσω τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ Ἑλληνικῆς πρεσβείας περὶ μακροχρονίου, τοῦλάχιστον δεκαετοῦς, ἐνοικιάσεως τῶν ἐν λόγῳ μωρεώνων ὑπὲρ τῶν Σουφλιωτῶν. Μία τοιαύτη κροῦσις νομίζομεν ὅτι εἶναι σκόπιμος νὰ γίνῃ διότι μὲ μίαν τοιαύτην λύσιν συνδέεται καὶ ἡ ἐνοικίασις τῶν χειμερινῶν βοσκῶν Ἀν. Θράκης εἰς τοὺς Ἑλληνας νομάδας κτηνοτρόφους.

2ον

Ἐγκατάστασις οἰκογενειῶν τινῶν εἰς τοὺς κενωθέντας συνοικισμούς.

Εἰς τὴν βόρειον παρὰ τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα ὀρεινὴν περιφέρειαν τοῦ Σουφλίου ὑπῆρχον ἀρκετοὶ γεωργοκτηνοτροφικοὶ ἀκ-

μιάζοντες συνοικισμοί. Οί πλείστοι τῶν συνοικισμῶν τούτων μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν ἀναχώρησιν πολλῶν Τούρκων δὲν ἐποικίσθησαν καθόσον οἱ κατὰ καιροὺς μεταβάντες ἐκεῖ πρόσφυγες μὴ δυνηθέντες νὰ προσαρμοσθῶσι πρὸς τὴν τραχύτητα τῆς ἐργασίας καὶ τὸ εἶδος τῆς ζωῆς ποὺ ἀπαιτεῖ μία ὀρεινὴ γεωργοκτηνοτροφικὴ ἐκμετάλλευσις ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναχωρήσουν.

Οὕτω ἐνῶ τὸ Μέγα Δέρειον εἶχε ἄλλοτε 500 οἰκογενείας ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν 200 ἐκατόκησαν εἰς συγκεκροτημένον συνοικισμόν, αἱ δὲ ὑπόλοιποι 300 εἰς μεμονωμένας ἀγροικίας διασκορπισμένας ἐντὸς τοῦ δάσους, σήμερον δὲν ἔχει τοῦτο παρὰ μόνον δύο οἰκογενείας Τούρκων. Ἐπίσης ἡ Δομπράβα ἐνῶ εἶχε 50 οἰκογενείας σήμερον εἶναι ἀκατοίχητος κ.ο.κ.

Ἀσχολοῦντο δὲ οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῶν συνοικισμῶν τούτων μετ' κτηνοτροφίαν μικρῶν ζώων, μελισσοκομίαν, γεωργίαν, πτηνοτροφίαν (διετήρουν πλῆθος ἰνδιάνων οἱ ὅποιοι ἐτρέφοντο ἀπὸ τὰ βαλανίδια τοῦ δάσους). Ἐπίσης μετέφερον καὶ ἐπώλουν ξύλα καὶ κλαδιά ἀπὸ τὸ δάσος καθὼς καὶ ξυλείαν διὰ τὴν καρροποιῶν Σουφλίου (ἄκτινες καὶ στεφάνια).

Βεβαίως οἱ κάτοικοι Σουφλίου δὲν ἔχουν ἱκανότητα οὔτε δύνανται εὐκόλως νὰ ἐποικισθοῦν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη καὶ νὰ προσαρμοσθοῦν πρὸς τὸ ἀπαραίτητον εἶδος ζωῆς ποὺ ἀπαιτεῖται διὰ νὰ σταθῇ ἡ ἐκμετάλλευσις ἡ γεωργοκτηνοτροφικὴ ποὺ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἐκεῖ.

Πάντως ὅμως εἶναι καὶ αὕτη μία λύσις διὰ μερικὰς ἐκ τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἀγροτοεργατῶν. Ἄλλοτε μάλιστα ἐζήτησαν νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖ περὶ τὰς 14 οἰκογένειαι, ἀλλὰ δὲν ἐνισχύθησαν καταλλήλως καὶ οὕτω ἐματαιώθη ἡ ἐποικίσις των. Ἡμεῖς φρονοῦμεν ὅτι ἐφόσον θὰ ζητήσουν νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ ὠρισμένοι οἰκογένειαι πρέπει νὰ ἐνισχυθοῦν.

Διὰ τὴν ἐγκατάστασιν μιᾶς τοιαύτης οἰκογενείας ἀπαιτῶνται περὶ τὰς 30.000 δραχ. Ἐκ τούτων ὅμως αἱ μὲν 15.000 πρέπει νὰ χορηγηθῶσι παρὰ τῆς ἐπιτροπῆς παραμεθορίων δωρεάν αἱ δὲ λοιπαὶ 15.000 δραχ. παρὰ τῆς Α.Τ.Ε. ὡς μακροπρόθεσμον δεκαπενταετοῦς τοῦλάχιστον διαρκείας δάνειον.

Εὐνόητον ὅτι πρὶν ἀποφασισθῇ τοιοῦτον τι πρέπει νὰ προηγηθῇ σοβαρὰ μελέτη, διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἐποικίσις ἔστω καὶ τῶν ὀλίγων οἰκογενειῶν μὲ πᾶσαν δυνατόν πρόβλεψιν καὶ προσοχὴν, διότι ἐὰν ἐπιτύχῃ ἡ ἀρχικὴ ἐγκατάστασις αὐτῶν θὰ δημιουργηθῇ ἴσως ἀργότερον ἓνα μικρὸν ἔστω ρεῦμα πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Πάντως ἡ ἐφαρμογὴ ὅλων τῶν ἀνωτέρω δὲν ἐξαορτᾶται μόνον

ἀπὸ τὴν χορηματικὴν ἐνίσχυσιν τῆς Α.Τ.Ε. ἀλλὰ ἀπὸ τὸν πρὸς τὰς κατευθύνσεις ταύτας συντονισμόν τῶν ἐνεργειῶν ὅλων τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν.

Θεσσαλονίκη Φεβρουάριος 1931

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Γ'.

Ἡ Πανευρώπη τοῦ κ. Ἀρ. Μπριὰν
καὶ ἡ Ἑλλάς τοῦ κ. Ἀνδρ. Μιχαλακοπούλου.

(Εἶνε δοκίμιον, ὅπου συνθετικῶς συνοψίζονται τὰ πορίσματα τῆς μελέτης μου εἰς ὃ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν οἰκονομικὴν μας πολιτικὴν. — Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν «Ἡμερήσιον Τύπον» τῆς 27ης καὶ 28ης Ἰουλίου 1930 καὶ ἀποτελεῖ κριτικὴν τῆς θέσεως πού ἔλαβε εἰς τὴν περὶ πανευρώπης συζήτησιν διὰ λογαριασμόν τῆς Ἑλλάδος ὁ ἐπ' τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸς αὐτῆς κ. Ἀνδρέας Μιχαλακόπουλος).

I

Ποία θάταν ἡ θέσις τῆς χώρας μας μέσα εἰς τὴν Πανευρώπη;
Νὰ μιὰ ἀπορία, πού, καὶ πρὶν εὐλογος, ἀπέβη εὐλογωτέρα μετὰ τὴν ἀπάντησι τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦ κ. Μπριὰν.

Ἡ περιπέτειες πὺν περάσαμε, μᾶς ἐπιβάλλουν ἄκραν σοβαρότητα· καὶ ἂν ἡ Ἑλλάς, πιεζομένη ἀπὸ τὰ πράγματα, θὰ χρειασθῇ, θέλοντας καὶ μὴ, νὰ πάρῃ ριζικὰ μέτρα γὰρ τ' ἄλλα προβλήματα τῆς, ἔχει χρὸς μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ν' ἀντιμετωπίσῃ καὶ τὸ θέμα τῆς ἐξωτερικῆς τῆς πολιτικῆς, ὅπως ἀκριβῶς καὶ αὐτὸ τῆς Πανευρώπης, πὺν εἶναι ἄλλως φανερότατη ἔνδειξι ὅτι καὶ ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς περνᾷ μιὰ κρίσιμη καμπή. Ἀλλὰ πῶς εἶναι ἀκριβῶς αὕτη ἡ κρίσιμη καμπή; Καὶ στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη τούτη ἀπορία, θ' ἀπαντήσω ἐδῶ.

Πράγματι ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς τῆς δυτικῆς καὶ ἀτλαντικῆς Εὐρώπης ὑπῆρξε ἄξιος τοῦ ὀνόματος· γιατί εἶναι φανερὰ ἀκόμα σήμερα σὲ κάθε κίνησί του ὅλα τ' ἀλάθευτα σημάδια, ὅτι ἀποτελεῖ κι' αὐτὸς, ὅπως κι' ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς, αὐθεντικὸ τμήμα ἐνὸς αὐθορμήτου καὶ πηγαίου, γνησιωτάτου δράματος τῆς ζωῆς. Μέσα ἀπὸ τὴν κλειστὴν κοινωνίαν τοῦ μεσαιῶνος, ὥπλισμένος μὲ τεράστιες δυνατότητες, ὁ ἄνθρωπος τῆς Δύσεως, ἐπὶ ἤδη σε σὺν στίβο τῆς ἱστορίας σὲ μιὰ στιγμὴν πὺν ἡ παμπάλαιες φωτῆς τῶν μεσογειακῶν παραδόσεων εἶχαν ἀρχίσει νὰ χλωμαῖζουν. Ἐπέτυχε ἀπόλυτη προσαρμογὴ εἰς τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς δυτικῆς Εὐ-

ρώπης—όλάνοιχτης διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν της καὶ τῶν εὐρυτάτων πεδινῶν παραλίων ζωνῶν της, πού ἀρμονικὰ προσκλίνουν πρὸς τὰς βορεινὰς θαλάσσας καὶ τὸν Ἀτλαντικόν προσαρμόστηκε ἐπίσης εὐστοχώτατα πρὸς τὰς ποσοτικὰς μαζικὰς ὕλας τῆς χώρας καὶ ἀνέπτυξε, κατὰ τὸν εὐτυχέστερο τρόπο, τὴν μηχανικὴν τοῦ τεχνικῆ. Καὶ κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ, δίπλα στὴν κουρασμένη Μεσόγειο, νέαν ἐστίαν πολιτισμοῦ, ἐστίαν κυρίαρχον ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ κόσμου. Ἔβαλε ἔτσι τὴν σφραγίδα τῆς χωρικῆς ιδιαιτεπίας του σὲ ἐπτὰ-ὀκτὼ αἰῶνες τῆς ἱστορίας καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς, βαθμηδὸν ἱεραρχηθέντες κάτω ἀπ' αὐτὸν τὸν νέο κυρίαρχο, ἐπῆραν γύρω εἰς τὸν ἄξονά του μιὰ θέσι περιφερειακὴν, ἀναλόγως, ἄλλοι πιὸ ἐνεργητικὰ—ἄλλοι ἐντελῶς παθητικὰ.

* *

Ἡ Ἀσία, ἡ Ἀφρική, ὑπέκνυψαν παθητικὰ εἰς τὴν δρᾶσι καὶ τῶν ἀποίκων καὶ τῶν κεφαλαίων τῆς Εὐρώπης· ὡς ἓνα ἀπέραντον παρθένον πεδίου ἀπαικισμοῦ ἐχρησίμειυσεν ἐπὶ μακρὸν ἐπίσης ἡ Ἀμερική.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ Μεσόγειος ἐπρόφτασε νὰ μπολιάσῃ τὰς ζωτικωτέρας ιδέας της καὶ τὰς ὑψηλὰς αἰσθητικὰς φιλοδοξίας της εἰς τὸν χυμώδη βορεινὸν κυρίαρχον καὶ ἰδίως τὸ Παρίσι, ἐπὶ πολὺ κέντρον τοῦ κόσμου, ὑψώθηκε ὡς τὸ κατακόρυφο αὐτῶν τῶν συναντήσεων.

Ἀλλὰ πρακτικὰ, ἡ θετικὴ μεσογειακὴ ποιοτικὴ οἰκονομία—ἐκτὸς βέβαια τῆς Γαλλίας τοῦ νότου, ἣτις συνεδυάσθη ὡς ἄριστα μὲ τὰς βορεινὰς ἐπαρχίας καὶ ἀπέδωκε τὴν φοβερὴν οἰκονομικὴ μονάδα τοῦ μεγάλου γαλλικοῦ ἔθνους—σ' ἓναν πρωτοτυπώτατο συνδυασμὸ τῶν ποιοτικῶν ἀξιῶν τῆς Μεσογείου καὶ τῶν ποσοτικῶν τοῦ βορρᾶ, τοῦ ἀνθρωποκεντρικοῦ δηλαδὴ καὶ ἀγερώχου μικροαστικοῦ κομποδέματος καὶ τοῦ ἀπροσώπου καὶ μεγάλου καπιταλιστικοῦ κεφαλαίου—ἡ λοιπὴ, λέγω, μεσογειακὴ οἰκονομία ἐδοκιμάσθη καὶ ὑπέφερε· διότι ἔχασε τὰς συνθετικὰς της δυνατότητας, διότι ἔπαισε νᾶναι πηγὴ τοῦ πλούτου καὶ κεντρικὸς διάδρομος αὐτοῦ καὶ ἀναγκάστηκε ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὰ ψιχία τῆς ἐκ τῶν νέων δρόμων τοῦ ὠκεανοῦ ἐξαφνικὰ πλουτισθείσης τραπέζης τοῦ βορρᾶ, ὅπου ἀντὶ πινακίου φακῆς ἐπώλησε ἐφεξῆς τὰ πολύτιμα προϊόντα τῆς παλαιᾶς ξηρᾶς καὶ ἀριστοκρατικῆς γῆς της. Πρακτικὰ ἡ μεσογειακὴ οἰκονομία εἶναι πολὺ μακρότερα ἀπὸ τὴν δυτικὴν Εὐρώπην παρὰ ὅσο ἐκ τοῦ χάρτου φαίνεται.

Κι' ἐμεῖς, πού ἐκάναμε τὸν ἔξυπνον ἀπέναντι τῶν λοιπῶν συνοίκων τῆς Ἀνατολῆς, πού ἐλέγαμε ὅτι ἀπολαμβάνομε τὰ παλαιὰ

τροφεΐα ἀπὸ τὴν Δύσι καὶ ποὺ κολακευόμεθα νὰ λεγώμεθα «Εὐρώπῃ», ἐμεῖς στὴν οὐσία δὲν ἀκολουθήσαμε τὸν ἀτλαντικὸ ἄνθρωπο παρὰ σὲ θεοὶ ὕπτια.

* *

Μὲ κανένα τρόπο δὲν ἐπῆραμε θετικὸ μέρος εἰς τὴν δρᾶσι τῆς Δύσεως. Καὶ γι' αὐτό, ἂν καὶ μερικοὶ τῶχουν τάχα βάσανο πὼς δὲν τὸ πετύχαμε, εἰς ἐμὲ θὰ ἐπιτραπῇ ἄλλως τε νὰ πῶ ὅτι ἦταν προᾶγμα ἀρκετὰ φυσικὸ—διότι οὔτε αἱ πρῶται αἱ κατ' ἐξοχὴν ποιητικαὶ ὑλαὶ τῆς χώρας μας ἐβοηθοῦσαν ἡμᾶς εἰς δρᾶσιν θετικὴν ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς ἀτλαντικῆς οἰκονομίας, πολὺ δ' ἐξ ἄλλου διαφορετικῆς ἦταν πάντα καὶ τώρα ἐπίσης ἡ ροπὴς μας ἢ ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς. Καὶ αὐτὰ μὲν εἶναι γιὰ τὸ παρελθόν.

Ἔτσι δὲ ὅπως τὰ πάντα ἀλλάζουν, ἡ μοιραία ὥρα τῶν μετατροπῶν ἔχει σημάνει καὶ διὰ τὴν Δύσιν· καὶ ὁ καθένας λαμβάνει τὰ μέτρα του.

Τὸ γεωγραφικὸ πλαίσιο, ὅπου ὁ ἀτλαντικὸς ἄνθρωπος ἀντλοῦσε τὰς δυνάμεις του μετεβλήθη, περιορισθὲν καὶ κατατμηθὲν, ἀκόμη δὲ μετεβλήθησαν καὶ οἱ κοινωνικοὶ ὄροι τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὅ,τι προκαθώριζε ἐν μεγάλῃ ἀναλογίᾳ τὴν μηχανικὴ καὶ κοινωνικὴ μορφή ποὺ ἐπῆρε ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς, αὐτὴν καὶ ὄχι ἄλλην, τοῦτο εἶναι τὸ ὅτι καὶ αἱ ἄλλαι ἡπειροὶ ἀνοίχτηκαν ὡς δεξαμενὲς ἀντλήσεως πρώτων ὑλῶν μαζικῶν καὶ ἡ Ἀμερικὴ ἐπίσης διετέλεσεν ἐπὶ μακρὸν ἐλευθέρᾳ πρὸς διοχέτευσιν τῶν δημογραφικῶν περισσευμάτων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Χωρὶς ἰδίως τὴν διέξοδον ταύτην τῆς Ἀμερικῆς, ἡ Εὐρώπη, ὑποχρεωμένη νὰ χωνεύῃ αὐτὰ τὰ περισσεύματα, μὲ κανένα τρόπο δὲν θὰ ἔφθανε εἰς τόσῃν ἀνέλιξιν τοῦ ἀτομιστικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ πολιτισμοῦ της, δυσκολώτατα θὰ ἔθρανε τὰς κοινωνικὰς καὶ ἱεραρχικὰς μορφὰς ὁργανώσεως μὲ τὰς ὁποίας ἔζησε εἰς τὸν μεσαῖωνα, ὅλως δὲ ἐν μιᾷ λέξει διαφορετικὴ θὰ ἦτο ἡ κατεύθυνσις τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος στὴν Εὐρώπῃ, χωρὶς αὐτὴν, ἐπαναλαμβάνω τὴν διέξοδον. Ἡ κατεύθυνσις αὕτη—ἡ δημιουργία δηλαδὴ καὶ τοῦ καπιταλιστικοῦ κεφαλαίου τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Σοσιαλπολιτικῆς—δὲν θὰ ἦτο ποσῶς δυνατὴ, ἐὰν ἡ Εὐρώπη δὲν εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ στέλλῃ ἔξω τῶν ὁρίων της πρῶτα μὲν τὸ περισσεῦον, τὸ καὶ τολμηρότερον ἔμπνευχο ὑλικὸ της, πρᾶγμα ποὺ ἔδωκε περὰ στὸν οἰκονομικὸ ἀτομικισμό, ἔπειτα δὲ βιομηχανικὰ ἐμπορεύματα καὶ στὸ τέλος καὶ κεφάλαια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπέτυχε κέρδη καὶ ἡσφάλισε σταθερὸ εἰσόδημα καὶ συνάμα ἐπέτυχε νὰ κρατήσῃ ἐφεξῆς καὶ ὅλας σχεδὸν τὰς ἐργατικὰς χεῖρας ἐντὸς τῶν ὁρίων της

ἀφ' ὅτου διὰ τῆς ἐκβιομηχανοποιήσεως ἐπολλαπλασιάσθησαν αἱ
βύσεις τῆς ἐργασίας ἐντὸς αὐτῆς.

* *

Ἀλλὰ τώρα, ἐνῷ καὶ αἱ ἄλλαι ἥπειροι ἀκολουθοῦν λίγο πολὺ,
πρώτη ἡ Ἀμερικὴ ἔδωσε τὸ νέο σύνθημα· βαθμιδὸν ἔκλεισε πρῶ-
τα τὰς πύλας τῆς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μετανάστευσιν· ἐντὸς δ' ὀλί-
γου ἔκαμε ἓνα ἀκόμη βῆμα : κλείει τὰς πύλας τῆς καὶ εἰς τὰ
προϊόντα τῆς Εὐρώπης, ἔτσι ὅπως ὑψώνει τοὺς δασμούς τῆς. Μὲ
τὴν βιομηχανίαν τῆς ἐν πλήρει ὀργανισμῷ, διαθέτουσα ἐξ ἄλλου
ἀπεριορίστους πρώτας ὕλας καὶ ἀσφαλὲς ἓνα μεγάλο πεδῖον κατα-
ναλώσεως εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς, ἡ Ἀμερικὴ κάμνει τὸ μοιραῖον
βῆμα στὴν παγκόσμιον ἱστορίαν. Ἡ Εὐρώπη γκρινιάζει, ψιθυρί-
ζει ἀντίποινα· ἀλλ' ἡ Ἀμερικὴ ξεύρει ὅτι τὰς ὠρισμένων κατηγο-
ριῶν πρώτας ὕλας πού πωλεῖ στὴν Εὐρώπην, ἡ τελευταία θὰ τὰς
ἀγοράζῃ θέλοντας καὶ μὴ, ὥς ἀπαραιτήτους σ' αὐτήν. Κάθεται
λοιπὸν ἡσυχὴ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς, ὥς ψυχρὰ καὶ μοιραία γορ-
γὸνα ἐκεῖθεν τῶν ὤκεανῶν, ἀσυγκίνητη εἰς τὴν στιγμὴν πού τὰ θε-
μέλια τῆς Εὐρώπης τρίβουν καὶ πού ἡ διὰ τόσων κόπων καὶ αἱμά-
των ἀναπτυχθεῖσα παγκόσμιος ἀγορά—ὥς τεράστιος στίβος τῆς
συγχρόνου κεφαλαιοκρατίας— διαδοχικὰ ἀποφράσσεται, διαμελί-
ζεται καὶ ἀτονεῖ.

Αὐτὸ εἶναι τάχα παραφροσύνη; εἶναι ἐγωϊσμός ἢ εἶναι κατὶ
πού ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν πραγμάτων;

Φαίνεται πὼς μᾶλλον τὸ τελευταῖο συμβαίνει, ὅσο κι' ἂν εἶναι
ἀκόμη τόσον ἰσχυρὰ εἰς τὸν νοῦν μας ἡ ἐπιβολὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ
διεθνοῦς *laissez-faire*. Ὑπάρχουν δὲ καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώ-
πην πνεύματα ὀξυδερεκῇ καὶ γυμνασμένα στὴν πρόβλεψιν τῶν και-
ρῶν, ὥστε νὰ μὴ λανθάνωνται εἰς τοῦτο, παρ' ὅλας τὰς προκηρύ-
ξεις τῶν τραπεζιτῶν περὶ ἐπανόδου εἰς τὸ προπολεμικὸ καθεστῶς
τῶν χαμηλῶν δασμῶν.

Ὁ βαθμιαίος θρυμματισμὸς τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς, καὶ ἂν ἡ Ἀ-
μερικὴ δὲν ἔπαιρνε τὴν μοιραία πρωτοβουλίαν, θὰ ἤρχετο ἀπὸ αὐ-
τὴν ἀκριβῶς τὴν καπιταλιστικὴν Εὐρώπην, ἡ ὁποία δίδει μολαταῦτα
τὴν ἐντύπωσιν ὅτι τόσον ἀποστέργει τὴν ἐνέργειαν ταύτην.

* *

Ἴδου ἡ ἐξήγησις : γνωστὸν ὅτι ἡ διεθνὴς αὕτη ἀγορὰ ὅπως εἶχε
διαμορφωθῇ ἕως τὰς παραμονὰς τοῦ μεγάλου πολέμου, ἀπετέλεσε
τοῦτ' αὐτὸ τὸ πεδῖον, ὅπου, ὥς εἶπα, ἐσχηματίσθη ὁ εὐρωπαϊκὸς κα-
πιταλισμὸς ἀλλὰ καὶ παραλλήλως βέβαια καὶ τὸ μεγάλο εὐρωπαϊκόν

προλεταριάτο, ὡς ἀναγκαῖον αὐτοῦ ὄργανον καὶ προϊόν· καὶ τὸ προλεταριάτο ἀκριβῶς αὐτὸ, παρ' ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν κοινωνικὴν ἀντίθεσιν τοῦ πρὸς τὸ κεφάλαιον, ἔχει ἐξασφαλίσαι εἰς ἑαυτὸ ἐντὸς τῆς μητρὸς Εὐρώπης ἓνα ἀνώτερο ὄριο εὐζωίας καὶ οἰκονομικῶς συνδέεται ἔμμεσα μὲ τὸν μητροπολιτικὸν καπιταλισμὸν σὲ τέτοιον βαθμὸν, ὥστε διὰ τοὺς λαοὺς τῶν καθυστερημένων ἡπείρων ν' ἀποτελῇ ἐν τῇ πραγματικῇ προοπτικῇ μᾶλλον ἓνα ἐνιαῖον σύνολον μετὰ τοῦ κεφαλαίου τοῦ ὁργανωμένου καὶ ἀκίνητοποιουμένου ἐντὸς τῆς Εὐρώπης παρὰ ἓναν ἐνδεχόμενον διὰ τοὺς δυναστευμένους μὴ εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς σύμμαχον. Ἔτσι, ἂν καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀκόμη εὐθέως συνειδητό, δὲν ὑπάρχει θετικὴ καὶ ἐνεργὸς γιὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν προλεταριάτο καμμιά διεθνὴς συντροφικὴ ἀλληλεγγύη, χάριν τῆς ὁποίας τοῦτο θὰ ἔστεργε νὰ παραιτηθῇ πέραν ἑνὸς σημείου ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὄριον τῆς εὐζωίας τοῦ καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς γενικῆς γηγενείας του.

Ταῦτα δὲν εἶναι μία ὑπόθεσις ἀλλὰ ἓνα δεδομένο πραγματικόν.

*
* *

Καὶ τὸ πρᾶγμα φαίνεται καθαρώτερον ἂν τὸ ἰδοῦμε ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρά του: Τί, ἐρωτῶ, θὰ ἐσήμαινεν ἡ συνέχισις τῶν δογματικῶν ἀρχῶν τοῦ *laissez-faire* καὶ ἡ διατήρησις τῆς διεθνούς ἀγορᾶς εἰς τὰς παλαιὰς διαστάσεις της, μὲ μοιραίαν μάλιστα τάσιν ἐπεκτάσεως, ἐφ' ὅσον θὰ ἐσυνεχίζοντο αἱ ἀνωτέροι ἀρχαί; Θὰ ἐσήμαινε τὴν διαιώνισιν καὶ τὴν ἔντασιν τοῦ ἐλευθέρου τοπικοῦ καὶ διεθνούς ἀνταγωνισμοῦ, τὴν λυσώδη κοινωνικὴν πάλην ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῶν Κρατῶν, τὴν πίεσιν ἐπὶ τῶν τιμῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερομισθίων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ προλεταριάτου, τὴν συνεχῆ συνεπῶς ἀπαθλῶσιν τούτου καὶ τὴν βιαίαν κατὰ ταῦτα ὥθησιν αὐτοῦ εἰς τὴν διεθνῇ κομμουνιστικὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ Μάρξ εἶχε προβλέψει λογικῶς μὲ ἀπόλυτον εὐστοχίαν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ καπιταλισμοῦ.

Ἄλλ' οἱ λαοὶ ὁδηγοῦνται στὰς κρίσιμους ὥρας μᾶλλον ἀπὸ τὸ ἐνστικτον παρὰ ἀπὸ τὴν λογικὴν.

Καὶ ὅπως κανεὶς ἀθηναῖος δὲν δέχεται χωρὶς βίαν νὰ βγῇ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἔτσι καὶ κανεὶς εὐρωπαϊκὸς προλετάριος, ἂν καὶ ἐν ἀνεργίᾳ διατελῶν δὲν δέχεται πιά νὰ βγῇ ἀπὸ τὴν μητρόπολιν καὶ νὰ στερηθῇ τὸ περιβάλλον του ἄλλ' οὐδὲ καὶ τὸ ὄριον τῆς εὐζωίας του, δὲν δέχεται τοῦτο, ἔστι καὶ ἂν πρόκειται νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ λογικῶς ἀπροχώρητον. Τὰ δημογραφικὰ περισσεύματα ποὺ ἄλλοτε ἐξεθλίβησαν ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν πρὸς τὰς ἄλλας ἡπείρους δὲν ἦσαν καθόλου προλεταριακά.

*
* *

Ἡ ἄρνησις αὕτη τῶν προλεταρίων εἶναι ἄρᾳ γε παράδοξος· Ἀλλὰ παραδοξώτερον εἶναι ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς ἀντιλήψεως ποὺ ἐν συνειδήσει στέργει εἰς τὸ λογικὸν τοῦτο ἀπροχώρητον, παρατηρεῖται, ἔτσι ὅπως εἶναι συνυφασμένος μὲ πνεῦμα κοινωνικῆς ἀναχωχῆς καὶ εἰρηνεύσεως, καὶ εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν δυτικὸν καπιταλισμὸν καὶ εἰς τὰς κυβερνήσεις συνεπῶς.

Ἐνώπιον τοῦ διλήμματος τῶν ἀμέσων κοινωνικῶν ἀναστατώσεων ποὺ ἀπειλοῦν μὲ καταστροφήν τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν, βλέπομεν διαγραφομένην ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν τραστοκαρτελικὴν κίνησιν ποὺ εἶναι μέτρον ρυθμιστικὸν κατὰ τῆς ἀναρχίας τῆς παραγωγῆς ὡς καὶ προνοίας διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν καπιταλιστικῶν κεφαλαίων· ἡ κίνησις αὕτη, ὡς ἔχουσα εἰδικὸν ἐνδοκεφαλαιοκρατικὸν χαρακτήρα, δὲν εἶναι θέμα τοῦ παρόντος· ἀλλὰ βλέπομεν ἐξ ἄλλου καὶ τὸ ἐξῆς : ὅτι δηλαδή· ἓνα πνεῦμα ἀμοιβαίας συγκαταβάσεως καὶ ἀναγκαστικῆς ἄλλως τε ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης διαποτίζει ὅλα τὰ δυτικὰ κράτη, ἐκδηλωμένο μὲ σειρὰν ἀμέσων θετικῶν μέτρων· κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις, δασμοὶ προστατευτικοί, ἐπιστροφὴ στὰς γηγενεῖς ρίζας καὶ στὰς τοπικὰς ὁλοκληρώσεις· καὶ αὐτὰ ὅλα ποὺ ἀποβλέπουν στὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀπαραιτήτου ἐργασίας καὶ εὐζωΐας διὰ τὸ ἐθνικὸν προλεταριάτο, συμβαδίζουν ἐν πρωτοφανεῖ ἀντικρούσει μὲ τὰς ἐπικλήσεις ὑπὲρ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸ παλαιὸν καθεστῶς τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου.

Ὁ ἀτλαντικὸς ἄνθρωπος, εἴτε προλετάριος εἴτε πάτρων, ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ ὠκεανοῦ, διαδηλώνει ἔτσι δι' αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν λογικῶν ἀντιφάσεων του τὴν ἀναγκάζαν συνθετικὴ ἀνώτερη θέλησί του διὰ νὰ διατηρήσῃ τὸ ἐπίπεδο τῆς εὐζωΐας του καὶ τὸν γηγενῆ πολιτισμὸν του. Μὲ τὴν γλυκειὰν δὲ ἐκείνην καὶ κατανυκτικὴν συμπάθειαν ποὺ φέρει ἡ τραγικὴ κόπωσίς του κλείει τὰ μάτια πρὸ τῶν ἀποφάσεων του, ἀκόμη καὶ πρὸ τοῦ γεγονότος ὅτι αὐτὰ ὅλα τοῦ ἐπιβάλλουν νὰ τρώγῃ πολὺ ἢ λίγο ἀπὸ τὰς ἰδίας σάρκας του.

*
* *

Πράγματι εἰς τὸν δρόμον αὐτὸν ποὺ μῆλκε ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη, ὑπάρχουν ἀκόμη διὰ νὰ ληφθοῦν σειρὰ μέτρων ἔτι πλέον ἀντιφατικῶν.

Ἐν μέσῳ τῆς καταστάσεως ταύτης ὁ κ. Ἄρ. Μπριὰν κληρονόμος τοῦ κατ' ἐξοχὴν γαλατικοῦ αὐτοσχεδιαστικοῦ καὶ ταραχώδους ἀλλὰ καὶ τόσον ζωντανοῦ πνεύματος, ποὺ σὲ διάστημα ἐνὸς αἰῶνος μετετέθη αἰσίως ἀπὸ τὰ πεζοδρόμια καὶ τὰ ὁδοφράγματα εἰς

τὸ Καὶ Ντ' 'Ορσαί, ὁ Μπριάν, πὺν εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἀμάθειαν κλασσικὴν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὑγιεστάτην καὶ ἐνστικτώδη ζωικὴν ὁσφρησιν, ἔρριψε εἰς τὴν μέση μιὰ τέτοια κουβέντα περὶ Πανευρώπης ὑπὸ συνθήκας αἱ ὁποῖαι, εἰδικῶς διὰ τὴν Γαλλίαν, εἶναι ἔτι μᾶλλον ἀντιφατικαί· καὶ τοῦτο εἶνε εὐνόητο ἀφοῦ εἶνε αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Γαλλία, πὺν διατηρεῖ τὴν ἀντιπανευρωπαϊκὴν ὁμάδα τῆς Μικροῦς 'Αντάντ.

*
* *

Τί σημαίνουν ὅλ' αὐτά; 'Απὸ μιᾶς γενικωτέρας ἀπόψεως σημαίνουν, ὅτι τὴν στιγμήν πὺν ἡ στερεότης τοῦ παλαιοῦ αὐστηροῦ οἰκοδομήματος ἀρχίζει νὰ τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ οἱ ἐνοικοὶ αὐτοῦ ξαναβρίσκουν τὸν αὐθορμητισμὸν τοὺς καὶ ὅτι ὁ δυτικὸς πολιτισμός, γνήσιος καὶ ἀκέραιος γιὰ τοὺς δυτικοὺς λαοὺς, δὲν ἔχασε καθε ἱκμάδα· σημαίνουν ὅτι μιὰ ἔμπνευσις τοῦ δρόμου, πὺν ἄλλοτε, καὶ ἂν ἦτο ὑγιής, θᾶπρεπε πολὺ νὰ παλαίσῃ γιὰ νὰ κάμῃ τὸ στάδιό της ἔχει τώρα μεγίστας πιθανότητας νὰ ἔλθῃ γρηγόρως στὴν πρώτη γραμμὴ. Σημαίνουν ὅτι ἡ δυτικὴ Εὐρώπη εἶναι ὁμόφωνη στὴν γενικώτερήν θάσι, ὅπως κρατήσῃ τὸν κόσμον ὑπὸ τὴν διομηχανικὴν καὶ καπιταλιστικὴν ἐξάρτησίν της, παραλύουσα ἐν τῇ γεννέσει της κάθε δυνατότητα ἐκδιομηχανίσεως καὶ οἰκονομικῆς ὁλοκληρώσεως τῶν γεωργικῶν καὶ καθυστερημένων χωρῶν.

'Απὸ τῆς ἀπόψεως πάλιν τῶν καθυστερημένων λαῶν αὐτὰ σημαίνουν τὸ ἑξῆς: ὅτι τὴν στιγμήν πὺν ἡ παγκόσμια κυριαρχία τοῦ ἀτλαντικοῦ ἀνθρώπου ἀποσύρεται τρόπον τινὰ οἰκιοθελῶς καὶ ὁ συνεκτικὸς κλοιὸς χαλαρῶνεται καὶ τῇ στιγμήν πὺν οἱ ὅροι τοῦ «ὁ σῶζων ἑαυτὸν σωθεῖτω» διαμορφώνονται σιγὰ-σιγὰ εἰς τὸ βάθος τῶν πραγμάτων—τὴν ἴδια αὐτὴ στιγμήν μιὰ ἀληθῶς πολὺ ἐπικίνδυνη, πραγματικὴ ὅμως ἐλευθερία θᾶλλῃ νὰ φιλήσῃ τὸ μέτωπο καὶ ἄλλων πολλῶν παλῶν καὶ δουλεμένων ἀπὸ τὴν ζωὴν χαμινίων· καὶ θᾶλλῃ γι' αὐτοὺς πὺν διατηροῦν ἄποιον δυναμισμόν νὰ ἐξυπνήσῃ μέσα τοὺς καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ ἄλλως τε, ὅλες τίς δυνατότητες μιᾶς ἰδιώτικης ἀναπλάσεως καὶ θετικῆς συμμετοχῆς στὸν πολιτισμό. Δημιουργεῖται καὶ γιὰ μᾶς πὺν πρὶν ἀκολουθούσαμε ἀνάσκειν, ἡ δυνατότης νὰ σηκωθοῦμε κάποτε στὰ πόδια μας ἂν βέβαια ἡ ἀχρησία δὲν τᾶκαμε ν' ἀτροφῆσουν ὁλότελα. Καὶ αὐτὸ εἶναι πὺν θὰ μελετήσωμε παρακάτω.

II

'Εξήγησα ἤδη, ὅτι, καὶ ἂν ἡ 'Αμερικὴ δὲν ἐπρόβαινεν ἀποφασιστικά εἰς τὸν διαμελισμὸν τῆς διεθνoῦς ἀγορᾶς, τὰ ἀτλαντικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης θὰ ἐλάμβαναν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν πρωτοβουλίαν αὐτήν.

ή οποία, αν και συγκρούεται με τας φιλελευθέρας αρχάς, βάσει των οποίων ό δυτικός καπιταλισμός έγιναντώθη, κατέστη όμως τώρα από την εξέλιξι των πραγμάτων αναγκαία για την συγκράτησι του κοινωνικού καθεστώτος των λαών τούτων, επί του οποίου όλα αι κοινωνικαί τάξεις αυτών δείχνουν μοιραίαν αλληλεγγύη.

Ακόμη εξήγησα, ότι, οδηγούμενος από γερό ένστικτο ό κ. Αρ. Μπριάν, δέν έδίστασε καθόλου να φορέση την επίσημη ρεντιγκότα στην ιδέα της Πανευρώπης—που μόλις προόλίγου θά έθεωρείτο κοινή ουτοπία—και να την κυκλοφορήση με γοργό και τολμηρό κέρος, ατημέλητη μάλιστα ακόμη, σχεδόν με τὰ νυχτικά της.

Και υποστηρίζω ότι ή ιδέα αυτή, της δια βραχύ ή μακρόν διαστημα επανόδου και έν συνόλω της Ευρώπης προς τας γηγενείς, τας κυρίως τοπικάς τας καθαρώς ευρωπαϊκάς πηγάς της δυνάμεώς της και προς την συνείδησιν αυτής (Πανευρώπη), αλλά και των λαών εκάστων αυτής (κοινωνικές ασφαλίσεις, προστατευτικοί δασμοί.....) — ή ιδέα αυτή, αν και σέ λογική αντίφασιν με τὰ πολλά και συγκεχυμένα μίτήματα της εποχής μας—και πιο πολύ με τας πολλαπλὰς επιδιώξεις της Γαλλικής πολιτικής—έχει έν τούτοις βάσι θετική και βρίσκεται σέ άπόλυτη οργανική συνοχή με την ύπερτάτη ανάγκη των τροπών του είδους ζωής και του πολιτισμού των ευρωπαϊκών λαών, που έτσι δείχνουν καθαρά ότι ζούν ακόμη μιὰ γνήσια ζωή και ότι, μπρός στίς νέες μορφές οργανώσεως που ή ανάγκη επιβάλλει, έννοούν να αναθεωρήσουν τὰ θεμέλιά τους και την πανοπλία τους.

*
* *

Απόδειξις ότι ή ιδέα αυτή είναι πράγματι ζωντανή μέσα σέ έθνη ζωντανά, είναι ακόμη και αυτός ακριβώς ό λεπτολογημένος διαφορισμός, με τον όποιον καθένα απ' αυτά την βλέπει και την διεκδικεί υπέρ έαυτού, αν και όλα δέχονται την βάσι της.

Και είναι ακριβώς αυτό έδω τό σημείον, όπου δείχνεται ή δυναμικότης του κάθε έθνους και ή συνείδησις που καθένα έχει περί των ζωτικών αναγκών του και της αποστολής του και όπου θά δοκιμασθή έπίσης και ό νοϋς και ή πείρα της Ελλάδος.

Η Ίταλία μέσα στο γενικό αίτημα τοποθετεί κατηγορηματικά δικά της και οικονομικά και πολιτικά συνάμα αίτήματα: ό Μουσολίνι, που ξεύρει τόσο καλά να εξαπολύη της τορπίλλες των μαχητικών και σκληρών φράσεών του μέσα στην άπαλή και μουσική Ίταλική γλώσσα, τρίζει στάς δυνατάς σιαγόνας του τὰ πολυβόλα των δοντιών του: και ή Γαλλία που ξεύρει ότι ή υπόθεσις δέν μπορεί να πάη πιο πέρα απ' αυτό τό τρίξιμο, δέν διστάζει έν τούτοις.

νά κάμῃ τὴν προσωρινή ἔστω στάσι τῶν ναυτικῶν ἐξοπλισμῶν καὶ νά συζητήσῃ τὰς παραχωρήσεις ἐκεῖνας, πού, χωρὶς νά τὴν βιάζωνται στὴν κυρία δύναμί της, θὰ δείξουν ὅμως τὴν ὠριμότητα καὶ τὴν ἱκανότητά της στοὺς ἀναγκαίους ἐλιγμούς!

Ἡ Γαλλία πράγματι τοποθετεῖ στοῦ γενικοῦ αἵτημα ἀξιώσεις σχεδὸν μόνον πολιτικές· καὶ γι' αὐτό, ἐπειδὴ τὰ οἰκονομικά της συμφέροντα εἶναι παρὰ κάθε ἄλλου δυτικοῦ λαοῦ περισσότερον ἀσφαλισμένα, δὲν διστάζει νά αὐτοσχεδιάξῃ μὲ τὸ γαλατικὸ πνεῦμα τοῦ ὑπουργοῦ της. Πράγματι ἡ Γαλλία, περισσότερον ἡπειρωτικὴ παρὰ ἀτλαντικὴ, εἶναι οἰκονομικῶς βαθύτατα ριζωμένη στὴν πλουτοφόρα καὶ πολυσύνθετη γῆ της καὶ εἶναι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως περισσότερον ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ φύσιν ἐφωδιασμένη γιὰ τὸ νέο στάδιο ἐξελίξεως τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ καὶ γιὰ τὴν κρίσι τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς, στὴν κρίσι τῆς ἀτλαντικῆς οἰκονομίας, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ μπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ περισσότερο ἀπὸ τὴν Γερμανία καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴν κραταιὰ Ἀγγλία· ἡ Γαλλικὴ γῆ χωρὶς πολὺν ἀκόμα κόπο μπορεῖ νά θρῆψῃ ὁλόκληρον τὸν σημερινὸν πληθυσμὸν της πρὸς ὅποιανδήποτε περιπέτεια, πρᾶγμα πού εἶναι ἀδύνατον νά κατορθωθῇ στὰ ἀγγλικά νησιά, πού ζοῦν κυρίως μὲ τὸν ἄνθρακα καὶ μὲ τὰς ξενικὰς πρώτας υἷας μὲ τὴν δυνατότητα ἀνέτου τοποθετήσεως τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων εἰς τὰς ξένας ἀγοράς καὶ μὲ τὸ διεθνὲς ἐμπόριο. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ Γαλλία, πού στηρίζεται ἄλλως σὲ μακρότερον πολιτισμό, σὲ πιὸ πολυσύνθετη πεῖρα πού σὲ πολλὰ ξύπνια μυαλά—πού ἀκοίμητα δουλεύουν πίσω ἀπὸ τῆς μουστάκας τοῦ Μπριάν—γι' αὐτὸ λέγω ἡ Γαλλία εἶναι φυσικὸ νά δῇ τὴν ψυχραιμίαν της αὐτόματα πολλαπλασιαζομένην στοὺς δύσκολους καιροὺς πού μπαίνουμε.

Γιὰ τὸν ἀντίθετο δὲ ἀκριβῶς λόγο ἡ Ἀγγλία γίνεται ὁλοένα πιὸ σκυθρωπὴ, πιὸ ἐπιφυλακτικὴ καὶ παρὰ ποτε μελαγχολικωτέρα ἴσως, ἡ Ἀγγλία, πού, ὅπως καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἀκριβῶς μέσα στὸ μεγαλεῖο της εἶχε πάντα τὴν πιὸ γνήσια ἀντίληψιν τοῦ τραγικοῦ, γιατί ἴσα-ἴσα τὸ μεγαλεῖο τοὺς αὐτὸ καὶ ἡ δυὸ αὐτὲς χώρες δὲν τὸ διέπλασαν καὶ δὲν τὸ ἐκράτησαν μὲ αὐτοσχεδιασμοὺς παρὰ μὲ πολὺν θαθεῖς πάντα προσπάθειαν, μὲ διαρκὴ ἔντασιν, μὲ ὁλοένα ἀνανεουμένους κινδύνους καὶ γενικά μὲ πλήρη συνείδησιν τοῦ σκληροῦ νόμου πού ἐπιβάλλει στὸν ζωντανὸ ἄνθρωπον ὁ ἀκέραιος καὶ ἀμείλικτος ἀγῶνας τῆς ζωῆς.

Νομίζω δὲ ὅτι ἀκριβῶς κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀποψιν διαφωτίζεται ὅσο γίνεται καθαρώτερα καὶ ἡ σημερινὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία ἀπέχει πολὺ μακρὰν ἀπὸ τὴν εὐχέρεια πού ἔχουν τώρα οἱ Γάλλοι ν' αὐτοσχεδιάζουν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα πράγματι δὲν ἐπι-

τρέπεται νὰ κάμῃ ἐφεξῆς ἄλλα θήματα πρὶν ἢ βαθεῖα συζητήσῃ μὲ τὸν ἑαυτὸν τῆς καὶ θετικὰ πεισθῇ περὶ τοῦ ρόλου τῆς στὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο καὶ περὶ τοῦ πῶς θὰ θρέψῃ τὸ λαό τῆς.

*
* *

Ἀπὸ Ἀπόψεως τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως καὶ τῶν πρώτων ὕλῶν τῆς ἢ Ἑλλάς δὲν ἀνήκει καθόλου στὰ δυτικὰ κράτη τῆς Ἀτλαντικῆς οἰκονομίας, ὅπου ἔμμεση μόνον ἀνάμιξι ἔχει μὲ τὸ ὑπερωκεάνειο φορητὸ ναυτικὸ τῆς. Ἐπίσης δὲν ἀνήκει ἄμεσα στὸν ἄξονα τῆς μέσης Εὐρώπης· ἀκόμη, ἐπειδὴ καὶ ἡ δυτικὴ Μεσόγειος κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν δύναμι τῆς στατικῆς ἀλλὰ ἐμμόνου γαλλικῆς δυνάμεως—ποὺ στηρίζεται στὴν πῶς εὐτυχῇ σύνθεσι ἀτλαντικῶν καὶ μεσογειακῶν βάσεων—ἡ χώρα μας δὲν ἀνήκει κἂν στὴ Μεσόγειο θεωρουμένην ὡς σύνολον. Ἡ θέσις τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Σκάρδου καὶ τῶν Βαλκανίων ἀνατολικῆς Μεσογείου εἶναι ὅλως εἰδικὴ ἀπὸ τῶν ἀπόψεων ποὺ ἐσημείωσα ἀνωτέρω.

Ἀκόμη δὲ διαφορετικωτέρα καθίσταται ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ κατὰ σύμπτωσιν ὑφίσταται τὴν πίεσιν καὶ δύο ἀκόμη τυχαίων περιστατικῶν, ὧν τὸ ἓνα εἶναι αἱ γενικαὶ συνέπειαι τοῦ μεγάλου πολέμου καὶ τὸ ἄλλο εἶναι ἡ ἀπότομη συγκέντρωσι τοῦ ἔθνους στὰ ὄρια τοῦ σημερινοῦ κράτους.

Καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἐστερήθησαν καὶ τοῦ γεωγραφικοῦ των πλαισίου καὶ τοῦ παλαιοῦ κοινωνικοῦ των ἔρματος, θᾶναι τώρα μιὰ ἐσχάτη ἐπιπολαιότης τὸ νὰ ριφθοῦν σὲ ἀμελέτητες καὶ γι' αὐτὸ ἀθέβαιες ταχυδακτυλουργίες πρὶν ἢ ἑκαθαρίσουν καὶ θετικὰ διαγράψουν τοὺς νέους οἰκονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς χαρακτῆρας κάτω ἀπὸ τοὺς ὁποίους θὰ προσανατολίσουν τὴ μελλοντικὴ δρᾶσι τους. Τοῦτο θᾶναι ἀκόμη καὶ ὀλοφάνερη παρανόησις τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς, ἂν—ἐνῶ ἡ στιγμὴ αὐτὴ, χάρις στὴν προεξηρημένη χαλάρωσι τῆς κυρίαρχης συνοχῆς ποὺ εἶχε ἐπιβάλλει ὁ δυτικὸς πολιτισμός, τοὺς δίνει τὴν ἐπικίνδυνον θέβαιαν ἀλλὰ ἀρκετὴ σὲ ἔντασι καὶ σὲ διάρκειαν εἰρηνικὴν περίοδο καὶ ἐλευθερίαν κινήσεων—δὲν ἐπαφελῇτοῦν γιὰ νὰ ἀνασκάψουν τὴ μνήμην τους καὶ νὰ ξανάβρουν θαμμένα στὰ ἐρεῖπια τῆς συνειδήσεώς των τὰ παλαιὰ ἔχνη τῆς ζωντανῆς δράσεως ὅπου ἡ ἱστορία τοὺς ἔταξε καὶ ὅπου καὶ σήμερὰ θὰ ξαναφτιάσουν τὸν ἑαυτό τους μὲ μιὰ γρήγορην κινητοποιήσι τῶν πόρων τῆς γεωργικῆς τῶν οἰκονομίας καὶ τοῦ μικροαστικοῦ των κεφαλαίου κάτω ἀπὸ τοὺς κοινοτικούς των θεσμοὺς καθὼς καὶ μὲ τὴν ὁργάνωσι μιᾶς εἰδικειμένης βιομηχανίας εἴτε μικροαστικῆς καὶ κοινοτικῆς εἴτε καπιταλιστικῆς.

* * *

Ἐπαναλαμβάνω τὰ καυτερὰ ἐρωτήματα: σὲ ποιὸν ρόλο ὀδηγεῖτε τὴν Ἑλλάδα μέσα στὴν ἐγγὺς Ἀνατολὴ καὶ στὰ Βαλκάνια; Πῶς ἡ Ἑλλὰς θὰ θρέψῃ τὸν τωρινὸ πληθυσμὸ της, δηλαδὴ ποιὲς εἶναι ἡ ἐπιδόσεις ποὺ ἐντατικὰ θ' ἀφοσιωθῇ γιὰ τὴν βασικὴ αὐτάρκειά της καὶ μὲ ποιὲς ἐπικουρικὲς προσθέτους εἰδικεύσεις προϊόντων θὰ κρατηθῇ στὴν διεθνή ἀγορά, ὅπως τείνει τώρα κολοβωμένη νὰ διαμορφωθῇ; Ἴσως ἐσεῖς θεωρεῖτε τὸ σεβασμὸ τῶν συνθηκῶν καὶ τὰ τωρινὰ σύνορα ὡς δῶρον ἀπὸ θεοῦ, ὡς ἀρκετὴν πρὸς τὸ παρὸν ἐγγύησι καὶ «βλέπομε ἔπειτα» ἴσως λέτε· ἀλλὰ εἶναι φανερὸ πῶς χωρὶς τὴν ἐκκαθάρισι τῶν ἀνωτέρω ἐσωτερικῶν προβλημάτων καὶ χωρὶς ἡγετικὴ θετικὴ πρωτοβουλία στὸ οἰκονομικὸ καὶ πολιτικὸ πεδίο δράσεως τῶν γειτονικῶν χωρῶν, ποὺ ἀκόμα κυμαίνονται, εἶναι ὀργανικὰ ἀδύνατο νὰ κρατήσωμε τὰ ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου σύνορά μας· καὶ δὲν κρύβομε τὴν ὑποψία μας ὅτι ἀφήνετε τὸν Ἑλληνικὸ λαὸ νὰ τοποθετῇ πολλὰς ἐλπίδες καὶ περισσότερα χρήματα, ὅλην τὴν ὕστερην ἱκμάδα του, στὴς ἐκεῖθεν τοῦ Ὀλύμπου ἐπαρχίες, χωρὶς καθόλου νᾶστε γιὰ τίποτα βέβαιοι.

Ἄν εἴστε βέβαιοι γιὰ κάτι, ἔστω καὶ πολὺ μικρό, μὲ γειά σας καὶ χαρά σας! Μπορεῖτε ν' αὐτοσχεδιάζετε ὅποιαδήποτε θέλετε συμμετοχὴ στὰς πανηγύρεις τῆς μόδας. Ἀλλὰ ἐμεῖς βλέπομε ὅτι ἡ χώρα μας δὲν ἔχει πολὺν ἀκόμη καιρὸ διαθέσιμο καὶ ὅτι χρειάζεται νὰ πάρῃ τὴν γνήσια θέσι της καὶ νὰ διατυπώσῃ αἴτημα ὄχι καὶν οἰκονομικὸ ἢ πολιτικὸ ἀλλὰ καθαρὰ βιολογικόν, γιὰτὶ ἀκριβῶς στὴ βιολογικὴ βάσι της ἔχει κλονισθῇ ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία.

Κι' ἔπειτα πόσες διαφορές! Ἡ χώρα μας, καθὼς καὶ ἡ γειτνιάζουσες, θέλει νὰ συγκρατήσῃ τὸ εἶδος ζωῆς της, ὅπως τὸ ἐβελτίωσεν ἔστω καὶ ψεύτικα ἐδῶ καὶ 15 χρόνια· ἐνῶ ἡ Εὐρώπη θάταν εὐχαριστιμένη καὶ στὸ παλαιόν· γενικώτερα δὲ ἐκεῖ δὲν ζητοῦν παρὰ νὰ περισώσουν τὸν ἐνδοξὸ πολιτισμὸ τους, ἐνῶ ἐμεῖς ζητοῦμε νὰ διαπλάσωμε τοπικὸν ἐδῶ καὶ γνήσιον πολιτισμόν, σὰν μία ἀπάντησι στὴν ἐπίκλησι τῆς ἱστορίας, ποὺ μᾶς δίνει τώρα τὴν εὐκαιρίαν γιὰ κάτι ἀνόθευτο ποὺ ἄξια νὰ ταχθῇ στὴν γενικὴ ἰσορροπητικὴ προσπάθεια τοῦ κόσμου. Ἡ Εὐρώπη, διὰ τῆς Πανευρώπης ζητεῖ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀνατολικὴν πελατεῖαν της· ἐνῶ ἐμεῖς δὲν μπορούμε νὰ σταθοῦμε ἂν δὲν κάμωμε βιομηχανίαν κι' ἂν δὲν τῆς πάρωμε ἓνα μέρος τῆς πελατείας αὐτῆς. Θὰ μοῦ πῆτε ἴσως: «ὅτι γιὰ νὰ κάμετε βιομηχανία χρειάζεσθε κεφάλαια· κι' ἐμεῖς, μὲ τὴν πολιτικὴν μας τῶν μπράδων τῆς Πανευρώπης σᾶς προμηθεύουμε τὰ ἀπαραίτητα ψιλά, ἔστω καὶ δανεικά». Ἀλλὰ εἶναι φανερὸ ὅτι ὅλα τὰ καπιταλιστικὰ Κράτη ἐσχημάτισαν τὸ κεφάλαιόν τους διὰ

υπερεργασίας καὶ τόλμης, ὅπως ἀκριβῶς ἔκαμαν εἰς τὸ 21 οἱ νησιῶτες μας τὸ ναυτικό τους κεφάλαιο. Ἡ ὑπερεργασία λοιπὸν καὶ ἡ πρόσφορη μορφή οἰκονομικοκοινωνικῆς ὀργανώσεως καὶ ἡ τολμηρὴ ἐκμετάλλευσίς τῆς γεωγραφικῆς μας θέσεως—αὐτὸς εἶναι ὁ δρόμος, ὁ δὲ δρόμος τῶν κουτοπονήρων δανείων, σημαίνει τὸς ἀνωτέρους τῶν δυνάμεών μας καὶ ὁδηγεῖ τελικὰ στὸν εὐνοχητισμὸ τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας.

* *

Ἡ Ἑλλάς ἔχει ἀνάγκη τῆς διεθνoῦς ἀγορᾶς διὰ νὰ στηρίξη ἐκεῖ μέρος τῆς οἰκονομίας της, ὅχι γιὰ νὰ δανεισθῇ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν σφραγίδα τοῦ πολιτισμοῦ της.

Τὸ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς οἰκονομίας εἶναι στὸν ὠκεανὸ γιὰ τὸ ναυτικό μας καὶ πρὸς ἀνατολὰς γιὰ τὴ βιομηχανία μας· ἔχει ἐπίσης ἡ Ἑλλάς ἀνάγκη ἰδιαίτερη καὶ τῆς πλουσίας δυτικῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν, σὲ καμμιὰ ὅμως ἀνάγκη της δὲν ἀνταποκρίνεται ἡ «Πανευρώπη»· ἐπειδὴ χωρὶς αὐτὴν τὴν Πανευρώπη, ἡ ἐλευθερία τῶν κινήσεων της θὰ εἶναι μεγαλυτέρα καὶ τελεσφορωτέρα, ἂν βέβαια πρόκειται ἡ Ἑλλάς νὰ φθάσῃ κάποτε σὲ κάποια προκοπὴ καὶ νὰ χρησιμεύσῃ σὲ ὅτι δῆποτε εἰς τὴν Εὐρώπη καὶ εἰς τὴν Πανευρώπη.

Ἄλλὰ εἶναι γνωστοὶ οἱ ρόλοι τῆς ἕως τώρα Ἑλλάδος στὴν Εὐρώπη: ὁ ἓνας ἦταν νὰ φέρῃ βόλτα γυρεύοντας ψιλὰ καὶ παριστάνοντας μὲ ψέμματα ὡς πολὺ λαμπρὴ τὴν οἰκονομική της κατάστασι· καὶ ὅταν δὲν ἦταν αὐτός, ἦταν ὁ ἄλλος, ποὺ ἔκανε τοὺς ἀτυχεῖς εὐρωπαίους νὰ γελοῦν μαζί μας, ἦταν δηλαδὴ ἡ συγκαταβατικὴ προθυμία μας νὰ προβαίναμε συχνά, ὡς ἄξιοι τάχα ἀπόγονοι μεγάλων προγόνων, καὶ ν' ἀπαγγέλωμε μὲ κλασσικὸν στόμφο βαθεῖες τάχα γνώμες γιὰ τὴν παγκόσμια συναυλία, ἐνῶ δὲν δείχναμε παρὰ σὰν ἀσυνάρτητες ὑπέργηρες καὶ φαφοῦτες πυνθίες, γιατί πράγματι χώρα στερουμένη ἰδίας ἐντόνου καὶ ἀκεραίας ζωῆς δὲν μπορεῖ νάχῃ γνώμη ὑπολογίσιμη γιὰ τίποτα.

Ἀπρόσκλητοι δὲ τώρα πάλιν εἰσηγοῦμεθα καὶ τῆς Τουρκίας τὴν πρόσκλησιν.

Σωστὸ βέβαια ὡς φιλοφρόνημα, ἀλλὰ θὰ ἐχρειάζετο μεγάλο θάρρος γιὰ σύστασι ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, ποὺ ξέρει ἡ ἴδια τόσο καλὰ τὸ παιγνίδι της μὲ τοὺς Εὐρωπαίους, ποὺ δὲν ἔχασε εὐκαιρία καὶ ἐμᾶς ν' ἀφηνύσῃ πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ ποὺ ἀκριδῶς σήμερα μπρὸς σ' ὅλον τὸν κόσμον κρατεῖ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ αὐτὸ ὡς ἀτακτήσασαν μαθήτριαν.

Εὐκολὴ ἡ κριτικὴ, θὰ μοῦ εἴπῃ κανεὶς· ἀσφαλῶς ἔτσι εἶνε. Ἄλλ'

ἐδῶ ὁμιλῶ γιὰ κάτι ὅχι καὶ τόσο εὐκολο, γιὰ τὸ θετικό δηλαδή πρόβλημα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ τόπου μας, ποὺ δὲν μπορεῖ νάναί ξεκάρφοι, ἔστω κι' ἂν βρίζεται εἰς χεῖρας δεξιᾶς.

Ἄλλοτε ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μας ὠρίζετο ἀπὸ τὴν βλέψι μας ἐπὶ ξένων ἐδαφῶν, ἐνῶ οὐδεὶς ἀπειλοῦσε τὰ ἴδικά μας· σημεῖρα πρέπει νὰ ὀρισθῇ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ἀσφαλίσεως αὐτῶν ποὺ κατέχομε καὶ κυρίως ἀπὸ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ὀργανωθῇ ἡ παραγωγή μας καὶ θὰ προβλεφθῇ ἡ διατροφή, ἡ κοινωνικὴ ἰσορροπία καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀγωγή τοῦ λαοῦ μας· πρὶν ἢ ὁ τρόπος αὐτός, ὕστερα ἀπὸ σοβαρὰ ἐξονύχισι, καθορισθῇ καθαρά καὶ μόνιμα, ὥστε νὰ γείνη κοινὴ συνειδήσις, ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος δὲν μπορεῖ νάναί τίποτα περισσότερο παρὰ μία ἀλλοπρόσαλλη καὶ στεῖρα προσπάθεια πρόχειρων διευθετήσεων.

Ἄλλ' ἂν ἔλθῃ ξαφνικά (ὅπως καὶ προσφάτως) ἡ μοιραῖα στιγμή ποὺ κάποια ἀπὸ τῆς ὁσονδήποτε εὐφυνεῖς ἔστω, μὰ πάντα πρόχειρες αὐτὲς ἐμπνεύσεις θ' ἀλήτει θυσιᾶς ἄμεσες καὶ θ' ἀπετέλει προεξόφλησιν τοῦ μέλλοντος;

Νὰ ποὺ περιμένομε ἀκόμη νὰ προχωρήσῃ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ ἰδία ἐγκοιλιμένη ἐγγύτερα τὸ κύριο πρόβλημα καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἀκόμη μὴ παρεμποδίζουσα τοῦλάχιστον ἐκείνους ποὺ μποροῦν νὰ τὸ κάμουν εἰσχομίζοντες ἔστω ἓνα μικρὸν ἀλλὰ γνήσιον ὄφελος εἰς τὴν κοινὴν ὑπόθεσιν ἐφ' ὅσον μποροῦν· καὶ αὐτὸ μὲν βέβαια ἀπόκειται νὰ δειχθῇ μὲ εὐσυνείδητη ἔρευνα.

Ὅμως τὸ ἐξῆς εἶναι ἀπὸ πρὶν φανερό: ὅτι δηλαδή τίποτε δὲν ὑπάρχει εὐγενέστερο καὶ συμπαθητικώτερο καὶ πιὸ ἐπιβλητικό στὴ ζωὴ παρὰ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι, φέροντες τὰς εὐθύνας δεινῶν παρελθόντων, δείχνουν ἐκ τῶν ὑστέρων ὅτι συναισθάνονται τοῦτο, ὅταν εἰς κάθε πρᾶξιν των ὅλοι βλέπουν πόσον βαρύνει ἡ ἀντικειμενικὴ ἐπίγνωσις τῶν πραγμάτων, ἡ ἀκέρια πείρα καὶ ἡ ἀνδρικὴ σεμνότης· τίποτα δ' ἀντιθέτως δὲν ὑπάρχει τὸ πραγματικὰ ἀπεχθέστερο παρὰ ἡ παραμέλησις καὶ ἡ διαφυγὴ τῶν ἐξαγνιστικῶν αὐτῶν χαλινῶν.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Δ'.

Οἱ Πειρασμοὶ τῆς Ἀγροτικῆς Δημαγωγίας.

(Εἶνε δοκίμιον ὅπου συνθετικῶς συνοψίζονται τὰ πορίσματα τῆς μελέτης μου εἰς ὃ, τι ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν οἰκονομικὴν μας πολιτικὴν. Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Παιδαρχίαν» τὴν 5ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1930).

Εἶναι τάχα πολιτικὴ ἢ ἀντιπολιτικὴ ἡ πρᾶξις τῆς κυβερνήσεως

πού, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν συλλαλητηρίων, υἱοθέτησε τὴν μετέωρον πρότασιν περὶ μετατροπῆς εἰς μέσης διαρκείας τῶν βραχυπροθέσμων τοποθετήσεων τῆς Ἑθνικῆς εἰς τὴν ἀγροτικὴν πίστιν;

«Τί σᾶς ἐνδιαφέρει, θὰ μοῦ πῆτε, πρᾶξις πού ἀφορᾷ στενὰ τὸ κῆρος τῆς Κυβερνήσεως; Περιττὴ ἢ συμβουλὴ σας!».

Μάλιστα, τὸ δέχομαι ὅτι αὐτὸ εἶναι «ἀλλουνοῦ παπᾶ βαγγέλιο». Ἀκόμη, δὲν κρύβω τὸν θαυμασμόν μου γιὰ τὴν αὐτοπεποιθήσιν τῆς Κυβερνήσεως νὰ μπαίνει ἀφοβα σὲ τόσο στενοὺς δρόμους καὶ νὰ πιάνη, κατὰ κυριολεξίαν, πουλιὰ στὸν ἀέρα.

«Ἀλλά, θὰ μοῦ παρατηρήσῃ ἐπὶ πλεόν κάποιος κυβερνητικός, κι' ὁ θαυμασμός σας δὲν μᾶς χρειάζεται· ἀφοῦ οἱ ἴδιοι οἱ ἀντίπαλοί μας μᾶς θαυμάζουν». Πράγματι, μὲ βρίσκει ἓνας δεινότερος ἐξ αὐτῶν, πού ἡ Κυβέρνησις ἀποκαλεῖ μόνη τῆς ἀντιπάλους τῆς δημοκόπους, καὶ μοῦ λέγει: «Συμφορά μου! Μὲ τὴν υἱοθέτησιν τῆς μετατροπῆς, ὁ Βενιζέλος μοῦ ἀφαιρεῖ τὸ κυριώτερο ὅπλο μου! τί νὰ ζητήσω τώρα περισσότερο; Τὸν θαυμάζω διὰ τὸ θάρρος του, τὴν γοργότητά του!». Ὁ! ὄχι, τοῦ λέγω ἐγώ, μὴν ἀπελπίζεσαι, φίλε. Δὲν μπορεῖ, ἐσὺ εἶσαι πῶς θαυμαστὸς ἀπὸ τὸν Βενιζέλο· ζήτησε τὰ διπλά, ζήτησε λαγούς μὲ πετραχεῖλια, ζήτησε τὸ πᾶν! «Πράγματι, μοῦ λέει κι' ἐκεῖνος, χαρτοπαίγνιο εἶναι ἐδῶ καὶ μάλιστα εἰς βάρος ἄλλων! Τίποτα δὲν χάνω νὰ ζητήσω τὸ πᾶν».

Εὐνόησες, ἀγαπητὲ ἀναγνῶστα; Τελειῶνω ἐδῶ τὸ συμβουλευτικὸν καὶ θαυμαστικὸν προοίμιον τοῦ ἄρθρου μου.

Καὶ σκέπτομαι: Προφανῶς ἡ Κυβέρνησις περὶ τοῦ ποσοῦ μόνον διαφωνεῖ μὲ αὐτοὺς, πού ἡ ἰδία ἀποκαλεῖ ἀντιπάλους τῆς, ἐνῶ, ὡς πρὸς τὴν ἀκολουθουμένην κατεύθυνσιν, βαδίζει εἰς τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς μὲ ἐκεῖνους, πότε μόνη τῆς δημιουργοῦσα τὴν ἰαχὴν καὶ πότε ὑποκύπτουσα εἰς αὐτήν.

Εἰσαφνα, ἡ φωνὴ τοῦ πειρασμοῦ μοῦ λέγει: «Ἀνόητος εἶσαι· διότι δὲν ὑποκύπτει, ἀλλὰ φαίνεται ὑποκύπτουσα· μάλιστα, κι' ἂν τελικὰ ἡ Ἑθνικὴ χάσῃ αὐτὰ τὰ 850, πού λένε, ἑκατομμύρια, εἰς χεῖρας τῶν ἀγροτῶν—ἡ Κυβέρνησις δὲν θὰ λυπηθῇ. Ἀπορεῖς; Ἄλλ' ἰδοὺ ὁ τεθλασμένος συλλογισμὸς τῆς Κυβερνήσεως: «Ὅταν, πρὶν δεκαπέντε χρόνια, τὸ τμῆμα τῆς ἀγροτικῆς πίστεως εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν ἄρχισε αὐτὴ τὴ δουλειά, ἡ τιμὴ τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ὅλων μαζί, ἦταν νὰ ποῦμε Α. Ἦλθαν ὁμως τὰ χρόνια τοῦ πολέμου, οἱ παχειὲς ἀγελάδες, καὶ ἡ τιμὴ αὐτὴ ἔγινε βαθμυδὸν 2, 3, 5, 6, κλπ. Α, πραγματοποιήσασα μίαν ἀνέλπιστον ἀνιούσαν. Φυσικὰ, ἂν ἡ ἑλληνικὴ γεωργία εἶχε κεφαλὴν μὲ νοῦν θὰ ἔπρεπε τὸ μισὸ τοῦλάχιστον ἀπὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὰ Α, τὰ ἀνέλπιστα, νὰ τὸ ἀκίνητοποιήσῃ γόνιμα μέσα στὴν ἐπιχείρησίν της

καὶ νὰ στερεωθῇ ἅπαξ διὰ παντός. Μάλιστα, ἄλλοτε, σὲ παρόμοια περίστασι, οἱ Ἕλληνες ἐφάνηκαν πιὸ ἱκανοί. Στους πολέμους λ. χ. τοῦ Ναπολέοντος καὶ πρὶν, ἔπιασαν τὴν τύχη τους μὲ μυαλό, τὴν ἔκαμαν καρδία καὶ κανόνια, καὶ μ' αὐτὰ ἐκίνησαν τὸν πόλεμο τοῦ 1821, κι' ἐκέρδισαν τὴν ἀνάστασί τους στὴν ἐλευθερία. Ἐνῷ τώρα, τὸ κέρδος αὐτὸ ἐπῆγε παντοῦ ἄλλου παρὰ στὴ δουλειὰ ἀπ' ὅπου τὸ κέρδισαν, μᾶλλον δὲ βγάλαμε μόνοι μας τὰ μάτια μας μὲ αὐτό. Μέρος μεγάλο ἐβγήκε στὸ ἐξωτερικό, κι' ἔτσι ψευτοεκπολιτίστηκε ὁ λαὸς μὲ μεταξωτὲς κάλτσες, γιατί ὁ τόπος, φυσικά, δὲν εἶχε δικὰ του τόσα προϊόντα τεχνικά γιὰ ν' ἀπορροφήσῃ αὐτὸ τὸ χρῆμα μέσῃ στὴν ἐθνικὴ μας ἀγορά. Μέρος πάλι κατεμαστένθη ἀπὸ τὴν ἀπομυζητικὴν ἀντλίαν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως (βραχυ-πρόθεσμα δάνεια), ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ὡς καθαρὰ ἐμπορικὴ κερδοσκοπία, παράλληλα μὲ τὴν ἀνιούσαν τῆς τιμῆς τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Ἄλλ' ὅταν ἡ τιμὴ ἐπῆρε τὸν κατήφορο, φυσικά ἐφάνηκε καθαρὰ ὅτι ἡ γεωργία μας βγαίνει καὶ χρεωμένη ἀπὸ τὴν ἀνέλιπστη, ἴσια-ἴσια, καλὴ τῆς ἐποχῆς. Εὐνόητον, αὐτὸ λέγεται κρίσις δεινὴ γιὰ τὴν ἐλληνικὴν γεωργίαν. Ἄλλὰ ἡ Ἐθνικὴ δὲν εἶναι ἀκόμα σὲ κρίσι. Κι' ἂν χάσῃ δόλοτελα τὰ 850 ἑκατομμύρια, δὲν χάνει παρὰ μέρος μόνον ἀπὸ τὰ κέρδη, πού ἐπέτιχε στὸ μεταξὺ ἀπὸ τὴν καλὴν ἐποχὴν αὐτῆς τῆς δουλειᾶς. Ἄλλως τε, καὶ πρὶν ἡ Κυβέρνησις υἱοθετήσῃ τὴν μετατροπὴν, εἶναι πολὺ ἀβέβαιο ἂν ἡ Ἐθνικὴ εἰσέπραττε, πραγματικά, πολλὰ πράγματα.

«Αὐτὴ, λοιπόν, εἶναι ἡ τεθλασμένη τῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία μόνον φαίνεται ὅτι ὑποκύπτει. Ἄλλως τε, αὐτὰ δὲν βγαίνουν ὡς φυσικά συμπεράσματα ἀπὸ ὅσα πρὸ καιροῦ καὶ σὺ ὁ ἴδιος ἔγραψες στὴν «Πειθαρχία» κι' ἄλλου;»

.....

Ὁ πειρασμὸς συνεχίζει: «Δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ σκοπὸς μου, μοῦ λέγει, οὔτε τὸ δικηγόρο τῆς Ἐθνικῆς νὰ κάμω, οὔτε ν' ἀντιδικήσω μαζί της. Τὸ γεωργικὸ τμῆμα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἐκέρδισε εὔκολα καὶ φθηνὰ καὶ χρήματα καὶ δάφνες δόξης. Τώρα οἱ δάφνες θὰ μαραθοῦν καὶ τὰ χρήματα, ἐπίσης, θὰ διατρεῖξουν κίνδυνον. Μοιραῖον! Οὔτε εἶναι καὶ οἱ μόνες, ἄλλως τε, δάφνες πού ἐκερδήθησαν τόσο φθηνά. Ἄλλοι δοξάστηκαν ἀκόμα πιὸ ἄκοπα, ὥστε νὰ πᾶνε στὸ ἴδιο μοιραῖον.

«Ἄν ὅμως ἐνδιαφέρεσαι γιὰ κάτι μελλοντικὸ καὶ οὐσιαστικὸ ὑπὲρ τοῦ τόπου, τότε πρέπει νὰ μὴ κουρασθῇς ποτὲ ἐπιμένοντας εἰς τὴν ριζικὴ, καὶ μυαλωμένη γνώμη ὅτι, τοῦλάχιστον, ἡ Ἀγροτικὴ τώρα, πρέπει ἀποτόμως καὶ ἀμέσως νὰ κόψῃ σύρριζα τὰ καλ-

λιερωγικά βραχυπρόθεσμα δάνεια. Ὁ δρόμος αὐτός, εἰς τὸν ὁποῖον ἐμπῆκε ἡ ἑλληνικὴ μικρὴ γεωργικὴ ἐπιχείρησις, ἐλάσπωσε καὶ ἀπειλεῖ νὰ τὴν πνίξῃ ὁλότελα, ἂν ἐπιμείνῃ νὰ βαδίζῃ ἀκόμα σ' αὐτόν. Ὅσοι τὴν ἔβαλαν καὶ ὅσοι τὴν ὥθησαν σ' αὐτόν τὸν δρόμο ἕως τώρα, διέπραξαν ἔγκλημα, ἐν καλῇ ἴσως πίστει. Ὅσοι ὅμως τὴν ὥθήσουν ἀκόμη σ' αὐτόν, ἢ ὅσοι δὲν κάνουν τὸ πᾶν διὰ νὰ τὴν τραβήξουν πίσω, αὐτοὶ θὰ κάμουν τὸ ἴδιο ἔγκλημα, ἀλλ' ἐν κακῇ πίστει».

Μὲ αὐτά, τελειώνει ἐδῶ ὁ λόγος τοῦ πειρασμοῦ.

Κ' ἐγὼ σκέπτομαι ἂν αὐτὰ εἶναι, ἀλήθεια, ἓνας πονηρὸς καὶ τεθλασμένος πειρασμὸς ἢ ἡ πραγματικότης ἢ ἴδια. Λέγω δὲ ὅτι, ἂν τὸ παρελθὸν πρέπῃ νὰ χρησιμεύσῃ περισσότερο δι' ἀντλήσιν διδαγμάτων παρὰ ὅλων κριτικῆς, λέγω ὅτι τὰ παραπάνω διδάγματα εἶναι ἀρκετά.

Καὶ σκέπτομαι διὰ τὸ μέλλον ὅτι, ἂν ἡ κατεύθυνσις πρὸς ἀκολουθεῖ ἡ Κυβέρνησις ἤτο ἡ ὁρθή, τότε τὰ μέτρα πρὸς ἔλαβε αὐτή, τὰ τόσον γενναioφρόνα ἢ καὶ ἐξ ἴσου δημαγωγικά, κατ' ἄλλους, θὰ ἐπερίσσευαν διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μὲ τὸ παραπάνω καλλίτερες ἡμέρες. Δυστυχῶς, τὸ κακὸ ἔγκειται εἰς τὴν ρίζαν. Καὶ πολὺ φοβοῦμαι ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ σωτήριο νέκταρ μιᾶς καλῆς γεωργικῆς πολιτικῆς καί, ἐπίσης, μιᾶς ὑγιοῦς αὐτοδιοικήσεως, δὲν μπορεῖ νὰ ἐτοιμασθῇ εἰς τὸ μαγευρεῖον τοῦ λιμπεραλιστικοῦ κοινοβουλευτισμοῦ.

Ἐγίνε φανερόν, εἰς τοὺς ἔχοντας μάτια, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γεωργικὴ μικροεπιχειρήσις, λογιστικῶς λαμβανομένη, ἀφήνει ἔλλειμμα καὶ ὅτι, συνεπῶς, ἡ μετατροπὴ, ἡ ἀνανέωσις καὶ ἡ συνέχισις τοῦ δανεισμοῦ θὰ εὐρίσκουν τοὺς πιστούχους, ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος, ὁλοένα εἰς χειροτέραν κατάστασιν. Πρέπει, ὅθεν, ἀλλοῦ ν' ἀναζητηθῇ ἡ λύσις τοῦ ζητήματος. Τόσο μᾶλλον, ὅπου καὶ οἱ μικροὶ κληροὶ τῆς ἀπαλλοτριώσεως καὶ τῶν ἐποίκων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μείνουν ὥς ἔχουν καὶ εἶναι φανερόν ὅτι τὰ πράγματα θὰ βαδίσουν ἢ πρὸς τὴν αὐτόματον ἀνασύστασιν τοῦ τσιφλικιοῦ ἢ πρὸς τὴν ἀνάστασιν καὶ τὸν ἀνασχηματισμὸν ἄλλης μορφῆς ὁργανώσεως, ἢ ὁποία δὲν θὰ στηρίζεται εἰς τὸν δανεισμόν, ἀλλ' εἰς τὴν ὑπερεργασίαν, ὑπερεργασίαν ὅμως, τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἡμπορῇ κανεὶς ἄλλος νὰ ἐκμεταλλειθῇ, ἐκτὸς ἐκείνου πρὸς τὴν καταβάλλει.

Πτωχαὶ γῶραι, ὅπως ἡ Ἑλλάς, δὲν δύνανται νὰ θρέψουν καὶ τὸν λαὸν καὶ νὰ πληρώσουν καὶ τόκους εἰς τὸ κεφάλαιον. Δὲν δύνανται, δηλαδή, νὰ προκόψουν κάτω ἀπὸ μίαν ὑπερβολικὰ ἐκκεφαλαιοκρατουμένην ὁργάνωσιν. Εἶναι γνωστὰ τὰ ὀλίγα ἑλληνικὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα ἐπιδέχονται ἐξειδίκευσιν καί, συνεπῶς, ἐκκε-

κραλαιοκρατίσιν καὶ ἀκίνδυνον ἐπαφὴν μὲ τὴν χρηματικὴν ἀγορὰν. Ὅλες οἱ ἄλλες παραγωγικὲς δουλειᾶς θὰ σταθοῦν ἐδῶ μόνον μὲ τὴν ἀνεπιδούλευτον, τὴν ὑπὲρ τοῦ καταβάλλοντος αὐτὴν πλήρως ἡγγυημένην ὑπερεργασίαν καὶ δὲν θὰ ὁργανωθοῦν, πράγματι, εὐρύτερα, παρὰ μὲ τὸν ἀνασχηματισμὸν τῆς παλαιᾶς κοινότητος—ὄργανον τῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία κοινότης, μόνη αὐτή, ἀπελευθερώνει καὶ κινητοποιεῖ τὰς ναρκωμένας δυνάμεις τῆς ὑπερεργασίας, συγχρόνως δὲ καὶ ἐξασφαλίζει ὅσο μπορεῖ νὰ γείνη περισσότερο ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τὰς ὑλικὰς ἀξίας ποὺ εἶναι προϊόντα αὐτῆς τῆς ὑπερεργασίας.

Ἄλλοτε ἐξήγησα, ἀπὸ τῶν στηλῶν ἀκριβῶς τῆς «Πειθαρχίας», πῶς εἶναι λυμένον εἰς τὴν δημοκρατικὴν, εἰδικῶς, κοινότητα τὸ ζήτημα τῆς ἀποταμιεύσεως, τῆς κεφαλαιοποιήσεως, τῆς ἀσφαλίσεως καὶ τῆς πίστεως, μὲ λειτουργίαι μὴ κεφαλαιοκρατικῆς. Φυσικᾶ, αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν λύνονται στὸ γόνατο, οὔτε εἶναι ἀντικείμενα λογιζομένων, οὐδὲ ἄρθρων, εἶναι ἡ ἀλήθεια. Πάντως, δὲν περιέχονται εἰς τὴν πρώτην τυχοῦσαν πολιτικὴν ἢ γεωργικὴν οἰκονομίαν. Χρειάζεται δουλειὰ καὶ σκέψις, καὶ μία πραγματικὴ, ἀληθῶς ἐπιστημονικὴ, πρωτοβουλία, ἡ ὁποία λείπει. Τὸ δὲ λυπηρότερον εἶναι ὅτι οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ πολιτικοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ τόπος περιμένει μίαν καθοδηγητικὴν συναντίληψιν, ὄχι μόνον οἱ ἴδιοι, οὐδὲ καιρὸν, οὐδὲ ἱκανότητα ἔχουν διὰ νὰ ἐργασθοῦν ἐπάνω εἰς αὐτὰς τὰς κατευθύνσεις, ἀλλὰ δὲν ἔχουν οὐδὲ προθυμίαν, οὐδὲ καλὴν πίστιν, οὐδὲ μάτια καὶ διὰ νὰ ἴδουν αὐτὰς ἀνοιγομένας ἀπὸ ἄλλους.

Εἶναι ἐν τοῖτοις φανερόν ὅτι, ὅσον περισσότερο μία παραγωγή στηρίζεται εἰς τὸ προσωπικόν, ἀτομικόν, μικρὸν ἔστω, κεφάλαιον τοῦ καθενὸς καὶ εἰς τὴν ὑπερεργασίαν του καὶ στὸν ἀνθρώπον, γενικᾶ, τόσον εἶναι πρὸ πλαστικῇ, πρὸ ἐλαστικῇ καὶ πρὸ εὐσταθείας, μὲ ἐπαρκῶς ἐξησφαλισμένα περιθώρια, ἀρκεῖ νὰ μπῇ σὲ κατάλληλα γηγενῇ πλαίσια ὁργανώσεως. Ὅσον δὲ πάλι μιὰ παραγωγή στηρίζεται περισσότερο εἰς τὸ ἀνώνυμον κεφάλαιον, εἰς τὴν μηχανήν, καὶ γενικᾶ εἰς ἐκκεφαλαιοκρατισμένες μορφὰς ὁργανώσεως τόσον πρὸ πολὺ ὑπόκειται εἰς κρίσεις, διότι τὸ κεφάλαιον καὶ ἡ μηχανὴ δὲν ἔχουν καμμίαν ἐλαστικότητα. Εἶναι δὲ ἀνόητον νὰ ζητᾶτε νὰ θελιώσετε, μὲ μορφὰς ὁργανώσεως κεφαλαιοκρατικῆς, μίαν χώραν φύσει μὴ κεφαλαιοκρατικὴν μόνον προσωρινὰς θέσεις μὲ μεγάλους μισθοὺς θὰ ἔχετε εἰς τὸ κέντρον.

Εἰδικῶς δὲ εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν δική μας τωρινὴν γεωργικὴν κρίσιν τῶν καλλιεργητικῶν δανείων, ὑπεστήριξα ὅτι αὐτὰ μὲν πρέπει ἀμέσως νὰ σταματήσουν, ἡ δὲ Ἀγροτικὴ μας Τράπεζα πρέ-

πει, δι' ὅλων τῶν δυνάμεων της, νὰ προσανατολισθῇ εἰς τὸ μόνον θετικὸν ἔργον, ποῦ ἀπὸ καιρὸν περιμένει νὰ γίνη, εἰς τὸν προγραμματισμὸν τῶν μικρῶν ἔργων βελτιώσεως κατὰ κοινότητας καὶ κατὰ περιοχάς, ὥστε μέσα εἰς αὐτοὺς τοὺς βελτιωμένους ἀντικειμενικοὺς ὁμαδικοὺς κοινοτικοὺς ὁρους, νὰ ἔχουν οἱ ἱκανοὶ τὴν δυνατότητα, ὅχι τυφλῶν καλλιεργητικῶν πιστώσεων. ἀλλὰ προσκοπῇ διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν προσωπικῆς ὑπερεργασίας.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ σωθοῦν ὄχι μόνον τὰ πλεῖστα, ἀπὸ ὅσα μποροῦν νὰ σωθοῦν χρήματα, ἀλλὰ κυρίως θὰ διασωθῇ ἡ σοφοβαρότης τῆς ἰδέας περὶ γεωργικῆς πίστεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ πῶς σπουδαῖο, δηλαδὴ, ἀπ' ὅλα. Φυσικὰ, καὶ αὐτὴ ἡ λύσις ἀπαιτεῖ, ἐκτὸς τῆς ἐκκαθαρίσεως τοῦ παρελθόντος δανειστικοῦ συστήματος, μὲ ζημίαν βέβαια τοῦ καθενὸς ἀνάλογη τῶν ὠφελειῶν ποῦ ἐπέτυχε ἀπὸ αὐτὸ τὸ σύστημα ἕως τώρα, ἀπαιτεῖ ἀκόμη καὶ κόριν καὶ σκληρὴ δουλιὰ γιὰ τὸν προγραμματισμὸν τῶν μικρῶν ἔργων βελτιώσεως κατὰ κοινότητας. Θ' ἀπομένῃ δὲ ἀκόμη νὰ καθορισθῇ καὶ τὸ ὄργανον καὶ τὸ σύστημα, ὡς καὶ τὸ μέτρον τῆς χρηματοδοτήσεως αὐτῶν τῶν μικρῶν ἔργων βελτιώσεως. Καὶ ὡς πρὸς αὐτὰ μὲν, τὰ τελευταῖα, θὰ εὑρεθοῦν ἀπὸ πολλοὺς πολλὰ σχέδια, ἐφόσον τὸ ζήτημα κατανοηθῇ εἰς τὴν βάσιν του. Ἐγώ, ὅμως, ἀμφιβάλλω, ὡς εἶπα, καὶ διὰ τὴν ἱκανότητα κατανοήσεως αὐτῶν τῶν ζητημάτων καὶ διὰ τὴν καλὴν πίστιν ἀπέναντί των, διότι, ἄλλως, οἱ διαχειριζόμενοι αὐτὰ τὰ ζητήματα θὰ ἐπρόβαιναν δημοσίᾳ, διὰ νὰ τὰ συζητήσουν τοῦλάχιστον. Ἄς ἀφήσωμεν ποῦ καὶ μέσα εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Τράπεζαν ἀκόμη ὑπάρχουν ἄνθρωποι συμμεριζόμενοι τὰς ἰδέας αὐτάς, ποῦ εἶναι ἄντικρυς ἀντίθετες μὲ τίς ἐφαρμοζόμενες, καὶ οἱ ὅποιοι, ἐν τοῖτοις. οὔτε ἀποπέμπονται, οὔτε εὐχέρεϊαν ὅμως ἔχουν διὰ νὰ ἐργασθοῦν δημιουργικά.

Ἐξ ἄλλου, αἱ ἀπόψεις αὐτές, διὰ νὰ δώσουν καρπὸν, πρέπει νὰ ἐφαρμοσθοῦν ὄχι ἀπλῶς διὰ τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς μόνον. ἀλλὰ διὰ μέσου ὅλου τοῦ κρατικοῦ καὶ κοινωνικοῦ μηχανισμοῦ, ἀφοῦ οἱ ὅλοι ὅροι τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους ἥλλαξαν. Τώρα πρόκειται νὰ ζήσωμεν ἀπὸ τὸν τόπον μας καὶ ὄχι ἀπὸ τοὺς ἔξωθεν πόρους καὶ ἀπὸ τὸν τζίρο. Ἀκοῦμε πῶς ἰδρύνονται γραφεῖα στατιστικῆς παρακολουθήσεως τῆς ἀνεργίας. Ὅλως περιττὴ δαπάνη. Διότι, μόλις σταματήσῃ καὶ ὁ ὑστάτος τζίρος ἐκ τῶν ὑστάτων δανείων τοῦ κ. Βενιζέλου, ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι τὰ ἐννέα δέκατα τῶν Ἑλλήνων ποῦ ἐξοῦσαν, ὄχι ἀπὸ στρωτὴ δουλειά, ἀλλ' ἀπὸ τὸν τζίρο, θὰ εἶναι τελειωτικὰ ἄνεργοι.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ

Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς παρούσης μελέτης μου ἐσημείωσα, ὅτι αὕτη εἶναι μία τομὴ καὶ μία συστηματικὴ ἀνάλυσις τῶν οἰκονομικοκοινωνικῶν σχηματισμῶν μὲ τοὺς ὁποίους συντελεῖται ἡ παραγωγικὴ προσπάθεια εἰς τὰς χώρας μας καὶ εἰδικώτερον εἶναι μία ἀνάλυσις τῶν μορφῶν ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας, τοῦ παραλλήλου αὐταῖς εἶδους ζωῆς ὡς καὶ τῶν σχέσεων ἐκάστης μὲ τὴν χρηματικὴν ἀγορὰν εἰς τοὺς κλάδους τῆς ἀγροτικῆς καὶ τῆς χωρικῆς οἰκονομίας μας.

Τὴν ἀνάλυσιν τὴν ἔδωσα εἰς τὸ κείμενο τῶν βασικῶν ἔξ θεμάτων (τελιγκάτο, τοιφλίκι....) τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸν ὁργανικὸν σκελετὸν τοῦ βιβλίου τούτου. Εἰς δὲ τὰ παραρτήματα, εἰς τὰς σημειώσεις καὶ εἰς τὰ ἐπίμετρα ἐπροσπάθησα, διὰ τῆς μελέτης πολλῶν συγκεκριμένων σημειωτῶν προβλημάτων τῆς οἰκονομίας ἡμῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰδικῆς μου συστηματικῆς μεθόδου ἐρεῦνης, νὰ ἐπαληθεύσω εἰς τὴν προᾶξιν τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς μεθόδου ταύτης καὶ νὰ συναγάγω ὠρισμένα πορίσματα διὰ τὴν ἄμεσον δράσιν.

Ἡ συναγωγὴ ἐν τοῖτοις συστηματικῶν πορισμάτων θὰ πρέπη νὰ γίνῃ ἀντικείμενον ἄλλου τόμου.

Ὡς πρὸς τοῦτο ἐσημείωσα ὅτι ὁλόκληρος ἡ μελέτη μου συγκλίνει πρὸς τὸ ἐρώτημα ποία πρέπει νὰ εἶνε παρ' ἡμῖν ἡ συνεταιρικὴ καὶ ἡ κοινοτικὴ πολιτικὴ; ποία δηλαδὴ ἡ συγκριτικὴ θέσις τῶν καπιταλιστικῶν καὶ μαζικῶν μορφῶν ὁργανώσεως τῆς παραγωγῆς πρὸς τὰς κοινοτικὰς καὶ προσωπικὰς τοιαύτας καὶ εἰς ποίους κλάδους ἐκ τῶν τῆς ἰδικῆς μας παραγωγῆς προσήκουν αἱ καπιταλιστικαὶ μορφαὶ καὶ εἰς ποίους αἱ κοινοτικαί.

Ἐτόνισα κατ' ἐπανάληψιν, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ οἱ λιποὶ σχηματισμοὶ τῶν μικροϊδιοκτητῶν, τῶν ψευδοκτηματιῶν καὶ τῶν μικροαστῶν μας, θὰ ἀπολήξουν εἰς οἰκονομικὸν ναυάγιον καὶ εἰς κοινωνικὴν ἀναρχίαν· καὶ τοῦτο διότι τὸ μὲν οἱ μεμονωμένοι λιποὶ οὗτοι σχηματισμοὶ εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὴν μοιραίαν τάσιν τῆς συγκέντρωσεως καὶ ρυθμίσεως τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, τὸ δὲ διότι, τῆς χώρας μας πτωχῆς οὔσης καὶ ἀδυνατούσης νὰ θρέψῃ καὶ ἀφεντὰδες καὶ δούλους, νὰ παραθέσῃ δηλαδὴ καλὰ ἐδέσματα εἰς χωριστὴν τράπεζαν διὰ τὸ κεφάλαιον καὶ εἰς ἄλλην διὰ τὴν ἐργασίαν, ἢ ἀτομιστικὴ ὥς ἐκ τοῦ λόγου τούτου συγκέντρωσις τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων εἰς χεῖρας ὀλίγων ἀποβαίνει παρ' ἡμῖν ἐγγεῖρημα οἰκονομικῶς δύσκολον καὶ κοινωνικῶς κινδυνωδέστατον· ἐτόνισα κατὰ ταῦτα ὅτι ἡ συγκέντρωσις πρέπει νὰ εἶναι παρ' ἡμῖν ὁμα-

δική και ένα μέτρον και μία τράπεζα να υπάρχουν δια πλουσίους και πτωχούς και να επικρατή η σωτηρία μεσότης τῶν οὐσιῶν.

Συνεπέρανα ἐκ τούτου ὅτι οἱ χωρικοὶ καὶ μικροαστικοὶ μας σχηματισμοὶ διὰ τὰ ἀποφύγουν τὸ οἰκονομικὸν ναυάγιον καὶ τὴν ἀναρχίαν, ἔχουν συμφέρον νὰ διατηρήσουν μὲν τὸ καθεστὼς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποταχθοῦν εἰς μίαν πολιτικὴν ἁρμονιστικὴν καὶ συνθετικὴν τῶν μικρῶν-μικρῶν ἀπὸ πολλῶν πηγῶν πολλαπλῶν πόρων, ἐφ' ὧν στηρίζονται, καὶ νὰ ὁλοκληρώσουν τὴν οἰκονομίαν των ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν πατροπαράδοτων κοινοτικῶν θεσμῶν· ἐξήγησα δὲ ὅτι ἡ τοιαύτη ὁλοκληρωμένη κοινότης, ἡ κοινότης δηλαδὴ τῆς παραγωγῆς, τῆς βιομηχανίας καὶ εἰ δυνατόν καὶ τοῦ ἐμπορίου ὠρισμένων ἐκ τῶν πρώτων ὑλῶν τῆς χώρας μας, ἀποτελεῖ στοιχειώδη προϋπόθεσιν παντὸς εὐρυτέρου ὁμαδικοῦ σχηματισμοῦ· ἀκριβῶς δὲ ἐπειδὴ αὕτη ἡ προϋπόθεσις ἔλειπε, ἐπειδὴ ἔλειπε δηλαδὴ τὸ θεμέλιον, δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπέτυχε καὶ ἐγελοιοποιήθη καὶ ὁ Ἀυτόνομος Σταφιδικὸς Ὁργανισμὸς, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ παρουσίαζε ἐπιφανειακὰ ὅλας τὰς δυνατότητας νὰ ἀποβῇ ἓνας ὁλοκληρωμένος ὁργανισμὸς εἰς χεῖρας τῶν παραγωγῶν, δὲν ἦτο ἐν τούτοις δυνατόν παρὰ νὰ πέσῃ ἔξω, ἀφοῦ οἱ εἰς τὰς βάσεις του εὐρισκόμενοι συνεταιριστοὶ σχηματισμοὶ τῶν παραγωγῶν τούτων καὶ αἱ ἐνώσεις αὐτῶν δὲν ἦσαν παρὰ ἄμμιος καθαρά.

Ἐπαναλαμβάνω ὅτι ἡ ἀνάλυσίς μου κατευθύνεται πρὸς αὐτὰ τὰ πορίσματα, ὅτι δὲν συνεπληρώθη ὅμως ἀκόμη ἀρκετὰ, ὥστε νὰ τὰ στηρίξῃ πλήρως.

Εἰς τὰ δύο τεύχη μου τοῦ 1930 «Δημοκρατία καὶ Ἀυτοδιοικήσεις» καὶ «Σοσιαλισμὸς καὶ κοινοτισμὸς» θὰ εὑρῇ ὁ ἀναγνώστης, ὡς τὸ ἐσημείωσα ἤδη, σειρὰν περαιτέρω ἀποδείξεων τῶν ἰσχυρισμῶν μου, τοὺς ὁποίους ἐν χαρακτηριστικῇ κατὸφει διαφωτίζει καὶ ἀναδεικνύει ἰδίως τὸ δεύτερον ἐκ τῶν ἄνω τευχῶν μου.

Πράγματι πρὸς ὁλοκληρωτικὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ θέματος τούτου θὰ πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν αἱ ἐξῆς προσέτι μελέται· α') Τὰ γεωοικονομικὰ δεδομένα καὶ οἱ κοινοτικοὶ θεσμοὶ ἐν ταῖς χώραις τῆς Μεσογείου· β') καπιταλισμὸς καὶ κοινοτισμὸς ἢ τί εἶναι καπιταλιστικὸν καὶ τί εἶναι κοινοτικὸν κεφάλαιον· γ') οἱ κοινοτικοὶ θεσμοὶ ἐν Ἑλλάδι· ὁ κοινοτισμὸς τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὁ κ. τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων καὶ ὁ νεοελληνικὸς κοινοτισμὸς ὡς πρὸς τὰς γεωοικονομικὰς βάσεις αὐτῶν καὶ ὡς πρὸς τὰ πολιτεῖματα τὰ καταστατικά καὶ τὰ ἄγραφα ἔθιμα, (Μαδεμοχώρια, Ἀμπελάκια, Σοῦλι, ναυτικά νῆσοι τοῦ 1821.... κοινότητες ψαροάδων, κοινότητες βιοτεχνῶν, κοινότητες κτηστῶν, δημητριακαὶ κοινότητες, ἐμ-

πορικαὶ κοινότητες...) δ') αἱ κοινοτικαὶ δημητριακαὶ συνιδιο-
κτησίαι τῆς Ἀττικῆς, αἱ διαδοχικαὶ μετατροπαὶ καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐ-
τῶν—ἡ βιομηχανικὴ κοινότης Μαργόπουλο· ε') ὁ μελλοντικὸς ἀ-
στοχωρικὸς κοινοτικὸς σχηματισμὸς ἐν Ἑλλάδι· στ') ἡ κυρίως
ἀνθρωποποαραγωγικὴ, ἡ ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἡ μεταναστευτικὴ κοι-
νότης ἐν Ἑλλάδι· ζ') Ἡ καπιταλιστικὴ καὶ ἡ κοινοτικὴ ὁργάνω-
σις τῶν κλάδων τῆς βιομηχανίας, τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ
ἐμπορίου καὶ τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἑλλάδος· η')

Ἡ ἐξωτερικὴ οἰκο-
νομικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος—ἐμπορικαὶ συμβάσεις καὶ ἀποικια-
κὴ μεταναστευτικὴ πολιτικὴ.

ΤΕΛΟΣ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Εϋρωπος. Δοκίμιον ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς σημασίας τοῦ Βερμίου ὄρους καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη, 1925.

Μακεδονικοὶ Ὕμνοι. Θεσσαλονίκη, 1925.

Οἱ Καλλικάντζαροι. Χωριάτικη Χριστουγεννιάτικη λυρική ρομάντσα. Ἀθῆναι, 1925.

Δωρικὸν Ἄσμα. Μετὰ προλόγον, εἰσαγωγικῆς ἀναλύσεως καὶ σημειώσεων. Ἀθῆναι, 1926.

Ἡ Μακεδονολανθὴ Ἀγροτικὴ Κοινότης καὶ ἡ πατριαρχικὴ γεωργικὴ οἰκογένεια εἰς τὴν περιφέρειαν Μοναστηρίου. (Ἀνατύπωμα ἐκ τοῦ Ἀρχείου τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν). Ἀθῆναι, 1926.

Ἡ πύκνωσις τῶν ἀγροτικῶν μας πληθυσμῶν καὶ τὰ μέσα τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς. Ἐκδόσις τῆς Γεωργικῆς Ἑταιρείας. Ἀθῆναι, 1927.

Ἡ Δημοκρατία καὶ ἡ Αὐτοδιοικήσις ἐν Ἑλλάδι. (Ἀνατύπωμα ἐκ τοῦ Ἀρχείου τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν). Ἀθῆναι, 1930.

Σοσιαλισμὸς καὶ Κοινοτισμὸς. Δοκίμιον περὶ τῶν γεωοικονομικῶν καὶ κοινωνικῶν βάσεων τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἀθῆναι, 1930.
